

ਪੰਨਾ ੨੧

21239

સમાજીય

પુસ્તક સ્વ. મુ.,]

જાન્યુઆરી, ઈ. સ. ૧૯૨૦

[અ. ૧૦]

નિવેદન. ૨૧, ૨૩૭

લેખક — રા. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી.

સમાનોચકતે માસિક થયે આજ ૭ વર્ષ પુરા થયા અને આ અકથી ને સાનમાન્યમા પ્રવેશ કરે છે એ ૭ વર્ષની કુખી ગણાય એની કારકીર્દીમા સમાવેશકે પ્રાતના ચેતનમય જનનમા કેટલો અથ આપ્યો છે અને કેટલો નથી આપ્યો તેનો હિસાબ તો અમ્હારા પ્રિય વાચક ઉપગત અન્ય જનો જ કરી શકે. સમાનોચકે બહુ કાર્ય કર્યું છે એ માન્યતા અમ્હારી-સમાજની નથી પણ હજી બહુ બહુ કાર્ય બાકી છે એ માન્યતા છે, તેમ અમ્હારા આજ પુરેપુરા સિદ્ધ થઈ રહે નહિ ત્યાં સુધી અમ્હાર મન શાંત પડે નહિ, અમ્હારા હ-યને ચતોષ મળે નહિ એ અમ્હારી ગમે તેની પણ એક સમજ છે આ ૭ વર્ષમા સમાવેશકે અતિશય ભારે અવરોડો વેગી છે નહીં. પાછો ના કમતા દમરોનો ભૂલ દેવો છે પણ અમ્હને આશા છે-શ્રદ્ધા છે કે એ વ્યય ધમની દૃષ્ટિએ ડરકે પણ ફરિયાની નીડગે શુદ્ધરાતમા અન્યાસિકા અને સાહિત્યમાટે પોતાનો જીવ પાથરી નાખે એની વ્યક્તિઓ કમમાએ આજે મળી પછી મુશ્કેલ થઈ પડી છે અમ્હે, અને આ માસિકમા આદ્યક નમ્હારો સતોષ પામીએ એવા પ્રકારના શિષ્ટ અને સરકારી યેજો અમ્હને મળી શકતા નથી-અમ્હારા અસાધ્ય આ વિશામા ચાલુ હોવા જતા પણ જોઈએ તેટલો અને સત્કાર મળતો નથી. મૂલ્યે સ્વત્રથી લેખકો તરફથી તો 'અમ્હને સમય નથી' એ શિવાય અન્ય મોટા ભાગે કોઈ સાલોળનામાં આવતું નથી અમ્હે ફરી શુદ્ધરાતના શિક્ષિતપણ સમરતને આ નવા અકથી હૃદયથી આમત્રણ આપીએ છીએ અને આશા રાખીએ છીએ કે નવા વર્ષમા શિષ્ટ અને સરકારી અને ઉપયોગી યેજો અમ્હને એ મોકની આપશે.

પ્રાતના અને દેવના અરોઃ વાલુમા ચિગ્ગયાની ઉપયોગી ભાગ બજરી શરૂ અને શુભગતીઓને મેઘપ્રવ નીડે અને ચેતનમય કરે તેમ રહેમના હૃદયને ઉત્તમ અને તુલ્ય સરકૂત કરે એવા મૂલકીય, સામાજિક ઓલોમિક ૭ શાસ્ત્રીય યેજો લખના તરફ શુભગતી બાતઓ પોતાનું લક્ષ્ય મેરગે એની અમ્હને આશા છે. શુદ્ધરાતીઓએ સાહિત્યની એવા વસ્તી વખતે દેશપ્રતિના વર્ધકતા ય સિવાય બીજી નકલ રાખી જોઈએ નથી અનન્ય, એ સહ કે કે આરિ, બુધમરો વેશીને સાહિત્યમેના કે દેશમેવા સાધ્ય નથી પણ અમ્હાર

મિ. પુલકથી અને સહયુજકથી ૨ ૦-૧૦-૦ એન ગેમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બાઈ

માનવ છે કે જેમને પ્રભુએ સારી આર્થિક સપ્તિ આપી છે અને સારા અતુલ્ય સન્મેષોમા જેમને મૂક્યા છે, તેવા શિક્ષિત જનોમાથી ધણાએ પોતાના પ્રાતની શાહિલસેવા-દેશસેવા કરી શકે એવા ગુજરાતમા હજીય છે ગુજરાતને આ આમત્રણ અમ્હે કરીએ છીએ તે એ સ્વીકારે એવી આશા છે •

જ્યે વર્ષે સમાલોચકના કાર્યવ્યવહારમા-એના લેખો અને ચિત્રોમા સતતતાથી વિવિધતા સચવાઈ નથી, કાંઈ આગળીને વેટે ગણાય એ સિવાય સ્વતન્ત્ર લેખો નથી વિગેરે ન્યૂનતા એ કે લાગી જાય એમ છે, છતાં પણ સાથે એ વાત પણ નકમી છે કે સમાલોચક તેના પહેલાના વર્ષ કરતા ઉતરતી દશામા તો નથી જ રહ્યું એના નિયમિતપણામા જે અસાધારણ ભગ પડ્યો છે તે મહુ ખોડુ થયુ છે એ વાતનુ અમ્હેને પુરેપુરુ જાન છે પણ એના કારણમા એક જ મુખ્ય કારણ છે અને એ એ છે કે છાપખાનામા જોઈતા કામદારો મળતા નથી

સમ લોચકના અમ્હારા આહવર્ષને વિદિત કરાની આ સ્થળે અમ્હેને જરૂર લાગે છે કે ગયા જન્યુઆરી માસથી સમાલોચકની છપામણી અને તેના કાગળોના ખચમા ગયા વર્ષ કરતા ત્રીસ ટકાનો વધારો એમિતો થયો છે છાપખાનાનાળાઓએ કામદારોને અમાધારણ મોઢવારીને લીધે અસાધારણ મોઢાઈ આપી પડી છે અને તે, એમને આપણા જ ઉપર સ્વાભાવિક રીતે પડે આમ ત્રણ વર્ષમા ત્રણ ગણી છપામણી મોઢી થઇ છે, અને હજી એ વધતા વધતા કયા અટકશે એ કહી શકાતું નથી જીજી પાસથી કાચો સોના યરો એવુ લાગતુ હતું, તેમા પણ ઉલટો વધારો થતો જાય છે આથી અમ્હારે એપ્રિલમાસથી બહાર પડતા અકથી માસિકેનુ લનાજમ વધારવુ પડશે એથી અમ્હેને મહા દુખ માય છે પરન્તુ સમાલોચક વેઠેની આર્થિક અગવડેથી વધારે અગવડ હવે વેગી સકાય તેમ નથો આમ વધારેલા લવાજમ સાથે વર્તમાનમા તો નહિ પણ બનતી પહેલી તકે આહકે બંધુઓને કંઈક વધારે સતેષ મળે એવી વ્યવસ્થા કરવાનો અમ્હે વિચાર કરીએ છીએ અમ્હે સમાલોચકના નિરતર નિર્માન માટે અમ્હારા ઉદાર ચરિત આહકબંધુઓ અને ગુજરાતના શિષ્ટ લેખકોની સદા સાહાયની અપેક્ષા રાખીએ વે

આ નવો અક પ્રગટ કરતા આજ ત્રણ માસ પાણીના વેગે સરી ગયા છે તે માટે અમ્હે અત્યત દિવગીર છીએ જન્યુઆરીના આ અક સાથે જ ફેબ્રુઆરીનો અક પોસ્ટ થાય છે અને બનતી તાઈદે માર્ચ અને એપ્રિલના અકો પ્રકટ કરીશું, પણ છાપખાનાની મુશ્કેલીઓમાંથી મુક્ત થઈશુ તેમ તેમ આહકબંધુઓ આ વિલમ્મ માટે ક્ષમા આપશે એની વિનંતિ છે આ અક બહાર પાડતા પણ નિયમ કરતા વધારે ખર્ચ થયુ છે, પણ તે સાથે ભવિષ્યમા સમાલોચક તેની પૂર્વવત નિયમિતતા સાચવી રાખવામા સક્ષમ નીવડશે એ અમ્હારી આશા છે પણ આ સગા અમ્હારા કાર્યની સાગોપાગ સિદ્ધિ માટે આહકો તરફથી સપૂર્ણ મદદની પ્રથમ જરૂર છે અત્ર બહાર પાડતા થયેના નિયમ્મ માટે અમ્હે સર્વ લાઘવોની ક્ષમા માગીએ છીએ અત્રમા સમાલોચકના કાર્યને થક મળે અને થોડીરી પણ પ્રાત-દેશસેવા કરતા એ સક્તિવાન જનો એ અભિનાય દર્શાવી અને જ વિગમિએ છીએ.

બાદશાહી હદરો.

રેખક-૨૧. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી.

In the march towards the goal there will be need of perseverance and of mutual forbearance between all sections and races of my people in India. I rely on the new popular assemblies to interpret wisely the wishes of those whom they represent and not to forget the interests of the masses who cannot yet be admitted to franchise to co-operate with my officers for the common good in sinking unessential differences and in maintaining the essential standards of a just and generous Government. Equally do I rely upon my officers to respect their new colleagues and to work with them in harmony and kindness and to find in these new tasks a fresh opportunity to fulfill, as in the past their highest purpose of faithful service to my people. A new Era is opening. Let it begin with a common determination among my people and my officers to work together for a common purpose. I therefore, direct my Viceroy to exercise in my name and my behalf my Royal clemency to political offenders in the fullest measure which in his judgment is compatible with the public safety.

—The Royal Proclamation, 23rd December 1919

૧ ડીસેમ્બર મહિનાનું છેલ્લું અઠવાડિયું હિન્દની પ્રજાને જાણૂત અને કરતવ્યપરાયણ કરી ર્જ આનન્દના અવનવા ઓધમાં ન્હાઈ ધોઈને દેશપ્રેમની દિશા લેવાનું ઘણું પુણ્યવતુ આમ તણુ કરે છે એ પ્રથા આજ ઓત્રીસ વર્ષથી આ દેશમાં ચાલુ થઈ ગઈ છે અને દેશના સદ્ભાગ્યે એ પ્રથામાં દર-એ આત્મિકિક એતન પુરાતુ જાય છે હિન્દની પ્રજાએ સરથાપન હરેની હિંદી ગાંધીય પરિપદ પોતાનું મહાપુણ્યના અધિવેશન પ્રતિ વર્ષે આ છેત્રા અનવાડીયામાં હિન્દના અમુક અમુક લાગમાં ભરે છે તે પ્રમાણે ગયા વા—૧૯૧૯ના ડીસેમ્બર માસમાં અમૃતસરમાં—૬ ખી પાળનાં અમૃતસરમાં—ભરવામાં ચાલુ હતુ તે પ્રસંગ પહેલાં ફક્ત એ જ દિવસ પૂરે હિન્દના ઇતિહાસમાં એક રમણીય પ્રસંગ અન્યે હતો એ પ્રસંગ તે નામ ૧૨ સમ્રાટશ્રીને બાદશાહી હદરે હતો એ ૧૨ે ૬ ખી આત્માઓને સાન્તવન આપનારે હતો એ ૧૨ે આપણે છે એવું અમ્હે કહી શકના નથી—રમણીય છે એટલું જરૂર જ કહી શકીએ તેમ છે ત્હેને હૃદયથી અને સત્કારીએ છીએ અને હૃદયથી આશા રાખીએ છીએ કે નામનાર સમ્રાટશ્રીએ જે કામજલાવથી જે જે લુદી લુદી ઈચ્છીએ જેને જેને માટે—પછી તે, પ્રજાની એવંદર વસતી માટે હો કે રાજ્યના અધિકારીઓ માટે હો કે જમે તેને માટે એ—ધ્યાની હો—તે સર્વે જન એનો ખરા માત્વિક બાંધેથી સ્વીકાર કરી સામ્રાજ્યના એકર દિતને

ગુજગતી કહેવતસમદ ૩ ૨૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી, એન્ડ કંપની, મુમર્થ

અર્થે એમની આ પર્વિ હજીઓ પાઠ પાઠવા પોતપોતી બનતુ આ જોએ એમા રાજને સ્થાન જ નધા

સમ્રાટશ્રી પોતાના બાદનાહી તદ્દનમા દિન્દના વાઈસરૉયસાહેબને કહે છે કે રાજવીની સુનેહતાનિમા અડચણ ના આવે એતુ એમને લાગે તો ત્યા તેના રાજદ્રહી જનોને સમ્રાટશ્રીના નામથી મુક્તિ આપવી બાદનાહી તદ્દનની આ એ બાતુ મૂલ્યવાન કલમ છે બાદનાહી શ્રીમાને આ હિંજ બાતુ પ્રત્યાપૂરક દસારી છે અને તેમની હજીને અનુસરીને પત્તનના એપ્રીના તોફાન વખતે સમ્રતને પાન થયેલા અનેક નાગરિકોને ફરી મુક્તિ આપી છે અમ્હે હજીએ છીએ કે બાદનાહી શ્રીમાને સર્વ જનોને-આ સર્વ અપગાધીઓને પોતે જ મુક્તિ આપી હાત અને વાઈસરૉય સાહેબની ઉત્તરણુરિ ઉપર જોનો તિલુચ કરાતુ સોપ્પુ ના હોત તો વધારે સાફ થાત-પ્રમતે તેથી વધારે સતોષ થાત નામદાર વાઈસરૉય સાહેબનો પ્રગત્ર થેનો પ્રેમ બાપીતે હોઈ પ્રમતે તદ્દનના કાર્યામા વિશ્વાસ નથી અને વિશ્વાસ આની રાફે તેમ પણ નથી વિશ્વાસ પ્રેમથી મેળવાય છે-ગનાતગથી નહિ આ બાદનાહી તદ્દનની કમે પણ હજી ઘણા મદતિનો મુક્તિ મેળવી રાક્યા નથી અને મુક્તિ આપરામા પણ નામદાર વાઈસરૉય સાહેબની મગદાર ધીમે ધીમે પ્રાસ કરે છે અને મુક્તિ આપના ઘણી અચકાત છે અને ગરા તરા કરે છે એ તો દેખીતી જ નાત છે જરા ઉડા ઉતરીને જોવાથી આ સહજ સ્દમગત્ર તેમ છે બાદનાહીના ફરમાનને આમ ઈન્દુ હી જ દરિયી જેવાય છે

સમ્રાટશ્રી પ્રમતે જા છે કે ભૂતકાળને જૂની નવેસરથી પચારા માડો અને અધિકારીઓને કહે છે કે પ્રમતની તરફ મિહાસથી નત્તે સામાન્યના સુનેહભર્યા વ્યવહારમા રાત્ર પ્રમતો મિયે સમથ ખરે જ અવરખે છે એ મહાસત્તુ પરમસત્ય રાજ્યના અધિકારી મહાસયો તો લાલુલુએ જ જૂની વ્યય છે, અગર તો જાણીતે એતુ પરિ પાસન કરના અનિચ્છા રાખે છે સુનેહ, શાન્તિ અને સુરાન્યના પરિત નામે દેશના શાન્તજનમા અનેક પ્રકારના કટકો વેગલ છે અને પ્રમતની ઇચ્છાઓનો વોળે દિવમ બનાવે થાય છે પ્રમત એ બાતુ સાખે છે પણ દુ ખને મગદા હોય છે, કોઈ વખતે એ મર્માતુ ઉત્તધન છુટકે જરાઈ રીતે થાય છે અને તેતુ આરોપણુ દેશસમસ્તને માથે થાય છે અધિ કરીઓના કુ સાસનને લાવદાઓથી રક્ષણ મળે છે પછી તે ગમે તેના બપકર પરિણામ લાવનાર નીવડે તો પણ અને બીમા પછે છુટકે જરાઈ કુટ લોકોના હમકવાને અને પ્રમતના દિતાવહીઓને એક ત્રાજવે તોળતા તોળતા અશાન્ત જનન દેશમા ઉભુ કરાય છે નામદાર બાદનાહી શ્રીમાન આ પ્રકારના જનમા હવે મિતતા અને સહકાર ઝડે છે અને પ્રમત જરૂર જોનો સ્વીકાર કરશે બાદનાહીના પવિત્ર ફરમાનને જરૂર જ તાથે યશે-એ ફરમાન અમ્હારે શિરસાનત છે નથી ફક્ત જણતુ એતુ પરિપાવન આઘાય દેશના સરકારી અધિકારીઓમા અમ્હે એમ પુછીએ છીએ કે રાજ્યના ફરમાનતુ ઉત્તધન કરના અધિકારીને અને પ્રમતને એક સરખો જ ન્ધાય બળરો ખરો ?

આમ આ બાદશાહી દેરાનું મુખ્ય લક્ષણ રાજદારી કેદીઓને મુક્તિ આપનાનું છે. હિન્દીજનોને પોતાની પ્રિય માનુષ્યમિતા સ્વોપાગ ઉદ્ધાગના સાધન મનન રીતે સાવનાના જન્મસિદ્ધ હક્ક-અધિકાર છે નવા રાજકીય સુધારા એ માગના વાહક બનશે એ નિ સત્ય છે પણ એ ક્રમ વાહક જ બનશે પુરી સિદ્ધિ ક્યારે મળે છે-મળશે અને એ મળતા-મેળવના હિન્દવાસીઓને કંઈ કરી જુદી જુદી પરિસ્થિતિઓમાથી કની કેની રીતે પમાર થયું પડશે એનો ખ્યાન આગવો તો મુશ્કેલ જ છે. આજે કે હજીએ હિન્દ પુરેપુરી રીતે નાવક થયું છે અને બાદક અનુસામાથી પુખ્ત ઉમરે પહોંચ્યું નથી એની માન્યતા નામદાર સમ્રાટશ્રીવી માડીને આપણા પોતાના સુપ્રસિદ્ધ દેશનાયક લોર્ડ સિન્હા પણ ધરાવે છે એ આપણા દેરાનું એક ખમ હુલામણું છે પણ દેશનો મુખ્યમિકાળ જના બેઠો છે ને પુરેપુરે જને જ એવી આશા છે હજી આપણા દેશજનો પોતાની જ નવસ્થા કરના લાવક નથી એ માન્યતા અમદારી તો નથી જ એ અમદારે માનપૂર્વક જણાવતું પડ છે. લોર્ડ સિન્હા જેના રાજકુલજી ગદાગ્રથીને પોતાનામા વિશ્વાસ નથી એ કેટલું આશ્ચર્ય! અમદે ઇન્છુ હવે નવારે હવે બાદશાહી દેશને બહાગ પડશે ભારે હિન્દની પુરેપુરી નાવકાત તો સ્વીકારનામા આવશે જ.

આતુ નર્વની આમરમા નાગપૂરમા જ્યાં આપણી રાજકીય પરિપત્તો વાપિક સમારભ મળશે ભારે નામદાર પાટની દુવરથી હિન્દની મુઆફરીએ આવશે સુધારા કહીએ તો-નવા રાજકીય સુધારા પ્રમાણે આવતા જન-સુઆરી માસમા દિની ખાતે લગનાગ નથી વડી ધારા સલાતુ ખાન મુહૂર્ત એ પુખ્તવતા રાજદીપના મગત હાથે થશે એ ઘણું ઉત્તમ થશે અમદને એ કિયામા હિન્દનું ભારિ કાર્કિ ભોર જ રીતે ઝગહળતું દીમે છે નામદાર સમ્રાટશ્રીએ પાટવી નવરથી આ સમયે અગ્ર પવાગના છે એ મગત સમાચાર બાદશાહી દેશમા જણાવ્યા છે હિન્દીજનો આ રાજકુલપક કુમાગમીને અતરથી સત્કારશે એ નિ સશય છે એ ખાત-મુહૂર્ત સમયે અમદે ઇન્છીએ ઈએ કે બાદશાહ શ્રીમાન હિન્દીજનોના બાકી રહેલા કુખનું એક સામકુ વિવરણ કરશે હિન્દીજનોના કશું કુ ખોની ગણતરી થઈ શકે તેમ નથી મગત ખો-મહાતુ ખોમા ન્દાઈ રી છે ત્રાસથી ધરધરી રી છે બૂએ અને તરસે તરડીઆ ભારતી મરી રહી છે લક્ષ્મી-લીન બની કયાન અને દરિદ્ર થઈ જુરી રી છે એની બાપ પડનામા અને એ ત્રાસને વિવરવામા સમાદશીનો જયજયકાર છે, સામાજ્યનો વિશ્વનિર્જય છે.

હિંદનાં અભિલાષ.

લેખક — રા. નરિનીકાન્ત.

હરિગીત

૧.

રમરતા ખખ્ખા ! ભારતતણા, ઇતિહાસના આદર્શને,
આજે મહા અનત દશા, નિરખી નયન અશ્રુ ખરે,
શી ભવ્યતા, શી દિવ્યતા, ગૌરવ ભર્યો ભારત હતો,
જનનત કીર્તિ શૌર્યથી, આ વિશ્વને અજનાળતે.

૨.

કેના હતા રરીરને, વળી ભક્ત ભગતબુમિના,
મેનાપગથણુ રહી સના, નિજ પ્રાણુ પણ ને અર્પતા,
આન્તર વિશુદ્ધિ-વીર્યને, આત્મા તણી શક્તિ વડે,
નગીરના આરિ-પથી, ભરપૂર આ ઇતિહાસ છે

૩.

એ વીર ને મત્યુત્તમી, જનની અમારી ભારતી,
નુહુંવે હા ! અને મહા, કુખ દીનતા પામી રહી,
માનન છલનનુ કેન્દ્ર હા ! આનંદ ખેલવાયુ અપને,
સમૃદ્ધિ શક્તિ હીનરે ! આજે અમારો હિન્દ છે

૪.

દીન દીન છે તહેથે સખા ! સમાન કે થીજે ન છે,
ને તેથી હા ! હિંદુ થવા કે થાન કોડે આદરે
આહે પરપર બનુને, મેવા ગીફારી સર્જની,
શિક્ષા પ્રચારે દેશમાં, અનુષ્ઠાન સખા ! સ્વાતંત્ર્યની,

૫.

મનથી—ચલથી—કર્મથી, દહ ઐક્યતા ધારી અને,
સદેશ સેવા યજમા, સર્વર ને અર્પણ કરે,
ભારત ભૂમિને વિશ્વમાં, સ્વાતંત્ર્યથી શોભાનશે,
એવા પ્રભુ ! અભિનાય ક્યારે, હિન્દના પૂરા યશે

ત્રિયતમ । વીસરશો ક્યારે ?

લેખક — રા ગિરિજાશાકર મ. લાટ.

રનેહપૂર્ણ ઓ ઉદાર ત્રિયતમ । વીસરશો ક્યારે ?
પુષ્પસમા ઉરના પમરાટે, મધમધશો ક્યારે ?

૧.

સતાપ્ય કુમળું હૈયું મ્હે, વચન કુડા કહીને
રક્ત ચૂસતી રૂઢીજાનમાં, અધ બદ્ધ યદને
શુદ્ધિહીન થઈ, ઉરહીન થઈ, પગલ્યા મ્હે તમને
‘બોનો બોનો, હામશો સૌ એ વીસરી જઈ ક્યારે ?
રનેહપૂર્ણ ઓ ઉદાર ત્રિયતમ । વીસરશો ક્યારે ?
પુષ્પસમા ઉરના પમરાટે, મધમધશો ક્યારે ?

૨.

રનેહભાન ત્રિયતમતર કેરા ના પરખ્યા અહ, મ્હે
ભર્ગ વર્ષના ઉરમેધને ઝીલ્યા નહિ કહિ મ્હે
હામરનેહને, આત્મદાનને, ઉચ્ચ ગૃહિણીપદને—
અઠાતો સમજ નહિ હું તો બાપિયતા ભરએ
રનેહપૂર્ણ મુજ ઉદાર ત્રિયતમ । વીસરશો ક્યારે ?
પુષ્પસમા ઉરના પમરાટે, મધમધશો ક્યારે ?

૩.

રસભર જીવન આપ તણુ ત્રિય । વિદ્યાનકૃતને—
કદુ રસથી ઉભરાયું મ્હે તો, કનેશ કરી કરીને
સમય વીત્યો, તક પણુ મધ નીતી, ઉમિ કળી નહિ મ્હે
આત્મસત્ત હું બની ખરેખર, દિન નવ ન્યાળયું મ્હે
રનેહપૂર્ણ ઓ ઉદાર ત્રિયતમ । વીસરશો ક્યારે ?
પુષ્પસમા ઉરના પમરાટે, મધમધશો ક્યારે ?

૪.

મૃગારો અવિકાવિક ઇચ્છ્યા, ભયો ઇચ્છ્યા મ્હે
લલિત સુકોમલ કાવ્યતણુ ત્રિય ! વાતન ઇચ્છ્યા મ્હે

રૂઢી રૂઢેય હું જ્ઞાનપિહોણી શુ વધુ કહું તમને ?
 પતિદેવ ! ઉરથી નવ ધ્રુવિની જીવનરોલા બે
 રનેતશૂન્ય મુજ જીવન એવું વીસરૂતો ક્યારે ?
 પુષ્પસમા ઉરના પમરાટે, મધમધગો ક્યારે ?

૫.

અમૃત તરસી આપ આજ મુજ કે નિરખે જૂદુ
 પ્રાણસખા ! અતરદિન્દોને જીવનવા ધ્રુવ
 હમિત તમારે વદનકમલ પ્રિય ! વડુ હસનું ધ્રુવ
 એ અતરની ઉડી ધ્રુવ ક્ષનિત થરો ક્યારે ?
 પદ્માતાપે પીડિત પ્રિયાને કમરો સૌ ક્યારે ?
 પુષ્પસમા ઉરના પમરાટે, મધમધરો ક્યારે ?

૬.

સૌ ભૂતબ્રમણા ગર્ધ પ્રિય ! મારી, જોયું મનમાફે
 જાવ્ય ભવિષ્યતણા સ્વપ્નોમા, રાવુ ર્તમાને
 સસારે પ્રિય ! સ્વર્ગ ઉતાડ, અમૃત સિંધુ તે
 પણ એ સૌ કરવાને પતિજી ! જાવ દેશો ક્યારે ?
 રનેદપૂર્ણ એ ઉદાર પ્રિયતમ ! વીસરો ક્યારે ?
 પુષ્પસમા ઉરના પમરાટે, મધમધગો ક્યારે ?

* 'સમાલોવ્યક' ના સન ૧૮૧૮ ના ફેબ્રુ-માસી ના એકમા મહત્વાન જ દરે ના 'મધુસ' ૧
 જોસરો ક્યારે ?' નામક કાવ્યરચી સ્થિત

મજ પ્રિયતમ એ અભિલાષ !

લેખક - ૨૧. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પંડ્યા. બી એ, એલએલ બી

(જ્ય જ્ય મરતી મુજસાત-એ હાયા)

મુજ પ્રિયતમ એ અભિલાષ !

મુજ જીનનો એ શ્વાસ !

લેખ લખુ કે, કાવ્ય રચુ કે, લાપણુ આપુ અનેક,

કર્પ કરું કે જનહિતકારી-અમે મહારો દેશ

—મુજ પ્રિયતમ

“સ્નેહ અને સેવા”-એ ત્ર ગમેયામ મળવુ,

મન બમેના હિન્દુસ્તાનને એનમરત બનાવુ

—મુજ પ્રિયતમ.

સેવામયો કે આરબે દેશભક્ત યજમાન,

દેશવતમા નમ્ર જીવન આ હું મ કરું કુરમાન

—મુજ પ્રિયતમ.

સોઠ મહામુખલાઈનો મગનો,

વિસનગર,

તા ૨ ૧૨ ૧૯૧૯

}

પ્રાસંગિક વિચાર.

લેખક-૨૧ રમણીયગમ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી.

૫. હિન્દુ-મુસલમાનની એકતા.

જમાના પહેલાથી અને સૈદ્ધાંતો યથે મુસલમાનરાજ્યસત્તા હિન્દમા નામી ગઇ હતી. મુસલમાની રાજ્યોની અસરથી હિન્દને કેટલાક સાત નરસા લાગ્યાનાં યથા છે તેમતે સ્પષ્ટ એક ગેનાભ એ હતો કે મુસલમાન બાદશાહો અને મુસલમાન પવગમર-ધર્મોપદેશ કેએ પોતપોતાના સમયમા હિન્દુધર્મને કાફર ધમના વિશેષણ આપ્યા હતા અને હિન્દુઓને કાફર કહી હિન્દમા ન-મુસલમાન વસતી રહ્યો ધર્મકુદ્દ માર્ગ હતા દેશમા આના ધર્મના નામે અનેક અન્યાયો હિન્દુસ્થિતિ ઉપર વર્તાવનામા આન્યા હતા. પરિણામે હિન્દુ-મુસલમાન લાખધના સમન્ધે રહેવા કરતા દુઃખનના કડવા સમન્ધમા આજ વર્ગોથી જીવતા રહ્યા છે અને આ કાળી દિનીના પ્રનાથે હિન્દુનું ઘણું દુર્ભાગ વધ્યું છે એ ઉપરાંત આસુ જ વર્ગે છે મુસલમાની ગળ્પસત્તા ગયા પછી પણ ચોખાવતા પમાણમા આ સદીઓનો ઝડક જીવતો રહ્યો છે અને એ મટાકાના પ્રમત પ્રવાસો પોતાના નથી, અને અગ્રેજ રાજ્યસત્તાના આ સમયમા પણ એ સ્થિતિ બધ પડી નથી અગ્રેજ સમ્પ્રદાયિકારીઓને એ આનુ સ્થિતિમા લગાણ પાકવાનું ગમ્યું નથી-અને એ નહિ એ પણ મ્વાલાલિક જ હતું પણ ન જાને જાનકિનાથ પ્રાત રાઠે જિ મવિવ્યક્તિ પ્રશ્નની અનૌકિક અતિને સહમનનાર વ્યક્તિ કાઈ કાળા માથાનો માનની હોઈ ને નહિ આજ ત્રણચાર વર્ષથી મુસલમાનભાષ્યોની દૃષ્ટિમાં સન્નિવૃત્તા પ્રવેશ પામી છે હિન્દુશ્રમિને પોતાની સાચી માતૃભૂમિ માનવા એમની શુદ્ધિએ અનૌકિક પ્રેરણા કરી અને હિન્દુના સંગિપામ કર્ણભૂમા જ એમની કોમ સમરતત્વ શ્રેષ્ઠ એ સત્ય વાનની હોડી પ્રતીતિ એ દેશજનોને થઈ. અને શુદ્ધિમાને એક વસ્તુનું જ્ઞાન થના થુ નથી થતું ? એ પ્રતીતિ થતાની સાથે જ એમણે હિન્દુભાષ્યો સાથે સહકાર કરવાના કહેણ ગોકલ્યા હિન્દુભાષ્યોએ એ મિદા હેણુનો બા હિંદાર લીનથી સીકાર કરી લીધો અને સ્વરાજ્યના પન્થે જવાના પવિત્ર કાર્યમા સાથે જ પગના ભરના માયા એ પગના ક્યા કની રીતે અટકરો એની કપના કાઈ જ કરી શકે એમ નથી આ પવિત્ર અને કપાણકારી મરાજ્ય-માનાના યાત્રાળુઓના સમન્ધ વધારે ગાં ધાવ તે માટે મહાત્મા આર્ષીદેવે મુસલમાનભાષ્યોના ખિનાસતના પ્રશ્ને હિન્દુના રાષ્ટ્રજીવનનો પ્રશ્ન ગણ્યો અને મુસલમાનભાષ્યો સાથે હિન્દુભાષ્યોએ પણ એ પ્રશ્ને પોતાનો ગળ્યો વળી પગમના નાદીરશાહ માયમ્મ ઓનાયર સાહેબની નેકુકગી સત્તાએ જનીવાન-રાખા બાગમા હિન્દુ-મુસલમાનભાષ્યોની ક્ષતનથી રેખાના લોહીનું દદ એકીકરણ કર્યું મુસલમાનભાષ્યોના અને હિન્દુભાષ્યોના સહમરણ સાથે વળી સહભોગ્ય પણ થયા અને મુસલમાનભાષ્યોએ હવેથી હિન્દુઓની દુરિત ગાયમાનાના વધ નહિ કરાના આક્રા સેતવદ લીધા

અને કરોડો હિન્દુભાષિઓના હૃદયને શાંતિ આપી-રહેમના પવિત્ર આશીર્વાદ લીધા આ સોગદ ચિરંજીવ બનો આજ ને ઉદાર ભાવ આપણા મુસલમાનભાષિઓએ આજ દર્શાવે છે તેથી સમસ્ત હિન્દુમાજ સત્તાની એમની કપ્પી મની છે આ પવિત્ર એકીકરણમાં વળી એક ૧૩ સર્વ માજરોબ્રી સુવિખ્યાત ગાદીવાળા મદદમાં પીર મહોમમીના સાહેબે જુદા અભિનન્દનને યોગ્ય ઉમેરું છે અને એ એ છે કે "દરેક જગે એક એક માથ રાખી તેનું પાનન કરી તેનો મેનો વવારવો" આ સચના ધણી ઉખોળી અને ધણી દિનાવડી છે આ પીર મહોમમીના સાહેબ એક વિદ્વાન છે અગ્રેજીમાં બી એ સુધીનો એમનો અભ્યાસ કર્યો છે એમ જણાવવામાં આવે છે એ સાગ સમકારી શુદ્ધિશાળી ધર્મગ્રસ્ત છે આપણા હિન્દુધર્મોપદેશકોમાંથી કેટલાયે આ ઉપદેશ હિન્દુભાષિઓને દોષો અને કેટલા સખી હિન્દુમુદરથોએ આ લાનન પાનન કર્યો ? હિન્દુભાષિઓ ધારે તો ધણ કરી શકે એમ છે, પણ હિન્દુભાષિઓને લેઈએ તેવા ધર્મોપદેશકો નથી અને ને છે તે ધર્મના નામે સમાજમાં આજ વિપત્તિ કટકો રહે છે અગર તો ઉદામીન રહે છે જ્યાં સુધી હિન્દુધર્મો દેશકો જગતની જાગૃતિને-જગતની અનેમનેક પ્રવૃત્તિને રહમતવા પ્રપલ્લવીન નહિ અને તાસુધી હિન્દુસમાજનો ઉદાર અધુરો રહેજે અને જો મે ન ખામે ધર્મના નામે યત્ન અનેક પાખડો વધશે અરુ આમ સંઘાથો સળગી રહેતી હિન્દુ-મુસલમાન હાથો હવે રમવાની અણી ઉપર, જે એથી ઘણા આશાસન મળી શકે એમ છે એ બનેલી રાખમાં તનબો રહી જન નહિ એ બેવાનુ કામ મને કામના દેવનાપકો-સમાજસેરકો અને સૌથી અગત્યના ધર્મોપદેશકોનું છે સમાજ તો અધર્મકામાં ગમડે છે એને દોરનાર આ નાયકો જેમનું સમાજ ફેવશે તેમની દિશામાં આ જોડવનુ નાન હમારાશે- હિન્દુ-મુસલમાનની જય" ચિરંજીવ બનો ! ' હિન્દુ-મુસલમાન ' સાચા અને શુદ્ધ હિન્દીજના બનો ! પ્રત્યુના અને પપગમ્મ રોના અનેકાનેક શુભ આશીર્વાદો આ બન્ને જાતિઓ ઉપર ઉતરે એ મહેનજ કયો હિન્દી જન નહિ દર્શાવે ? એક સાચા હિન્દુજન તરીકે અને હિન્દીજન તરીકે અમ્હે આ મુસલમાનભાષિઓના બંધુકૃત્યને માટે રહેમને અભિનન્દન આપીશુ અ બાલ્યધરીમાં હિન્દુભાષિઓનું દેવકર્તૃય સમાધુ છે

૨. હૃદયપતરામ જયન્તિ

ક દ જ ના નામે સુપ્રસિદ્ધ આ કવિ દર-પતરામને કયો ગુજરાતી નથી જાણતો ? સૌ જ જાણે છે અને જાણી રહેજે જ્યાં સુધી ગુજરાતનો ગુજરાતી જરતો હરો લાં સુધી તાર ૨૧ મી નનુઆરી ૧૮૨૦ ના દિવસે આજથી સો વર્ષ પૂર્વ કવિ દર-પતરામનો જન્મ થયો હતો, એ દર-પતરામનો મુમ હતો જ્યારે ગુજરાતભુદુ જ હવે, જ્યારે ગુજરાતીઓ કેણક કેલકે રિતરમાં તો નધારે સચકત હતા કવિ દર-પતરામના મુમથી કહેનાય છે કે ગુજરાતની ઉત્તિને શરૂ થઈ આ કથન ધરો અમે સસ હમે ગુજરાતનો એવો ઇતિહાસ સત્તાવાર રીતે મોલુદ નથી એટલે એ કથનને પુરતું નસલ કહી ચકાય તેમ નથી ગુજરાતને જાતચા દીધાવે જોવા તો ધણો

માર્ગી વીસ વાર્તાઓ" (સચિવ વાર્તાસંગ્રહ) ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બાઈ

© સીમ્બાનન્દ ૧૯૯૮માં પ્રકાશન

શુભચર્ચા નામિક ર. પરિષદ

ગુજરાતના પતેતા પુત્રોએ જન્મ લીધો છે પણ ગુજરાતે એમની કદર બહુ ઓછી કરી છે એ ગુજરાતને માટે કેવળ શરમાવનાર જ છે નથી કાંઈ મહાન ગુજરાતીના કીર્તિસ્તંભ કે મારકો-
અને નથી કોઈએ એ મારકોત્તી અગત્ય વિચારી એના અનેક કારણોમાં એક મુખ્ય કારણ એ
લાગે છે કે ગુજરાતના જે ગુજરાતીઓ આવા સત્કાર્યોના સામકો બની રહ્યાં એમ છે, એમાં
કેટલીક વ્યક્તિઓમાં પ્રાન્તના આવા મહાજનો માટે જેમણે તેટલી કર્તવ્યબુદ્ધિ નથી તે દેશ
આપો પોતાના મહાજનોની કિંમત આકવામાં ધણી પછાત છે આ કથન કેવળ સસજ છે.
કેટલા ગુજરાતીઓની જયંતિઓ મતનતાથી ઉજવાઈ છે કે કેટલા ગુજરાતીઓના સ્મારકો
ગયા છે કે કેટલા ગુજરાતીઓના કીર્તિસ્તંભો ઉભા થયા ?-લગભગ સ્વયં જ આની સૂચકાર
શિથિમાં મેં કવિ દલપતરામનું સ્મરણ જયંતિના ૩૫મા ગુજરાતે મધ્ય તા ૨૧ મી જાન્યુઆરી
૧૯૨૦ ના રોજ યોજ્ય રીતે કર્યું છે-જે કે એ પુણ્યસ્મરણીય જયંતિ સમસ્ત પ્રાન્તમાં એક
સરખી રીતે ઉજવવા માટે કોઈ જાતની વ્યવસ્થિત યોજના કરાઈ નથી એટલે અમુક યજ્ઞોએ
જ આ ક્રિયા કરાઈ જે દનપતરામની સેવા અપૂર્વ તો ન હતી પણ સ્મરણીય અને ચિરાયુષ તો છે જ
જુની ગુજરાતી નાયનમાળાના અધ્યાસકો દનપતરામને કેમ ભૂંધી શકે ? એ વાયનમાળાની
ચરણ, યોધક અને નીતિથી ભરપૂર કવિતાઓ આજ ક્યા છે ? સરળતા સાથે સગર એ
કવિતામાં હતા એ સરળતામાં બુદ્ધિના ઉંચા ચમત્કાર હતા-એમાં જેવતા હતી ચમત્કારના સ્વરૂપ
હતા અને ગુજરાતીઓને રહેજે મળી જાય એની એ કવિતા હતી આવા કરિની જયંતિ-એમની
ઓની જન્મભૂમિ ઉજવી ગુજરાતે પોતાનું મહુ ઠીક વાળ્યું છે ગુજરાતને તે માટે ધન્યવાદ ધરે
છે કારણ આજકાલ ધન્યવાદની ભુખ બધાને બહુ લાગે છે આ જયંતિની ક્રિયા મુનાઈમાં આર્ય-
સમાજના મંદિરમાં ગુજરાતના સાહિત્યનિનાસી રા કૃષ્ણલાલ મોહનના જવેરીના પ્રમુખપદે
ઉજવાઈ હતી કમનગરીય ગુજરાતના કે આ દિવસે સ આકાંક્ષે ફક્ત સાંઠેક ગુજરાતીઓ દનપત-
રામની જયંતિના ઉત્સવગણમાં પધાર્યા હતા મુનાઈમાં જ્યાં લાખો ગુજરાતીઓ વસે છે ત્યાં ગુજ-
રાતના એક મહાપુત્રની જન્મભૂમિના ઉત્સવકાળે ફક્ત સાંઠેક ગુજરાતીઓ હાજર રહે એ વલુ જ
રાષ્ટ્રનીય ગણાય તે દિવસના મુખ્ય વખતે જણીતા વૃદ્ધ સાક્ષર રા નૃસિંહરાવ દીવેદિઆ હતા હાજર
થયેના ગુજરાતીઓ પુત્ર ઉત્સાહથી-કવિ દનપતરામના જીવનપ્રસંગો કે તહેમની સાહિત્યસેવાના
ગુણકીર્તનો સામળવા-આવા હતા પણ એ ઉત્સાહ નિરાશામાં પડાયો એક તરફથી હાજરી
બહુ જ થોડી તો બીજી તરફથી કવિ દલપતરામ સમન્ધમાં કોઈ સારા ઉત્તેજ થયા નહિ.
એમાં થયેલા ગુજરાતીઓ આમ નિરાશ થયા ગુજરાતમાં ગુજરાતીઓ કેટલા ઉત્સારી અને
આસાભર્યા હોય છે તેનું આ દષ્ટાન્ત ખરે જ સ્મરણ રાખવા યોગ્ય છે અરે ઈન્દ્રીએ
છીએ કે ભરિણમાં જ્યારે જ્યારે આમ પુરાણતા પ્રસંગો આવે ત્યારે ગુજરાતીઓ વચારે
ઉત્સાહી બનશે અને કવિ દલપતરામની જયંતિની માફક ન્હાનુલુ નાટક નહીં લાગે જે
જુ પણ થયું છે તે માટે તે ધન્યવાદ જ ધરે છે ગુજરાતના આમ મહાપુરુષોના સ્મારકો
આપો ત્યાં મહુ ક્યારે ફેરી રીતે રચશે ? આજ મહા ગુજરાતીઓના જીવનપ્રસંગોમાંથી

ઉગતી નવી પ્રગ્ભને બોધપદ શિષ્યાઓ મળે કે ત્હેમના જીવનના સુન્દર તારતમ્ય નવી પ્રગ્ભમાં સમજનાથી ઉતારી શકે એવા અગ્રીન કાર્યોની યોજના આવશ્યક નથી ? કારિ દનપતરામ જેવા એ યુગના કે આ યુગના દેશભેરકો, સાહિત્યસેવકો, સમાજસેવકો અને દાનેશ્વરી મહાજનો તો જુગની જ સખ્યામાં જન્મે છે અને એવાનાં મહાકર્મો ત્હેમના સ્મારકો તરીકે ચિરંજીવ જ છે એની માન્યતા પણાક પરાવે છે અને તે ખરૂં છે છતાં એ બીજા પક્ષે એનાયે દેશસેવકો વિગેરે જન્મી ગયા છે કે જેમના સ્મારકોની અગત્ય પણ એટલી જ છે આ સૂચના બુનવા જેવી નથી પણ કાલ ઉદાર સરચાએ તરત હાથમાં લેવા જેની છે સ્વરાજ્યની ઉત્તાત ભાવનાથી રંગાયેલા જુજરાતમાં આવા સૂરકાર્મમાં સુ મદદ મળતી અસક્ય છે ? અગ્રે હિન્દીએ છીએ કે દનપતરામની જ્યનિની માફક જુજરાતના બીજા મહાજનોની જ્યતિઓ અવસર પ્રાપ્ત થયે જુજરાતીઓ જરૂર યથેચ્છ ઉત્સવથી અને સ માનપૂર્વક ઉજવશે અને જુજરાતના જીવનમાં એક નવું સુન્દર તારન ઉમેરશે

૩ ' નવો યુગ ' અને તેની શરૂઆત.

ગરા વર્ષના અતલાએ નામદાર સમ્રાટીએ નવો યુગ હવે હિન્દમાં પ્રવત છે એવું મંગલ વચન ઉચ્ચાર્યું છે અને તેના ઉપયોગ અગ્રેજ અધિકારી મિરાંરો કેટલી રાજભક્તિથી કરે છે તેના બે દષ્ટાન્તો અગ્રે જોવાની અગ્રેજ જરૂર લાગે છે

૧ પ્રસિદ્ધ ' બોમ્બે કોનિક્વ ' ના તા ૨૩ મી જાન્યુઆરીના પત્રમાં નોટ્સ ઓફ ડી ૩ ના શિર્ષકનીએ છપાયું છે કે—

" જન્મશ્રમિ " ની સગાથી એક મૃદસ્થ લખે છે કે મિ નેવીની ઈનાડથી આવેના એક સહૃદય હિન્દી ધર્મે સોનીમીટર છે અને પગલમાં પગલના લશ્કરી કાયદાના તોફાન સામે પ્રીતિમઉત્સવીને કરવામાં આવેથી અપીનો સમન્ધમાં ભતમાહિતી મેળવવા એ આવ્યા છે અમૃતસર કોમિશનમાં એ ગયા હતા સારે તા ૨૫ મી ડીસેમ્બરે જાન્યુઆરી ૨૦ લશ્કરીઓએ મિ નેવીનીના ઓરડામાં આવ્યા તા પ્રવેશ કરી તેમને પુછ્યું કે ' ત્હેમે એક ગોરા હોઇને જન-રવ કાયદા અને જનીસનનાળા બાગમાં તેની સાથે ગયેના માણસો સામે પુરાવો એકઠો કરવાનું સાદમ કેમ ઉગવો છો ? ' આ પેળીના એક લશ્કરીએ તો મિ નેવીનીને કહ્યું કે

મેં તો પરમેશ્વર ઉતરતા ૨૦ દેશીઓને એક નાકે ગોળીથી ઠાર માર્યા ' મિ નેવીનીનું સુભાગ્ય કે આ લશ્કરી ટેગીએ તેમના કમળમાંના કીમતી કામળીઓ પડાવી લીધા નહિ એક અગ્રેજ મોનીસીટર રહામે, હિન્દમાં વસતા એક અગ્રેજ સહૃદય સામે આમ વાધ-બકરીનો બેન ભજવાર એ એક મોઢવાનાયક વાત છે જે વેળાએ નામદાર રાજાને દરેરા પ્રગટ થયો છે તે જ વખતે આવી બેહાકી આનું રહ્યું એ સુ નવાઈ જેવું નથી ? જે વેળાએ શુદ્ધી દરેરા ઉપર સફી થાય અને સર્વને મારી આપવામાં આવે તે વખતે આવો કરણ-રસિક બનાવ બને એનો શો અર્થ ? "

મિ નેવીની જેના એક ચુસ્ત અગ્રેજ મૃદસ્થના સમન્ધમાં જે આ પ્રગ્ભ બન્યો છે અને એ વાત ઉપર રહેજા જ જે નાકપિછોડો થઈ ગયો છે એ ખરે જ આપણને શર

સસારદર્પણ (નાટક) ૬ ૦-૧૨-૦ એન એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

માવનાર છે મિ નેવીની સાથે જે અગત પરિચયમાં આવ્યા હશે તેમણે એમને માટે શ્રી અભિપ્રાય બાધ્યો હશે તેની અમુકને ખબર નથી પણ અનુમાન સ્તો રહેજે થક શકે એમ છે—
અમદાવાદ પોતાના નહિ જેના અદ્ય સમાજમના અનુભવે-કે મિ નેવીની એ એક ઉમદા ખમીરના બાહોશ અગ્રેજ ગૃહસ્થ છે. આ લેખકને પોતાને મિ નેવીની સાથે અમૃતસરથી લાહોર સુધી દોઢ કલાકપર્યંત એક જ ડામામાં મુસાફરી કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો હતો અને ખીજા પ્રસંગે તો રહેજ વાલ્મીકિના પણ પ્રથમ પ્રસંગે એ અગ્રેજ ગૃહસ્થ ખીજા અગ્રેજ સૈનિક સાથે ડાયરના અને ઓડવાયરના દુશ્મનોની ચર્ચા કરતા હતા અગ્રેજ સૈનિક ડાયરના વફીત હતા અને નેવીની લેમની દરિયાના સયોદ રહ્યા આપી એમને મદદાત કરતા હતા એ વાતચિતમાં લાભ મળ્યો હતો એ થોડા ઉપરથી એટલું તો અનુમાન કરી શકાય કે મિ નેવીની ઉમદા વિચારના એક શાણા અગ્રેજ છે સરીરે કદાચ અને ભગઉ છે અને તેજ-દાર છે બહુ ઓછા બોના પણ અર્થમરી વાણી ઉચ્ચારનાર કાવદાશાસ્ત્રી છે અને દિન્દ માટે સાગી મમતામરી લાગણીથી ભરેલા છે આવા અગ્રેજ ગૃહસ્થની સનામતી પણ બેધડી અગ્રેજી રાજ્યમાં જોખમમાં પડે છે અને તે પણ અગ્રેજ સિપાઈઓથી એ કેટલું શાય નીચ ? આપણા દેશભાષાઓએ આ આપણા વફી-સાહેબને આમ, ખમરી પડેની મુશીબત સામે કશાથે ઉપાયો લીધા નથી એ ઓછું શરમખર્ચુ નથી

હવે ખીજો દષ્ટાન્ત—

૨ સ્વસ્તીના બળ્ણીતા નાગરિક પ્રોફેસર ની એન વાસવાનીનો એક પત્ર તા ૨૮ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૬ ના 'કોનિકન'માં પ્રગટ થયો છે એ ગૃહસ્થને સરકારી મહેનમાં ગાર્ડન પાર્કમાં પધારનાનું આમત્રણ મોકલનામાં આવ્યું હતું મૂનિ જગમગ નહિ હોવાના કારણથી મિ વાસવાની પાર્કમાં ગયા નહિ પરંતુ એમીનના તોફાનમાં કાવદાની મુગાનમાં બોમ્બી દેવામાં આવેલા મિ મરીનાળા અને મિ દુર્ગાદાસ કે.મ.થી છુટીને આવતા હતા લેમના સત્તા માટે પોતે રોડનપર ગયા હતા આથી કરાનીના એમીસ્ટદ ઇમિશનર સાહેબ મિ. શીનિડે આઇ સી એસ ની અધિમરીપણાનું ઉગ્ર ચાર્જ પૂર્વ પ્રમગમાં આવી ગયું અને મિ વાસવાનીને મિ મરીનાળા અને મિ દુર્ગાદાસ જેના રાજદ્રોહી માણુમો સાથે સમલાવ બનાવવા માટે ધમકી આપનાનું એ અધિકારીએ નના મુગમાં જે બાજબી જ ધારું નામદાર સમ્રાટ્શીના આ રાજલક્ષ્ય નોકરોની લક્ષિત માટે હવે શુ કહેનાનું બાબી રહ્યું ? આ નવા મુગમાં જે હજી દિન્દીજનોના સ્વતંત્ર કલોપર કેટલી જોડુઆઇ ચલાવાય છે તેનો આ તાલે જ દષ્ટાન્ત છે મિ વાસવાની સ્વ-ધનો-આ પ્રસંગ પર જ અધિકારીઓને શરમાવનારો છે. એ ગૃહસ્થે મિ શીનિડેને આપનો ઉત્તર અહિ નોંધના જેવો છે—

"As I told you personally, I am not a politician, but I will be ready in the future, as I have been in the past, to snub all efforts which would hamper freedom & harass public life in the

Province 'Let me assure you, Mr Shullidy, that the administration is a body without a soul which looses the secrets of a moral ideal and stands on the side of reaction Let me assure you, further, that there are inside moral forces and values which are engaged in an effort to purify, protect and enrich our public life Not the policy you advocate but the Moral Ideal will decide the fate of Sind, and even if my body be in chains, my life should hold no higher in chains, my life should hold no higher prevalence than to bear witness to my ideals'

મુખાબ હયાકાના નામદાર ગવનર જ્યારે લોહક આવા અપકૃત્યો રહાને શો ઉપાય યોગે છે એ પણ જાણના જેવું જ છે આ નવા યુગમા આપણે એટલીએ આરા રાખીએ કે નવા યુગમા હવે અધિકારીઓ અને અગ્રેજ મિત્રોનો પોતાના દષ્ટિકાષ્ઠ બદલશે અને હિન્દના સુનાતો નરહતી દડનાથ ભરી વાગણીને તિનાજતિ આપશે તે પણ વારે પડતી છે એવું આના દ્વેષાતોથી રહેજે લાગી જાય છે નામદાર નોંડે એમસહની સરકાર ધારે તો સરકારી અમલદારો અને અગ્રેજ મિત્રોનો રહાને અટકાયત મુકી શકે પણ એ ના જ બની શકે એની વાત બને એમ કેમ ધારી શકાય.

જ. સનાગતમ્-નોંડ સિંહાને અને બીજાઓને.

આનુમાસની તા ૧૫ મી ના રોજ આપણા દેશના એ મહોદય પ્રસિદ્ધ રાજદારી પુરુષ નોંડ સિંહા પોતાની જન્મજૂમિમા પ્રતી પધાર્યા છે આ મહાનંદિ દીગ્ગજની દેશસેવા બેલાક ભગીરથ છે એ મહાજનના અધ્યક્ષપણા નીચે ૧૯૧૫ માં મળેલા રાષ્ટ્રીય પરિષદના અધિવેશન વખતે એક ધાન્ગાર પ્રસંગ બન્યો હતો એ પ્રસંગ એ હતો કે કોંગ્રેસના બધાંજુમા મુખ્ય દેરદારો કરવામા આનંદો અને પરિણામે મિ દિનક અને તહેમના અનુયાયીઓ કોંગ્રેસમા પ્રવેશ કરી શક્યા નોંડ સિંહાના અવનઅરિત્રની રેષાઓ ટાકવાનું અને પ્રયોજન નથી પણ એ મહાજને નણવર્ણની પોતાની રિથિને દરમિયાન-અધિકારપદ ઉપરથી પોતાની માતૃભૂમિને માટે જે ઉમદા સેવા કરી છે, તે માટે એમને ધન્યવાદ આપવાનું અને જન્મજૂમિમા ગ્લાન કરવાનું અને પ્રયોજન છે એ પ્રયોજન ધમકર્ત-ય-દેશકર્ત-ય છે એમના બધા અભિપ્રાયો સાથે જો કે અમ્હે સખત થઈ શકના નથી હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સમા હિન્દી રાજકીય સુધારાના વાવઠા વખતે એમણે ઉચ્ચારેલા વાંદો અરે જ હિન્દી રાષ્ટ્રીયદષ્ટિથી અમ્હે સખત વાના બરેના લાગે છે એ મહાજન કહે છે કે,

"Nor do I assert that official Government have pursued systematically, or even frequently, a policy of flouting the wishes of the non-official members They have done nothing of the kind, I believe that, so far as has been consistent with the discha-

પ્રેક્ષકલ એરટ્રોરોજ ૩ ૩-૦-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુખાબ

range of their responsibilities to Parliament, the Government in India and the Secretary of State in this country have been "studiously careful to pay increasing deference to the wishes the representatives of the people in the 'Councils'" "India is not yet fully equipped for complete self Government, and I will not be so rash as to attempt to predict when she will be "

ઉપરના વાક્યોમાં એ એક વાત એ કહે છે, કે હિન્દની સરકારની ગાંજીની હમેશાં એની જાની નથી કે જ્યારે એણે પ્રજામતને તરછોડી કહાડ્યો હોય બીજી વાત એ છે કે લૉર્ડ સિન્હા માનતા નથી કે હિન્દ સપૂર્ણ સ્વરાજ્ય માટે હજી પુરી રીતે તૈયાર છે, તેમ એ એ પણ કહી શકતા નથી કે એ ક્યારે તૈયાર થશે આ વાક્યોમાં અમ્મને તો સાચ જણાવું નથી લૉર્ડ સિન્હાનો આ અભિપ્રાય હોય શકે પણ દેશસભરનો અભિપ્રાય જુદો જ છે હિન્દીસરકારે પ્રજામતનો નિરંકાર કર્યો છે એના સમ્યાનધ દેશનો હિન્દનો નર્તમાન ઇતિહાસ આપી શકે એમ છે આ બે દેશનો સિવાય નામનાર લૉર્ડ સિન્હા મુળામ્માં ઉતર્યા ત્યારે લૉર્ડ એમ્સફર્ડ સાહેબને હેમણે જે અભિનયન આપ્યા હતા જે સાથે પણ અમ્મને સમત થઇ શક્યો તેમ નથી આ આખા દેશને એ મહાન અધિકારીનો બહુ કડવો અનુભવ થયો છે અને હિન્દી જનો ॥ સ્વપ્રજામતિ તો રાષ્ટ્રીય પરિષદમાં સ્થાપના થઈ જ છે હિન્દીજનોને ગળે આવી કૃત્રિમ મીઠાઈની ગોળીઓ ઉતરી શકે એમ નથી નામનાર લૉર્ડ એમ્સફર્ડ સાહેબની સંકારને હિસાબ જગતની ફરજારમાં લેવારો અમ્મને ધ્રુષ્ટીએ છીએ કે લૉર્ડ સિન્હાજેવા જવાબદાર રાજદારી પુર્યો અમ્મને અભિપ્રાયો જાહેરમાં ઉચ્ચારતા બધ રહે તો બેસક વધારે કહાપણુલયું ગણાશે હિન્દને મન ઉતરી ગયેલા ને ખારા થઇ પડેલા આ અધિકારીઓની ખોટી પ્રસા અસલ છે બીજી બધી વાતો બાલુએ ઝૂંપીએ તો પણ હજારો નિમ્ન હિન્દીસાધઓની કતલ જ હિન્દીઓના મગજ અસાન્ત કરવા બસ છે આ મૃત્યુ પામેલા અમ્મનાર બાલુઓ માટે જેણે દુ ખનો રહેજ પણ શબ્દ ઉચ્ચાર્યા નથી કે જેમને માટે એણે કાર્થ જ કર્યું નથી એટલું જ નહિ પણ એ કતમતે માટે ગુન્હેગાર ગણાય એવા અમલદારોને કાયદાથી સહત આપવાની જેણે જણ રૂંધે છે એવા અનુબંધને માટે હિન્દ સારા શબ્દો તો ઉચ્ચારી જ શકે એમ નથી

લૉર્ડ સિન્હાની પોતાની રાજસંકિત કરતા અમ્મનાર રાજસંકિત જરાકે ન્યૂન નથી પણ અમ્મનાર આશીર્વાદોની કિંમત અમ્મને વધારે છે, અમ્મનાર સ્વાગતમનો રહેજમા આપી શકાય તેમ નથી, હિન્દના હિન્દીજનો પોતાના અને પારકા વચ્ચે પાળ બાવી શકે એવા શુદ્ધિચાળી છે. અમ્મને બહુ ખેદ થાય છે કે હિન્દનાસીઓના 'હૃદય હજી પણ પુરા હિન્દી જન્યા નથી

ધિન્દાનો પ્રવાસે કૉંગ્રેસ તરફથી ગયેનાં બીજાં-પ્રસિદ્ધ પુરુષ-આપણા જાણીતા ગુજરાતી જન ધી'ઓ' મિ વિદુનભાઈ પટેલ' છે એ ગૃહસ્થની ઓળખ ગુજરાતને કરાવવાની જરૂર રહી ગુલામગિરીનો મગજ (સચિત્ર ૧ તા) ૩ ૨-૦-૦ એન'એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

નથી, એમણે તો હિન્દુમાં આજે નામ ક્યું છે કોંગ્રેસના સેક્રેટરી તરીકે હિન્દી રાજ્યીય સુધારાના ખરૂં । સમન્વયમાં જોઈએ કમિટિ પાસે સાલ્વી આપવા એ મથાલના નામદાર પટેને પોતાના સત્તાઓથી ઈન્દ્રાસમાં સારી જ્ઞાતિ મેળવી છે એથી ગુજરાતે અલિપ્ત લેવાનું છે ગુજરાત તહેમને આજ સત્કારે છે અને આજ રાજે ૩ કે હિન્દની પરમસેવામાં એ સતતાથી મથા રહે અને ગુજરાતની કુખને દીપાવે

ત્રીજા જાણીના પુરુષ મિ બૂપેન્દ્રનાથ બસુ છે ઈડીયા કાઉન્સીલના એ એક માનવતા સભાપદ છે લૉડ સિન્હાની સાથે એમણે પણ નવા સુધારાના કામદાર બધાનું આ અગત્યને ભાગ લીધો છે અને હિન્દના મનીષ મિ મોન્ટેગુને એમણે પણ સારી મદદ આપી છે આમ આ ત્રણે હિન્દી ગૃહસ્થોને તહેમના દેશગમ્યનો પ્રેમથી સત્કારે છે લૉડ સિન્હાને અને મિ બસુને મુબાલગે નો મેઝ સન્માન આપ્યું છે લૉડ સિન્હાએ શારીરિક અને માનસિક વ્યથા-આથી પીડિત દોષા છતાં પણ જે મુબવાન સેવાઓ કરી છે તેની કદર યોગ્ય રીતે મુબાલગે કરી છે પણ લૉડ સિન્હા તરફ જગતની પ્રજાઓએ જે વર્તન મનાયું છે તે નિન્દા અને નિરુત્કારને પાત્ર છે આપણા દેશગમનના ગુણગારોની કદર કરવામાં આપણે આટલા પગલે રહીએ કે તહેમના તરફ ખાનાયક રીતે વર્તીએ એવી વધાર શરમાવાનું આપણે માટે શુ લાર્ડ રોકે ? એ નિન્દકર્મમાં જે અગ્રેસરો હતા તે જરે વધારે હાથ ગણાતા દોષ પરનું અમદારી દૃષ્ટિએ તો એમની નાનાયકત જ ગણાય છે અમદે એવા વર્તનને અનુમતિ આપી રહીએ તેમ નથી બગાળી પ્રજાએ શરમાવું જોઈએ લૉડ સિન્હાથી એ પ્રજાએ મગર થવા જેવું છે અમદે આ સરે હિન્દુઓને અત કરણથી સ્વાગત કરીએ છીએ પ્રજા તહેમની દેવમેવાના બીજા અનેક શુભ પ્રયાસોમાં સાથે રહે અને હિન્દમેવાના આ જડનોઉપર તહેમના પુગ આવીવાંદ ઉતરે

૫ મુબાલગી હરતાલનો યુગ.

જન-ન્યુઆરી ૧૯૨૦ ની પહેલી તારીખથી જ મુબાલગી સો મીનેના કામદાર વર્ગે કામે ચલાવ્યાની ના પાડી અને હડતાલ શરૂ કરી એમની માગણીઓમાં સલાહ મળેા હતા મીનમાનેકાની રહી વર્ગોએ બને પક્ષમાં મમત વધાર્યો અને પરિણામે જન-ન્યુઆરીની છેલ્લી તારીખ નજીક આવી પટેગિતાં મુધી પણ આ પ્રયત્ન હડતાલ આવું રહી છે મુબાલગી ઇતિહાસમાં આ એક રમ ધીન પ્રયત્ન બન્યો છે પ્રથમ તો મીન માનેકાએ કામદારોને કહ્યું કે તહેમની માગણીઓને વ્યવસ્થિત રૂપમાં મુબાલગી મુબાલગી મુબાલગી રહી આવે અને તહેમ એકદમ કામે નહિ ચલાવે તો અમદે લાર્ડ જ સંલિખનાર નથી આનંદિયા વાત વધારે સાગ સ્વરૂપમાં મુકાઈ રોકી હોત અને મુબાલગી તરફ દુરમનાઈની રીતનો અખતિયાર કરવા કરતા જરા ન્યાયથી વર્તવામાં આવ્યું હોત તો હડતાલ આટલા લાના સમય મુધી પટોચતઅહિ પણ મુબાલગી મીન માનેકાને મદોદા ભાગ સરકારી બુરોફેટ કરતાં પણ વધારે ખરાબ છે એ કહેવાતા જ 'માનેકા' છે એ વાતનું એમને બાન નથી કે એમના શેર હોમરો એ તરફ એમનું ધ્યાન એ ચી-કાન પની પકડી

એનું જ્ઞાન કરાવતા નથી આ લોકો એજન્ડો છે લાંગીદારો અને આડતીઆઓ છે માલિકો તો બધા રોર હોદ્દારો છે ઉપર કલુ તેમ ચેરહોદ્દારો મીનોના કાર્યભારમા રસ લેતા નથી અને આ એજન્ડો સ્વસ્થ રીતે વર્તે છે ઑફિસોમા બીનજરૂરી મહેટા પગારો અપાય છે ત્યારે બીજી તરફથી કામદારોની રોજી નજીરી હેર્ષ છે મીનોમા કામ કરતા કામદારો અને બીજી વ્યક્તિઓના પગારના ધોરણમા અને ઑફિસના મહેતાજીઓના પગારના ધોરણમા ધણો ફેર રખાય છે આવી હતાવનુ મુખ્ય કારણ શું છે અને તેના શા ઉપાય યોજવા જોઈએ એ જ્ઞાન ઉપર આ એજન્ડોએ બહુ દુર્લક્ષ આપ્યું છે 'ન જૂતો ન ભવિષ્યતિ'ની આ અસજ્જ મોંઘવારી અને એ મોંઘવારીમા-નળતામા ધી હોમનાર સરકારી કર્મી-ખાતાની કામદારી એ મુખ્ય કારણ છે આ મોંઘવારીમા પચીસ પચાસ કે સો રૂપીઆના દરમાયામા એકથી વધારે ડુટીખીજન પોતાનો બ્યવહાર કેમ નિભારી શકે ? મુખ્યાર્થમા આ મીન એજન્ડોના ધનિક પુત્રો લાખિના પાણી કરે છે, એમના સ્ત્રીસતતાને કિમ્તીમા કિમ્તી કપડા અને જવાહીર જોઈએ છે, એમને પોતાને પણ મોટરોની ધમાચકડીમા ફરવાનું જોઈએ છે, કપડા પહેરા વના અને કાગળો વાચવા તપાસના માટે નજીસોત્તરમો રૂપીઆના પગારદાર સેક્રેટરીઓ વિગેરે ધણુ ધણુ જોઈએ છે, અને મધ્યમર્ગના એમના કામદારોને કે ગરીબ, મલુર વર્ગને કશું જ જોઈતું નથી-એમને તો જે મળ્યું તેથી સતોષ માનવો જોઈએ આ કેરી ઉદાર સમજ છે ! આમ હકમારીથી રીમાર્ક રીમાર્ક ને પ્રજનો આ વર્ગ આજ ભુજે મરી જાય છે અને પરિણામે આમ હડતાનો પડે છે સર નારાયણ ચદાસરકરે આ ગરીબ લોકોની આય વરી ખરે જ મહા સખીકૃત્ય કર્યું છે સર નારાયણની સાથે મિ બેપ્પીરટા આદિ અન્ય સજ્જનોએ જે લોકમેવા કરી છે તે માટે તહેમને સર્ગો અભિનંદન ધરે છે

ગરીબ વર્ગના બાળકોને નિશા આપી શકાતી નથી-ખામાનું અને બાપી શકાતું નથી- પહેરવાને નશો આપી શકાતા નથી-જીનન જીવવાને જીવ આપી શકાતું નથી પણ અજ્ઞાન અપાય છે, ભૂખમરો જીવેથી પથરાય છે, નમ્ર રખાય છે અને અત્યુના પાસમા ફૂંકાય છે, આમ પોતાના જ જાતલાઈઓની કમાન રિમિતથી બાણીતા હોના જતા પણ તહેમને કમાન રાખવામા આવે છે અને તેમા ઘડાડો કરવાને ઠેકાણે વધારો કરવામા આવે છે આ ગિથિતિ તદ્દન દયાજનક અને ક્રેણુથી ભરપુર છે મીનોના કામદારોની માગણીઓ કન પદર હતી તેમાનો મહોટો ભાગ તો તહેમલો ગમે વર્ગે પણ માગ્યો હતો જતા આ ધનાન્ધ વક્ષીવાનોએ તહેમનો અનાદર કર્યો છે, અને પરિણામે આજ મુખ્યાર્થમા લયકર ઉત્પાત ઉભો કર્યો છે એ માગણીઓ નીચે પ્રમાણે છે—

- ૧ કપડાવત્તા અને અધખોરાકના ભાવો હેમ પાડના સરકારને વિનનિ કરવી
- ૨ રોજીમાં કામચોરોનું ટકાનો અને તદ્દાજી ૩૫ ટકાનો વધારો કરવાની
- ૩ કામના ૮ કેનાક અને ૧૦ કયાક રાખવાની
- ૪ વાર્ષિક બોનસો સમયસર આપવાની

૫ એક મહિનાની નોકરી આપી નોકરીથી ફારેગ થયાની.

૬ મનિસારે અને નહેવારના દિવસોએ રોજ સાથે કામ બધ મળ્યાની

૭ દર મહિનાની તા-૧૫ મી એ પગાર ચુકવવાની

૮ સારી નોકરી બળ યાના સર્ટિફિકેટ આપવાની

૯ અકસ્માતોના બદલા આપવાની

૧૦ કંપડાં-ત્તા અનાજ, મળતણુ આદિ પડત ભાવે ખરીદવાની અતુલ્યતા કરી આપવાની

૧૧ મદન વૈષ્ણવીય મદદ પુરી પાડવાની

૧૨ સોધા અને સુખાકાશીવાળા રહેવાના મકાનો પુરા પાડવાની માગણી

૧૩ મદનાડના દિવસોએ રોજ આપવાની

૧૪ એક મહિનાની હુકમની રમ આપવાની

૧૫ હડપાલના દિવસોના પગાર આપવાની,

આ માગણીઓ પૈકી કેટલીક કવમો તો તાત્કાલિક જ પાળી શકાય તેમ છે હતા પણ તેનો અમલ કરવાની જરૂરીયાત મીન એન્ડેએ જોઈ નથી આશા છે કે આ હુકમોનો અન હવે જરૂરીથી અમલ અને મુખાર્જીનો આ વ્યાપાર રોજગાર ફી તેની નિયમિત 'સ્થિતિમા મુકાબલો' મળુરોની માગણીઓ સારો વ્યાખ્યાની જ છે એવું અમલે કરી શકતા નથી. જો કે એટલું તો અન્ય કહેવું પડશે કે એ માગણીઓ જરૂરી છે સમય એટલો બધો ખારીઝ અને અસલા મોવનારીથી આ ગરીબ પ્રજાવર્ગ એટલો પીડિત છે કે એમને જેટલું અપાય તેટલું આપવું જોઈએ ધનિકો ભૂતી જાર છે કે એ ગરીબ કામદારોના ઉત્કાંષ્ટ પર-એનાથી તદ્દમારા ધનના વૈભવો સચાચ છે, તદ્દમારા ઓસવાનોના ધરિત-અરિત અનેક રિનામોના સાધનો તદ્દમે પુરા મારી રોકા છે, તેમ તદ્દમારી મોની સાહેબીઓ પણ એમને જ આખારી છે તદ્દમારા રસાભ્યના મહા મહોટા દુકુલિનાં જ્યાં સુધી આ ગરીબોની આન-રડીઓ દારો નહિ લાસુધી અરણ્યપરિતમ રહેશે ધણા જનો કહે છે અત્રી વાત મુદ્દે સાચી પણ છે કે આ ગરીબજનો પૈસા લુહી લુહી જાતના અસનોમાં ખરચાય છે પણ એ સર્ સસ નથી એ ગરીબજનો કટનાક તો એના સહુજનો છે કે જેમના ઉત્તર દુર્યો પામે આ સદ્ગીનાનોમાંના ધણા પાણી ભરે છે જો એમનો પૈસો દાર અને અભિયાગમાં ખરચાય છે તો ખીજ તરફથી એમના જ પરસેનાથી ભેગી કરેલી લક્ષ્મી કેટલા લક્ષ્મીવાનો એવા જ પાપાચરણોમાં અને બીજા ઉઠાકે ખર્ચોમાં વેરી નાખે છે? એક અભણ અને બીનસરકારી ગરીબ મજુર જેટલો દયાને પાત્ર છે તેટલો નહિ પણ બધું વધારે એ શિક્ષિત અને સરકારી લક્ષ્મીવાન એવા જ દુરાચરણુ આચરે તો મહાશિક્ષાને પાત્ર છે. આ દનીશથી કાંઈ પુરનાર કરવા કહે કે ગરીબોના પૈસા આમ આકે રસ્તે જાય છે માટે એમને તો જોઈતી જ રકમ આપવી તો એ ક્યંત અમલે માન્ય કરી શકના નથી તારણુ તેમાં ન્યાય નથી ગરીબોને વિદ્યા-ધર્મ અને સરકાર આપી, તદ્દમના નિરસ જીવનને સાચા મનુષ્યજીવન જીવવા માધનો આપો અને પછી આપણે જેટલી શરિયાદ કરીએ તે લાગળી મળી શકાય, તે પહેલાં નહિ આમ અગત્ય વર્ગની સ્થિતિ સુધારવાનું કામ સરકારનું અને દેશના લક્ષ્મીવાનો અને વિદ્વાનોનું છે એ જ આવી હડતાનો બધ કરવાનું પ્રથમ સાધન છે આર્થિક સ્થિતિમજાઓમાં મજુર વર્ગની

સાથે મધ્યમવર્ગની સ્થિતિ પણ કંફાડી જ છે નથી એ વર્ગ મલુરી કરી શકે એમ કે નથી એ વર્ગ લક્ષ્મીનાનોની માફક સુખમય ભોજની શકે એમ એમનો વિચાર શુ કરવો જોઈતો નથી? આ વર્ગને જે બુખમરો વેઠવો પડે છે તેવું વર્ણન કરી શકાય તેમ નથી આ વર્ગને માટે ગરે વાના નહાના સોઈ-તાળા સરતા ભાગના મકાનો, તેમના નિલના ખોરાકની સરતાઈ અને જીવનના પ્રસંગોમા ભોજનની પડતી હાડઆરીઓને દૂર કરી આપવી એ જેટલું આજ જરૂરું છે તેટલું બીજું કશું નથી માયો અને મુખાઈની બીજી ઔદ્યોગિક સરથાઓમા કામદારોએ હજનાલ પાડી છે એવી જ નહિ પણ બહુ વધારે ગભીર સ્વરૂપમા ફરી આ સ્થિતિ ઉભી થાય તો અમહે આશ્ચર્ય પામીશું નહિ કારણ પ્રજાનો જે વર્ગ આ મુશ્કેલીઓ દુર કરી શકે એમ છે તે જ આ વિપત્તિઓ ઉભી કરવામા કારણભૂત હોઈ ઉદાસ અને બેદિકર છે- નામદાર સરકારે પણ આ વિષયમા હવે ધટતું કરવાની જરૂર જ છે લોકોનો નિલનો ખોરાક કુધ-વી અને ધડ મોખાની કિમત સાધારણ માણસના ગળ ઉપરાત મધ્ય અમહે બાણીએ છીએ તે પ્રમાણે ગરીબ વર્ગ ઉપરાત મધ્યમ વર્ગના પણ એવા ધણા કુટુંબો છે કે જેમણે આજ વર્ષ બબ્બે વર્ષથી શાકભાજી લગભગ છોડી જ દીધા છે, ધરના નહાના બાળકોને કુધ અને ઘી ભાગે બે નણ વખત અઠવાડીઆમા આપી શકે છે અને જેમના અગ ઉપર આજ બબ્બે ત્રણત્રણ વર્ષથી જીવું થયેના કપડા હજી ઉતરી શકતાં નથી ક્યા લક્ષ્મીનાનો- એ દેશ !! ખૂણામા રખડી પોતાના દેશબાઈઓનાં દારણ કુખ બેધ છે અને રજા છે? એક કુટુંબમા ચાર માણસો હોય અને તેને મુખાઈમાં રહેવાતું હોય તો બસોથી જેટલો પગા- ઓછો મળે તેટલો બુખમરો વેઠવો પડે છે એ વાતની ખાતરી તો મુખાઈના ખૂણેખૂણામા રહેતા આના મધ્યમ વર્ગના માણસોને મત્તાથી જ આવી શકે એમ છે છે કાંઈ ગરીબનો બેથી કે આ વિપત્તિઓમાથી તેમને બચાવે? લોકોને પડી ગયેલી આદતોના લાભ બહારથી જેટલો આજનું દેખાય છે તેથી ધણા વિશાળ પ્રમાણમા ધરમા બુખમરો વેઠાય છે એ તો નિસશય જ છે ટૂંકમા આ દારણ સમયની વિષમતાનો વિચાર બહુ ગભીરપણે કરવાનો. ધર્મ પ્રત્યેક જનામદાર બક્ષિનો છે અને એ વાત ઉપર જેટલું દુર્લક્ષ અપાશે તેટલી મુશ્કેલીઓ વધતી યતો દેશસેનાનો આ એક મહાન પ્રસંગ છે અને એનો નિર્ણય જેમ બને તેમ જલદીથી અવશ્ય થવો જોઈએ છે

૬. પુનામા ફરજયાત કેળવણી અને રા. દિલક.

તા ૨૨ મી જાન્યુઆરી ૧૯૨૦ ના ' સર્વિસ ઓફ ઇન્ડિયા ' ના અકમા જણાવવામાં આવ્યું છે કે પુનાની મીની મ્યુનિસિપાલિટી અત્યારે એક મોટી મુશ્કેલીમા છે ફરજયાત કેળવણીનો કાયદો પસાર થઈ ગયો છે અને હવે દરેક મોટી મ્યુનિસિપાલિટીઓનો તો કાયદાપ્રમાણે પોતાની હકુમતમા એનો અમલ કરવાનો હક્ક મળ્યો છે અત્યત બેને વિષય તો એ છે કે આ કાયદાને મલુરી મળે આજ ધણા સમય પસાર થઈ ગયો છે છતાં એનો લાભ લગભગ નહિ જ જેવો લેાયો છે તેના કારણે ધણા મુખ્ય દારણ મ્યુનિસિપાલિટીઓ પાંચે-દ-ના સાવન સમય નથી સરકારી મદદ જોઈએ તેવી સમીન નથી મુખાઈ જેવી મ્યુનિસિપાલિટીને બધા ખર્ચ કરવાનો અવકાશ મળે છે પણ તપાસે

કમનાનાં પત્રો રૂ. ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુખાઈ

શહેરની સ્વચ્છતા અને શિક્ષણ સંસ્કારો નથી. પુનાની મુનિશીપાલિટી પાસે આજ એ પ્રથમ ઉમેરો થયો છે કે નવા કાયદાની રૂએ છોકરાઓ અને છોકરીઓને બંનેને ફરજિયાત કેળવણીનો કાયદો લગાડવો કે છોકરાઓને એકવાને જ નામદાર પરાંત્રપેના સામાજિક વિચારો ધણા આગળ પડતા છે તેમનાં અનુયાયીઓ ધણા છે તેમણે બંનેને માટે આ કાયદો અમલમાં મુકવાની જરૂર જણાવી છે બીજા પક્ષે રા દિવક છે એમણે એકવા છોકરાઓને માટે જ આવો અમલ કરવા સૂચય છે રા દિવકના રાજકીય જીવનના વિદ્વાનો વિચારમાં ધણા આગળ પડતા છે પણ તેમના સિદ્ધાન્તો-વિચારો અને આચારોમાં સામ્યતા ધણી ઓછી છે એવું અમદાઈ માનવું છે અને સામાજિક વિચારોમાં એ બંધાયા એવાય છે એ અમદારી બીજી માન્યતા છે ઉપરાંત અમદારને એ પણ શક છે કે એ પોતાનું હૃદય પોતે બરોબર સમજી શકતા હશે કે કેમ ? વ્યક્તિઓની અપ્રપૂર્ણ એ અમદાઈ સૂચન નથી મનુષ્યને દેવની કક્ષામાં મુકવા જેટલું સાહસ અમદારે કરી શકીએ એમ નથી એટલે અમુક વ્યક્તિએ અમુક દિશામાં અમુક વખતે દેશસેવાના મહાધોગ સાધ્યા છે એટલા માટે એ વ્યક્તિ મનુષ્યાવતારે દેવ છે અને દેવના જેટલી પૂજને યોગ્ય એ અમદારી માન્યતા નથી એ માન્યતામાં અમદારને મહા પરત્રતા લાગે છે અને પરત્રતાના પાશમાં અમદારે પડવાનું પસંદ નથી કરતા એટલે રા દિવકના અનુયાયી તરીકે જ ગહેવાનું અમદારે કર્તવ્ય નથી એ કર્તવ્ય હોવાની માન્યતા પરત્રતાની પોષક હોઈ જૂન ભરેની છે રા દિવક અને રા કેવડર પ્રભાતી ઉત્પત્તિમાં આમ બચાવ પાડે છે છોકરાઓ સાથે જ છોકરીઓને આ ફરજિયાત કાયદો લાગુ કરવાની શી જરૂર છે એ પ્રથમ જ એમના મગજમાં કેમ ઉમેરો થયો હશે તે સ્વમગ્નન મુશ્કેલ છે અમદારી પાસે વિચાર નથી એટલે પોતાના બચાવમાં એમની દલીલો શી છે તે અમદારે જાણતા નથી પણ એ દલીલો બધે તેરી હોય તો પણ અમદારે હૃદય તો એ જ કહે છે કે આ કાયદો બંનેને લાગુ કરવો જ જોઈએ પ્રભાતી ઉત્પત્તિ એમાં જ છે સ્ત્રીઓની સામેપાત્ર સરકુતિ બીજા કયા માર્ગે સાધ્ય હોઈ શકે ? શિક્ષણના પદ્ધતિક્રમમાં આવશ્યક ફેરફાર કરના હોય તો ઠીક છે પણ છોકરાઓ સાથે એમને પણ લાભ આપવો નહિ એ દલીલમાં વલુદ નથી એમાં અર્થ નથી અમદારે વ્યાજ્ઞ રાખીએ છીએ કે પુનાના નાગરિકો-સ્ત્રીઓ અને પુરુષો-દક્ષિણના આ મદારાજ મદારે પુરુષોને સ્ત્રી-પુરુષ સૌર્યથી જુએક ઉચવવામાં પોષ નહિ માને પણ કર્તવ્ય માનશે અને આ કાયદો અમલમાં મુકશે ત્યારે જ પુનાના મ્વાનગ્ય અને સ્વરાજ્યવાદીઓએ પોતાના કલ્યાણ-માર્ગમાં પ્રથમ પગલું માડવું ગણાવે પ્રજાએ આ કસોટીની ફાળુ આપી છે નામદાર પરાંત્રપે અને તેમના પક્ષને પુનાના નાગરિકોએ એકમનથી અને તનથી સમન માદાધ્ય આપની નેધરો સાંતી સ્ત્રીઓએ જાહેરસભાઓ મારફતે પોતાની જાતિના કલ્યાણ અને સરકુતિને અર્થ જે વેગભરી પ્રવૃત્તિઓ માડી છે તે માટે તેમને અભિનંદન આપીશું મુનાવાસીઓનો આ પ્રસન્ન હિન્દસમસ્ત આજે જુલુ બારીકાણથી નિહાજે છે સ્વરાજ્યની લામગત-તાબાપકાતનો નિર્ણય આ પ્રશ્નની ઉદાર ચર્ચાપર આધાર રાખે ૭ નામદાર પરાંત્રપેને અમદારે ધન્યવાદ આપવા નિજમ ઈંગ્લીએ છીએ બીજા પક્ષને માટે દયાજનક દાસ્ય આવે છે રા કેવડર જેવા આગ્રહી સ્વરાજ્યવાદીઓ-સમાજવાદીઓના હૃદય પણ આજ મનનું નિરીમાણ નથી કરી શકતા એ જોણુ દયાજનક છે શુ ?

વીર-પ્રતિજ્ઞા

૧૫૩-૨૧. હરિનારાયણ ગિરધરલાલ આચાર્ય, બી એ

જ્યારે દેશની નિન્દિત પ્રથાનો કાટ હું જગમૂળ કહાઉં,

દેશ સુધારાની અત્યુત્તમ ધર્મપ્રથા પ્રસરાવું

તો હું નપિસન્તાન કહાવું

નાહિ તો મિત્ર ખાઈ-મરૂં-પણ સગિકુલક ન થાઉં

અનિયનનિમિરમસ્ત ભારતમાં વિદ્યાદીપ પ્રકટાવું,

પૌરુષલીન સદુ દેશબંધુને કર્તવ્યમાદિ લગાવું

તો હું નપિ સન્તાન કહાવું નહિં

સન્તાનો સદુ જગતીર યાના જ્ઞાપયે પ્રતીર જનાવું,

ઉચ્ચ શિક્ષા દેસહિતની સદુ બંધુને બણાવું

તો હું નપિ સન્તાન કહાવું નહિં

કના, સિદ્ધ, નિગાન આદિની ધરતીર ધૂન મથાવું

કરી કમિષ્ઠ ભારતીયુગેને પરની આશ લગાવું,

તો હું નપિ સન્તાન કહાવું નહિં

સોધી ગોધી સદુ દિત વાતોને સર્વ સ્થળે પ્રસરાવું,

કર્તવ્ય જળના શિખર સ્ફોટના દેશ સદુ ચરમાવું,

તો હું નપિ સન્તાન કહાવું નહિં

પ્રેમ-સૌર્ય અકિત જીવનને રાપણું તા શિખવાડા

દિવ્ય જ્યોતિ પિતૃ પદવીની જગદળતી પ્રજાગાવું

તો હું નપિ સન્તાન કહાવું નહિં

“પ્રભુમય જીવન”-“જીવન એ પ્રભુ”-“દેશ-પ્રભુમય” બાહુ!

દેવ આ દેશ સમર્થ પ્રેમમય કરતા દેહ પ્રજાગાવું,

તો હું નપિ સન્તાન કહાવું નહિં

ન-દયા-તપ-પ્રેમ-સત્યથી ભારતીને ઘરજુગાર,

પ્રજ્ઞા-સૌર્ય-સ્વધર્મ-અકમ-સ્વાર્થ-પ્રસાદ-ધરતી

તો હું નપિ સન્તાન કહાવું નહિં

વેશ મદિ ભારતી કાંતિનો મિહનાદ ચરખાવું,

પ્રેમ-આહુતિ સ્વદેશ-યજ્ઞમા હેલી માત રિખાવું,

ખરે તો ભારતી પુત્ર કહાવું નહિં

નીતિ પરત્વે છુટક વિચારો.

લેખક — રા. કલ્યાણનાથ જોશી

૧ “આત્મરક્ષણ” જે પ્રાણીમાત્રો સ્વભાવસિદ્ધ ધર્મ છે તે ને સર્વ નીતિનો પાયો જણાય છે.

પરેન્દ્રિય જીવ પ્રાણીઓ પામે “આત્મરક્ષણ” ના જે સાધન છે તે ઉપરાંત મનુષ્યનું વિશેષ સાધન “મનન શક્તિ” હથીવાર છે અને જ કોઈ “અત કરણ” કહે છે તે પ્લટીક વાર “શુદ્ધિ” પણ કહે છે.

૨ મનુષ્યનું “આત્મ” આમ ઉભયત્વક થાય છે, (૧) ઉપર કહેલું, અને હિંદુ ધર્મ સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે જન્માન્તરમા કાયમ રહેનાર “અત કરણ” તથા (૨) જે તે સમયનું એ અત કરણના આધાર રૂપ “સ્થૂળ શરીર”

“રક્ષણ” એટલે, કોઈ અતરણ ન નડે તો સ્વાભાવિક વધવા વિકસવાનો જે સત્ત્વ છે તે પ્રમણે વધતું વિકસતું જતું અસ્તિત્વ, માન પ્રાસંગિક સુખાનુભવ નહિ.

૩ “આત્મરક્ષણ” મા ઉપયોગી સર્વ શક્તિઓ તથા ગુણો પ્રાપ્ત કરવા તે નીતિ, વેદમા આપી રાખતી તે અનીતિ.

૪ જેથી આત્મનું ઉભય અરો રક્ષણ થાય તે એક કર્તવ્ય, જેથી માન અત કરણનું રક્ષણ થાય તે મધ્યમ કર્તવ્ય અને જેથી સ્થૂળ શરીરનું જ રક્ષણ થાય તે કર્ન્યક નિષ્કર્ષ.

૫ જે કરનાથી અથવા જે કરતાં અટકનાથી, અત કરણ બગડે અથવા તેના નિકાસ થતો અટકે તેવું કશું, સ્થૂળ શરીરના ભાગ માટે પણ, કરવું નહિ કે કરતા નહિ. પરંતુ નહિ.

૬ સર્વ આહાર નિહાર વ્યાપારોમા ઉપરના નીતિ નિયમોનો પ્યાલ રાખવો.

૭ સામાજિક જીવન પણ “આત્મરક્ષણ” ની સફલતા માટે કમર ગુલાનું જણાય છે જે પ્રસંગે અને જોડોના સમય, ન્હાના મોટા જે કોઈ સમાજમા, પોતાપણું ઉદ્ભવે અથવા સ્થાપવામાં આવે તે સમાજ-દાપત્ય, કુટુંબ, ધર્મ, રાષ્ટ્ર ભાવિ, મન, સમષ્ટિ-પણ આત્મ તથા તેનું વ્યક્તિની પેઠે, ઉભય અરો છે ઉપર કહેવા કમથી, “રક્ષણ” તે પણ “આત્મરક્ષણ”

૮ સામાજિક વ્યક્તિ બધાય ત્યાં દરેક માણસ જે છુટી વ્યક્તિ તરીકે “પૂર્ણ” હોતો તેણે અત-અવયવ રૂપ-અપૂર્ણાંક બની જવું જોઈએ આખા સ્વભાવવાળાઓનો કદી પણ આરો કાર્યક્રમક સમાજ બધાય નહિ.

૯ જેમ શરીરના સર્વ અવયવો આખા જીવનના સાહાયક બને છે તથા જેમ પ્રત્યેક પ્રાણી પોતાના સર્વ અંગોને વ્યાધિ ગ્રહિત સમય રાખવા મથે છે, તેથી જ વ્યવહાર સમજ નયતોના અગમ્યોનો પરસ્પર રહેવો જોઈએ.

૧૦ જેમ દરેક માણસ પોતાનું અસ્તિત્વ જાળવવામા જરૂર પડે તો, અવયવો ભાગ આપવા તત્પર હોય છે, તે જ પ્રમાણે જ્યાં સામાજિક અસ્તિત્વ જાળવવામા જરૂર થાય ત્યાં તે સમાજમા અગમ્યોનો એ અર્પણ થઈ જવા તત્પર બનવું જોઈએ આ પણ કેવળ આત્મ રક્ષણ જ છે.

દયારામનો અક્ષર દેહ ૩ ૧-૪-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

૧૧ જેમ દરેક માણસને ચોટા ધનાની, વધુનાની સ્વાભાવિક ઇચ્છા રહે છે, તે જ પ્રમાણે પ્રત્યેક સમાજને પણ હોની જોઈએ, જતા જેમ શરીરના લના સર્વ પ્રદલુ કરેલો ખોરાક પચે નહિ તો કઢાડી નાખવો એ જ નીતિ છે અને તે રાખનાથી રોગ ઉત્પન્ન થવાનો ભય છે, તે જ પ્રમાણે સમાજે પણ પોતાના વધનાના પ્રયત્નોમા ખ્યાન રાખવો એ સામાજિક નીતિ છે રાજનીતિના બોધમા, સાધારણ નીતિ ક્રમ્મ જે જે બાબતમાં શિન્નતા બેનામા આવે છે તે, ધણે ભાગે, આ વિચાર ઉપર ધ્યાનથી સમજાય છે

૧૨ શરીરરક્ષણમા જેમ નિષ્પયોગી મુદ્દાન અશોભો લાગ ક્રમ્મમા આવે છે (મુદ્દાવ નષ્ટ, વાળ, મળ, મૂત્ર વગેરે) તથા ઉપયોગી વા ઉપકારક માનીને મદલુ કરેલા પદાર્થો આજેજ ન થાય વા હાનિકારક નીકડે તો, તેનો પણ ત્યાગ કરવામા આવે છે, તે જ ધોરણુ સમાજશરીરના રક્ષણમા પણ લાગુ છે

૧૩ જેમ વ્યક્તિઓના સમાજ બધાય છે તેમ સમાજોનુ પણ જોડણુ સદા સર્પદા ઇષ્ટ છે, અને તેની અતિમ મર્યાદા કોઈ મનુષ્ય તેવાં ઐક્યથી અલગ ન રહે એ જ હોઈ શકે, આમ જનાં, તેનુ ઐક્ય થયા વિના માની લઈને કોઈ સમાજ પોતાની નીતિ રચવા ભય તો, તે સમાજના રક્ષણમા વિધો ઉભા થાય

ન હોય તે માની લેતુ એ અચૂત્ય હોઈને, તેના વિધો અસમયાથી નીકળે છે એ સ્પષ્ટ છે

૧૪ દરેક મનુષ્યે ખ્યાવ રાખવો જોઈએ કે પોતા જેની બીજી વ્યક્તિઓને પણ પોતાના જેવુ જ “ આત્મરક્ષણ ” ધર્મ છે, અને પ્રત્યેક સમાજે એ જ ખ્યાન અન્ય સમાજો સમન્વે રાખવો જોઈએ, અર્થાત્, એક બીજાને ઉપદ્રવ કરવાનો આત્મરક્ષણમા સમાવેશ થતો નથી તેથી તેવો ઉપદ્રવ અનીતિ છે

૧૫ આથી વધુ ઉચ્ચ નીતિ વ્યવહારમા આવતી નથી, કોઈકોઈવાર કથનમા આવે છે ખરી, પરતુ તેવે પ્રસંગે એ કથન કહેનાર પોતે ક્યારેય હોય છે અથવા પ્રીતને કમતો હોય છે,

૧૬ દેશ, કામ અને પરિસ્થિતિ પરત્વે ત્રીતિની સમજ બદલાતી રહે છે તે પણ પોતાના બહુની વધ ઘટ કે રૂપાન્તરથી થતુ સમજાય છે

૧૭ “ આત્મરક્ષણ ” મા ખરી ઉપકારક એ નીતિ જણાય છે, (૧) સસપરાયણના અને (૨) અહિંસા, આ બેમા પણ અહિંસાને અપવાદ હોઈ શકે, પરતુ સસને નહિ સસના બોધમા જ્યાં જ્યાં અપવાદ દાખવ થયેલા નજરે પડેલા ત્યાં તપસી બેતા તેમા “ પક્ષપાત ”, એટલે રાગદ્વેષ હશે

૧૮ જે જે મુલ્ય સ્વભાવને નીતિ લેખવામા આવે છે તે બધાના આધારમા ઉપરની સમજણુ રહેતી દેખાય છે

સમાજમા, વર્ણવિભાગથી, સામાજિક હિતની પ્રવૃત્તિઓની વ્યવસ્થા થાય છે, તથા એક એક વ્યક્તિ જીવનનો કમ આશ્રમ વ્યવસ્થાથી ઉત્ત કરાય છે—તે પણ આત્મરક્ષણના અનુદાનમાથી સહજ ઉગી નીકળેના પ્રમથ હોય એમ લાગે છે

૧૬ મનુષ્યોએ રચેલા નીતિ-નિયમોમાં બદલાઈ વિના ગુન્હો નહિ, પણ વિશ્વનિય-
મોમાં તે અજ્ઞાન શિક્ષણીય છે નહાના મોટા બધા દુ ખોનુ મૂળ નહાનુ મોટા અજ્ઞાન જ,
અને નહાના મોટા બધા મુખોનુ કારણ નહાનુ મોટા જ્ઞાન જ હોય છે

૨૦ સૃષ્ટિના નિયમો પદાર્થોના ગુણો વગેરેની માહિતી પણ જ્ઞાન છે, તેથી તે શ્રેય સાધનમાં
ધિરોધી હોઈ શકે નહિ બાકિ નજરે જોતા તેમાં નિયમોના છે માટે તેથી વિમુખ રહેવું એ
પણ અતીતિ

૨૧ આ વિશ્વનો વહીવટ એકદર સત્ય તથા ન્યાયનીતિ ઉપર જ કોઈ અપરિમિત શક્તિ
થી થાય છે, તેમાં સશર નથી, આમ છતાં જ્યાં ને ત્યારે અસત્ય તથા અન્યાય અવ્યકાળ
(જે માણસને વખતે એક આખી જીદગી જેટલો લાભો થઈ પડે તેટલો કાળ) ફાવી જવાનો
અવકાશ પણ છે, માટે જીવન વ્યવહારમાં પ્રસંગે પ્રસંગે અસત્ય તથા અન્યાયથી મચ્છાનો
પુરૂષકાર આપશક છે

૨૨ એક લાગવાથી બીજી વધુ સારું બનવું હોય અથવા એક હુમલુ લાગવાથી બીજી
ઉચ્ચનો નિભાવ થતો હોય, ત્યાં સૃષ્ટિમાં લાગ ફેડાયવા જ કરે છે, આથી બોધ મળે છે કે માણસે
પોતાની સત્તામાંહેની વ્યવસ્થામાં પણ એ ધોરણે અપણું કરવું ધરાવવું, થઈ જવું એ કર્તવ્ય છે

૨૩ આત્મરક્ષણની આ નીતિ પાગામાં જે કૃત્યો અનિવાર્ય હોય તે, બધે સામાન્ય
સમાજમાં દિસાઈપ દેખાતી પછી, પાપક્રમ કે અહિં સા ધર્મના લગરૂપ નથી એવું હૃદય-
બળ ગમવું જોઈએ

૨૪ સમાજના કામ કરવામાં જે રિપયનું જરૂર પુરવું જ્ઞાન ન હોય તેમાં આપણાથી,
જાણ્યે કે અજાણ્યે, વિપરીત અસર નિષ્કામ થાય નહિ એ વાનનો બહુ ખ્યાન રખવો

૨૫ જે તે વેળાના કર્તવ્યમાં પોતાની શરીર મન, વિદ્યા અને અનુભવની સર શક્તિ
કામમાં લેવી, અને તેમ કરનારી શરતે જ ઇચ્છાની સાનુકૂળતા માગવી

૨૬ સદજ એટલે ઇશ્વરજી સમન્વે અને માણસે પોતે બાધેલા મન-ધો વચે પસદ-
ગીનો પ્રયત્ન આવે ત્યારે, મદજ સમન્વેનો પ્રથમ હક મળવો

૨૭ આવશ્યક થાય તે કરતા વધુ મન-ધોમાં જોડાવું નહિ

૨૮ અગણિત પૃથક પૃથક સમન્વેમાં મૂકાવું થાય છે, તે કોઈ એક મન-ધના
અગનું કનન્ય બળનતરી વેળા અન્ય સમન્વેને બને તેટલા મનથી અન્ય રાખના

૨૯ સાબળેડું, ધારેલું અને પ્રયત્ન કરેલું, એ વચેના તફાવત હમેશાં કાળજીથી
ધ્યાનમાં રાખના આ બધાને સરખાં વજનદાર ગણના કે ગણાવનાના હોયથી બચવું

૩૦ કર્તવ્ય બળવવામાં કોઈ દેખાડવાની ઊંચિએને રોકવી જોઈએ

૩૧ મનન કે હોય થઈ જાય તે જ્યાં અન્યના હિત નિરૂદ્ધ હોય ત્યારે તે સામેથી
તેની પાસે પ્રગટ કરનામ્મ ની ર કરવી નહિ

૩૨ અન્યના પ્રતિકૂળ વર્તનનું કારણ સર્જિત હોય ત્યારે, નિદુષ્ટ કારણની કલ્પના થઈ
શકે ત્યાં સુધી, દુષ્ટ કારણ નહિ સ્વીકારવા આગ્રહી રહેવું

૩૩ ન્હાની વાતે ની ઉપેક્ષા કરી, પણ પોતાના ધર્મનીતિના સ્થાયી નિયમોમા બાંધ આવે તેવા સ્થળ કે ક્ષમન્ધ, તેમ યવાની પૂર્વે, છોડી દેનાય એવી ભૂમિતિ રાખવી

૩૪ કોઈ પણ પ્રસંગે આરોપ મૂક્યાગિના બચાવ કરવો ઉગમ કરવો નહિ, તેમ આરોપ મૂકાયા પછી બચાવ કરવામા કાળક્ષેપ કરવો નહિ

૩૫ કરી શકવાની, એટલે યોગ્ય સમયમા કરી શકવાની, ખાત્રી વિના કોઈ કામ માથે લેવું નહિ, કોઈ-કોઈ ચીંધે ત્યારે ના કહેના કરતા, હા કહીને ન કરાય તે દોષ મ્હોટા સમજવો

૩૬ કહેવા કરતા કરી દેખાડવાની અસર વધુ સારી ને ઉડી યાય છે, એ નિયમનું જ્ઞાન નિલ વ્યવહારમા પણ વધુ સાર્યક છે

૩૭ માથે લીધેલુ દરેક કામ શક્ય હોય તેટલું સત્વર ઉકેલવું

૩૮ વચન તથા મૌન્ય પણ, પ્રિય અને સુદર કરવા જતા, અનૃત બની જાય નહિ, તે બદલ સજાગવું

૩૯ પ્રસંગ વગરની વાતો કરવાની ટેવથી બચવું

૪૦ બની ગયેલા અનુકૂળ પ્રતિકૂળ બનાવોથી નિષ્વજતા (જેથી દુખાઈ જવાય તેના) હર્ષ શોકથી બચવું, પરંતુ અનુભવ અદ્ધ ન થાય તે માટે જરૂરુ થાય તેટલું એ બનાવોનું ચિન્તનન અવરમ કરવું

૪૧ અનિષ્ઠના, દષ્ટિમર્યાદાની અદરના, સંભવિત પ્રતિકૂળ બનાવો પૈકી જે અનિવાર્ય જણાય તેના ધકેકો ઓછો લાગે તેવા ઉપાય લેવા પૂરતું, અને જે નિવાર્ય જણાય તે અટકાવી દેનાના ઉપાય લેવા પૂરતું, અવિષ્યનું ચિન્તનન પણ કર્તવ્ય છે

૪૨ 'શબ્દ પ્રમાણુ'થી થતો બોધ માનવામા તે બોધની યથાથતા વિના ખીજા કશાથી દોરનાઈ ન જવાય એવી સાવધતા રાખવી

"પ્રસક્ષપ્રમાણુ"નો બોધ સ્વીકારવામા, જે તે પ્રસંગે ઉપકારક થતી શકિત હોય તે સર્વ જ્ઞાનેન્દ્રિયો કામમા લેવી બેધએ

'અનુમાનપ્રમાણુ'નો આશ્રય લેતા, અન્ય વિકલ્પનો અવકાશ ન રહે તે જ નિર્ણય અદ્યક્ષ કરવો

૪૩ "જ્ઞાનમાર્ગ"ના અતિશયમા સ્વાત્મભાવ સ્પુરનાને બદલે "અહંભાવ" જડાયાન છે,

"ભક્તિ"ના અતિશયમા, પ્રાનુને સ્વતત્રને બદલે અતન (તન રહિત) કરી દેખાય છે, ને પછી પોતાથી પણ તેવા બતાય છે

"કર્મકાન્ડના" અતિશયમા, વિશ્વનિયમોનું અજ્ઞાન કે અનાદર થાય છે,

અને આ ત્રણે અતિશયો કર્તવ્યશુદ્ધિનો ખસ કરે છે, માટે આ અનિશયોથી બચવું

૪૪ નીતિના સેવનથી ઉદ્ધતિ અને તેના ભગથી અનનતિ, ચક્રિની તેમ જ સમુદાયની, અવરમ થાય છે પરંતુ તેમ યવા માં લાગતો સમય નિયત ચર્ચ સંકેતો નથી અને તેના ગાળામા માણસ લોભ લાલચથી અનીતિમા પડી જાય છે

સમાધાયક,] રાઝેશીની અમ. ખાલિકા. [જાન્યુઆરી, ઈ. સ. ૧૯૨૦
 પંજીમ નહેરના વગરના અધુરિ. મા. પુત્રામા ત્રોતો મેમાડી ૩

એક અદ્ભુત ખાલિકા.

(એક ઐતિહાસિક ચિત્ર)

લેખક—રા સ્વકરસાલ અમૃતવાલ દવે, બી. એ,

[દુનિયાના મોટા માલુસોની એક યાદી બનાવીએ અને તેમણે કરેલા મોટા કૃત્યો વિચારીએ, તો આપણને માનુસ પક્ષે કે ક્રાન્તિ દેશમાં ડૉક્ટરોની ગામમાં જન્મેલી જેન નામની બાલિકાના ચરિત્રથી મનુષ્યહૃદય જેટલું ઉત્તમ થાય છે તેટલું બીજા કોઈના ચરિત્રથી થતું નથી તે બાલિકા પૂરા ઓગણીસ વર્ષ પછી છત્રી ન હતી અને તેનું મધ્ય માહાત્મ્ય બે ટૂંકા ઉત્તરના વર્ષમાં દીપી નીકળ્યું હતું, છતાં એ વર્ષમાં તો દુનિયાની એક અદ્ભુત બાલિકા તરીકે તે ચિન્હની થઈ ગઈ

તેના ચરિત્રથી ક્રાન્તિ, અને ઇન્દ્રિય સુદા યોગ્ય ઉચ્ચ હતું, તેના ચરિત્રથી રાજ્યોના હૃદય કપી ઉઠ્યા હતા અને સામાન્ય જનસમુદાય હૃદય ઉત્તમ થતા હતા, તેની દૂરે દૂરે લોકો રક્ષકમાં રૂઢા હતા, અને મોટા વિજય પ્રાપ્ત થતા હતા તેણે પોતાના દેશને દુ ખંડિયામાંથી તાર્યો અને તેમના આશા અને બદલાના કિરણ પ્રસાર્યા અને આ બધાના નાનામાં આ અનુપમ બાલિકાને શ્રવણી બાળી દેવામાં આવી, અને તેની લાલ બગીચા, ચિતાની આસપાસ બેસી લોકો દગદગ બોલે રહ્યા

આ આખી કથા ઇતિહાસની કથાઓમાં થયેલી અઘરેર ગણાય છે,—જના તે મોટામાં મોટી કથા છે, રવા ઉભા કરે એવી નાર્તા છે, કર્ણસચી લરપૂર દુ ખમય વૃત્તાન્ત છે, અને યુરોપના ઉદ્ધાર હઝારો વના ઇતિહાસમાં ન મનાય તેની, જતા સાચામાં સાચી, હમીકત છે, અક્ષરે અક્ષર સાચી છે આ પ્રાચ્ય બાનાના જાનની એકે એક કથા પ્રતિષ્ઠાપૂર્વક લીધેના સપથથી સામિત થએલી છે, અને એવી ચોક્કસ બે લરોસા ૧૨ કથા યુરોપના ઇતિહાસમાં બીજા એકે નથી ક્રાન્તિના દક્ષતર આ કથાની સમતા પૂરવાર કરે છે, અને આ ગભીર અદ્ભુત કથામાં એક એવી અદ્ભુતતા આપણે જોઈએ છીએ કે કાણુલર આપણને એમ જ થાય છે કે સાદાત્ મહાન પ્રયુનો જ હસત, પામર મનુષ્યો વાચે તેટલા માટે, આ કથા રચે છે]

પ્રમુખે ક્રાન્તિ દેશમાં મ્યૂઝ નદીને તટે વસેલા ડૉક્ટરોની ગામમાં પાંચમો વર્ષ પૂર્વે જેનને આ પૃથ્વીપર અવતાર આપ્યો હતો તેણે તેને ૧૯ વર્ષમાં પાછી પોતાની પાસે બોલાવી લીધી હતી એક ઇશ્વરી વૃંદને લીધે તે આપણા માનવ ઇતિહાસમાં કુશળ પામી એક અદ્ભુત ચમત્કારની પેઠે તે ક્રાન્તિની દૃષ્ટિ આગળ એકાએક ખડી થઈ ગઈ આજ સુધી પણ તે ક્રાન્તિના સમરજીપટ પર તરતરે છે, અને એક સમય પ્રેરક નળ તરીકે પ્રવર્તે છે

તેના જન્મ વખતે ક્રાન્તિમાં દારણુ યુદ્ધ મચી રહ્યું હતું, પરંતુ તે યુદ્ધ અન્તગત કુસંપનું હતું ઈ સ ૧૪૧૫ માં બેનિનકોર્ટના યુદ્ધસમયના ક્રાન્તિની આપણે જ્યારે વાત કરીએ

, ઉપાધ ત (સચિત્ર નવલકથા) ૨૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

છાએ તે સમયે અમેજ રાજાઓએ કાન્સને તામે ક્યું હતું તે સુંદર દેશ અધમતાની લાડી ખીજીમાં પડેલા હવેલ તેનો રાજા (ચાર્લ્સ ૧ દે) ગાડા ચર્ધ મૂકેા હતો, અને રાજાદુવર ચાલેલ

“હે ક્યું-પૂત્રી ચાલ, આગળ નધ, હું ત્હાડી સાથે છું.”

તેન કે એમીમાં અસાજ આવતે કે

(પે-ચીગનના મેઠ ચિત્ર ઉપરથી)

જા કરતા પાલુ જા ૧૫ હતો તે ૧૫માં રાજા તક પડી ગયા હતા અને દુસ્મન કરતા પછી
પ ૨૫૦ વેદ વારે હતું તેથી પરિસ રાદેગમાં અમેજ રાજાનો સ્કાન્ડર થયો. આ એક
કાન્સ દુસ્મન જેડે લાળી ગયું. પટ્ટી કર નય નો અને કુટ્ટ સાથીઓની સજે ચડ્યો.

કમળા ૧૫ ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુ માર્ક

હતો પોતાને ખાવાપીવાનું અચ્છી રીતે મળે ત્યાં સુધી ક્રાન્સનું સત્યાનાસ વળે, તે પછી તે તરફ નજર સરખી કરે એવો ન હતો.

તેથી જીને ક્રાન્સનું જીવન, વચ્કરમા જીવનની પેઠે, હિંસાએ ચડ્યું હતું હથિયારનવ માણસો શહેર તથા ગામડામાં ફરી પડતા અને લટકાટ ચલાવતા દેવળના શિખરે ચડી છોકરાઓ આખો દહાડો સિપાઈઓની રાફ જોતા કરતા જર્મની જનાના ધોરી રસ્તા પર ઝંમેળીનું ગામડું આવ્યું હતું, અને પિતાના ખેતરમાં બેઠા બેઠા ગળા સાથે અથવા ગાયના સમદમાં બેઠી બેઠી અગર માતા સાથે બારીએ બેસી સીરતી સીરતી આપણી જોન યુદ્ધની વાતો સાંભળતી હતી ક્રાન્સ અંગ્રેજ ગળને તામે થયું ત્યારે જોન આઠ વર્ષની હતી હેત્રી પાચમે મરણ પામ્યાં અને ક્રાન્સના અધીશ્વર તરીકે એક અંગ્રેજ બાળક ગાદીએ આગ્યો (૧૪૨૨), ત્યારે જોનને ૯૫ વર્ષ થયા હતા.

૨.

જોનને મળેલો દિવ્ય સંદેશ.

જોન ક્રાન્સને ચઢાતી હતી-ક્રાન્સના નાના નાના દેવળને તથા તેના મોટા મિત્રોને તે ચઢાતી હતી ક્રાન્સના વીરપુત્રોને તથા સન્તોને તે ચઢાતી હતી, ઝંમેળી પાસેનું દેવળ, તે દેવળના પટ, તથા નજીકનું એક વૃક્ષનું ક્ષેત્ર-એ સૌને તે ચઢાતી હતી વિગત કરીને, જૂના દેવળની બારીઓમાંથી આવતું તેજ તથા તેમાં વિરાગેની સેષન્ટ માર્ગે તથા સેષન્ટ માર્ગેટની મૂર્તિઓ તેને અતિશય પ્રિય હતી.

આ બધી વસ્તુઓ જોનને મન સરખું વાતરિકતાથી ભરપૂર હતી તેને દિવ્ય સ્વપ્ન દેખાયું અને સ્વર્ગમાંથી આવતા અવાજ સહજાયા શુભ અને તેજસ્વી સન્તોની મૂર્તિઓ તેને દેખાઈ અને તેને બોલાવતી હોય એમ લાગી અને એક નિસ તો તે અવાજ સાંભળી તે પોતાના માગમાં ફરતી ફરતી અમળી ઉઠી “મિત્રારા ક્રાન્સની બહારે ધા, રાજકુવર (શંકિન) પામે જા, કુદરતમાંથી તેને મચાવ, અને રીઝમાં તેને રાજ્યાભિષેક કર” — આવું આવું તે સાંભળવા લાગી. “હે પ્રભુની પુત્રી, માન, તૈયાર થા હું નારી સાથે આવું છું” આવો દિવ્ય સ્વર તેને ઝાને પડ્યો, અને ધૂળતી કપતી જોન આશ્ચર્યચકિત થઈ કારણ કે તે નિહોડા ગ્રામ્ય બાળા રાજગાદીના પ્રપચથી તદ્દન અગણ્ય હતી.

જોનના બાળ પાસે થઈ જતા ગામડાના લોક ત્યાં શો અદ્ભુત અમલકાં થાની રહ્યો હતો તે વિશે કંઈ જ જાણતા ન હતા મહાસકટમાં પીડાતા ક્રાન્સની દયા તથા દેવમાં પેઠેના શુભ-એતિ તિરકાર જોનની દૃષ્ટિએ પડતા દિવ્ય સ્વપ્ન તથા દિવ્ય સંદેશ સાથે લાગ્યા, અને ધીરે ધીરે તેની ખાતરી થઈ કે આ બધું પ્રભુનું જ કામ હોયું જોનને તેના જીવનમાં સ્વર્ગીય તેજ પ્રગટ્યું મનુષ્યની આસવાસ અને તેની મતાથી પર-પ્રવર્તની ગભીર શકિતઓ તેના હૃદયમાં વેગબેર ચાલવા લાગી, અને પગિણામે આ ગ્રામ્ય બાલિકાનું મુખ દિવ્ય તેજથી અગાદળવા મન્યું. તે પૃથ્વીપર પગ ચૂકીને ચાલતી હતી, છતાં તેને લાગતું કે હું કોઈ બીજી જ

દુનિયામાં હું આદર્યા સૈકાં, પછી સિદ્ધાન્તોડન કરતાં આપણને લાગે છે, કે તે સકલના સમયે સર્વે દુખિયારા મનુષ્યોમાં આ બાલિકા દિવ્ય બ્રહ્મથી વધારે અક્ષિત હતી તેને બ્રહ્મ હતી કે સન્તો દ્વારા પ્રભુનું વચન સભાગાય છે, અને એ બ્રહ્મને બળે તેણે અદ્ભુત પરાક્રમ કર્યું.

ઇતિહાસની શુદ્ધ હખીકતથી જોનનું વનન સમજાવું નથી સમજવાનો યત્ન કરતાં ઇતિહાસ ઉપેા ચતો થઈ બાક છે જે બન્યું તે આપણે માન્યે જ છુટકો છે આ પોળ વરસની બાળા ક્રાન્સને જાણવા, લયગત રાગને ગાદીપર દડ બેસાડવા, કિલ્લાઓમાંથી અગ્રેજને નસાડવા, અને પ્રજાઓમાં ક્રાન્સની પ્રજા પણ ઉત્તર યાજ એવો દિવ્ય માર્ગ બતાવવા કટિબદ્ધ થઈ આ મહાપરાક્રમ સિદ્ધ કરવાનું તેની પાસે એક જ સાધન હતું—ઈશ્વરશ્રદ્ધા. અને તે અમૂલ્ય સાધન વડે તેણે ઈશ્વરસિદ્ધિ કરી પાંચસો વર્ષ વીતી ગયા છે, તોપણ આજે જોન ઓવર આર્કનું નામ ક્રાન્સના હૃદયમાં જાદુઈ બળ જગાડે છે, અને એક જોનની ખાતર આજે પોતાનો બધો અમૂલ્ય ભંડાર, રસ્તાઓમાંની કળાતિ દેશવ, સધળી બેકમાનુ ધન, તેમ જ ખીલુ બધું દ્રવ્ય ઓવારી નાખવાને ક્રાન્સ તૈયાર છે જોનનું રમરણ ક્રાન્સને આજે એટલું બધું મોગશભર્યું અને મૂલ્યભર્યું લાગે છે.

જોન કશાથી એ એરી ન હતી—તેણે કર્ન-ય પદ્મપુ હતું અને તે સિદ્ધ કરવાને તત્પર થઈ તેના પિતાએ કહ્યું “હું તને આ ચૂક્ર નદીમાં ડૂબાડી દઈશ, પણ સૈનિક સાથે ધોડે-સારી કે વા દહય નહિ” પછી જોન ગામના મુખી પાસે ગઈ, અને જોની “મ્હાર ડૉક્તિન પાસે જવું છે, અને તેને રાજ્યાભિષેક કરવો છે” મુખીએ પોતાના એક મિત્રને મૂલ્ય ૫૦ કે આ ઊંઠરીના કાન આમળી એને ઘેર પાડી કાઢી મૂકે.

૨

નિર્દોષ બાલિકા અને નિલજશ દગ્ધાર.

પરંતુ જરાએ મળરાયા વિના જોન પાડી આની તેણે પોતાના કાકાની સલાહ લીધી, કાકાએ મુખી ની સલાહ લીધી, મુખીએ પાદરીની સલાહ લીધી, પાદરીએ જોન જોડે પૂછ-પરછ કરી, અને અન્તે આ ઇશ્વરી બાલિકામાં પાદરીને ભૂત બરાણેયુ લાગ્યું પરંતુ કાકા પ્રભુની મરફરી કરના સમર્થ નથી ગયા માણસના હાથપણને ટકાર મારવાને પ્રયુ સદા નિર્દોષ સાદાઈમાં જ પ્રગટ થાય છે આખરે મુખીએ બે ભોમિયા સાથે જોનને ડૉક્તિનના દરવાજે મોકલી પોતાની પવિત્રતાના રક્ષણને અર્થે જોને ઊંઠરાનો વેપ નીધો ત્રણે જણ ઘણી વસમી વાટ નાપતા ચાલ્યા “પ્રભુ મ્હારો માત્ર સગળ કરે છે,” તેણે કહ્યું, “હું આને જ માટે જન્મી છું” આખરે તેઓ દરવાજે આવ્યા.

આખા યુરપમાં દુષ્ટમાં દુષ્ટ દરવાજાર આ હતો સાતમા ચાર્લસ જેવા મુદ્દ, નીચ રાગનો ઉદ્ધાર જોન ઓર્ડ આર્ક જેની સાખીને હાથ થયો, તેનું કબજા જગતના અન્ત સુધી કોઈ કળા શક્યાનું નથી આપણામાંના પણ્યને ત્રાસદાયક લાગે છે કે આની દિવ્ય બાલિકાનું તેજ આર્લસ જેવા અધમ મનુષ્યની આસપાસ પસરાયુ આર્લસ છેનજટાકિઓ દતો તેમ જ મૂર્ખ.

કાપાપિના કેકાર ૨ ૨-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

હતો, તેના ગોળિયા હલકા ને વરણાગિયા હતા; દરબારમા મહારના ભપકાવળી સ્ત્રીએને એકાદ્યુત કરી એકાદ્યારામમા તેઓ બધા પોતાનું જીવન ચાલના હતા. આંક દેવેધનના કહેવા પ્રમાણે 'દુઃખમાં ચારસં પાખાવાળા ગાજર જેવો શોભતો હતો.' તે તંગ કપડા પહેરતો, એક કુટલાખી અણીનાળા બૂટ પહેરતો, ફિરમકું મખમનનો ઝમ્બો ચાલતો અને લટકતા પીંઠા 'વાળી નમગોળ ઠાપી પહેરતો. પોતેના કુતરાને ચામડો, પોતાના ગગમેરગી વેપથી રગની પેગી જેવો દેખાતો આ ચિત્રચિત્ર પુરુષ-ફા-સની હામી કગતો રાજકુમાર-રાજપદે હતો અને આવું ગજપદ પ્રાચીન વહેળી વખતમા અખિત નોકમવને એકત્રિત કરવા સમય હતું.

જેનની આખી કથામા એ વાન આપણે ખૂબ યાદ રાખવાની છે. અધમ ચાન્નની ખાનર જેને આ બધું કંઈ ન હતું-ફા-સના રાગની ખાનર કંઈ હતું. ગમ્બ એ ફા-સનું કેન્દ્ર હતું, હૃદય હતું, અને ફા-સનો ઉદ્ધાર એ હૃદયના ઉદ્ધાર સિવાય અવકાશ હતો એમ જેનને ભાસ્યું હતું તેથી રા. ન્યને માટે તેણે રાગને બચાવના ચત્ન કર્યો. પોતે માદીનો કાષ્ઠેસર નારસ છે કે નહિ તેનું પણ તે જીવન કુમરો ભાન ન હતું, પરંતુ જેનને તે વિશે ઈર્ષ્યાનિતા ન હતી. જોનનો પાંકો નિશ્ચય હતો કે ઉચ્ચ ભાવનાઓને માટે પોતાનું જીવન અર્પણ કરનાર જ રાજપદને યોગ્ય છે, અને જો ડૉરિનનું જીવન અજનાળી મુનવ, તો પ્રભુ તેને ગજપદે એસાડશે અને પોતે તે કાર્યમા નિમિત્ત થશે.

૩

જગજગ્યોતિની પતાકા.

અને પછી, બે દિવસ રાહ જોયા બાદ તેઓ જેનને ગજકુવગ પાને લઈ ગયા તે દેવે સત્તર વાની ઘણી હતી, અને તે જ વીસ વર્ગો હતો. તે આખ્ય બાળા દરબારમા પેગી તે વખતે સ્નાના છેનનટાઉ તથા ફછેટોની કામચક્રી સભાળી હતી, પણ તે તરફ લગ દીધા નગર જેન રાગને પગે પડી "ઔમ્ય ડૉરિન, પ્રભુ તમારું જીવન અજવાળે," તે બોલી, એટલે ડૉરિને જેનનું ટિપ્પણ કર્યું "હું રાગ નથી," તે બોલ્યો, "ચાલ તો પેના બેગ." પરંતુ જેન છેતરાય તેવી ન હતી "ઔમ્ય કુવગ, તમે જ ગમ્બ છે, બીજો કોઈ નહિ," તેણે કહ્યું 'હું બાલિકા જેન છું સ્વગના રાગએ અને તમારી પામે મોકલી છે, અને કહેના યુ છે કે રીઝ નગમ્મા તમારો રાગ્યાભિષેક થશે.' અને પછી તેણે ગમ્બને એક બાલુએ લઈ જઈ તેના કાનમા એક ઝાલી વાન કહી, જેથી આ ર્મની સપૂર્ણ ખાનરી ઘર્ષ કે જેન સાચા હૃદયની અને પ્રભુપ્રેરિત બાવિકા છે ચાર્સની એક ધણી ઝાલી વાત હતી, અને જેનના વચનપરથી તે વાત તે સમજનો હોય એમ સ્પષ્ટ જણાયું.

પરંતુ જેનના ચચન પર અચૂક શ્રદ્ધા રાખનાર રાજકુમાર પોતાના મૂખ અને ભપકાદાર દરબારીઓથી બીટો હતો. તેઓ પોતાની મરકરી કરેલા લાગ્યા તે તેનાથી ખમાયુ નહિ અને પાદરીઓ, સૈનિકો, અમીરો, અને મહુઓ મેં તો મિચારી આખ્ય બાળાને તુછકારના લાગ્યા અને હસવા લાગ્યા એક પાદરી બોલ્યો "તુ કહે છે ને કે પ્રભુ ફા-સને બચાવશે,

ત્યારે હવે લશ્કરની શી જરૂર છે ? ” જોન જોયી “ હા, માણસોએ લડતુ તો જોઈએ જ, વિજય આપનાર પ્રભુ છે ” એક બીજા પાદરીએ જોને સાંભળેલા દિવ્ય સ્વરોની હામી કરી પૂછ્યું “ તે કઈ ભાષાના સ્વર હતા ? ” જોને ઉત્તર દીધો “ તમારી ભાષા કરતા તે ભાષા ઘણી સારી હતી ” તેઓએ જોનને કહ્યું “ તું કઈ ચમત્કાર બતાવે તો ખરી, ” સાથે તે જોયી “ હું અહીં ચમત્કાર બતાવવા આવી નથી અને ઑનિઅન્સ નગરે લઈ જાયો ”

તેમણે ધાર્યું હશે કે આ છોડી જઈ હોવાનું છે પણ આખરે એમ જાહેર કે નામાં આવ્યું કે “ આ બાલિકા ઘણી લલી છે ” એ ધ્યાનમાં રાખી રાજાએ તેના ઉપયોગ કરવાનું નક્કી કર્યું છે આ વખતે ઑનિઅન્સને અગ્રેજોએ વેરો ધાપેા હતા અને આસપાસના જગરા અગ્રેજ કિષાઓ રીઝ જનાના માર્ગમાં પડેલા હતા એ કિલ્લાઓમાંથી અગ્રેજોને હાકી કાઢી ઑનિઅન્સનો વેરો ઉઠાવનારું જામ પ્રથમ જોનને સોંપવામાં આવ્યું રોનેરી પ્રીતવાળો એક સરદાર વાનટો જોનને આપવામાં આવ્યો, તેના ઉપર ફ્રાઈસ્ટ ભગવાનની છબી ગૂંથેલી હતી આ જગજગ્યોતિની શુભ પતાકા જોને પોતાના હાથમાં સકળ યુદ્ધમાં રાખી હતી રાજાએ તેને એક તલવાર આપવા માડી, પણ તેણે કહ્યું કે ફનાલ્લા દેવળમાં વેદિ પાછળ એક તરફાર દાટેલી છે તે મને આણી આપો નોકરો ત્યાં ગયા અને જોયું તો એક તલવાર દાટેલી માનુસ પડી, તે લઈ જોનને આપી એમ જાહેર છે કે જેટલા યુદ્ધમાં જોન અગ્રેજો ચર્ચ લડી, તેમાંના કોઈમાં પણ તેણે કદી તલવારનો ધા કયા ન હતો.

રાજાના સઘળા સૈન્ય જોનને સોંપનામાં આવ્યા બધા સેનાની અને મેનાધિપતિ તેના હાથ નીચે મૂકનામાં આવ્યા, અને ૧૪૨૬ ના એપ્રિલમાં તે સઘળા સૈન્ય સમેત ઑનિઅન્સ પર ચડી શુભ અને પ્રકાશિત કવચ ધારેખી જોન ખરેખર એક દિવ્ય આકૃતિ બની હશે, ગામડીઆ લોકો તેના વચ્ચતા છેડાનો સ્પર્શ કરવાને તેના ધોડાની આસપાસ બીડ મચાવી દીધી તે જાના નિર્દોષ લોકોને જોનને ચરણ પર્વત તેનામાં અચળ શ્રદ્ધા હતી, પરંતુ સેનાધિપતિઓ અને પાદરીઓ તેના માગમાં આડે આવતા, અને તેને પગવતા ને દુ ખી કરતા ઑનિઅન્સ જવાનો અમુક માગ જોને પસંદ કયો હતો, પણ મેનાધિપતિઓ તેને છેતરી બીજે રસ્તે લઈ ગયા, તે વાત જોને જાણી ત્યારે જોયી “ પ્રભુની સલાહ તમારી સલાહ કરતા વધારે સમર્થ છે ”

૬

બાલિકાના ફરિયાદી અગ્રેજોનું પલાયન.

ઑનિઅન્સ પહોંચતા જોને અગ્રેજોને એક પત્રદારા જણાવ્યું કે “ પ્રભુના ક્રા-સમા તમે જે જે સારા નગર બળાકારે પડાવી લીધા છે તે સર્વની કૃપાએ મોકલી દો, અને અમારું રાજ્ય છોડી કૃપા કરી ચાલ્યા જાવો માત્ર કહેતું નહિ મળે, તો મારે મારો ઉપાય શોધવો પડશે, અને ક્રા-સમા છેલ્લા હજાર વર્ષ દર્શિવા નથી મળેા એવો જગર દસ્ત ફાલાદ્ય મચાવેા પૂકશે સ્વર્ગનો રાજા મારી વહારે ચડશે અને તમાગ સકળ

સાગાયોગ] જોન-પોતાને દ્રાહ દેનાર નગમ્મા [જન-યુઆતે, ઈ સ ૧૯૨૦
 -જેણે પોતાને દ્રાહ સીધો હતો તે મગર
 ઉપર તિન્સકાર લાગી દૃષ્ટિ રૂંકે છે.
 (૩૨૫ે ન શહેરના એક પુતળાપગથી)

સૈન્ય કગ્તા વધારે બળ દેશે પરંતુ તમે બુદ્ધિ પ્રમાણે ચાનશો તો હજી પણ આપણે સૈન્ય એક જ ઝીએ, અને ખ્રિસ્તી ધર્મને માટે ફ્રેન્ચ લોકો જે મહાકાર્ય કરવાના છે તેમા તમે પણ સામેન થશો.” આ એજેએ, ફ્રેન્ચ સેનાધિપતિઓની પેઠે, જોનને દસી કાઢી, તે હાથે માખણ બનાવનારી બાવિકાને યુદ્ધમા પડવાનું આ હાલ દીધું, અને કહેવડા યુ ક્રેતુ બાવિકા-માની તાલી ગાયેલ ચરાવવા પાડી જ.

પરંતુ ઓર્ડિઅન્સના વેરામા જોન માથે અજેએએ માન વાગ્યું જ કહ્યું. લશ્કર લઈ જોન તેમના પર ધમી, યુદ્ધ ધડીમા આમ તો ધડીમા તેમ કમના લાગ્યું, પરંતુ જોન પર બહુ ફેલવાની અજેએની હિંમત ચાલી નહિ. શુભ કવચનારી આ તેજેમય મૂર્તિને જોતી વાત તેઓ અગિત થઈ વપરા લાગ્યા. તેની આમપાસ બાણ ઉડ્યા લાગ્યા અને પોતાને હાથે જ પોતાના શરીરમાથી એક જા ખેચી કાઢતા તેણે વેદના લીધે ચીસ પાડી, પરંતુ એનેરી કિનાવાગે મેદ વાવડે ધાગ્યું કરનાર આ શુભ મૂર્તિના દર્શને દિ, નામાના અજેજ તોપચીઓ તો બનવીત થઈ ગયા હશે આખા લશ્કરને સહેનાઇથી તે કાટ સુધી લઈ ગઈ તે લશ્કર અજેએપર તુડી પડ્યું, તેથી અજેજ સેના નાસખાગ કરતી નિખરાઈ ગઈ.

આ તદ્દન અણધારે બનાવ જન્મેલ ધાવન થયા પડી એક દ્રાક્ષની વાડીમા આરામ લેતી જોન બેઠી હતી ત્યાં તેણે પોતાના લશ્કરને પાઠ જવાની વાત કરતું સાંભળ્યું તત જ તે તુરંતીએ પડી, પ્રબુની રતુતિ કરના લાગી, અને પડી પાછને કાઢે પોતાની ધમ શેપી બોલી “ધમનુ કપ, કાટની દિવાનને અડકે ત્યારે મને કહેજે” ‘જોન’, તેઓ બોલી ઉઠ્યા, “અરે, અરે છો!” “ત્યારે, ચાનો, આમગ ધમો! ક્રેતેહા! ક્રેતેહા!” જોન બોલી અને ઘેરો ઊઠ્યા. સાત મહિનાનો ઘેરો આક વિસમા ઉપડી નાખ્યો ડોઝેમીની જોન તે ઓર્ડિઅન્સની બાવિકા બની (‘ઓર્ડિઅન્સની બાવિકા’ એ નામથી જોન પ્રખ્યાત થઈ)

૫.

જોનના શુભમાથી નીકળેલુ એક અત્યંત ગ્લાનિકારક વેણ.

વાયે વાન ફેનારી આખા ક્રાન્સમા જયજયકાર થઈ રહ્યો રાજ તથા તેના ઉન્નમટાઉ દોઝો ગ્તબ્ધ બની ગયા પાટરીઓએ તો વાત માની નહિ સેનાધિપતિઓનાં મ્હે બધ થઈ ગયા જોને રાજને રીઝ તરફ કુચ કરવાનું કહ્યું પણ બધાના પેટમા ખીક હતી રાજ લાખી લાખી સનાહ લેતો બેગો, પણ જોને બારણું લાંગી નાખ્યું અને અદર આની કહ્યું “ઉમદા ઝેદિન, તમે શા માટે આમ સજા ભરી વિનય કર્યા કરો છો?” આ માખ બાવાનો સપાટો જોને દરબારીઓનો મિળજ મયો ઓર્ડિઅન્સનો ઘેરો ઉઘચો તો પણ તેમને પતીજ પડી નહિ ઝેદિન બોલ્યો ‘ઉતાવળ થી છો?’ તે વખતે જોનના શુભમાથી એક અત્યંત ગ્લાનિ કારક વેણ નીકળી ગયું “તું એક વરસ જ જીવનાની છું, મારી જેટલી મદદ લેવાય તેટલી લઈ લો”

ખરેખર, તે એક જ વરસ જીવી દૂંચ પેહોચ્યો ત્યારે અજેજ કિંધા પર હતો કરવાની ઝેદિનની હિંમત ચાલી નહિ જોને ધીરજ આપી, અને કહ્યું “પ્રબુ કરશે તો તમ્હુ વિસમા આપણે ગમ સર કરીશું હે ઝેદિન, કારે સવારે તમે આ ‘જોનના રાજ થશે’ અને,

કવિતાપ્રવેશ ૩ ૧-૦-૦ જોન એમ નિપાડી એન્ડ કપની, મુખાઈ

ખરેખર, સનારે ખાલિકાના દશન થતા જ અગ્નેષ્વરો જોડી નાસી ગયા. પછી સંયોન સર ચયુ, દરગાજ તેમને માટે ખુલા જ હતા, અને ડાંગ્રેથી નજીક જ હોવાથી ત્યાંના ગામડિયા લોક જોનના પરાક્રમની વાત સાંભળી છે કે ખોટી તેની ખાતરી કરના ત્યાં આવી પહોંચ્યા જોનનો ઘોડો રાત્રના ઘોડાની સાથે જ જોઇ, જોનને વિજયપતાકા ફેરવતી જોઇ, તેઓ તેની પામે ટોલે મળ્યા, અને પૂછવા વાગ્યા “ જોન, જોન, તને થીક લાગતી નથી ? ” “ ફોફીઓ સિવાય ખીજ કશી મને થીક લાગતી નથી, ” જોને ઉત્તર વાળ્યો, અને નિર્ભય રીતે આગળ ધસવા લાગી આતુ મુઠ્ઠા છ અઠનાડિયા માત્રુ, અને લગભગ ત્રણેજ જોન નવો નવો વિજય મેળવતી હતી જોને કદી દાર ખાધી નહિ.

૬.

વિજય સુહૃત.

આખર રીત્ઝ પહોંચ્યા, અને રાજ દરગાજ સહિત આશ્વર્યમુગ્ધ નગરમા પેઠો ધર્મરાજાની આરીઓથી બે દિવસ ગામડિયાઓ એકી ટશે જોવા કરતા હતા એક હતો જોનનો કામ્ર, અને ખીજો હતો જોનનો બાપ, - જે બાપે એમ કહ્યું હતું કે મરી જોન લરદરમા જાય તેના કરતા હું તેને આ નદીમા ચૂસાડી દઉં તે વધારે સારૂ આ નવો દેખાન જોન જોનના બાપને તો કામ્ર ખીજ દુનિયા જેવું જ બાસ્તુ હતું રીત્ઝના મન્દિરમા જોન રાત્રની પામે ઉભી રહી, શુટલિયે પડી પ્રભુની પ્રાર્થના કરના લાગી, અને આસુ સારવે સારવે બોલી “ હવે પ્રભુની ઇચ્છા સિદ્ધ થઈ ”

રાત્રને અભિષેક કરનામા આવ્યો જોનનું રાખ ખરૂં પડ્યું પ્રભુનો સન્દેશ તેણે અમનમા શ્રુત્યો, અને હવે પોતાના કામ્રથી પરવારી એટલે તેણે પાછા રેર જવાની ઇચ્છા કરી ફાન્સ દેશને ફરીથી ગળ મળ્યો, અને તે જોઇ જોન તમ થઇ રીત્ઝથી ડાંગ્રેથી પાછું જવું એટલી જ હવે જોનના હૃદયની ઇચ્છા હતી.

પરંતુ રાત્ર તથા તેના ગોઠિયાઓને હજી જોનનો ખપ હતો, અને કદાચ ચાર્સ છેક નગરલિયો નહિ હોય સંજ્યાલિયેક થયા પછી તેણે જોન જે માણે તે આપનાનું કમૂલ કર્યું તેણે ધાર્યું હોત તો ઘોડાઓની ફાજ, નોકર આકરથી લરપૂર મહેલ અથવા ફક્ક સોતેરી કપડા તેને મળત પરંતુ તેણે શું માગ્યું હશે ? તમે શું ધારો છો ? તેણે વરદાન માગ્યું કે “ મારા ડાંગ્રેથીમાથી તમારે મિનકુલ કર લેવો નહિ ” આટલું જ તેણે માગ્યું, અને દરગાજે તે તરત જ કબજ કર્યું જે ચોપડામા સગળા યાદર તથા ગામના કર નોંધવામા આવે છે, તેમા તમે જોશો તો ૩૬૦ વરસ સુધી ડાંગ્રેથી ગામની સામે મિનકુલ કરનો આકડો માલૂમ પડતો નથી, માન આટલા શબ્દ લખેના છે — “ ખાલિકાની ખાતર કર માફ છે ”

પરંતુ જોકે જોનને વરદાન આપ્યું, તો પણ સગળે તેના હૃદયને યોગે ઘોડો પહોંચાણો અપમ ચાર્સ પેતાના મૂર્ખ ગોઠિયાઓ સાથે સતોષ માનના લાગ્યો, અને વધારે દૃઢ થવાના કામ પણ ઉપાય તેણે લીધા નહિ રાત્રના નામથી તેને પરચ સતોષ થઇ ગયો રંગેરંગ રાત્ર થયું એ રંગેરંગ મૂર્ખ માણસના નસીનમા ક્યાંથી હોય ?

ઈન્ડિયનો ઈસ્ટિન્ડિય ૩ ૧-૮-૦ જોન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બાઈ

૭.

અધમ ચાર્લ્સ.

જે ચાર્લ્સનું ચતણ હોત, તે કદાચ જોન પાછી કાંમી જાત, પણ વિજયપર પરાધી ઉશ્કેરાએના સેનાધિપતિઓના વિજયતોભ હજી પૂરો થયો ન હતો ધર હોજા પાછી આગે વટેથી જ વાર જોન સથવામાં પડી અને વિચાર્યું જની ઇશ્વરી ચ્વર પ્રમાણે તેણે બધું સિદ્ધ કર્યું હતું અને હવે એ સ્વર સ્પષ્ટ સભળાતા ન હતા છતાં તે આમળ ચારી, અને આખરે પારિસને હોડારવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો ત્યાંસાં તેને શરણે આન્યુ, ચેટા યિએરી પણ નખી પડ્યું, અને આ વખતે જે અધમ ચાર્લ્સ રિઝમાં જોન માગે તે આપવાને તૈયાર હતો તેણે ચાતુ સાથે ખાનગી રાનાહ કરી અને પોતાના લશ્કરનો દોહ કર્યો જોન પારિસ જાઈ પહોંચી ત્યારે રાજ સાત માઇલ દૂર નીરાતે બેઠો હતો, અને રાતોરાત તેણે પારિસ પર હુલો કરવામાં પોતાની લશ્કરને ઉપયોગી થઈ પડે એવા એક પૂન તોડાવી નખાવ્યો હવે, પારિસ માટેની લગાઈમાં બધીને વખતે, તેણે પોતાના સરદારોને પાછા બોલાવી લીધા અને જોનને એકવી મૂળી.

આનુ નીચ કૃત્ય કોઈ પણ રાજાએ જાણે કર્યું હશે પરંતુ રાજાની ગાદીએ બેઠેલું આ પુતળું અધમાધમ હતું જોનને માનૂમ પડ્યું કે હું એકતવાઈ છું રાજાની આજ્ઞા માની સગદારો ચાલ્યા ગયા હતા આ લાજ સુધીમાં જોને કદી દાર જ પાછી ન હતી રાજાએ તેનો ત્યાગ કર્યો તેથી જ હવે તેનું નખીન પવટાયું રાજાને તથા રાજ્યને બચાવતું એવું જ તેનું દિવ્ય કાર્ય હતું, અને રાજાને બચાવી તેણે રાજ્યને બચાવ્યું હવે તે સેઇન્ટ ડેનિસના દેવળમાં ગઈ, અને ત્યાંની વેદિપર તેણે બખ્તર ઉતારી નાખ્યું પોતાનું કાર્ય પરિપૂર્ણ થઈ ગયું હતું.

હજી પણ જોણે પોતાનો ત્યાગ કર્યો હતો, તેવા રાજાને જોન ત્યાગ કરવા તૈયાર ન હતી તેણે રાજામાં રહેનારું કનૂન કર્યું, અને ચાર્લ્સ પોતાનો અમનનો કુટ દરવાજા શરૂ કર્યો દરવાજાઓએ છેક જ નીચ થઈ એક ખીજા છોકરી ઉભી કરી, અને તેની મારફત કુટતા આચરવા માડી પરતું જોને હરકાર કરી નહિ છતાં તેને લાગ્યું કે હવે આ દરવાજા મારી શુભ વિશુદ્ધિ કાયમ રહી શકશે નહિ, તેથી એકાદિસ એકાએક ગદ છોડી ચારી નીકળી કાઢને રામરામ કરવા ગઈ નહિ આખા દરવાજામાં એક પણ પુરુષ એવા ન હતો કે જોને જોનના બુદ્ધિ બાધવાનો પણ અધિકારી ગણી શકાય, અગર જોનના ચરણે ચપાએલી બૂમિપર ચાનવાને ત્યાંયક ગણી શકાય જાણ્યા પ્રમાણે જોને ફગીથી ચાર્લ્સનું મોંદું જોયું નહિ.

પરંતુ આ કથામાં વળી એક વાર જોન ને ચાત્રના નામ સાથે નખવા પડે છે કોમ્પી એન આમળ અધમ ચાર્લ્સ જેખમમાં ચારી પડ્યો હતો આ જ જગ્યાએ થોડીવારપર જોને પાસે ઉબેના બાળકોને તોડાવેશમાં કર્યું હતું, “મારો દોહ થયો છે, મને વેચી દીધો છે, હવે મને મારી નાખજો હું તમને વીનવું છું કે મારે માટે પ્રજાની પ્રાર્થના કરો, કારણ કે હવે થોડા વખતમાં મારા રાજ તથા રાજ્યને હું સદાવતા કગતી અટકી પડીશ ” ખરેખર કરુણ રીતે આ શબ્દ સાચા પથ્યા છતાં તેણે જે અધમ પૂનજાને અલિોક કર્યો હતો, તેને બચાવવા ખાનર પોતાનો છેલ્લો પ્રાણ પણ આપ્યો તરત જ તે કોમ્પીએન તરફ ધસી તે નામર્ રાજાને મદદ કરવા લશ્કર ઉભું કર્યું અને લા ચુદના ધમસાણમાં તે થેરાઇ ગઈ અને દોહી-ઓએ તેને થોડેથી નીચે ધૂળમાં ધસડી પાડી.

—અપૂર્ણ

પરદેશ જનારા હિંદીઓને સૂચના.

લેખક — જયકૃષ્ણ નાગરદાસ વર્મા, બી એ, એનએન બી

યુરોપીય યાત્રીઓ અત આવતા જ સ્વાભાવિક રીતે લાગી સમય પર્યંત મદ પડી ગયેલી અનેક પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ પુનઃ અતેજ થઇ છે અને આ પ્રવૃત્તિઓમાંની એક નિરાકર હિંદીઓની પરદેશયાત્રા છે. જનન સમયરીતોના લગને લીધે તેમ જ મદ્યાપુદે ઉભા કરેલા અન્ય ઓકે અતરણોના કારણે પરદેશ જનારા હિંદીઓની સખ્યા યુદ્ધના સમયમા નહિ જેટલી જ હતી, અને તે પહેલા પાઝ ગળ્યા ગાળ્યા જ એ સાદસ ખેડતા હતા, પગનુ અત્પારે એ પરિસ્થિતિ બાવાઈ ગઈ છે. ભાતરાસીઓએ જાણે પ્રથમના એ મહતા અને સાહસના અભાવનુ એકમાત્રે ઓ જિનારણે સાકુ વાળનાતો સચુક્ત સકરપ કર્યો હોયતી એમ સદજ અનુમાન થઇ શકે છે. હિંદી રાજકીય પરિસ્થિતિ પછુ આ સપેઓ માટે કેટલેક અંગે જવાબદાર છે. બ્રિટિશ-હિંદને રાજકીય દુકકો આપના સમવી ખરકો હિંદી પ્રધાને પાનમેટમાં રનુ કર્યા પછી અનેક અખૂય તેમ જ નિર્માન, સાચા અને કહેવાતા હિંદી લોકનાપદે રાજકીય આદોષતો પ્રસાગવા ગજબી-ધ્વનાડની માગખે ત્રીધાવા છે ઉપરાત અનેક હિંદી વિદ્યાર્થીઓ પછુ પરદેશની પકાળી યુની હર્મીટીઓની રિધરિધ ઉપાધિઓ સપાદન કરનાતો અભિનાય ધરાવી પરદેશયાત્રા માટે તાપર થયા છે. આ સમોગને લીરે પહેના કદી પછુ નહિ નેપેથી એટની મોગી અખ્યામા હિંદીઓ જળમાર્મે પરદેશ તરની મુસાફરીના સાહસ ખેડે છે. આની પરિસ્થિતિ નેના તેમની અફર વધારે સફળ અને સુખદાયી નીવડે એવા હેતુથી કેટલીક ઉપયોગી સૂચનાઓ અત્રે આપવી ધારી છે. આશા છે કે આ કાર્ય અસ્થાને વા અયોગ્ય તો નહિ જ મનાય. ખાસ રીતે આ સૂચનાઓ સ્વાનુલવ-સિદ્ધ હોનાને લીધે અને એવી સૂચનાઓ અન્ય કોઇ પ્રનાસવર્ણનના પુસ્તકમા મો નહિ મળનાથી હિંદી જકુઓના ઉપયોગમાર્થે અત્રે તે દર્શાવનાતી જાલસા રોગી શકાતી નથી એમાની મોડી ધણી પછુ મારા દેશજકુઓને કોઈક દિવસ ઉપયોગી થવ પાગે તો માનીશ કે મારે શ્રમ સફળ થયો છે.

દરિયાની મુસાફરી જેમજો કદી અનુલવી નથી એવા યુનાન હિંદી વિદ્યાર્થીઓને પ્રથમ તો દરિયાઈ બીમારીમાથી બચનાા ઉપાયો સૂચવવા જોઈએ. ધણાએને આ પ્રકારની માદગી મુસાફરીના પ્રથમ દિવસથી જ જલ્લાના મોડે છે અને બીનઅનુલવી તેથી એટનો બધો કટાળી જાય છે કે દરિયાઈ સફરનુ સાહસ ખેડવા માટે એ માદગીના સમયમા અત્પત પશ્ચાત્તાપ કુછે અને સ્વાભાવિક રીતે રોડી સનધીઓનુ અને વ્હાવા વતનનુ સ્મરણ તેને પ્રતિપળ થાય છે. વળી જ્યારે સ્કીમરનો અર્નલ્વ ડેકકર તેની સ્થિતિ તરફ સદાનુભૂતિને બદલે બેદરકારી બતાવે અને જોઈની સમાદ વા ઓપક થમા સમય ન આપી શકે ત્યારે અદા માદગી વધારે અસળ થઈ પડે છે. સફરની શરૂઆતના દિનોમા અમારી કેટલેક અરો આની જ સ્થિતિ હતી અને એ દિવસો અત્પારે જ્યારે પુનઃ સાબરી આવેછે ત્યારે ખરેખર કમકમાટી.

છૂટે છે આ માદગીનો ભોગ થનાગને ચક્કગઆવે છે, વારવાર ઉલ્ટીઓ થાય છે અને તેનો જીવ મુથાય છે આની સિધ્ધિમા કાષ્ઠપણ ખાનાની રૂચી થતી નથી અને આખો દિવસ મૂર્ચ રહેવાનું જ મન થાય છે ખાસ કરીને દરિયો વધારે તોફાની હોય અને સીમર અત્યત ઝોવા ખાતી હોય ત્યારે આ મિમારીનું જોર અત્યત વધી જાય છે એ દૂર કરવાનો ઉપાય રહેલો છે, પગનું તે યોજનાને માટે હલ્તમા દૃઢ હિમ્મત રાખવાની ખામ, આનસ્યકતા જે આ માદગીની અસર જણાતા જેટલી મને તેટલી અમને અસરત આપની જોઇએ અને ખાદ્ય પદાર્થો પેટમા રૂકી ન શક્તા હોય છતાં સ્ત્રી પ્રમાણે ખાવાને ચૂકવું ન જોઇએ અગત્યગત માટે ડેકપર ખુદી હવામા ચાતવાથી ઉંડીની અસર સત્તર નરમ પડી જાય છે અને સ્ત્રીમર ઝોના ખાય છે કે સિધ્ધતાથી થાય છે તે જૂની જગ્યા છે માન એક એ દિવસ આ ઉપાયો ખાનપૂર્વક કામે લગાડવાથી એ અસરમા મુસાફર સ્ત્રીમરના ઝોનાથી ટેનાઇ જાય છે અને બધી માદગી થીમે થીમે દૂર થઇ જાય છે આ ઉપાયો ઉપરાંત ખાસ એ પણ ખાનમા રાખવું જોઇએ કે પાચન દિવા મિનકુચ મદ પકાના દેવી નેજાએ કમજીઆતના જેઓ ભોગ હોય તેમણે 'લીનર નોદ્યુવન' અથવા "કુટ મોટ" નો ઉપયોગ કરવાને ચૂકવું જોઇએ નહિ

માસાદારની જેમને આત્મ ન હોય અથવા જેમને એ જોગક પ્રતિ ખાસ નજી હોય એવા મુસાફરોએ કોઈ પણ ગીતે ગભરાવાનું કારણ નથી અનગત, સ્ત્રીમરમા જે જોરાક આધારણુ રીતે અપાય છે તે મુખ્યત્વે કરીને માસાદારીને જ અનુકૂળ આવે એવો ટોપ છે પગનું જેમને એ જોરાક ન લેવો હોય ન તેમને માટે જીન વ્યસ્થા રહેનાઈથી થઈ શકે છે આવી વ્યસ્થા કરવાનું દપની કે તેના અમનદારો સાધારણુ રીતે તો માથે લેના નથી છતાં એવા મુસાફરોની સારી જેવી સખ્યા હોય તો અપનારૂપે કવચિત્ એ પ્રકારની જુદી ટોદાનજી તેઓ દરી આપવાને લનચાય છે અમારી સફર દરમ્યાન સુખાગ્યે આના મુસાફરોની સખ્યા અગમગ બાગ જેટલી હતી એટલે મટુઅઈ જુદી વ્યસ્થા કરી આપનાની તત્પરતા બતાવી હતી તેની આવી તત્પરતા છતાં થોડી ઘણી જનમહેનતની પચ આનસ્યકતા રહે છે એજી નહિ પણ નાણાનો પણ થોડો ખસો વધારે ભોગ આપવો પડે છે અમે અમારા "કેબીન ઓન" દ્વારા, મુસાફરી એવે એક પાઉંક આપવાનું દવાની એક ખનાસી સાથે બોજનની વ્યવસ્થા કરી લીની હતી આ ખનાસી આનસ્યક વસ્તુઓ સ્ત્રીમરના કોમરમાથી "રુઝાઈ" પામેથી લેને હલો અને તેમાથી દાળ, ભાત અને મેંદાની ચપાની બનાવીને, દરોજ બપોરે એક વાગ્યે "નચ" સમયે અને સાંજે સાઝ છ વાગ્યે "ડીનર" સમયે અમારા "કેબીન ઓન" સાથે અમાની "કેબીન"મા મોકલી આપતો હતો આ વસ્તુઓ ઉપરાંત કવચિત્ દાંડાની કચુગ, કવચિત્ દાંડી કે કેમેજ અને દમેગની ચટણી પણ પ્રાપ્ત થતા સિવાય એક નાક-મુખ્યત્વે બટાટાનું દમેગા મગનું હતું આ ચીજો ઉપરાંત અમરા તેમજ બંને કોઈ ખાસ ચીજ ખાનાની છંદા થાય અો તે ખનાસી પકાની જીંજીતો હોય તો રેનાઇથી તૈયાર કરાવી લખતા હતા અનગત ખવાસીના હાથે તૈયાર થયેલી ચીજોમાં ધરતી ચીજો જેવો

સ્વા. તો ન જ આવે, પરંતુ જીવન ટકાવી રાખના અને રહેવાઈથી પચાવી શકના માટે એ ચીજો કોઈપણ રીતે ખરાબ ન હતી વળી ધીમેધીમે એ ખોરાકની ટેવ પડી જતા એમા પણ કેટલેક અને સ્વાદ જાણના માટે છે આ ચીજોનો વધારે સ્વાસ્થી ઉપયોગ કરવો હોય તો પ્રેરથી નીકળતી વેળા સાથે અથાણુ, કે પાપડ જેની વસ્તુઓ બાધી લાવવી જોઈએ અને એવી કેટલી માત્રામાં વસ્તુઓ સાથે લાવેલા હોવાથી એ ત્રણ મિત્રો સાથે મળીને ભગ દરિયે એ પ્રિય વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરતા ત્યારે અપૂર્વ આનંદ જમતો હતો ઉપરાંત અને તે જ થોડીક મીઠાઈ, એરડો અને ફળ પણ બેળા વીધા હતા, જે અમને લાગે સામે સમય સુધી ચાપા હતા એટલું ખ્યાન રાખવું જોઈએ કે આ ચીજો જાગરમાથી ખર્ચીદાને બદલે ઘેર ખાસ તૈયાર કરાવેલી હતો તો વધારે સમય ટકી શકે આ સૂચનાનો ઉપયોગ કરનારને માસાહવાની જરા પણ બીબિ નહિ એમ હું રાસુભનથી દિગ્મતપૂર્વક કહી શકું છું.

ઉપર્યુક્ત બે સૂચનાઓ તો કદાચ અન્ય સ્થળેથી પ્રાપ્ત થઈ શકે પરંતુ હવે પગીની સૂચનાઓ અત્યંત દુર્લભ છે કહવા અનુભવોને પરિણામે જ એ પ્રકારના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ છે, તેમ જતા તેનો લાભ દેસનપુત્રોને આપતા જરાપણ ફોલ થતો નથી ઉ ટે. આનંદ અને સતોષ ઉપજે છે પ્રત્યે. વાચકને યુનિનિ હોને કે ગામ હોય છે ત્યા ઠે-વાડો પણ હોય છે, અર્થાત્ એક પ્રજા ગમે તેટલા મહાન શુભો ધરાવતી હોય જના તેમાં કેટલાક મનુષ્યો એના પણ મગી આવે છે કે જેઓ એ મહાન શુભોથી સર્વથા વચિત જ રહ્યા હોય, એટલું જ નહિ પણ ઉઠતા અનેક દુર્ગુણોથી ભરેલા હોય સસ્કૃતિને શિખરે પહોચેલી મુશ્કેલીઅન પ્રજાઓ અનેક મહાન શુભો ધરાવે છે અને તે સર્વમા આગ્રમ પ્રથમ પકિન-એ વિગળે છે એ મહાન શુભોને પ્રલાવે જ એ મહાન પ્રજા અત્યારે સમસ્ત જગત-પર પોતાનો પ્રભાવ પ્રસારી શકી છે તેમ જના એટલું તો સત્ય છે કે પ્રજા તરીકે તે જે શુભો ધરાવે છે તેનાથી ઘણાખરા મનુષ્યો વ્યક્તિ તરીકે વચિત રહે છે અમીરી ખના-સના મૃદસ્થ તર્કિકના સમૂહ્ય લક્ષણો ધરાવતા મનુષ્યો મોટી સંખ્યામાં જેમ હજોયર થાય છે તેમ એ લક્ષણો મિનાતા મનુષ્યોની પણ સંખ્યા ખોટ તો નથી જ જણાતી અમારા દુર્ભાગ્યે સફર દરમિયાન આવા હલકી પતિના મનુષ્યો અમને કે કિ મોગી સંખ્યામાં મળ્યા હતા, અવગત ન્યાયને ખાતર કહેડું જોઈએ કે ત્રણગાર વ્યક્તિઓ આ સમૂહમાં અપવાદરૂપ હતી પ્રત્યેક દિંદી બળુતો હશે કે આના સદ્દ આમડીના મનુષ્યોને સાધારણ રીતે દિ દિઓની કાળી આમડીની ઘણી જ સગ આવે છે દિ દિઓ લાવેને આમાજક સ્થિતિમાં અને લક્ષણોમાં અત્યંત ઉચ્ચ પ્રતિભા હોય, પરંતુ નિજ દેશમાં ધાત્રી-મેઘીની સામાજિક સ્થિતિ ધરાવનારા આ 'સાહેબો'ને મન તેઓ 'કુલ મિસાતમાં' નથી સ્વીકારના બીજા વર્ગમાં સાધારણ રીતે જે યૂરોપીઓનોજ સહવાસ થાય છે તેઓ, અનેરા અપસાદો મિનાય, બહુધા આવા પ્રકારની સગથી ભરેલા હોય છે યૂરોપના મહાભારત યુદ્ધ પહેલા પણ સ્થિતિ કેઈકે આવી જ હતી અને યુદ્ધના કાળા અનુભવે તે દૂર કરવાને બદલે વિજયના નિશાચી વધારે મજીર બની છે યુદ્ધના

સમયમાં હિંદીવીરોએ બ્રિટિશ મહારાજાની મળવેલી અમૂલ્ય મેદાને લીધે આ સૂચના દર્શન જવડે જ થતા અણીને સમયે ક્રાન્સના રજાએમાં રૂધીર બેઠકાપનાર રાજ્યમંત્રી હિંદી મહાવીરોના દેશનધુ માટે તે સમયે કંઈક સન્માનની લાગણી હતી, પરંતુ પ્રિયપ્રાપ્તિ થતા જ હિંદી વીરોના આત્માઓની જેમ એ સન્માનની લાગણીએ પણ સ્વર્ગમન કર્યું હોય એમ લાગે છે અને જૂની આદત પુનઃ વધુ જોમમાં દગ્ગોથ થાય છે.

અમારો આખો હિંદી સમૂહ સફર દરમિયાન કેટલેક અશે આ મુશ્કેલી ભોગ થયો હતો, અને એ કડવો અનુભવ માત્ર મુસાફરો તરફથી જ નહિ પરંતુ ગૃહમંત્રી એક સાધાગણ્ય અમનદાર, કહો કે નોકર તરફથી થયો. પણ પ્રસંગ બન્યો હતો મોટા અમનદારો તેમ જ પ્રથમ યુગના યુરોપીઓના મુસાફરો આવી મૂઝવણના કે નહિ તે મનથી નિમ્નપૂર્વક અગત્ય અનુભવના અભાવે કાંઈ પણ કહી શકતો નથી સાધાગણ્ય અંગ્રેજ માટે એમ કહેવામાં આવે છે કે રાજાસાધિક રીતે તે કંઈક અતડો (*Reserved*) રહે છે પરંતુ સામો માણસ બને તેના સહવાસ માટે ઇન્કાબૂત પ્રથમ પ્રયત્ન કરે તો પરિણામે તે ઉત્તમમાં ઉત્તમ મિત્ર થઈ રહે છે અમારા યુરોપીઓના સાથી મુસાફરો આ નિયમમાં અપનાદો હતા અને તેથી તેમના સહવાસમાં અપનાદો હિંદી સમૂહના પ્રયત્નો અર્થમાં નિષ્ફળ થયા એટલું જ નહિ પણ તેમને વ્યક્તિગત અપમાન પણ સહન કરવા પડ્યા સુભાગ્યે હિંદી મુસાફરો એટલી મોટી સંખ્યામાં હતા કે સંયુક્ત થઈ એમ તેમના નિઘ વતનનો યથાર્થ પ્રત્યુત્તર વાળવા શક્તિમાન થઈ શક્યા અને અમારું સ્વમાન જાળવી શક્યા તેમની એ સુગ માત્ર વ્યક્તિગત નથી પણ આખી હિંદી પ્રજા માટે છે એમ માની અમારું સ્વમાન ધનપુ અને દેશના તેમ જ દેશજનોના ગૌરવના રક્ષણને ખાતર અમે રહેનારથી એકમ સાધી શક્યા એવા કના અનુભવો મેળવવાનો પ્રસંગ અન્ય કોઈ હિંદી મધુને મુસાફરી દરમિયાન જની આવે તો તેણે દેશના ગૌરવ અને સ્વમાનનું રક્ષણ કેવા ઉપાયો વડે કરવું તે કદાચ અમારી કપતીમાંથી સીપી શકાશે એમ ધારી આ પ્રયત્ન કર્યો છે આ વચનમાં અમે કંઈ લીપીંગ કપતીની કંઈ રડીમરમાં સફર કરી હતી તે ખૂબ નામે જણાવવામાં નહિ આવે આથી એમ સમજવાનું નથી કે સત્ય વાનાં પ્રકટ કરતા અમે કાંઈ પણ રીતે ભય પામીએ છીએ તેથી ઉદ્ભૂત એ નામો ગુપ્ત રાખવાનો અમારો હેતુ શુભ છે કાગળ કે એકાદ કાદ અમનદારની મુખના માટે આખી કપતીને કાઢ પણ સહન કરવું પડે એમ અમે મિત્રનું કહ્યું નથી.

સૌથી પ્રથમ બીજા યુગના મુસાફરોની રહેણી કરણી સગથી કંઈક ઉપેક્ષા કરીશું અને તે પછી નિરાતિ ઉપર્યુક્ત અમનદારની વર્તણૂકની વિતતાર ખબર લઈશું આ સમૂહમાં યુરોપી સંખ્યા નાની હતી પણ સેકડોની ગરજ સારે એવી હતી યુવાન સ્ત્રીઓની અને બાળાઓની સંખ્યા પ્રમાણમાં કંઈક મોટી હતી વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ અને નાના બાળકો પણ હતા, પણ તેમને પ્રસ્તુત નિયમ સાથે જાઓ મનથી નથી બાળકો માટે એટલું જ કહેવું બસ થશે કે તેઓ પણ તેમના માતૃપિતાના દુઃખનો ધરાવતા હતા, જેને એ દુઃખનો હજી સંપૂર્ણપણે

નિદામ પામ્યા નહતા પુરુષોમા માત્ર એક જ અપવાદરૂપ ગૃહસ્થ હતો, જે હિંદીઓ સાથે નિનય અને સન્માનપૂર્વક વર્તતો. બાળીના બીજ-લગભગ સર્વ તુડમીજનના, કાળી ચામડી માટે સુગ ધરાવનારા અને ગૃહસ્થતાના લક્ષણ વિનાના હતા તેમની દિનચર્યા હતકા ખવાસની સ્ત્રીઓ સાથે ગાનતાન અને નાચિમા મસ્તુક રહેવામા, બીર, વ્હીસ્કી અને બ્રાડીની બ્રાટલીઓ ગટગટાવામા, તેમ જ પ્રમગ બ્યાન્ને હિંદી મુસાફરોને કનડવામા જ સમાઈ જતી યુવાન સ્ત્રીઓ અને હજી વયમા આવતી બાળાઓ નીતિ કે લગ્ન મર્વાઈની દરકાર રાખ્યા વિના હસાહસ અને પ્રેમચેષ્ટાઓ દરવામા તેમ જ દારૂ પીવામા સમયનો સદુપયોગ કરતી ગમે તેવા પુરુષો સાથે બેળાવામા અને ગમે તેટલી-ગમે તે પ્રકારની તેમની સાથે છુટ લેવામા તેમને હરકત કે અતરાય નહતા, તેમને લગ્ન પછી ન હતી કેટલીક સ્ત્રીઓને તો “મીગારેટ” હકતા પછી અમે બોધ છે અને સાલગ્યા પ્રમાણે હનકા કુટુંબની સ્ત્રીઓ જ એ છુટ લેતે આ સર્વ વેટાળા બેતા સ્ત્રી કહીએ તો અમારા સમૂહમાના ધણને તેમના કહરાતા સધારા માટે બુણા ઉપજતી હતી અને એ લોકો યુરોપીઅન સમાજની હલકામા હાકી પકિતના હશે એમ સદજ અનુમાન થતુ હતુ હિંદજનનીના દુર્ભાગે અમારા સમૂહમાથી બે હિંસા ઝળકી ઉઠ્યા હતા અને સફેદ ચામડીથી તેમ જ નિર્નય ચેષ્ટાઓથી આકર્ષાઈ એ સ્ત્રીઓ અને બાળાઓ સાથે બેગાઈ હનકા પ્રકારનો આનંદ પ્રાપ્ત કરના ઉત્તર ચયા હતા તેમના સુભાગ્યે પણ રમમાનના બોબે આ “વરરાજઓ” પોતાના હલકા પ્રયત્નોમા સફળતા પ્રાપ્ત કરી ચક્રા નહિ આ યુરોપીઅન સ્ત્રીઓ અને બાળાઓના કાળી ચામડીની સુગ એટલી બધી લાગતી હતી કે પ્રત્યેક પ્રયત્નના પરિણામે તેમને અપમાન જ સહન કરવુ પડતુ હતુ છતા આશ્ચર્ય તો એ થતુ કે ગેંડાની ચામડી ધરાવનારા આ વીરનરો (૨) ને તેની અસર જરા પણ થતી નહિ તેમને મન રવમાન જેતુ કાઈ પણ અસ્તિત્વમા ન હતુ દેશના ગૌરવનુ તેમને રાખ પછી આવ્યુ નહિ હોય આ અપમાનો સહન કરવામા ઉબરે તેમને કાંઈ અપૂર્વ આનંદ થતો હોય એમ લાગતુ હતુ પ્રભુ જાણે તેમની વિવેચ્છદિ કેટલી બધી બધ થઇ હશે, તેમની નૈતિક અધોગતિ કેટલી હાલ સુધી પહોંચી હશે!

યુરોપીઅન સમૂહની આ પ્રકારની વર્તણૂક અમારા “વરરાજઓ” સિરાય પ્રત્યેક હિંદી હૃદયમા માલતી હતી, અને તેનો ગૃહસ્થ તરિકે માનહારી રીતે કેમ જવાબ વાળવો અને દેશના ગૌરવનુ અને અમાનનુ કેના ઉપાયે રક્ષણ કરવુ તે સનથી નબીર વિચારો થઇ રહ્યા હતા યુરોપીઅનોનુ આધળુ અનુકરણ કરી અપમાન સાટે અપમાન કરવાનો ઉપાય હિંદી-સંસ્કૃતિમા ચોપાય તા હિંદી સમૂહને રચ્યો નહિ અમારેઅમારી ગૃહસ્થતાને તેમની જેમ તિવાજની આપની ન હતી અને તેમ છતા રમમાનનુ રક્ષણ કરવુ હતુ અમારે તેમને યાતાની આપવુ હતુ કે હિંદીઓના હૃદયમા પણ માનાવમાનની લાગણીઓ અસ્તિત્વ ધરાવે છે, છતા

• અમે મા ૧૫૭ કાણુ ગંધીને ચોચ રીતિએ અને નહિ કે તેમની જેમ મગજનુ સમતોનપણુ

રાક્ષરજનન ૩ ૨- -૦ એન એમ નિપાવી એન્ડ કંપની, સુબાર્થ

ખોઈ દઈ, લક્ષ્યો બનીને યથાર્થ જનીન આપી શકીએ છીએ આખરે ગમીગ રિચારને પરિણામે નિષ્ક્રિય પ્રતિરોધ- સત્યાગ્રહ કરવાનો ઉપાય ઔથી ઉત્તમ લાગ્યો અને સર્વ દિ દીઓએ સમુક્ત થઈને કમીરીના છૂનમનને રધારી રીયો હવેથી પ્રત્યેક દિ દી નેમનાથી અનગ રહેવા લાગ્યો અને "વરુનાઓ" વિનાના બીજા સર્વોત્તમ તૈમની સાથેનો સર્વ વકાગનો વ્યવહાર લાગી દીયો વગી વધારે અગર-રડ રીને આ પ્રતિરોધ રાવવાના એક બે ખામ ચોખ પ્રયગો સાધ્યા આ અનુભવ અમને થયો તે પહેલાં કેટલાક દિરમોથી પ્રથમ વર્ગના સગીતાનય (ચુક્રીકે કમ) મા નગીતો એ- જનમે ઉજવનાની અને રમતગમતોનો પશુ એક સમારભ કરવાની ગોઠવણો અને રિચાર થઈ જા હતા અમારામાનો દરેક જણ આ અગીન-જવસામા અને રમતગમતોમા ભાગ નડ આન મેગરનાને સ્વાભાવિક રીને જ ઉસુ-હતો, પરતુ આખા મમકે અપૂર અમ્ય આધી માનુષમિના ગૌરવને ખાતર અને અમાનતા રમણને માટે એ આનફનો ભોગ આપવાનો દ' નિ રા કરો છેવટે નજી કરી રાખેથી રાત્રિએ સગીતનો ઉત્સવ ઉજવાયો અને "વરુનાઓ" સિરાય આખો દિ દી સમૂહ તેમાથી ગેઠાજગ ગ્યો તેને બદલે અમારી ન હતા "૩-૫૦ અમે નડેએ ભેળા મગી રવેશ અગીનથી આનફ મેગ થો કેટલાક બગારી યો ગુજગ બુઓએ યથાશક્તિ મગીતનો નાભ આપી રેશબધુઓની મેના મગની અને 'વેમાન મ નો જવરોષ કરી રવગા પિ ગરિયમી' જનની જનમભૂમિમા ઉકાના બીજા ગેપ્યા આ પડી પ્રત્યે- આસાડીએ નાચ્યો કે અગીનનો જનમે ઉજવાતો પશુ અમાગમાથી કોડ પછ તેમા ભાગ નેનો નહિ અને માનુષમિમાટે એટલો માર્થત્યાગ કરવામા, પ્રત્યેક દિ દી મગરૂરી માનનો પગિણામે યુગેપીઅન અમૂલ્યે અમારી ત્યાગણીઓ ભાગી અને તેમના તે પછીના વનનમા પશુ તે અનુસાર પૂરેપૂરો તો નહિ પણ મણો કે રાગ થયો, છતાં અગીન કારણોને લીને એટલું તો મહજ અનુમાન થઈ રહ્યું છે કે અદરખાને તેમના હલ્લગા 'કાળા' દિ દીઓ પ્રતિનો નિરરગર અત્યંત વધી ગયો હશે રમનગમતોનો સમારભ તો છેવટે થવા પાગ્યો જ નહિ અને તે કાલ્ય દિ દી અમૂદના આ નિયયને આનાગી હને એમ માનવાને પણ ધણા કારણો છે

હવે કઈક વધારે અગત્યના નિયમ પ્રતિ આપણી દહિ દેગીએ યુરોપીઅન તમુલના વર્નને એ ત્યાગણીઓ દ્વિતી હથમા ઉત્પત્ત કરી હતી, નેમને રગીમગના બીજા વર્ગના "રુઝ્ક" તરફથી રધુ પોતણુ મનુ શરુઆતમા તો તેણે પણ એટલો નધો તુમીમજ અને મુગ બનાવ્યા કે એના બીજા ભાષઓથી એ જરાપણુ ગાજ્યો મગ એમ નથી એરી એણે અમને સાગિતિ આપી બીજા સાધારણ મુઝાદરોના વર્નનના પ્રમાણમા "રુઝ્ક"-ની આ વતપા અમો રાગે અગત્ય જણાઈ કા જુ એ હવુ કે તેનો અમો ગરે ને પગને ખપ થ તો અમારી મુસાદરો તરિની સર્વ સમુપડો સાચવવાનો કાર્યભાર તેને સિરે હતો બો તે જાકો થાય તો અમારા ધા દકકો કુચનાની બીની રહેની હતી મુબાગે તેના વર્ન સગથી ફરિયાદ પપ દિ દી સમૂદમા અગ્નિગત નહિ પણ સર્વ સાધારણ

હતી, એટલે તેનો ઉભય પણ એકતા સાધી અસરકારક રીતે યોજવાની સર્વને અત્યત મુગમતા થઈ પડી અમારો પ્રથમ ઉપાય નિષ્ક્રિય પ્રતિરોધ આ સમયે સ્વર ધાર્યું પશ્ચિમ નદિ લાગી રહે એવી કેટલાકને ભીતિ રહેતી હતી, એટલે પછી બાપ ચલાવવાનો ઉપાય જ ગર્વમા ચોજ્યો આ ઉપાય પણ ચોખ્ખો હતો એમ પરિણામે સિદ્ધ કર્યું પ્રત્યેક યુરોપીયન બહાનથી ગમે તેવો તુડીગમજ દેખાતો હોય છતાં તેનામા એક અન્યમ ખામી ભરેલી હોય છે, બ્યારે તેને ખતાવી આપનામા આવે કે જેની સાથે તે આ પ્રકારનું નિષ્ઠ વર્તન ચલાવી રહ્યા છે તે માણસ તેનાથી કોઈ પણ રીતે ગાજ્યો જાય એમ નથી અને ઉલ્ટું ધારતો તેને નુકસાન કરી શકે એમ છે, ત્યારે તે અત્યત નમ્ર પડી જાય છે અને એક ગૃહસ્થ તરીકેના સર્વ લક્ષણો ધારણ કરે છે આ ખામીને લીધે જ તેઓ હિંદી ચોદાઓ પ્રતિ સન્માનની દૃષ્ટિથી જોતા હતા, કારણ કે તેઓએ તેમની વીરતા ખોઈ હતી અને તેથી તેમના હૃદયમા એવી ભીતિ રહેતી હતી કે ત્રણ પાય કરતા જાણુ તેમાર ખાધા પિના છુટકો નહિ થાય આ પ્રકારની ખામી અને ભીતિને બોલ અમારા “રુઝ્ઝ” સાહેબ પણ હતા અમારે તેને એટલું જ ખતાવી આપવાનું હતું કે અમે તેનાથી સવાયો તુડીગમજ રાખી શયએ છીએ અને ધારીએ તો તેને ધણું નુકસાન કરીએ એવી રીતિ ધરાવીએ છીએ તેમ છતાં અમે ચોડો સમય રાહ જોઈ પાસવાના રાજસૂય યજમાન શિવપાન તરફથી અપમાન સહન કરતા લગભગ થી કૃષ્ણ જે ધૈર્ય અને ઉદારતા દાખવ્યા હતા તેના પ્રતિદાસપ્રસિદ્ધ ધૈર્ય અને ઉદારતાનો અમે પણ યથાશક્તિ પચિય આપ્યો કેટલોક વખત સુધી આ સાહેબનો તમારો જોયો પણ આખરે ધૈર્ય ખૂટી ગયું અને નંછી કરી રાખ્યો ઉપાય ચોજ્યો

ઉપર્યુક્ત વખતથી “રુઝ્ઝ”ની વર્તણૂક કેના પ્રકારની હતી તે વિગતવાર જાણવાને વાચકનું હૃદય તસ્પી રહ્યું હતું અને એથી વધુ તેવું પરિણામ શું આન્યુ તે જાણનાને તે ઉત્સુકતાથી અંતરી રાધ રહ્યા હશે આ ઉત્સુકતા અને અંતરીતા ચોડો સમય દમારી રાખનાની ખાસ વિનતિ છે એ વિગતોના વર્ણનમા ઉતરતા રહેના “રુઝ્ઝ”ની રિથિતિ અને તેના કાર્યભાર સમયે ચોડો કે રેખ કરવા આરંભ છે સાધાગણુ રીતે “રુઝ્ઝ”નો દરજ્જો સાદા વસ્ત્રોમા કઢીએ તો રસોયાઓના ઉપગીનો અને કોમરીનો હાથ છે પરંતુ આ સાહેબમા સાધારણુ રસોયાની લાયકાત પણ ન હતી ખમરી તરીકે કોમરમાથી રાખવાનો સામાન કાઢી આપ્યો એ તેવું મુખ્ય કામ હતું ઉપરાંત “બાર (Bar) ”બા મોડા અને લેમેન્ટ આદિ ખીનાની વસ્તુઓ ભરી રાખવામા આવે છે તેના વેચાણની ચરચા કરવાની દરજ્જા એને તિરે હતી સિવાય હવેકા નોડો-પીરસનાર, “કેપીન” સાફ કરનારા વગેરે-પોતાની ફરજો યથાસમય અદા કરે છે વા નહિ તેની દેખરેખ રાખનાનું ઝાંખ પણ તેો સોંપાણુ હતું હુકમા કઢીએ તો મુસાફરોની સર્વ સગવડો પ્રતિ તેને ધ્યાન આપનાનું હતું, અને એ રીતે એક સાધારણુ નોકર જેવો જ તેનો દરજ્જો ગણી શકાય આવા દરજ્જાનો માણસ એક નોકર તરીકે વિનયપૂર્વક-

અમારી સાથે વર્ન-ઈને બદલે અમારે માથે ચી જોડવાનો પ્રયત્ન કરે એ ક્યા સુધી સહન કરી શકાય એ સહજ વિચારી લેવાય એમ છે આ “રુઝડ” બીજા વગના મુસાફરોની સગવડ માટે હતો જ્યારે તેનો ઉપરી અધિકારી પ્રથમ વર્ગના મુસાફરોની મગતના પ્રતિ ધ્યાન આપતો, અને એની નિરૂદ્ધી ફરિયાદો પણ સાભળતો આવી કેટલીક વ્યક્તિગત ફરિયાદો પણ થઈ હતી અને તેમા અમારા ‘રુઝડ’ મહાસુધને ઘસી સારો સરપાન મળ્યો હતો પહેલા વર્ગનો “રુઝડ” આ ફરિયાદો દૂર કરવાનો યોગ્ય ઉપાય ન યોગ્ય ને પછી “ચીફ ઓફીસર” અથવા “કેપ્ટન” પાસે જવાનું રહેતું હતું અને છેવટે “કેપ્ટન” પણ સાબળવાની દરકાર ન કરે તો સીપોઈંગ કંપનીના એજન્ટો પાસેથી દાદ મેળવવાનો છેલ્લો ઉપાય મુસાફરોને હાથ હતો પરંતુ અમારે એવી નહિ સુધી જવાની આવશ્યકતા ન હતી માત્ર ધમખીથી જ અમારી મતનજ પૂરેપૂરી સગી મઈ હતી

પ્રથમ તો તેની વાતચીત કરવાની દગ જ નિરાણી હતી હમેશા માથુ ફેરવીને જ, બે ગંકારી તે વાત કે તો અને મીઠા વા વિનયલ્લાઈ સમ્બોમા પ્રત્યુત્તર આપતો નહિ મુસાફરોની માધાગ્ન્ય મામલીઓ પ્રતિ દિવસે સુધી ધ્યાન આપવાની એ મહેરવાનો પહેલા તો દરસ ન હતી આવી વધુ દરમિયાનમાં યુરોપીઓનો તરફનો તેનો પક્ષપાત અમો સારનો બોજનાનમાં ‘જાર’ ની વ્યવસ્થામાં અને બરફ આદિ ઉપયોગી વસ્તુઓ પૂરી પાડવામાં આ પક્ષપાત ડગને તે પગ ન અમે અનુભવતા એટલું જ નહિ પણ કેટલીક વેળા હિંદી મુસાફરોનું ખુબ અપમાન કરવાને પણ ચૂકતો નહતો બોજનાનમાં અમૂક ચીજો એજ પ્રમાણમાં તૈયાર કરાવી હોય તે તો પ્રથમ લાભ યુરોપીઓને આપવામાં આવતો હિંદી મુસાફર એક બીજા માગી હોય તો તે ‘છતમા નથી’ એવો જવાબ તેને વાગવાર મળતો જ્યારે તે પછી તરત જ યુરોપીઓને માટે તે જ ચીજની છત વધી જતી “જાર” ની વ્યવસ્થામાં હિંદીઓના ‘ઝોડરો’ પ્રતિ યુરોપીઓનો સગવડો સમાજ્યા પછી જ ધ્યાન અપાતું અને “ઝોડર” પ્રમાણેની ચીજો મેળવતા કદી કદી અર્ધો કેનાક કે કેનાક બોગી થઈ રહેતું પડતું જ્યારે યુરોપીઓને તે તરત જ મળતી હતી હિંદી મુસાફરો સત્વર લાનનાનું કહે સારે તેમને “ધીરજ ધરનાના” અમુચ પાઠ વિના મૂકે “રુઝડ” સાહેબ સીખવાને તત્પર રહેતા બરફના નમધમાં પણ એવો જ પ્રકાર ચાલતો બરફ બનાવવાનો માત્ર એક નાગો સાચો સ્કીમર પડે હોતો જેમાંથી બરાને પૂરો પાડી ગઢતો નહિ, એટલે હિંદીઓને ઉપર્યુક્ત- જવા નથી” એવો જવાબ મળતો જ્યારે તે જ પગે અમારી નજર આગળ યુરોપીઓને મનમાન્યા પ્રમાણમાં મળતો ‘સ્કોર્કીમ રમ’ મા હિંદીઓ ચૂના હોય વા રહેજ આણ પ વા હોય તો સાહેબના ‘મગજ’ લોડી ચી આનતુ બો તરત મનાઈ કુકમ ફરનાના પગ યુરોપીઓને રાત્રિ દિવસ નાગ થઈને સજ રહેવા દેવામાં તેને જરા સરખો પણ વાધો જણાવતો નહિ કુકમા કહીએ તો પ્રત્યેક જાગનમાં હિંદીઓ સાથે એ મીઠામી અને બે રકાગીથી વનતો અને યુરોપીઓ માટે અત્યંત પક્ષપાત બતાવતો

વાત ફરી હતી પ મુ અમને પણ હવે ચીન-જોનાની અને જેવા સાથે તેના થનાની આન-
સ્થકતા જણાઈ રહ્યાં અને પછી ધમધમ આપી કે જે આ ફરિયાદો સમઘી તેની તગ્ધી
સતોષકાંક જનાગ નહિ મળે તો આ વાન તેના ઉપરીઓ પામે વર્ષજન્મામા આવરો અને તે
પણ તેના જેવો વુઝી-૧૪ બતાવશે તો છેવટના ઉપાયો તરીકે ચીપીંગ કંપનીના એન્ટો અને
હિટના વર્તમાનખો તૈયાર છે જ્યાં ખ ને નામે બધી વાત મહેરમા મૂકાશે આમ થઈ શકે
વાન હોયે તો પરિણામે ચીપીંગ કંપનીને કેટલું નુકસાન થાય અને તેની પોતાની નોકરી કેટલો
સમય ટળી રહે તેનો નિચાર કઠતા તેને ખરખર ડમકમાડી ઉપજી હરો છેવટે અમરી મનમતા
જોઈ તે એવો તો નરમ રેસ જેવો યર્ધગયો કે હવે પછીથી દરેક જાનનમા વિનનપૂરક વર્તવાનું
અને મનોપ આપવાનું વચન આપુ તેમ જ પક્ષપાત સમઘી ફરિયાદ પણ મમૂન દર કરવાની
તેજે અમને ખાતરી આપી આ વચન જે ને પામે તો આગળ પગના નહિ ભરવાની ઉતાવળ
દાખરનાં અને પછી નિશ્ચય થયો અને તે અનુસાર જ અનુકૂળતા કે “સ્ટુઅર્ડ” ના ખૂના
નામે આપનાનો પ્રયત્ન કર્યો નથી

છેવટે એક રમુજી પણ આ સામે સમય ધરાવતો પ્રમગ વર્ણવી આ નાળી કથનીની
પૃષ્ઠાનિ કમીશુ ઉપયુક્ત પ્રમગ નંબા પ્લેના કેટલીક વેળા બોજનાનયના આચાર પાલન
સમઘી “સ્ટુઅર્ડ” અગામીના કેટલાકને બાપલુ આપનાનો પ્રવત્ન કર્યો હતો એક વેળા
બોજનની મેજપર કુધની તગાશ જણાઈ ત્યારે હિંદીઓ તે પી ગય છે એરી ગર્મિન સૂચના
હરી અમારા એક સાધીને તેણે કહ્યું કે બોજનાનયના આચાર (Tall manners) થી
અનભિદ છે આ ઘટનાનો જડબાતોડ જવાગ અમારા બધુએ મનર જ નાળ્યો કે “હિંદીઓએ
તાગ આ સ્ટુ. પાળી કરતા હજાર વગેરે વધારે સારું કુધ હિંદમા પીધું છે અને આચારો
તો મુકોપીઓ કરતા પણ વધારે કાળકૂળી તેઓ પામે છે” ખરેખર હવે પણ તેમ જ
બીના વગના મુરોપીઅન મુસાફરો પોતાના સમાજના આચાર પાનનમા અત્યત એરકાં
રહના જ્યારે હિંદીઓ ને માટે બનતી સર્વ કાળજી રાખતા હિંદીઓ જ્યાં સપ્તલ પોશાકમા
પોતાની ‘કેમીન’ માથી બહાર નીકળતા ત્યારે મુરોપીઅનો અનુગતાવસ્થામા આપો
લિવસ ‘ડેડ’ પર ફ ના અને એરી જ ગિથિતિમા બોજનાનયમા વિના સકોને જતા એક જણ તો
અપોરિયમ બાગી અગી અને બનુન ખૂના પ્રમગ એક ખાખી ખમીસ અને ઘુટણ સૂધીની
ખાખી પાટનુન માત્ર પેટરી રાખતો પમમા મોગનુ નામનિશાન મળે નહિ માત્ર શરમને
ખાતર ફાટના તૂટના સ્વીપર્સ પેરેતો અને એ હાનતમા જ બોજનાનયમા પણ જરાને
શરમાતો નહિ “સ્ટુઅર્ડ” જ્યારે અમારા આચાર સુનધી વાધો લીધો હતો ત્યારે આ
શ્લેષ (‘) ને કાંઈ પુલ કહેવાની તેણે આનસ્થકતા જોઈ નહતી આ પક્ષપાત જોઈ અમારી
ફરિયાદોની યાદીમા એક જાગત તરીકે એ વાન પણ દાખલ કરી હતી અને “સ્ટુઅર્ડ”ને
અમે ધમધમ આપી કે જે તેને સપ્તલ પોશાકમા બહાર ફરવાનું અમે ખાસ કરીને બોજના
લપમા આનનાનું કહેવામા નહિ આવે તો અમે પણ બધા અમારા ધોતીઆ પેરીને જ ફરીશું

અને ભોજનાનયમા પણ તે જ સ્થિતિમા આવીશું “સ્તુઅં” ને સ્થિતિ લાગી કે આ લોકે
 પોતાની ધમખી કલ્પમા ચોજી બતાવશે, જો કે અમાણમાથી કાઢતો પણ એવો મિચાર હતો જ
 નહિ તેણે તરત જ પેલા માણસને અર સમધી ચેતવણી આપી પહેના તો તેણે પણ ભૂતપ
 જમ બેઠકારી બતાવવાનો ડાળ કર્યો પરંતુ બ્યારે અમારી ધમખી સાલગી ત્યારે કહેમા
 થઈ ગયો તે જ સાજે ફેનવર્ષી લાખીપાટન અને મોજ-ભુટમા સજ્જ થયો તેને જોન
 અમારૂં હસતુ અમે રેણી સકતા નહતા આ પરિણામથી અમને પ્રત્યેકને એક પ્રકારનો અપૂ
 આનદ અને સતોષ થયો એક યુરોપીઅનને તેના સમાજના આચાર પાલનના પાઠ સીખ્યા
 હિ હના સુપુત્રોએ માનુષમિત્રુ પ્રાચીન ગુરુપદ અને ગૌરવ જાળરી રાખ્યુ તે જોઈ કયા હિ દી
 ઉશ્લાસ નહિ થાય ? મહાત્મા ઈસુ ખ્રિસ્તના પુજ્ય ગુરુની પુજ્યભૂમિના સનાનોએ તેના અતુ
 ચાચીઓને શિક્ષણ આપના ઇતિહાસની પુનરુદ્ધિ કરી અને સ્વમાનના રક્ષણ સાથે માનુષમિત્ર
 કીર્તિને અપણુ વધુ જનનત બનાવી હિ દી બધુઓ આ લેખનો સદુપયોગ કરી તેમાથી સ્વમાન
 રક્ષણના અને જન્મભૂમિતુ ગૌરવ વધારવાના અમૂના, અતેરા પાઠો નીખશે તો તેમક પોતા
 કૃતકૃલ માનશે હિ દીઓએ આના પ્રમતોમા મૂર્તતા હૃદયમા માત્ર દર દિગ્મત જ રાખવાની
 છે અને ગૌરવથી માયુ ફેરરી યુરોપીઅનોને બતાવી આપવાનુ છે કે તેઓ પણ ધારે તો શેરને
 માથે સનાશેર થઇ શકે છે અવનત બ્યા નિનયની આરસ્યકતા હોય ત્યા રિનયપૂર્વક નર્નનાના
 પાઠ સરકૃત હિ દીઓને ગીખરના પડે તેમ નથી, પરંતુ નિનય અસ્થાને નથી તે જોનાની
 ખાસ કાળજી રાખરી જોઇએ પ્રત્યેક હિ દી આ પ્રમાણે હજારથી સ્વમાનનુ રક્ષણ કરના
 તત્પર થશે અને આવા પ્રસંગોમા સર્વ બેદલા બરી એક સાધજે તો સપૂત્ર વિશ્વાસથી કહી
 શક્યુ કે ભારતકીયાની ગાખી ગાખી લો અત્યારથી જ સર્વ ભારતવાસીઓ કરી શકશે

વદેમાતરમ્

ઉપા-“સ્વરાજ્ય પ્રતિજ્ઞા.”

(પ્રથમ ખંડ)

લેખક — ગ રોડ પુરુષોત્તમ વિશ્રામ માનજી.

(ચાતુ સચિત્ર ઐતિહાસિક વાર્તા)

પ્ર-ગુણ ૧૫ મુ

અત્યાચાર.

ખરોડ તુરગ ન નિપજે, મજે અતિમે સાજ,
કુવડ હોય ન પદમની, કમના બને ન બાજ
કમના બને ન બાજ, કાચ કચન ન હોવે,
મમટ મનેમે દાર, જઈ જગતમે ખોવે
કથે શુ કવિયા કાન, રનભાન ન પનટે નગે,
સજે અનિમે સાજ, તુરગ ન નિપજે ખરોડ

પુષ્ટ રહે પર કષ્ટ મેં, એહી કુષ્ટ સુભાષ
આક જ નાતા ઓરમમે, હરે ઓર કુ ખ પાષ

પર યાદ ગખ દમાબી રહે ખાની ન ભયગી !
ગુઝો હિ આમમે, તેરી કરની મિનાયગી !

‘ When man take sinfal means to avoid a cal a mity,
That may very often brings it ’

ક્રોધથી ને, નિરાશથી ભરેલો ને ડહેણના નાગ પેડે દુઃખ ભારતો સરફે. દેશમુખના અસ
પાસે આવી પહોંચે ત્યાં રાત્રિ ઘણી પીતી ગઈ હતી ધરની બાહ્ય સ્થિતિ પરથી લાગતું હતું
કે સર્વ નિર્ધારીન થયા છે વરના દરવાજા બંધ હતા દરવાજા પર જોરથી હાથ અફાડીને
અગેડો બરાડો —

“હા ! જો હા ! દરામખોર ક્યા મરી ગયો ? આમ મેમાનોનું ગ્વાગત થાય છે કે ?
હજી દું આ યો નથી એ ખમર નથી શુ ? ઉપાડ ‘ઝલુહવા’ !”

“હ, હ,” કરતા કુજતા હાથે દરવાજા ખોલ્યા ને મજાનો તતડતો સરફે અર ગયો
“દરામખોર પાજ, ક્યા મરી ગયો હતો ? મટારી રાહ એક બહાર બેસના શુ થતું હતું ?
ચાન, ઉતાર મટારી વલો ! તારા માનેને કહેસ દેજે ! આની વ્યવસ્થા રખાઈ છે કે ? ક્યા
છે, ક્યા છે મારા સિપાઇઓ — કરીમનશ શુ કરે છે ?”

• પતિવ્રતા સતિઓ (સચિત્ર) ૩ ૩-૩-૩ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ પની, મુબાઇ.

હાથ નેતો મુજનો ટુવો ગોરી ઉઘો — “હંબુડ, કામા, કામા ! કમીપમદા માહેબ
બધા રિપાદઓ માથે આ માગેના મગાફ ખાનામ્બ જામે પ્રાપ્તી લેનામયા છે—માટે ના !”
એટલામ્બ તે ॥ આ તબ્બોની સાલિ પૂરતા દેવ એમ્બ મામેથી ખીમતમ—અર્ધ ખીન સ મ્હેલે

તે હાથમાથવા વિના તેના તરફ જોઈ રહ્યો —પૃષ્ઠ ૫૦

ઉચ્ચારમાતા દાર્દીઆઓના શબ્દો તથા મ્હેલેથી ખીખીના અવાજો તેને કાને પડ્યા તે
તિરસ્કાર અને ક્રોધથી ત્યાં જોઈ રહ્યો જત હસ્યો સર્જખાનનો સખ્ત હુકમ હતો—બાદરાહી
તાકિદનું શરમાન હતું—કે માપનના માગેમા નોકી માટે—રહાય માટે રહેલા સંમેએ સાચતાથીને

મનોરંજક વાર્તાવિધિ ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિવેદી/એન કપૂરી, મુબાઈ

માન મયા યી વર્તુ-એખને ત્રાસ આપવો નહીં-તેમનો છગ ક વો નહીં મિગેરે આ મુસાફરખાનુ દેશમુખના ધરની સામે આવેલુ દોવાથી આ અવસ્થાની-આ ગાળની ફરિયાદ દેશમુખ પે.તે કલાય રૂદે-અત્યારે આ નરીન સમધથી તેના માન વધ્યા હતા, અને તેની પ્રિયા ને પછિમેખોતાને સખત કપે. પછુ મળે-આ મિચાગ આ-એ-“તર ક તે તરકા, ગનપરગના વગર હે ખગા!” આ વગરો તેલો મનમા જ ઉન્વાયા લલુ ભર મિચાગ આ-એ કે એ પ્રદમ ત્યાજી તેમની ખૂમ જાટમી કાળી અટનાના પલ નમીગને-સારિને કાઢ લુજ રમયુ હલુ-કે આ મિચાગ તેના મનમા ઉલ્ભવે. અને સામેયા દગાને ઉધાડી દેશમુખનુ અર આનુ એ મે ખનાન એ જ પગમા બન્યા દેશમુખે આ યુનાનને અદર આવવા માનથી આમનલુ રૂપું સ નાજ તરત તેની સામે અદર ગયો કડગાની લાગી તેના હલ્યમા સમી ન હોતી અને પોતાના પ્રતિપક્ષી બાજુ નો એક વખત મળુ અને તેને પોતાની સાથે લડના ઉરગેવો, કિવા પોતે અત્યારે પલુ તેના કે તા ઉચ્ચ દગજનનો છે ગાળી તેનુ અપમાન કરવુ-એ તીન ઇલાસા તુમ દરનાના મિચારથી તરત દેશમુખ સાથે અર ગયો.

માથા ૧ અને મુરોજ બનેએ આ મેમા નો માન આપુ તેણે મગજીથી રોડુ જનારી તિગ્ગકારવી તેમના તરફ નજર કરી મુરોજ-યુનાન ઉદન મુરાજીથી આ સખાલુ ની, તેલો કોધથી મુગીઓ વાળી તેના નેરો રક્તવર્ણો થયો કોધ લગના દાતથી દો-કરના પપુ બા-રગીનો મોજનો-માજગન આ અપમાન ખાઈ ગયો જાલે કાઈ ખ યુ ન દોય તેમ બેજારીથી દસનોએ પો-“આવો, આવો, રાવસાહેબ બેસો.”

પોતાનો શુરસો ભગીચ પ્રપત્નથી દાગતો થોડીસર પછી મુધોજ મોખો-“સાહેબ, મહેરમાની કરીને આ સામેના મુસાફરખાનામા ગામડ મચારી રહેના તમારા શિપાઈઓને રાન-દેના ફગમાનનો કે અમારા માતુ થીની તમિયત સારી નથી, અને આ લોકોની ગડ બની તેમની નિ ને ખતન થાય છે.”

સદાજીએ મગજીથી ઉતર આપ્યો-“એ લોકો હવે મુસાફરખાનામા વડુ રોકારો નહીં આજ આપો ત્રિસ મિચારાઓએ એક પગે પહોરો ભર્યો છે-તો તેમનો યાક ઉતાગવા જરા ગમત તો કરી નેવએ તેઓ કાઈ દેશન નથી, માણુમે છે તમારી માતુ થી જરા નાનિ ફે તે એક નાખસા જા કાઈ જા જરો અને તેમને નિદા આપરો સરાગના નેક એ તો મોઝા ઉરે.”

“અર સાહેબ, કાઈ નહીં, કાઈ નહીં હજી કાંઈ બહુ મો યયુ નથી.” દેશમુખ પોતાનો પુત્ર કંઈ ઉદન જનામ આપે ધારી વચ્ચે બેની ઉક્યો-“હું કે મ્હાગ પુરો કોઈ પલુ આ બહાદુરોની નિરૂપિ રમતમાં વચ્ચે પડના માંગના નથી પલુ.”

“પલુ રુ” ઉદતાઈથી રચ્ચે સરગજીએ પ્રુથુ.

“એટલું કે અત્યારે તે મુસાફરખાનાની સલાળ માટે બે યુનાન બાળાઓ જ.” બાજરાવે તાતપજે કહ્યું-“બે યુનાન બાળાઓ તેમના પિતાએ આજ સારે મહેમપરથી

પકડી ગયા બાળાઓ એકલી છે તેઓ એક-તો સ્ત્રીગત અને તેમ કાષ્ટ વક્ષક ન મળે માટે સાહેબ, અત્યારે તમારે આ સિપાઇઓને ત્યાં ધિગાસતી કરતા બધ કરના જોઇએ, અને આગલી મોડી રાત્રે તે મુસાફરખાનુ નધ કરાવવું જોઇએ, એ જ અમારી માગણી છે ”

સરકોશએ ડોકુ ઉચ્ચુ ઝૂં અને મ્હેંટેથી ખડખડ હસ્યો — “ વાહ, આ અગપોસના પક્ષમા બોલતા શરૂમ નથી આનતી? તેમને તો શૂળાએ ચળાવના, ઝડપર લટકાવના એ ફરમાન ભૂંચી ગયા? ”

“ પણ અમે તો આ નિરાધાર બે બાળાઓ માટે કરીએ ડીએ ! ” મુધોણ બોલી ઉઠ્યો તેનો અવાજ દબાવવા ક્રોધથી ઝુજતો હતો.

“ હા, ખરે જ આ બહાદુર સિપાઇઓની જરા નિર્દોષ રમત ગમતમા તમારે વચ્ચે શું કરના આવવું જોઇએ? બે મુવાન બાળા-સુંર બાળાઓ છે-તમારા અધિકારપાન ગામમા જવલે જ મળે છે-રાહ, ત્યાં જઈ એક વખત તે મુઘાઓના ઈર્ષન કરનાની મ્હારી પલ્લુ ઈચ્છા થાય છે ”

તે ઉઠ્યો, શરીર મરડી બગાસું ખાણ મુધોણ ક્રોધથી લાન વાલ થઈ ગયો તેની આપોમા ધિ છાર-ક્રોધથી અગ્નિ વરસના લાગ્યો તે કુદરતી રીતે તેના જ્વેમમા ઉભો થયો દંડાત કચકચાવ્યા સરકોશએ નિસ્સહારથી તેના તરફ જોયું, અને તેના બાજુ ઝોળો તિરસ્કારના હાથથી પ્હોળા થયા તેણે ખભા વિઝ્યા, અને મનમાં ને મનમાં તે હમ્મે બીજી જ પળે મુધોણ ઉઠ્યો તેનાપર કુદના જતો હતો ત્યાં સાતિથી આ સૂર્ય દેખાર નેહ રહેના બાજુસાથે તેના ખભા જોરથી “ હા, હા! ” સાત, સાત! ” કહેતા પકડ્યા અને તેને અટકા-મે મુધોણનો આ ઉભરો સરકોશએ પલ્લુ જોયો, પલ્લુ તેથી જગ પલ્લુ તેણે બધની લાગણી દેખાડી નહી તેની તિરસ્કારના હાથવાળી મુક્ષ, તેમ તિરસ્કારનાળી આપો તેમની તેમ જ રતી તે હાસ્યા આપ્યા નિતા તેજ તરફ જોઈ રહ્યા બાજુએ મુધોણને જોરથી તેની જગ્યાએ બેસાવ્યો ફેશમખ આબો બનેનો દર્વા મુઘાથી પોતાના પુત્ર સામે આ મરકોશ સામે જોઈ રહ્યા હસના સરકોશ બોલ્યો —

“ દોરત, ત્હારા ક્રોધથી કાષ્ટ વજનું નહીં આજ સદીએ થયા તમે માનનાઓ દબાવલા છો તમને અમારી આમે થયા કે આગળી સુદ્ધા ચીંધના મું અધિકાર છે? હા, આ બે બાળાઓને હું આ મ્હારા સિપાઇઓની હેનાનીયતમાંથી જરૂર બચાવતે-પલ્લુ હવે નતી જે પળથી તું મ્હારી સામે થયા તેવાર થયો તે પળથી મ્હારા નિયાર ફર્મા-જોઈએ તેવા લુનમ તેમનાપર ગુજરે, પલ્લુ હું તે અટકારીશ નહીં સમજ્યા? આ તમારી ઉઠનાનિ કળ-સમજ્યા મહેરખાના તમે અને ”

વચ્ચે મુધોણ ક્રોધથી ઉરકેરત બોલી ઉઠ્યો — “ આ તમને છાજતું નથી તમે ઉચ્ચ કળના મરાઠા વીર છે, અને આ બાળાઓ મરાઠાઓની પુત્રીઓ છે તેનું તો કાર્ષ અભિમાન રાખો! ”

“ હા, તું મને સિદ્ધલ આપનાર કોણ? હા, એ મરાઠાઓની પુત્રીઓ ખરી, પલ્લુ તે તુઝ-બળાઓની એવાદ-સમજ્યા મ્હોકુ સબાગીને મોતો તું અને ત્હારો આ બાઈ, -હા, તેની

ઉદ્ધતાઇ માટે પણ મદારે હણુ સમાચાર દેશ છે, તે નખન આને જોનાએ-મભાજને-શુ કહે !
લાચાર ! આ દેશમુખ સાહેબની રમ્મ આવે છે નરી તો આ ઉદ્ધતાઇનું કુળ દમથા ૪ આવતે
તેઓ ખાદશાહની વફાદાર પ્રજા-સાદના માનિતા-તેમની ૪ શરૂમ મારે છે દેશમુખ માટેખ, •
મુરખી; આપ વફાદાર છો, શહાણા છો આ તમારા બેઉ ઉદ્ધન છોકરાઓને ફર, વફા રી,
અને તેમના ઉપરથી તરફ માન ભરેલું વર્તન એવું શિખણ આપો-મમળવો "

એટલું જોડી, દેશમુખને જરા મગરખીથી નથી બહાર ચાલેય થયો તેના જરા પડી
આ તણુ જણુ એક બીજા સામે જોઈ રહ્યા એટલામા નીચેનો ગત્તાનો મદારો દરાજો
ઉપાડનાનો અચાજ તેમને કાને આવ્યો, તથા સરફોજના જીવને ફરમાવના કાષ અપવૃત્ત રાખે
કાને અથવા મુધોજી ઉપો માથાપર હાથ પછાવો

‘ હા, આ યાગોને જીવતા રહેના દેવા એ પણ પાપ છે શુ ધર્મ આટલો બધો
અપાથી થયો છે ! આપણી સામે છેક જ આખો ફેરવી છે પિના ૭ પ્રજામ ! ” એમ કહેતો
તેને કાઈ પણ અટકાવે તે પહેલા તો તે આરજામાંથી બહાર ધસારાનવ નીકળી ગયો

“ બાજી, બાજી જા, બાપુ ! જા-આ ઉદ્ધત છોકરાપર નજર ગમ્મ, કાઈ આકુ અવંજી
ન વેતરે ! ”

“ શીક ૧ કરે ! ” એમ જોનતો બેઠકા રીતે માજી પોનાના લાઇની પડે ચાનતો થયા

* * *

મુમાફરખાનામા પગ મુકતા તે વખતે સરફોજએ જોયતો દેખાન, તાસ આપનાંગે
દેખાવ-હાથ, તે વખતના સાવારણુ બનતા આવા મનાવો પૈકી જ હતો સરફોજ મરડો ખરે,
પણ મુસનમાની ફરમારમા ઉઠેજો મુસનમાનો જોવો જ થયો હતો અંમાસીપણુ, મુકાડી,
દોર, દામડોતપણું, એ સાથે મગરખી અને વ્યભિચાર એ સર્વે કુચુંજો તેની વીગ્રીને કાટ
વગાડતા હતા ખાદશાહી ફરમાન સિપાઇઓના આવા આચરણોથી વિરુદ્ધ હતું, એ સરફોજ
સારી રીતે જાણતો હતો જતા અત્યારે આ દેશમુખ અને તેના પુત્રોનું અપમાન કરવા આથી
વધારે બીજું કોઇ પણ સાઈ પગલું ન હોતું એમ ધારતો, આ કાયમા એ વધારે ઉત્સાહથી
સામેય થયો આ કાય-એ નિરાધાર બાળાઓના જગ-માર લાગી મરન થપના ઝલુની
આખના-શિપાઈઓ-વફાઓના પગમા એ બકગીઓ-તેમા આમેન થવા માત્ર દેશમુખ અને
તેના પુત્રોનું અપમાન કરનાનો હેતુ એ જ લાગણીથી આ કૂ સરફોજ તે ખડમા દાખન થયો

કરીમનક્શ અને તેના બાર શિપાઇઓ-મુસનમાન શિપાઇઓ અત્યારે દાર્થી મગ્ન
અઇ તૈયાર થયા હતા, તેમાના કેટલાક વચ્ચે બકોપર મુજા ખાતા બેઠા હતા, એકબીજાપર
પડતા, વાડણીના મદમાં એફેન જોનતા, લાગ્યા તુચા ગાયનો-મીખતસ ગાયનો માતા,
આગોડતા હતા કેટલાકે હાથમા મઘના પાનાઓ સાથે ‘ પી, પી, જન પીને-’ વગેરે
બોલના, તે બાગાઓની અસભ્ય મસ્કરી દહા કરતા અનેક, આગાઓ કંગા ઉખા રોગતા
હતા. બધા વધુ દાર લાનવા મેડે મેડેથી જુમે પાડના હતા •

“લાન, લારી, પ્યારીનાર લાન ! જ્યુ બે સુન્તી નહી હે સારી ? ક્યા ખડી હય !” કરીમ-
બક્ષના આ શબ્દો ત્યા દાખન ચતા સરકોઈને કાને પડ્યા

તે બે સુદર મુરાન રંધાઓ મિચારી કુજતી તે તાગા ખડના એક ખૂણામા ભરાતી
ઉભી હતી તેઓ એક બીજીને પકડી બેઠું સાચકુ નેગ એક બીજીને મ ૨૫ થરો એમ
ધારતી સંઘાચાઈ ઉભી હતી આ બેઉ અગળાઓ મુર હતી બેઠેલી ઉમ્મગમા બે ત્રણ પૂર્વતો
ફર હતો તેમના ગૌરનર્ણુ માર્દાર હતો, તેમના મારેની આખો, અંધારે તેમના પર
લટકતા ભાંકર મૃત્યુથી પણ વધારે હાલતે ભયથી નવમન થયતી દેખાતી હતી તેઓ તુજતી
હતી અને લાગ આંધી બાલુના દરગાજામાંથી નીચેના બોલગામા નાસી પછુ ગઇ હોત, પછુ
પહેલેથી જ ત્યા બે હેવાતો ચોખી કરતા બગી હતા પોતાના સરદારને દરગાજામાંથી દાખન
ચતા બોતા સૈનિકો એકદમ ચોકા-ઉઠ્યા-સનામી છોળી કરામનગની તો ધાવળ ઉઠી,
તે ઉઠ્યો—તેને પોતાની આ પોતાના રિવાજોની આ નર્મણુક માટે સખત કપકો મળતો
એની ધારતી નાગી—તે ઉઠ્યો—માઝ માઝ નીધો ઉમો રતી શક્યો, તેના ટાંગીયા કુજતા હતા,
સરકોઈએ તો ૧૫૨ વસ્થ આપ્યુ નહી અને પૂર્ણ હાથથી એક બીજીને બાગી ઉમેવી કુજતી
કપની બે બાળાઓને પોતાની પાસે આનસ દરગાજુ

મંદરા ૧૧ મુ

અત્યાચારનુ પરિપાત્ર.

(૩૩મીના)

બાઝ બહોન ન કુવીયે, ખુ ૧ ખગેગા નાલી,
ગાર બુનમ નવ કીજ્ય, મૃત્યુ લોક્ષી માલી,
મૃત્યુ લોક્ષી માલી, તુજગમે તુર્ન દીખાવે,
જેતા ઠરે શુમાન, મોલી નર ખત્તા ખાવે —દીન દન્વેશ

નરતા હો તતકા ૫ અનતાન્કો છસ આન ચા,
સગમે શયતાનઁ એકે ચોર બી શયતાન ચા

કુનિયામે ઠન ફરેલ ૨, લાખોહી ખેન ખેને
મકા મગા, સીતમસે, દીધે સન ડોરોકો રમે
લાખો કરાધે ખુન, ઉમરે હખર મેલે,
આપિર નતીજ પાયા, કે સદામે બી મુકત મેને
ઓઁ કુઠ ન હય આયા, ગીલે ખાકમે ચકેને

કીડો નર્કનો નર્કમા, જન્મે ને મરી જાય,
તેમ મિયમો છલકો, વિષયમાં ગોયા ખાય

૪. “એ ઠોકરીઓ અહીં આવો દાર લાવો-મને જોઈએ છે ઉત્તરમાં ઉત્તર દાર લાવો-મને એક એકાંત ખડમાં લઈ જાઓ ” સરફેલેએ કહ્યો ત્યાંથી ટુકમ કર્યો

• “ સાહેબ, આપની સેવામાં હાજર ! ” મોટી ઠોકરીએ કહ્યું ત્યાં ઉત્તર આવ્યો

કટારનાં દાથ—સ્વામિએ—પકલો ને ખજાને ખનન કરુ—પત્ર

—૧૭૭

“ તાર નામ શું ? ” “ સાહેબ, યતી ” “ અને તાર ? ” “ ઝા, આત્મી રસી, સાહેબ ”
એમ આ ઠોકરીઓએ એક બીજાને વળગતા એ પત્ર એકે કહ્યું, અત્યારે એ મિચારીઓ
મારી વીસ વાર્તાઓ (સચિત્ર નાતાસત્ર) ૩૨-૦-૦ એને એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

લાગેના ભોગ યજ્ઞ આ લયક- તોફાની સમુદ્રના વાળખા સપડાઈ હતી. અત્યારે આ બનાવોનો બેની કોઈ ન હોતો

" અમાની દાંબી, અમારી સેનામા દાળજ નહીં । ચટ્ટી બા, નીચેના બેતરામાથી જટ ઉઘામા ઉઘો દાર નહ આન રલા, વાહ રલા શુ નામ છે- મમ તેડુ રૂપ ખરે તુ રમા બ છે. આન મને એકાન ખામા વધ આન, પૂ ફરમાતુ તે વખતે હાનકુ મ્હોલુ રૂપી મને સુનન કરજે, ત્હારા મુખનુ આરનાહન આપજે જે ગણ પામી આનદથી તામે નહીં થાય તો ત્હારા ભાષને સનાર ને સનારે સૂગીએ ગાનીત " એમ કહી આ રર પિગાચ દર્યો કમરેથી તનવારો પડે છોડ્યો તનવાર હાથમા વીધી, અને આ બે નિરભાગી બાળાઓને ગભગભવા તે હિતમ સાધન ધારી રભાની ઝાળીપર તે તનવારની જૈય જરા લગાડી-કે તે ગરીમ ત્રિચારી જીમીએ લયથી અને કુ ખથી ચીચીઆરીઓ પાડી આથી તેના શિપાઇઓ હેવાનીયતપણેથી મ્હોટેથી દર્યા આ વખતે સફાટના મનમાં આનુ કે આ દેખાન અત્યારે બાહરાવ અહીં હોય અને જુરે તો તેની મગફળીને કેના સખત લાગ્યો પડે-પેનાને તે પાથી પડેના ધાઓતો કેવો બદલો લેનામ-આ ઉત્કાષિત હેવાનીયન જરના અમાનુદે દેખાનાને જરે રક બનાન સન્નેજ આનદથી જોઇ રવા ગલમતી મુઝાલી ગરીમ ત્રિચારી ચટ્ટી નીચે ભોયરા તરફ નચડીયા ખાતી ફાટતી હતી, કે બે શિપાઇઓ બાયરાના દરનાન નધ કરી ત્યા ઉભા પોવાના સરદારને ગમતમા આ રીતે બોળાતા જોઈ કરીમ- બધા ને અત્યારે ધણા આનદની હંદરમા આડી ગયો હતો તે મ્હોટે ધરે બગડ્યો, —અરે, અરે, તમે આ શુ કંઈ છો ? સરદાર સાહેબને દાર જોઈએ છે, અને તમે તો આ પરીને પૂરી મઝી તે જ ક્યા બોલો દાર અદર પી જરો ' માટે ઉઘાડો "

" હા, જમાદાર સાહેબ, એ આવે એટલી જ બોલી દરવાજો જટ ઉઘાડી દઈશુ સરદાર સાહેબને જોઈતી નહીં ટંગીએ એ તો એ પરી આનતા પ્રથમ અમે તેની પાસથી નહ લેશુ આ રા. બદાર નીકળે એટલી જ બોલી-સાહેબ, એ અમારે માટે તૈયાર થઈને જ આનજો-નાટ, યા ઝડી હય ।" આ સાલળી સો ખડખડ દર્યા

" સમજ્યો, સમજ્યો ।" કરીમનણે નિકટ દારય કર્યું રાક્ષસ બનેરો વિચારાન સર- ફાઈ ગણુ દર્યો તેણે બાપું હર્ણ તે કરના આ ધિ ક્રારયુક્ત અમાપુષિક દેખવ તેને પવારે ઉરેકેનારો આ'હાલ્લ લાગ્યો તે બીજી છોમ્મી-રલાને તેણે લયથી રીકા પડી ચપની ફાટતી કપતી જોઈ આ વખતે બાહરાવ ત્યા હોય તો કેની મજાહ પડે એમ તેને લાગ્યું અરે તે ત્રિચારી વધુ ઉરેકેલઈ તેમ ધિ તનવારની અણી રલાના બજપર જરા જોરથી ખોસતા જોડ્યો —" ચાલ એ, હવે ત્હારો વારો આમ ઝાલુ વકારી જોઈ રહી છે શુ ? આન, આ મુસાફરખાનામા શુ ગમા મુદ્દ જોડો હેલ ત્યા અને લઇ ચાલ "

તે ખાડી પડોશમા મ્હોટા લોચા માટે ગળેવા ખડા પૈરી એઝ ઓરડો હતો, તે તેને લાચારીથી દેખાડવો પા્યો રૂંદાજી દર્યો

“કરીમખા, પેલી પરી તમારા બધા મટે છે આ આ કામચાગી રીતિ-આ નાનુક પરી મ્હારે માટે છે લુઓ, એક કનાકમા મોઢને અર મોકનને કે આ ચમકતી આખોવાળી રાને મ્હારી પાસથી લઈ જાય, હું એ વખતે એનાથી કટાગી ગમે દોહરી-પગી એ પછી તમારી છે” આ શબ્દો આ મનુષ્યમાંથી સ્પષ્ટપણે મનતા હતાન થયા વિષયો સરદારજીએ ઉચ્ચાર્યા અને બધાઓએ તાળીયો વગડી મ્હોટેથી હાસ્ય કર્યું. ગરીમ મિચારી આવી બનેલી રહ્યા તો ઉમગપર પડતી પડતી સ્ત્રી ગઈ તેની આખોમાંથી મોટા મોટા અશ્રુમિદુઓ દ્રવ્યકના વાગ્યા. સગે-૧૭એ તેનાપર હાથ નાખ્યો, અને તેને અરથી ધસડતો, અરથી ઉપાડતો અરના ખડમા ધસડી ગયો તે મુજતી ઉભી, સરદારજીએ કૂરતાથી તેના માનપગ અને કાનપર ચીમી તાપી. “અટાહા, માવ તની ધોડીને લાવકોને જ આ ઓરડો છે ને!” એ શબ્દો ઉચ્ચારી ખડમા ચોપાસ નજર નાખી, હસ્યો. “ત્હારા બડખોર બાપે, ઉપરીઓ તરફ કેમ માનથી વર્તે, તેમની કેરી આગતાસ્વાગતા કરી એ તીખ યુ છે કે નહીં?”

પોતાના આસુઓ ખાળના પ્રવળ કરતી રહ્યા બોલી-“ સાહેબ, આ ગરીમ દીન બાળાપર દયા કરો. હું આપને પ્રાર્થના કરું છું પાથરી પગે પડું છું.”

“હા, હવે બગાડ” એમ બોલ્યો, સ્વામીએ બધ કરતો તેને થકો મારતો ઓરડા ગચ્ચે પડેના પાગીરાગા ખાટવાપગ લાગે થઈ બેસતો બોલ્યો-“આ રહ્યા, આન દિનારામ, મ્હારા બોળામા બેસ ગભરા નહીં જો, સારી રીતે મને ચુમન કરો, આનદથી ચુમીઓ લેશે અને મને તુ ગમશે તો તને મ્હારી પ્રિયતા બનાવી સફાઈ ગભરા નહીં આન ખારી રહ્યા, આન! માનુફ ડર મત!” એમ બી નિયમિત વિષયવાસનાથી પોતાના હાથ લગાવ્યા. રહ્યા ગરીમ ગાય જોતી રહ્યાના પગ ચરચરતા બધ ન થયા તેના અગ્રે કપ વધ્યો-પાછો પગે ખૂપા તરફ દર્શાવ્યા, અને ખૂણામા ડરેન બીજી દરણી પેઢે બરાબ-ધુજના લાગી તે નિરાનગ લાચાર બાળાને નિચાર કરવાનું પછી જાન રહ્યું ન હોવા તે મ્હો વકાસીને દુષ્ટ તરફ ફાટીને મેને જોઈ રહી. “માનુક, ડર મત ધીર આ! રહ્યા, સાબળે છે કે નહીં?” એમ ત્રીજી વખત ડરાનનાગ કુકુમ કરનારા શબ્દો, કઠોર શબ્દો તેને ધુજનતા કાને પડ્યા. પછી અતિ લયમા પડેલી રહ્યા તો ત્યાંથી ખસી નહીં.

છેતો-“કેમ આનની નથી કે? જો દમણ તમાસો દેખાડું છું!” એના શબ્દો ઉચ્ચારતો દુષ્ટો, તેનાપગ ધસ્યો તે ગરીમ બીચારી બાળા ચુકળીયે પડી-“ઓ ઇશ્વર, મ્હારું રક્ષણ કરો! અરે, કોઇ આવે, આવે બચાવે!” એવી રા. પાડી તેના ઉત્તરમા બહારથી મ્હોળેથી હાસ્યનો પ્રતિભાવ થયા.

‘કોણ ત્હારા બાપ આવશે? કાની મગદુર છે કે અહીં બંધારે આવે!’ એમ બોલી દુષ્ટે તેણે પ્રાર્થના કરતા જોતો જો કે મગ હાથો જોરથી પોતાના હાથમા પકડ્યા. જો તે જોરથી બેચેતો ખાટનાપાસે પડ્યો લાગે, આવી તો તે પગથી મુઠી હાથ રૂતા જ તેના પગ પાસે તે ફસાઈ પગી તે જાન મારતો કૂરતાથી તે દુષ્ટ નરાધમ હસ્યો.

મણી હાથ અથગણે ને તે ચેત્યો-નારક-સ્નામિનું લક્ષ્ય તેપર ન હોતું અખિતો પનકારા
મે, તેણે પૂર ભેદથી પાતાના જોગનાર વનુપર તેનો ધાકો, અને તેના ડાચપર ઉડે
અમ કયો ખજર છેક હાથના હાડકા સુધી વુચ્ચ, અને કાઝાથો કાણી સુધીની ચામડી
ને સ્નાયુ ચીરી નાખ્યો આ ફટકો વગાળ્યો છતાં તે જાણ્યો હતો કે 'ધૂલું મોઢું
તુ હવે તે ફટકો પુનઃ મારસીની તેનામા શકિત રહી ન હોતી બીજી જો તેના ગળાની
સપાસ ધણી જોતી આગળા વ્ગાય-દયા માટે, મદદ માટે જુમ પાડી શકે નહીં ગળામા
રગર કરતો કાઢ અનાજ નીકળ્યો અને સર્પ જાન તેને તણ ગયું

* * *

*

* *

બહાર શુ બન્યું તે તરફ આપણે 'હા આપીશું બહારના ખડમા સિપાઈઓ ચડીની રાહ જોતા
કાં દતા ચડી પરી-ખારી-દીવળા વગેરે શરદો અને બીજા અનીન મખડો પોકારો
ને જોઈતા તા દતા વાટ જોઈ કટાણ્યા-ચડી ઉપર આવી નહીં તેને, કોઈ નીચે જઈ બધ
માવે એમ હતું પણ નાચે મોકનવો કોને-નીચે નાનચ મોટી હતી-એક તો નાણી અને
બીજી તરફી-જે જાણ તે ત્યા જ રહે-અને બીજા અહીં રાહ જોતા ના ખાતા રહે-અને હતું
'રીમગશે કલુ-પહેના હું જાઉં છું અને પછી વાગ ફળી તમારે એમ પડી એક આનવું-એમ
હેતો ચાર શિપાઈઓ લઈ કરીમગશ સાહેબ દમ્મમથી નીચે ઉતર્યા 'ચડી-ખારી, પરીખન'
હી પોકારતા જોખારો મારતા બોયરામા ખન થયા-તો ત્યા કોઈ ન મને પખી ઉડી ગયું
તું, પિજર ખાલી હતું જમાદાર સાહેબ અને આ ચારે શિપાઈઓ મ્હો રામસી એક બીજા
સામે જોઈ રહ્યા સામે જારી જુલ્યા હતી તે વાટે ઉપર જવાનો માર્ગ હતો તે વાટે તે મધ
શો નારી તેઓ ચઢ્યા, અને મુસાફરખાનાની પડીતના 'સાગવર આવી પહોંચ્યા-યા
ગોચિતો કોઈએ તેમનાપર હલો કર્યો, જોત જોતામા તો તેમને નીચે તોડી પાડી તેમના
હોમા હુચા દાં અતુરજુજ ક્યા અને આ આજ્ઞા મનેના ખાનમાહેઓ જુવે છે તો છ
વાત જુરખાવાળાઓ પોતાના પર મકસો પેટે ઉભા છે

અહીં મહારના ખડમા બાકીના સિપાઈઓ જમાદાર સાહેબની રાહ જોતા હતા હાંના
તેનમા મરત હતા-તેમની પણ એ જ દશા થા જુરખાનાઓના તેઓ કેદી બન્યા આ જુરખા-
નાઓનો ઉપરાં એક ઉચો સાધુ હતો તે અદરના ખડમા મવો હતો યોડિયારે તે
હાર આપે અને તેમનાપર તિરકારયુક્ત નજર ફેરતી પોતાના સાથીઓને આ ગાદેન
મેહાશ જેના મિપાઈ ઓને છેલ્લા ફરમાની પામે પડેના એક સિપાઈના માથાપર ટપસો મારો
પાડા અનાજે કલુ —

૧ " જાઓ કૃતાઓ-આમ જ તમાંગ માલેકનુ અન ખધ હોરો ભરો છો કે ! જાઓ,
અન તમારો સરદાર મુવેનો પલો છે, જાઓ ! " એમ કહી સત્વ બહાર નીકળી ગયા
સિપાઈઓ મલરાતા ડરતા ખૂલાખા લગવા અને સાધુમહારાજ પાછળ આ જુરખાનાળા બહાર
નીકળી આવતા મવા

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, તથા બહારગામના વિજીટરો માટે
મુબાઈમાં ફક્ત એક જ.

“શ્રી નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ.”

આ હિન્દુ લૉજ તેના હિન્દુ માલિકોની ખાસ ભત્તી રૂપરેખ
હુકમ તદ્દન નવી જ મેનેજમેન્ટ માથે ચલાવવામાં આવે છે. માલિકોની
પડતી અસાધારણ ધંધાલત તે જ અમારે એક સાચુ સંદીક્ષિત છે,
એક જ વખત ખંજાનાથી વધુ ખાત્રી થશે.

ઠેકાણુ-કાર્ડ મારફીટ સામે.

ટેનીઆર એસ “લૉજ.”

અમૃતાંજન

(૧૯૨૨)

એ દેશી દવામાંથી હિન્દુસ્તાનમાં તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.
તેનો ઉપયોગ, જ્યાં તમને શરીરમાં ખગજુ થાય ત્યારે,
અમૃતાંજન વાપરજો. આખા ગરીબના કોઈ પણ ભાગપર એક
અતિગ્રામ્ય રામબાણુ ઇલાજ પુરવાર થયેલો છે.

ફક્ત આઠ આનાની ફીમતમાં
તે દરેક ઠેકાણે વેચાય છે.

આજના ભણેલા ડાકટરો અમૃતાંજન વાપરવાની
મજબુત ભલામણ કરે છે.

અમૃતાંજન રૂપા, ન ૧૦૯ દિઅર રોડ, મુબાઈ

હેલસ્થો રૉયલ ઝેરટ કોકો.

આ કોકો હિંદુસ્તાનમાં વેચાતા બીજા બધા કોકો કરતા ઉત્તમ છે. માંદા માણસો તથા બચ્ચાઓને મારે એની ખાસ લલામણ કરવામાં આવે છે.

સાક્ષરો, વિદ્યાર્થીઓ વગેરે જેમને ગત દીનસ મગજમારીનું કામ કરનાવું હોય તે તમને મારે 'હેલસ્થો કોકો' ચલા અગર કાંફી કરતા ઉત્તમ પીણું છે એમાં રહેલ થીઓબ્રામીન (Thiobromine) તથા ફોસ્ફેટ્સ (Phosphates) મગજમારીથી ક્ષીણ થતા કાગેને પુષ્ટિ આપે છે.

દરેક જાણીતા વેપારી ત્યાંથી મળે
હિંદુસ્તાન, બરમા તથા સિયોન ખાતેના સોમ એજન્ટો.

કોહામી, મુતરીઆની કુા.

હુમમ સ્ટ્રીટ, ડોલ, મુબાઈ.

સ્થપાઈ ૧૮૯૨

એમ. પી. કાકુ ઑન્ડ કંપની.

અમુદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ નં. ૩, મુબાઈ
રખર રેઈમ્પ બનાનનાર અને ડોલરકામ કરનાર.

કોપર પ્લેટ સ્વીચ, યાંચ તથા અન્ય માપના લામ ઉપર મારવાના પીત્તની છાંપો તથા તેને લગતી સારી સામુબનાવવાની પીત્તની ડાઇઓ, મોપાઇના દરેક અતના ખગ, લાખની સીડ, પીત્તના નામના યોઈ તથા કો કોકો બ્લેક વિગેરે બનાવનાર તથા અપનાર.

સમાલોચકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૪,

હિંદુસ્તાન બહાર સ્વીલીંગ ૧૯૫ = રૂ. પોણા છ.

છુકે અકની કિમત રૂ. ૦-૮-૦

સમાલોચકની જાહેરખબરો હમેશા ઉત્તમ અને સ્વાચ્છી ગ્રાહકો જ લાવી આપે છે. જાહેરખબરો વિનાનો વ્યાપાર એ વ્યાપાર નથી.

જુના અને જાણીતા

અવેરીઓ

રામજી ભગવાન એન્ડ બ્રાધર્સ

૨૦૯, ગ્રેબ મેમ્બર મટીટ, મુંબઈ.

નોંડ મિ નામુ "Muffchain-Bombay" ટેલીફોન નં ૬૭૪

સમાલોચકના

જાહેરખબરના ભાવ

એક આખું પાનું એક વખત માટે રૂ ૧૩

અર્ધું " " " " " ૭

પા " " " " " ૩ ૫

—આ ભાગ માં આમની નાધી મુદતને જ માટે એ જો ૧ ખખ માટે કે ખાસ જગ્યા માટે નાનું ભાગ ઉપ પચીમ મુક વધારે નેરામા આનને

—અવ ઉપના ખાલ ભાગ માટે કમગમા મળુ પા તે નખી પુણવડ

—જો ભાગ જોગ મામ મુડી જાને ખખ આપડી પડમે તેથી જોગ વખત માટે વેરામા નહિ આવે

—ખખ નામનાજોગે અધા પમા પ્રથમ જોગ સાથે જો પાડીના પુગ પેસા પ્રથમ નનુ મહિના પૂરા થયે આપમા પડમે તે પ્રમાણે જાખીની રકમ વખતસર નહિ મને તે જોયા મહિનાથી નવેજખખ મુક કવમા આનને અને પ્રથમ આપેવા રખીજા પાઝ આપનામા આવમે નહિ

—ખખ મામ ૧૧ નહ ખખરની એક ર રકમ પ્રથમથી આપનારને સાકમાગ દમ રખીગ આનમા આનગ

—જો મામમા જો દ મામી મામી કોડે કમાની તની લેખી નહિ નખી નતી મોવમાની નીર આ ભાગ મને તે વખતે ફરી રકો

—જાહેર લખો વખતો તથા મામિક મ મધી, લેજો આ પાન વવકાર નીચો જ માતામે દરવો

સમાલોચક ઓગીન
મોનર, મો. ૧૬૧૧ આન ૧ ૨૧૩૬
મે ૧૨૬ જો, મિ મામ, મુંબઈ
ડીએમ ૧૮૧૦

મામીયમે ૧૧ પ્રિપાડી,
પ્રમર

જીનૅતાન.

જીનૅતાન—ઉલટીને તરત જ ખેંચ કરે છે.

જીનૅતાન—પાચનશક્તિ માટે અકસી જ.

જીનૅતાન—રાત્રિ માટે એના જેવી જો-પણ
ચીજ નથી.

આખો વખત ખા ખો જ્ઞાનાજ્ઞોએ જીનૅતાનનો તરત જ ઉપ
યોગ કર્યો.

ફરિયાની મુસાફરી કરનારા દરેક માણસો ત દુર-તી માટે
જીનૅતાન પાસે રાખે છે.

જીનૅતાન—માનાસજ્ઞો અને બાપાન કરનારાઓ પોતાના ક ને માટે
જીનૅતાનનો જ ઉપયોગ કરે છે.

જીનૅતાનની ઝેડ બે ઝોળીઓ પાનશ ખાવાથી પાનશો અજબ
સ્વાદ આવે છે ને-મ્હેમુલી, ફર્મિય દૂર કરના માટે જીનૅતાન વાપરવાની
પાસ લર્નામણ કરનામા આવે છે.

જીનૅતાનનું એક પરીકુ આજે જ ખરીદો.

મોટું પરીકુ ૧૦ રૂબાઈની સાથે રૂ ૫

મધ્યમ પરીકુ ૫૦ રૂબાઈની સાથે ૦-૪-૦

નાનું પરીકુ ૨૦ રૂબાઈની સાથે ૦-૨-૦

સોવ એજન્ટસ—જીનૅતાન એજન્ટ્સી,

(૭ માર્ગ ચોમર)

બુમામસજીદ, મુબારક.

દરેક આનરના વેપારીઓ જીનૅતાન વેચે છે.

સો વરસનું પુરાણ ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ બરકીવાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુબાઈ.

મોઘા મગાવા અને રવચ્છ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરો મારવાની ભલામણ કરનામા આવેછે.

ખામની બરકી

પીસ્તાની બરકી

માવાના પેઝા

માવાના છુધરા

કોપરા પાક

ખામુદી

શીખક

ગગન વગેરે

મચ્છી ભાજીની

સુતરફેની

દલવા

વેનીના ગુલાબ

ઓરેજ વીગેરે

સુકા દલવા

ફરેક જૂતના

અધરધૂનીના લાડુ

શુદીના લાડુ

જલેબી મેસુર

સુરતી મીઠાઈઓ—મગજ ધાટી

ટેલીગ્રાફિક એજેન્સી, "Burfee Shop"

સી. પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

જનતાન.

જનતાન—ઉલટીને તમ જ બંધ રહે છે.

જનતાન—પાયનગજી મારે અકસી ૭.

જનતાન—શક્તિ મારે એના જેવી એક પણ
ચીજ નથી.

આખો વખત જો ખો કરનારાઓએ જનતાનનો તમ જ પિ
ચોડ્યો.

દરિયાતી મુમાડી કરનારા દરેક માણસો જ દુશ્મની મારે
જનતાન પાને રાખે છે.

જનતાન—આનારાઓ અને બાપાજી કરનારાઓ પોતાના દબે મારે
જનતાનનો જ કિયોય દર છે

જનતાનની એક બે જોગીઓ પામ્યા પાવણી પાતળી અજબ
રવા આવે છે તે મોઝાની દુર્ગવ દરેક મારે જનતાન વાપરવાની
ખાસ બનીમાણ કરનામા આવે છે

જનતાન તુ એક પરીકુ, આજ જ ખરીદા.

એક પરી. જેણે ફેબી રખી સાથે ૩ પુ

મળ્ય પરીકુ મીનની ખી સાથે ૦-૪-૦.

પરીકુ કી ૦-૧-૦

સોન એજન્ટસ—જનતાન એજન્ટસી,

(૭ આર ચાનવ)

જુમામસજદ, મુબઈ.

દરેક આપણે વેપારીઓ જનતાન મેચે છે

૨૨૦ વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ બગીચાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુખાઈ.

મોંઘા મશાલા અને ૨૫૭ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરો ખારનાની લલામણ કરવામા આવેછે.

બદામની બરફી

પીસ્તાની બરફી

માવાના પેડા

માવાના કુધરા

કોપરા પાક

બાસુદી

શ્રીખડ

મગન વગેરે

ધણી ભજાની

સુતરફેની

હલવા

વેનીયા શુયાબ

ઝોરેજ વીઝેરે

મુકા હલવા

દરેક જાતના

અધરણીના લાડુ

શુદીના લાડુ

જલેબી મેસુર

સુરતી મીઠાઈઓ—મગજ ધણી

ટેલીગ્રાફિક એજેન્સ, "Burfee Shop"

સી. પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭

વૈષ્ણવો અને સુનાતનીઓને જાસ ઉપયોગ પુસ્તક !

થોડા વખતમાં બહાર પડશે !

બંગાળના આ અસિદ્ધ દેશસેનકે સાકુ પુરવ

બાબુ અરવિંદ ઘોષના

નામથી કથો હિન્દીજન અનુભવો છે

આ વિદ્વાન્ નરનાના

વિદ્વાત્કથા પદર ઉત્તમ લેખોના સંગ્રહ

અરવિંદ ઘોષનું તત્ત્વજ્ઞાન.

છપાય છે-થોડા વખતમાં બહાર પડશે.

(તેમની સુન્દર બીઓ તથા જીવનચરિત્ર સાથે)

લેખક,

રા. ગોતીલાલ બેઠાવાલ મહેતા.

અગાઉથી સાહક થનાર પામેથી

મુદત ૩૫૦૦ જે, પોસ્ટેજ આર આના વધુ

લખો — રમણીયારામ ગોવિંદરામ ત્રિપાઠી,

૮૬ ગોવિંદરામ ચાલસ નં. ૨/૩૬,

સેન્ટ્રલ રોડ, ગિરગામ, મુંબઈ.

સમાસોચક

મુખ્ય લેખો.

અમૃતમં મંત્રિણ.

તિ હ જાને નક્કાન

નિજાનમનિ:

નિકેતનગા

એક અમૃત બાલિકા

—વાતા—

ઉપા-સ્વરાજ્ય—પ્રતિજ્ઞા.

(યાન ઈનિદાસિ નાતો)

ઉપરાત કવિતાઓ વિગેરે

જો મા પ્રાપ્તિ સમયે

૧૨ જુલાઈ ની લે ૨૨૪ ૫ ૧૦

૧ રમણીજીરામ નો ત્રિપાઠી

ભોજરાજી પોદુલ ૧૨ યાન ૧ ૨૦૬

સો હરે સો જીવિરામ મુનાઈ

સવાળમ ૩ ૪ ડિ. ૧૯૨૨ ૩ પદા મુકે નાવેલા

લેખકો.

૧ પદ્મરામ વિશ્રામ માવજી

દિનનરાન અમરિયા

મ. પી. રામ ત્રિપાઠી

૧ નીગમ જ્ઞાતી

આમ નામ હવે

૧૨૪૫ રીમારાગા

૧ નીલાલ ગાંધી

૧૨૪૭ પગમા

૧ જીવિરામ શા.

જાન્યવા થોડાં નવા પુસ્તકો ૧ મુનામરિમિયા ૨૨૪ ૨ આસી નીચ વાતા ૩ ક સાસર ૭૫૫ ૪ હરાકાલ

૫ કમલાના ખેડા વિરે મુખદેવેનુ ૬ ૨ લાગે રમાપીરામ નો ત્રિપાઠી, મિરામ, મુનાઈ

તીજેરીવાળાઓની નવી રીતની હરીફાઈ.

નકાન પટેલા ઓસ્ત્રીયાથી કાગળ જેવા પાનળા પતરાની તીજેરીઓ અત્રે આપતી હતી અને મળતો માનની કદર નહીં હોવાથી ઠીક સમ્પ્રામાણ વેચાતી પણ તેની દાનમાં તે તીજેરીઓ નવી આપતી હોવાથી તેની જગ્યા તેની જ બનાવવાની અમેરીકન ઓબીજી તીજેરીઓએ લીધી છે એ તીજેરીઓ વેચનારા એવું કહે છે કે ગ્રાહેકની તીજેરીઓ થમે એની સાગી હોય પણ અમેરીકા અને બીજા દેશોમાં બનતી તીજેરીઓ કદી પુગી થકે નથી એકોબીજી એમ પણ કહે છે કે અમારી તીજેરીની બનામણ અમારો માનસલ વૃદ્ધે ફ્રાન્સમાં મુખ્ય કામ પોતાવા દેશના માનમાં પણ વધારાનું હોય છે એટલે તે ભવામણ જે તેથી વડી એવું કહે નહીં કે માન ભરોસાનાથક જ હોય

ફ્રાન્સની બનામણવાળા એવી એક ન્હાની તીજેરી મોની કીમત આપીને ગોદરેજે ખરીદી છે અને શક્ય પાયા મીનીટમાં તોડી છે અને જેઓ ખાનરી ક પી હોય તેઓને ખતાવના કારખાને રાખી છે

આગમાંડી અને આગખોટનું દુર, જગાત, ગોડાઉન લાગા અને એજટ તેમજ છુટક વેચનારનો નફો એમાંએ સ અને અગ્ય આવાત થતી તીજેરીઓ ઉપર પડે એટલે પરદેશી તીજેરીઓ દુનધી બનાવટની હોય તો જ અહીંની ચારી તીજેરીઓ સાથે હરીફાઈ કરી શકે એ સમજવું મુશ્કેલ નથી ગોદરેજે પાચ મીનીટમાં જે તીજેરી તોડી તેની બનાવટ કેરી છે તે ખજુરા ગોદરેજેને ખરીદ કરી પડી છે ઉપરથી વાચનારે ખ્યાનમાં લેવું જોઈએ કે તીજેરી નનથી છે વા મજબુત તેની કક્ત બેસાથી મોઢને પણ સમજ પડી શકે તદ્દો તૈયાર થઈ રહેલા પગી પાચ મીનીટમાં તોડી શકાય તે તીજેરી તેમજ વેણતા પાચ કનાક લાગે તેવી એકસરખી જ દેખાય

ગોદરેજનું કારખાનું—

ગેસ કંપની ખાસે, પરેલ, મુબાઈ.

તમારે ત્યાં શું ભ પ્રસંગો પર

દી-પારદી—

ના-પાટી—

એ-હોમ

ધર્મીગ એન્ટરટેનમેન્ટ

દત્તિદિ મેળાવડાઓમા—

શીટ્ટેમ્બેલસ માટેની ગોઠવણ કરવાનું અમને સોંપો—

ફાંકડુ કામ—

વાજબી લામધી—

ટુંક વખતમા—

અને તમને ૧૦૧ ટકા મતોપ મળે તેવું કરી આપીશું—

એન્ટીમેટસ મળાવો—

ભાવ તાલ જરૂર પુછાવો—

ગોવિંદજી વસનજી.

મુખ્ય ઓફીસ—ચીનમજા.

આય નં. ૧ - દાકોરદા.

આય નં. ૨ - ગ્રામદો.

સુખાઈ

ટેલીફોન ૧૫૫૬,

ટેલીગ્રામ—

" Sweetmart "

Feb 19

પંકા હા, પુરાણ અને પ્રબળિય મરીત
 . પોલીશની રાક્ષાત કરનાર
 અને આ વધારે એક કેશનેર્જ્ય વધારી સપાટી પર લાવના
ઝંપેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી બાણતું ?

પહેલા પાથોનીયર

હજી પણ કંઈ નવી કૃતિઓ,

નવા માટ, નવા રાજગાર, અને નવા અધકાર;

તૈયાર કર્યા જ બાય છે !

દુશને પધારી તરફી લઈ નેશો તે

જરૂર જ મોહરો !

ચરિત્રને અમને ખરાબા નિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આવો કે કાલે !

અળદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, સુંબાઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠની અમૃત તુલ્ય દવાઓ..

સંતુલન મિશ્રણ

-કોનેસ વિમુચ્છિકા માટે-

કોનેસ મધ્યે મધ્ય મનિસાગરિ
ભરતે રે ભરતે મધ્ય મનિસાગરિ
નામુદ દેનારે આ મેક રાવખાલ-પાય
કે લેનારે મેકો મધ્ય મધ્ય
બની

કિમત ખાટલી એકના આના દસ

ખમ્બા ઓરંટમેન્ટ

-આમ દસજ માટે-

ભે તેરી હીલી કાળે લાવ દસજ
આ પુત્રી આ મન મેથી ના
વખત વખતથી જટ મુગથી નામ
પાય છે મને ચામળી જગ પાળ બળી
નથી કે ખામ વાસ આકુની તથી
કિમત ખાટલી એકના આના આર

તાવનુ અકસીર મિશ્રણ.

આ મિશ્રણ દાગીયા તાગીયા મહેરીયન મને ખસમ તુમા મગી ની ગતા મન બલન
કે તાવ દુપર રાવખાલ આ પુત્ર છે મરમ - તે તમામ બલન તાવના જ તુમોને નામુદ
જગમા આખા છે આ મિશ્રણ તમા આ રેનારી મધ્ય દીવસમા ગમે તેને તાવ નામુદ
મદ ભર કે મીટ દેનારે નાવ તમા પડી વડી જ અગમિ મારે છે તેમ આ દેનારી
મેક કમુ પલ ખસમ પીલામ તાવનુ નધા બ તેની ખાસ ખુતી છે

કિમત ખાટલી એકના આના આ

ગાંડીવ એન્ડ્રી-ડમેટીક ખામ.

મેક માન વિદ્યા દાગીયા દોર કપથી બનાવેતો આ માન રાવવાની રાધાને તેમજ
સરીવા મ મો દુખ ભ-તે ૧૧ વમતમા નામુ થાર , વળી દાવપાતુ રી જુ
મેકે થગે માનના રાધાને ૧૧ વાગેને ખામો મધ્ય તા રાવનુ અપદાઈ જુ
કીમોના ૧૧ તથા કમર જાઈ ૧૧ મગીથી કોમ તા માગ રી જગ વિરે સર્વે રોગન
નામ કપતાત આ તમામ દાગીયાની મેક ખાટની દરે કુમોમા અમર રાખરી લેકમે

કિમત ખાટલી એકના આના આ

મમા નવરમાન ગાદાના ખામ આમ ને માન આપી-

અમેએ દાવમા દીમપેનસાન ખાતુ ખોટુ છે

કેમા અનુનદી આ રોગે નામ નમના પ્રિટીપાન મુગ દવા બનારી માવવાના આવ
બ નમન કમ પાળ ખાતી છે

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠ દવાવાળા,

Feb 19

જાગેનરાડીને નામે, બહારકોટ, મુખાર્ક, ન ૨

દરેકને દૂર રાખવા માટે અર્ચ્યાત

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ,

વાપરે,

કઈ પણ કામ કે નાનો બાબતો, ચાક, દસ્તની બટકાવત, ખોરાક લેનારી અગ્નિ, દાથપગી કળતર, બાલીનો દુખાવો, મગજની નબળાઈ, ઓંચોના દર્દો, સનધી તથામ રાજાને રજતા ન્દો ઓ ચોટામ દરતા કે દર્ડોને ઉ-
વતાં નમનાઈથી હાર ચડી આપરી રંગે દરેકને નાશ કરનારી આ ગોળીઓ વીગતે તદુક્ત, મજબૂત અને તેજસ્વી બનાવે છે કિમત ગોળી ૩૦ ની કબી ૧ ને રૂપિયો ૧ એક

બેટ-કમીશન રંગે વિગતના હપ્તકત બાપુસા માટે પ્રાર્થના નિષ્ઠ મળાવે

આચ ઓરીસ ન ૧,
૧૧ કાંદેની ગો,
સુત્ર

વેદનાન્ત મહિનકર ગોવિંદજી,
આત્મનિમદ્ ઓપધાન,
ભક્તમત્-કામ્યાવાસ

મુખાલ્લા અવેશતની દુકાનો ધણી છે, અને
અવેરીઓ પણ ધણી છે, અને તેમણે લુપ્ત
તો વળી મહુ લાખી મુતલ છે
તે છતાંએ મોરલ અવેરીઓ

મહેતા હરીલાલ રામકૃષ્ણની કુંઠ

એ દક્ષત દુક મુદતમા જે નામ કહાડયુ છે તેથી લુના અવેરીઓ
તો વિચાન્મા બ પડી ગયા છે।।

અમારી દુકાને પ્રાદેસ સાથે જે રીતે વર્તનામા
આવે છે તે અમારો ખામ દુનર છે

ગ્રાહકોને અમારે ત્યા કશી પણ રીકઝીક કંઠવી પતી નથી
બહાર ગામના સનળા એરકરો વેલુપેએજન પોરની તાકીદે માકરનામા આવે છે

કેટલા—અમરુલ મહેમાન રફીક, મુખાર્ડ

અપિના ઓંગા સગાનોયકની મેલ લેજો

ફેરો સફળ

શાહ કુંજલાલ કિશોરીલાલને

ત્યા

જેના જોડે તેના કે-સી પાકા રંગના ગેશમી તથા

મુતંગડી ગયેલા હમેશાં તૈયાર જ છે

તેમ જ

ઝાપી તથા ગી આપનામા આનરો

માટે જ

ફેરો

સફળ

કેકાણુ-નંબર ૩૫૪, કાલબાદેવી રોડ, મુંબાઈ, નં ૨

ઈશ્વરનુ રક આળક

પ્રાચના દગ છે.

અને

ભૂખ્યા તરમ્યા માટે દાન

મારે છે

હિન્દુમા આના ઘણાં છે.

દેગ આપો ગાળ-ભાષે મરનો છે.

ન કરનાનું પ્રથમ સ્થાન

નકિઆદ હિન્દુ

અનાયાત્રમ છે.

નકિયાદ, ગુજરાત.

Oct 18

Red Indian (Brand) Tea.

રેડ ઇન્ડિયન (બ્રાન્ડ) ચાહ.

અમારી નીચી । પ્રખ્યાતી ચા
મોની ડાહ્યામાલદેવનાં અંગે
મીટ ચાહ રતા મન વનવાને ડ
ખુશખોદાર ચાહ છે રત એક
જ વખત પીધાથી ખાવા થો
રતની તથા પાતે રતામા મિત્ર
મમતમા પડ કરવી,
વધી જ ઉત્તમ ચાહ છે
પ્રખ્યાત તથા ખાતમામા જ
આમર ર વેપારી વાવી મનને
તમાગમાનીને તથા ન હોય તો તમા
રેડ ઇન્ડિયન (બ્રાન્ડ) દી ગ્રીષ્મ
Aug 19 પાચધાની, મુખર્

કેશવજન—પહના પ્રખ્યાત મચ નાતુ તે
કેશવજન—મગજના નાનનુ મા । પ્રહિ આપે છે
કેશવજન—વાળને ખરી પાના અટ ને કેને વાળનેજથા
અથ ઉગારે છે
કેશવજન—આખા વિચ મચજ મારી ના મોને ખાસ
નાનિ આપે
કેશવજન—મુનલ તથા ગાજા મટે સારી મીતે વારામ
છે મિત્ર એક નીનીમા ડ ૧, પાનેજ છુક

પ્રમેહખિન્દુ શુ છે ?

પ્રમેહખિન્દુ—જુવાનીપતની બુવાથી થયેના રોગો મદારે છે

પ્રમેહખિન્દુ—ચાદી મિત્રે ભાકર થોતો છેપ ગદન રીતે મપદા આપે છે

પ્રમેહખિન્દુ—આ દોના પાચક થોડા જ રખતમા ગતિ અપાવે છે, તામ

અગમિ અમ મિત્રે આગી મીતે દુ કરે છે

પ્રમેહખિન્દુ—આ દોથી પીડતા હરેક જણે પાપરનુ

દરેક નીમીતો રૂપી મોં રેક પેકિમ નાગરના આનો નવ જુના

રિગર્ગ સોનેડનાથ મેન, મનખિન્દુ કીપોઆ દો રેક ન

Feb 18 ૧૮૯૭ અને ૧૮ લોઅર નિયતપુરે રેક ન

૧૮૯૭ અને ૧૮ લોઅર નિયતપુરે રેક ન

૨૦ વચ્ચની જુની દુકાન,

હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સુરજમલ લલ્લુભાઈની કું.

હમારે ત્યાં કોપિય ભૂતના મોઢાં તથા નાની ગાંઝના
હીનઓ તથા મોટી માથું પાના વિગે ઝવેરાત જુદાં
તથા અથામ રમળનો

હાલની ચાલુ ફેશનનું કોપિય ભૂતનું ઝવેરાત તથા મોના
ચાદીના દાગીનાઓ તૈયાર તેમ જ ઓનરની બનાવી
આપનામા આપરો

હુમે માવની આ-છી કડી આપીશુ તેમ જ ઝવેરાતના
દાગીનાને રીપેર કડી આપીશુ

૬૦-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદેવી રોડ, પોસ્ટ ઓફીસની
સામે સુબાઈ

૨૬ જુલાઈ ૧૯૩૬

૨. પ્રિન્સ એડ્રેસ Calmness, Bombay

તમોને દેશી સાબુ પર

વિશ્વાસ નથી.

એકે ગોટે લાગે ઘેણે વાપરતા
તમાગે હરીરતી ગામડી તરખાઈ જાય કે,
પણ તમો જાણીને ખુશ થવો કે દેશી
સાબુની એ બનાવટમાં અમારા આયત-
નાશીઓએ મોટો સુધારો કરી આ નવો

સુગંધી

ગુગધી સાબુ.

રેલ્વે સોપ

બનારી બદાગ પાડ્યો છ કે જેની ઉત્તમ
બાણરૂતમા ૧૨૫૦ થી મીને વાપરના ૥
બાહને કાયમ રાખે કે રાગી—

રેલ્વે સોપ.

આપના ધોનાત્રી સાબુ વાપરના

લીમતમા કીકાયત. જલ્દી ઘસાય
નહિ તેવો.

ધી રેલ્વે સોપ મેન્યુફેચરીંગ કું.

મિન્સ સ્ટીલ—મુબાઈ.

(ગુજરાતી.)

આપના હિંદુઆતમા આ તેન જેડુ તેવ
મગે તેમ નથી અમારા તેન માટે ઉપરનો
બોલ તપાસ્યો જેથી દુકારો નહીં

બાદની એડી કીમત રૂ ૧૫, દરખાસ્ત
જુદુ વધુ માટે લખો—આમોગામ એજન્ડો
તેમજ છે સાર કમીશન આપીશુ લખો—

બ્યવસ્થાપક, ચૌધાળખ મંત્રાલય
૧૦૮, ગીરગામ એકરોડ—મુબાઈ નં. ૪.

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન.

(વૈદિકના વિવિધ વિષયો ગાંધીય ગ્રીતે ચર્ચાતું માનિક.)

આગેવ્ય સનન્ધી તથા વૈદિક વિષયક સામાન્ય જ્ઞાન મેળવવાની માણસ માનની ફરજ છે. આપણે વૈદિક જ્ઞાન મેળવવા માટે આરામ માત્ર લાધેન આ માસિક છે. ગુજરાતના ઉત્તમ વેપારીના લેખોથી ભરેલુ આ માસિક. ૨. મુદ્રણે રાચવા લાગે છે.

માસિક વચાનક માત્ર રૂ. ૨-૦-૦

યસિન્ન દેશે દિ યો જાત તજ્જ તસોપચ દિનમ્ ।

સ્વદેશીનો આપણ એ દેશની માગી મેરા છે

શુદ્ધિકરક, દિકાવત અને રાજોગ્ય વાચો પૂર્ણ સરન અને શુદ્ધિ જગતમાં મહે તેવા સચાચોથો, ઉત્તમ તાજ અને ખરી વનસ્પતિમાથા તૈયાર કરાવ

ઝંડુ ફાર્માસ્યૂટિકલ વર્ક્સ લિ.

એવરીન્સ્ટન ગેઝ, મુબાઈ

અમારી વાચોની ખાતરી વૈદ્યો અને ડાક્ટરોએ વાપરીને કરેલી છે તેમાની પ્રતીતિ એવી કે —

વામાનસેદુ ખાસી તથા અને માટે ઉત્તમ । સ્તતની કી ૩ ૦-૧૦-૦

બુદ્ધિમત્તિષ્ઠાદિકનાથ રમ્મ શુદ્ધિ માટે અત્યંત । „ „ ૩ ૧-૪-૦

સ્વારોચિષ્ઠી રસ ન ૧ લીનરના વ્યાપિમાટે ૧ લોનાની „ ૩ ૨-૦-૦

વસત કુસુમા-૨-મહુમેદુ મટે „ „ „ ૩ ૨૫-૦-૦

મુબાઈની મુખ્ય ટીપો —

બટાલામ માટે —

ઉપરને વરનામે લખે.

કાળદેની રોડ, બૃની મહાજન વાડી, રેલીફિન ન ૨૨૦૬.

શાખા નંબર ૨, માટવી બદરને રસ્તે હબન ગલીને નાકે.

શાખા નંબર ૩, ઘોરીબંદ સામેના સ્વદેશી મેડર્સ.

ક્રમલોના પત્રો.

તૈયાર છે.

હિન્દુ મસાગના અનેક વિવિધ ગાની માહિતી આપતા ક્રમલા લખી ચતુરાશી અને સચોટતાથી આ પત્રો પાતાના પ્રિયતમને લખે છે. પતિ પત્ની પત્રો હિન્દુગામની રૂઢિ મુજબ પ્રગટ કરી શકતા નથી પણ ક્રમલાએ એ રીતેના ભાગ રૂગી પાતાના પત્રો પ્રગટ કર્યા છે. આ પત્રો દરેક સહમતુ સ્ત્રીપુરૂષે ખામ વાચના યોગ્ય છે. શ્રીઓના હાથમાં આ પુસ્તક ખાસ ગાળે એવું છે.

મિત્ર ૩ ૨૭

પાસ્ટર આગ આના લખે

ક્રમણીયગમ ગોવિન્દરામ ત્રિપાઠી, મોગર, ગોવિંદાસ આનંદ મોગર, એન્ડર્સ્ટ રોડ, ગિરગામ, મુબાઈ.

તથા—

સર્વે, બુકબેસ.

૪૦ વર્ષના પુત્રી તથા નાનીની કાપડ તથા જરીકામની દુકાન.

આમરે લા ચીનાઈ, જેમાંનીમ કેન્દ્રેશથી કાપડ, બનારસી ગેય, માણીઓ તેમજ દરેક જાતનું જરીકામ લેણ શીટ, પટા જાપગ તથા મુગલાઈ, ચોખી આદીનું કારતકામ તથા તેને લગતો માન મળશે અને પોતાના તૈયાર મળશે તથા આપને આપશે.

પ્રમાણીકપણ અને એક જ લાન એ આગાર મુદાલેખ છે. એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી વશે.

શા. વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

૬ હિપ-સ્ટેડ બુલેવર્ડ, મુબાઈ.

પ્રજાના આજ લોકપ્રિય વર્ધ પડવા પુરતમે
 દેવેક પુરતકાવયમા અને ખાનગી વાચન માટેનું
 શુદ્ધ અને ઊપયોગી માહિત્ય.

નવા પુસ્તકો તૈયાર છે.

૧. સાક્ષરજીવન

અ. ગોદાનંતમ ત્રિપાઠી કૃત આ એક અપૂર્વ
 ગ્રંથ જે લગભગ અત્યંત વધુ પહેલાં જાણીતા આ
 ગ્રંથ-ગુજરાતના નાનીતા નિદાન પ્રેક્ષક બળાનનાય કાંડાના તેમજ
 વિદ્વાતાભર્યા પ્રવેશક તથા મુદ્દન દિશ્પાત્ર ઓ કર્તાની ત્રણ મંત્રી
 મુદ્દન હાથી સાવ-તેજ છે

પાકું મોનેરી પુકું કિમત રૂ. ૨૦ પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ

૨ ઉપાકાન્ત

અ. ગોદાનંતમ ત્રિપાઠી કૃત આ એક અપૂર્વ
 ગ્રંથ જે લગભગ અત્યંત વધુ પહેલાં જાણીતા આ
 ગ્રંથ-ગુજરાતના નાનીતા નિદાન પ્રેક્ષક બળાનનાય કાંડાના તેમજ
 વિદ્વાતાભર્યા પ્રવેશક તથા મુદ્દન દિશ્પાત્ર ઓ કર્તાની ત્રણ મંત્રી
 મુદ્દન હાથી સાવ-તેજ છે

પાકું મોનેરી પુકું કિમત રૂ. ૨૦ પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ

૩. મારી વીસ વાર્તાઓ

અ. ગોદાનંતમ ત્રિપાઠી કૃત આ એક અપૂર્વ
 ગ્રંથ જે લગભગ અત્યંત વધુ પહેલાં જાણીતા આ
 ગ્રંથ-ગુજરાતના નાનીતા નિદાન પ્રેક્ષક બળાનનાય કાંડાના તેમજ
 વિદ્વાતાભર્યા પ્રવેશક તથા મુદ્દન દિશ્પાત્ર ઓ કર્તાની ત્રણ મંત્રી
 મુદ્દન હાથી સાવ-તેજ છે

પાકું મોનેરી પુકું કિમત રૂ. ૨૦ પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ

૪. ગુલામગિરીનો ગજબ

અ. ગોદાનંતમ ત્રિપાઠી કૃત આ એક અપૂર્વ
 ગ્રંથ જે લગભગ અત્યંત વધુ પહેલાં જાણીતા આ
 ગ્રંથ-ગુજરાતના નાનીતા નિદાન પ્રેક્ષક બળાનનાય કાંડાના તેમજ
 વિદ્વાતાભર્યા પ્રવેશક તથા મુદ્દન દિશ્પાત્ર ઓ કર્તાની ત્રણ મંત્રી
 મુદ્દન હાથી સાવ-તેજ છે

પાકું મોનેરી પુકું કિમત રૂ. ૨૦ પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ

૫. લલિતનાં કાવ્યો

અ. ગોદાનંતમ ત્રિપાઠી કૃત આ એક અપૂર્વ
 ગ્રંથ જે લગભગ અત્યંત વધુ પહેલાં જાણીતા આ
 ગ્રંથ-ગુજરાતના નાનીતા નિદાન પ્રેક્ષક બળાનનાય કાંડાના તેમજ
 વિદ્વાતાભર્યા પ્રવેશક તથા મુદ્દન દિશ્પાત્ર ઓ કર્તાની ત્રણ મંત્રી
 મુદ્દન હાથી સાવ-તેજ છે

પાકું પુકું કિમત રૂ. ૧૦ પોસ્ટેજ બે

અ. ગોદાનંતમ ત્રિપાઠી કૃત આ એક અપૂર્વ

ગોદાનંતમ ત્રિપાઠી કૃત આ એક અપૂર્વ

અને જાણીતા બુકસેલર તદ્દમાગ બુકસેલર પાસે ના હોય તો

મગાવના હુકમ આપજો-પણ વાચના ભુલ્યો નહિ.

— અવશ્ય વાંચો —

સ્વતંત્ર વિચાર શ્રેણીથી, શુદ્ધ ગુજરાતી

ભાષામાં લખાયેલા કેદારપ્રજા નિબંધ

પુસ્તકો

ગ્રિષ્મ અગ્રેજી, બંગાળી, મરાઠી કે અગ્રહૃત

પુસ્તકોના અનુવાદો કે ભાષા તરનાં

પુસ્તકો,

વાર્તાઓ, નવલકથાઓ, નાટકો,

કે

માહિત્યના કેાર્પિણ નિબંધ

રાજકીય મામાજિક સામ્યજિન, ઔદ્યોગિક

પુસ્તકો, ના

કર્તાઓએ છપાવના જવાનો કે

તેના પ્રકાશન માટે ચોક્કસ કરના જવાનો શ્રમ

લેવો નહિ.

એ સંબંધમાં યોગ્ય માનણી સાથે પુગતી વીગતો

નીચેને કેકારુ લખ્યા પ્રજાવરો તે

નિરાદા બોલ થતો.

ગમણીયગમ ગોવર્ધનગમ ત્રિપાઠી,

મોરારજી ગોકલદાસ ચાલ નં ૨, ૩૬,

સેન્ટ્રલસ્ટ્રેટ્સ, ગીરગામ, મુબાઈ

પ્રેમાળ ભાર્યા

ગુલામી ભુલકાંઠો

અને

હિતેશ્વ ભગિની

એમને માટે

જો ઘાસલેટના ગામવાસો આપી લઈ જતા પહેલાં વિચાર કરે.

તે દુન્યા આપણુ પુગાડુ કુષિય તેલ ભલુ

અને જો તે ચોખ્ખુ બનાવવા અગર મેળવનાની

મુશ્કેલી હોય તો પત્રી—

—કેશવકાન્ત—

તો છે જ—

ધામધેરથી તદ્દન નિગળુ-ચોખ્ખુ અને સર્વ તેલોમા ગિરોમાણી

કિંમત દરેક શીશીના રૂ ૦-૧૨-૦

દ્વારકાદાસ જગમોહનદાસ

અન્ડ કંપની.

પ્રેમાલય - { ધી કેગલ પરકેશમગી નર્સ, ધી હિન્દ બાન કક્કળી એન્ડ મેરલ વર્કમ,

ન ૧૮૭ અખડુવ રોડમાન સ્ટ્રીટ, મુમ્બાઈ

Feb 19

અનુલેખકર વામ્ય સત્ય પ્રિયદિતિ ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયામ્યસનં ચૈવ વાઙ્મય તપ ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૫ મુ.] ફેબ્રુઆરી, ઈ. સ. ૧૯૭૦. [અંક ૨ જી

તત્રી—રા. અખાલાલ જુલાખીરામ બાની, બી. એ.

રા. ચન્દ્રેશ્વર નર્મદાગક પડયા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રકાશક—રા. રમણીયનમ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી.

વિષય. નિપયાનુક્રમણિકા. પૃષ્ઠ.

૧. અત્યજોદ્ધાત ગાથ

રા. હાકોર

૫૬

૨. અમૃતસં હાસિય

રા. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી

૧૮

૩. અલૌકિક પ્રેયસી ગાથ

રા. ચિમનનાથ બોગીનાન ગાધી

૮૦

૪. હિન્દ અને વહાણવટ

રા. હીમતવાલ ગણેશજી અંબરીયા, એમ એ, એનએલ બી

૮૧

૫. વિજ્ઞાન મરિચ

રા. નટવર એમ વીમાવાળા

૮૫

૬. ત્રિમોર્તી સચિત્ર

ગ. કાલીરામ અબારામ બાની, બી એ

૮૨

૭. એ દિન કાવ્ય

રા. દેશજી પંચાર, બી એ

૧૦૬

૮. એક અફભુત ખાલિજા

ગ. સાહરવાન અમૃતનાન દવે, બી એ

૧૦૨

૯. એક યાત્રા કાવ્ય

રા. સુનિયાન વર્ધમાન શાહ

૧૦૯

૧૦. ઉપા-સ્વરાજ્યપ્રતિજ્ઞા યાત્રા ઐતિહાસિક વાર્તા

ગ રો. પુ. પોત્તમ વિશ્રામ માનજી

૧૧૦

વારિક લનાજમ રૂપીઆ ચાર,

હિન્દુસ્તાન બહાર શીર્ષીંગ ૧૧૧=૩. ૫-૧૨-૦. છુટકે અ કની રિમત આકે આના.

આ બવાજમે સરઆનમા જ લેવામા આવે છે

[समालोचक] मोतरीसभी हिन्दी राष्ट्रीय परिषद्ना अध्यक्ष, [इस्लामाबाद, ४ स १९२०]
 [उक्त मोनीवाय नहरे]
 [कॉपीराइट] (अष्टतसर, ४ स १९१८)

સમાલોચક

પુસ્તક ૨૫ સુ,] *

કેશવચારી, ઈ મ ૧૯૨૦

[અડ ૫૦

અત્યજોદ્ધાર

લેખ — ૧ હકોર.

ઉત્તમ છે ઉત્તમ ડ,
મહાજનો !
એ ૧૧ીં કાળી અત્યજ ભાગના
ઉદ્ધારનો આનંદો
ઉત્તરો આના બનેડ ઉત્તરો
પ્રત્યેક ગામના
આગણે આગણે !
તુ છે આ ?
પ્રકાશના પુ મા ક્યાથી આ
અધારના ઓળા ?
ઉત્તરના ઉપા રતિને કાલે
અથો વાડ ?
કપાવી જવો એ અમા !
ભાગે ઉત્તર પોતે પ્રતિપુ ?
કા આઈ સનાનોતે ન્યાયની બિજા
યાચનામા એ નથી મળતી ?
તુજતા હતા ૧ અમારા વીરાના
ન્યાયના ટકારે નિશ્ચિના મહો,
નહોતો પ્રમેધો પેલા
નેડિડ સહચારી કૃષ્ણ ચંદ્ર ?
નિશ્ચિની સમાનતાનો મહા જોષ,
તો પછી શાને આ

કોની કોટી આર. ૨૫ છે !
 શિરમણી તપસીઓનો,
 તે તેજ્ય-તો રામાયણ રચિતા,
 આઘ કવિ વામિક,
 સાધી સીતાનો સ્નેહ પિતા,
 લખાયુ છે કે હવે શદ્ર
 અને મહા ભારતનો જન્મદાતા
 ગીતાનો પ્રકાશક મહામુનિ બાસ
 શ-પુત્રીથી જન્મ્યો હતો
 જન્મત, તેજસ્વત હતું ભારત
 ઉજ્જુ રત્ન યુગન,
 તે ભીલકર રામ અને ૧૫મણ
 તેમણે પ્રભા હતા પ્રકાશ
 શીરના નિઃશ્વેતની ખાણ
 વેત્યાપુત્ર નસિંધી
 આજે શાથી તિરકારાય છે ?
 આ કોની કોની મનાતન ધર્મેના
 તુનમીપૂજક સ તાનો ?
 અષ્ટદશ દિને ધણુધણુતા
 ગગન મળી નિરમ્મા અને
 પીતીરે યામેના સરજ પ્રકારવા
 પ્રમથનો જીવાગી શમ્યા પત્રી
 કુક નિજેનાએ આગમે
 ક્ષત્રિયોચિત રાજ વસુધ યન
 ત્યારે પક ના હતા બૂંઘેને વાસ્તે
 શૂંદ્રોએ પક માન ?
 એકદા ભગવાન રામે
 શૂંદ્રી સગરીનાં આરોહણ
 અમૃત મોઝ ?
 ૧૧ પેશુવોના મુગટમણિ
 મદુનાયના લાલિયા
 ગુજરાનના આઘ કવિ નરસિંહ મહેતાએ

ઝીકાયા હતા એકદા નિમના,
 અનુ ભક્ત ગુહનાં
 નથી નથી એ મદદગનો !
 પ્રીતિમાં અપરાધનો મ્યાન
 યહ્યુજ કૌશિકે મેળા હતા તાનપાડ
 ચિંતિનાના ન શી
 નાનિએ કે દેવ વાગીએએ
 ન કથોં નિરરકાર
 તે અપરીત સ્વપરી દરિયન્દ્રનો
 એ પોતા એકદા મૂળે
 અભાન ! તેના અર્ધિદીપે તો
 ભારત ઉજાડે છે
 આનિય કારણે એકદા
 કથું કમાળ-દુનનું કંઈ .
 મેરનન મનામવાએ
 એકાદી અનિય કાળે
 આને તો મરે છે મુખાથી અને
 તાનપાથી કોદી સહો ૨ !
 એ જાગી સજાનો !
 અભગાય છે વિશ્વ વાળી,
 ' ઇસ હાથ દે ઉગ હાથ લે '
 હમે કે તે ન્યાય તુનાની નિમ સહિન
 આગન આશ્રમન યાગેલી,
 તમ અમાન હકની વાચનાથી
 શુ રેશે ? ભારતીઓ, શુ રેશે ?
 વાળા નથી, લણુશે શુ ?
 મીઠા નથી માગશે શુ !
 એ ઉત્તરિનો તારેન્દ્ર,
 ન અરપે મત્ત હસ્ત,
 માગ્યા તો માલિકે અબુદ હો !
 માગ્યા ન મળે એ માન
 એ તો પ્રકાશ આત્મચરના,

જનનત જવાના સ્વાર્થાના દુતાસની
 ભડમ છે એ તો આગમના,
 અગર તપના
 અમાન નથી પામતુ અથે શિખામા
 મિદહ્ય પય ન હરે મૃતિકા પાત્રે
 એને તો જરૂર કનક તાનમાની
 દિન્દે સ્તનપાન કરાવ્યા છે,
 ઘણનિક ભૂટેવાને,
 જનનત રાજ્યીજને
 નીતિ નિપુણ વૈરવચીરોને
 ને એવાનિષ્ઠ શૂદ્રોને
 એ તો સમ કોગી સનાનો છે,
 એક જ જનનીના જયા
 ન સાથે માતા નિજ જયાના
 અપમાન, સહોદરથી એ
 સમનત ભૂતમા
 નીન, માત, મબીગ,
 જનવી સી મહા પ્રમ આન
 સારે નૃજયા તા દુષ્ટીના મિનાસ,
 ને પાનજ તમ,
 સેધ્યા'તા નિજન ધનમ મ સુનાં મત ભ,
 મહા કાય મિરિસજની અનુરંભે,
 મધ્યાહ્ન ભાતુ તપતો
 સારે ભારનના ભાનિને
 કીર્તિ પતાકા ફરફરતી,
 દમારી વિથ ઉપગ
 ને તેને જાનડે રમ્યા દતા
 ગ્રીસ ને મીસરના તરનગાની
 સકર કૃષ્ણ ને શુદ્ધ
 રસરાજ દના આ સુભાગી દેશના,
 આ દેને જન્મ્યા દત્તા,
 અચ્ચા તો પુણ્યપોત્ર

બનવત, દનુમન ને વાડીગી ભીમ,
 એ ઝંઝ ઝંઝના તારવા,
 આવી ઉઘીને આથમ્યા,
 આગ્રીથી જ વહેતાં ઝરણે,
 ઇન્દુ જેવા ચોગીની તાનવૃક્ષ કીપી,
 પણ ખુગી એ બનધો ખુગી
 રવાંપણના પુન્ય પુરા થયા
 ન જાણે ચાથી આત્માના પ્રેમચ
 માનગા બન્યા !
 ટુગી ધર્મ ઉદય ઉગા,
 તપના મધ્યમ આથમ્યા,
 તે જની આવી,
 આમાસના અપમાર જેવી,
 પાપીના પાપસી,
 મન દીપે જન્મતા ધુમવી,
 ઉદય પાછી અરુનો દૂર,
 આત્મવત્ ભૂતેપુત્ર મન
 પુરા થયો ને વિસરાયો
 અગીમ જન્મધીથી આર્થ મળ,
 મનદામને બની,
 સીમામના સગરરીઆથી !
 ને શ્રીએ તુલ્ય !
 વાપે ઉભગવ !
 ભારતવાગીઓ કેમ ઉઠેશે બીએ
 માખ વિના સહોદરને લઈ ?
 મદાકાતિ કાનસની
 તે ઉ કાતિ રસની
 એના મૃત્યુ અન્યાયે ભાળતો
 અને આવે છે કાગી કાગી
 નિર્દોષ, (સસ્તિ)
 નથી આ પરમાર્થ સરીખડે તપુષો,
 કે એ તો નિમીડ વનની,

તર સાખાએ છુપેગે નવાનળ,
જાણે ભૂમર્મમાં લપાએવો,
મહા જવાવામય જનાનામુખી,
વા મેઘમા સનાતી પ્રજાથી વિદુન,
નથી આ નિર્વાણુ યતા
દીપકની સ્થામ ધુમરેખા,
એ તો ધરાતનથી ધુધવાતો,
સદસમુખી અમિ છે,
ધમના એ પિનાસ ન હોય મહાજનો!
આ તો આ રાંવાએ છે
ધર્મભાવે ગોખ
ગોખને અતે સધ્યા
એ તો કાળજીનુ સસ છે
પ્રશ્ન આ છે!
અધોગતિ મેલે આ ?
પણ કોણે સાશરુ
આઘ શમિતુ મહાનાકન ?
નથી નથી એ કશુએ
ઓળખે એ તો સ્વર્ગમનો,
ફાન ફાલ્યો વાવેના ખીમનો,
નો તો ઉમી જાણ્યાઓના સિદ્ધિ કાનભાવે
ઉત્કૃષ્ટ ક્ષેત્રે અને અમૃત સિન્ધનેય
કંટક ખીળે આત્રમજરી
તે ન બેગે શિતતામા
મહા પ્રમનો મહા ઉદય
ગત કવિ એ નિર્મિતે કર્યું
વર્તમાને એ જ અચળ છે
ભારિ પણ મિદ્ધ કરગે
આ ધરમ સજ
જાનુ શ્રુતિ કવન એદ્યુખ્ય,
આતરેવ મહી ! સ
ને સત્યવક્તા નત્ય કામ અમાલ

આચાર્ય મણિ અદ્વૈત પ્રાપક
 શક્યનેય જોધ્યા ત્રિપુરાગિએ
 આગળ વેરો ,
 હિંદનો-હિંદીઓનો
 અમાનાસવામાં ઝગમગતા પ્રજાશ તો વા
 જોગગ-સમમોહન, કેશન ને દેવેન્દ્રે
 આચમન કર્યા છે ગંગાજળના
 આ પ્રાસન્નિતને પુરા કરવા
 ને સૌ ભૂત્રી મિહુ-મહર્ષિની ગર્જનાયે
 ધણુધણુ લા ત !
 દેશન લાપિ ઉગ્મજરા
 દુઃખો પરમ મત્ર
 ધન પેત્રી પ્રાચીન આર્થ પ્રાપ્તને,
 સાધુ ધ્યાન સરસ્વતીએ, ચપને
 પેના જીતા વેના તપસ્વી
 મહાત્મા મોહનદાસ ગાંધીએ
 પપ્તુ એ મહાજનો !
 હજુ ઉપાની અનંબો દૂર છે
 ન હેનાય એ પાપના પૂર
 એક એ કે ત્રણ હાથે
 પ્રયત્ન પ્રયત્ન એ ત્રિશિષ્ટાર્થનો
 મહાત્માઓમા માલે ગમાનુજે
 નુદ કાગી પૂજી મેઘા'તા ગુરુ કરી
 હજુએ છે મહિર મુર્તિ આગળની,
 તિરુન્ધીમા સ્થાપેત્રી એ દેવે,
 ને કોણુ હનો એતો અનુજ,
 ધર્મદાસ ને મહન્ત,
 તિરુ-ધ્યાન-આવાર
 શ્રીમતિ ઐદાના મા,
 તિરુ-મયાઈ-આવાર,
 સૌ એ હતા હૃદ કે હૃદયાન
 પ્રગટો મો ગન્ધા !

આ કેટલી સાન્નિધ્યમ આત્મ પ્રમસ,
 ગાદ તિમિરમા આન્વેના મદા સર્વ,
 ધાયના છે અમ ગુની
 કુશતાને તારનારી
 નજાનના પૂરે અંશ ચક્રા કે !
 તે દાધેહાય કેનસની
 રીચો ! બે મો, સોચા !
 આ કુશાની મદા પ્રમની શાખાવેનને
 મુધા નીગ જાન કુનવો ને કેનવો !
 કુન ન તો કુન પાખડી
 અપને આ નુચાગુ
 ભારત સન્તાનેને !
 ઉત્તમ છે ઉત્તમ કે,
 મદાજનો !
 એ કોની ની અપ ર સાન્નિધ્ય ॥
 ઉદારનો આનરો
 ઉત્તવો ! આના અને ઉત્તવો
 પ્રત્યેક મામના
 આગળે, આગળે ~

* જે વર્ષે તમિલ ની અત્યેએદ્દાના પ્રમો સુત વળને જ્યા કામ રચનામા નવું હતું
 લેખક રા કાકર ખેડવાળા પ્રાક્ષમપ્રતિના ઉચ્ચતા બાવ દીને ૮ અત્યેએદ્દાના એ સિત્તાતુ કાર કરે છે
 મ આ

• શ્રીયુત ના નગ્ન (સચિન) ર ૧-૦-૦૦ એમ એન ત્રિપી એન્ડ કંપન પુનાઈ

અમૃતસર કોંગ્રેસ.

વેબક-૨૧ રમણીયરામ ગોસ્વમીરામ ત્રિપાઠી

ગયા ડીસેમ્બરમાસ ડી ૩૧ તારીખેએ પગ્ગલીબાઝએએ અને પગ્ગલીબાઝેએ અમૃતસર નરબોળ થયેના પેતાના મુખ્ય નાપારી મયક અમૃતસરમા અનેક પ્રિય મુખ્યોથી યોગદા હેરા છતાં પણ પોતાના અનેક નુકરીજોની ભયકર કલત અને ખુનરેહના મોકમા હોવા છતાં પણ, અને ફેશનોલી આત્મજનો અને માન્તના સરકારી આદેશોનો પ્રયત્ન રિરોધ હોવા છતાં પણ ઉત્તરદેશથી અને દરતાથી ઉચ્ચ કર્તવ્યભુદિથી પ્રેરાવેને દિની ગાંઠીય પરિપના ચોતરીસમા અરિવેશનનો મટોલ્લન અમારબ ઉત્તરમે હતો આ સમારબ અનેક કારણોથી ઇતિહાસમનારુ રહેતો-દિનના રાજકીય છાનનો એક ધણો મદતનો અને અભિમાનને યોગ પ્રનમ ગણાને ૧૯૧૯ ના ગયા ૨૧ના એપ્રિલ મામની નાદીગસારીથી મહાત્મ ધર્મ નિમનના અને નિર્વિયતાના ભોગ ધર્મ ૧ રાને ઠેકાએ પગ્ગલીબાઝેએ પચાસ વાની પ્રગતિ રૂન પચાસ લાખોમા કરી અને દિનનો અનન્યભાવિ ઇતિહાસમા આમ આ સમયમમને ભૂવી જવાની હામ બીટી શરૂએ નહિ એ નિમિત્ત છે

ધણે રચેથી-ધણી દિવાએ તરફથી આ અધિવેશનનુ રચણ ફેરવવામાટે મૂચનાઓ ધર્મ હતી એ મૂચનાકારોમા કેટલાક દેશદ્રોહી આત્મજનો હતા, તો કેાઇ પરનનનાની મેડીઓમા રાગીય આનન્દ અને મોન માનનારા હતા, તો કેટલાક જનો બીરતાને વગ હતા આવા જનોના મૂચનોમા દેશપ્રેમ હતો નહિ આત્મમગ અને પુરુષાધુન તેજ ન હતો, પણ એ જનો કેવળ ઉપેતારે જ મેડા હતા અમૃતમનરાગીઓએ આમ જે આત્મવિક્રમ ના ધુ કે તેથી દેશમમને બધો ભોધ હેરા યોગ કે દેશસમતના અભિનદનને એ યોગ છે

અમૃતસરના આ રાષ્ટ્રીય સમારબથી મહાત્મીયનાએ દિન્દારસીઓએ ઉત્તરથી ભાગ શીધો કે દેશના ઉભુમાથી રાધારણુ રિચનિના અનેક લેનમધુઓએ પનકત ની ઉચ્ચ ભુદિથી પ્રેરાવે, અને પગ્ગલીબાઝેએના કારી દુખમા વધારાશિ સદ્ધાનુભતિ મર્ગવના આ તીર્થવાના કરી છે પરેશમે અમૃતસરુ આ અધિવેશન અપૂર્વ રીને સફલ નીરમ્મુ 'હર્ડ' બ્રેમના ઇતિહાસમા આજુ શુધી ના અનુભવેતુના કદાચેતુ રાષ્ટ્રીય-દેશજનનનુ અપૂર્વ ચેતન ત્મા દષ્ટિએ પડના સાધારણ દેશપ્રેમીને અકર આન દ થનો હતો તો જે દિન્દારસીના હૃદયમા ચોરીમે પનાક અો વના નણુમે ને પાસડે દિનસ 'હિન્દ હિન્દ અને હિન્દ' ૪ થનુ હશે તેઓના અન્ત કમ્મમા શા ઉર્ચ્ય ભાવ રમમાણુ વરના' હને તેની ક રના વાયક દેશમનુમાએ કરી લેલી એ ભાવ રમમજના પ્રભુ-સકિત આપો

તા ૨૩ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૯ ડી નોતરના એક વાગે આ મહાત્મ સમારબની મેકક શરૂ થતાની હતી પગ્ગલી, પગ્ગલીમા આ મામમા સાધા ભુગીને રપાંસનુ મેગ હોવ કે નેમ

કોંગ્રેસના અધિવેશન પૂરેના ચાર દિવસથી સાુના પગામમાં વર્ષાદ વરસ્યો હતો. પરિણામે અધિવેશનનો પ્રથમ દિવસ તા ૨૭ મીનો થયો. અમૃતસરના અને પગામસામરના બન્નુ ઓમા આ સમે અપૂર્વ આનન્દ અને ઉત્સાહ હતા. નામદાર સમ્પ્રદાયીને 'બાદશાહી દહેગે' આ જ વખતે પ્રસિદ્ધ થયો હતો તેની રચે અમૃતસરના મુખ્ય લોકનાથે. જો સહપાન અને જો કિચનુ ઉપરાત સરા પગામના બીજા અમ્રગપ્પ નાથકો પડિત રામભુજ ના આધરી, લાના હરકિસનનાન અને લાના દુનિયન્ વિગેરેને મુક્તિ મળી હતી તેથી પ્રજામાં ઓર વિશેષ આનન્દ થયો હતો. કોંગ્રેસના પ્રમુખ મદાશય પડિત મોતીનાન નહેરુએ ગાનીશ મદનમોહન માનવીયજી અને સ્વામી શ્રદાનંદજી વિગેરે સાથે સહકાર કરી પગામવામીઓના દુખી હૃદયોને જે અપૂર્વ સમભાવનીન આપ્યા-સન આપ્યા હતા, તે મદાનુ 'ઉપકાર નો બન્નો અમૃતમરીભાષ્યોએ અને દેશપરદેશથી આવેતા અન્ય દેશમન્દુઓએ એમને અપૂર્વ સ્વાગત આપી ક્યો હતો. પગામમાં આપણા ગુજરાત જેના મોટા વિશાળ માર્ગો નથી પણ ન્હાની ગીઓ છે આપણા ભાઈઓની સક્રિય ઉદા વૃત્તિ નથી પરન્તુ આપણને મેવડી શરમાવી દે તેનુ વિશાળ ઉદાર હૃદય છે આ સ્વાગત અનન્દ આ ન્હાની ગીઓના ન્હાના માર્ગોની બન્ને બાજુના એક કે બે માળના સમ્યામવ ન્હાના ગૃહોની અટગીઓ પગામના સુર સ્ત્રીપુર અને બાનકોથી જગાઈ ગઈ હતી આ અટ રીઓમાંથી ગુજરાતની નિર્મન અને કૃત્રિમ કામગાળી બહેનો દીસતી ન હતી પણ ગુનાની લોહીથી જેમના શરીર સુર અને લવ દોખાતા એની તન્દુરસ્ત અને લાનચોગ પગામજી બહેનો હતી સાચા સૌંદર્યથી, અને વીચનાનુ તેજની પ્રતિભાથી હિન્દુ મંત્રવ સ્મરજી દરાવતી લા સાચી કામનાંગી પગામીબહેનો હતી ગુજરાતના સ્ત્રીપુરોને તન્દુરસ્તીની સાચી પ્રતિભાઓ લા મળરો અમૃતસર એ પગામનુ એક મોટુ વ્યાપારી સ્થળ છે ત્યાની વસતિમાં મહેમાની કરનારો બા અધિકાર ગ્રાજી છે ગુજરાતીભાઈ એ અને બહેનો રીયાળાની નનુઓમાં બે માસ સુધી દર વર્ષે પગામની હા લે તો ગુજરાતની શિથિલતા દર યાન આના અમૃતસરીભાષ્યો અને બહેનોએ પડિત મોતીનાન નહેરુને જે અપૂર્વ સહકાર ક્યો છે તે ખરે જ અભિન નને યોગ્ય છે કોંગ્રેસના માનનીન પ્રમુખ મદાશયોને તે તે સ્થળની પ્રજા જે રીતે સહકારે છે કે દેશની મદાનુ બ્યક્તિઓને પ્રજા જે હિજન જાગ્યી સન્માન અપે છે તેથી મદાનુ રાજ્યો પણ શરમિન્દા પડી જાય એનુ બને છે અને એવો જ સહકાર પડિત મોતીનાન નહેરુને મળ્યો હતો કોંગ્રેસના વિશાળ મડપની આસપાસ જે લવતા દિસતી હતી તેલે આખા સમારભને કાર્ આર જ તેજ આપે હવે દેશપરદેશથી-દૂરથી આનનારા અસખ્ય પ્રતિ નિધિઓની બધી અનુકૂળતાઓ સચવાય તે માટે કોંગ્રેસના મેડપની પાસે જ અનેક તમૂએ તાળ્યા હતા દરદી કાર્ રામની જાવણી પડી હોય-કોઈ વિજેતાનુ મોટા સૈન્યનુ ગામ વચ્ચે હોય તેમ જણાનુ હવે પગામના ન્હાના મોટા માર્ગોમાંથી ભુદા ભુદા વ્યાપારીઓએ

જોડા માથા હતા અને હજારો લોકોની મેળનિત્યા બેગી મળી હતી ખીજી બાજુએ પગલના મીઠાઈનાળાઓએ પોતાની દુઝનો જમાની હતી આમ કોંગ્રેસના મંડપના મથળની આસપાસ દસ દિવસ સુધી એક નવું નગર વગી રહ્યું હતું.

પ્રથમ દિવસે તા ૨૫ મીએ મહારાજા દર્મ વાગ્યા પહેલાં તે અમલદાર હજાર મુગનીઓ લગભગ ગઈ હતી અને એક નાગે કોંગ્રેસની સરખાત થતા પહેલાં કમલ દોહ કરાખ પૂવથી મંડપના દરવાજા મધ્ય કરવામાં આવ્યા હતા પ્રતિનિધિઓને વધારે દિગોરો આપવાનું બધા દરવાજા આજુ હતું અધિવેશનમાં બાનીસેક હજાર દેશજનોની હાજરી હતી પગખી સ્ત્રીઓ ઉપગત ગુજરાતી, નજરા પ્રમાણમાં બહેણીઓ, ગુન્થ બગાની ને મદ્રગી સ્ત્રીઓ પણ હાજર હતી જેના તથાચાર વચ્ચે આ જાળોય અધિવેશનમાં આપણા ગુજરાતીલાલઓ અને મહેતા સારા પ્રમાણમાં હાજરી આપે છે અને દેશના રાષ્ટ્રીય જીવનમાં ઉતરથી રમ વે છે એ અભિનંદનને યોગ્ય છે પણ આ લાલઓ અને બહેનોમાં સાધારણ દ્રવ્યસપત્તિના અંતે સાધારણ જીવિનામાં નવયુવાનોનો જ મહેતા બામ દોષ છે ગુજરાતના મહેતાઓને અન્યાય મળતો નથી એ બેદનો નિર્ણય છે આ નવયુવાન દેશપ્રેમી બંધુઓના ઉદ્ધાર બાર માટે આપણે તહેમને અભિનંદન આપીએ અને જાગીશુ કે બારિ અવિવેગનોમાં હજી પણ વધારે સારી સખામાં એ તાજગી આપે અને આ હળો યોગ્ય માત્ર મેળમાં માટે અત્યંત રીતે પોતાના નિયમો દશાનના અને આચારમાં ઉતારના-સમય મુગનીગનુઓમાંથી યોગ્ય નેતાઓ પણ સાથે મેળે.

અધિવેશનની સંજ્ઞાત રાષ્ટ્રગીતના મોક્ષ મગીલ માથે થઈ અને તે પછી આરંભમાજના પ્રખર નિદાન અને પ્રતિભાશાની સંકુ મહારમાં મુગીરામજી-સાગી ત્રદાનદંત્ર મંગતગમિની સભાના પ્રમુખપદેથી હિન્દના ઉગ્રામાથી નહુ અમ વેગીનજનત્યજીવિથી પ્રેરાઈને આવે ના અનેક દેશજનોનો સત્કાર કરના મહાનાદ સાથે ઉભા થયા સ્વામી ત્રદાનદંત્રની શ્રદ્ધા અપૂર અને અતીક્રિડ છે પોતે સમયે નિદાન અને કાયદેગળ-ગાનદાર નિપુણ છે મંગતગમિની સભાના પ્રમુખ તરીકે એમણે આપેલુ બાપણ એક દિવસે વિચારના યોગ્ય છે એમાં હિન્દનાનો અપાયેમે મહાન સંદેશ છે એમાં સાચા હિન્દીગતનુ શુદ્ધ હ વ છે સ્વાથ અન્યાય, ખુનરેણ સ્લામે તેમાં પ્રમન પોષકાર છે મનુષ્યની સકલ સમાજ માટે તેમાં હિન્દ્ય નિયત્રેમ છે હિન્દનાનો તહેમતા કનવ્યનુ બાન કરાગી સુન્દર બોધ છે હિન્દના રાષ્ટ્રજનમાં બામી મથેના જે મહાન પક્ષો તહેમાં એક થતા વણી નમ્ર બના દ' નિનનિ છે સ્વામિજી પતનમની નાદીરસાગી ઉપર ઉન્દા અશુ આરના જહે કે કે, પ્રત્ત અપના પૈત્રિક પ્રથાકે અલુમાર સિર આર વંરસે નથી, જાને મા ત્રાપ હાનિમકે પામ, ફરિયાદરો કીટી. પરંતુ ઉત્તો પહરેસે હી પૌત્ર ફલગ્ર કર રહ્લી થી જૌર ડનરો હુકુમ દે દિવા યા નિ મદિ મૂલ નર, હસે માબાપ સમજનેલાઈ પ્રત્ત, હમકે મદિરકી ઔર ચલનેકા થન કરે તો જૈસે મી હો સકે, હહે આગે ચઢનેમે રોકા જાયે. મોળા નિહલી પ્રત્તને ફઠે હુદ યાલ્સકી તરહ સરપીટ કર આગે બઢનેકા ચલ નિયા, ગૌર પ્રત્તકે પતિ સપાદ.

નાન પચમકે પ્રતિનિધિએને ડમકી પ્રજાકો ગોત્રિઆસે મૂન હાલ હજા સ્વાધર્મ વારો બાર રાજ્ય
 હે વહાં રૂપ ગિર હુણ સમયમે નિ સ્વાયસમતાના પ્રકાપ મેસે હોના । નિયમ કે નામપર વિપ્લવ બાર
 શાન્તિ કે નામપર અલાચારકા રાજ્ય પેલ મયા । માસલલ ને નર, નારી, ગલ જદ બાર યુવા-સગ કો
 વેનાન રર દિયા । ડસ દિન માસલલ કા વિનય હુના બાર શાન્તિ પેલ ગદ, પરન્તુ વદ મ્મશાન
 મૂમિ બાર કવરમાનકી શાન્તિ ચી-વદ મૌનકી શાન્તિ ચી !—આમ ટુ ખ ગિનિપગ મોડના
 અથુઓ સાગના સ્વામિજીએ એક ગજબમત, દેશબત વિશ્વબમ અને ઓથી વધારે પ્રમુખમનના
 ઉત્તમ હુદને રમત કરું એક રાગનિન પ્રતીની ભરકર નન એ. તદન બીન-વામનાર,
 પ્રમુ અને પ્રમુતાને ના માનનાર, રાગ-મમ્મરને ના ઓળખનાર પોતાની રાગની શુદ્ધિએ
 આનનાર અધિારી કરે અને એના એ રાગીણ કૃત્યને કાપ । નિયમ નામને તદન અપોગ્ય
 એવા અન્યાયી અને નિરુદ્ધ કાપલ-રક્ષણ આપે એરી સ્વમ્યા તો હિન્દમા આજે જ
 ગેવ, સામગી અને અનુભવી સ્વામિજીએ આ રાગની અને નિયમ-વિનયની સ્વસ્થા રહામે
 પોકાડા હા પો છે એમરી હિન્દ-સમગ્રતનુ હેવ નન રુ છે આગળ આનના કયા સ્વામીકો
 રાગનિક ગાદોલનમે માગ લેના ગાદિ ? એ અચીન-અમાધુ પ્રમતો ઉત્તર સ્વામિજીએ
 મહુ ઉત્તમગીને આપ્યો છે ‘જે વિસથી મહે પરિવ મનાસાશ્રમ રીદારો છે તે
 વિવમથી મારા મસારને હુ એક પવિત્ર મમનુ હુ માગ વિવના ધાને એક
 આમે નેરડા અને લોકસન્ન છોડીને મે મેરા રા છે એ મહાર મન છે’ પરિવ
 ભારતવપમા અમખ્ય સાહુ સન્ધામીઓ કે એ મહાન ના મેને રાના આપે, અને
 સમાગ્રમા ઉચ્ચ વિશામતો આપે, અને પોનાના રાગના સ્વામિજીની માહત સમજે,
 જનુભવે અને આમારમા મુકે તો, હિન્દના પુના તરિકે લેમનુ જન્મુ પરે જ મદન નીરડે,
 સ્વામિ મહાન શ આનુ આ હોવન પ્રેવા સાધુ સન્ધામીઓમા એ મનન જાગૃત કરના
 પ્રજા ધાર એ નુ છંડના વોગ્ય નથી ? ઉપગના પ્રજના મીધા અને મદન ઉત્તર પોતાના
 ભાગમા સ્વામિજીએ આપ્યા છે એમનામા આત્મમગની ન્યૂનતા નથી પણ આત્મમગના
 પૂર નેરથી વહે છે આ દષ્ટિએ જોતા આ લેખ-આ ભાષા ધણુ કિમતી કે । જામા
 પણ મ અર્થનાન અને વિચારયોગ્ય છે

હવે બીજી દષ્ટિએ-ગજબીર દષ્ટિથી જોઈએ તો કાગલ નિગસા ઉત્પત થાય એનું છે
 મોન્ટેયુ-સિન્દાના નવા ગજબીય મુધાગનો કાવો પમાર થયો કે એ કાવો ધરો બરો
 અધુરો છે અમતો આપે એવો છે એ કાપ । સમધમા સ્વામિજીએ વિગનમા રુ જ
 કંધુ નથી. જો કે દુકળમા જણાવે છે-સ્વમગધ શકે છે કે એ પોતે તેથી સનુષ્ટ નથી
 મારી વાન છે પણ એટલુ બસ નથો ગજબીય દષ્ટિથી સમન નિવેથી એ વાતને પુગતી
 આપવાની જરૂર હતી દેશમા આજ બે મહાન પલ પથ છે, અરહે એને મહાન રી સકતા
 નથી ગણ્ય એ જ કે એ ન્દાના-બોડી સખાના પશુમાનો મોટો ભાગ અનરથી કૌંસિસનો
 પપ છે કોઈ રરમના માર્ગ, કોઈ મેચ્યા ચંચાયા, કોઈ પાગકાની શુદ્ધિએ દેરાયા, એના

દેલ્હીએ જતો આ થોડી સખ્યાની ન્હાની સખ્યામા છે અને રાજકીય સિદ્ધાન્તોમા કેવળ મતભેદ છે માટે જ અમ્હે કોંગ્રેસ સાથે સહમત થઈ શકતા નથી એવું વિચારદર્શન એ મિત્રા આપ્યું છે અત્યંત જુદી લાગણીઓ છે એ લાગણીઓ સ્પષ્ટતાથી નિરૂપાથી જણાવવાને એ નિર્મત છે એવું અમ્હેને લાગે છે અમ્હે પણ દ્વંદ્વીએ લીએ કે અમ્હાર આ અનુમાન અસત્ય નીવડે. સ્વામિજી આ ન્હાના પક્ષને પોતાની ભેગવિ સાગના કરે છે બહુ સાચું કહે છે પણ એ કહેવું હવે જરૂરનું નથી જે નાગરિકોમા નેતાઓમા આદર્શ નથી, ક્ષમતા નથી, ધીરતા નથી, અદિષ્ટતા નથી અને સર્વના કરતા પણ વિશેષ તો જે પોતાની માનુ-ભૂમિના ક'યાલુચયમા અન્યથા રીતે હાજરી નથી આપતા એટલું જ નહિ પરંતુ અન્યને પણ હાજર ના રહેવા ઉત્તેજીત કરે છે એ અધર્મ જ ગણી શકાય-એ પ્રેરણા હશેજવાય- અને આના જનોને ઉપદેશ અને મિત્રાણીઓ નુ અસ્થાને નથી ? સ્વયમેવ જે જનો— પોતાની જ કષ્ટાથી પ્રેરાઈને જે જનો—એ કોંગ્રેસનો બહિષ્કાર કર્યો છે તેમને આમનણુની હવે જરૂર ની હોય ? સ્વયમેવ જેમણે ત્યાગ કર્યો છે તેમને સ્વયમેવ તેને પુનઃ સ્વીકાર કરવાની છુટ છે આમિજીએ આમ બે ત્રણ મુદ્દા ચર્ચા છે એટલે લેખ ભાવણ—સાર છે—નિચારને યોગ્ય છે ભાવણ પુર થતા મુખાર્ષની ખાસ કોંગ્રેસના માણ પ્રમુખ મહાગાય મિ હસન ઇમામે દરખાસ્ત કરી અને અન્ય જનોએ તેને અનુમોદન આપ્યું અને પંજમની એકલદયથી મેના કંગા પડિત મોતી-લાલ નહેરુએ કોંગ્રેસનું પ્રમુખપદ લીધું પડિતજીની દેશમેવા પંજમના પ્રકરણ પહેલા દેશમા બા. મશહર ન હતી એમના પ્રાતમા વિરોધ પ્રમાણુમા અને અન્ય સ્થળોએ કાઈક એક પ્રમાણુમા શિક્ષિત વર્ગમા એક અનુભવી અને આના દેશમેવ તરીકે એ અનગત વિખ્યાત હતા પંજમના પ્રકરણે એમને પધારે ભગૃત કર્યા એક નવમુવા-નને પણ એ લાણ દારમાની દે એટલા બધી એમણે પંજમની બાવ ધરી પરિણામે પંજમ એમનું જન્મમગ્નું ત્રણી બન્યું અને પંજમની આ કોંગ્રેસના અધિવેશનના પ્રમુખપદે પંજમની અને ખીમ આતોની પ્રજાએ એમને સુદી વહાવા એમની દેશમેવાનો યોગ બન્યો આમ બન્યો પ્રજા નગણી છે એવા દેલ્હી દેશમેવાના ઉદ્ધાગ આમ અસત્ય કર્યા. પ્રજા ભગૃત છે— સહમણુ છે—વિવેક ભલે છે એ આચારમા મુખી બતાવ્યું પ્રમુખ મહાગાયની પસંદગી કરવા માટે દરન મુકતા અને અનુમોદન આપતા થયેલા ભાવણો નિગાળના છોકરાઓના શબ્દો હતા મિ હસન ઇમામ અને રા ભગતરામ કપૂરે દીક બોલ્યા હતા ત્યારે અન્યને શુ બોલવું એ સુઝ્યું નહિ જૂનકાળની કોંગ્રેસમા આવી સ્થિતિ નહતી પડિતજીનું ભાવણ અતિશય લાણ હતું અને પંજમની દુર્ધર્ત ગિચિતિનું વણન અને નવા રાજકીય મુદ્ધારાના કાયદાનું નિરૂપણ એ એના મુખ્ય વિષય હતા પડિતજીએ પોતાના ભાવણની રાગ્યાતમા જણાવું હતું કે ‘તહમારા સખ્યાય લાઈઓના કરપીણ ખુનના ઉડા રોકમા તહમે આને અદિ બેગા મન્યા છો, અને મ્હેને તેના પ્રમુખ તરીકે સુદી કહાડીને તહમે મ્હેને તહમારે

મુખ્ય ગોચક બનાયો છે, ' અને તે ખરું જ હતું. પડિતજીને પળખતી આ દુરાવસ્થા, પ્રચલિત વિનાયકી જે તીવ્ર ધા લાગ્યો હતો તેથી જ હેમણે પળખતી મહામંદાનુ મન રીધું હતું. 'પડિતજી બાપજી ઉપર કહ્યું તેમ અનિશ્ચય લાગ્યું હતું. દિન ઉઘે હિન્દના પ્રજાજનના પ્રશ્નોમા હાથી પણ જન્મા ઉગેરા, યતા જાય છે, અને સત્તા સુણાવેની મુશ્કેલીઓ, જરૂરી આતોનો નામતાર સરકાર ઉકેલ કળતી નથી એટલે આભાવિક રીતે પ્રજાજનના પ્રશ્નોની મુખ્ય વધારેને વધારે મુશ્કેલી જાય છે. કોંગ્રેસના પ્રમુખને અને કોંગ્રેસના કાર્યક્ષેત્રને માથે આમ લામતો બોલો દિન ઉઘે વધતો જાય છે. આવી સ્થિતિમા પ્રમુખ મહાશય પોતાના બાપજીમા બધા જ પ્રશ્નોની ચર્ચા કરી શકે એવું માનવું બરાબર નથી ધણા અગત્યના મહાન પ્રશ્નો જ આવા સમે એ બાપજીના આમ મુદ્દા બની શકે અને તે જ ઉપર ચર્ચા થઈ શકે-બીજી અસંબરિત છે. પડિતજીના બાપજીમા આવા મોટા પ્રશ્નોની ચર્ચા હતી પણ વિષયોની પમદગીમા બહુ નિવેક હતો નહિ અને ચર્ચાની લાજીમા બહુ તેજ ન હતું. જે કે પળખના પ્રશ્ને અને સુધારાના પ્રશ્ને એમણે કેટલીક વજનદાર દલીલોથી ચર્ચા હતા. પળખની હાકેમસાર્થ મૂળથી સંડેની હતી એ વાતની તરફ ધ્યાન ખેંચના એમણે ખરું જ કહ્યું છે કે *'But repression and terrorism have never yet killed the life of a nation, they but increase the disaffection and drive it underground to pursue an unhealthy course breaking out occasionally into crimes of violence. And this brings further repression and so the vicious circle goes on. No one can but deplore violence and political crime. But let us not forget that this is the direct outcome of continued repression. It is due to the perversity of the executive which blinds itself to the causes of the discontent and; like a mad bull, goes about attacking all who dare to stand up against it.'* પળખના અમન રોની આપજીદ નીતિનો લક્ષણોનો જુદા જુદા બેદ આમ બતાવનામા એમણે 'અમારને ઉતારી પાડી છે' એવો આરોપ કેટલાક જનોએ મુક્યો છે. એ આરોપ જેટલો અસય અને નિર્મન છે તે કરતા પણ વિશેષ તો-આરોપ મૂકનાર જનો હિન્દીએ પ્રજાની પ્રજાદિએ પુરેપુરી અનગણ્યને યોગ્ય છે. પળખની દુરાવસ્થાથી જે હિન્દીજનનું હૃદય ત્રાગી ઉઠે નહિ કે પળખીલાઇઓ અને બહેનો તરફ અનુમ્પ અનુભવે નહિ એ હિન્દીજનના નામને સ્હજે યોગ્ય નથી. મગાવાના ભાગના કરનામે પળખનો આ પ્રશ્ન લક્ષનાર નિચારને યોગ્ય છે. જમાનાના ભાગનાનો પ્રશ્ન એ હિન્દ સમસ્તનો પ્રશ્ન ન હતો, એથી હિન્દસમસ્તને કોઈ જાતનું નુકસાન ન હતું. પણ એ કેવળ પ્રાતિક પ્રશ્ન હતો, અ પ્રશ્ને અર્થે જમાનામા સ્વદેશી અને મોંઘકાટ જેવા આદેશનો મજા સુરેન્દ્રનાથ મેનરજીના નેતૃત્વ નીચે પુર વેગથી પ્રેરણા-જગત બન્ધા અને આના પ્રેરકો પળખનો પ્રશ્ન રોનકારી સમ્યો ના. પળખીલાઇઓની તીવ્રતા તીવ્ર

મહેન્દ્રનો પણ અનાદૃષ્ટ વો એમને કીડ લાગ્યો એમની કંઈલાથી જાદુમદ થયેલી અંતિ કોમન અને આત્મનિર્ણયીઓનો તિરસ્કાર કરવો જ રીકવાગ્યો એ શુ મૂલ્યે છે? પ્રજા બગાડના ભાગના નખતે જાગૃત હોડી તે કરતા આજ અહસત્રણી વધારે દદતાથી જાગૃત બની છે એ પ્રજાને પ્રગતિના માગ તોરનારું ધર્મકર્તવ્ય ધમના નેતાઓને શિર છે એ ધર્મતત્ત્વના સ્વમંજનાર કે એ ધર્મકર્તવ્યનો અનાદૃષ્ટ કરનાર પ્રજાના પ્રેમને પાત્ર ના બને તો એમા આશ્ચર્ય કશું જ નથી પ્રજા એમા ફેલવાન કરતી નથી ફક્ત સખેદ આશ્ચર્ય એ લાગે છે કે પત્તમના પ્રશ્ને હજી હિન્દીજનોના હૃદયોને પુરા રોચકાવ્યા નથી પણ પડિન માતીવાનજીએ પ્રમુખપદેથી પત્તમના વિનાષને દેશની અહાનુભૂતિ અને આત્માસન આપ્યા છે જેમણે જાની માનનાળા બાગને નજરે નેચેા હોય, જેમણે પોતાના દેશમુખ્યોની નિર્દોષ કતબથી રેકાવના લોહીથી રંગાયલી લાલ ખૂની માગી નેષ હરો, જેમણે મશીનગનોની ગોળીના ગોળીખારથી ધાવન થયેલી ભીંતોની સાફી નજરે નેષ હોય તેમના હૃદયમાથી અમિના ભડકા નીકળ્યા વિના ગહે એમ નથી એમના ચક્ષુઆમાથી લોની વરસ્યા વિના રહે એમ નથી હજી એ માટી, હજી એ ગોળીઓ, હજી એ પ્રય ભીતો અને ભવ્ય જલીયાનનાળા બાગ લા ગોળુદ છે ગવથી ઉભા છે કંઈલાથી અગુરુ આ મિત્ર કોના હૃદય ના રોચકાવે? ક્યો હિન્દીજન ના રોઈ ઉઠે? અમહે તો માનીએ છીએ કે પડિતજીએ પોતાના ભાવજીમા બહુ સખમ રાખ્યો છે પૃથુ ગભીરતા સાચી છે અને હ પથી એ રડ્યા છે તે કરતા એમણે વાલુ ઓહ બતાવ્યું છે પત્તમની કતબથી ના રડી-કંકળી ઉત્તાર હિન્દીજન હિન્દી નથી એવું અમહારે બેધક કહેવું પડે છે જો કે પ્રજાના પ્રભુત્વમા માનનાર તરીકે અમહે આ ખુનરેણમા હિન્દના સાગોપાગ કલ્યાણના લડા ખીજ રોપાયના નેષએ ઝીએ યુદ્ધના ચાર પર્વના સમયમા પત્તમના સત્તાધિકારીઓએ પ્રજાઉપર જે મામથી રાજ્ય કર્યું છે તેનું નહુન પડિતજીએ એટલી જ સચોટતાથી આપ્યું છે આવા સત્યકથનોથી અધિકારીઓ અને પ્રજાસભ ભાગી ઉઠે એમા આશ્ચર્ય નથી આજસુધી અધિકારીઓની ગપુતી એ હતી કે હિન્દની પ્રજા નિર્માલ્ય અને અસક્ત છે એને જેમ કબારીસુ તેમ દનાશે-ચ પારો પણ પ્રમગ આવે હિન્દીપ્રજા પોતાનું પુરાતન સૌય, પુરાતન નિકરતા, પુરાતન દદતા, અને પુરાતન આત્મભાન, આત્મગૌરવ અને કર્તવ્યપગાય જીતાને જાગૃત કરી રહે એમ છે એ બતાવ્યું છે પ્રજાની અમરતામા એકનિષ્ઠ ભક્તિવાળી હિન્દી પ્રજા આત્મભાનવાળી છે પડિતજીએ ચોચ કર્યું છે કે, *'unless we adhere to truth and discard fear we cannot get rid of the slave psychology, the outcome of generations of repression, which has been our sad inheritance'* સસને દદતાથી વળગી રહેવું અને ભયને તિયાજીનિ આપવી એથી જ હિન્દનો કલ્યાણમા ખુનો થાય છે અને આમ આ સત્યકથનોના ઉપર સુકવામા આવતા આરોપ પુરેપુરી અગણ્યનાને જ ગોચ છે

ખીને અમલનો પ્રશ્ન એ હિન્દી રાજકીય સુધારાનો હતો પરિણામે આ પ્રશ્નને ચર્ચતા પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવે છે એ કહે છે કે, *The act is not based on the wishes of the people of India and its provisions fall short of the minimum demands made by the Congress* આ કથનમા દેસનો સાચો ઉદ્દેશ છે નહીં રાજકીય સુધારાનો કાયદો પ્રજામતને જોઈને તૈયાર નહીં અનુકૂળ નથી પ્રજા આગવી હતી તેથી ખેડે એણે જ મળ્યું છે આ કથન સામે એવી ફરિયાદ ઉઠાવવામા આવી છે કે દેસના કેદનાજ ખૂબીમાના કેટલાક જનો સરકાર સાથે નહીં સુધારાના સવધમા સદ્કાર કરવાને ઠેકાણે વિરોધ પાડે આ ફરિયાદમાં સત્ય હોવાનું અમને પણ લાગે છે પણ એનું સ્વરૂપ જુદું છે વિરોધ તો ત્યા પાડનામા આગળે કે જ્યાં હિન્દ અને હિન્દવાસીઓના અહિંતાના પ્રશ્નો ચર્ચાએ જ્યાં માણકન, એકાધાર જોના ખીનજોખમદારી અમનદારોના અમાત્યી ક્રમેને સરકાર અનુમતિ આપશે, જ્યાં દેસના નરરતનેને કે પ્રજાનર્મની કોઈ પણ ન્યક્તિને અન્યાય થશે ત્યાં બ્રિટીશ શહેનશાહતના સામ્રાજ્યમા હિન્દ અને હિન્દીજનોની જ્યાં અન્યાયના કરવામા આવશે, જ્યાં એમની પ્રતિજ્ઞાને અને દલપતે પોતાના પહોંચાડવામા આવશે, જ્યાં એમની પ્રજુક્ત સ્વતંત્રતા ઉપર છેલ્લું ચુકનામા આવશે, જ્યાં એમને અન્યાયની કૃત્રિમ ખેડીઓમા પારકાના સ્વાર્થમાટે સ્વતંત્રતાથી જકડવામા આવશે ત્યાં ખાખી હિન્દીજનો સામ્રાજ્યના પગમળકા છે સામ્રાજ્યવાળી છે જમતની પ્રજાઓમા હિન્દ સ્વતંત્ર પછે પોતાના પગઉપર ઉભા રહીને ધૂમી શકે અને માનસિક, શારીરિક અને આર્થિક પગ ધીનતાની ખેડીઓમાથી મુક્ત રહી સ્વતંત્રપણે જીવન જીવી શકે એવી સ્થિતિ ઉભી કરી એ એનું અને એના સન્તાનેનું પરમ લક્ષ્ય છે અને એ લક્ષ્ય હિન્દવાસો ગમે તે બોગે અને ગમે તે ત્યાગે સાવના સમર્થ જોને એ અમદારી પરમ આભેનાપ છે બાકી ખીન રીતે હિન્દી પ્રજાને આપનામા આવેના નવા સુધારાઓનો અસ્વીકાર કોઈ કરી શકે તેમ નથી રાજદાનજેશ્વરની એ મહા આજ્ઞા છે અને એ આજ્ઞા સર્વ હિન્દીજનને શિરસાનંદ જ છે પણ એનો સ્વીકાર એટલે વિરોધ મોતનું નહિ એવો અર્થ નથી, અમ્હે ખાઈશુ-આદો-નીશુ-પચાવીશુ પણ તે સાથે જ નહીં નહીં પાવેથી જોરજોર આમલી માગણી કરીશુ અને જ્યાં સુધી અમદાર હવે પુરેપુરા સત્વર થયા નથી ત્યાં સુધી અમને જ્યાં નથી વળવાનો વળી શકે એમ છે જ નહિ પરિણામે કહ્યું છે કે *'If our lives and honour are to remain at the mercy of an irresponsible executive and military, if the ordinary rights of human beings are denied to us, then all talk of reform is mockery Better to breathe God's free air in rags than be a corpse in the finest raiment'* અધિકારી વર્ગના અહંકાર અને વિરોધની વ્યાખ્યા આ જ છે એ સિવાયની બીજી વ્યાખ્યા કોન પણ સાચા હિન્દીજનને માન્ય નથી વિરોધ જ કરવાની ખાતર વિરોધ એ સિદ્ધાન્તવાદી ના હિન્દમા

નથી જ એટલે કહેવામાં અતિગમેષ્ઠિ નથી અને *This spirit of Nationalism cannot rest content unless all our demands are acceded to* એ કહેવામાં કોઇ પાપ કરતું નથી પરિત્તએ આમ નવા સુધારા સળન્ધમાં જે ઉદ્ગાર કદાચ છે તે ઉપર કહ્યું તેમ દેશના સાચા ઉદ્ધાર છે આ સર્વન્ધમાં અમદે અમદારા ગયા અદમા જે કહ્યું છે તે તરફ વાચકોનું ધ્યાન ખેંચીએ તોએ પરિત્તએ આ જે મહત્વના પ્રશ્ન ઉપરાંત બીજા પ્રશ્નો કુકાર્માં જનની નાખ્યા છે આ લાપલુ નામદાર સમ્રાટ્થીના બાદશાહી દેવદ પહેલા વખતમાં આવ્યું હતું કૉંગ્રેસ મળતા એ દરેકે પ્રગટ થયો પરિત્તએ તે ઠતા પણ દેશના બાદશાહી પ્રસંગે ચોગ્ય શબ્દોમાં વધારી સક્યા નહિ કે સુધારાનો કાયદો પસાર થઈ ગયો હતો અને સમ્રાટ્થીની છેવટની સહિ પણ એનાપર થઈ ગઈ હતી એ વાતપર બેઈએ તેટલા ઝાંઝાઈ એમણે કૉંગ્રેસનું ધ્યાન ખેંચ્યું ન હતું કૉંગ્રેસના પ્રમુખનું ધ્યાન કેમ આ બાજુ નહિ ખેંચાયું હોય એ જરાક આશ્ચર્ય પમાડે છે અરતુ એકદરે આમ પરિત્તએ લાપલુ કેદનાં ગુલાઓથી ભરેલું હતું પણ બેઈએ તેટલા ગૌરવવાળું તેજદાર ન હતું છેલા ત્રણેક વરથી કૉંગ્રેસના પ્રમુખપદેથી અપાતા લાપલોમાં આ ન્યૂનતા બહુ સમગરીતે જણાઈ આવે છે

હવે કૉંગ્રેસે પસાર કરેલા દરારો તરફ નજર નાખીએ આ દરારોમાં કેટલાક તો ધણા જ ઉપયોગી હતા દરારોની સખ્યા તરફ જોતા એ મોટી હતી દક્ષિણ અને ઉત્તર આફ્રિકાના દિન્દારોનીઓની હાડમારી, પંજાબના એપ્રીલના તોફાન સમયની નાદીરશાહી અમનદારી વખતે પ્રજાવગતા મૂર્ખ માણુઓના અપકૃત્ય રહામે નાપસંગી, હટ્ટર કમિટી સમક્ષ પળખી નેનાઓને હાજર નહિ રહેના દેશની સરકારની આપખુદ કૃતિ રહામે કૉંગ્રેસ કમિટીએ ઉપાડેલી સ્વતંત્ર બાપકદનિ તરફ કૉંગ્રેસની સહાનુભૂતિ અને અનુમતિ, નિષ્કુર હાથી જનરત્વ હાથરની રહામે કાયદાની અદાવતમાં ન્યાય થાય તેના પ્રથમ પગના તરિકે તેની બરતરરી અને તે સાથે જ જળીધાનવાળા બાગની ખુનરેજનો સત્તાવાર હેવાલ પ્રજા સમક્ષ અને નામદાર સમ્રાટ્થીની સરકાર સમક્ષ મુન્નામાં જે અસહ્ય વિનય થયો છે તે માટે દિન્દી સરકાર અને પંજાબની સરકારને જવાબદાર ગણુરી, માયકન ઓડવાયરની પંજાબની આપખુદ અને નિષ્વસક રાજનીતિ અને હટ્ટર કમિટી પાસે જનરત્વ હાથરે કરેલી કતન તરફ એણે અનુમતિ દર્શાવી હતી એ કથનની ઉક્તિ અનુસાર એની રહામે કાયદાની અદાવતમાં ન્યાય થાય તેના પ્રથમ પગના તરિકે આર્મી-રફરી-કમિસનમાં એની દરેલી નિમણુક રદ કરવાની માગણી, અને લોર્ડ એમસફ આ દેશની પળખો વિશ્વાસ અને પ્રેમ બોધા છે માટે તેમને પદબ્રજ કરવાની આમહૂપૂર્વક સમ્રાટ્થીને વિનતિ, એપ્રીલના તોફાનમાં માર્યા ગયેલા અંગ્રેજ કે દિન્દીઓના સગાસબન્ધી તરફ દિલબોજ અને જનિધાનવાળા બાગની પ્રજા માટે ખરીદી કરવી અને ત્યજ એપ્રીલ માસમાં માર્યા ગયેલા અસખ્ય દેશજનોનું સમારક ઉલુ કરતું અને એ સમારક માટે દેશના વિશ્વાસને અને પ્રેમને પાત્ર એવા દેશસેવકોનું ચક્ર પીમણુ, પડી સરકારનું-સમ્રાટ્થીની મારી વીત વાતાઓ (સચિત વાર્તાસમહ) ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

સરકારનું ખિનાઈતના પ્રશ્ન સગવડમા કેટલાક અગ્રેજ અધિકારીઓએ ધાન્ય કરેલી નીતિ વિરુદ્ધ ધ્યાન ખેંચી એ પ્રશ્નનો હિન્દી સુસજ્જમાન બાધ્યોની લાગણીઓ તરફ સમભાવ દર્શાવી નિકાલ કરવો વિગેરે, તે ઉપરાંત પ્રમુખીય હક્કનું ગહેરનાનું, સુસંસ્થાનમા યોગ્યે ગાંધી નહિ રવાના લીધેના તત્ત્વો ઉપકાર વચન જેવા કેટલાક અગત્યના ઠગવો પણ હતા ૧૨૨નું કોંગ્રેસના કાયદે પુરેપુરું ઓળસ આપે એના ઠગવોમા નવા રાજકીય સુધારાનો હાથ મુખ્ય હતો એ ઠગવે કોંગ્રેસમા ભેગા થયેલા અનેક દેશમેવકો અને કાર્યવાદકોમા અસાધારણ ખર્ચ બગાડ ઉભો કર્યો હતો કોંગ્રેસના આ મુખ્ય ઠરાવમા રાજકીય સુધારાના કાયદાને કોંગ્રેસે *Disappointing*-ગાંધીજીના શબ્દોમા 'નાઉમેદ કરે એવો'-કહેવામા આવ્યો હતો આ ઠગવના પદમા રા ટિળક, મિ ચિત્તરમ્મન દાસ, મિ. સત્યમૂર્તિ અને અન્ય ગૃહસ્થો હતા મહાત્મા ગાંધીજી, પડિત મદનમોહન માનવિયજી અને મિ જીન્દાએ આ મંદો વિરુદ્ધ અને ઉપરાંત એમા મિ મોન્ટેગ્યુનો આભાર દર્શાવતા શબ્દો ઉમેરવા માટે હતા રીજ પક્ષે મિસીમ્ મિમેન્ટ હતા એ એવું કહેવા માગતા હતા કે આ કાયદાને અમલે આગત કરીએ છીએ અને ઉપરાંત તેમાં મિ મોન્ટેગ્યુ અને નોંડે સિન્હા બન્નેના આભાર દર્શાવતા શબ્દો ઉમેરવા સૂચવતા હતા કોંગ્રેસમા મિસીસ મિમેન્ટનો સુધારો આપે નેતાની સાથે જ કઢી શકાય એમ હતું કે એની કેવળ અવગણના જ થી નેહએ મહાત્મા ગાંધીજીના સુધારામા મિ મોન્ટેગ્યુના આભાર-સંનની વાત માન્ય થઈ શકે એમ નહીં પણ 'નાઉમેદ કરે એવો' એ શબ્દો એમને મદુ ખુચતા હતા પ્રજાને એ શબ્દો તો ખાસ નેહતા હતા અમદારો અગત્ય તત્ત્વો એવો હતો અને છે-મહાત્મા ગાંધીજીને માટે સર્વજ્ઞ માન હોવા છતાં પણ કહેવું પડે છે-કે, એમણે કોંગ્રેસમા રીકારેરી કાર્યપદ્ધતિ એમની પ્રતિગતે બહુ ગૌરવ આપે તેવી ન હતી મહાત્મા ગાંધીજીએ મિ મોન્ટેગ્યુમાટે જે આમદ્ધ ધર્યો હતો તે કેવળ વ્યાજબી હતો અને અમલે જાતે મૂળ ઠગવના અચારકોએ મિ મોન્ટેગ્યુનો ઉપકાર નુકાયે દર્શાવવાની અગત્ય નેહ નહિ એ અવિવેજી કાર્ય સાથે સદમત થઈ શકતા નહિ હોવાથી મહાત્મા ગાંધીજીના મતને અનુમોદન આપવું યોગ્ય ધારતા હતા આપણા દેશનું કથન છે કે સાદુ એ કહેવાય કે અપકારનો જન્મો ઉપકારથી વાગે તો મિ મોન્ટેગ્યુએ આપણા ઉપર અપમાર તો કર્યો જ નથી પણ જે કાર્ડ કર્યું છે-પત્રી તે ગમે તે કારણોને વચ મધ કર્યું હોય-પણ તે ઉપકાર જ છે અને એટલો ઉપકાર માનવાની પણ ઉારના આપણે દર્શાવી શકીએ નહિ તો એક સરકૂત અને ગૌરવાન્વિત પ્રજા તરીકેનો આપણો હક્ક હુન થાય છે-આપણે શરમાવું પડશે અમલે જન્મ દુઃખ થવું કે મિ મિષીનવ્યદપાન જેવા પ્રજાના પ્રમુખને પુરેપુરા માનનાર દેશમેવક પણ રા ટિલક અને તહેમના અનુયાયીમિ સત્યમૂર્તિ સાથે નેતાના હતા રા ટિલક એ દેશમા આજ એક મહાન વ્યક્તિ છે અને એમના શબ્દેશબ્દો-અને પ્રત્યેક આચરણોના તોડન થાય છે રા ટિલકની દેશમેવાના આન્દોનનો મદુ વેગભર્યો છે પોતાના ઠરાવ ઉપર એમણે બહુ સ્પષ્ટ વિવેચન કર્યું હતું અને અમદારે કહેવું નેહએ

કે એ બા સમમનાજી હવે જાણુ વિવેચન સાબળ્ય પછી પણ મિ મોન્ટેગુના આશા દર્શન નિરૂદ્ધ એ કેમ હતા એ સ્વમજાણુ નથી અમ્હને આ ચર્ચામાં બહુ મોરવ લાગ્યું નથી મિ સત્ય-મતિના આપણે ઉદ્ધત ટીએ એવા ખીન-જવાનદા અને કૌંઝેસને બેધડી સરમાપે એવા વાનમાણોએ આ દરાનની કિમત જોગી ટી છે મહાત્મા ગાંધીજીએ પોતાનો સુધારો ગળુ કરતા બેઠે બેઠે પણ ઘણા જ વૈધેથી જતા હિમતથી અને નિઃસતાથી સારી ચચા ટી હતી અમ્હે પરિણામ ધાર્યું હતું તે જ અને આજુ અને કૌંઝેસમાં બે પક્ષવચ્ચે મત લેનારો પ્રસંગ ઉભો થયો હતો. છંદે પણ આ બન્ને પક્ષે જે સમજાવતિ કરી લીધી તેવી કૌંઝેસનું મૌન અને કૌંઝેસ ની પ્રતિજ્ઞા અધિક થઈ છે કેટલીક દિશા તરફથી એમ આરોપ મૂકનામાં આ-યો કે કે મહાત્મા ગાંધીજીએ કશું જ મેળવ્યું નથી અને રા ટિવડના પક્ષે જીત કરી છે અમ્હે આ માની રાજતા નથી અમ્હારો આ અભિપ્રાય નથી અમ્હ આ સમાધાની અને આપ-નેની નીતિની પ્રજસા જ કરીએ છીએ છતા પણ ચર્ચાની ખાતર મહાત્મા ગાંધીજી હાપાં અને ગ ટિવડે જીત્યા એવું કશું કરીએ તો પણ શુ થયું ? દાર અને જીત કાણે કોની વચ્ચે કરી ? એ લાઈએ ખીલવું કહેણું મરિકાઈ એક લાઈએ ખાળની સાથે સહકાર ચોળ્યો અને લાઈ લાઈને ભેટે કે એક લાઈ ખીજા લાઈ માટે પેનાનું સર્વસ્વ ત્યજે તો એમાં નીચું શુ જોવાનું છે ? એમાં હનકુ શુ છે ? અને તે પણ કદાચને દોષ તોયે શુ ? સજા ભાકુ પામે નીચા મુખે ઉભા રહેવામાં તરમ નથી લાઈ લાઈચારો લુનાયે તો આ દેશનું નખખોદ ગયું લાઈ લાઈઓમાં રાગરેષ અને દુસ્મનાવટ થયે તો આ દેશ પાયમાન આરે પરાધી ! ક્યો અમ્હને આ સમધાનમાં મદદની લાજે છે પ્રશ્નરન જણાય છે તે માટે અમ્હે બન્ને પક્ષના નેતાઓને અત કરણથી અભિનંદન આપીએ છીએ પશ્ચિત માનવિયજીએ આ સમાધાનમાં જે ઉપયોગી ભાગ લીધો છે તે ખરે જ સ્તુત્ય હતો અમ્હારા રનાત્ર મત પ્રમાણે *Disappointing* નાઉમેદ કરે કે વો-એ શબ્દો દરાવમાં રાખવાથી જરૂર જ હતી તેમ મિ મોન્ટેગુ સાથે લૉડ સિન્હાનું નામ નાખ્ય કરનાની પણ બહુ જરૂર હતી અને લૉડ સિન્હાનું નામ એમાં નથી મુકાય એથી એ દરાવની કિમત કરી જ નથી એમ કહીએ તો તે અસત્ય નથી શુ લૉડ સિન્હાની દેસસેવા જોઈ હતી ? શુ લૉડ સિન્હાએ આ દેશનું કોઈ ભંડકર અહિત કર્યું છે ? શુ લૉડ સિન્હા જે અધિકારપદ આજ ભોગવે છે તેથી દેશ સારાને અભિમાન લેના જેવું નથી ? શુ હિન્દીજનો પોતે જ પોતાના હિન્દી બન્ધુ પ્રતિ આટલું વૈગનસ્ય રાખશે ? કૌંઝેસે આ એક ભયકર ભૂલ કરી છે અને એ ભૂનશ્યાં માંજે જવાની જે દેશસેવકોએ અધીરાઈ દર્શાવી છે તેવું પ્રાયશ્ચિત્ત જરૂર જ તેમણે આપણુ પડ્યે કૌંઝેસના સનન્ધ કાર્યથી અત્યન્ત આનન્દ અને સતોષ થાય એમ છે પણ સોનની ચાગીમાં મેખ સમાન લૉડ સિન્હાના આભારદર્શનને ઉચ્ચાર સરખો પણ કરવામાં આવ્યો નથી એ ઘણું જ દુષ્કૃત્ય થયું છે સુધારાના દરાનને આ પ્રમાણે બહુ અર્થવામાં આ-યો હતો અને એકદરે વ્યવહારનિયમતાથી અપૂર્વ જાનિથી આ રાષ્ટ્રીય પરિષદનો સમારભ સજ્વ નીવડ્યો હતો.

હવે જે વાતો તરફ આપણા ગુજરાતીભાષીઓનું લક્ષ્ય ખેંચવાની અમદે જરૂર લેઇએ છીએ, એક તો એ છે કોંગ્રેસમાં આપણા ગુજરાતીભાષીઓની હાજરીને કે પ્રથમ કરતા બેશ્વર વધારે જ હતી અને વિવિધ જતા વધતા જૂને એવી આતા તપીએ છીએ, છતાં પણ મુચવાની જગ્યા છે કે કોંગ્રેસમાં જતુ એ મોજમોજ નથી, વૈભવવિભાવ નથી પણ ભારતના કુલાલજાતી વાર્ષિક તીર્થયાત્રા છે એ લીધવાના પુણ્યની ઉત્તેજક છે, ધર્મની સાધક છે હવે આ તીર્થયાત્રાએ જતા ગુજરાતીભાષીઓએ પરસ્પરને સદાચાર અને અબેદરૂતિ સ્વીકારવા પડશે અમદેને બહુ શોક થાય છે કે આ વર્ષનના અધિવેશનમાં ગમેતા આપણા ગુજરાતીભાષીઓમાંના કેટલાક બહુ સક્રિયનરૂતિ દર્શાવ્યા ઉપરાત સ્વાથના સચાનક બન્યા ॥ એક પ્રસંગ આ હતો વિપનનિર્ણયકમક કમિટિ માટે ગુજરાત તરફથી પાંચ સભ્યોની નુટણી થાય છે આ નુટણી વખતે રા દિનરે બહુ અનુભવ બની આપણુરૂતિ દર્શાવી હતી એવુ મુચવામાં આનુ હવે કે આ પાંચ સભ્યોમાંટે ગુજરાતના પાંચ છાત્રાએ-અમદાવાદ એમ, પચમદાન, હરિય અને સુત-એ દરેકમાંથી એક એક સભ્યનુ નામ સૌ ગુજરાતીઓએ ભેગા પડી નહીં વરી રા દિનક જે આ નુટણી વખતે ભેગા મળેતા પ્રતિનિધિમળના પ્રમુખ હતા તેમની પાસે રળુ કરવુ પણ ગુજરાતીઓમાં સત્રામદ અને સરાજનના કેટલાક દિમાપતીઓ પોતે જ હજી દુરામદના પોત નાચ્યા છે એક સદગૃહસ્થ તરફથી અમદેને એવુ કહેવામાં આયુ કે આ યોજના પેશ જાય એમ નથી કારણ એક ગૃહસ્થને એમના બીજા મિત્રો સાથે વિપનનિર્ણયકમક કમિટિમાં જગાનો બહુ લોભ હતો પરિણામે બ્યારે નુટણી થઈત્યારે અમદાવાદમાંથી ત્રણ, એમમાંથી એક અને હરિયમાંથી એક એમ નુટણા પચમદાન અને સુરતમાંથી કોઈ નહિ જે કે ત્યાની પ્રમના હિતમાં ભાગ લે એવા ગૃહસ્થો અમૃતસરની કોંગ્રેસમાં હતા, આ નુટણીમાં એ ઉમેતવાર પણ હતી પણ અમદાવાદના આ ગૃહસ્થોમાંથી કોઈ એવો સ્વાર્થલાભી નીકળ્યો નહિ એટલુ જ નહિ પરંતુ અન્ય છાત્રાઓના આ ગૃહસ્થો મદામે ઉભા થયા આ નુટણી બહુ અપ્રમાણિક રીતે થઈ હતી અને રા દિનકે એને પોલી હતી પણ આપણા ગુજરાતીભાષીઓ જ ન્યા રોપમાં હતા ત્યાં કોને શુ લહેવું? અમદે ધ્વંજીએ છીએ કે હવિષ્યમાં આવી સક્રિય દુનન મનોરૂતિને આ સજજતો પોપશે નહિ પણ શુદ્ધ ચારિત્ર્યથી અને પુરી ઉદ્ધરતાથી વર્તશે આપણા ગુજરાતીભાષીઓ દેશના આ સક્રાન્તિકાળમાં અને પ્રગતિના યુગમાં દિનપ્રતિદિન વધારે ઉત્સાહભર્યો ભાગ લેતા રીએ એ નેટલુ આસ્થક છે તે કરના વિશેષ તો પોતાના જીવનમાં સહોદરશી અન્ય ગુજરાતી બનુઓ તરફ વધારે કામળ બ્રાનુભાવ ધારે અને નિસ્વાર્થ અને દેશમેવાના બાજુ આજરે ત્યજી શુદ્ધ ધમલાવથી જીવનને ઉત્તર કરે એ છે દેશત્યાજીના મદાવડમાં ખીલત પ્રાન્તોસાથે પોતાની પણ આહુતિ કેવળ દેશકર્તવ્યની બુદ્ધિથી પ્રેરતને જ આપતા ગુજરાત શીખશે એ આશા વધારે પડી ગણાય જ નહિ

અલૌકિક પ્રેયસી.

લેખક — રા. ચિત્રનલાલ ભોગીલાલ ગાધી.

(હરિણી વૃત્ત)

હ વહિભરા સ્નેહોર્મિના સખે । વ્યથા હાનવું ?
 પ્રલયગ્નના બાવો શા હું કહું ત્યમ ના કહું ?
 તુજ ભૂખિયે પૂરાનાનું સદા ઉર આ ચહે,
 તુજ હૃદયસુ ભીકારાયા જ રંગે અનુભવે ૧
 પ્રિયતમ ! તને જોતા હેયુ બહુ ધનગર જે
 હૃદયસરિતા તું સિંહુમાં મળી જ જના ચહે
 તુજ રંગને અમતુ કે ગસામૃત દૃષ્ટિમાં,
 નિરખી સકતી એના યોગે અદૃષ્ટ નવું હવા ૨
 મુજ હૃદયની નીકાનો હા । સુકારી તુ એકનો
 મુજ છનિતની જાગિ આશા વસે તુ મહી જ દો
 પ્રિયતમ ! જધા યત્નો મારા, તને સુખ આપવા
 તુજ હૃદયને મુખી જોના સમુત્સુક ઉર આ ૩
 તુજ નિગદ્યા રોતા રાત્રિ પ્રગ્ગરજે વીરે
 નયન મીચુ ત્યા સામે તારી મનોહર મૂર્ત રહે
 નહતી નવ એ કાષ્ઠ ત્હોથે નિરાત નભે ઉરે
 જાં દૂર થશે ખીક એવી ન જોલતી મમુને ૪
 અનધિમય આ ટુકા ત્હારા વિયોગ સદાય ના
 હૃદયમહિ કષ્ટ જનાના ઉડે બહુ બહુ થાય હા
 પ્રિયતમ ! તદા જે મૂરતા મનુષ્ય વિયોગમા
 પ્રિય જન તણા, આશા બ્હોણા, હમે દુખી કેદના ૫
 નિદ્ર રહીને એ નહાવા તું મુમેષ દષ્ટ રહો
 ઉપકૃતિ બધી સલાઈ ત્યા જરે દગ અનુભો
 મુજ જીન તું હું જે ત્હારી અલૌકિક પ્રેયસી.
 હૃદયદય આ અદ્ભુતેથી અલિપ્ત કરો હરિ * ૬

* મેરી ટુ રેવીની ઈન્નોસન્ટ નામક નવલકથામાં નાચિકા ઈન્નોસન્ટના પેતાના બેનફ પ્રિયતામ પ્રતિ શુદ્ધ સ્નેહના ઉદ્ગારો ઉપરથી સૂચિત

૧ રોહિણી ૩ ૧-૮-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

• હિન્દ અને વહાણવટ.

લેખક - ૧ હિંમતવાદ ગણેશજી અબરીઆ, એમ એ એનએન ખી

ચીસમી સદીએ દુનિયાના કેટલાક ખાનો ઉતારી નાખ્યા છે, અને પોતાને સર્વોત્કૃષ્ટ માનનારી પ્રજાઓની આખ ઉવાડી છે, તો પછી હિન્દને પણ નંદનેવા દસ્યો બતાવ્યા હાથ તેમા 'વી નવાઇ' હિન્દને માટે વીસમી સદીએ એક મોટો જ ઉપદારક નિચારપ્રદેશ ખુલ્લો મુક્યો છે, અને જગતને બતાવી આપ્યું છે કે 'નિશ્ચિન્મ્યાત' વિનેપણ જેમને ખરી ગીતે લાડ પડે તેવો પણ ન જ હિન્દ હાથ કરી શક્યો છે આજ સુધી 'હિન્દ' અને 'હિન્દ-વાન' એટલે માત્ર પરોપજીવી, આગસ્ટ એદી, કુસપમા સડો અને નાનાપકીથી દમાતો 'દેશ' અને 'પરુતુ ન માનની' એમ જ સૌ સમજતા આપણે હિન્દીઓ પણ આપણા ધર્મ, મંદાર, નીતિ, કેળવણી પુનર કારીગરી, વગેરે ઉપર જે જે પ્રહાર કરવામા આવતા, તે મુગે મોટે અને નીચે માથે સહન કરતા અને હિન્દી માથે જે જે ચીથરા મૂમ તે એક દગાળ નમર લીધી પ્રજા તરીકે ધારણ કરી લેના હજી પણ કોઇ કોઇ મોહનવ નિચારમા હિન્દુ સ્વત્ત્વ જ ધિક્કારના લાયક અને દર વવા લાયક ગણવા હને, પણ વીસમી સદીએ હિન્દના નીકારોને નિચાર કરતા લીખ્યું છે અને હિન્દના પુત્રને પોતાની આખ ઉવાડી, પોતાની સ્થિતિ જોતા લીખ્યું છે અને બતાવે છે આત્મદૃષ્ટિથી આપણે કોઇ પણ રીતે મરિદ કે આત્મસતુષ્ટ થનાનું નથી જે હિન્દી હિન્દુ બધું જ સાફ જોઇ, માની, જોમી રહેશે તે હિન્દી હાનની જીવનસ્પર્ધામા હાર ખાને અને હિન્દને હારકો પાડવામા મજાર બનશે હિન્દની હાનની દશા કોઇ પણ રીતે સારી નથી એ તો પહેલા સ્વીકારવું જ જોઈએ, પરંતુ હાનની સ્થિતિ સારી નથી, માદ જૂતમા કદી સારી ન હોતી, અને ભવિષ્યમા સારી થવાની લાયકાત પણ નથી એમ માનવાને દેશબોદી વિચાર તો ન જ સ્વીકારવો જોઈએ એમ વીસમી સદી પોકારીને કહે છે-અને જ્યાં જાન આજા હાથ રાખી તે સુધક ધોનજા ન સાબગરી હોય તો સૌ સોની ખુશીની વાત છે પરંતુ જૂતમાજાની લાયકાત હિન્દે હિન્દની સ્વતંત્ર બુદ્ધિથી મેળવી હતી, તે બુદ્ધિ ખાલી ખીવવી ગકાય તેની લાયકાત હજી પણ હિંદમા છે, માન અદા અને અમ એ બેની ખાસ જરૂર છે જૂતકાગો પ્રતિહાસ આપણને શીખતી શકે છે કે હાનમા જે જે જૂતની નાનાપકી આપણને આરોપ્યામાં આવે છે તે તદ્દન જ પાપા નિનાતી છે-વર્મને નામે કેટલીક રીતો જે દહ સ્વરૂપ પમ્પી બેડી છે તે કાન પ્રમાણે ફરનાની જરૂર છે-એક યુગમા જે સાફ હતું તે સ્વર્ગ યુગમા સાફ હોય એમ માનવું જોઈએ નહિ, અને યુગે યુગે યુગધર્મ સ્વીકારતા રીતો ત્યાગ કરવો પડે તો તે હિંમતથી અને શુભ હેતુથી કરવો જ જોઈએ

'વહાણવટ' વહાણવગીનો નવો અને વહાણ બાધના, ચલાવના, ખેડવાની કળા-હિન્દીઓમાં પરાપૂતી હતી એ સિદ્ધ કરના કઈ બહુ મોટા લેખની કે પાસ પુરાવાની સચિત્ર મુલાકાતના પર્તા ૩ ૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

જર હોવી જોઈએ જ નહિ, જે દેશની સીમાને મોટો લાભ રચિયાથી, નધાયો હોય અને જે દેશમાં વહાણો ધણો દૂર સુધી જઈ શકે તેવી મોટી મોટી નાવિઓ વહેતી હોય તે દેશના વતનીઓ-ખડ પ્રદેશના નહિ, તો કિનારા પ્રદેશના તો અન્યથે જ, દરિયાના લાભ લેવામાં અને તેમાં હરનારનાની આવડત નિનાના હોય એ માનવું જ મુખાર્થ લરેવું ગણાવું જોઈએ વળી, જે હિન્દ દરેકે દરેકે સાથે, હુન્નર, અને કળામાં પહેલ કરનાર અને સારો વિજય જોળનાર હોતો તે હિન્દ તેના લાભની બાનતમાં, જરૂરીયાતની બાનતમાં, ઉદાગીર હોય એ અને તેવું જ ન હોતું છતાં પણ અધિકારમય સહીઓના પ્રમાણથી આપણી દૃષ્ટિ એની ટુકી થઈ ગઈ હતી કે હિન્દમાં વહાણનું વિષે ખરી માહિતી બગાળાના રા ગવાડમું મુકરજીએ ચોનાના તે વિષેના અંગ્રેજી પુસ્તકથી ન હોતી આપી, ત્યાં સુધી હિન્દની તે કળા વિષેની લાયકાત, ન હિન્દીઓ, કે ન પરદેશી, લેશ માન પણ ધરાવતા, રસીકગતા હતા શ્રીયુત મુકરજીએ ભૂતકાળના પુરાવાઓથી બતાવી આપ્યું છે કે (૧) વેદના કાળથી જ વહાણનું વહાણ હિન્દીઓ મવીણું હતા (૨) વહાણનું વહાણ રેશને ચતા લાલ અને મળતું ધન એટલું બધું ધ્યાન ખેંચેલાં હવું કે ઈ સ પૂર્વે બીજા સિકામાં સિકાઓપર પણ વહાણની છાપ મારી તે ધધાના પિપકાર સીકારામાં હતા (૩) હિન્દ દરેક દેશો સાથે વહાણદ્વારા વેપારથી જોડાયેલો હતો એટલું જ નહિ, પણ ધણા સિકાઓ સુધી સમુદ્રનો એક નહિયું હાકેમ બની રહે હતા (૪) હિન્દવાનો પરદેશગમનથી વટવાતા નહિ, પણ પરદેશ સર કરતાં, ત્યાં રાજ્ય રચાવતા, અને હિન્દને મુકટમણિ તરીકે સીકારી જી. જી. દેશોમાં તેનાં ખર્ચી રાજ્યો જમાવતા લાયકાત ધરાવતા હતા જાનામાં મુજરાતના-સોરાષ્ટ્રના-અજીયક નામના રાજાએ પોતાનું રાજ્ય રચાવ્યું હતું સુમાના, બોરનીઓ, અંગ્રેજીમાં હિન્દીઓની સત્તા સર્વોપરી હતી બીજી, જાપાન સાથે દરિયાઈ વ્યાપાર સાસ પ્રમાણમાં આલતા અને તે વેપાર હાલ ચાલે છે તેવો કાચો માન આપી, તેવાર માલ લેનારો ન લેતો, પણ તેથી તદ્દન ઉંધી જ પ્રતિભા હતો હિન્દના રેશમ અને રંગો પરદેશમાં એટલા બધા વખણાતા કે દેશમાં અટળક ધનનો પ્રવાહ દર વર્ષે ચાલુ જ રહેતો હીરા, મોતી, સોનું, તેલના વગેરેની હિન્દની પેદાશ એટલી બધી હતી કે હિન્દની ધનપ્રાપ્તિ આખા જગતની આખામાં ધૂંધાં ઉત્પન્ન કરતી રામતું સુવર્ણ હિન્દમાં જગી જળાયેલ પેડે ધગી આવતું અને તે મધુ માત્ર કાચા માનની આવક તરીકે નહિ પણ હુન્નર કારીગરીની ટગી કરામતના બાળેનીતની કિંમત તરીકે જ આવતું

ઈ સ ના ૬ કા સિકામાં વરાહમિલિરે જૂહન સહિતામાં કેટલાક રસાયણિક ઉદ્યોગો અને કૃતિઓનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે ખરથી બાકી રાખ્યું છે, અને જિવિતિથી ટેવરનીયરના સમય સુધીમાં પૂર્વ તેમ જ પશ્ચિમ દેશોમાં હિન્દની બનાવગો બહુ માન પામતી હતી તેપરથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે રસાયણિક અને બીજી કારીગરીમાં હિન્દ ધણી જ લાયકાત ધરાવતો હતો કારણેતા ચામડા બદા નંદા રંગો વગેરેના નામના લેખો, મુગની પાંચો, મુખની સુગંધની બનાવગી કૃતિઓ જી અને ખાતુઓને તેવાર કરવાની કલા પાકા રંગો અને ઉત્તમ કારીગરીવાળા વહાણ લામ આ અને એની કૃતિઓ એ જ કળાથી આપી હુનિયામાં હિન્દની માલ જતો અને તેના લાભ સરજ હિન્દને મળતો, જીઓ પાના ૧૮૦-૧૮૧-૧૮ The Indian shipping શ્રીયુત રાધા કુમુદ કુકરજી દ્વારા)

સરસ્વતીયા, લામ ૧ વો ૩ ૨-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એ. કપની, મુખાર્થ

(૫) વહાણનટથી એકનો વ્યાપાર જન્મ્યતવાતો નહિ, પરંતુ દુશ્મનેની માથે લડવામાં પણ વહાણો વપરાતાં, અને મોની મજ્યામા નહાણોનો ઝડપો એક સપાટામા તૈયાર થયે શકેતો હોતો (૬) હિન્દીઓની સામ્રીય ભુદ્ધિ નૌબગુણ ધડનામા જુ નીલગ હતી અને વહાણો નામ, તે બાધવાની ડગ, તે ચગાનના માટેના નિયમો, અને સામ્ય તરફથી વહાણો માટે વ્યવસ્થાનિ પધ, એ નધામા હિન્દીઓની સામ્રીય ભુદ્ધિ બહુ જ તીવ્ર થઈ હતી સુચ્છિત્ત્વનક નામના પુસ્તકપરથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે વહાણોના મુખ્ય મે રંગો હતા આમાન્ય અને વિરોધ, આમાન્યમા મુગ, મધ્યમા, બીમા ચપવા, પટવા, લવા, દીર્ઘા પત્રપુટા, ગર્ભરા, અન્યરા એવા દસ, તથા વિરોધમા દીર્ઘકા, તરણી, લોના, ગતવગ, ગામિની, તરી, જવાના, રવાવિની, ધાગિણી વેદિની એવા દસ પ્રકાર હતા તે ઉપરાત 'ઉત્તતા, અને તેમા વગી ધર્મા, અનુર્ધ્વા, રનર્ધામુખી, ગર્ભાની, મ થરા એના બીજા પ્રકાર પણ હતા આ બવામા સફરની લખાઈ, મુસાફરી કરનારની નાયકાત, અને વ્યાપાર, લગાઈ, કે મોજ જે માટેનો ઉપયોગ અને બધા પ્રમાણ જુની ભુદ્ધિ રીતે બાધકામમા તફાવત ગખરામા આરતો

વહાણનટ ધધાની વ્યવસ્થામાટે ખાસ જૂ. ખાતાઓ હતા અને તેમા પણ બહુ ગ્રીણુ નટથી બધા નિયમો ધડવામા આનતા અને અમનમા મૂકવા માટે અનુશી હોવા માથે લોખની લાગણીની પા ફરકા કરવામા આનતી એ પણ જાણી શકાય તેવું છે (૭) આ બધા ઉપરાત ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેની હળી ત તો એ છે કે મુસનમાનો આ થા પડી તેઓ પણ હિન્દીના મૂળ વતનીયો સાથે એના સેજબેજ થઈ ગયા જણાય છે કે મુસનમાનોના વખતમા પણ હિન્દી-ઓની વહાણવટની ગિયતિ આનુ જ રહી એટલું જ નહિ, પણ અતિવિકાસને અને વૃદ્ધિને પામતી રહી વહાણુ બાધવાની કળા કેટલી ઉંચી પ્રાપ્તિમા પહોંચી હતી એ બતાવવાને લેરતનનટ કર્નેન વૉન્નર સાહેમે ૧૮૧૧ મા આગેનો અભિપ્રાય જ પૂરતો છે તે કહે છે કે ગ્રેટબ્રિટનમા બાધેલા વહાણ દર બાન બાગ નરસે સમાનના, મુનારવા પડે છે, ત્યારે હિન્દમા બનાયેલા વહાણ પચાસ નાં અને તેથી પાન નનારે ટકી નહિ છે 'સગ એડનર્ડ જીજસ' નામના એક હિન્દમા બધાયેના નહાણે આર ન્દ તો એક સાધારણ વહાણુ તરીકે કરી હતી જતા તે પડી નીમ સન્યમાટે તેને એક લાનક વહાણુ તરીકે ખરીદી તેવામા અનુ હવે વર્તમાન લગમા એ કળમા પ્રાપ્તિ મેળવના ગેક લવજ વાડીયાના નામથી કાઈ મુનાઈનિનાસી લાએ જ અબજ હશે

ગ્રીયુત ગધાકુમુદ મુકગજના પુસ્તકના વાચનથી હિન્દ અને હિન્દીઓની વહાણનટ માટે ઉમેરો અભિપ્રાય બાધ્યાવિના ટુકા નથી વેદકાળથી મારી હિન્દના ધનિદામમા એવો એક પણ દરમો બતાવી શકાય એમ નથી કે જ્યારે હિન્દીઓ નહાણનટમા પગત રલા હોય તેની સ્થિતિ તો માન હાનહાલમા જ આવી ગય છે, અને હિન્દીઓની નાનાપખ તેમનાપર કોખ બેસાવામા આવી હોય એવું જણાય છે અને કમભાગી હિન્દાનો પોતાનાપર જે જે કાઈ આરોપો આવે તે દીનબાવે રીકારતા જ આ-યા છે હિન્દ અને હિન્દીની આવી

દશા કેમ થઇ એ પ્રતિહાસની સાથે આપણે ઝાઝો વખત ન ગાળીએ એ જ ઇચ્છવા જેવું છે. આપણા બ્રાહ્મણો પરદેશગમનને પાપ ગણી ઢાટે અને ભાટીયા અને વાણિયા જેના દેશોદારક હિન્દીઓ સાથેના અને ધર્મના અણુનુદતા અને અનાસ્તરિક અભિમાનથી બ્રાહ્મણોને પગે ચાલી અતિ પવિત્ર ધનાની ઉત્ક્રાંતિ રાખે એ અરેખર બહુ દીનગીર બતાવે તેવું છે. અમારા વાણિજ્યપ્રતીયુ હિન્દુઓનો ખીજી કાંઈ નહિ કરતા માત્ર શામળમંદીની વાર્તાઓ વાચ્યે તે પાપ જાણી શકશે કે કોઈ પણ હિન્દુઓને નોવાન પ્રાપ્તિ આપણા શુભરાતમા કદી બાળતું ન હોતું અમત્તુ તે કારણ સાથે ખીજા કાંઈ કારણ પણ વિચારકને મળી આવશે અને શ્રીમાન મરકાર તરથી પ્રગટ થયેલા ઇન્ડસ્ટ્રીઅન કમીશનના રીપોર્ટમા પણ હસારાથી એકાદ એ જણાવેલા છે. પરંતુ કારણો જણાયાથી, કે શ્રુતકાળની આપણી ઉત્તમ લાવડાતનું ભાન થયાથી, કાંઈ પણ અગતિ લાભ ધનાનો નથી ઉત્તર સિવાય ખીજી મધી મીમાએ સમુદ્રથી મર્યાદિત થયેલ હિન્દુને ખડ વહો. કે દેશ કહો-પણ તે મુલક એક જ છે, ભાષાની ભિન્નતા કે ધર્મની જૂઠાઈ તે મુલકને નિભકત કરી શકે તેમ નથી તે મુનડમા વસનારા હિન્દુ, મુસલમાન, પારસીઓ વહાણુનડમા તે એક સાથે જ કામ કરતા આ વા હિ અને ભવિષ્યમા પણ કરી શકશે જે હિન્દુનો કિનારો લગભગ એ અઢી હજાર માઈલની લંબાઈ ધરાવે છે, અને જેનાપર પૃથ્વીના મોટા ગણાતા બન્નર આવી રહેલા છે, તે દેશની વસ્તીને વહાણુનડતું જ્ઞાન આપવા એક પણ ખનાસીની શાળા નથી, એક પણ વહાણુ બાધ વાનું ઢરખાનું નથી, એક પણ હિન્દીરક્ષિત સ્થળ નથી, એક પણ હિન્દી નૌકા નથી એ રા એાણુ નામોલીભરેલું છે? કિનારાનો સારો લાભ દેલી રાજ્યોના હવાનામા છે—તુ કોઈપણ દેલી જાળને ખવાસીઓને માટે અને ખીજા ઉત્સુક હિન્દીઓ માટે નૌકાન બાપનારી એક પણ શાળા બોલવાની જરૂર જણાઈ નથી? આપણી ઉતાસીન વૃત્તિથી આપણો કારીગરીમા અધમ દશા પામ્યા, આપણી નસીનવાદી વૃત્તિથી ખેતીના કામમા બાગળ મુધારો કરી નથી શકતા આપણી મૂર્ખાઈથી જ વહાણુનડ જેવા અનિ જરૂરી ધધા તરફ આપણે તફન જ અધવૃત્તિ ધારણ કરી રહ્યા છીએ શુ, વીસમી સદી પણ હજી કોઈની આખ ઉધાડી નહિ શકે?

નિયમ નિર્માણની કેટલીક શક્તિઓ પર એકમત છે એમ માનવાના આવડતું હતું. પરંતુ હવે પ્રકાશના પર પછી એ કાલ્પના લાગુ પડે છે એમ માનવ પડનાથી-એ જ પ્રયોગ સિદ્ધ થનાથી ગુરુત્વાર્જકના નિયમના ધર્મોમાં કંઈક નવું જ ઉમેરે, કાલ એ પ્રકાશની ગતિના એ નાણું વિષે એ અનુમાનો એ જુદા જુદા સિદ્ધાંતો અનુસાર રહેવેથી જાની મૂલ્યવાન આવ્યા હતા જે પાછાં આ એ મળાએ નક્કી કર્યા છે તે પરિણામો પેના એ અનુમાનોમાંનું જે અનુમાન વધારે વાનજી બતાવતું હતું તેની સાથે બરાબર મળતા આવે છે આ પ્રમાણે જે મિદ્ધાત આ નવા પ્રયોગથી ખરે જરૂર છે તે મહત્ત્વની પ્રકારનો અને વિવશાય છે

એ સિદ્ધાંત ઈ સ ૧૯૧૫ માં જ બાળીતા જર્મન વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી પ્રો. એ ઇન્સ્ટીટ્યુટ શોપીને બહાર પાળ્યો હતો ઇન્સ્ટીટ્યુટના આ મિદ્ધાત, અઢીસો વરમ મજબૂતીથી ઠીક રહેલ ન્યૂટનના સિદ્ધાંતોથી કેટલોક અગે જુદો પડે છે એટલું જ નહિ પણ ભૌતિકશાસ્ત્રમાં દાન દેશ, કાળ અને દ્રવ્ય (Time, Space & Matter) ની જે વ્યાખ્યા આપાય છે તેમાં પણ જાન ક્રાંતિવાર સુધારાઓ દર્શાવે છે ન્યૂટનના મિદ્ધાંતો કાંઈક બૂલ બધાં હતાં, એ તો ચોક્કસ થયું હતું જ એટલું જ નહિ પણ એના સિદ્ધાંત પ્રમાણે ગણતરી કરવાથી ક્ષુધ-Mercury-ગ્રહની ગતિમાં કાર્પેક જે ફેરફાર જોવામાં આવે તો તેનો સંતોષકારક ખુનામો મળી શકતો ન હતો ઇન્સ્ટીટ્યુટના સિદ્ધાંતના ખીળ લાગે છે તો સત્ય જ છે એમ હજુએ ઠીક શકાય નહિ પરંતુ તેના સિદ્ધાંત પ્રમાણેની ગણતરી આ બંને નિરીક્ષણો સાથે મળતી આવવાથી હવે એના મિદ્ધાંત વિષે વૈજ્ઞાનિકો બહુ મજબૂત વિચારણા કરે એમાં કાંઈ પણ પ્રકારનો સંક નથી વિષય બહુ જ કઠિન છે અને ગણિતશાસ્ત્રના કેટલાંક બહુ જ અધારા વિભાગોનું અધ્યાયન અને સંશોધન કરવું પડે એ જ છે તે શિનાય પત્તો ન લાગે-જતા થે સત્યની સોધમાં મળ્યા રહેતું જ જોઈ એ

ઇન્સ્ટીટ્યુટના સિદ્ધાંતથી નિર્વાણશાસ્ત્રમાં જે મોટા ફેરફારો મળે તેના પ્લાન દુકાલમાં આપવા માટે આવડતું જ જણાવતું બસ છે, કે આપણને જે બહુ દેખાય છે તેમાં આપણી કંપના કેટલી, અને મૂળ નિસર્ગના ધર્મ કેટલા તે ઇન્સ્ટીટ્યુટ બરાબર જુદા પડે છે એ કહે છે કે દેશ અને કાળના જે ધર્મોનું આ જો નિસર્ગમાં આરોપણ કરીએ છીએ તે તો આપણી જ દૃષ્ટિમાં છે અને નહિ કે પ્રુદ નિસર્ગમાં આપણે દેશને કાળના ધર્મોવાળી એટલી બધી વસ્તુઓના સમાગમમાં આવીએ છીએ કે નિસર્ગમાં પણ એ ધર્મોનું આપણે આરોપણ કરીએ છીએ જ ઇન્સ્ટીટ્યુટ એ ધર્મોનું નિસર્ગના નહિ પણ આપણા દૃષ્ટિગુણના હોવાનું જાહેર કરે છે વિશ્વરચનાને સત્ય સ્વરૂપમાં જોવા માટે આપણે આપણામાં ધર કરી બેઠેલા આ કટલાક નિયારોને દૂર કરી નાખવા જોઈએ (કે દરેક વસ્તુને દેશ અને કાળ હોય છે જ) અને પછી નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ એમ થવે દેશ અને કાળ અદર્શ થઈ જશે અને કાંઈક

“ આત્મા પરમાત્માની રૂપરેષા કેવી રીતે દોરી શકે ” એ લેખમાં આ બાબત વિષે વિચાર કરેલા હોવાથી આ લેખમાં એ બાબત વધારે સ્પષ્ટતાથી ચર્ચવાની જરૂર લાગતી નથી-અનુવાદક

ગાંધીવિન્દ. ૨ ૧-૮-૦ એન એમ નિપાડી એન્ડ કંપની, સુબાઇ

અતિ વિચિત્ર અને મોટાળા ભરેલી કે પનાઓ હતા થશે અનન્ય એ પ્રમાણે નિર્ગમણ કરનાથી (એ કાષ્ઠ ગ્રહેલી માન નથી) કુદ ન મહુ વિચિત્ર અને વિરોધાભાસથી ભરેલી બાસુએ પગુ ધન્યગીતના હેના પ્રમાણે જે ધમો નિર્મળને ન હોવા છતાં આપણે તેનું તેમા આગેપણુ કરીએ કીએ તે દર થનાથી આપણું દૃષ્ટિમિત્તુ ગુદ અને છે અને કુ તના નિધમો બુ જ રા । અને ગ્રહેના મતી જાન કે અને અત્યાર સુધી નિર્મળના જે પેટનાક ચમત્કારે-*Phenomena*-નવે મોએ સમન નથી એમ મનાય છે તે ચમત્કાર વચ્ચે એકાગ્રો મમથ માનમ પડે છે એવો એક સમથ તે આ પ્રકાર અને ગુરનામ્ણુની વચ્ચેના મમથો છે અને તે હવે તો પ્રયોગમિદ થયો છે

૧. ડાક્ટર એ. મી. ડ. લા. મેએવિનનો અભિપ્રાય.

તા ૧૬-૫-૧૮ ને ગાજે થયેન ખાસ પ્રલણુ નિહાળવા જે મડળો ઉપલા હતા તેમણે નાગી કાળેના પરિણામો નવેમગની ૬ મે તારીખે રોનન અને ગેમન એરોનોમિકન સોસાગી-અનેની જોઈટ સભા આગી નાજેર કે વામા આવા હતા અને તેને બટ જ રસ-પૂર્વક નધારી લેવામા આયા હતા પૂન થઈ ગેના અનેક નિર્ગમણો પેરે આનો હેનુ કાષ્ઠ સૂરમાના ખાખા ટેકગાઓનું નિર્ગમણ કરાનો નહોતો પણ પ્રકાગપગ પણ ગુરનાકાણુની અમર છે એમ જાહેર કરતા સિદ્ધાનતુ અત્યપાડ નહોતો મગવોતો હતો અને તે તે અત્ય પેપ, તો પ્રમાણની ગતિનું પનણુ ન્યૂનના અસરી સિદ્ધાત પ્રમાણે છે, કે નવા જ જાહેર થયેના ઝરગીના સિદ્ધાત પ્રમાણે છે તે નહોતો દરવાનો યે ઉચ્ચ હતો

ઈ ૧૮૮૬ માં એમલ માગ-મન અને મોરનેએ પ્રાચીન જુદીજુદી વિદ્યામા અમુક ચોકસ અતજ જવાની ગતિઓને માપી તે દ્વા । પૃથ્વીની આમશતરન *Ether* માની ગતિ શોધી કાળા સાર પ્રયો । કરો હતો પણ તેમાથી તો એવો ગુચનાડો ઉભો થયો કે પ્રમાણની એ બધી ગતિઓ જ એમરબી હતી-નેમા કાષ્ઠ જ ફરકાર નહોતો । આથી એમ માનમ પડયુ, કે આકાશતરનમાની ગતિ પ્રમાણે દરેક રચનુની લગામમા કાષ્ઠક અચોક્કસ ફરકાર થાય છે એમ કહેવાય છે કે આ પ્રમાણે કુત્તની મનગી શક્તિઓ, આપણે પૃથ્વીની આકાશી ગતિ ગોધી કાળે તેની વિગદ પગને કામ કરી ગ્હી છે ધન્યગી જોયુ કે આ આવેલુ પરિણામ ખ્યાનમાં લેતા અત્યાર સુધીમાં ખગ માનવામા આવેના પેટનાક સિદ્ધાતોમા ફરકાર કરવો પડશે અને તેથી એણે કાળગુપૂર્વક વિચારણા કરીને આ નવા પ્રયોગના પરિણામને પણ સતોપ રક ખુનામો આપે એવો એક નવો સિદ્ધાત ગોવી કાળે

એટનામા તો એને વિજયની-એક બહુ સુર નિશાની પ્રાપ્ત થન મરકપૂરી-જુધનો પ્રદ સર્વની છેક પામે છે ને એની ગતિ પણ મહુ જ વધારે છે એનો પ્રહપથ, (*orbit*) અન બત ઈકૃતિ છે અને બીજન ગ્રહોના આકાશપરથી (ન્યૂટના સિદ્ધાત પ્રમાણે) ગળતરી કરતા એની જે ગતિ થતી જોઈએ તેના કરતાં કાષ્ઠક વધારે જ માનમ પાતી હતી ઈન્ડીનને માનમ પડયુ કે એના સિદ્ધાત પ્રમાણે ગળતા જુની ગતિનો જરાજર ખુવામો મળી આવતો હતો

અને આવી તેને ધણો આનંદ થયો. ત્યારે જર્મોનશાસ્ત્રીઓને જે બનાવે ગુપ્તતામાં નાખી દીધા હતા તેનો યોગ્ય ખુલાસો મળી જનાથી ઘણાંએ એનો સિદ્ધાંત કબુલ કરવાને તૈયાર થઇ ગયા હતા તેઓએ એના સિદ્ધાંતની આગળ કસોટી કરવાનો વિચાર કર્યો અને પ્રકાશપર ગુપ્તતાકેર્પણનો નિયમ અસર કરીને કેટલુંક વધુ ઉપગમે છે તેની તપાસદ્વારા ઇન્સ્ટીનના સિદ્ધાંતને કસવાનો તેમણે નિશ્ચય કર્યો.

પ્રકાશપથના આ વળણનો ખ્યાન કાઈ છેક નવીન નથી ન્યૂટન પોતે પણ એને સહનિત લેખે ગણાવી ગયો હતો અને ઇ સ ૧૭૬૫ માં કેવેન્ડિશ નામના વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીએ એની ગણતરી પણ કરી હતી પરંતુ એ જમાના સુધીનો પ્રકાશને ઝીણા ઝીણા પરમાણુઓનો બનેલો માનવાળો આવલો હતો પણ એ સિદ્ધાંત તો ઓગણીસમી સદીમાં ૨૬ થઈ ગયો કે તે પ્રકાશ એ આકાશતત્ત્વમાં નાજ તરીકે પુરવાર થયે છે આ મોઝમમાં પણ *Energy* શક્તિ છે અને તે દ્રવ્યને *Matter* ને ત્રિતિ આપી શકે છે એમ પણ સિદ્ધ થયું છે આ પ્રમાણે ધૃમકેતુની પૂઠડી સૂર્યની પામેથી એટલમ ખસી જાય છે તેનું કારણ આના મોઝ જ છે એમ માનનામાં આવ્યું છે હેલા થોડા વરસમાં વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ *Theory* સિદ્ધાંત પ્રમાણે (પ્રયોગથી નહિ) મિદ્ધ કર્યું હતું, કે પ્રકાશના મોઝમાં આ પ્રમાણે શક્તિ હોનાથી તેનાપર ગુપ્તતાકેર્પણની અસર થવી જોઈએ અને તેથી તેના પથમાં કાંઈક વળણ થવું જ જોઈએ આ સિદ્ધાંત ખરો છે એમ પણ લાગતું હતું, કાગળ યૂરોનિયમ (ધાતુ) ના કિરણોના પથમાં આવા વળણના કોઈક આઠ નિશાન માનમ પડતા હતા.

મહણ વખતે લાધેની તારાઓની છમીઓ, આગની આકૃતિઓ કરતા રહેજ આગળ ધસી આવેની માનમ પડતો અને જેમ તારો સૂર્યની વચ્ચે પામે તેમ તેનું તેની છમીનું—આમ ધમી આવવું, વધારે સ્પષ્ટ અને ચોખ્ખું માનમ પડી આવશે.

આ પ્રમાણે માપના પહેલા નિરીક્ષકએ ત્રણ બામનોની શક્યતા કહી હતી —

(૧) મિલકુલ વળણ માનમ ન પડે

જે નિરીક્ષણો ધમા છે તે બધાએ આ બામત માટે તો નન્નો જ વાસે છે રહેજ પણ શકા કે જરા પણ આનાકાની સિવાય, આ ધારણા તો ખોટી જ પડી છે એમ જાહેર કરવામાં આવ્યું છે.

(૨) જે વળણ માનમ પડશે, તે ન્યૂટનના સિદ્ધાંત પ્રમાણે નીકળશે

ન્યૂટનના સિદ્ધાંત પ્રમાણે સૂર્યની છેક પાસેની ગણતરી લેતા ૬ સેકન્ડ [એક કાટખુણાનો લગભગ ૩૭૪૦૦૦ મો લાગ] જેટલું વતણ આવ્યું જોઈએ ધસીની આસપાસમાં તો આવી અસર બગમર અસરકારક રીતે પ્રતિબિંબ કરી શકે એવો એક જ ગોળો છે અને તે સૂર્ય છે પરંતુ કમનસીબે એની મળતી જવાળા એની આસપાસ આવેલા બીજા નાના નાના ગોળાઓને આપણી દૃષ્ટિએ પડવા દેતી નથી પરંતુ કોઈક જ વાર આની સોનેરી તક મળી

જાય છે, કે એનો પ્રકાશ, ચન્દ્ર વચ્ચે આની જવાથી દર્શાવવા છે મયા મે માસનુ ગ્રહણ આ પ્રમાણે આવા પ્રયોગ માટે ખાસ ઉપયોગી હતુ કાગળ એ વખતે સૂર્યની છેક પાને આર પ્રકાશન તારાઓ હતા નિરીક્ષણ કરતી વખતે આ તારાઓથી થયુ ધેરાવનો હતો ત્યારે જ ફોટો લેવામા આ યા હતા આગળથી લીવેલા સાધારણ ફોટાઓ (જે નખતે સૂર્યને તારાઓની પાને નહોતો) ની સાથે આ ફોટાઓની સરખામણી કરવામા આની

એની ધાગણા હતી કે, એ પ્રમાણે તારાઓનો પ્રકાશ સૂર્યના આકર્ષણથી વળણ પામ્યો હોય, તો મોઝાન [આક્રિન] માંના એક કંઠેરાએ આનાથી રહેજ વધારે વળણ બતા યુ હતું. પણ એ કંઠેરાનુ ફોક્સ બૈરીડી મથેનુ હોવાથી તેના વાળી ગણતરી પર ભરોએ મૂકી ન શકાય. વળી સૂર્યના તાપની એના સપાટ મિરરપર અસર થવાથી એની મદદથી લીધેનો ફોટો ખરાબ નથી એમ નક્કી થયુ છે

(૩) નીચે શક્યતા એ હતી, કે વળણ ઇન્ડીનના સિદ્ધાંતની ગણતરી પ્રમાણે એટલે કે ન્યુનની ગણતરીથી બેરાબર બમણુ ૧૬ મેકન્ડ જેટલું આવે

મોઝાનમા બીજા સારા કંઠેરાની મદદથી જે પરિણામ તારવી કાઢવામા આ યુ હતુ તે, અને પ્રિન્સાઈપ આગળના નિરીક્ષકાની ગણતરી બન્ને આ ગણતરીને ટેકા આપે છે. અને એ તારાઓની ફોટોમેટ્રીપરની પ્રતિમાઓ બહુ પાણીદાર અને રહેલથી પરિણામ દર્શાવી આપે એવી હોવાથી આ જ ગણતરી વિશ્વાસપાત્ર છે એમા સક નથી ચુસ્વારની સત્તામા એકન થયેલ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ ઇન્ડીનના સિદ્ધાંતનો ચુસ્વાકર્ણુરિભાગ તો સત્ય સિદ્ધ થયો નામે છે, એમ કહુન કહ્યું પણ એક બાબત ઇન્ડીને સૂચવેલી તે ખરી પડી નથી આ બાબત ચુરની પ્રતિમાપરની કેટલીક નિટીઓ ખસવા પડી હતી આ બાબત માટે મેક્સ સ્ટ જહોન અને એવરશેડે ખાસ કાળજીપૂર્ક લક્ષ આપીને તપાસ કરી હતી પરંતુ એમા કાર્ન વળ્યુ નથી

પ્રો. એર્ડીઅને પ્રિન્સાઈપ ઠાપુ પરથી મહાલુનુ નિરીક્ષણ કર્યું હતુ તેજે આ બાબત ખરી ન પડવાથી ઇન્ડીને જે સાવનોથી પોતાનુ પરિણામ ગણ્યુ તેમાનુ એક સાધન લૂધુ પડી જાય છે એમ ટુનુ કહ્યું. પણ સાથે કહ્યું કે પરિણામ તો ખરૂ નીવડ્યુ જ છે, એટલે આ બહુ મહત્વનુ નથી.

પ્રો. ન્યુઓને કહ્યું, કે સૂર્યની આસપાસ આવેના ઘટ વાયુઓ (*Gases*) મા આનવાને નીધે પણ તારાઓની ગતિમા *Refraction* વાક થયો હોય—તેને લીધે જે ફોટામા ફેરફાર પવા હોય

પરંતુ આ બાબત પણ નિરીક્ષકોએ ધ્યાનમા લીધી હતી તેમણે નક્કી કર્યું હતુ, કે જે એટલેના બયો વ કોઈ વાયુ ત્યા હોય, તો પ.ગી ઇ સ* ૧૮૮૦ મા જે ધૂમકેતુ સૂર્યની પાને યઇને પસાર થઈ ગયો તેની ગતિપર જરૂર જંબીર અસર થતે જ પરંતુ તેવુ કાઈતે નખતે જણાયુ નથી, માટે એ પ્રમાણે કોઈ વાયુ ત્યા હોય એમ સંભવિત લાગતુ નથી

એરેજ ફોર્સ અન્ડ ઓન્ટીયન્ટ હિન્ડુ લો ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિમાસી એન્ડ ક પની, મુબાઇ.

બા ઇન્સ્ટીનનો મિદાત ન્યૂટનના સિદ્ધાંતને તોડી જ પાડે છે એમ કહેવું એ મિનુટવ બૂન બરેલુ છે, કારણ કે સાધારણ ગ્રાવિટી ગતિ વિષે તો બન્ને મિદાતો એકમત છે (અને નિરીક્ષણ અનુસારે હોય જ લેખએ) માત્ર શુદ્ધમહત્વી ગતિની વાતમાં તેઓ ભુલ પડે છે ને ન્યૂટનની બૂન છે. પણ તે વાતનું વિષે તો આટલાં વચ્ચે, ન્યૂટન પ્રમાણેની ગણતરીમાં શુદ્ધ વિષે જે ફેરફાર કરવાની જરૂર હતી તે નિરીક્ષણદ્વારા નહીં કરીને અને ગણતરી ગાંધીને દાંની દીધાં દાતા એટલું જ નહિ પણ પારના દાદાકામાં દર્શાવનામાં પારું આવે છે.

પણ જ્યારે માર્ક વગ્નરે કે મોલો નકામ ૥ જેટલી ગતિથી-અપથી પ્રસાર કરે છે, ત્યારે જો Cપ ગતારાશુ તેમ બન્ને સિદ્ધાંતોમાં ગામગામ જમીનને -રફા- પણ જાય છે હવે પ્રકાશને એક *Electro-Magnetic* હંકરો મેગ્નેટિક તત્વ ગણનામાં આવતું હોવાને વીધે સર લેનેકે થોમ્સને વતાન્યુ છે, કે આથી વિદ્યુત-ચુંબકીય ગતિના સિદ્ધાંતોમાં કોઈ ફેરફાર પડે ખરા.

એ તેમ પણ આ બહુ બહુ જ રસિક છે ઇન્સ્ટીનના સિદ્ધાંતપ્રમાણે મીઠી નિગીઓ છે જ નહિ—હોય થો જ નહિ આપણને મીઠી વાગતી નિગીઓ મોટા મોટા જમીન નુતોના નાનાસરખા *Orbit* ભાગ જ છે અને આપણે એની નિગીમાં સનવાયા થા જાયએ તો આખરે પાણી ઉપડવાને રથો બારીને ઉભા લીએ.

મિ રી સિગરની ગણતરી પ્રમાણે પ્રકાશ એક મેન્ડમાં દૈનિકીની સાન પ્રગિયણ કરી શકે છે—એટલે તે અપ ગતિવાગે છે, પણ એનું નાણ (*curvature-blend*) એટલું મોટું છે કે એક સ્થળેથી એના કિરણ શરૂ થાય તો તે ગાણુ મે વગુલ પડે કરીને ફરી પોતાને સ્થાને આવે તેટલામાં આપણી પૃથ્વીના ત્રણ કરોડ વર્ષો વીની જાય *Circle of Space* 'દિવાવર્તુળ' એટલું બહુ મોટું છે આપણી પાર્થિવ દૃષ્ટિએ તો તે અત્યંત નહિ તો બીજું કુ નામ આપી શકાય? કારણ એ દેશગતનની જે નિબ્યા આપનામાં આવે છે તેને દિસાએ આજ સમાની દૂરમાં દૂર આવેલી વસ્તુ પણ આપણી ડેકજ નજીકમાં છે એમ જ લેખી શકાય.

વિક્રમોર્વશી.

(મહાકવિ કાલિદાસના અરૂત નાટ્યની મહત્તમક કથા)

લેખક — રા ડાગીનમ અબ્બાગાર જાની બી એ

‘તોડો રો તોડો’ નાઓના પક્ષપાતી એન છ કે । આ તમામ ગદિ કરી સર
તેરા કોઇ અમારૂં રક્ષણ કરે, રક્ષણ કરે ।

અપ્સરાઓએ આક અને નિલાપની ચીસો પાડી

ગમનમાગમા પ્રસાદ કરનારી મેનમ, રબા, સદજનના વિગેરે આપસરાઓએ બાહર
અને નિલાપની ચીસો પાડી કોઈ શૂરવીર પુત્રની સહાનની માયના કરી આ જ વખતે
દેવોનો અદભૂત અકર્ષણ નામ પુત્રવા પોતાના મોખરત નામના રથમા બેઠી સૂર્યદેવની
સરસ્વતીઅદ ભાગ ર નો ર ૨-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એક કવની, મુબાઈ

વળતા કરી સૂર્યમંડળમાંથી દૃષ્ટી તરફ પાછો તળનો હતો. અમળાઓના આ શોકોદ્ગાર સાલળીને આ ક્ષત્રિપુત્રે પોતાનો રથ ફેરવતા સારથિને આજ્ઞા આપી અને અપ્સરાઓ પામે, આની તેમને આશ્વસન આપવા માણું.

“ શાત થાઓ અને સ્વયંથી ક્યો નહીં પિતેથી વાત સ્વરથપણે મને નિવેદન કરો તમને કાણ સતાપે છે ? ક્યા અધમ નરપશુથી તમારું રક્ષણ કરવાનું છે ? ”

રામના આના વચન સાલળી રહ્યા મદમદ ઝઠે બોલી “ અભિમાનથી ઉદ્ધત થએના અસુરોના અત્યાચારથી અમારું રક્ષણ કરો, મહારાજ ! ”

રામએ આશ્ચર્યચકિત થઈ પૂછ્યું “ પાપી અસુરોએ તમને તો પીડા કરી ? ”

“ સાલળો મહારાજ, ” મેનકા બોલી, “ મારણ તપ કરનારથી કરી જનારા વંદન જે કામળ અસ્ત-અમારી પ્રિય સખી ઉર્વશી-જે સ્વગતુ બૂલણ છે અને જે પોતાના અવર્ણનીય સૌંદર્યથી લક્ષ્મીને પણ નમવે છે તે ચિત્રનેખાની સાથે કુમેર ભગવાના ભવનથી પાઠી આવતી હતી એટલામાં હિરણ્યપુરના મુના કેલીદાસે ગતામાં અધરવ્યે એકાએક તેમને રોક્યા ને બન્નેનું હરણ કરી ગયો ! ”

રામએ પુછ્યું “ એ પાપાત્મા ઝઠે દિશામાં ગયો તે મળ્યો છે ? ” સહજ-પાએ તુરત જવાબ આપ્યો. “ ધવાન નિશામાં ” રામ કહે, “ ત્યારે તમે રોકતો ત્યાગ કરો અને ધીરજ ધારો તમારી સખીને એ પાપીના પળમાંથી થોડી જ વારમાં છોડાવી નાનું છું ”

રહ્યા બોલી “ અનશી રામએ પરદુ ખબજન જહેનાય છે તે વચાર્થ છે ! ”

રામએ પૂછ્યું “ મારી વાટ ભેગાને તમે સર્વે ક્યા ઉપા રહેશો ? ” અપ્સરાઓએ કહ્યું, “ આ હેમકુટ પર્વતના શિખર ઉપર અમે જીએ આપ ત્યાજ પધારણે ”

ઈશાન દિશામાં તરસથી રથ દાંડનાનો પુકમ અપાયો અને ભેનભેતામાં તે અદ્વય ચર્ચ ગયો. અપ્સરાઓ હેમકુટના શિખરે જઈને હાડી આતુરતાથી રામને આવનાનો ગરતો ભેતી બેરી થોડી નારમાં જ આકાશમાં ધણે દૂર રથની ધમ્મ દેખાતા માડી અને મૂર્ઝા પામેની ઉર્વશીને જોળામાં રાખીને બેઠેલી ચિત્રનેખાને વર્તન રામ અને સારથી મદિત ગઈ આની પહોંચે ઉવગીનું રથ ખરેખર અદ્વિતીય દેખાવ હતું અખિન નિશ્ચિન સોંદર્ય એવનિત થઈને ઉર્વશી રૂપે જાણે ચિત્રનેખાના શરીરપર અનનખી રહ્યું દોષ તેમ લાગતું હતું રામ એ સુકુમાર દેહનતા પર એકા ટરો ભેઈ ગયો હતો. ધીમે ધીમે ઉર્વશીની મૂર્ઝા ખસી જતા લાગી અને તે શુદ્ધિમાં આવી પ્રહણથી મુક્ત થએર મુખ્યત્વે પોતાની સખી તરફ ફેરવી મોહક નયને તેની સામે ભેધ તેજોની, “ જહેન, પોતાના દિવ્યમુના પ્રભાવથી મારી અવસ્થા ગાણી લઈ ધનભગવાને પડે જ મને તે મુવા દાનવના હાથમાંથી છોડાવી કે ? ” ચિત્રલેખાએ જણાવ્યું, “ નારે ! સખી, મહેન્દ્ર ભગવાને નહીં પરતુ તેમના જેટલા જ પ્રતાપી રાજર્ષિ પુરુષોએ ” આ સાલળી ઉર્વશીએ પુરુષ તરફ જોયું અને તે ઠાણે જ રામના આર્જક

પતિવ્રતા સતિઓ (સચિત્ર) ૩ ૩-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ.

અને લગ્ય દેખાવથી તે મુન્ધ થઈ મનમાં બોલી, “ અપકાર કર્યા જતાં મુન્ધાં દૈત્યે માર ઉપર ઉપકારજ કર્યો મળ્યાય કેમ કે તેને જ લીધે આ મહાત્માનો સમાગમ થવાનો પ્રયત્ન મને પ્રાપ્ત થયો. ” પછી રાજાએ મધુર શબ્દોથી ઉત્તરીનું આત્મન કરવા મોકલ્યું એ વર્ણપ્રિય વચનો સાંભળી તે સુદરી પોતાને ઉદ્દેશીને બોલી, “ અરે ! આ શબ્દો અમૃતથી પણ મીઠા છે અને તેમા આશ્વર્ય જેવું પણ શું છે ? ચત્રમાધો તો અમૃત જ વરસે ”

આ કાણે રથ હેમકૂટના ચિખર પર આવી ઉભો રહ્યો ચિત્રનેખાએ મહાગાને ઉર્ડશીને રથમાંથી ઉતારી પછી રાજા પણ નીચે ઉતર્યો પોતાની સખીઓને બેના જ ઉત્તરીએ કમળ નેક સરખા પોતાના હાથ લાગા કરી કહ્યું, “ આવો, બહેનો, મને હવે આરિગન આપો તમને ફરી મળાશે એવી મને આશા જ નહતી સર્વે સખીઓ આનન્દસાગરમાં મગ્ન થઈ પોતાની પ્રિયસખીને બેગી મેનકાએ પુરૂરવાને આશિર્વાદ આપ્યા, “ રાજાશિ, યુગના યુગ પપત ઠૂપીતું પાનન કરતા રહો ” એટલામાંથી પૂર્વ દિશામાં આકાશમાં વેગથી ઉતરતો એક ગ્રંથ દેખાયો અને સર્વે તે જ દિશામાં આતુરતાથી જોઈ રહ્યા બેતબેતામાં મધર્વરાજ ચિત્રરથનો એ રથ નજીક આવી પહોંચ્યો રથમાંથી ઉતરતા ઉતરતા રાજા પુરૂરવાને ચિત્રરથે અભિનંદન આપ્યું તે બોલ્યો, “ ધન્ય છે ! મિત્ર, આપે આપિના ઉજ્જવન પરાક્રમથી લગવાન મહેન્દ્ર ઉપર પણ મોટો ઉપકાર કર્યો છે ” “ પધારો, મિત્ર ચિત્રરથ, પધારો ” એમ બોલી રાજા ચિત્રરથ પામે ગયો અને બે ને પરસ્પર હાથ મેળવી એક બીજાને મળ્યા ચિત્રરથે કહ્યું, “ ઉર્ડશીને ઘડી ફરી ગયો એવા ખચર મહર્ષિ નારદ ॥ મુખથી શ્રવણ કરી ઈન્દ્રગગને મધર્વ મેનાને વધને તેને છોડાવી લાવ્યા મને આજ્ઞા કરી માર્ગમાં જ આપના યતોગાન કરતા કિંમરોથી જાગ્યું કે આપે ઉત્તરીને છોડાવી છે આપના આ ઉપકારને નીધે લગવાન છદ્દે આપને મળવાની ઉત્કટ ઇચ્છા રહ્યાંની છે, ને તે માટે જ મને અહીં મોકલ્યો છે માટે ઉર્ડશીને માથે લગને આપ પધારો ’ પુરૂરવા વિનયપૂર્વક બોલ્યો, ‘ મિત્ર, છદ્દ મહારાજના જ પ્રતાપથી મેં ત્યાં ઉપર વિનય મેળવ્યો છે અને તેનું બહુ આનંદ છે પણ તેમજ જ ” ચિત્રરથે કહ્યું “ ખરેખર, વિનય એ જ પરાક્રમનું જૂવણ છે. ” પુરૂરવા બોલ્યો મિત્ર, મહેન્દ્રને મળવાનો આ યોગ્ય સમય નથી તમે જ આ સુરનીને તેમની સમક્ષમાં લઈ જાઓ અન્ય કોઈ પ્રસંગે હું મહેન્દ્ર લગવાનને જરૂર મળીશ ” ચિત્રરથની આજ્ઞા થતા જ સર્વે અપ્સરાઓ ઈન્દ્રપુરી જવા માટે આકાશમાંથી પ્રયાણ કરવા મઠી ઉઠે જતા રસ્તામાં અચાનક અટકી પડી ઉર્ડશી બોલી, “ સખી, ઉભી રહે ઉભી રહે મારી વૈજયંતી માળા આ લતામાં રૂપી લરાઈ ગઈ છે ! ! મહેન, જરા છોડાવ તો ! ” ચિત્રનેખાએ ધીમે ધીમે માળાને લતાના બધનમાંથી છોડાવી તેટલો વખત ઉર્ડશી અને રાજા એકેક તરફ અનિમિત્ત દ્રષ્ટિએ જોઈ રહ્યાં રાજા મનમાં મો થો, “ અહો, લતા ! તે મારાપર અત્યુત ઉપકાર કરેલું તે એ સ્વયં સુરનીને અટકાવી તેથી મને થોડી વાર નેત્રસુખ મળ્યું અને તેને પણ તેટલો વખત મને જોઈને શાંતિ થઈ ”

હાજર જનામી પાપરી, “ ઉપાય તૈયાર છે, ચાઓ જાઓ પાકશુંજોમા પાચ પ્રકારની જોજનસામગ્રીના દગ ને દગ પડ્યા હશે ત્યા જામશુ કે તુરત એચેની ચાવી જરો ” રાજાએ હસીને કહ્યું, “તારા મનમા રમીરહેલી ચીજો ત્યા હશે એટલે તને આનંદ થશે, પુરતુ મારી ધામત વરતુ ત્યા અતબ જ રહેનાની અને તેથી માર મનરજન લી રીને થનાતુ ”

પનાના વિચાર માનથી ગ્રહોમા છુટેલુ પાણી ગળે ઉતારવો માણવડ યો થો, “ પણ આપને ઉર્ફીએ જોમા તો છે ના ? ” “ વાર, પણ તેથી શુ ? ” “ તેથી એટલુ જ કે તે પોતે જ પૂઠની પુઠની આવરો એ સિદ્ધ જાણતુ ” “ ‘ ઉર્ફી ફૂલેલ નથી ’ એ તારો સિદ્ધાંત તે સ્નેહને લીધે પક્ષપાતથી બાધે છે ” વિદ્વધકે કહ્યું, “ મિત્ર, તમારા આનંદ વચનોથી મારા મનમા કોતુક જ થાય છે, જેવો કુરૂપણામાં મારો જોગ મળવો મુશ્કેલ તેવો મૌનમાં ઉર્ફીનો મળવો મુશ્કેલ છે કે શુ ? ” રાજાએ નિઃશ્વાસ તાપી જવાગ આપ્યો, “ અરે, મિત્ર, એ સુદરીનુ પ્રત્યેક અનુપવ કેટલું મનોહર છે તેનુ થકાર્ય વર્જન કરતુ અશભ્ય છે છતા હુઠમા કંઠુ છુ ત શ્રવણ કર એ ઉર્ફીની સુકુમાર દેહવતા શણ-ગારનો પણ તણુગાર ને ભૂપણુ પણ ભૂપણુ છે રૂપના જેટલા ઉપમાન છે તેનુ પણ ઉપમાન તેનુ સાબ્ય છે ”

વિદ્વધક મયમતે બોલ્યો, “ િજ રસનો અભિવાય રાખી ચાતક પ્રમાણે જ તમે તેની તાહ જોઈ રહ્યા છો તે એથી જ ત્યારે હવે કઈ તરફ જવા ધારણા છે ? ” રાજાએ જણાવ્યું, “ પ્રેમાસકન જનને એકાંત ષ્ઠળ શિવાય બીજુ કશુ સ્થળ ગમી છે ? માટે પ્રમદ-વન જવા ઇચ્છા છે ” બન્ને જણા કરતા કરતા પ્રમદવન ગયા રાજાના ઉદ્વિગ્ન મનને જ્ઞાતિ આપના ખાતર વિદ્વધકે બોલ્યો, “ મહારાજ, જુઓ, જુઓ વસતતનુના આગમનને લીધે પ્રમદવનની રોશામા કેટલો બવો વધારો થયો છે ? માધરી લતાના મૂળમા ખીનેનડ ફૂલોમા ભ્રમર મધુપાન કરે છે ! આ લતામૂળ પક્ષ તમને જ આવકાર આપવા ચાતુર થઈ ગ્લો દેખાય છે ! માટે પધારો, અને તેનુ આતિથ્ય ગ્રહણ કરો ” બન્ને જણા અદર જામ યેમ

આ તરફ રાજાના વિરહથી ઉર્ફીની સ્થિતિ પણ એટલી જ દયાજનક થઈ પડી હતી રાજાને એનાર પણ નયણુ ભરીને નિરખનાની તેની તીવ્ર ઇચ્છા હતી અને તેથી પોતાની સખિ ચિત્રનેખાને સમાથે લાધને આકાશમાર્ગે તે પૃથ્વીપર ઉતરી ગયા યથુનાના સંગમ પં આવેના પ્રાંતપુરના પ્રમદવનમા જ બન્ને જણીએ જઈ પહોચી અને જાણુ પર ઉભી રવી રાજા અને વિદ્વધકનુ સંભાષણુ શુભ્તપણે સામળના લાગી અસભ્ય ચિરહ વ્યાકુળતાથી ઉર્ફીની દમીકત-તે અપ્સરાધરને પોતાનો અગાધ પ્રેમ, અને તેના વિરહની વેદનામા પોતાના હૃદયમા થતુ અસાધારણુ દુઃખ, વિદ્વધકને રાજા નિવેક દન કરતો હતો રાજાની વાત સામળી ઉર્ફીના સરીરપરના રાગાય ઉભા થયા તેણે ચિત્રનેખાને ધીમેથી કહ્યું,

“ જહન ચિત્રોખા, એમની આ વેદના દવે, મારાથી લોઈ સકાતી નથી પણ એનું કેમ ?
એની નજરે પણ હુ શી રીતે પડું ? ત્યારે હું એમ કરું કે-” ‘ શુ કરવાનું કહે ? ’ ચિત્રોખાએ
પૂછ્યું “ મારા મનની વાત એક બોજપત્ર ઉપર લખી એમના ઉપર નાખુ ” ઉર્ફશીએ

જવાબ આપ્યો પોતાની સમિતિ આપતી ચિત્રોખા બોલી, “ વાહ, તે તો સચી ઉત્તમ
ચુમ્તિ. આન ત્યારે તેમ કર ”

ઉર્ફશીએ નીચે પ્રમાણેના અર્થ વાળી કવિતા તે જ દાણે લખી કાઢી —

“ પ્રિયતમ, આપ મારા પ્રેમના લુખ્યા છો એવું જાણીને જ જો હું આપના પ્રેમની
અપના કરું છું એમ આપ માનતા હો તો તેવું નથી કારણ તેમ હોય તો કંપવૃક્ષના

કુપળની શય્યા ઉપર પહોંચે કેમ એન ના પડે ? અને નનનનો નીતર અને સુગંધી પન ।
પણ લાલડ બળતા અગ્નિ જેવો મને કેમ લાગે ? ”

આરા આશંકાથી કવિતા નથી ઉર્જાથી બાગપત મુખમાં કેકયુ દનામાં 'કોનુ
કોનુ તે નીચે આની માણુનકતા શરીર પર પડયુ નવત જ તે ભયને વીરે મૂમ પાડી ફટી
ઉઠ્યો, “ જો ! મારે ! આ ગણે આપની કાયળી જેવું મને લાગ્યું જતા મારાપર જોઈયું
આનીને પડયું ! અરે રે ! ! મારા નાપ ! આ જો ગજમ ! ! ”

રાજા ભોજપત્ર જોઈને મોતયો, “ અરે, ગાડા, એમ જુઓ શું પાડા મડે છે ? એ
સાપની કાયળી નથી પણ ભોજપત્ર છે એમાં પછીસાનું શું આની ગયું ? ને, આ ભોજપત્ર
ઉપર અક્ષરો લખેલા જણાય છે આર, આપણે વાંચી જોઈએ ”

રાજાએ ભોજપત્ર હાથમાં લઈ નાંચુ અને વાંચના જ તેનું અત કલ્પુ દર્શકા ઉભાન
જયા લાગ્યું શરીરપર પ્રસ્થે મિદુઓ નીકળી આવ્યા અને તેના પડાથી પન ભીંજરો એ
જરીકથી રાજાએ ભોજપત્ર માણુનકતા હાથમાં આપી રીધુ આસપાસ ભેરાની રિદ્ધનનામાં
તે પોતાના હાથમાંથી પડી ગયું તેની માણુનકને ખગર પણ પડી નહીં

ઉર્જાથી ચિત્રલેખાએ કહ્યું, “ હવે તો સદનની નતાની હદ યાપ છે, મહેન, તિરસ્કરણી
(અદશ્ય રહેનાની નિષા) સકેની નહિ જોઈની પાસે જ અને સાથે ઉભી ગ્રી એમને મારા
સનની સ્થિતિ નિવેદન કર જા, જી આટલું સખીકૃત્ય કર ”

ચિત્રલેખાએ પોતાની સખિની ક્ષણનુસાર કહ્યું અને રાજા સમક્ષ જઈ બોધી “ મહા-
રાજા, આપણે જયજયકાર થાઓ ”

ચિત્રલેખાને જોઈ રાજા અપૂર્વ ઉત્સાહમાં આવી ગયો અને બોલ્યો, “ યધારો, ભગવતી,
યધારો ગંગા અને યજ્ઞનાની માફક તમે જનો સખીઓને સાથે જોઈને મને અમાધાગ્ય
આનન્દ થયો હોત તમે આવ્યા અને તમારી સખી આ છે ?

ચિત્રલેખાએ હર્ષથી કહ્યું “ મહારાજ, પ્રથમ શાહણી આવે અને પછી મિજગીના
ફર્શ થાય ” આટલું તે બોલી એટલે ઉર્જાથી પણ જતી થઈ અને પાસે આવી રાજા પ્રત્યે
બોલી, “ જય જય મહારાજ ! ”

હર્ષ પામતો રાજા બોલ્યો, “ મુદરી, જે જય શબ્દથી તે ભગવાન મહેન્દ્રના અન્ય
કોઈને પણ ન વધાવેન તે જ શબ્દથી મને વધા થયો એ જ મારો મોટો ‘ જય ’ હું માનું છું ”

આ પ્રમાણે વાત ચાલે છે એટલામાં જ વિન આવ્યું અને રિરદનો પ્રસંગ ઉપગ્રિયત
થયો આકાશમાંથી એક દેહાતને અવાજ અબળાયો, “ અરે ! ચિત્રલેખા ઉર્જાને નહોતે
વહેવી ચાન ભગવાન ભગ્નમુનિએ માર્ગસથી ભરેલા જે નવિન નામ્યપ્રયોગ નિખવેલો
ને ઉલ્લસવેન લાકપાનેની સાથે ભજવેલો ભેરા પડે છે માટે ઉર્જાને સાથે લઈને
આવી પહોંચ ”

ચિત્તેઆનુ મન ખિલ જની ગયું “મહારાજ, અમે તો પગધીન ગીએ આપ તન આપો તો જઈએ નહીં તો મહેન્દ્ર ભગવાનના અપરાધમા આવી જઈશું !”

આ દુ ખમય પ્રમગને લીધે નિગસ થા ગમ મોહ્યો, “ભાઓ, ભને, ભાઓ ! મહેન્દ્ર ભગવાનની આજ્ઞાની આગ આનવા મારી છું । નથી પણ કેટલું વેગા યાદ તો કરતે !” “જેની આના !” એમ મોની ઉર્વણીને સાથે ૧૪ ચિત્તેઆ આકાશમાર્ગે સ્વર્ગમાં ચાલી ગા

ઉઠેગ અને શોકલોઅથી રાગ ॥ મનમા તીવ્ર વેલના થના તાગી વિદ્વંદિ તેના મનનુ સ્નાતન કરના મારે ઘણા પ્રયત્ન કર્યા પણ સરગા નિષ્ફળ ॥ પા કારણ કે માન શબ્દોથી ગતના મનનુ સમાધાન થનુ અસક્ય હતું શોકથી વિદ્વન થઈ રાગ બોલ્યો, ‘મિત્ર, અનુનુ દર્શનસ્થાન ગયું તે ગયું જા ! નાર દે, મને તે ભોજપન ! હવે તો તેનુ દર્શન કરી મનનો સાત કરી જેડ ! તે પિના ખીન્ને ઉપાય નથી !”

વિનુપકના હાથમાથી પડી ગયેલું ભોજપન પવનમા ઉડીને કાણુ નલે કયા જા, ૧-૨૫ જનુ એકદમ ચમખી તે મોની ઉઘ્યો, “મારે જેનુ તે ગયું ખ્યા ? અર ! મેં મહારાજને તે ટાણુ જલે કયા પાણુ !” રાગ કગળી બોલ્યો, ‘ભલા માણસ તુ પણ કેવો મૂખ અગે એનુ ૧૦ છે ! હવે સોધ તો કરે મનરજા કરનાનુ એક પુઃ સાધન પણ તે ગુમાનુ ” રાગ ઉલ્લાસા ગદ્ગદ જોનો ઉભો રથો અને વિદ્વંસ આમ તેમ શાશ મારતો ભોજપન ગોધના ગયો

ધણી યુકિનમયુકિનથી માણુવક પામેથી કાવેલી તજીકત નિપુણિાએ દેની ઉલીનગીને કહી રાખી મોની, ‘મહારાજ હાનમા આ નિગજે છે તેની નપાસ કર જોડ ” નિપુણિા ગઈ અને થોડી નારે પાડી આવી મોની, “પોતાના પ્રિય મિત્ર માણુવક સાથે પ્રમનનમા આધરિના મડપમા બેગ છે ”

આ સામગી સખીને સાથે લઈ ગાડી પ્રમનનમા ગઈ ને લતામડપ નજીક આપ્યો એટલે મોની “આન વેચને જોથે અનાધને મહારાજ સુ નાત કરે છે તે સામગીએ ” આ જ વખતે માણુવકના હાથમાથી પડી ગયેલું ભોજપન પવનમાં ઉડુ ઉડુ ગાળીના પગ પામે આવી પચુ રાણીએ આશ્વ પામી કહ્યું ‘આ જૂના સાગુના ચીંધરા જેવું તુ પચુ ? જોને તુ છે ?”

નિપુણિાએ તુગત તે ના લીધું અને ચમિત થઈ બોલી, “આ તો ભોજપન છે અને વગી તેનાપર કર્વ અક્ષરો પણ લખેલા છે !” રાની મોની, “તુ પટેના જોઈ જા અને જાણુના જેવું હોય તો વાચી જનાર ”

વાનીને નિપુણિા બોની, “નાર્સાટેમ આ તો ઉર્વશીનાળી જાનતને લગતુ જ છે તેનું મહારાજપર લખેનો આ ગ્રેમપત્ર છે મને લાગે છે કે માણુવક લટજની અમાનધાનથી એ આપણા હાથમા આ થો છે ”

“ ઉર્મીતો પ્રેમપત્ર ? વાર, ઠીક ! ! શુ, લખ્યું છે તે વાચ જોઈ ” નિપુણિકાએ પત્ર વાંચી સહજાવ્યો. એ સાહજી રાણી ઉત્તરાથી બોલી, “ આલો લાગે, આ નજરાણુ લખેને એ અપ્સરાના પ્રેમીને મળીએ ” બંને જણીઓ લંવાગડપ નજર જઈ પહોંચી ત્યાં માણુવડ બોજપત્રની શોધ કર્યા કરતો હતો અને રાત્ર આંધુર થઈ બેઠો હતો. રાણી એથીતી પાસે જઈ બોલી, “ આ રહ્યું તમારું બોજપત્ર ! આર્યપુત્ર, આની નકામી ચીજ માટે આટલી બધી ગમડા ની ? ” રાણીના આ વચન સાહજી રાજની કેવી સ્થિતિ થઈ હતી તેનું વર્ણન કરી શકાય તેમ નથી શરમને લીધે તેનું લોહીજ ઉડી ગયું હું કરતું તે તેને સૂઝવું નહીં એકદમ ઉઠી તે રાણીના પગમા પડ્યો અને કાવાવાવા કરના લાગ્યો, “ દેવિ, હું તારો અપરાધી છું આ દાસપર દયા કરો ક્રોધ પરહરો તમે રિસાઈ જાઓ તો હું નિર્દોષ હોઈ છતાં દોષિત ગણાઈ ”

રાણી મનમા બોલી, “ આવા મનામણીથી કુલાઈ જાઉં એવા બોળા હવેની ભામિની હું નથી મને હવે એટલો જ રહે છે કે જે નિર્મલતા હું દાખવું છું તે બદલ પાછળથી મને પરતાવો થશે જ ” આલો વિચાર કરી રાણી બોલી, “ આર્યપુત્ર, એમા આપનો અપરાધ શાનો ? અપરાધ જ મારો કે હું આપની સાથે ઉભી રહી નહતર કરી રહી છું આ આવીનું હું તો ”

માણુવડ બોલ્યા, “ અરેરે ! વર્ષા કાળની નદીની પેઠે અપ્રસન્ન સ્થિતિમા જ દેવી તો આત્યા ગયા ! ”

એક ઉડા નિ શ્વાસ નાખી રાજ બોલ્યો, “ મિત્ર, દેવી નાખુશ થાય એ સ્વાભાવિક જ છે આ પ્રસંગે તેની વર્તણૂક અયોગ્ય છે એમ મારાથી પણ કહી શકાય તેમ નથી હવે મમ્ પ્રેમ ન હોય અને ગમે તેવા ઉપરના મીઠા વચનો બોલીએ તેનો અતુરાના હૃદયમા કદી સ્પર્શ પણ થાય નહીં જે પ્રમાણે ઝવેરી સ્તનનો કૃત્રિમ રંગ તરત ઓળખી કાઢે છે તેમ પ્રેમ દિત મનુષ્યના પ્રેમનયનોની કૃત્રિમતા પ્રેમી પત્નીપાસે ખુરી પડી જાય છે ”

વિદુષક હમીને બોલ્યો, “ મને તેમ હોમ પરતુ દેવી શરમે થઈ અહીંથી આવી ગઈ તે આપને તો મનગમતું જ થયું ! મનુષ્ય કે આખો કુખના આડી હાથ તેનાથી દીનાની જ્યોત કેમ ખમાય ? ”

રાજ દિલગીર થઈ બોલ્યો, “ મિત્ર, એમ કેમ બોલે છે ? મારું મન જો કે ઉર્મીમાં રમી રહ્યું છે પરતુ દેવિહર મારો સ્નેહ તો તેવોને તેવો જ છે મારા કાવાવાવા પણ મણુકાર્યા વિના અદિથી આવી ગઈ છે, માટે મારે પણ જરા કંઈ થયું પડતો પછી શું થાય છે તે જોઈએ ” માણુવડ એકાએક બોલી ઉઠ્યો, “ હવે કે જુ ને જાણુ બધું જોયું- ભૂખ્યા બ્રાહ્મણનો જીવ જાય છે તેનો ઉપાય કરો સ્નાન કરી ભોજન કરવાનો વખત પણ ચર્ચ ગયો ” રાજ ઉઘે જોઈ બોલ્યો, “ અરે હા ! ખરે છે મધ્યહ્ન થયા આન, આલ, જોઈએ ”

—ચાહુ

એ દિન.

લેખક—૨૧. દેશભણત્ર પરમાર, બી એ

એક અમ એ દિન

હવે બસ

એ જ અમ એ દિન

હિન્દ દિન જહીં ધડકશે

સત્ય, રનેહ ને શૌર્ય

હિન્દ ભાન જહીં ઝળકશે

ઐક્ય, ન્યાય ઔદાર્ય હવે બસ. ૧

હિન્દ બાન તહીં જ બનશે

સુખી, શાન્ત, સ્વતંત્ર

તહીં જ દર દિશ ગજશે

દિવ્ય સ્વચાલ્ય સુખન હવે બસ ૨

બન્ધુદન ભા' રક્ષારો

અમલ અમ મુજ માત,

સકલકારક શમવશે

સત્પર અસુર હિતપાત હવે બસ. ૩

આત્મનન અમ સમૂળ દાગશે

રક દળતમ દુ ખ

ઉચ્ચ દીધ સરન મળશે,

અટળ સુખ સન્મુખ હવે બસ. ૪

તહારે સહુ નહુ નદશે,

અનન્ત અનુપમ હિન્દ

મળસધ અભિનન્દશે,

અખડ અમ આનન્દ હવે બસ. ૫

૨૧, ૨૩૭

એક અદ્ભુત બાલિકા.

લેખક—ગ સાગરવાસ અમૃતલાલ દવે, બી એ

(ગયા અઢી અનુસધાન)

ટુંકની પછીનો અતીત દુ ખકારક દિવસ

અને હવે ટુંકરીના બનાવ પછીની અતીત દુ ખકારક કથા તમારે સાંભળવાની છે. જોનને માટે કાંઈએ ટચ્વી આગળી સરખી ઉચી ટરી નહિ કાંઈ પણ અધિકારીએ જોને માટે એક પણ નાયાળુ શરૂ ઉચ્ચાર્યો નહિ અનેક વિજયો અપાયા હતા, છતાં એક પણ સેનાધિપતિએ જોનને માટે પોતાની તરવાર ઉઘાડી નહિ ક્રાન્સમા પ્રેમગીર્ધનો અશબ્દો દરો તો તે અનાથ અને મૂક મની ગયો હશે જે જે નગર જોને ઉગાર્યા હતા તે બધા થ રીને તથા, દૂર શહેરની આખી પ્રજા ગસ્તામા ઉઘાડે પગે ચાલી; પરંતુ ક્રાન્સનો અધિકારિગ બિનકુલ સુખ રહ્યો જોનને બડી પહેરાવી એક પાજગમા પૂરનામા આવી.

હા, ખરેખર તેને બેડી નાખી પાજગમા પૂરી તેમણે તેો અગ્રેજોને વેચી રજામા તેને લોહાના પાજગમા પૂરી, તેના હાથ પગ તથા જાંઘ એક ચાલને બાંધ્યું અને હલકા સિપાઈઓએ તેના બણી કાઢ્યા કરી તેની ચરકરી કરવા માડી

તે વખતના જુના રજાનો ખ્યાલ કરો—જુની હમતા મહો ના, સુન્દર ઘરો, ભવ્ય મોટું દેવળ, અને ત્યાં આગળ કુલ મારતા હાથિવારનધ નોકના ટોળેટોળા, ગોખીન અને સુધક પાદરીઓ, પાગિસના શારતાપીના મોટા મોટા લોકો અને અગ્રેજ શત્રુઓની સાથે જળી ગયેલી ફ્રેન્ચ લોકની દેશદ્રોહી મણીઓ ઠેર ઠેર દૃષ્ટિએ પાતી હતી. એ બધા લોક એક બાપડી ઊઠીને મરજીને સરજી કરવા એકમા થતા હતા, પુઠીપરની એક વિશુદ્ધતમ બાળાને અતિ જલકર અને ત્રાસજનક રીતે માગી નાખવાને બોળા થતા હતા.

અગ્રેજ પ્રજાના ઇતિહાસમા આ સરમજનું પાતુ વાચી રહ્યો નીનું હિંદી ધાવનાર અગ્રેજ હાન નથી, પણ અગ્રેજોને ન્યાય ખાતર કહેવું જોઈએ કે જોન તેમની દૃષ્ટિએ શત્રુપક્ષની તો હતી જ જોને તેમને લકાર્ધમા હરાવ્યા હતા અને તેમના દિલ્લામાથી તેમને હાસેની કાઢ્યા હતા રજા આગળ અગ્રેજોએ જોન જેવી નિર્દોષ બાળા પ્રત્યે જે દૂર દુષ્ટતા બતાવી તે વિચારતા આપણને સરમજનો કપારી આવે છે, તો પછી સ્વદેશી બંધુઓએ જોનને શત્રુપક્ષમા વેચી દીધી, અને ક્રાન્સની આ દિવ્ય સુન્દરીનો ધીમે ત્રાસદાયક અંત લાવવામા સહાયભૂત થઈ કશું કર્યું નહિ, તેમને માટે આપણે શું કહેવું? ક્રાન્સે પોતાના રહક—માણુલોક—ને આ પ્રમાણે વેચી, તેના કરતા બીજું નીચ કામ શું હોઈ શકે?

* જેવસેમની પદિમે ધર્માત્મા જીવસ કાઠકને મારી નાખ્યા હતા તે જગ્યા

પ્ર. ૧/૧ ૬ ૨. દ્રોનાથ ૬ ૩—૦૦ એન. એમ દિપાલી એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

બાપરી જોનને છ અઠનાડિયા મુધી 'પાજરામા પૂરી રાખી જતા આનતા લોક ડોકિયા કર એટલે તે એની તો પડે જ નહિ ભોંતમા બાપ પાડી તે શુ કરે છે તે જોરાવુ નામાથી અને ઉનાળામાથી તે શુ જોને છે તે સાંજવામા આવતુ આવી રીતે તેઓ રાગ મોષના કે તેને ન્હી રીતે મુન્હેમાર હરાવાય? પછી તેને રચોના મળતા દેવળમા ધસડી મધ, અને ત્યા તેની સન્મુખ કાન્સના સાઠ હોશિયાર માણુમે આવી ઉભા

૯

જોન ન્યાયાધીશ સમક્ષ

તે તેના ન્યાયાધીશ હતા તે વખતે પાદરોઓનુ જોર ધણુ હતુ અને ધમના વિષયમા હાનના જેવી છૂટ ન હતી તમે તે ધમમા માનો નહિ અને તેમ ઉપાડે ઊગે કહેવાની દિમન ધરે, તે તમને છવતા બાગી દે ન્યાયાધીશેની વચ્ચેવચ મુખ્ય ન્યાયાધીશ મેં હતા તેની નીમણક અગ્રેજ ગવનના પ્રતિનિધિ રિન્ચેસ્ટનના સમર્થ મર્માધ્યક્ષે હી હતી તે સરન્યાયાધીશ એક રામસ જેવો હતો જોનને તેના જ દેલી-ભાઈએને દાયે મુન્હેમાર ફગારી એરી અગ્રેજેએ ચતુર મુઘ્નિ રચી હતી પગલુ તે એક લુચ્ચા) હતી, ન્યાય નહિ આ કેમ ચવાનમા આનન્ડ ચાખનાર તે સરન્યાયા ધીસનુ નામ નિરૂપ કાઉસન હતુ તે સ્નાયી મનુષ્ય હતો, અને પોતાના અગ્રેજ ઉપરીઓની મતેન્યાની મેગવવા માનગ તેણે તે આમ બાળાને લામા વખત સુધી સીજારી અને પોતાની પશુના દર્શાની મધા ન્યાયાધીશ સાચા ધમને હમારી નાખનારા પાદરીઓએ પોતે ઉભા કરેના શમોમા રચ્યાવચા હતા, અને કોર્ટની સમમ ઉભેરી બાગા આપા કાન્સમા વિનુક્રમ હતી તે રાતની સરન્યાયાધીસને હલી પડી ન હતી તે તો મનમા દગખાતો કે જોનને મિનને ચાખને અને રાને ખાટનાને પાયે એક પગે સાકમધો બાધવામા આવતી રચોઆ મગેલી આ ન્યાયની કચેરી આ પ્રમાણે જોનની મશ્કરા કરતી

પરતુ જોન આ કરતાને પહોચી વળતી સાંકેટિસ જેવી શાન્તિથી તે ન્યાયાધીશ સમક્ષ ખડી થતી અને ઉત્તર દેતી વખતે તેના જેવી કપ્ક ચાતુરી જતાવતી તે બધાની સામે તે પોતાનો જ અભિપ્રાય દર્શાવતી, અને કાગમુદ્ધમાથી આવતા પશુ તેનો છુદ્ધિ-મતમાર ઓઠો મથો ન હતો કાન્સના ખેતરમા પ્રેમથી રહેનારી, કાન્સને રનતન્ન કરવા મથનારી આ બાગા ધણા દિવસ કે.ખાનામા સડી, તોપણ મોટા મોટા ન્યાયાધીશોની સમક્ષ જુજાની આપતર તે મહાદ્દ ગામવિષ્ણુ છોકરી જરા પશુ મહારાતી ન હતી તેને નિ સાર પ્રતો પૂછી મળગવાનો તેમણે ધજો થન કર્યો, સન્તો કેવા હોય, તેમના વાગ કેવા હોય, માથે મુગટ હોય કે નહિ, તેમનો વેષ કેવો હોય, તેમનો સાદ કેવો હોય, વગેરે, વગેરે પ્રતો પૂછી તેને થકની પરતુ જોન ઉત્તર દેતી, કે સન્તોના સાદ મુન્દર નમ અને મીઠા હોય, પોતે તે સાગી પેઠે સમક્ષતી હતી ત્યારે તેઓ પૂછતા કે શરીર વગર સાદ જોને

રી રીતે? તેના ઉત્તરમાં જોન કહેતી કે “પ્રજ્ઞને પૂછો” નજીની નજીની હઝાર ઝીણી બાનતો વિષે તેને પજવી તે સેતાનોએ એક શુદ્ધ વકીનીની પેઠે તેને અનેક સુક્તિપ્રયુક્તિવાળા સવારો પડ્યા તેના આન્ય છવનના ઝીણાઝીણા બનાવો વિષે તેમણે પુછપરછ કરી, તેમણે તેને એક દુષ્ટ અપરાધીની રીતે કેતકગત કરી

તેમણે તેને કહ્યું કે તું તો ડેલનટાઈ છે, કારણ કે એક બે પ્રખત તેજે રાત્રીએ આપેના સુન્દર પોશાક પહેર્યો હતો. તેને બધી સુન્દર ચીજો ગમતી હતી, અને આ પશુસમાન પામર પુરુષોએ કહેવાની હામ લીડી કે જ્ઞાતિજન-સની બાળા સુન્દર વસ્ત્રો પહેરે તે તો પાપ ગણાય તેમણે તેના પર આત્મ-લાધાનું તહોમત મૂક્યું, કારણ કે રીઝ આગળ તેણે પોતાનો વાવરો ઉઝાડ્યો હતો જોને લાગણીથી અને ગર્વથી ઉત્તર વાળ્યો “હા, મારા વાનટાએ કાર ઝીંધ્યો હતો, તે માનને પામ થયો હતો !”

૭ દિવસ સુધી ઝાહેર રીતે ટેસ ચાલ્યો, અને બિચારી જોનને રાતદહાડો બેડીઓ રહેતી, અને નવા પાતરીઓ તેમ જ સેતાનો તેને પજવતા તોપણ નહિ કરનારી આ બાળા વિષે યોગ્ય મત નહાને એમ લાગતું હતું એક વાર એક અંગ્રેજ બોલી ઉઠ્યો “આ બહાદુર છાંડરી અંગ્રેજ કેમ ના જન્મી?” છતાં હજી કોઈ તેની વધારે ચક્ર્યુ નહિ, અને કાઉસને ઝાહેર કથું કે જે તેના કેદખાનામાં જરી તેની ખાનગી તપાસ કરીશ પોતાનું કામ ખુતી રીતે કરતા કદાચ તે રાગાયો હરો, પરંતુ જોન વારવાર ફરી ફરીને ઝાહરમાં દેખાતી હતી જોનને ઘણી ધમખા આપનામાં આવતી કે તને રીઝની રીઝનીને મારી નાખીય, ત્યારે તે બોલતી “હું ખીન્તુ કાંઈ ઠીક ચક્રુ એમ નથી, મેં ઉત્તર દીધો છે તે જ ફરીથી ટૂંક છું, વિરોધમાં પ્રયત્ન પૂછો” તેના સાઠ ન્યાયાધીશો સમક્ષ હારકમેરીમાં તે બોલતી “શું આ પ્રમાણે તમે મને સપડાડા માગો છો?” આખરે તેઓ તેને યાતનાવધન જામે લઈ ગયા, ત્યારે તે એટલું જ બોલી કે, “અરેખર, તમે મારા શરીરના કકડા કરી નાખશો, તોપણ હું ખીજે કોઈ ઉત્તર હજી શકનાર નથી” પણ તેર જજીમાંથી માત્ર બેએ જ તેના શરીરને યાતના દેવાનો અભિપ્રાય દર્શાવ્યો, તેથી તેમાંથી તે બચી ગઈ, માન આ જ કૃતતામાંથી તે બચવા પામી હતી.

૧૦

જોનનો રનમાનલયો ઉત્તર.

જોન તથા તેના જજ સાહેબો વચ્ચે ત્રણ માસ શુદ્ધ ચાલ્યું, અને પારિસના શારદાપીઠમાં જજ સાહેબો નિર્ણય કરવાને ગયા હતા ત્યાંથી આખરે ચુકાત આપ્યો તેમાં જણાવ્યું હતું કે “જોન ખૂતી છે, પ્રભુની નિન્દા કરે છે, કૂં છે, જૂની છે, તેનો કેસ આધારણ જજ પાસે ચલાવવામાં આવશે” નવ માસો તેના ખડમાં છેતી વાર તેને મનાવવાને એકા યથા ધર્મોપદેશનું કહેતું વ્યૂન કરે તો હજી જોન જમી સકે જો જોન એમ કહે કે મેં પાપ કર્યું છે અને તે મનુષ્યોની પેઠે જિજ્ઞાસામાં બિતરે, તો તેઓ બચાવે દેખના ઉપરીઓ કહે તે

* Torture-Chamber

દયારામનો અક્ષરદેહ ૩ ૧-૪-૦ જોન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

ખીકારે અને પ્રભુનો સાગ કરે, " જોન ખૂનીએ, પ્રભુની નિન્દા કરે છે, ફર છે, બૂટી છે " એવું હોનાર પત્રપત્ર પોતાની સગી કરે, તો તેઓ તેને મારે નહિ

આ નવ માણસને યોગ્ય ઉત્તર દેતી સ્વાભિમાનથી ઝડકતી જોનનું મુખ જોવાની કાને ધમ્પા નહિ થાય? તેણે કહ્યું "આખર ઘડી હોય, ચિત્તા સળગી હોય, લાકડા ઘસઘસ બળતા હોય, મસાણિયો લાકડા ખોરનાને તૈયાર હોય, અને હું પોતે તે રોળાળીમાં બળતી હોઉં, તો પણ મારે બીજું કાંઈ કહેનારું છે જ નહિ."

પેના નવ જણાએ મનમાં ત્રી ધારું તે આપણે જાણતા નથી, પરંતુ તે કારણદ્વારા એક જણના હૃદયમાં પ્રેમચોર્યનો તણખો રહી ગયો હતો તેનું નામ સિદ્ધર્થ મેનશન હતું, તે જોનનો મિત્ર સખનાર કારકુન હતો આ બહાદૂર કેદીના ધૈર્યથી તેનું હૃદય પ્રથમ વાર ઝનકાણું હતું એક વાર કાઉશનની સાથે જોનના ખડમા ખાનગી રીતે જવાની તેણે ના પાડી, કારણ કે તેમ કરવું ગાયદેસર ન હતું એક વાર તેણે પોતાની નોંધમાં લખ્યું, કે જોને કહ્યું તેનાથી ઘનડું જ જુવાનીમાં લખનામાં આવ્યું છે

અને અસારે, જોનના ખડમા મચેના આ મહાન દરજ્જે વખતે, સિદ્ધર્થ મેનશન પોતે માન કારકુન છે તે વાત વળી એક એ વાર બૂની ગયો, અને પોતે એક મનુષ્ય છે એટલું જ ના ગમી તેણે જોનના છેડના ઉત્તરની સામે હાસિયામાં પોતાની ટીકા લખી, કે—
" *Responsio Superba* " અત્યુત્તમ ઉત્તર, જોનનો સ્વમાનભર્યો ઉત્તર

૧૧

વર્ષ પૂર થયા આવ્યું.

જોનનું વર્ષ પૂર થયા આ ક્ષ આ પૃથ્વીપર હવે તેના છેલ્લા વ્હાન હતા તે દિવ્ય સ્વરગની રાહ જોતી હતી, પણ કર્મ મળગાયું નહિ તેનું હૃદય વિદવળ બન્યું

જોનેમીનું પોતાનું ઘર તેને સાબર્યું હતું ઓર્નિઅન્સ, ડ્રૉય ને રીંગ આગળના અમ્મ દિવસે તેને યાં આવ્યા હશે, દરબારની બાલુઓ કોઈ નાર આનન્દથી તેના ગાને ગુણન કરતી તેનું તેને શમણ થયું હશે વિજય વખતે વફાદાર દેખાતા મેનાવિપતિઓ તેની આખ આગળ તરવયાં હશે, દરખના આમુથી તેને અભિનન્દન દેતો લોકસમૂહ સભારીને તેની આખમાં જગત પામી આવ્યા હશે તેના શુભ કવચને સ્પર્શ કરવા બાગકોને આમળ ધરતી માતાઓનું હૃદય પુન વિચારતાં તેનું હૃદય આર્દ્ર બન્યું હશે હવે નહિ સમગતા દિવ્ય સ્વરનીવાદ જોતા એ બધું તેને અનિવાર્ય આવ્યું હશે અને જે હૃદય જન્મથી માડી આજ સુધી સાચું ગયું હતું, જે હૃદય ભયના પ્રથમ જ્ઞાનથી આજ લગી નિભય રહ્યું હતું, તે તેનું હૃદય હવે વીડીતું થઈ ગયું લોક મૂપચ વાતો કરતા હતા કે પેલી કામળને જીવતી બાળી દેવાની છે, અને એ વાત ધીમે ધીમે જોનને કાને પડી એ દિવસ સારે તેને વધસ્તભે નષ્ટ જવામાં આવી

પેનો મમર્થ નિન્દેસ્તરનો ધર્માધક્ષ ત્યાં બેઠો હતો, અને પેલો દલકો કાઉશન પણ ત્યાં હતો, જોનને બાપજી સમજાવવાને એક પ્રસિદ્ધ પાદરી પણ ત્યાં આવ્યો હતો, અને જોન

વિષેની અદ્ભુત કવામા લગભગ છેત્રી અદ્ભુત વાત એ વાતીએ છીએ કે જોને શાત ચિત્તે પાંગી ભાષણ સાભળના ક્યું, અને માત્ર એક વખત વચ્ચે બોલી ઉરી—અને તે પણ પાદરીના અપમાનમયી ગમને બચાવનાની ખાતર ! ચાસેની અધમતામા કાઈ બાકી ન રોતી, પોતાને બચાવનાર બાળાનો તેણે સાચા ક્યો હતો જના જોનને મન તો તે કાન્સનો ગમ્મદમે, અને તેનું રક્ષણ જના પડાએત્રી દિવ્ય બાળા મરતી વખતે પણ તેનો બચાવ કરવા તત્પર જ હતી આટલું જતા પણ જોનના રક્ષણ અથ ચાસે મતિકિ ચિત્ત વતન પણ ક્યો નહિ

વળી એક વાર તેમણે જોને દખાવના માડી કે તુ કમુન થા શુ જોનને જિદ્દગી વહાતી ન હોતી ? શુ તેને આગમા પડનાતુ ગમતુ હતુ ? શુ સ્વતન્ત્રતાની મીઠાશ તેને રચતી ન હતી ? શુ પાદરી ધર્મમા તેને આરથા ન રોતી ? “ જોન, તુ શુ કરવા મરે છે ? ” એવા અનાજ લોકઅધમાયી સભળાતા હતા “ જોન, તુ તારો જીવ કેમ બચાવતી નથી ? ” તેનું હૈયુ બાગી ગયુ “ મેં જે ક્યું છે તે સારા માટે જ છે, અને તે કરનામા જ કલ્યાણ હતુ, ” એમ બોલતા બોનતા તે ઢળી પડી, અને આખરે મગ્તા પહેલા તે બોલી “ હુ બધી વાત ધધરને તથા પોપને સોપુ છુ ” પરતુ આ લોકોથી ધધર તો વણા ફર હતો, દુષ્ટ કાઉશન એ વાક્ય લખેવા લઈ લા ઉભો હતો (૧) જોન કમુન કરે તો જન્મભર કેની સગ, (૨) નાકમુલ કરે તો જીવતી બાળી દેતી તેના મ્હો આગળ કાગળિયા ધરી તેમા સહી કરનાનો જોનને આમહ કરવામા આ પો, અને આખર ધડીએ જોને પોતાની સહી કરી ગિ'મર્ટ મનસા । આ હતો, અને તેણે હાસિયામા નોંધ કરી કે, “ વાક્ય પુર થયે જોને અમિથી બહીને ઢલુ “ હુ પાદરીઓનો ધમ માનીશ ”

જતા તેમણે તેને છોડી નહિ, ન્યાય આપ્યો નહિ, પણ પાલી કારાગૃહમા મો ત્રી અને તેમણે તેની સહીની ઉપર તેણે કમુન નહિ કરેવા એવા કાગળિયા મોટી દીધા આ ધર્મશુરોએ તેના નામ પર અસચ, બૂઠા વચન લખ્યા, આ ન્યાયધીનોએ જુદુ કમુનાન નામુ ઉણુ ક્યું

આ વાતની જોનને ખમર પડી, એટલે તેનું ધર્મ પાણુ સતેજ થયુ તેણે બધાનો નિરકાર કયો ! પોતાના ન્યાયપર મૂકેનાં જુદાણુ તેને કમુન ન હોતા તેણે તેમને ૨૫૯ કલુ, કે “ મેં કઈ શુનાહતી કમુનાન કરી નથી જે મેં ક્યું છે તે અમિથી બીને ક્યું છે ”

૧૨.

છેલ્લો દિનસ.

તેમને આટલું જ જોઈતુ હતુ એ સાભળી કાઉશન ખૂમ હરયો અગ્રેજો એમ તતા તે મોકમા જઈ સો દરખાસેર મોલ્યો । “ વાહ ! વાહ ! હવે બેડો પાર ” જોન તેની પાછળ પાછળ ચાલી—ખિનાડીને મન દસતુ ને ઉં રતો જીવ જાય

ત્યારે પાછા પેલા લોક જોન પામે—આવ્યા, અને અમિના વિચારે વળી તેનું હૈયુ બાગી ગયુ “ મારું જીર કદી દૂનિન થયુ નથી, તેને આજ બાળાને ખામ કરી દેજે ? ”

તેણે કુખથી કહ્યું “અરે, મને સાન ચાર ફાગી દો, પણ નાળી દેજો નહિ.” રૂઝાના બૂના બળ લખી જોનનું માંડાં ચાલ્યું, ત્યારે તેની પાછળ આમો અગ્રેજ સિપાઈઓ ચાલતા હતા, જતા જોનને અસહ્ય લાગતું હતું કે વિશ્વનિયતા પ્રભુ વચ્ચે નહિ પડે “રૂઝા ! રૂઝા !” તે નીસાસા નાખતા વાળી “શુ મારે અહીં મરવાનું ?” જમીનને ઉઘી ડરી ત્યાં ખુરનીઓ તથા બાકડાઓ ગોળ્યા હતા, તેનાપર બેસી પાટરીઓ જોડે બળતી નિરખનાના હતા, અને એક માયડો ઉભો રહ્યો હતો, ત્યાં ઉભો રહી જોનને એક પાટરી લાપથ સળગાવનારો હતો. આ જગ્યાએ મધુ સરખસ આવી પહોંચ્યું ત્યાં નીચે પ્રમાણેના હાલ-જતા બૂના શબ્દો મૂંઝવામાં આવ્યા હતા, અને તે શબ્દો વિન્ચેસ્ટર તથા કાઉશને યોગ્ય વિચાર કરી ગોકની કાઠ્યા હરે —

“બાનિકાને નામે પમતી જોન જૂનો લોડને ગાજો દેનારી ભવિષ્ય લાખનારો રોજ કરનારી, પ્રભુની નિન્દા કરનારી કુષ્ટ, વહેમી, મૂર્તિપુજક નિર્વ્યવસ્થિયારી, પિશાચિણી, સ્વધમ તજનારી ધર્મમાં તક પાડનારી, પાપક મનવાળી.”

આ લોકોએ જોનને આની ફારી અને જે તે સારું રસપ્રદ હતું-દૃષ્ટીપત્ર અતરેરી પ્રભુની ફતી-તેના બાલકારો ૨૦ જ બોલેલા નહિ તેણે માયડાપર ચડી એક ફ્રૉસ માગ્યો, પરંતુ તે પાટરીઓની ત્યાં ફ્રૉસ લાવનાની દિશત આવી ન હતી પાસે ઉભેલા એક અગ્રેજ સૈનિકે તરત જ એક લાડડી લાગી તેને ફ્રૉસ બનાવી જોનને આપ્યો. અગ્રેજ સૈનિકે આપ્યો એ વિચાર સુખમારું છે જોનને મરણુ રખતે પોતાની એકની એક આસાનુ ચિન્હ (ફ્રૉસ) મળ્યું હવત મુઠ્ઠી તેની ત્રણ ટપી કે પ્રભુ મદદ કરશે આપણને એમ લાગે છે કે અગ્રેજીના નાના દેનખમાં એના મેઇન્ટ માઈકેનનું તેણે ખાન ધર્યું હશે, કારણ કે તે સાચા લોક થઈ બોલી ઉઘી ‘મેઇન્ટ માઈકેન ! મેઇન્ટ માઈકેન ! મેઇન્ટ માઈકેન ! મારી વહારે ધાઓ ! આ ઉચ્ચારે વિન્ચેસ્ટરનું હૃદય વીંધાયું અને કાઉશન મુઠ્ઠા રોપો.

એ વાત જના દો અગ્નિ સળગ્યો જે દુનિયાને હમેશને મારે જોને મગરન અને ઉમદા બનાવી હતી તે દુનિયા તરફ જોની નજર નાખતા જોનની આખમાં આસુ આવી મર્ધા અને જે હૃદય વિહળ બની મધુ હતું તે પાછું પરનોકની શક્તિઓએ ભગૃત કર્યું તેને અગ્નિમાર્ગી આવતા રસર સળગાયા તે બોલી “જે સ્વર મેં સાલના હતા તે હમરના જ હતા કું છેતરાઈ નથી” આ તેના છે ના વેણુ હતા, પણ વિન્ચેસ્ટરના બહાદૂર પાટરીએ તેની રાખ મીન નદીમાં નાખી દીધી.

૧૩

જોનના મળ્યું પછીથી,

જોનની ચિતા સળગાવનારે એક પાટરી સોધી કાઢ્યો, અને તેના સમક્ષ પોતાનું પાંપ કપન કરી પ્રભુની ફાગી વાળી ચિતામાં એક લાકડું વધારે મૂકવાની પ્રતિજ્ઞા લેનાર એક અગ્રેજ પામે જતા જ જહીને નાસી ગયો. અગ્નિપાસે બેઠેલો એક પાટરી બોલી ઉઘ્યો.

ગુજરાતી કહેવતસમૂહ ૨ ૨૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી, એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

“ એ બાળાનો આત્મા જ્યાં જ્યાં ત્યાં મારો પણ જ્યાં તો કેવું સાઈ ” ઇન્નાડના તાળનો એક મેકેટ્ટી ક્રોધાવેશમાં બોલતો બોલતો ચિતા પાસેથી ચાલ્યો ગયો “ આપણા બધાનું દરે આની બન્યું છે, કેમ કે આપણે એક સાંધીને બાળી દીધી છે ” પેનો અવશ્ય ચાલે તો જોન સળંગની હતી ત્યારે મોજશોખ કરતો હતો તેણે તેને માટે ૬૪ જ કંઈ નહિ, પરંતુ વીસ વર્ષ પછી એ કોઈએ મહેલું માર્યું કે તે ગાદી તો પેની કુકણ પામેથી મેળવી હતી ને ? ત્યારે તેણે જોનનો કેસ ફરી ચલાવ્યો, તેને નિર્દોષ ઠરાવડાવી, આ તો તેનું મહાત્મ્ય ગવડાવ્યું પણ એ બધું યાને માટે ? પોતાની પદવીને—એના જેવા દુષ્ટની પદવીને—કેનક ન લાગે તેટલા જ માટે પરંતુ પેનો ગ્રિનર્ટ મેનશન “ પોકે પોન્ મૂળને રોયો, અને એક માસ સુધી ચિત્ત શાન્ત રાખી રહ્યો નહિ ” પછી ગરકુન તરીકે પોતાને મળેના પૈસાનું એક પ્રાર્થના પુસ્તક ખરીદી લાવ્યો, અને તે વાંચી જોનના આત્માના કલ્યાણ અથવા પ્રભુની પ્રાર્થના કરતો.

ફેબ્રુઆરી ૫૦ પ્રાણ હોડનાર ક્રાઇસ્ટ ભગવાનની માફક રૂબો આગળ મૃત્યુવશ થનાર બાનિજની કથા સપૂણ થઈ મહાત્માઓનો જગતમાં જગજગતર છે †

* ચિત્ત સંતોષીત માતા સર આચર મી ના અમેલ લેખ ઉપરથી : “ ગુજરાત સાજાપત્રના વાંચકો નહિ રૂબોને લેખ—આ આ હશે

એક યાત્રા.

લેખક-૨૧ ચુનિલાલ વર્ધમાન સાહુ.

- કનાપી નામને રટતો, હું આન્ધ્રો આજ તુજ દ્વારે
કનાપી ! તેજ તુજ અધિધાનનું દેખું ન અત્યારે ! ૧
- નથી તુજ રસતલો ઊઠે પડેના તાહરા પુરપર,
નથી વિદ્યારસિકતા કેરી યાત્રી આનતીય નજર ૨
- કનાને પી જનારા દેવ હે ! તું કાચના ગોખી,
નગર તારૂ કના કે કાચ પાતા નાખતુ ઝોણી ! ૩
- કરી યાત્રુ ઉભએ તાહરી આ જન્મભૂમિની,
નિરખતા એકદરવાની થતી આ આખડી બીની ૪
- મન અનાપથી નિનાપ કરૂ અનાપ કાનીને,
થતુ મનમાલ કે મેલુ જગત આપુ મજનીને ! ૫
- કદાચિત્ માદ તુ કરને ખતા-એ-મેન્દગવાની,
અને તુ રેડશે જર્જરેથી ધારા મિષ્ટ અમૃતની ૬
- પરન્તુ માદ ક્યમ દરશે ખુદા જે એક આનમનો ?
ખતા એ તો ખતા એક જ નિયમ છે એહ આમિતનો ! ૭

ઉપા—“સ્વરાંજ્ય-પ્રતિજ્ઞા.”

(પ્રથમ ખડ)

લેખક—૪ સોઠ પુરૂષોત્તમ વિદ્યામ માવળ.

(ચાતુ સચિન ઐતિહાસિક વાર્તા)

અકરણ ૧૭ મુ

બૈર-કીના ।

“ ટાકા સિતળ વનદહન, જળ પથરા વહેરત,
અખળા ફરી જો ઠરે, સો દેવે ન કરત,
કયા અખળા નહીં ઠરી તરે, કયા ન સમુદ્ર સમાય,
પાવકમે કયા નદી જલે, કાળ કોને નહિ ખાય ”

“ *Misery and ignorance are always the cause of great evils
Misery is easily excited to anger, & ignorance soon yields to
perfidious counsels* ”
—Addison

“ *These are the spiders of society
They weave their petty webs of lies & sneers,
And lie themselves in ambush for the spoil
The web seems fair, & glitters in the sun,
And the poor victim winds him in the toil
Before he dreams of danger or of death* ”

“ મિખડા જેત હી બેરીયા, મિખકે બોયે આર,
ફન લાગ્યા અગારકા, દુખીયા કે મનહાર ”

“ સેતાન ! સેતાન ! ખૂની ! સાપુડો ! ”

સકવારનાઈ પોતાના પ્રિયતમ અને સગાના મૃતદેહ પાસે ફુજતા પગો, અને ઉઘ, સ્તબ્ધ મુખ સાથે શીખ પડેની ફાટેને ડોળે જોતી ઉભી હતી, તેના પિતાએ સરફોળુ એક ઉંઘા સાણુએ મુસાફરખાનામા કેવી રીતે ખૂન કર્યું હતું તે તેને કહ્યું હતું પિતાના એક શબ્દને જોઈ ન માનતી આ મીઠું મરતુ લાભરાવી ખૂળીથી વર્ણવેલું જ ચિત્ર તેણે એક ચિત્રે સાલજ્યુ હતું તેના પિતાએ કહ્યું હતું કે સરફોળુ લા કોઈ જડખોરો પુખાયા છે તેની તપાસ

ઈન્ડિયન ઇતિહાસ ૩ ૧-૮-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

કરવા પોતાની કજ બજાવતો હતો, તેનામાં પાળાથી અધાનનાગા ખૂણમાંથી એક ઉચા સાધુએ ઓચિંતો દફનો કરી આ વીરનું કરપીણ ખૂન કર્યું કરિમજશ્નનાદારે પોતાના બે ત્રણ સિપાઇઓ સાથે આ ખૂનીને બોલ્યો તેને પકડવાને બેત્રણ સિપાઇઓ સાથે એ ધરયો, પણ ત્યાં અધાનનો લાલ લહેને ક્યા અનોખ યર્ષ ગયો.

સાવારનાઇએ આજે આ પહેલ વહેણું કરપીણ બચકર કૃત્ય પ્રત્યક્ષ બોધુ, આ દુખ-લાગણીથી તેનું હૃદય સતાપના અને રેર-કીનાના દોર-કડવા નિચારોમાં લગાયુ આ સર-ફેશ-તેનો મનનો બદલો સરફેશ-તેનો પ્રિયતમ-તેની એક જ પ્રેમમૂર્તિ હતી-તેનો અન્ન થયો તે છાતકા હૃદયનો કે દૂર મદભયોં વ્યભિચારી દુરાત્મા હતો એવી તેને ખ્યાલે પણ કંપના નહોતી તેનો ત્રિશુલ પ્રેમી, એક વીર, ઉચ્ચ નિચારનો, મુશીન યુવાન હતો એ તેની બાળપણથી કંપના-કોઇ અજાત શત્રુએ આ ધાત કર્યો-તે પણ રણના મેદાનમાં નહીં ખરા મુદ્દમાં નહીં, પણ તેના પિતાએ કહ્યું તેમ એક મુસાફરખાનામાં, અવારમાં, દગાથી-કપટથી-આ કરપીણ ખૂન-ખૂન ઓચિંતો આ શાંતિનો ભગ કરતા “ખૂન ! ખૂન ! સેતાન ! સેતાન ! ખૂની ! સાડુડો !” આ શબ્દો તેના દુખા આવેશથી ઉચ્ચારાયા, તેના પિતાએ આ બચકરખાનાનો હેરાન પહેનેથી ઝેને મુધી દ હડના જુદાણથી ભગપૂર રીતે તેને સભળા પો હતો સહવારનાઇએ એક ચિત્તે તે સાબળ્યો અને ખરો પણ માન્યો પિતાપર વહેમ કેમ આવે-તે તેની ખરી બાબતથી તદ્દન અજાત હતી આ કૃષ્ણ તેની સર્વ માયા-નાગણી પ્રેમ વાતસ્ય તેનાપર હતું તેના પિતા તેનો સરસ્વ હતો-તેના સર્વ પ્રેમનો મધ્યસ્થ-ખરી ભક્તિથી તેના તરફ તે જોતી હતી !

ખરી રીતે બાળને એક પ્રકારે સરફેશના મૃત્યુના સમાચાર સાંભળી મનોપ થયો હતો તે તેના તરફની પોતાની પુત્રીની નાગણી જાણતો હતો તે એક કટિ પોતાની મદત્વાકાક્ષામાં તેને ખૂચતો હતો અને તે આપોઆપ આ રીતે રૂ થયો અને વગી એક ઘાએ બે પશ્ચી મર્યા-પોતાની પુત્રી સજે ખાનના દુઃખથી જેમના ધરમાં આપી તેમની લીધાયાવપર કુપી રીતે દેખરેખ રાખી સર્વ ખબર પહોંચાડવાનો મુખ્ય હેતુ-અને તે વાટે જેમ કુટુંબપર રહેલુ પુગલુ વેર લેવાનો મુખ્ય ધરાહો-તેમાં આજ રાતના આ કરપીણ ખનાવથી પોતાની પુત્રીની લાગણી ઉસ્કેરી તેને વધારે ઉત્તેજિત બનાવવી એ હેતુથી સર્વ સમાચાર ફેગવી જુ । રૂપમાં પુત્રી સમક્ષ મૂક્યા તે શબ્દોમાં આખોર ખૂની, જાનુસ એ શબ્દો એણે ભાર દધ મૂક્યા, અને તે યોગ્ય અમયસૂચકતા વાપરી મૂકેના હતા-તેણે ધારેની અસર કરી તેની પુત્રી આ સમાચારથી ભડખી ઉઠી-તેના હૃદયપર પોતાના પ્રિયતમથી જુદા પડનાના હલુ તાજ ધા હના અને હલુ જરા તરા આજા પણ કટાય હોય, પણ હવે તો આની બચકર રીતે ઓચિંતી દબેશની તે જુદાઈ યર્ષ પોતાના બારિ ભર્તાપર તથા તેના કુટુંબપર તેના હૃદયમાં ભડખી રહેલ કોપ, અનુભવી ઇતરાજ, સતાપ અસારે આ ચાતુર્યથી અને જગપ્રપચથી સહેવાઈથી રખત વેગ-કીનો લેવાની કઠોર ઇચ્છામાં ફેગવાઈ શકાય એમ હતું આ યુવાન બાળા જેની નમોમાં વેતુ ઓણીત અને જેનું કુટુંબ

શરણાક હોમસન નવું પસાકમ ૩-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

પોતાના ઉદ્દલવતા દરેક દરેક મનોનિકાર-આવેશપૂર જોસથી તીવ્રતાથી લાગતા એવી લામણી-વાળું હર્ષ-તેની આ યુવાન બાળા સામે અસારે રમતી રમત ફૂર અને લયકર હતી. પણ કૃષ્ણાણ બાદ્ય પોતાની યોજના વચ્ચે દયા કે માયાને પણ આવવા દે એવો પુરુષ ન હોતો-તેણે પોતાની પુત્રીના માનસિક અસહ્ય દુઃખમા, તેની નાડીઓ રજો વિદારવામા, અને તેને લગભગ નિર્મળ-જડ કરી દેતા લયમા, પોતાની મહાન યોજના-પ્રમળ ઇચ્છા-જેધે કુદૃષ્ટિ રે લેવાતુ સખત પેર અને તે દ્વારે ચિનાજનો નાશ-એ પોતાની પ્રમળ ઇચ્છા-મહાન યોજનાનાં પૂર્ણ નિકાસ-પૂર્ણ ચનાની દરેક ખાત્રી જોઇ

“અભયમ જેવું છે, કાને જ મને સરદેશ કહેતો હતો કે આ ખૂની બડખોરો અધારામા પાછળથી ધા કરનારા છે સામે આવી લડનાની તેમની તાકાદ નથી”

‘હા, તે સત્ય છે ઠીકરી ! તુ હવે સમજ કે નહીં ? એ જ કારણથી આપણે આ અડાયોને ધિક્કારીએ છીએ તેઓ દગાખોર છે નીચ છે અરે, આ ખોરાના દરેક દરેક જથ્થા, સ્ત્રી-બાળક, યુવક સર્વે એવા જ પાછ છે તેઓ આપણાથી ડરે છે ખુરી રીતે મેદાનમા લડવાની તેમની છાતી નથી આ શહાજનો ઉદ્ધત મુખ ડોકરો પૂણામા જમલોમા અત્યારે છુપાતો સત્તાતોરખડે છે તેનામા રા આપણા મહાન દળ સામે લડવાની છાતી છે ? જો, એણે શુ કહ્યું ? બળવો ઉઠા-ઓ આ પ્રદેશમા સર્વેને બળવાખોરો બનાવ્યા ! સર્વેને જમસુસો બનાવ્યા ! તેઓ બધા ભીડ કાયર છે પાછળથી ધા કરનાર, અધારામા હલો કરનાર ખૂની ધાડ પાડુઓ લૂટા-રાઓ કે બાપના કે તેમનાથી ખુદી રીતે આપણા મિત્રપૂરી બાદશાહી વીરસૈન્ય સામે જરાપણ ઉભા રહી શકાશે નહીં. તેમનામા મૂળ હિંમત જ ક્યા બળી છે ? તેમને તો આ મૂખાં ઉજૂખન ડોકરાએ સરદારી લઇ હુકમો આપ્યા છે કે લાગ આવે લા છપા મારી આપણા વીર સરદારોને ઓચિતા સપડાવવા-મારવા ! અને એ કામમા એ પિશાયો તૈયાર હુરીયાર-બસ-આજ સરદેશ ગયો-કાન વળી બીજો જ કોઇ જશે-પરમ દિવસે વળી મહારો વારો આનરો-કોણ જાણે છે ? ત્રિવાજ અને તેની બડખોર ટોળી ખુની ધાડપાડ છે આ ખૂનીઓ આજ પૂટા છે વળી તેમને નેતા એક ઉઘો સાધુડો નરહર સ્વામી કરીને કોઈ છે”

“હા, ન એના વિષે આલજ્યુ છે હુ ધાર છું કે એ જ સેતાને આપણા સરદેશનુ ખૂન કહ્યું !” ધીમેથી સંતાર બોલી

“હા, એ જ, વળી બીજો કોણ ? શુ આપણા સિપાઇઓએ સાક્ષિ નથી આપી ? તેઓએ આપણા જમાદારે તેને નજરે જોયો, આપણુ જમસુસોએ પણ ખબર આપ્યા છે કે એ સેતાન સાધુના વેપમા સેતાન-આ શહેરમા ફરે છે પણ પકડાતો નથી-અહીં તેના સર્વ મિત્રો છે, તેઓ આ મિત્રપૂરના એક સગદારના ખૂનીનુ ખુદી રીતે વ્યાગત કરે છે”

“શુ તમે એમ વારો છો કે જે દેશમુખ અને મહારો ભાવિ ભર્તા એને સમજે ખરા ?”

હસતા હસતા બાદ્ય બોલ્યો — ‘બોળી રે બોળી, અરે, એ બધા એના જ છે દગાખોર બડખોર છે મળ સડેતુ ત્યા પછી પાડ કેવો હોય ? હા, કાન્ટોણ જેધે અને આપણો જમાદાર

વક્ષાદાર કહેવાય છે ખરા, પણ ત્યા ખીજે પુત્ર છે-માતા છે-કાઈ કહેવાતુ નથી બહુ જ ગુચવણુમયું છે ”

“ હું માતા આના ભવાનીની સ્તુતિ કરીશ કે એક વખત તે દુષ્ટને અને મને મ્હોડે મ્હોડ ચલા દે ! ”

હવે બાનની પત્ની ખાત્રી ચક્ર હતી કે પોતાની પુત્રી હવે પાઠગી હકોશી નહી, પૂર્ણ શિક્ષણીથી તે પોતાનું કાર્ય બજાવશે તેના પ્રિયતમના ખૂનથી તેનું હૃદય પૂર્ણ સચેત બન્યું હતું તેને સખત ફટકા લાગ્યો હતો વેરના ભયમ તેના રોમ રોમમાં ભળી રહ્યા હતા તેના દરેક ખ્યાલ-ચિંતાર, તેની દરેક ઇચ્છા અત્યારે વેર-ક્રોધો લેવા તૈયારી રહી હતી આજે બાદને પૂર્ણ આશા આત્રી હતી પોતાની યોજના હવે જરૂર પાર પડશે

“ પુત્રી, એક કહેવાનું રહી ગયું આ રાત્રી-પુત્રી કાણુ તેને ઓળખવાની એક નિશાની છે ”

“ શું ? ”

“ સરોજી પામે કરિમનક્ષ દોડી ગયો ત્યારે તેના પ્રાણ ગયા ન હોતા તે ધીમે ધીમે ભોલ્યો કે મરતા મરતા છે-ની ધડીએ કંમરેથી મહામત્તેનતે ખજર કાપીને તે ખુનીપર ધા કર્યો, તે તેના ડાબા હાથપર ધૂણા બે થી ત્રણ આગળ લાગ્યો છે-ધા ધણે ઉડા છે તે રૂબરૂતા ધણો વખત લાગશે પુત્રી, આ વચનો તે બોલે અને તે ચક્રણ ખુનીને ઓળખવાની આ નિશાની છે ”

“ હા, હું એને ઓળખી સફોસ પાતાનમાથી પણ સોધી સમીપ ”

પિતા અને પુત્રી એક બીજા સામે જોઈ રહ્યા અને થોડી પળ સુધી તેમના આત્મા-પોતાના દરેક આર્તમા, દરેક લાગણીમા, દરેક અભિવ્યક્તિમા, એકમેકથી ભિન્ન હતા-તે અત્યારે એક ઠરાન અરે, આ દશમા મળ્યા પિતાએ સતોપનો દમ બેચો તેણે હવે પૂર્ણ રીતે જાણ્યું કે અત્યારે તે પુત્રો પોતાના કન્યામા-પોતાની મુદીમા પુરેપુરું રીતે આત્રી હતી-એક તદ્દન નાનાવનું મનુષ્ય-હૃદયતા અભિચારી દુરાત્મા માટે-તેના ખરા સ્વરૂપથી અજાત રહી આ બાળાએ પોતાની સર્વ ઉમેદો, સર્વ આશાઓ નિશુદ્ધ પ્રેમ બાધો હતો, અને તેના વધને-આ કર્મથી બનાવને અત્યારે તે પૂર્ણ ધિક્કારથી અને નાસ ક્રોધથી જોઈ રહી હતી આ બધું તે સારીરીતે જાણ્યો હતો-તેણે પૂરો લાભ લીધો, અને આ કોપેની બાળા આ રૂંડેની અનના-પોતાની પુત્રી હવે પોતાની ઇચ્છા-વેર લેવાની આકાંક્ષા દરેક રીતે તૃપ્ત કરશે એમા તેને જરા પણ શંકા રહી નહી

‘ પુત્રી, હવે આપણે એ બીજને જરાનર ઓળખીએ છીએ ત્યારે આત્મા અને ત્યારી ચતુરાર્થ-ચચનતા તને માગ દાખરમે ત્યારે લગ્ન કાર્મિણુ રીતે અટકી શકે એમ નથી બીજુ નજીકનું મુદત્ત ન હોનાથી આઠમે દિવસે ચવાનાં જ-આજ કારણેને લીધે તે બિલકુલ લખાનાય તેમ નથી લગ્નને બીજે દિવસે મ્હારે જવાનું છે તાકિદના હુકમ આવ્યા છે ત્યારે શ્રુતરને ધેર ગયા પછી ત્યારે ત્યારે ચતુર અને કર્મો ખુલ્લા રાખી તે સર્વને

ઉપાકાન્ત (સંચિત નવલકથા) ૨૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

પ્રેમ ત્હારી તરફ ત્હારે ખેચનાતો છે ચુકિતસર જળ ખીજાવતી છે-તેઓમા બળી જવાનું છે એક શબ્દ, એક સગા કે ચિન્હ સુદ્ધા ત્હારે જલે અગ્નિ પશુ જલ્યાવના દેવાનું નથી મે નીમેના માણુમે મને ચુપ્ત ગીતે મળતા રહેશે તેમજ ત્હારે દરેક જોયેના પ્રસંગોને સાબળેવા સમાચાર આપવાના છે સગા? કેમ કહ્યું છે બેટા ?”

“હા, હું વચન આપુ છું”

“શાખાસ જો, ખાનસાહેબનું પક્ષી રીતે માનવું છે કે છુપા વેરામા ગિનાઈ અહીં આપો છે જો એમ જ હોય તો મિત્રપૂર સરકાર સામે કાઠપણ બપર કાવતું રચાય છે. સક્રવાર, સારવાનીથી સર્વ ખમર તું આપજે, કામ વણુ નાણું છે સાચેત રહી તારે તપામ રાખજે”

“હા, મ્હારા ને ખાતર-આ સરકારના ખૂનનું વેર લેવા જવું ફરીશ-જરૂર કરીશ સર્વ ફરીશ”

“બમ, એ જ જોઇએ છે મિવાજીથી ખીજા પાવરીએ પેલો ચક્રાળ મેતાન નરહરીયા સાડુડો છે તેનું ડોકુ તો અનરથ હેતુ જ જોઇએ એ જ, એ જ મ્હારા વીર સરકારના ખૂની-”

“હા, એ જુલુ એમ નથી”

‘સરકારના ખૂનનો બદનો આ એકેએક મુકબેરના લોહી રેડાપાથી જ નેનાને તેનો આત્મા ત્યારે જ શાત થશે-આ વેરનો અમિ ત્યારે જ શુભશે-પુત્રી, યાદ નાખજે-ત્હારા લગ્નને ખીજે દિવસે તો હું શિરનળ જવડા આપણા બાદશાહે સનામતના હક્કનું કાઠ પશુ સાબળે-તો વગર કીસે મને ખમર મોકલાવજે તેમનું અગ્ર આજ પેગંજોથી આપણી રંગેશમા છે, સ્વામિદ્રોહ સ્વપ્ને પશુ ફરેલો નહી-તે માટે પ્રેમ, પ્રાણ મર્યા આપવા હમેશ તૈયાર રહેવું, એ સત્ર જૂનતી નહી જો કાઠપણ અગત્યના સમાચાર હોય તો તરત કાઠપણ બહાનું કાઢીને પશુ તરત આવતી રહેજે ત્હારે નામ બહાર પડશે નહી રાત્રીએ જણી શબ્દો નહી અને આપણું કામ પાર પડશે વેર પુરેપુર લેવાશે”

“હા, એ સર્વ મ્હારા ધ્યાનમા છે પિનાશ! આપ નિશ્ચિત રહે હું આપની પુત્રી છું-મને વધારે કંઈ કહેવું પડે તેમ નથી આ જગતમા આપ વગર મ્હારે ખીજું કાઠ પશુ નથી મ્હારા હૃદયમા જ બી રહેન વેરામિત્રી જવાબાઓ આ આહુતિઓ અપવાથી જ શાત થશે”

*

*

*

*

આઠમે દિવસે-દરાવેલે દિવસે મકરામાસના અને બાજીરાનના લગ્ન થયા મ્હોટી ધામધુમ કરવામા આવી ન હોતી-સરકારના ચતુર્થી બાદન ગોકમા હતો તેથી ધામધુમ વગર સાદાઈથી લગ્ન થયા તે નખતે માવળમાથી મ્હોટા મ્હોટાઓની પહેરામણીએને પેાપો આવા હતા ખુદ મિત્રપૂરથી બાદશાહ તરફથી એક ખાસ સરકાર આ લગ્નમા લાગ લેના પરેશમણી-માતના વસ્ત્રો લઈ ખાસ ખનિતા સાથે આ પો હોતો સર્જેખાન તથા આમિને, મ્હોટી બેટા મોકલી હતી લગ્ન નિર્વિધે પસાર થયા ખીજે દિવસે સરકારનાઈ સાસરે નિદાપ થઈ તેનો પિતા શિરવળ તરફ રનાના થયો

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, તથા બહારગામના વિઝીટરો માટે
મુંબઈમાં ફક્ત એક જ.

“શ્રી નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ.”

આ હિન્દુ લૉજ તેના હિન્દુ માલિકોની ખામ ભાતી કેબરેખ
હોંઠળ તદ્દન તપી જ મેનેજમેન્ટ સાથે ચલાવવામાં આવે છે. આહુકોની
પડતી અસાધારણ ધમાવ તે જ અમારું એક સાચું સરટીફિકેટ છે.
એક જ વખત પધારનાથી વધુ ખાત્રી થશે.

ઠેકાણુ-ઠાફડ મારફીટ સામે.

ટેલીગ્રાફ ઓફિસ “લૉજ.”

અમૃતાંજન

(૧૯૨૨૨)

એ દેશી દવામાંથી હિન્દુસ્તાનમાં તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.
તેનો ઉપયોગ, જ્યાં તમને શરીરમાં ખરજવું થાય ત્યારે,
અમૃતાંજન વાપરજો આખા શરીરના કોઈ પણ ભાગપર એક
અતિશય રામબાણુ ધસાજ પુરવાર થયેલો છે.

ફક્ત આઠ આનાની કીંમતમાં
તે દરેક ઠેકાણે વેચાય છે.

આજના લાણેલા ડાકટરો અમૃતાંજન વાપરવાની
મજબુત ભલામણ કરે છે.

અમૃતાંજન રૂપા, નં. ૧૦૯ ટ્રિઅંગ રોડ, મુમ્બાઈ.

હેલરનો

શંયલ એસ્ટ કો.કો.

આ કોકો હિંદુસ્તાનમાં વેચાતા બીજા બધા કોકો કરતાં ઉત્તમ છે. માદા માપસો તથા બધાઓને માટે એની ખાસ લલાસપૂર્વક વામાં આવે છે.

સાક્ષરો, વિદ્યાર્થીઓ વગેરે જેમને રાત દીવસ મગજભારીત કામ કરવાનું હોય છે તેમને માટે “હેલર કોકો” એક અગર ફાંફી કષ્ટતા ઉત્તમ પીણું છે એમા રહેલ થીઓબ્રામીન (Thiobromine) તથા ફોસ્ફેટ્સ (Phosphates) મગજભારીથી ક્ષીણ થતા કારણેનું પુષ્ટિ આવે છે.

દરેક જાણીતા વેપારીને ત્યાંથી મળશે

હિંદુસ્તાન, બરમા તથા મિયોન ખાતેના સોલ એજન્ટો

કોઠારી, સુતરીઆની કુ.

હુમમ-સ્ક્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

સ્થપાઈ ૧૮૯૨

એમ. પી. કાકુ ઍન્ડ કંપની.

અખદુલ રહેમાન સ્ટીલ નં ૩, મુંબઈ
રબર સ્ટેમ્પ બનાવનાર અને કોતરકામ કરનાર.

ફોપર પ્લેટ સ્ટીલ ડાઇ તથા પત્ર, કાપડના વાઝ ઉપર મારવાના પીતળની છાપો તથા તેને લગતી ચારી સાજુબનારવાની પીતળની ડાઇઓ, સીપાઇના દરેક જાતના પટા લાખની સીવ, પીતળના નાખના ઘોડાં તથા ફોટો પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ વિગેરે બનાવનાર તથા કાપનાર

સમાલોચકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૪,

હિંદુસ્તાન બહાર શીલીંગ ૧૧૧ = રૂ. પાણી છે.

છુટક અંકની કિંમત રૂ. ૦-૮-૦

સમાલોચકની જાહેરખબરો હુમેશા ઉત્તમ અને સ્થાયી બ્રાહ્મકો જ લાવી આવે છે. જાહેરખબરો વિનાનો વ્યાપાર એ વ્યાપાર નથી.

જુના અને જાણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન એન્ડ પ્રધર્સ.

૨૦૯, નેચ મેમ્બર સ્ટ્રી, મુંબઈ.

તારું સિરનામું " Muffchain-Bombay " ટેલીફોન નં ૬૭૪

સમાલોચકના

જાહેરખબરના ભાવ.

એક આખું પાનું એક વખત માટે રૂ ૧૩

અડધું " " " રૂ ૭

પા " " " રૂ ૫

—આ ભાવ બાર માસની બાંધી મુદતને જ માટે છે એાજ વખત માટે ૩ ખાસ

જગ્યા માટે આનું ભાવ ઉપર પચીસ ટકા વધારે લેવામા આવશે

—કવર ઉપરના ખાસ ભાવ માટે રજામા મળેલું ચા તેા લખીને પુઝારલું

—એાજમા એાજ ૭ માસ સુધી જાહેરખબર આપી પકશે તેથી એાજ વખત માટે લેવામા નહિ આવે

—ખદાગ્રામવાળાઓએ અડધા પૈસા પ્રથમ ઑર્ડર સાથે અને બાકીના પુ ૧ પૈસા પ્રથમ નજી મહિના પૂરા થયે આપવા પડશે તે પ્રમાણે બાબતીની રકમ વખતસર નહિ મળે તેા એાયા મહિનાથી જાહેરખબર બંધ કરવામા આવશે અને પ્રથમ આપેલા રૂપીઆ પાછા આપવામા આવશે નહિ

—બાર માસની જાહેરખબરની એકતર ગકમ પ્રથમથી આપનારને સાકાનાર ટકા વળતર આપવામા આવશે

—આ ભાવમા કમી કરવાની માગણી કોર્ટએ કરવાની તસ્વી લેવી નહિ વધતી જતી મેધવારીને વીધે આ બાન અમે તે વખતે ફરી શકમે

—જાહેરખબરને લગતો તમા માસિક સબધી બીજે સૌ પત્ર-પત્રદાર નીચેને જ સરનામે કવો

સમાલોચક ઑર્ડીસ
મોરારજી ગોકુલદાસ ચાવડા નં ૨૦૭,
સેન્ટ્રલ રોડ, ગિરગામ, મુંબઈ
ફોન નંબર ૧૬૧૬

નમણીયરામ જો ત્રિપાઠી,
પ્રકા ૧૫

જનતાન.

જનતાન—ઉલટીને તરત જ બન કુને છે.

જનતાન—પાયનગાફિ માટે અડસીંગ છે.

જનતાન—શક્તિ માટે એના જેવી એક પણ ચીજ નથી.

આખો વખત ખો ખો કરનારાઓએ જનતાનનો તરત જ ઉપયોગ કરવો.

દરિયાની યુસાફરી કરનારા દરેક માણસો ત દુરસ્તી માટે જનતાન પાસે ગયે છે.

જનતાન—ગાનાઓ અને સાપણ કરનારાઓ પોતાના કાને માટે જનતાનનો જ ઉપયોગ કરે છે

જનતાનની એક બે ગોળીઓ પાંચા ખાવાથી પાનનો અજબ સ્વાદ આવે છે ને મોઢાથી દુર્ગંધ દૂર કરવા માટે જનતાન વાપરવાની ખાસ લલામણ કરવામાં આવે છે

જનતાનનું એક પરીકું આજે જ ખરીદો.

પ્રા. પરીકું ગોળી દે-સી કમી સાથે રૂ ૧
અ. ૨૫ ૧૫૩ દીનના ખી સાથે ૦-૪-૦
પરીકું કમી ૦-૧-૦

સોલ એજન્ડસ—જનતાન એજન્ડસી,
(જ આર એચ)

લુભામસણદ, સુબર્ધ.

દરેક આગડદાર વેપારીઓ જનતાન વેચે.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ બગ્ડીવાલા

અને

મીઠાઈવાલા

સુખાઈ.

મોઘા મશાયા અને રનજી ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરો મારનાની લાલામણ કરનામા આવેછે.

જાતમની બરશી

પીસ્તાની બરશી

માવાના પેઠા

માવાના ધુધરા

કોપરા પાક

બામુદી

શીખડ

ગગન વગેરે

ધણી જાતની

સુતરફેની

હલવા

વેનીયા ચુનાન

ઝોરે જ વીગેરે

સુકા હલવા

ફરેક જાતના

અધરણીના લાક

જુદીના લાક

જલેબી મેસુર

સુરતી મીઠાઈઓ—મગજ ધારી

ટેલીગ્રાફિક એજેન્સી, " Burfee Shop "

સી. મી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

વેદ્યો અને સનાતનીઓને ખાસ ઉપયોગી અર્પુણ પુસ્તક ।

થોડા વખતમાં બહાર પડશે ।

બગાલના આ પ્રસિદ્ધ દેશસેવક સાહુ પુરુષ

આબુ અરવિંદ ધોષના

નામથી ક્યો હિન્દીજન આગણ્યો છે ?

આ વિદ્વાન નગરતના

પ્રિયતાલયમાં પદર ઉત્તમ લેખોનો મનહર

અરવિંદ ધોષનું તત્ત્વજ્ઞાન.

છપાય છે-થોડા વખતમાં બહાર પડશે.

(તેમની સુંદર ખીઓ તથા જીવનચરિત્ર સાથે)

લેખક,

રા. માતીલાલ જેઠાલાલ મહેતા.

અગાઉથી આહુ યતાર પામેવી

મૂલ્ય રૂપીઆ બે, પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ

લખો —

રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી,

આરાગજી આલસ નં. ૨/૩૬,

સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, ગિરગામ, મુંબઈ.

સમાસોચક

મુખ્ય લેખો.

મહાશય.

આખિય સારતની યોજના-મામાન્ય સાપા.

નિક્કમોરગો.

માગી પ્રવચ સાતા

કુવતીકાકીતુ અનમાન.

અધ્યયગીક્ષણ.

—સારા—

ઉપા-‘સ્વરાજ્ય’—પ્રતિજ્ઞા

(માતુ નેનિકાગિક વાર્તા)

ઉપરાન પ્રાસંગિક-ચિત્રાર વિગેરે

લેખકો.

મહાશય અણાવર મનજી
પ્રાપોત્તમ વિદ્યામ માનજી
મા પ્રિયરામ ત્રિપાઠી
મા કાશીરામ જાની, બી એ
મા તાજેન્દ્ર દનાજ બી એ
મા હરિચંદ્ર વિવેકી, બી એ
મા અમૃતલાલ શાસ્ત્રી
મા વામનભાઈ, બી એ

આ પ્રાસંગિક સંલગ્ન મહાશય નીચે સ્થાને કરતો

‘મહાશયરામ મોવચ્છેનરામ ત્રિપાઠી

મોતારજી મોજુલદાસ ચાક ન ૨/૩૬

સેન્દરજી દેસ પ્રિયરામ મુંબઈ

લેખકોના ૨ ૬ હિંદુસ્તાન સી ૧૪ હુમકે નકલ વાળી

માહત્તા એક થ તમા પુસ્તકો ૧ અનુપ્રાપ્તિના ૧/૪ ૨ માત્રી નીચ વાળાથો ૩ માત્રી જીવન ન ઉપાકાન્ત

૪ માત્રીના પ્રાપ્તિ વિગેરે મહાશય ૨ લખે રમણીયરામ ત્રિપાઠી ચિત્રામ મુખાજી

તીજેરીવાળાઓની નવી રીતની હરીફાઈ.

૧૮૭૫ના ઓગસ્ટનાથી કાચગ જેવા પાનળા પનનની તીજેરીઓ અને આનની હતી એ પ્રવૃત્તિ માનવી માં ન હોવાની કીડ મખ્યામાં વેચાની પણ હતી હાનમાં તે તીજેરીઓ નથી આવતી હોવાથી તેની જગ્યા તરીજ મનાર ની અમેરીકન ઓબીજી તીજરીઓએ લીધી છે એ તીજેરીઓ વેચનાર અનુક્રમે કે કે ઓ કેજની તીજેરીઓ ગમે એની મારી હાથ પછી ગમેગી. ૧૮૭૫માં જોયેલા તીજેરીઓને કોઈ પુણી નકે નવી એઓ કીલુ એમ પદ્ય હેલ અમારી તીજેરીની બનામણ અમારો કે અગ્રે જ કાન્સન મુખર નામ પેતાની દેશના કાનકાળા વધા શનુ દારૂ જોડે તે બનામણ કે નેરી કાર્ડ એનુ કરે નરી માત બરેસાનાર ન હોય.

કાન્સન ની બનામણ સાચી એડી એન્ડાની તીજેરી મોગી નિન આપી એ રેન્ડે મરીદી કે અગ્રે દશ પાંચ મીનટમાં નકી કે અગ્રે એઓને ખાતરી કે ની દાય વાંઓ ન તારવા. ખાતર ખી કે

આગમીદી મો આગમોન ૩૨ જમાન, ગોકાવિન ભા. ૧૭ એવર તેમ જાણુદ મેર તગો ફ્રી એસ એસ ૧૦. ૫ અઆવાત થની તીજેરીઓ ઉતર પડે એટલે પ દની તીજેરીગા દસમી મનકાળની રે મના જ અદીની મારી તીજેરીઓ માફેલ. ૧૮૭૫માં એ સમયનુ ૨૮. ૧. ૧૫

ગોરેજો પાંચ મીનીગમાં જે તીજેરી તોડી ને ની મન ૧૦. ૧૫ કે તે જાણુવા ગોરેજો ખરી ની પડી એ ઉપ થી રાખનારે પાનમાં ને ને જો કે તીજેરી નવાઈ કે ૫ નજાણુ ને કી ફન જે સાચી પાંચ પછી અમજાવેગી જે નેલો તમ ૧૦. ૧૫ પડી મન મીનીટમાં નેકી રાખનારે તીજેરી તેમજ તોપતા પાનમાં ના. ૧૦. ૧૫ અ-સ ખીજેખા

ગોરેજનું કારખાનું—

ગેસ કપની પાસે, પરેલ, મુબાઈ

તમારે ત્યાં શુભ પ્રસંગો પર

દી-પાઠો—

ના-પાઠી—

એટ-હોમ

ઇવનીંગ એન્ટરટેનમેન્ટ

ઇત્યાદિ મેળાવડાઓમા—

ગ્રીન્ગમેન્ટસ માટેની ગોડવણ કુવાનું આમને સોપા—

ફાકડુ કામ—

વાજબી દામથી—

ટુક વખતમા—

અને તમને ૧૦૧ ટકા સતોપ મળે તેવું કરી આપીશું—

એસ્ટીમેટસ મંગાવો—

લાવે તાલ જરૂર પુછાવો—

ગોવિંદજી વસનજી.

મુખ્ય ઓફીસ—ચી-અંગ્રાન,
ગ્રામ નં. ૧ - હોંગકોંગ
ગ્રામ નં. ૨ - ગ્રાન્ડવેડ.

ટેલીફોન ૧૫૫૬,
ટેલીગ્રામ્સ—
Sweetmart

Feb 19

પંકાચલા, પુરાણા અને પ્રજાપ્રિય મશીન

પૉલીશની શરૂઆત કરનાર

અને આ ધધાને એક ફેશનેબલ ધધાની સપ્લાઈપર લાવનાર

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણુ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

ફજી પણ કંઈ નવી કૃતિઓ.

નવા ધાડ, નવા ગરુનાર, અને નવા અનજરો

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

ફક્ત પધાગી તમ્હી લાઈ જોશે તો

જરૂર જ મોહશે !

રશિયાને અમને ખટાવ્યા વિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આપો કે કાલે !

અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ

ટેલીફોન ૭૮૨

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠની અમૃત તુલ્ય દવાઓ.

મજનન, મિદ્યન.

-કોવેરા વિચીત્રા માટે-

કોલે. ૧. અત્યંત અલ્પ અનિસાર વિરે
અથવા ગોળે દુઃ વખતમાં ખાત્રિપૂર્વ-
નાયુદ કરનારો માટે સમજાવવા ઉપાય
છે જેનાની મેટા અમૃત્ય ૩૬૬
બધી છે

કિમત પાટલી એકના આના દસ

બકાલિ એન્ટિમેન્ટ

-ખામ દરમત માટે-

નવે તેવી બકાલી કાળી કે તાલ દરમત
અથવા ખુજલી આ મન મેથી ત્રણ
વખત લગાડાથી બડ મુગથી નાયુદ
થાય છે અને ચામડી તરસ પાડ બગી
નથી કે ખસમ વાસ આની નથી

કિમત પાટલી એકના આના ચાર

તાવનુ અકસીર મિક્ચર.

આ મિચ્છ કાળીયા આગળીયા મેરોડન અને ખસમ રૂપા ફી નીચતા સર્વે જાળના
કેટી તથા ઉપર જાળના મ અકસર કે જે મશખ કે તે તમામ જાળના તાવના જુલોને નાયુદ
ખવાના મામા છે આ મિચ્છના ત્રણ નામ વેવાથી એજ દીવતમા મે તેવો તાર નાયુદ
થઈ જાય છે બીજી દવામાંથી તાવ કેનસ પડી થાય જ અસમિત આરે છે તેમ આ દવાથી
એક કમું પણ ખાતર પરીમામ ચારડ નથી કે તેની ખાસ યુગી છે

(મન પાટલી એકના આના ચાર)

ગાંડીવ એન્ટી-ડ્રમેટીક ખામ.

એક મહાન વિદ્વાન ડાક્ટરની મોલ કપ થી બનાવેલો આ મદ્ય ચોળવાથી નાઈતો તેમ જ
સુતીલા કે બો કુખ તર જોન કે વમનમાં નાયુદ થાય છે વધી લાવપણું રહી જવું
રોગ થઈ આવશે રોગના માં ખામ બાંધેના કુખાલો, કોષખ તાગનુ આકાઈ જવું
સી જોન પત લયા દરમત જાઈ જવા મગીથી કોષખ આજ રી જવો વિરે સર્વે જોન
નામ કરનારો આ સમજાવવા પામળી એક ખામની દોઢ કુટોના મશખ રૂપાની મેકમે

કિમત પાટલી એકના આના ચાર

અનાર નવજાન માંડેલ આ ર ગમને નાન આપી-

અનારે દાનના ટીમપેનમીગ ખામુ ખોટુ છે

જેમા કાનુની મગુડા દારૂ કે જાના ત્રિદીપન મુજુ તા જાનાતી અલ્પવામા આ
અ વખત કામ પાગી ખાસી કો

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠ દવાનાખા,

Feb, 19

મરોનવાડીને નાટે, બકાલિ, મુખાઈ, ન ર

દરદારને હું ગામના માટે પ્રત્યક્ષ

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ,

વાપરે,

કઈ પણ કામ કરાતો અણગમો, થાક, દરની અટકાવનું, ખોરાક લેવાની અશ્વિ, દાશપણી કળતર, અપીતો દુખાવો, મગજની નમજાઈ, સ્ત્રીઓના દસ્તાન સબધી તમામ નબળાઈને લગતી દરદો અને થોડાં કામ કરતા કે કઈ બોલો ઉદ્ધાવના નબળાઈથી તાર થઈ આપની વચેરે દરદોનો નાત મનાગી આ ગોળીઓ શરીરને તકુરસત, મજનૂત અને તેજસ્વી બનાવે છે કિમત ગોળી કર ની કબી ૧ ને ૧ રૂપિયો ૧ એક

બેટ-કમીલન વચેરે વિગનવા હપીકત બાજુના માટે ગ્રાહક નિગ્રહ મગાવો

કાય ઓરીસ ન ૧,
કાયકાદેવી રો.,
મુ મહ

વેધગાન્ધી મપિગકર ગોનિકલ,
આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ,
જામનગર-કાલિયાનાડ

મુખાપ્રમા અવેગતની દુકાનો ધણી છે, અને
અવેરીઓ પણ ધણા છે, અને તેમનું જુનાપણ
તો વળી બહુ વાળી મુલતુ છે
તે જતાઓ મોડલ અવેરીઓ

મહેતા હરીલાલ રામકૃષ્ણની કુંઠ

એ ફક્ત હું મુદતમા જે નામ કહાડ્યું છે તેથી જુના અવેરીઓ
તો વિચારમા જ પડી જયા છે
અમારી દુઝાને ગ્રાહકો સાથે જે ગતિ સત્તામાં
આવે છે તે અમારો ખાસ દુખ છે

ગ્રાહકોને અમારે 'ત્યાં' કરી પણ રીકડીક કરવી પતી નથી
બહાર ગામ ૧૧ મવળા ગોરડો વેદ્યપેએબલ પોસ્ટથી તાબદે મોકલવામા આવે છે
દેકાણુ—અમદાવાદ ગેલેમાન સ્ટ્રીટ, મુખાપ્ર.

૪ આપના ઓફિસમાં સમાવેશથી નોંધ લેશે

ફેરો સફળ.

શાહ હુશલાલ કિશોરીલાલને

ત્યા

જેના જોડે તેના ફેરો પાસે ગગના ગગમી તથા

મુતગડ જાયલો હુમેશા તૈયાર જ છે

તેમ જ

જાપી તથા જગી આપનામા આપને.

માટે જ

ફેરો

સફળ

કેકાણુ-નંબર ૩૫૪, કાલબાદેવી ગેટ, મુંબઈ, ત. ર

ઈશ્વરનુ રકે બાળક

જન્મની પ્રાર્થના રહે છે.

અને

ભૂમ્યા તરસ્યા માટે દાન

માગે છે

હિન્દમા આના ઘણા છે.

દેગ આખો જગાળ-ભૂખે મગ્તો છે.

દાન કરનાનુ પ્રવચન આપના

નડિઆદ હિન્દુ

અંનાથાશ્રમ છે.

નડિઆદ, ગુજરાત.

Oct 18

તમોને દેશો સાબુપર વિશ્વાસ નથી.

કેમકે મોટે ભાગે ગ્રામીણ સાબુના
તમારા સરીસતી આમડી તરફ જાય છે,
પરંતુ તમે જાણીને જુગ ચગો કે દેશી
સાબુની એ બનાવટમાં અમારા સાબન-
શાસ્ત્રીઓએ મોટે સુધારો કરી આ નવો
સુગંધી

સુગંધી સાબુ.

રેલ્વે સોપ

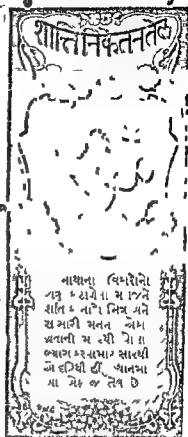
બનારી બહાર પાડ્યો કે જે જાતી ઉત્તમ
બનાવટ તમારા મહેતી ચીજો સાથે સારા
લાભને લાવે છે ગણે કે નહીં—

રેલ્વે સોપ.

કપડા વોનાનો સાબુ સાબને.
નોમતમા કીકાયત. જાતી-ધર્માય
નહિ તેવો.

ધી રેલ્વે સોપ મેન્યુફેચરીંગ કુ.

પ્રિન્સેસ સ્ટીટ—મુંબઈ.

(ગુજરાતી.)

આખા હિંદુસ્થાનમાં આ તેન જેવાને
ગમે તેમ નથી અમારા તેન માટે ઉપરનો
જોડે તપાસવો જરૂરી છાગો નહીં
નાટી એવી દીમત કે જે, દેવાવખાય
જુદુ વડ માટે સખો-જામેગાંમ એજન્ડો
જોધ્યે છે, સાથે સીચન આપી, સખો -
વ્યવસ્થાપક, યોગબળી મંત્રાલય,
૧૦૮, ગીરગામ મેકેસ-મુંબઈ નં. ૪૦.

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન.

(વેદવિજ્ઞાન વિનિધિ વિષયો શાસ્ત્રીય રીતે ચર્ચાતુ માસિક.)

આગેઅ સમયની તથા વૈદિક વિજ્ઞાન સામાન્ય જ્ઞાન મેળવનારી મ. મુમ માનની કૃત છે આજુ, વૈદિક જ્ઞાન મેળવના માટે આગામી સારું સાધન આ માસિક છે મુજબના ઉત્તમ વેળાના લેખોથી ભરેલું આ માસિક વેદ ગ્રંથો નાચના લાયક છે.

વાર્ષિક લગભગ માત્ર રૂ ૨-૦-૦

यस्मिन् देशे हि यो जात तज्ज तस्यौषध हितम् ।

સ્વદેશીનો આનહ એ દેશની ઓધી મેરા છે.

શુભાગ્ય કિંઈયન અને રાષ્ટ્રોક્ત નાઓ પૂજ્ય મત્ત અને શુદ્ધિ જગવાઈ મે તેના સ્વાચ્છતા ઉત્તમ તાજી અને ખરી વસ્તુનિમાયા તૈયાર કરનાર

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

એફફી-સ્ટેશન રોડ, મુબાઈ

અમારી વાંચોની ખાતની નવા અો કાકરોએ વાપરતે કરેની છે તેમાની ફીચર લેની કે —

નાસાનલેલું પાણી તથા અો માટે ઉત્તમ	1	11ની ફી	૩	૦-૧૦-૦
મુલત મજિષ્ટા કિનાથ રક્તશુદ્ધિ માટે અકસી	1	1	2	૧-૪-૦
આગેઅનર્થની અન ૧ લીનરના સારિ માટે ૧ લોનાની	1	1	3	૨-૦-૦
નમત કુમુમાદ-મધુમેલ માટે	1	1	3	૨૫-૦-૦

મુબાઈની મુખ્ય ડીપો —

અહારગામ માટે —

ઉપરને સરનામે લખે

માર્ગદર્શી રોડ, જૂની મહાજન નાઈ, ટેલીફોન નં ૨૨૦૮.

સાખા નંબર ૨, માર્શલી બફરને રસ્તે ઉપરા ગલીને નાકે.

સાખા નંબર ૩, બોરીબર મામેનો મન્દિરની સ્ટોર્મ.

કમલાના પત્રો.

તૈયાર છે.

હિન્દુ સમાજના અનેકનિવૃત્તિની માહિતી આપતાં કમલા ઘણી ચતુરાકથી અને સચોટતાથી આ પત્રો પોતાના પ્રિયતમને લખે છે. પતિ, પરના પત્રો હિન્દુસમાજની ઉદ્ધિ મુજબ પ્રગટ થઈ ગઈતા નથી પણ કમલાએ એ ક્ષતિના લગ્ન કરી પોતાના પત્રો પ્રગટ કર્યાં છે. આ પત્રો દરેક મુમુક્ષુ સ્ત્રીપુરુષે ખાસ વાચના યોગ્ય છે. સ્ત્રીઓના હાથમાં આ પુસ્તક ખાસ ગોળે આવે છે.

કિમ્બ ૨. રૂ

પોસ્ટેજ ચાર આના વા

વખે

રમણીયનમ ગોવલ્લતનમ ત્રિપાઠી

તથા—

મો. ૧૨૭ ગોકવલ્લસ આન નં. ૨/૩૬

મર્ચે સુરેલેલમ.

મેન્ડેટ રોડ, ગિરગામ, મુંબાઈ.

૪૦ વર્ષની બુની તથા જાણીતી કાપડ તથા જરીકામની દુકાન.

અમારે સાં ચીનાઈ જેપાનીસ ફ્રેન્ચ રેશમી કાપડ, ખનારસી જેના, તાસે ઓળીઓ તેમજ દરેક જાતનું જરીકામ, લેલ, શીટ, પટા, જાનર તથા ફેનમી મુગનાઈ, મોખી આદિનું અત્તકામ તથા તેને લગતો માન મગરો

નવી નવી તરેહના કોંક, અને પોનકા તૈયાર મળશે તથા ઑડિશ આપવાથી જાણી આપીશું

પ્રમાણીકપણ અને એક જ લાન એ અમાગ મુદ્દાલેખ છે.

એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી થશે

શા. વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

મ. હપ્પેટ્ટ બુલેટવગ, મુંબાઈ.

પ્રજામાં આજ લોકપ્રિય થઈ પડેલા પુસ્તકો
દરેક પુસ્તકાલયમાં અને ખાનગી વાચન મંદિરો
શુદ્ધ અને ઊપયોગી માહિત્ય.

નવા પુસ્તકો તથા ૭૨

૧. સાક્ષરજીવન. ૨૧. ગો ધનનગમ ત્રિપાઠી કૃત આ એક અપૂર્વ
અન્ય છે નગમ અગ ૧૧ પટેના નખાવેનો આ
અન્ય-નુવરાતના નામીના નિદાન પ્રોફેસર બજાવતનાય કાલેગના તેવા ન
નિદાતાસર્યા પ્રવેશક તથા નુદન પ્રિયપા અને કર્તાની ત્રણ નગની
મુન્દર જી સામે-તેવાર છે

પાકુ મોનેગી પુકુ કિમત ૩. ૨૦ પોન્ટેજ ચાર આના ૧૩
૨. ઉપાકાન્ત. અનિ ૧૧૧-૧૧ ૨૨ ભોગીન્ડના નતનસાસ નવે
દિવ્યા બી એ કૃત ગુજરાતના વાણીતા લોકપ્રિય
નાતાકા ૨૨ બાગીના વિવેચિત્તને કાલ ઓળખતુ નવી ૨ ઉપાકાન્ત એમની
નામીની બી નાકપ્રિય નવન-થા ૬ આ તેની નવી મીડ આદરિતિ ઇપાલ છે
તેમ નવમુ ૨ ચિત્રા છે ૨૨ના રખત આ નવી આગિતિ મુક પડે છે

પાકુ મોનેગી પુકુ કિમત ૩. ૨૦ પોન્ટેજ ચાર આના ૧૩
૩. મારી વીસ વાર્તાઓ ના કેનરપ્રમા છોડાવાલ હમા,
બી એ એનરન બી કૃત આ
નસમરી અને કપગો ૧૧ નાતામોને ૧મા ૧ આગાનકોના હાથમાં નિના સ કેવે મૂ ના
અમદે હમને ખાસ બનામપુ કનેએ ગ્રીએ લખા ૧૧ મી તથા બીમ આર મુન્દર
ચિત્રો આમ

પાકુ મોનેગી પુકુ કિમત ૩. ૨૦ પોન્ટેજ ચાર આના ૧૩
૪. ગુલામગિરીનો ગજબ અ મા ત્રિમજા મેતલનાક
કૃત ગુલામોની કુ ધિનિમા સન,
ના માનવજીવનની ઈગીરાગીઓ જાળગાનુ અને કલુાર ત્યા ઉનગઈ જતુ આ લોક
પ્રિય અચિત પુસ્તક ૧૯૭૨ વાચનને મગ લેખક જીમી તથા આર ચિત્રો સાથેની નિલ
કારે ની આ નવન-થા છે

પાકુ મોનેગી પુકુ કિમત ૩. ૨૦ પોન્ટેજ ચાર આના ૧૩
૫. લલિતનાં કાવ્યો ના જન્મમગ મહાગકર બુચ કૃત,
લોકપ્રિય થઈ પડેલાં કાવ્યોના સમૂહ તેમની
દિવ્યામા છ બી છાં માથે

પાકુ પુકુ કિમત ૩. ૨૦ પોન્ટેજ ચાર
૧મા — ૨૨ મળીયાનમ ગોવર્ધનનગમ ત્રિપાઠી,
૧ મોશરજી મોનુવદાસ આચ ન ૨/૩૬, સેન્ડહરુ ગેડ, ગિગ્ગામ, મુળાઈ,
અને જાળીતા બુકમેવરો હમાગ બુકમેવરો પાસે ના હોય તો
મગાનના હુકમ આપજો-૫૧ નાચના બુલગો નહિ.

સમાચારક.] રહાડાપાય વર્ષે જન્મભૂમિમાં પાછા ફરતા હિન્દીજન [માચ, ૪] ૧૯૨૦
કાપીરા ઇટ લાફા લજપતરાય.

સમાજીય

પુસ્તક ૨૫ સુ,]

માર્ચ, ઈ. સ. ૧૯૨૦

[અંક ૩.

પ્રાસંગિક વિચાર.

લેખક — ગ. ગમળીયરામ ગોવર્ધનગમ ત્રિપાઠી.

૧. મિ. હોર્નિંગેન અને હિન્દીમરકાડ.

નામદાર સમ્રાટનીના શાહી પેશાવી પ્રજામાં આભારિત રીતે એવો ભાવ ઉત્પન્ન થયો હતો કે જૂનકાગિના પ્રમોડી સ્મરણમાંથી જૂનાની દર્ષ આપણા અમલદારનુઓ ભવિષ્યના વિચાર કરે અને જૂનકાગિના દષ્ટિકોણ દેવળે તેમ પ્રજામાં-હિન્દી રાજનિત પ્રજામાં-દેવે પ્રેમભયા વિશ્વાસ અને સહકારના જે પવિત્ર દેહણ મોકનાયા છે તેનો સ્વીકાર પણ એ કરે, પણ પ્રજાના કૃતા અમનદારવર્ગ નધારે જિહ્વી અને આપનાકાકનો લોભી છે વાન કરવામાં એ વર્ગ પુરતો નિશ્ચાન છે જ્યાં સુધી એમને પોતાને આગળ આપવાનો સમય આવી પહોંચ્યો નથી હોતો, જ્યાંસુધી એમને પોતાને કોઈ લાભ કરના જેવો પ્રસંગ આ થો નથી હોતો કે જ્યાં સુધી એમના ઉપર નિરકુશતાનુ સામ્રાજ્ય ગમ્ય કરે છે ત્યાંસુધી એક તનભાર પણ એ ખમે તેમ નથી એના મધ્યાનધ દષ્ટાન્તો મળી આવે એમ છે પ્રજાને ત્યાગ કરનાનું દેવામાં, સહકાર કરવાના બડા નડા મોટા પડકાર ભણાવવામાં અને પ્રજાને રાજનિત અને દેશપ્રેમી થવાનું કંઈનામાં એ બહુ તૂરતીર છે અને એ પડી ગયેની આદત એ છોડી નાંતો નથી અને પડી દેવ તે તો દેવે કેમ દાગી ? એ સૂત્રનું પુરેપુરું અવનવન એ કરે છે મિ હોર્નિંગેન તરફ જે નિષ્કુર વર્તન ગયા વર્ષના એપ્રિલમાં વર્તવામાં આવ્યું છે તે હજી જુની જવાનું નથી નમન રવર્ગ કરતા પ્રજા આવા જુદામના કાર્યો વધારે સનતતાથી સ્મરણમાં રાખી શકે અને જુની જવાનો પ્રસંગ આવના એટની જ તનતાથી જુની જઈ શકે છે પ્રજાનો એ મહાચુલ્લ છે મિ હોર્નિંગેન શાહી દેશ પડી હિન્દમાં પગ મુકવા સ્વતંત્ર થયે એની આત્મા સામ્રાજ્યવાદીઓએ રાખી હતી મિ મોન્ટેગુના ઇંગ્લાંડમાં ઉચ્ચારેલા શબ્દોએ અને હિન્દી સરકારે દેકેના બીર આદેશ પડી એ આશા જૂનબરેની હતી એ હવે સ્વદમનયુ છે દષ્ટિકોણ દેવાયો છે એ વાન આમ કેનજ અસત્ય અને મિથ્યા આજરવાળી છે એ હવે સ્વદમનયુ છે મિ હોર્નિંગેનની મ્હામે મુકાયેનો પ્રતિપક્ષ જ્યાં સુધી સરકારે રદ કર્યો નથી ત્યાં સુધી અમદારી-આ દેતની આ સમગ્ર મ્હોરો

હિન્દના સ્વરાજ્યવાદી સન્તાનો સ્વરાજ્યવાદી હોવાના કારણે જ બૈદીનાન રહે' એ ગ્રંથિત-
 લ્યા સુધી આ દેશમાં જોનામાં આવે ત્યાં સુધી પ્રજામાં શાંતિ નથી હિન્દના એકેએક
 સત્તાને સારા વિશ્વમાં એક મનુષ્ય તરિકેના પ્રબુદ્ધ હક્કથી ફરવાની જોટથી છુટ મળી છે
 તેટલી છુટથી એ ફરી વકે નહિ કે જીનન જીની શકે નહિ ત્યાં સુધી હિન્દમાં સાચી શાંતિની
 આશા રાખવી એ આકાશપુષ્પના છે જહુ આશ્ચર્ય છે-જહુ ખેદ કરાવે છે કે હિન્દના પાંચ
 પોતાની જ જન્મભૂમિમાં પોતાના જ ગૃહમાં આજ જાનિતનની સ્થિતિ એક અગર ખીજા
 રૂપમાં ભોગવે છે અને એમની સાથે મિ હોર્નિમેન જેવા એક અજેજ ગૃહસ્થ પશુ-એમજો
 હિન્દને પોતાનું ગણ્યુ-હિન્દીજનોને પોતાના સહોદર ગણ્યા અને હિન્દ અને હિન્દવાસીઓની
 સતત સેવા કરી એટલા જ માટે-આજ હિન્દમાં હિન્દી સરકારની પરવાનગી વિના પગ મુકી
 વકે નહિ એવી સ્થિતિમાં છે । મ મોન્ટેગુએ મિ હોર્નિમેન સમન્ધમાં જે ખુનાસો કર્યો છે
 તે દગ્ગાં દિલ્લી સરકારના શબ્દોએ પ્રજાના ઉદયને વધારે ઉંડા આઘાત આપે છે મિ
 હોર્નિમેનનામાં રાજદ્રોહ કે દેશદ્રોહ હોનાની વાતો કેવળ જુહાણા જ છે તેમજ કરોડની
 હિન્દી પ્રજાની એ માન્યતા છે ગણ્યા ગાઢા મૂઠીભર અમલદારો અને તેમના નાએ
 નાચનાર ઑંગ્રો છન્ડીયન પનદારો રિગેરે બીજી ધારે છે એ ધારવુ ખોટું જ છે
 ને મિ હોર્નિમેનની વર્ગવ્રતમાં કે તેમના વચનમાં કે શબ્દોમાં રાજદ્રોહ જેના
 કુટ સત્ત જણાયા હોય તો સરકારનું છદ્દ કર્તવ્ય એ છે કે ન્યાયાસન પાસે તેમનો ન્યાય
 કરાવે આ ચર્ચ શકે એવી સિધ્ધિ અને સરવ વાત જોડી આઠ માર્ગના સ્વીકારથી 'દાખમાં
 કાઢ કાણુ છે' એવો ભ્રમ પ્રજામાં ઉત્પન્ન થાય તો એમાં શુ આશ્ચર્ય છે ? ગમે તેમ હો
 પણ એ તો નિશ્ચિત જ છે કે મિ હોર્નિમેન સ્દામે હજી પણ મુકી રખાયેા પ્રતિનિધ અન્યા-
 યનો ભારે પોપક છે મુખાધી સરદાર આજ એક ઉમદા ખર્મીગ્ના ઉદાર અમેજી હાકિમના
 વડાપણા નીચે એ ઉદારચરિત હાકિમની ઉતરતા અને એક નિષ્ણાત રાજપુરુષ તરી ની
 વડાઈ ભારે સાર્થ અર્થ ગણ્યો કે બ્યારે મિ હોર્નિમેન જેવા સ્વતંત્ર રાજ્યમેરિકા અને દેશમેરિકા
 એમના પ્રાન્તમાં છુટથી ફરતા યગે-જીનન જીવતા રહેશે જ્યાં સુધી આ જનના જેવી વાતો
 બની નથી કે બનતી નથી ત્યાં સુધી સહકાર-વિશ્વાસ-હિંદારતા વિગેરેના મૂલ્ય કાંઈ કોડીનાં પણ
 નથી શાહી હાંડગની કિંમત આમ નહીં યસો એવી આશા અગ્રે રાખી ન હતી પણ
 હિન્દમાં જનનુ જોઈએ એ જનનું નથી-ન જનવાવુ તો દિવસ ઉગે બહુ બહુ બન્યા જાય છે-

૩. 'નવા યુગની રાજઆત' અને સર ગિનમ્વામી આચર

સર સિવસ્વામી આચરના નામથી શિક્ષિત હિન્દીજનો અઘાત નથી વિનીત થયાના
 ગણ્યુ અધિવેશનના નીકળાના છેલ્લા પ્રસંગે એમને પ્રમુખપદ આપવામાં આવ્યું હતું વિનીત-
 પક્ષના એ એક આગ્રહી નેતા તરિકે સ્વીકારાયા છે એમના સળખમાં મુખાધી 'કોનિક-
 પત્રમાં 'હિન્દુ' અને પ્રગટ કર્યું એક બહુવાચન્ય ગચ્છપત્ર ઉપાયુ એમાં જણાવ
 વામાં આવ્યું છે કે, જેના પ્રમોગથી આપણે અઘાત નથી તે પ્રમાણે ગયા ફેલુઆરીમાં સર સિવસ્વામી

લીનાલી જીવનકલા ૩ '૦-૧૨-૦૦ એન એમ નિપાડી એન્ડ કંપની, મુખાઈ

સ્ટ્રેટ સેટલમેન્ટસ જના માટે રચાયેલી ઉપજા, ત્યારે બર્મા મિલીટરી પોલીસના એક અધિકારી કેપ્ટન ચાઇલ્ડસે એમનો જે સ્વકાર કર્યો હતો તેનું વર્ણન આપ્યું છે. મેં-ડે જતા સર સિવરસામી પહેલાં નમ્રતા રીતે સુતા હતા તે નખતે આ અધિકારી સાહેબે એમને જગાડ્યા અને કોઈ જીને ત્યાં બેસવું હતું. માટે આ જગ્યા ખાલી કરી જવા હુકમ કર્યો. એ રિવાજમા બંને નચ્ચે નિખવાડ થયો અને કેપ્ટન ચાઇલ્ડસે સર સિવરસામી તરફ બહુ અસહ્ય તત્કાલ ચંચાની ત્યાંના લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરસાહેબ આ માનવમા તપાસ ચલાવે છે એવું સામયે છે. સર સિવરસામી જેવા એક અગ્રગણ્ય દિન્દીજન તરફ આવું વર્તન આ ગણ્યનો એક સાધારણ મેવડ-અમનનાર ચલાવે એથી વધારે શરમારનાક શું ગણી શકાય? આજે આ બધામા તો એ છે કે વિનીત પક્ષના કોઈ નેતાએ સરકારનું આ માનવમા જોઈએ તેટલું માન જ બેંચુ નથી દિન્દી મમાજમા નવા યુગના પ્રગલ્ભતામાં જ અમનદારો કેટલી અમનતા અને જોડકામીની રીતે વળે છે તેના આવા દૃષ્ટાંતો જો બાગીકામથી તપાસાય તો ગેકમથ મળી આવી શકે એમ કે સર સિવરસામી આપર જેના પ્રસિદ્ધ દિન્દીજન કે મિ નેનીન મોનીમીટર જેવા ઉમદા ખમીરના અગ્રેજીજનના આજ આવા વારા આવે છે તો ગરીબ રચતના રમજનોની શી દાનત થી હો તે તું વિચારવા જેવું નથી? રમજમા દિન્દી મુસામી કરતી વખતે ગરીબ દિન્દીજનો તરફ સાધારણ અગ્રેજીજનો કે મોદજરો જે રીતે વળે છે તે ખરે જ ખિત કરાવે છે મોદજરો કે આ અગ્રેજ મિરાદરો આખા કાનાના કાના લઈ બેસે છે અને બીજા વર્ગ સુદામા પણ મુસાદરોને દાખલ થતા અટકાયત થકે છે એ અમદારો જાનિ અનુભવ છે 'રચન મેન' આ નિવરણ ચલાવે જતા લખે છે કે,

Englishmen should realize now more than ever that they are here as servants of the people but in their humptious insolence they forget their position and assume superior airs which they want to maintain by brute force and by bad manners. Let all such men beware that the days of calams are gone for ever and that they should adjust themselves to circumstances if they want to keep their position or if they refuse the sooner they pack off the better for them." આવા પ્રસંગોપર આથી વધારે શું લખી શકાય? આવું વર્તન અગ્રેજ સો જરો જ વળે છે એમ નથી પરન્તુ દેશી સિપાઇઓ-દેશી મિન્ટરી અમલદારો પણ વળે છે એક દૃષ્ટાંત ગયા હીસેમર માસની આખરમા અમદે જ્યારે અમૃતસર કોંગ્રેસમા જતા હતા તે વખતનો એ પ્રસંગ છે. મુગામથી પાંચ વાગે નીકળતી પગલમનેના બીજા વર્ગમા અમદે મુગામી કરતા હતા અમદારી સાથે આપણા દિન્દ મેવડો-Servants of India રા દેવધર, રા દેવને અને રા દોડુપત પણ હતા અમદે ચાર જણ બીજા વર્ગમા હતા રા દેવધર સધ્યાકાળના સાત વાગ્યાથી વોર નિદ્રામા પડ્યા હતા વડોદરાના રેલવે રાત્રે એક દેશી મિન્ટરી સિપાઇ અમદારા ખાના આગળ આવ્યા અમદે સવ જણ સુતા હતા એ

લલિતના કાર્યો ૩ ૧૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

ગૃહસ્થે રહેવાના કાયદા કાનુન યોગ્યી અદર પ્રવેશ કર્યો અને ગૃહસ્થના પગ અગળી નીરતિ એ બેકા અમ્હે જણાવ્યું કે આ કમો રીઝર્વડ છે એ બહેરા જ રહ્યા અમ્હે શાત યથા કારણ અમે ઉધવાની જોમમાં હતા રા દેવલેએ વિજ્ઞાનો દીવો ચેર મોકલ્યો પેલા ગૃહસ્થે દીવો પેટલ્યો અમ્હે ફરી ઘેર કર્યો એમણે પુનઃ સજાગાવ્યો રા દેવલેએ કહ્યું 'અમ્હારે સુધુ છે રહ્યો જલો છે કે આ કમો રીઝર્વડ છે તમારાથી અહિં એવી સકાશે નહીં માટે રૂપા કરી આપ્યા જાવ' અમનદારીના અમને એમને કુદ કર્યા એ તો અમ્હને *Divine Rights of Kings* રાજાના ઈશ્વરી હક્ક મુજબના મજા પોતે સૈનિક હોનાથી એમને ત્યાં ખેસનાનો હક્ક જ છે, વિગેરે કહેવા મજા અમ્હારે બહુ નાશ્યુદ કરતુ પડ્યું એમણે અમ્હને રાજાના નામે અને મજાના અધિકારના નામે દમ ભીડાવવા માડ્યો. પણ અમ્હે કાયદો બતાવ્યો. જુ મધ્યગતે આમ બહુ મારામારી કરી રા દેવધરની નિઠાદરીને નાસ આપવાનું થોડું લાગ્યું નહિ અને એ ગૃહસ્થે કહ્યું શાત આપી કે 'ભાઈ, બીજા રેશને હું હવે ચાલો જઈશ માટે મ્હાડ માથુ પકવો નહિ,' એટલે અમ્હે સૌ સુધ ગયા વાચકો, વિચારશો કે આવી સ્થિતિમાં એક નખગો પોતે માણસ દોષ તો તેની તી અવગ્યા ચાલે જ, આના પ્રસંગો ખેદ કરાવે એ રા હોય છે રાજ્યના આના ઉદ્ધત અમનદારોની ઉદ્ધતાથી અને અમનદારીના નિશાથી ગજનની સુવેદશાન્તિમાં જોડેલા વિસૃપ પડે છે તેવો બીજાથી એટલો જ પડવાનો સબન છે પ્રજાના નામે જેમ કેટલાક અતિ ધર્મિઓ પાપાયજની અનધિએ પહોંચતા પણ ચાક્ષત નથી તેમ આવા સત્તાના મદદમાં અધ થયેરા અધિકારીઓ રાજાના નામે પ્રજાને પીડે છે તે ત્રાસ આપે છે બોગી સહિ કરનાર રહ્યાં ફોજદારી કાયદો ઉભો છે ત્યાં રાજાના નામે બોલો અમન ચનાનનાર મનુષ્યોની વર્તવા સ્વતન્ત્ર છે, એ કેવળ અન્યાય જ છે.

૩ સ્વાગતમ—લાલા લજપતરાય

Lala Lajpatrai has throughout his life ever stood for the poor the famine stricken and the miserable. Mr Lajpatrai has always been well known for his indomitableness his deep sympathy with all and ardent patriotism which qualities have endeared him to all his countrymen.

જાના લજપતરાયને મર્યાદા ૨૧ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૦ ના દિવસે સ્વાગત કરતા મુલાકાતી 'સ્કુડન્ટસ સંધરકુડ'માં સર નારાયણ ચતવરદરે આ અગ્રેજી શબ્દો ઉચ્ચાર્યા છે એ થોડા જ શબ્દોમાં ખૂબે કેવળ શુદ્ધ સત્ય રહ્યું છે લાનાજી એ પગલના પીગ પુન છે. એમના જન્મથી-પગલના બીજા પનોતા પુત્રોની માફક પગલની ભૂમિ પાવન થઈ છે ૧૯૦૭ માં લાનાજીને પગલની સરકારે દેશપાર ત્યાં હતા અને એ કેદખાનામાંથી મુક્તિ પામીને ૧૯૦૭ ની કોંગ્રેસમાં એ 'પવાર્થ' દતા તે મમયના ચિત્રપટનું નિર્ગીલણ દોષપણ મદેશાભિમાની જનના અતરને અનની તામસીથી પ્રેરે જ એમ હવે લાનાજીની શાત, ગભીર, દહ અને પ્રતિભાશાની મૂન તેમને બેનારના હૃદયમાં ચિરસ્થાયી સ્થાન લેતી હતી. સુરને એ ને ને વખતે અપૂર્વ સન્માન આપે હવે કોંગ્રેસના ગુપ્તા પરીના ૧૯૧૪ ના

સાત વર્ષ પૂર્વે એમનું જીવન સામાજિક મેદાનનું હતું હજી પણ એક દૃષ્ટિએ એમનું જીવન રાજકીય ગણાય તેમ નથી ૧૯૧૪ માં લાનાન્ડ યુરોપના પ્રવાસે ગયા અને ત્યાંથી અમેરિકા ગયા કહેનારુ હતું કે વિહી સ્પર્શારે એમના અહીં આનના સ્થાને પ્રતિપદ મુક્યો હતો ગમે તેમ હતું એના આરોપીઓના બચાવ આપણે હવે જોવાની જરૂર નથી ગમે તેમ થયું પણ લાનાન્ડ એ અમેરીકામાં રહીને જે સ્વતંત્ર અને આદર્શ જીવન ગાંઠુ છે તેથી આપણા દેશને મેથડ સગીન લક્ષ થયો છે અમેરિકાની લેબરની પ્રવૃત્તિઓમાં હિન્દનાં વ્યાપ્તિની ઉચ્ચ મનોબળનાઓ જ સાત્રાત્ય બોમ્બની હતી એ એમના અને અમેરિકા લેબરને અને એની જ અન્ય સાહિત્ય પ્રવૃત્તિઓએ આપણને બતાવુ છે—એ સૌ એમના સંબોની અપૂર્વ સાક્ષી પુર છે અને એ માંના બંનામાં આપણે લાનાન્ડ પામે એની હિન્દ દર્શાવીએ કે આપણે એવી આશા રાખીએ કે અમેરિકાના એમના માત વર્તના પ્રનાસનો ઇતિહાસ એ પુરસ્કારે પ્રગટ કરે તો એમાં આપણે જૂન તો નથી જ કરતા નાના જનપતગય જેવા નિડા અને સ્વાધર્મસાગી દેશસંરક્ષાના માવા અમરજો કે લેબરની પ્રવૃત્તિઓનો ઇતિહાસ આપણે બજાવો અત્યંત આવશ્યક છે અમેરિકામાં ને ને પણ હિન્દને—પોતાની પ્રિય જન્મભૂમિને—એ અહીં લાણ પણ બુદ્ધિ નથી—બી શકે એમ હતું જ નહિ—અને તે કરતા પણ મરિસેય તો અમેરિકાને લોકોમાં હિન્દ અને હિન્દનામીઓ માટે એમનો કામગ જાન હોના કયો છે એ બોલુ નથી આના પગમ દિન્દિતચિત્રક રાદેશમાન્યવને સ્વાગત કરવા માણ તત્પર ના રહે? સત્તા અને દ્રવ્યના યોમથી રાજ્યની કે દેશની મેવા કળા અનેક જનો સહેજમાં ઉભા થશે પણ કોઈ પ્રમાના યોમથી ગદિત બની કેનજ દેશકર્ત્તવ્યની પ્રેરણાથી જ પ્રેરાઈને પોતાની માનુ-ભૂમિને માટે જીવ પાથરી નાખનાર તો જાનાજી જેના ધણા વોડા જ વીરપુત્રો હોય છે આ મદાન્ હિન્દનાની જીવનરેષા અને કોગીને કે તેમાંથી મદાન્ સત્તો શોધીને પ્રગતી પામે જીવનચરિત્ર દેશનાનું આ મથ્વ નથી પરન્તુ અમે તો આ સ્વદેવનાથવતી પરમ મેનાઓનું સમજી કરી ધણે વિવેકે સંજ્ઞામાં પાઠ કરતા લેબરનું હૃદયપૂનક “સ્વાગત” કરવાનું અતિ મોઘુ અને ઇટ કલત્વ સ્વીકારીએ ડીએ લજપતગયને આ જીવનપ્રકાર હિન્દની ભૂમિ ઊડીને જતા ધણા નિન્દીતજનોથી નિરાશુ હોઈ તેમાં લાન પાડ છે જો દાલાબાઈ નરસીની પગી સતતતાથી અને નિષ્કામપ્રવૃત્તિથી દેશકર્ત્તવ્યથી જ પ્રેરાઈને જન્મભૂમિની પરમ મેનાઓ કરનાર લાનાન્ડ તો પ્રથમ જ છે અને આના અદેશનનું હિન્દમાં ફરી પગ મુખ્તાં હિન્દી જનો જેટલો માર આપે તેટલો ઓઠો જ છે દૂર દૂરના પારકા દેશમાં વસતા પણ પગનની પાતાની જન્મભૂમિ ઉપર વર્તેના દારણુ કુખથી રહી પડતા પગની ભાષાદેનેને અપૂર્વ આશામન આપતા લાનાન્ડના લેબરને લેબરની સહૃદયતામાં કોઈ ભુદો જ ભાવ પુરો છે હિન્દીઓ બહુ મથાર્થ રીતે ઇચ્છે છે કે હિન્દના નવજીવનના જે આજા કિરણો અનાર હોખીયા કરી રહ્યાં છે તે પ્રકાશમાં વધારે તીવ્રતા આવે એટલા માટે લાનાન્ડ

પોતાના જીવનક્રમનું એક લક્ષ્ય એને પણ બનાવશે અને હિન્દીજનોને પોતાના રાષ્ટ્રજન-
નમાં જોડતી અનેક સામગ્રીઓમાં પોતાનો ભાગ એ દેશનાથી આપમે હિન્દે આના પરિત્ર
સરમરણોથી ઉત્તેજિત થઈ લાવાજીને જે સત્કાર આપ્યો છે તેમાં આપમે અગ્રહારે પુષ્પની
કુળી પાખડીશો અદ્ય ભાગ આપીએ છીએ અને અત કચ્છથી હેમને સ્વાગતમ આપીએ
છીએ લાનાજી નવપક્ષવિત સુજગતમાં પધારે અને પોતાનો સદેશ આપે એ શુ પ્રિયતા યોગ્ય નથી,
લાનાજીના જીવનરેખામાં એના કેટલાંક પરમ સત્યો સમસ્યા છે તેમ એમનાંમાં એવા
ઉદ્ધાત્ત યુગો વિકાસ પામ્યા છે કે જેનો બલે સક્ષમ વિચાર દેશસેવાના મહામત્રથી જેમના
હૃદય ઘોષ કરી રહ્યા છે તેમણે કરવો આવશ્યક છે સ્વાર્થલાગની વાતો ધર્મથી કે લેખ લખ્યાથી
સ્વાર્થ લાગ થઈ શકતો નથી કે દેશસેવાના મત્રોત્ત્વાર જ કર્યાંથી દેશસેવા સાધ્ય નથી
આથી અગ્રહારી નમ્ર મૂલના છે કે હિન્દુહિતચિત્તક થવાની અપેક્ષા મળના ન્હાના કે મોટા
જનોએ નાલાજીના જીવનની રૂપરેખા ધણી સક્ષમતાથી તપાસનાની જરૂર છે

૪. સિદ્ધીશ ગીવાના અને હિન્દીઓ.

ૐ નૂમાનના નેતૃત્વ નીચે સિદ્ધીશ ગીવાનાથી એક મહન હિન્દુસ્તાન ગયા માસમાં
આન્યુ હતું બીજી મહન શીજ ટાણુઓથી આન્યુ હતું બન્ને તરફથી હિન્દી સરકાર પાસે
એવી માગણી કરનામાં આવી હતી કે તેમના દેશમાં વસનાટ કરનાને હિન્દી જનોને યોગ્ય
વ્યવસ્થા અગ્રે કરી આપીશુ અને હિન્દીઓથી મળુરોને ત્યા વર્ષ જના દેશ હિન્દની સરકારે
આ સમન્ધમાં તપાસ કરના માટે નિયમપ્રમાણે કમિટિઓ નીચી હતી હિન્દની જ દૃષ્ટિથી
જેના બીજા ગમે તેટલા અને ગમે તેના બનવાનું કારણો હોય તે છતાં અગ્રહાર એવું માનવું
છે કે હિ દે આ માગણીઓનો ઉપકાર સાથે નકારનો જ ઉત્તર વાળવો જોઈએ હિન્દ એ
જગતના અન્ય દેશોને મળુરો પુરા પાડવાની ખાણ નથી અને હિન્દ મળુરો પુરા પાડી શકશે
નહિ પરદેશની અનુકૂલતાઓ, સુખ, અને વૈભવ વિલાસો વિગેરે કેમ અને કેની રીતે સમસ્યા
એ જોવાનું કર્તવ્ય હિન્દનું નથી અભારની વર્તમાન સ્થિતિમાં હિન્દની સાંજોપાજ
ઉન્નતિ માટે હિન્દ પોતાના એકે પણ પુત્રને મળુરી કરના માટે બહાર જવા
દેનાની રજા આપી શકશે નહિ હિન્દની ઉન્નતિ એ એક હિન્દીજનનું પ્રથમ લક્ષ્ય હોવું
જોઈએ અને હિન્દના સ્વાજીના ભોગે પરદેશનું ક'વાણુ સાધવાની ધર્મદૃષ્ટિ હિન્દ અંગીકાર
કેમ કરી શકે ? હિન્દમાં અનેક નનનવા ઉલ્લેખવ્યાપાર ઉભા કરવાના છે નરા ધધા રોજ
ગાળને જન્મ આપનાનો છે નવાની આર્થિક સપ્તિઓ સાધવાની છે અને એ સૌ નવા
જીવનમાર્ગો માટે મળુરો અને કામગારો હિન્દને જોઈએ છે અને જોઈશે આવા સહાનિ-
કલમાં હિન્દનો કામગાર વર્ગ પોતાના દેશની સેવા કરનાનું મહાભાગ્ય જોડી દધને બીજાની
મેવાનું કહેણ કેમ સીકારી શકે ? સિદ્ધીશ ગીવાના અને ફિજમાં ગેરડીના પાક માટે મળુરો
જોઈએ છે અને તે એકલ લોકો આ પ્રદેશો ગરમ છે અને યુરોપીયન લોકો ત્યાં વસી શકે
એમ નથી બન્ને મહાજાએ આથી અત્યારે તો એવી કશુજાન આપવા માટી છે કે ત્યા જતા હિન્દી

નિર્ણયકર્તાઓ અને સદસ્ય પુનઃ ૩ ૦-૧૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

જોને સારી વ્યવસ્થા કરી આપના આપને અને તહેમને દુખ નહિ, પડે એની સલાહ
 એવામાં આવશે અમ્હે ઉપર કયું તેમ તે દૃષ્ટિથી આની કષ્ટનાતો હોવા છતાં પણ એ
 કહેણના અસ્વીકાર જ થતે છે બીજી દૃષ્ટિએ-હિન્દના પ્રમાણની દૃષ્ટિએ-પણ એનો અસ્વી-
 કાર જ થતે છે તેમ આવા સરથાનિકાના રુદ્ધો ઉપર હિન્દે વિશ્વાસ રાખવો એ ઇતિ-
 હાસને બૂલી જવા જેવું છે આ સરથાનિકા સ્વાર્થપામે બડી બડી વાતોના કટેનારા દોષ
 છે સ્વાર્થ મધામે વચન બૂલી જવાય છે છતાં પણ પુડીએ તે ત્યાં વસવાટ કરનાર હિન્દીજનોને
 આ રાજકીય હક્કો મળે છે ? સફેદ ગોરી અને કાળી આમડીના તફાવત શું પુરી રીતે
 ખુલી જનામાં આવશે ? નિરાશોમાં-કૉનેએમાં અને રાજ્યની ધારાસભાઓમાં કે જાહેર
 અસ્થાઓમાં ગોરાઓ સાથે-હિન્દીજનોની સમાનતા સ્વીકાર કરવામાં આવશે ? સરકારી
 નોકરીઓમાં, પ્રધાનપાત્રની ચક્કસ ચાખીમાં ને રહેઘણ અને વસવાટના લતાઓમાં 'આ
 અમે અને તે તહેમ'ની નીતિનો સત્તર બહિષ્કાર કરવામાં આવશે ? ત્યાં એક સ્વતંત્ર શહેરી
 તરીકે મનસા-નયસા અને કર્મથી એક હિન્દીજન ગ્રહી શકશે ? ઇતિહાસ જોનારને અને વાચ-
 નારને આ કષ્ટનાતમાં વિશ્વાસ રી શકે તેમ નથી તેમ એમજે આ વાતનો તો ઉચ્ચાર પણ
 થયો નથી ! એક બાદ હિન્દીજન તરીકે અમ્હે ઇચ્છીએ છીએ કે કોઈપણ પ્રકારની કષ્ટનાતો
 સ્વીકારને પણ આ સમ્પ્રદાયમાં હિન્દના પુત્રો મળુરી કરના જલ્પ એ વિચારને અત્યેક હિન્દવાદી
 નિવાજન જ આપશે અને તેનો અસ્વીકાર જ કરશે સરથાનો તરફ રહેજપણ દિનમેલ
 બનાવનાર હિન્દીજનો ખીજે વિચાર વરતા પડેના આ દૃષ્ટિમિત્રથી લક્ષ્યનાર વિચાર કેને જોશે
 એની અમ્હે આતા રાખીએ છીએ પડિત માનનીયજીએ દિલીની ધારાસભામાં જે વાધો
 ઉઠાવેા દતો તેની સાથ અમ્હે તો અપૂર્ણ સમત થઈએ છીએ હિન્દીજનો માટે પ્રેમ અને
 સાથે અમાન નૃતિ જગતની અન્ય પ્રજાઓમાં બહુ નજીવા પ્રમાણમાં જોનામાં આવે છે
 એ અનિષ્ટ અને અસ્વાધ્ય નીતિનો બહિષ્કાર થયે અને હિન્દીજનો તરફ જ્યારે પૂના
 સન્માનથી વર્તવામાં આવશે ત્યારે જ આવા શબ્દોમાં અમ્હેને વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા
 આવશે હિન્દીજનોનો મ્હોરો સમૃદ્ધ આજ આવા મ્હોરોઓના ઉપર વિશ્વાસ રાખી શકે
 એમ નથી તેમ તેમના શબ્દોમાં કોઈ જાતની શ્રદ્ધા મુખી શકે તેમ પણ નથી આફ્રિકા-
 ખુદ ઇન્ડિયા અને તેથી નધારે અમ્હારીજ જન્મભૂમિમાં હિન્દીજનોની શું ઓછી કમ-
 નમીય ગિયતિ છે ? જ્યાં મુખી સકન ગોરી કહેનાતી પ્રજા આ હિન્દીજનો તરફ મીઠા-
 નથી અને સબ્યતાથી વન નહિ ત્યાંમુખી મણ નિષ્ઠિતિ જિહામેના આવા શબ્દોનો હિન્દી
 જનોએ કેવળ નિરરકાર જ કરવો થતે છે આ શિવાયનો ખીજે અભિપ્રાય અમ્હારે
 માન્ય નથી હિન્દનો સ્વાર્થ અને હિન્દુ ગોરવ એ નકારથી જ સચનારો પ્રજા આ પ્રજા ઉપર
 બહુ ઉઠો વિચાર કરશે અને અમેસરો સરમરી મદામકોનામાં અને પ્રમજનના સરમાં
 હિન્દની જ કલ્યાણદૃષ્ટિ જાગૃત કરશે એની આપણે વ્યાજખીરીતે આશા રાખીશ

સહકાર્ય અને તેની આર્થિક, સામાજિક તથા નૈતિક શક્તિ.

લેખક — શાવળહાદુર અબ્બાસકાં ઉત્તામગમ મલહ.

મહકાર્યનો મુલ્ય પ્રથમ સામાજિક છે અને તે કેળવવાથી આર્થિક અને નૈતિક પરિણામો નોંધ સકાય છે આ સહકાર્ય જ્યારે તેના ખર્ચ સ્વરૂપમાં ઉત્તર પરીણામોને જન્મ દે છે, ત્યારે તેના ખોટા સ્વરૂપમાં તે દુર્ગંજોની પથ્થુ જમાવટ વરી રહે છે આ જમાવટને આપણે બદલાવી પાડી શકીએ છીએ જો તેની રીતે જોઈએ તો આ દેશમાં અને દરેક દેશમાંની મતલબ ફક્ત દુર્ગંજોથી એટલા રહેવા પુરતી છે, કેમકે સારું પરિણામ વાપરતા હમેશા ધણી તકલીફ લેવી પડતી સાથે વખતનો પણ વ્યય બહુ ઝગે પડે છે જ્યારે જુર પરિણામ લાવવું વાળું સહેલું કામ છે તે જાણે તે કાંઈ ગાંઠો માર્યા પછી કરી શકે છે મકાન બાંધવામાં કાર્યકર્તાઓ પછી જોઈએ છે, તોડી પાડવાને તેની જરૂરીયાત રહેતી નથી દુરુણ લાવવાને સત્તમની જરૂર નથી જતા તેની ગેરહાજરી જ બસ છે જ્યારે સદુણ સંપાદન કરના માટે સત્તમ દોશો બન્યા રહેવાની અમલતા રહે છે

૨ સહકાર્ય એ હમેશા દુ ખના વખતમાં સારો ભાગ લેવાની બતાવે છે દુ ખ વખતે વાની સારી શક્તિ તેમાં રહેલી છે વિચારની આપણે અને શક્તિના બળાબળથી મહકાર્યમાં જે પરિણામ નીપજે તે હમેશા સારું જ હોઈ શકે એવું બળનું પર્યાવરણ એ ફક્ત કંપના જ નથી અને કોઈપણ સહકાર્યના સમયમાં તેને તેના ઉદ્દેશથી પણ કાર્યકર્તા જોઈએ છે, કુદરત હમેશા તેની મદદ દેવા તૈયાર છે ફક્ત શુદ્ધિપૂર્વક પ્રયત્ન આદરવો જોઈએ છે

૩ સહકાર્ય મુરોપમાં ફેલેફેલ નીવડી શકે છે અને ધવાલોજીયારને સારું ઉત્તેજન મળે જ્યાં જ્યાં દરેક કામમાં લાવી શકે છે ત્રીસ ટકાના દર પાંચ ટકાના વરી રહે છે અને તેની બતામણ બેઝકક સારી હોમતથી કોઈ પણ દેશકાર્ય માટે કરી શકાય તેવું છે

૪ સહકાર્યના પેટામાં નૈતિક કે સામાજિક અને આર્થિક કે દેવોત્તમતાના સર્વ ખીજ રહેલા છે સ્વરાજ્યનું તે પહેલું પગથિયું છે અને અર્થશાસ્ત્રનો તે પહેલો પાઠ છે સૌજન્ય-તાની તે શાળા છે અને સત્યદેન તેના મૂખ્ય શિક્ષક છે જે દેશમાં વખતની કિમત નહીં હોય અથવા જવાનદારીનું જાન જોડાણ હોય ત્યાં તે સ્થિતિનું સારું જાન સહકાર પડે થાય છે જુએવારીઓને તે જાણતી કહે છે એવેલો વખત પાડો મળતો નથી વખતની કિમત નાણાથી બદા છે લાખ લાખ કરતા પણ વધુ કિમતી છે તેનું આમાં રહેલા જ્ઞાન સમૃદ્ધ મળી શકે છે નૈતિક ગુણો હમેશા કેળવણીથી અને સારા સહોદાસથી જ વધે છે અને સમાજને વધારવાનો આ ધણો સારો યોગ છે

૫ જે પ્રદેશમાં ધરતી અનુદાન જાણાય ત્યાં આનામડો દાખલ કરી શકાય છે અને તે જ્યારે આદરણ્ય બને છે ત્યારે આજુબાજુ તેની સુવાસનાઓ આ ફેલી દેવાય છે તે માટે

બહુ જાહેરાત જોઈતી નથી જ્યાં લોકો એક બીજાની સાથે દુણી મગાને ચાલે છે, એક બીજાને ભરોસો સારી રહેશે કરી શકે છે અને આશ્રયી મનતા વીણે છે, ત્યાં રાજ્યની મહત્ત્વ ક્રમ ઉપરની દેખરેખ પુરતી જ જરૂરની છે રાજ્યની પ્રજામાં આ ઉત્તમ સદ્ગુણો ત્યારે ઉદ્ભવે છે ત્યારે તે સદ્ગુણોના ભાષ્યમાં પણ પુક પુકે તેમને મદદ કરે છે અને ત્યારે રાજ્યમાંથી આવેલા સારા અધિકારી વર્ગ તૈયાર થાય છે ત્યારે તેની કોઈ રાજ્યથી અનગણના કરી શકાતી નથી દેશના સર્વ કાર્યમાં તેમનો ટીકસો વગર મોટા થવે પણ કાયમ રાખેલી જ સમજવાનો છે

૬ ત્યાં પ્રગ્ન આ પ્રમાણે તૈયાર થાય ત્યાં સર્વ માગ મુતબ થાય છે સહકારથી માહોમાંહેતુ કાર્ય ઊકેતના ઉપગત બીજા પણ વાપુ થઈ ને તેમ છે સત્યતાના ઉત્તમ મહાન દુન્યવી યુદ્ધમાં પણ મિત્રરાત્ર્યોએ સાથે ગળેને રા કરી બતાવ્યું છે તે જગજગદે છે વખત એવો આવી લાગ્યો છે કે આખી દુનિયા પોતાના હકનો ખ્યાલ કરતી થઈ છે હવે તેમને ક્રમ પોતાની જવામબદારીઓનો સારો ખ્યાલ દેવાની જરૂર વધી છે અને તે જરૂરીઆત એ અભીરૂરજ સમાન છે કાયદાના ઘટના અંગે નીચે આ ધીરજાને હમેશા દેશની કેળવણીને મુખે ધરી જોઈએ

૭ સહકાર્યના ડુગળામાં કોઈ વિશ્વવિદ્યાનયની પ ની સંપાદન કરનારા જ દાખલ થઈ શકે છે તેવું નથી સાક્ષર અને નિરહાર, ઉચ્ચ અને નીચ, મિત્ર અને રાત્રી શીમત અને ગરીબ એ મળેને આમાં સ્થાન છે આથ સાથે પરમાથ સાધવાનું તે ખરૂં સાધન છે અને જનમેવાને તે ચોખ્ખો નમુનો છે દેશને કોઈ પણ દિશામાં આગળ મધારવાનું તેમાં શી વટે નહીં તેવું બગ છે આત્મશ્રદ્ધા એ તેનો ખરો સિદ્ધાંત છે અને વિધાય એ આખી સરથાના સધળા દાગની એક મામાન્ય કુચી છે પોતાને માટે મધા અને બધાને માટે પોતે એ આ ભ્રાતભાવ નાનો મુદ્દા લેખ છે

૮ સમાજ સુધારણા કરતી હોય સામાન્ય ને કેળવણીનો પ્રસાર કરવો હોય કે દેશની દરિદ્રતા અને ગરીબાઈ દૂર કરવા હોય અને પ્રગ્નમત ખરેખર કેળવવો હોય તથા તેમની સર્વની જુએવારી સારી રીતે જાગૃત કરતી હોય તો મને કહેવાને આશયી લાગતી નથી કે તે સર્વનો એક સરળ માર્ગ સહકારી મઝગાઓ યોજવાનો છે

૯ નામનાં સરકારે આ દિશામાં અસારસુધી જે કામ કર્યું છે તે જન આંદોલન તેમનાં મઝગા છીએ પગલું કરવાનું સર્વજન થઈ રહેલું નથી ઘણું જાગી છે નામદાર સરકાર આવી મદદ માથી દૂર થવાનું નથી કાતીત મોઢવારીને લીધે અને લોકોની રહેણી જેમ જેમ વધુ ખરબાળ થાય છે તેમ તેની યોગ્ય દવાઓ મોઢી કાતી તે બદનના જરૂરી ઔષધાનયો હામ હામ ઉભા કરવા જોઈએ પરીણામે જે કાર્ય કાયદાથી કે દુષ્ટીઆરથી નહીં મળે તેવું સહકારથી બની આવેનું જણાવે સારા નીતિમાન અને સ્નાત્રથી શહેરી પેા કમનાનું આ એક કાગખાનું છે અને તેમાંથી પેદા થતું દ્રવ્ય યાને નીકળી આવતા સહાસિક નરોએ દેશનું એક મોટામાં મોટું ધન છે-નામદાર શહેનશાહે આમાં બહુ મોટું ભરિષ્ઠ જોયું છે અને કોણ કહી શકશે કે આ ચિત્રીત્સા મોટી છે ?

અખિલ ભારતની યોજના અને ભારતની સામાન્ય ભાષા.^૧

લેખક-રા અમૃતલાલ મધવલાલ શાસ્ત્રી.

કેળવણીની સમગ્ર ભારતની યોજના અર્થાત્ રાષ્ટ્રીય યોજના, પ્રાથમિક અને અધિક યોજનાથી નિશેષ પ્રકારની હોઈ બે દૃષ્ટિકોણથી નિચારી સકાય

(૧) ભાષાના દૃષ્ટિકોણથી, અને (૨) વિષયના દૃષ્ટિકોણથી

રાષ્ટ્રીયભાષા —હિન્દની ભવિષ્યની રાષ્ટ્રીય ભાષાને પ્રથમ આપણે બહુ સાવધાનીથી ફરિયારવો, અને કોઈ અજમાયત દાખલ નિવેડો લાવવો, તે બહુ ધૃઢતાનેજ છે. હિન્દુ ધર્માની અને ઇસ્લામ એ બેમાંથી એકને આપણે પસંદ કરવાની છે બીજીને એટલે ઇસ્લામને અંદાજ કરવાથી જે જ્ઞાનનો આપણે અંકુશથી ફેલાવો કરવા ધૃન્વીએ જીએ તે કાર્યમાં મોની અને પડશે કોઈપણ પ્રકારની ડંડી અર્થમાં ઉતર્વા સિવાય તેને હું નામજુર કહીશ.

જો હિન્દુઓ અને મુસલમાનો લીધેના સવાનપર અનુકૂળ જોડ આણી શકે તો હું ધારી શકું છું કે આખો જ્ઞાન દિવસની ભાષાને હિન્દની રાષ્ટ્રીય ભાષા તરીકે નિર્ધારિત કરી શકાય.

૧ સ્વરાજ્યની સરવૈયા બાદ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણની પ્રવૃત્તિ ચારિત્ર્ય અને શક્તિ ધરાવતી પ્રથમ પગલું છે. આમાં શ્રી અલ્લાહ હજીએ પોતાના બાળકોના જન્મ-સુ છે કે 'સ્વરાજ્ય પ્રેમ'ને તે પચાસ વડે હોય તો પહેલી જગતની વાળ એ છે કે પ્રવૃત્તિ એકેએક બાળકને એવી તારીખ મળે કે જેના વડે તેના આત્મા દૃઢ બનીને પોતાના સર્વોચ્ચ ઇતિહાસ અને મનના આદિ-તેમને વશ કરે તેવા-બની શકે, આ વાળ તોજ બની શકશે કે જો એક તરફથી રાષ્ટ્રીય શિક્ષણની પદ્ધતિ દાખલ કરીને પ્રવૃત્તિ શિક્ષણ પ્રવૃત્તિ જ દ્વારા આદિ બચ અને બીજી તરફથી પ્રવૃત્તિ માતાપિતાઓ પોતાના સર્ગર ઇતિહાસ અને મનને શુદ્ધ કરીને પોતાના બાળકોની સામે દરમિયાન દાખલો બેસાડે.

વળી સુવાસની યોજનાથી મિમલના વહિવટનું સુકામ કેટલેક અંશે પ્રવૃત્તિ દરમિયાન સોપનામાં આવનાર છે. એટલે રાષ્ટ્રીય શિક્ષણનો આરંભ કરવાની પ્રવૃત્તિ તક મળશે આ કારણોથી દેશના નવીન હુગોના પ્રારંભ થાય તેની સાથે જ ભારતનાં દેશની સ્વરૂપ, સ્વદેશી વિચારો ને સ્વદેશી સંસ્કૃતિને જન્મ આપે તેનું નિર્માણ કરવાનો પ્રથમ ચર્ચનાની અગ્રમ છે. શ્રીયુત્ત લાના સર્વપત્રને ખ્યા આઈટાલર માસના એપ્રિલ મિન્યુમા 'An all India scheme and all India language' એ મથાળાનો એક લેખ લખ્યો છે તે લેખનું આ ભાષાનર છે એમાં આપણા દેશની આધુનિક કેવળી કેવા પ્રકારનું પ્રવૃત્તિ નિર્માણ કરે છે અને તેમાં કયા ફેરફાર કરવા આવશ્યક છે એ સમર્થની એ સમગ્ર નિર્માણના વિચારો આપીને વિસ્તારથી ચર્ચા કરેલી છે. કેવળના પ્રથમ રસ લેનારાઓને આ લેખમાં જણાવેલા કેટલાં વિચારો મનન કરવા લાયક છે તેમ જ પૂર્વ અને પશ્ચિમના ઉપયોગી નાતોના ચર્ચાયા સમર્થનથી નવ-નુના આત્માને રસભરિત કરવાને માર્ગસૂચક છે.

—આપતરકર્તા

રાખરો હિંદુસ્થાનીને રાષ્ટ્રીય ભાષા સ્વીકારવાથી પ્રાતની દેવી ભાષાઓને દલી અસર થતી નથી દરેક પ્રાતની પ્રાથમિક શાળામાં તે પ્રાતની દેવી ભાષા મારફતે હિંદુસ્થાનિ આપતુ જોઈએ વધારામાં હિંદુસ્થાની એટલે રાષ્ટ્રીય ભાષાનું નાનું હિંદુઓને દેવનાગરી લીપિમાં, અને સુસવમાનોને ઉર્દુ લીપિમાં મળતુ જોઈએ બાળકની જિંદગીના પહેલા ચાર વર્ષ દરમિયાન બીજી પ્રાથમિક ભાષાને અભ્યાસમાં ધુસારી જોઈએ નહિ

લેખન, વાચન ને અકબચિત્ત સિવાય અભ્યાસના બીજા વિષયોમાં (અ) સ્વદેશભક્તિનું શિખણ, (બ) આરોગ્યવિજ્ઞાન, (ક) ચિત્રકામ, (ઢ) હિંદુસ્થાનની ભુગોળવિદ્યા, (દ) હુનીઆની પ્રાથમિક ભુગોળ, (ફ) હિન્દો ઇતિહાસ અનુસાર, સ્થાનિક તેમ જ પ્રાતિક ઇતિહાસ અને ભુગોળ તે શિખવવા જ જોઈએ (ગ) નાગરિકધર્મના મૂળતત્ત્વ, (ઘ) સંગીત અને (ઙાઙ) નચુના બનાવવાનું કામ, એનો સમાવેશ થવો જોઈએ

આમાં હિંદુસ્થાનમાં બને ત્યાંસુધી એકના એક જ પાઠ્યપુસ્તકો વપરાનાં જોઈએ, સ્થાનિક અને પ્રાતિક વિષયોનો સમાવેશ સ્થાનિક અને પ્રાતિક પાઠ્ય-પુસ્તકોમાં કરવો જોઈએ શાળાપ્રથો હાપવાનું કામ એકલી સરકારને હસ્તક હોવું જોઈએ. શાળાપ્રથોના વેચાણથી મળતો પ્રાતની નફો દર થયોજોઈએ બધી પ્રાથમિક શાળાઓમાં પાઠ્ય-પુસ્તકો મફત પુગા પાડવા જોઈએ, અગર તો, મૂળ કિંમતે જ વેચાના જોઈએ

ઉપરી સૂચનાનો અર્થ એવો નથી, કે બધા પાઠ્ય-પુસ્તકો હિંદુસ્થાનીમાં જ દોવા નેડેજે એમ કદીપણ બનતુ જોઈએ નહિ તે બધા પ્રાતની માન્ય થએલી દેવી ભાષામાં, તેન જ ધખી સદેરી, સાદી ભાષામાં હોના જોઈએ

દરેક પ્રતિ તેની મુખ્ય દેવી ભાષાને શિક્ષણના સાધન તરીકે સ્વીકારની જોઈએ સ્થાનિક ઉપભાષાદ્વારા શિક્ષણ આપવાના બધા પ્રયત્નોને દબાવી દેવા જોઈએ સ્થાનિક ઉપ ભાષાઓદ્વારા કેળવણી આપવાનો આગ્રહ આપણા રાષ્ટ્રીય-ઐશ્વ્ય સંબંધે હાનિકારક થઈ પડેરો હુનીઆમાં ક્યાંએ એક બન્યું નથી અને આ સૂચના મમે તે વિભાગમાંથી કરનામાં આવે તો પણ આપણે તે પ્રતિ અણવિશ્વાસ દર્શાવવો જોઈએ

કેળવણીના સાધન તરીકે જે ભાષાઓની વ્યુટ્થી કરવામાં આવે, તે જેમ બને તેમ બહુ યોગી અને બાળકોનાં શિક્ષણવિષયક કલ્યાણમાં ઉપયોગી નીવડે તેવી હોવી જોઈએ પ્રાતિક અને ભાન અને રાષ્ટ્રીય એકલની આરભેરી યથાવેદીપર કાર્યદક્ષતાના નિશ્ચિત અવેજની આદૃતિ આપણે આપવી પડે દાખલા તરીકે, બાળકોના લોકોની પ્રાથમિક કેળવણી માટે ભોતાની ભાષાના દરેક દરેક આંખભાષિક ફેરફાર સ્વીકારવાનો, અથવા 'નિહારી'ને ભાષાકિટિમાં ચળવી દેવાના, અગર મધુકન પ્રાતના આપા જિન્દગીમાં ધમ્મભાષા મારફતે જ અને બીજા જિન્દગીમાં ભાષાની જ દેશી ભાષાની મારફતે શિક્ષણ આપવાનો અથવા પગલના મુવનાન વિભાગમાં મુવતાની ભાષાદ્વારા શિક્ષણ આપવાનો, અને એવી જ રીતે બીજો આગ્રહ કરવામાં આવે તો તે ન્યાયવિરૂદ્ધ ગણાશે

પત્રીથી સરકારી ભાષાઓનો ઉચિત્તો અને દુનીયાની અનાયીન ભાષાઓનો પ્રશ્ન આવે છે સરકારી ભાષા વિષે મેં જે ટીકા કીધી છે તે એકસરખી રીતે અરખી અને ફારસી ભાષાને પણ અરાખત લાગુ પડે છે મારા અભિપ્રાય મુજબ, પ્રાથમિક શાળાના અભ્યાસ દરમિયાન પાઠના અર્થો ભાગમાં, અથવા બીજી રીતે કહીએ તો, પાઠથી તેર વર્ષની શાળાની કાન-મર્યાદામાં છે ના ત્રણ વર્ષમાં, ઇંગ્રેજી ભાષાનું શિક્ષણ ફરજિયાત હોય જોઈએ

સાહિત્યનું ફેરબેળ ભાનના પ્રધાન તાન મળે તેના કરતા ભાષાના વ્યવહારોપયોગી અને ફળદાયી જ્ઞાનનો પાયો નખાવ્યો હોય જોઈએ

પ્રાથમિક ધોરણના પાઠના ભાગમાં અવર્ણ્ય નિવારના સામાન્ય મુશ્કેલીઓનો અભાવેન થયો જોઈએ પાઠના ભાગમાં તેના અભ્યાસક્રમના જે એનિંગ નિભાગ થઈ રહ્યો અભ્યાસ પૂર્વે ક્યાં પત્રી જોઈએ ડહાળીમાં પ્રવેશ કરવા ઇચ્છતા હોય તેમને માટે, અને વળી જોઈએ ખેતીવાડી, વેપાર અને કળાવિજ્ઞાનનું ઉચ્ચ પતિતનું જ્ઞાન લેવાની ખાએશ ધરાવતા હોય તેમને માટે, અને બીજા નિભાગ, ઉચ્ચ જ્ઞાનની ઉત્તમ કેળવણી લેવાનું જારી રાખનારો જેમનો ઇરાદો હોય તેમને માટે

બન્ને વિભાગમાં ઇંગ્રેજી ઇંગ્રેજીમાં હોય જોઈએ પત્રી તે એક ભાષા તરીકે, નહિ કે, શિખણના વાહન તરીકે પ્રાથમિક શાળાથી જ પોતાનો અભ્યાસ પુરો કરવાની ઇચ્છા હોય તેમને, અથવા ખેતીવાડી, વેપારને કળાશાસ્ત્રનું ઉચ્ચ જ્ઞાન મેળવવાનું જારી રાખનારોને કોઈપણ સરકારી ભાષાનો અભ્યાસ કરવાની ફરજ પાડતી નહિ જે તેની ઇચ્છા હોય તો ઇંગ્રેજી ઉપરાંત, હાનની બીજી કોઈપણ ભાષા તે શીખી શકે પરંતુ, તેની મુખ્ય કામગીરી જિંદગી માટે તૈયારી કરવાની હોતી જોઈએ, તેમ જ તે ઉપરાંત, આ નખતે, તેનામાં ફેરવનું જાન્યત્ર જુદિ-પૂનું સમજવાની શક્તિ આપતી જોઈએ

શાળાના અભ્યાસક્રમમાં વિષયોની સખ્યા ઘટી છે, અને તેથી વિદ્યાર્થીઓનું આરોગ્ય બગડે છે, તેમ જ તેઓ માત્ર જ્ઞાનને દાખીદાખી કરવાના મત્રતુલ્ય લેખાય છે એવી સામાન્ય ગિચાઈ દુહિન્દમાં હતો, ત્યારે મેં વારવાર સાબળી છે માફી અસર થઈ છે તે જાનતમાં તો ફરિયાદ પાયાદાર છે જે કેળવણીથી શીખનારાઓની તફુસ્તી બગડે, તેવી ફેર્જવણી લેવા લાયક નથી, એવું માનનારામાંનો હું એક છું પરંતુ, હોય નથી વિષયોના કે વિષયોની સખ્યાનો, પણ જે પદ્ધતિને અનુસરી કેળવણી આપાય છે તે શિક્ષણસૈલી હોયસુક્ત છે

હિન્દુસ્થાનમાં શિક્ષણની કળા બાળક અથવા બાળકીનું વ્યક્તિગત નિરીક્ષણ સ્વીકારતી નથી શિક્ષણના મગજમાં ઘટી હુમકોતોનો અને વ્યક્તિઓનો સમૂહ કરનારી ઇચ્છા એક પ્રકારની યાત્રિક ગતિ જેવી થઈ પડી છે વ્યક્તિગત છોકરો યા તો છોકરી માફી જેવી વસ્તુ છે એમ આવેખાય છે, અને શિક્ષક તેનો એક નમુના પ્રમાણે ઘાટ વડી, તેમાં અમુક પ્રકારનો એક જ જાતનો કેટલોક માત્ર જારી દે છે છોકરાઓ અને છોકરીઓ શાળા અને શિક્ષક માટે જીવન ધરાવે છે એવી ભાવના સર્વમાન્ય થયેલી જણાય છે વિદ્યાર્થીઓના મન અને

શરીર કરતા પરીક્ષા અને વ્યવસ્થા માટે શિક્ષકો વધારે દરકાર રાખે છે ચોપડીના અમુક પાના આપેના સમયમા પુરા કરવા, અને પરીક્ષક સાટે મળે ત્યારે આવે તે વખતે વિદ્યાર્થી બધું શીખવેલું યાદ રાખે છે એ સિદ્ધ કરી આપવું, એવા ઉદ્દેશ તેની નજર આગળ ખડો રહે છે.

કેળવણીની ખરી મતનમ એ છે, કે તેથી બાળકને વિચારસક્રિયવાળું અને કર્તવ્યપરાયણ મનુષ્ય થવામા સદાય મને કેળવણીનો આ હેતુ હિન્દમા હજારે એક શિક્ષક સમજતો હોય, અથવા તેને સમજવડામા આ યો હોય તે માટે મને સદેહ રહે છે મનુષ્ય એક પ્રાણી છે પરન્તુ તે વિચારસક્રિય ધરાવનાર પ્રાણી છે કેળવણીનો વિદાળ હેતુ એ છે કે તેને વિચાર-ગતિવળાગુ મનુષ્ય થવામા સદાય ડગી ધણે અરો જીવન વિચારગતિવળાગુ અને દ્વિયાત્મક છે નેખન અને વાચન એ માત્ર મનુષ્યને વવારે સારા વિચારક અને વ્યવહારોપયોગી થવાને લાયક મનાવનારા સાધન છે સ્મરણશક્તિની કેળવણીથી એ નિયમિત ચનન-નનન વગેરેથી મનુષ્ય-જનનો નજીવો ભાગ રચાય છે આમ જતા હિન્દુ-ગ્રામની શાળાઓમા અને કોંવેન્સેમા, ઘણું ખરૂં આવી જતનું જ શિક્ષણ આપી જાય છે ફક્ત એટલું જ નહિ, પણ ઘણી નિશાળોમા અને કોંવેન્સેમા તે વિચારસક્રિય અને દ્વિયાત્મક જ્ઞાનને વ્યારી નાખવામા પગલા લેવાય કે વિચારોની અને કાર્યોની પ્રવ્રત્તિનાને ધણું ખમતુ પડે છે, ત્યારે તામેદારીને અને જોખણપટ્ટીને ઝનામ મળે છે તેમ જ તેના નખાણુ થાય છે.

તપામણી કરનાર અમનદારો નિરાશની તપાસ કરતી વખતે નિશાળની વ્યવસ્થા સમધી પોતાનો અભિપ્રાય દક્ષતરે નોંધવાનું જૂનતા નથી, પણ તેઓ નિશાળનું શિક્ષણ બાળકોની વિચારસક્રિયતાના વિકાસ તરફ દોરનાર હવું કે નહિ તે સમધી કેષપિણ પ્રકારની ટીકા લખતા નથી અનખત, દ્વિયાત્મક જ્ઞાન તે શાળાના અભ્યાસક્રમમા લેખાતું જ નથી આખ, હાથ અને મગજનો ઉપયોગ અનુક્રમે માત્ર જાપેના અક્ષરો વાચવા, ચોપડી જાનની અને જે શીખવ્યું હોય તે યાદ રાખવું એટલામા જ નહિ પણ કઈ બીજામા છે એ વાત તે હિન્દુસ્થાનની શાળાની નજર બહારની વસ્તુ છે ઘણા કાનની જુનીને રહ થએલી વાગીએ ભાષાનું શિક્ષણ અપાય છે હિન્દુસ્થાનના બધા વિદ્યાર્થીઓ ઇંગ્રેજ ભાષાના પ્રાચીન પડિતા વિશે આદિતી ધરાવે એવી આશા રખાય છે વિદ્યાર્થી કેવું મહેતું, હોય રહિત ને ભાષાની શક્તિને અનુસરતું (Idiomatic) ઇંગ્રેજ વખાણુ રી શકે છે તે જાણવાની એકપક્ષી દૃષ્ટિએ પરીણામા વર્નાય છે ઘણા વિદ્યાર્થીઓ વેદકની, વેપારી, ઇન્જનેરી અને હુન્નર-ઉદ્યોગની બીજી શાખાઓની ઉગી પકિતની કેળવણી જારી રાખતાં અટક્યા છે કારણ કે તેઓ પોતાના પરી-ગતને પગલ મુનિ-સિદ્ધિની મેટિક્યુનેશની પરીણામા 'બી' કહેવાતા પ્રથમ પદમા પુરતો સતોષ આપવાને નિષ્ફળ નીવડે છે.

જે ગ્રંથો સરકૂન ભાષાનો જે અગ્રી ભાષાનો પતિત થયા ચાહતો હોય તેણે પણ ઇંગ્રેજ ભાષા અને સાદિયમા એમ એ થવા મજબૂતા વિદ્યાર્થી જેટલું કામ ખતાડી પોતાના

મી બર્ટ્રન્ડ રસેન પત્રી આગળ વધીને રાજ્યો અને દેવળો અસ્થિત ધરાવતી વ્યવસ્થાના નિર્વાહણ અર્થે પ્રગતીય કેળવણીનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરે છે, અથવા, બહુ થાય તો વ્યક્તિનો વિચાર કરે તો કેવી રીતે “પૈસા કમાવા” કે “આગળ વધવાની કળા” અથવા “સારો દરજ્જો પ્રાપ્ત કરવો” વગેરે વિશ્વગતીય કેળવણીનું ક્ષેત્ર મર્યાદિત કરે છે તે દર્શાવે છે.

કેટલીક વસ્તુઓ હાલની કેળવણી પુરી પાડે છે, માટે બધા સુધરેલા દેશોમાં તે હકીકત પ્રચલિત માર્ગે સંપાદન કરવાનું જરૂરી રહેતું જોઈએ એવું રમેલ પણ બીજાઓની માફક ધારે છે, દાખલા નરીકે, લેખન, વાચન ને અકર્ષણિતનું પ્રાથમિક જ્ઞાન હાલ આ વિષયોમાં અપાતુ વાસ્તવિક શિક્ષણ, કલાય, જોઈએ એટલું નહિ હોય, તોપણ તે સ્પષ્ટ રીતે હુકમ કરે એવું તો નથી જ “સાક્ષાત્ નુકસાન કરે એવું શિક્ષણ તો ઇતિહાસ, ધર્મ અને બીજા ત્રિવિધુક વિષયોમાં રહેતું છે આ વિષયો નિશાળોને જરૂરી રાખવાના હેતુને યગતા છે, અને એ હેતુઓ, નિશાળોને નિભારી રહે છે કેમ કે એનાથી આ વિષય સમઘી અમુક અભિપ્રાયો બાળકોના મનમાં ભળી શકે છે પ્રત્યેક દેશમાં ઇતિહાસ એવી રીતે શિખનાય છે, કે તેથી તે દેશની વ્યર્થ અતિશયોક્તિ નાચ પોતાનો દેશ હમેશાં સત્યને માર્ગે ચાલતો આવ્યો છે, અને બહુધા જયવત નીવડ્યો છે, તેમ જ લગભગ બધા મહાન પુરૂષો પોતાના દેશમાં ઉત્પન્ન થયા છે અને બધા વિષયોમાં પોતાનો દેશ અન્ય દેશો કરતાં અદિઆતો છે, એવી માન્યતા રાખતા ગામડાં રીપે છે* આ માન્યતા કેવળ પ્રશસાયુક્ત હોઈ તેમાં સહેનાઈથી તત્વીન થઈ શકાય છે, અને તે નિઘાર્થીના ઉત્તરકારીન જ્ઞાનથી પણ ભાવનામાંથી ભાગ્યે જ ખમેટી શકાય છે.

એક સાદો ને સાધારણ દાખવો લઈએ વાટવની લડાઈની ખરી બનેલી હકીકતો પુરે-પુરી તપસીનાર અને ખારીક નોંધેથી જણીતી છે પરંતુ ઇંગ્લેંડ, ફ્રાન્સ ને જર્મનીની પ્રાથમિક શાળાઓમાં એ લડાઈની ખરી હકીકતોને અતિલવ વિગ્તારીને જુદી જુદી રીતે શિખવાય છે સાધારણ ઇંગ્લેંડ છોકરો માને છે, કે મુસિબનોએ લડાઈમાં નહિ જેવો ભાગ લીધો સામાન્ય જર્મન છોકરો ધારે છે, કે વેનિઝ્ડન વસ્તુત હારી ગયો હતો, પણ બ્યુચરના શૌર્યથી તેનો વિજય થયો હતો જો બનેલી હકીકતો સત્ય રીતે બન્ને દેશોમાં શિખનારામાં આવી હોત તો આટલા બધા પ્રમાણમાં દેશાભિમાન રૂઢિ થતે નહિ, સુદની ધટનામાં વિજય માટે આવો આગ્રહ બેમાંથી એકે પ્રજા ન દર્શાવત, અને લડનાનો ઉત્સાહ ન્યૂન થઈ ગયો હોત આવું પરિણામ આવતું આટલાવું જોઈએ પ્રત્યેક રાજ્ય રાષ્ટ્રીય અભિમાનને

* વિશ્વવિદ્યાલયોએ અને પાઠ્ય-પુસ્તકો માટે નિમાએથી સજાઓએ મળતું કરેલા ટિ.ટુસ્થાનના ઇતિહાસના જરૂરે જ બારનીય મહા પરાક્રમોની પ્રગટા ધાવ તેની સ્થના નથી, ઉલ્ટ, તેનાથી વિપરીત આવ તરફ ધક્કાપાન કરવામાં આવે છે.

એડિટર-એમ, આર મોર્ડન વિન્યુ

યુષ્ટિ આપવા ઇચ્છે છે, અને નિષ્પક્ષપાત ઇતિહાસોથી આ કાર્ય ચર્ચા શકે નહિ એ વાતથી તે સારી રીતે વાકેફ છે અનાથ બાળકોને પરિવરન, ગેરવન ને ઉચ્ચેરણીદ્વારા ઇતિહાસનું ગિણણુ અપાય છે દુનીઆના ઇતિહાસ સમગ્રી અસત્ય વિચારો ભિન્નભિન્ન દેશોમાં શિખવાય છે, તે એવી ભતના છે, કે તેથી ક્યહને ઉત્તેજન મળે છે અને દુરાચારી રા' દ્વીપ અભિમાન ચાલુ ગાખવાને ઉપયોગી ચર્ચા પડે છે "

સુદર શિષ્ટાચાર (*Good form*)ના અનિષ્ટ વર્ણનતા તે દીક્રા કરે છે,

"બાલ શિષ્ટાચારના દોષ એ મ્યજે ઉદ્ભવે છે પોતાની સાધુતા માટે તેનો સપૂર્ણ વિશ્વાસ, અને જગતમાં વિચારશક્તિ, કળા માટે સર્વશક્તિ, જીવનને ઉપયોગી બળ અને પ્રગતિનું મૂળ કાગળુ એ સર્વથી શિષ્ટ દોષરહિત આચાર ને રહેણી વધારે ઇચ્છાએ છે એવી તેની માન્યતા સપૂર્ણ વિશ્વાસ, એ પોતે જ, જેમનામાં તે દોષ છે તેમની બધી માનસિક પ્રગતિઓને રસાતન કરવાને પુગતો છે, અને જ્યારે એ વિશ્વાસ ભતીય વિરોધ શુભ અને અસહ્યતા-જેઓ લગભગ નિત્યની વિશાળ માનસિક શક્તિ સાથે સમઘ ધરાવે છે- તેમની અપ્રતિન સાથે સકળાય છે, ત્યારે તેની સાથે સસર્ગમાં આવતા બવાના વિનાશનું તે કારણુ બને છે 'સુધરિત બાલક' એ પોતે જ નિ સરન છે, અને અબ્યુદયને અર્થે અનુચિત છે, તથા જેમનામાં એ નથી તેવા માણુઓ તરફ એનું વનણુ એનું છે, કે તે નડે એ ધણુનો અત આણુ છે કે જેઓ કદાચ જીવના રચા હોત "

અનમત, આ ઉપરથી તેના કથનનો આશય એવો નથી, કે સૌન્દર્યરહિત રચના અને અશિષ્ટ રીતભાત એ સમુદાય છે તેનું કટુત્ર માત્ર એનું છે કે અતિક પ્રગરના શિષ્ટાચારને અયોગ્ય મહત્વ આપવાથી તે સકુચિત ને અકુચિત નીવડે છે

ધર્મના શિલણુથી ધના અનિષ્ટો વિષે તે આથીએ વિશેષ ભાગ દહને જણાવે છે,

"સ્વનત્ર વિચાર કરતા શિખનનાને મને, ખીતઓ કહે તે ખં એવી બુદ્ધિને જન્મ આપવો સશયમ્થાનની તપાસ ભતે કરવા દેવી ને અનરતમાની સ્વેચ્છાને ઉત્તેજન આપવું, એના કરતાં, તેથી ઉનટું, સદિન્ટ વૃતાતો વિરે સન્ટ સિદ્ધ અભિપ્રાયો મહણુ કરવાની શુવાનોને ફરજ પાડી, એવો અથ ફેળવણીનો જ્યાંસુધી લેખાય છે, ત્યાંસુધી સનત્ર મ્થાનો પ્રતિનય અત્યાન્ય ને અનિવાય છે કે જનસીએ સત્યની ઇચ્છાને ખીનવવી જોઇએ પણુ અમુક પથ એ જ સત્ય છે એવા નિશ્ચયને કતાપિ ઉચ્ચેરવો જોઇએ નહિ દેવનો રાજ્યો અને ગજગીય પથોની લગાયક વ્યવસ્થામાં માણુસો જોડાય છે તે ધર્મોરિ લીધે જ ધર્મોમાં અનિત્ય શ્રદ્ધા દોવાને લીધે લડવામાં હોશિયારી આવે છે જે વિષયોમાં ભાતિ એ જ બુદ્ધિવિષયક સરિપતિ છે, તેમાં જેમને સપૂણુ નિશ્ચિતાર્થ ભાસે છે તેમને વિનયમાળ આરોધાન છે ધર્મોની માન્યતામાં આની અધશ્રદ્ધા ઉત્પન કરવામાં અ. લડનામાં ધારેલી મતવન સિદ્ધ કરવાની શક્તિનો જન્મ આપનામાં, બાળકોની જીવનશક્તિને લપેટવામાં આવે છે, તેમ જ નવીન વિચારોની અભિચંદ્રિપર બકુલ મુખવાને તેનો નિષેધ કેરી રીતે થઇ શકે તેપર, ખાસ ખાન આપવામાં ભાવે છે, ને આવી રીતે બાળકની સ્વનત્ર

શુભમિતિને મજબ (સચિતવાર્તા) ૩ ૨૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુદ્રાઈ.

નિરીક્ષણ દષ્ટિને મર્યાદિત કરવામાં આવે છે આનું પરિણામ એ થાય છે, કે જેમનાં મન બહુ ચચળ નથી હોતા તેઓમાં વિરૂદ્ધ પક્ષ વિષે તિરસ્કાર યા અરચિનું પશ્ચિમ જાન્યેની જાય છે, ત્યારે જો કોઈક થોડીક વ્યક્તિઓના વિચારનો વિનાશ થઈ શકતો નથી તે વ્યક્તિઓ વૈભવનો નિરસ્કાર કરનાર, શુદ્ધિજનમાં નિરાશાજનક, બૂનભરેલી રીતે દોષ દર્શાવે, જે કદાચ વિદ્યમાન છે તે નિર્ગંધ છે એવી માન્યતા રાખવાના અધિકારી અને ખીજાઓની ઉત્પાદક પ્રેરણાઓનો તેઓ સહાર કરે છે, તેનું સ્થાન રોકનારે પોતાના તરફથી બાબતુ સાહિત્ય આપવાને અસમર્થ હોય છે”

આત્માપામન અને નિયમ વ્યવસ્થા વિષે તે કહે છે

“શિક્ષણના કામમાં શુભાશ્રેયા લોકો ધણુ ડરીને અમુક પ્રકારની માનસિક ટેવો બાળકોના મનમાં ભરે છે આગાનુવર્તન ને નિયમ બવારણ, ઐદિક કળાપ્રાપ્તિના જીવનપ્રયાસમાં કૂરના, વિરોધી પક્ષના લોકો પ્રતિ નિરસ્કાર, નિર્વિવાદ અધ્યવહાર અને ગુરુના જ્ઞાનનો નિર્ગંધ નિરીકાર, આના પ્રકારનું માનસિક વલણ જાતુધા સામાન્ય છે આ બધી વૃત્તિઓ જીવનથી વિરૂદ્ધ છે આશ્વાસનન અને નિયમ-વ્યવસ્થાને બદલે આપણે સ્વાતંત્ર્ય અને પ્રેરણાહિન રક્ષણ કરવા પ્રતિ લક્ષ્ય રાખવું જોઈએ વિચારો પ્રત્યે અસહિષ્ણુતા રાખતા શીખનારને બદલે, તે પ્રતિ ન્યાયનિદા રાખતા શિષ્યાય એવો પ્રયત્ન શિક્ષણ વડે થવો જોઈએ અવસાને સ્થાને તેણે પૂર્ણવૃત્તિ અને પ્રતિપક્ષ ત્રુ કહે છે તે સમજવાની શુદ્ધિ મનમાં ઉતારી જોઈએ ખીજાઓનાં અભિપ્રાય વિષે, અસ્તમ હાજર તો નહિ જ, તો પણ, કપિત અનુમાનોથી સધુકત થએલે હોય એવો, અને જેમાં કારણોનું સ્પષ્ટ પ્રત્યક્ષીકરણ થતું હોય એવો વિરૂદ્ધભાવ દર્શાવેલો જોઈએ વિશ્વાસશીલતાને બદલે લક્ષ્ય એ હોવું જોઈએ, કે તેથી ગર્જિત શકાઓ ઉદ્દીપન થાય, મનની ચમત્કારિક ક્રિયા પ્રતિ પ્રેમ ઉપજે ને વિચારોમાં ઉત્સાહ ને શૌર્ય વડે સસારમાં નિજ્ય મેળવવાની શુદ્ધિ આવે મનના વિષયોપ્રતિ ની દુરસ્તતાને લીધે, એકની એક સ્થિતિમાં પડી રહેવાની સતોપવૃત્તિ તથા રાજપ્રકરણી ભાવનામાં પ્રત્યેક શિષ્યની ગૌણતા એ આ આપણી તાત્કાલિક કારણો છે પરંતુ આ બધા કારણોની નીચે એક વધુ પ્રધાન સારભૂત કારણ રહેલું છે, તે એ છે, કે કેળવણીને, વિદ્યાર્થીઓ ઉપર અધિકાર ચલાવવાની એક ક્રિયાસાધક શક્તિ તરીકે લેખનામાં આવે છે, પરંતુ તેમના નિકાસને પ્રુષ્ટિ આપનારા સાધન તરીકે કેળવણી ગણાતી નથી વિદ્યાર્થીઓ તરફ આદરશુદ્ધિની ખોટ છે તે આથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે તેમના તરફ પૂર્ણવૃત્તિ રાખવાથી જ અગ્રયના સુધારા સાધી શકાય એમ છે”

“સાધ્યનો નિરાશો ઉત્તમ લાગ કર્તવ્યના યોગ્ય છે, અને તેમાં આડે આવાનાની જરૂર નથી”

“બૂનભરેલી રીતે કરકસર કરવાને લીધે મોટા મોટા વર્ગો રાખનામાં આવે છે, તેમ જ દરથી બદે કામ, કરનારા શિક્ષકો રાખનામાં આવે છે તેથી આગાનુવર્તનની જરૂર પડે છે જેમને શિક્ષણકાર્યનો અનુભવ નથી તેઓ કંઈપણ શકશે નહિ” કે” પરંપરી પ્રગતિ

કરતી કેળવણીમાં શક્તિનો કેટલો વ્યય થાય છે તેઓ ધારે છે, કે બેંકના કનાઈની માફક બેંકએ તેટલા કનાઈ કામ કરવાની આજ્ઞા સિદ્ધકો પામેથી પણ રાખી શકાય છે આનું કૃષ્ણ એ થાય છે કે અતિશય થાક લાગે છે ને જ્ઞાનતત્ત્વો તરત ઉશ્કેરાય એવા નીવડે છે અને દિવસનું પૈતર ચઢતી માફક નિરુશ્વરપણે અત્યંત કરવાની જરૂર રહે છે વળી આ કાપનો વિરોધ કરતી માફક નિરુશ્વર આજ્ઞાનપણા શિનાય કદી થઈ શકે નહિ "

*

*

*

‘ નિશાળોમાં જ્ઞાન ને નિયમ-વ્યવસ્થા બેવામાં આવે છે તે રાષ્ટ્રી કલ્પનનું છે, લગભગ અધી સિદ્ધિને અર્થે અમુક પ્રકારની નિયમ-વ્યવસ્થાની આવશ્યકતા છે અને જેઓ પરંપરાની પ્રવૃત્તિ મુજબની એ ની ઉગર્યોદિઆ વ્યવસ્થાની વિરુદ્ધ પ્રતિક્રિયા કરે છે તેઓ કદાચ તેનું યથાથ મૂલ્ય આપી શકતા નથી જો છતાં તેનું દર્શનાત્મક સિદ્ધ કરવાની અને માર્ગમાં કેટલીક વસ્તુની ત્યાગ કરવાની તથા દુઃખ સહન કરવાની શક્તિ મેળવીને ને પ્રખરની આત્મિક નિયમ-વ્યવસ્થા ઉત્પન્ન થાય છે તે ઇતિહાસ છે આનો અર્થ એ નીકળે છે, કે કુલશાસ્ત્રી તાલે આવેશક્તિએ હેતુ એટલે કે જાન્યત્રમાન ગીતે દૃષ્ટિ સમાર્પન હોય એવે અવસ્થા પર નિશાળ, ઉત્પાદક કાર્યોએ દુન્યવન કાય કરતું એના સિવાય ગભીર અભિવ્યક્તિ-ભરે તે સારી હોવા માગી હો-તેને ક્રિયામાં મૂકી શકાય નહિ તથા કોઈપણ સગત આલેખ પ્રધાનપદ ભોગવે નહિ આમાં પ્રકારની નિયમ-વ્યવસ્થાની અગત્ય છે પરંતુ તે દેશી ધોરની પ્રમુખ ઇતિહાસી જ ઉદભવી શકે છે, અને કેળવણી આવી હોયને પુષ્ટિ આપે (જે કે જ્ઞાનની કેળવણી તો કવચિત જ એવું કરે છે) તો માત્ર કેળવણીથી જ તેને જન્મ થઈ શકે છે આવા પ્રખરની નિયમ-વ્યવસ્થા સ્વતંત્ર શુદ્ધિથી જ નીપજે છે, પણ કોઈ બાહ્ય અધિકારથી તેમ મની શકતું નથી ઘણી નિશાળોમાં ને નિયમ-વ્યવસ્થા મેળવવાનો પ્રયત્ન થાય છે તે આ જાતની નથી અને આ જાતની નિયમ-વ્યવસ્થા મને અનિષ્ટરૂપે લાગતી નથી "

તે નિશાળની બીજા તરફ પોતાના વિચારોનો ઉપમહાર કરે છે, તે પ્રમાણે

“ માણસો જાણે પૃથ્વીપર કશાથી બીજા ન હોય તેમ વિચારોથી બીજા છે-સર્વ નાશ અને કદાચ મૃત્યુથી વિશેષ-મીઠા છે વિચાર એ ઉપયોગી, જરૂરબળથી ફેરફાર કરે એવો સફારક અને બધાનું જીવિતો અધિપતિ, સ્થાપિત સંસ્થાઓ અને એસઆરમી ટેલો માટે વિચાર દયાસ્પદ છે અધિકાર પ્રતિ વિચાર નીતિનિયમ સંદિત, ઉત્પન્ન ને નિરૂપક છે અને અનેક યુગોથી અનુભવેનાં કદાપણ પ્રતિ તે પ્રમાણે છે વિચાર નરકના આડામાં દૃષ્ટિ નાખે છે ને બચતીન થતો નથી તે મનુષ્યને પ્રતાપિના મહાન ઉદાહરણો ઘેગએવા બગદીન સૂક્ષ્મ રંગિત નરીકે જુએ છે એમ જણા, તે પોતે જાણે વિશ્વને પ્રભુ હેય તેમ અચિન્ય રહી ગર્વિષ્ઠપણે વર્તે છે વિચાર મહાન, વીરગામી અને સ્વતંત્ર છે તે વિશ્વો પ્રકાશ છે, ને મનુષ્યનું મુખ્ય ગોચર છે "

લલિતનાં કાવ્યો ૨ ૧-૦-૦ એન એમ નિપાડી એન્ડ કંપની મુબાઇ

નિરીક્ષણ દર્શિને મર્યાદિત કરનામાં આવે છે આનું પરિણામ એ થાય છે, કે જેમના મનમાં બહુ ચચળ નથી હોતા તેઓમાં નિષ્કલ્પ પક્ષ વિશે નિરસ્કાર થા અરચિતુ પરિણામ બનતી બાબ છે, ત્યારે જે કોઈક ચોરીક વ્યક્તિઓના વિચારનો વિનાશ થઈ નકતો નથી તે વ્યક્તિઓ વૈલવનો તિરસ્કાર કરનાર, સુદ્ધિબળમાં નિરાશાજનક, બૂનભરેલી રીતે દોષ દર્શાવે, જે કઈ વિષયમાં છે તે નિરચક છે એવી માન્યતા રાખનારા અધિભરી અને બીજાઓની ઉત્પાદક પ્રેરણાઓનો તેઓ સહાર કરે છે, તેનું સ્થાન રોકનાને પોતાના તરફથી બીજી સાહિત્ય આપવાને અસમર્થ હોય છે”

આત્માપાવન અને નિયમ અવસ્થા વિશે તે કહે છે

“શિક્ષણના કામમાં સુધાઓના લોકો ધણુ ઢીંચે અમુક પ્રકારની માનસિક ટેવો બાળકોના મનમાં ભરે છે આત્માવર્તન ને નિયમ બનાવણુ, અદિક્ષિત રૂળપ્રાપ્તિના અવનપ્રવાસમાં ફરના, નિરોધી પક્ષના લોકો પ્રતિ નિરસ્કાર નિર્મિત અધ્યક્ષ અને ગુરુના જ્ઞાનનો નિષ્ક્રિય સ્વીકાર, આના પ્રકારનું માનસિક વચણ બહુધા સામાન્ય છે આ બધી વૃત્તિઓ અવનથી નિરક્ષ છે આત્માપાવન અને નિયમ-અવસ્થાને બદલે આપણે સ્વાતંત્ર્ય અને પ્રોત્સાહનનું રક્ષણ કરવા પ્રતિ લક્ષ્ય રાખતું જોઈએ વિચારો પ્રત્યે અસહિષ્ણુતા રાખતા નીખરનાને બદલે, તે પ્રતિ ન્યાયનિર્ણય રાખતા શિખાય એવો પ્રયત્ન શિક્ષણ વડે થવો જોઈએ અવસ્થાને સ્થાને તેજે પૂર્ણવૃત્તિ અને પ્રતિપક્ષ નું કહે છે તે સમજવાની સુદ્ધિ મનમાં ઉતારવી જોઈએ બીજાઓના અભિપ્રાય વિશે, અવસ્થા હા-હા તો નહિ જ, તો પણ, કંપિત અનુમાનોથી સમુક્ત થએને, દોષ એવો, અને જેમાં કારણોનું સ્પષ્ટ અવધીકરણ થતું હોય એવો નિરુદ્ધલાન દર્શાવેલો જોઈએ વિશ્વાસશીનતાને બદલે લક્ષ્ય એ હોતું જોઈએ, કે તેથી ગભીર શકાઓ ઉદ્ભવન થાય, મનની અમલકારિક ક્રિયા પ્રતિ પ્રેમ ઉપજે ને વિચારોમાં ઉત્સાહ ને સૌર્ય વડે સસારમાં નિર્ભય મેળવવાની સુદ્ધિ આવે મનના વિષયોપ્રતિની દુનસતતાને લીધે, એકની એક સ્થિતિમાં પડી રહેવાની સતોપવૃત્તિ તથા રાજપ્રકરણી જાવનામાં અચેક શિષ્યની જાણતા એ આ આપ-તિના તાત્કાલિક કારણો છે પરંતુ આ બંધા કારણોની નીચે એક વધુ પ્રધાન સારભૂત કારણુ રહેલું છે, તે એ છે, કે કેળવણીને વિદ્યાર્થીઓ ઉપર અધિકાર ચલાવવાની એક ક્રિયાસાધક શક્તિ તરીકે લેખનામાં આવે છે, પરંતુ તેમના નિકાસને પ્રુષ્ટિ આપનારા સાધન તરીકે કેળવણી ગણાતી નથી વિદ્યાર્થીઓ તરફ આદરશુદ્ધિની ખોટ છે તે આથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. તેમના તરફ પૂર્ણવૃત્તિ રાખવાથી જ અગત્યના સુધારા સાધી શકાય એમ છે”

“ સાધ્યનો નિરાશો ઉત્તમ ભાગ હૃદયમાં ચોંચે છે, અને તેમાં આડે આવવાની જરૂર નથી”

“બૂનભરેલી રીતે કરકસર કરવાને લીધે ખોટા ખોટા વગા રાખનામાં આવે છે, તેમ જ દુર્લભી બંદે કામ, કરનારા શિક્ષકો રાખવામાં આવે છે તેથી આત્માવર્તનની જરૂર પડે છે. જેમને શિક્ષણકાર્યને અનુભવ નથી તેઓ કદાચ પણ શકશે નહિ, કે ખરેખરી પ્રગતિ

કરતી ઈળવણીમાં શક્તિનો કેટલો વચ થાય છે તેઓ ધારે છે, કે જેના દનાઈની આફક નેમ્મએ તેટલા દનાક કામ કરવાની આગા સિંચે પામેથી પણ રાખી શકાય છે આજુ ફળ એ થાય છે, કે અતિશય થાક લાગે છે ને નાનવનુઓ તરત ઉરકેગય એવા નીવડે છે, અને દિવસનુ વૈતરૂં ચતની માલક નિગ ગપણે અત કરવાની જગ નહ છે વળી આ કાપનો વિરહિ પૂતની મારક નિગ આગાવનચા શિવાન કદી થઇ શકે નહિ "

" નિશાળોમાં હવે ને નિયમ-વ્યવસ્થા નેરામાં આવે છે તે ઘણી કટુજન છે, લગભગ અધી બિદિને અથ અમુ પ્રકારની નિયમ-વ્યવસ્થાની આવસ્થા છે અને જેઓ પ પતની મદતિ મજમની એકની ઉચ્ચોટિયા વ્યવસ્થાની વિરદ પ્રતિક્રિયા કરે છે તેઓ દામ તેનું યથાય મૂલ્ય આપી ગમતા નથી દા. ઇ. ઇ. કેના દેનુ દનાથી સિદ કરાની અને માર્ગમાં કેટલીક નરતુની ત્યાગ કરાની તથા દુખ સદન કરવાની શક્તિઓમાંથી જે પ્રમાણની અત રિક નિયમ-વ્યવસ્થા ઉત્પન્ન થાય છે તે ઇંગ્લેન્ડમાં છે આનો અર્થ એ નીચે છે, કે જ્યાંશક્તિ તામે આવેમશક્તિએ ગેરુ, એટલે કે જ્યાંજામાન ગતે દષ્ટિ સમાર્થ ન હોય એવે અન્યરે પણ નિશાળ, ઉત્પાદનમાં દમનગત કામ કરવું એના સિવાય ગભીર મદદનાકાશા-ભને તે સારી હો ના મારી હા-તેને કિરામાં મૂકી શકાય નહિ તથા કોઈપણ સગત આદર્શ પ્રધાનપદ ભોગવે નહિ આરા પ્રમાણની નિયમ-વ્યવસ્થાની અગત્ય છે પરંતુ ને દેશી ધ્યેયની પ્રમાણ ઇંગ્લેન્ડમાં જ ઉદ્ભવી શકે છે, અને કેમકે આની ઇંગ્લેન્ડને યુદ્ધિ આપે (જે કે હાનની કેમકેથી તો કવચિત જ એવું કરે છે) તો માત્ર કેમકેથી જ તેને, જન્મ થઈ શકે છે આના પ્રકારની નિયમ-વ્યવસ્થા સ્વતંત્ર શુદ્ધિથી જ નીપજે છે, પણ કોઈ બાક અધિકારથી તેમ ની શકતુ નથી ધણી નિશાળોમાં જે નિયમ-વ્યવસ્થા મેળવવાનો પ્રયત્ન થાય છે તે આ જાતની નથી, અને આ જાતની નિયમ-વ્યવસ્થા મને અનિદરૂપે આસની નથી "

તે નિચાળની બીજા વિષે પોતાના વિચારોનો ઉપસદાર કરે છે તે પ્રમાણે

" માણસો જાણે પૃથ્વીપર કશાથી ખીતા ન હોય તેમ વિચારોથી ખીએ છે-સવ નાશ અને કદાચ મૃત્યુથી વિશેષ-ખીએ છે વિચાર એ ઉપયોગી, જરૂરખથી ફેરાર કરે એવો સદારક અને લયાવદ છે, વિશેષ અધિકાર, સ્થાપિત સસ્થાઓ અને એશઆરાખી ટેવો માટે વિચાર દવાશૂન્ય છે અધિકાર પ્રતિ વિચાર નીતિનિયમ સ્થિત, ઉત્પન્ન ને નિ રપ્ક છે અને અનેક યુગોથી અનુભવેનું હદાપણ પ્રતિ તે પ્રમાણ છે વિચાર નરકના આગમાં દષ્ટિ નાખે છે ને લયખીત થતો નથી તે મનુષ્યને પ્રચાતિના ગદન ઉડાણથી ઘેગએના જગદીન મદમ રિંદુ તરીકે જાણે છે એમ છતાં તે પોતે જાણે વિશ્વને પ્રભુ હોય તેમ અવિચન રહી અવિન્યવે વર્તે છે વિચાર મહાન સીધામાં અને સ્વતંત્ર છે તે વિશ્વો પ્રકાશ છે, ને મનુષ્યનું મુખ્ય ગોચર છે "

“ પરંતુ, જે વિચાર, ધણીની મિલકત બનવાનો હોય અને, નહિ કે તેના ઉપર થોડા-એકનો જ ખાસ હક હોય—તો આપણે ભયને દૂર કાઢવો જોઈએ મનુષ્યને અકુશમાં ગળી પાછળ પાંચનાર ભય છે એવો ભય રહે છે, કે રખેને પોતાની ઉમરથી સ્વીકારી માન્યતાઓમાં કંઈ બૂન થઈ ગઈ હોય, અથવા જે સ્થિતિઓ વડે તેઓ જીવે છે તે ભવિષ્યમાં અનિષ્ટકારક થઈ પડે, અથવા પોતાને માટે જેટલું માન યોગ્ય ધાર્યું હોય તેથી ઓછી લાયકાત પોતાનામાં છે એવું બતાવવાનો પ્રસંગ કદાચ આવી પડે ” શુ કારીગર માણસે અભિન વિચાર સ્વતંત્રણે કરવો જોઈએ ? તો પછી આપણુ એટલે શ્રીમતોનું શુ થશે ? યુવાન પુરુષોએ અને યુવતીઓએ શુ સ્ત્રીપુરુષાદિ ભેદનો વિચાર સ્વતંત્રતાથી કરવો જોઈએ ? તો પછી નીનિતું શુ થશે ? શુ સૈનિકોએ યુદ્ધનો વિચાર છૂટથી કરવો જોઈએ ? તો પછી સૈનિક બનવાના શુ થશે ? એ વિચાર દૂર કરો ! દુરાચરના તિમિગમાં પાછા હટો, નહિ તો, સપત્તિ નીતિ ને યુદ્ધને જોખમમાં પણ નખાય ! મનુષ્યના વિચાર સ્વતંત્ર હોય તેના વરતા મનુષ્યોએ મન, પ્રમાદી અને ઉપદ્રવ કરનારા થયું એ વધારે યોગ્ય છે કારણ કે જે તેમના વિચારો સ્વતંત્ર હોય તો તેઓ દાન જેમ વિચારી શકે છે તેમ વિચારી શકે નહિ, માટે ગમે તે ભોગે, આ અનર્થ અટકાવવો જોઈએ ” વિચારના વિગ્રહીઓ આ પ્રમાણે પોતાના આત્માની અનાત ગહનતામાં નાવિનાશથી સિદ્ધ થાય છે અને તે મુજબ તેઓ પોતાના દેવળોમાં, પોતાની નિરાળોમાં અને નિષ્કવિદ્યાલયોમાં વસે છે ”

“ ભયથી પ્રેરિત કાર્પણ્ય સ્થાના જીવનની શુદ્ધિ આગળ થઈ શકતી નથી ભય નહીં, પરંતુ એક આશા જ માનવી બાપારમાં ઉત્પાદક સૂત્ર છે, જેઓ બાળકના શિક્ષણને અધિ-કારમાં રાખે છે તેઓના મનને ભવિષ્યને ઉત્પન્ન કરનારા મનોગથો કરતા જૂતકાળને સલાળી રાખવાની ઇચ્છા વિશેષ અતેજ કરે છે શિક્ષણનું સ્થેય નિસ્તેજ સત્યની નિષ્ક્રિય માહિતી તરફ ન હોતું જોઈએ પરંતુ આપણા અંતરો વડે ઉત્પન્ન થવાની સહિષ્ણુતા દોગતી આધક શક્તિ-પ્રવૃત્તિ-તરફ રોતું જોઈએ એ સાધક શક્તિને ગ્રીમ અને રીનેઇસ-સના નજી સૌંદર્ય કાળે પશ્ચાત્તાપયુક્ત, અતિ ઉત્કણ દર્શાવીને ઉત્તેજન કરવી જોઈએ નહિ, પરંતુ તેને જનસમાજની કાનિયુક્ત વ્યવસ્થાપિતી, ભવિષ્યના સમયે વિચાર સર્વ સપાદન કરશે એવા વિશ્વેશ્વરનાત્મથી અને દુષ્ટીપર મનુષ્યના નિરીક્ષણની સદા વૃદ્ધિગત થતી દૃષ્ટિમર્પણથી પ્રોત્સાહિત કરવી જોઈએ જેમને આ રહસ્યને અનુસરણ શિક્ષણ મળે છે તેમનામાં જીવન-શક્તિ, આશા ને આનન્દ રેનારો, તથા મનુષ્યપ્રત્યક્ષથી નિર્માણ થયેલા નિજ્યની શ્રદ્ધાથી મનુષ્ય જાનિનું જૂતકાળથી ઓછું મનિન ભવિષ્ય રચવામાં પોતાનો યોગ્ય હિસ્સો વહન કરવા સાર તેઓને સમર્થ બનાવશે ”

હાલના યુગનો એક અગ્રગ્રેજ વિચારક અને ઇંગ્રેજ વિચારોમાં જે કંઈ ઉદ્વેગ છે તેને તાદરશ ચિનાર આપનાર લેખન, આ પ્રિયમાં શુ જણાવે છે તે દર્શાવવાને મેં આ લાળા ઉતારા આપ્યા છે વાચકે મહુ સ્વતંત્ર દૃષ્ટિએ વિચાર કરવાનો છે, અને તેના અભિપ્રાયોને પ્રહારાન્ય જેવા ગળીને સ્વીકારવાના નથી તે જે કહે કે તેમાં મોટે ભાગે સત્ય રહેયું છે, એ વાતની તો ગોળી ના પાડી શકાય એમ નથી

વિક્રમોર્વશી.

(મહાકવિ કાલિદાસના સરૂત નાટકની ગદ્યાત્મક કથા)

(ગદ્યા અકથી ચાતુ)

લેખક — ગ. કાશીરામ અધ્યાપક જાની, બી એ

ઈંદ્રપુરિમા નાટ્યપ્રયોગ ચારી રહ્યા છે, નાટ્યશાસ્ત્રકાર ભરતમુનિ સરસ્વતી દેવી-એ કરેના “લક્ષ્મી સ્વયંવર” નામના કાંચ ઉપરથી રૂપાન્તર કરી અસરાઓને તે શીખવતા હતા આ પ્રમાણે “લક્ષ્મી સ્વયંવર” નાટક ભજવાતું હતું અને ઇન્દ્ર ભગવાન સહિત લોકપાનો જોનારા એકાંતર થઈ ગયા હતા આ નાટકમાં ઉર્વશીને લક્ષ્મીની ભૂમિકા ભજવવાની હતી અને મેનકાએ લક્ષ્મીની સખી નારદીનો વેષ ધારણ કર્યો હતો નાચનામાં, ગાવામાં અને હાવભાવ બતાવવામાં નાટ્યગુરુ ભરત મુનિએ પોતે પાત્રોને કેળવ્યા હતા વગી દારૂભાવમાં પ્રવિણ અસરાઓ પાડે તરીકે રંગભૂમિપર દેખાતે હોવાની એટલે નાટક ધણુ ઉત્તમ અને આકર્ષક થવાનું તેમાં નવાઈ પણ શી ?

વાર્ણી બનેલી મેનકા લક્ષ્મી બનેલી ઉર્વશીને ઉર્વશીને બોલી,

“લક્ષ્મી, મેલોકાના ઉત્તમ પુરુષો અને એના છે કહે જોઉં તારૂં મનકાના તરફ દોડે છે ?”

આ વખતે ઉર્વશીના હૃદયમાં પુરુષવાની મૂર્તિ રમી રહી હતી નાટકમાં વાર્ણીના સવાનના જવાનમાં લક્ષ્મીનો “પુરુષોત્તમ તરફ” એ જવાબ હતો ઉર્વશીનું હૃદય જ પુરુષ સ્વામય થઈ-હેતુ તેથી “પુરુષોત્તમ તરફ” તે જાને “પુરુષ તરફ” એમ બોલાઈ ગયું આવા પ્રિયમણુ ઉત્તમથી નાટ-માં રસબંધ થયો અને ભરતમુનિએ ધણા કોધમાં આવી જઈ ઉર્વશીને ગાય દીધા—“માગ પ્રિયમણુપર કનક ચડા યુ તેથી જ પૃથ્વીપર પા”

આ પ્રમાણે નાટકમાં શરૂઆતમાં જ વિદન આ યુ પરંતુ બાળનો ભાગ નિર્વિધે પૂરો થયો ઇન્દ્રના મનમાં ઉર્વશીને માટે ત્રીન લાગણી હતી તેથી જ્યારે તે શરમની મારી નીચું નિહાળી ગઈ હતી ત્યારે તેના ચિત્તનું સારવન કરતા કહ્યું “ઉર્વશી, જેની પ્રેમભાગમાં તું સપડાઈ છે તે રાજાના પુરુષ સમરાગણમાં સદાય કરનાગ, મારાપર ઉપકાર કરનાર, મારો પરમ પ્રિય મિત્ર છે તેનાપર મારે કંઈ પણ પ્રત્યુપકાર કરવો જોઈએ ભરતમુનિના શાપને લીધે તારે થોડો કાળ સ્વર્ગ છોડી પૃથ્વીપર નિવાસ કરવો પડશે જ માટે તું એ રાજાની પત્ની તરીકે રહે અને તારાથી એ પુત્રનું મ્હો જુએ ત્યાર પછી પાછી ચારી આવવાની તને રજા છે” ઇન્દ્રભગવાનની આત્મથી ભરતમુનિનો શાપ તો સરવનના રૂપમાં ફેરવાઈ ગયો ઉર્વશીનું હૃદયમાં આવી જઈ મહેન ભગવાનને પ્રણામ કર્યા, અને તે ગયઃ છોડી ચારી નીકળી

રાજ્ય અન્ય બીના પ્રેમમાં મુગ્ધ થયો છે જ્યાં પોતાનો પતિ છે, લગ્નિજત યદ નમ્ર તાથી સ્વાલિમાન લશ્ત તેણે મુનાની ક્ષમા માગી, અને મને તેટલી પ્રશ્નિપત કરી છતાં તેની અવગણ કરી પોતે આવતી થુન-આરી વિચારપરપરથી ગણીનું મન પશ્ચાત્તાપથી બળરા લાગ્યું આથી તેરો નિપુણિકાને પોતાના તરફથી ક્ષમા માગના રાજ પાસે મોકલી પછી તરત જ

સામલીસહિત રાણી આની પહોચી — પૃ ૧૩૭

ચિત્રકાર — રવિશંકર પતિ

કેમુકી મારહત રાજાને પ્રિત્તાપિત કરી કે, “આવપુત્ર મારે આજે નવનું ઉજવણું કરવાનું આજે રાત્રે યોદ્ધા વખતે મણિમહેલમાં આપ મારાપર દશનનો અનુગ્રહ કરો. એમ છે આપની સાથે સજ્જે બેઠી ચક્રોદિષ્ટીના સયોગના દશન કરવાનું મને મન છે.”

કેમુકાએ તાણીનો સરેશ મળતે કહ્યો એટલે તે બોલ્યો, “સારું, દેશને જાળવે કલાક તેમની ધુનુજાનુસાર કરવામાં આવશે.”

મરેજ ફાસ અન્ડર અન્ડોલન્ટ ૧૯૦૦ લા ૨ ૦-૧૨-૦ એન એમ ૧૨૫૩૧ એન્ડ ક પતી, મુનાઇ.

સાંજ પડી સધ્યા ફલન રિગેરે નિત્યક્રમથી પગારી, અગાજ તરંગ સરખાં મનોદર પગ-
થિયાપર ચડીને ગળ મળિમહેનની અગાધીય જઈ પટોચો નિદ્રાક સાથે જ દતો આ
વખતે ચક્રોત્પ થનાની તૈયારી હતી ગળએ પાર્શ્વપતિને મસ્તકે વિરાગનાર અદ્ભુત ભગવાનો
હાથ નેડી પ્રણામ કર્યા

શીતલ ચક્રિકાના પ્રવળમા બેસાં એમ રાજાએ માણુનને હાંમીના વિરહામિથી બળતા
પોતાના હૃદયની વધાઈ કહેવા માડી એટલામા નન ઉજવવામા નેધની આમત્રી મહિન રાખી
આડી પહોંચી આના જ તેજે રાગો જયજયકાર રાગથી વધાણી લીધો ગળએ આ =
પૂર્વ- ઉભા થઈને પોતાની પામે તેને બેમાડી “દેવિ, તમારા નનનુ નામ શુ છે તે કહો”
ગળએ પૂછ્યુ

ગળીએ નિપુણિકા સામે નેચુ દેવો!! મનનો વિચાર બાળી જઈ નિપુણિકા બોલી,
“મહારાજ, આ નતનું નામ “પ્રિયપ્રસાદન”

‘આટલા જ માટે આ સુકુમાર દેહને નનુ કદ દેવુ આજની નથી બહાની, તને ગણ
નાખના દરદમેન હુ આવુર જ રહુ છુ તો પડી મને ગીઝર માટે રાખી નન કેના?’

“આર્યપુત્ર, મારા નનના પ્રભા ની જ માપ આજ મી। મી। નરનો બોનો ડા,”
આ પ્રમાણે મન ધનિ બોલી રાખીએ દામીઓને પ્રમ કર્યો, ‘ચાનો નનનુ મવડુ સાર્દિ ન
નાવો અને મળિમહેનની અગાધીમા પડના ચ નરિપુત્રુ દં પૂજન .’

બધુ નાહિત્ય દ્વાર થયુ પૂજન સમાપ્ત થયુ પૂજના પ્રસાદના મોઠક માણુવકે
મળે અપાસા આત્મા પડી પુરુષગધ રિગેરેલા ગાતી પૂજ કરી અને હાથ નેડી
પોતાના પ્રિયનમને પ્રણામ કરી ની પોતી “માનસમના ચક્રોદ્દિશીના દિવ્ય યુગવને આડી
ગળી આર્યપુત્રને પ્રમ નર નુ કે આવપુત્ર જેની જ ખના કર્યા હરે છે અને જે નુ ગી
આવપુત્રના વાન નાટે નનને હેતેમની વચ્ચે આડી દુ વિનરૂપ નહીં થાઉ”

માણુવકે હમીને પૂછ્યુ, “વાહ! વાહ! ત્યારે આવને મહાગજ ઉપર આટલુ જ જ્ઞાન કે?”
દેવીએ જવાબ આપ્યો, અરે ભાઈ જરા વિચાર તો કર મારા સુખનો ત્યાગ કરી
દુ આર્યપુત્ર સુખ નિહુ છુ તે બાન નહીં તો બીનુ શુ?”

રાજાએ હાતા ઉમગમથી કહ્યુ ‘દેવિ!’ આજથી દુ તમારો તસ છુ ખીમને આપી
તે કે તમે પોતે જ રાખો પ તુ એટલુ તો નકળ માનાજે કે બદમતી નજરે નેસા જેવો દં નથી”
દેવી બોલી “આર્યપુત્ર, આપ પ્રસન થાઓ કે ન થાઓ મે તો મારું પ્રિયપ્રસાદન મન
કર્યું ચાન નિપુણિકા, ચાનો દામીઓ’

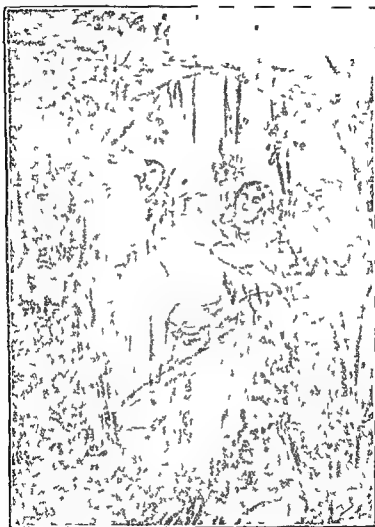
આટલુ બોલી દેવી પોતાના પરિજનને લઈ જરા નીકળી રાજાએ ઉનાવળે ઉભો થઈ
કહ્યુ, “બહાની આપ મારો ત્યાગ કરીને જતા રહો એ ‘પ્રસાદન’ કહેવાય કે?”

રાણી બોલી, “આવપુત્ર, આજ સુધીમાં કેાઈ દિવસ મે મનભગ કર્યો નથી અને અહીં
રહેવાથી મતનુ યથાર્થ પાનન મારાથી થઈ શકે જેવો સભવન હોનાથી માર જનુ જ ઉચિત છે”

મદુલા ૨ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

પોતાની પ્રિયનમાને પોતાના લુગ્ગાગમ અધાએની જોઈ, પોતાના હૃદયની મૃતિ જ તેના હૃદયપર અવનખી અશ્રુપાત કરી ગઈ હતી.

ઉર્વશી આસુ લુગ્ગી મોની, 'મહારાજ, આપનાથી રીસાઈ કોવમાં અન્ધ બની આપને મેં સતાવ્યાં. મારો એ અપરાધ માફ કરજો, બાપા'."

રાજાએ વેલીને આલિંગન આપ્યું.—૧૯૩૮

ચિત્રકર—રા રાજા કર પડિત

રાજા બોલ્યો, "હવે મારીને અવકાશ જ હતા છે? પ્રિયા, તારા દર્શનથી મારો આત્મા-માફ અન્ન કરણ-અત્યંત પ્રસન્ન છે પણ મને તારા નિરુત્તર દારણ દુઃખમાં હુઆડી

રનેહમુદ્રા ર ૧-૦-૦ એન એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આટનો વખત તું કર્યા જતી ગઈ હતી? આટના દિવસ મેં ગત દહાડો તારી ગોવ કરામા જાવ્યોતી કર્યા નિનમા મોર, ફાવન, બ્રમર, હસ, હરણ, નદી, પાન, એ સવળી આસુ પાડતાં પાનના જુ તારી ભાળ પૂઠોતો હતો!”

ઉર્વરી સ્વસ્થ થઈ જોતી, “એ બધું મને પ્રત્યક્ષ હતું પરંતુ હું શું કરું? મારો એકે ઉપાય નહોતો બહાલો!”

રાજા નિશ્ચિત થઈ જોયો, “અરે! આ કેવો અમલાર! મારું બધું તો જોઈ રહ્યું ને મને તો તારી જાની ખબર જાણી પડે? તારું શું થયું હતું તે તો જાણું?”

“સામગ્રી મહારાજ! પૂર્વ લગનાન જાનિતે ચિરકુમાર મન ધાગણુ કરી ગરમાન વનના આ “અનુષ્ઠ” નામના પરિન પ્રેરમા આવીને ગયા હતા તે પ્રેરમા આ ભાગમા પ્રવેશ કરશે તે તરત જ વેની થઈ જશે અને દેવી ગૌરીના ચણુમાંથી ઉત્પન્ન થએલા સગમનીય મણિનિના એ નિયતિમાંથી મુક્ત થશે નહીં આવી ગૌરીમાંથી વિમરી જઈ રાવના આવેલામા હુ કુમારવનમા જ પેઠી અરે! તે જ ઠાણે હું ન સતી લતા બની ગઈ!!! મહારાજે ઉપર કહેનો અગમનીય મણિ ધાગણુ છુગી મને આનિગન આપ્યું એટલે નુર્ગત જ માત્ર અમન સ્વસ્થ મને પ્રાપ્ત થયું”

આ અંદે હનીમત સાલગી ગમન મન શાત થયું સગમનીય મણિ ઉતરીએ પોતાના મન્ત્રે ધાગણુ થયો ઉતરીના મુખની અપ્રતિમ દાનિતા નેગમા, ઉતર તથા ગરિના ગિજોથી રૂન કમન ગોએ તેમ તેના માથાપર અગમનીય મણિ જોતી રહ્યો

પત્રી ગમને તે દેકાએ વધારે લાગી બનીતી કર્યો નહીં ઉતરીને નહીં તે થોડી રાગમ પ્રનિગન નગમીમા જઈ પહોંચ્યો

પાઠા આત્મા પત્રી રાગએ નીવડતી ગજકારભાર તરફ કર્યો એના પ્રેમગી સ્વભાવને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થતાથી પ્રાપ્ત પછા બહુ ગાગ રાગ હતી કમન એક મનતિ સુખની ખામી હતી અને આ ખામીને તેને તથા તેના પગિજન વર્ગને માનતી હતી

એનામા મોતી પરવણી આવી બન્ને ગણીએને સંગાથે લઈ ગયા યમુનાના અગમમ જ્ઞાન દેરા ગમ જયો ઉતરી સગમનીય મણિને સુનપુત્રી માડગીમા પોતની આત્મન પ્રેમ અને આત્મની અગામા પહેરતી હતી જ્ઞાન કમનાને હોવાને નીધે ઉતરીએ તેને અગામાંથી લાગીએ નામીના દાયમા આપ્યો જ્ઞાનવિધિ સમાપ્ત થરા બાદ ઉપર એક જ્ઞાન પ્રેશમી રેલો દાકી વાગી જતી હતી એટલામા માસનો કંડો ધારી એ જ્ઞાને તેનાપર ઝપ મારી અને આત્મા ઉપાડી આવતો થયો!

આ સાતની ગમને ખબર પડતા તે ગે તો મહાર આપ્યો નહીં સાથે જ તેના બિર તથા સારથિ વિગેરે અન્ય સિકારમાના માણસો દોડી આવ્યા રાગએ આકાશમા નેધુ તો આત્મા લાનમણિ પકડીને તે પક્ષી આકાશમા ઉંડે ઉડતું હતું “લાવો રે! લાવો, મારું વનુષ,” ગમને ઉમ્મગાથી બૂમ પાડી “કશું

એક મેરકે અદર ખબર આપી અને તરત જ એક યવનીએ ધનુષ્ય લાવી રાજાને આપ્યું પરંતુ તે પક્ષી તો સટકી ગયું અને દષ્ટિ બહાર ઉડી ગયું રાજાએ કોટવાળને દુકમ આપ્યો કે એ અપરાધીને ગમે તેમ કરીને પકડી પાડવો.

મણિના અચાનક ગુમ થવાના બનાવથી દિલગીર થઇ રાજા માણવક જોડે બેઠો હતો. એટલામા એક બાણ અને મણિ લઇ ક્યુમી ત્યાં આપ્યો પ્રણામ કરી ક્યુમી બોલ્યો “મહારાજ, આ બાણથી ધાવલ ધર્મ મણિ સાથે પક્ષી આકાશમાથી નીચે આવી પડ્યું” અત્યત વિસ્મય પામી રાજા હર્ષયુક્ત વદને બોલ્યો, “એમ? એ બાણ કોનું છે? કોણ છે એ ધનુર્વિદ્યામા પારંગત વીર પુરુષ?”

ક્યુમી બોલ્યો, “આ તીગપર નામ તો છે પણ લક્ષણને લીધે મારાથી વાતી શકાતું નથી” “સાન ત્યારે હું વાચું,” કહી રાજાએ બાણ પોતાના હાથમા લઇ વાતીને જોયું તો જણાયું કે, ‘ઉર્વિનીતી કૂખથી જન્મેલો, પૂરવનો પુત્ર, સચકુલ સહારક આયુ નામના કુમારતું’ એ બાણ હતું આથી રાજા તો આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયો! આહા! પોતાનો પુત્ર! ઉર્વશીથી જન્મેલો! કુમારવનના તે દુ ખદ બનાવના વખત સિવાય હું તેનાથી જરાપણ અજાણ રહ્યો નથી અને તે વેળા નો તે લતા બની ગઈ હતી ત્યારે પુત્રનો પ્રસન્ન કપારે થયો હશે? તેના શરીર ઉપર ગબવતી સીના લક્ષણ તો જોએના અને સ્મરણમા નથી! ત્યારે આમ કેમ બને?”

ત્રિપુરકે બોલ્યો, “અરે, મિત્ર, પુત્ર જન્મે તેમા મોડું આશ્ચર્ય પણ શું? ઉવશી એક નેની આ છે અને માતૃપી સ્ત્રીઓમા જોવામા આવતા બધા ધર્મ તેમા હોવા જ જોઇએ એવું નથી પોતાની અપૂર્વ નૈવીરકિતથી તે પોતાના ધણો કૃત્યો જાના પણ રાખી શકે છે”

ગળા વિચાર કરી મોલ્યો, “એમ પણ હોઈ શકે પરંતુ પુત્રનો જન્મ માગથી જાને રાખવાનું શું પ્રયોજન હોઇ શકે?”

ત્રિપુરકે જવાબ આપ્યો, “દેવતાઓના રહસ્યો આપણને મનુષ્યોને કેવી રીતે કળાય?”

આ વાન ચાપે છે એટલામા ક્યુમીએ આનીને “અવન સપિના આશ્રમ થી એક કુમારને લઇને કોઇ તાપસી આવ્યા છે” એવા ખબર આપ્યા રાજાએ એ બંનેને સત્વર પ્રવેશ કરાવવા આજ્ઞા કરી એટલે ક્યુમી સાથે બંને જણા આવી પહોંચ્યા.

બાળકને જોતા જ રાજાનું હૃદય વાતસલ્યભાવથી ઉભરાવા લાગ્યું આસનેથી ઉડી તાપસીને તેણે પ્રણામ કર્યા

“યવશનો વિસ્તાર વધો” એવો આશીર્વાદ આપી બાળક તરફ ફરીને બોલી, “વત્સ! આ તારા પિતાજીને હાથ જોડી પગે લાગ”

કુમારે હાથ જોડી પ્રણામ કર્યા અને પિતાજી સામે જોયું આહા! એ જ પોતાના વડિન હોય તો તેના બોળામા એસનાનું સ્વર્ગીય સુખ પોતાને અજવાનું જ એ વિચારથી બાળક દરખાઈ ગયો.

“ દીર્ઘાંશી ચા ? ” એવો આશીર્વાદ આપી રાગએ તાપસીને આગમન પ્રયોજન પુછ્યું તાપસી બોલી, “ સાબળીએ મહારાજ આ કુમારનો જન્મ થયો કે તરત જ ઉર્વશી તેને મારી સહાગમ સોપી ગઈ હતી એના જનકર્મ વિગેરે ક્ષત્રિયોચ્ચિન સરકારે ચ્વનન ભગવાને કર્યા છે, ને શસ્ત્રનિષાધા અને ધનુર્વેદમા પણ તે પ્રીતિ થયો છે પરંતુ આજે ખીજા ઋષિકુમારે સાથે સમિધ વિગેરે લેવા ગયો ત્યાં તેણે આશ્રમધર્મ વિરૂદ્ધ કામ કર્યું—”

“ હે ! એવું એણે શું કર્યું ? ” વિદ્વપકે વચ્ચે પૂછ્યું

“ એક ઝાડપર એક માસનો કંકડો ચાચમા લઇને એક બાજુ બેસી હતો એના હાથમા વનુષ્ય બાણુ તો હતો જ તરત જ તાપસીને તેણે તે પક્ષીને તીર ફેંકી મારી નાખ્યું ચ્વનન ભગવાન આથી જરા ખીજયા અને તેણે મોંપ્યો હોય તેની કને આને મૂખ આવના મને આઠા કરી મહારાજ, ઉવળી ક્યા છે ? તેણે મોંપેની ચાપણુ તેને પાછી મોંપી દઉં તો મને નિરાત થાય ”

ઉર્વશીને ખોદાવી વાવવા ક્યુદીને આઠા કરી દર્પના આવેશમા રાગ ઉભો થયો અને કુમારને લઇને પોતાના ખોળામા બેસાડ્યો ધન્યાન્નદગરજસા મલિનીમલિ એ શ્લોકમા દશવિન આનન્દ પ્રલક્ષ અનુભવતો રાગ બોલ્યો, “ વત્સ આ તારા પિતાનો પરમપ્રિય મિત્ર માણુવક, ભૂદેવ છે તેને નમસ્કાર કર ” કુમારે વિદ્વપક સામે જોયું માણુવક હમીને બોલ્યો, “ એટલે મધો બ્દીએ છે શાનો ? આશ્રમમા જોએના અનેક માકડમાનું એક એ મને ધાગેના હોવો જોડો ! ”

કુમારે હતીને પ્રણામ કર્યા માણુવકે આવીર્વાદ આપ્યો એટલે ઉર્વશીને ધર્મકલુષી આવી પડેલ્યો તાપસીને જોઇ દૂરથી જ ઉર્વશી બોલી ઉઠી, “ અરે, આ તો સસવતી ! અને પેણે મારે લાડકવાયો આયુ ! કેટલો બધો મોટો ધર્મ ગયો છે ? ”

તાપસી બોલી, “ વત્સ, આ તારી જનની એને નમસ્કાર કરો, બેટા ”

આપુએ ટાડી પોતાની માતાના ચગ્ધારવિન્દમાં માથું નમાવ્યું, એને ઉભો કરી ઉર્વશીએ નુબન થીપું “ આવો, પુનવળી, પધારો, એમ બોલી રાગએ ઉર્વશીને પોતાના અધ આમનપર બેસાડી સરસ્વતી બોલી, “ વત્સ, આ તારો કુમાર આયુ હવે મોટો થયો છે વિદ્યાભ્યાસ સંપૂર્ણ કરી કન્ય ટોપ ધાગણુ કરના યોગ્ય થયો છે ! તે મને સોંપેની ચાપણુ હું નાગ પત્નિ સમક્ષ તને પાઠી સોંપુ છું હવે મને જનની રાગ આપ ! કારણુ મારા આશ્રમના ધમમા અતરાય થાય છે ”

રાગ અને ઉવળી બન્નેએ તાપસીને પ્રણામ કર્યા કુમાર બોલ્યો “ માણ, તમે જાણો છો ? ત્યારે મને પાછો તમારી સાથે આશ્રમમાં નેતા જાઓને ? ” રાગએ સમજતી પટાવીને કહ્યું, “ બેટા, તારો આશ્રમમા ગેદવાનો અવધિ પૂરો થયો, હવે તારે ગૃહસ્થાશ્રમમા ગેદવું જોઇએ ! ”

‘તાપમી બેાતી, “બેટા, તુ અહી જ રહ તારા પિતા ઢેહ છેવે પ્રમાણે જ તારે હવે કરવાનું છે ”

આયુ માનુ હલાતી બેાતયો, “ડીઢ, ત્યારે, માઝ, મારો ‘ મણિકટક ’ નામનો મોર આશ્રમમા છે ને, તેને પીઝ ૧૪૮૫ જ અહીં મોકવાવી દેજે ! અહા! મને મણિકટક પ્ટેનો બવો ગમે છે ! ! હું પપાઝુ ત્યારે મારા બોળામા કેવો નીગતે સુષળખ હો ! માઝ ! ”

“ડીક, બેટા, હુ જઈને તરત મોકની દઈશ,” એમ હસતા હસતા બેાતી, આયુને આલીનાંદ આપી તાપમી આવી ગઈ

ગામ બેાતયો “અહા! ઉર્વશી, શચિથી યજ્ઞેન જ્યતથી જેમ ઈદ્ર ભગવાન કૃતકૃત્ય થયા તેમ હુ પણ તારા આ તનયથી મને પોતાને અહોભાગ્ય માનુ છુ ” ઇન્દ્રના નામનો ‘ ઉર્વેષ અને પુત્રજન્મની વાત એ બન્ને સાબળતા જ ઉર્વશી ચમકી તેને પોતાના તાપની અરધિ યાદ આવી ઇન્દ્ર ભગવાને કરેની આરા રમરણમા તાણ થઈને બુ રાગને નિવેદન કરીને બેાતી, “ આર્યપુત્ર, આપના વિયોગના બધે જન્મ્યો તેવો જ આને મે અવન રૂપિના આશ્રમમા સાધવી સરસ્વતીને સોપી દીધો હતો હુ એ પુત્રના મુખદસનથી દર્પરેની ચઈ ગઈ હતી, ને ઈદ્ર ભગવાનની આરા નિસરી ગઈ હતી હવે આપણા સુખરૂપ સ્વર્ગીય સયોગનો અન્ત આ-યો ! ” આ સાંભળી રાગના મનપર વજ્રાત થયો ! દૈનને દોષ દેતો નિશ્વાસ નાખી તે બેાતયો, “ આ આરતમાથી બચવાનો રસ્તો સૂઝે તેમ નથી હવે મને નરક કરતા સ્વર્ગ પધારે ત્રાસદાયક લાગશે ! વળી ઉર્વશી ત્યા પડી અસાર સસારનુ પણ શુ પ્રયોજન રહ્યું ? રાજ્યસુખ અને ભોગનિવાસમા શી મજા પડવાની ? ”

કુમાર આયુનો રાજ્યાભિષેઢ કરી વાનપ્રસ્થાશ્રમ ધારણ કરી, તપ કરનામા અનૈષઢ જીવન પુર કરનુ એવો રાગએ મનમા નિશ્ચય કર્યો એવામા એકાએક આકાશમાથી સન્ને આજ નાખતી એક તેજોમય આકૃતિ નીચે ઉતરતી દેખાઈ, ઉર્વશી બેાતી, “ અહો, આ તે નારદ ઋષિ પધારે છે ” આ સાંભળી રાગ બેાતી ઉઠ્યો, “ ખરેખર, મુનિનર નારદ જ ! બાવો, લાવો, કાષ્ઠ પૂજા સામગ્રી ! ઝટ લાવો ! ”

ઉર્વશી દોડીને પૂજનુ સાહિત્ય લઈ આવી અતરીક્ષમાથી નીચે આવી મુનિરાગ બોલ્યો “મધ્યમ લોકના રાજેન્દ્ર, તારો જન્મ થાઓ ! ” રાગ અને ઉર્વશીએ નારદમુનિના ચરણારવિદની પૂજા કરી તેમને પ્રણામ કર્યા નારદે આલીનાંદ આપ્યો, “ તમારું યુગન અખડ રહો ! ” રાગ રાજ થઈ મનમા બેાતયો, “ અહા, એમ થાય તો અહો ભાગ્ય ! ” નારદ બોલ્યો “ મહારાજ, મહેન્દે સંદેશ કહા-યો છે તે એકાગ્રચિત્તે શ્રવણ કરો ત્રિકાળદર્શી મુનિએ ભવિષ્ય ભાખ્યુ છે કે દેવો અને દાનવો વચ્ચે દરજી પુર થનાનું છે તમે હમેશા અમને પુદ્ગમ સહાય કરતા આવ્યા છો, માટે વાનપ્રસ્થાશ્રમ ધારણ કરી શક્તો ત્યાગ કરશો નહીં ઉર્વશી જીવનપર્યંત તમારી સદ્ધર્મચારિણી થઈને રહેશે ’

‘રાજ અને ઉંડી ગીતે તો જાણી સ્વગપ્રાપ્તિ થઇ હોય એટલો આનંદ થયો કૃતજ્ઞ હૃદયે જન્મેએ મહેન્દ્ર ભગવાનના શુભ ગાન કર્યો અને નાગ મુનિને દડવત પ્રણામ કર્યા દેવર્ષિ નારદે અતીક્ષ્ણભાવેષ્ટ રહાને બોલાવી, “ રહા, લાવ, મહેન્દ્ર ભગવાને આપેલો કુમાર આપુના અભિષેકનો ડાનચ ” તરત જ રહા આવી પહોંચી કુમારને લદ્દાસને બેસારી કનકશત્રુ સિંચન કરી ચાંદરાજ્ય પટે તેનો અભિષેક કર્યો બીજે વિધિ રહાએ કર્યો ચારે દિશામાં જય જયકારનો મહા ધ્વનિ થયો મગગ વાગ વાગના માથા અને પૈતાવિઝ સ્તુતિ ગાન કરવા લાગ્યા મુનિવર બો યા, “ રાજ, મહેન્દ્ર તારું શુ અધિક પ્રિય ઠરે ?

પુરૂષ બોલ્યો, “ ઇન્દ્ર ભગવાન મારાપર પ્રસન્ન છે એ જ મને ખતુ છે ! એનાથી વધારે પ્રિય બીજુ કુ હોય ? તો પણ મારી એક પ્રાર્થના છે લક્ષ્મી અને સરસ્વતી એ જન્મેનો સયોગ થવો દુનલ છે, તે મહેન્દ્ર ભગવાનની કૃપાથી યાય અને સજ્જનોનું મગન થાય મર્વની મન કામના પૂર્ણ થાય સર્વ સ્થરે આનંદ, આનંદ થઇ ને !! ”

“ તથાસ્તુ ”

કુથલીકાકીનું અવસાન—કંઈક અંગત સંસ્મરણો.

વેખક—રા વામવર્મા, બી એ

હિન્દુસ્તાનની પ્રજાનો મોટો ભાગ સાત ચિરંજીવોમાં માને છે. આ સાતેના ચિરંજીવિત્વ સાગ કામ માટે જ નથી તેમનો એક અમત્યામાં તો યોગ પામે માટે જ ચિરંજીવ બન્યો છે. આ સાત ઉપરાંત ચિરંજીવી પદ બીજા બેને-ત્રિબુવનપતિ વિપ્લુને અને ત્રિબુવન વિજયી દામદેવને અપાયું છે. તેમાં દાદેશ્વરને ચિરંજીવિત્વ પ્રાપ્ત થનાનો વિધિ સ્થૂલદેહે ભરૂં થઈને થયો એટલે આનંદ બની અમર થયો, પણ આ સર્વ ઉપરાંત એક, એની અમર અમર વિભૂતિ કે કે જેના ચિરંજીવિત્વ માટે કદી પ્રાપ્ત થઈ જ નથી થઈ એ વિભૂતિના અનેક, અગણિત રૂપો થઈ ગયા છે, અને એના વિભૂતિ યોગનો વિસ્તાર, કૃષ્ણવિભૂતિપેટે જ, અમાપ છે એવું મહેંદુ અને વહેંદુ ઐતિહાસિક રાજા નારદ અનંતાશરમા રાજ થયું બી છેલ્લું, આગે બાધા પ્રત્યક્ષ થતો અવતાર, પત્રકારે, એટલે દૈનિક સામયિક વર્તમાનપત્રના અધિપતિ અને વેખકાદિ રૂપે છે. આ વિભૂતિને પરનિન્દા, પરાપવાદ, અથવા સામાન્ય રીતે કુથલીના નામે સદુ કોઈ બોળખે છે.

એમનો કંઈક ઇતિહાસ આનેખવો, એ કાલ મ એની આ ઉલ્લી જેની દેખાતી નબળી અવસ્થા દાણે અપોખ્ય નથી એટલું જ નહિ પરંતુ આનંદપ્રક છે અનંત કુથલી કાકી હજી કેટલા વર્ષો કહાડતો એ કહેવું તેટલું જ અશક્ય છે. ટલુ હ એમને ગિરાણી પ્રાપ્તુ અયોગ છે, -જના આ વિષયમાં બહુ જ મબેલ દુકામોનું કહેવું એમ છે કે આ વખતે એમને જેવો ધકકો મહેંદુ છે, અને શરીરમાં અસકિત થઈ છે તેની કદી પણ ધક નોતી, પછી તો ડોલીઓનું કંઈ કહેવાય નહિ-તેમાં પણ કુથલી કાકીનું! સામાન્ય ડોલીઓ પણ, વશીયે વાર પાચ પાચ, સાત સાત, મોટી શીના ડાક્ટરોની આપતી સારવાર જના મરતાં બની જાય છે, તો પછી જમાનાઓ થયા જેને કંઈ આનંદ નથી આની તે કુથલી કાકી, બધા દુકામોની મહેનતને ન ગણકારતા, હજી વર્ષોના વર્ષો કહાડી નાખે તો તેમાં નવાઇ જેવું કંઈ જ નથી એટલે એમના અનસાનના ચોક્કસ ખનર આપવાનું તો અમારા ભાગ્યમાં નથી પણ તેઓ હવે બહુ જ અસકત અને કંઈક અશી પથારીવશ છે એમ કહેવું મિલકુન જ સાચું છે.

કુથલીકાકીનું કુળ અને જન્મસ્થળ કે જન્મનો સમય જગપણ ચોક્કસ રીતે કહી શકાય તેમ નથી કાણ હજી એવું સ્થળ બે ધૂન વચ્ચે શોધી કહાડાયું નથી જ્યાં તેમની ગેર-હાજરી હોય, એવો સમય, પ્રજાઓના પારખે ઝુનવાના કાળથી આજ સુધી, જણાયો નથી જ્યારે તેમનો પ્રભાવ ન હોય, અને માર્ક કુલ એવું જાણવામાં આવ્યું નથી જેમાં તેમને માટે સ્થાન જ ન હોય.

અહિ એક બહુ જ મિચિત્ર વાત કહેની પડે છે તે એ કે ટલુકાકાના કહેના ઉપરથી અમારી ખાત્રી થતી જાય છે કે ખરેખર તો કુથલીકાકીનો જન્મ જ થયો નથી આ માનવ-

તાના સગળ કારણોમા સહુથી પહેલુ જે એ છે કે હજુ સુધી માધ્યે પણ કુથલીકાકીને મહેલામહે-જોવા નથી આ વાત કંઈક જૂત પ્રાચી વાતને મળતી આવે છે આ ઉપરથી એક કલ્પના થઈ શકે છે કે કુથલીકાકી જીવતાં જ્યોતના જોવામા કોઈ ફાટુ નથી તેનું કારણ એ કે એમનો તો વાળો આવે છે અને તેથી કહેવાનું હોય કે જ્યોતના મહેલો કદી લે છે એમનો પ્રભાવ તો એવો કે કોલકમાન-પત્રી તે દાવડે સુનિર્મિતિમાના ને કે સાદુ રાના રજમાના હોય-પણ સહુ જોતોમા કલ્પણ કામ કરના પેલા કુથલીકાકીના કલ્પના બધ રાખવામાં આવે છે આ લાગેને પણ ગણકારવામા જ સનામતી છે એમ રાજર્ષિ ભર્તૃ-હરિજેવાએ મત આપ્યો છે આના પ્રભાવશાળી છે છતાં તેમની નાજમાથી દૂરવાનો ઉપાય જ નથી એમ નથી આ ઉપાય સગવડ પડતું બહેગપણુ સ્વીકારી લેવાથી પ્રાપ્ત થાય છે આથી કષ્ટક ન સાબગવાની સિદ્ધિનાળા થોડાક સુખી માનનીઓને બાદ કરતા બાકીની અસમ્પન્ન પ્રજાને બ્યવહાર જન્મથી, (એટલે માતાના ઉદરમા પ્રવેશ પ્રાપ્ત થનાનાં ચિન્હો પ્રકટ થાય ત્યાંથી) તે ઠેક મરણ એટલે બારમા તેરમા અને છમાસી વર્ષી સુધી કુથલીકાકીનાં ધારા ધોરણ અને રીતરિવાજની સકુચિત મર્યાદાની નિશાન મત્તા પ્રમાણે ચાલતો હતો, આને છે અને ખુદા ખેર કરે—પણ કાલ્ય જવાદાન સુધી યે ચાલશે એમની પ્રજાની વિષુદ્ધ સમ્પ્રદાય છે, પણ તે બહુ જ ન્હાના ન્હાના જોળ (Famulus) કરીને રહે છે કારણ અન સામાન્યો પેરે કુથલીના સામાન્યના રક્ષણ અને વિક્ષિ માટે જેમ ઝાઝા ન્હાનકડા મળે તો તેમ સાફ છે આ સામાન્યનો પહેલો અને છેલ્લો નિયમ એ છે કે તેમની દરેક બ્યક્તિએ પોતપોતાનું કાળજી નાત જાતને કે રીત રિવાજની આદ્યક ડાશીઓ હોય તેમને ત્યાં ગિરવી મુકવું, નિદાન તેમની દરકાર કરવી પસંદ ન પડે તો પોતાના પડોશીને ત્યાં તો જરૂર જ મુકવું, અને પોતાના કાળ જાતની ગેરહાજરીમા બીજાને કાળજે જીવવાનો દૃઢ અવ્યથાસ ચાલે. આમા જેટલી કબ્જાશ તેટલે બહુ કુથલીકાકીની સત્તાનો રસાદ ચાખવો પડે (આ શિક્ષામાથી ધનિકોનો વારવાર બચાવ થઈ શકે છે કારણ એમને ત્યાં ઘણાના કાળજી ગિરવી મૂકી શકાય તેથી એમને માટે કુથલીકાકીના નિયમો કષ્ટક સિધિન છે—અને કયા રાજ્યમા તેમને માટે દૃઢ નિયમો છે ?) અરસર નિયમ લખવામા જોઈતી દિગ્મત મેળવવા આજુ પ્રસ્તાવનિક હવે આટલું પ્રસ્તાવનારૂપે કહી, પ્રસ્તાવનાથી જ સતોષ ન માની મૂળ બામત ઉપર આવવા પહેલાં થોડો ઉપોદ્ધાત પણ કરી લઈએ અમે કહ્યું તેમ આજે જ કુથલીકાકીના અવસાનના શુભ ખબર અમે આપી શકીએ એમ તો નથી છતાં ‘કુથલીનું અવસાન’ એ બે રાત્ર મહેરથી જોની અમારા કાને જ સાબગવાની વાવચ અમે કદી થોભારી શક્યા નથી કલ્પના માનથી જ દેવામા ટાંક વળી ભવ છે અમે ધણીયે વાર નજર આગળ જાગતાં સ્વપ્નાઓ જોવા છે વર્તમાનપત્રોમા માસિકોમા ઉપર નીચે જડી કાગી લોટી વાગી ચોખડી જગ્યામા કુથલીકાકીનું અવસાન એના અક્ષરો અમારી નજર સામે

ગુજરાતી કહેવત સમઢ ૩ ૨૦૦ એન એમ નિધારી એન્ડ કંપની, મુબઈ

જ્યારે તરતા દેખાય ત્યારે અમે કંઈક સુખના નિયારામાં પડી જઈએ છીએ ખરેખર, દેશના એક ફેણથી બીજા છેડા સુધી સુધી ધૂન સુધી અને આખા ઇંગ્લેન્ડ ઉપર સતોષ પથરાઈ બેઠો, જે આખામાં ગયા હોય તો ! કોઈ સહનારના સારોળના અનાજથી ભરી બિંધે અને તપાસ કરતો રત્નો છુટી ચાકરી ખર્ચ લાવે કે ચોટામાં રહેતા કુચનીકાકી મરી ગયા આટલી ખર્ચથી જ દુનિયાનો ભાર ઓઠે થઈ જાય, અને પ્રચીનો ગોળા દંમે રાને મદિ આજસ ખખેરી કહાડના એકનાર ધણુવળી ઉઠે, અને કદી ફરીથી ગાયતુ રૂપ ધરી, પોતાનો ભાર ઉતારના, ત્રિગુણ-લક્ષ્મીના રિપોગતુ દારણુ બને જ નહિ, બ્યથ આશા ! અનતાર ધારી રામ માન એક દામી મન્યરામાં, માત્ર એક ધોળણુમાં કુચનીનો વાસો આપે, તો જીવન બરતુ સુખ લુટાઈ ગયું મિચારા ગોકુળજનના ભક્તિપૂર્ણ હૃદયો ઉભ રાતી ગોપિયોના સહજ દુઃખ નિવારવા જેવી શિવરિ માટે અનતાર ધારી કૃષ્ણ ઉપર કુચનીએ શુ નથી ચીતાડતું ? આપડી વસન પૂતના મારી, તો આ કુચનીને તે શે રહેવા દીધી હશે ? કાલ્ય કુચની નિના ગોપીજનના સહવાસમાં મજા નહિ આવતી હોય હોય તે હોય પણ કુચનીનો ભાર હજી તો દુનિયાને દગારી રહ્યો છે (અહિ ઉપોદ્ધાત અભાસ થાય છે)

આટલો ઉપોદ્ધાત કર્યા પછી, 'મમલોકના સહાજનણુ બોન' બોલવાના ન રહેવાથી અને છેકન કરવાને કોઈ જ નનિકા ન રહેવાથી, ન છુટકે, અરસન રિપય ઉપર આવવાની ફરજ પડે છે પના એક છેતની ભારીનો લાલ વર્ષસિદ્ધાવનોડન કરવા સદજ રસળી લઇએ ઊંચે

ઉપર જ્યુ તેમ જૂતના જીન કોઠને થયા નથી અમે પણ વહે અમે અમારી આસપાસના માણસો જેવા જ હોનાથી સંકોચ વગર કરી દેતુ કે અમને પણ એ લાલ નથી મળ્યો છતા અમારી મોનીમાં એટલા અભાગી ન હતા એમણે એકનાર કાળી ચાંદશની અધારી રાતે, આખમાં મળોગમે પડળ દાવા છતા, સાફ સાફ ધોળે દહોડે દેખાય તેમ એક જૂત બેયુ હંદુ પણ એમ સહુ કોષના ફરના સગાસમધિયોએ તો બેયુ જ હોય છે કુચનીકાકીને પણ અમે નજરે જોનાં સાલબ્યા નથી એમના વતી નાગ માણસોને વાતો લઈ આવતા અનેકવાર સાલબ્યા છે મિત્રુ એ કે કોષને એમ આશકા પણ થયા કરી છે કે કુચનીકાકીએ જન્મ જ લીધો નથી-એનું જીવન માત્ર વાતમય છે, હશે અમે માન એટલું કદી તારનાની તૈયારીમાં ઊંચે કે મરણુનું સ્થય અને સમય નક્કિ કરવામાં એમના જેટલી ઢીન અને ફારવેડ કોઈ ડોસીએ કર્યા બેવા સાલબ્યા નથી નોવ-આટલું સિદ્ધાવનોડન કર્યા પછી અમે ધારિયે તો નિહગાવનોડન કરવા પાળો ફડફડાની શકિયે એમ છે અમે હસાકૃતિ ખડિયામાંથી પીળા વાળી કનમે જ લખિયે ઊંચે કે કનપનાથી બેડના અડચણુ ન આવે છતા, આજે જો અમે ઉંચે ગગને ઉ નાર બનિયે તો જુમિતિને સિદ્ધાત છે કે તમે સત્ નાયનાર ધરતીપર ફરનાર દરો અને એમ ડેરવા માટે અમને કુચનીકાકીના શાગી માની દ્યો, જે હાવાનો અમે મજબુત રીતે ધનકાન કરવા ચાહિયે ડીયે

હવે છેવટે અમે હાથ ધરેન વિષય, એટલે, અમારા પોતાના અગત મરમરણ-પમનત રેમિનિસન્સની નજરે કંઈક કુચ્છીકાકીર્તિનો પરિચય આપીશું.

અમે જ્યારે બહુ જ ન્હાના હતા ત્યારે કોઈક કારણથી અમને વિસમગ્ર થોડાંમ રહેતાની પછી રાત આખી જાગવાની ટેન પડી હતી. પડોશીઓને આ ટેનમા બહુ જ ત્રાસ દીસતો. અમે આજ સુધી સમજી નથી શક્યા કે એમા એનું શું કારણ? આખો વિસમગ્રીને તેઓ અમારી ઉર્મમાં ખેન કરતા તેની કારણ. અમે કંઈ કંઈન હતી છતાં કુચ્છીકાકીર્તિએ અમારી પોતાની આ ટેનને વખોડી કંડાડી અને પોતાની ફિરસ્તાર્થ કિતાવના પાનાઓમા અમારું ખાતું ખોલ્યું (અરેખર તો માના પેટમા રોપણથી જેવા પચા હતા ત્યારનું ખાતું ખોલાયું હતું) પછી તેના હિસાબ અમારી માના ખાતામા પેટે નોંધાયો હતો. એટલે ઉપની દર્શકત અમે સતિકાગ્રહમા જુદી માનીને શોભારી ત્યારની છે. આ પછી થોડે વખતે અમને સ્વમજાણ આવી (જે બનાવ બહુ વ્હેનો મનો હતા, અને નરાધ જેવું તો એ કે આટલી ઉંમરે પછી એ સમજાવ હલુ સાન જતી નથી રહી) અને સ્વમજાણ આવતા જ અમે અમારી અદરની, મુજબલોનો નિકાલ કરવાના આપના ઉપાયો કરના મડી પચા કર્વ પછી જોઈએ કે ન જોઈએ, ગમે કે ન ગમે, કે તુરત જ અમે અમારી મનની વાત બહોળા વિસ્તારમા સમગ્ર્ય એટના બળથી કહી હતા. આવે વખતે અમારા આમપાસના સહુ ધરના કોઈક અધારા ભાગ તરફ આગળી દેખાડી ' જો-ના. આ થો ' કહેતા પાછળથી અમને સમજાયું કે આ બાહુ તે કુચ્છીકાકીર્તિના જ અનેકમાનું એક રૂપ છે.

વખત જવા લાગ્યો અને અમે પછી નિશાળે જવા નાગા ધણીવાર નિશાળે જવા માટે ધોરની પછી મનમાનતી નરતુ પ્દેરી જવાનો દંઠ કરતા ત્યારે કે એમા પ્રમગે અમને સહુ સમજાવના " જુદુ ગામ કહેશે કે આ કોણ આ થો વળી જો દુલાલો કેવા કપડાં પહેરે છે, " ત્યારથી અમે ગામને પછી બાહુ જેવું કંઈક માનતા થયા. આ કુચ્છીકાકીર્તિનો સમગ્રિ અવતાર વર્ષો વીતી ગયાં અને જેમ તેમ કરી સાનથી ચોપડી (અગ્રેજીમા) આવ્યા સરકૂતનો શોખ (અમારા માસ્તરને) બહુ એટલે મોટો નીખવાનો પ્રયત્ન કરના એકવાર લોકાપવાદનો ભય રાખવાનો ઉપદેશ અમે વાચ્યો. તે પછી ભારતનના મહા રાજાનો અમારી આખો ઉધડી મર્ધ જે ભય રાખવાનું અમને કપડા પેરાવતા નોમર કહેનો તે જ ભય રાખવાનું મહારાજા કહે છે. રાયથી રૂં સુધી કુચ્છીકાકીર્તિનો ભય. આ વાતથી અમારી મોનીયાની પડળવાળી આખો પછી ઉધડી ભય, તો પછી અમારી ફક્ત માઈનિસ આદના ચરમાવાળી આખો ઉધડી ભય એમા નરાઈ રુ ? એનકાકારે કમ્પુ કહેવાય છે કે જો હું એનકાકાર ન હોત તો અપોઈનિસ થાત અગર અ ના કટેના ધારે તો એમ જ કહે કે જો હું અથા ન હોત તો કુચ્છીકાકીર્તિ થાત અદનાનો અથ કોઈક બોલીમા મોનીમા (ડોશી) થાય છે તેનો ખરો બેલ તો અહિયા છે.

અમે ત્યાર બાદ કુચ્ચીકાકીને ઘણા રોગોમાં લેવા છે તેના ઘણા દગ્ગો ખારો ખાટો અનુભવ પણ કર્યો છે કુચ્ચીકાકીના રાજ્યમાં ધાસધોરણુ ધન્યાદિ સુ મવરથા હોતાં અને એ ધારાધોરણુનો ધોરણગર અવ્યાસ કરવાની અમને તક મળી હોતાં એમના એકાદ શ્વેતવા ઉપર અમે થોડુંક કહેવા ધારિયે છીએ

ફતવો કાઢપણુ કામ નેકી કે બદીનાણુ નથી બદકામ કરતા પકડાઈ જવામાં બદી છે, કરવામાં નહિ

નોંધ પુરુષા લાઇકરગસ ! ત્હે તારા ધોરણુ કયાથી ધણા તે હવે શુ અમે નથી જાણતા ? મૂર્ખ ! ચોરી કરી તો આટની દેખીતી કરાય કે તુરત પકડાઈ જવાય ? તે સિદ્ધાંત ચોરો પણ વાપરતાં ન આનજો !

ઉપના શ્વેતવાની છેત્રી કોરોંદરિ નેખીનુ કામ કરવાની જરાય જરૂર નથી એવું કામ કરતા કે માણ્યે તો બસ છે

ખીજી કોરોંદરિ ધનના ઓછાવા હેઠળ, કે નીચ તો નીચ પણ ઢાકપિછોડો સાક્ષાત્તી કરી, વામપથમાં ચાલતા પણ આચ નહિ આવે, માત્ર વૈષ્ણુ દેખાવાનું કહાપણુ વપરાશે તો ઉદાહરણુ ઉંચી જાતના માણસ હો અને અભક્ષ્યાભક્ષ્ય કરતા હો, કે અપેયાપેય કરતા હો તોય, નિલાયન જર્ઠ પાણી સિનાય ખીજી કઈ ન પીનારને પ્રાપ્તિત વગર નાતમાં દાખલ કરવામાં તમારે 'અશ્વત્થામ'ની સહુથી મોટી બાજ મારવી, તો તમને અપેયાપાન માટે મુક્તિ મળશે ઉદાહરણુ ખીજી નવા પવનથી છોકલી છોકરીઓ લાજ ન કહાડે તો તેટલાથી જ પાપી બને જાહેરમાં મોટા ઢાકનાની મર્મોદા પાળનારી, સહુથી જાની, અનેક ક્ષીનાઓના પાપભારનો બોલો નિનારી શકે છે

કુચ્ચી કાકીના ફતવાઓની તો ખાણ છે પણ અમ્હારે એમાં ઉતરવા નિરૂદ્ધ વૈદ્યકીય આચર છે ન્યુકેસમના કોનસાની ખાણમાં ઉતરનાર કોઈ અંકચપર્તને રોકવા વિચાર છે, ત્યાંથી થીયુત કંકરને જ આનામતની મોંઝાંપોનિનો અમાન હક અમે સોપી દેવાને બિયમુલ રાજી ઠિરે અને આ હક આમ સોપી દઈ અમે આજના લેખના અત ભાગ ઉપર આપિયે ઠિરે અમે કેટલું પ્રમિષ્ઠિયે છીયે કે કુચ્ચીકાકી પણ પોતાના જીવનના અત ભાગે આટલી રહેનારથી જ આવે કુચ્ચીકાકી મરણુ પથારીયે તો છે જ માન મરતા નથી છતાં અમે એમના મરનાની આશા રાખિયે ઠિરે આશા અમર છે અશ્વસોસ એટલો જ કે કુચ્ચી કાકી પણ અમર છે જનાં પ્રાપ્ત વાર અમને લાગી જાય છે કે લીધા એટલા શ્વાસ કુચ્ચીકાકીને હવે લેવાના નથી તહેમને શ્વાસ ઉપાડ્યો છે એકલા શ્વાસ જ બાકી છે જે જેરી કુદાગઓએ કુદિયાની હા જેરી કરી દીધી છે, ને શ્વાસ કુચ્ચીકાકીના મૂર્ખ દામ્બિક દેહનો સ્વર જ ત્યાગ કરી જશે અગર એમ ન આવ, તોય શુ એમને પથારીજી જ રાખનાનો કોઈ ઉપાય ન કરી શકાય ? કુચ્ચીકાકી જીવતા ચા અને આ વખણુ એમનાં દાયમા આવે તો

અમારું જ્યોત્સી એની બ્લીક અમને સાગે છે છતાં એમના મરવા પછી પ્રકાશમાં સાવવાની મુશ્કેલી છે એટલે વાંધો નહિ આવે. નહિ તો ય અમે મરણિયા યજ્ઞને બિન દહેસત પ્રતિષ્ઠે હિએ કે મુ કાષ્ટ હોમિયોપેથ, અંનાપેથ, હિમિયોપેથ નથી, -કોઈ વૈદ્યશાસ્ત્રી, કવિરાજ દર્શન નથી-એ એવું કરે કે 'કુથવીકાકી પાછા સામ્ય ન થાય? હવેર ન્યાયિ ઉપર માન બાર દવા વાપરનાર કોઈ પ્રિંસિપલ કુથવીકાકીને પથારીવશ રાખવાની દવા ન આપી શકે? શુ આપણી નિમિટ્ટે અથવા અન-નિમિટ્ટે એની કોઈ કાર્મગી નથી જે આવી દવા બતાવે? કોણ કહેતું હતું કે *M B*, નો અથ *Beginners in Murdering* થાય છે? જે કોઈ ઉપાય નહિ જ થાય અને કુથવીકાકી જીવશે જ તો-મસ મરણિયા થયા તેને શુ-અમારે કહેતું છે તે કહેવા દે માત્ર અમ્હારા મિત્રોને અરજ છે કે અમારું પુત્રજી ઉભું કરે તો ત્યાં કાતરાવે કે 'જીવના કરતા કહેતું બધું' એ સિદ્ધાંત અમે પાળ્યો હતો.

ત્યારે અમારે કહેતું એ છે કે ગમે તેમ થાય તોય આગળ જેવા જ કુથવીકાકીના માન રહે એવું અમને સાગતું નથી સર્ગારો નહિ તોય થોડે અશે પણ નવે અવતારે આવતાં છતાં કુથવીકાકી જીવતે મુર્ખા જેનાં જ છે થોડાક ઉત્તરણ લખ્યે.

જમાનો હવે કે જ્યારે 'મુખાઈના મરહુમ બાટિયાગાગની સ્મૃત્યવશેષ આખવી નીચે ઉભેલા પ્રાચીન રહેઠાણોમાં બેસી છાતી સુધીનો ધુમટો તાપી, સુન્દર સુડોળ અંગોને નેહ્યે તે કરનાં એક તૃતીયાંશ 'આકાશમાં' સકોડી સમાળીને ઓઝો દેવેનીએ જતી. વિક્ટોરિયા બગી એ નવું ચેટક લેખાતું, અને એ બગીમાં બેસવાની કાંઈને જરૂર પડતી તો તે બાઈ, ત્યારથી કુથવીકાકીને કાગે પાને ચત્તી એ જ બાઈની વડુ વિક્ટોરિયામાં બેસતી પણ સામન, જમાના કરતાં અર્ધાં લમાઈનો ધુમટો અને આંધિની બેસવાના તકિયા તરફ મ્હોં, આટલી મર્યાદા પાળીને એ બાઈની વડુની વડુ બાજે રિયન ઝીલુવટના કપડાં પહેરે છે, ચાંવીશ ફેરટની ફેમના રિમનસ ગ્લાસિસ પહેરે છે, અને ફાંડકારની ઝંકને છુટથી, મુદુબિયતાઈ બાન કરાવતી, મર્યાદા, રનીમદ મર્યાદા શુ તેની (બાપ્પા ઝોડ્રે સિન્સમા તો કપાય નો'તી એટલે) બાણતી નથી એ કુથવીકાકીના મરવા જીવવાની વાત પણ માંક પુટે છે.

ખીજું એવું જ ઉત્તરણ લખ્યે રનેહનતાની સાસુ બાનક હતી સાસુઓ પણ બાનક હોયશકે જ એની અગ્રહે ખાતરી કરી છે અને અમે એમ માનિયે હિએ કે આજની સાસુઓ કોઈક કાળે પણ વડુ હતી આ વાત સાસુ ધિરાય બધાને સમજ પડી શકે તેવી છે અમે સાસુ નથી એટલે આ નેધિમાં અમને સત્ય વાત કહેતા બ્લીક નયાં લાગતી, (બ્લીક ન લાગવાનું ખીજું કારણ એ છે કે સારે નવીએ અમે કોઈની વડુ પણ નથી) જ્યારે રનેહનતાની સાસુ બાનક હતી અને કન્યા મગી ત્યારે એને સાસરે એના માટે મુદદાર એ જ કન્યાકુમારીથી હરદાર સુધીનો દેશ નિમણિ કોઈ ધ.પણ મેણે જે ત્રણ કુડી વાતી વાટ હતી છતાં ઉબર તે એના માટે, જગર હતો અને પા ૨ તે પરદેશ હતું અને એની વડુ રનેહનતા-આખી દુનિયાની બુગોળ બળે છે, મુદદારની અન્દર હાએ જ એનો પગ ટકે છે, ઉબર મારી વીસ વાર્તાઓ (સચિત્ર ગાનાંસ મદ.) ૩૦-૦-૦ એન એમ ત્રિપારી એન્ડ કંપની, મુમ્બાઈ.

કુગર ને પાદર તો ક્યાય રહ્યાં પણ હિમાનગ અને આદ્યસ મહકના 'અને અમેરિકા, યુરોપ ને જપાન જેવા તનપાપક યથ રહી છે (માર તેને તત્તના પાપક થાય કે નહિ એ ખબર નથી પણ એ નોંધ અમારા વિષય બહાર છે)

અમે ધારિયે તો આના અનેક ઉદાહરણો આપી શકિયે માત્ર અમે એમ ઉદાહરણોથી પાનાં ભરવા માગના જ નથી

હેવટે કુથવીકાકીને થયેના રોગ સમીપી સહજ જણાવી આ *In memoriam* સ્મરણાજ્ઞાનિ સમાપ્ત કરીશું એમના રોગના નિદાનમાં ધણા અભિપ્રાયો મળ્યા છે જેટલા કાકટરો છે, તેમની સમ્પ્રાપ્તિ ચારે ગુણિયે, અને તેમાં ભુનયુક ન રહી જાય માટે બીજા હજાર ઉમેરિયે એટલા અભિપ્રાયો મળ્યા છે અમે આ સર્વ અભિપ્રાયો ઉપર પુખ્ત વિચાર કરી નિર્ણય ઉપર આવ્યા છીએ કુથવીકાકીને એ રોગ હતા ભુક્ષણનો અને દાંભિ કતાનો આ બે રોગ કાકટરોએ કરેના દસ હજાર નિદાનમાં ક્યાય નથી એટલે અમારું નિદાન સાચુ છે એ વિષે અમને શકા જ નથી આ બે માઠા રોગો કોઈવાર ન્હાનાં રૂપમાં તો કોઈવાર મોટાં રૂપમાં તેમને પેહેયેથી સતાવ્યાં કરતા, અંતિમ અને ખાસ કરી ડોશીઓ ઔષધથી હમેશા કટાગેન જ હોય તેમ કુથવીકાકી પણ રોગ નિનારણુ માટે કંઈ પર્ણ ઉપચાર કરાવનાની ના જ પાયા કરતાં અમને કોઈવાર એમ પણ લાગે છે કે ભુક્ષણ અને દાંભિકતા આ બેય રોગોઉપર કુથવીકાકીને પક્ષપાત જ હશે હેવટે હેવટે આ રોગ એટલો તો વધી પડ્યો કે કાઈકે બીચારી કુમળી છોકરી લાગણીપેરે પથવુ રક્ષણ કરવા સપાટ પેરીને આવતી નજરે મહો કે તેની નિન્દા કરતા જશુ દુખાવી નાખતા, ન્યારે આંધુ એઢી, મહારથી કુથવીકાકીને રાજી રાખતાર, શીનમાં શિથિન અને તોય, કુથવી કાકી તેના વખાણુ કરતા આ અનીતિમય દાર્શિકતાએ તહેમન મોતને મિળાને તો નાખ્યા છે જો જમને નરક બગડી જનાની ધાતી નહિ લાગે તો તો કુથવીકાકી જરૂર મરવાનાં નહિ તો ઇશ્વરેન્છા માની બેસી રહેવા સિવાય છુટકો શો બીજો ?

કુથવીકાકીના સમીપીઓ, જેમનામાં એમનો આનુવાસો આવ્યા કરે છે તે સહુને ખોટ જોગે પત્રકારો, ટીકાકાર, લેખકો, કવિઓ, સાક્ષરો, જેમને જેમને કુથવીકાકીના ઉર્ધ્વા વસિયત અને નશીદતનામાંના નાસ્સો મળશે તેમને જારે તો પડશે જ એમનાં માવેત્રસમાં કુથવીકાકી આમ બિમાર પડ્યા તેથી બાપકાઓ બહુ મુમતા હરો લાગે તો ખરું જ ને, એ તો રોહ તેટલો સતાપ કુથવીકાકીના ગયા પછી પણ એમણે તો બહુ જ સલાજનાવું છે એમના વારસામાં જ શાપ છે એ *Cursed legacy* છે એમની મિનકતમાં જ એમના રોગનું નિદાન છે તેમ એ રોગ નીચે કુથવીકાકીએ વહાણ એટલાં વર્ષો એમના પાછળ રહેવાઓથી કદાચ નયે નીકળે, એ ભુના જમાનાની ડોશીઓના ખડતલ શરીરો કાકે કીલે તેટલી એમના શરીરો ન કીવી શકે

ને કુથલીકાકી શુજરી જ જશે તો પછી અમારી અભિનાયા એક જ છે તે આ પ્રમાણે છે. અમે સુખ દિન્દુ છીએ તેથી પુનર્જન્મની કલ્પના માત્રી જ છે અને બાકી બીજી બધી મૂર્ખપ્રવૃત્તિ છે એવો હાલકો મત *Prejudice* રાખવો એ અમારો જન્મસિદ્ધ હક છે. અમે એ હક માટે મગર છીએ અને હોમરોને અનુસરી અમારા એ *Prejudice* રાખવાના હક માટે આપણ પણ અપારો તો જરૂર આપીશું-પણ એકવાર, ધરીબર અમારી અભિનાયા એવી થઈ આવે છે કે નરકમાં પણ પછી અનન્તકાળનો ભોગરો જેમ ખ્રિસ્તાદિ મતોમાં છે તે મત કુથલીકાકી માટે તો સાચો જ પડે. બસ ને આમ થઇ જાય તો આનન્દ નહિ તો જેવો કુથલીકાકીને પ્રેક્ષાવા મળ્યો—બીજો જન્મ થયો કે અમારે આ લેખ લખવા માટે, એના બેન બનવું જ પડ્યું આ રિચાર પડી લખવું સુજતું નથી થયું તે ન થયું નહિ થાય અમારો મરણીયા થવાનો ઉપર કહેનો નિશ્ચય હમે દાત બીડીને અમને યાદ આપ્યા કરિયે ઊંચે અને જે સાય તેની બધ મ્હોયે અતે ફાટે ડોળે વાટ નેડિયે ડિયે દિમ્મતે મદાં તો મદે—શુ કું?—ખુ. આવે ખરો પણ આ જાગત કુથલીકાકીની છે, એટલે ન આપવા માટે ખુદાને કેમ કપકો અપાય?

પ્રકાશકના બે બોલ—છેવટે સ્હાણણ તો નહિ પણ પ્રકાશકને બે બોન સુજ્યા છે—વર્તમાનપત્રોનો રિવાજ છે કે મ્હોડુ માણસ મર્યા પડે કે ઑફિસની સગરડ ખાતર, તે શુજરી જ ગયો એમ માની લેવું અને તેની કારખીર્ડી રિગેરે છાપી તૈયાર રાખવું. ને તે ખરેખર શુજરી જવાનું કહાપણ દેખાડે તો પછી તેનો છેવો ત્યાસ તેના કિરતાર પાસે મ્હોયે તે મ્હોયા છાપા બ્હંવનાર છોકરાઓ જામને બીજે છેડે પોત્તી જાય અમે એમ જ કરતાં ધાયું હતું પણ કુથલીકાકી માટે કાકટરોએ મરવાની આશા છોડી છે ડોરડીઓ અને જ્વેશીઓનો સામટો મત છે કે એમના મરવાની વાટ જોરી ફાકટ છે એટલે અમે લેખ કની જોખમદારોએ આ લેખ છાપી માન સાહિત્યની જ સેરા નથી જગતવા પરતુ લેખક ઉપર પણ ઉપકાર કરિયે ઊંચે, કારણ “જીવના કરતા કહેવું બધું” કહેનારને જીવને ભોગે કરતા અપકારવા અમારું દિન આવતું નથી લેખક છેવટની ક્ષિણ તરીકે લખી જણાવે છે કે “ધર પામે અમારી (લેખકની) એટની અરજ છે કે અમે (લેખક) જ્યાં હોઇયે—સ્વર્ગે હોઇયે કે નર્કે હોઇયે—પણ અમે અમારા વાચનારાઓથી છુટા ન પડિયે “તથાસ્તુ”

મહારી પ્રથમ વાર્તા.

લેખક-૨૧ ગજેન્દ્ર સોમનારાયણ દલાલ, બી એ

મને એક વાર્તા લખવાની ઉર્મિ થઈ આવી ખર જોતા પ્રથમ એ વિચાર એક સુદે જ મહારા મગજમાં ખડો કર્યો હતો અને સુદેહની છત્જાને આધીન થયું જોજગતનો નિયમ સમજી હું લખવા બેઠો. પ્રથમ તો પેન્સિનથી લખુ કે સાહીથી તેના મહારા મગજમાં મોટો ગુચ વાડો ઉભો થયો. અતે હું એમ નિર્ણયપર આવ્યો કે સાહીથી જ લખીશ પેન્સિનથી લખી પાછું સાહીથી ઉતારવું મહારા સ્વભાવને રૂચે એમ ન હોતું જો કે સુદે તે કામ કરવા માથે લીધું હતું અને તેના અક્ષર મહારા કરતાં સારા હતા પટાવાળો ઑફિસના કામ માટે જોના કાગળનો એક ચોકડો મૂકી ગયો હતો તેમાંથી પાંચ સાત કાગળ લીધા, એક હોદ્દર લીધું, તેમાં કવચ (રડીલપેન) જૂની હતી તે કાની ફૂટી દીધી અને સાહીનો ખડીયો સામે મેજ ઉપર મૂક્યો આ સન સાધનો મહારી ઑફિસના હતા. ૪૨ આગળ એ સરકારી બીજ ના નાપરની એવો વટકુકમ હતો અને એ ધરાન કાગળનો તેમ જ મહારા હાથ તળેલી કચેરીઓમાં મે ફેરવ્યો હતો તમને નનાઇ લાગે તો લાને બાપી જગતના ગાડા એમ જ ચાલે છે અને હું કંઈ જગતથી નિરાળો નથી ચોર ચોરને ઘેર પડેલો ત્યાં કોણ કેને પુછે? કનમ લીધી, ખડી આમાં બોળી કચેરીમાં જેમ તેને બે આગળી નચ્ચે ફેરવતો તેમ ફેરવવા માડી પણ ત્યાં સુઝતું હતું તેમ કંઈ લખવું શક્યું નહીં કનમ મેજપર મુકી, હાથ લમણાપર રાખી કોણી ટેમ્પલપર ટેકવી, વિચારમાં છું એમ બતાવવાની રિયતિમાં બેસવાથી કંઈ પણ વિચાર આવશે, વાર્તા લખાશે, એમ ધારી થોડીવાર એમ બેસી રહ્યો સામે બારીમાંથી નદીમાંથી પાણીનો ખળખળ ખળખળ અવાજ કાને આવ્યો અને મનમાં વિચાર થયો કે આ સરિતા કેવી વહે છે, મગજમાંથી એમ વિચારો સરે તો કેવું સાફ? એટલામાં એક વહાણ જતું હતું તેનાપર નજર પડી નદીમાં એક જગ્યાએ એટ જોવો લાસ થતો હતો, મહારા બગનાની બારીમાંથી વહાણ તેનાપર ચાલુ હોય એમ મને લાગ્યું અને હું બોલી ઉઠ્યો, “હો વહાણ ખરાબે ચડ્યું” જાણે તે પરથી કંઈ વિચાર આવ્યો હોય એમ કવચ લઈ મ ખડીઆમાં બોળી અને તેને ઉંચકી કાગળપર મહારા વિચાર મુકુ તે પહેલાં સાહીનો એક મોટો ડપકો પડ્યો.

“ટેમ, કૃમ, ખડીઆમાં ચાલી કેટલી પુરવી તેવું પણ પટાવાળાને લાન નથી” એમ બોલી કવચને મેં જમીનપર છટકારી મગજમાંથી વિચાર છટખી ના જાય એ હેતુથી મોટેથી હું બોલ્યા કરતો હતો “સરિતા સરતી હતી, વહાણ ખરાબે ચડ્યું” એમ બે ચાર વાર બોલ્યો. હોદ્દર ને કનમને બરાબર લૂંટી નાખના બ્નોર્ટિંગ લેના હાથ લખા થો કોણી જાણે વિચારમાં છું એમ બતાવવાની રિયતિમાં બેઠેલો હોવાથી કે બારીમાંથી વહાણ જતું તેનાપર મહારી નજર હતી તેથી કે ક્યાં તો બોખરામાં મહાઈ મગજ રોધાયલું હોવાથી બ્લોટીંગ લેવા જતા જ

મહારા ખમિસની બાજુ ખડીઆને લાગી અને તે ઉપો પડ્યો. મહારી નજર સામે શાહીના રોડે ચાલ્યો, ખમિસની બાજુ જરા તરા બગડી અને ટેળલથી દો માઉ દૂર જઈ જોડા જેડુ મો કરી હુ ઉભો, મેજપરથી જમીનપર પડતા ધોધને જોઈ રહ્યો.

“સુહ્રુ આવે અને એની વાત” એમ બોલું એટલામા તો “સરિતા સરી ગઈ અને વહાણ ખરામે ચપ્પુ” એમ હસતા હસતા કોઈને બોનતા મેં સાલવ્યું તરત જ સામા જઈ મેં સાથે સાથે હસતા મહારા ચુર્યો તો સુહ્રુની આખે આખ મળતાં જ ઉતરી ગયો હતો.

સુહ્રુને લઈ હું ટેબલ પાસે ગયો અને કાગળ શાઈથી રગઈ ગયો હતો તે જોઈ તેણે કહ્યું, “ઓ દો દો આજે તો તમે ધણુ લખ્યું હોય એમ લાગે છે શાહી બધી જ ખપી ગઈ.” “તું આવે એટલે જણાય હવે મઝાક જવા દે લાવ પટાવાળાને” બોલાવું એમ કહી ઘટડી વગાડી તરત જ પટાનાળો આની પહોંચ્યો, તેને સારે નસીબે શાહી સવારની પાળીના પટા વાળાએ પૂરી હતી છતાં મેં કહ્યું “તમને શાહી ખડીઆમા કેટલી પૂરવી તે ખબર છે કે?”

“સાહેબ, મેં નથી પૂરી નારાયણે પૂરી છે.”

અટ્ટેમોં સુહ્રુ મને કહ્યું, “ધણુને કનમ શાહીમા બેળતા નથી આનડતી, કોણી મેજપરથી કેમ ઉઠાવની તેની ખુમર હોતી નથી.”

મને હસતું આવ્યું પણ તે દમાની પટાનાળાને કહ્યું, “ચલ ઠીક, આ બધું સાફ કરી નાખ જોજો કમેરીના કાગળો કે પેની ચોપડીઓ બગડે નહીં.”

પગવાળાને એટલી મુશ્કેલી વ્યાપી સુહ્રુને લઈ હું જગીયામા ગયો. એક બાક ઉપર અમે બંને જણા બેઠા પુનઃ એના ટીખણી સરલાવ પ્રમાણે એણે બોનવાવું શરૂ કર્યું “કેમ, નખવાનો રિચાર માડી વાલ્યો? તમને મેં અનેક વાર કહ્યું છે કે તમારે નામના મેળવની હોય તો કંઈ વાર્તા લખી એક માસિકમાં આપો તરત જ તમારી જમીનો બ્લોક તરી માગશે, આઠકોને ઘેરેર તેની લહાણી થશે.”

“શુ કપાળ લખ્યું? મને તો કંઈ ગમ પડતી નથી.”

“સરિતા લખો. ઝાત્રી મહેનત પણ નહીં ના રાગની જરૂર, ના પ્રાસની આવશ્યકતા તમે જે બોનતા હતા તે પણ કરિતા ગણાય.”

“સરિતા સરતી હતી

વહાણ ખરામે ચપ્પુ

વાહ! કાને શુ શુ ર લાગે છે? વચ્ચે વચ્ચે, ‘મમ પ્રાણુ સખે, ‘હરેલી દેવી’ એવા એવા લખને બેઠી નાખે એવા બે ત્રણુ ચપ્પુ ચૂકવા, નવીન ના જડે તો પ્રત્યેક કડીમા તે મારી મચડી લાવવા પ્રયાસ કરવો તમારું નામ, બેરીસ્ટરની ડીગ્રી, એકલો લખી તરીને મોખી કે બેડો પાર.”

“હવે કવિતા લખવાની બાકી રહી, આપણુ એ કામ જ નહીં તું રસિક છે તે તો પાલવે.”

“ એ તો તમે કહેતા હતા કે કચેરીમાં કામમાંથી પરવાર નહીં અને ઘેર આવ્યા તો છોકરાઓનો કનબહાટ કોઈ પાસે આવી બેમે તો કાંઈ ખોળામાં ભરાય નિતા દોમ તો લખતુ કરતુ અને તમને તે યાદ દેવડાતુ હુ ”

“ સામે બે આકાશ કેતુ ધેરામણું છે હવા ડી પલુ મગજપર અસ” યાવ છે એમ વિદ્યાન-
રાત્રીઓ કહે છે ”

મહારા સાનમાં કઈ ખામી છે એમ ચુલદને કહેવા ઇચ્છા કેમ સભવે ? સરિતા સમ્ર કાંઈએ અરજ કરેની તેમાં મે આજે વાગેતો અને આસપાસના સબ્બ ઉપગ્રથી અથ બેસારી મે કાચરીમાં લખી લીધી હતો

પણ બેપણ રહી સુહરે કશું, “ ખરી વાત છે તેથી જ નહાય ખરામે ચાલુ છે ”

“ બના ભગવાન, હવે હુ સમજ્યો મહારા મગજને તું અણસારો કરે છે હું તો આટલા વખત સુધી વગર સમજે જ હસતો હતો ”

“ એવુ વગર સમજે પછાઓ હમે છે ”

“ આજે એક ખુશ ખમર કહેવાની છે સાહેબની મહારાપર ચિટ્ટી આવી છે અમે મરમદિનસે મોનમદ તરફ શિકાર કરના જવાના છએ ”

“ માયાં કાર શિકાર કરવા માટે શો બદોખસ્ત ક્યો છે ? તમે કે તમારા સાહેબે કાંઈ પલુ વિવસ વાનનો શિકાર ક્યોં હતો ખરો ? ”

“ બદોખસ્ત કરવા બાબત તો સાહેબે વ્યારાના નાવખમણને લખ્યુ છે એટલે તેમાં તો કંઈ ખામી નહીં રહે વાપનો શિકાર કરવાનો તો આ પહેલો જ અનુભવ છે ”

“ બીજા કોનો ક્યોં છે ? ”

“ સાહેબે જ ક્યોં હોય તે ”

“ ત્યારે તમારૂં તો કામ શુ ? નકામુ છનનું બેખમ ! ”

“ બે ધડી મોજ, જરા બેધશુ તો ખરા કે કેમ શિકાર કરે છે ”

મહારા અતરતુ કારણ એ હતું કે સાહેબ શિકાર કરતો તો રિપોર્ટ મહારે લખવો પડતો એટલે હું જોડે હોવાથી મહારૂં નામ પલુ જરૂર વર્તમાનપત્રોમાં આવવાનુ જ, આપણી વાહવાહ ચનાની

“ તમે પલુ બહુકથી નેમ તાકતા તો શીખ્યા છે, ખર કેની ? ”

“ અરે વાહ, હમણું જ ભારતરક્ષક સેનામાં હું જોડાયો ત્યારે એમાંથી તે સાહેબ જોડે આવખાણું ચલું તેમણે મને તેમના ખાતામાં લઈ લીધો રોજ સવાર સાઝ બે વાર અમે શીખવા જતા હતા મુમાઈમાં પેલું મેદાને જય જી કેની તેની સામે જ અમારી ઓફિસ હતી ”

“ મેદાને જય ? લગાઈતુ મેદાન ? ”

“ અરે, પેલું બોલિયદર રોસન સામેનું કિકેટનું મેદાન જ્યાં જુને ચૂકે હાથાં તો જાણે ‘ માર્નતી ’ લગાઈમા હાથાં અને છત્થા તો પર્શીઆના પાટનગર તહેરાનનો કબજો પાઠો મેળવ્યો કેટનાક તો એ ધમાન વખતે પૂર ખાતા પણ નથી. નોકરીયગ નાં જવા પી ખાનર આદા થઇ જાય છે ”

‘ મોરવારોના વખતમા ના ખાધ તે સાર એટલો જમાવ થાય ’

‘ ઉરના પુર હમે કે કેમ ને તો પ્રભુ જાણે એ મેદાન સામે અમારી ઓરિમ હતી ત્તા રેતીની યુધ્ધ હાથપગ નગરના મનુષ્ય જેવો આકાર જનારી, લટકાવી રાખેતી તેનાપર અમે રોજ નેમ તાકતા હતા ક્રિવસમા આહેન જેટનીચાર તેનાપ સચોટ પીમ લગાવતા હતા તેટલી કેમ જનતા પ્રાણીયગ મારી હાથ તો જરૂર તેના હા. પાસગાના કુરમે દુરચા ઉડી જાય ” ધડીઆળ જે સુહરે મરુ “ જાહુ વખત થઇ ગયો હું તો જમણ સિકા કરી આનગો પછી મળીશ ’

આ વાત થઇ અને બીજે દિનમે સાઝ અમારે સોનગ જનાનું નક્કી થયુ ગાડીમા બેસનારની પોનાને મુખમે જનદી પહોચનાની પ્રાધારિ આનગનાનુ ગાડીવાગાને જાન ન રોનુ ચુકત દેન જેટલી તેની જ પ હતી દરેક રોગને ગાડી ઉભી રેતી અને જ્યાં ઉભી રહેતી ત્યાંથી તેને ખમનાનુ મન ના હોય એમ હતી જતી પાચેક પ્રાપ્તી સોનગને કિલ્લો દેખાયો ને મને કળ વળી સાહેન બહુ ખુશમા આની મયા હતા તે એમના મોપર તરી આનનુ હતું સોનગ આલુ ત્યાના મહેનરી વગેરે અમને સામા લેવા આવ્યા હતા હા પોતા અપાયા, આદ પાળી થયા ને દમપીઆમા બેગી અમે ઉતારે ગયા, જમા પરવારી વહેના મુખ મયા અને સવાગમા ચાર વાગને ઉડી અમે ઉતારેથી નીચળ્યા થોડો માર્ગ તો અમે દમપીઆમા જ બેગી નડા થો તેમા બેગ બેકા પણ આસપાસની ગીચ આડી, નિકેન વન જોઇ મને થતું હતું કે જુન ચૂકે કોકો નીકળ્યો તો થી દશા થાય ! ” સાથે તીર કામયા વાગી બી. લોકોની એક ટોળી હતી એટલું સાર હતું હોત, ત્રાસા, ભુગળ, સરણાઇ, ધાગેતના ખા પી રજના વગાડી કોતરમાથી વાગે ચીની બહાર કાનાર એક બીજી ટોળી અમારી આગળ ગઇ હતી નાહનમાથી ઉતરી ગાઝ ઉપર મચિયા બાધ્યા હતા તેના ઉપર જમ અમે બેગ તીરકામયાવાળી ટોળી પહેલી ટોળીને જમ મળી અને જમનને ધુમવી નાખે એવો અનાજ ધર્મરહો “ એ વાન આ થો ” એમ મ્હારા મનમા તો થયુ હતું સાહેનના અતગમા શુ થયુ હતું તે તો તે જાણે પણ અમારા જન્મેમાંથી કોઈ એમ બોરી દે એમ ન હોય મચિયાની કાયાની ટીપગ જરા પાડુ જ નતા નુ ચુ થયુ અને મચિયા તુડી પડે એમ તો નથી કેની તે અમે વારવાર જોના, આડની ડાળીને જેટલી પકડતા, કદાચ પીએ તો કેટલાં નીચે જઈએ તે તપાસના વાધની એકા. મર્જના સાખળીને મને એમ થયું કે વર્તમાનપત્રમાં નામ આવે તે કારણસર ખાની હું અહીં ક્યાં આ-યો ? હવે ઇનાજ ના દોનાથી સાહેન બેગી ગ્લા હોય એમ તેમના મોપરથી, વર્તનપરથી મને લાગ્યુ એટ-

લામા એક ઝાડીમાંથી વાઘ નીકળી સામા ખેતરની વાઘમાં ભરાતો અમને દેખાયો. અમારે જે કંઈ કરવાનું હોય તે માટે અનુકૂળ જોય હતો એમ સમજી દોલ વીરેતો અવાજ બધ થયો હતો, ટોળીના માણસો અમારાથી દેખાતાં ન હોતાં પ્રથમ તો “ આપ બેડીએ ” એ મુજબ અમે જાનેએ એકેકને ગોળી છોડવાની મુજબ કરી આખરે સાહેબનું માન ગળના ખાનર મેં એક ગોળી છોડી ખેતરની વાઘમાં, તે અદૃશ્ય થઈ ગઈ અને વાઘ દરમિયાન થયો સાહેમે તરત જ ગોળી છોડવાનું કામ ઉપાડી લીધું અને મને નિગમ થઈ સાહેબે બેએક ગોળી છોડી અને તેમને સમજ પડી કે જાડીને બાધેની રેતીની યુલ અને જીવતા જંગલના પડેડાંવા વારમા તફાવત ધણો હતો વાઘ પછી અકળાઈ બરાડા મારતો હતો નાસનાની બારી શોધતો હતો એટલામા સાહેમે એ તાપર તાકેલી ગોળી ખેતરના રમણાથ ઉભા કરેલા ઘાડીઆને લાગી, તે ઉઝળી વાઘ આગળ પડ્યો અને વાઘ ઘીટનાઈ વાઘ વટાવી મેદાનમાં આગ્યો સાહેબે પુન ગોળી છોડી અને સચેત થયેલા વાઘ ગોળી કંઈ દિશામાંથી આવે છે તે જાણી અમારા જા. આગળ આગ્યો જાડ ઉપર ચડના જાય, ઉંચે જુઓ, કુદે, પડે, પાછો કુદે અમે જાનેએ એકેકની સામા જોના માણુ, અમારામાં એનાની દામ ઝડી ન ટોલી ડારનિનો સિદ્ધાન્ત કે મે દિવસપર, કે મે રા-યો હતો એટલે બરાબર થાક હતો, અને એ સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે તો વાઘ જીવો ને અમારે મરણ પડ્યો એ વિચાર આગળ સિદ્ધાન્ત અકારો લાગતો હતો તે કરતાં તેનો સ્વાનુભવ થઈ પડ્યો થવાની કલ્પના વધારે અમલ થઈ પડી હતી મોત સન્મુખ આવી ઉંચું હોય એમ થતું હતું પ્રભુબક્તિમાં લીન કેમ થવાય તેને પાઠ મળતો હતો સાહેબે નિ શ્વાસ નાખના હતા અને એમનાથી “ ગોડને મળોધન થઈ જતું હતું એટલામા સાહેબ મોની ઉડ્યા ઉતરી મારેને ” “ નાજે, સાહેબ, મહાર એ ક મ નહીં, મને નહીં આવડે એમ મેં તો પહેલેથી જ કહ્યું હતું ” “ ગોળી તો પાંચ માત્ર છે પણ વાઘ હાથ જીવપર આવે તે સમયે જોઈએ મારે હું છોડવા નથી માગતો, ” સાહેબે હુનો જવાબ ક્યો જીવપર આવવામા મુ બાળી હતું તે હું સમજી શકતો ન હોતી. આમ જીવેણ પાંચેક મિનિટ પસાર થઈ અને ગોળીમાર ના સમજાનાથી પેની બન્ને ટોળી મે ન તરફ આવી પહોંચી વાધને જીવેણ જાગતો અમારા ઝાડી ઉપર ટાપી રહેલો જોતા જ અમાની બહાદુરીનો ખ્યાલ એ માણુએને આવી ગયો હશે એમ વિચાર છુ એટલામા જ એક સતર વરના જુનાને તીંગ છોડી વાધની ગતિ અટકાવી, બીજું છોડતા જ તે રામ શરણ થઈ ગયો અમારા ઝાડી પાસે તે ટોળી ધીરે ધીરે આગળ લાગી અને અમે નીચે ઉતરના માણુ બુઝેા મારો ઉતરી પડનાની સ્થિતિમાં અમે આગ્ય અને સાહેબે ક્યા તો પડી ખાતરી કરવા અથવા તો જગતને તેમની બહાદુરીનો ખ્યાલ આપવા એક બહુડની ગોળી છોડી અને તે મરેના વાધના પેટમાં સચોટ વાગી “ શામાસ, શામાસ, ” એ શબ્દો મહારા મોખર આગ્યા પ તુ સાહેબ મહારા ઉપરે તેનાથી હું તેમજ ગયો અમે જાનેએ જુરફો માર્યો, વાઘ

“ નિવાનગાસ્ટી ડારનિમા આ પ્રમાણે ઝિદ્દાની હાલિને અત્યા વિરહેમાં જે વિગેર બળવતર ” તે શ્વ ને જાનના જીવવાને વધારે લાયક છે

પાસે જઈ અમે મન્ને ઉભા, બહુકનો કુદો જમીનપર રાખી, એક પગ વાવપર મૂકી, મને પાસે ઉભો રાખી સાહેબ પોતાની જોડે હમેશા એક કાચની રાખના હતા તે પટાવાળાને પામે મગની તેમાથી કેમેરા કાઢી તે વતી તેમણે છગી પાડી સાહેબને લાને એમ લાગુ હોય કે એમનું છાતન સફળ થયું પરંતુ હું તો જાણે નવો જન્મ મળ્યો હોય એમ ગણી ઉતારે ગયો. બીન લોકો માહો માહે કંઈ વાતો કરતા હતા પણ મને સમજ પડતી ન હોતી એમનાથી છુટા પડતા પેલા બીન યુવકને મેં પાચ સોના મહોળ આપી, સાહેબને તો પૈ પરખાવવાની દોષ જ નહીં ગાડી કનાક પડી મને એમ હતી એટલે ઉતારેથી તરત જ અમે રોડન તરફ ગયા મહાન કડીને કોણ જાણે શું ખમર મળી હશે કે સાહેબને મળતા તો તેણે ધન્યવાદ આપ્યો પણ ગાડીમા બેસવાનો વખત થયો એટલે અમને તેણે કંઈ કે અહીના વાઘ બહુ ઝુનુની અને જમની દોષ છે માટે શિકારીનાં મોટી ટોળાં પિના એમનો શિકાર કરવો સનામત નથી અને તો તેની શિખામણ અક્ષરે અક્ષર ખરી નાગી ગાંગમા સાહેબે મહારી સાથ શિકારની વાત કંઈ પ્રીધી, મને કે અમને મેં તે સાલગી એમની બહાદુરીપર વાચ નિમંધ લખવા કહેતે તો પણ ઉપરી હોવાથી મહારાથી ના પડાય એમ ન હોતું.

પૈર પડામ્યાને ત્રીજે જ દિવસે કેટલાક દૈનિક પત્રોમા “સોનગ”મા વાંચના શિકાર’ એ મધાળા નીચે સાહેબની બહાદુરીના વખાણ આવી ગયા હું જોડે હતો એમ તેમા લખ્યું હતું દેશ પ્રદેશ એ વાત ફેનાઈ હશે પરંતુ અમે જે શહેરમા હતા ત્યાં જુદી જ વાત ચાલતી હતી સોનગ તો બિચાર એક ગામડાની સ્થિતિમા હતું શાહી વધારે પૂરવા માટે જે પટાવાળાને મેં કપા આપ્યો હતો તે સોનગમા અમારી જોડે જ હતો એટલે તેણે ખરી વાત કચેરીમા તેમ જ શહેરમા ફેનાની દીધી હતી સહુદને કાને એ વાત ગઈ હતી તેમ જ વર્તમાનપત્રનો રીપોર્ટ તેણે વાંચ્યો હતો સાહે મને મળતા જ તેણે પેપરમાથી કાપણી આપી કંઈ.

“કોની મગદુર છે કે વીરનાનો જમાનો વહી ગયો એમ ઉચારી શકે?” કાપનીની પાછળ એમએક મેં જોયું તો એક પાતળો કોરો કાગળ ચોટાડી સોનગના જમનમા બનેલી સત્ય ધનનાનો અક્ષરે અક્ષરનો તેની દીખળી લાપામા રીપોર્ટ હતો.

“તમારા સાહેબ પોલિસની લાઇનમા જોડાય તો આજના વખતમા સારી રીતે નીબી શકે”
“કેમ?”

“વાહ, જરૂર પડે સાક્ષી પણ સારી રીતે ઉભા કરી શકે” આ સુધારે ના જમાનાની ખૂમી જ એ છે આનું જુદાઈ, જમ આજના વખતમા જે ના ચલાવે તે ન્યાત બહાર ફેનાળાને મામે કોનેજ કાઢી તેને મજવામાંથી એક દમડીનો પણ ખર્ચ નહીં, ચાગીના હાથાની કોટાગી લઈ પાચો નાખ્યો, પોતાનું નામ સગ્યા સાથે જોડવાની ઉદારતા બતાવી એટલે તેના કર્તવ્યની અવધિ આની મછ, વ્યવસ્થાપકોના મનથી એવી સરથા અને સ્વભાવ જરા પણ તકાવત રહ્યો નહીં એક મોટું ફડ ઉઠા કરતા સભા મળી આપણે પ્રમુખ થયા, તપનાંથી

અરતો યને સ્વાર્થ. ૨ •-૮-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

વાગ વાર આપણને વધાવી લેનામા આજ્યા, આપણા શુભાનુવાદ ગવાયા ના આપણે પહેલ દાગી
મનનુ મોટાપણુ ખતા યુ, ના પ્રસાસ કરવામા એકદમ ઉદાર થનારે ઉદારતા ખતાવી દુ ખતી
ગભીરતા આલુએ ગદી ગઇ, વખાણુ કરવાનો પ્રસંગ એરીતે મળ્યો તેને વધારી લેનામા આ-યો-
ડાપુત્રી કલેક્ટરસાહેબ, તમારી ખરી કસોટી અમે હવે કરીશુ જેજીઅમની ખાતાખરાખીને
અમે અમારા નિશાળના અજ્ઞાન બાળકો પાસે કરણ તથા ઉરતાની આશા રાખનાર તમે
નમારા બહુ સાહેબો, તેના હુકમને હાજી હા કરનારાઓ, શુદ્ધિમા આગળ વળેલી, સુધારાની
દોષે પહેલેની યુરોપની પ્રજા પાસેથી આર્યાવર્તમા માથે લટકી રહેલા આ અસહ્ય દુકાળના
સમયમા અમારે માટે દાઝ દેખાડી તમારે મનુષ્યત્વ એવું દેખાડી આપો છો તે અમારે હવે
જોવાનુ છે ”

“યુરોપ તો અત્યારે પૈમિ ટકેથી પુનાર થઈ ગયુ છે ”

“હા અને અમે તો ડુબેરલાડારીનો અનતાર હોઇશુ અમારા બાળકો પાસે તો ધનના
ડા તેની જાતકમાઇના ભરી ગાખ્યા હશે દિલ્હી નિધનતા, ગરી પાઇનો ખ્યાલ જોઇતો લેવ તો
આ વાડી મગના છોડી, એક રાતમા બગીસ હજારપણુ પાણી ફરે એની પાર્શ્વોમા જનાનુ
આવે તો માડી વાળી જરા મ્હારી જોડે ચાલે એટલે બધો ભ્રમ ખુ નો થઈ જરો કાઝ વેપારી
રહેો ખડયો લડાઇને અમે કમાઇ ગયો હશે તો તે મિચારાનુ પટ્ટીનુ ધાન્ય લડાઇ ખવ થયે
પેટમાથી કાની નાખ્યુ બાની મુગી રાખી આગર જાળવવા માગતો હમે છના વધારાના પચાસ
ટનના કર માટે જવાબ દેવાનો હજીમિચારા માટે બાકી રહ્યો તમારો કોઇ જાતનો નાનો કે મોટો
સ્વાર્થ સચાય તેને લીધે ભારતની કુદંશા કેટલે દરજ્જે છે તેના તમને જરાપણુ ખ્યાલ
રહેતો હશે તો તેની તમે ખરમા કરતા નથી ”

આ નિધય છેડતા જ તેના મોનો રમ બલ્લાઇ જતો રાખ્દોનો અગ્નિનિત પ્રગટ તેના
મોમાંથી નીકળતો હું તેની નકગર આગળ મ્હાત થતો, મ્હારે હેયુ નરમ ખતી જતુ તેણે
ખોનનુ બધ ક્યુ અને એ હતુ

“ત્હારે કેનુ ખરૂં છે હું અને મ્હારા જેવા ઘણા ગુન્દેગાર છે ”

“પહેલી તારીખે શપાભાઇ મળ્યા, એટલે આ નિચાર મ્હેવાના નથી ”

આમ વાત થતી એટનામા પટારાગાએ આની નમનતાઇથી એક ખી તેના હાથમા
આપી પટારાળો મૂઝમા હમી આવતો થયો ને સહદે કહ્યુ

“લો આ સાક્ષી નજર તણ મ્હાર કહ્યુ માનો તો એક વાર્તાલખી તમે આ બેદ
ખુ નો પાકો તો સાર જગતમાં કઇ કઇ આવા શિકાર થતા હશે કોઇ તેમની આખ
માત્રથી વાધને બકરી જેવા બનાવી દેતા હશે, કોઇ ઝામ ફેરવી તેને જમીનદોસ્ત કરતા હશે
તો કોઇ તેના સન્દ માત્રથી તેને જોવા પગર હવામા બદૂકની ગોળા છોડી તેને ઠાર કરતા
હશે વીરતાના જમાનામા જે ના ચાર્ય તે થોડુ ”^૧

“ એ તો ખરૂં પણ હું શું લખું ? ”

આમ બોલું છું એટલામા સુદેને એકાએક હસતું આવ્યું

“ કેમ છું થયું ? ”

“ એ તો કંઈ નહીં અને તમારી નેમ તાકવાની રેતીની ચુલુ યાદ આવી ”

“ એમા હસવાનું શું ? એ તો ચીખવાની એક રીત ”

“ તેની કાલ ના પાડે છે ? પરંતુ હિંદુશાસ્ત્રની એવી માન્યતા છે કે મનુષ્યને પૂરું જન્મના સંકારની એક પ્રકારની આખી રહી જાય છે વાધનો શિકાર કરવા તમારા સાહેબ બહાર ગયા ત્યાં પણ તેને ચુલુનું સ્મરણ રહી ગયું અને એક નાગકાની સાથે સાહેબે ચાડી-આને ઉરાડી મુક્યો ”

“ અરે, જવા દેની એ વાત એ ચાડીઓ વાધ પાસે પડતા જ તેણે ખેતરમાંથી બહાર નીકળી ઝાડ આગળ આવી અમારા હાઝા મગડાવી નાખ્યા ”

“ મને તેમ પણ તમે આ આત્મકથા લખો ”

સુદેને અતિ આત્મહ નેધ આળે મહારે તેને કહેવાની ફરજ પડી “ ખરૂં પૂછો તો મહારો ચુલુગતીનો અભ્યાસ ઝાઝો નથી, અને લખતા નહીં આરંભે ”

“ તમે નખતે તો ખરા, હું સુધારીને માસિકમા મોકલીશ અનુભવેલું બરાબર લખજો નો એની મેળે જ સાંઠ લખાશે ”

“ તે તો ખરૂં પણ એમાં વળ્યું શું ? એવા નખાણની બીજાને કંઈ કેટલી ? હું તો જૂન-તુવારી મેસી ગટ્ટે પણ બીજાઓ જગતમા એવી બુલોની દાડી પીટીને કાંઈ તેને કચગ-પટ્ટીને દવાને કરશે તો કોઈ ગાંધી ડી દુકાને પડીકા બાધનામા ઉપયોગ કરશે મહારા મગજનું કાચનું ઘઈ જશે અને દુનિયાને તો ટીકા કરવાનું સાધન મળશે ટીકા કરતાં તો બધાને આવડે પણ કતમ, ખાંડો લઇ કામગીર નિચાર લખના બેસે તો સમજ પડે કે સારું લખવું કેટલું અઘરું પડે છે ”

સુદે હસતા હસતા કહ્યું “ ખરૂં જ એ ગિયાગએને અનુભવ ગો ? એમની નજર આગળ સરિના વહે તો સમજી શકે કે વહાણું કઈ દિશામા જાય છે મહાર કહ્યું માનો તો તમને પ્રથમ લખવાનો નિચાર થયો ત્યારથી શરૂ કર્યો ” તેની ઉઠાને પુનઃ હું આધીન થયો અને જગતમા દાગી પાત્ર થવાની ફરકાર ના કરતાં આ વાત લખી મેં સુદેને આપી

સર્વ દક્ષ સ્વાધીન,
-સવત ૧૯૭૫, માર્ગદર્શી સુદ નીજ }

ઉપધુગી કવેકરની રમથી
રાજેન્દ્ર.

અશ્વપરીક્ષણ.

લેખક -૨૧ હરિશંકર દુર્લભજી ત્રિવેદી, બી એ.

બ્રહ્માનું સૃષ્ટિચતુર્થાનું કાર્ય લગભગ પૂરું થવા આવ્યું ત્યારે તેમને એક નવો વિચાર સ્પુર્યો તેમણે કૌષાધ્યક્ષને બોલાવ્યા અને કહ્યું “ કેલ્યાધ્યક્ષ, પચતત્ત્વોનો થોડો થોડો ભાગ મારા કારખાનામાં મોકલાવો કારણ કે મારે એક નવું પ્રાણી ઉત્પન્ન કરવું છે ”

કૌષાધ્યક્ષે જવાબ આપ્યો “ જગત્કર્તા, સૃષ્ટિચતુર્થાનું પ્રથમ આવેશમાં જ્યારે આપ, હાથી, મગરમચ્છ, વ્યાધિ, સિંહ આદી પશુઓ રચના લાગ્યા ત્યારે ભડોળ તરફ આપે ધ્યાન આપ્યું જ નહિ, તેથી સમજ અને ધન પદાર્થો તો લગભગ ખુબી જના આવ્યા છે ‘ પૃથ્વી ’ અપ્ અને ‘ તેજ ’ બહુ જ થોડા પ્રમાણમાં ગીરીકે છે માત્ર ‘ વાયુ ’ અને ‘ આકાશ ’નો જથ્થો લોભએ તે કરતાં પણ વધારે છે ”

ચતુર્ધુખી ભગવાન એ સાલળી જરા ગભરાયા અને ચાર હાથે ચાર મૂંઝોના છેડા આમળના લાગ્યા થોડીવારે બોલ્યા “ પરિમિત સાધન સામગ્રીમાં જ ખરું કૌશલ્ય અને સાચી કળા રહેલા છે તમારા ભડારમાં જે રહ્યું હોય તે મોકલો ”

સંજન કાર્યમાં આ વખતે બ્રહ્માજીએ ‘ પૃથ્વી ’, ‘ અપ્ ’ અને ‘ તેજ ’નો બહુ જ સંકોચથી ઉપયોગ કર્યો નવા પ્રાણીને શીંગડા કે નહોતર આપવામાં આવ્યા નહીં, અને તેના દાંત માત્ર આવી શકે તેના બનાવવામાં આવ્યા—કરડી શકે તેવા નહિ

તેની બનાવટમાં ‘ તેજ ’ દ્રવ્યને એટલા કઠાપણથી વાપરવામાં આવ્યું કે તે માર મચ્છમાં જવાના સાધનરૂપ જ થાય-રણુશર નહિ

આ પ્રાણી તે અશ્વ

‘ વાયુ ’ અને ‘ આકાશ ’ દ્રવ્યો એની બનાવટમાં છુટે હાથે વાપરવામાં આવ્યા એને પરિણામે એ અદ્ભૂત પ્રાણી, આકાશાતિક્રમણ કરવા અને પવનને પણ ચક્રની નાખવા, સતત પ્રયત્નનીય રહેતું બીજા પ્રાણીઓ તો કારણવશાત્ દોડે પરન્તુ મોડો તો બળે પોતાના શરીરમાંથી પણ બહાર નીકળી જવા મથતો હોય એમ કષ્ટપિણુ કારણ સિનાય દોડ્યે જતો ચિકારની અથવા તો કોઇને મારી નાખવાની જરા પણ વાછા સિનાય, શત્રુમાં લય થતા સુધી તે ગાઠ તિમિરમાં આગળને આગળ દોડે જ જતો

પ્રજાપતિ બહુ જ આનન્દ પામ્યા જૂના જૂઠા પ્રાણીઓ માટે એમણે જૂના જૂના સ્થળો રહેવા માટે નીર્મા હતા-કેટલાક માટે જંગલો અને કેટલાક માટે શુદ્ધિઓ પરન્તુ નિરનાય વૃત્તિવાળા અને વેગથી દોડનાર મોડા ઉપર ખૂબ પ્રસન્ન થઈ, બ્રહ્માએ સ્વર્ગની જ દેખરેખ નીચેનું એક ભવ્ય મેદાન તેને રહેવા માટે આપ્યું

આ મેદાનની નજીક માનની રહેતો

તે માનની ભૂટકાટ કરતો અનેક વસ્તુઓનો ટંગતો કરવામાં તે આનન્દ માનતો, અને જ્યાં સુધી એની વસ્તુઓનો મોટો ડુગર ન થાય ત્યાં સુધી તેને ચેન પડતું નહિ પવનને પણ

હકાવતુ અને અતક્ષિને પાટુ મારતું આ જનનર જ્યારે તેણે જેણે ત્યારે તેને વિચાર આ પે
કે જે હ આ ઘેડાને બાધુ તો તેની વિરાળ પીક ઉપર મારો ભાર નહ જવાતુ ઠીક પડે

આ વિચારની તેણે એક દિવસ ઘેડાને પકડ્યો

માનનીએ ઘેડાની પીક ઉપર જન માણુ અને તેના મોળામા ચોક્કુ ચળવ્યુ ઘેડાને
મરામ રાખવા માટે તે તેને નિયમિત રીતે ઘસતો અને ખૂન માનેસ કરતો હવે પોતાની
જ્ઞાન મુજબ વર્તતુ એ ખૂન લરેકુ છે એમ યાદ આપવા, માનનીની એડી અને ચાણુક એને
માટે તૈયાર જ રહેતા

ખુદની જગ્યામા ટૂંકા -રી જાય અને કાચ નહી જાય એ બીકથી માનનીએ તે
વો ની આસપાસ મોની દિવાલો બધારી આથી બન્યુ એનુ કે વાન જેને રહેના માટે જગન
આપ્યુ હતું તે જગતમા જ રહેતો, સિદ્ધ જેને રહેના માટે શુદ્ધ આપી હતી તે શુદ્ધમા જ
રહેતો, પડતુ ઘેડા-જેને રહેવા માટે ખુણુ વિરાળ મેદાન આપવામા આન્યુ હતુ તેને
તમેનામા તેના વિશે ગાળવાના આ યા 'વાયુ' અને અન્ય દ્ર વ્યોએ ઘેડામા સ્વતન્ત્રતાની
મરુ-જા જગારી હતી પરન્તુ થો । જ વખતમા એને જ નીધે એ બધનમા પુરાયો

બધન પોતાની પ્રતિધી જ મિત્ર છે એમ જ્યારે તેને નામના માણુ ત્યારે ઘેડો
તમેનાનો દિવાનને પગથી લાગ મારના લાગ્યો, પણ આથી તો દિવાન કરતા તેના પગનો
ખરીએત જ વધારે ઇજા થઇ તો પણ દિવાન ઉપ થી ઘેડોએ મુનો ખર્ષો, અને સુદર
દિવાન ખરાગ થઇ

આથી માનવીને કુખ થયુ તે નમડ્યો 'કેરી કૃતમતા । શુ હું તેને ખાવા પીવા
નથી આપતો ? મોટા પગારદાર નોકરો, રાતવિસ તેની સલાળ લેવા માટે શુ હું નથી
રોકતો ? ખરેખર આને પ્રસન્ન કરવો એ બહુ જ મુશ્કેલ છે'

પડી ઘેડાને પ્રસન્ન કે ના માટે નોકરો તનતો મહેનત કરના લાગ તેને હેડનના માટે
અનેક મોહક યુક્તિ પ્રયુક્તિઓનો એવો સફળ પ્રયોગ કર્યો કે છેવટે, લાતમ રવાતુ અને
એના એવા બીજા તોફાન કરવાતુ તે ઘેડો જુની ગયો

પડી માનવીએ તેના મિત્રોને અને પડોળીઓને પોતાને ત્યાં બોનાયા અને આનન્દા-
વેદમા આવી બોલ્યો "ભાઈઓ, મારા પે । જેવો રનામી—પરાયણુ ઘેડો તમે કદી ક્યાઈ
જોયો છે ?" તેઓએ જવાબ આપ્યો "ના, કદી નહિ આ ઘેડો તો નીકના પાણી જેવો
જ્ઞાન અને તમારા ધમ જેવો ગરીબડો દેખાય છે"

એ તો મા' હજો કે પેડાના જન્મ વખતે તેને સીંગડા નહોર કે પૂગતા દાંત આપવામા
આન્યા ન હોતા હવે એાજમા પૂર જ્યારે દિવાલોમા-અરે હનામા પણ લાત મારવાતુ બધ
થયુ ત્યારે પોતાની લાગળી પ્રદર્શિત કરવાનો 'ખુખારતુ' એ જ એ-માર્થે વોગ માટે રહ્યો હતો
પણ આથી (ખુખારનાથી) તો માનનીને ઉધર્માં વિન ન વા લાગુ

આ ઉપરાંત વગી ઘેડાના આ, ભક્તિપરાયણતા અને કૃતજ્ઞતાના જય જીતથી । (ખુખાર-
રતુ તે) તેના પડોળીઓ ખુદી યાય એ અસભરિત હતુ તેથી ઘેડાતુ મોટુ પણ બધ
કરવાની યુક્તિઓ માનવીએ મોધી કાઢી

પણુ આ સુધી ધોડાના ચીરમાં જનીક પણ આસ રહેવા દેનાની બૂલ કરનામા આવે ત્યાં સુધી તેનો અવાજ તફન બધ કરી સકાય જ નહિ. આથી ધોડાના ગંગામાંથી તેનો લાગતો તૂટતો આતંરવર અવાર નવાર બહાર આનના લાગ્યો.

એક દિવસ એ આતંરવર બહારને કાને પહોંચ્યો.

લગવાન સજા તેના ધ્યાનમાંથી ભૂત થયા આખ ઉઘાડતાની સાથે જ એમણે અનિમિત્ત મેદાન તરફ દષ્ટિ નાખી તો ત્યાં ધોડાનું નામ નિશાન પણ નહીં.

એકદમ કોષાવેશમાં આવી યમરાજ તરફ જોઈ બોલ્યા “આ બધું તમારું જ કારણના જણાય છે, તમે જ મારા ધોડાને ફરી ગયા છો.”

“હે ભૂતમાત્રના સજ્જનહાર” યમરાજે ઉત્તર વાળ્યો, “આપની બધી અનિષ્ટ શક્તિઓ આપ મારા માટે જ અધરી રાખે છે ! મનુષ્યજાત તરફ જરા નજર નાખના જો આપ કૃપા કરશે તો આપની સુદર સહિમાની અનેક આપત્તિઓનું કારણ આપને સદૃશ જણાઈ આવશે.” બ્રહ્માએ તીચે નજર નાખી તો ચાર તરફ દિનાનોયી બન્ધ ડરેલો એક નાતો વાડો તેમની નજરે પડ્યો, અને અત્યંત દુઃખથી ઝુરતો દયા ઉપજાવે એવો ધોડાનો આતંરવર તેમાંથી નીકળતો સહજાયો.

ક્રોધથી ભૂકૂટી ચડાવી બ્રહ્મા બોલ્યા “ કે મનુષ્ય ! મારા ધોડાને જો એકદમ છુટો નહિ ડરે તો હમણા જ વાધના જેના ફાન અને નહોર તેનામાં નીપજાવીશ.”

“ ધાતકીપણાને ઉત્તેજવું એ તો આસુરી કૃત્ય ગણાય લગવાન ! ” માનની શાન્તિથી બોલ્યો, “ તો પણ આપે સરજેન આ પ્રાણી વિષેની સત્ય દૃષ્ટીકત તિવેલન કરવાની રમ્મણ તો મારે ડહેવું જ લેઈએ કે આ ધોડો અત્યંત રહેવાને લાયક જ નથી સિદ્ધકર્મના અશ્વિનુત નમૂનારૂપ આ તમેયો જે એના જ અક્ષય મુખને માટે બાધ્યો છે.”

બ્રહ્માજીએ પોતાની હ છોડી નહિ એટલે માનવી ફરીથી બોલ્યો, “ પ્રભુ ! આપના ડનાવિધાનને હું નમસ્કાર કરું છું પરંતુ સાત દિવસ પગી જો આપ એમ જ કહો કે મારા તમેના ડરતા આપનું મે ! ન એને માટે વધારે ચોગ્ય છે તો હું મારી દાર ડશન કરના તૈયાર છું.”

આ પછી મારી કામે નળ્યો તેણે ધોડાને છુટો મૂક્યો પરંતુ તેના આગવા પગ આંધી લીધા પરિણામ એવું મુજી ! જાણ્યું કે દેડકો પણ પેટ પકડી દરશે.

અર્ગને શીખરેથી બ્રહ્મા પોતાના ધોડાની એ દાસ્તગતનક ગનિ નિહાળી શક્યા પરંતુ દયાજનક કામણ જોઈ શક્યા નહિ પોતાનું જ સરજેનું પ્રાણી પોતાના જ દેવી કનનિ આમ દારીને પાત્ર બનાવતું જોઈ બ્રહ્માને બહુ જ ખીજ ચડી તેમની ઉઘ્યા “ મારા જ ગૌરવને ઢીલું બતાવનારી આ મારી જ લયકર બૂન છે ! ! ”

અતુડપાના કરણાજનક ડોગથી માનવી બોલ્યો “ પિતામહ, આવા અભાગી પ્રાણીને હું શું કરું ? જો આપના ઉત્તર સ્વર્ગમાં આવે રાખવા લાયક મેદાન હોય તો હું તેને આપની સાથે ત્યાં મોકલી દેવા મહુ જ ખુશી છું.”

“ તારા તમેલામાં એને પાછો લઇ જા ” અધીરા ચર્ષ મહાએ કહ્યું.

“ દયાળુ દેવ, ” માનવી ધીરેથી બોલ્યો “ મનુષ્ય જાતને માટે એ કેવો ભારે બોલે થતો ? ”

બ્રહ્માજી બન્યા “ એ તો માનવ માત્રનો બોલે છે.”

‘ઉપા-“સ્વરાજ્ય-પ્રતિજ્ઞા.”

(પ્રથમ ખડ.)

લેખક—રા સેઠ પુરુષોત્તમ નિશામ માવજી.

(માનુ સચિત્ર ઐતિહાસિક વાર્તા)

પ્રકરણ ૧૮ મુ

શુભ મન.

*“He who throws the dice of destiny,
Though with a sportive or unthinking hand,
Must wide the issue, be it life or death*

—Smith

રાત્રિનો વખત હતો શણકારાચના ચપનચૂમા નવેળા પધુ-સંવારઆઇ નીચુ માયુ રાખી
કાઇ પણ નિશ્ચારમાં નિમમ ખેડી હતી તેવામાં તેને ચોકાનતા નમ શરૂદો તેને કાને પડ્યા
“તમે યાક્યા હશે! આજ નિશ્ચય અમ પડ્યો હશે!”

અમળી ઉચે જોયુ તો સન્મુખ ઉપગના શરૂદો ઉચ્ચારતો તેનો સ્વામિ બાજરાવ ઉભો
હતો એક ક્ષણ માત્ર તેના તરફ નજર કરી પુન નીચે જોયુ ઉત્તર ન મળતા તે પુન બોલ્યો -
“દામીને મોનાવુ? તેને આવના જરા રાર નામને અલ્પારે માનુ શ્રીની સેવામાં હશે
સ્વામીની આ દાસ તમારી મેવામાં હાજર છે”

ધીમે ધીમે શરમાતે અવાજે બાળા બોલી -“આપની દુ કિકરી છુ આપનો કુકમ
ટોપ તે નમવવા તૈયાર છુ”

“હાની, તું કેની બધી હડી પડી ગયની નાજે છે!” એમ કહેતો બાજી તેની સોડમાં બેઠો
અને તેનો મુ ૨ નાળુક હાથ પોતાના હાથમાં પકડ્યો તે યુવાન હતો મોજીનો રંગીલો હતો આ
દુનિયામાં ભોગવાના અનેક આનંદો તેણે ભોગવ્યા હતા પણ અત્યારે એક ક્ષણ માત્ર પણ
આ મૃદુ હાથ પોતાના હાથમાં પકડતા તેને વિગન આનંદનો ઝલ્લકાર થયો તેના પોતાના હાથ
મજબુત હતા, પણ મનોહર આકૃતિવાળા પાતળા અને સુંદર હતા પણ ઓચિંતી તેના મુખપર
નજર કરના તેને લાગ્યુ કે અસાધ્યપણે પણ તેના સુકામળ હાથ પોતે પકડના કદાચને
દુખના હશે, કેમકે તેની મુદ્રા અત્યારે તેને વધારે સફેદ લાગી, તેની આંખો ચીંચાઈ અને
તેણે પોતાનો હાથ તેના હાથમાંથી એવી લીધો

“બહાલી, શુ ગુસ્સો લાગ્યો?” “ના”

“તારો હાથ થોડીવાર મ્હારા હાથમાં રૂં પકડ નહી?” “જેવી આપની ઇચ્છા”

જમનાબહેન સ્મારક અંક ૩ ૨૮૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આ પ્રમાણે લાગણીનગરના અવાજથી મોનાતા શબ્દો સાંભળી બાજુ બોલ્યો “ બહાધી, મને લાગે છે કે આપણે આ પ્રમાણે ધણુ ધીમેથી આગળ વધીએ છીએ ”

“ આપણે સમઘ કેવી રીતે ચલે ? ”—મધુ બોલતા અટકી

“ હા, પણ આપણે એક ખીજના સહવાસમાં આપણુ જીવન ગાળવુ છે ! ”

“ હા ” નિ શ્વાસ નાખતો અવાજ નીકળ્યો

“ અહાહા પ્રાણેશ્વરી, જ્યારે જ્યારે ત્હારા તરફ હું જોઈ છું ત્યારે ત્યારે મને સુખ નાને આનંદના જ ખ્યાન આવે છે ”

“ સુખ, આનંદ ક્યા ? ત્હારી સાથે ? ”

“ ત્હારી સાથે હૃદયેશ્વરી ! ત્હારી સાથે આપણે બન્ને યુવાન ઝીંચે આપણુ લાલ્લું જીવન અગાડી છે ” એમ કહેતો તેની વધારે નજીક ખસ્યો, તેના પગ સકનારના પગ સાથે અથડાયા અને તેનો હાથ તેની પાછળ લમણે અને તેણીના એક જરા પણ દાસવા સાથે તે જ ક્ષણે તેની કમ્બરે વીંટળાય એ સ્થિતિમાં રહ્યા—આ તેની ધારણા હતી—તે અતિ સુદર હતી, અને તેમાં અત્યારે વસી રહેતા રોકની ઉભરી રહેતી હાથ, બાજક પેંદની પરાધીનતા અને ખિન્નતાએ તેનાપર અનિવાર્ય અરજ કરી “ સકનાર, તું મને ત્હારાપર પ્રેમ કરવા દેશે ? ”

પણ તે ચમકી, ઝડપથી આંચકો મારી સીધી ખડી બેઠી અને તેની કમ્બરે પડતા હાથને તરછોટી નાખ્યો

“ પ્રેમ ! તમે ! ” કઠોર મહેલુ મારનારા શબ્દો તેણે ઉચ્ચાર્યા

તે હો ! કરકતો એકંદ્રમ પાછળ હાથે તેની આબોમાથી આનંદની હાથા ઉઠી ગઈ પણ તે ગમ્મતમાં જ બોલ્યો — ‘ હા, હું, નમીનસજ્જે બનેયો ત્હારો પતિ, સકનાર ! તું ત્હારો પ્રેમ તો આટલો બધો કડવો ધિ કકારપાત્ર લાગે છે ? ’

તે કાષ્ટ બોલી નહી, નીચું જોઈ રહી “ હું સમજ્યો હતું—જાઈ છું અને પ્રેમથી જ તો જીતીશ—ત્હારાપર પ્રેમ કરતા સ્ત્રીખરીસ—તમા મુધી—તમા મુધી—આમ જ—”

એમ બોલતો એ નીકળી ગયો—તે તેની પૂઠે જોઈ રહી

ખીજે દિનસ ગયો. પણ આખા દિનસમાં બાજુરાન દેખાયો નહી રાત્રે તેનો તિરસ્કાર કરવામાં પોતે જૂન કરી એમ લાગ્યું—સાસુ માથે તે દિવસે ધણુ સારું વર્તન ચલાવ્યું, અને સાસુનો પ્રેમ થોડા વખતમાં પોતાના તરફ જીતી લીધો સાસુને લાગ્યું કે વહુ તો સદ્ભાગ્યે સારી મળી ધારતા હતા તેવું કાંઈ નથી રાત્રિ ચઠ—સ્વામિ આવ્યો નહી તે હજી ઘેર આવ્યો ન હોતો, અને આવવાનો પણ ન હોતો પોતે મુખે બોલીને નહી પણ દરમિયાન દેખાવું હતું કે ‘ હું તને ધિ કકાર છું ’ એ જ કારણ—તેની દાસી આનંદી તેની પાસે

“હતી, ગંધાસખા મારી સુધ ગઈ, પણ સક્રવારમાઘને નિદ્રા આવી નહીં-ધણા કાફા માર્યાં પણ નિદ્રાદેવી પ્રસન્ન થયા નહીં-પણ માટે લાગણી થયા માઠી તેનીચર્યા, તેની પોતાની સાથેની વર્તણૂક, તેની નજર સામે ખડા થયા તેની લાગણી સ્વામિ પ્રત્યે જે ચાલી લાગી એ ક્યારે આવે કે પોતાની ઉદ્વેગતાઈ માટે ક્ષમા માગુ એવો પણ વિચાર આવ્યો, ધરમા મર્વ શાંતિ પ્રસરી હતી ત્યાં તેના કાનપર ધીમેથી પડતા પગનાનો ધ્વનિ અને ગજગણાટનો એવિયો તો અવાજ અચ્ચાપો નીચેના બેઠકખાનામા કાઢી છે એ ખાસ ધરમા તો સર્વ સુધ ગયા હતા. અત્યારે એકાંત એકતાપણ વસમુ લાગવા માંડ્યું-સાસુનો પ્રેમાળ દયાળુ સ્વભાવ તેને ધણો પસંદ પડ્યો હતો અને તેના તરફ તેની ખરી પૂજ્યશ્રદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ હતી, તેમને ઉગાડાને તેમની પામે જવા, સુખદુખની વાતો કરવાનું આ યુવાન બાળાના મનમાં અત્યારે એકદમ આવ્યું.

X

X

X

X

આ જ વખતે એ જ મકાનના નીચેના ભાગમાં બેઠકખાનાની પડોશના બંદાના ખડમા “ માણસો કાઈ શું મન ચનાવતા બેઠા હતા વચ્ચે ગાદીપર એક અતિ તેજસ્વી યુવાન પુરુષ અને તેની પામેની ગાદીપર એક અદોષ વયની સ્ત્રી, અને તેમની આલુમાલુએ રૂઝમાપર ચાર યુવાનો બેઠા હતા આ વચ્ચે બેઠેલો વીર શિવાજી હતો, તેની પાસે આ ધરની ગૃહિણી સાવિત્રીનાથ હતી, અને બીજા ચાર જણ તાનાજી, ચેશાજી, મુખોજી અને દાદાજી નરસ હતા.

“દેરામુખ હળુ આવ્યા નથી આજ ધગા મોડા આવશે કાઈ રાજકીય ગમમા કચેરીમાં શેકાયા છે તેમ બાજી પણ નથી માટે મહારાજ આપ યથેચ્છ વિચાર ચનાવો ” એમ કહી સાવિત્રીનાથ ઉઠવા લાગી તેને અટકાવતા શિવાજી બોલ્યો —

“આપ અહીં જ મિરાને ખાતુ શ્રી આપથી અમારે કાંઈપણ ખાનગી નથી આ વેદમરમા આપ અને આપના આ વીરપુત્ર જેવો વફાદાર મદદ કરનાર બીજા કોણ છે કે આપ બે ન હોત તો અહીં અમને મદદ મળી પણ મુશ્કેલ થાત ”

“અમે તો કાંઈ જ નથી કર્યું જે કાંઈ થોડું થયું કર્યું તે આપ તરફની અમારી જ ફરજ માત્ર બળતી છે ”

“મહારી શું ? માતાજી હું તો ઇશ્વરે નિર્મિત કરેલો એક નજીવો દથીયાર માત્ર છું તમે તો મહારી નહીં, પણ આ દિન્દુર્ધનની, આપણા બંદાના દેશની, ને આપણી સ્વતંત્રતાની અમૂલ્ય સેના બળતી ”

“આપણાં કાર્યોમાં પગલે પગલે માતા અબ્બા લવાની યશ આપો જમ બરાની ! જમ શિવજી ! એ અમારી વીર દાક છે તમારું કાર્ય તે જ ઇશ્વરનું કાર્ય છે ” આરીવાદરૂપ શબ્દો સાવિત્રીનાથએ ઉચ્ચાર્યાં

“હા, અફસોસ, આપ જાણો જો કે આ તમારા બન્ને ખેરામાંથી મારે નેહાંએ છે તેવી બંધુ મદદ મળી નથી તમારા બન્નેના અને દાદાજી નરસના બગીચે પ્રવેશો છતાં હળુ સુધી

આત્મનિમજ્જન ૨ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આ શહેરમાં-આ ખોરાઓમાં વચો, ખાની વચનો જ મળ્યા છે અને મહારા જુઝા નીચે માડમાં હમર ખારમો માણમો-યુનાન નીચે એકા ધર્મ સમ્યા છે મહારી અનુવ મહેનત-પ્રયાસનો આ નિર્ણય બદલો છે આટલો અસલ જીવન-આવો બેદર ન ખમી રાકાય એવો ત્રાસ, બપકર અત્યાચાર, આપણી, ગમોના ગામો ઉજગડ થરા, સ્ત્રીઓપર મથે-૦ બનાવકારો, હિંદુઓના ખૂનો, બાલકોના વધ, ગાંધાબોનો છગ, આપણા પવિત્ર દેનારો તોડવા અત્યાધિ અનન્યત પ્રકાર છડેચોક માથ તે છતા આજે તેમના પોતાના પરિત ધરો, બદધામ નેમતી રતત્રનાના રક્ષણુએ આજે આ હમરો જણામાથી માત્ર હમર ખારમો વીરો જ મળે એ શુ કહેવાય ?”

બધા તેણે લાગણીથી ભરેલું બાપણ સાંભળી જ્યાં તેમના સંવેદના હૃદયમાં એ જ લાગણી ઉત્તરતી હતી

“તે છતાં મહારાજ, આપ મને ખુદની રીતે ઠડે ચોક આપની મેવામાં રાખતા નથી” મુધોજી ખોની ઉઠ્યો

“મુધોજી, વખત આવે તને ખોનાવી લઈશ ત્યારે જ્યાં વીર તૈયાર હોય તેની જરૂર કેમ ન હોય ? અત્યારે તો ત્યારે, આ વીર દાદાજીએ અહીં જ રહી કાર્ય કરનાનું છે હજી અહીંથી ધણા લોકો મેળવવા છે તે કાય, તે પ્રયત્ન નમારે કરવાનો છે હજી એક અઠનાડીજી અહીં રોકાઈશ અને છુપી રીતે તમારી સાથે પ્રયત્નમાં સામેલ રહીશ ઘેરે ઘેર ફરીશ ધણુ” દેકાણાં હજી બાકી છે, તેમને મહારા પક્ષમાં લઈત

“મહારાજ, પણ દગો ફટકો થવાનો સંભવ હોય છે, તેથી સારવેત રહેવું અમે એ કાર્યમાટે તૈયાર છીએ, આપે તસદી લેવાની જરૂર નથી”

“દાદાજી, એ ખર્ચ પણ હમેશા મહારો એક વીર એ કાર્ય નળવે છે તપાસ રાખે છે તે તમે નથી જાણતા ? શુ નરહર સ્વામિથી અચાત છો ? આ શહેરમાં એક પણ પગલુ તેની રત્ન વગર હું ભરતો નથી આજે પણ અહીં હું માણુ શ્રી તમારો ઉપકાર માનવા આત્મે તે તેની સાથે દરો કરી, તેની ધન્યજા વિશ્વ”

“આ શુ તેની ઉદ્ધતાઈ !” દાદાજી ખોલ્યો - “મહારાજ, આપણુ રક્ષણુ કરના શુ અહીં અમે બધા હાજર ન હોતા ? આપને અહીં શુ બધ હોય ?”

“અહીં, મિનકુવ નહીં મારિનીગાર્ધ, મુધોજી અને તમે બધા હો ત્યાં મને શી ચિંતા ? પણ અત્યારે આ ધરમાં ખીજ કોઈ છે-એ જ નરહર-સ્વામિની કાળજી-તે ન હોત તો હું અહીં અત્યારે આવત પણ નહીં તેના જેવો કોઈ દુશીઆર તપાસ રાખનાર આજીવન નર નથી ધણી વખત તેણે મહાર ગણણુ કર્યું છે સ્વતંત્રતા અને ન્યાય એ માટે હમેશા એ તૈયાર આ વીર નરહર તો નરહર જ છે”

“આમિન,” સારિનીગાર્ધ ખોલી-“હું ધન્યુ છું કે તે કાણુ તે હું આજખતી રોત જરૂર હું એનો ઉપકાર માનત”

“તે કાણ મહાપુરુષ છે તે અમે કાઈ પણ જાણતા નથી = સિરાછએ ઉત્તર આપ્યો. —“પણ તે અમારો નરહરનામિ છે એ જ અમારે માટે પુરતું છે તેનો મને અહીં વધુ વખત રોકાવામા જોખમ સમાયતુ છે એમ ચેતનુ છે માટે હવે વ્યર્થ વાતોમા કાળ ન મુશવતાં જે માટે અહીં આવ્યા છીએ તેપર આપણે વિચાર ચલાવવો જોઈએ ”

“જેવો મહારાજનો હુકમ ” મુધોછએ ઉત્તર આપ્યો અને સિરાછના મુખમાથી પડતા જોત સાબળવા સરે ઉત્સુક થયા

“ જુવો, મુખ્ય વાત નક્કી થઈ-હવે તેપર વિચાર કરવાનો છે તમે ખાત્રી આપો છો કે સર્જેખાન અહીં થોડા દિનસમા આવનાર છે-અને આપણા, દરેક ફરમાન મુજબ કાર્ય કરવા આપણા આ હજારે વીરો તૈયાર છે ”

“હજુર થોડા દિવસમા તો આ સખ્ખા બેવડી ત્રેવડી થયા સમ્ભવ છે તેમ અહીંના મોઠા સાલુકારોએ લગભગ બેથી અની લાખ રૂપીયા તૈયાર રાખવાનું કહ્યુંનું છે આપની રસારી અહીં છે અને આપની હાજરીની થોડા ઘણા વફાદારોને જ હજુ ખબર જો તે છતાં તેઓ આશ્ચર્યજનક સપાટાથી કાર્ય કરે છે ઉત્સાહ, હોમે ની ધારાઓ વેગથી પ્રસરી રહી છે ” હાદાછએ સમાચાર કહ્યા

“હા, આપણી પાસે પુરતા માણસો હોત તે આપણી યોજનાને પૂર્ણ ફતેહ મળતે-હું સિપાઇનમ્ઓ છુ, આ યોજના કયા સુધી પાર પડશે એ સમ રહે છે પણ તમે બધા અને અમારા આ ગૃહના ધણી કાન્હોજરાવ, તમારા પિતા નરસ પ્રભુ અને ખીન્નઓ ખાત્રી આપે છે તેથી મેં આ કામમા હા પાડી છે સર્જેખાન દસ બાર દિનસમા આવશે તેને પકડવો ને, તેનું સૈન્ય આ બેઉ ખોરા અને સર્વ માવગ ખાત્રી કરી ચાલુ જાય નહીં ત્યાં સુધી એને કેદ રાખવો એ યોજના ધારીયે છીએ, એટલી સહેલી નથી પણ અમા બવાની માતાની કૃપા હશે તો તે જરૂર પાર પડશે-તે જ આપણી શ્રીરોહિતેશ્વરના મંદિરમા લેવાયી દિહવી ચવરા-જયની પ્રતિજ્ઞાનો પાયો ”

બધાએ ઉત્સાહપૂર્વક આમાં સમ્મતિ આપી

“શીબવાનીની કૃપા છે આપણ પગલુ, આપણ નર્તન ન્યાયનું છે હંધર જરૂર થજ આપશે ” થેસાછએ પૂરતી કરી “એ જુનમઠારોના હાથમાથી આ દેસ-આ ભૂમિ જરૂર છોડવશે ”

“સિનમા રાજ માટે, ધમ માટે, સ્વતંત્રતા માટે અમે પ્રાણ આપવા તૈયાર છીએ ” મુધોછ બોલી ઉઠ્યો.

“તમારા પ્રાણ માત્ર નહીં, પણ તમારા ચાતુર્યની, દક્ષતાની અત્યારે તે સાથે જરૂર છે, માતાજીની આરા ધર્મ છે, યજ જરૂર મળશે જ ‘સાંવધપણે ઉપક્રમ કર્યાથી યરા ખાસ-મંદિરના તોરણ બાધો આ આરા સફળ ચવાની જ પણ સાધનાથી દરેક કાર્ય કરવાનું છે આ

લીતાવતી જીવનકા ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

કાર્ય જેવું તેવું નથી પણ મહાનુ, પણ ચોટા નેખમનુ છે, જેવું તેવું નથી એ આપણા પરમ પરાક્રમ ગળનવાનું છે ધણી સારથતાથી ચતુર્ગાઈથી કામ કરવાનું છે ખાનને પકડેના રહેવો નથી કેવી યુક્તિ લગાડી, ક્યો માગ લેવો તેની યોજના ધૂરિયાઈથી કરવાની છે ”

એટલામા બહારની બારી એવિની ઉધડી અને એક ઉચા સાડુની મૂર્તિ તેમાથી નગરે પડી સર્વોની આખો તે તરફ ખેચાઈ તે નરહરનામિ હતો “ જુવો, અમારા સ્વામિજી કેના મ્મક છે અમારે હવે જુવું નોંધએ-કાંઈપણ લય છે-” સ્વામિએ હાથથી ઉંઘાની નિશાની દીધી, તે નોંધ સિનાજી ઉપના રખે બોલ્યો, અને ઉતાવળથી વધુ બોલ્યો —

‘ આ કાગળો મુધોજી તમે સલાજો તમને તે મોડુ ધુ. આપણા હજાર વીરો એક । ચયા છે તેમના નામ ઠેકાણાસહ તેમાં છે તમો તથા દાદાજીને જરૂર નાગતા તેમને ખમર પહોચાડતા હમેશની જગ્યાએ તામડોતોન તે એકમ થશે ખાન આવવાનો હવે તેની પહેલી ખમર તમને પડશે, એથી તરત એનો પરોગઉ થઈ રાકશે એ સાથે કેટલા કેટલા માણસોની ટુકડીઓ એ કાતી કાતી સરદારી હેઠળ ક્યે ક્યે ગ્યે જઈ શુ શુ કાર્ય બનાવડું એ સર્વ માહિતી આ કાગળોમા છે આપણી યોજનાનો મુખ્ય આધાર આ કાગળો છે, માટે જીવથી વધારે સલાજોજો. ”

મુધોજીએ આ ત્રિધાસ માટે ઉત્સહમા આવવાના નમન કરી કાગળો લીધા, અને પાંચેની જોતના એક ખૂણામા જઈ એક ખીનો લીતિ મારેલો તો હતો તે દાખો તેની સાથે જોતમા બાંધી પડ્યું, અને અદર એક બહારીયું જુ તુ થયું, તેમા તે કાગળો મુખ્યા ખીજી આપ ને બહારથી ન દેખાય એની યુક્તિથી તે બીનમા હતી તે દાખના તે બહારીયું બંધ થયું ‘ આ બહારીયું કાઢી લુવે તેમ નથી મહારી માના અને મહાન શિરાય ખીજે કાંઈ અહીં આવતો નથી મા તુમીના જ બેસનાનો આ ખ. છે માટે આપ તે માટે નિમિત્ત ગ્રહો. ” આટલાં શબ્દો ઉચ્ચાર્યા

અને તરત તેઓ પૂટા પડ્યા

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, તથા બહાગ્ગામના વિજીટરો માટે
મુબાઈમાં કક્ત એક જ

“શ્રી. નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ.”

આ હિન્દુ લૉજ તેના હિન્દુ માલિકોની ખાસ જાતી દૃષ્ટેષ
દેશી તદ્દન નવી જ મેનેજમેન્ટ માથે ચલાવવામાં આવે છે. માલિકોની
પડતી અસામાજિક રીતો તે જ અમારૂં એક માત્ર ગંદીફિટ છે.
એક જ રખત પલાવવાની રીત ખાતરી થશે

ઠેકાણુ-કાર્ડ મારફીટ સામે

ટેલીગ્રાફ એડ્રેસ "લૉજ."

અમૃતાંજન

(ગજપત્ર)

એ દેશી દવામાથી હિન્દુસ્તાનમાં તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.
તેનો ઉપયોગ, જ્યાં તમને ગરીબા ખરજી થાય ત્યારે,
અમૃતાંજન વાપરજો. આખા શરીરના કોઈ પણ ભાગપર એક
અતિશય ગમભાણુ ધસાજ પુરવાર થયેલો છે

ફક્ત આઠ આનાની કીંમતમાં -
તે દરેક ઠેકાણે વેચાય છે.

આજના ભણેલા ડાકટરો અમૃતાંજન વાપરવાની
મજબુત ભલામણ કરે છે

અમૃતાંજન રૂપા, ન ૧૦૯ ફિઅર રોડ, મુબાઈ

હેલરનો રૅચલ એસ્ટ કોકો.

આ કોકો હિંદુસ્તાનમાં વેચાતા પીળા બધા કોકો કરતા ઉત્તમ છે. માદા માણસો તથા બચ્ચાઓને માટે એની ખાસ બલાભવ્ય કરવામાં આવે છે.

સાફરો, વિદ્યાર્થીઓ વગેરે જેમને રાત દીનસ મગજભારીનું કામ કરવાનું હોય છે તેમને માટે 'હેલરસ કોકો' વધુ અગર દોંડી કરતાં ઉત્તમ પીણું છે એમાં રહેલ થાઓબ્રામીન (Thiobromine) તથા ફોસ્ફેટસ (Phosphates) મગજભારીથી ક્ષીણ થતા ક્ષારોને પુષ્ટિ આપે છે.

દરેક બહીષ્ણા વેપારીને ત્યાં મળશે

હિંદુસ્તાન, બરમા તથા મિનોન ખાનેતા સોલ એજન્ટો

કોઠારી, સુતરીઆની કુા.

હમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુબાઈ.

સ્થપાઈ ૧૮૬૨

એમ. પી. કાકુ ઍન્ડ કંપની.

અમદાવાદ રહેમાન સ્ટ્રીટ નં. ૩, મુબાઈ
રબર સ્ટેમ્પ બનાવનાર અને કાતરકામ કરનાર.

ફોર્મર રોડ સ્વીચ ટાઇ તથા ખચ કાપના તાકા ઉપર મારવા મા
પીતળની છાપો તથા તેને લુગની સાગી સોનું બનાવવાની પીતળની ડાઇઓ
મોપાઇના દરેક બલવા મશી, લાખની સીન, પીતળના નામના બોર્ડ તથા
ફાઇઝા બોર્ડ બ્લોક વિગેરે બનાવનાર તથા કાપનાર

સમાલોચકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬,

હિંદુસ્તાન બહાન શીલીંગ ૧૪ = રૂ. ૭।

છુટકું અકની કિંમત રૂ. ૦-૧૦-૦

સમાલોચકની બહુરખબરો, હુમેશા ઉત્તમ અને સ્થાયી
મોહકો જ લાવી આપે છે. બહુરખબરો નિનાનો વ્યાપાર
જો વ્યાપાર નથી.

આપના બોર્ડમાં સમલોચકની નોંધ રોગા

જુના અને જાણીતા ઝવેરીઓ

રામજી લગવાન એન્ડ બ્રધર્સ.

૨૦૮, શેપ મેમ્બરુ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.
તારતુ સિરનામુ "Muffchain-Bombay" ટેલિફોન નં ૬૭૪

સમાલોચકના

જાહરખખરના ભાવ

એક આખુ પાનુ એક વખત માટે રૂ ૧૩

અડધું " " " રૂ ૭

પા " " રૂ ૫

—આ ભાવ બાર માસની બાધી મુ તને જ માટે છે એના વખત માટે કે ખાસ જગ્યા માટે ચાનુ બાન ઉપર ખચીસ દેકા વધારે લેવામા આવશે

—કર ઉપરના ખાસ ભાન માટે રૂ ૨૨મા મળતુ ચા તો લખીને પુજારતુ

—એનામાં એના ૭ માસ સુધી જાહેરખખર આપી પડશે તેથી એના વખત માટે લેવામા નહિ આવે

—બહારગામનાઓએ અડધા પૈસા પ્રથમ ઓર્ડર સાથે અને બાકીના પુગ પૈસા પ્રથમ ત્રણ મહિના પૂરા થયે આપના પડશે તે પ્રમાણે બાકીની રકમ વખતસર નહિ મળે તો ચોથા મહિનાથી જાહેરખખર બધ કરવામાં આવશે અને પ્રથમ આપેના રૂપીઆ પાછા આપનામા આવશે નહિ

—બાર માસની જાહેરખખરની એકરૂ ૨૨મ પ્રથમથી આપનારને સાગનાર દેકા વગતર આપનામા આવશે

—આ ભાનમા કમી કરવાની માગણી કાર્ડોએ કરવાની તરદી લેવી નહિ વધની જાતી મોઢવારીને લીધે આ ભાન ગમે તે વખતે ફરી સકરો

—જાહેરખખરને સવતો તથા માસિક સ મધી બીજે સૌ પત્ર-પત્રદાર નીચેને જ શરનામે કરેલો

સમાલોચક ઓફીસ
મોરારજી ગોકુલદાસ ચાન નં ૨૩૩૬
સે ૩૬૨૨ શેપ ; મિરગામ, મુંબઈ
ડીએમઆ ૫૮૧૬

અભીયંત્રક જો. ત્રિપાઠી,
પ્રકાશક

જનતાન.

જનતાન—ઉલટીને તરત જ બધે ફરે છે.

જનતાન—પાચનશક્તિ માટે અકસીર છે

જનતાન—ગંજિ માટે એના જેવી અક પણ ચીજ નથી.

આખો રખત ખો ખો દુનાગએએ જનતાનનો તરત જ ઉપયોગ કરવો.

દિવ્યાની મુશકિતો દુનારા દરેક માણુમા ત દુસ્તી માટે જનતાન પામે મળે છે

જનતાન—માનસથી અને ભાષણ દુનારાઓ પોમાના કંઠે માટે જનતાનનો જ ઉપયોગ કરે છે

જનતાનની એક જે ગોળાઓ પાનમાં ખોરાથી પાનનો અજબ રસ આવે છે, તે દોમાંથી કુખિ ફરે માટે જનતાન વાપરવાની ખાન લક્ષમણ કરવામા આવે છે

જનતાનનું એક પટ્ટીએ આજે જ ખરીદો.

શીડ પગલું પોળી રાની ખી સાથે રૂ ૫

મથમ પગલું પીની રાની સાથે ૦-૪-૦

શીડ ખી ૦-૧-૦

માન મજબૂત—જનતાન એજન્સી,

(જી આર ચાંબન)

બુમામરાજી, મુબર.

દરેક આગરનાર વેપારીઓ જનતાન વેચે છે

સો વરસનું પેરાણ ખાતું

જુના ગોપાલદાસ અગ્રીવોલા અને

મીઠાવાલા

મુખાઈ

ત્રેપાં મગાવા અને અન્ય ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરા મારનાની લાલામણ કરવામાં આવેલે

બદામનો બરફી

પીરનાની બરફી

ગાના પા

માવાના હુધરા

કાપડ પાક

ભાટી

મીઠાઈ

મગન વગેરે

રાગી ભાતની

સુતરદીની

દબવા

વેનીના ગુનામ

આરેજ રીગેરે

સુકા ફરના

દરેક ભાતના

અધમણીના લાક

ભુદીનદ લાક

જલેમી ખેંચુર

સુગની મીઠાઈઓ—મગજ પારી

ટેલીગ્રાફિક એન્ડ, 'Burfee Shop'

સી. પી. ટેન્ક, ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

[જાહેજખખર મારે આ પાત્ર આપનાતું છે.]

વેપ્પુમે અને સનાતનીઓને ખાસ ઉપયોગી અપૂરે પુસ્તક !

ચોડા વખતમા બહાર પડશે ! !

બગાલના આ પ્રસિદ્ધ દેગસેવક સાધુ પુરુષ

બાબુ અરવિંદ ઘોષના

નામથી ક્યો હિન્દીજન અત્યથો છે ?

આ વિદ્વાન્ નગ્ગલના

નિદ્ધતાલયમાં પદ્મ ઉત્તમ લખેલો મગલ.

અરવિંદ ઘોષનું તત્ત્વજ્ઞાન.

છપાય છે-ચોડા વખતમા બહાર પડશે.

(તેમની સુન્દર છબીઓ તથા હાઈનચરિત્ર સાથે)

લેખક,

રા. માતીલાલ બેઠાવાલ મહેતા.

અગાઉથી આલુક થનાર પાસેથી

મુદત રૂપીઆ બે, પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ

લખો — રમણીયગમ ગોપાલરામ ત્રિપાઠી,

મોરારજી ચાંદસ નં. ૨/૩૬,

મેન્ડલસ્ટ્રે રોડ, ગિરગામ, મુબાઈ.

તીજેરીવાળાઓની નવી રીતની હરીફાઈ.

લઘાઈ પહેના ઓરડીયાથી કાગળ જેવા પાતળા પતરાની તીજેરીઓ અત્રે આપતી હતી અને પ્રજાને માનની કદર નહીં દેનાથી ઠીક સમ્પ્રામા વેચાતી પણ હતી હાનમાં તે તીજેરીઓ નહીં આપતી હોવાથી તેની જગ્યા તેવી જ બનાવટની અમેરીકન અને બીજી તીજેરીઓએ લીધી છે એ તીજેરીઓ વેચનારા એવું કહે છે કે ગોદરેજની તીજેરીઓ ગમે એવી મારી હોય પણ અમેરીકા અને બીજા દેશોમાં બનતી તીજેરીઓને કદી પુગી લાકે નહીં એઓ બીજી એમ પણ કહે છે કે અમારી તીજેરીની બનામણ અમારો મનસબ કરે કે કોનસન્ટુ મુખ્ય કામ પોતાના દેશના માનની અપ વધાવવાનું હોય છે એટલે તે બનામણ કરે તેથી કાર્ડ એવું કહે નહીં કે માન ભરેસાનાયક જ હોય

કોનસન્ટુની બનામણનાળી એવી એક ન્હાની તીજેરી મોટી કીમત આપીને ગોદરેજે ખરીદી છે અને શક્ત પામ્ય મીનીટમાં તોડી છે અને જેઓને ખાતરી કમ્પી હોય તેઓને બતાવવા કારખાને રાખી છે

અગગાડી અને આગબોટનું નુર, જગાવ, ગોડાઉન ભાડા અને એજન્ટ તેમ જ છુટક વેચનારનો નફો એ રાખેલા અનેક અગમ્ય આયાત થતી તીજેરીઓ ઉપર પડે એટલે પરદેશી તીજેરીઓ હાનમાં બનાવટની હોય તો જ અહીંની સારી તીજેરીઓ સાથે હરીફાઈ કરી શકે એ સમજવું મુશ્કેલ નથી ગોદરેજે પામ્ય મીનીટમાં જે તીજેરી તોડી તેની બનાવટ કેવી છે તે જાણવા ગોદરેજને ખરી કરી પડી એ ઉપરથી વાચનારે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ કે તીજેરી નમૂની કે યા મજબુત તેની ફક્ત બેસાથી કાઢીને પણ અમજ પડી શકે નહીં તેમાર અર્થ રહેના પત્રી પામ્ય મીનીટમાં તોડી શકાય તે તીજેરી તેમ જ તોડતા પામ્ય કનાક લાગે તેવી એકસગમ્પી જ દેખાય

ગોદરેજનું કારખાનું—

ગેમ કપની પાસે, પરેલ, મુંબઈ

તમારે ત્યાં શુભ પ્રસંગો પર

દી-પારદી—

નાચ-પારદી—

એટ-હોમ—

ઈવિનીંગ એન્ટરટેનમેન્ટ—

ઈત્યાદિ મેળાવણીઓમાં—

ગ્રેડેનમેન્ટસ માટેની ગોઠવણ કરવાનું અમને મોંઘા-
કાકડુ કામ—

વાજબી દામથી—

ટુક વખતમાં—

અને તમને ૧૦૧ ટકા મતોપ મળે તેણે કરી આપીશું—

એન્ટીમેટમ મગાવો—

ભાવ તાલ જરૂર પુગવો—

ગોવિંદજી વસનજી.

મુખ્ય ઓફીસ—ચીંગજીઝાન.

માન નં. ૧ - ડાઉંગ્ડાન.

આચ નં. ૨ - આરેરાડ.

Feb 19

} મુબારક

ટેલીફોન ૧૫૫,

ટેલીગ્રામ—

Sweetmart

ધંકાયલા, પુરાણા અને પ્રબળપ્રિય મશીન
પૉલીશની શરૂઆત કરનાર
અને આ ધધાને એક ફેશનેબલ ધંધાની સપાટી પર લાવનાર
ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

હજી પણ કંઈ નવી કૃતિઓ,

નવા ઘાટ, નવા નજારા, અને નવા અડકોરો

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

દુકાને પધાગી તમ્હી લઈ જોશો તો

જરૂર જ મોહરો !

પરિણામે અમને ખરાબા વિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આનો કે કાલે !

અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠની અમૃત તુલ્ય દવાઓ.

મહાવન મિશ્રણ.

કોવેરા વિનુથીકા માટે-

કોવેરા, આપેલા અલ્પ અતિસાર વિરોધ
મથકર રોગોને કુલ વખતમાં ખાતિપૂર્વક
નામુદ કરનારો આ એક સમજાણ ઉપાય
છે જેનાથી સેકરો નમૂંચ છ-૧૧
ખની છે

કિંમત બાટલી એકના આના દશ

બદાવ ઓન્ટમેન્ટ

-ખાત દરાજ માટે-

મે તેવી હાલી કે કાળ કે લાલ દરાજ
મગર ખુજલી આ મરમ બેથી ત્રણ
વખત લગાવા ૧૧ જડ મુગથી નામુદ
ચાલ છે ને ચામી જરા પાલ બગની
નાથી કે ખરાલ વામ આપની નથી
કિંમત બાટલી એકના આના ચાર

તાવનું અકસીર મિક્ચર.

આ મિક્ચર ટાંપા આપેલા મેયોરિય અને ખરાલ કુમ્મ કામી નીમના સર્વે જાનના
ઝેરી નાવ ઉપર સમજાણ સ્પષ્ટ કરે છે કારણ કે તે તમામ જાનના તાવના જ તુએને નામુદ
કરવામાં આખાઈ છે આ મિક્ચરના ત્રણ ભાગ લેવાથી એક જ દિવસમાં મે તેવો તાવ નામુદ
મથ નય છે બીજી દવાઓથી તાવ ઉતર્યા પછી થતી જ અસમ્પિ બાવે છે તેમ આ દવાથી
એક કશુ થતુ ખરાલ પરીણામ આપતુ નથી એ તેની ખાસ ખુશી છે

કિંમત બાટલી એકના આના બા

ગાંડીવ એન્ટી-ડમેટીક બામ.

એક મહાન વિદ્વાન ડોક્ટરની સોય ઉપસથી બનાવેલો આ મરમ બોજાથી માથાના તેન જ
સધીવા સરખો દુખ ૧૫૩ રોગ કુલ વખતમાં નામુદ ચાલ છે વળી હાથપાનુ ૧૧ જડ
સોલો થમ આપેલા રાગીના મોઈ પાલ બામનો દુખાવો મહાપાલ બામનું અંકગઈ ૧૧
સોમોના પગ તપા કમર કપાઈ જવા સારીથી મોઈપાલ બામ રહી જશે વિ રે સર્વે રોગોના
નારા કરનારા આ સમજાણ ઉપાયની એક બાટલી દરેક દુખોમાં અવશ્ય રાખવી એકબે

કિંમત બાટલી એકના આના ચાર

અમારા મહેસજાન ચાટ્ટોના ખાસ આચકને માન આપી-

અમોએ હાવમાં ડીમપેનસીંગ ખાતુ ખોદ્યુ છે

જેમાં અનુજની મામલોને દાવ દરે બાનના ટ્રિટીપાન મુજબ દવા બનાવી આપવામાં આવે
એક વખત મથ પાગે ખાતી થો.

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠ દવાવાળા,

Feb 19

અવેશવાડીને નાકે, બહારકોટ, મુબાઈ, ન ૨

દ-દોને દૂર ગયવા માટે પ્રખ્યાત

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ,

વાપરે,

કઈ પણ કામ કરવાનો અણગમો, થાક, ફ્સતની અટકાયત, ખોરાક લેવાની અગ્તિ, હાથપગની કળતર, છાતીનો દુખાવો, મગજની નબળાઈ સ્ત્રીઓનાં દસ્તાન અથવા ધી તમામ નબળાઈને લગતા દર્દો અને ઘોર કામ કરતા કે કઈ બેનને ઉપવત્તા નબળાઈથી હાફ ચડી આપની રૂબેરૂ દેવોના નાશ કરનારી આ ગોળીઓ સારીસને તંદુરસ્ત, મજબૂત અને તેજસ્વી બનાવે છે કિંમત ગોળી દર ની રૂબી ૧ તે રૂપિયો ૧ એક

બેટ-કમીનન રૂબેરૂ વિગતનાર હમીકન જાણુના માટે પ્રાવસ વિસ્ટ મગાવો

ફ્રાન્સ ઓર્સીસ નં ૩,
લાન્ડોર્લે રોડ,
મુ મેલ

} ૧૬૭૫૨૧ મલિશ કરે ગોપિકૃષ્ણ,
આત-નિગ્રહ ઓપધાન્ય,
જામનગર-કાલ્યાણવાડ

સુમાધમાં જવેશનની દુકાનો ઘણી છે, અને
જવેરીઓ પણ ઘણા છે, અને તેમનું જીનાપણ
તો વળી બહુ લાગી મુ તનુ છે
તે છતાંએ મોડલ જવેરીઓ

મહેતા હરીલાલ રામકૃષ્ણની કુંઠ

એ ફક્ત દુક મુદતમાં જે નામ જ્ઞાહ્યુ છે તેથી જીના જવેરીઓ
તો નિચારમાં જ પડી ગયા છે!!

અમારી દુકાને ગ્રાહકો સાથે જે ગીતે વર્તનામાં
આવે છે તે અમારો ખામ દુનગ છે

ગ્રાહકોને અમારે ત્યાં કરી પણ મીકઝીકું કરવી પતી નથી

મદાગ મામના સરના ઓગરો વેદ્યુપેએન પોરથી નાઈ મોડવવામાં આવે છે

કેકાણુ—અમદાલ જેમાન મૂલીટ, મુ ખાઈ

જ,આપના ઓર્ડર્માં સમાવેશકની નોંધ લેજો

ફેરો સફળ.

શાહ કુંજલાલ કિશોરીલાલને

ત્યા

લેના લેઈએ તેના ફે-સી યાદ ગગના ગેમમાં તના

મુતગઉ હાયયો હુમેશા તયાજ જ છે

તેમ જ

હાપી તથા ગી આપનામા આનને.

મદિ જ

ફેરો

સફળ

કેકાણુ-નખર કપજ, કાલબાદેવી રોડ, મુંબાઈ, નં. ૨

દાન દેવાનું એક જ

ઉત્તમ સ્થળ.

વરોપકારાય સર્તાં વિમુક્તય

બાપુ । મદારા જેના કેટકેટના
ત્દમાગ દાન લાડ્યો બપે મરે છે તેનો
અપ ન કરા । દશ દરિદ્રતામા સડે છે
ધનિકો । લક્ષ્મીનાનો । દાન કરી
પુણ્ય લાડ

બાધો-અમે

નડીયાદ હિંદુ

અનાથાશ્રમમાં છોએ

(નડીયાદ મુચગાન)

Oct 18

હેલરનો

રૉયલ ઝેસ્ટ કોકો.

આ કોકો હિંદુસ્તાનમાં વેચાતા બીજા બધા કોકો કરતા ઉત્તમ છે. માદા માણસો તથા બચ્ચાઓને માટે એની ખાસ લલામણ કરવામાં આવે છે.

સાક્ષરો, વિદ્યાર્થીઓ વગેરે જેમને રાત દીનસ મગજભારીતુ ઝામ કરનાતુ હોય છે તમને માટે 'હેલર કોકો' મ્હા અગર ટ્રાંકી કરતા ઉત્તમ પીણુ છે એમાં રહેલ થીઓબ્રામીન (Thiobromine) તથા ફોસ્ફેટ્સ (Phosphates) મગજભારીથી ક્ષીણ થતા ક્ષારોને પુષ્ટિ આપે છે.

દરેક જણીતા વેપારીને ત્યાંથી મળશે

હિંદુસ્તાન, બરમા તથા મિનોન ખાતેના મોન એજન્ટો.

કોઠાગી, સુતરીઆની કુ.

હુમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુબાઈ.

કેશરજન—પહેલા પ્રશ્નનુ મગજ માટેનુ તેનું છે

કેશરજન—મગજના શાન્તતણુઓ પુષ્ટિ આપે છે

કેશરજન—નાળને ખરી પડના અટકાવે છે ને વાળને નવા બધ હિંગારે છે

કેશરજન—આખો દિનસ મગજ ભારી કરનારાઓ ખાસ શાન્તિ આપે છે

કેશરજન—મુન્તાઇ તથા ગાડાઇ માટે સારી રીતે વપરાય છે કિમ્મત એક લીટીંગે રૂ ૧, પોસ્ટેજ છુટું

પ્રમેહબિન્દુ શુ છે ?

પ્રમેહબિન્દુ—ભુવાનીયતની ભૂયેથી થયેના રોગો મટાડ છે

પ્રમેહબિન્દુ—ચાદી વિગેરે લયકર રોગો ઉપર અદ્ભુત રીતે ફાયદો આપે છે

પ્રમેહબિન્દુ—આ દર્દના ત્રાસથી થોડા જ વખતમાં મુક્તિ અપાવે છે તાવ, અશ્મિતિ અથવા વિગેરે સારી રીતે દૂર કરે છે

પ્રમેહબિન્દુ—આ દર્દથી પીડાતા દરેક જણે નાપરનું દરેક દીવાની રૂપીઓ દોનું, ચેકિંગ નામેરેના આના નનુ લુદા કરનારાજ નોગેન્ડનાથ સેન, ગવર્નમેન્ટ હીપોથેમા હોમર, ૧

Feb 18

૧૮/૨ અને ૧૯ લોઅર ચિતપુર રોડ,

કલકત્તા.

૨૦ વરસની જુની દુકાન,

હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સુરજમલ લઘુભાઈની કું.

હુમારે ત્યાં કોઈપણ જાતના મોદી તથા નાની સાંઝના
હીરાઓ તથા મોટી માલુક પાના ચિરે ઝવેરાત જડ
તથા અથાળખ મળે

હાલની આણુ કેશનનું કોઈપણ જાતનું ઝવેરાત તથા મોના
ચાનીના દાગીનાઓ તૈયાર તેમ જ આગડચી બનાવી
આપનામા આપરો

હુમે માવની આકરી કંઠી આપીનું તેમ જ ઝવેરાતના
દાગીનાને ગીધર કંઠી આપીનું

૬૦-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદેવી રોડ, પોસ્ટ ઓકીસની
સામે અબાઈ

ટેલીફોન નં ૨૨૩૬

ગીગ્રાફ એ.રેમ, Calmness, Bombay

તમોને દેશો સાથુપર

વિશ્વાસ નથી.

કેમકે મોટે લાગે દેવી સાથુ વાપરતા
તમારા હારીરની આમડી તરફ જાય છે,
પરંતુ તમે જાણીને ખુશ થશો કે દેવી
સાથુની એ બનાવટમાં અમારા ગ્લાયન-
શાસ્ત્રીઓએ મોટો મુધારો કરી આ નવો
સુગંધી

સુગંધી સાથુ.

રેલ્વે સોપ

બનાવી બહાર પાડ્યો છે કે જેની ઉત્તમ
બનાવટ તમારા સ્વચ્છતા માટે વાપરવાની
આદતને કાયમ રાખે તે નથી—

રેલ્વે સોપ.

અપડાં ધોવાનો સાથુ વાપરો.
કીમતમાં કીંદાયત. જલદી ઘસાય
નહિ તેવો.

ધી રેલ્વે સોપ મેન્યુફેચરીંગ કુ

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ—મુંબઈ.

P 1

Oct 19

(ગુરુરૂડ.)

આખા હિંદુસ્થાનમાં આ તેવ જેલુ તેન
એ તેમ નથી અમાગ તેન માટે ઉપરનો
પ્રત્યેક તરફથી જેવી જાણી નહીં

બાટની એકની કીમત કે ૧૫, ૨૫ વાવખવ
જુલુ વડુ માટે લખો-ગામોગામ એન-ટો
જેલુએ કે સારી કીમત આપીલુ લખો—
વ્યવસ્થાપક, યાગળળ મ ત્રાલય
૧૦૮ ગીગામ બેરોડા—મુંબઈ નં. ૪.

P 2

Oct 19

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન.

(વૈદ્યકના નિનિધ નિપથો ગાત્રીય ગીતે ચર્ચ્યુ માસિક.)

આરોગ્ય સમન્ધી તથા વૈદ્યક નિપત્ત સામાન્ય જ્ઞાન મેળવનાની માણસ માન ની ફરજ છે આનુ રૂપક જ્ઞાન મેળવના માટે આગામી સાડ સાધન આ માસિક છે ગુજરાતના ઉત્તમ લેખકોના ચેષ્ટાથી ભરેલુ આ માસિક દરેક ગૃહગ્રે નાચના લાખક છે

વાર્ષિક નવાજમ માન રૂ ૨-૦-૦

यसिन् देशो हि यो जात तज्ज तस्यायध हितम् ।

સ્વદેશીનો આનહુ એ દેશની યોદ્ધા મેના છે.

શુભકા કે, કિકાપન અને રાસોમન વાગ્યો પૂર્ણ સત્ય અને વૃદ્ધિ જળવાઈ રહે તેવા સચ્ચાઓથી, ઉત્તમ તાજી અને ખરી વનસ્પતિમાથી તૈયાર કરનાર

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

એવકીન્ડન ગેડ, મુબાઈ

અમારી દવાઓની ખાતરી વેચા અને ડાકરોએ વાપરીને કરેલી છે તેમાની ફેરવીએક જેવી કે —

વાસાનલેહુ ખાગી તથા દમને માટે ઉત્તમ ।	૧૦૦-૧૦-૦
ખૂદત મજિદાદિ કનાથ રક્તશુદ્ધિ માટે અગીર ન	૩ ૧-૪-૦
આગેશ્યનર્મની ગ્ગ ન ૧ શીરના વ્યાધિ માટે ૧ લોનાની	૩ ૨-૦-૦
વસત કુમુમાકર-મધુમેહ માટે	૩ ૨૫-૦-૦

મુબાઈની મુખ્ય ડીપો —

બહારગામ માટે —

ઉપરને શરનામે લખો

કાળકઢિવી ગેડ, જાની મહાજન વાડી, ટેલીફોન નં ૨૨૦૮.

જુના અને બાણીતા ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન એન્ડ બ્રધર્સ.

૨૦૯, શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

તારુ સિગ્નાચુ " Muffchain-Bombay " ટેન્ડિશન નં ૬૭૪

સ્થપાઈ ૧૮૬૨

એમ. પી. કાકુ એન્ડ કંપની.

અખદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ નં ૩, મુંબઈ

રૂબરૂ સ્ટોરેષ બનાવનાર અને કોલરકામ કરનાર.

કોપર પ્લેટ રીપ ગ્રાઉ તથા પત્થ કાપના તાપ કુપર મારવાના પીત્તળની ઝાંખો તથા તેને લગતી આદી માનુ બનાવવાની પીત્તળની ટાઇએસ, મોપાઇના દરેક જાતના પટા લાખની સીર, પીત્તળના નામના ઝો. તથા રૂઢિ ક્રીકે બ્લેક વિગેરે બનાવનાર તથા હાવનાર

૪૦ વર્ષની જુની તથા બાણીતા
કાપડ તથા જરીકામની દુકાન.

આમારે આ ચીનાઇ જેપાનીસ ક્રેન્ચ રેશમી કાપ. બનાવેલી રોવા, તાસ
ઝોણીઓ તેમજ દરેક જાતનું જરીકામ લેસ, શીટ પટા, બનાર તથા ફેનસી
મુગનાઇ, ચોળી આદીનું બરતજામ તથા તેને લગતો માવ મગસે

નની નવી તરેહના ક્રોક, અને પોના તૈયાર મળશે તથા ઓરે આપવાથી
બનાવી આપીશું

પમાણીકપલુ અને એક જ ભાવ એ અમારા મુદ્રાલેખ છે
એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી થશે

શા વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

મ. ૯૫-૯૬ ભુલેશ્વર, મુંબઈ.

૧૦ આપ ને ઓરેમા સમાલેખકની મોઢ લેશે

પ્રજામાં આજ લોકપ્રિય થઈ પડેલા પુસ્તકો
ફરેક પુસ્તકાલયમાં અને ખાનગી વાંચન માટેનું
શુદ્ધ અને ઉપયોગી માહિત્ય.

નવા પુસ્તકો તૈયાર છે.

૧. સાક્ષરજીવન:

૨૫. જો. નેનનમ ત્રિપાઠી દ્વારા આ એક અપૂર્વ
ગ્રંથ છે લગભગ અરા નાં પટેનાવખાંને આ
ગ્રંથ-શુદ્ધતાના અખીના નિદ્ધાન ઓફેસન બળનરાય ઠાકોરના તેટલા જ
નિદ્ધતાલયમાં પ્રવેશક તથા મુન્દર દિપ્પાન અને કર્તાની નામ જગમી
મુન્દર છબી સાથે-તૈયાર છે

પાકુ મોનેરી પુકુ કિમત રૂ. ૨૫ પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ
૨. ઉપાકાન્ત: સચિત નવનકથા ૨૨ બોગીન્દ્રના રતનલાલ દ્વારા
દિઆ, બી એ દ્વારા શુદ્ધતાના જાણીતા લોકપ્રિય
નાતામગ્રંથ બોગીન્દ્રના દિવેરિઆને બહુ ઓળખવું નથી કે ઉપાકાન્ત એમની
અખીની અને લોકપ્રિય નવનકથા છે આ તેની નવી બીજી આવૃત્તિ બપાઈ કે
તેમાં નવ મુન્દર ચિત્રો છે ઘણા વખતે આ નવી આવૃત્તિ મહા પડે છે

પાકુ મોનેરી પુકુ કિમત રૂ. ૨૫ પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ
૩. મારી વીસ વાર્તાઓ ગ. કેશનપ્રમાદ દ્વારા લખાયા છે, બી એ, એન.એન. બી દ્વારા આ
ગ્રંથમાં અને ઉપયોગી વાર્તાઓને હમારા સ્ત્રીના રોકાના હાથમાં નિન્દા સ કેએ મુન્દર
અમ્હે હમને ખાસ લગામણુ કરીએ છીએ લેખકની છબી તથા બીજા આઠ મુન્દર
ચિત્રો સાથે.

પાકુ મોનેરી પુકુ કિમત રૂ. ૨૫ પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ
૪. ગુલામગિરીનો ગળજી આ સૌ વિમળા મેતવનાડ,
દ્વારા શુદ્ધતાની દુર્ધિનિમા સમ-
કના માનવજીવનની ચિંત્તાવારીઓ સ લખાવતું અને કશ્ચુરમથી ઉભરાઈ જતું આ લોક-
પ્રિય સચિત પુસ્તક જરૂર વાચને મૂળ નેખક બી તથા આર ચિત્રો સાથેની દિવ
નિદે તી આ નવનકથા છે

પાકુ મોનેરી પુકુ કિમત રૂ. ૨૫ પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ
૫. લલિતનાં કાવ્યો રા. જન્મશકર મહાગાંધી દ્વારા આ
લોકપ્રિય ચત્ર પડેલા કાવ્યોના સમગ્ર તેમની
છેત્તામાં છેની છબી સાથે

પાકુ પુકુ કિમત રૂ. ૧૫ પોસ્ટેજ બુકુ
૧જો —રા. જમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી,
મોનાગજી મોહનદાસ આલં ન ૨/૩૬, સેન્ટ્રલર્ડ રોડ, ગિરગામ, મુબાઈ,
અને જાણીતા બુકમેલરો હમારા બુકમેલરો પાસે ના હોય તો
મગાડના હુકમ આપજે-પણ વાચના ભુલગો નહિ.

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-

રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

બનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,

ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ.

આનંદ અને સ્વતંત્રતા

મોહનના આગેવાનકુચરુ આગેવાન કરારનાથી માળખે દરેક જાતની
ખીમારીઓની તેમ જ માતાના અપદ્યધીયતા દરેક વ્યાધીથી મોનાદર ગુણે છે તો સુ-

નિરોગી સતાન.

માતાનો સાચો આનંદ અને ખાવાપીના તથા ફરનાની છુટ ને સ્વતંત્રતાનો
માથો દહાવો નથી ? કિમત ન શીલોનો ર પુરવાવ તથા સી પી ખચ જુદુ

મચ્છર, માકડ, તથા ચાંચડના જીલમ અસલ હાથ
તો

અમારે એન્ડી મોન્ડવીટા ઓઈલ વાપરી તેના નાસથી મુક્ત થાઓ
કડત થોડાં દીપાં રાતે બાળ ઉપર ચોળી સર્પ રહેનાથી ઉપદ્રવી જન્મુઓ પાસે
નરકી શકતા નથી મેલેરીઆ તેમ જ બીજાં ઝહેડી તાનથી બચવાનો મોક્ષ
અને ખાતરીપૂર્વક ઈનાજ છે કિમત દર લીંગી જ પુ પોરેજ જુદુ.

એન-ટસ,

મળવાનું ઠંકાડ,

ધી કૃષ્ણા ઈમ્પોર્ટિંગ કો.,

ધી ન્યુ મેડીકલ હોલ,

Feb-19 રીંગીરોડ, અમદાવાદ

કચ્છીઅન બિ ઈંગ્લ, લાહોર

જાહાની, મહોટી, બહર કે ખાનગી લાયબ્રેરીનાં

પુસ્તકોના ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

અ. ગોવિંદનરામ ત્રિપાઠી —

સ છગનલાલ હરિલાલ પટયા —

૩ આ	૩ આ
સરસ્વતીચંદ્ર ભા ૧ થી ૪. ૬-૮	કાદમરી (સચિત્ર) આટલિ પાચમી ૨-૮
સીલાવતી જીવનકલા ૦-૧૨	એક અપૂર્ણ લમ (ખીજ આટલિ છપાય છે)
સ્વારામનો અક્ષરફેહ ૧-૪	કાર્કસ્ટનુ અનુમ્મલુ ભાગ પહેલો ૦-૮
સ્નેહમુદ્રા (કાવ્ય) ૧-૦	સચિત્ર મનાક્ષરના પત્તા ૦-૮
Marriage Forms under Ancient Hindu Law 0-12	મનોરજક વાર્તાગિ ૦-૧૨
Classical Poets of Gujarat (1916 Edn) 0-6	નિશુદ્ધત્તેહ ૦-૮
પ્રો. કાન્તિલાલ પટયા —	હાસ્યજનક વાર્તાગાથ ૦-૬
અ. ગોવિંદનરામનુ જીવનચરિત્ર ૧-૦	ગ. ગણપતરામ અનુપરામ ત્રિપાઠી —
૨૧. પ્રો મણિલાલ નમ્મુભાઈ —	જાતમહેનત (મેન્દ્રેપનુ ગુજરાતી ભાષાન્તર) ૩-૦
બાળરિતમ ૧-૪	દ્વિઆપરના દેસાની વાતો ૨-૦
નૃતાગમિહ ૨-૪	ગ. હિમતલાલ અગાગિયા —
ચારિત્ર ૧-૪	કવિતા પ્રવેશ ૧-૦
નૃદાસ ગદ્યચરિત્ર ૪-૦	કાવ્યમાધુર્ય ૧-૮
૨૨. અપિલાલ છાયાગમ ભટ્ટ —	મધુમિન્દુ ૦-૪
જાહાની રા' લી (સાત સુન્દરિયો સાથે) ૨-૦	મિન્દ્રગાદન મનમ્થી ૭ લેખો ૦-૬
સુદર જાદન ૦-૧૨	૨૩. ભાગુભાઈ રતેહચંદ કાગલારી —
સુન્દરગતની જુની રાત્રિઓ(ત્રિવિદ્યાસાથે) ૨-૦	અગ્રેજી-ગુજરાતી પોસ્ટ રીક્વેરી ૧-૧૨
શુભગત આદા! બોલે ૧૨૧૧ ૩-૦	ગુજરાતી-અગ્રેજી " " ૧-૧૨
(નવી આટલિ ૭ વિદ્યા સાથે) ૩-૦	મદાગ્ર અગ્રેજી ગુજરાતી રીક્વેરી ૦-૧૨
અનિમ્બુત્રી ૧-૮	દેહકૃત મગજનાન (બે ભાગમાં) ૫-૦
અનિમ્બા અનિમ્બા (૨૪ વિદ્યા સાથે) ૩-૦	૨૪. લોગીન્દ્રનાથ દીવેદીયા. —
અનિમ્બા નાટક ૧-૦	આસીમટ કલેક્ટર (મળતી નથી)
જુગરી, મુગ ઝીંબી ગદ્યાલી ૧-૪	નવરંગી ખાતકો ૦-૪
	કલિન્ટ ટોલ્સ્ટોયની પાતો ૦-૪
	ઉપાકાન્ત [સચિત્ર, મીજ આટલિ] ૨-૦
	ગોદિની ૧-૦
	ગોનીમીટર ૦-૧૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, જુહાપુર એન્ડ પાલીશર્મ,

પ્રિન્સેસ મીડી, મુબારક નં. ૨.

૧૩ આપણા ઓ રમાં સમાનોચકની નોંધ લેવો

—અવશ્ય વાંચો—

સ્વતંત્ર વિચાર શ્રેણીવી, શુદ્ધ શુદ્ધગતી
ભારતમા લખાયેલા કેટલાંક વિષયઃ

પુસ્તકો,

ગિણ અંગ્રેજી, બંગાળી, મરાઠી કે સંસ્કૃત

પુસ્તકોના અનુવાદો કે ભાષાન્તરના

પુસ્તકો,

પાર્લાઓ, નવલકથાઓ, નાટકો,

કે

સાહિત્યના કેટલાંક વિષયઃ,

રાજકીય, આર્થિક, આર્થિક, ઔદ્યોગિક

પુસ્તકો, ના

કર્તાઓએ જાનના જનાનો કે

તેના પ્રકાશન માટે ગોપ કરના જવાનો અમ

લેવો નહિ.

એ અભ્યન્તર થોડા માગણી સાથે પુરતી વી તેા

નીચેના કેટલાંક લખી પ્રગટરો તેા

નિગમ આજી થયો.

રમણીયરામ ગોવર્દનગમ ત્રિપાઠી,

મોરારજી ગોકલદાસ ચાલ ન. ૨, ૩૬,

સેન્ટ્રલ ટ્રેડિંગ, ગીરગામ, મુબાઈ

પ્રેમાળ ભાર્યા

જહાલાં ભુલકાંઓ

અને

હિતેચ્છુ ભગિની

એમને માટે

એક ઘાસલેટના ગાથાચારલો આપી લઈ જતા પહેલા વિચાર લેજો.

તે કન્ટા આપણુ પુરાણ કુપેલ તેલ ભણુ

અને જો તે ચોખ્ખુ બનાવના અગર મેળવનાની

ચુકેલી હોય તો ખરી—

—કેશવકાન્ત—

તો છે જ—

ઘાસલેટથી તદ્દન નિરાશુ-ચોખ્ખુ અને મરે તેલોમા ગિરિમણી

ગિરિમત દરેક ગીતીના ૩ ૦-૧૦-૦

દ્વારકાદાસ જગમોહનદાસ

અન્ડ કંપનિ

પ્રિયાવર્ત્ત - { ધી કેશવ પન્ડયમઝી નડંગ,
ધી હિ દ બરન કેકરઝી એન્ડ મેટલ નડંગ,

ન ૧૮૭ અબદુલ ગહેમાન મૂંડી, મુબાર

Feb 19

અનુલેખક વાક્ય સત્ય પ્રિયદિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયામ્યસન ચૈવ વાદ્વય તપ ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૫ મુ.] એપ્રિલ, ઈ. મ. ૧૯૨૦. [અંક ૪ થો.

તત્ત્વી—ગા. અમાલાલ જીલાળીગમ બાની, બી. એ.

રા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડ્યા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રકાશક—રા. રમણીયગમ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી.

વિષય.	વિષયાનુક્રમણિકા.	પૃષ્ઠ.
૨. છૂટી ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદ		
રા. રમણીયગમ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી		૧૭૩
૩. ભાષાની ખીલવણી		
ગા. ગામપ્રસાદ નરાય દેસાઈ, બી. એ.		૧૮૨
૪. ચિત્ર કાવ્ય		
ગા. દેવજી પુગાર, બી. એ.		૧૮૬
૫. વિજ્ઞાન અને કલા		
ગા. નિબલ્લાન કનેયાનાન તુલ, એન. એન. ઈ. ઈ.		૧૮૭
૬. ખાલમાહિત્ય		
અ. એ. નિલાગરી ગમણલા નીનક, બી. એ.		૧૬૫
૭. કવિ અને તહેલુ દેનકેષ		
ગા. મહાલકર પોપટભાઈ અધ્યાપાન, બી. એ.		૨૦૦
૮. પ્રિયાની આખડી કાવ્ય		
ગા. મધુક		૨૦૬
૯. રૂપિ સચિત્ર ગાના		
ગા. હુમમનગર હુમ્મિયાન કુન		૨૦૭
૧૦. ગાન્દ અને તાના કાવ્ય		
ગા. કચનનાન જગજીવનલાલ માગર		૨૧૮
૧૧. મહાપદ્યનનો મર્મ		
રા. પુષ્કરના વામનરામ મહેતા એમ. એ., એન. એન. બી.		૨૧૯
૧૨. ઉપાનિષદના અનુભવપ્રતિજ્ઞા ચાતુ ઐતિહાસિક ગાતા		
ગા. ગા. પુ. મોતમ ત્રિશામ માનજી		૨૨૨

વાનિક લેનાજમ કપીઆ ૭,

હિન્દુસ્તાન બહાર શીલાગ ચોદ ક. મહાકામાત ગુરુ અકની કિમત દમ આના.

આ લેનાજમ લેવાનામા જ લેનામાં આવે છે

સમાવેશક,] પ્રો. આનંદશંકર બાપુભાઈ ધ્રુવ, [એપ્રિલ, ઇ સ ૧૯૨૦
એમ એ, એલએન બી

બી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની સન્માનકારિકી સમાના પ્રમુખ, અમદાવાદ
આસ બી સેનાર ગુજરાત ફાટો બાં એનેગી, અમદાવાદ] — પીપીસાઈટ

સમાચારક,] રા. બ. હરગોવિંદલાલ દ્વારકાદાસ કાઠાવાળા. [એપ્રિલ, ૪ સ ૧૯૨૦
શ્રી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખ, અમદાવાદ

લવાજમનો વધારો.

આપણા પ્રાન્તમાં કહેતી છે કે 'એ પાઠા દહડે ત્યાં જાનુનખખોદ વળે' આ કહેતીની મોઢ કરનાર ખરે જ કોઈ અપૂર્વ સુદ્ધિશાળી મનુષ્ય હશે. યરોપના મહારાજાઓએ જગના જગ મન્યાની જે મહાન અનર્થોમાં મહાન એવો આર્થિક અનર્થ કર્યો છે તે મહસા તો ભૂતી જવાય એમ નથી જ વારમાં એમણે બચારે તો આપણા જીવનમાં મોઢારન મુખી દીધી છે. શુભગન તેથી દૂર રતી રાત્રી નથી અનમાં અને કષ્ટાનતામાં જેમ મોઢારન પ્રયેક પગે આપણને ડામે છે તેમ સાહિત્યના વિષયમાં પણ તે એટલી જ અપની યદ છે. દેશના મહાન ઉદ્યોગ આધારના મારિકો જેટલી કમાણી કરે છે તેટલી જાપખાનારાગીઓ કરતા જ નથી એ ઓએ સ્વીકારવું પડશે. મીનો વિગેરેના કામદારોએ મોઢાધ માગી છે તેમ જાપખાનાના કામદારોએ પણ 'માગતા ભૂયે' ના ન્યાયે લેવાય તેટલું લેના માગ્યું છે. મતનમ કે દહાર્ક પહેલા ૧૯૧૪ ની શરૂઆતમાં જ્યાં ટાઇપ ગોદનનાર વર્ગ દિનસના આડ અને સઆના મૂડરીને નેતો હતો ત્યાં આજ દિનસના રૂપીઆ અગીએ આપના માધુમે મેળવના મુરકેન છે તેવું જ એ ખાતાના બીજા કામદારોનું તે જ પ્રમાણે કામગીરી જ્યાં અગીઆને બજાતા ત્યાં આજ આજ આનુષંગિક પડેગ્યા છે અને રૂપીઆ આપતા પણ મગને નહિ એવું વ્યાપારીઓ કહે છે. ઈંગ્લાન્ડ-અમેરીકાના નાખાનાઓ માગણીને પડેગ્યા રાગતા નથી આમ સર્વ રીતે સ્થિતિ વિષમ હોવાના પરિણામે આપણું સાહિત્ય સમુદાયને કેમણે દિનપ્રતિદિન મોડું જ થતું જાય છે. નીજે વરો એટલે ૧૯૧૮ ના જુનાઈમાં અમદે જ્યારે લવાજમ વધારીને રૂપીઆ ચાર કર્યા ત્યારે અમદે એની આશા સહજ જ ગમી હતી કે પ્રમાણસર મોઢાર્ક એાછી થતી જશે તેમ તેમ અમદે કરેની ખોટ ધીમે ધીમે નમુદ કરતા જાગ્યું. પણ એ આશા વર્ધ જ નીવડી છે, કારણ ૧૯૧૯ ના જાન્યુઆરીથી અમદારા પ્રેસનાગીએ પોતાના ભાન વધાર્યા. જ્યાં અમદે લલિત્ય ઉપર આધાર રાખી રહ્યા ત્યાં ૧૯૨૦ ના જાન્યુઆરીથી ગયા વરના વધારા કરના ત્રણગણા ભાર વધાર્યા. આમ ૧૯૧૯ માં રૂપીઆ મહાપ્રાચારે પડી નક્કર અમદે મહાકોને રૂપીઆ ચારમાં આપી ત્રણ વર્ષના પ્રથમના મહાકોને રૂપીઆ સરાત્રણમાં આપી ચાતુ ૪૪ પણ જુના ચાતુ મહાકોને ગયા જ વર્ષના ચાર રૂપીઆમાં ને ત્રણ વરનાને મરાત્રણમાં આપીએ છીએ નહુ વરાજમ જાન્યુઆરીથી જ વરાત્રવાની જરૂર હતી પણ મીજ વવરથા કરીએ તો સાર પડુ.

સચિત્ર મૂલાકારના પર્તા ૩ ૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાળી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

લવાજમ વધારવું નહિ' એવી મનની તીવ્ર ક્ષત્રિના નમળમા કાઈ નિર્ણય અમલે કરી શક્યા નહિ. અન્તે અન્ય માર્ગ ના જણાતા ગયા જ અક્યથી સમાલોચકનું લવાજમ અમદારે બહુ એ સાથે નિરૂપાયે વધારવું પડ્યું છે. ગુજરાતને એ લવાજમ એકલારે જ પડે એમ છે એ અમલે જાણીએ છીએ સમાલોચકમા તૃતીયિક સ્વિ મોદિનીઓ નથી કે વિદ્વાનો અને તત્ત્વજ્ઞાનીઓના ઉંડા અભ્યાસ નથી એટલે એની ગ્રાહ્યતા કદાચ ન્યૂનતા આવે એવો સભાસ છે. પરંતુ અમલે અમદારા ગ્રાહકોની ઉદ્ધારતા અને સૌજન્ય ઉપર વિશ્વાસ રાખીએ છીએ અને આ નું લવાજમ-માર્થ માસથી જેમના નવાં વર્ષ' શરૂ થાય છે તથા જેમના નવા જ નામ આ વર્ષ' ખાતે હવે નોંધાયે તે સૌની પાસેથી-રૂપીઆ ૭ લેનામંદ આપીશો. ગ્રાહકનું બુદ્ધિએ પોતે ગ્રાહક તરીકે ચાલુ રહીને તેમ જ પોતાની લાગવટથી નવીન ગ્રાહકો મેળવી આપશે તો અમલે હેમનો ગુણ માનીશું સમાલોચકદ્વારા ગુજરાતની અર્થ થણ મોલી મેના જગના અમદારા અલિનાથ આમ સિદ્ધ કરામા ચોપાસ થી પરમ સાહાયની અપેક્ષા છે.

ચંદુ વર્ષે ખરચમા પહોંચી નહિ રોકનાના કારણે સૌએ યાદ રાખનાની જરૂર છે કે આ નવે તો ગ્રાહકના મોટા ભાગને મૂળના જ લવાજમે માસિક મત્યા જગે તે અવારનવાર ખાચની કાપકૃપ કરવી પડતો તો તેથી ખીજે વિચાર ના જગા એટલું જાનમા રાખવા અમલે નમ્ર વિનંતિ કરીએ છીએ કે સમાલોચકનું સરૂપ તો હમેશ માટે છે તે જ પ્રમાણે રહેશે એટલું જ નહિ પણ બનતી ત્વરાએ તેના લક્ષ્યોમા સારો ન્યવસ્થિત ફેરવા કરામા આપશે, જે ગ્રાહકો અને લેખકોની અમૂલ્ય સાહુકાર્ય હરો તો જ.

એક નાત વર્તમાન અનિયમિતપણ —

પાઠના કેટલાક સમયથી સમાલોચકના અકે અનિયમિત થઈ ગયા છે એ સમયમા ઘણી પરિચાદ અમદારી પામે આવે છે અમદારા 'વિનય'મા હવે થોડા વખત પૂર્વે જણાવ્યું હતું કે થોડા સમયમા અમલે નિયમિત થઈ જઇશું આ સળવમા ગ્રાહકનું બુદ્ધિએ અમદારે એટલું જ જણાવનાનું છે કે છાપખાનાની જ એ મુશ્કેલી છે અને એમા અમદારી યાજ જાતી વચ્ચે કે એકદારી નથી છતાં અમદારા પ્રયત્નો ચાલુ જ છે અને જેમ બનશે તેટલી ત્વરાથી આ અનિયમિતપણ દૂર કરીશું આ સતત અનિયમિતપણથી અમદારા હૃદય જે આધાત પામે છે તેની કલ્પના કરાવી શકાવી હોત તો જરૂર જ ગ્રાહકોને કરાવનાં થણ નિરૂપાય છીએ.

—પ્રગટશક્તિ

કુળાઈ,
તા ૧૨ એપ્રિલ ૧૯૨૦ }

છઠ્ઠી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ.

લેખક - રા. રમણીયરામ ગોવિંદનંદન ત્રિપાઠી.

ગઈ તા. ૨ જી એપ્રિલથી ત્રણ દિવસ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું છઠ્ઠું અધિવેશન વ્યવસ્થાવાદમાં આનન્દચૂડન નાટકચાળામાં ભરવામાં આવ્યું હતું ખરી રીતે જોતા આ અધિવેશન તેની પ્રથમની યોજના પ્રમાણે તો ધણા સમય પૂરે ભરાતું જોઈતું હતું પ્રથમના એ ત્રણ અધિવેશન સુધી ગુજરાતીઓને સાહિત્યપરિષદ માટે સારો પક્ષપાત જણાયો હતો પણ ૧૬૨ ત્રીજે વર્ષે પરિષદ ભરાય એ ત્રાત ઘણાને એક અચાની ખીમ કારણથી ખુચતી હતી અને દિવસ જતાં પરિષદની એક અને બીજી બેઠક વચ્ચે અત્યંત વધતો ગયો. ગુજરાતમાં ગુજરાતી સાહિત્યનું મૂલ્ય જોઈએ તેટલી ગારવતાથી હજી મુદ્દમગ્યુ નથી તેમ રાજદ્વારી જીવનવિષયમાં જોઈએ જન-ઉત્સાહ જણાય છે તેટલો સાહિત્યમાં નથી જણાતો એ ખે.ો. વિષય જોઈને પણ રહમજી શકાય છે હવેનું અધિવેશન ૧૯૨૨ માં ભાનનગરસ્થળે મળી શકે એવી વ્યવસ્થા થઈ શકે તો જ સાહિત્યપરિષદનું ગૌરવ ગુજરાતી સમાજ પુરી રીતે મુદ્દમજી શકે છે એવું આપણે કંઈ માનીશું દેશના જીવનમાં સાહિત્ય બહુ પ્રધાનભાગ ભજવે છે એ રહમજીવાની જરૂર નથી અસ્તુ.

આ પરિષદની બેઠકે એક આકર્ષણ ઉપર કબ્જું હતું જગવિખ્યાત દિવંતના કવિ મહાશય ડૉ. રમિન્દ્રનાથ ટાગોરને સાહિત્યપરિષદના પ્રસંગઉપર ગુજરાતમાં પધારવા માટે મહાત્મા ગાંધીજીએ આમનજી કરી ગુજરાતીઓને તહેમના દશનતો અમૂલ્ય લાભ અપાશે હતો રમિન્દ્રનાથના આગમનથી પરિષદનું કાર્ય નવદ્વારમાં સારો ઉત્સાહ જણાતો હતો તેમ જ ત્યાં એકદિન પણ સાગી જામી હતી ઉપરાત એમની પાસેથી જ્ઞાન દરવાજા પાસેના રમ્ય મેદાનમાં નહાનાવા પણ સુદર સંદેશોએ પ્રગમવને પ્રેરવા હતા તેથી પણ પ્રગળે ખેશક સગીન લાભ ગયો છે પરંતુ ધણા જ નમ્ર ભાવે અમ્હારે જણાવતું જોઈએ કે આ ભાગ્યોત જ્યારે વ્યાપારી સ્વરૂપ અપાય છે-પછી તેમાં ગમે તેવું ધાર્મિક તત્ત્વ સમાયું હોય તો પણ-ત્યારે એની કિંમત તો ઘણી ઓછી થઈ જાય છે લોકસંઘને જ્યારે કલ્યાણપ્રસન્ના મત્રની નિશ્ચિ આપવામાં આવે કે ચિરંજીવ સંદેશોએ પ્રેરવામાં આવે ત્યારે લેનાર કરતાં જે દેનારે ધર્મના રહમજી-ધર્મના મૂલ તત્ત્વને વધારે સૂક્ષ્મતાથી રહમજી જોઈએ આપણા દેશની પ્રચલિત રીતિ પ્રમાણે ધર્મોપદેશકો દ્રવ્ય માગીને કે દ્રવ્યની લાનસા-દસ્ય કે અદસ્ય રીતે-સાચીને ઉપેક્ષા આપતા ન હતા-નથી દ્રવ્યના જ્ઞાનમાં ઉપદેશ દેવાની રીતિ પશ્ચિમની છે ખિસીસ વિનંદના ભાષણોમાં એ વ્યાપારી નીતિ સ્વીકારાય છે તેમ આપણા દિવંદીજનોના ભાષણોમાં સ્વીકાર એ કાઈ રીતે ઠીક નથી એનો અર્થ પછી તો એ જ થાય કે 'પૈસા આપ તે નાટક બે દ જાય તેમ પૈસા આપે તે ભાષણ સંભળવા જાય.' આ કૃત્રિમ વ્યાપારી રીતિ અમ્હારે તેના સચ્ચાનકે માટે પૂરતા માન સાથે આપતો મતબે. દશાવી બહુ નાપસંદ કરીએ બીજે તેમાં સુધામગિરીનો ગજવ (સચિત વર્ણન) ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એનક પત્રી, મુબાઈ

પારમાર્થિક તરન હોના છતાં પણ રમિ દ્રમાણુના પધારનાથી આપણને-શુદ્ધતાને જ કેટલાક લાભ થયા છે ને એમના શુદ્ધ સાદા જીવન આચારથી આપણને જે થોડું ધણ જાણવાનું મળ્યું છે તેનું સરવધનું જરૂર આપણે તપાસવું ઘટે છે. ગુજરાતના મોટા લાગમા રમિન્દ્રનાથ સખન્ધમા હજી ભોમ્બે તેટલું અભિજાન થયું નહિં હોય એમ અમ્મને લાગે છે. એ અપ્રસ્તુત વિષય ઉપર અને લખવું યોગ્ય નથી, પણ આપણે એટલું જાણવું સહમજબુ જરૂરનું જે કે રમિન્દ્રનાથ જગાનમા એક એવું ઉચ્ચ અપ્રતિહત સ્થાન ભોગવે છે કે આપણા ખ્યાનમા તે સહજ આવી શકે એમ નથી છતાં પણ એમણે જે સાદાઈ અને સરલતા દર્શાવ્યા છે તે આપણું ખ્યાન અવસ્થા એવે તેમ છે. ગુજરાતના પ્રથમ ગણાતા કવિ કે સાક્ષરોના અભાવજીમાં અને જગપિખ્યાત આ કવિના સ્વભાવજીમાં કેટલે અન્તર હશે? એની તુનના રનાભાનિક રીતે ઘણું જ ભય છે. મહા માનનીય વ્યક્તિ તરફ સહેજ પણ નિન્દકટિતી નહિં પરન્તુ તેથી ઉનડી રીતે ગુજરાત સમસ્તના ગૌરવ માટે અતિ માનથી પ્રેરાઈને એક પ્રસંગનું અને ખાસ ખ્યાન દોરનાની અમ્મને જરૂર લાગે છે તા ૪ થી એમણે ૧૯૨૦ નો રોજ સપ્તિતના નમ્ર ઉપાસકો-જેમને બિચારાઓને નથી ધનનો મદ કે નથી સત્તાનો મદ કે નથી વિદ્યાનો મદ-ને તો જરૂર જ લાખા કાળ સુધી ખૂચ્યા હશે તો ૩ છતાં રોજ મહાત્મા ગાંધીજીએ ધણી સ્તુત્ય ઇન્જ દર્શાવી ને તેને માન આપી ના ૪ થીની સાજના ગુજરાતના સાધારણ ભણેના અને શુદ્ધતાની જાણનારાઓના એક સમૂહ લાવદરવાળા પામે રમિન્દ્રનાથનો સંદેશો હિન્દીમા સાલજના આતુર બની હાજરી આપી હતી. ગાંધીજી દૈવવશાત જગત મોઝ પડ્યા અને રમિન્દ્રનાથ વખતસર આવી પહોંચતા ગુજરાતના કવિ શ્રી-સાક્ષર નૃસિંહરાવ દોવેટિઆના પ્રમુખપદે તહેમણે પોતાનો સંદેશો અંગ્રેજીમા વાગી સળળાવ્યો. એ અંગ્રેજી સંદેશો એવો મુદર અને લખિત હતો કે અંગ્રેજી સહમજબનાગને તો તેથી અનર્જનીય આદન્દ થયો. અંગ્રેજીના સહમજનાર, કે અર્ધ અંગ્રેજ જાણનાર કેટલાક લાઇઓએ પ્રમુખ મહાશયને વિનંતિ કરી કે ગુજરાતીમા તે સળળાવો. પણ એ વિનંતિ 'તુમ બડતે હો હમ સુનતે હો' કરી રા નૃસિંહરાવનાથએ ગુજરાતીઓને સત્કાર્યા નહિ, અને તેટલેથી ના અટકતાં હતું કે, 'એ અસક્ય' ■ ' રા જ' રમણુલાઇએ આગળ વધી 'તદમે અંગ્રેજી શીખી આવો' એ સૂચના કરી એક મહાજન છેત્રી-પાયમી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિપદના પ્રમુખ હતા. ગુજગાનમા આજ કવિતાના મનોહર પ્રદેશમા એમનું સ્થાન બહુ ઉચું છે તેમ જ એમની નિદ્ધતા પણ તેટલી જ અપ્રતિહત છે. રા બ રમણુભાઈ આ વખતની પરિપદના આદિસ વિભાગનર પ્રમુખ હતા. ગુજરાતના અનેક સાક્ષરોમા એમનું અગ્રપદ છે અને સાહિત્યપરિપદ કાર્યકરનર ઉદ્દોગી સચાવક છે. ગુજરાતીઓ એમની પામેથી ઘણી આશાઓ જન્મસિદ્ધ હકક તરીકે રામે છે. રમિન્દ્રનાથનો સંદેશ બેશક તત્કાલ સમ્પદ લાખાન્તરરપે સહમજની રાકાઈ એમ ન હતો, પરન્તુ તેનો નિરંતારપૂર્વક જાનાઈ એમણે સહમજનારો, હોળ (અમ્મને માનીએ છીએ કે એમણે ઇન્જ હોત તો તે જરૂર સહમજની સકતે) અને ગુજરાતીઓ અને ગુજરાતી

જાણી માટે અભિમાન-પ્રેમ રાખવાનો હેતુનો દુકક એમણે પ્રતિષ્ઠા ન કર્યો હોત તો વધારે શુદ્ધ સાહિત્ય અને સુન્દર ગદ્યો હોત કે આમ લોકોની વ્યાજગી અને શુદ્ધ જિજ્ઞાસાને ઠોકર મારવામાં જ ન્યાય ગણાય ? જગત વિચારને યોગ્ય આ વાત અમને તો લાગે છે ગવિન્દ નાથ અનરથી તો ગુજરાતીઓની-ગુજરાતના આ સાક્ષરવર્ગોની રીક કિમત આખી હશે એ ગુજરાતનું સાક્ષરત્વ આમ હીલ નથી ગયું ? શુ ગુજરાતના સાક્ષરો ગુજરાતીઓને આમ જ સન્માન આપશે ? સદનવીનતા અને રિવેક મર્વાના આ અપરિત અને હીનારપદ ઉપર અનરથી જરૂર ગુજરાતે નીચું જોડું પડશે. અમ્હે આવી આતા તો રાખી જ ન હતી કેમ રાખી શકાય ? શુ ગુજરાત એટલું વાંઝિયું બની ગયું કે 'અવશ્યતા' અને 'હમે અમ્હે' શીખી આવે એવા રિવેકથી દૂર રાખે ગુજરાતના માનનીય સાક્ષરવર્ગોએ ગરીબ ગુજરાતીઓને સમજાવવામાં જ કદાપણ નેહુ ?

ગુજરાતના આ માનનીય સાક્ષરવર્ગો માટે-એમની વિદ્વતા માટે અમ્હેને રહેજ પછુ એટલું માન નથી પરંતુ જ કે ગુજરાતીઓને મન અભિમાનો યોગ્ય માનીએ છીએ છતાં પછુ આ રિવેક પ્રત્યક્ષ પ્રેરક અમલ જ છે સાહિત્યપરિષદની એકમા પછુ રિવેક વિચારને અને સદ્વિચારને લિનાજનિ કોર્ડ કોર્ડ પ્રસંગે આપી જવાતી હતી ગુજરાતીઓને સાર કરવા કે સાહિત્યમાં એ સર્વિશેષ રમ લેના શીખે અને ગુજરાતી સાહિત્યની વહિમાટે જનસમાજ એક ર વધારે પોષ્યવૃત્તિ વાળુ કરના નીમે એરી રીતે ગુજરાતી સાહિત્ય માટે રહેજ પણ પક્ષ-પાત ધરાવનાર અમિત કે અસ્મિતો તરફ તોછલાઈની રીતે પ્રદક્ષુ કરી એ અયોગ્ય જ છે આમનિત અનિધિઓનો આવો મહાગ ના જ થઈ શકે

૧૯૧૫ મા નિશ્ચય કર્યા પ્રમાણે આ સમયે સાહિત્ય પરિષદમાં વિભાગી પરિષદો હતી- સાહિત્ય, ધનિદાસ અને વિજ્ઞાન એક રીતે જોતા આ વ્યવસ્થા સારી હતી ખીજી રીતે જોતા એથી કોઈને અગવડ પછુ વેંડી પડી હશે સાહિત્ય ધનિદાસ અને વિજ્ઞાન એ ત્રણે વિષયોમાં લગભગ એક સરખો રમ નવાર વ્યક્તિને અસતો ઉપજ્યા હશે પરંતુ અત્યારેનીજ વધારે સુયોગ્ય વ્યવસ્થાની એલાઈગીમાં આ ગોઠવણ સારી હતી-નજારી લેવા જેની-એમ આપણે કહેવું પડશે

સાહિત્યપરિષદની સન્માનકાંચિથી સખાના પ્રમુખ પ્રો આનન્દનાથ બાપુભાઈ કુનર હતા એમનું મરિત પછુ એસરખી મિહાસવાળું અને માનુરથી બહેકતું સુન્દર જાત્રાવાદનાઓથી પ્રદુષ્ણ ભાષણ પવિદના એકલ ભાષણોમાં તદ્દન જ પાડવું હતું કે ગવિન્દનાથ ટાંગોરને પરિષદ તરફથી સ્વાગત કરતા ગુજરાતિરા માટે એમણે કહ્યું કે 'અને આશાથી ભતાઉં છું કે એમના આમનથી આપણી ગુજરાતિરા વસન્ત આરતા વનલક્ષ્મી ખીને એમ ખી નમે' અને એમને પોતાને પછુ ધણે વા આ જૂમિનુ ખીજ વારનુ દશન થતા ઉત્તરરામચરિતમાં ગમે જેવો પુરાણુજીત 'પચવટી-રોહ' અનુભવે હોતો એવો આ સાગર-મનિની બુગિપ્રથે એ અનુભવશે અને શાકીયપાસ સાગરમતિના નિમળ બહેતાં નીચે જોતાં જોતાં પોવનના મધુર રમરણથી તાળ થઈ એમની હ વલીજામાંથી ક્રોધ અનનસ જ અને

કાનની દૂરતાથી અધિક કામગીરીને લા સૂચીકળતે " રાગિ-દ્રણણુના સત્કાર માટે આથી વિશેષ
ભાન અને ભાનનાનાળા કયા વાક્યો લેઈ શકે ? આ અને સુન્દર અને કામગીરી ભાન બીજી ઝડ
વનિત ભાષામાં નહીંની વકાષ ? પ્રૌદિસર આનન્દશકરભાષાએ પોતાની નૈસર્ગિક સન્નુતાથી
બીજા પક્ષે અમદાસામાં આ પરિપદની ભાવના ઉપભવનાર અમદાસા અર્ગસ્થ નિદાન મિત્ર
ભાષા રાગિતગમ અને પ્રથમ પરિપદના પ્રમુખ મહાશયની અવિચ્છેદ્યુષિય આકૃતિના સ્મરણો
કરવા પશુ સાથે 'ન જૂનાતું તું જૂની ભ' ની પ્રકૃતિની દર-દયાળુ આસાને અનુનવાનો
ઉપદેશ દીયો આ પરિપદે આદ્યોએ હવાન દર્શા યોગ્યગતમડળના પ્રમુખ ૧૧ મુખેથી-તે યોગ્ય થયું
છે પગ્નતુ અમદાસા એનું માનતું છે કે સાદિત્યના પ્રદેશમાં અને તેના ઉચ્ચ રિકાસમાં સતનતાથી
ભાગ લેતા જનો માટે પરિપદે મોટાની મીઠાસથી વધારે સગીન પગલા લેવાની જરૂર છે
અને ભાષા રાગિતગમ માટે પરિપદે અવરજ અધ વિશેષ જરવાની અમલ છે પણ પરિપદની
ઉભામીનતા એ ના મહામત્ત વકાષ તેનું કોઈ મુદ્દા છે નો આનન્દશકરભાષાએ પોતાના
ભાષણમાં ત્રણ અમલ્ય અમનાઓ કરી છે ગુજરાતી સાદિત્ય પરિપદના મયાનકોએ એ
ઉપર પોતાનું ધ્યાન જરૂર દોરવું જોઈએ પ્રથમ સૂચના એ કરી છે કે ' આ કરિયાદ થાય
છે કે નમદામકર અને તે નરના પ્રથમ પ્રવલ પત્રી ગુજરાતી ભાષાનો એકે સારો કોપ થયો
નથી, અને એકે સાઈ વ્યાકરણ થતું નથી ' ' આ રિથિતેમા ગુજરાતી ભાષાનો કોપ તેમ જ
વ્યાકરણ ' *Comparative Method* ' યાને તે તે ભાષાના સાર્થ-વૈધર્મ્ય નિરૂપણ થાય
તો જ તે વર્તમાન અમલને યોગ્ય ગણાય ' બીજી સૂચના " તે કરના પણ વધારે મહત્વની
આથી સારા ઇતિહાસની છે ગુજરાતના ભાષાકો રસથી નાગી શકે, એના નિધાનો સૂક્ષ્મ-
તાથી મનન કરી શકે, અને સામાન્ય પ્રગા ઉત્સાહ અને સ્વચ્છમિનું અભિમાન પામી શકે-
એના વિવિધ જાનના ઇતિહાસના પુત્રકો ઉત્પન્ન થવાની જરૂર છે " અને તે માટે
" પ્રાચીન ગુજરાતી પ્રકાશક મડળી એ ગુજરાતી ભાષાનું કોપ અને ભાષાસાજ રચાયે-
પ્રત્યીન હસ્તનિખિત પુત્રકોનો સમ્રહ કૃત્તે અને એની ' ગાઈડ ' યાને સૂચીપત્ર જનારશને-
બીજી પ્રાચીન ગુજરાત અને તેને લગતા હિન્દુસ્થાનના ઇતિહાસની પ્રકાશક અને સંશોધક
મડળી ત્રોજ માગણી એક નિદાનપ્રસારક મડળી માટે અમે કરીએ છીએ ' પ્રૌદિસર
આનન્દશકરભાષા સવને ' આપણી પામે ગુજરાતના જૂના હોલો છે ' કહી નના ગુજરાત
નના જીવનની એક મોટામાં મોટી આકાશા તરીકે ' ગુજરાતી કોલેજ ' ની અમલ જણાવે કે
આ સૂચનાઓ એટલા મહત્વની છે કે તે સર્વ આચાર્યમાં જૂનવા માટે ધણા સતન અને
લગીરથ પ્રયાસ અને સાધનોની જરૂર પડે અને તેની પુરેપુરી સિદ્ધિ માટે યુવાન અને વૃદ્ધ સાથે
અને સાધાગમ જનસમાજ અને લક્ષાધિપતિઓ અબ્યાસકે-નિચારકો ને કાર્યદાકો
એ સર્વનો એક સામટો ઉભાસલથો સહકાર જ જરૂરનો ગણાઈ શકાય સાદિત્યપરિપદ-
બટોળ કમિટી તરફથી જેમ જેમ સાધનો ઉભા થતા જાય તેમ તેમ કોપ વ્યાકરણ અને ઇતિહાસ
માટે નહાના પાયા ઉપર પણ અબ્યાસકોને દ્રવ્યની સહાય આપી રોકાવની જરૂર છે અને

ખીજી પાસથી ગુજરાતી કૌનેજની સ્થાપના માટે દ્રવ્યની ઉધગણી સર કરી નેપછે ગુજરાતી કૌનેજની સ્થાપના માટે કે કોષ, વ્યાકરણ અને ઇતિહાસના મુગોધિત પુસ્તકો નૈયાર કરાવવા માટે સોક્ષરેએ પોતાના પદ ઉપરથી જરાક બપ્ત થયું પડશે અને જન-સમાજને ન્ત્રતાપૂર્વક સ્વમજની લેવી પડશે ગુજરાતી કૌનેજ માટે પરિષદ ખાસ કરાન કર્યો અને તે માટે કમિટી પણ નીમી છે એ સારી વાન છે અગ્રહે ઝરૂગીએ ડીએ કે એ કાર્ય જરા વિશેષ વેગથી વધે અને ખીજી પરિષદ ભાવનગરમા મજે તે સમયે આપણે ધળી સારી રીતે વ્યવહારમા આગળ વધ્યા હોઇએ આ યોજના માવે અગ્રહે અપૂર્ણ રીતે મમત ડીએ અને ગુજરાતી ભાગ્યો દેશપરદેસમા જ્યા જ્યા વિખરાયના વેરાયના વામો કરી રવા હોય તે સર્વને વિનતિ ઢરીએ ડીએ કે માનુષ્યા ગુજરાતીના સરસ્વતીમંદિરે લહે લેમારો વધા યોગ્ય કાનો આપનામા પગલ પડશે નહિ નિગાન પ્રસાક મડલીની પણ બહુ અગલ છે આમ નાણા મહારવવાદી ગમીર સૂચનાઓ ઝાં આનન્દસકરભાઇના ભાષણમા છે અને આપણે અઝીશુ કે તે સરને સિદ્ધિ મળે.

પરિષદના પ્રમુખ મહાત્મ રા બ દરગોવિ- સ જાતાવાગાનુ ભાષણ અનિ લાજુ અને આનાઓને કષ્ટક નિરસ પણ વધારે લાગે એવું હવે સાહિત્યપરિષદના પ્રમુખનું ભાષણ જે અપ્રતિહત નિદતા અને ગૌરવનાળુ અને પ્રતિભાસાની હાંતુ નેપછે એવું એ નહવું તેમ ખીજી ગીતે ડીએ તો કેરળ જનસમાજને જ માટે લખાયેનો એ એ સાધારણ સર નિનધ હતા અને તે હલિધી નેતા તેમા વીમતો ભગ્યક હતી પણ ગુજગતના અ ર માક્ષરોના લેખોમા કે વિચારોમા કે આચરણોમા જ્યારે યુનાનવગ નરક ન સહિ તત્ત્વ તેની અને આગળ વધીને ડીએ તો નિરસકારને જ યોગ્ય એવી અસહિધ્વના ડગેને ડગે બતાવનામા આવે ને ત્યારે રા બ જાતાવાગાના ભાષણમા યુનાનોનો સદકાર મગાયો કે અમના ભાણુમા વર્ષ કરના તગ્ની એમની પ્રમન લાગણી તરી આવે છે કાયમિદિ તરફ, એમનું બક્ષ વધારે જ્ય છે ભાણુના અત લાગે એમણે ઢેરી સૂચનાઓ ધ્યાનમા નેવા જેની કે અને પ્રૌંસર આનન્દસકરભાઇએ કરેની તણે સૂચનાઓએ તેમા યોગ્ય ધ્યાન મેગ યુ છે એ ઉપગાન ખીજી પણ કેટનીક લક્ષ્યમા લેવા જેવી સૂચનાઓ છે

હવે વિભાગી પરિષદના ત્રણે પ્રમુખોના નિતાભર્થા ભાષણોની કુખી નોંધ લગ્યે

પ્રથમ રા બ રમણભાઇનુ ભાષણ તપામીએ ગ ન રમણભાઇના વિસ્તૃત ભાષણમા સાહિત્યપરિષદનુ ધ્યેય શુ હોતુ નેપછે, તેનો કાયકમ કેટલો વિદ્યાગ દોનો નેપછે, પરિષદમા કેવા અને ક્યા પ્રમારના સિદ્ધ સાહિત્યને સ્થાન હોઈતેની ચર્ચા હોવી નેપછે, એ વિગેરેની બહુ ગમીર અને ઉપયોગી ચર્ચા લેમને કરી છે રા બ રમણભાઈ કહેહે કે, "કલ્પના અને નસિકતાના વિષયો સિનાય અન્ય વિષયોના ગ્રન્થો ઉત્તમતાવાગા હોય તેમા પદાયનિતાન, વેષક અને અયશાસ્ત્ર આનિ વિષયોના સાહિત્યમા સમાવેશ થતો નથી કારણ કે સાનિયમા શુદ્ધિમન અને ભારમય સ્થિતિઓના શ્વિકર ચિત્ર હોય છે ત્યારે વિગાન (Science) માં શુદ્ધિહીન અને ભાનહીમ વસ્તુઓના સ્થૂન વર્ણન હોય છે તેથી નિતાનની ઉપયોગીના ધળી

હોના છતાં નિદાન ॥ અન્વેષો “સાહિત્ય” પદમા સમાવેશ કરવામા આરતો નથી ” આ બંધારણે ઇતિહાસ સળ ધમા પણ ‘ઇતિહાસના જે અન્વેષમા માન બનાવોનો સમગ્ર પ્રકટ કર્યો હોય અને બનાવો પાછળ રહેલો સદેસો દર્શવોનો ના હોય તે અન્વેષ સાહિત્યમાથી નીચળી જાય છે” એમ કહે છે ” જે અન્વેષમા કુદરતની હમીડત, અગાધતા, અનૈયતા, અને અસાધ્યતાની અવધિ સુધી પહોચાડીને દેખાડેલી હોય છે, જે અન્વેષમા કુદરતના પદાર્થોના છેડ અદરના અને છેડ બહાગના સ્વરૂપ વચ્ચેના સંબંધમા તથા અતરમા રહેલી સૂત્રમતાની ગ્રાહ્યતા અને અગ્રાહ્યતા પ્રકટ કરેલી હોય હોય છે મનુષ્યના મનની ભાવનાઓનું સ્વરૂપ અને કુદરતનું સ્વરૂપ એ બન્ને પ્રકારના સ્વરૂપો દર્શાવના ॥ અન્વેષો સાહિત્યમા સમાવેશ થાય છે ” આમ કયા અન્વેષોની સાહિત્યમા ગણતરી થઈ નકે અને થઈ ના શકે એની પૂર્ણ વ્યાખ્યા દર્શાવી છે આપણા ગુજરાતમા એક એવી સભ્ય છે કે જે લેખ કે જે પુસ્તકની ભાષા સાધારણ જનસમાજથી સ્વમંદ્ર શબ્દ નહિ તે લેખ કે પુસ્તક બચકમ નિર્માણ જ ગણાવુ જોઈએ અને આમ અભિપ્રાયને બહુ ખેતો નિપય છે કે ગુજરાતના કેટલાક નિદાન અને સારા લેખકો પણ પોપણ આપે છે સારે ગુજરાતમા ખીજે એક ન્દાનો વર્ષ એવો પણ છે કે જેમને લેખ લખવાનું મન થતા લેખ લખે અને સાક્ષ્યગળમાં તે ખ્યાલિ પામે તેટલા માટે તેમા નિચાગ અને શુદ્ધ શૈલીને ગોણુ સ્થાન આપી કેવન સરકૂત કે ફારસી રાખેનો જ બહાર ભરે છે પોતાને સન્કૂત કે ફારસીનું થોડું ના જ્ઞાન હોય, તે રાખેનો મૂળ જોડણી પણ બરાબર ખબર ના હોય તોયે પોતાના લેખમા કે પુસ્તકમા નિના સંકોચ તે શબ્દો વાપર્યા જ જાય છે આ વગેરે ન જ નમણુભાઈએ સચોટ ઉત્તર આપ્યા છે ઉત્તર ભાવવળી અને મુદર કંપનાનાળા સસિક કાચો નિગેર કેવળ સાદી જ ભાષામા લખાયા જોઈએ કે અમદારા લખેના લેખ કે કાચો શિષ્ટ ગણાય એ માટે તેમા તૃત્તિમ રીતે મરકૂત અર્થ ફારસી શબ્દો ધુસાડવા જોઈએ એ બન્ને સમજો ગેરસમજની અને પોતાના અજ્ઞાનના પરિણામની છે રા બ રમણુભાઈ કહે છે તેમ ‘તેમને નડે છે તે ભાષા સ્વમજની અશક્તિ નહિ પણ નિચાર ગ્રહણ કરવાની અશક્તિ ભાષાની મગદૂર વિચાર-પ્રમાણે હોય છે, અને વિચાર સાદા ન હોય ત્યાં ભાષા સાદી હોઈ રાકતી નથી બધા નિચાર સાદા હોઈ શકતા નથી ”

ઇતિહાસ વિભાગના અધ્યક્ષ પ્રો બળવતગય કોઠારનું ભાષણ પણ પરિપૂર્ણ થોગ અને ગૌરવ અપામે એવું જ હતું આ અધ્યાસની અને વિદ્વાતાની એમાં હિલપ ન હતી અને ઇતિહાસના વિષયને આપણે જે ગેદરગરી રીતે ચર્ચાએ ઢીએ, તે સળ-માં પ્રો કોઠારે ઠીક જ કહ્યું છે કે ‘ગુજરાતી વાઠમયમા ઇતિહાસનું સ્વતંત્ર લખાણ કરીએ ગળએ એવું હતું થોડું જ થયેલું જણાય છે ’ આપણી પ્રાથમિક નિદાઓના ધોરણ માટેથી માડીને સાહિત્યમા જેની ગણના થઈ શકે એવા સારા અને વિષ્ટ અતિહાસિક પુસ્તકો આપણે લા નથી જ એમ કહીએ તો ચાલે આવી ગિતિમા પ્રો કોઠારે સ્વર્ગમ્ય પડિત ભગવાનના ઇચ્છના નામનું સ્મરણ કરી તેમને જે અભિનન્દન આપ્યા તે થોડું જ કહ્યું છે

સમાનોયક,] ના બ. જાપાણી મહિપતરામ નીલકંઠ, [એપ્રિલ ૪ સ ૧૯૨૦
 બી એ એનએન બી

સાહિત્ય નિશાગતા પ્રમુખ-છી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, અમદાવાદ
 ખાસ છબી લેનાર શુભગત ફોટો આર્ ગેનેરી, અમદાવાદ]

સમાચાર,] પ્રો બળનતરાય કલ્યાણનાય ઠાકોર, બી એ [એપ્રિલ, ૯ સ ૧૯૨૦
 ઇતિહાસ વિભાગના પ્રમુખ, બી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, અમદાવાદ

સમાલોચક] ઓ સાકંભવદ જોહાલાઈ શાહ, એમ એ [એપ્રિલ, ૪ સ ૧૯૨૦
 વિદ્યાન વિભાગના પ્રમુખ, ઝી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, અમદાવાદ
 ખાસ જગી લેનાર રા એસ ડી પ્રધાન, મુબાઈ] —દોપીરાહટ

ભગવાનના પતિના ઇતિહાસના વિષયમાં ગોધખોળના અવાજો ધણા સુસ હતા પતિ ભગવાનનાના અવાજો મહુ વ્રમવાળા અને સતત હતા અને ગોધખોળનો વિષય જ એવો કટાંગલયો છે કે જેમનામાં દુઃતા અને રૂપ તથા ખન્ત ઉલ્લેખ દોષ તે જ આના કાવતે માટે વાપડ થઈ શકે, આમ પતિનામાં આ ગુણ હતા અને પરિણામે ઐતિહાસિક ગોધખોળમાં સ્વતન્ત્ર રીતે તેમણે જે કાર્ય કર્યું છે તેના પરિણામે એમણે આજ પોતાનું નામ કાવતી અમર કર્યું છે ગુજરાતમાં આજ ભગવાનના નથી કે નવા યુગના રણજીતરામ પણ નથી એ ગુજરાતનું દુર્ભાગ્ય છે સાહિત્ય-પરિષદ આના અભ્યાસકે ઉભા ના કરી શકે શું ? પ્રો. દોશર કહે છે કે ' ગુજરાત અને દિન-બનેનો દહે સામીય ઇતિહાસ રચાવાનો આગલ થવો જોઈએ શું પ્રોફેસર સાહેબ પોતે જ આ કાર્ય વિચારી ના શકે ? વતમાન ગુજરાતમાં એમનું સ્થાન બહુ ઉચું છે અને એમને જે સાગ સાવનો પ્રાપ્ત થઈ શકે અને પોતે જાને આ કાવ ખતથી ઉપાડે તો અમ્હે ધારીએ છીએ કે પરિણામ બહુ સારું જ આવશે બગાળના જહુનાય સરકારની માફક આપણા ગુજરાતમાં આજ કોઈ ઐતિહાસિક અન્વેષણ કરનાર આમની જન નથી એ બોલે એનો વિષય નથી પ્રો. દોશરના બાપણનો મોટો ભાગ મુસનમાની રાજ્યસત્તાસાથે સમન્ધ ધરાવે છે તે પૂર્વના ઢાળના કે પછીના ઢાળના ચિત્રો સમન્ધમાં જાણના મોગર ઉપેખ નથી ગુજરાતમાં આ વિદ્યાન રત્ન કહે છે તેમ ઐતિહાસિક સામીય અન્વેષણની મોટી ઉણપ છે અને એ બોલ પુરી પાડના માટે અમ્હે કહેવું જોઈએ કે નથી સરકાર કે નથી માર્ક જાહેરસરથાએ કે નથી કોઈ વિદ્યાન પુરુષ ખતીના અને આમલી પ્રયત્નો કર્યા છુટક ગાયા ભાગ્યા તૃપ્ત અગુગ સાવનોથી જે પ્રયત્નો થયા છે કે થાય છે તેમાં બહુ સત્ત ના લેઈ શકે એ કહેનાની જરૂર નથી પ્રો. દોશર કહે છે તેમ વિદ્યાન અને જનસાવ અને અકમળ નાલાહના ચિત્રો તેના ખરા સ્વરૂપમાં ચિતરાયા નથી અને એકપક્ષી સાધનોથી જે હમીમ્તો પ્રગમ મુકાર્ છે તેથી અન્યાય થયો છે જેવી રીતે મુસનમાની ઇતિહાસકારોએ ' પોતાની આપવાતમાં ધણી વિગતો ખોળી નખી છે, દરેક ન્દગાધમાં પોતે છતાનુ જ વળે છે, દુરમનોને ભાયા જ છે, અને આખા અહેવાનને દીનના વિજયની વાવટામાં લપેગી લીધો છે, અને ગાંધે ઉપરના દેવની વાગે તરમોગ ક્યો છે' અને પરિણામે ધણે અધુરો ઇતિહાસ રજુ થયો છે, તે જ પ્રમાણે આપણી અમેજી રાજ્યસત્તાના પ્રથમ ઢાળના ઇતિહાસમાં પણ કેમ નહિ થયું હોય ? એ વીગત પણ ફરી ઉઠેની જોનાની જરૂર છે નવા યુગની નવી જીવનમયુતિ સાથે પ્રગમ થાયી નવા ખતીના ઇતિહાસકારો જન્ય પામે એ ધણ પ્રજ્જવા મોગ છે પ્રો. દોશર આ નથી શિશા જોઈ શમ્યા છે અને અમ્હે આશા રાખીએ છીએ કે એમણે દસાંવીની ઇચ્છા ફીધીમૂત નીવડે પ્રો. દોશરનો સિદ્ધાંત વિષય ઇતિહાસ જ છે અને એમના આમલી સ્વભાવ પ્રમાણે એમણે જે નિષ્પણ કર્યું છે તે ખરે જ વિચારને મોગ હોઈ પ્રત્યેક ગુજરાતીએ વાંચના વિચારવો જેવું છે ગુજરાતની પાઠવી સદીઓમાં ગુજરાતના રાજકીય, સામાજિક અને આર્થિક જીવન કેવા હતા, એ જીવનમાં કેટલી રસ હતો અને શું શું સત્ત્વો પ્રગમે ઉત્તિકારક અને અવનતિકારક

હતા એવી અનેક બાબતોનો ઇતિહાસ આપણે ત્યા નથી જ એમ કહીએ તો ચાને ગુજરાતના અને કાઠિયાવાડના ન્દાના મ્હોટા દેશીરાજ્યોના પરસ્પરના સમન્ધ અને રાજ્યવ્યવહાર કેના કડવાનીય હતા તે પણ જાણવાની જરૂર છે. હુદકે છાયા આઠ્ઠા આખા ચિત્રો મગ્ન-હિત ઇતિહાસની ગજ્જ સારી રીકે નહિ. પ્રો દોકારે એટલા જ માટે વ્યવરિયત ધોરણપર ગુજરાત-કાઠિયાવાડના અને ટિન્દના ઇતિહાસ સામીય અન્વેષણોની મદદથી રચાવાની જરૂર ગણી છે તે યોગ્ય જ કહું છે.

ત્રીજા વિભાગમા વિજ્ઞાનનો વિવન હતો આ વિભાગના પ્રમુખ તરીકે પ્રો સાકળચક્ર બ્રેહ્મભાઈ શાહ હતા ગુજરાતના અભિમાનને યોગ્ય પ્રો વિજ્ઞાનનદાસ મળજગના દિપ્તિ તરીકે ત્રા સાકળચક્ર જાપીતા છે. પ્રો મળજગની સાથેના લાગા સમયના પરિચયથી એ ભાઈ વિજ્ઞાનના નિયમમા સારા રસ લે છે બીજા બધા વિષયો ાના વિજ્ઞાનનો નિયમ ભોલદિપ્તિયા મૂળથી એણે રસબર્યો હોનાથી અને જનસમાજમા વિજ્ઞાન સખન્ધમા એણુ નાન હોનાના પરિણામે નણા જ થોડા ગુજરાતીભાષાઓ એમા સુદ રસ ધરાવે છે પણ એ યોગની થોડી મળ્યામા પણ જે ભાષાઓ આજ કામ કરે છે અને કામ કરવા ઉત્સાહ ધરાવે છે એમા પ્રો સાકળચ. વ. પણ એક છે બહુ ગંીમ જ્ઞાનના અને વામ કરવાની જ્ઞતિયાળા તથા શાન મૂનિયાળા પ્રો શાહને આ વિભાગી પધિદના પ્રમુખ તરીકે નીમી ગુજરાતીઓએ ત્હેમની મેવાને એવ્ય રીતે સત્કાર કર્યો છે. પ્રો સાકળચ. વ. ભાપણુ એ સાહિત્યના ઐતિહાસિક અન્વેષણથી જગપૂર ન હવુ કે મહુ વિદ્વાતાભર્યુ ન હવુ પરન્તુ અત્યારે જનસમાજમા એ વિષય વધારે યોગ્યિય થાય અને પ્રજા એમા રસ લેના રીએ એટના માટે મની રીકે એટલી સરખ અને સાદી ભાષામા વિજ્ઞાનની આવશ્યકતા મ્હમજગતુ હવુ એમનુ માનવુ એવુ છે અને તે યથાય જ છે કે 'વિજ્ઞાનનુ જ્ઞાન આપણી ભાસા માગ્રુતે જનસમાજને મથે તેરી આપણે તજવીજ કરની નેપ્રમે' અને તે માટે ગુજરાતીમા વિજ્ઞાનને લગતો પારિભાષિક કાપ તૈયર કરાવી વિજ્ઞાનના પુરત કોના ભાષાન્તર કરવા કાગ્રનાનુ અને રચના પુરતકો વખરા લખારવાનુ કામ હાય ધગુ જ્ઞેપ્રમે આ સૂચના જેટલી ઉપયોગી અને સમીન તરવાળી છે તેટલી જ વ્યવહાર પણ છે સાહિત્યપરિષદની ભડોળ ડમિટિતગ્રંથી પુસ્તકો બહાર પડે છે તે અમ્હારે સપૂર્ણ માન સાથે કહેવુ પડે છે કે સાધારણ પુસ્તકપ્રસારક મગ્રીઓ જે કામ કરે છે તેના પ્રકારના જ હોય છે તેને ઠેકાણે ઇતિહાસ અને વિજ્ઞાનના સામીય અન્વેષણોમાટે જે એ ફ. આથી ગમે. કાજલ 'શાહી વરે વિસે એક એક પુસ્તક પણ બહાર પાડી રકાય એવી વ્યવસ્થા થાય તો વધારે રીકે મરો પ્રો શાહના દૂન ભણુમા આ જે મુખ્ય સૂચનાઓ કરી છે.

આમ પરિણામ લુદા લુ. પ્રમુખોના ભાપણો એક અમર બીજી દિપ્તિએ જ્ઞેનાં ઉપયોગી તરવાથી લખાયા હતા અને ગુજરાતીઓને કે જેમને પોતાના પ્રાન્તની અનેક દેલીય સાહિત્યપ્રતિ કરવાની જ્ઞતિ છે તેમને જાણરા નિચારાયોગ્ય અને માગદર્શક સૂચનાઓ એમા છે આ સર્વ સૂચનામા તાત્કાલિક હાયમાં લેવા યોગ્ય પ્રો આન દયકરભાઈ 'ગુજ-ગતી કોયેજ ની છે.

પરિવહના બીજા વિભાગોના ભાષણો કે લેખો સાબળવા જવાની અનુકૂળતા સચવાઈ નહિ હોવાથી સાહિત્યના વિભાગમાં જે લેખો વચાયા હતા તે સખન્ધમાં અમ્હારે ધણા નમ્ર ભાવે વખતની જરૂર લાગે છે સાહિત્યપરિવહના ઉચ્ચ ગારવને ધ્યાને તેના નિબંધો પરિષદમાં-અમુક નિબંધો બાદ કરીએ તો-વચાયા નથી જાણીતા વિદ્વાન્ પેખક રા અણિનાન સામગ્રણસ દ્વિવેદી તથા રા સારનાન અમલનાન ફવે જેવા ગુજરાતના યિષ્ટ લેખકોના ઉત્તમ નિબંધો પરિષદમાં વચાયા નહિ અને 'કવિ પદ્યમન્ધર' જેવા નિર્માત્ય લેખો વચાયા એ નિબંધોના પરીક્ષક મડગની પરીક્ષક મૃતિ માટેનું માન ઓછું કરાવે છે કાંઈ પણ જાતના પક્ષપાત વિના કેવન સારા જ અને ઉપયોગી જ લેખો પરિષદમાં વચાયા એ જ રોગણુ મીઠારણુ જોખએ મ્હાં ભાષ રણગ્નરામની પરીક્ષક અને નિષ્પક્ષપાતી જલિનો સ્વીકાર થનાને ઠેમણે નિર્માત્ય વિષયો વચાયા એ બીનકુન ન જામતું જ કહી શકાય.

પરિષદ પસાર કરેના હરાવો પૈકી એક ધણો ઉપયોગી હગમ 'ગુજરાતી કાંતેજની વ્યાપનાનો દત્તો કાંઈ પણ જાતના વરવાલા વિના એક વિચાર તરીકે અમ્હે રેને સમૂર્ણ અમનિ આપીએ છીએ પરિષદે એ સમધમાં નિમેધુ કાયવાગી મડન પુ' તેજથી આમ્રહી મનને તો આપણે આતા રાખીશુ કે થોડા જ વખતમાં એ વિચાર આચારમાં મુકાયવો આપણે જોઈ શકીશુ પણ આ લેખના પૂન ભાગમાં અમ્હે કહ્યું છે તે પ્રમાણે સાક્ષરોએ પોતાની 'નિદ્રતાનો મહત્વાગ કરવો પડશે અને સમન્ત ગુજરાતીઓના સાગોપાગ અને અરખનિન સહ-કાર માટે આનરનક તનતોડ શ્રમ ઉઠાવવો પડશે જ સમાજને તુઠકારી કરો નહિ કે યનું સમતોતપણુ ખોરા દેવારો નહિ.

પરિષદ સાથે સાહિત્યકનાનુ પ્રદર્શન ભગવામાં આન્યુ હતુ અને સાહિત્યકનાના મુખ્યાર્થના ગસિક નાગરિક ને પુરોગતમ વિશ્રામ માવજીને દાથે એ ખુલ્લુ મુકવાની ક્રિયા કરવામાં આવી હતી ગુજરાતમાંથી કેટલાક નના ચિત્રકારોના ચિત્રો એમાં દષ્ટિએ પડતા હતા સાહિત્યના વિભાગમાં પણ કેટલાક હનતનિખિત લેખો નિગેરે પણ હતા. બચરિષિત કરેલી આ યોજના માટે તેના સચાનબને આપણે અભિનદન આપીશુ.

આમ લાંમે કાગે પણ પરિવહનું સમેન યોગ્ય અને સાંગોપાગ રીતે તેની પૂણાદુનિ ચરેરી જોઈને અમ્હેને સતોડ થાન છે પરન્ટુ સુરતની પરિવહનો ઉત્સાહ અને કાનદક્ષતા તથા 'નિનન્ધના પ્રકાર'વા ન હતા એ એક મહાગેની કથા સાથે વિદ્વાન્ સાક્ષરોએ યુરાન સાહિત્ય પ્રેમીઓ તરફ દર્શાવેલી ન હનિવા યોગ્ય મનોવૃત્તિનું લક્ષણ પણ જોડનાની અમ્હેને જરૂર નહાય છે અમ્હે તો હવથા એ જ છત્રીઅ છીએ કે અમ્હારા અનુભરી અો શાણા વિદ્વાન્ સાગરાએ યુરાન વર્ગ તરફ કાં તો વધારે સમભાવ અને સમતોતપણુ ખનાન્ટુ અમર તો પરિવહના મમરખના આમરણુ ફક્ત પોતાના જ મતને અનુકૂન થાય એના અુષ્ટિ-અગ જનોને જ લવિષ્યમાં મોકનનાં જોખએ-એરી કાંઈ નીતિનો મીકાર કરે સદકારમાં ને-પુકમી આતા નથી આમનિત અતિથિએનો સત્કાર જોહુકમી અો રિવેકઅટ ચવાથી સચવાનો નથી માન્યમિ ગુજરાતના સરખતીમરિમાં જવાનો હક સાર્વજનિક દોવો જોઈએ, મુકીભગ બખિનઓનો નહિ.

ભાષાની ખીલવણી.

લેખક - રા. રામપ્રસાદ નંદરાય દેમાઈ, ખી એ (એનસં.)

ભાષાની ઉન્નતિ અને દેશોન્નતિનો મબંધ — દેશની ઉન્નતિનો અને ભાષાની ઉન્નતિનો સગવડ માટે છે કેઈ પણ દેશે પોતાની ઉન્નતિ અન્ય ભાષાદ્વારાએ કરી ાથી. એનો અર્થ એમ નહિ કે અન્ય ભાષાનું નાનું નિરર્થક છે અન્ય ભાષાનું જ્ઞાન, સ્વભાષાની અંદર જ્યારે ફેરવાય છે અને તે ભાષામાં દર્શાવેલી લાગણીઓ આપણી ભાષામાં ઉતારવામાં આવે છે ત્યારે જે અમર ઉત્પન્ન થાય છે તે અમર પડેલા ઉત્પન્ન થયેલી અસર સ્વરૂપે જુદી જ છે વળી અન્ય ભાષાનું સાહિત્ય સારી કોળીનું તેાય, જો એ સાહિત્યનો ઉપયોગ થોડા જ સમજનારાઓ કરે તો તેથી વાર્તાનિક રીતે દેશમાં ઉડી અસર થાય નહિ, અને એ ઉન્નત સાહિત્યનું જ્ઞાન થોડાકને જ મળવાથી, અને તેનો પ્રચાર બરાબર નહિ થવાથી જો કે નિષ્ફળ તો ન જાય, તો પણ સફળ તો ન જ કહેવાય એક આખી પ્રજા પરદેશની ભાષાથી, અને દેશની ભાષા ખૂલી જાય, તેનો જ દેરડેર ઉપયોગ કરે એ અસંભવિત છે પ્રત્યેક દેશદિગ્ગતિ સાહિત્યપ્રેમી જનની ફરજ એ છે કે જો તે અન્ય ભાષામાં ઉચ્ચતર સાહિત્ય જુએ, તો તેથી પોતાની ભાષાની અવગણના ન કરે પણ સ્વભાષાની ઉન્નતિનો પ્રયાસ દ્વારાએ આંદરે જો આ પ્રમાણે થાય તો ભાષા તથા દેશનાની નધુઓની સ્થિતિ પણ સુધરે.

ભાષા અને ઉન્નતિનો સનાહ હિન્દને માટે અત્યારે ખાસ અગત્યનો છે આ બાબતમાં હજી હિન્દુવામીઓ એક મત ધરા નથી પરદેશી ભાષાનો મોહ, પરદેશી રીતરિવાજોનો મોહ, એ મોહની મદિરાએ આપણી ઉપર ઘણી જ અસર કરી છે કે એના નિશામાં આપણે આપણા ગૃહ જોઈ શકતા નથી, પણ ખીજાં ઘેર જઈ બારણું ઢાકીએ છીએ અને અંદર ધુસરાનો ધાન કરીએ છીએ આપણે તો ધુસવાને તૈયાર છીએ પણ તેઓ ધુસના દેને કેમ? ગુરવા પડી કંઈ આપણી સ્થિતિ સુધરવાની? આપણને તેઓ કેવા ગણ્યુરો? આપણા ઉચ્ચારો જુદા પડે છે આપણા રીતરિવાજો જુદા પડે છે, આપણા આચાર જુદા છે, આપણી નિચાર રીતિ જુદી છે આટલી આટલી વિપત્તિ અને અસમાનતા જાણ, સમાનતા લાવવાનો ધાન, બી-આના પાણીને મીઠું કરવાના યત્ન જેવો કેમ ન કહેવાય?

સ્વભાષાની ઉન્નતિ આપણી ભાષામાં સાહિત્ય સાર નથી, આપણી ભાષા જુરસા દાર નથી આપણી ભાષા નમાલી છે, એમ જોની એ ભાષાની અવગણના કરી એ દુર્ દેશદિગ્ગતિને જાળે નહિ પોતાની જુવડી સામાની હવેની જોઈને તોડી પાડી એ મુખોથી છે હવેની રાજા આપણને તેમજ વસના દે નહિ પોતાની માતામાં કંઈક આખી હોય માટે અન્યને કેટલા માતા બનાવી શકાય નહિ બનાવવાથી સહજ સ્નેહ વહે નહિ

સ્વભાષાથી જે ઉન્નતિ મળી શકે અન્ય ભાષાદ્વારાએ નહિ કેટલાક હિંદુ વાંચકોએ એમ માનવું છે કે હિંદુના લોકો જ્યારે મધ્યએ ઇંગ્રેજ ભાષાનો અગીકાર કર્યો ત્યારે જ ઉન્નતિ થયો. આ કેવી ખોટી માન્યતા! કેટલા વર્ષો આ સભરી શકે એમ છે? એમ ઉન્નતિ થાય? જો એમ થતી હોય તો ક્રિશ્ચિયન થઈ ગએતા અને ઇંગ્રેજીમા જ વાત કરતા હિંદુઓની ઉન્નતિ ક્યાનીએ થઈ ગઈ હોત ના, પણ એમ નથી ઇંગ્રેજી ભાષાનું સાહિત્ય વિશાળ છે, તે ઉન્નતર એણીનું છે પણ તેથી કેઈ આપણું પોતાનું તબ્બોના જ હિસાસક થવાથી આપણું કશું જ વળે નહિ એ સાહિત્ય તરફની માનની ભુદ્ધિ સાથે સ્વભાષાના સાહિત્યની ઉન્નતિ કરવાનો ઉદ્દેશ વસવો જોઈએ આપણી ભાષા એવી કેમ ન થાય? આપણી ભાષા કેમ ન ખીલે? આપણે ખીલતી ઉતરતા નથી આપણી માનસિક શક્તિ પણ સમજ છે તો પત્રી આપણું સાહિત્ય સારું કેમ ન થાય? યત્નની જરૂર છે, તનતોડ મહેનતની જરૂર છે પોતાની ભાષાનું સાહિત્ય ખીલી શકે એમ છે પણ તે ઉદ્દેશ હાથ ધરનારા માણસોની જરૂર છે. વળી તેના માણસોને હિંમત તથા આશ્રય આપનારની જરૂર છે

આપણી પાસે ભાષા ખીલવના માટે સાધનો ઘણા છે આપણો ઇતિહાસ ઘણો જુનો છે આપણી પ્રજા પ્રાચીન છે આપણું જ્ઞાન વિશાળ છે એમ કહીને બેઠી રહીએ તો હાથ વળે નહિ જીવન જ્ઞાન અને નવું જ્ઞાન—જ્ઞાનમા ઉમેરા થવાની જરૂર છે આપણું આજનું નવું જ્ઞાન જીવન જોડા જ વખતમા થાય છે માટે કાનને અનુરૂપ જ્ઞાન સંપાદન કરવાની જરૂર છે

જે અન્ય ભાષામા જીવે તે સ્વભાષામા ઉતાવળાનો યત્ન કરે. ભાષાતરે અને તરજુમા લેખની કે કાંઈ પૂર્ણ છાપા ઉતારી શકતા નથી એ વાત ખરી છે, પણ અજ્ઞાનમાં બધા લેખકો અજ્ઞાનથી હોઈ શકે નહીં અન્યભાષા હાથ મહણ કરવું પડે છે દેશકાલને અનુસાર, લેખકએ પણ પોતાની રીતિ બદલી જોઈએ ઇંગ્રેજીભાષા વિશાળ છે તો તેમાંથી આપણી ભાષાની ઉન્નતિ કરવાને માટે પણ વિશાળ ક્ષેત્ર છે ભલે અન્ય ભાષા-ભાષી લોકો, પણ સ્વભાષામા તે ઉતારે. તમે જેને આહ્વાન દેશો તેને સારી એણીનું ગણો છો, જેમા આજનું લોકો, તે આજનું તમારી જ ભાષા જાણનારા દેશબધુઓ લઈ શકે એવું કરો. તેથી પણ તમે દેશનેના બચતી રાક્ષી ને તેથી પણ દેશભક્તિ કરી શકશો.

ગુજરાતી અને હિન્દુસ્તાનીની ખીલ ભાષાઓને અન્ય દેશની ભાષાઓ કરતા કંઈક વિશેષ જ લાભ ઉપજાવી સગવડ છે ગુજરાતી, મરાઠી, હિન્દુસ્તાની, બંગાળી, વિગેરે ભાષાઓનો સમાવેશ ગણો છે જો યત્ન કરે તો આ ભાષા બોલનારાઓ પરસ્પર એક ખીલતો ચમત્ત શકે ગુજરાતી ભાષા બોલનારાઓને મરાઠી, હિન્દુસ્તાની, બંગાળી વિગેરેમાંથી મહણ કરવું સહેલું થઈ પડશે

એ ભાષાઓમાંથી ભાષાતર કરવા એ ઇંગ્રેજીમાંથી ભાષાતર કરના કોટલ અધર્મ નથી ગુર્જર
 બંધુઓ રતીન્દ્રનાથ ટાગોરને માન આપે છે, તેમના કાવ્ય નખાણે છે પણ તે સર્વ, તેમના
 રૂપાન્તરમાં જ ઇંગ્રેજી ભાષાતરો વાંચીને જ બે આટલો આનંદ એમની કૃતિઓમાંથી મળે તો
 મૂળ પુસ્તક નાચવાથી કેટલી બધો મળે એ વિચારના યોગ્ય છે અરમોસની સાત છે કે
 હજી પણ ગુજરાતીમાં સર રતીન્દ્રનાથ ટાગોરના પુસ્તકોના-એકાદ એ પુસ્તકોશિયાવ-ગાફીના
 પુસ્તકોના અનુવાદ બહાર પડ્યા નથી ઇંગ્રેજી ભાષામાં એ કરિની કૃતિઓ મળે, એ કવિનું
 માધુર્ય બન્ય ભાષા દ્વારાએ અપાય, તે કેટલાથી અપાય ? ઇંગ્રેજી બાલ્યુનાર શિવાય કેટલા
 ગુજરાતીઓ એમની કૃતિ વિષ બંધે છે તે જ પ્રમાણે ચેટરગ્રાફ દત્તવિગેરના પુસ્તકોનું
 બાલ્યુનું બગાળી ભાષામાંથી ઇંગ્રેજી ભાષામાં ભાષાતર થાય અને એ મૂળ પુસ્તકની ખુબી
 જળનાય તો ગુર્જર ભાષામાં ભાષાતરો કેમ ન થાય ? બંધેના ગુજરાતીઓ હગાડના કવિઓ
 તથા લેખકોના નામમાનાના મણકા ગણતા હોય તેમ ગણી જશે, અને તેમના કથા કથા
 પુસ્તકો છે તે પણ કહેશે, પણ તેમને બ્યારે તેમની પોતાની જ ભાષાના પુસ્તકો રિજે-
 ગુજરાતમાં આસંગે ત્યારે બે ચાર લેખકોના નામ પડી પૂર્ણિગમ જ આસંગે આવી મિથિ-
 ભરી ગહેરાથી ઉત્પત્તિ થશે નહિ આપણી ભાષાને સચ્ચા જેમ બને તેમ
 વત્તો જો, મહાભાષાથી સરમાનાવ કાઢપણુ નિસ્સ ઉત્પત્તિ થી શરૂ નહિ આપણુ
 સાહિત્ય માફ નથી, એ સાહિત્યની ખોટ પુરી પાડનાનો ચલ કેમ કરતા નથી કે
 મેશી દેરાથી એકદમ સાહિત્ય સુધરશે નહિ સાહિત્યની ઉત્પત્તિ હગા માટે સાહિત્ય-
 કારોને ઉત્તેજન આપનારા મહોના પણ જરૂર છે ભાષાની ખીલવણી માટે પુસ્તકોનો
 પ્રયાગ બહોળો થવો જોઈએ પુસ્તકોની કિંમત પાતર કિંમત કે તા ચારગણી રખાઈ
 જોઈએ નહિ

પ્રેમાનંદ કવિએ નત લીડુ હતુ તેવુ મન લેનાર બધા હોય છે નહિ, પણ તેના અધક
 ભાગની પણ ખત રાખીને કામ કરનારા મણુઓ નિકળે તો ભાષાની ઉન્નતિ દૂર રહે નહિ.

ઇંગ્રેજીમાં દરેક કરિની કૃતિઓ સુલ જુદા પુસ્તકોનારે ગ્રાપવામાં આવે કે આપણી
 ભાષામાં હજી પ્રેમાનંદ, શામળ ભટ્ટ, વિગેરના કાવ્યો એ પ્રમાણુ બપાયા નથી પ્રેમાનંદની
 ખુબીઓ નહિ પિછાળુનાર ગુજરાતી, ગુજરાતી જ નથી શામળ ભટ્ટની વાર્તાઓ, અને એમના
 સાદી ભાષામાં મોજ ન માણુનાર ગુજરાતી નથી દયારામની કૃષ્ણલકિતના કા થોમાં લીન-
 ન થાર ગુજરાતી નથી, નરનારામ, ખમરદાર, મનમાની વિગેરની અતરની ઉર્મિઓથી અ તર
 નહિ લીંગનનાગ ગુજરાતી નથી નર્મની કૃતિ નહિ બાલ્યુનાર ગુજરાતી નથી. આ બધુ
 ખત પણ આપણને આપા કેટલા ગુજરાતી મળશે ?

વાર્તાઓના કાવ્યના કરિ તરીકે શામળભટ્ટને પ્રથમ પકિતના કવિ લેખવા જોઈએ
 તેમની કા થમાં લખેલી વાર્તાઓ જેને અંગ્રેજીમાં *Tales of Adventures* કહે છે તેની
 ગુનામગિરીનો ગજમ (સચિત્ર વાર્તા) ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

છે તેમાની કેટલીક પ્રેમકથાઓ પણ છે આ વાતોમાં વાચતા જે આનન્દ થાય છે તે અનર્જનીય છે દીનગીરીની વાત એ કે સામળભટ પત્રી આ દિશામાં કોઈએ પ્રયાસ કર્યો નથી એવું જાણી શકો, આપરન વિગેરે કવિઓની કૃતિ વાચતા જેવો આનન્દ અનુભવાય છે તેવો જ આનન્દ આ કવિની કૃતિથી મળે છે વળી જાણવા ભોગ તો એ છે કે એ કવિએ સાદી અને સરસ ભાષાના ઉપયોગથી શુભગતી ભાષાને સજ્જારી કે અને હજી પણ કહેવાય છે કે—

માદી ભાષા, સાદી કડી, સાદી વાત વિવેક

સાતમા શિક્ષા કર્યે એહ કવિજન એક

આધુનિક લેખકો કે જે આગરી અને અધરી ભાષા વાપરે છે તેમને આ કવિને આદર્શ રૂપે લાગે પોતાના ખોળી પદ્ધતિ જનની ભોળાઈને જનસમૂહમાં સાદી અને મોહક ભાષા વાપરનાર લેખકની જેટની કદર અને અસર થાય છે તેટની ખીજની થતી નથી માક્ષરની માક્ષરતા અધરા શબ્દો વાપરનામાં મહાએલી નથી પણ પોતાના જ્ઞાનનો પુષ્કળ મચાર કરવામાં સમાએલી છે.

સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં પોતાઓની જરૂર છે તેવે ક્ષાઓમાં ખનને નિશ્ચય ભોળાઈને પ્રેમાન્દ કવિ આપણી ભાષાને આટનો સાગી જનારી રાક્યા એનું કારણ એમના શુભો પણ હતા

શુરૂર ભાષામાં તેમનાથી અડીઆતો કરિ હજી થયો નથી દયારામ, દનપતરામ, નર્મદા-ચક્ર, નવનરામ વિગેરેએ આપણી ભાષાને પ્રચાર જનસમૂહમાં સારો કર્યો છે કયાપીએ પોતાનું ગાન ઘેરઘેર સભાગાનુ કે એનો કેકારવ ઘેર ઘેર વચાવ છે અને તે અપૂર્વ આનન્દ આપે છે

આગળ સાહિત્યમાં અત્યારે નવન થાઓ વધારે પ્રવૃત્ત થતી હોય એમ લાગે છે પણ આ નવનકથાઓ ૥ સમૂહનાથી કેટલી નવનકથાઓ જોને અગ્રેજીમાં *Classics* કહે છે તેવી છે તેનો વિચાર વાચનારે જ કરી લેવો એમ તેમ વસ્તુ સકલના કોની અને મુખ્યત્વે પ્રેમનો પ્રચાર ૬ તી નવનકથાઓ ધણી જ માનુષ પામે પણ સારી ઉપયોગી નવનકથાઓ જાણી ગાળી મળી રાકશે સાનારણુ રીતે નવનકથાકારો એમ માને છે કે પ્રેમના પાત્રો સિવાય નવનકથા લખી જ શકાય નહિ આ ખોળી માન્યતાને બદલે ઉપરચોળીના જ્ઞાનવાળી નવનકથાઓ આપણા સાહિત્યમાં ધણી છે પ્રેમ એ કાર્ત્ત્વ્યવર્ણન નથી પ્રેમ એ અતરંગીન છે અને લેખક તે જ્ઞાન સપાત્ન ક્યાં વિનાય તે વિરો નથી રોકે જ નહિ

વળી આપણી નવનકથાઓમાં સાહસની નવનકથાઓ (*Tales of Adventures*) જેવી કે *Robinson Crusoe*, *Swiss Family Robinson*, *Gullivers Travels*, *The Coral Island*, જેનીનો અભાવ છે, તો તેની નવનકથાઓ પણ લખારી જોઈએ કેટલેક લેખક નવનકથાને *Jules Verne* પોતાની નવનકથાઓ દ્વારા સમાજને વિગ્રાનતું જ્ઞાન આપ્યું છે તો તેની વાર્તાઓ લખારી જોઈએ અને અન્ય ભાષામાંથી એવી નવનકથાઓના આયાત થતા જોઈએ

આપણી ભાષામાં હાનમાં ઐતિહાસિક નવવક્યાઓ નખાય છે તે ખરેખર આનન્દ-જનક છે. ઇંગ્રેજીમાં ઇતિહાસિક નવવક્યાકારો ધણા થઈ ગયા છે. તેમના પુસ્તકોનો ઇતિહાસિક નવવક્યાકારોએ અભ્યાસ કરવો જોઈએ, કાન્યુકે એકાદાએ ધણું ઉપયોગી જ્ઞાન મળી શકશે.

આપણા કમનગીયની વાત એ છે કે હજી આપણી ભાષામાં સારા ઇતિહાસકારો થયા નથી. આ પ્રદેશમાં વિભાગમાં હજી ધણી જ જોઈએ જોઈ શકાય છે. આ ક્ષેત્રમાં પણ ભારતીય ખીનવી શકશે.

આપણી ભાષામાં હજી સારા નિવનગરોની જરૂર છે અને આ ક્ષેત્ર પણ ભારતીય ખીનવી ધણી માટે નિશાળ છે.

આ ખુબ જોના ભાષાની ખીનવણી માટે ધણા જ ક્ષેત્રો છે એ જણાવે, ખોટ માન સારા લખકોની જ છે અને તેના લેખકોને આશ્રય આપનારાઓની પણ છે.

ભાષાની ખીનવણી માટે અમુક સંસ્થાઓ સ્થાપવી જોઈએ કે જે સંસ્થાઓ અમુક વિભાગનું કામ ઉપાડી વેળા રાજ્યોની સંખ્યા ધણી છે તેવી ગણ્યોના નાનકડાં સંસ્થાઓએ અમુક મહત્ત્વ સાધિતના પુસ્તકોના પ્રચાર પાછળ ખચકા જોઈએ. આવી રીતે જ્ઞાન અને પ્રજા તરફથી એમ વખતે મળ થતા, યુજગણના સાચી રીતે પ્રચાર અને સેના સાધિતની અભિવૃદ્ધિ નમી જ ચશે.

ચિત્ર.

નેમક — રા દેગણજી પરમાર, બી એ

ના જાણતા જાન કે જીવુ દર્પુ દુ ?
આનન્દમય મન રહેતું નિકાલોડ,
ગોડે નવા દુઃખ ત્યાં ગમતાં મુમિન !
નિરોધ એ કલિયુગ વિસરીશ ચિત્ર ?
મન્ને પછી નરિન આ મુદ્દમાં પ્રવેશ્યા,
નાથા દયા વતી મુખે જનહિત મેળ્યા,
ત્યાં કરી ચીતળ બાપડી ત્હે મુમિન ?
નાજી જ એ કલિયુગ નિમરીશ ચિત્ર ?
દોની રહી રસની ધાર અખડ મીઠી,
ને સ્વપ્નમુદ્રિ નવલી ઉલરી અદીગી—
ત્યાં તું રહી ખડી રહી રસમુર્તિ, મિન !
રંગીત આ કલિયુગ વિસરીશ ચિત્ર ?
ચિત્રો રહ્યા મુજ હજી રથવા અનેડ,
ચિત્ર સદાય તુજ સાતી ધીમે એકેક
અદો ત્હે બૂની શુક પગ એક મિત્ર !
ત્યાં જોઈ વિષળમાં વિસરીશ ચિત્ર

મારી વીસ વાતાઓ (સચિત્ર નાર્તાસંગ્રહ) રૂ ૨-૦-૦ એન એમ પ્રિંટર્સ એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

વિજ્ઞાન અને કલા.

લેખક — રા. વિજયલાલ કનૈયાલાલ ધ્રુવ, એન સી ઇ

ઉપાધ્યાત.

વિજ્ઞાન-શુદ્ધ વિજ્ઞાન-અને રસિક કલાથી અગૃત થતી દિવ્ય ભાવનાઓ ખરા ઉચ્ચતમ સાહિત્યનું પોષણ કેવી રીતે કરે છે અને મનુષ્યની આધ્યાત્મિક વસ્તુ દરિ કેમ ઉઘાડે છે એ આજના નિમંધનું વસ્તુ છે.

આ નિમંધ પર વિચેચન કરતા પહેલા આ પરિપક્વના પૂજ્ય અતિથિ કવિવર મહાત્મા ડૉ રવિન્દ્રનાથ ટાગુરે પરમ દહાડે આપણને સમોષી મનુષ્યજીવનના જડવિજ્ઞાનની કૂરતા ઉચ્ચ આદેશ સમઘી દેવી સદેશ, શુદ્ધ મનુર શબ્દોમા કવન કર્યો અને શુદ્ધ વિજ્ઞાનની છે તેના રજુકારા હજી આપણા મસ્તિષ્કમા રમી રહ્યા છે અને આ રસિકના. સમઘમા તેમણે હાનના પાશ્વાલ સુધારાના યુગમા પ્રવર્તી રહે-

જડ વિજ્ઞાનનું કૂર સ્વરૂપ આપણી દૃષ્ટિ સામે ખુલ્લું કર્યું છે તે હજી જરા પણ દૂર ખસ્યું નથી એટલામાં તેા આજના સાહિત્યોત્સવ સમયે વિજ્ઞાનદેવતાની પૂજા કરવા આપણે આપણા શુદ્ધ સાહિત્યપ્રેમી સાક્ષર મિત્રોથી છુટા પડી અહીં જુદા પ્રિલાગમાં એકન થયા છીએ તેા આપણે નિમે કદાચ આપણા ભાષાઓ જડવાનો દોષ મુકી આપણે માટે દલકો અભિપ્રાય બાધવાને લનયાય એવા સભવ છે તેા તે સમઘી આપણુ પવિત્ર કાર્ય કઈ તેા અધમ દિશામા નથી એમ સ્પષ્ટ દર્શાવવાની અબીગ ફરજ આપણે માથે આજે આવી પડી છે.

શુદ્ધ વિજ્ઞાન અને જ. વિજ્ઞાનનો એ. આનેખવા માટે ખાસ એક સ્તુદોજ વિષય નિર્ણય કરી શકે પરંતુ શુદ્ધ વિજ્ઞાનથી ઉદ્ભવતી ભાવનાઓ કેટલી બધી ઉચ્ચ છે અને આ ભાવનાઓ વડે આપણુ આધ્યાત્મિક જીવન કેળવું તેા સસમય બને છે તે વિરેકઈ દિગ્દર્શન આજના નિમંધમા કરવા ધારણ છે માશ સાહિત્યપ્રેમી મિત્રો આ વિષયનું જરા મનન કરશે તેા શુદ્ધ વિજ્ઞાન આપણા સાહિત્યને વધારે રસિક અને દેવી (આધ્યાત્મિક) બનાવશે એવી પ્રતીતિ છે.

વિજ્ઞાન અને કલા.

વિજ્ઞાન અને કલાને પરસ્પર લે કે ઘણો જ નિકટ સમઘ છે તેા પણ એક જ કુટુંબમાં ઉછરેલા એ ભાષાઓ મોટપણે જુદા જોગમા ધરાયે છુગ પડી જવાથી તેમની પ્રકૃતિ વિષે જે વિરોધાભાસ જગત્પત્રી દૃષ્ટિએ આગળ જણાય છે તેવા જ પ્રકારનો કઈક વિરોધ મનુષ્ય જાનની આ બે શાખાઓ પરસ્પરે આપણને જણાય છે.

‘કનાનુ રહસ્ય’ આ માનસશાસ્ત્રનો ખાસ વિષય છે અને વિજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવા માટે એટલા તો નવા નવા સાધનો પુરા પાડે છે કે આ સાધનોને વિજ્ઞાનની કનાપર મુન્દરતાનું સ્વરૂપ આપી કનાનું ક્ષેત્ર વિજ્ઞાનની દિનપ્રતિદિન વધતી જતી બહુધા અસરથી, વિશાળ થતું જાય છે.

આ પ્રમાણે વિજ્ઞાનની શુભ વિશાળ શુદ્ધિઓમા કનાના જ્ઞાનોની કાળી ખાણ છે અને વિજ્ઞાનના આ ફળદ્રુપ પ્રદેશનું સંશોધન કરનારા અભ્યાસકર્મને ખાસ ‘સાહિત્ય’ એ જણવું છે. “સાહિત્ય” કનાનું એક અંગ છે મનુષ્યના વિચારો અસપરસ દર્શાવનાર સાધન ભાષા છે અને ભાષાને સરજૂત કરી મનના વિચારો અને હૃદયની લાગણીઓનું પ્રતિબિંબ લેવાની ભૂમિકાને સાહિત્ય છે.

આ પ્રમાણે આપણી શુદ્ધ ભાષાના આ સાહિત્યઅભેનન વખતે “વિજ્ઞાન અને કના” માટે એટલું જ વિભાગ પાડી આ વિષય માટે સાહિત્યસેન્દ્રિય એ પ્રકારની પિતૃભક્તિ દર્શાવી છે તે અત્યંત પ્રશસનીય છે. ‘વિજ્ઞાન અને કના’ એ પિતૃદેવનું આ દિન્દુ મમાજનું “પિતૃભક્તિ” એક ખાસ લક્ષણ હોઈ ભારિક દિન્દુ પોતાને ત્યાં પ્રત્યેક શુભપ્રસંગે “પિતૃવં”નું આન્હા કરે છે અને તે પ્રમાણે આજ શુભરાતની ઝી સાહિત્યપરિષદમા “વિજ્ઞાન અને કના” ને ખાસ આ દાન થયું છે તે આ સરથાના ભરિખનું, ગુણસચ્ચ ચિન્હ છે.

મનુષ્યનાના આ બે મુખ્ય “પિતૃવં”નું જેટલું જાણવું આપણા સાહિત્યમા થયે આ પિતૃદેવની પુજા તેથી અનેક ગંધી શક્તિ આપણા સાહિત્યની આ દેવોની શુભ ચંદ્રની આપણા સાહિત્ય આતિથ્યથી સમવર્તે જ એ આપણી ભારિક શુદ્ધિપ્રગતને ખાસ જણાવ્યેની વૃદ્ધિનો સંભવ. વચાની જરૂર હોય જ નહિ.

પ્રકૃતિ (કુન્દ) પગલે મનુષ્યનો ભારિક મનબંધ.

મનુષ્યની શુદ્ધિ, મનિની પ્રકૃતિનું રહસ્ય જાણવા માટે જીવનમાં છે એટલું જ નહિ પણ આ પ્રકૃતિમાથી આનંદ મેળવવા માટે તે હમેશા ઉત્સુક રહે છે. પ્રકૃતિનું મનુષ્ય ભાન આપણું જીવન ભાનનામય છે અને પ્રકૃતિ હૃદયમાં ભાવના જગત નાથી દર્શન કરવાને કરે છે કવિત્વશક્તિના અભાવે આપણે આ ભાવના ભાષાદ્વારે ઉત્સુક હોય છે. પ્રકૃતિ ન કરી શકતા હોય એ તો પણ પ્રકૃતિનું એટલે કુદરતનું કાલ વખત ઉદ્ધાસથી કાલ વખત પુન્યભાવથી, કાઈ વખત ભાવથી, અને ઘણી વખત તો આત્મથી આપણે દર્શન કરીએ છીએ.

ચમકતા તાગએથી ઝગળી 'હેના આદ્ય તમ લય પર્વોત્તી વિદરાગના પ્રત્યે
 ધ્રુવતા સમુદ્રના અગાધ જનમચર તરે દલમાં ઉડતા પ્રય
 મૃદિ કિયાના અને પાનિનુ અને કુન્તના બગીચામાં ઠગી નીકળેના પ્રત્યે સુર પુ પ
 રંગોનાથી ઉદ્ભવતી તમ આપણે ધણીએ વર અનોદિક ભાવનાથી પ્રેમી દ યની
 અવૌનિક ભાવના સ્પર્ક નરનાથી લાગણીએ અનુભવીએ ડીએ અને જ્યારે આ ઉ ની
 નદિની અગાધ શક્તિ વિશે પ્રત્યેક અનુભવમા રહેતી ગદનના,
 વિશાળતા અને ચેતનાનું જ્ઞાન કરીએ છીએ અને જ્યારે નિરતર થતા દરકારોમાં કર્ક
 નિયમમદ્દ કમ હોઇ અગ્રણિત નિર્નયિય બેગોમાં દલ ઉત્કાન્ત થતો વિદાસ જલ્પાઇ
 આવે છે ત્યારે આ સર લુહી લુગી સંદિહિમાં મુગ્ધતાની અનોદિક છાયા દેખાઇ કર્ક ગદ
 અમ્યની આશ્ચર્યતાયુજ ભાવના આપણામાં જાગૃત થાય છે

પ્રકૃતિમાં આ પ્રમાણે જેવા આપણે તત્ત્વોના ચના મારીએ ડીએ કે નરનજ આપણા
 આદ્યમાથી અનોદિક આનન્દ ઉત્પન્ન થાય છે આ આનન્દ ભાવના
 પ્રકૃતિની મનુષ્યની જ તે પ્રેમ છે આ પ્રમાણે ભાવનાના વિાસમાં પ્રકૃતિ વણે જ મોટા
 ભાવનાપર ઘટી મોટી ભાગ લગવે છે અનન્દ આ ભાવનાનદિની ઉત્પત્તિ જો કે તદ્દન
 અમર.
 માનુસિક હોઇ મનુષ્યના જીવનક્રમમાં તેના સુખ દુખન અને આશા
 નિરાશામાંથી થયેતી છે તો પણ પ્રકૃતિની ગપ આ સદિમાં જોત
 જોત એટલી બધી તો થયેતી છે કે મનુષ્યનું ભાવનામય જીવન પ્રકૃતિનું પ્રનિર્મિત હોય પ્રેમ
 થાતી વખત મદાન્ વિજોતો પણ ઉદ્દગાર નીકળી ગયો છે એવે કે મનુષ્યના ભાવનામય
 જીવનના ઉત્કાં માટે પ્રકૃતિના અભ્યાસની ખામ આશ્ચર્યકતા છે કુદરતના ખોળામાં જ્યાં
 મનુષ્યે પોતાનું જાનજન સારું ત્યારથી અત્યાર સુધી મનુષ્યના કળાપ પ્રવેગમાંથી
 જે જે કના અને નિતા ઉત્પાદ્ય છે તે સર્વનું મૂળ નરનુ પ્રકૃતિએ આપેલું છે

પ્રકૃતિની મનુષ્યજીવનમાં મળે છે

પ્રકૃતિએ આ પ્રમાણે મનુષ્યજીવનમાં જે મૂળ છાપ પાડેતી છે તેનું તત્ત્વ અભ્યાસ
 એક જ હેતુ છે જીવનના પ્રથમ દલનથી જે લાગણી આપણા મૂળ પૂર્વજોને ઘડે છે તેના જ
 પ્રમાણે લાગણી અત્યારે પણ વિજ્ઞાનના ઉડા અભ્યાસથી કુ રતના ગદ્ય જેવાથી ઉત્પન્ન
 વર્તે છે આ પછી એક ભાવનાનો આપણને પ્રકૃતિની અગાધ ગતિમાન શક્તિમાટે ઉત્પન્ન થાય છે
 આ અનન્ત રિશ્તમાં આપણા સવ પ્રહો સદિત સૂર્યમાળ આમણના
 પ્રકૃતિની અગાધ કાલ અભળ્યા માત્રમાં આગળ ને આગળ પ્રયાણ કરી રહ્યું છે,
 નાતિમાન શક્તિ. જે શક્તિ આપણી મૃત્યુ સર્વની આમણાસ પ્રતિષ્ઠા કરે છે,
 જે શક્તિ વડે સમુદ્રમાં લગતી જોડ ઉત્પન્ન થાય છે, પ્રયડ વાયુ
 થાય છે વરસાદના મિન્દ્ર જામે છે, સફિટના કણ બધાય છે, જેના વડ અનેક પુષ્પ ફર
 મદિ પામે છે અને પ્રાણીઓને ગતિમાન જે શક્તિ કરે છે અને જેનાથી આપણા મગજમાં

વિચારશક્તિ પ્રગટ થાય છે, દુનિયા આ સૃષ્ટિનો યત્ર જેને વડે ગનિમાન થાય છે તે અગાવ, શક્તિ વિષે જે ભાનના આપણા અધિભૂતિઓએ ગાયત્રીમંત્રમાં જણાવી છે તે જ ભાનના અસારે પણ આપણે આપણા પ્રત્યેક નનનવા વૈજ્ઞાનિક દર્શનમાં પણ જોઈએ છીએ

બીજી ભાવના પ્રકૃતિની વિશાળતા માટે ઉપજે છે આવાવસ્થામાં જ્યારે એક નાની ડુગરીપર ચઢી આસપાસની સૃષ્ટિનું દર્શન કરવાથી જે વિશાળતાની પ્રકૃતિની વિશાળતા ભાનના આપણા નાના મગજમાં થાય છે તેવી જ ભાવના જેમ વિષે ભાવના— જેમ આપણે વિજ્ઞાનના અભ્યાસમાં ઉડા ઉતરીએ છીએ તેમ તેમ વધારે ને વધારે પ્રદિશ્ત થતી જાય છે જ્યારે આપણે એક મગન-

ન્યુગિજત પર્વતની ટોચપરની કે વિનાળ સમુદ્રના મધ્યભાગેથી આ સૃષ્ટિનું દર્શન કરીએ છીએ ત્યારે જે વિશાળતાની અનૌદિક છાપ આપણા હૃદયમાં પડે છે તેનાથી અનેક ગણી ઉડી છાપ આપણને આ વિશ્વની અગાધતા વિષે અગોળવિજ્ઞાના અભ્યાસથી એવી તે ઉત્પન્ન થાય છે કે આ વિશ્વના કોઈપણ પ્રદેશમાં જેમ જેમ આપણે ઉડા ઉતરતા જઈએ છીએ તેમ તેમ તેની વિશાળતા વધતી જ જાય છે

ત્રીજી ભાનના નિયમિત સકલનાની છે પ્રથમ જ્યારે નર્મની સનુઓ નિયમિત રીતે એક પછી એક ક્રમવાર આપણી મનુષ્યને સંપૂર્ણ પડી હરો ત્યારથી નિયમિત સકલનાની આ ભાવના પ્રદિશ્ત થઈ છે અને જેમ જેમ સૃષ્ટિને ઉડા વૈજ્ઞાનિક ભાનના— અભ્યાસ કરતા જઈએ છીએ તેમ તેમ આ ભાવના વિશેષ તીવ્ર થતી જાય છે ચંદ્રની ગતિ અને ભરતી ઝોટનો અવસ્થિત સનધ

જોવાથી, જે નિયમિત સકલનાની ભાવના જગત થાય છે તેના કરતા કેટલી તીવ્ર ભાવના વિજ્ઞાનના ધણી નિયમે ઉત્પન્ન કરી શક્યા છે જેમ—પ્રદોશના અતર અને ગતિ સંબંધી “ બોના નિયમ ” અને પદાર્થના પરમાણુઓના વર્ણન સંબંધીનો ક્રમિક નિયમ (*Periodic law*) જે ગે-ડેવીલે શોધી કાઢ્યો છે તેમ જ બીજા આપણે અનેક વૈજ્ઞાનિક નિયમોથી નિયમિત સકલના પ્રત્યેક દિશામાં જણાઈ આવી છે આ વિશે વિજ્ઞાનશાસ્ત્રમાં અભ્યાસ કરવાથી કેટલી ઉડી લાગણી થતી હશે તેના સહજ ખ્યાલ આ શાસ્ત્રના પ્રતીક્ષા શાસ્ત્રીઓ સારી રીતે આપી શકે છે, અને આ ભાનનાની ઉચ્ચતા જેમ જેમ આપણે પ્રત્યેક જગતની કૃતિનું વિજ્ઞાનની જ્ઞાન કરીશું તેમ તેમ વિશેષ ને વિશેષ આપણને જણાતી જશે.

ચોથી ભાવના વિશ્વવ્યાપી સઘાત વિષેની છે બધી વસ્તુઓ એક બીજા સાથે એવા તો સંપૂર્ણ સમાગમમાં આવી ગઈ છે કે પ્રથમ દૃષ્ટિએ જોતા આ વિશ્વવ્યાપી સઘાત સઘાતથી આપણા મગજમાં ગુચ્છનાડો જણાય છે પણ જ્યારે આ ગુચ્છનાડામાં અવરથા માત્ર પડે છે ત્યારે જે અદ્દશુત લાગણી થાય છે તે આ ભાનનાની છે ઘણા તરીકે વસ્તુદ્ધ પડ્યો, નાગા ઉભર્યા, નદીઓ રેલાઈ અને બધું પાણી સમુદ્રમાં ગયું સમુદ્રમાંથી

અર્થેના તાપથી વરાળ ઉઠે ચી વાદળો બધાયા અને તે જ સૂર્યના તાપથી ઉત્પન્ન થયેલા પ્રયં-

વાયુનડે આ નાદળાઓ પર્વતો તરફ ઘસડાઇ જઇ વરસાદ પડ્યો અને પવતોની ખીણો જલ-
મય થઇ ગઇ આ અનન્ત ક્રમ નિરતર ચાલુ જ રહે છે વનસ્પતિ સર્વેના ત પવડે હવામાથી
કાર્યન, જમીનમાથી પાણી અને ઘાર રોપી લઇ પુષ્ટિ પામે છે અને તે જ વનસ્પતિને પ્રાણી
ખાય છે અને તે જ પ્રાણી હવામા કાર્બોનિક વાયુ પાછો આપે છે અને મળમૂત્ર વાટે જમી
નમા વનસ્પતિને ઉપયોગી દ્વાર પુરા પાડે છે આ પ્રમાણે વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓના
સમ્બંધના સધાનમા પ્રથમ દૃષ્ટિએ જણાતા મુચ્ચનાક્રમાથી જ્યારે આની સુ વચ્ચા માનૂમ પડે છે
ત્યારે જે અદ્ભૂત ભારના ઉત્પન્ન થાય છે તે શું ઓળી ચમત્કૃતિની છે ?

આ મનુષ્ય ભાવનાઓ ઉપરાત બીજી અનેક ભાવનાઓ કુદરતની સમૃદ્ધિ, વિનિવૃત્તા
અને અતિશયતા વિગેરેની છે પ્રત્યેક તારો એક બીજાથી
કુદરતની બીજી અનેક તેજમા લુહો દેખાય છે અને તેમની સખ્યા તો અગણિત
ભાવનાઓ. જ છે પ્રત્યેક ડુમરી, પ્રત્યેક નહેલો, પ્રત્યેક નદી અને પ્રત્યેક
પ્રાણી તેમ જ વનસ્પતિમા વિવિધના હાઈ વ્યકિતત્વ માનૂમ પડે છે
પશુ, પક્ષી અને વનસ્પતિના અનેક ગણના ગણ દોન છે જેનુ સર્પૂર્ણ વર્ષીકરણ કરવાને મહાન
વિદ્વાનો પણ સમર્થ થઈ શક્યા નથી વળી પ્રત્યેક પદ્ધતિની રચનામા એટલી તો ગદનના
સમાયેરી છે કે એક નાનામા નાના-પ્રાણીની અનર વ્યવસ્થાનુ બધાગણ એક મેટામા મોટા
પ્રજાસત્તાક રાજ્યના બધારણ કરતા પણ ગૂં દોષ છે એક કીડીના અવયવોની રચના
મોટામા મોટા “એન્જન” કરતા પણ વિશેષ ગદન છે અને કીડીનુ નાનામા નાનુ મન્તિષ્ક
કણુ ચિત્તની ગૂંમા ગૂં શક્તિથી પ્રેરિત થયેલુ દોષ છે હાલજીન વાયુના પરમાણુની રચના
એક મોટામા મોટા તારા નક્ષત્રના સમૂહ કરતા પણ વિશેષ વિચિત્ર છે વિદ્યુત્ચાત્મના
અવ્યાસથી અનિર્મિત બનાતા પરમાણુઓની વ્યવસ્થા સમજવાનુ કામ મહોના ક્યોલિપશાસ્ત્ર
કર્તા પણ વિશેષ ગદન થઈ પાડુ છે

આ ઉપરાત વળી એક ભાવના કુદરતના પરસ્પર સમ્બંધની મુશ્કેલી વિગેરેની છે, મનુષ્યના
ઈતિહાસનો સબધ તેમના હમેશના રહેવાના પ્રદેશપર અને
કુદરતના પરસ્પર આસપાસના વાતાવરણપર આધાર રાખે છે મનુષ્યના ધણા રોગોનો
અમુકની ભાવના. સબધ તેમના હમેશના સાથી પ્રાણીઓ ઉપર ગહેરો છે ઉત્કાંતે
રોગ સાથે, મૃત્યુને મેરેરીઆ સાથે અને માળીઓને કોરેશ સાથે
સબધ છે તિરસ્કારને પાત્ર થયેલા કીડાઓ અને જીવો જમીન વગી વિરોધ ફળદ્રુપ બનારી
આપણા સહાયક થયેલા છે આ પ્રમાણે પ્રકૃતિના અવ્યાસથી ઉદ્ભવતી આ અનેક ભાવનાઓ
મનુષ્યમા કવિત્વની સકિત અને બીજી કેટલીએક રસિક કલાઓની
આભાસનાઓ પ્રકૃતિ જન્મત કરે છે આ ભાવનાઓનુ મૂળ ઉપર જોડ ગયા તેમ
કલાઓનુ મૂળ છે. વિજ્ઞાનિક પાસા ઉપર રચાયેલું છે અને તે મનુષ્ય જાતના આજ
પર્યંતના અનેક અનુભવોનો એકત્ર થયેલો સમૂહ હોઇ તેનુ સ્વરૂપ યુગે
યુગે નવ સ્વરૂપ ધારણ કરે છે અને પ્રત્યેક યુગની રસિક કલાનુ મૂળ ખનિજ બને છે

આ પ્રમાણે જેમ જેમ વિજ્ઞાનની વૃદ્ધિ થતી ગઈ તેમ તેમ સૃષ્ટિ તરફ વિપત્તિ પુરાણ કથાનું સ્વરૂપ બદલાતું ચાલુ છે. ખગોળવિજ્ઞાનું સ્વરૂપ આ જ્ઞાનનાઓના શબ્દોમાં મૂળીએ તો વિશ્વની અનન્તતા વિષય તરીકે પ્રમાણે કંપના ઉત્પત્તિ કરી શકે છે. ખગોળથી ઉત્પન્ન બને સૂર્યને આપણે એક નાના રેતીના કણ સાથે સરખાવીએ તો થતી વિશ્વની અનન્તતા પૃથ્વી તેની પાસે એક તમના અતરે દેખી પછી ન સ્પર્શ એવા બાળક-રિપેની કટપના અડધી કટપી નકાચ આ પ્રમાણમાં આપણા મૂર્ધનકળની પાસેમાં પામેનો તારા આકારે ચાર માત્રના અતરે બીજા રેતીનો કણ હોય એમ કટપડું જોઈએ આના અતરે બીજા બધા તારાઓ ગોઠનાઓના છે અને આપણા સૂર્ય-મંડળ આકાશમાં એની તો આ પ્રમાણમાં મદગતિથી આવે છે કે તો તેની પાસેમાં પામેના ઉત્પન્ન માપપ્રમાણે આ માર્ગના અતરે આવેના તારા સુધી પહોંચતા આશરે મીતરે હજાર વર્ષ લાગે છે આ રીતે જોતા આકાશને કે આપણી દૃષ્ટિએ તારાઓથી ઉભરાતું જણાય ? તોપણ વિશ્વની જગ્યાનો મોટામાં મોટો ભાગ આ રૂપ છે એટલે ખાતરી છે અને વિશ્વની આ પ્રમાણે શૂન્યતાની કંપના વધુ અગ્રાધ છે.

ભૌતિક શાસ્ત્રમાં યજ્ઞી શુદ્ધતાકણથી કંપના, વિશ્વમાં સન વ્યાપક તેનેનહા આમરા-
(*Luminiferous Ether*) ની કંપના અને શક્તિની અલ્પતા
વૈજ્ઞાનિક નિયમોથી (*Conservation of Energy*) ની કંપના આપણામાં
ઉત્પન્ન થતી નવી જ્ઞાનનાઓ જગૃત કરે છે આ કંપનાઓથી આપણા
જ્ઞાનની પાર આપણી વિશ્વવિપત્તિ દૃષ્ટિ બે આધ જાય છે
હાનની વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ વિશ્વની કંપનામાં સર્વ અને બીજા અને
તાગસૃષ્ટિઓ, તેનેનહા આકાશમાં, શુદ્ધતાકણના નિયમને આધીન રહી જે પદાર્થ અને રાત્રિ
અનાદિ કાળથી વિશ્વમાં સમાયેલા છે તેમાં રમમાણુ યાદ, એક પછી એક નવનવી સડન
ઓ નિર્જીવ સૃષ્ટિઓ નિપજની, ગતિના અનેક રૂપ કપાતરમાં લેવાયા કરે છે કેટલીક
વા સુધી વિશ્વનો પદાર્થ એક કેકાએ એકન થઈ તેની શક્તિ ભારી સજરનીય ગતિ માટે ગૂઢ
ગેરે અને પછી બીજા સંયોગોમાં તે શક્તિ પરિવર્તના મોટ મોટા સમૂદાયે ગતિમાં મૂળી
બહાર પડે છે અને આ પ્રમાણે શક્તિનું નિગતર આદોનન ચાલુ રહી અલ્પ શક્તિ અને
પદાર્થ, વિશ્વનું અનન્ત અનાદિ પિરાદ સ્વરૂપ આપણી દૃષ્ટિ આગળ ખડુ કરે છે આ કંપના
કેટલી બધી જાવનામય છે, તેનો સંસિદ ઓતાજન સહજ ખ્યાન કરેને

આ પ્રમાણે આધુનિક વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ તમામ બ્રહ્મ જે અભાર સુધી સિંધર દેખાતો હતો
તે હવે ગતિમાન માલુમ પડે છે જે જ્ઞાનના ખગોળ શાસ્ત્રને
વિશ્વની આધુનિક જગૃત થઈ તે જ જ્ઞાનના, જુગતર અને જુગતરશાસ્ત્રમાં પણ
વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ આજ આવે છે અને દરેક શાસ્ત્રમાં ગતિમાન ઉત્ક્રાન્તિ નગરે
ઉત્ક્રાન્તિ રચના આવે છે આજ સુધી જેને આપણે નિર્જીવ મૃત પાથ માનતા
હતા એના જડ સ્ફટિક (*Crystals*) અને રત્નો (*Jewels*)-
ના પરમાણુઓની જાદુ એક જગત રક્ષક પ્રાણીના જેવી ઉત્ક્રાન્તિ થયેલી છે અને આપણા

મેરેજ ફાક્સ અન્ડર ઓન્શીયન્ટ હિન્દુ લા ૩ ૦-૧૨-૦૦ એન એમ ત્રિપારી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

આ તત્ત્વના પ્રતિગિત અવાચીન પૈતાની પ્રેક્ષિત સર જગદીશ ચંદ્ર બોઝની ગોષ્ઠ પ્રમાણે આ પ્રશ્નો તેમ જ નિર્ણય મનાતા પત્રોમાં પણ મજબૂતી કણ જેવી ગ્યના છે સજીવ સંદિ તરફ દૃષ્ટિ કરતા આપણને જણાય આવે છે કે ગમે તેટલી પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં પણ જીવનના ગમે તે પ્રકારે જડા પડી આવે છે લીમાનમના જરૂરી નાત ગમેના સીખરો પર વનસ્પતિના અનેક પ્રકારો પ્રસ્ટ થયેના છે એટલું જ નહિ પણ અનેક પ્રકારના પશિઓ અને પ્રાણિઓનું આ અખંડ નિવાસસ્થાન હોય એમ જણાય છે જ્યારે આપણે સમુદ્રમાં અનેક પ્રકારના મત્સ્યો ઉભરાઈ જતા જોઈએ છીએ, આકાશમાં કોઈ વખત દીકના ટગના દગ ઉડતા જોઈએ છીએ ઈ અધારી રાતે ચમકતા અનેક આગીઆઓને દોડાડ કમના જોઈએ છીએ ઈ વખતે ઉભરાઈ જતા મકોડા અને કીડીઓના ઘરનાથર જોઈએ છીએ ત્યારે સજીવ સંદિની વિષુતના વિશેષણ અદ્ભૂત ભાવના પેા થાય છે વગી ભૂત વના ઘરોમાં પ્રાચીન હોવાના ચિન્હો (Fossils) ઉપરથી જીવમાત્રો પૂર્વ ઇતિહાસ તપાસીએ છીએ ત્યારે સાન સાદી વસ્તુ કેવી રીતે જનિ પ્રાચીન કાળથી માડીને ધીમે ધીમે અનેક પરિસ્થિતિમાં લુપ્ત લુપ્ત સંયોગને અનુકૂળ થઈ પોતાનું અસ્તિત્વ વિગેળને વિગેળ સ્વતંત્રતાથી સ્થાપિત કરી હાનની મનોનવવાળી મળીણ અવધવેલુમ્ત હોવાની પરિસ્થિતિમાં ઉત્ક્રાન્ત થઈ છે તેને અદ્ભૂત ખ્યાન આપણી દૃષ્ટિ આગળ ખડો થાય છે

આ પ્રમાણે જનસંદિનું જન પણ આપણી આગળ અનેક ભાવનાઓ રણુ કરી, રસિ. કના માટે મોટું ક્ષેત્ર ઉઘાડે છે કનાનું મૂળ નસ્તુ આ વિજ્ઞાન અને કલાનો પ્રમાણે વિજ્ઞાનના પ્રદેશમાંથી મળી આવે છે અને વિજ્ઞાનની રમિ ચરમપર સમૃદ્ધ થઈતા કના કલાને લઈને તોપણ આ જન્ને પરસ્પરાનમ્બી ભાકુમાં વિરોધ. સામાય દૃષ્ટિએ મોટો વિરોધ લાગે છે કેમ કે વિજ્ઞાન જો કે અનેક ચિત્ર વિચિત્ર મનોભાવના પ્રકટ કરે છે તો પણ તે હમેશા તેથી દૂર રહેના મગિ છે અને કના હમેશા માનસિક ભાવનાના પ્રદેશમાં રમ્યા કરે છે કુદરતના વિજ્ઞાનિક અભ્યાસથી મનુષ્યને કેટલો જ્ઞાનન્ થાય છે તે આપણે ઉપર જોઈ ગયા તો પણ વિજ્ઞાનજ્ઞાની હમેશા આવી માનસિક ભાવનાથી દૂર રહેવા માગે છે અને આ વૈજ્ઞાનિક ચિત્તરતિ તેની આ ભાવનાદૃષ્ટિ ધગડવાને જાને તેને વિશેષને વિગેળ વિન્યૂત કરતી જાન છે ન્યૂનના રક્ષિકથી થતા ગગ પરિચ્છેદનના શોધથી આકાશના મુંઝર મેધધનુષ્યની પૂન્ય ભાવના શોધેક અને કમી થઈ હોતો તો પણ આ રમોના પ્રયક્ષ્ણથી કેટલાએક અદ્ભૂત ચમત્કારા વિજ્ઞાનદૃષ્ટિ આગળ ઉત્પન્ન થયા છે આ પ્રમાણે વિજ્ઞાન આપણી અદ્ભૂત ભાવનાને દૂર કરતું નથી પણ તેને વધારે ને વધારે વિશાળ અને વિશુદ્ધ બનાવે છે

એક કલ્પનાસૃષ્ટિ આપણા મગજમાથી વિજ્ઞાન દૂર કરે છે કે તરત જ તેને બદલે બીજી વિજ્ઞાનથી થતી અનેક અદ્વિત કલ્પનાઓ આપણા મગજમા ઉભી થાય છે અને વિશુદ્ધ ભાવના. આ પ્રત્યેક કલ્પના કરતાં પ્રથમની વિષમ કલ્પના કરતાં નિરોપ વિશુદ્ધ હોય રસિક કના માટે મોટું નિરાશા ક્ષેત્ર ઉઘાડુ કરે છે અને જેમ જેમ વિજ્ઞાનના અભ્યાસપર તે પ્રભા નિરોપને વિશેષ આકર્ષાય છે તેમ તેમ આ વિશુદ્ધનર રસિક વિજ્ઞાનથી રમિક કલા કલ્પના સમજવાને વિશુદ્ધ પાત થઈ આ પ્રભાનુ સાહિત્યક્ષેત્ર વિશુદ્ધ થાય છે. આભાવિક રીતે વિસ્તૃત થાય છે

* શું જાણીએ આપણા જેમ જેમ આ વિજ્ઞાનનું સ્થૂળ મનાવું સાહિત્ય વધના માગે તેમ તેમ તેની વૈજ્ઞાનિક ભાવનાથી રસિક થતી જતી કલ્પનાસૃષ્ટિ અનેક આપણા સાહિત્યમા નવ નવા સાહિત્યના ક્ષેત્રો ઉત્પન્ન કરશે કે જેની અનીચ્ચિત અસર વિજ્ઞાનના આબહાન- સાહિત્યના તમામ પ્રદેશપર એક સુદર સ્વરૂપ ફેલાવી આપણુ સાહિત્ય નથી ભવિષ્યનુ જગતના ઇતિહાસમા એક નમુનારૂપ થઇ પડશે અને તેટલા માટે શુભ સૂચન. વિજ્ઞાનનું આબહાન સાહિત્ય મદિરમા થયેલું છે તે એક અતિ સુંદર ભવિષ્ય સૂચક છે અને આ વૈજ્ઞાનિક ભાવના સામાન્ય પ્રભામા નિરોપને વિરોધ પ્રસાર કરવા અનેક મનો. ઝપાઈ સાહિત્ય પ્રદેશને વિસ્તૃત કરશે એવી શુભ આશા છે *

* ઝૂંડી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, અમદાવાદમા વચ્ચામેલો લેખ

નિર્ણયકર્તા અને સહયુક્ત નક્ષી રૂ ૦-૧૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કં પની, મુબાઇ.

બાલસાહિત્ય.

લેખક - એ. સી. ત્રિપાઠી ગંગાપુર્ણા નીલકંઠ, બી. એ

ગુજરાતી ભાષાનું સાહિત્ય હજી પૂર્ણ કળાએ પહોંચ્યું નથી તેમા ધણા અશો અપૂર્ણ છે અને કેટલાક તો નહીં સરખા છે જ્યારથી ગુજરાતી ભાષા દાક્ષના રૂપાન્તરમા આવી ત્યારથી તે આજ સુધી તેમા પદોને મોટા જથ્થે લખાએલો છે ગદ્ય સાહિત્ય તો ધણા પાઠગના કાગળ છે એ મને કોઈ જાણે છે એટલે સાધારણ રીતે કાન્યનો વિષય ન થઈ શકે તેવી સર્વ જાનતો પદ્યમા જ રચાઈ હતી અને ગદ્ય લેખન શરૂ થયા પછી તે સાહિત્યનો જુના જુદા જુના બારી મળનાથી વિકાસ વધારે થયો છે તેમ જના પ્રમાણમા સાહિત્યના વિભાગો ઘણી જ અપૂર્ણ દશામા છે કાન્યનો સમૂહ ધણો હોના જા નાટકનો ઉત્કર્ષ જોડો છે, ઇતિ-દામ, જીવનચરિત્ર વગેરેના ગ્રન્થો ગણતરીના જ છે તેમજ હાલપરસનું સાહિત્ય નહીં નોટનું છે અને બાળકો માટે પણ સાહિત્યસામગ્રી કાંઈ જ નથી એમ કહીએ તો ચાને

સાહિત્ય પત્રો કાંઈ જ સાહિત્યની ખોટ હોય તે *manufacture* કરાની શકે અર્થાત્ ઉત્પન્ન કરાતી શકે એ સંબંધિત નથી. સાહિત્યના ગ્રન્થો એમ *to order*-યોજના પ્રમાણે ગ્રંથી સંપાદના નથી તથાપિ એવી પરિપક્વતા ન્સ્તુરિથિતિનું દર્શન કરાવવાથી ઉત્સાહી અને સક્રિયસંપન્ન લેખકોને માગસૂચન થાય છે એ નિર્વિવાદ છે

બાળકો એ પ્રગ્નની મોટી સપતિ છે અને તેમને યોગ્ય માર્ગે ચલાવવામાં આવે તો ભવિષ્યનું પ્રગ્નજીવન ઉન્નત થાય એ આપણે જાણીએ છીએ માટે આપણા બાળકોમા શુદ્ધ સ્વચ્છ પદ એ જ્યાનમા ગણવડનું છે ધરમાની મળતું શિક્ષણ, શાળાનું શિક્ષણ, સમતિથી મળતું શિક્ષણ અને વાચનથી મળતું શિક્ષણ એ સર્વ બાળકનું ચારિત્ર્ય ધડાકામા સદાયજૂત થાય છે તેમા વાચનસમ્પન્ન રિચાર કરાના છે

ગુજરાતી ભાષામા બાળકોને માટે સાહિત્ય નથી, તેઓને માટે પુસ્તકો નથી અને મોપાનીઆ નથી એમ કહીએ તો ચાલે તેમને માટે કેના પ્રમાણનું સાહિત્ય હોનું જોઈએ તેનો ખરો ખ્યાન હોય તો જ તેમને યોગ્ય પુસ્તકો રચાય બાળકોના મનના વળણો જુદી જુદી માનસિક શક્તિઓની મદદા અને તીનતા આ સમયમા ખાસ લક્ષમા રાખી જોઈએ એમ્ફરે એવો ખ્યાલ જોવામા આવે છે કે નીતિના બોધપાઠો તેમને આપવામા આવે તો તેઓ સદાચારના પુનર્ગાં જની જામ પડેના આવા કનિષ્ઠ ખ્યાનને લીધે તેઓને પ્રત્યક્ષ મોધના સાધન કોઈકોઈ રચતા અને હવે કાર્થક તેમા ફેરફાર કરી નાતરિપે બોધ આપવાને પ્રયત્ન ત્યા બાળકોના સાહિત્ય રચવાના ટૂંકા ઝગાયા પ્રયત્ન થાય છે ત્યા જોવામા આવે છે અને વિશેષમા કાંઈ સહેજ જાન મળે તેમા નખાણો હોય છે જાનસ્વભાવનું નિરીક્ષણ કરનાં જણોને કે તેમનામાં અનુકરણશક્તિ, જગાસા, કલ્પનાશક્તિ અને મહત્ત્વાનુભૂતિ હોય

છે આ સર્વને જવાન દેતુ, એ રમ્પિએને સતોપનાઈ સાહિત્ય બાળકો દોમથો વાને ડ
ઓ તેની અસર ધાર્યા પ્રમાણે થાય છે અત્યંત બાળકોમાં શુદ્ધિ તેમની ઉમ્મના પ્રમાણુમાં
હોય છે તેથી તેઓ શુદ્ધિની ક્રમોગીયર દરેક બાળક મૂકે છે પરંતુ કેટલાકકિન વધુ નાન
એટલી બાનનત્તર હોય છે કે કુનીઆની વાગ્તવિચનાની જાદાર કળાના તરંગોમાં આનંદ
માનનામાં તેઓ હમેશ તત્પર હોય છે

અગ્રેજી ભાષામાં આજથી મો વર્ષ ઉપ બાળકો માટેના સાહિત્યની દાન અહીં છે
તેની જ સ્થિતિ હતી તેમને માટે રજા બધા પુસ્તકો હતા અને તેમાં કોઈ કોઈ ઉમેરા
થતા પરંતુ હેના ત્રીસ વર્ષમાં એ સાહિત્યની ખીનવણી ન કંપી તમામ તેના પ્રમાણુમાં
થઈ કે બાળકો માટેની બેરકારી જ એ સર્વનું કાગળ હતી એવું કહે છે કે અગ્રેજી પ્રજાનું
લગ ઊકડા તરૂના બોબન વર્તન નહીં હાગનાર આનંદ ડીકન્સ હતા ડીકન્સ અગ્રેજી ભાષાનો
સિદ્ધ લેખક છે તેણે સખ્યાનંધ પુસ્તકો લખ્યા છે, જે લોકપ્રિયતાની ટોચે પહોંચેલા છે આ
ડીકન્સની મેન્ગીનરી એટલે મોનમની જયતિ ઉજનામાં આવી ત્યારે પ્રજા આ વિષયમાં
તેની નાણી કે એ વાતને ખાસ મહત્ત્વ આપનામાં આનંદુ હતું નીતિના પાટોમાં નશાવતી
વાતાઓના જમાના પડી અગ્રેજી સાહિત્યમાં લોકમાં પ્રચલિત એવી કલ્પિત છત્ત પરીઓની
વાતાઓના સમહો પ્રકટ થયા જેને ડી ટેમ કહેવામાં આવે છે તે વાતાઓ બધી જ કલ્પિત
હોય છે એટલું જ નહીં પણ તદ્દન અમલગિત હોય છે પરંતુ બાળકોની કલ્પનાશક્તિને
તે એટલી હદસુધી આગળ છે કે અગ્રેજી બાળકો અત્યંત રસપૂર્વક તે વાંચતા રીખ્યા પહેલા
સાબળે છે અને વાચના આવડે ત્યારે નાચે કે અને કે પનાના એવા ઉકુપનોમાં એટલા
મગ્ન થઈ આનંદને અનુપમ અનુભવ કરે છે કે આપણને તે જોઈને એમ થાય છે કે આપણા
દેશના બાળકોને આપણે જોઈએ તે કળતા વહેના ગર્ભાગ બનાવી દઈએ છીએ અને જગતના
કોઈ અનુભવ કરાવીએ છીએ કેટલાના મનોગાજવાના નિદાર કરનાર એ બાળકો તરફ
જોઈને સહજ ધન્ય થાય કે આપણે આપણું બાળપણ ફરી મેળવવા ભાગ્યશાની થઈએ

એ વાનોમાં સારા નકારા મનુષ્યો, ગદ્ગદો, પરીઓ વગેરે હોય છે અને સદ્વતનુતાન
પણ રોલ છે પણ તે અત્યંત નાણુ ફેર્ડ તરી અત્યંત મોષની રેડે અરખિર લાડુ નથી
તેની નાનાઓ ધણા પ્રમાણુમાં રચાય છે અને તેઓ પોતાની ભાષ પછુ અચૂક પાડે છે
તેના અગ્રેજી પુસ્તકોમાંથી કેટલાકના ભાષાનગ કે અનુવાદ થયા છે પણ અસન વાતો ત્યાના ભાન-
વાળી હાવાથી બાળકોના મનમાં સરનાત્રી ઉતરી રાકતી નથી આપણા દેશમાં પણ આવતી કદા
છીએ વાતો ધણી છે અને તે આગળના જમાનામાં એકબુએથી બીજે મુએથી કહેવાતી તે કહેના
સાબળના ભોજન થઈ ગયા કે એ એટલી વાત છે તેની સર્વ વાતો સમહીત થવી જોઈએ અને
બાળકોને બાપકની તેમાંથી તારની કાની તેમને માટે સાત સહેલા સ્વરૂપમાં તે પ્રકટ થવાની
જરૂર છે તે કામ જેટલું જ નહીં થયે એટલે વધારે લાભ છે, કારણ કે એ વાતાઓ બાળ
નાર વર્ગ વખત જતા લુપ્ત થશે અને સાહિત્યનું એક વીર અદ્યુત રમ્ બરેલું અગ હમેશને

માટે જતુ નેરો રાગ પા વાહની નાતો સાબળી તેને હમી કાનારા વળા દોષ છે પણ તેમની પાછા રહેયું રહ્યું સમજે તેને એ દાત્યાસ્થ નહાં પગુ દેવના પ્રાચીન સમયના ધાર્મ નામે છે તેના સમજો બહાર પાનામા મહેનત અને નાણાની જરૂર છે પ્રતિબાનાની લેખકોની ખાસ જરૂર નથી માટે સાહિત્યપ્રેમી ગાંધેશ, વર્નાકુલર મોસાગી અને એવી સસ્થાઓ એ કામ કરાની રહે તેમ છે ! એવો માનકો માટેનો સમજ અગ્રેજના અનુવાદ કરતાં વધારે અનુકૂળ થઈ પડવા સહન છે

દેશ પગીસ વર્ગમાં જે બાલસાહિત્ય અગ્રેજ ભાષામાં થયું છે તે નૂદી જ જાતનું છે- છોકરો રમ પડે, તેમના નનમા પ્રોત્સાહન આવે અને નિર્ગમ બાલ તે અનુભવ તેઓ કરે તેવી નાની મોટી વાર્તાઓના અસખ્ય પુસ્તકો અગ્રેજીમાં થયા છે-તે બધા રિપ્ટ અને કોઈપણ જાતના નાધા વગરના છે જો તે એ જે નહિ પણ મેંકડો રચના છે નિર્દોષ બાલ્યમાત્રમાં ગરીબ તવગર અ કોઈ તેનાથી મળતી મોટા ભાગની રહે છે લખના તથા રમવામાંથી બચેના વખતનો બાલ સાધનો નડે સદુપયોગ થાય છે

તે ઉપરાંત બાળકોની મહત્ત્વકાલા પોર તેના સળે જીવનચરિત્રો ઘણા લખ્યાં છે અને અગ્રેજ વાર્તાઓ જેવી વાર્તાઓ રચના કરતા બાવા ચરિત્રો રચવાની સામગ્રી આપણા સાહિત્યને સહેનાઈથી મળી ગઈ તેમ છે પણ એ ચરિત્રો બાળકોને માટે લખનાર ખાસ બાળકોના રંગો અને વૃત્તિઓને અનુકૂળ થાય તેવી રચનાઓથી અને ભાષા ગમના ખાસ બાલ ગમવાની જરૂર છે કેટલાક બાલઉપયોગી પુસ્તકમાં આ નાતપર દુનિદા કરેયું જોવામાં આવે છે

મુસાફરીના પુસ્તકો આપણા સાહિત્યમાં ભુજ છે પરંતુ તે પણ બાળકોને વાચવાના લક્ષ્યનિદુથી નવી લખાએના દોતા માટે તેના પુસ્તકો પણ બાલસાહિત્યમાં જરૂરના છે. તે રચવામાં કાંઈ ખાસ ઇશ્વરત શક્તિની જરૂર પડતી નથી અગ્રેજમાં તેનાં પુસ્તકોની મિત્ર માળાઓ છે જેમાં ભુલ ભુલ દેવની ચિત્તાકર્ષક હપીકતો ચિત્રો અને નકના સાથે આપેના દોષ છે આપણે ત્યાંના બાળકો માટેનાં તેવા ધૂન છરાયા લખાણો જોવામાં આવે છે તેમાં હાથણ જાણાપણ જોવામાં આવે છે તે આ પુસ્તકમાળામાં નજરે પડતું નથી.

ઇતિહાસને લગતી પુસ્તકમાળાઓ પણ એ જ રીતે મનોહર શેરી, સરળ ભાસ અને ગસમય હપીકતોવાળી હોય છે હિંદુસ્તાનના તેમ જ અન્ય દેશોના ઇતિહાસમાંથી આર્વા નાનકડા પુસ્તકો મુજરાતી ભાષામાં રચાવવાનું કામ અત્યંત નથી

દુનિદા, દિવોગો, રસાયનશાસ્ત્ર, જીવનશાસ્ત્ર, વનસ્પતિનિત્રા, ખગોળ એ સર્વ નિદા એને લગતા પણ બાલકોને અનુકૂળ પડે તેવી રચનાના પુસ્તકો અગ્રેજીમાં છે અને જે જે બાળકોને સ્વાભાવિક વળણ તેમાંના કોઈ તરફ હોય તેમને તેમની તે વૃત્તિ ખીનવાનાના રસિક સાધનરૂપ તેઓ બને છે

આવા નિરિધ પ્રકારના પુસ્તકો બાળકોને માટે અગ્રેજ સાહિત્યમાં છે તેમ કહવાની મતલબ એટલી જ છે કે એમાંથી ઘણે અંશે આપણા સાહિત્ય માટે થઈ શકે તેમ છે આપણા સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં જે નિસ્તાર નથી થઈ શકે તેના અનેક કારણોમાં આપણી તે તરફની બેચેનકારી મુખ્ય છે કેટલાક પાસે જુદાનુજુદ સાધન છે, છતાં છે તેમને અનુકૂળતા નથી અનુકૂળતા હોય તેમનામાં શકિત ન હોય અથવા છતાં ન હોય ગુજરાતી સાહિત્ય માટે અતરની વાગણી હોય, લખવાની શકિત હોય અને નિવૃત્તિ હોય એના મુદ્દા ગાઢવા માણ્યો જડે તેઓ ગુજરાતી સાહિત્યના માનસાહિત્ય સિરાયના અંગે તરફ પ્રવૃત્તિ કરવાની સ્વભાવિક રીતે છતાં રાખતા હોય છે એટલે જે જુગ લેખક છે તેઓ પણ માનસાહિત્ય તરફ લક્ષ આપી શકે એમ હાય તો જણાવું નથી તે માટે માનસાહિત્યના જે પુસ્તકો માત્ર ખત અને મહેનતથી રચનાના હોય તે બાળકોના નિકટના સમીપીઓ-શિક્ષકો અને માતાઓ-એ ઉપાડી લેવાં જોઈએ સર્વ કોઈ પ્રતિભાશાળી લેખક ન થઈ શકે, નિઃશરણકિંતરી રચાએલા કંપનામય પુસ્તકો રચવા બધા લાગુશાળી ન જને પરંતુ બાળકો તે આપણને મોપાએલા પ્રિય આત્માઓ છે એની લાગણી ધરાવી તેમના જીવનમાં રસ રહે તેના તેમને સંકારી કરે તેવા, તેમને મહત્વાકાંક્ષી કરે તેના અને મુખ્યત્વે આનંદ આપે તેના પુસ્તકો તેઓ રચી શકે અગ્રેજ ભાષાના બાળકોના પુસ્તકોનો મોટો ભાગ આ રીતે રચિત હોય છે. આપણે ત્યાં સ્ત્રીઓ એવા પુસ્તકો લખી શકે એની વિધિ નથી પણ શિક્ષકો તે કરી શકે તેમ જ એ અગ્રેજ પુસ્તકોની લખનારીઓ પણ ભાગે શિક્ષકો જ હોય વિવાહિત સ્ત્રીઓ, માતાઓ હરના અનિવારિત સ્ત્રીઓના પ્રયાસ એ દિશામાં વધારે જોડામાં આવે છે તેથી એ અનુમાન કરી શકાય છતાંમાં બધી પ્રાથમિક શાળાઓમાં-છોકરા-છોકરીની-સ્ત્રીશિક્ષકો જ હોય છે એ વાત ધ્યાનમાં રાખતા એ અનુમાનને પુષ્ટિ મળે છે

બાલકો માટે કોઈ કોઈ માસિક પ્રકટ થાય છે તેમાં પણ બાળકોને અતિ ગંભીર બનાવના તરફ લક્ષ વધારે આપવામાં આવે છે-અથવા તો ગંભીરતાને બદલે જાણે બાળકો જુદીદીન હોય તેવા નમના લખાણો હોય છે કેટલાક સારા લેખો પણ હોય છે પરંતુ એક તરફ વધારે લક્ષ રાખેલું દેખાય છે વળી તે ઉપરાંત એક વનજી જોડામાં આવે છે તે રાજ્યાતથી જ દાખી દેના જેવું છે બાળકો માટેના લેખો તેઓને વાચવા માટેના હોવા જોઈએ તેઓ લેખક થાય એ તેના લખાણોનો હેતુ હોવો જ ન જોઈએ વાંચી સમજી શીખવા પહેલાં લેખક થવાની આકાંક્ષા અસ્થાને છે તેથી બોગી અસાચારી બાળકોને નામે મોટા લખે તેની દગલ અને ખરેખર બાળકો લખે તો લેખનુ તદ્દન અપરિપક્વપણ એ જ પરિણામ થાય છે બાલસાહિત્યના માસિકો તે બાળલેખકો તૈયાર કરવાના વજો નથી એ વાત ભાર મૂકીને કહેવાની જરૂર છે બાળકોનું કામ તેમને માટે તૈયાર કરેલી સામગ્રીના ઉપયોગ કરી તેમાંથી આનંદ મેળવી, અને તેથી પ્રાપ્ત થનાં મુલ સરકારોને વ્યવસ્થા વાપરવાનું છે પોતાની કાવ્યી સમજ શકિત, અગામ, અવિચિતતા વગેરેનો લાભ બીજાને

આપવાની જરૂર નથી કોઈ કોઈ બાગકો ધ્રુવરહિત વિરત કન્યાસાગિનીના સામર્થ્યવાળા હોઈ કલ્પનામય લખાણ કરી શકે પરંતુ લેખક થવાના પ્રયત્ન તેમની પામે કરાવવા ન જોઈએ અને તેને ઉત્તેજન પણ બનતા સુધી ન આપવું જોઈએ લેખક થવાયોગ પેલાને માનવાથી આત્મભાવન આકાળે અને અસ્થાને આવે છે અને તેમ બાગકોની મનસાગિનીને વિકાસ થતો, અટકે કે

ગુજરાતી સાહિત્ય હજી અપૂર્ણ દશામાં છે તેના ધણા ઉપયોગી વિભાગોને ઈદિ સ્થિતિમાં લાવવા માટે ભગીરથ પ્રયત્નો કરવાના છે તેને માટે પુ ના લેખકો અને કાન કરનારા નથી, નાણાં ખરચનારા નથી, વાચનારા નથી, તેમા રસ લેનારા નથી તો તેના આ પોણું મણાંના વિભાગપર લક્ષ કોણ આપો એવા પ્રશ્ન કોઈ કરે તો તેનો પ્રથમ ઉત્તર એ છે કે આપણે ધારીએ છીએ તેવો ગ્રાણ્ય એ વિભાગ નથી વળી આનંદરસ વસ્તુઓ પેટે જ સાહિત્યનો વિદ્યામય રસ સાહિત્યનું એક અગ્ર પ્રથમ પરિપૂર્ણ ધાર પડી બીજી પડી ત્રીજી એમ ઈદિ પથરથી મકાન બધાન તે રીતે ન થત મોકે જે જે વિભાગને અનુ, ન અનંગો મળે, તે માટે કાલ કરનાર નીકળે તે તે વિભાગો ઉભવ થતા બન અને તેવા અને સાથે પણ શક્તિ પામે તેમા કોઈ અરાધ્ય નથી માટે અમુક વિભાગની શક્તિ થવાની ગદ્ય જોવાની જરૂર નથી

દેશના લલિત્ય માટે જેમને ઉજ્જવળ આશા છે, ગુજરાતી લાભના સાહિત્ય માટે જેમને અભિમાન અને આદર છે, બાગકો માટે જેમને મોતક પ્રેમ છે તેવા આનિય પ્રેમ જનોના આ સમેતન સમલ બાગકો માટે કરેલી આ માગણી લલિત્યમા સદા થશે એવી શ્રદ્ધાથી આ વિચારદર્શનની સમાપ્તિ કરવાની રમ લઈ છું *

* છઠી ગુજરાતી સાહિત્ય પત્રિકા, અમદાવાદ સમન વચાચેલા લખ

કલા અને તહેનું સ્વરૂપ.

વેબક-ગ મહાશય પોપટભાઈ આચાર્ય, બી એ

That art is greatest which conveys to the mind of the spectator by any means whatsoever, the greatest number of the greatest ideas, and I call an idea great in proportion as it is received by a higher faculty of the mind and as it more fully occupies and occupying exercises and exalts the faculty by which it is received

—Ruskin

કલા સમગ્રી પ્રત્યેક કલા વિચારની મનુષ્યને ગુચરણ ઉત્પન્ન થઈ નથી ? અને તે પ્રત્યેક પણ કેવા વિષય છે ? કલા શું છે ? મનુષ્યજનમાં તે કયું ધ્યાન ભોગવે છે ? તહેનો જો ઉદ્દેશ છે ? તહેનો ઉપયોગ જો છે ? કલાની પ્રત્યેક અર્થ આપણા શુદ્ધર લાલિયામાં જેટલે અસર થઈ ભોગવે તેટલે અગ્રેય થઈ નથી

પણી, એમ પણ બને છે કે અમુક ગાંધોનો પ્રચાર રૂં થઈ જવાથી આપણે તહેનો ઉપયોગ કરવા છતાં તેના અર્થ સમજે ગંભીર વિચાર કરવા નથી અથવા તો તે સમગ્રી ઉપરિચિત થતા પ્રત્યેક અર્થમાં ઉત્તરતા નથી એમ પણ જોવામાં આવ્યું છે કે જેમ અમુક સામનો અર્થ ગૂં અંગે અનિશ્ચિત પધારે તેમ તેના યોગ્ય થઈ ઉપયોગ કરે કે આ સર્વ ઉપરથી અર્થ મળે આપ અર્થ વિદ્યાનો સમગ્ર કલા મનુષ્ય કલાના વિચારો નિવેદન કરવાનું ઉચિત ધાર્યું છે આ જ્ઞાના લેખમાં કોઈ પણ નિશ્ચિત સિદ્ધાન્તનું પ્રતિપાદન કરવા કલા એક દર્શનનું જ રૂપ કરવાનો ઉદ્દેશ છે અંગે એ રીતે જ આ આ લેખને તપાસવો એવી નમ્ર વિનંતિ છે

કલા સમગ્રે કયું પણ મનમાં પહેલાં તહેનો અર્થ સ્પષ્ટ કરવાનું પ્રાથમિક છે અર્થ 'કલા' એ શબ્દ પણ વ્યાપક અર્થમાં નાપડવામાં આવે છે અંગ્રેજીમાં Art નામ જે કદ અર્થમાં આપવામાં આવે છે તે અર્થમાં ન નાપડતા 'જ્ઞાનની સારાદાગ દસાવેના મનના ભાર', એવો અર્થ મળી આવે છે એમ મનના નિશ્ચિત અને ઉપયોગી એમ છે કલાના વિચારનો અર્થ વિચાર કરવામાં આવે નથી

કલા એટલે શું ? એ કેવો પ્રશ્ન ? જેને પૂછીએ તે ઉત્તર આપણે કે સૌન્દર્યનું જ્ઞાન કરાવનાર પ્રતિષ્ઠિતે કલા આ પ્રશ્નનો ઉકેલ કરતાં એમસન કહે છે કે મનુષ્યના સ્વભાવમાં કેટલાક એવા તરવો મળે છે કે તે તહેના મનની જ્ઞાનનાઓને ચર્ચિત્વાન સ્વરૂપ આપી તહેને પ્રકટ કરવાને પ્રેરણ છે જે જો લાવે તહેના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે તે અંગે કોઈ નિશ્ચિત સ્વરૂપમાં પ્રકટ થવા પ્રવર્ત કરે છે આવા અનુભવેના લાવો જ્ઞાન પડે સારે જ મનુષ્યને જ્ઞાનિત થાય છે, અને તેથી તે હૃદયપૂર્વક અથવા અનુભવતા પોતાના વિચારોને મૂર્ત સ્વરૂપ આપે

- પતિવ્રતા સતિઓ (સચિત્ર) ૩ ૩-૦-૦-૦ એન એમ. વિપાળી એન્ડ કંપની, ગુલાબ

હે, તહેમા પોતાની મનેજન લાવનાઓ અથવા વિચારોને શુદ્ધિપૂરક થી કઠી તહેનુ નામ કતા પ્રકૃતિ એ સૌન્દર્યનુ પગલ નિધાન છે પ્રયેક મનુષ્યને પ્રકૃતિના સામાન્યમાં સામાન્ય દૃશ્યથી પણ પોતાના અધિકાર પ્રમાણે અમુક અમર થાય છે, પગલુ પ્રેરિક નિસ્સ નિમ્નિઓને તો તહેના સૌન્દર્ય સેનથી એટલો બધો દર્શાવિરેક થાય છે કે તેઓ તે સૌન્દર્યને પોતાના નામાં નિર્ધારી લઈ નાના પ્રાચરના નરીન સ્વરૂપોમા પુન પ્રાપ્ત કરે છે સૌન્દર્યના નરીન સ્વરૂપોનુ સ્વરૂપ તે કના પોતાના અભિપ્રાયનુ દોહન આપતા એક સ્થલે એમસે. નખે છે કે

'A work of art is an abstract or epitome of the world. It is the result or expression of nature in miniature. Thus is art a nature passed through in alombe of man.

એમસનના કલાસમધી વિચાર તે સામાન્ય વિચારો ગણુમા બાધ નથી પરંતુ આ લક્ષણ ઉપરથી પુન પ્રશ્ન થાય છે કે સૌન્દર્ય એટલે શુ? આ પ્રશ્ન સનાતન છે અનેક યાપા થયા આ પ્રશ્ન પૂજાતો આ-યો છે અને જતા અઘાપિ તહેનો સમાધનકારક ઉત્તર મળ્યો નથી વિદ્વાનો, તરનનો અને શાસ્ત્રનિશારદોએ સામાન્ય મનુષ્યની શુદ્ધિને અગમ્ય એના તહેના પગલપર વિરોધી નમજો માધ્યા છે, અને જતાએ હજુ નવા લગજો આપતા બાય છે એમસેન તો કરે છે કે સૌન્દર્યનુ તદ્દલ જ બાધી શકાય નહિ તે શુદ્ધિનો રિપય જ નથી મોતદ્દક નામે એ-જર્મન નિદ્રાન કહે છે કે નાન્દર્થ નુ એ સમજ શકાય નહિ અમુ. મુ. ૨ પદાર્થની સમજ ઉભા રહી એ પદાર્થ મુ. ૨ છે એમ આપણે કની વખતે પગલુ તે શા માટે મુ. ૨ છે અથવા તો યા યા તરવો રોય ત્યારે અમુ. મુ. ૨ કરેવાય એ આપણે કની વખતા નથી રચિત હો છે કે કોઈ પણ સ્થૂન પદાર્થના બાલ સ્વરૂપના ચિન્તનથી આપણામા લે આવતો. Cદય થાય તો તે પદાર્થ મુ. ૨ છે એમ ગણુન બદ પોતાના *The Sublime and the Beautiful* નામના પુસ્તકમા વખે છે કે કનાનો ઉદ્દેશ સૌન્દર્ય અને લગતા પ્રાપ્ત કરનાનો છે, અને જાતીયનગ્નશણ એ સૌન્દર્ય આલેકારણ છે કેન્દ્ર સીનર હર્મોનિટ ધર્ત્યાદિ ધર્ત્યાદિના મત અનુસાર, જેકધ સ્થૂન લાભની આના વિના અહેતુક આવનદ આપે તે સૌન્દર્ય છે રીક્ટ રેગન, ગોપનહોર આદિ કેટલાક રદઅચારીઓ એમ માને છે કે માનવ એ આનમા અનતનો આરિર્ભાવ છે વિપરિમિતાર અને કાનની મયા લા બગના ભયથી અનેક તરનનોના અભિપ્રાયોનો ઉ નેખ કરનાનુ અને તહેનુ તારતમ્ય કલાવાનુ આ સ્થાને શક્ય થી, આદિ એટલુ જ કહેતુ બસ થશે કે કેટલાક પ્રમાણપુર સગતામા, કેટલાક દેખીના વિરોધના શમનમા, કેટલાક પગિમિતમા અપરિમિતમા દર્શનમા સૌન્દર્ય લુએ છે

આ પ્રમાણે સૌન્દર્યની બિન લિખ વ્યાખ્યાઓ તપાસના આટલુ ફનિન થાય છે

૧ સૌન્દર્ય એ પરમાત્મસ્વરૂપનો આરિર્ભાવ છે, અને તહેનુ સ્વતત્ર અસ્તિત્વ હોઇ અધિગનની જરૂર નથી,

૨ સૌન્દર્ય એ હંતુગદ્ધિત અને સ્વાર્થની લાવનાથી વિયુક્ત આનદ છે

સ સંનીચન લાગ ૧ લો ૩ ૨-૮-૦ એન એમ ત્રિપારી એ. કપની, મુબાઇ.

પરંતુ જોશ નિચાર કરતા જણારો કે આ બંને લક્ષણોમાં અતિન્યાસિ દોષ છે. પ્રથમ 'લક્ષણ ઉત્કૃષ્ટ અને રહસ્યવાદથી પરિપૂર્ણ છે, પરંતુ તેમાં તત્ત્વજ્ઞાન, ધર્મ અને હૃદયનો સમાવેશ થઈ જાય છે (હેગલ, શેનીંગ અને કેટલાક ફ્રેંચ વિદ્વાનોના મત અનુસાર) બીજા લક્ષણ સ્પષ્ટ છે, પરંતુ તેમાં પણ સુરાપાન, સુકોમલ તત્ત્વોનો સ્પર્શ 'કલ્પાદિ' કૃતિમાં થતા આનંદનો સમાવેશ થઈ શકે છે.

આ ઉપરાંત અમુક વસ્તુમાં સાદર્થ્ય છે કે નહિ તેનો નિર્ણય કોણ કરે? જ્યાં એક મનુષ્યને વિરૂપતા વિષમતા અને મહિનના જણાવ ત્યાં ત્યાં અન્યને સુદગ્તાના લગાર બાંધે છે એકાદ સાધ્યા સમયની ભાગ્ય શાંતિ અથવા તો સમુદ્ગત સનાતન ગાન અથવા કોઈ નદીતીર ઉપર ઉભા રહીને જોયેલી આદમી એક કનિહૃદયમાં સોદર્થની જેવી ભાવના ઉત્પન્ન કરે તેની અન્ય આકૃતિ મનુષ્યના મનમાં ન જાય એ વાત તો આપણા નિત્યના અનુભવની છે. સોદર્થની ભાવનાને આવા મનુષ્યની રચિત ઉપર રહેતો છે. આ રચિત-*taste* માં કેટલું વૈચિત્ર્ય છે? તેનો આધાર મનુષ્યની જાળણી, પરિસ્થિતિ, સરકાર છત્વાદિ ઉપર છે. વળી મનુષ્ય પોતાની રચિત નિયમન કરી રહેતો એક માર્ગથી વાળી લઈ અન્યત્ર દોરી મોકે છે એટલે દ્રાક્ષ એ અને અન્યને દાડમ રચે તો તેના દારણો આપી શકાય નહીં અને તેને માટે અમુક અથન નિયમો પણ ઘડી શકાય નહિ.

આ પ્રમાણે કેટલા લક્ષણ તથાસત્તા આપણે અન્તે રહેતો આધાર એક આકર્ષિક તત્ત્વ પર રહેતો. એવું જોઈ શક્યા આવી અપૂર્ણ અને અસંતોષજનક વ્યાખ્યા સ્વીકારવાથી કદાચ શું અને અકના શું રહેતો નિર્ણય કરવાનું કાર્ય રિપમ થઈ પડતો, અને કદાચ શિષિમિત્ત-તાને પરિણામે કદામાં કેના છે જ નહિ એ સ્વીકારનાનો અગ્રિય પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતો.

કેના એક માનુષિક પ્રવૃત્તિ છે આવી પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ જનસમાજની સેવા સાની રહેતું કેટલે અંશે કન્યાયુદ્ધરી શકે છે તે ઉપરથી તેની મહત્તાનું માપ નિશ્ચય શકે આની પ્રવૃત્તિઓને સ્વતંત્ર અસ્થિતિના દોષ નથી, તેથી 'કેનાની ખાતર કેના' એ સિદ્ધાન્તમાં ભ્રમ સમાયેતો છે.

કેના એ મનુષ્યના જ્ઞાનદારનું એક સાધન છે કેનાની કૃતિના જ્ઞાન અથવા અવલોકી કેનારિધાયક અને તે સમયે અથવા પાછળથી એ કેનાની કૃતિ જોનાર અથવા સામગીના વચ્ચે એક પ્રકારનો મુદ્દમ સંગઠન બંધાય છે. પાણી પણ આવા જ્ઞાનદારનું સાધન છે, અને તેથી પણ બે મનુષ્યો વચ્ચે સમય બંધાય છે. પરંતુ તેમાં અને કેનાની કૃતિમાં ભેદ એટલો છે કે મનુષ્ય પાણીદ્વારા પોતાના વિચાર અન્યાને જણાવી શકે છે, ત્યારે કેનાદ્વારા પોતાના લાગના (emotions) અન્યમાં સક્રાન્ત કરી શકે છે.

એક મનુષ્યે વ્યક્ત કરેલી લાગનાને ધૃદિયગમ્ય કરી રહેતો અનુભવનાની શક્તિમાં કેનાના બીજા રહેતા છે એક મનુષ્ય હવે છે ત્યારે અન્યને પણ હસતું આવે છે, એ

અન્યની ભાવનાઓ અનુભવવાનું પરિચિત ઉદાહરણ છે મનુષ્ય પોતે જે ભાવના અનુભવતો હોય તે જ સમયે અને તે જ સ્થાને પોતાના સ્વરથી અથવા દેખાવથી બીજા ઉપર અસર કરે પોતે બ્રહ્મા પાસે ત્યારે અન્ય મનુષ્ય પણ બ્રહ્મા પાસે, તો તે કના નથી પરંતુ અન્યમાં પણ પોતે અનુભવેલી ભાવનાઓ ઉત્પન્ન થાય એવી ભુદ્ધિ જ્યારે એક વ્યક્તિ બ્રહ્માની કોઈ પણ સત્તાદ્વારા પોતાની લાગણી પ્રગટ કરે ત્યારે જ કલા થાય છે એક સાદું નિદાન લઈએ એક માનક પ્રેતથી ગુણ પામતો હોય, અને એકાદ નખત રહેને અધારી રાત્રિએ એકના જુવનું હોય તે વખતે તદ્દના મનમાં ભયનો જે સંચાર થયો તો તે ભાવ કશાનાં રાત્રિનો પંચાર પોતાના હૃદયની બાંધે મન પ્રસરી રહેતી શક્તિ અને નિર્જનતા ધ્યાનિત્વ વર્ણન કરે અને વાળન કરતા પોતે પણ તેની તે જ ભાવનાઓ અનુભવે અને તદ્દના શ્રોતાઓમાં પણ તે જ ભાવનાનો ઉદય થાય તો એ કાનાની કૃતિ યજ્ઞગણાય આમાં રાત્રિએ બદલે જુવનું જોઈએ એવું આવશ્યક નથી પોતાની કંપનાનો ઉપયોગ કરીને પણ પોતાની લાગણીઓ દર્શાવી શકે તો પણ તે કના થઈ ગણાય આ પ્રમાણે ભાવનાની સંક્રાન્તિ એ કનાનું મુખ્ય લક્ષણ છે આ ભાવનાઓ ગમે તે હોય આનંદ, આશા, ગ્રોહ, દુઃખ અથવા એવી ગમે તે ભાવના કનાનો વિષય થઈ શકે છે માતૃભૂમિ માટેનો પ્રેમ, નૃત્યનો ઉદ્દાસ, વિનોદનાર્તાથી થતો આનંદ પ્રાતઃજાળમાં મુગ્ધતા ભવ્ય દગ્ગનથી થતો હાસ્યમુગ્ધાસ, પાંચ પણ નિપુણ ચિત્રકારની કૃતિ જોવાથી ઉપજતું સાનદાર્ય આ સર્વ કના છે

હવે આપણે આ દૃષ્ટિમિત્તથી કનાનું લક્ષણ બાંધી શકીએ પોતે અનુભવેલી એક ભાવનાને પુનઃ ઉદ્દાપ્ત કરી તદ્દને ગનિ, વધુ રેખા, સ્વર અથવા સંસ્કૃતિ અમુક રચના દ્વારા અન્યમાં સંક્રાન્ત કરી રહેનો રહેને અનુભવ કરાવવો એ કનાની પ્રવૃત્તિ

આ કનાની પ્રવૃત્તિના મુખ્ય મનુષ્યસ્વભાવમાં રહેલા છે તદ્દનામાં જેમ રહીમાં માણસના વિચાર રહમજવાની શક્તિ છે, તેમ જ બીજાની લાગણી રહમજવાની અને અનુભવવાની શક્તિ રહેલી છે આ શક્તિ જ કનાનું પોષક બળ છે વાણીદ્વારા વ્યક્ત કરેલા વિચારો રહમજવાની શક્તિથી જેમ મનુષ્ય અથવા પ્રાણી ઉપર શ્રેયતા બોગવે છે, તેમ અન્યનું પ્રકટ થતું હૃદય રહમજવાની આ અદ્ભુત શક્તિથી તદ્દની સરકૃતિનો પ્રસાર અને વિકાસ થયો છે

આ પ્રમાણે માનવીના જીવનમાં કના એક અતિ અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે તે આપણાં પરમ કલ્યાણની સાધક છે, અને પ્રગતિ અને સરકૃતિની પ્રેરક છે કનાના અભાવે મનુષ્યમાં એકતા સાધવાનું કાંઈ બાકી રહેતું નથી પરંતુ ધાત કરનારા હિંસક પ્રાણીઓ કરતાં આપણે નિતમાન એ થઈ શકી નહિ

જગતમાં સ્વચ્છ કના દૃષ્ટિએ પડતી નથી આધુનિક સમયમાં કના સમઘી આપણાં માન એટલું વ્યવસ્થિત અને અનિર્મિત છે કે આપણે કલાભાસ અને કલા વચ્ચે રહેનો બે વચ્ચે

ગુજરાતી કહેવાત પ્રકાર ૨૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

ગરા ડીએ, અને અકાને પછુ કલા હોના લાગ્યા ડીએ સાથે કુનાની કૃતિમા વસ્તુ બાં કરના આવશ્યક અંગે ક્યા ક્યા હોના જોઇએ ?

પ્રથમ તો, પ્રત્યેક કાનાની કૃતિમા આમા માપુસો અસર કરાતી શક્તિ જોઇએ એ કેટલ મુખ્ય વિશેષ ગ્રમ લીધા વિના ગવના તો પોતાનુ દષ્ટિનિન્દુ બદલાવા વિના કતાના લાગ અનુભવી ગકે અો તહની માથ માનસિન્દુએકતા અનુભવી શકે તો તે કૃતિ કનામથ કે આરી એકતાનુ ખાસ નમણુ એ છે કે બોકતાો એમ જ નામે છે કે એ કૃતિ પોતાની છે, અને હેમા પ્રકર થયેના ભાવો પોતા મા જ છે, પરન્તુ પોતે આરી ગકે હેના કરતા ઘણી સરસ રીતે પોતા મા મોગત ભાવોનુ ગન આપસામા આ યુ કે આ પ્રમાણે એક ખરી કુનાની કૃતિથી કતા અને બોકતા વચ્ચે અદ્વૈત ઉત્પન્ન થાય છે રહિત રહિત મા બે લાગો લય કરી આ અદ્વૈતભાવને ઉત્પન્ન કરવો અો પોરવો ગે જ ખરી કના પ્રતા વશજી અને આકપણુ છે

આ અસર કરના ડી શક્તિનો આધાર નજી ઉપાગ ઉપર છે (૧) સહાન્ત કરેલી લાગનાની અપૂરતા, (૨) સ્પષ્ટતા, અો (૩) કતાની હૃદયનિશુદ્ધિ (Sincerity) લાગનાની અપૂરતાથી અસર કરના ડી શક્તિ રો છે એ તો સર્વમાન્ય છે એટલે તે ત્રિપ વિશેષ હોનાનુ નથી, પરન્તુ શુદ્ધ કનાની પ્રત્યેક કૃતિમા સ્પષ્ટતા તો જોઇએ જ ક્યા સુધી કલાકાર પોતાની હૃદયગત ભાવ માઓ સ્પષ્ટતાથી મન સ્વરૂપ આપી શકે રહિ ત્યા સુધી આમાના મનમા તહની મથન્ત લાપ પડે નહિ પરન્તુ આ મને કરવા પછુ હૃદયનિશુદ્ધિ તો ખામ આવશ્યક છે પ્રત્યેક કનારિધાયક અમુક ભાવના અનુભવે કે આર પડી અન્યને પછુ હોના અનુભવ કરારના પ્રેના છે, તેની આનગ્રે જીથી તે પોતાના ભાવો દર્શાવ્યા વિના રી રાકનો નથી પોતાના આનદમા જીઓ ભાવ આપવો એ મનુષ્યવભાર છે કનાકારની હૃદયનિશુદ્ધિ જોટલી નધાર તેટલી જ સમગતાથી તેની ભાવનાઓ પ્રક્ટને, અને સ્થામાને અસર કરો તહનામા હૃદયની ગુદતા હો તો સ્પષ્ટતા આપોઆપ આરને જ્યારે આ હૃદયનિશુદ્ધિ નથી ટાતી સારે ના નહિ પરન્તુ કનાભામ થાય છે, બોકતાને આઠી સખવા માટે અનેક પ્રયુ ક્તિઓ કરવી પડે છે આ કનાભાસમા હૃદયની લાગનાઓ બ્યત કરવાની જરૂરિયાત જો ના હોતુ નથી, પરન્તુ, દ્રવ્યોપાર્જન, યગ પ્રાપ્તિ આદિ મુદ્દ હેતુઓ જ હોના પ્રેરક હોય છે, ખગ કનાકારમા ભાવનાઓ અનુભવનાની શક્તિ ટારી જોઇએ, ગમે તે સ્વરૂપે એ ભાવો પ્રવિત કરનાની ક્ષમિા અો શક્તિ હોરા જોઇએ, અને કનાની ઉત્કૃષ્ટતા સાધવા માટે હોનામા તે સમયના ઉચ્ચતમ સરગો ચોતપ્રોત થયેના હોના જોઇએ કનાકારમા ઉપર કકના નજી અંગોની નુનારિતતા પરિપૂર્ણે કના ડી મદદતા માપી ગકાય છે

આનુ કષક કના સ્વરૂપ છે ખરી કનામથ કૃતિ કનાવિધાયકના હૃદયમાથી ઉત્પન્ન થઇ સ્થામાના હૃદયો સ્પર્ગ કરે છે કલાકારના હૃદયની મનમન અને અનિર્વાર પ્રેરણા એ કનાની ઉત્પત્તિનો હેતુ છે, અો મનુષ્યજનના ઉચ્ચ અરોને ઉચ્ચતર બનાવવા એ તેહનો ઉદ્દેશ અને સદેશ છે

જ્યારે કનાનો ઉદ્દેશ આવો ઉચ્ચ છે, સારે સ્વાભાવિક પ્રશ્ન થાય છે કે હેતુનું પરતુ શું હોવું જોઈએ? પરતુ તે વિષય એટલો વિશાળ છે કે પ્રસ્તુત લેખની મર્યાદામાં તે સમગ્રે ચર્ચા કરવાનું પણ અસંકલ્પ છે માત્ર એટલું જ નક્કી છે કે મનુષ્યના જીવનને અર્થે જે વડે ઉચ્ચ જ્ઞાનનાઓ પ્રસાર પામે અને જેદ્વારા હેતુમનુ ઐક્ય સધાન તે સારું કાર્યું વસ્તુ હોઈ શકે છે.

આપણી આસપાસની સૃષ્ટિના ગદસરોની મિમાન્સા એવો વિજ્ઞાનનો અર્થ વધુએ તો જરા વિચાર કરના પ્રતીત થયો કે કલા અને વિજ્ઞાન રચે માત્ર સમઘ છે અમુક દેશકાનના સેકા આપસ્યક ગણે તે પ્રત્યેના ઉકેન કરવા અને તપને શુદ્ધિગમ્ય કરના એ કાર વિજ્ઞાનનું? અને તે જ સત્યોને શુદ્ધિમાંથી જાવનાના પ્રયત્નમાં વાનવા એ કાર્ય કનાનું છે અમુક વિષયમાં જ્યાં મનુષ્યને દનીનથી પ્રતીતિ થાર નહિ, ત્યાં કના તે વિષયનો હેતુને અનુભવ કરાવે છે વિજ્ઞાનમાં અમુક પ્રકારના નાનની પરપરાની જરૂર પડે છે પરતુ કનામાં આવો જ્ઞાનની અપેક્ષા રહેતી નથી પ્રત્યેક મનુષ્ય કનાને ગદમજનાની અને અનુભવનાની શક્તિ ધરાવે છે કનાનું કાર્ય મદાન છે, જગતમાં ગ્રાપિત થયેના ન્યાયમંદિરો અને પોલીસના સ્થાનોથી જે કૃત્રિમ શાન્તિયુક્ત એવતા થાય છે, તે દૂર કરી રચયૂ પ્રેરણાથી એવતા ઉત્પન્ન કરી એ કથાનો ધર્મ કે વિજ્ઞાન અને કનાને મળવ હોવાથી આ મદાન મળતી મંદિરમાં તપને પણ જાગ આપનારો છે અને તેથી તેની કાર્યક્રમમાં હવે કેઈ થયો ઘટે છે મનુષ્યની કલ્યાણસાધના ની રીતે થાર તેની ઉત્તતિ કયે પ્રકારે થાય છતાંદિ વિષયોનાં વિજ્ઞાનનો જાર વિજ્ઞાને સ્વીકારવો જોઈએ જીએ પરતુ આજે વિજ્ઞાન તુ કમી રહ્યું છે? ધત્તુ ધયુ છે અને થાય છે, અને આપણુ જન પણ સધાર છે પરતુ ધૂરેપની પ્રચલ્યા નીએ આપણને દર્શાવુ છે કે મનુષ્યરક્ષણ ક્રમમાં મનુષ્યરક્ષણના ઉપાયો મોઢવા એ વિજ્ઞાનનું કન્ય થઈ ગયુ છે વિજ્ઞાન કનાનું આધારસ્થાન છે, એ જો ઉન્માત્રમાંથી હશે તો કના પણ તેની જ થશે માટે મનુષ્યના દિતવિજ્ઞાનના નિષ્ઠ પ્રત્યેના ઉકેન કદાહી હેતુને વ્યવહારમાં મોજી પોતાનો ધર્મ પરિપાત્રન કરવા ની વિજ્ઞાનને જરૂર છે.

કનાનું ભવિષ્ય પ્રાગજ્ઞવન છે આપણે જેમ જેમ હેતુ તાર્કિક સ્વરૂપ રદમજતા જશુ તેમ તેમ આપણી જાવનાઓ ઉચ્ચ બની આપણી ઉત્તતિ થતી જશે, મનુષ્ય મનુષ્ય રચે જાનકાય વિકાસ પામશે, ગ્રાપલ અને મેનાની દીક્ષા લેવારો, અને પારિવર્તાના અંગો એવો ધધ આપણુમાં વિવિધ દક્ષિ પામતી જશે કનાં આપણે માત્ર આનંદ, વિજ્ઞાન અથવા વિભવનુ સાધન ન ગણનાં હેતુને માનરજનમાં એક આપણે વ્યવહારુ સાધન મળના રીળીશુ, તેમ તેમ હેતુને સર્વોચ્ચ વિકાસ થશે કોઈને આ *Sentiment* લાગશે અને છે પણ તે જ પણ જગતના કના મદાન કાર્યો તેણે સાધના નથી?

કાઉન્ટ ટોલ્સ્ટૉય નો છે કે

The destiny of art in our times is to transmit from the realm of reason to the realm of feeling the truth that well being of men consists in being United together and to set up in place of the existing reign of force that of love which we all recognise to be the highest

ભારતનો દમર (રવિશંકરજીવન) કા પો) ૨ ૦-૧૨-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

Possibly in the future science may reveal to art yet newer and higher ideals which art may realise, but in our time the destiny of art is definite and clear

અનંતમા આપણા નીન ગુજરાતમા કંધાની બ્રાન્તિયુક્ત રહમજાનો વય થઇ ગયો, અને કયાનો સવતોમુખી રિકાચ થયો એવી દુબેઝ છે, જલ્દી

પ્રિયાની આંખડી.

લેખક-દા. મધુકર.

મોઢા તણા ફર દરતથી તનનાર દે કાની દઈ,
કરતી અમ સમ રાકડો તેને પ્રિયાની આંખડી
એ આંખડી, જાદુગરી અદ્ભુત ખેન કરી રહી,
ફૂંઠેની સખી ! તેમા તહે અજબ બુરફી રી ભરી ?
ક કાચથી કવિઓ કયે તપ્પિ અધરી આંખડી !
ના આંખડીના બેઠની ચાની હલ્લુ કેને જડી !
ના દિવાના થઈ ગયા-નારાજ કે તખ્તો થયા
તો કો અલિ જાદુગરી ! એ રક્તિ તુજને મા મળી ?
ઉઘાનમા પુષ્પો ખિલ્યા, મગને વિહરતી ચન્દની
સૌગન્ધ ને સૌન્દર્યની ર રેલ રેનાઇ રહી
પણુ બે પ્રિયા ! તુજ આંખડી તેપર રી નહિ કે નડી
શા કામના યુનશન-ગુસો ? શા કામની એ ચન્દની ?
એ અજબ મધુરી રસભરી જાદુગરી પ્રિય આંખડી !
નીરખી નયન કેરી બને એવી અરીણી આંખડી !
સહુ જાન દુનિયાલુ જુનાવી દે સખી ! તુજ આંખડી !
જહે ફૂંઠે ક્યારી શુ રતિએ છે ધડી તુજ આંખડી ?
તુજ નેનમા કોકિય જન, વીશુ તણા મધુવર ત્હા
ને ચન્દીના અમૃતઝરણુ એ આંખડી માંદિ ભરી
સૌન્દર્ય ખીની નસ-તતુ તુજ નેનમા બેઠ સખી !
મીઠાવી દે જાદુગરી ! મુજ આંખડી તુ આંખડી !

* પ્રમાણુત્ર ગ થો Tolstoy What is art ?

Ruskin Modern Painters Vol I

Emerson Essays on Art Beauty Michael Angelo, and
Beauty in Nature

આત્મનિમજ્જન ૩ ૧-૦-૦ એન એમ રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ,

દૈનિક.

વેબક-રા હુમમનના હુન્નિલાલ ધુન.

(ચિત્રકાર રા શ્વેતિકર પંડિત)

મેન્ટ લેન્સ પુ. નામના વડનના એક નાના રોને નચબગ એ નામતાને શુભારે, કપિન રેવગાડીમાથી ઉતરો જન-યુઆરી મહીને હનો આકાશ બગ્ડ વરસના ધુમાડી રગના ના ગાથી ઘેરાયેલુ હતુ દીનાઓનો પ્રકાર તદ્દન જાખા પગે ગરો હતો ગાડીની બહાર પેન્ટ ગરૂ ઉપર, ઓફિસમા ગરો રીજળાના દિરા સગમના દના માન આજ ન નહિ, યગભરૂ મજુ અઠનામિયા થયા હજી સુધી નડામા સયદેનના દરાન થયા નહતા.

ગામરી હાથ ફેરવના

નિમિત્ત બો મિન

નિમિત્ત બને નફા

વાગી—પૃષ્ઠ ૨૧૫

આપા આગળ ગિટિ આપી કપાકિન્ડી મનાર આતીને, કપિને જોયુ કે બરડ વરસવા લાગ્યો છે-કાં જાણે આમશનો માગ ભીંગવરી મુખી, એમની બારે ગુપ્ત મહિનમનો વરસાદ વરસાવે જાય છે ધીમે ધીમે પાના નાન છે કપિન જેલોક વખત ઉભો રહી આ વરસાદ નેવા લાગ્યો બગ્ડનો વરસાદ જોવાનું કપિની ધાડુ ગમનું હતુ, નસપરપસ દુનરો વર્ષ સુધી જેઓ તાપમાં બળના જાયા છે તેમન, આકાશમાથી વરસાદ પડતો જોઈ, તેમનું હૃદય પાની ઉરે છે-મરડું વરસતુ પણ તેમની આખો ધજો ન રમખીય દેખાત છે

મ્મિત જાતીસ પાત્રો તરડુ હતો-એ વરમ કરના નસારે થયુ, તે નિવાયત રહે છે થેટલી આવાના મહિના ને પાના તેના વગ થયા હતા-પિતા બો સસરા જાનેએ મળાને તો નિવાયત મોકલો હતો તે જાતારે મરિટટું બને ક, મિનિન સર્વિસની પરીક્ષા આપ સો મરિ પજુ નસાર થાર છે ન નના “મેડાવેન” મામના લતામાં તેનું મકાન છે

ગેટનની નીચે જે રસતો છે તે, જોમનિયસને હરસ ફરવાનો સ્તો છે કપિલે લગ વગ પાંચ રાત મિનિટ ગદ જોમ, પજુ એક પજુ જોમનિયસ આતી તિ, પછી, કમળી

દયાગમી મશુરુદ ૧ ૧-૪-૦ એન એમ વિવાદી એન્ડ કપની, મુંબા)

કપિન અદ્દ આવીને દોંવમા ઉભો રહીને ટોપી ઉતારતો હતો એવામા તેની લેન્ડલેડી ચીસ પાડી હતી—“ *Oh Lud Mr Mella ! What's that peeping out of your pocket ?* ” (મી મહેતા તમારા ખીસામા પેલું ડોકીયુ કરી રહ્યું છે એં શું છે ?)

કપિને “ કુતરાનું મચ્છુ—” કહી તેને ખીસામાથી બહાર ખેંચી નહાડ્યું

લેન્ડલેડી કપિનના હાથમાથી કુતરે બંને કહેવા લાગી, “ *Isn't he a beauty ! Isn't he a darling !* ” વીક મી મહેતા એ આપરો ક્યાથી મચ્છુ ? *My sweetly ! My dearie ! My popsie wopsie nopsie !* આડુ આ મહેતા આપરો, મી મહેતા ? આહા જુઓ જુઓ, કેરી નાન વાન આખો બન્ને છે ! ચીરિત વાળ કેરા સુંદર છે ! *Oh don't don't kiss me, you naughty aughty, naughty boy !* ” કહીને લેન્ડલેડીએ કુતરાનો ટેનર ઉપર પીગે મુખી દોડ્યું—આ લાડપત્રી ઉત્સાહ પાળીને, તેણે પોતાની કમળા છબ મહાજ કાઢીને વાડ સ્નાનીનું મોઢો ચાગી વીડ દત્ત

કપિસ ઉત્તો ઉત્તો હસતો હતો કુતરાની હમીકારો ઝાની રાખીને તે બોલ્યો—“ એ બ્રહ્મચી મરી જાય છે ઘરમાં કંઈ છે ? ”

લેન્ડેગેએ કહ્યું, “ છે તમારા રૂમમાં મોકલી આપુ ? ”

“ મોકલી આપ્યો ”—ગીતે કપિત બીજો માંગે પોતાના સુવાના ખડખડ ચાલ્યો ગયો.

૨.

બીજો દિવસ નવ વાગ્યો વખતે કપિન અચાનક નાખ્ખો લેતો હતો વિસતો પ્રકાશ નહીં જાણે હતો—નહાર ગાળા ધુમ્મસતો અધઝાર હતો અમિતુડમાં ભરખડ કરતા કાચવા અગમતા હતા અમિતરફ પીક રાખીને બેઠું બેઠું કુતર કપિનના ખાવામાં મુથાવના ગ્રોનરફ એકબી નજર બેઠું રહ્યું હતું ગમતમાં તેને આજ સાત રગની કેસમી ટિટ ખાતેની હતી દોનર નહોતો એટલે અડધુ અડધુ કેપાય એમ ધારીને લેન્ડેગેએ ગઈ ગયે એ માધી હતી એટલામાં તો એનું નામ પણ પડી ચુક્યું હતું—કપિને એનું નામ રાખ્યું હતું “ ટિમિ ”

વચ્ચે વચ્ચે કપિન એકાદ ગિરુટ લાગીને નાખ્ખો હતો, ટિમિ નરત જ તે ખાઈ જતું હતું નારતો પૂરો થઈ પછી, ચોક્કસ મુઠ્ઠા ટોચમાં મ્હાનુ બાની વધેલું ગરમ દુધ નાખીને ટિમિ આપીશ એમ એનો વિચાર હતો.

નારતો જ્યારે લગભગ પૂરા થયા આ થો હતો—તેમાં જ લેન્ડેગેએ આરીને કપિનો ગુમ પ્રમાત ઇચ્છુ કુતરાને સોડમાં લઈને તે મોની “ કાન ગરે એવે તમને બહુ કમગો તો નથી આપીને મી મરેતા ? ”

‘ ના એણે મને જરાએ ટાળો નથી આપ્યો. એને સુવાને માટે તમે જે જુનો કામગો આપ્યો હતો તેમાં, પણ એ સુઈ થી નટોલુ કેટલીક રાત્રે મ્હારા પનગની પામે આરીને “ ડૂર ” “ ધૂર ” કરવા લાગ્યું મેં ફરીથી એને કામગામાં સુવાની દીડ મોડીકનાર પછી ફરી પાછો આરીને ‘ ધૂ ’ ‘ ડૂ ’ કરવા નાહુ એને પત્રી ક સમજ્યો કે, કાદવા કામગામાં સુઈ મેંવા એ ગઈ નથી મ્હારા પોતાના પિતાનામાં એને લઈ નીહુ—એટલે પત્રી નિરાતે તે ઉડના નાનું

લેન્ડેગેએ કહ્યું, “ જેપરમાં આજ જાહેરખતર આવ્યો કે ? ”

“ હા, આપની જ પડશે તો ! પાગલું કુતરે ક્યા મુધી રાખીશ ? ”

કુતરાને તો ઠગે કમ્મે લેન્ડેગેએ કહ્યું, “ જેનું કુતર છે તે જ ન આવે તો વીક થાય સરમ કુતર છે અદિયા જ છે રહ્યું ”

નાખ્ખો પૂરો કરીને, કુતરાને લેન્ડેગેના જુમ્મામાં મોપીને, કપિન બહાર ચાલ્યો. કેમનતર જવાને રસ્તે, એકાદ રિપ્પાત દનિન્ ન્યુસચેપરની બોક્સમાં જઈને, તથા નિસરો માટે એક જાહેરખતર લખનારે આપી.

બીજો દિવસે સ્વાગમમાં એ ન્યુસચેપરમાં નીચે લખ્યા પ્રમાણેની ઈમેલ જાહેરખતર પ્રસિદ્ધ થઈ—

સરસ્વતીચંદ્ર લાગજી જે રૂ ૧-૮-૦ એન એમ પિપાડી એક કપની, સુમાઈ

મળી આવ્યો છે.

એક કુતરો કુતરાનો રંગ, જાત, ઉંમર,

ઓળખાની ખાસકોઈપણ નિશાની આ બોનાયો હતો ?

એ બધી હકીકત સહિત જેનું કુતરું હોય

તેણે અમને લખી જણાવ્યું

મોકલ ન ૬૦૪૨ કૅ આઈ 'ડેનિ ટેનિસાફ'

ત્યાર પછી બીજો જ દિનસે એ જ ન્યુસપેપરની ઑફિસમાંથી એક બડા કાગળો કપિ-
લને ત્યાં આવી પહોંચ્યા લડન અને પરાઓની દસનાર જણુ સીઓએ વ્યવસ્થા કરેલા
કાગળો વખ્યા હતા કેટલેકાં સીએ કાગળની અંદર હપેનિની ટિકિટ મોકલી આપીને લખ્યું
હતું—“આ પ્રમાણે લખેલી નિશાનીઓ સાથે કલંચ જે મળતું આવે તે, કાગળ વાચીને તરત
જ દયા કરીને આપનું ઠેકાણું તાત્કાલ અમને જણાવજો અમે જાતે આનીને કુતરાને લઈ
જવું વણું ગોઠવવા કરે છે” ક્ષયાદિ

કાગળો બધા વાંચ્યા પછી કપિનને સમજાયું કે, આ કુતરો એમાંથી કોઈનો પણ નથી—
જેઓએ તારના પૈસા મોકલ્યા હતા તેમને એવી મતલબનો તાર કરી દીધો—માની બધાને
કાગળ લખીને જણાવ્યું

બીજો દિવસે પણ બીજા કેટલાક કાગળો આવ્યા એક સીએ લીવરપુનથી તેનું
બોનાવવા કુતરાનું વર્ણન આપીને લખ્યું હતું કે—કુતરું બોનાવાના બીજો દિનમે
તે અગત્યના કાગળોને લઈને લડન છોડી ગઈ હતી લડન પાછા આવતા દુશ્સ પણ
એક અડવાડિયાની વાર થયે મળી આવેનો કુતરો જો તેનો જ એ કુતરો હોય
તો, ચોક્કસ દિવસ એ કુતરાને સારી રીતે ખરાબનાને માટે કાગળની અંદર એક પોસ્ટ
નોટ તેણે મોકલી આપી હતી શું નું કુતરાને ખારાનું ગમે છે અને કદાચ વસ્તુ ખારાથી
તેને અસુખ થાય છે તેની પણ એક નિગત લખી હતી પણ કોઈપણ કાગળ લખનારી કુતરાની
ન્યાયપૂર્વક માનિક કપિનને જણાઈ નહિ જેણે રૂપિયા મોકલ્યા હતા, તેને કપિને રૂપિયા પાછા
મોકલ્યા, બાની બધાને કાગળ લખીને ખમર આપી

બીજા પણ બે ત્રણ દિવસ એની જ રીતે કાગળો આવતા લાગ્યા પણ કુતરાના માની-
રનું કદ પણ ઠેકાણું મળ્યું નહિ

એટલા વખતની અંદર કુતરા ઉપર કપિનને માથા પણ બેગી ગઈ હતી નિગતનો નિ સાચો
નાખીને તે બો યો—“કાગ-નિરાત થઈ-કુતરું હવે મહાડ જ થયાન”

૩.

પાંચ મહિના ચાલ્યા ગયા છે સીરાજો વીતીને વસતમાસ આ યો છે હવે રોજને રોજ
એ વૃદ્ધિ થતી નથી, એ નરક પણ પડતો નથી, એ ધુમ્મસપણું હોતું નથી દિનસને વખતે
થમા હવે દીના સજાવાન પડતા નથી ઝાડે ઝાડે નવા પાંદડા આવતા લાગતા છે, બાગે બાગે
ફૂલ ફૂટતા માડ્યા છે સપરેવ હવે દશન-દુનખ નથી

કૃષ્ણચરિત્ર ૩ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી, એન. કપની, મુ. નાં

કુતરે આ પાચ મહિનામાં રહેજ રહાજ મ્હોડુ થયુ છે-તોયે ભલ ન્હાની એટલે વધારે વધુ નથી તેને અત્યારે માસ ખાવાને મળે છે ચિકારી થયુ છે રસોડામાં જઈને ઉદર મારવાને માટે બેસી રહે છે ઉદર નજરે પડતા જ તેને પકડવાને દોડે છે વચ્ચે વચ્ચે એકાદ બે પકડી પધુ લે જ્યાંમાં રાખિન પશ્ચિમ ટોણુ આનીને બેસતા, ટંબિ ધમી ભય છે તેઓ ચીંચીઆરીઓ પાડતા પાડતા ફર ફર કરતા ઉડી ભય છે

તે દિવસે રીવાર હતો જયોરના બે વાગ્યાને વખતે કપિન દિનર પૂર કરીને પોતાની રમમા જઈને બેઠો મૃદસ્થ રોમાં ખીજ દિવસોએ દિનર સંજ પછી જ ખાનાનુ દોષ ટે, ફક્ત રવિવારે જ તેમ નથી હોણુ રવિવારે સાંજને વખતે ચાકર ચાકરડીઓને રૂની અપવામાં આવે છે તેઓ મરજીમમાં હરી ફરીને ફરી તે જ રાત્રે ફસ વાગતાને સમયે પેર પાત્ર ભય છે તેથી જ રવિવારે સાંજે વખતે રમોઇના ચૂના સળગતા નથી, રાત્રે લોકો નુડુ જ ખાનાનુ ખાત છે

પોતાના રમમા મોઢા ઉપર અંગેની પાછપ તાણુતે તાણુતે ઉઘથી કપિનની આખે થેરાના લાગી ટંબિ જાગૃત રહીને આખા ઘરમાં ભટકવા કરતો હતો એકાએક તે નીર ઉપર કુદકો મારીને બહાર કઠ નેઇને બદ બદ કરીને ભમવા લાગ્યો એના ભસવાથી કપિનની તકા ઉડી ગઈ બહાર નજર કરીને બેયુ તો, એક કાફિ જતો હતો તેને નેઇને જ કુતરે ભસતુ હતુ બહાર તકકો સખત હતો

કપિને ઉઠા ચઢને કમાનથી આખ મ્હો હોઇને કહ્યું-“કમ ટંબિ, ફરના ચાનીશ” રહેના બે ચાર નિસ ટંબિ સાથે તે ઈશ્વરમાં બો થો હતો, પણ જ્યારથી બે જણ વચ્ચે ગાન સમય થઇ ગયો હતો ત્યારથી કપિન ગુજરાતી બોલના લાગ્યો હતો મનની વાત મનુષ્યા પાંચિના કઈ ખીજમાં કહી શકાય ? એટલે ટંબિ હવે ગુજરાતી બરાબર મમજી સમજો ને

ટંબિએ કુદી કુદીને તેના આ પ્રસ્તાવને અનુમોદન આપ્યું

કપિને પત્રી કપનોઈ ખોનીને તમાકુનુ દિન બહાર કહાડીને, પાણિય ભરી નીની એક નીરી દિવાલની પેની લીધી અધુ વાચેનુ એક નવનકથાનું પુસ્તક બગનમાં મારીને, લાકડી લઇને, ટંબીની સાથે ફરનાને માટે તે બહાર ચાલ્યો

બહાર આનીને કપિને રીઝેન્ટસ પાર્ટમાં જ રસતો લીધો મેદની સાથે સાથે એ જ પા મો વચ્ચે વચ્ચે ટંબિ ફરવા જતો હતો-ત્યાં જઈને રમનાનુ એને વણુ ગમતું હતુ થોડેક દૂર સુધી મેદની પાછળ પાછળ ચાલીને, પછી તેનાથી આગળ તે ચાનવા લાગ્યો કુતરાએ અનુ બેઇએ સેકની પાછળ પાછળ, એવો સુસભ્ય કુતરાની જાતનો દસ્તુર અથવા ‘એટિકેટ’ છે તે ટંબિ સારી રીતે જાણતો હતો છતાં અનન્યા આવેશમાં તે આજ વધુ વખત ‘એટિકેટ’ને સાતી રાક્યો નહિ-આગળને આગળ જ તે ચા થો ગયો ટંબિ આગળ આગળ દોડે અને વચ્ચે વચ્ચે પાણુ ફરીને જુએ કે રોડ આવે છે કે નહિ એવી રીતે કેટલીક મીનીટ સુધી ચાલીને મને રીઝેન્ટસ પાની અદર આવી પહોચ્યા

એક તો સ્વિચાર હતો અને તેમાય કેટલાક દિનસ પછી આજ સુધી ઉગ્યો હતો એટલે, પાર્શ્વમાં એકીવારે મેળો બરાઈ ગયો હતો મારા વેશમાં સજ્જ થયેલી ધણી બાનિકા દિતોરી અને યુવતીઓથી સ્થાન ભરતક ભરાઈ ગયું હતું ન્હાના ન્હાના છોકરા છોકરીઓ અતરના આનંદથી હોડાદોડી કરતા કરતા હતાં ધણા જણ બેન્ચો ઉપર બેસીને વાતોચિતો કરતા હતાં મોઢાઈ ચોપડીઓ વાચતા હતાં

વચ્ચે વચ્ચે થોડીક જગ્યાને ઘેરી લઈને કુલોનાં ખેતર હતા કોઈ જગ્યાએ ફરગેટ-મી નૉટ્સ કુત્રીને તે જગ્યા એકીવારે તદ્દન બાજુડીઆ બાજુડીઆ થઇ રતી હતી કોઈ જગ્યાએ અસખ્ય લીના પાદડાંની અદ્દા પ્રિમરોઝ વાણુના ડોતનથી મૃદુ મૃદુ હસતા હતા

ટંબિને લઈને કપિને પહેના તો ચોક્કસ ચક્કર માર્યું મુદર કુતરાને લેઈને કોઈ કોઈ સાહસી બાનક બાનિકા તેને પકડવા આવ્યા ટંબિ દોડીદોડીને તેમની માથે રમત કરવા લાગ્યે

કેટલોક વખત ફર્યા પછી કપિને નેજ બેચની પાસે આવી પહોંચ્યો, જે જગ્યાએ ચાર મહિના ઉપર ટંબિ તેને મળી આવ્યો હતો બેચ ખાતી છે લેઈને કપિને ત્યાં જ બેઠો-કુતરું પણ દૂદી પડીને તેની પાસે બે

ઐયિલે ખીરસામાથી પાછપ અને તમાકુ બહાર કઢાડીને પાછપ ગળગારી તેની આગળ થઈને તડો મેવવા આવેલા કેટલાક લોકો આવતા જતા હતા રસ્તા તરફ લેઈનેતે બારામથી તે ધૂમાડા તાણુના લાગ્યે

કેટલોક વખત પછી કપિને જોયું કે એક જણી મારા બપામાં સજ્જ થયેલી વયોનદ્ર સ્ત્રીની સાથે બાર તેર નર્પતી એક સુદર કન્યા, મૃદુમૃદુ પગના માડતી તે તરત આની આવે છે નજીક આનીને, તે બાનિકા કપિને કુતરા તરફ એમ્પીટશે ભેટી ભેટી આની ગર્ભ એ ભેઈકે કપિને જ્યુ આ નર્પ લાગ્યું નહિ બારણ કુતરું દેખાવમાં વાજ સુન્દર તરું જાણીને ધણુમિ અને તેમાય ખામ ફરીને બાનિકાઓ તેની તરફ ભેઈ રહેતા હતા

એ લોકો કપિને મુકીને થોડેક દૂર આગળ જતા, બાનિકાએ તે દહાડે કઈક જીંજું બંનેએ તે જગ્યાએ ઉભા ગીને પાછુ નાગીને જોયું કલક રાત કરવા લાગ્યા તેઓ મને જણુ, કાકરાને રસ્તેથી ધાસમા ઉતરીને, ધીમે ધીમે કપિવની બેચની નજીક આની પહોંચ્યા-દૂકા કપિવના તન્ડ બેઈને સ્મિતમુખે બોલી, “કુતરું ધણુ મુદર છે”

કપિલ તરત જ ટોપી ઉતારીને ઉભો થયો બો-બો, “*I am glad you think so.*” (આપ એવું માને છે, એમ બાણીને મને આનંદ થયો)

પૃથ્વીએ કહ્યું, “અમે અહિં પોડો વખત બેગીએ ? કુતરાને થેડાક વખત રમાડવા દેશો ?”

કપિને જીજું, “*O! certainly Nothing would give me greater pleasure*” (જરૂર, બેસડ, એના કગતા મળે બીનુ કશું વધારે આનંદ આપી શકશે નહિ.)—

કહેતે કહેને કપિલે હાથમાની પાછપ ઉઘી કરીને બેચ ઉપર દોખી થોડીક અડધી બગેની તમાટી ચાસ ઉપર પડીને ધુમાડો ફાટના લાગી

રોડો ઉભો રહેતા નોંધને કુતરૂં પછુ ભેંચ ઉપર ઉભૂ થઈ ગયું હતું વૃદ્ધ સ્ત્રી બાનિ-કાની સાથે બેન્ચ ઉપર બેઠી - કપિ પછુ બેન્ચને એક છે બેરો વજાએ કુતગને ખોળામાં નોંધીને છાકરી તેના સરીરપર મુગી મુગી હાથ ફેરવવા લાગી

ટંબિ વૃદ્ધાના ખોળામાંથી ઉઘીને રોકપાસે જનામાટે સ્વેચ્છ ઉતાવળ થઈ રહ્યું વૃદ્ધા તેને બેરપૂર્વક પકડી રહી ટંબિ પ્રશ્નપૂર્ણ નપને કપિ ન તરફ જોવા લાગ્યો-તેનો ભાવ બહો એવો હતો કે, - 'આ લોકો કાણ છે? મને આમ કેમ કરે છે? ઉતરવા દેતા નથી' - મરૂ ભાનક કરતું કો એક બચકુ ? એ તો કદાચ અસમ્યક લાગે - નહિ? કંઈ બોનતા કેમ નથી ?'

છાકરીએ એટનામા કુતરાનો કાગો કાન પકડીને, તેની દોચના વાળ આના ખમેડીને કહ્યું, "મા બે" ત્યાં વાળ નળીને જોવા લાગી કપિને પણ જોયું કે કાન તે જનાએથી, એ આની જેટલો કાપેયો છે વાળમા કાપેયો દોચથી તે દેખાતો નોંધેનો વૃદ્ધા કન્ધાના મોસામુ જોઈને મુઠ્ઠા રનરે બોલી, "બરોબર"

બામત શું છે, એ કપિ ન કશું પણ સમજી શક્યો નહિ તેના મનમા સહજ શકાભંગી ઉઘી-ત્યારે શું આમનું જ આ કુતરૂં હશે ?

ટંબિને ખોળામાંથી ઉતારીને વજાએ ધણી વિરેકયો પુઠયુ, "આપ શું દિદુસ્થાનના વતની, વિદ્યાર્થી છો ?"

કુતરૂં ગુમાનવાની આગ કાથી કપિ નનું મોઠો સુકાઈ ગયું તેણે જવાબ આપ્યો, "હા!"

"શું બહો છો તમે ?"

"કાપવાનો અભ્યાસ કરું છું"

"કયા ? નિનકન્સ ઇનમા ? ત્યાં મ્હારો એક ભત્રીજો બજે છે"

"ના હું કોઈ ઇનમા બહુ છું"

"ઠીક ઠીક કેટલા દિવસથી આ દેશમા હો ? તમને આ બહુ પડુ છે તેથી કટાળતા નોંધીને ?"

"ના ના કટાળાની વાત લી ! મ્હારા સન-ધી તમે જાણાસુ થયા છે એ તો મ્હારે ગૌરવની વાત હું આ દેશમા આત્મ મહિના ઉપરથી છું"

વૃદ્ધા કેટલોક વખત મૂગી રતી કપિ ન વિચાર કરના લાગ્યો હવે હું ધાર છું કે કુતરાની વાત નાકી પુઠરી !

વૃદ્ધાએ પુઠયુ ઠીક આ કુતગની હિમ્મર કેટલી છે ?"

"તે તો બરોબર બજર નથી વગસેકનું હશે એમ લાગે છે"

“કુતરે વધુ ચન્ત છે । કીક એને તમે વેચાતું લીધું હતું કે કોઈ એક મિત્રે તમને ભેટ આપ્યું હતું ?”

કપિલ સમજ્યો, હવે વખત આવી પા-યો છે ઘડી એટલે માટે તેના મનને લાલચ થઈ કે, “જુલુ જ કહી દઉં કે એ વેચાતું લીધું હતું—એમાં મહેને પકડવાનું કોણ હતું ?”

પણ એ પ્રતિતિ તેને ન થઈ તે બોલ્યો, “ એ કુતરો મહેને જડી આપ્યો હતો ”

બાનિકાએ અત્યાર સુધી કપિલની સાથે કાંઈ પણ વાન કરી ન હોતી આ વખતે આગ્રહ સાથે બોલી ઉઠી, “ તમને એ ક્યાંથી જડ્યો હતો ?”

કપિલ ગમ્બીરતાપૂર્વક બોલ્યો, “ આ જગ્યાએથી જ આજ બેન્ચ ઉપર, પાંચ મહિના થયા, કુતરે બેઠું હતું તે વખતે ઝુપ ઝુપ કરતો બરફ વરસતો હતો કુતરે આજ બેન્ચ ઉપર બેઠું હતું, પાસે કોઈ પણ ટેકાબે જનપ્રાણી કાંઈ હતું નહિ હું કુતરાને ઘેર લઈ ગયો હતો— નહિ તો આ ટેકાબે જ તે ટિવસે તે મરી જત ”

કપિલ મુંઝો રહ્યો, તેનો શાસ ધણી જોસથી આવતો હતો તેના મનને થયું કે બહો પોતે ચોરીના ગુન્હાનો અપરાધી થયો છે—કોર્ટમાં જરામ આપે છે બાનિકા અને તેની માતાએ અર્થપૂર્ણ દૃષ્ટિથી એક બીજાની સામે જોયું

કપિલ પછી તરત જ બોલ્યો, “ મહે એને ઘેર લઈ જઈને આગની આગળ રાખીને, તેને ખાવાનું આપીને, તેનો પ્રાણ બચાવ્યો બીજે દિવસે “ ડેનિસ ” નામના ન્યુસ-પેપરમાં બહેરખમર આપી તથા દિવસ ઉપરાઉપરી તે બહેરખમર છપાઈ હતી ઓક કાગળો પણ મહેને મળ્યા હતા પણ જેનો એ કુતરો હતો તેની કંઈ પણ તપાસ મળી નહી ”

કપિલનું મોઢો આ વખતે શીકકુ પડી ગયું હતું વૃક્ષ તેના મુખ તરફ થોડીવાર જોઈ પડીને બોલી, “ કુતરાના મળામાં કોલર નહોતો, નહિ ? ”

કપિને કહ્યું, “ ના કોલરમાં જો દિ કુતરાના માથેકનું નામ ટેકાણે લખેલા હોત તો, તેને માટે મ્હારે ન્યુસપેપરમાં બહેરખમર આપવી પડત નહિ ”

બાનિકા બોલી “ કુતરે સાકળથી બાંધેલું હતું ? કોલર રહેજ દીધો હતો ? ”

કપિને કહ્યું, “ ત્યારે, આ કુતરે શું આપતું જ છે ? ”

• પૂઢાએ કહ્યું, “ હા, મ્હારી કન્યાનું જ એ કુતરે છે ફક્ત અહેરો જ બોધને એ હું કહેતી નથી પણ જ્યારે કુતરો ખોવાયો હતો, તેના બે મહિના ઉપર એક નિવાડીએ તેના કાન કાન ઉપર બચકુ ભર્યું હતું અને ત્યાં ધા પડ્યો હતો છેવટે Vet-ની પાસે મોકલવો પડ્યો હતો એ કાન તેમણે કાપી નાખ્યો હતો—આ લુઓને ” કહીને ટેબિના કાન ઉપરથી વાળ આઘા કરીને, તે જ બેચાની જેટલો કાપેનો ભાગ ત્હેણે બતાવ્યો

વૃદ્ધાએ કહ્યું “ કુતરે ખોવાયા પછી ‘ Times ’ માં મહે એક અદવાડિયા સુધી બહેર-ખમર આપી હતી પણ કુતરાના કંઠો પણ પત્તો મળ્યો નહોતો ત્યાર પછીથી કુતરે પાછું

મળવાની આશા મુકી દઇને અમે દક્ષિણ કાંસ તરફ ચાલ્યા ગયા હતા એક અંગ્રાડિયુ જ ચલુ ફક્ત, ત્યાંથી અમે અહીં પાગ આવ્યા છીએ ”

કપિને કહ્યું, “ મહે “ Times ” નહોતું જોયું ”

વૃદ્ધાએ કહ્યું, “ નક્કી જ, આપે તે જોયું નહિ હોય. કદાચ જો જોયું હોત તો, તો તે જ વખતે કુતર અમને પાધુ મળી ચકત હવે કુતર શું—”

કપિને કહ્યું, “ બેટક જો ખરેખર કુતર તમાર જ હોય તો તમે એને લઈ જાવ ”

વૃદ્ધાએ કહ્યું, “ પણ-આપે-કુતરાનું આ પાંચ મહિના પોતલું કરું છે એની ઉપર નિશ્ચય આપને માયા ભેસી ગઇ હશે એવે વખતે, કુતર આપની પામેથી પાધુ લેવું એ તો અમને થોડા લાગે નહિ કેમ શું કહે છે, ફોર્સ ? ”

ફોર્સ કુતરાને છાતી સરમો ચાપીને બ્યાડાગ નેત્રથી કપિવના રક્ષાનું નોંધ રી નેટ બોલી, “ કુતરાને છોડતા આપને તું ધણુ દુઃખ લાગશે મહાશય ? એમ જો ન હોત તો અમને આપો એને હું ધણુ જ રક્ષાતી હતી આ પાંચ માસ થતા એને માટે મહાત્મા મને કંઈ કંઈ થયું છે ”

વૃદ્ધાએ કહ્યું, “ એ તો ખરી વાત છે કુતર જોવાયા પગથી બે દિવસ સુધી તો એને કંઈ ખાધું પશુ નથી તે જ વખતથી જ્યારે ને સારે એ કુતરાની જ વાતો કરી કરે છે આજ રહવારમા પણ—”

કપિને કહ્યું “ હા, તો એ કુતર આપ લઇ જાવ ”

વૃદ્ધાએ કહ્યું “ પણ ફોર્સ-એ તું ઉચિત કહેવાને ? આ કુતર આટલા દિવસ તુની એમણે પોંધ્યું છે બને ને એ જ એને રાખે તું તને ધણુ સરસ બીજું કુતર લઇ આપીશ-આનાથી પણ ધણુ સરસ ”

ફોર્સની આખો અશ્રુથી ભગાઇ ગઇ તે બોલી, “ ના મા, બીજું કુતર મારે નથી નોંધવું આ કુતર જ મારે તો બધા કરતા સાફ છે એ તો આપણને આપે છે એમને કશું પણ દુઃખ નહિ થાય, એમ એ કહે કેમ નહિ મહાશય ? ”

કપિને કહ્યું, “ ના, એમાં દુઃખ ચાલુ ? તમારું કુતર તમે જ વર્ષ જાવ ”

વૃદ્ધા પછી મીઠા વચનથી કપિતને અનેક ધન્યવાદ આપવા લાગી પોતાની ટેકાવાળી એક કાંઈ બહાર કઢાડીને તેણે કપિવને આપ્યું કપિની સાથે કાંઈ તો હતું નહિ એટલે તેણે નામ ટેકાડ વૃદ્ધાએ લખી લીધું છેવટે “ કહ્યું તમે અસારે કાંઈ કામમા રોગાયલા છો, શું ? ”

“ ના. ”

“ Will you do us a very great favour ” (અમારી ઉપર આપ એક મોટો ઉપકાર કરશો ?)

“ I am at your service ” (હું તમારી મેવામા છું)

“ અમને જો ધન્યસુધી પ્લેઝાડી દો તો મોટો ઉપકાર ”

“ સીક તો જ્યારે કહેજો સારે ”

“ ત્યારે ચાલો અમારી ‘કાર’ જહાર ઉની છે ”

ફોલોરએ કુતરાને ઓળામાંથી નીચે ઉતાર્યું પછી જવા દરવાજા તરફ ચાલ્યા

જ્ઞાનો હાથ આપીને કપિયે તેને મોટરકારમાં બેસાડી ત્યાં પછી ટેમિંગે મહા પો-
પણ તરત જ તરફ કગતોડને તે નીચે કુદી પડ્યો બીજી તાર કપિયે તેને પકડતા જ, તે
આજળ નિકળ કરના વાગ્યો—પ્રાણ પણ રીતે તે આવે નહિ આકુળચિત્તે તે કપિયના મુખ
તરફ જોઈને જાણે કહેના લાગ્યો, “ કયા મોકલો એ તમે મૂને ? ”

ટહાએ—એનું નામ મિસિસ કૉલ્સ હતું—કથુ, “ મીસ્ટર મટેતા! તમે બેમી જાવ
એ એની મેજે અદર આનને ”

કપિન પછી ‘કાર’માં બેઠો ટેમિ પણ તરફ કગતોડ કરે કુદીને પગથીયા ઉપર
ચડ્યો. પગથીયા ઉપરથી અદર જઈ, પોતાના મેદના પગની આગળ ભગઈને બેમી રહ્યો.

મિસિસ કૉલ્સે કથુ, “ રસ્તે એક જગ્યાએ એક મિનિટને માટે મહેજ કામ છે ”
કરીને જોતરને એક ટેકાપુ કરી દીધું

ગાડી ચાલી કેટલોક વખત પછી એક ધગતી મહામે તે ઉભી રહી—જહાર સાલ-ન
બોલ હતું

Mr George Randall
Veterinary surgeon

—ચાડ

ચંદ્ર અને તારા.

લેખક — રા કંચનલાલ જગજીવનદાસ મારેતર.

આકાશમાં ઉઘાનમાં તારા શિશુઓ ખેલતા,
મન્દા ભગિની મ્વેત પ્રદક્ષણ પેરીને આવી ત્યહા
બન્ધુઓ રમતા રમતે નિજ મહેન સાથે પ્રીતથી,
ચન્દા ચતુરી અગ્ર તરની ઓધમાંહીં દૂપતી
આ વ્યોમના વારિધિમાં ચન્દા રૂપેરી માઝી,
ધડીવાર જલપર આવતી, ધડીવાર જલમાં ધૂમતી,
તારા શિશુઓ ખેલતા સાગર મહીં મસ્તી કરે,
તે માઝી રૂપેરી સાથે વર્ષ માનો આગરે
આ વ્યોમના મેદાનમાં તારા શિશુઓ ખેલતા,
ચન્દા રૂપી કન્દુકને અહીં તહીં કરે ઉઝળતા,
મેદાન પાસેના પયોધરકુ જમા જઈ તે પડે,
અન્તે લીલાત્મક બાનુડાને શોધતા નકકી જડે

૧ ‘સતા કુન્દી’ નામની એક ભતની નાના છાત્રાઓની રમત. (Hide and seek.)

પ્રેક્ષકન એરદ્રોવોજ ૩ ૩-૦-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

મનુષ્યજીવનનો મર્મ.

લેખ -૨૧ પુષ્કરરાવ નામનગન મહેતા, એમ એ એડએન બી.

અગીઆરમનો દિવસ હતો પૂર્વજોના ધર્મતની રૂઢિ મુજબ એ દિવસ ૮ હોમી પરિવ ગણતો સવા મા રનાન સધ્યા કરી, આખો દિવસ ધર્મરતુ અભણ કરી, તેનામા જ ધ્યાન રોષી મનન કરવાના ધરાદાયી હુ એક ઉગી ટેકરી ઉપર ચડી ગયો હતો શિખર ઉપર પહોંની આસપાસની સૃષ્ટિસોર્વતા નિગમતો, મનુષ્યજીવનની અસારતા વિને તકો કરવામા સરી પળો હતો, એવા વિચારો કરતો હુ એ જ નિર્ણય ઉપર આવ્યો કે મનુષ્યમાત્ર એક મિથ્યા માયા છે-જીવન માત્ર એક નિરયક સ્વપ્ન છે પામેના એક શિખર ઉપર દૃષ્ટિ ફેરવના સા મ એક ભરવાડને ઉભેરો જોયો તેના હાથમા એક વાસળી હતી મેં તેના તરફ જોયુ એટલે તેણે વાસળી વગાડવા માડી આહ ! શુ મધુરો ધ્વનિ ! આતુ સુસ્વર સંગીત મારી આખી જીભીમા મેં કોઈવાર સાભળ્યુ નહોતું સર્વજનોના આત્મા સ્વર્ગદ્વારમા પ્રવેગે તે સમયે તેમના કંઠોને ફર કરવા જે દેવી સંગીત થતુ વણવામા આવે છે તેતુ જ ખરે-ખર મને અસારે સ્મરણ થયુ પ્રજ્ઞાનદતો જ મને અનુભવ થયો.

આ ટેકરી ઉપર કોઈ દેવતાનો વાસો હતો એમ કહેવાતુ હતુ ધણીએ તેતુ સંગીત સાભળ્યુ હતુ પરતુ કાંઈએ તે સંગીત કરનારને મુર્તિમત જોયો નહોતો આશ્ચર્યચ્છિન થઇ હુ તે દેવનાઈ પુરુષને નિહાળી રહ્યો હતો તેવામા તેણે ઇસારો કરી મને તેની પામે તેણો પૂજા માનસહિત હુ તેની આગળ ગયો, આત્મથી મારે હૃદય છેક જ પિગળી ગયેયુ હોવાથી મ તેના પગ આગળ પડી નમસ્કાર કર્યા અને પડી રહી પડ્યો તે દેવતાઇ પુરુષ એવી મૌઞન્યતા અને અનુકંપા ભરી દૃષ્ટિથી મને નિહાળીને હસ્યો કે તુ તેના તરફ વધારે આકર્ષિયો અને મારી ખીંક તફન જતી રહી તેણે મને હાથ ઝાડી ઉભો કર્યો અને કહ્યું. “માનની, મેં તારા અતરના વિચારો જાળ્યા છે મારી પાળ્યા આવ ” તેણે મને એક ઉચા શિખરની ટોચે ચડાવેા મેં કહ્યું “પરં તરફ દૃષ્ટિ ફેરવ અને શુ દેખાય છે તે કહે ”

મેં કહ્યું “હુ એક અતિ મોગી ખીણુ જોઈ છુ, જેમાં થમને એક બળવાન પાણીનો પ્રવાહ પુ જોસથી વહો જાય છે ”

“એ ખીણુ ” તેણે કહ્યું “એ વિપતિ અને કનેસની ખીણુ છે અને પ્રવાહ તે અનન્તતાનો પ્રવાહ છે ”

મેં પૂર્યુ “તે પ્રવાહ અતિ માદ્ર અન્ધકારમાંથી ચડે થાય છે અને તેના જ બયથીત અન્ધકારમા અદસ્ય થાય છે તેને અથ શુ ?”

“પ્રવાહનો જે ભાગ તને દેખાય છે ” તેણે ખુનામો કર્યો “તે અનન્તતાનો એક અંશ છે જેને આપણે કાળના નામથી ઓળખીએ છીએ અને સૂચની ગતિથી માપીએ છીએ જન્ને જાલુએ અન્ધકારથી છવાયેલા આ પ્રવાહતુ તુ હવે બારીકાઈથી નિરીક્ષણ કર અને તને શુ માનુમ પો છે તે કહે ”

ઉપા-“સ્વરાજ્ય-પ્રતિજ્ઞા.”

(પ્રથમ ખંડ)

લેખક—રા ગેઠ પુરષોત્તમ ત્રિશ્રામ ભાવજી.

(આનુ સમિતિ ઐતિહાસિક વાર્તા)

પ્રકરણ ૧૯ મુ

રાત્રિનો બહુસ.

“ જીઆડી લાગીરે કહિ ક્યા જાણે દર્યા—જીઆડી

જીસ તન લાગે વારી, સોહી તન જાણે, બે દર્યાડી બના જાણે દર્યા—જીઆડી ”

“ હવ સાપકો સીનેમે લગાના અચ્છ, બીહુએ મુડીએ દમાના અચ્છ,

સબ હહેશતકા કામ કરના અચ્છ, લોકીન ઓરતએ યકીન લાના નહી અચ્છ ”

“ ચાહે જદ્દઓ જોર કરે યા વફા કરે,

રાજ હે હમ ઉમીદે ને કુલ દિશગા કરે

—ચાહે

દિશગા રીક જીસકા જુદા હો ગયા હો યાર,

વોહ અપની એક્સીપર રોવે તો કા કરે

—ચાહે

જીસને દમારે યાર હમમે જુદા કીયા,

વોહ બી મુરાદ અપની ન પાવે ખુદા કરે

—ચાહે

કહેતા મોઈનુદીન હે વુઝે મેરે દોસ્તા,

આસા સબોડી મુશકેયે મુશકેય કુશા કરે

—ચાહે

મોઈનુદીન—

“ A soul exasperated in ills falls out
With everything, its friends itself ”

—Addison

સુન્દાર બાઈ સાસુને મળવાના હેતુથી નીચે આવી એકજવાનામા ઉભી થઈ
શાત હજુ રાત્રિની જાતિ પ્રસરી હતી સાવિત્રીનામના બેસનાના ખડમાં કાંઈ માણસો
ધીમે અનાજ વાટો કરના હોય એવા તેને લાગ્યું થયો અર્ધ ધારની અને અર સાનધનાની
લાગણીથી પેતાના લાગણી પડેન બત્તી તેણે પુક મારી જોળી નાખી અને ધીમે ધીમે

ઈન્ડિયનો ઇતિહાસ ૨ : ૧-૮-૭૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

સાનિત્રીઆઇના ખડ તરફ આગળ વધી, તે ખડના દ્વાર પાસે જઈ નીચે બેસી જઈ દારો કાન અડકાયા તે બેડી હતી તેનાથી થોડે ઉંટે અદર કાંઈ લોકો બોનાના હતા. સકવાગમાઈ જરા પણ હાલ્યા ચાલ્યા વગર, ધન્યારા માગતા, તેને ગુજાની નાંખના ધડકતા હૃદય સાથે તે દરવાજા પાસે સાબળતી બેડી અને આ વરમા અત્યારે શુ ચાનતુ હતુ તે જાણવાની અને બની શકે તો જોવાની પણ જિજ્ઞાસા થઈ ઇશ્વર તેની જિજ્ઞાસા તૃપ્ત કરવા સાતુકૂળ હોય તેમ તેણે ધીમેથી હાથ અડકાડતાં એક દ્વાર ખુલતુ લાગ્યુ અને ધડ થોડુ તેણે ઉઘાડુ પણ ખડે આ પગલું સાહસિક અને હિમનશાળુ હતુ દરવાજા અંદરથી મલ ન હોવાથી તે ઉઘડના લાગ્યો-જગત એક આગળ જેટલો ઉઘડ્યો અને ધીરથી તે ઉડી, તેમાંથી અદર નજર કરી તો ગત પ્રકરણમાં વર્ણવેલા પ્રગર તેની નજરે પડ્યો તે વચ્ચે બેઠેના તેજસ્વી તરુણને ઓળખી શકી નહી તેમ બીજા બે તરુણોને તે ઓળખતી ન હોતી ધીમે અગાળે “મહારાજ, સરકાર,” આ શબ્દો બોનાના અને તે તેજસ્વી તરુણ પ્રત્યે માનથી સર્વ બોનતા સાબળી એ શિનાજી હોવા જોઈએ એ ક’પના નરન થય તે ચેતી, વધુ સાંવધતાથી સાબળા સાગી તેના સશય-માદસાદત સામે કાઈપણ કારતુ રચાય છે તે સશય હ’ થયો તેણે તુટક તુટક સર્વ સાબળ્યુ એટલામાં સામેની માગીમાં કાંઈ બપકર સાધુની મૂર્તિ તો દેખાઈ તેને જોઈ અને આનંદથી એ મૂ’ બની નરહર રામી તે જ એમ અંદરથી તેના નામ સાથે કાંઈ ઉચ્ચારેલા શબ્દોપરથી તે જાણી ગઈ અને તે પ્રત્યે બોનાના માન બરેના શબ્દો તથા તેમાં શિનાજીએ એ મ્હારો રક્ષક છે મિત્ર છે એવા માન સહ ઉચ્ચારેલા શબ્દોથી તેના કોંધની અનધિ થઈ પડી કાગળો પોતાના દીવરને સોપાયા અને સામેના છુપા ભગરીયામાં તે કાગળો તેણે મૂક્યા, એ સર્વ જોયુ અને તેઓ દૂટા પગવાનો વખત આગ્યો જાણી તરુણ ઉતાવળે પણ ક્યાંને પગને એ પાડી દૂરી અને માલુના દરવાજામાંથી બીજા ખડમાં જતી રહી તે ગઈ એટલી જ નાર અને દ્વાર ખુલા અદરની ખતીટી ઉઘડસ મેકકખાનામાં ત્રસર્યો અદરના શ્રમ મન કરનારા અને તેને મન મડખોરો માહર આપ્યા અને ચાનના થરા તે પડી સાવિનીયાઈ અને મુધાજી આ-ચા અને ઉપર ચ’ના લાગના પુનઃ સર્વ ત્રાંતિ પ્રસરી ઝડપથી તે તે ખાની થયેના ખડમાં દાખલ થઈ, દરવાજા અંધારા.

તેણે જે જોયુ અને આખડુ તેથી વધારે શુ જોઈએ? તો પિતાએ તેને જે ટુપા બનાવેા છુપી ટોળીએ માટે ચેતની હતી-વારવાર કહ્યુ હતુ તે જ આ બડખોર ટોળી-મિત્ર પૂરના બાંધાહતી આ બડખોર કૃતાંતિ પ્રજા-ખુદ બાંધાહત સામે તેના સુચા સજખાનો કેદ કરવાનુ બપ.ર કાવત્રુ રચાતુ હતુ-તે હવે સમજ કે તેના પિતાનો તેમના પ્રત્યેનો વિ કાર કેટલે દરજ્જે સત્ય હતો તેમાં નરહર રામીની મૂર્તિ જેવ તે પ્રત્યે માનના શબ્દો અને વગી ખુદ શિનાજીના મુખમાંથી-આ નરહર તે જ પોતાના મ્હાના સરદારનો કરીણુ ખુની-આ સર્વ ખુનીઓ-તેના અમમાં કોરના દેવના અગ્નિના ભગુ । ઉઘડા લાગ્યા આમ થોતે

લીધેના સોગદપણે પળે તેને યાદ આવ્યા પૂતની જગરી ધુનમાં એ સર્વ જૂની આ સજ્જેખાન સામે કાનુ રચાવું હતું અને તે પણ વળી રોહિડખેરાના દેશમુખના ધરમાં-તેમાં લગભગ હજાર-ખારસો લોક સામેવ હતા જે ખગર બોધતી હતી તે આપોઆપ મળી, પડી પુણુ શુ દે તે અદર ભારીયા તરફ વધી આ બધો વખત તે ખરેખર બેભાનપણે જ નહીં એક ક્ષણ માત્ર પણ વિચાર કરવા અટકી નહીં એક સક્રિય જે તે પોતે વર્ણવી શકતી ન હોતી તેનાથી અત્યારે તે ખેચાતી હતી તે સક્રિય અથવા નૈસર્ગિક શુદ્ધિ-આત્માકિતપણું-એ હતી આત્માકિત-પણુમાં તે જન્મી અને ઉઠી હતી, તેના પિતાને તેના બાદશાહને પૂરું માનથી અવશદાયી મૂનનુ, એ જ તેની પરિત્ર કરજ સમજતી હતી પોતાના બદાનાના સખ સનિદથી પિતાપાછો પોતાના બાદશાહ માટે પોતાના પિતૃકુટુંબ માટે હમેસા વર્તના ચાલવા પોતાના શત્રુપર વેગ લેવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી અત્યારે વખત આવ્યો હતો કાષ્ટ પણ ખોટી શરમ કે પ્રશ્ન વગર પોતાની આ પરિત્ર કરજ બળવનાનો વખત આવ્યો હતો એનું તે માનતી અને તે પ્રમાણેનું તેનું અત્યારે વર્તન જુલુ હતું આ અત્યારે સાબળે-નતથાબેધેવ પ્રજાર બાદશાહને ઘણો ઉપયોગદિ હતો શિવાજી અત્યારે વેનસરમાં હતો તેનો રક્ષક નરહરદવામી પણ ત્યાં જ હતો બાદશાહને સામે ભયકર કાનુ રચાવું હતું વેલસરમાં ખાન આવનાનો હતો, તેનાપર છુપી રીતે હુના કરી તેને કેદ પાડવાનો હતો, તે કાર્ય માટે હજાર ખારસો માણુઓ ગુપ્તરીને તૈયાર થયા હતા-આવા છુપી રીતે એકાં અથવા સૈન્યથી ખુના મરણ અને લોહી રેડાવા વગર ખીલુ શુ થનાનું હતું ? તેમના નામો આ સામેની અનમારીમાં હતા વધુ શુ બોધએ તેની આખો ક્રોધ નૈરથી ચમતી પનબર અટકી-આસપાસ ભયથી બેધુ-વખત જવા ન દેવો, હાથ કુદરતી રીતે છુપી ચાલ તરફ દોગયો આખ મિયાં હાથ આપપર આવ્યો કાલુમાનમાં અનમારી ખૂની ગા હાથ અંગ ગયો, અદરના કાળજો લીધા તરત પોતાની જમ્મરે ખેસી લીધા બીજી આપ નખી-અનમારી બધ થઈ આખે શરિરે પમીનો પરીનો, થઈ ગયો તે પાડી ફરી-નીસામે લેના થકતી છાનીએ પામે પડેલ ગાદીપર બેસી ગઈ

તેનું બેસનું અને સામેથી દ્વાર ખુનના એ બેઠે એકી વખત થયા તેણે દ્વાર સામે ભયથી ધડતી ઝાતીએ બેધુ હસતો હસતો પોતાનો પતિ અદર આવી પોતાની સામે અનવાળી ઉભેલો નજરે પડ્યો, તે ચમકી એણે પોતાનું આ કૃત્ય બેધુ તો નહીં હોય ? બે એમ હોય તો થઈ રહ્યું એક પળબર ગભરાઈ તે હાલી કે બેલી શખી નહીં તે અત્યારે રીતી પાનળી લાગતી હતી, તેના ધુજવા અનયવો, તેનો મહેરો, તેના હાથ, છાતી, તેની મ્થેત સાડી જેવા જ સમેત દેખાતા હતા, આ ધીમા પડતા બતોના ઉગમમાં તેના કાળા ચમકના નેત્ર કિચિત્ ભયથી ભરેલા ઉચ્ચેરણીથી ચમકતા હતા

બાહરાવે આવ્યું ન લખના, હાસ્ય કરતા પૂછ્યું -“ દેવિ, અત્યારે આ ખડમ્મ તમે ક્યાથી ? ”

કુળતા પણ ત ત દૃઢ થતા અવાજે તે બોલી —“ હું સાચુજે મળવા આવી હતી, પણ તે તો ન હોતા, તેથી નિચારોમાં મુજાની અહીં બેઠી ગઈ.” પણ તેના પગ ન યત્ન ન થયા.

‘ માતાજી તો નિદ્રામાં પડ્યા હશે ચાલો, હું તમને તમારા ખડમા મૂકી આવું ’

“ કૃપા મધ, પણ હું મ્હારે એકની જઈવ ” એમ કહી ઉઠી પણ તે તો ત્યાંથી ખસેડી નહીં તેની સન્મુખ એમ જ ઉભો રહ્યો સન્માનના પોતાનું જોર એમ કહતી તેની સામે દિગ્મતથી ઉભી કોઈ ગૂં કારણથી સન્માનના અત્યારે તેનો જરા ભય લાગ્યો તે પોતાને ખતિ છે, તેની પોતાપર કુદરતી રીતે સત્તા છે જેનો તે ચાહે તો અમન કરી શકે છે કાને હવે વિરનજ જનુ લેઈએ પણ તેની આનાની જરૂર છે એ પગનીનતા—એ નિચાર હાજુબર તેના મનમાં બીજા નિચાર સાથે આવ્યો.

‘ સ્વામિ, આટલી મોટી રાત્ર સુધી નહીં ખાધું હું તમે મોડાના મિત્ર સાથે બેઠો છો હું એકની મુજા—આ રીતનું નાનું મને ધણું કુ સહ થશે ’

“ તમે શું કહેના નાજો છો તે હું અમજ નકતો નથી આવું કારણ તમે પોતે જો ”

“ હું ! હું શાનો ! એક ત્વજ્યની સ્ત્રી તરીકે આ ધરમાં રહેના હું માગતો નથી તમારું સમાજો—લોકો મ્હારી ત ક હેમની નજરથી નિયિત રીતે લુભે—આજ વેનસમાં જાહેર છે કે તમે પરણ્યાને બીજો જ દિનસે તમારી વડુને ત્વજ્ય લુભારખાનાઓમાં રોકીને ત્યાં આખે વખત રખા છો ” કોઈથી ઠગેડાવની વાધણ પેડે લાન બૂનતી સકવા બોનના વાગી

“ પણ ખાઈસાઈન તમે પોતે જ એનાત માગતા હતા તે મેં આપી એમાં મ્હારો શો દોષ ? કાન રાત્રિનું તમારું વતન અને અત્યારે જ તમારા નામ્હો હું મૂકવે છે કે મ્હારું સહનાસ તમને ગમતો નથી રાત્રિના જ મેં તમને ખુલ્લું જણાવ્યું છે કે તમને મને નહાતું સ્ત્રીખરીય, ત્યાં સુધી આપણે જુદા રહીશું તે જૂતું મયા ? ”

“ કાન રાત્રે હું ઘણી થાપી ગઈ હતી અને હું કામા માગતા તૈના હતા પણ તમે તો બેઠી બેરહમ એકદમ આ ના મયા અત્યા હા, અત્યારે તમારો સહનાસ ત્રિપકટ નથી કેમ કે આખો દિવસ નીચ હનકોની સગમમાં મોજમગન માનાં આન્યા વાદી ખૂન અત્રની તમારા નેત્રોની રકવતા તે જાહેર કરે છે તેનો સહનાસ—”

તે વધુ શબ્દો બોનતા અટકી પોતાની આ દિગ્મન માટે તેને પોતાને આશ્ચર્ય નાનું તે ગમે તે રીતે અત્યારે એકની રહેવા માગતી હતી જ નહીં આ સાબળી દોષે ન બરાબર ખડખડ હસી પડ્યો — ‘ વાહવાહ, એ પણ ખૂન—આ પણ ની નાત— પીધેનો છુ—સકના— આ નને સ્વપ્ને પણ કેમ આવ્યું ? વાહ વાહ— પીધેનો—ઓ ધિર ! આવો કારસ પણ કયા થયો ? ’

‘ તમારા મનથી તો કારસ પણ અહીં જઈ જાય છે—તમારે ત્યાં આવી બે દિવસમાં હું ખી હું ખી થઈ ગઈ બાઈ આખો જન્મારા કેમ વીતશે ? આ નન્ન જોર લુનમયા મ્હારાપર બોજાથે ઘણવામાં આવ્યા છે તમે મ્હારા હું ખની મરકરી કરો છો ! ’

જગ ગભીરાઈ ધરતો બાળકન બોલ્યો - “ સકવાર, સકવાર ! તુ શુ મને એવો નીચ ધારે છે ? હું ખરા મનથી-અરે, ખગ પ્રેમથી તને ચાહું છું ! હું ઇશ્વરને-અબામતાને રમરી રહું છું કે તુ ધારે છે, બધા ધારે છે તેવો મોજીયો રમીયો દાડીયો કે ભુગારી હું, નથી હું પ્રેમનો ભુખ્યો છું ત્હારો સ્વામી છું એ ત્હારે-જૂનવું ન જોઈએ હું સ્વામી તરીકેની મ્હારી સત્તા ત્હારાપર બેસાડના નથી માગતો ખગ પ્રેમથી તુ મને મ્હાલ એ ઇ-વું છું અને એ નીખનીય તુ મ્હારા મુખદુ ખની લાગીવલું છે તુ મ્હારી મિત્ર ચા મ્હારા ભાવિની દોરક-આર્ગંદરીક થા આર્યગાળાને એ જ છાએ છે-આર્યધર્મ એ જ શીખવે છે-વધુ શુ કહું ? ”

તે આ સાલળતી શાત રહી આ પુરુષ તરફ પૂજ્યભાવની લાગણી આચિતી તેના હૃદયમા ઉભરી આવી તેને માટે તે મનમા દિવસોર થઈ, પોતાની ચાકક આ લગ્ન માટે તેને પશુ ઇચ્છા ન હોય તે આલાપિત છે એટલામા તેણે તેના હાથ પકડ્યો, અને ધીમેથી થયું જરા જોરથી તેને નીચે ગાદીપર બેસાડતો બોલ્યો - “ જરા બેસ, મ્હારી સાથે વાત કર ત્હારા થકિયા મનના વિચાર હું જાણી ગયો છું ત્હારા મનમા ત્હારા પિતાપામે જરાની ઇચ્છા વધ છે, નહી ? ”

તે ના પાડી શકી નહી “ હા ” એટલે જ સજ્જ ધીમેથી તેના મુખનાટે ખટાર પડ્યો.

“ આ ત્હારી ઇચ્છા તે મ્હારે મન આસા છે સમારના પાનખી તૈયાર કરાડીશ, અને હું પોતે તને મુકવા શિરનગ આવીશ ”

“ તમે પોતે, તમે— ”

“ હા, હું પોતે ત્હારી મેનામા હાજર છું શિરવળ કાઢ દર નથી ! ”

“ જેની તમારી જ-શ ” તે ગણતણી ઓના હૃદયનો ફગાર એવો જ છે એ પગ માનમા હવે અહીંથી ન જવું એવું તેના મનમા આ યુ બડખોર મડળ તેમના પુગલા-મૂડી-સન વાત નીમારે પડી અને અહીંથી ન જવાની ઇચ્છા થઈ અને તેને આધિન થતી તેના ભગમા બોલી —

“ કાંઈ નહી એટની નાઈ ઉતાવળ નથી તમારે કર્ક પશુ અમરણમા પડવાની જરૂર નથી ”

“ અમરણ, અમરણ માની ? તમારી જોઈએ તેવી ઇચ્છા પાર પાડવા દઇ પશુ અમરણ આવે એમ નથી ”

“ મ્હારે દજ સગમામાન બાધવો— ”

“ તેની ચિંતા નહીં અમારી તમી આનદી તેમા મત્ત કરતો આનદી પાછાથી સામાન સાથે ગાળાપર આમને કાન ગમે શિરવળ પહોંચવું દેખ તો સવારે આપણે વહેના નીડળાનું જોઈએ મધી વનગ્યા થયે ”

“ એટલી મધી ઉત્તરવળ નથી ”

“કાંઈ યીર નહીં આપણે જગ મોડા નીકળ્યા હું જોઈ સુધી તમારી સાથે આવીશ સવારે તમારા પિતાને સ્વાગ સાથે મમત્વાર કરે યાનીસ તેઓ તમને લેવા માટે બોર મામો મોમનશે રાત્રિ બોર રહીશું ”

તેણે હોર કંઈ આ અને સતાપથી રહી પછી દીડુ હોત પોતાને આની રીતે કાઢવા તે તૈયાર થયો હતો, ને વિચારથી તે અત્યારે તેને ધિ કારતી હતી અને પોતે જ જવાને ત પી રહી હતી તે સર્વ અત્યારે બધી ગઈ હતી

‘ હવે થોડા કનાક ઉમે, તેથી તમને દુઃખીયારી આપમે જાને પ્રવાસ કરવો છે ગમિના બારમા રહેડુ છે તેથી બપોરે નીકળીશુ તે આપમે તમે કદાચા છે, માટે વિનાશિની જગર છે ”

આથી મનાનાની મગરૂની ઉકેરાઈ, ગાથરાની બે રકારી અત્યારે અપમાન કરારો લાગી આપમા આવેના અમુ દાખી ગમ્યા તે એકદમ ઉગ્ર, મગરૂનીથી બે ના નજરે આ પુ-૭ મરાયતર પૂર્વ પ્રિકાર સાથે જોઈ ગઈ અને મગરૂનીથી બોરી -

‘ તમારો ઉપકાર થયો મધી બરાબર જરૂરથી નજરે રસ્તામા હરોત ન આવે ગતના દુ શિવગ પહોચવા માંગુ, છુ ” એટલું બોરી પૂર્વે દુગામથી ત્યાંથી આની અને અટ ઉપર ગઈ પોતાના ખામા જગ વરાગ બધ કરી દીધા તે પછી ઉમે, તેની પુક ન ગયો અને તેની જતી આકૃતિ તરફ જોઈ રહ્યો

મનાનાના પોતાના ઓરડામા આની પનગપર પડી તેના હૃદયમા વિચિત્ર અને અર્પણરૂપે વિશ્લેષિયારો યુદ્ધ કરી રહ્યા હતા અત્યારે થયન અપમાન-પોતાની નાગળીપર પડેના દુઃખે અચ્છ હોત પોતે સુધારવા જતા તે । સુધરતા મામે થયેન અપમાન-એ આ માડન માળાને અસહ્ય નાચુ અત્યારે અનિતર ધિ કાર પોતાના મામિ પ્રયે તેના હૃદયમા બોરો પછી તેના પિતાના જ રગમા ચાના રોગ મવાનામા તેજા જરા પછી લાગ ન તેતો મે વિચારથી મનને જગ નિગત થઈ પિતાને કામે મળ્યા આ રગ જ્યાં અપમાન-દુખ વગર બીલુ કાંઈ પોતાને મરુ નથી તે ત્યજી પિતાને રોગ જરૂર એ વિચારથી તેજો હૃદયમાને દમ બે-એ રજુ વિચારમા વખત ગાગવો કામનો નયો, સવાર પડેના તો ધણ કરવાનું છે એ વિચારથી તે કાંઈ નિતરપર આરા સતાડેના કાગળોનું બડન કાઢ્યું, અંતે ઉખડ્યુ વાંચના નામી એક બ-નમા તો માલુસેના નામે અંતે રેકાણા હતા-એકમા પચાસ નામે અને એક જગ્યાએ એકસ વખતે હુકમ મળતા મળવાનું હતું બીજામા વેવસર બતા મના જગનમા બે માર્ગપર આવેન એક બહીરે મદાદેના દેવાનયમા અમુક રખને મગડુ મેરી આના હતી, ઉપર વિચારની મ્હોર જાય હતી આ સવ કાગળ મેક પછી એ રાખ્યા

મહત્ત્વ પા ાખ્યા અને તે પર પોતાના પિતાનું નામ લખ્યું ને એક થેનીમા લખી તેપર મ્હોર કરી કાગળપર લખ્યું-“આ થેની દેશમુખ કુબ્જાજી નાઇઝ માલની આપવી-મદાદ ને મરુ થય ન તો આ મ્હોર ઉમેચા રગર અમો આપવી ” આ રાખ્યા

આટલું નામ કરી, ખીન પન પણ લખી, પોતાનું કાષ્ઠ પુર થયેલ ધારી તેને ધરડા તરામા મુકી સૂતી પણ નિદ્રાદેવી પસંદ થઇ નહીં મનાર થઇ ઓનદી પામેના ખાંભા નુતી હતી તે ઉઠી અદર આની તરત સકવાળ્યાએ તેો વખડા જાનના કરમા યુ તે તેો માં તરફ નેઈ રી

“ પિતાશુનુ ઝહેણુ/આવ્યુ છે થોડા દિવસ ત્યા રહેતું છે જો ૫ થયા પછી આ પા અને વીંગી મુધોશરાને આપને ભૂલની નહીં ને ને ! ”

આશ્ચર્ય પામતા આનદીએ વીટી અને પન લીધા હવે લાથી જનાો સકનારમાઈ ઉતાવળી થઈ રહી પણ વખત વહેતો ગયો જવાની ધીમે ધીમે તૈયારી થતી લાગી મામ્મની રગ્મ લીધી બાજરાવે અગાઉથી માગે ખુરો કરી ગળ્યો હતો તેથી રગ્મ તરત મળી મીયાનામા બેસી તે માગ પડી સાથે તેનો પતિ થોડા ઉપર હતો સનારે વરસોનું સખત પ્રાપ્ત પડ્યાથી નીકળનાનું મધ્યાહ્ન પડી થયું

વેનસરથી તેઓ શિરનજ તરફનો માગ કાટવા લાગ્યા રસ્તામા મીયાનાપાસે આવતા બાજરાવે જરા આનદથી વાત કરવાના પ્રવચન પણ કયા પણ સકનારે કંઈ એકાદ શબ્દ મા વાંચેલા ઉત્તરથી તે મુગો રહ્યો રસ્તામા આવતા અમણ્યોની મરીબાકની અને કમાળીયાનની સ્થિતિ સકનારને દેખાઈ તુટેન પુટેલ દિવાનોનાળા યાંગડીયા મુખડા જ્યાત્યા તે ગર્ભમા મદ્યપારની નજરે પડ્યા છોકરાઓ, બીઓ મણ્યો પણ નજરે પડ્યા આ ગિથનિધી તે આશ્ચર્ય પામતી બોલી —

“ આ ભયંકર ચિત્ર છે આ દેશમા આટલી બધી કમાળીયત ૫ નેઈ અમલન થાઈ પણ આપણા કુપાણુ આ લાહ રૈયતના જાનામાટે આટલું આટલું કરે છે, જતા આ સ્થિતિ કેમ ? ૫ ધારે છું કે આ કમાળોના માટોમાહેનો હરહમેશ માવતા કહ્યાઓ આ સ્થિતિનું મુખ કારણ છે, અને એ જ આ દેશને આની અધમ દશાએ પહોંચાડે છે ખરેખર આતિ ૫ર બહુબોરા એ જેવું નેઈએ કે તેમના આનદકા-કાવના અને તેમનો દુરામલ તેમના સમા નાનાઓની, આ દાની આની નિપરીત અવદશા અધમદશા કરે છે ”

“ હ, એએએ તે જેવું નેઈએ, નહીં ? ” આ સમયે કોમલતપ બાજરાવે ઉચ્ચાર્ય તે અવાજના કડોગતા અને બેદરદારીથી સકનારબાઈ તેો સાક જ થઇ ગઈ

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, તથા બહારગામના વિઝીટરો માટે
મુખાર્ષિના ફક્ત એક જ.

“શ્રી નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ.”

આ હિન્દુ લૉજ તેના હિન્દુ માલિકોની ખાસ ભતી દબરેખ
હુંબળ તદ્દન નવી જ મેનેજમેન્ટ સાથે ચલાવવામા આવે છે. માલિકોની
પડતી અસાધારણ ધમાવ તે જ અમારૂં એક સાચુ સગીર્ષિકે છે.
એક જ વખત પધારવાથી નહુ ખાત્રી થશે

ઠેકાણું—કાર્કડ મારકીટ સામે

ટીઆર એસ “લૉજ.”

અમૃતાંજન

(૧૯૨૨)

એ દેશી દવામાંથી હિન્દુસ્તાનમા તૈયાર કરવામા આવ્યુ છે.
તેનો ઉપયોગ, જ્યાં તમને શરીરમા ખરજલુ થાય ત્યારે,
અમૃતાંજન વાપરજો. આખા શરીરના કોઈ પણ ભાગપર એક
અતિશય ગમખાણુ ઇલાજ પુરવાર થયેલો છે.

ફક્ત આઠ આનાની કીંમતમાં
તે દરેક ઠેકાણે વેચાય છે.

આજના ભગેલા ડાક્ટરો અમૃતાંજન વાપરવાની
મંજાણુત ભલામણુ કરે છે

અમૃતાંજન રૂપે, નં. ૧૯૦ ક્રિઅર રોડ, મુખાલ

જીવન.

જીવન—ઉલટીને તરત જ બર ને ૩.

જીવન—પાયનગતિ માટે અગ્રીર છે.

જીવન—સજિ માટે એના જેવી એક પાન
ચીજ નથી.

આખો વખત એ એ જીવનગીતોએ જીવનનો તરત જ ઉપ-
યોગ કર્યો.

દરિયાની મુખાફરી કરનારા દરેક માણસો ત દુગ્ગતી માટે
જીવન પાસે ગયે છે.

જીવન—આનાસો અને બાળ કરનારાઓ પોતાના કઠો માટે
જીવનનો જ ઉપયોગ કરે છે.

જીવનની એક બે ગોળીઓ પાત્રા આપ્યા પાનનો અજબ
સ્વાદ આવે છે ને મ્હોમાથી દુર્ગંધ દૂર કરના માટે જીવન વાપરવાની
ખાસ લઢાગણુ કરનામા આવે છે.

જીવનનું એક પરીક આજે જ ખરીદા.

ગોળી ૬-૦૦ ૧/૨ સાથે ૨ થી

મધ્યમ પરીક ૧/૨ સાથે ૦-૪-૦

નવું પરીક ૦-૧-૦

સોલ એજન્ટ—જીવન એજન્ટી,

(૭ આર એવન)

જુમામસજીદ, મુબરક.

દરેક આગરના વેપારીઓ જાતા. વેચે છે

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના ગોપાલદાસ બરડીવાલા અને
મીઠાઈવાલા
મુખાઈ.

મોઘા મગાલા અને રવચ્છ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે
એક ફેરો મારવાની લલામલ કરવામા આવેછે.

ખદામની ખરશી

પીસ્તાની ખરશી

માવાના પેઝા

માવાના મુધરા

કોપરા પાક

ખામુઠી

શીખડ

ગગન વગેરે

ધલ્લી ભાતની

સુતરફેની

હલવા

વેનીયા ગુનામ

ઝોરજ વીગેરે

મુઠા હલવા

દરેક ભાતના

અધરણીના લાડુ

જુદીના લાડુ

જલ્દેખી મેસુર

સુરતી મીઠાઈઓ—મગજ ધારી

ટેલીગ્રાફિક એજેન્સી, "Burfee Shop"

સી પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

[જાહેરખબર માટે આ પાત્ર આપવાલું છે.]

ચૈત્રવો અને મનાતનીઓ ખાસ ઉપયોગી અર્થે પ્રગટક !

તથા

અત્યા પહેલા નેતાત્રે છે !

બર્ગલના આ પ્રમિદ્દ દગરોરક સાધુ પ્રગટ

આબુ અરવિંદ ઘોષના

નામની કથો હિન્દીજન અજાણ્યો છે !

આ નિદાન નગ્નનના

નિદાનઅર્થ પદ ઉત્તમ લખોનો સમ્રાટ

અરવિંદ ઘોષનું તત્ત્વજ્ઞાન.

(તેમની મુદ્દા ખીઓ તથા છાનચરિત્ર સાથે)

લેખક,

ન મોતીવાલ લેખવાલ મહેતા.

મુદ્દય રૂપીઆ અઢી, પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ

લખો — ગમલીયગમ ગાનનનગમ ત્રિપાઠી,

મોગરગ ગાદમ ન. ૨/૩૬, મેન્ડલસ્ટે મેડ, શિંગગામ મુખાર્ડ.

તમારે ત્યાં શુભ પ્રસંગો પર

દી-પાઠી—

નાથ-પાઠી—

એટ-હામ—

ઈવનીંગ એન્ટરટેનમેન્ટ—

ઈત્યાદિ, મેળાવડાઓમા—

રીફ્રેશમેન્ટમ મારેની ખાવણ કુવાનુ અમને સોપા-
ફાફુ કામ—

વાજબી દામથી—

ટુક વખતમા—

અને તમને ૧૦૧ ટકા મંતોપ મળે તેણુ કરી આપીશુ—

એસ્ટીમેટમ મળાવો—

ભાવ તોલે બંદર પુછાવો—

ગોવિંદજી વસનજી.

મુખ્ય ઓફીસ-ચીનખડાન
આંચ નં. ૧-હાફીરહાર.
આંચ નં. ૨-આદરોડ.

}

મુખ્યાલ. રહીફાન ૧૫૫૬,
રહીવામ્મ—
Sweetmart

Feb, 19

પંકાયલા, પુરાણા અને પ્રત્યપ્રિય મશીન

પૌલીશની શરૂઆત કરનાર

આને આ પદને એક કેશનેબજા ધવાની સપાટીપર લાવનાર

ઝંઝેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાર્શ્વનીયર

હજી પણ કંઈ નવી કૃતિઓ,

નવા ઘાટ, નવા નગર અને નવા જનમરે

તૈયાર કર્યા જ નામ છે !

કુદાને પધત્રી નદી ની જોશો તો

જરૂર જ મોહશો !

પરિણામે અમને ખટાયા મિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આવો કે કાલે !

અખટલ રહેમાન સ્ટીટ, મુંબઈ

રેલીફેશન નં. ૭૮૨

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠની અમૃત તુલ્ય દવાઓ.

સાંતન મિશ્ચર

-કોવેન વિમુચ્ચીકા માટે-

શરેશ અપરા અલ્પા મનિસારિરે
અરકર પાણે ન મનમા પ્રાપ્તિવેક
નામુ રના આ એક રાવળામ રપાય
છે જેનાથી રે કા મનુચ / ડી
પરી છે

કિમત ખાટલી એના આના દશ

અમલ કોર્ડમેન્ટ

-ખામ દવાકા માટે-

મન નેવી રીની 170 રાન દશા
મન મુગથી મા નવમ બેરી ના
વ મન વાનાથી 70 મુગથી નામુ
ધાય છે ને વામી 70 પળ બગી
નથી કે ખરામ વાસ મા તી નથી
કિમત ખાટલી એકના આના ચાર

તાવનુ અકસીર મિશ્ચર.

આ મિશ્ચર રાગીના આગીના, મેવેરીયન અને ખરામ તુમા ફાળી નીકળતા સવ તળના
જેરી તાવ ઉપર રામળાના અમર મે છે કાસન કે તે તમામ જળના તારના જલથીને નામુદ
મરનામા આનાદ છે આ મિશ્ચર ના ત્રા બા / ચાથી મે જ રીવસમા ભવેતા તાન નામુદ
યદ ભપ છે નીજ સમોથી તાન ઉવશ પછી રી જ અસમિ ભવે છે તેમ આ દવાથી
મેડ મુ પા ખરામ પરીતાન માનવ નથી મે તેની ખામ પુરી છે
કિમત ખાટલી એકના આના બાર

ગાંડીવ એન્ટી-ડ્રમેટીક ખામ.

એ મહાન વિદ્વાન ડોમટલી શોષ ઉપરથી બનાવેના આ મધ્યમ રોગવાથી માયાને તેમ જ
સેરીસા સમો દુખાય / દુક વખતમા નામુદ થાય કે વળી લાપરામુ રતી જલ
મેત્રે થી અનરો ગીરના મે રી ખામો ખામો મે રી ખામુ અનરો જલ
સોમોના પગ તા મર મરો જના રતીથી મેખામ નામ રતી જલો રિરે સરે રો ન
ના કરનારા મા રામળા ઉપાળી એ ખામી કે મે મેમા અર મ રામી મેમા
કિમત ખાટલી એના આના બાર

મારા મરમાન માલિકના ખામ મામન માન આપી-

અમોએ હાવમા રીમથેનસીમ ખામુ ખોટુ છે

મેમા માનુમરી નામોને નરે દરે જળના કિમીપતન મુગળ દવા બનાવી અરમામા મારો
મે વળત મ ખામી ખામી મે

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠ દવાવાળા,

Feb 19

ગોશવાડીને નામે, બહારકોટ, મુબાઈ, ન

દરદારો દેર ગળના માટે અખ્યાન

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ,

સાપેડો,

કર્મ પછી હાથ નાનો અપુગના થાક, સ્તની અટકાયત, બોલકો લેવાની અરચિ, હાથપગની કમનગર હાતીના ફુપાવો મગજની નમગાઈ આંખોના દરવાજા મગની તમામ નમગાઈને લગતા રોગ અને થાક કામ ના છેલ્લે બોલે છે। વતી નમગાઈથી બાદ ચડી આપની રંગે દરદારો નાચ મરનારો આ ગોળીઓ શરીરને નુકસાન, મજબૂત અને તેજની મનાવે ક કિમત ગોળી કર ની હળી ૧ ને પિમે ૧ એક

ભદ-કમીનના રોગે મિતના હનીડન જાણુવા માટે પ્રાસ નિર્દ મંગાવો

માય બોલીસ ન ૧,
દાનડોની ગો,
મુ ગબ

૧૫૫૫૫૫ મિતના કમ ગોળીઓ,
આત-નિગ્રહ નીવધાન,
જામનમર-કામ્યાનાડ

મુલાખા અવેગતની દુઝાનો પાકી છે અને
જોગી થો પલ ધગા છે અને તેમનું જુતાપા
તો વળી જુ લાખી મુતનુ છે
તે જતાંમ નોડલ જોગીઓ

મહેતા હરીલાલ રામકૃષ્ણની કુંઠ

એ દરત હો મુદતમા જે નામ કહાડ્યું છે તેવી જુતા અવેગીઓ
તો વિચાખા જ પડી ગયા છે।।

અમારી કુઠને માટે નાને જે રીતે નતવામા
આવે છે તે અમારો ખા ૧ હુનર છે

ગ્રાહકોને અમારે ત્યા કશી પણ રીકઝીક કચી પતી નથી
બહાર ગામના સવળા આગરો વેલુપેએન પોસ્ટથી તાખદિ મોડવવાના આવે છે
કેદાપુ—અમદુલ રહેમાન મ્હોટ, મુલાખા

ફેરો સફળ.

શાહ કુંજલાલ કિશોરીલાલને

ત્યા

જેના બોઈએ તેના કે ની પાસા ગગના ગેગમી તથા

મુતરાઉ ધાયવો હમેશા તૈયાર જ છે

તેમ જ

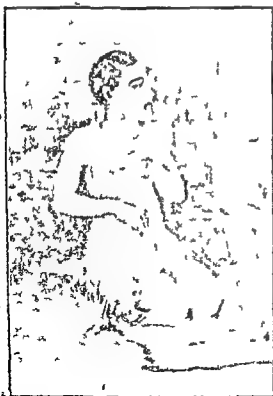
છાપી તથા ગી આપનામા આપને.

મરિ જ

ફેરો

સફળ

દેકાલુ-નખ ૩૫૪, કાલખાદેવી ગેડ, મુબાઈ, ન ૨

દાન દેવાનું એક જ

ઉત્તમ સ્થળ

પરોપકારાય સતા મિનુનય

માયુ । મદારા જેના જેટલા
તમાગ નીત ભાડુઓ બૂબે મથે તે તેના
પ્ય ન કમે । દેશ દરિ તામા શહે છે
ધનિકો । નમીરાને । દાન કરી
પુણ્યનુ ભાયુ

બાવો-અમે

નડીયાદ હિંદુ

અનાયાશ્રમમાં ગમે

(નડિયાદ સુગમ)

Oct 18

હેલરનો ચૈયલ એસ્ટ કોડો.

આ કોડો હિંદુસ્તાનના વેચાતા ઘણા કોડો કરતા ઉત્તમ છે
માતા માતાએ તથા બાળકોને માટે એની ખામ લાડાનના ડનામાં
આપે છે

માશૂમે, વિધાર્થીઓ વગેરે જેમને નાન દીનસ મજાનમાંથી નુકામ
કમાવું હોય છે તેમને માટે 'હેલસ કોડો' એક અગત્યની કાનૂની
ઉત્તમ પીણું છે એમાં ગ્લુસ થીઓબ્રોમીન (Thiobromine)
તથા ફોસ્ફેટ્સ (Phosphates) મજાનમાંથી લીધા વત્તા લાગેને
પુષ્ટિ આપે છે.

દરેક જાણીતા વેપારીને ત્યાંથી મળશે

હિંદુસ્તાન, ૫ મા તથા સિંગાપોર ખાતેના માર એજન્ટ

કોલમ્બી, મુતગીઆની કુ.

હુમમ અગ્રી, કોડ સુખાર્

કેશન જન—પણ તારા મનુ મજાન માટે તારા

કેશન જન—મજાનના સ્વાસ્થ્યને પુષ્ટિ આપે છે

કેશન જન—નાળને ખરી પડતા અટકાવે છે તે નાળને જ્યાં
બધ ઉપાડે છે

કેશન જન—આખો નિત્ય મજાન મારી નાંખીને ખાસ
શાન્તિ આપે છે

કેશન જન—સુસ્વાદુ તથા માનવ માટે અત્યંત મીઠું અને સ્વાસ્થ્ય
છે કિમત એક નીલીંગ ૧ ૧, પાંચેજ જુદું

મનેહમિન્ડુ શું છે ?

મનેહમિન્ડુ—જુનાનીયતની બુનોથી થયેના મજાન માટે

મનેહમિન્ડુ—આદી મિગેરે લખર રોગો ઉપર અત્યંત રીતે કાર્યો આપે છે

મનેહમિન્ડુ—આ દરેકના નાસથી થોડા જ સ્વાસ્થ્યમાં મુક્તિ આપાવે છે, તારા,
અત્યંત શ્રમ મિગેરે સારી રીતે દૂર કરે છે

મનેહમિન્ડુ—આ દરેકની પીડાના દરેક જગે વાપરવું
દરેક રીતોના કમીઓ દોષ, પેડિંગ મજાનના આના નાન જુદા

કમિનજ નોનેન્દનાવ સેન, ગવન મેન્ટ કીપોમાં દેવદર, ન

Feb 18

૧૮/૧ અને ૧૯ લોઅર ચિનપુર રોડ,

કલકત્તા

આપના આશ્રમાં સમ લેવાઈની નોંધ લેજો

૨૦ વગમની જુની દુકાન,

હીરા તથા ઝવેરાતના વેપારીઓ

સુરજમલ લઘુભાઈની કું.

હુમારે ત્યાં કોઈપણ જાતના મોલ તથા નાની સાડાના
હીંગાઓ તથા માલ્ટી માલેડ પાના રિંગે ઝવેરાત તુલ
તથા અધામન મળશે

હાલની ચાલુ ફેગનલુ કોઈપણ જાતલુ ઝવેરાત તથા મોના
ચાદીના દાગીનાઓ તૈયાર તેમ જ ગોલ્ડ-સી બનાવી
આપવામાં આવશે

હુમારે માવની આ-ણી ટંગી આપીશું તેમ જ ઝવેરાતના
દાગીનાને ગ્રીવર કંઠી આપીશું

૬૦-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદેવી રોડ, પોસ્ટ ઓફીસની
સામે મુખાર્લ

૨૧ ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૬

૨૧ ગ્રાફ એ. રેસ, Calmness, Bombay

તમોને દેશી સાબુપર

વિશ્વાસ નથી.

કેમકે મોટે ભાગે દેશી સાબુ વાપરના
માગ શરીરની ચામડી તરડાઈ જાય છે,
રેતુ તમો જાણીને ખુશ થશો કે દેશી
સાબુની એ બાવડમાં અમારા રસાયન-
શાસ્ત્રીઓએ મોટો સુધારો કરી આ નવો
સુગંધી

સુગંધી સાબુ.

રેલ્વે સોપ

મનારી બપોર પાડ્યો છે કે જેની ઉત્તમ
મનારૂં નમા. રેલ્વેની ચીજો વાપરનાના
બાહુને વાયમ રાખે છે. રાખી—

રેલ્વે સોપ.

વપરા એનાનો સાબુ વાપરો.
દીનકરના કીડાયત. જલ્દી ઘમાય
નહિ નેમો.

ની રેલ્વે સોપ મેન્યુફેચરીંગ ક્કા

અમિ-એમ સ્ટોર—સુબાઇ

(જલ્દી રાખો.)

આખા હિંદુસ્થાનમાં આ તેમ જોવું તેન
મોટે તેમ નથી અમારા તેન માટે ઉપરોક્ત,
જલ્દી તપાસવો જેથી કમળો નહીં

બાદની એકની પીમત. ૧, દુપાનખખ
જુદુ નુ માટે લખો—શામળામ એજન્ટો
જોઈએ છે સાથે કમીશન આપીશુ લખો—
વ્યવસ્થાપક, 'યોગબળ મંત્રાલય'
૧૦૮, ગીરગામ, બેકરોડ—સુબાઈ નં. ૪.

P 1
Oct 19

P 2
Oct 19

૮ આપના ઓફિસમાં સમાવેશવાની મોઝ વેચાઈ

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન.

(ત્રૈયજ્ઞના ત્રિવિધ વિષયો શાસ્ત્રીય ગીતે ચર્ચિતુ મામિદઃ.)

આયોગ્ય સમન્ધી તથા વૈષ્ણવ વિષયક સામાન્ય નાન મેળવનાની માળગ્ય માત્રની ફરજ છે આપુ વૈષ્ણવ જ્ઞાન મેળવના માટે આરામ સાડ આધન આ માત્રિક છે ચુજાતના ઉત્તમ મેખકોના લેખોથી ભરેલુ આ માસિક રેડ ચુદ્ધર્યે નાયવા નાયક છે

નારિકે લવાજમ માન રૂ ૨-૦-૦

વસિન્ દેશે હિ યો જાત તત્ત્વ તસ્યોપધ દિતમ્ ।

સ્વદેશીનો આશ્રય એ દેગની મોટી મેના છે.

પ્રજ્ઞાગ્રક, કિશાયત અને શાસ્ત્રીય નાઓ પૂર્ણ સરન અને શુદ્ધિ જળનાઈ રહે તેના સચોટોથી, ઉત્તમ તાજ અને ખરી વનસ્પતિમાંથી તૈયાર કરનાર

ઝંડુ ફાર્માસ્યૂટિકલ વર્ક્સ લિ.

એવફીન્ડન રોડ, મુબાઈ.

અમારી ફવાઓની ખાતરી નઘા અને ડાકટરોએ વાપરતે કચેરી છે તેમાની કેટલીએક જેવી રૂ —

નામાનલેલુ ખામી તથા તમને માટે ઉત્તમ ।	૧૧ની ડી ૩	૦-૧૦-૦
બુદ્ધત મજિદાદિ દનાથ રૂઝગુદિ માટે ખડખી ।	” ૩	૧-૫-૦
આરોગ્ય નર્મની નસ ન ૧ લીવરના નાધિ માટે ૧ નોનાની ”	૩	૦-૦-૦
વમત કુમુમાક-મધુમેલુ માટે	” , ”	૩ ૨૫-૦-૦

મુબાઈની મુખ્ય ટીથો —

બહારગાય માટે —

ઉપરને સગ્નામે લખો

કાળ-દેવી રોડ, અની મહાજન નાડી, રેલીફાન ન ૨૨૦૬

જુની અને જાણીતા
એવેરીઓ

રામજી લગવાન એન્ડ પ્રધર્સ.

૨૦૯, ગેજ મેમ્બર સ્ટ્રીટ મુંબઈ
તા ૩ સિંગાપુ "Muffchain-Bombay" રેજીસ્ટર્ડ નં ૬૭૪

સ્થપાઈ ૧૮૯૨

એમ પી. ડાકુ એન્ડ કંપની.

અમલદાર રહેમાન રેડ્ડી નં ૩, મુંબઈ
અમર ગ્રેમ્પ બનાવનાર અને કોન્ટ્રાક્ટર કુનાર.

જોઈએ એ રૂબીન ડાઈ તથા પથ્થ કાપના તાબ ઉપર મારવામાં
પીત્તલની કાપો તથા તેને લાંબી માટી માનુષનાવવાની પીત્તલની ડાઈએ
સોપાકના દરેક નાના પડા લાખની સીન, પીત્તલના નામના મોર્ટ તથા
ફાટો ક્રિમિ બ્લેન્ક નિર્દે બનાવનાર તથા કાપનાર

**૪૦ વર્ષની જુની તથા જાણીતી
કાપડ તથા જરીકોમની દુકાન**

અમારે આ ચીનાઈ બેંગાલીમ, ક્રેન્ચ રેલમી નાપડ બનારસી રોના, તાસ
ઓઝાણીઓ તેમજ દરેક જાતનું જરીકોમ લેગ શીટ, પડા બનાર તથા ફેનસી
મુગનાઈ, ચોખી ગાદીતુ ભગતવામ તથા તેને વગરો માલ મળશે

નવી નવી તરેહના ક્રૉડ, અને પોતના લેવાર મળશે તથા ઓર્ડરો આપવાથી
મનાવી આપીશું

ખમાણીકપણ અને એક જ લાન એ અમારો મુકાલેખ છે
એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી થશે

શા. વિઠ્ઠલદાસ ચુનીલાલ જરીવાળા,

મ. ૯૫-૯૬ હુલેશ્વર, મુંબઈ.

પ્રવ્રત્તા આજ લોભપ્રિય રૂ પડવા પુસ્તક
 ૬૦૬ પુસ્તક-૧૪૪મા અને ખાતગી વાચન મારતું
 શુદ્ધ અને ઉપયોગી માહિત્ય.

તમા પુસ્તકો તથા છે

૧. સાક્ષરજીવન. આ પો 'સાક્ષર' વિષયી કૃત મા એક અપૂર્વ
 મધ્યમ રમણ અંગ ૧૧ પદ્ધતિ નજાએના આ
 મધ્ય-૧૪૪ માત્રા નીતીના નિદ્ધાન પ્રોફેસર બ્રજેન્દ્રનાથ કાકાના પે ૧૧
 નિદ્ધાનથી પામેલ તથા શુદ્ધ વિષય અને જ્ઞાની તમા જગતી
 મુન્દુર છબી મારે-તેવા છે

પાકુ મોનેરી પુકુ કિમત રૂ. ૧૫ પોરે / ચાર આના વડુ
૨. ઉપાકાન્ત અર્થ ૧૨૨૩ થા રૂ. ૧૦ બોગી કુન્દર જનવાય દે
 દિઆ, બી એ કૃત શુદ્ધતાના જાણીના લોભપ્રિય
 માતા ૧૨૨ બોગીન્દર વિવેદિયો કોમ ઓગખતુ નથી ૨ ઉપાકાન્ત એમની
 જાણીની ઓ મોકપ્રિય નવન થા ૧૬ આ તે પી પીડ અગતિ પાછ છે
 તેમા નવ સુ-૨ વિરો છે ધણુ વખતે આ નવી આગતિ બદલ પડ છે

પાકુ મોનેરી પુકુ કિમત રૂ. ૨૦ પોરે / ચાર આના વડુ
૩. મારી વીસ વાર્તાઓ આ કેરા પ્રસાદે આસાવ દેમા
 બી એ એન્ડેર બી કૃત આ
 રસમરી ઓ ઉપયોગી વાર્તાઓને હમાગ સ્ત્રીમા રડોના હાથમા નિનમ કોવ્ય મુન્દુર
 અગ્રહ હમને ખામ લન મણુ કીએ જીમે લેમ તી બી તથા બીજા આર પુન્દર
 ચિત્રો સાથે

પાકુ મોનેરી પુકુ કિમત રૂ. ૨૦ પોરે / ચાર આના વડુ
૪. ગુલામગિરીનો ગજબ આ મો નિમળા મેલવાડ,
 કૃત મુન્દુરોની કૃતિનિમા સમ-
 ક્ષતા માનવજનની વિચીયારીઓ જાણવાનું અને કાલારમ્ય ઉજારા જનુ આ લોભ-
 પ્રિય સચિત પુસ્તક જરૂર વાચને મૂળ લેખન છબી તથા આર ચિત્રો આંખેની વિન
 લગે તી આ નવન થા છે

પાકુ મોનેરી પુકુ કિમત રૂ. ૨૦ પોરે / ચાર આના વડુ
૫. લલિતનાં કાવ્યો આ જન્મકર મહાન કવ્ય બુદ્ધ કૃત,
 નો પ્રિય મધ પકાના કા રોનો મ અગ્રહ તેમની
 ઉદનામા છે ની સાથે
 પાકુ પુકુ કિમત રૂ. ૧૫ પોરે / ચાર આના વડુ

વખો — ૨૨ મણીયગમ પાનવ નગમ ત્રિયા પે,
 મો ૧૦૭ મોકુલકાસ ચાવ ન ૨/૩૬, રેન્ડુર્ડે રોડ, ગિરનામ, મુખા,
 અને નણીતા બુકમેનરો હમાગ બુકમેનરો પામે ના હાથે તો
 મગાવના હુકમ આપજો-પતા વાચના બુવનો નહિ

મુંબાઈના સુપ્રેસિદ્ધ ઝવેરીઓ.

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,

દરેક પ્રકારના ઓના, ચાંદી અને ઝવે-

રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

ખતાવનાર ને વેચનાર

નં. ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,

ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ.

આનંદ અને સ્વતંત્રતા

સોડમના આધિપત્યરુપે આત્મ મેન કસનસાથી ગણકો દરેક ખતની
ખીભાગીઓવી તેમજ માતાના અપદ્યધી ચના દરેક બાવીથી હમેશા નહુ છે તો ચુ-

નિરોગી સનાન.

માતાનો આચો આનંદ અને ખાસાપીસા તથા કુવાની છુટ ને સ્વતંત્રતાનો
આચો દહાવો નથી ? કિમત દર શીલાનો રૂપ દપાન તથા ની પી ખચ જુડુ

મસ્છર, માકડ, તથા ચાંચડના જુલમ અસહ્ય હોય

તો,

અમારૂં એન્ટી માસ્કવીટો ઓધિલ ગપરી તેના ગસલી મુઝા પાઓ
ફક્ત થોડા દીપા ગરે બદલ ઉપર નાળી સર્કરેસાથી ઉપદરી જન્મુઓ પામે
ફગ્કી નાકતા નથી મેલેગીઆ તેમજ ખીજ ઝહેરી તાનવી ખચરાનો ચોક્કસ
અને ખાતરી દૂર કરવા છે કિમત દર નીની જા પુ પોપટેજ જુડુ

એન્ટીસ,

મળવાનું ટેકાડ,

ધી ફૂધ્યા ઇમ્પોર્ટીંગ ફર્મ,

ધી ન્યુ મેડીક્લ હોલ,

Feb 19 ગેમીસેડ, અમદાવાદ

અમર્શીઅવ મિત્રીજ, લાહોર

જાહાની, મહોટી, બહેર કે ખાનગી લાયબ્રેરીનાં

પુસ્તકોના ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

૨૫. જોન હુનરામ ત્રિપાઠી —

૧. હમનલાલ દુગ્ગિયાલ પંથા —

	રૂ આ		રૂ આ
સરસ્વતીયજ્ઞ ભા ૧ થી ૪	૯-૮	કા મમી (સચિત્ર) આદિતિ પાનખી	૨-૮
સ્ત્રીનામતી ઇતિહાસ	૦-૧૨	એક અપૂર્ણ લક્ષ (ખીજ આદિતિ પાનખી)	૦-૮
દયાગમનો અક્ષર	૧-૪	કોર્ટનું અનુક્રમ લાગ પડે તે	૦-૮
એકમુખા (કાવ્ય)	૧-૦	સચિત્ર મનાહરના પત્તા	૦-૮
Marriage Forms under		મનોહરના પાનાં પતિ	૦-૧૨
Ancient Hindu Law	૦-૧૨	વિશુદ્ધિ	૦-૮
Classical Poets of Guja		હાલનાં વાતાવાપ	૦-૬
rat (1916 Edn)	૦-૬	૧. ગાપતનામ અનુપરામ મનાહી —	
પ્રો. કાન્તિલાલ પંથા —		અનમોનન (એ રહે પત્તુ ગુજાની	
૨૫. ગોવલ્લન ભત્રુ ઇતિહાસ	૧-૦	ભાષાન્તર)	૩-૦
		મગિઆપરના દેશોની વાતો	૨-૦
૨૬. પ્રો. મણિલાલ નજીભાઈ —		૧. હિમતલાલ અનુપરામ —	
આવિષ્કાર	૧-૪	કરિતા પ્રવેશ	૧-૦
ગુજાનસિદ્ધ	૦-૬	કાવ્યમાલુમ	૧-૮
ચારિત્ર	૧-૪	મધુમિત	૦-૪
સંસ્કૃત ગણાન	૫-૦	નિર્ગમન સમન્ધી ૭ પેષે	૦-૬
૨૭. મણિલાલ હમારામ ભટ્ટ —		૨૮. ભગુભાઈ કુતેલુચક કાન્તિલાલ —	
ગાલીની રાણી (સાત નુર વિજે સાથે)	૨-૦	અગ્રેષ્ઠ-ગુજરાતી પાંચે દીક્ષે	૧-૧૨
સુદર બહેન	૦-૧૨	ગુજરાતી-અગ્રેષ્ઠ	૧-૧૨
ગુજરાતની જુની વાર્તાઓ (ચિત્રો સાથે)	૨-૦	સ્તાન અગ્રેષ્ઠ ગુજરાતી દીક્ષે	૦-૧૨
પુરાણ યાદાણુ અને ૫ મરવાળી		૨૯. રાજાનાન (એ ભાગમા)	૫-૦
(નવી આદિતિ ૭ ચિત્રો સાથે)	૨-૦	૩૦. ભોગી-કમલ દીક્ષેદીઆ —	
રતિમુદ્રી	૧-૮	આસાંગદેટ કવેકેટર. (મગતી નથી)	
પતિવ્રતા સતિઓ (૨૪ ચિત્રો સાથે)	૩-૦	નવગમી ખાનકો	૦-૪
પ્રતિમા નાટક	૧-૦	કાકિન્ટ ટોં મુલની વાતો	૦-૮
ગુજરી, મુમાઈની મોકાણી	૧-૪	ઉપાકાન્ત [સચિત્ર, ખીજ આદિતિ]	૨-૦
		મોહિની	૧-૦
		સોમીટ	૦-૧૨

એન. એન. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, ભુવનેશ્વર એન્ડ પબ્લીશર્સ,

પ્રિન્સિપલ રૂઢી, મુબાઈ. નં. ૨.

૧૩ આપના ઓફિસમાં સમાવેશની તોષ થેગા.

અનુદ્વેગકર વાક્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ વત્તા

સ્વાધ્યાયામ્યસન ચંચ વાદ્યત્વ તપ ઇચ્છતે ॥ મ ગી ૧૭-૧૫

પુસ્તક નંબર મુ.]

મે, ઈ. મ. ૧૯૨૭.

[અક ૫ એ.

તત્રી—૨૧. અબાલાલ જીવજીનીગમ બની, બી. એ.

૧૧. અન્નગર નરેન્દ્રગર પડ્યા, બી. એ., એલએવ. બી.

પ્રકાશક—૨૧ રમણીયગમ ગોવર્ધનગમ ત્રિપાઠી.

વિષય.

વિષયાનુક્રમશ્ચિહા.

પૃષ્ઠ

૧. જિંમી અમે ગુજરાતી ભાષાઓમાના મામાન્ય અન.

૨૧. બ અમલભાષ મદિપતગવ ની નક, બી એ એનએન, બી

૨ આપણે દેશ માટે એક ભાષા

૨૧. સાદરનાન અમૃતનાન દે બી એ

૨૩૯

૩. માળી અમે અન્ય કાવ્યો

અ. મૌ મરોળની નાનક મરેના, બી એ

૨૪૨

૪. નિમત્તના કાન

૧૧. અનુભાવ અચાનાદ દેસાઈ એન એમ એન્ડ એસ

૨૪૫

૫. લગ્નની ભાવના

૨૧. નનન-નનનીન

૨૪૮

૬. ટેમિ સચિત નતા

૧૧. હુસમનગર હરિનાન નુન

૨૫૧

૭. ઉપા-અંગન્યપ્રતિજ્ઞા આનુ અતિહાસિક નાર્તા

૧૧. જે પુરોગમ નિશામ આવળ

૨૬૨

૮. અન્ધાનલોકન

૧. કમળાના પત્રો [૧ પૃષ્ઠ, એમ એ]

૨. ૨૧. ગોપલેના વ્યાખ્યાનો, પુસ્તક બીજી [૩ ૮ પાનિક, બી એ]

૩. શ્રી. ગાય-યથે નમોગ } [૧ ૭ પૃષ્ઠ, બી એ] ૨૭૨

૪. ગાયનો સ્તનગાજ . }

૯. પગના નહિ કાન્ય

૧૧. સીતારામ જે રામા

૨૭૬

૧૦. ચાલી જતા હા! પ્રિય પડ્યાળ કાન્ય

૧૧. અન્નના નમોગ પડ્યા, બી એ, એનએન બી

૨૭૭

૧૧. એકદં જગત કાન્ય

૨૧. નનનકર હીતાકર ત્રિપાઠી

૨૭૮

વાચિક લગ્નજમ રૂપીઆ ૮,

હિન્દુસ્તાન બહાર શીલ્પીગ ચૌદ ૩. સદાસાત પુસ્તક અકની કિમત દસ આનંદ

આ લગ્નજમ રાગ્યાનમા જ લેનાપા આવે

સામાનાયક

પુસ્તક ૨૫ સુ,]

એ, ઈ. સ. ૧૯૨૦

[અક પ.

જિન્દગી અને ગુજરાતી ભાષાઓમાંના સામાન્ય અંશ.

લેખ-—ગા. બ. આપણાં મહાપતંગમ નીલકંઠ ખી એ, એવએન ખી જિન્દગીઓ એ બ્રમણ કરનારી પ્રજા છે યુરોપના વેડ દેશમાં જિન્દગીઓ વમે છે તે ઉપરાંત એઝિયાના પશ્ચિમ તરફના મુનકામાં, ઉત્તર અમેરિકામાં અને આફ્રિકાના ઉત્તર દિશાના પ્રદેશમાં એ લોકો દરતા માનમ પડે છે ગ્રોગ્રેનિસ સુધી પણ તેઓ જઈ પહોંચ્યા છે જિન્દગીઓ મુગ દિન્દુસ્તાનમાંથી નિમ્નગતે ગયેલા એ હમી ન હવે નિર્દિશદ રીતે માખીત વર્ગ છે જુલ જુલ દેશમાં વસના જિન્દગીઓની વિવિધ બોનીઓમાં સમૂહન આપામાંથી ઉત્પન્ન થયેલા અને દિન્દુસ્તાનમાં બોવાના સમૂહની ધારી મ્હોળી સખ્યા માનમ પડે છે એ જોના નિ સહેદ રીતે જણાય છે કે તેમની મળ ભૂમિ દિન્દુસ્તાનમાં હતી ઉશહમ્મ માટે નીચે સમૂહ ઉતારી બનાવીયુ

જિન્દગી ગણદ, દિન્દુસ્તાનનો આર્ય શબ્દ, જિન્દગી ગણદ, દિન્દુસ્તાનનો આર્ય શબ્દ.

દમ	દમ (ગ્રેમ)	પુચ	પુછ
દાની	દાગી, ગાગી	ખરા	મડા, વડા
દેગ	દે	ખાલ	ખાન, વાગ
દેટ	દે	ખીમ	ખીન નીસ
દાન	દાન, ગામ	બોડ	બૂબ
ગેને	ગે (કોથળો)	મા	મા (ના નીસ)
ગુન	ગુમ (ગુમ)	માગ	માગ
ગુરી	ગુરી	માગ	માગ
મે	માર	માલ	મામ
નન	નન	પાડ, ખખી	ખખ
ગામ	ગામ	પાડ	પાગ
ગા	ગાલ	મે	મેક
નિ	નિ	તી	તી
ડ	ડ	તંગ	તંગ

ગા. ની દેવાળી, ૨ ૦-૧૦-૨૦ ગા. મેમ દિવાળી ૨૦-૮-૧૬, મુન

અનુદેગકર વાક્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ વત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચેવ વાહન્ય તપ ઇચ્છતે ॥ મ ગી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૫ મુ.]

મે, ઈ. સ. ૧૯૨૭.

[અંક ૫ મો.

તત્રી—રા. અબાલાલ બુલ્લખીરામ જાની, બી. એ.

રા. અન્ડરકર નર્મદાશંકર પડયા, બી. એ., એસએચ. બી.

પ્રદાશક—રા. રમણીયરામ ગોવર્ધનગમ ત્રિપાઠી.

નિપય.

નિપયાલુકમણિકા.

પૃષ્ઠ.

૧. જિજ્ઞાસી અને ગુજરાતી ભાષાઓમાના સામાન્ય અમ.

રા. બ મણુભાઈ મહિપતગવ નીનક, બી એ એનએન, બી

૨. આપણા દેશ માટે એક ભાષા

રા. માડનનાથ અમૃતનાથ દવે બી એ

૨૭૬

૩. માળી અને અન્ય કાવ્યો

અ. મૌ સરોજીની નાનક મરેતા, બી એ

૨૪૨

૪. નિમનજા કાન

રા. ઇન્દુભાઈ અબાલાઈ દેસાઈ, એન એમ એન્ડ એસ

૨૪૫

૫. લક્ષ્મી ભાવના

રા. નરવ-નરનીત

૨૪૮

૬. દેખિ સચિત્ર વાતા

રા. હસમશાન હુરિનાન હુન

૨૫૧

૭. ઉપા-અનગન્યપ્રતિજ્ઞા આનુ અનિહાસિક વાર્તા

રા. ગો. પુળોત્તમ ત્રિશામ આનુ

૨૬૨

૮. મધ્યમલોકન

૧. કમળાના પત્રો [૧. ૫૫, એમ એ]

૨. અ. ગોખલેના વ્યાખ્યાનો, પુસ્તક બીજી [૩ ૪ વાગિડ, બી એ]

૩. શ્રી ગાયત્ર્યર્ચન પ્રકાશ }

૪. ગાયત્રી સ્તવનાથ }

૨૭૨

૯. પરવા નહિ કાવ્ય

રા. સીતારામ જે ગમા

૨૭૬

૧૦. ચાલી જતા હા પ્રિય વચ્ચાઈ કાવ્ય

રા. અન્ડર નર્મદાશંકર પડયા, બી એ, એનએન બી

૨૭૬

૧૧. એકદર જગત કાવ્ય

રા. પંનનર હીમતકર ત્રિપાઠી

૨૭૮

વાર્નિક લનાજમ રૂપીઆ ૯,

હિન્દુસ્તાન બહાર શીલ્ડગ ચૌક ૩. મહાકામાત છુટક અકની કિમત દસ આના
આ લવાજમ ચર્યાતમા જ લેવાયા આવે છે

સ મા લા અ ઇ

પુસ્તક ૨૫ સુ,]

એ, ઈ, સ. ૧૯૦૦

[અક્ષ પ.

જિપ્સી અને ગુજરાતી ભાષાઓમાંના સામાન્ય અક્ષ.

લેખક — ડૉ. જી. રમાભાઈ મહીપતગમ નીવકર. બી એ, એલએન બી જિપ્સીઓ એ બમણ કરનારી પ્રજા છે યુરોપના દરેક દેશમાં જિપ્સીઓ વસે છે તે ઉપરાંત એશિયામાં પશ્ચિમ તરફના મુન્ગોલા, ઉત્તર અમેરિકામાં, અને આફ્રિકાના ઉત્તર દિશાના ક્ષેત્રમાં એ લોકો ફરતા આવતા પડે છે એન્ટ્રેપ્રિસ સુધી પહોં તેઓ જઈ પોતાના છે જિપ્સીઓ મૂળ હિન્દુસ્તાનમાંથી નિકળીને ગયેલા એ હપ્પીકન હવે નિર્દિશા ગીને મળીને થઈ છે જી. જી. દેશમાં નસતા જિપ્સીઓની વિવિધ ભાષાઓમાં મૂળ ભાષામાંથી ઉત્પન્ન થયેલા અને હિન્દુસ્તાનમાં બોલાતા ગાંધી ધણી મહાની સખ્યા માન્ય પડે છે એ બેના નિ સંદેશ રીતે જણાય છે કે તેમની મૂળ ભૂમિ હિન્દુસ્તાનમાં હતી ઉલ્લેખ. માટે ત્રીયે ગાંધી ઉતારી મનાનીશુ

જિપ્સી ગાંધી. હિન્દુસ્તાનનો આદ્ય ગાંધી. જિપ્સી ગાંધી. હિન્દુસ્તાનનો આદ્ય ગાંધી.

લામ	લામ (ગ્રેમ)	પુત્ર	પુત્ર
લાની	લાની, કાળી	બગ	મકા, નકા
કે	કે	બાન	બાન, બોજ
ગે	કે	બીચ	બીચ વીસ
ગા	ગા ગામ	ગો	બૂબ
ગોનો	ગ (કામો)	મા	મા (૧૧ કરીન)
સુમ	સુમ (સુમ)	મામ	મામ
મુગી	ધુરી	માર	માર
ના	નાર	માન	નામ
ના	ના	મામ, નામી	નામ
ના	ના	મા	મામ
ના	ના	મેક	મેક
ના	ના	મા	મા
ના	ના	મા	મા

કેટલાક 'સકર' પરથી એ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ કરે છે, અને એ પ્રજાનુ વણમકરપણુ દર્શાવના એ શબ્દ યોગ્યથેના એમ માને છે આ કલ્પનાઓ મારે કાઠ મજબુત આધાર જડયે નથી કા-સમા એ લોધને 'બોલીમિયન' કહે છે, કેમ કે લા એ લોકો બોલીમિયાથી આવેલા મનાયેતા એ લોકો પોતાને જિખી કહેનડાવતા નથી એ લોકો પોતાને 'રોમ' કહેનડાવે છે તે શબ્દનો અર્થ તેમની ભાષામા 'પુત્ર' અથવા 'પતિ' થાય છે એ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ સસ્કૃત 'ગમ' શબ્દ ઉપરથી અથવા હિન્દુસ્તાનમાની ડોમ કે 'ડોમ નામની ગાનારી મત ઉપરથી થયેલી માનનામા અને છે, પણ, એ જાંડી માત્ર અટકળ છે જિખી લોકો ભૂત (પિશાચ) ને 'બેગ' કહે છે તે શબ્દ અગર તેને મળેના એ અર્થેના શબ્દ હિન્દુસ્તાનમા નમતી કોઇ જાતની ભાષામા વપરાના માનમ પડે તો જિખી તે હિન્દુસ્તાનમાની કથી જાન હતી તે નક્કી કઠવામા સહાયતા થાય એ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ સસ્કૃત 'બે-' (ગડો) ઉપરથી થયેલી કેટલાક માને છે પણ તે ખરી લાગતી નથી નરકને છુખીઓની આપમા 'બેગો તાન' (અભનનુ સ્થાન) કહે છે જિખીથી ઇતર પ્રજાઓને એ લોકો 'ગોઝિઓ' ('ગજો' - 'ગજો' - 'ગોઝો') કહે છે એ શબ્દનો અર્થ (પોતાની પેડે તથુમા નહિ પણ) ધર્મમા રહેનાર થાય છે, એ શબ્દ સસ્કૃત 'ગુહ' પરથી ઉત્પન્ન થયેના જણાય છે

જિંખીઓની આમરીનો વંશ પિંગળ અને બદામી હોય છે તેમના વાળ કાળા કે ભુખરા હોય છે, તેમની આખ કાંચી અને કાળી હોય છે, અને તેમા તેજ ધડી ધડી મન્દાતુ જણાય છે તેમનું નાક નમણું હોય છે દાન ધોળા ચળકતા અને સરખા બધારથુનદ હોય છે, હાથ પગ ન્દાના હોય છે ગાનના દાડકા ઉંચા હોય છે તેમના શરીર ધાટીવા હોય છે, પણ ધ-પણ આવતા કદરૂપા થઈ જાય છે તેઓ મુધારનો, હાલગનો, કસારનો, મોડાના મોદાગનો, નાળગનો, ગરનાનો વગેરે વધુ પચ્ચુરણ ધધા કરે છે જિંખીઓ પુરોગો અને સ્ત્રીઓ જાડુનો અને ધતરનતરનો ખવો પણ કરે છે, અને, સ્ત્રીઓ નવીન જોઈ આવપનાવું નામ રિશેરે કરીને કરે છે જિંખીઓ મુગાપમા ગયા ભારથી તેમની આખી પ્રગ્મની, સ્ત્રીઓ અને પુરુષોની ન્દાની ન્દાની કમાઇઓ અને ચોરીઓ જરનાર તરીકે ચોખ પડેલી છે, ખો તે માટે તેમને બહુ સમ્મ થતી તેમનું કુનડપણુ ભુગુપ્સા ઉપન કરવું, પણ, તે હો એવું થયું છે

જાણીએ જ દેશમાં ગયા તે દેશના ધર્મના આચારનુ તેમણે અનુસરણ કર્યું છે, પણ દુ:ખિની ક સુખમાંની ધનના અથ પાળનાર જિંદગીઓમાં પણ તેમના ધર્મના મૂલ્ય અંશ હોના જણાવ છે તેઓ પુરારતે તેમ જ આકાશને 'દેવ' કહે છે, ધરુ પ્રિન્સના કાન્તે 'હાન' કહે કે જિંદગી સ્ત્રીઓ પ્રસૂતિ પછી મૃત-પાત્રે છે

અનુનમાંથી ઉભવેલી દિન-દુનતાની કોઈ બાબત વહી પિંધીએ નિ.જા, જો
દિ. વાતમાં લાન બે-સાલી મર્યાદામાં માન્યતા આપવામાંથી નિ.જો નક્કી થી તે
વેળા પિંધી થાગે આ દેશમાંથી પ્રસાદ કરે.જા એ મે પગની અનુ. રીતે ઉગર-રીતે

લક્ષમાં લઈ આગળ વધતા એ તપાસ કરવા જેવી છે કે જિંધી બોલીઓમા રહેલા તેવા એવા પ્રાક્રમ અગ્ર દિન્દુસ્તાનમાની હાલની કોઈ ભાષામા તેના તે ખાસ અગ્ર તરીકે વિચારમા છે કે કેમ આ અન્વેષણમા માત્ર ચમ્પકોશ તરફ દૃષ્ટિ કર્યાથી આપણુ કાર્ય નહિ સરે. કાગણુ કે પ્રાકૃતમા ચર્ચ આવેના સંસ્કૃત શબ્દો દિન્દુસ્તાનની બની આવ્ય ભાષાઓમા, અર્થાત્ બંગાળી, હિન્દી, પર્જી, સિંધી ગુજરાતી, મરાઠી અને ઓરીયા (ઉડિયા)એ માત્ર મુખ્ય ભાષાઓમા અને તેમના પેટાની ભાષાઓમા વર્તમાન છે તેથી, જિંધી ભાષા સાથેના સામાન્ય અગ્ર ચક્રી કક્ષાવા હોય તો વિચારિતના રૂપ, શબ્દોને છેડે મુકાતા અગ્રવ્ય, મૂળ ધાતુઓ, વિભક્તિના પ્રયત્નો અને વપરાતા શબ્દો, પ્રાકૃતમાથી નિકળ્યા પછી બા. રૂપાંતર પામી અમુક વર્તમાન ભાષામા ખાસ રીતે બધાએના શબ્દો અને રૂપો એ સર્વ તરફ દૃષ્ટિ કરી જોઈએ, કેમકે જરૂરી સમજામણીના સાધન એવે સ્થાનેથી મળે એ અનમત આવા કેટલાક વિગેરે લક્ષણ એવા હશે કે તેમાના થોડા ધણા ઉપર કહેલી અર્થાચીન ભાષાઓમાની પ્રત્યેકમા ચોતપેતાના જુદા ખાત લક્ષણ તરીકે વર્તમાન હશે અને તે જિંધી ભાષામા પણ હશે અને એમ હોવુ જ જોઈએ કાગણુ કે એ બધી ભાષાઓ વચ્ચે સગપણ છે પરતુ, જ્યાં આવા સામાન્ય અગ્રનો વપ્રો જથો માનમ પડે ત્યાં બધારણના એ સરખાપણમા કાઈ વિગેરેનું નહેલી જ એમ માની શકાય માટે જિંધી ભાષા સાથે સામાન્ય અગ્રનો એવો જથો દિન્દુસ્તાનની કોઈ ભાષામા છે કે કેમ તેની તપાસ કરી જોઈએ અને, એ સામાન્ય અગ્ર પ્રાકૃત મૂળ સામાન્ય પ્રાકૃત ભાષામાથી ઉતરેના છે કે કેમ તે વૃથાકરણ કરી જોવુ જોઈએ કે આકરિમક સમાનતાથી જામ ન થાય

દિન્દુસ્તાનની જે ભાષાઓના સમૂહને ડૉ પ્રીઅમને ‘રાજસ્થાની સમૂહ’નુ નામ આપ્યું છે તે ભાષાના પ્રદેશની એક નાનુએ હિન્દી ભાષા બોલાય છે અને બીજી બાજુએ ગુજરાતી ભાષા બોલાય છે હિન્દી અને ગુજરાતી વચ્ચે આટલુ અન્તર છેતા એ. જેમા પ્રવર્તમાન ધણા સામાન્ય અગ્ર એવા છે કે તે દિન્દુસ્તાનની બીજી ભાષાઓમા વિચારમા નથી રાજસ્થાની ભાષાઓમા મોટો ભાગ ગુજરાતી ભાષાને ઉપપ્રકાર છે, અને થોડો ભાગ હિન્દી ભાષાને ઉપપ્રકાર છે તેથી વાસ્તવિક રીતે ગુજરાતી અને હિંદી નજીકના પ્રદેશની ભાષાઓ છે આ કારણથી જિંધી ભાષાનુ ટેટલુક રૂપ હિંદીને અને ગુજરાતીને બન્નેને બા. મળતુ જણાય એ સ્વાભાવિક છે ઉદાહરણ તરીકે, જર્મન રામાનીમાનુ ‘મારો બરો દેવન દેના બર્મિન્દો’ એ વાચ્ય હિંદીમા ‘મારો દેવ દેવે વરમાદ’ એવા રૂપમા જેવુ નજીકનુ લાગે તેવુ જ ગુજરાતીમા ‘મારો વડો દેવ દે વરમાદ’ એવા રૂપમા નજીકનુ લાગે પરતુ, ગુજરાતીમા એવા કેટલાક વિગેરે અગ્ર છે કે જે હિંદીમા નથી જેમ કે, ‘ધોડો’, ‘ચુનો’, ‘બાનો’, એવા નર જાતિના સાધારણ ઓકારાન્તર ગુજરાતીમા છે ત્યાં હિન્દીમા ‘ધોડા’ ‘ચુના’, ‘માલા’ એવા અકારાન્તર રૂપ છે સિન્દીમા પણ કેટલીક રીતે આ ઓકારાન્તર રૂપ છે આ ઓકારાન્તર રૂપનુ મૂળ જુની ગુજરાતી ભાષામાં ઉભરાન્તર હતું, અને જે શબ્દો સંસ્કૃતમા અકારાન્તર નથી

તેમનું પણ એવું ઉદ્ધારાન્તરૂપ હતું આ રીતે “મુગ્ધાવબોધ આંકિતક” નામે ઇસવી સન ૧૮૯૪ માં લુની ગુજરાતી ભાષામાં લખાયેલા સરકૃત વ્યાકરણમાં ‘વમ્મ’, ‘સસારુ’, ‘નિવે ખિલ’, ‘પ્રમાદીલિ’, એના રૂપ નજરે પડે છે રોમાની ભાષામાં પણ એક સરના ઇન્દોસિના-યના ઘણાખરા શબ્દો નરજાતિમાં આકારાન્ત હોય છે, જેમ કે ‘જેરા’ (માણસ), ‘રવો’ (છોકરો) આ આકારાન્ત શબ્દો નારીજાતિરૂપ ઉદ્ધારાન્ત થાય છે, રકવી (છોકરી)

લુની ગુજરાતી ભાષામાં છઠ્ઠી નિલકિન દર્શાવના શબ્દને છેડે સમઘ વાચક ‘કર’ ગત્ત વાપરનામાં આવતો હતો, અને, હાન પણ ગુજરાતી વપિતામાં તે વપરાય છે હમની સન ૧૯૧૨ માં લખાયેલા હેમચંદ્રકૃત પ્રાકૃત વ્યાકરણમાં કહ્યું છે કે અપભ્રંશ નામની પ્રાકૃત ભાષામાં ‘કર’ અને ‘તણ’ સમઘી સાથે વપરાય છે (સિદ્ધહેમચંદ્ર, ૪-૪૨૨) ગુજરાતી ભાષા અપભ્રંશમાંથી ઉત્પન્ન થઈ છે, અને તેથી ગુજરાતીમાં ‘કેરી’, ‘કેરી’ ‘કેરૂં’ એ શબ્દો સમઘદર્શક વિરોધણા રૂપે વપરાતા આવેલા માન્ય પડે છે જિજ્ઞાસી ભાષામાં પણ આ ‘કર’ શબ્દ ‘એરકારો’ આ ‘કારો’ વગેરે આકારમાં વપરાતો માન્ય પડે છે ઉદાહરણાર્થ, તુર્કી રોમાનીમાંના ‘દરવિસેસ કેરી રકવી’ પદનો અર્થ ગુજરાતીમાં દરવિસકેરી છોકરી થાય અને જેમ ‘દરવિસકેરી’ એ છોકરીનું વિરોધણ છે તેમ દરવિસેસકેરી એ ‘રકવી’ નું વિરોધણ છે અન્યતઃ જિજ્ઞાસી ભાષામાં હિન્દી પેઠે ‘કા’ પણ છઠ્ઠી નિલકિન દર્શાવવા વપરાય છે જેમ ‘કાલીકા પાનુ’ (=નાળી નો પ્યાલો, શાકીનો ખડીઓ) એ ‘કા’ નું મારાસી પેઠે ‘કા’ રૂપ પણ થાય છે, જેમ કે વેલ રોમાનીમાં ‘સોને કમ્કો મોમ્કો’ (=સોનાની પેટી) એવું રૂપ વપરાય છે પરંતુ, ‘કર’ શબ્દના અપભ્રંશની જે નિમિષતા ગુજરાતી ભાષામાં જ છે તે જિજ્ઞાસી ભાષાઓમાં ‘કેરી’, ‘કેરી’ વગેરે રૂપમાં નિષ્ક્રિય છે

જિજ્ઞાસી ભાષામાં ‘રકવી’ ‘રકવી’ એ શબ્દો ગુજરાતી ભાષામાં એ જ અર્થના ‘છોકરો’ ‘છોકરી’ શબ્દોને રજૂ કરે છે

ગુજરાતીમાં ‘છોકરો’ એ શબ્દના અર્થનો ‘ઠેરો’ એવો વિરોધ શબ્દ છે સમ્પ્રત્યક્ત ‘શાન’ શબ્દનો અર્થ જનનરનું બચ્ચુ થાય છે ‘શાન’ પરથી પ્રાકૃતમાં ‘ઠાવો’ થાય છે (સિદ્ધહેમચંદ્ર ૧-૨૬૧), અને તેઉપરથી આ ‘ઠેરો’ શબ્દ થયેલો છે જિજ્ઞાસીમાં પણ ‘થાવો’ નો અર્થ ‘છોકરો’ થાય છે વેલ્સ અને તુર્કી રોમાનીમાં ‘થાવો’ નું બહુવચન ‘થાવો’ થાય છે, તે ગુજરાતી ‘ઠેરો’ ને મળતું છે ‘ઠેરો’ ‘ઠેરા’ એ શબ્દો દ્વિવૃત્તાનની બીજી ભાષાઓમાં માન્ય પડતા નથી અને, માણસના બન્ધાને સ્નેહોક્તિમાં ‘સાવ’-‘ઠેરુ’ કહેવું એ ગુજરાતી ભાષાની વિશેષતા છે

યુરોપ અને એશિયાની આર્યભાષાઓમાં યુરપવાચક સર્વનામોમાં એટલું બહુ સરખાપણું છે કે એના રૂપ જિજ્ઞાસી ભાષામાં પણ માન્ય પડે તેવાત મુદ્દાની ગણાય નહિ ઉદાહરણાર્થ, તુર્કી, વેલ્સ અને પ્રકૃત રોમાનીમાં ‘મી’ નો અર્થ ‘હું’ છે, ‘મન’ નો અર્થ ‘મને’ છે આને મળતા રૂપ સરકૃત, ફારસી, લેટિન, ગ્રીક ઇંગ્લિશ, હિન્દી, ગુજરાતી, મરાઠી વગેરે ભાષાઓમાં

જે તેની જિજ્ઞાસી ભાષાનાં એ ૩૫ અમુક ભાષાના રૂપને મળતા છે એમ કહી શકાય. હિં, પ, તુ, તુર્કી, વે શ અને ઇંગ્રેજી રોમાનીમાના કેટલાક પુરસ્કાયક સર્વનામ ગુજરાતી રૂપના જ છે અને એ ૩૫ પ્રાકૃત ભાષાઓમાથી રોમાનીમા તેમ જ ગુજરાતીમા આવેલા કેવી રીતે માન્ય પડે છે તે નીચે પ્રમાણે સ્પષ્ટ થશે.

રોમાની	ગુજરાતી	પ્રાકૃત	અપભ્રંશ
અમે	અમે	અમ્હે	અમ્હ, અમ્હર
તું	તું	તુ	તુહ
તુમ્હે	તમે	તુમ્હે	તુમ્હે, તુમ્હર

ખીજા કેટલાક સર્વનામમા પણ રોમાની અને ગુજરાતીની એ ના છે, તે પણ નીચે પ્રમાણે વ્યુત્પત્તિસાથે જણાવે.

રોમાની	ગુજરાતી	હિંદી	પંજાબી	અપભ્રંશ	પ્રાકૃત	સંસ્કૃત
અન	અઢે, સો, સહુ સાથ	અન	અન	અનુ	અન	અન
અવર	અવર	અવર	અવર	અવર	અવર	અવર

અહીં રોમાની રૂપો હિંદી અને પંજાબી કંઠના ગુજરાતી રૂપોને વધારે મળતા છે, અને તેમ જ રોમાની અને ગુજરાતી રૂપો પ્રાકૃત રૂપોને જેટલા મળતા આવે છે તેટલા હિંદી કે પંજાબી રૂપ મળતા આવતા નથી. ગુજરાતીમા, (વિશેષ કરી રૂપનામા) ' અન ' શબ્દ ' ખીજુ ' ના અર્થમા વિશેષણ તરીકે વપરાય છે તે જ રીતે રોમાનીમા ' અન ' શબ્દ વપરાય છે.

જે ભાષાઓના નિધારણમાં સમાન અસ હોય તે ભાષાઓના ક્રિયાપદના રૂપમા સગળા-પણુ પણ આગળ પાકુ જણાઈ આવે. ગુજરાતીમાં ક્રિયાપદના વર્તમાન કાળના રૂપના એક વચનનાં રૂપ ' હાઉ, ' હઉ, ' હઉં ' એવા ' હ ' કારણ છે તુર્કી અને વેલ્સ રોમાનીમા આ ' હ ' ને ઠેકાણે ' વ ' પ્રત્યય છે અને એ અમના ' વાન, ' ' વાન, ' ' કેરાન ' એવા રૂપ છે. આ ' હ ' પ્રત્યય મુખ્ય પ્રાકૃતમાં નથી પણ અપભ્રંશમાં છે (સિદ્ધ હેમ અન્ ૪-૩૮૬, ઉલ્લેખ કરીને) રોમાનીમા ' વ ' તે ' હ ' નું અનિસપ્રસારણ છે મુખ્ય પ્રાકૃતમા મિ પ્રત્યય છે (હ કરેમિ, જાણેમિ) તે એશિયાની રોમાની બોલીમા છે હિંદીમા આ ' વ ' પ્રત્યય છે પરંતુ ગુજરાતી પોંડે હિંદીમાં તે પડી ' છુ ' એ હવાની દર્શાવનાર સાદાચક્રારક ક્રિયાપદનું રૂપ ઉમેરાતું નથી. ગુજરાતીમા વર્તમાન કાળનાં અર્થ રૂપ પડી એ સાદાચક્રારક ક્રિયાપદ ઉમેરાય છે આ રીતે સાદાચક્રારક ઉમેરણથી જે ક્રિયાપદ થાય છે, " હું કરું છું " = " હું કરું છું છું " " તે કરે છે " = " તે કરે છે છે " આ હવાની દર્શાવનાર સાદાચક્રારક ક્રિયાપદો ' જાણુ ' ધાતુનાં રૂપ છે, અને પ્રાકૃત ભાષાના સકૃથી પ્રાચીન વૈષાકગ્નિ વગરચિના મત પ્રમાણે જાણુ તે અરકૃત ધાતુ અર્થ નો શૌરસેની પ્રાકૃતમા

આદિ (ખલાસા મુનતો રામ) કે (પ્રાપ્તપ્રસાદ ૧૨-૧૬) નિષ્પત્તિ બોનીઓમાં એ ધાતુ 'અસ્' 'ધમ્' એના રૂપમાં નિવર્યાન છે અને તે પછી દ્વિતીય દર્શાવે છે અને વર્તમાન રાગના રૂપ પછી ઉમેરવામાં આવે છે, પણ, તેથી અર્થ કાઢી લેવાય છે, ઉ "કેરાસ" (= કૃત્તે છે) નો "કૃત્તે કૃત્તે" એવો અર્થ મળે છે. ભૂતકાળનો અર્થ થાય છે. વેદ રામાનીમાં 'ગોમ્' (= (તું) છુ, 'નાન્' (= (તું) છે, "મે" (= (તે) અથવા તેઓ) છે, એના રૂપ છે આમાં, 'ગોમ્' ગુજરાતી 'છુ' ને મળતું છે, નાન્' જુજરાતી 'છા' ને મળતું છે, અને 'મે' ગુજરાતી 'છે' ને મળતું છે. વળી, ઉત્તર ગુજરાતમાં જામગના 'મુ' અર્થે 'મે' બોલાય છે તેને એ 'ગોમ્' અને 'મે' નામો મળતા છે. ગોમ્નીમાંના 'લેમ્' (= તું લે છે), 'નૃણેમ્' (= તું આજીવ છે), ગુજરાતના જામગના 'લેમ્', સંલેમ્' ના જ રૂપના લગભગ છે.

વેદ રામાની બોનીના "મે મે તેરા જુતી" એ વાક્યમાં ગુજરાતી ભાષામાં "મે છે તારા જુતિ" એવું થાય, અને બન્ને વચનમાં મળ્યા છે. કૃત્તે ગુજરાતીમાં 'જુતિ' (= ધરો, કામ) ની નાગી જાતિને લીધે 'ગો' અને 'તારા' ને મને 'શી' અને 'તારી' એ સર્વનામ મુકરા પડે, અર્થે 'ની છે તારી જુતિ' એવું વાક્ય થાય. આ રામાની વાક્યમાંના 'મે' શબ્દ ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે. સરસ્વતિ વિમ ના અર્થમાં ગુજરાતીમાં 'શ' શબ્દ વપરાય છે તેના ઉચ્ચારનો નામ દ્વિ-દુસ્તાનની બીજી ભાષાઓમાં નથી. સરસ્વતિ દીક્ષા ઉપરથી આપણે જાણીએ, તેપરથી માનીએ ગુજરાતી વિષુ અને તે ઉપરથી અર્વાચીન ગુજરાતી 'શુ' એમ એ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ થયેલી છે. 'કીદશ' ના અર્થમાં દ્વિતીમાં વેદા શબ્દ છે. અર્થે મરાઠીમાં કયા શબ્દ છે, પણ 'શુ' એવો શબ્દ નથી તે અર્થમાં દ્વિતીમાં કયા શબ્દ છે અને મરાઠીમાં કયા શબ્દ છે, 'ગો' 'લી' 'શુ' એ ગુજરાતી સર્વનામ સાથે એ અર્થના નિષ્પત્તિ સર્વનામને એ રીતે ખાસ મળતા પડ્યા છે.

ક્રિયાપદના આગાધ બીજા રૂપના એક વચનમાં રૂપ પણ સરખાનવા જેવું છે. દ્વિતીમાં અર્થે ગુજરાતીમાં આ રૂપમાં પ્રલય વિનાનું નામ ધાતુ વપરાય છે, ઉ 'આન' 'ક' નિષ્પત્તિમાં પણ એ અર્થમાં એવું જ રૂપ વપરાય છે, 'આવ તો બેશ તને' એ ઉદાહરણ રામાની વાક્ય ગુજરાતીમાં 'આન તો બેશ તને' એના રૂપમાં મુકાય એ બે વાક્યનું સરખાપણ રૂપ છે. દ્વિતીમાં 'આવ' અને 'બેશ' ને ટૂંકાને 'જા' અને 'જે' મુકાય. દ્વિતીમાં 'તને' ને બે બે મુકાય એવો સરસ્વતિ તલ ઉપરથી થયેલો શબ્દ નથી, અને એ અર્થમાં 'નીચું' શબ્દ મુકવો પડે. ગુજરાતીમાં પણ 'તને' ના અર્થમાં 'હેજ' શબ્દ ઉક્તિરૂપિ (idiom) પ્રમાણે વપરાય, રામાનીમાં 'તા' નો અર્થ 'અને' થાય છે અને એ શબ્દ 'તથા' ને મળતો છે. ઉપર ઉદાહરણ વાક્યમાં 'તા' એ માત્ર અર્થભારપૂરક (emphatic) છે અને તે માટે ગુજરાતીમાં 'તો' વપરાય. પ્રાકૃતમાં 'તા' એ અર્થમાં વપરાય છે.

અર્થમાં બોધનું, તરવરાનું ૩૨૮૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

કૃદન્ત રૂપો લેતા, 'કેદન' (=અમે કર્યું) એ વે શ રોમાની રૂપ ગુજરાતી 'કીડુ' ને મળતું છે સરકૃત દ્વત્વ પરથી થયેલા અપ્રત્યક્ વીદ્વ ઉપરથી 'કીડુ' વ્યુત્પન્ન થયું છે હિન્દુસ્તાનની બીજી ભાષાઓમા 'ક' ધાતુના ભૂતકૃન્તમા 'ત' કે 'ં' નથી એ ધાતુના ભૂતકૃન્તનું રૂપ હિન્દીમા (પ્રાકૃત ત્રિજ પાઠથી થયેલું) 'નિયા' અને મરાઠીમા કેટલીક સાર પ્રાકૃતમા વપરાતા 'લ' પ્રત્યય પાઠથી થયેલું કેલ્લ છે એ 'વ' પ્રત્યયનાળુ ભૂતકૃન્ત ઇંગ્રેજ રોમાનીમા મુનો' છે તે ગુજરાતી 'મુવેનો'ને મળતું છે આ ગુજરાતી રૂપ હિન્દુસ્તાનની બીજી ભાષાઓમા નથી

જિંખીઓની ભાષામા નામનાયક શબ્દો બહુ ન હોવાથી તેઓ પોતાની ભાષામાનું નામ કે ક્રિયાપદને છેડે 'એન્ગ્રો' 'એન્ગ્રો' અને 'મેરકા' એ પ્રત્યયો ઉમેરી લાક્ષણિક શબ્દો બનાવે છે જે શબ્દને છેડે એવો પ્રત્યય ઉમેરાય તે શબ્દમા કહેવા લક્ષ્યબાળો કે તે શબ્દમા દર્શાવેલી ક્રિયા કરનારો, એવો અર્થ આ રીતે રોમાનીમા જતાવવામા આવે છે 'એન્ગ્રો'નું નાર્દિગ્નિવાચક અને નાન્યતરગ્નિવાચક રૂપ 'એન્ગ્રી' થાય છે એ પ્રત્યય રહેવા સ્વરૂપ આવે તો તેના 'મેન્ગ્રો' (ઇંગ્રેજ *Monger* સાથે સરખાવવા જેવું રૂપ) અને 'મેન્ગ્રી' એવા રૂપ થાય છે ઉદાહરણ, 'કાનએન્ગ્રો' = કાનનાળે = સસનો યાગ-એન્ગ્રો = આગ કરનાર 'એન્ગ્રો મેન્ગ્રો' = દેખનાર = તપાસનાર 'માગ્રો-મેન્ગ્રો' = માગનાર = બીખારી દૂર-એન્ગ્રો-મેન્ગ્રી = દૂર જોવાનું = દૂરથી જોવા-એન્ગ્રો = નજીક કરનાર = પોદો 'એન્ગ્રો મેન્ગ્રો-એન્ગ્રો' = નજીક જોવાનું = નજીક જોવાનું 'કામો-મેન્ગ્રો' = કામ-પ્રેમ કરનાર = પ્રેમી, 'નાધી-મેન્ગ્રો' = નાસનાર દોડનાર ગુજરાતીમા 'ગરો' 'ગર' પ્રત્યયો આની રીતે વપરાય છે, જેમકે કનાઇગરો કલાઇગરો, વણ ર, સૂડ-ગર અનન્ત, ગુજરાતીમા અને રોમાનીમા એનાએ શબ્દોને આ પ્રત્યય લગાવવામા આવતા નથી, પણ એ પ્રત્યયોનો ઉપયોગ નહીં ભાષામા સરખા પ્રકારનો છે 'એન્ગ્રો'નું વે શ રોમાનીમા 'એન્ગ્રો' રૂપ છે તે પ્રત્યય વડે રસીનાના એટલે દરજ્જાના અથવા 'બીવમેન્ગ્રો' શબ્દ થાય છે ગુજરાતીમા એવો શબ્દ કરવો હોય તો 'બીવજીવરો' થાય એ જ રોમાનીમા 'મેરિન્ગ્રો' શબ્દનો અર્થ અનાસી થાય છે ઇસની સન ૧૦૦૩ રહેના લખાયેલા પ્રમેનજિતરાસ હામના પુસ્તકની ભાષા દેખ્યન્દના અપ્રત્યક્ કરતા પણ હાનની ગુજરાતીને વવારે મળતી છે, તે કા રમા 'વેડી' શબ્દ 'હોડી' ના અર્થમા વપરાયેનો છે (સાચી નજાનકૃત ગુજરાતીને ઇતિહાસ, ૩ આદિતિ પૃષ્ઠ ૫૩) તે પરથી 'વેડીગરો' શબ્દ બનાવીએ તો તે રોમાની 'મેરિન્ગ્રો' ને મળતો થાય સરકૃત 'કર' પરથી આ પ્રત્યયો થયેલા છે

કેટલાક અ યોગમા પણ સરખાવતું મળી આવે છે ઇંગ્રેજ રોમાની 'કમ' (=કપા) તે ગુજરાતી 'કહી' ને મળતું છે, અને 'એવ' (=હા) તે ઉત્તર ગુજરાતમા સામાન્યમા વપરાતા 'હોવે' ને મળતું છે

ગુજરાતી અને જિંખી ભાષાઓમાના સમાન અર્થનું આ સક્ષિપ્ત નિરૂપણ સમાપ્ત કરતા એ સ્પષ્ટ રીતે કહેવું જોઈએ કે એમ કહેવાનો ઉદ્દેશ નથી કે જિંખીઓ ગુજરાતમાથી

નિકળેલા કે ગુજરાતી ભાષા લખેને નિકળેતા એવું આ સમાન અનોખી કવિન થાય છે એમ પણ હોય કે જિંખીઓ નિકળ્યા ત્યાં તેઓ પ્રાચીન પશ્ચિમ રાજસ્થાની ભાષાની ટોડ બોલી બોલતા હોય, અને તે જખને એ રાજસ્થાનીથી ગુજરાતી એવી લુદી પડી ન હોય કે લુદી ભાષાનું રૂપ ગુજરાતીને પ્રાપ્ત થયું હોય. અથવા, સને ૧૯૧૯ ના નવેમ્બર માસમાં મુણામા મળેલી પેટેલી એરીએન્ટલ કોન્ફરન્સમાં આ નિમન્ય ઇંગ્લેન્ડ ભાષામાં રાચરામ આચાર્યે તે વેળા ચર્ચા કરતા પ્રિન્સિપાલ જુનરે કહ્યું હતું તેમ જિંખીઓ દિલ્હીસ્તાનમાં હતા ત્યારે પણ તે ભાષા કરનારી ગ્રંથ હોય અને તેથી દિલ્હીસ્તાનના લુદી લુદી પ્રાંતોની ભાષાના ઘણા તેમની બોલીમાં આવી ગયા હોય એમ પણ બને કારણ કે, ગુજરાત ચિદાપ ખીન્ન પ્રાંતોની ભાષા બોલનારને પણ એમ યાગે છે કે જિંખીઓની ભાષા અમારી ભાષા મળતી છે પરંતુ, ખીન્ને ઠાઠ લુદો ખુનામે જડે ત્યાં સુધી હાન તો એમ માનવાનું કારણ છે કે જિંખીઓ દિલ્હીસ્તાનની જે ભાષા રહ્યે નિકળ્યા તેમાં એવા અડુર હતા કે જે સિવામાં ગુજરાતી ભાષાના અનેક અર કાનકમે બધાયા તે જ ભાષા જિંખીઓની ભાષાના એ અડુર બધાયા, અને તેથી, જે બધે ભાષામાં મેનાએ અથરા થતા સગળા ખીન્નરૂપ અર હોવા તેમજ *

* આમ ભાષામાં આ વધતી એપ્રિલ માસમાં મળેલી ઘડી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં રજૂ કરેલો લેખ

આપણા દેશમાટે એક ભાષા.

લેખક - રા. સામ્બાલ અમૃતલાલ દવે, બી એ

આપણુ દેશની હાનની દશામા આપણને અનેક દિશામાંથી નાના પ્રકારના મહેલા સાબળના પડે છે કેટલાક વિદેશી તેમ જ સ્વદેશી ભાષાઓ અનેક હેતુથી હો છે, કે, જ્યાં સુધી દિન્દુસ્થાનમા એક ભાષા ન થાય ત્યાંસુધી બધી પ્રગતિને માતો બધ જવાની કે અનન્ય આ કથનમાં સત્ય છે તેટલું સીકારવું જ જોઈશે, અને તે વિષે આગળ વિવેચન કરવામા આવશે પણ પ્રથમ તો યૂરોપમાં બનેલા એક મહત્વના બનાવ તરફ ધ્યાન દોરવાની ગમ લઈ છું

હિન્દના ભયકર રિચહને પરિણામે જે શાન્તિપરિષદ વર્સનમા મળી હતી, તેનો કાર્યક્રમ નેના જણાશે કે સુધરેલી યૂરોપી પ્રજાઓ એક ભાષાને અભાવે પરસ્પર બચાહાર કરતી અટકી પડતી નથી અથેએ તથા અમેરિકનો અથેશમાં બોનતા હતા, ફ્રેન્ચો ફ્રેન્ચમાં બોનતા હતા, અને જર્મનો જર્મનમાં બોનતા હતા તે તે ભાષણોના અન્ય ભાષાઓમા ભાષાન્તર થતાં હતા, અને એ પ્રમાણે પરિષદનું કામ ચાનતું હતું આ ઉપરથી એમ કહેવાનો આરાધ છે, કે દિન્દુસ્થાન જેવા નિરાળ દેશમા એક ભાષા ન હોય ત્યાંસુધી સર પ્રકારની પ્રગતિ અટકી પડશે એમ કહેનાર અર્થ સત્ય જ બોલે છે જુદી જુદી પ્રાન્તભાષાઓદ્વારા તે તે પ્રાન્તોનું કાર્ય ચાલી ગયું છે જ, અને તેટલે અશે તો પ્રગતિ શક્ય છે જ વળી ધણે ભાગે દિન્દુસ્થાનના જુદા જુદા પ્રાન્તોમા થતું કામ સર ક્ષેત્રમા લગભગ મરખા પ્રદારતું છે, અને તેથી પણ તેટલે અશે પ્રગતિ તો થાય છે જ એટલે કે એક ભાષા સરખાપક થાય નહિ ત્યાં સુધી આપણો ઉદ્ધાર થતો બધજરહે છે, એમ માનવામા કંઈક બમ રહેતો છે, એ અને દર્શાવનાનો હેતુ છે

આ પ્રમાણે એક સામાન્ય પ્રાન્તિનું નિરસન કરી આપણે મુખ્ય રિષય તરફ વળીએ ત્યારથી સ્વદેશાભિમાન અને સ્વદેશસેવાના મન્ત્રો પ્રજાના કાનમા ટૂકાયા, ત્યારથી હુ ધારું છું કે એક ભાષાના પ્રશ્ને મહત્વનું ધ્યાન મળ્યું આખો ભરતખંડ એ મ્હારો દેશ છે, મળી તેમ જ પગમીએ મ્હારો ભાઈ છે, કાઠિયાવાડમા કે બજાણમા ભૂખે મરતાને સહાયતા કરવી એ મ્હારો ધર્મ છે—આવી વૃત્તિ ત્યારથી આપણા હૃદયમાં ઉભરી, ત્યારથી આખા દેશ માટે એક સામાન્ય ભાષા બેઠઁએ એ નિચાર આખ આગળ તરવરવા લાગ્યેલ એવી એક સામાન્ય ભાષાને અભાવે અનેક અડચણો ઊભી થાય છે, એમ સ્પષ્ટ જણાવા લાગ્યું

એ સામાન્ય ભાષા તે કઈ હોવી જોઈએ ? કઈ ભાષામા એવા રસભાવિક ગુણ છે, કે તે સામાન્ય ભાષાનું પદ વાજળી રીતે લઈ શકે ? કઈ ભાષા હાનની દિન્દની સ્થિતિમાં સામાન્ય ભાષા થવાને સૌથી વધારે લાયકાતવાળી છે ? આના આવા પ્રશ્નો ધણા નિચારશીલ મગજમા રચુરવા લાગ્યાં સાંને પોતાની ભાષા પ્રત્યે મમત્વ હોય જ પરંતુ તેટલા પરથી

મહારી પોતાની જ ભાષા સામાન્ય ભાષા થવાને યોગ્ય છે એમ દરેક પ્રાન્તનાસી યોગ્યતાથી ન જ સ્વીકારે એમ થાય તો પરિણામ માત્ર આવે એ સ્પષ્ટ છે માટે અગ્નિન ભરતખંડનું દિન વિચારી એ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવો ધટે છે એક ભાષાનું પદ આપણી પોતાની ભાષાને ન મળી શકતું હોય, તો તેટલા ઉપરથી આપણી ભાષાભક્તિ તિથિન ચર્ચાજરો, એવો ખોટો ભય રાખનાની મિત્રકુન જરૂર નથી આવે. ભય આપણામાના કેટલાક શિક્ષિત જનોને છે, માટે જ અત્રે તેનું નિરસન કરવાની જરૂર પડે છે આપણી ભાષા એવા ગૌરવને યોગ્ય અનેક કારણોથી ન હોય, તો ઉત્પન્ન ખાસ જરૂરનું છે કે આપણે આપણી ભાષાભક્તિ વધારે દૃઢ કરી, ભાષાની ને સાહિત્યની વધારે મેદા કરી, તેનું ગૌરવભર્યું પદ આપણી ભાષાને અપાનાના યત્ન કરવો જોઈએ સામાન્ય વ્યવહારમા, તેમ સાહિત્યના ક્ષેત્રમા પણ, વેપશબ્દોને અવકાશ હોય જ નહિ.

હિન્દીમા બંગાળી, હિન્દી, મરાઠી, ગુજરાતી તોરે આપ દેવીભાષાઓ સારી ગીતે ખેડાએની છે તેમા કઈ ભાષા આપ્પા દેશને માટે સામાન્ય ભાષા તરીકે સહેલાઈથી પ્રચલિત થઈ શકે એ વિચારનાનું છે તેમા નીચેના મુદ્દા ખાસ જોવા જોઈએ —

(૧) સાહિત્યનું ખેડાણ, (૨) ભાષાનું બળ,

(૩) ભાષાનો હેતુમા વિસ્તાર, (૪) ભાષાની કમિનતા.

આ ચારે રીતે તપાસતા ધણા એમ કહી શકે છે, કે ઉપર ગણાવેલી દેવી ભાષાઓ પૈકી હિન્દી જ સામાન્ય ભાષા થવાને સુયોગ્ય છે સાબળ્યા પ્રમાણે બંગાળી સાલિય હિન્દી સાહિત્ય કરતા ધણુ વધારે ત્રિશાળ અને રસાળ છે, પરંતુ એકંદરે જોતા બંગાળી સહ-સામાન્ય થાય એ સંભવતું નથી બીજા અનેક રીતે હિન્દી બંગાળીથી ચઢી જાય છે આપણા સૌનો અનુભવ છે, કે અજળગ્યા દેખાતા મનુષ્ય સાથે આપણે ભાગ્યુતૂટયુ પણ હિન્દી બોલીએ, તો અપણો વ્યવહાર નબે છે ઉત્તર હિન્દુસ્થાનમા તો હિન્દી એટલી સર્વ સાધા રજા થઈ પડેલી છે, કે હિન્દુ કે મુસલમાન કોઈ પણ તે સમગ્રી શકે છે વળી હિન્દી ભાષામા જે બળ છે, જે જોમ છે, તે તો જેણે પ્રખ્યાત હિન્દી વક્તાઓના ભાષણ સાબળ્યા હોય તે જ સહેજે સમગ્રી શકે છે તેની મીઠાશ પણ એટલે છે સમય વિચાર સમય ભાષાએ કરીને વધારે પ્રકાશ છે માન એક જ સૂચન કરવાની રજા લઉં છું, કે હિન્દી અતિરાય સરકૃત કે શરસી શબ્દોથી ભરપૂર થઈ જતી ન જોઈએ સરકૃતમય હિન્દી વિદ્વાન હિન્દુઓને સારી નામે છે, તેમ કારસી-અગ્રી શબ્દોથી ભરપૂર હિન્દી (અથવા ઉર્દુ) વિદ્વાન મુસલમાન ભાષાઓને પ્યારી લાગે છે પરંતુ જ્યાં દેશ સમસ્તને માટે એક રાષ્ટ્રીય ભાષાનો વિચાર કરવો હોય, ત્યાં લોકસમૂહના મોટા વર્ગને સ્થિર ચર્ચ પડે એવી યોગ્યતા થવી જોઈએ એટલે સામાન્ય પ્રત્યનર્ગને દરરોજ ખપ લાગે એવી હિન્દી રાષ્ટ્રભાષા તરીકે સ્વીકારાને એમ સમ્ભવ છે.

એ રાષ્ટ્રભાષા હિન્દી કઈ વિધિમા લખાની જોઈએ એ પ્રશ્ન થયે દેવનાગરી કે અરબી ? હિન્દુ મુસલમાન બેઉ કોમનું દિલ વિચારી, અને સરળતાની વાતપર ખાસ ભાર મૂકી,

ઉપાકાન્ત (સંગિત નવનકથા) ૨૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આ પ્રશ્નનો નિર્ણય થવાની જરૂર છે મહને તો એમ સ્પષ્ટ લાગે છે કે પ્રચારની વિશાળતા નેના રાષ્ટ્રભાષા દેવનાગરી કે બાળમોર નિષિમા લખાશે અગ્ની નિષિ રહામે વિરોધ છે એમ કહેવાનો ઉદ્દેશ નથી પરંતુ દેવનાગરી નિષિનો વિસ્તાર આજે હિન્દી મા જેટલો છે તેટલો અરબી નિષિનો નથી, અને યોગ્ય તેવા સહન ધરો આજે દીસે છે છતાં આ નિષિનો પ્રમ કાળમળને મોખવા વ્યવહાર રીતે કદાપલજબરેનો લાગે છે જે નિષિમા વધારે સરળતા મને તે નિષિમા પામશે એમ થકા રાખી એ પ્રશ્ન ડાચો મૂકવો નેમએ

હિંદી ગણભાષા થાય તેની વિરૂદ્ધ એક મહત્વની દલીલ માન ક્ષિણુ હિન્દસ્થાનની ન્દેશ પન્તુ મ.સ. નનાકામા પશુ ધીમે ધીમે હિન્દીનો પ્રચાર વધતો જાય છે એ શુન ચિહ્ન છે મૂળ સ્વરૂપમાંથી નહિ નીપજેની એની કારિડી ભાષાઓ—તામિલ તથા તેનગુ—મદ્રાસ નનાકામા પ્રચલિત છે એ વાત વાચારૂપે ગણ કરવામા આવે છે પન્તુ લોકસમૂહમા હિન્દીનો વિરોધ જેટલો નથી, તેટલો મદ્રાસના સિક્ષિત વગમા દેખાય છે આખા રાષ્ટ્રના હિતપ્રસંગે ચોખ્ખે કર્ક સહન કરતુ પડે એમા નવાઈ નથી મદ્રામી ભણેનાઓએ વધારે મહેનત કરી હિન્દી લીખી લેવુ એટલે જ ઉપાય જણાય છે

કેટલાક અગ્રેજ ભણેનાઓ અગ્રેજને રાષ્ટ્રભાષા બનાવવાના સપ્રમા દેખાય છે, પરંતુ એ માન જેટલી અશક્ય છે તેટલી જ ઉપદાસપાત્ર છે, તેઓ તે વિરોધે અગ્રે લામી નીન ગણ કરવાની જરૂર નાગતી નથી. હિન્દીના ધરેધરમા અગ્રેજ પેમે એ જેટલુ સ્વમાનને હીલુ-પદ આપનાર છે, તેટલુ જ અમનનિત છે ચોક્કા વખત ઉપર મુમર્મિમા નાખ્યાનદ્વારા અર્થા અર્થ હતી કે હિન્દી ભાષાઓ રોમન નિષિમા લખવાથી ધણા ફાયદા થશે. આ જાણી જેટલુ આશ્ચર્ય થયુ હતુ, તેટલુ જ અગ્રેજને ગણભાષા બનાવવાના વિચારથી પણ ધાર છે આ પ્રમાણે આ પ્રશ્ન ગાણુ ટોરાથી તે ઉપર નમ લેવાની મિનતુન જરૂર નથી

હવે હિન્દીનો વિશેષ પ્રચાર થી રીને ધાર તેનો ઉપચાર ગ્રંથો ગ્રંથો એક સાધારણુ વિચાર મહને મૂકે છે તે અગ્રે નોરી દર્ડ દરેક સિક્ષિત મનુષ્યે સરસસ્તી જેલુ કાર્ડ હિંદી મામિ. કે પ્રતાપ અથવા જન્યુદય જેલુ આપ્તાદિક વાંચવતો નિયમ કાગે ધીમે ધીમે નાય વાંચી હિન્દી એની મેરે મુગમ થશે, અને જેમ મદ્રાસે થશે તેમ નવારે મદ્રા પ મે જરૂર આવશે તો એક નાનો હિન્દી કાર્ડ માથ રાખવો પણ આગળથી કર્ક નડુ પને નહિ આપણી ગણમામા એનિજડ ભાષા તરીકે હિન્દી જાન કરવામા આવે અથવા ને એ દેશી ગણમે તર થી આગળમા પ્રવન થાય છે એમ જાણુમાં છે વળી મદ્રાસે પ્રવન તો આપણી સર પકા મામા ના પકા મદ્રામા-હિંદી. આ મેરે તેમ નરમા દેગ છે અગ્રેજી બને હિન્દીનો ઉપચાર થા તો સરનાર્થો નાખ્યા પ નિંદી સુગે જેટલા દેશબડોની મે એવી પાડન છે જે ગણસભાઓ નવારેના વગેરેમાં પા અગ્રેજને સ્થાને હિન્દી જ નવાની નેરેરે પા એમ થવા ધણા ડાળ લાગે નથી આધાર પ્રગમન ઉપર છે

નર, ના વિચાર પે મદ્રાસી જાવીજના વિચાર તેની નજ સમાત ક હુ

“ ભારતવર્ષમાં પરસ્પર વ્યવહાર ચલાવના વાસ્તે એક-ભાષા હોવી જોઈએ, એ વિષે કંઈ સંદેહ નથી જો આપણે હિન્દી-ઉર્દુનો ઝગડો જૂની જગએ, તો આપણે ભાષીએ ટીએ કે મુસનમાનભાઈઓની ઉંઝ જ ગાંધીય ભાષા કે આ વાન ઉપરથી આ સદ્ગત સિદ્ધ થાય છે કે હિન્દી અથવા ઉર્દુ મુગલ લોકના વખતમાં રાષ્ટ્રીય ભાષા બની રી હતી આપણે હિન્દીની સ્પર્ધા કરી સૈકે એની બીજી કેઈ ભાષા નથી હિન્દી-ઉર્દુ ભાષાનો ઝગડો ટેલી દેનાથી ભાષાનો પ્રશ્ન સરલ થઈ જાય છે હિન્દુઓને થોડા ઘણા ફારસી શબ્દો જાણના પડે છે ઈસ્લામી ભાષાઓને સમૃદ્ધ શબ્દોના સંપાદન કરવું પડે છે આવી રીતે લેણુ દેણુ કર્પથી, હિન્દી ભાષાનું બળ વધી જશે, અને હિન્દુ મુસનમાનોની એકતા કરવા વાસ્તે આપણા હાથમાં એક મોટું સાધન આવી પડે ”*

ગોધન ભાઈવાળે
૧૯૬, ૧૮૭૫]

‘ માળી ’ અને અન્ય કાવ્યો.

લેખક—અ મૌ સગેજની નાનકે મહેતા, બી એ

(૧)

દાસ—તેની ! ત્હમારા દાસ ઉપર દયા કરો

રાણી—સમા પ્રિયર્જન થઈ કે અને મહારા સર્વ નોકરો જતા રહ્યા છે તું આટલો મોડો સા માટે આવ્યો છે ?

દાસ—ત્હમે બીજા મધા સાથે જામ પુર કરો ત્યાર પછી જ મારે આવવાના વખત છે. ત્હમારો ડેથા દામને લાને શું કરનાનું કે તે તું પૂછવા આવ્યો છું

રાણી—મહુ મોકુ થઈ જાય ત્યારે તી આશા ગમાય ?

દાસ—ત્હમારી પ્રુષ્પનાટિકાનો મ્હને માળી બનાવો

રાણી—કેવી મૂર્ખતા !

દાસ—હું મહારા બીજા સર્વ કાર્યો તજી દઈશ મહારી તરવાર અને ભાના જુળમાં ફેંકી દઈ છું મ્હને ફરના રાજદરબારોમાં મોકલરો નહિ મ્હને નવા વિજય મેળવવા આશા કરરો નહિ પણ ત્હમારી પ્રુષ્પનાટિકાનો મ્હને માળી બનાવો

રાણી—તું શું કામ કરીશ ?

દાસ—ત્હમારો આરામના વખતમાં ત્હમારી સેવા

પ્રાત કાલે ત્હમારે ફરવાનો ધાસવાળો રસ્તો હું લીનો સખીસ-જો રસ્તા ઉપર ત્હમારા ચરણને પગને પગલે મગ્ગેન્મુખ હસેમો વધાવી લેશે

* છઠ્ઠી ગુજરાતી સાહિત્યધરિષદ માટે લખાયેલો લેખ

દયારામનો અધ્યક્ષ ૩ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠીએન્ડ કપની, મુબાઈ

સતપણ વૃથાની કાળીએ બાધેના હીયકા ઉપર હું ત્હમને મુઠાસીડ-પા સન્ધ્યા
કાનો ચન્દ્ર પાંચાઓમા થાને ત્હમારા વચ્ચેને સુમવા પ્રયત્ન કરો
ત્હમારી રાખા પાને બગતો સુગંધિત તેનનો દીવો હું સકોતીત અને ત્હમારો પગ
મૂકવાનો બાજુ મદન અને કેમરથી ચિત્તિચિત્તિ ભાત પાડી ચીનરીત

રા'ણી—અને કામના બચના તરીકે શું બોધો ?

વાસ—ત્હમારા કમન સમ નાજુકે હજીત પડી ત્હમારા કાઠ ઉપર જુવડી મેરા પેગની
દેવાની બાગા ત્હમારા પગના તાલીઆ બગોડની પાખડીઓના રાના રસથી રંગીને, કાઠક
ધૂળી રજકો લાં રડી ગઈ હોય તે સુબી લેવાની અનુના

રાણી—મહારા વાસ ! ત્હારી ઇચ્છા પૂરી પડે તું મહારી પુ'પનાટિકાને માળી થયો.

(૨)

પ્રભાતમા મ્હે સમુદ્રમા જળ નાખી

સમુદ્રના અવાર તળીઆમાંથી નિચિત દેખાવની અને વિચિત સોભાવાળી અનેક વસ્તુઓ
મ્હે ખેંચી કાઢી એમાંથી કોઈ સિમન પેઠે પ્રાપ્તતી હતી, કેટલીક અશુભાકે ચમકતી
હતી, કેટલીક નવવધુના કપોન જેવી સુદાની હતી

આખા વિસમા એકી કરેલી ચીજો લઈ હું ઘેર ગયો સારે મહારી પ્રિયા ઉદ્યાનમાં
જુવડી પાખડીઓ તોડતી એવી હતી

એક ક્ષણ વિચાર કરીને એક જરેલુ સન ધન મ્હે તેના પગ આગળ મૂક્યું, અને
કાઠપણ બોના નિના ત્વા ઉભો રજો

તેલો એના તરફ બેઠું હતું, 'આ મરી કેરી વિચિત વસ્તુઓ છે ? એનો ગો ઉપયોગ ?'

મ્હે લજ્જાથી માથું નીચું નમાવ્યું, અને નિવાર્યું કે 'આ વસ્તુઓ માટે મહારે દહકુ
પણ નથી એ મ્હે બગરમાંથી વેચાતી પણ લીધી નથી એ આને ભેટ આપવા લાયક નથી'

પછી આખી રાતમા મ્હે તે સર્વ નીતે એક પછી એક રસ્તામા ફેંકી દીધી

રહનારમા મુસાફરો આવ્યા હોમલો બધી ઉચટી લીધી અને હોને દૂરના પ્રદેશોમાં
લઈ ગયા *

(૩)

સુદરિ ! કવિઓની વીણામાંથી નીકળતા ગીતોનું સર્વ માધુર્ય ત્હારા નેત્રના એક જ
કટાક્ષથી હરી શકે

પરન્તુ તેમની સ્તુતિની ત્હને બીવડન દરકાર નથી બો તેટલા માટે હું ત્હારી સ્તુતિ કરજું-
જગતના સૌથી ગર્વિત મસ્તકો તું ત્હારા ચરણ આગળ નમાતી રહે

પરન્તુ તું તો જેમને કાંઈ ઝાળખતુ નથી એવા ત્હારા રનેલીઓને જ આરાધે છે
અને તેટલા માટે જ હું ત્હારી આરાધના કરજુ

* ગવિન્દનાથ ધોરને મુરોખતુ મોળવ પ્રામદ મજુ ત્યારે જ દિટે એ બાબા !

લલિતનાં કૃષ્ણે. ૩. ૧-૦-૦ એન એમ, ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

હારી સુવદિત જાહનતાઓ સ્પર્શથી રાજર્ષિને પણ ગોલાવે
પરન્તુ તુ રાણીદુ વાળરામા અને હારી ગરીમકુ ધર આર દરવામા જ એ વાપરે છે
અને તેવી જ મૂલને હારે માટે પૂજ્યશુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે.

(૪)

શ્રી ભતિ ! તુ માત્ર ઇશ્વરની જ કૃતિ નથી મનુષ્યોની પણ છે તેઓ હને પોતાના
હૃદયના સોદરથી અલિન કરે છે

• કવિઓ હારે માટે વચ્ચનાના સુવર્ણમય તત્ત્વથી ભજન ગુણે છે, હારા સ્વરૂપને ચિત્ર-
કારો દિનપરદિન નવું નવું અમરતન અર્પે છે

હને અનુકૂળ કરના, હને આચ્છાદિત કરના, હને વધારે મુશ્કેલી આપનારા, સમુદ્ર
પોતાના મોતી, ખાણો પોતાના સુવર્ણ અને ગ્રીમના ઉગ્રાન પોતાના લુપ્તમ ખાખી દે છે

પુરુષોના હૃદયની આલેશ્યો હારા યોગને રિચ્છિત કર્યું છે

તુ અધી શ્રી છે, અડતુ મન છે

(૫).

મધ્યગરિએ અન્યાય નેના તત્પર થયેલો પુરુષ બોલે 'અત્યારે મહાર ધર છોડનાનો
અને પ્રમુતે ગોધવાનો રખત છે અહા ! અત્યાર સુધી મૂલને અદિ માયામા કાણે બાધી
રાખ્યો હતો ?'

પ્રભુએ ધીરેથી કાનમા કર્યું " મહે " પરંતુ પુરુષના કાન ગંધ હતા

મોહમા બાળકને રાખને તેની પત્ની સમ્યામા એક માલુ ઉપર શાંતિથી ઉતરી હતી.

પુરુષ બોલ્યો, 'આટલો રખત મૂલને મૂર્ખ' બનાવનાર હમે કાણ ?'

ચેના અંતરે ફરી હતું " એ લોકો પ્રભુ છે "

બાળક સમ્રાજી ની ઉચ્ચ અને માતા ની પામે, કાળાયુ

પ્રભુએ આત્મ હતી, 'મૂર્ખ ! હોમો ગટે હાર ધર લાગીસ નહિ પ તુ હજી પણ એણે

સાલગ્યુ નહિ

પ્રભુએ નિ આત્મ મળી હતું મહારે દ્વાર મૂલને તજી જ મૂલને સોષના કેસ બંધ છે "

નિમંત્રણ.

લેખક — રા કનુભાઈ અચાભાઈ દેસાઈ, એન એમ એન. એસ
પધારગો, બન્ધુઓ !

આજના મહા ઉત્સવમા ?

ઉત્તર ?

પરતન — પરાધીન

પ્રજને ઉત્સવ કેવા ?

પરાધીન — શકિતહીન

નિ ઇત્ત

કાવદાધા પધાયની

પ્રજને ઉત્સવ ?

હા — બા — હા

એ ઉત્સવમા ય

આપણે નાગરાના આતુ

ઉન્હા ઉન્હા

અને અન્નરની ગૃહાના

હી દીઓને ચેરના

અપમાનની એ રહવા

આજ રાખનાના

અપવાસ એવાની

દશ હન્દ્રિઓને અને

મનને સવમમા રાખી

કરનાની પ્રભુપ્રાર્થના

રાજ્યકર્તાના ન્યાયાસનથી ય

અનેક અસો સમથ

મહાન પ્રશુન્ન

ન્યાયની ગાદી પાને

આપણે નોંધાવવાની

આપણી ફરીઆદ

અને એ પ્રાર્થનામાથી ય

આપણે લેવાનો, આપણા

જીવનનો આદેશ

બન્ધુઓ ! પ્રુણ પર્વ છે

જન્મની શ્રાદ્ધતિથિ છે
 આસુભરી આપો
 એવં અજનિ અને
 એ અજનિથી -રેતા
 નેનનના, નંદનનના,
 બ્રાહ્મણના, એકતાના,
 સમતાના, સદ્ગતીના,
 આત્માની ઉત્તરિના,
 મિન્દુઓ
 ૧. ૬થે -સમરે
 અને પ્રત્યુત્ત માનના
 ૮ નનમા પ્રેરે
 એ નના મનન,
 અજની પુણ્યનિધિએ
 જાણુઓ આજ
 તારીખ ૭ એપ્રિલી
 ઇતિદાસ મનુર
 નરેને એ દીનમ
 અને તે પત્રીના આડે
 આજ એકતાની મહાર
 મન્દુઓ, આપણે
 હીન્દુ-મુસલમાન
 એક માતાના સતાન
 કૃતિમ અને માથ પેવાની
 ભિન્નતાથી ભેદાનના
 કૃતિયા એકત્ર
 ભૂનેના ભાણુઓના
 પુન સમાગમ
 એ સમાગમની-મહારની
 આજ શુભ જન્મનિધિ,
 અને એથી જ ઉત્તમ
 પરતત્ર પ્રગને
 મહત્તાના ઉત્સવે

છ,

અન્તરાયો છે એમા,

ના પોની

નાગી છે એને
 કુમ્ -મ્ રેખા
 તેથી જ આપણે
 અમુને એ ઉત્તમ
 પગલ પ્રગળે
 બીજા ઉત્સવો તા ?
 આંસુની અજનિ આપના
 પીરાઓ સભારણે
 હી રીના સભારણ રીર
 ગામિ બદાન-ગ્રે
 અને અન્ય બનુઓને
 અમારને અનુગની ડગી
 મહામાં કારને
 ગ્રીઅનનાના બામના મ બુઓને,
 પગમીઓ,
 સર્વરી ગાધી-ગ્રે,
 બનુબદ્ધ મદન-મેળીના-ને,
 ગણીના અને દટર અનાઓને
 ઉન્ડેમિની એક્ટને
 અને આખરના
 બાદશાહિ સ દેશને
 સમજવાનું, અને
 રીખાનું, પરત પ્રગળે
 આદરેથી ય બદ્ધ છે,
 અને આજના ઉત્તમે
 નથી જરૂર
 રધારે પરમ્પરાની
 મનુઓ નાવજો
 અજના મહાહિ સવે
 રોનાની થોડી ધીગજ
 નાવજો વધારે
 આરજો, આવજો
 બાદશાહ એકતાના
 નવ સજન બેસ
 અને દેસ
 બનુની પુત્રિયિએ

લક્ષ્મી ભાવના.

લેખક — ગ. નરસિંહ-નરસિંહ.

પ્રિય સુહૃદ,

વસતનુ આગમન થતા જ આખાનાડીયુ કોરનાના ઝીણા ઝીણા મધુરા ટુમથી ગાછ રહે છે. શુ પાલને સ્નેહના આમનણ થતા હશે ? સર્વના ઉદયે સરોવરમાં કમળો નિકમના માટે અને ચૂના ઉદયે સાગરમાં ભરતી આવે આપણા જનમાં એવો કાષ્ઠ પ્રસન્ન આવે છે કે જ્યારે આપણા હૃદય-કમળનો નિકાસ થાય અને રોહની ભરતીની હૃદય ગંગા મારે ?

વપાસતુમા આકાશ કાળી વાદળીઓથી ઘેરાઈ જતુ હોય અને તે જ્વેતા હર્ષમાં મધુરો કેદાર । રાત્રે રહે આવો મધુરો કેદારન આપણા હૃદય-કુળે કાઠ વખત થાય છે ખરો ? વાસણોનો એક જ મનોહર સૂર નીજળતા હરણના હૃદયો તે તરફ ખસાય અને તે તાનમાં ગુજ્જર બની જતા આખરે વૌધાવ-એવો સૂર આપણી હૃદયમસીમાંથી કાષ્ઠ વખત નીકળે છે ખરો ? કૃષ્ણ-મસીના નાદથી ગોપીઓ ગાડી બની અને નિન્દ્ય બની તૃણ સમીપ દોડી ગઈ સ્નેહ-ગીતોના નાદસુણી હૃદય નિન્દ્ય થાય છે ખર ? તૃણ તો રામેશ્વરી રાધા સાથે રાસ રમ્યા અને તૃણચ્છે ગોપીઓને પણ રાસ રમાડ્યા હૃદયને પણ આવી રસેશ્વરી રાધા મળે છે અને આના રાગદ્વાર ગસમા હૃદય રસમય બને છે ?

તે જ સમય આજનો છે આ મગન-શુભ-ઉત્સવનો દિવસ જીવનમાં એક જ વખત આવે છે અને આ ધન્ય ક્ષણ તો અદ્વિતીય જ છે લગ્નની પવિત્રતા અને ગંભીરતા નથી પ્રાક્તિના મત્રોચ્ચારમાં કે નથી સુસ્વરે ગવાતા કિન્નર કૃતિઓના લગ્ન-ગીતોમાં કે તમારા ઉલ્લસના આત્માના ઘેરા ઘેરા ગીતમાં જ આ પ્રણય-ધનિ છે એ સગીનની તાનમાં જાળી

* નોંધ — એક સ્નેહીના લગ્ન પ્રવચનમાં મિત્ર તરફથી આ પદ નવાના છે. યમ એ આર્ય-સસારમાં જન્મનો ગર્ભાર ને અતિ મહાનનો પ્રક્રમ બલાય છે તે વેળાએ નવ વિવાહિત વપૂવરને લક્ષ્મી જે નીરતાનુ અને દાપદમમત્ત સૂચન કરવામાં આવે એવી રીતે આપણા પુરાણ સાત્તમગરોએ લક્ષ્મી વિધિ ધરી કાળી છે વળી પતિપત્નીને દુહાના શુભનો તથા મિત્રો તે પ્રસન્નને ઉચિત ઉપદેશ કરે એવો સ પ્રદાય આપણે આજના કાળથી આવતા માલ્યો છે હાલના જમાનામાં લગ્ન-ક્રિયાનુ સ્વરૂપ દૈનિક આરો વીસરી જવાતુ છે, તોપણ જેમ બીજા કૃષ્ણેષ્ઠ પાશ્ચાત્ય રીતો આપણા જીવનમાં દાખલ થઈ છે તેમ શિશિ-તત્ત્વમાં લગ્નપ્રસંગે વર-કન્યાને અમિતદલ પત્રો લખવાનો રિવાજ ફેલાતો જાય છે આપણી અસલની વચ્ચેને ઉપદેશ આપનાની પ્રથાનો ઉદ્દેશ એમાં જળવાતો હોવાથી એ પદ્ધતિ કન્યાના તેમ છે-આ પત્રમાં જીવનમાં લક્ષ્મી મહત્તા દર્શાવતું ન્નં થ તથા પતિપત્ની પ્રત્યેની શુભ-છાદિ હરીકૃત કવિશ્રી રા નાના-લક્ષ્મી રોચીમાં તસિકતાથી વર્ણવી છે તેથી આ અમિતદલ પત્ર પત્રરેખાની કળાના નમુનારૂપે હોવાથી.

રુપાદ-

અમૃતલાલ સાધવલાલ શાસ્ત્રી

ત્રિપાઠીએક કંપની, મુબાઈ

જ છે એ ગીતનો આતાપ મેળવ અને તારો આજનો નવો મિત્ર-જીવનભરનો મિત્ર અરે, અનન્ય જીવનનો મિત્ર-પોતાની હૃદયવીણામાં એ ગીત મારી પેંડે ઉતારશે તું ઉરતાલ જની તારીમ આપ અને જો લે પગી આખા જીવનમાં એ સંગીનની મીઠી મોઢી ભર્યા

તે જ અમય-દિનસ-આજનો છે કે હ વ-કુળે કાચનો મીઠો ટુકડો સભળાય, મોઢાની ચપુરી કેમયે સભળાય અને હૃદય-સાગરમાં સ્નેહની ભરતીયે આવે આજે જ વીણાનો નહિ સાબળેનો અપૂર્વ સ્વર સભળાય અને હૃદયને વિન્દુ જ બનાવે કોઈ કહેનો કે એ સુ-ક્રપાથી આવે છે? અદૃશ્ય વીણાના તાર ઝલુઝલે છે અને આત્માને ઘનઘન નંચાવે છે વીણાના તાર ઉપરનો કેમકે અશુભીઓનો કેમકે સ્પર્શ પણ અભળાય છે? ગણેશ્વરી ગમે અગીના આજે પ્રથમ ઘર્ષન નથી થતા? જીવનની 'ઉપા' આજે નથી ઉગતી?

નગ્ન કોનું? એ હૃતોનું કે એ વસ્ત્રોનું? એ હાથોનું જોડાનું નગ્ન દોષ તો મિત્રને મળના થતા હૃત-ધુનન લગ્નમાં જ ગણાવા જોઈએ આ માની-ઉભવના હ પોની પ્રથિને આમ વચાયે રથાન છે? સ્નેહની પ્રથિથી જોડાનું તે લગ્ન અને હાથોનું લગ્ન તે અતરના સ્નેહ-વ્યવની બાથ પ્રતિના કેમ ન દોઈ શકે? અને તે પ્રતિના એ જ છે કે આત્મા આમા સન્ધ્યામિ આ પ્રતિના ઉપ જ અત્યજીવનનો આધાર છે

તમાગ પગપગ હવના પ્રીતિયોગની રાત પૂરી રીતે નહીં જુડે? નખનાને અગિ ૧૦ છે? હૃતનીના પ્રેમનિવે તો એટલું જ હી સમય કે —

“હૃદય સ્વેષ જાગતિ પ્રીતિયોગ પરસ્પરમ્”

જના તમાગ પ્રીતિ-યોગનો મન તો એ જ છે કે — ‘મા! જીવનનો હૈ મારી જીવન સપ્તી કીને અને સ્નેહના ગ્લ ગેગાન નહિ પણ પરસ્પર પ્રીતિમય થાય સ્નેહની તારો અપાર-થેવા અને જીવન મુખદ મર્તે’ ‘પત્ની-પ્રેમની ભારના તો એ જ છે કે “મોડ જોડ” મની? ‘સાઝ સાઝ’ કથ, એવે એ બીજા તણા, એ સદયાર અનુન “આ જ નમાત સ્નેહના અતૈતભાવ એ અનુભવ તમે અનુભવો ‘અનુનવનાઈ મગે કો આત્માના ઉભાનું ગાનાઈ મગે કો તુમ હ વના વમતે” પ્રેમી મારી શુભેટ આજે મરગ થાન છે અદિથી જ ‘પ્રજ્ઞ-નિકાસ’ શરૂ થાય છે ‘પ્રજ્ઞનામાં પગના’ આજથી જ મગાય છે અને એ પ્રનુતાને પાગી પ્રનુને પામગો જીવન પ્રજ્ઞ વિના સાર નિરૂટે? આ અમાર અમા વમા પ્રનુને પામ્યા વિના છુટકા છે?

ધમ-પત્ની તો ‘સ્નેહ ને આનંદ કેરી દેવી’ કહેનાર, તો સ્નેહ અને સૌજન્યના નાન તમને નહિ મગે? એ દેવી-હૃદયની રોડ રાસ્ટ્રી-પનોતે પચને તમારા ગૃહે પધારે તો નમે ત્રાગન નહિ દરો? આગલે કુરાડા વેરશે? મોતીની મામાના તોરણ બાધરો? અને તે નહિ મગે તો હૃદયના ઉમંગકાથી ઉભરાઇ જતા હૃદયના અશુ-નિ, એથી આગા નહિ પગિ? તમાગ હ વમનનું આગા તો એ મોરા આસુઓના પરિત જગથી જ ઊટતે અને આગલે સ્નેહ-ગમના સાથીઆયે પૂરજો, તમારી દેવી કે જેને તમે ભવિષ્યમાં

“ ત્વ જીવિત ત્વમસિ મે હૃદય દ્વિતીયમ્
ત્વ કોમુદી નયનયોરસૃત ત્વમન્ને । ”—ભવભૂતિ

કહી સમાવગો તેને એહના આલવાયે આગત નહિ દેણ ?

એ પેનીના રિમત-કુડા આગળે વેરાય અને ચતુરી સૌરભ ઉડી ને તેા દેવેને પણ આ નદન-વન જેની ગૃહ-કુળેમા રમના આપનાયુ મન થાય, તમને રનેહ-અમન-નુ પાન કરાવે એ જ “ રસિક ચતુર રમણી રજકણુમાથી તલ બતાવે ” અને હ થને હસાવે પડી કર્તે છનના ઉણુપ ગહેને ? આપુ જ છનના હસ્યા કરવા અને હસમુખીના કાવચ પ્રભાવના પ્રનારમા સાર્થના નેન કર્યા કરનાનુ અને તેના રનેહાળી-ઉદાર હૃદયના રનેહ-હિરોળે જુનવાનુ. આ બધી એહ-યોગની જુદીજુદી રિધિઓ છે તમે એ બધુ અનુભવો એટલે એ દામ્પત્ય-જીવનના મીઠા અનુભવોના અમરજો તમારી કવિતામા ઉતરશે અને તમારી રનેહ-ગીતાના પાદો રનેહ-યોગીઓ અટોનિય નાચ્યા જ કરશે

સાર આજે તમને-ઉભયને શુ આપતુ ? ના. એવા હૃદયના ઉમળકા સારી લાગ-વુઓ અને રનેહનેના હૃદયના અભિવદન એનાથી વિશેષ શુ આપી શકાય ? તમા ઉભયના જીવન પ્રભાતે ખીનના સુખર જુનામના દુઘે જેના જ હસતા રહો, અને જીવન એના જ મુગન્ધવાળા બનો જીવનને ઇન્દ્રિયજન્ય વાસનાઓના સ્પર્શથી કરમાઈ જના દેવો નહિ અને જગત્પતી પાશન વૃત્તિઓનો છાયડામે નહિ લાગે તે ધ્યાનમા રાખજો જીવન-કુસુમને પ્રેમના પ્રકાશમા ખીનના દો અને જીવનને સુદર બનાવો તમારા જીવન-માર્ગો રનેહ-કુલ-કાથી પથરાયના રહો આત્માના ઉઠા ગીતોથી તમારી હૃદય-કુળે ગાજી રહો અને અભેદ-વૃત્તિનાળા દામ્પત્યજીવનનો આદર બનાવો રનેહ અને વાતસલ્યની મીઠી લાગનાઓથી તમારા હૃદય પોષો અને ગૃહ-જીવન ઉઠેરો કુદરત સુખની પરિસ્થિતિમા ચરીત્ર જુપડીમાથી પણ અનુભવો આર્ય સંસ્કૃતિને ઓભાવનારા ગૃહસ્થાશ્રમના અતિથિ ધર્મ-જુતલયા-પ્રાપ્તિ માત્ર નહીં પ્રેમભાન-તમે જુદી જરો ? દયા, દાન અને દીનવાના સૂત્રો તમારા જીવનમા સંજો માટે ગુથી દેજો. આ મારી શુભેજઓનો સાક્ષાત્કાર તમને સાચો અને તેને માટે પરમકૃપાળુ તમને દીર્ઘાયુ બધી અખડ સામર્થ્ય આપો. હિત શમ્

દેખિ

લેખક — હસમનગન હુન્નિલાલ ધ્રુવ.

(ચિત્રદાર — રમિલદર પાન)

(ગાન અકથી અનુમ્તાન)

અમી મિનિટ પડી રહેતું આનીને ટોપી ઉતારીને ઉભો રહ્યો

મિસિમ્ કૉનિન્સે તદને કહ્યું “ મિ રેન્ડર તમને યાદ છે કે, એક ન્હાનું નર્સ તમારી

જના દવાવા માટે મોકલ્યું હતું ? ”

“ હા યાદ છે, કેમ ? ”

“ ક્યારે, એ ? ”

“ ઘણી કરીને નવેમ્બર મહિનામાં ”

મિસિમ્ કૉનિન્સે કહ્યું, “ શું થયું હતું દુતગને, કહો નોંધએ ? ”

“ કાનઉપર ધા પડ્યો હતો તે દિવસે સાંજે હતું કે, મિનાડીએ તેને બચત હતું

હતું કાન થોડાક મેં કાપી નાખ્યો હતો—આ જ કે તે કુતર ? ”

“ તમને શું લાગે છે ? ”

“ મને તો એ જ લાગે છે બરાબર એવું જ આ દેખાવમાં છે—તેણે અત્યારે એ

ચહેરો મોઢું થયું છે ”

મિસિમ્ કૉનિન્સે કહ્યું, “ હા, મિસ્ટર રેન્ડર, એ જ કુતર આ, વીક ઉપમાર થયો

ચરબાકર તુન ”

રેન્ડરે ફરી પાછી ટોપી ઉતારી

મિસિમ્ કૉનિન્સે શોફરને હુકમ આપ્યો, “ ઘેર ” મોટું ફરી પાછી ચાનના નાળી

કપિન આટલો વખત માથું નીચું કરીને બેઠો હતો હવે બોલ્યો “ મિસિમ્ કૉનિન્સ,

આનું કંઈ જ પ્રયોગન નહોતું આપે કહ્યું હતું કે આપનું કુતરું છે એ જ ચર્ચે હતું, ”

મિસિમ્ કૉનિન્સે કહ્યું, “ બરાબર છે, તો પણ કોણ જાણે ગમે એટલું તોને અમે

તમારાથી તદન અપરિચિત એટલા માટે—”

મોટરકાર ઘેર આવી પહોંચી કપિને બોલ્યું કે, રિજન્ટસપાર્કની ધણી પામે છે—

જુદાએ કહ્યું “ આજ અમે આપને ધણી તકનીક આપી, મિસ્ટર મહેતા આવો મો

ખૂને જાન ”

કપિને પહેલા તો “ ના ” કહી પણ હેન્ટે સ્વીકાર કરીને, તે એમની સાથે ધ ની

અન્ડર ગયો.

થોડી જ વાર પછી જા આવી દૈનિક આટલો વખત કપિની પાસે તેને અડધીને બેઠો

હતો પારકાને ઘેર આનીને નવા માણસોની અદર પડીને તે મલો અસિધાણો પડી ગયો.

હતો. તેર મ્હા પીતી વખતે કટની બધી એની કુદાકુદ-અને આજ અહિયાં તો તેમાંનું કંઈ જ નહોતું.

કપિ ન વચ્ચે વચ્ચે ટેગિના તમ્મ જોતો હતો અને તેનું હૃદય અત્યંત ધબક ધબક થયું હતું. તરિ જો પહેલેથી જો બાળી રાગો હોત કે, “આ પાત્ર મહિના પાછી કુતંગને એને પરિત્યાગ કરશે તો તો, એના ઉપર એ આટલી બધી માયા થના દેત નહિ-પણ હવે, હવે મધ બાગતનો મોક કરનાથી શું થાય?”

કપિ ન વચ્ચે વચ્ચે ટેગિના તમ્મ જોતો હતો.

મિસિસ કૉનિન્સ કપિની મનનો ભાવ સમજી રહી હતી. મ્હા પીરાનું પૂરું થયું પછી, ઊઝરીને ખીમ ખામ્યા વધ જાહેર, ફરીને તેણે વાણી કહીને સમજાવી, પણ ફરંગ

કાઠપલુ રીતે પોતાનો હક ઊઠવાને રાજ થઈ નહિ એટલામા એણે ચેત્ અને કૌનર ખરી-
વાને માટે નોકરડીને દુકાને પણ મોકલી ધીધી હતી

ચેત્ અને કૌનર આનતામા જ રતોરાએ ટેમિના મળામાંથી જુનો કૌનર નહાડીને
કપિયાના હાથમા આપ્યો, નવો કૌનર ખેરતા ટેમિ ખૂન હક કળા લાગ્યો પણ, નહાતું
કુતરે ! એવડી મ્હોની ઊકરડીની સાથે તેનું જોર ક્યા સુધી ચાલી સે ! ઇનોગએ તેના મળામા
નહી ચેત્ અને કૌનર ખેરાવ્યા મોઢાના પગ સાથે તેને બાધી દીધું

કપિન ઉઠીને ઉભો થયો તેણે કહ્યું "મિસિમ્ કૌનિન્સ, હવે તારે વિદાય "

મિસિમ્ કૌનિન્સે કહ્યું, "હમણા જ જગો ?"

ટેમિ તરફ કપિન પૂર કરીને ઉભો હતો ઈનોગએ આનીને તેની સાથે ગ્રેપ્ટેન્ કરીને
કહ્યું, 'તમારી દયા હુ કદિ પણ જુનીસ નહિ કુતરે મ્હોનીડુ કે એટલા માટે મ્હોરો
અપરાધ ના ગણજો દો, મિ મહંતા"

કપિને કહ્યું "અપરાધ શાનો?" તેને ઇન્જ થઇ કે, કુતરને મમાગીપૂરેલ રાખવાને
માટે, ઈનોગને હુ મ્હોજ જનામલુ નહ પણ તેના અન કરણને કમ ન થના લાગ્યું મ્હો-
માંથી વાતને બહાર કરી રાખ્યો નહિ

મિમિમ્ કૌનિ સે કહ્યું "શુક્રમાય મિ મહેના ! તમાગ સૌજ થથી હુ મુકથ થઈ છુ
તમને ખેલાગી જનાને માટે મ્હોરી 'કાર તમારી વાટ જુએ કે'

કપિને કહ્યું, "ઉપકાર થયો 'જા'ની મ્હોને જરૂર નથી હુ આનતો જ ચેર જઇશ
આદિ નજીકમા જ કે ને શુક્રમાય "

કપિન એ ખ.માંથી બહાર આવતા જ, ટેમિએ જાણ જણાવ કરીને ચેતને આચડા
મારીમારીને હવે સાદે નીમો પાડના માડી સિડી ઉપરથી ઉતરતા ઉતરતા કપિયાના પગ
હજના લાગ્યા સિડિનો 'બનિટર' પકડીને કોઇ પણ ગીતે તે નીચે ઉતરતા લાગ્યો ટેમિની
બાકુગ ચીમો તેના જાનમા જણે ગાગેલા પોતાની માફ પ્રવેશ કરતી હતી ત્રીજો માળથી
બીજો માળ અને બીજો માળથી કોણતગીએ આનીને, ટોપી અને નાકડી લેવાને માટે કપિન
દૌનમા જાને ઉભો રહ્યો ટેમિનો રતર હજ પણ તેના જાનમા આનતો હતો

ધગતો નોમર ટોપી અને નાકડી તેના હાથમા આપીને, બાજુ ઉઠાડીને, તેને તીચો
નગ્યો ગજમાગ ઉપર આનીને ઉતાનમે પગને કપિન થો તરફ આનતા લાગ્યો

૪૦

ચેર ખેલાને, લેસ-કી-વતી જારણુ ઉઠાડીને, ટોપી અને નાકડી લૉનમાં રાખીને
કપિને, બીજો માળ એકદમ પોતાના ચપન-કામા જાને બાજુમા મથ કરી દીધા વધુમાં
એકાએક પોતાનું પ્રતિજિન લેઈને તેણે પાર્યું 'કાઠની પણ સાથે મેગાપ ન થયો એ સાદું જ
થયું " તેની આખો બેસી ગઈ હતી, -આમથી ઉભરાયા કમ્તી હતી એક અને ધીવડી
કુજ્યા કરતા હતા

કોટ અને ખમીખનો ડોનર ખોલી નાખીને, એક આરામ ખુરશીમાં કપિન દળી પડ્યો. એમને ધેર સિંહો ઉપરથી ઉતરતી વખત, લોલમાં ઉભા રહીને, ટેમિનુ તે હૃદય-નિદારક—ફદન તે સાલળદો આ થો હતો, તેના જ ઉપગઉપરી ચાતુ પડ્યા તેના કાનમાં સલગાના લાગ્યા થોડાક વખત આખો મીચીને કપિન ચંચા પડી રહ્યો કલ્પનામાં તેણે જોયું કે, એમને ધેર ટેમિને બાધી રાખ્યો છે બેરો બેરો, “ઉ” “ઉ” કરીને આખો વખત તે રોમાં કરે છે, કોઈ પણ રીતે તે છાનો રહેતો નથી વિચાર કરતા જતા કપિનની આખમાંથી ટપ ટપ કરતા આસુ ટપકવા લાગ્યા.

* એકાએક કપિને ઝમાય બહાર કઢાડીને આખમાંથી આસુ હોઠ નાખ્યા તેના મનને થયું—આ હું શું કરે છું!—રોઉં છું! પુરુષ માણસ અને કુર્મળ સ્ત્રીની માફક રોઉં છું!—
ઠિ ઠિ—

કપિન પડી એકદમ ચંચાથી ઉભો થયો ખીસામાંથી પાછપ અને તમાકુ બહાર હઠાડીને ખારીની પાને જઠને તે બરવા લાગ્યો જલે ઝથ થયું જ નથી, એવો ભાવ મનની અંદર ઉત્પન્ન કરીને તે ચુલુચુલુ કરતો એકાદ ઝથેજ હારપરસનુ ગીત ગાતો ગાતો તાને વાળે કાપેટની ઉપર પગ ઠાકવા લાગ્યો.

પાછપ તૈયાર થયા પડી, દીવાશળીને માટે કોટના ખીસામાં હાથ નાખતા જ, ટેમિને કોનર હાથમાં આન્યો. તે બહાર કઢાડીને મેન્ટલ શેફ ઉપર રાખતાં રાખતા, ફરી તેની આખો આસુથી ભરાઈ ગઈ તૈયાર કરેલી પાછપ પાડી ટેમન ઉપર નાખી દઈને, ચંચુઉપર તે બેસી પડ્યો બે હાથે મ્હો ઢાળીને ફરી પાછુ તે રાવા લાગ્યો.

અત્રે સાડાસાતના શુભારે લેન્ડલેડિએ આવીને કપિનના રાવન-ખંડુ બારણુ ખખડાવ્યું તેણે કહ્યું “ચતારાય, તમારે માટે ખાનાનુ લાવું કે?”

કપિને 1 હેનેથી જ નક્કા કરી રાખ્યું હતું કે, ધેર આજ ખામશ નહિ—પીરસની વખત લેન્ડલેડિ નગ્ની પુઠો કે, ટેમિ કના ગયો, તેનું શું થયું, ઇત્યાદિ તે વખત કંઈ પોતે પોતાને વારી ન શકે તો—લેન્ડેડિની ફજામાં—એ નેટાડી શરમની વાત કાન પડી જે થવાનું હશે તે થશે તેથી જ કપિને જવાબ દીધો—“ના મિસિસ બેન્સ—ના, હું હમણા જ બહાર જઉં છું ધેર ખાવાનો નથી.”

લેન્ડલેડિએ ધાર્ડ, કાચ બહાર કાઢ જ્યાંએ આમત્રણ હશે ખાનાનુ બચ્યું—તે ખુલી “પણ ચઈ તેણે પૂછ્યું”

“ટેમિને માટે ખાનાનુ કંઈ ગણું કે?”

“ના જરૂર નથી”

લેન્ડલેડિએ ધાર્ડ, ટેમિપણુ તારે મેકની સાથે જવાનો હશે, ત્યા ખાતો આવશે તેણે પૂછ્યું, “તમને પાછા જતા કેટલી રાત થશે, મહાશય?”

“ અગીઆ ”

“ રી- ત્યારે માગણીને તાળુ નહિ માર હોંનમા મીલુનના અગમત્રી રાખી મુગીરા ”

“ ઉપમા, મિસિસ વેન્સ ”

મોટા ટાય થોડાને કપિન મહાર આ થો તેણે નિચાર કર્યો ચાગો, હાઈક પાકમા જઈને એનું તે તરફ એક ઓમનિયસ જતી હતી કપિન કુદીને તેની અન્દર જઈ બેઠો. રીન-ટસ પાકની નીચક આનતા જ તેને કઈક માલ આયુ ઓમનિયસમાથી તે ઉતરી પડ્યો. મિસિસ કૉનિન્સના થ તરફ તે ચાનના લાગ્યો.

તે વરની રહામે જઈને રસ્તાને બીજા માણુએથી, ત્રીજા માણે જે ખામા એમીને તેણે મહા ખીધી હતી, તે જ ખડતલક તે જોઈ રહ્યો. ખુ ની જહારીમા થઈને અજવાળુ બહાર થયું હતું કોઈ પિનાનો વગાડ્યું. દોષ તેવો અનાજ કાનપર આવ્યો હતો ટિપ્પીના શેવાનો અવાજ સમજાતો ન દોનો.

કપિને પાછું રોઈ રોઈને આટને વખતે કંદાય એ મુખ રહ્યો હશે. આખો વખત કોઈ કંઈ શેના કરે? માણસ પણ રહે નહિ, તો આ તો કુતર !

કપિન ધીમે ધીમે ધરના પારણાની નજીક જઈને ઉભો રહ્યો બારણે મોડેલુ વીજળીનું બટન દમાયુ.

થોડીક રીડી પડી એક નોકરી બહાર આનીને ઉભી

કપિને પુણ્ય, ‘આ ધરમા એક નવો કુતરો આવ્યો આ થો છે,’ તમે તે જાણો છો ?’

નોકરીએ કહ્યું ‘હા જાણુ છું.’

‘તે-મટેના—મહારી જ પાસે’ હતો. ‘જ રહાજે તેને સાથે લઈને આ થો હતો—’

નોકરીએ તેને અટકાવીને કહ્યું ‘ખર હે મહારાજા! આપને મટે જોયા છે હું જ મહા લારી હતી.

‘ઓહ—તમે? ઠીક, જુઓ—મહારા સાલ્યા જતી વખત કુતરો પણ જ શેનાલા થો હતો અત્યારે તો હવે એ શેતો નથીને?’

‘ના, હવે તો એ નવી શેતો તમારા સાલ્યા ગયા પડી થશે વખત મુધી એ શેરો હતો મિસ ફોરાર તેને કેટલા લાડ કરના નાની કેક મિમકુટ એ બહુ ખાવાને આપ્યું, પણ કુએ તેજે આપુ નહિ થોડીકવાર પડી ને ચૂપ રહ્યા ખરો—પણ વન્ને વન્ને હજી પણ થોડ કોઈવાર ‘ઉ’ ‘ઉ’ કરીને રીડી પડે છે.’

મહા મનને આમુ રોજી રાખીને કપિને પુણ્ય, ‘અત્યારે એણે કંઈ ખાધું છે ખર ?’

‘તે તો જાણુ નથી, મહારાજા તોયે મિસ ફોર્ગ રસોડામા આનીને થોડક ટાટ-ફાઉન અને થોડોક રાઈસ-પુડીંગ, આ થોડીક વાર થઈ તથ મહા હતી આપ અદર આવજો ? મહારાજા જોઈને ખર આપુ ?’

કપિને એમએક કહ્યું ‘ના—ના—અત્યારે અદર નથી જતું હું બીજા કામે જઈ છું ચુંક નાહત.’

“ગુડ નાઈટ, મહાશય”—કહીને નોકડીએ બાણું બધ કંઈ જપિન લાગે નિ સામે નાખીને, ધીમે પગે એક દરવાજામાં થઈને રીજન્ટસ પાર્કની અંદર દાખલ થયો. આ વખતે દાર્ઘ્ય પાર્કમાં લોકોની સંખ્યા જેટલી મોટી દોષ છે તેવું અહિંયા ન દોષ તોયે દીરા અગત્ય હતા.

અહિંયા ત્યાં લોકો પણ ફરતા હતા કપિય જોળતો જોળતો તે જ બેન્ચ ઉપર જાગે એટલે બેસીને વિચાર કરના લાગ્યો “આશ્ચર્ય! આ જ રેમ્પો તે મળ્યો હતો, અને આ જ ટેકાણે તેને શુભાન્યો.”—શ્રમાય બહાર દુકાડીને કપિયે આખો દોહાઈ

• જેમી બેસીને કેટલીયે વાતના તે વિચાર કરના લાગ્યો આ પાત્ર મહિનામાં ક્યારે કુતરાએ તું કંઈ હતું, એ બધું એકે એકે તેને યાદ આપના વાગ્યું હમેત જ્યારે તે સ્થના ગેનો નાગે લીધા પછી બહાર નીકળતો, ત્યારે ટંમિ પણ તેની સાથે સાથે મહાર આપવા જાગે જોરપૂનક તેને અંદર પુરીને બારણા વાસી દેના પડના રોજ મ્હાને જ્યારે તે વેર માણે આવતો, ત્યારે બારણું ઉઘાડતા જ તે જોતો કે, તોનમાં ટંમિ અપ દીને બેસી ગયો છે તે અંદર આવનાની સાથે જ ટંમિને કેટલો આનન્દ-કેટલા ધમપણ! મરેજર ગાડાની માફકતે વતતો, મ્હાની વખતે બેરો બેરોએ બિરુટ ખાતો રહેના તો કપિન ટંમિને વાગે સગી કિમ્મતના *Dog Biscuits* વેચાતા લાગ્યો હતો ત્યાર પછી એવ વિચર રહેણે સાબળ્યું કે, બિરુટના વારખાનામાં વિચર પૂરે થયે, બરેથી જાતુ મ્હાડીને વાગી નાખના જે બધા દુકાડા અથવા ભુકો નિગેરે એમ્બુ થાય છે, તેમાંથી કુતરાના બિરુટ બનાવનામાં આવે છે તે નાન આખામાં પડીથી, ફરીને તે ફરિ ટંમિને માટે કુતરા-બિરુટ વેચાના લેનો નહિ-વધારે કિમ્મત આપીને, માણસ જે બિરુટ ખાત તે જ તે ખરીનો નિગેરે વખતે ટેમનની નીચે ટંમિ નુપ ફરીને તેના પગ તથા બેમી રહેતો પોનાતુ ખાવાનું પુરે થતા જ, કેવી રીતે તે જાણી શકે—મહાર નીકળીને બેરો થઈને પૂગડી હનાવ્યા કરતો કપિન પછી ટંમિને ખાનાની પોટ નીચે મુકતો—ટંમિ ખાતો રોસ્ટ ફાઈન તેની એક લાનવી નરતુ હતી નોકડીએ કંઈ છે, ફાંગ તેને માગે મોડામાંથી ગાઈન લઈ ગઈ હતી—પણ ટંમિ, એ ખાતો તું શક પડી નાત છે એવ વિચરના નાન થા-આવી તે વખતે એક મહિનાથી ટંમિ આગો હતો જપિનને બહાર નિગેરે માટે નિમત્રણ હતું રાત્રે દસ નાગે જ્યારે તે વેર આગો, સારે લેન્ડનેડિએ તેને કહ્યું “મહા મય તમારો કુતરો અદ્ભુત છે અમ્હે ખાધા પછી ખેંટ લીને ખાવાનું નાનીને ટંમિને મુક્યું તે અડક્યું પણ નહિ ખાતી આખા ઘરમાં તમને ગોધી ગોધીને જ ગમ થો છે છે-ટે તમારા બેરવાના રૂમમાં, ખાનાની પોટ સાથે તેને પૂરી રાખ્યો કે હવે જે ખાતુ હુય તો કપી શકતી નથી.”—કપિત પૌતાના બેમનાના રૂમમાં દાખલ થતા ટંમિ મોટા કુકા પગડા મારવા લાગે. એકના કુકા પગડા જ નહિ—હિનાસની સાથે ચીનીઆરીઓ પાને પાડતે કુકા-કુકા-તે કહે છે—“કયા ગના હના, કહો! મ્હે તો ધાતું હતું કે—મ્હેને

તમેશને માટે મુગને તહે આયા મથા હમે-ફરીને નું તમાઈ મ્હો સ ખુ નેવા નહિ પામુ-
અસેશથી કડકે રાન્ન થયા પડી ટંમિએ ખાવામાં મન પગે યુ પેશા તો એ અડખો
રૂઢા એ નહોતો કપિને ફરીથી પાછા આમુ સાર્યા

ધડીઆળા કહાડીને જોયું, ગતના લગભગ અગીઆર વાગના આયા છે અગિઆર
વાગતે દરવાને બધ થશે કપિન ઉઘ્યો

બે જાગે નેલો પધારીમા આશરો વીધો ઉવ કઈ આનવા માટ છે લગભગ આખી
રાત હકા-કરીને રેપટે સહારની લગભગમા તે ઉઘી ગયો

બીજે દિવસે આ વાગતાને સમયે નિ ૧ ઉડી જતા રોજની ૨૧ પ્રમાણે ધરના ખુણામાં
ટંમિને સુવાની પધારી તરત તેની નજર મઈ આજ તે ખાલી છે ૧ બીજા દિવસે તે જોતો કે,
ટંમિ તેની અંગુષ્ઠ યધને ઉઘે છે કપિન બૂમ મારતો-“ટંમિ-ટંમિ-ટંમિ-” ટંમિ
તેવા જ દોડીને પનગની નજીક આવતો, આગના પગ જન્ને બિઠાનાની કોર ઉપર મુખને
ગસ ધ્રુસ કર્યાં મ્હો કપિન તેને રોજ નાડ વરતો આજ એ લાડ ભોગવવાને આનનક
હવે કેઈ નથી

લાખો નિ સાસો નાખીને કપિન પધારીમાથી ઉઘ્યો હાથ મ્હા ધીરને, તુગડાં પહરના
સાર કરી કોટ ઉપર ટેકાલે કમણે ટંમિના બોળા રૂઆ લાગેના હતા હમ્મેશા સહવારમા બસ-
વક્ષી વે રૂઆ બધા ગાથા પડી કપિન કોટ પહંગતો આજ પણ રૂઆ તે સાર કરવા લાગ્યો.
સાફ કરતે કરતે તેના મનને થયું-“આજ જ છેલ્લો દિવસ છે-કાનથી હવે કાષનાયે રૂવા
સાફ કરવાના નથી”

૫.

આખો દિવસ કપિવે કેની રીતે રૂહાડયો, તેજ વાન કરવાની જગ નથી રોપવમાં
જઈને કાપતાના લેકર સાબગના, લાછવેરીમા જઈને વાંચતુ, કામનુ રમમાં જઈને વિશ્રામ
લેવો હમ્મેશના નિર્દિષ્ટ કરેના બધાવ કામો તે ચતના પૂતળાની આફક કષ ગયો જનારે ઘેર
જવાનો રખત થયો, ભારે તેને થાક અપુ કે આજ તો બારણુ ઉપાડતા જ ટંમિ મ્હારા તારીર
ઉપર ડહી પડે નહિ ૧ તેથી જ ઘેર જવાનુ તેનુ મન ન થયુ એકાં રંરોરામા મ્હા પીને
હાફક પાર્કમા તે દરવા ગયો

આ પ્હોચીને, એક એન્ચ ઉપર કેટલોક વખત તે બેસી રહ્યો ક્વાકેક રહીને તેને ધણે
જ કટાણો આન્યો એકવાર રિચાર કર્યો, ઘેર જઈ-કાલ રાત્રે જરાજર ઉધ આવી નથી,
જઈને ડિનર જમીને વ્હેનો વ્હેનો સુઈ જઈ, પણ તે પણ ડીક લાગ્યુ નહિ આજ તો
આખી વખત ટંમિ આવીને તેના પગ તળે બેસી રહેશે નહિ ૧

ધીમે ધીમે કપિન હાફક પાર્કમાથી જહાર આ પે. તે વખતે સાત વાગી ગયા હતા
હિવાઉપર નાટકની એક જાહેર ખજર બેઠને તેના મનને થયું કે નાટકમા જઈ ક્વાક ત્રણેક
જૂલી જઈય ત્યાર પડી કોઈ પણ રંરોરામા કઈક ખાઈને, ઘેર જઈને સુઈ જઈય.

આઠ મગના ને મમથે, કપિન એક નાટકતાળા પામે આવી 'પો-પો' અ પો દનાડ
પડી નાટક રાઈ થયું કપિન બેઠીને બેસા લાગ્યો પણ, શુ ભજનાથ છે તે તે બગાડ સમજ
રાખ્યો નહિ કેદ તેનો થિએટરમા હતો, પણ મન તેનું આકાશ પાતાળ દોડી ગયું હતું થોડું
આબજે, પાછો અન્ય મનરક થઈ ભય ફરી જ્યારે સાભળ્યાં રાઈ કરે, ત્યારે પેનાલી
વાન કંઈપણ યાદ ન હોય ?

નગભગ એક દનાડ બેઠ્યો વખત આવી મીને રીત્યો કટાળીને કપિન મહા નીડળ્યો
તે વખતે જુઓ ધણી જણના લાગી જમનાને માટે તે નડકના એક ઝગમગના બારણા સુધી
ગયો-જઈને ઉભો ન્યો મનમાને મનમાં બોલના રાખ્યો,—“તો આના જઈ ધુ-પણ મિન !
એણે, નુ ખાડુ દમે ?”

પડી તેજે નડગી દ્યુ કે જઈ કાનની માફક જઈને નોકરડીની પામેથી પ્રેકરાગ ખમગ
અર્ધ આડુ નરન જ બોમનિયસમા બેઠીને, રામે સાડા દસ વાગતાને સમયે તે મિસિસ કૉનિ
અને તે જ જઈ પો-પો.

ફરી તે જ મારગા ઉપરનું નિજાગીનું બદન દમાનું ફરી એક પોડગી મદાન આવી-પણ
આ મર્ધ જાનતી એ નોકરડી ન હતી બીજી સ્ત્રી હતી

કપિન એ સમજ રાકના મિના મોત્યો, “તે જ નરની ખમગ પછવા આન્યો છુ ”
નોકરડીએ પૂછ્યું, “કયા મુતરાની ?”

‘અને જે કુનર કાન મ્હારી સાથે આ મુ હતું, તેની’

‘શુ છે, મેરિ’—કહીને કહેતી મિસિસ કૉનિઅ આગળ આવીને ઉભી મ્હી કપિનને
બોલે તે બોલી “મિ મહેતા ! નુ ઇનિય આવો, આવો બદાર કેમ ઉભા છે ?”

“શુ ઇનિય” —કહીને કપિન અદર ગયો મિસિસ કૉનિઅની સાથે મેકટેન્ક દરતો
તે બોલ્યો, “માર કમ્પે, આટલી ગતે તમને વેઈટ કરવાની મ્હારી મિનકુન ઈગ નહતી
કુનર કેવી રીતે છે, એટલું જ માત્ર નોકરડીને પુછીને અવા જાનતી મ્હારી વાન્યા હતી”

મિસિસ કૉનિઅે કહ્યું, “ઉપર આવો પછી વાતો કરવાની” —રીને તે આગળ આવી
ધણી રાતે નુ હતો એ કપિન કંઈપણ તર્ક માધી રાખ્યો નહિ તેની પાળ પાળ
સિડી મ્હાનિ એક દાનમા તે દાખન થયો

મિસિસ કૉનિઅ એક સોફા ઉપર બેસી નજીની એક ચરમા કપિનને બેસનાની હસારત કરી.
કપિન બેઠીને હેના મુખ તરફ નેહ રહ્યો કેટલીક મીનીટ પડી મિસિસ કાનઅે કહ્યું,
“અમારાથી મોટો અનાથ થઈ ગયો છે, મિ મહેતા, નુ કહીને તમારી આગળ ક્ષમા
મામરી એ જ મ્હને વિચાર કરતાયે જડી સકવુ નથી

કપિન રાકા ભરેના લાવથી બોલ્યો, “કેમ ? શુ થયું છે ? મિન નુ—

“નારો ગયા છે”

“ક્યારે ?”

“આજ સહાંજે પાચ વાગ્યાને વખતે અમે કાર્ડ પણ ઘરમા નહોતા ફોરારાને વધને હું મેન્ટ જેમ્મીસ દોનમા કેનમટ સાબળવા મર્દ હતી જેર આરીને ત્રેધુ તો કુતર નથી મેન્ટ જેની ગીતે ગાધેલી હતી, સેની જ ગાધેલી છે, પણ અડધી તે તોડી નાખેલી છે ”

કપિત બોરી ઉચ્ચો “ત્યારે તું ધારુ છું કે મ્હારે જ ત્યાં એ ગયો હતો” — એટલું કહતા જ અનુગામનાથી તેનું હૃદય બળવા લાગ્યું તેણે વિચાર્યો “જિર જિર — યામારે આ સમયે હું મેલ્યો? કહિ ગયો હોય તો ગયોયે હોય! હમણા જ મને ફગીથી પાઠો વાનનાને માટે આ મેલિ માણસને ઘણે ભાગે તો મ્હારી સાથે જ મોકલશે!”

પણ બીજી જ ધડીએ તેના તે ભાન દર ધર્મગથો મિસિસ ટોનિન્સે કહ્યું, “ના, મિસ્ટર મરેના, તમારે ઘેર એ નથી ગયો મેરે ત્રણ ત્રણગા તમારે ત્યાં ચાલુમ મોકલ્યું હતું”

કપિતે કહ્યું “ત્યારે એ ક્યા ગયો હતો?”

મિસિસ ટોનિન્સ થોડીક ધડી મોન રહીને છેલ્લે મોની, “મ્હને નામે છે, કુતરો અત્યારે જીવતો નહિ હોય!”

કપિતે રૂધાવના શ્વાસથી બોલ્યો, “જીવતો નહિ હોય એ તમે કમ કરીને જાણ્યું!”

“હું છું કુતરને બોલાવા માટે ફક્ત તમારે જ ત્યાં મ્હે માણસ મોલ્યા હતા એમ નથી. મને ચારે તરફ ખગર રૂઢાકાને માટે પણ મ્હે માણસો મોકલા હતા તે નોકાએ પાઠો આરીને કહ્યું કે, આજ આશરે છ એક જાગ્યાને વખતે અંજવર રેના નાકા આગળથી એક ધોગો લાગો કુતરો જતો હતો નજીકના એક કમાઈની દુકાનમાંથી મે મ્હોટા મ્હોટા કુતરાએ ફોડી આરીને તેને કશડીને મારી નાખ્યો રૂઢામેની દુકાનના માણસોએ એને મચાવવાને માટે ધણીએ પ્રયત્નો કર્યા હતા પણ તે સફળ થયા ન હતા કુતરે ત્રેધી દુકાણુ ધધને ત્યાં મરેલું પણ હતું — પોરીસે આરીને તેના ગગામાંથી કાઢ દોનર નહિ જોઈને, કોનુ કુતરું એ હશે એ કધપણુ નક્કી નહિ કરી લખાથી, મ્યુનિસિપાલિટીના માણસોને મોનારીને તેને ખમેલ થો હતો”

કપિતથી બોરી ચકાવુ ન હતું અને હાથે કપાન દામી રાખીને તે મ્હે નીચું કરીને મેમી રહ્યો

“મિસિસ ટોનિન્સે કહ્યું, ‘તમે આ ખગરથી અત્યન વિનમીગ થગો, એ હું જાણુના છતા પણ તમને મ્હારે જણાવવું જ જોઈએ, એમ મ્હને થયું અમાગ જ ફોરથી એ થયું છે મ્હારે ઉચિત હતું કે, કોને જ ફોરારાને વારવી — અને કુતર તેને નેવા ન રેલું, પણ તે હું કરી જીવ નહિ કુતરાએ કાર રાને કધ પણ ખાધું નહિ — આજ વિમને વખતે પણ ફોરારાએ તેના મ્હે આગળ ખેટ બરીને જાનજાનની ખાવાની વસ્તુઓ મુગ હતી તેને પણ તે અટક્યું જાણુ નથી તે વખતે પણ મ્હે કહ્યું હતું — રોંગ, કુતર નહિ ખાવાથી મરી જશે, જેનું કુતરું છે તેને પાણુ આપી આન — ફોરારા રેવા લાગી તેણે કહ્યું, ‘ના મા, આમુધી એ હજી નહિ ખાય’ — ખુબ નહિ વેચાય એટલે જરૂર એ ખાશે કુતરો તો હું આપવાની નથી —” તેની આખમા આસુ જોઈને ફરી મ્હાગમા દુનંજતા આરી કર્ન રના માગથી હવલ ધર્મ

મિસિસ ડૉનિન્સ છાની રહી કપિન જેમ બેઠો હતો, તેણે જ રહ્યો કેટલેક વખત મંત્રી મિસિસ ડૉનિન્સ કરી પાડી બોલી, “ચાનું હતું તે થઈ ગયું એનો તો હવે ઉપાય નથી. તમે અમને માફી આપી શકો છો નહિ, એ મને મહેતી થકા છે—પણ જાણો કે, એને માટે ૬ ઉંડુ ૬ ૫ અને સારે શરમ અનુભવું છું અમારા કુતરણુ પાંચ મહિના તમે પોપણુ વળું હતું તેની ખોરાકી તરિકે તમને પૈસા આપવાની વાત કરીને હું તમારે અપમાન નહિ કરું તો પણ જો તમે અનુમતિ આપો તો તમારા જનરૂપે પાંચ મિનિટ ડૉંગ્સ હોમ (કુતરાની ખાજરાપોળ) મા મનદ અર્થે મોકલી આપું ”

કપિલે આદવા વખત પડી મ્હો ઉંચું કર્યું એક લાગે નિસામે મુકીને તે બોલ્યો, “આપની જેની ધન્ય દોષ તેમ કરો ”

મિસિસ ડૉનિન્સે કહ્યું “ રાત થઈ છે, હવે તમને વધારે વાર ૬ મિનિટ નહિ કરાવું, મિસ્ટર મહેતા, શુર નાખડ ”

કપિન ઉઠીને ઉભો થયો, “ ગુરુતાર્થ, મિસિસ ડૉનિન્સ ” કહીને ડૉંગ્સ હોમની માફક ડોનતે ડોલતે ત્હોતો મિલક લીધો

હસ મિનિટનો નસો ચાલીને આનતા તેને અડધો કલાક લાગી ગયો પણ હવે આગળ આલતા ન હતા એક ઠેકાણે તો એ પકડા જેવો થઈ ગયો હતો નજીકના એક ધરના કંપાન ઉંડની દિવાલ હતી તેને ઝાતી લાગે તે બમ્બી ગયો હતો

ચેર મહેતીને, દાંખા ટોપી અને લાંબી મુકીને, મીણુગતી હાથમા લાગે તે ઉપર ગયો શયનખડુ દ્વાર ઉઘાડતા,—“ આ સુ ! ”

આ તે સ્વપ્ન કે સ્વપ્ન ?

ટૉપિ અક્ષત શરીરે રમ્બી અક્ષત સુધરેલો હતો કપિલને જોઈને, બેબે બેબે તે તેની પાસે લાગે પોતાની મુછડી હલાવવા લાગ્યો એ તણુ દિવસથી આધાપીધા મિના કુલકુલ કરવાની શક્તિ હવે તેનામા ન હતી !

“ ટૉપ્—ટૉપ્—મ્હારી ટૉપિ ! ”—કહેતો કહેતો, વિશ્વમયથી આન- થી ચારે બાલુડુ જા : બૂલીને, કપિને તેને છતી સરમો લઈ લીધો અત્યારે પણ તેના ગળામાં એ જ અડધી મુટેવી ચેન્ લાટકતી હતી

ચોક્ક નિરાત વળ્યા પછી કપિલ લેન્ડવેરીને ઉપરઉપરી બોલાવવા લાગ્યો ફેસિંગ ગાઉન ઉપર ઉંનની એક સાન બોલીને લેન્ડવેરી ઉપરથી નીચે આવી—બોનતી બોનતી આવી—“ *Are you happy now, Mr Mehta?* (મિસ્ટર મહેતા, હવે તમે ખુશ થયા ?)

કપિને કહ્યું, “ આ બધું કેવી રીતે બન્યું, મિસીસ જોન્સ ? ”

મિસિસ જોન્સ તર્જની હવાવતી હવાવતી બોલી,—“ એવાર નહિ—એવાર નહિ, ત્રણવાર, મિસ્ટર મહેતા—ત્રણવાર મ્હારે જુની વાત કહેતી પડી છે સાડા પાંચ વાગતાં સમયે,

બહાર જઈ જીને બધા બારણ ઉપર છુ ત્યાં તો બેચુ કે, ટંકિ બહાર બેઠો છે મળામા અડધી તુટેની સાકળ છે, મહેને બેઠને આનંદથી એ પુઠી હનાવના લાગ્યો હું અમલ કે મેન્ તોડીને એ નારી આ-યો છે કેટલી બધીવાર તમારી સાથે એ રિજેન્ટસ પા મા ગયો છે! રતો એ ઓળખે કે હું એને રમેડામા લઈ ગઈએ ત્યાંથી દૂધ આપ્યું ચપ્ ચપ્ જતો હતો મોડું કેપ્ પાને માફી, બીનું તેણે ન પીધું 'ને' બગીને માસ આપું તેને પણ તે અપું નહિ રમેડામા જ એને હેરા દીધું હું બળાતી હતી કે, દમણા જ એ નોકાના આપ્યો બોલવાને આપ્યો ચું પણ તેનું જ એકવાર નો શુ મનાવું, પણ ત્રણ ત્રણવાર એ લોકો આવ્યા હતા—મહાબેવા મહારે જુ મોલતુ પડ્યું હતું—કાગે, કુતરે તો અદિ આપું જ નથી

પિય હમતો હમતો મો યે શા સાઝ મિસિમ નેન્સ, તમે જુની માત શા ના ની ? તમારી રિયનિ શુ નથી અમલ ની મનાવું ? એ આગ રનારમા ૪ તમલ મો બેઠને હું સમજી રાખી હતી તા માટે ? અમલ ની એ શાનું ? એ પાઉ અથવા અ પાઉ આપીને એમને વેચાવું નીડું હતું અટના માટે અ એમનું કુતર ?—સાહ! પચા જ નડું કે ? દેત શુ કઈ જ ની ?

કપિને શુ યાગે તો તમારા એવો અભિમાન હશે કે, પૈસા આપીને મન ખરીદી નાનું
“હા એવો જ નહિ તો મીતે શું ? મેજ રનાર મત કે અને જરા સુ રી હું જાતી ગીલ ત્યા સુધી—ઈશ્વ કરાન માર એ જ મત કાલમ રહો
તથાસ્તુ હવે હો કે ચ મા ઈ ખાવા બારાનું છે ?

‘કેમ, તમે શુ ખાઈને નધો આવ્યા ?’

“ના”

‘My Goodness’—આખો નિસ અપવાસ જ કરો છે ?—નિક હું, ખાનાનું લાવું શુ,’ હીંતો મિમિમ નેન્સ નીર ફીતગી રસેડમા ગઈ

થોડીકવાર પછી ૧૬ માસ આચાર (Pickles) અને ટોસ્ટ માખન અને પનિ લઈ આવી

કપિય રેખન ઉપર, ટંકિ રટ્ટ ઉપર—એક સાથે જ જમવા લાગ્યા જમતા જમતા મિસિમ કોનિન્સને યેર ગવા વિનેરેની પહેનેરા કે સુધીની હમીકત કપિને લેન્ડેનેને હી

લેન્ડેનેએ કહ્યું, “ત્યારે એ વાત સાબળીને તમે એટના મધા ચિન્તાનુર કેમ થઈ ગયા હતા ? ટંકિ મેન્ તોડીને નામી આ યો છે, એના ગળામા મેન્ પળું છે, કોઈર પણ છે, જે તુરે મરી ગયો હતો તેના ગળામા કોઈર ન હતો એ સાબળતા જ તમારે સમજવાની જરૂર હતી કે, એ કેઈ બીજાનો તુરે હને ધાણું-કાણું કુતર શુ લડનમા આ એક જ ફક્ત રહે કે હ મહાશય ?”

કપિને કહ્યું ‘મજાનર કહો એ મિસિસ જૉન્સ ! એનો નો મહેને ખ્યાત જ આ યો હિ”
તે વિવસ્થા કપિન ટંકિને હવે રીજન્ટસ પાર્કમા ફરવા લાઇ જતો ન હોનો હાઈ માફમા જતો હતો કેન્ હસિંગ દન પાર્કમાં લઇ જતો હતો કયુ બાગમાં તુરારો રરના બઈ ગયો હતો—પરન્નુ રીજન્ટસ પાર્કની જમીન ઉપર ફરીને તેણે પત્ર શુક્યો નથી *

● પી કે મુલ્લ ના મૂળ ઉપરથી અનુસાદ.

અભિજ્ઞાન સાકુનાન (સ્વ હવેરીકાનુદા) ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બાઈ ૨૦

ઉપા—“સ્વરાજ્ય-પ્રતિજ્ઞા.”

(પ્રથમ અંક)

નેખ—૩ ગેઠ પુકપોતમ નિશામ આવજી.

(આતુ મચિત્ર ઐતિહાસિક ગાનાં)

પ્રક બ ૨૦ મુ

માર્ગમાં.

પ્રીતિ જુરિ, પ્રકૃતિ નમિનિ, વદ ફુલ પખ ફુ ખ પાપ,
રોગી ગેરો સદા ક્યોં જરે ક્યોં ખાપ

દમાગી કુલ નહોં તકમીર લેખન,
ગુપ્તહીકા સમ કંઠે બેઠા હય

ગુપ્તહારા દિવ અગર દમતે શીલ દુપ,
તો મહેતર હય દમારા બી ખુદા હય

‘ We must in an evil land,
That is near to the gates of Hell,—
I wait for thy command,
To serve, to speed, or withstand;
And thou sayest, I do not well !

Oh, love, the flowers so red,
Be only blossoms of flame
The earth is full of the dead,
There is danger beneath & over head
And I guard at thy gates in fear
Of peril & jeopardy,
Of words thou canst not hear,
Of signs thou canst not see,—
And thou sayest it is ill that I came ?

“ In shadow-land ”

સાપકાળનો વખત થવા આ ચો આ નદાની ગણી ભેગમા આવી, પૂનાની ધર્મસાળામાં
ઉતરી ઉપરના ભાગમા તેમને કિતારો મળ્યો ઉપર એક તમા આત્મસાસ પિત્તાથી

કમના પત્રો ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

ફિરંગી ધી ધીના ખાટ-પાપ મેમતા સકારનાર્થે મોરી-’, સુ અહીં રાત ગાઢી છે ? આવી જ-રામા ?’

“ હા અપ્પાકાળ થના આ પો છે રાત્રિના માગમા મો છે તેમ ગતના સિરડગમા ઝાપન થના દેગે નહીં માટે રાત અહીં જ ગાળવી પડે ” આટલે પેરા ખાતો બાજુરાન ઉપના શબ્દો જગ કરાવીમા બો પો

‘ ખમર હની કે આજ ગનના સિરડગ પહોચવું છે તો દેના કેમ ન નીચ્યા ? નમે ભણી જોધને મને આ કમાગ જગ્યામા રાખવાના હેતુથી જ આ દીન કરી છે, નહીં ?’

“ એમ તો એમ, ” જાક મરકરી ભરેલા તો જરા આનન્દી સ્વરમા ધીમેથી બાજુરાન બોલ્યો- ‘ મુ મી, આ પગનાથી આખી રાત ન્હારી સાથે રહેવાની એકાત મળને એ આગને જ । ”

“ તે તમે કાને જ કરી રાખ્યા હોત ! આજ આમ સુ કામ કર્યું મને ભણી જોધને જ દેરાન કપાની મતનમ, બીજી સુ ! ”

કાલ, હું મૂર્ખ હતો, આજ સાણો થયો છું ”

“ તે સાથી ન નાયા ? ”

“ કાન રાતના માત્ર મીના ખડમા તમારા કુક સમયના સહવાસથી ! ”

તે ઉત્તરમાં કાઈ બોલી નહીં મુગી રહી સધ્યાત્ર અજવાળુ રો ખડમા ધીમે પ્રગમ નાખતું આનત્ર હજુ-વણી પો વીલી બેતે પેનાનો ભવ દાણની સકવાર જરા કરાવીમા અને જગ નિરસકાથી મરકરીયુકન અવાજથી મોરી- “ આના કંદના કંદેરુલા હિયકારામર્ષા રૂપે તમે ક્યાં છે ? ”

તે હસ્યો “ મુ નમે મને એ કાર્યમા કુશળ મમને છે ? ”

“ તમને સગમ નથી આવની ? ”

“ શાની સગમ ? એવું મેં શું કહ્યું છે ? ”

“ પગને પગને મ્હાર અપમાન કર્યું છે મ્હારી દાગી વગર અહીં એકની મ્હારી ઈન્દ્રિય રિશ્ત જોધને રાખી એ અપમાન નહીં તો બીજી શું ? તમે સ્વપ્નરિતે તમારા નર્ન-નથી મને તમે નિનકુન ન્હાતા નથી એ દેખાડયું છે-કામ રાતે પશુ ”

“ સકવાર, સકવાર ! જેની તુ નુ ર છે તેની આ લીનબાગી તરફ મારા, માયા-દયાની લાગણીથી જૂલે છે ? તે મ્હારા તરફ અત્યારસુધી જેખાડેન બે રકારી-રે, તિરસ્કાર શું હું સમજી શકતો નથી ? ”

“ બેરમરી ! નિગ્ગકાગ ! અને તે વળી હું ? ”

“ હા, એક લીનબાગી બેને કમલાએ તમારી સાથે વનગાથી બે-પો, તમારો વામો બના પો, તે પ્રિતિ નિગ્ગકાગ જેખાડે છે । હા, ભાગ્યે જે આપુ અને મેં સીકારું, તે મ્હારે માટે ન હોતુ અને તેની આગિયા થઈ, તે મેં બોલી તમારા રિમાર, તમારૂં વનન,

તનાર બોલુ, તમારો સ્વભાવ, અમને વિજ્ઞાપનો, અમારા સન્મતે તુરં તાબુખાન સમાન ગણનાનો, અને વળી—”

“ તલ કરો મહારા મનમાં એવું ચારેપણ ન હોય કે અત્યારે સત્ય કંઈ છું લગ્ન થયદ તે નહારી મરતુ વિદેશ-વગ્ન થના તે વખતે મહાર હવેય તુટી ચયુ હવુ તમે માફ ન લગાડો. એક અક્ષર અક્ષર હુ સસ કરું છું બોલુ ન વગાડો અત્યારે હુ મહાર અન્તરે ખોલુ હુ લગ્ન થયા તે અગાઉ એક ખુશીના ફટકાથી આ દષ્ટ્ય તુરં હવુ હુ મા ઘડીને ન્હાન-પણથી ન્હાતી હતી હાય, હું બાલું છું કે, મહારે આ બધુ ન બોલતુ બેઠેએ તે અયોગ્ય છે તે હું છે, પણ હુ તેો મહાતી હતી અમારા લગ્ન પણ થનાના હતા ઉમેદ હતી ત્યાં આપણા બન્ને કુદુમોના રોઝાના વેરનું સખ્ય થવાના દેતુથી ખાનસાદમે પિતાએ સન-તરીને આ યોગ મેળની આપ્યો. ‘દીકરી ને ગાય ત્યાં દાર ત્યાં બપ,’ આમા હુ દોષિત નથી પણ હું પરિન હુ—સર દેવો—અબામાને સ્મરની હું વચન ઉપર કહુ છું કે હુ પરિન હુ હુ તેને ખરે જ ન્હાતી હતી અને તેનું ખુન થયું હાય, કાઇ પાપી નિ ય, નિ અદે હુ-તમાએ તેનું કરીણ કૃત્ય કર્યું તેનું મૃત્યુ યુદ્ધમા કે હાડીને થયુ હોન તો મને આરહુ ન લાગત પણ-પણ મારી તબ ઉપાની નથી રે, એક ખુતીએ અધારામા પાછળથી અદ ત્યપ્ત રેર કૃત્ય કર્યું તેનું ખુન કર્યું તેનું દોષની તે પાપાણુ દાખવાયા કામે પીનું-કે પીધુ આ અમનાના એક પુરા શુવન આધાર ખુન કર્યું આ હુ ખી બાળા સામે ને કોઈ પ્રેમથી બોલ્યો હોય તો તે સરદાર એક જ હતો તેનું ખુન-અને તે પણ તમારામોના એકે-શિવાજીના સાથીએ-હા, ફર ફુગતમા લાડુના આત્મામા સેતાન નરહરે-નહા, હુ બાલુ છું, સાગી રીતે બાલુ છું કે આ કાનસાઓમા તમે જેકામા નથી તે પણ પાઠાગી માટે નહી પણ માન બેદરકારી જ લીધે આપણા પરિન બાદશાહ સામે આ મ-ખારી, પેનામા તમે ગાઇ પણ લાગ લીવા થી પણ તમે જ કહો કે તમારામાના કોષ્ટએ અદ મહાર ! અગાનું ખુન કર્યું, ત્યારે હું એક અજ્ઞાન બોળી બાળા તુટેના હવેય શિરાય નિરન્ધરની લાગણી શિનાય, તમારામા કેમ ભેળા ? યા-? તમે જ કંટા ! મહારી લાગણીના નિવાર કરો ! મે મહારી ફર્-વેર-કીનો સેનાની ફર્ બખ્તનામા તમારી મને અદરખાનેથી મ-મળજે એની આશા બાધી હતી, પણ તમે તો પહેલેથી જ આ રણ, બે રંગ રણા, તેમાં હુ પાલી હી ‘પ્રથમ આમે મક્ષિકા’ પ્રમાણે મને થયુ-તમારા ઘરમા આશાભરી આવી ન્હારા આતમા બૂખ્યો હતો-મહાર હવે જ આથી રહુ હવું વે તમે આપીશકમા નહી !”

“ બચર શમા કરો ! હા, તમે અમને બંધાને કેવા વિ કારતા હમા ?”

“ હું તમને વિ કારતી નથી તમે મહારા સ્વામી છો હુ આર્યબાળા છું તમારો ભાઇ, તમારી માતા મહારા તરૂ માથાનું રીતે વર્તી છે, તેમના પ્રતિ મને માન છે તમે આ દગા દટકા કાનસાઓ જેની સુખ્ય નેમ, ખુન, લૂકાદ, બધોરી શિવાય ખીજ કાન પલુ નથી, તેમા સામેવ નથી એ હું બાલુ છું હા શિવાજી અને તેના સાથીઓ ! હા, આ વિજ્ઞાપત કગાળ ફુરાતમાઓ-જેઓને જે હામ ખવડાવે તે જ હાય ગાવડા વખત આવે ત્યાંથી રહે તેના ફુતમ ફુરાતમાઓ પેઠે-તેમને હુ વિ કાંઈ છું ”

સુ નિર્ગતિ ગજબ (સચિત્ર વાર્તા) ૩૨-૨-૨૦૦૦ એન એમ નિપાકી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

“ સવાર ! ” વધુ ન ખૂંચી તમામથી કોંઈથી છેક તેની નજીક આવતો, પોતાના હાથમા નેચી તેના હાથ પકડતો ઊઠેડતો જાડ મો યો, “ રૂઝ થયુ ઇશ્વર તારા આ શામે ભાટે તો કામા કરો તું મુ મોને છે તે તું પોતે જ સમજી રાકતી નથી તું મિંદુ છે-મગાની પુત્રિ છે, અને આ મિયા ? માગા, બાળા, તું જલો છે, સમજો છે ? આપને પણ મારુમે ડીએ. તેમનાજેવા માણમે ડીએ-મુ આપણને હુ ય નથી ? મુ આખો નથી ? આ આપણા દેશમા આની આ પરદેનીઓ આપણી પવિત્ર ભૂમિપર સત્તા જમાવી આવતા જ નેધાને તાસ આપે, જુનમ મુનરે અને તે આપણે મુ મોડે નેઈ રીયે ? મુ મુસનમાનો પોતાપર કોઈ બીજે આની રાજ્ય કરે, કેર નવિ જુનમ મુનરે ને નેઈ હુ મે ? આ પરત નતાની બેડી અને તાસ મુ તે ખમી રાકો ? આ બાગાડ પોતાના અનજની કામ, પોતાનો ધર્મે આપણાપર નેર જુનમથી બેસાડે, તાખે તે આપણે આખી રીયે ? આપણા તહેરો, મામે ધુનય માગી લખ્મ થાય, આપણા બાગી, મુનાને મ્દોના લોરી મેાય, આપણી બાગાઓ ને સીઆની આપણો ધોને મિને લેવાન-જુનમી મિપાઈઓ થયેડ આપણી નજીક સામે અનેક અત્યાચારો, અને આપણે એ નેઈ રીયે ? સાખી મીયે ? એ હાથ આપણને ખાનાનુ આરે છે આપણા અનતા છે એમ ધારી ખર સહન કરીયે ? મિનાડ અને એના સાથીઓએ આ સત્તા આ હાથ ને આના જુનમે મુનરે છે, આપણી ભૂમિ આપણો દેશ ખેતનવે ન કરે છે માધાહાનુ. હુ વરે છે મિરો તોડે છે, આપણા મામે બાળી લખ્મ વરે છે આપણી સીમોની મે-ઓ નાજ લુટે છે, આપણા સગાઓ ને આપણા જાતબાઈઓને હેમી તાખે છે, આપણને વગાન દાનતે પડેઆજા છે એ મે કરપીપ હાથ છે, અને તે હાથને તો વા મિનાઈએ મુડે હાથ છે ઇશ્વર જરૂર તેમા વશ આપને જ ! માગા, આ સર તુ મોનગોખમા ઉઠેની બાગા ! આ સર તુ કયાથી સમજે ? ”

‘ પણ સરકાઈજુ ખુન થયુ છે તે હું કેમ બૂધ ? હા, તાગ આવે તો બેડી જ ડીને એ લોકો સર્જખાનડુ પણ ખૂન કરે અરે, મ્દાગ પિનાનુ પણ ” તે અમી નિ થામ નાખ્યો, બાડનુ મોનડું સાબળી વિજ્રમમા પડી મુચવાઈ, મુ સત્ય તે અમજી રાખી નહી— મુઝાઈ-આજ વિવસ નુધી ને વિલેશ મમુ દનુ, પિતાએ કહ્યુ મીખ હુ દનુ તે ખરૂં કે અતારે આ વામિએ મુ તો એ કાઈ સમજી રાખી નહી. થોડા વખત પડી પાડી મોરી —

“ તમે અત્યારે ને કનુ તેમા વણ સત્ત છે હુ તે બરાબર સમજવા માડ છુ ખરે, નુ અત્તાન છુ-આ દુનિયાની મને ખુશ નથી ”

“ દેવી, તમે આ અનુભવ કયાથી જાણો ? આ મિશાન સદિમા ધાડ નીખવાનુ છે, અને આપણે સાથે હોઈએ તો આ જીવનની મુચવણાથી એક બીજાને હાથ પકડી તરી રાખીએ

*As unto the bow a cord is,
So unto the man a woman is,
Each useless without the other*

—Longfellow

“ધનુષ્યને જેમ દોરી છે, તેમ પુત્રને ત્વી છે
એકવિના બીજી નકામું છે ”

આ ગીના મોજવા રડીનાજ રખડુ કહેવાતા બાળગાને આ પ્રમાણે બોલતો સાંભળી
સડવારબાઇ આશ્ચર્ય પામી તેની ઢાળી ચમકતી આંખો તેનાપર દી ની પડી ગઈ—તે બોલતો
તેની વડુ નજીક આ ચો આંખો તેના બેજિ ખભાપર નન્ને હાથો મુક્યા તે સડવારે પૂરતી પે
નિ રડાઈ નાગેલા નવી તેવું બોલતું કનાકના કના કના આંખો ૩ એવું તેના મનમાં
આત્મ તેનો અનાજ, તેનો દેખાર, તો અત્યારે તેના તરફ માન, પ્રેમ બેસતો લાગ્યા
તે હવે તેને ચ્હાતા ગાખી હતી તે બોલ્યો —

“ હૃદયેશ્વરી, જો તું ત્હારો આ સુખમળ હાથ ચેડા વખત ત્હારા હાથમાં રહ્યા છે
તો ધૈર્ય પોતાના મગ પ્રેમીને જે રીખવે છે તે આપણે સાથે ગાખીશ ? ”

“ તે શું ? ”

“ વસ તમા જ્યાં સર્વ દીશાઓ આદ્રાદક દોષ છે ત્યાં શુનશુન પોતાના માથુએ
જે રીખવે છે તે પ્રેમ ! ”

“ પ્રેમ ? આ દુનિઆમાં ત્હારાપર હવે કાંઈ તે રાખે તેમ નથી ”

“ નહીં કેમ ? ત્હારી નજીકના એક હૃદયમાં ત્હારા પ્રેમે નિ ન પ્રેમ છે તે હું સ્વ-
કેન્દ્ર છું ”

આ તે બોલ્યો અને ત્રીથી સકનાગના હૃદયમાં તેની જાડજાડ થઈ દુ ખી આશ્વતની
રાત્રિ મળી, પુનઃ સુખની પ્રભાત-ઉપા જાગૃત થતી તેના હૃદયમાં લાગી તેને હ વ સાથે
આપતા બોલ્યો —

“ મધુનાદા ત્હારા બોળો મો આપ, અને પ્રેમનો પટેલો પરિપા’ હું રીખતું ”

સકનાગ આ પ્રેમના પ્રથમ નુનનમાં સર્વ ભૂતીચક પોતાની કહની પ્રનિદા-સ દોષ
—પિતા નર જૂની પક્ષ’ આ સુખીસ્વપ્નમાં ભગ કરતું બહાર નીચથી મોટા માનાહલનો
પ્રવનિ આ ઉપવ્ય જેમીઓને ચમકાવતો તેમને કાને અથાડ્યો જરા નુજતા સનાર છુટી
પડતા બોલી — “ આ શો કોનાહન ? ”

“ એ તો હમેશના બનાવમાંનો એક છે રસનામાં એક બીજું અપમાન, મિત્રના અટકાવ
જુનમ બનાવકાં દ કાથ ખૂન પશુ-આજકાલ આ દિનલાગી માનગમાં રાજતે રાજ આવતો
આવા પ્રકાર બનતા ન્હે છે ” એમ કહેતો, જારી તરફ દો-યો તો આ પડીના પ્રકરણમાં
વહોવેનો પ્રકાર તેની નજરે પડ્યો

પ્રકરણ ૨૧ મું

આઘાત.

દુઃખ બી જો મુર-નત કરો, યતને ન હો હટ-વર્મ,
મરે આહ મયે ભરતા હું, હુવે જાતે હા તુમ મય ?

અધ્યાત્મને સરખાવ, જો દુનિયાની ન ટો સમ,
 પથર ન મને જાન, જતા વિકો દરો નમ,
 ધનનાબી કેવળ તો કાષ્ટ સર્વ ન હોગા
 તુમસાબી જહામે માર્ગે પેપ ન હોગા !
 હાયે સમજાના ન માના કસ ગયા જગનમે,
 મુઝમે દેખાબી ન જાતા હયે અયેસે દાનમ
 કરી હમે ઉમ્મીદ ઉરસે શીર દુસ્તી ટો કાદા ?
 જળ શીકન આ જાતી હમે કુછ દામનો એક બાનમે
 જો કોઈ ઉસકો જયાવે ઉસમ તાબેદાર દુ
 કુછ નહોં હયે ઉજર ઉસમે મુઝે જાનો માનમે
 અફસોમ કયા કહું જો મેરે દીવકા દાન હય !
 હર લહન એક દીન હય, મહીના હય, સાન હય !
 મઝ મક વરી ગુમરની મુઝપર વખાન હય
 આશુકે મમમે મેરાબી અમ ધનિતમ હય

આ ધર્મશાળાથી થોડે દૂર રતનાના નામપર એક મોટો કુવો હતો તેપર બે મરિમખેડને સ્ત્રીઓ પાણી ભરતી હતી, એવામાં બાલુની ગરીબાઓ આટલસ યુવાન મુસનમાન શિપાઓ જોએ પોતાના યુવાન નાથક સાથે ગહેરમાં ત્યાથી પસાર થતા હતા, તેમની નજર આ સ્ત્રીઓપર પડી તેમને પામે આનતા જોઈ આ સ્ત્રીઓ મહારાષ્ટ્ર છેક સાયકામનો વખત તે વખતે માર્ગપર પસાર થનારા લોકો વળી થોડા-એટલી બે સ્ત્રીઓ, અને સામે આવતી મુસનમાનોની ટોળી તેઓ મહારાષ્ટ્ર પાળીનાં બેઝ માથાપર ઉચકી મિથારી લાજ અને જાનની મારી સંકોચાકને ઉભી રહી, તેમાં એક તદ્દન યુવાન સુફર દેખાતી હતી અને બીજા તેનામાં મોટી નાના હતી તે યુવાન બાળાપર નજર પડતા એક મુસનમાન શિપાએ બોલ્યો -

“અરે ધર જો જો કેરી વીજળી ચમકે છે તે ? નાનુ મુમમુગન, મુમમુગત ! જો ને,” બીજામે તેના તરફ જોઈ પ્રથમના જવાબ ઉદ્ધાર કાઢ્યા ત્રીજાએ વળી કાષ્ટ મસ્કની ભાષા શરૂ કરી ઉચ્ચારી પ્રશ્ન પુછ્યો અને સર્વે મોટોથી ખખડ હસ્યા, એટલામાં ત્યાંથી પસાર થતા ત્રણથાર યુવાન મરાઠાઓએ આ પ્રકાર જોયો આ મુસનમાન શિપાઓની ટોળી પતવટ સામે ઉભી તે સ્ત્રીઓ તરફ જોતા સ્પષ્ટરીતે તે વિષે અને વિશેષ તે મરોના નાદાં વિષે પોતપોતામાં અટકચાણ કરતા હતા, ને જોઈ તેમને અતિસનાપ થયો અત્યારે વચ્ચે પરીએ તો આટલા જવામાં પોતાનું કાર્ડ ચાનશે નહીં, પણ તેથી માત્ર ફાપો એ થશે કે સારું પણ ન થતા ઉત્તર આ મરીમ પતીનાસીઓને આ દુષ્ટો વધુ વિટનના કરશે આવો વિચાર મનમાં લાવી તેઓ મુઝા રહ્યા આ વડાઓ અમારી મરાઠા સ્ત્રીઓની આવી રીતે મરાઠા કરે અને અમે તે નજે મોટાએ જોતા રહીએ તો આના કરતા વધારે દુર્ગતવ બીજુ કયુ ?

પ્રેક્ષકો ૧ એરફોનો ૩ ૩-૦-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમબઈ

આવેા વિચાર મનમાં આવી તેમણે મન અને મુખ થયું હતું તથાપિ સનાપામિતે દાખી
જ્યા તે ઉદ્ભવે તે સાજ દાખી દઈ તેઓ એક ખુજામાં ભરાઈ શકાય છે તે જોના ઉત્તર
એટલામાં એક શિશુ જોતો સમજાવે —

“ હાય હાય, કયા ખુશસુરત હવે ! વા અથા, કયા મુખમાં ! આ બેઠાથી તેને ધરો
નામ થાય છે ! વાહ, ધડાથી થતી તમ્બીફ દૂર કરવાની તમ્બીજ કરે છું દોરનો, જુવો,
દૂરે ની ગમ્મન થાય છે તે ! ”

આટલું બોલી તે નીચે નચેા અને હાથમાં એક પથ્થર વડે તે મિચારી ગમિ સૂત્રોના
ધારા માર્યો અને પથ્થર ફેંકતા આ તમ્બો તેના મુખમાંથી બહાર પડ્યા, “ આટલો વખત
બીજાની ચમત્તી, પણ દરે વરસાદ કંચે પડે છે તે જુવો ! ” ધડો દુગ્ધો, તે બધું તર્ક
પાળીથી જોતલું “ બીજા મ્હોટેથી ‘ સાદ વાર, બ્હોલ ખૂન ! ’ એમ કહી મ્હોટેથી હથા
દુપાદો આ મેવ જોનારાઓની અંખો સતાપથી લાન નાત થઈ ગઈ તેમજો ક્રોધ હવે દ
જોનાથી ગયો અને આમ પડે તેઓ દુઝા એકે ધડી પથ્થર આરતારો હમ્મરનાથા
ઉપરો અને જોગથી જમી પર પડતી તેની જાળીપર ચડી બેઠો અને ખૂન જોરમાં તેને જુડાવે
માગી ગઈ કરી તે જો મ્હોટેથી જુમે પાના લાગેા બીજાઓ આ પ્રકારથી સ્તંભ દઈ
ગઈ બીજા પણ મરાઈઓ એટલામાં તે આ મુસલમાનોપર તુડી પડ્યા અને કોનાદન મચેા
આ પ્રમાણે ગારાંબેથી બાજીરાવે જોમે અને તલ્લશ પાડે ક્યાં તેની મુત કરી ગઈ મચ-
ગતી અકવાર જોતી —

‘ ક્યા જામે છે ! ’

‘ માર, મનાપર—તેની નથી એક સ્ત્રીની તાજ લૂગાનો પ્રસન્ન છે ! ’

‘ હમે જોયા મુ કડી શકેશો ! મુસમાન શિપાઇઓની ટોળી સામે ’

‘ હા, હુ એકલો પણ મરાઈ છુ એક મગમ સ્ત્રીની આનરનો પ્રસન્ન છે ’ આન
જોનાનો અપાગ ભગ્ન જોનાનો થયો

Curved is the line of Beauty,

Straight is the line of Duty

Walk in the last, & thou shalt see,

The other ever follow thee ”

તે ઉડી સચિત મુદ્રાએ જારીતરફ ગઈ તે નીચે ગયો અને સામે રસ્તાપર થતી
માગમારીમાં જોગયો ચાર મગ્ધામાં પાચ થયા રસ્તાપર ધમાચકડી જખતી આવી.
મુસલમાનોની બીજા ટોળી પણ એટલામાં સા આવી લાગી અને આમાં સામેન થઈ, એટલામાં
પાચ સાન બીજા મરાઈઓ પણ આસપાસના ઘરોમાંથી બહાર પડી બેગાયા, મો એક
નાનકડું દુલ્હ મચી રહ્યું આમારી વધી લડતીનતી તે ટોળીઓ આ ધર્મસાળાવામાં
મકાન નશ્ક આવના લાગી જુમે, ધામળ થપતાઓની ચીસીઆરીઓ, પ્રાર્થનાઓ, વીર હાકો,

શુનામગિતો મેજા (સચિત વાર્તા) ૩ ૨-- • એન એમ ત્રિપાઠી એનક પત્રી મુનાઈ

પડકારના અવાજે સવાજને કાને અથડાવા નાખ્યા તે છુજ્યા વાગી એટનામા બાજરાવનો
 ગાડો અવાજ કાને અથડાયો તે મ્હોટેથી કોઠ દિંદીમા કોઈ મનનીમા બોલતો હતો પહેલા
 કોધાનવેષનો તે અવાજ હતો, પણ પછી નીમો પડતો આનદમાં આનંદો મરજીના અનાજમા
 ફરવાયો અને સર્વ કોનાદન એન્દ્રમ શાન પડી ગયો દેખાયો મ્હા મ્હોટો મરાડો
 અમલદાર કે સગા સા આલેનો નજરે પળ્યો, અને બાજરાવ તેની સાથે હસી હસી
 વાલ કરતો હોય એમ જણાયું અને લોકો વીખરાયા બાજરાવ ધમશાળામા દાખલ થયો
 ઉપર આ યો તેના તરફ સકરાવ જોઈ રહી તેના કામા હાથમાંથી નોટી નેરું હતું, તે
 જોના બધથી બોલી ઉઠી — ‘ તમે ઘરાલ્યા છે ! ’

“ ના, જરાક કાંઈ નથી ” પણ એટનામા તેને ચકર આપ્યા જેટુ થઈ તે લાંતને
 એટળેના ઉભો તે પાસે આવી તેના હાથ પકડી ખાસાપર લઈ જઈ, બેમાડ્યો— ‘ તમે
 વવારે ધવાયા છો હું ધમશાળાવાળી નાંખને પાણી લઈ આવના કંટુ હું અને એટનામા
 તમાગ ધાને સ્વચ્છથી પુરું ” એટલું જી નીચેથી ધીરેશાળાની રખેવાન બાંધને બોનાની
 અવચ્છ કપ, પટો બાંધવાને, થોડું કાનુમ તથા પાણી સ્વચ્છ લાવવા કહી પાછી કરી

‘ અરે એ તો કાંઈ નથી—હાથપગ પેના ત્રિપાઈની વાડડીને અડડોને ફટ નાંખ્યો અને
 થોડું ઊંનાયું છે બીજું કાંઈ નથી

“ પણ મને જોવા યો ” તે બોલી પણ તેણે તે દેખાવાની અનુગ્રા દેખાડી નહી
 તે ચિંતાની ઝપથી તેની પાસે જઈ જમીનપર ગુલ્મીયે બેઠી, અને પગમાનમા તેના કામે
 હાથ પોતાના કામગ હાથમા નીંધ્યા તેને પાડો બેચરા પ્રત્યક્ષ કર્યો પણ તેણે તે હાથ
 ડાબો નહી તમારી આખી બાહ લોલીથી ખરડાયતી છે ’

“ અરે કાંઈ નહી કાંઈ નથી ” પણ એટનામા તો ધીરેથી ચાનાખીથી તેણે તેના સંસ્વાની
 પાડ કોણી મુધી ઉઘેચવાની દીની, અને જાણી કોઈ મુધી નવાયે એક ઉઠેલા પ્રત્યક્ષ થયો

“ અહા આ તો બધકર ગા છે એ કાંઈ લાકડીને અડડો ધા નથી પણ હલુ એ
 પાળી કેમ ન નાની ? ” ગમરાની ઉનાનગી દેખાની ખરી લાગણીથી સકરાવ બોલી અને
 વવારે બાંકિશાઈથી ગા તરફ જોતી પોતાના પાનરથી લુછતી બોલી — ‘ આ ધા તાજે
 દેખાતો નથાં હલુ પુરો રૂબ્યો નથી હા, કાંઈ પણ તેજવાર દસીઆર—ખજરથી લાગેતો
 રાંડકો લાગે નીરો—તે પણ આજનો નથી પણ તરન થોડા વિસતી અલ્લેનો લાગેતો
 દેખાય છે હલુ પુરો રૂબ્યો નથી લાકડીના ફટકાથી તે ફરીથી પુર્યો અને
 હે હે ’

રૂડ શરો તેના હાથમા જ અટકી ગયા તે બોલતી હતી ત્યારે પણ પોતાપર ધીમે
 ધીમે મ્હનુની કંડી ડાવા પ્રસરાતી હોત અને તેના હલ્લને દાંખતી પોતાના પગમા સકડતી
 હોય એમ તેને લાગ્યું બહુકર બેશુદ્ધિ—નમ્રત તેને આંખિના આપ્યા તેતે ઉમે જોયું હલુ
 નાજરાવનો હાથ પકડ્યો હતો અને તેના મ્હોટાપર એક નજરે જોયું તે પણ શીકો ફર

પડી ગયો હતો તેનો આખો ઢેરો મીલુના પુતળા જેવો થઈ ગયો હતો, માન, તેના, તેના અમકતા ફરતા હતા, તે અત્યારે અનન્ય ભાવો સાથે સારના ઢેરાપર અટક્યા સનાર પાપુ તે ઢેરાપર, જે રડી આસપાસનું ભાન રહ્યું ન હોતું તે અત્યારે એક મહાભયંકર દૃશ્ય જોતી હતી એક અધારો ભયાનક ન્હાનો ખડ, તેના એક અધારા ખુણામાં એક છુપાયેલી ભયંકર આકૃતિ—એક ખુની-ચીકારતી રાહ જેવો ખુની-એટલામાં સરેરાશની મૃતિ—મર, ભય, વીર મૃતિ—તેનો સંગ—તેનો પ્રિયતમ ત્યા કાઈ પણ સકોચ ભય વગર દાખન થતો દેખાયો. પાળગથી આ ખુનીએ જોડિતો હતો ક્યોં એકાદ સરેરાશ પડતો દેખાયો, પડતા પડતા આ વીરે આ ભયંકર ખુનીપર ઠટારથી હલો કો, તેના ડાના દાઢપગ કાણીથી કાઢા સુની ઉડા ચીંગે વા પાડ્યો અત્યારે આ દૃશ્ય તેના અત અનુમા ખડ થયું બાજીગવતી આખો તરફ એકટમે જોતા આ દૃશ્ય દેખાયું અને એક રમાત આ રાહો તેના મુખમાંથી બહાર પડ્યા જ “ એ ત્યારે તમે કે ? ”

બાજીરાવે હજી પોતાના મનપરનો કાણુ ખેંચ્યો નહોતો તે ભયંકર પળ—જે પળે સક વારે ખરી ખીના શુ તે ધાર્યું તે પળથી તે અડગ જ હતો અને આ શબ્દો સકનારના મુખમાંથી પાણી સાથે જ તરત તે નમનાથી બોલ્યો—“ સરવાર, જો, ઉતાવળી ન થા તેં જો. પડાનું સાભળ્યું છે મહાર પછુ સાભળ ”

“ પણ એ તમે કે ? ” એટલા શબ્દોએ કંઠારનાથી પુન બોલી ને મુગો ગચો, નીચું જોઈ ગચો તે એકદમ ઉઠી, તેનો દાઢ છોડી દીધો છોડાવી વાળણ પેડે તેનું રૂપ—કમ રૂપ થયું અનળા પ્રમળા થઈ ધિકારથી તેના તરફ જોઈ રહી પળ માન—એટલામાં તેના સર્વાંગમાં ફુગ્ગરી છુગી પગ થરથથા—અને જોરથી તિસ્તકારથી પાડી હકી, ભીન તરફ ગવ—પાણુ ત્યા પડી શુ બન્યું તેનું તેને ભાન રહ્યું નહીં તે મર્તિત થઈ ગઈ

“ જો સિના અમે, દોમ, ઝન દરવા નહોં

તરડોળા તમે, મેણા ઝન કીધી, માગરા ”

+ + + + +

તે ઉઠી—તો પોતે ખાનગર પડી છે, પોતા પાસે એક યુવાન સુદર બાળા પોતાના અગતારાગતા કરતી ખેંચી છે આ પ્રકાર તેની નજરે પડ્યો “ બાર્ડસાહેબને હવે વીક લાગે છે ? ” તે બાળાએ માથાનુપણે પછુ તરમાળ ઢેરે પ્રશ્ન કર્યો

“ હા, ઠીક છે. પણ મને શુ થયું—કુ ક્યા હુ ? અહોં ક્યાથી આવી ? ” તે અટકી, અને થોડા વખતપર બનેના ભયંકર બનાવો પુન એક પડી એક તેની નજર આગળ ખડા ચના લાગ્યા, અને પુન બેશુદ્ધ થતી ટોચ એમ લાગ્યું

“ મહારા રૂઢનાએ સરદારસાહેબ માટે પાણી અને ટાપુસ કપડા સાથે મને અહોં મોકલી આપ જમીનપર પાયા હતા, હુ ગમરાઈ સરદારસાહેબે પોતાના ઘાને તરત ધોઈ પાટા પીડી કરવા ફરમાયું, મેં તરત તે પ્રમાણે કર્યું તેમણે આપને ઉચળા આ ખાનગર

મુનશાળ્યા અને મને આપવામે એસી રહેના, આપ ફરમાવો તે કામ જવા ફરમાયુ તેઓ વળો મખત ધા લાગ્યો છે અને—”

“સુપ, સુપ છોકરી મુઝી રહે” ઓચિતી છે તની સડવા મોરી હી તે છોકરી ધુણ મર્ડ તે જોતા જ. નરમ થતા મોરી—“નહી નહી દુ ત્હારા ત દુ વિમ-કાધ દેખાવતી નથી પણ આપારે છુ જુવે છે ના મ્હારી દસા જ એસી થઇ છે ચાન કરે પડી શુ રધુ.”

‘તેમનો ધ થલો લયકર છે તેઓ એક પડી એક પત્ર લખી ઉઠ્યા મને કશુ આ પત્ર લે બાઈને આપવો અને આ પૈસા આટલુ કરી ચાનતા થયા બાઈસાદન, રાનનો વખન વળી વસાવ પડો હનો અને તેઓ તો ચાન્યા—અને મરીમ માણસ અમારાથી નહુ શુ થય? દુ બહી આપો શુદ્ધિમા લાવના ઉપચારો કરના નાગી’

“પગુ પત્ર કયા છે?”

‘આ ત્હો’’’’’ તેના હાથમા પત્ર આપેા તરત પત્ર ઉમેરીને સડવા હુવો હાથે કપની વાચવા લાગી—

“આ અગાળી જગા જ્યા મ્હારી મૂખાઈ તમને લઈ આતી ત્હા તમને આમ ત્હા હું જાન નહી, પણ તમાગા નેત્રમા મો રજા મગેરી જોઈ મ્હારી હાજરી તમને ધિકાર પાત દેખાય છે હાનાં એ હું સમજ્યો આ પત્ર તમે વાચ્યો તે પછીના તો મોશી દર મોશી ૧૦૨ તમારો સામાન અને દાનીને અહાં આનવાની રસ્તામા મને મગો એટલે તાકિ કરીશ કાલ મનારે તમે શિરનથ જગો મારા માણમેને હુ દુઝમ આપી નહુ છુ તમને તમ લીદ કે અડચણ આવને નહાં મે અકાદીપામા મયેન મનાન તમાગા મગજમાથી જુ ડી નાખના કલતુ એ તમને અપમાન થાં જેતુ હું મમજુ છુ તમને કોઈ પણ રીતે અપમાન આપવુ કે તમારો નિરરકાર કરવો યા તો તમને હુ ખ આપતુ એ હું મ્હારી ફજ સમજતેક નથી મ્હા. તરફથી તમને કારે પણ અપમાન કે માન-હાની થો નહી હુ સરસ તમારો જ છુ”

“ન અપનેસે જુદા ક મુઝકો, મસ થેલી કનાઇ હય

અગર ચાહ તો મુઝકો કેલકે અરદન નુકાઈ હય’

વગેરે બખાણુ હતું તે પત્ર સકનાગના મૂગતા હાથમાથી પડી ગયો

*Is a less evil but to part & live,
There—there's the tortments*

—Landsdowne

અન્યાવલોકન.

૧. કમળાના પત્રો.

[અમલ ઉપરથી અનુવાદ સંપાદન ઉત્તમરામયાનિ મળ મંગલપ્રમના આર વેડ સુભ ગર
ગુજરાતી પ્રકાશન સંસ્થા વિશાખ ગોવિન્દરામ ત્રિપાઠી મુબાઈ પૃષ્ઠ ૩૦, ૩૧, ૪ સ ૧૯૧૮, મૂલ્ય રૂ.]

શ્રીયુત ગોવિન્દરામના પુત્ર રમણીયરામે થોડા સમય થયા જે સુન્દર તથા મહત્વની પુસ્તકો પ્રકટ કરવા માગ્યા છે તે ગુજરાતી સાહ્યને અગ્રણ્ય નથી એ પુસ્તકોમાં પાંચમું સુન્દર તે “કમળાના પત્રો” છે ગુજરાતના સમિતિવાચકોને આ પુસ્તકનું નામ પણ અગ્રણ્ય નહિ હોય, કારણ કે જે કાળમાં હાલનું માસિક “સમાલોચક” પણ ત્રિમાસિક રૂપમાં જ પ્રકટ થતું હતું તે કાળમાં “કમળાના પત્રો” એમાં પ્રકટ થવા માગ્યા હતા અને ભુવત ન હોઈએ તો મન ૧૯૦૬ માં આ પત્રોનો પ્રથમ ભાગ પહેલી વાર છપાયો હતો તે પછી કેટલાક કાળ સુધી આ પત્રો “સમાલોચક”માં પ્રકટ થવા કર્યા હતા, અને ગુજરાતી વાચકનું નરકથી એમને હોશબો આગર મળ્યો હતો પહેલા પત્રના પ્રકટ થતા પછી તેર વર્ષો સુધી પત્રો એક જ પુસ્તકાલયમાં બહાર પડે છે એ મોટા લાભ માળાનું કારણ લેખકનું પોતાનું “જન પ્રતિ-દ્વન પરિશિષ્ટિમાં મૂકાયું” એ મુખ્ય હોય તો પણ બીજું કારણ એક એવું હોય જેણે કે સાગ પુસ્તકોને પ્રકાશકો તથા વાચકો તરફથી જેણે તેનું આનું ઉત્તમ ગુજરાતમાં હજી પણ મળતું નથી તેથી જ, જે કામ લેખક પ્રકાશન તથા વાચકના ગુપ્ત સહકારથી એક એ વખતે થઈ જતું જેણે હવે તે આપો વા તેર વર્ષો પણ થયું આખરે થયું તો ખરું-ને માટે લેખકને તથા પ્રકાશકને અને ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને ખરેખર આ પુસ્તક ગુજરાતી સાહિત્યમાં તથા જનસમાજમાં કેટલું ઉપયોગી થઈ જાય તે માં વિચાર કર્યા પછી, પોતાની પ્રતિજ્ઞાઓ જીતવાને માટે લેખકનો તથા ઉત્સાહી આ કાર્ય પૂ કરવાને માટે પ્રકાશકનો વાચકને જેટલો ઉપકાર મળે તેટલો થોડો છે એમ અમો માને છે

ગુજરાતી સાહિત્યની આનમમાં સુપ્રસિદ્ધ એક મન સુખગમ સુરામ ત્રિપાઠીની પાસે તાનિમ મેળવનાર એમના જ હાથે આ પુસ્તક આપવાની જરૂર નથી “આનિયત” ના લેખક ગ ચન્દ્રશંકર પટ્ટાએ એમના જન ઉપર પ્રકાશ નાખને નાખતે જે હકીકત હી છે તેમાં એટલું જ ઉમેરી શકાય કે ગ શિવરામના પૂર્વવર્તી એમની એમનું પ્રથમ પુસ્તક આથી વધુ વર્ષો પહેલા પ્રકટ થયેલું જેમાંની આના-એમની સમિતિ તથા ઉત્સાહી લીરેન્ડાએની અને એ આગળ આજે જે ૩૫માં સુધી વર્ષ છે તે જેટલી તેઓને જરૂર આનન્દ થતાનો

“Kamala's Letters to her Husband” એ અંગ્રેજી પુસ્તક તો હવે બહુ જ વિખ્યાત થઈ ગયું છે ગ સુના મતની પ્રસ્તાવના તથા ગ ચન્દ્રશંકરના આદિચરણ અને જે ગુજરાતી વાચકો એની મોહક હકીકતથી વાકેફ નહિ હોય તેઓને આરી માહિતી

આપમે હિન્દુસંસારનુ એ પુસ્તકે એવુ સ્વપ્ન, સંયોદ તથા રસિ-દ્વન કરા-પુ કે એ પુસ્તકના મહાર પના પરી હિન્દુસમાજના સરળ પક્ષમા-સુધા-કે તેમ જ સમ્યક પક્ષમા અગભગાદ થઇ ગયો તેમા પણ એ પાત્રની વખતાર સ્મરણુ વ્યક્તિત્વ જોટલુ થનોહર, સરદારી, તથા સ્ત્રીત્વની પ્રગતિ પ્રેમમયતા ભરેલુ હતુ, તેટલુ જ તે લેદલયુ હતુ, એટલે મનાસમા તથા આપણા દેશના બીજા પ્રાન્તોમા એ પુસ્તક એક મ આકર્ષણુનો તથા ચચના વિષય થયેલુ મ નિવનન વખ છે કે ' નથુ ચાગ વર્ષમા એની મારીસ આટલિઓ થઇ ગઇ ' અને આજ મુતીમા એની ન ન ના કેટલી ખૂબી હજો એ મનુષ્યાની ધણી આતુરતા થાય એમ છે કાળ કે કાલ દેરીનુ પુસ્તક આપણા 'શમા આટલો નધો સરદાર પામ્યુ ટોચ' એવા દાખના બુ થાડા છે જો કે આપો જાણીએ છીએ કે કમના એ કોઇ સાચી વ્યક્તિ નથી તો પણ હવે તો એ કમના હાતી જ રહી છે—આર્થસંસાર હાનને ઝીલી સમજારી દૃષ્ટિએ નિહાળતાગી જૂનામાથી સોનુ કાનારી અને નવાની મુગન્ધ લેનારી કદી હામ્યથી તો કદી કરેણાથી—કદી સમભાનથી તો કદી ધન કાધથી આપણા પ્રચલિત આનન્દને નનીત આપત્તની ધન-વિશ્વા બનાવના ન, કદી હવે હિંડોળે ચડી તો કદી નિરાશાના દુઃખસમુદ્રમા મૂકેલી પ્રેમની કમના હવે વાચ ની મન સદ્વિમા તેમ જ આપણા દેશના પ્રગતિવારક સાહિત્યમા ચિરહવી થઇ ગઇ છે

કમળાનુ હ વ એ ખગખ સ્ત્રી-હુલ્ય છે ને તે ચિત્ત રામા લેખકે પોતાની મધી કમા દામારી દીધી છે વારતનિક રીતે આપણા મનાજેનુ યજ્ઞરણુ ટોવા છતા, કમળાનુ માનવ-પંતુ આખા પુસ્તકમા અનેરા રસ મળે છે એ નરકથી લગ્નના તથા સ્ત્રીજીવનના ધણા પ્રત્યે ઉપર પ્રગટ પડે છે, તો બીજી તરફથી કેનાક સુન્દર પ્રસંગોનુ તથા ન જુનાય એરી માનવ—નૃતિઓનુ આનેખન નજરે પડે છે 'ચચગતા રમની વિધિ મેનુ 'નામમદાસન'નુ પતિપત્ની એક બીજનુ નામ હઇશમ્તા નથી એ આપણા રીરાગના રમુજ ગોદાળાનુ રંગીલી ભારતી, તથા મચુરી જેવા મીઠા પાત્રોન જ આનેખન, મૂળમા તેમ જ મુગ્ધા-તીમા ધણેલું છે તે વાચકના મનમાથી એકદમ ખમે એવુ નથી નેનુ જ તાલ્લ આનેખાવતુ ખાત્ર પોકળશકરનુ છે, જેમના પિના પુસ્તકનુ આકર્ષણ જરૂર કમ થયુ હોત

મૂળની મૂળીખરી ખૂબી ના ચિનનાન ભાષાન્તરમાં સજીવન રાખી રાખ્યા છે એ જેવા તેવા અભિનન્દનની વાન નથી ગજરલી જાતાની તથા સૈનીની ખામીઓ આપણને પર-ભાષામાંથી ઉચ્ચ પ્ર થોને મુગ્ધરાતીમા ઉનાવવા જતા બહુ નડે છે પરતુ પ્રયાસથી જ તે ખામી પુરાશે અને આપણી ભાષાની તથા સૈનીઓની સમૃદ્ધિ ચશે ના ચિનનાનો અનુ વાદ ધણે રથને મનન લેખ જેવો જ પ્રવાહી તથા નૈસર્ગિક લાગે છે સર રથને તેવા નથી, એના કારણેમા આપણા મુગ્ધરાતીની અવિચ્છિન અવસ્થા જો ના ચિનનાનો સરકૂત તર નો કાંઇક પશપાન એ બે લાગે છે પરિણામે રસ તથા અવેશના શુદ્ધ પ્રવાહમા ખેચાઇ આ પક્ષપાત તેઓ જૂની ગયા હોય છે તે તે પ્રસંગો બહુ સારા લખાના હોય છે પ તુ આ સ્વરતના ટકા (સ્વદેશમિત્રના કાવ્યો) ૧ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

આપમે હિન્દુસમા નુ એ ગુજરાતે એ કુનાર, આખા જમનને ગ્વાર્ધાન્ધ “ સત્તામહની નિરૂદ્ધ
કના મહાર પડ્યા પડી હિન્દુસમા ૧૨ આપણા અદ્વિતીય તપસીએ આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના
ખગલળાગ ઘણ રહ્યો તેમા પણ નીચે કિયો ગુજરાતી એ ગિરમીટ પદ્ધતિનું કિયુ જાન ધરાવે
તથા સ્ત્રીવની પ્રગતિ પ્રેમમયતા નાકિકાનાસી જૂદમળેય હિન્દીઓની અતુલ સેવાની ધૂજ ટરી
આપણા દેશના બીજા પ્રાન્તોના વાઙ્મય આપણને ગોખતેનો એક મહાગુણ દેખાડે છે ૨૧ ગાધી
પણુ ગ શિવરાત્ર નખે ધોની ગિરમીટ સમધી પ્રકૃતિ તેમની તન્મયતાની જેવી ઝાખી કગવે
અને આજ મુવીમા એની ડરાવતી “ સત્તાચાળીના સર્વ ભયાનક વસ્ત્રોને અગ્નિ ગ્રાનીએ ઝીલી
એમ છે, કારણ કે “ કાલુ અતપતી આ દુનિયાના દરવેશ ” પોતે જ અખડ પશ્ચિમ કરનાર
એવા દાખના નુ થોખતો ખરેખરો ગુણુ નૂજ્યો છે હાથ ધરના વિધયનો રાત્રિવિસ અધ્યાક
નથી, તો પણ હવે વિધેની સર્વ હળીકતો અનેક અગવડો વેળી ભેગી કરતી, એ વિધયમા
દુષ્ટિએ નિહાગતારીવા અપિરામ ઉદ્યોગ ઉપાડવો, અને સર્વ પક્ષોનુ ન્યાયપૂર્વક મમાધાન થાય
તો કહી કેમણાથી નિરાકરણ કરવુ એ ગોખતેની પ્રકૃતિ હતી તે પ્રકૃતિ એમની ગિરમીટ
આવૈત્વની ઉત્પત્તિ અમેજળ દેખાય છે

દ્રમા રૂપેની પ્રેમ કતિને એમની સદ્ગતતા માટે અગિનન્દન આપીએ છીએ એમની શ્રી સરળ
સાહિત્યમા અિર શુદ્ધ છે એટલે ભાષાન્તરોમા પ્રવેશ પામતી અર્થની કે ભાષાની કિનદ્રતા
અમળાનુરને વિદ્ય નકલું નથી, એ જ ભાષાન્તરકારની સદ્ગતતા છે અન્નમા અમે
સમાવી દીધી તે છીએ કે ગુજરાતીએ આ પુસ્તકને અકારણે, તેમાના સાર મદલુ કરમે
પણુ આખા ઉરનામાધ્યોના આર્તનાદ સુણશે
પ્રત્નો ઉપર પ્ર

મ. જ. યાજ્ઞિક, ની એ

માનવ—નૂનિશ્રી ગાય-ચર્ચ પ્રકાશ

પતિપત્ની એ ૧૧૬૬ શાસ્ત્રી પ્રાણજીવન હરિદર પચા સંપાદક અને પ્રકાશક રા મણિલાલ નવનશર ત્રિવેળ
૨-ગીવી લાર ક્ય બે આના]

તીમા થયેનું ની પ્રતિ દિને દિને ઉડી જતી ગુજરાતીઓની અદ્વાને આ પુસ્તક સા । રીતેટકારી
પાત્ર પોકડગ અત્યારે તો ગાયત્રી જેવા પરિત્ર અને મદત્ત રહસ્યનાળા મતનું સંકાગણુ અને

મૂળ હીકરણુ થાય, તો જ ગાયત્રી પ્રતિ વિશ્વાસ અને પ્રેમ ઉત્પલ થાય, તેમ કે અમે
તેવા અગ્નિ છીએ કે અમવાં પુસ્તકો એક નહિ પણ અનેક, ગોવાનહિ પણ સોપા, દુર્નમ નદિ પણ
ભાષામાંથીવા ભેદજો આ પુસ્તકના કદના પ્રમાણમા તેની કિંમત નજીરી જ છે, નેથી જ ગુજ-
આખી પુરંજનાસુન્ન-તનમર વા ગરીગ-આનો લાભ ગ્રહેનાર્થી વર્ધ થકરો, આ પુસ્તક પ્રમટ કરી
વાદ ધરેજેનાને ગાયત્રીના અથનો સાચો પ્રમથ પાચો છે છપ્પના જેવુ છે કે ગ મણિલા-
એના પ્રવાસ સફળ થાય

નો ૪૦ ગાયત્રી-સ્તવરાજ

અ [પ્રમિદ્ધતા-રા મણિલાલ નવનશર ત્રિવેળ પૃષ્ઠ ૩૦ મુદ્ર થ બે આના]

જી. તા. તા.

જીનતાન—ઉલટીને તરત જ બધું છે.

જીનતાન—પાચનશક્તિ મારે અકસી છે.

જીનતાન—શક્તિ મારે એના જેવી એક પણ
ચીજ નથી.

આખો વખત ખો ખો ખો ખો ખો જીનતાનનો તરત જ ઉપ
યોગ કરવો.

દુઃખિયાની મુશ્કેલી દુઃખનાગર જેકે 'આજે' તો દુરસ્તી મારે
જીનતાન પામે રાખે છે.

જીનતાન—જોનાં જોનાં અને જોનાં કરનાં જોનાં જોનાં કરો મારે,
જીનતાનનો જ ઉપયોગ કરે છે.

જીનતાનની 'એ' બે જોનાં પાનમાં 'પારા' પાનનો અજબ
સ્વાદ આવે છે ને મહાભારતી દુઃખ દૂર કરે મારે જીનતાન વાપરવાની
ખાસ ભલામણ કરવામાં આવે છે.

જીનતાનનું એક પડીકું આજે જ ખરીદો.

પ્રાદ્યુમ્ન બાગી દુઃખની 'એ' આવે રૂ ૫

જીનતાનની કુળી સાથે ૦-૪-૦

પડીકું કી ૦-૧-૦

સોન એજન્સ—જીનતાન એજન્સી,

(૭ આર ચોમલ)

જીમામસજી, મુબઈ.

જેકે આખરદાર વેપારીઓ જીનતાન વેચે છે

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદામ બગીચાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુબાઈ.

પ્રાચીન મશાયા અને રસબદ્ધ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે
એક ફેરો મારવાની સલામજી કરવામાં આવેલું.

બદામની બરફી

ખીસ્તાની બરફી

માવાના પંડા

માવાના ઘુપરા

કાપરા પાક

ખામુદી

મીખડ

મગન વગેરે

ધણી જાતની

સુતરદેની

હલવા

વેનીલા ગુલાબ

ઝોરે જ વીગેરે

સુકા હનવા

દરેક જાતના

અધરણીના લાડુ

સુદીના લાડુ

જલેમી મેસુર

સુરતી મીઠાઈઓ—મગજ ધારી

ટેલીગ્રાફિક એજન્સી, 'Burfee Shop'

સી. પી. ટેન્કે. ટેલીફોન નં ૧૧૦૭.

જનતાન.

જનતાન—ઉલટીને તરત જ ખરું કરે છે.

જનતાન—પાચનશક્તિ મારે અડસી છે.

જનતાન—શક્તિ મારે એના જેવી એક પણ ચીજ નથી.

આખો વખત એ એ -નારાઓએ જનતાનનો તરત જ ઉપયોગ કર્યો.

દરિયાની મુસાફરી કરનારા દરેક આપણે ત હુગમ્મી મારે જનતાન પામે ગળે છે.

જનતાન—શાંતિમાં અને આપણ કરનારોએ જોતાના કહે મારે જનતાનનો જ ઉપયોગ કરે છે.

જનતાનની એક, એ જોગીએ પાનમાં ખાવાથી પાનનો અજબ સ્વાદ આવે છે ને મોઢાંથી ફૂંકે ફૂંકે મારે જનતાન વાપરવાની ખાસ મજામણ કરતામાં આવે છે.

જનતાનનું એક પરીકું આજે જ ખરીદા.

પ્રીતિ પાન, પાનની જેમની જી માથે ૩ ૫

એમ પાનની જેમની જી સાથે ૦-૪-૦

પાનની જેમની જી ૦-૧-૦

સોય એજન્ટસ—જનતાન એજન્ટસી,

(૭ આર ચોખવ)

જુઆમસજી, મુખર્ધ.

ત્રેક આમરદાર વેપારીઓ જનતાન વેચે છે.

સો વરસનું પુરાણ ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ બગીચવાલા

અને

મીઠાઈવાલા

બુખાઈ

મીઠા મશાયા અને સ્વચ્છ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે
એક ફેરો મારવાની લયામજ કરવામાં આવેછે.

બામની બરશી

ખીસ્તાની બરશી

માવાના પેડા

માવાના લુધરા

કોપરા પાક

ખામુદી

શીખડ

મગન વોરે

ધણી જાત તી

સુતરેની

હલવા

વેનીલા મુનાખ

ઝોરે જ વીઝેર

મુકા હાવા

દરેક જાતના

અધરણીના લાકડ

શુદીના લાકડ

જાએળી મેસુર

સુરતી મીઠાઈઓ—મગજ ધારી

ટેલીગ્રાફિક એજન્સી, "Burfee-Shop"

સી. પી. ટ્રેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

[જાહેરમજર માટે આ પાત્ર આપવાનું છે.]

વેંચુવો અને સનાતનીઓને ખામ ઉપયોગી અપ્ન પુસ્તક !

તૈયાન છે

અત્યાન પહેલા નંદાન છે !

ખગાલના આ પ્રમિદ્દ ફેગસેવક સાધુ પુરુષ

બાબુ અરવિંદ ઘોષના

નામવી કથા દિન્દીજન અગ્રણ્ય છે !

આ નિદાન નગરના

નિદતાલયા પદર ઉત્તમ લેખોનો સમહ.

અરવિંદ ઘોષનું તત્ત્વજ્ઞાન.

(તેમની સુન્દર છત્રીઓ તથા છવનચરિત્ર સાથે)

લેખક,

૨૧ મોતીલાલ જોશીજી મહેતા.

મૂલ્ય રૂપીઆ અઢી, પોસ્ટેજ ચાર આના વડુ

લખો — રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી,

મોરારજી આલમ નં. ૨/૩૬, એન્ડરસન રોડ, ગિરગામ, મુંબઈ.

તીજેરીવાળાઓની નવી રીતની હરીફાઈ.

હાહા પટેલા ઓઢીરાથી ગળા જેવા પાનળા પનળા તીજેરીઓ અને આપની હતી અને પ્રજાને માવની કદ નહીં હોયથી હીક અખ્યામા વેચાતી પણ હતી દાનમા તે તીજેરીઓ નહીં આપની હોયથી તેની જગ્યા તેરી જ બનાવની અમેરીકન અને બીજી તીજેરીઓએ લીધી છે એ તીજેરીઓ વેચનારા એન કહે છે કે જો રેજની તીજેરીઓ ગમે એની સારી હોય પણ અમેરીકા અને બીજા દેશોમા બનતી તીજેરીઓને કદી પુગી શકે નહીં એઓ મીલુ એમ પણ કહે છે કે અમારી તીજેરીની ભલામણ અમારા કોન્સન રે કોન્સનનુ મુખ્ય કામ પોતાના દેશના માનના અપ વધારાનુ હોય છે એટલે તે ભનામણ રે તેથી કાર્ડ એવુ હરે નહીં કે માન ભરેસાનાયક જ હોય.

કોન્સનની ભનામણમાં એરી એવ ન્દાની તીજેરી મોગી કીમત આપીને ગોરેજે ખરીદી કે અને રક્ત પાચ મીનીટમા તોડી છે અને જેઓને ખાતરી કરી હોય તેઓને પોતાના મરખાનો રાખી કે

આગગાડી અને આગગોટનુ ગુર, જગત, ગોડાઉન ભીડા અને એજટ તેમ જ છુટક વેચનારો હા એ સાએના અનેક અગ્ય આપાત થતી તીજેરીઓ હાર પડે એટલે પગની તીજેરીઓ દબકી નાવડની હોય તો જ અહીંની સારી તીજેરીઓ સાથે હરીફાઈ કરી શકે એ સમજનુ મુશકેલ નથી

જો રેજે પાચ મીનીટમા જે તીજેરી તોડી તેની મના હ કેની છે તે ભાણુરા ગોરેજેને ખરીદ કરી પડી એ ઉપગ્રથી રાચનારે ખાનમા લેનુ જોઇએ કે તીજેરી નવની કે યા મજબુત તેની કૂત જેવાથી પ્રજાને પણ સમજ પડી શકે નહીં તથા ચર્ચ રહેવા પછી પાચ મીનીટમા તોડી શકાય તે તીજેરી તેમ જ તોડતા પાચ કનામ વાગે ને તી એકસબી જ દેખાય

ગોદરેજનું કારખાનું—

ગેસ કંપની પાસે, પટેલ, મુખાઈ.

તમારે ત્યાં શુભ પ્રસંગો પર

દી-પારટી—

નાચ-પાગડી—

એટ-હોમ—

ઈવનીંગ એન્ટરટેનમેન્ટ—

રિયાલ્ટી મેળાવણીઓમાં—

મેજેશમેન્ટસ માટેની ગોઠવણ કરવાનું અમને ઓપો-
ફાક્ટુ દાખા—

વાજબી દાખવી—

ટુક વખતમાં—

અને તમને ૧૦૧ ટકા મતોપ મળે તેવું કરી આપીશું—

એસ્ટીમેટમ મંગાવો—

બાવ તાલ જરૂર પુછાવો—

ગોવિંદજી વસનજી.

મુખ્ય ઓફીસ—ચીન પ્રકાર.

આય નં. ૧ - લોમેન્ડાર.

આય નં. ૨ - નાગેર.

મુખાઈ.

૧લીમિન ૧૫૫૬.

૨લીવાન્ય—

Sacemart

- Feb 19

પંકાચલા, પુરાણા અને પ્રભાપ્રિય મંશીન
 પોલીશની શરૂઆત કરનાર
 અને આ ધધાને એક કેશનેબલ ધધાની સપાટીપર લાવનાર
ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

જે પપ્પ કઈ નવી કૃતિઓ,

નવા માટ, નવા સજ્જાર, અને નવા અવકારો

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

ફક્તને પધારી તમ્હો લઈ બેસો તો

જરૂર જ મોહશો !

પરિણમે અમને ખગવા મિત્ર

છુટકો જ નથી !

પછી આને આવો કે કાલે !

અમદાવાદ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨૪

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠની અમૃત તુલ્ય દવાઓ.

મજનન મિશ્રણ.

-કોલેરા વિચુચીકા માટે-

પ્રેરણ અપચો અગ્નિ અતિસાર વિરોધ
બના કરે છે. તેને દુધ વળતમા ખાત્રિપૂર્વક
નાસુ કરનારો આ એક સમજાવ કાપાય
છે જેનાથી તે કરો અમૃત્ય જીવી
બચી છે

કિમત બાટલી એકના આના દસ

બ-૧૫ ઓન્ટિમેન્ટ

-ખામ દરાજ માટે-

એ તેની હડીની કાળી ૨ લાવ દરાજ
અગ્ર પુગલી આ મવમ બેથી ત્રી.
વખન તગાડવાથી ૧/૮ મુગથી નાસુદ
થાય છે અને ચામડા જરા પાલ બળતી
નથી ક ખરાબ વાસ માહતી નથી
કિમત બાટલી એકના આના આર

તાવનુ અકસીર મિશ્રણ.

આ મિશ્રણ ટાળીયા આતીયા મેલેરીય અને ખરાબ ગુમા મગી તીવ્રતા સર્વે બળના
એ તાવ ઉપર તામબાલ અસર કરે છે. તાલ ૨ તે તમામ બળના તાવના જ તુએને નાસુદ
કરવામા આવ્યા છે આ મિશ્રણ ત્રણ લાવ લેવાથી એ ૪ લીવરમા મિ તેવે તાવ નાસુદ
થઈ જાય છે બીજા દવાઓથી તાવ ઉત્થા પછે કાઠી જ અગ્નિ આવે છે તેમ આ દવાથી
એક કમું પણ ખરાબ પરીણામ આવતુ નથી એ તેની ખાસ ખુબી છે

કિમત બાટલી એકના આના આર

ગાંડીવ એન્ટી-ડમેટીક ખામ.

એક મહાન વિદ્વાન ટોમટની મોલ ઉપરથી બનાવેલો આ મવમ નોજવાથી માયામે તેમ જ
સંધીયા સરખો દુખાવક તેમ દુધ વળતમા નાસુદ થાય છે વધી હાથપગનુ રતી જતુ
મેળે થઈ આવવો તીરના મોઈ પણ ખામનો દુખારો પામવુ બામનુ અગાઈ જતુ
શ્રીઓના પત્ર વધા કમર મવાઈ જવા તરતીથી મોઈપલ લામ રતી જવો વિરો સર્વ રોગોને
નસા કરનારા આ સમજાવ કાપાની એક બાટલી દરે કુદ્યોમા અવસ્ય સખતી લેઈએ

કિમત બાટલી એકના આના આર

અમારા મહેરબાન માહતના ખામ આમદન માલ આપી-

અમેએ હાવમા ડીમપેનસીંગ ખાતુ બોલ્યુ છે

જેમા અનુમતી માલમેને કાલે દરે જાના પ્રિફીશન મુજબ દવા બનાવી આપવામા આરશે
એક વખત દામ પાગી ખાતી રશે

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠ દવાવાળા,

Feb

} અગેશવાદીને નાકે, અહારકોટ, મુખાઈ, ન ૨

હેલરનો

રૉયલ એસ્ટ કોકો.

આ કોકો હિંદુસ્તાનમાં વેચાતા પીન બધા કોકો કરતા ઉત્તમ છે. માદા માણસો તથા બચ્ચાઓને માટે એની ખાસ લલામણુ કરવામાં આવે છે.

સાક્ષરો, વિદ્યાર્થીઓ વગેરે જેમને રાત દીનસ મગજમાગીનું કામ કરવાનું હોય છે તેમને માટે 'હેલર કોકો' એક અગર ફાંફી ગુતા ઉત્તમ પીણુ છે એમાં ગ્રહેલ થીઓબ્રામીન (Thiobromine) તથા ફોસ્ફેટ્સ (Phosphates) મગજમારીથી ફીણુ થતા કારણે પુષ્ટિ આપે છે.

દરેક જાળીતા વેપારીને ત્યાંથી મળે

હિંદુસ્તાન, બરમા તથા સિનેન ખાતેના સોન એજન્ટો

કોહાંગી, સુતગીઆની કુ.

હુમમ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુબારી.

કેશરજન—પહેલા પ્રદાનુ મગજ માટેનું તેનું છે

કેશરજન—મગજના યાનતત્ત્વોને પુષ્ટિ આપે છે

કેશરજન—વાળને ખરી પડતા અટકાવે છે ને વાળને જ્યાં બધું ઉગારે છે

કેશરજન—આખો દિલ્લિ મગજ માગી કરનારાઓને ખાસ શાન્તિ પ્રમાણે છે

કેશરજન—નુનાઈ તથા ગાલક મટે સારી રીતે વપરાય દિવસ એક નીનીના ૩ ૧, પોન્ટેજ છુદ્ડ

પ્રમેહબિન્દુ શું છે ?

પ્રમેહબિન્દુ—જુનાનીયતની જુલોથી થયેલા ગેગો મટાડે છે

પ્રમેહબિન્દુ—આર્થિક પ્રિયેરે ભવકર રોગો ઉપર અદ્વત રીતે કાપદો આપે છે

પ્રમેહબિન્દુ—આ દેવના તાસરી થોડા જ વખતમાં સુન્નિ અપાવે છે તાર, અશક્તિ થમ પ્રિયેરે સારી રીતે દૂર કરે છે

પ્રમેહબિન્દુ—આ દેવથી પીડતા દરેક જાણે વાપર

દરેક નીનીના ૩ લીઓ દોઢ, પેકિંગ પ્રિયેરેના આના નવ છુદ્ડ

કવિગજ નોએન્દ્રનાથ સેન, ગવનમેન્ટ હીપોથામોટોર, ન

Feb 18

૧૮/૧ અને ૧૮ લોઅર ચિતપન રોડ,

કલકત્તા.

૬ આપના આંડરમાં સમજાવકની નોંધ લેશે

૨૦ વરમની જુની દુકાન,

હીરા તથા અવેરાતના વેપારીઓ

સુરજમલ લલ્લુભાઈની કું.

હુમાઈ ત્યા કોઈપણ જાતના મોદી તથા નાની સાડના
હીનાઓ તથા મોટી માણેક પાના નિમેરે અંગત છુટક
તથા અધાબધ મળે

હાલની ચાલુ ફેશનનું કોઈપણ જાતનું અંગત તથા મોના
ચાદીના દાગીનાઓ તેવાર તેમ જ ઓરડાની બનાવી
આપનામા આનશે

હુમા માલની આફળી ફરી આપીશુ તેમ જ અવેરાતના
દાગીનાને ગીપેર ફરી આપીશુ

૬૦-૨૨૫-૨૨૭ કાલખાદેવી રોડ, પોર્ટ બ્રોફીસની
સામે, મુબાઈ

૭-ફેબ્રુઆરી ૧ ૩૨૩૬

૨-૧૨-૩૬ એડ્રેસ, Calmness, Bombay

તમોને દેશી સાબુપર વિશ્વાસ નથી.

કેમકે મોટે ભાગે દેવી સાબુ નાપ ના
તમારા સરીરની ચામડી તરફાઈ જાય નહીં,
અનુ તમે જાણીને ખુસ થશો કે શી
સાબુની એ બનાવટમાં અમારા રસાયન-
જાણીએએ મોટા મુનારો દરી આ નવો
મુગની

મુગધી સાબુ.

રેલ્વે સોપ

બનારી બહાર પાડ્યો છે કે જેની ઉત્તમ
બનાવટ તમારા સ્વદેશી ચીજો વાપરનાના
આહતે લાખન રાખે કે વળી—

રેલ્વે સોપ.

દપડા વોનાનો સાબુ નાપડો.
કીમતમાં કીઝાયત જલદી ઘસાય
નહિ તેવો.
ધી રેલ્વે સોપ મેચુકેયરીંગ કં.ા.
પ્રિન્સેમ સ્ટીટ—મુબાઈ.

(જીએસ.)

આખા દિ આત્મમાં આ તેન જેડુ તેવ
મો નેમ નના અમારા તેલ માટે ઉપરનો
મોલ નપામનો જેથો કમાશે નહીં
બાદરી મેડની કીમત ૦ ૧૦, દપાનખમ
લુદુ નડુ માટે લખો-ગામોગામ એન્ટો
જોધએ છે સાર સીસન આપીયુ લખો-
વ્યવસ્થાપક, યોગબળ મંત્રાલય
૧૦૮ ગોગામ બેકરોડ-મુબાઈ ના ૪૦

આયુર્વેદ વિજ્ઞાન.

(પેપરના પ્રિન્ટિંગ નિયમો ગાંધીય ગ્રીતે ચર્ચિતુ માસિક.)

આરોગ્ય મનુષ્યી તથા વૈદ્યક વિવિધ આમાન્ય જ્ઞાન મેળવનાની માલુમ માનની ફરજ છે આતુ વૈદ્યક જ્ઞાન મેળવવા માટે આગ્રામાં આઠ માધન આ માસિક છે ગુજરાતના ઉત્તમ વૈદ્યકાના વૈદ્યોથી લેખો આ માસિક વેરે મદ્યથે સાચા લાપક છે

માસિક નવમ માસ ૩ ૨-૦-૦

યસિન્ દેશે દિ યો જાત તજ્જ તમ્પોપધ હિતમ્ ।

અવદેશીનો આગ્રહ એ દેશની મોટી મેના છે.

ગુણકારક, કિલ્લામત અને શાસ્ત્રોપન વાઓ પ્રપુ મરત અને શુદ્ધિ જળવાઈ રહે તેવા સચાઓથી, ઉત્તમ તાલ અને ખર્ચી નવમ્પનિમાથી તૈયાર કરનાર

ઝંડુ ફાર્માસ્યૂટિકલ વર્ક્સ લિ.

એવફ્રીન્સ્ટન રોડ, મુંબઈ.

અમારી દવાઓની ખાનગી વેલો અને કામગીરી વાપરના કચેરી 'ઠે તેમાની કેટલીએક જેવી કે —

વાસાનસેદુ જામી તથા દમરો માટે ઉત્તમ । નવની કી ૩ ૦-૧૦-૦

બૃહત્ત મનિષ્ઠાદિ દવાય મકનશુદ્ધિ માટે અ-મીઠા । „ ૩ ૧-૪-૦

આગે યનર્મની વસન ૩ નીચના નાવિમાટે ૧ તોનાની „ ૩ ૨-૦-૦

વસત કુમુમાકન્-મધુમેહ માટે „ „ ૩ ૨૫-૦-૦

મુંબઈની મુખ્ય ડીપો —

બહાંગામ માટે —

ઉપરને શરનામે લખો

તાજાદિવી રોડ, જાની મહાજન નાડી, રેલ્વેસ્ટેશન ન ૨૨૦૬.

જીનના અને જાણીતા
ઝવેરીઓ

રામજી લગવાન એન્ડ બ્રધર્સ.

૨૦૯, રોય મેમ્બરુ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

તારુ સિરનામુ " Muffchain-Bombay " ટેરીફાન નં ૬૭૪.

સમાલોચકના જાહેરખબરના ભાવ

એક વખત માટે એક આખું પાનું રૂ ૧૩ અડધું પાનું રૂ ૭ પા પાનું રૂ ૫.

—આ ભાવ બાર મામની બાધી મુદતને જ માટે છે એના વખત માટે કે ખાસ જગ્યા માટે ચાનું ભાવ ઉપર પચીસ ટકા વધારે લેવામા આવશે

—કનડા ઉપરના ખાસ ભાન માટે રજામા મળવું ચા તો લખીને પુછવવું

—આ ભાન કે વામા છેલ્લા છે તેમા ઘટાડો થઈ શકશે નહિ નધની જતી મોઢારારી બિધે આ ભાન ગમે તે વખતે ફરી શકશે વધુ માટે લખો ચા કેમર મળે

રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી, પ્રકાશક

સમાલોચક બોર્ડિસ, મોરારજી ગોડગદાસ ચાગ, નમર ૨૩૬, મેન્ડલરંદેરા, ગિરગામ, મુંબઈ

**૪૦ વર્ષની જીની તથા જાણીતી
કાપડ તથા જરીકામની દુકાન.**

અમારે લા ચીનાઇ જોપાનીમ, ફ્રેન્ચ રેશમી કાપડ, બનાગસી રોના, તાસ એડજુઓ તેમજ દરેક જાતનું જરીકામ, લેગ શીટ પટા, જાવર તથા ફેનસી મુગનાઇ, ચોખી ચાદીનું ભરતગામ તથા તેને લગતો માન મળશે

નવી નવી તરેહ ॥ ક્રોક, અને પોનકા તૈયાર મળશે તથા ઓરો આપવાથી બનાવી આપીશું

પ્રમાણીકપણ અને એક જ ભાન એ અમારા મુદાલેખ છે
એક વખત મુલાકાત લેવાથી વધુ ખાત્રી થશે

શા. વિકલદાસ ચુંનીલાલ જરીવાળા,

મ. ૯૫-૯૬ હુલેશ્વર, મુંબઈ

નના પુસ્તકો તૈયાર થાય છે ! વાંચો અને નિયામી ખરીદો !

૧. અપૂર્વ દબમ લખાયેલી સુદરસીલા નવલકથા

યૌવનનાં સ્મરણો.

લેખિકા-સાં પ્રમદા.

આ પુસ્તકની ખુબી તે વાંચ્યાથી જ સમગ્ર વય તેની છે એક વાર હાથમા લીના પછી તે પુરૂ કર્યાંપિના છોડાનું મન થાત તેડુ નથો થાડા દિનમમા છપાને બહાન પડશે કિમત રૂપીઓ મના, પોસ્ટજ ભુકુ

૨

પ્રમિદ્ધ બગ કવિ રવિન્દ્રનાથના એક અરચુસમ પુસ્તકનો અનુવાદ.
(નરિમાણી છે નામા છે.ની ૭મી સાથે)

વિશ્વભારતી.

અનુવાદક-રા હીરાવાવ હરજનનાસ ગણાના ની એ
થોડા દિનમમા બહાન પડશે
કિમત રૂપીઓ એક, પોસ્ટજ ભુ.

૩

પ્રેમભક્તિ અથમાળાનુ પ્રથમ પુસ્તક

ચિત્રદર્શનો.

ગુજરાતના લોખિત કવિના ન્હાનાનાન દ કરિફત નડુ, પુસ્તક ખપાન છે
સરસ મામ નોસાનો

હુને પછી છપારો પ્રેમદુજ (નડુ) ઉપા, ખંડુકમાન, જયાજયન્ત,
વિનેરે સર્વ પુસ્તકોની ની અટતિ તેમા થાત છે

૪.

લોકમિય સરલવાર્તાવલિ

આથુ પુ પ

અખંડ યુગલ.

થોડા દિનમમા બહાન પડશે.

છુટ- નકન દો આનો, બાગ પુપનો એ રૂપીઓ, પોસ્ટજ સહિત
વડુ વીગત માટે લખો

મોતીલાલ શામળદાસ શર્મા,

૧૧, ૧૦ મેન્ડરેટ રોડ, સુબાર્ક ન ૪

૧૧. આપના ઓફિસ સમાલોચકની નોંધ લેશે.

મોનાના અનન્દ આદ્ય ને ગવર્નમેન્ટ લેબોરેટરીનું મર્વોલમ
સરટીફિકેટ મેળવનાર.

લક્ષ્મી ને

૬૬૧ ગાય કેસન.

દેન હગ્ગારો (જૈન દેનાલયો,) સભા રજવાડાઓ, વૈદ્ય દાકતરો,
મિશનનાઓ, અને રેપારીઓ, કુટુંબી વાપરી આનન્દ
મેળવે છે તેનું કારણ એ જ છે કે તે

**પવિત્ર, નિરભેળ ને કુદરતી
કેસરીઆ રંગમાં રમી રહેલ છે.**

જેને ક્રાસમા પાકતા કેસરના નામાંકીત બગીચાઓમાંથી ચુટી કાઢી,
કુદરતી રંગમાં રહેલા હાથ, તેના શુભ નાયમ રહે તેવી સાયન્સીફિક રીતે
પિક કરી, પવિત્ર આર્યભાષામાં લાવવામાં આવે છે. ને જે દરેક ધાર્મિક
સ્થળોમાં કુટુંબી વાપરી શકાય તેવું નિર્મળ કુદરતી રીતે જ ગંદું છે છતાં

ભાવોમાં રીતસરનું જ છે.

આખા હિંદમાં ચાલાક એજંટો

જોઈએ છે.

તમારા નજીકના ગાંધીકેથી માગે તે ત્યાં ન મળે તો અમને
પરભારા નીચેના સરનામે પુછાવો

મેસર્સ સ્પાર્કસ એન્ડ કંપની,

નં. ૮, નાનાભાઈ લેન, હોરનબી રોડ, મુમ્બઈ,
એન્ડ, શ્રીધર એન્ડ કંપની, નં. ૫૧/-સ્ટાબલર, મુમ્બઈ, મુમ્બઈ
પુણા—નં. ૩૬૨-મુકનાર રોડ, પુણા સીટી

પ્રેમાળ ભાર્યા

ગહાલાં ભુલકાંઓ

અને

હિતેચ્છુ ભગિની

એમને માટે

જે ઘાસલેટના નગર ચારલોન્ના પી લઈ જતા પહેલાં વિચાર કરે.

તે કન્ટા આપણુ પુગાણુ કુપેય તેલ ભયુ

અને જો તે ચોખ્ખુ બનાવના અગર મેળવવાની

મુશ્કેલી હોય તો પછી—

—કેશવકાન્ત—

તો છે જ—

ઘામલેટથી તદ્દન નિરાળુ-ચોખ્ખુ અને મહેં તેલોમા શિવોમણી

કિંમત દરેક શીનીના રૂ ૦-૧૨-૦

દ્વારકાદાસ જગમોહનદાસ

અન્ડ કંપની

પ્રમાણ - { ધી કેશવ પરકુમરી વડેસ,
ધી હિન્દ બટન ફેક્ટરી એન્ડ મેટલ વર્કસ,

નં ૧૧૭ અમલ રોમાન મુકીક, મુબાઈ

Feb 19

સોનાના અનેક ચાદા ને ગર્વનમેન્ડ લેખોરેટરીનું સર્વોત્તમ
સરટીફિકેટ મેળવનાર.

૨૫૪.]

સમાલોચના

લક્ષ્મી ને

૬૬૧ ૭૫૫ કેસર.

અનુદેશક વાક્ય સત્ય પ્રિયદિ
સ્વાધ્યાયાભ્યસન એવ વાક્ય તપ

સ્તક ૨૫ મુ.]

લુન, ઈ. મ. ૧૯૨૦. (૧) રાજા રજવાડાઓ, રાય દાકતરો,
તત્ત્રી—૧. અંબાલાલ બુલ્લખીરામ બની અને વેપારીઓ, છુટથી વાપરી આનન્દ
૧. અન્દગકર નર્મદાગકર પડયા, બીજા તેનું કારણ એ જ છે કે તે
મકાશક—૨. રમણીયગમ ગોવર્ધનગમ ત્રિ

વિષય.

૧. છટ્ટી સાહિત્ય પરિષદ એક તાર્કિક મંદકાર
૨. ચિચિન વીલ
૩. આપણા આસાદિ ૩ બી
૪. આપણું ઉત્તમ ચર્ચાએ શ્રીએ કે અવનત ?
૫. મનાનલી તાલ
૬. અનુભાલા દૂરી તાર્ક
૭. ડૉ. બુક ટી વાગિનનનુ ગિલપુમય જનન
૮. અન્યાનલોકન
૯. મેવાગમન કાવ
૧૦. આદત ન મકન હોય તો હિંદુ
૧૧. ઉપાધ્યયગન્યપ્રતિજ્ઞા ચાતુ
૧૨. ગેડ પુત્રાતમ નિશામ

રમેળ ને કુદરતી
૧૧ રમી રહેલ છે.

બગીચાઓમાંથી ચુંટી કાઢી,
તેથી સાચીરીક શીતે
ને જે ફરેક પામિક
તે જ રહે છે હતા
૨૬૨
૩૦૦
૩૦૬
૧૧૩

મળે તો અમને

બાઈ,
વી

વાર્ષિક લેના
ગ ચોદ ૩૦
લનામ મ

પ્રેમા

સામય

૦૧

જૂન, ઈ. સ. ૧૯૨૦

[અંક ૬૦]

સાહિત્ય પરિષદ્: એક તાત્કાલિક સંસ્કાર

૧—૨ ચન્દ્રશેખર નમ્બીયા:૨ પડ્યા, મી એ, એનએન બી

૩—૪ નેમની વિવેચકિન (Judgment) માટે મહેને ઉવો મત 'છે' ત્રેવા તથા

બીજો જગેર મહે આ લગુ સમ્મ નેમ ન્યાયો ત્વારે મહે એમ જણાય કે મહા

અન્ય મહે મહાગ મતથી મને તેટલુ સ્પષ્ટ કરેલુ હોવા છતાં જુદિયાની માણ્યોની પણ તે

સમન્ધમા ગેરસમજ થયો સમર કે આખો લેખ દ્રીથી લખવાનુ આખાને મને નહી

કારણ મતમેદો માટે હુ તેવા હાઉ છુ પરન્તુ મારા મુતલા સમન્ધમા ગેરસમજ ન થાય

તે માટે હુ હમેશા બનતી ગળછ રામુ છુ ફરીથી લખવાની અનુદાતા ચિનિ તમિયન

આપે એમ ન લાગુ કદાચિત્ દ્રીથી લખવા જતા આ લેખમા જે આખાનિક ઉદ્ધારનુ

એમ કે અને મહારા ખરા ભાવનુ નમજગ તાદર આનેખન કે એ સારવધના કમી ફરી નાખત

પશ્ચિમે આ લગુ લેખ એમ ને એમ બપવે એમ કીક મારુ છે માત્ર તથા મુનામા શરૂઆતમા

દુકામા આપવાની જરૂર ધાર છુ (૧) સાહિત્યપરિષદ્ પ્રસો મહારા મન ઉપર જેમ ન

ગેરથી પડ્યો અને જે ભાન મહે પ્રજનતાથી અનુભવો રહેનુ આનેખન આમા કાર્ત્ત કથુ

જે એ સરકારને-એ ભારને મહે નહુ ચાન્તિથી તપામ્યો નથી એક પ્રસંગની હકીકતનુ આ

ગેન માત્ર છે એથી બીજા રસપમા આ લેખ વચાસે તો લેખને અન્યાય થયો (૨)

શીછ અને રી દ્રનાયજની સરખામણી પણ પ્રાસંગિક જ છે-સંદેશી અથવા સપૂર્ણ

જે એક આખ્યાત્મિક બકિત તરીકે જ માત્ર નહિ, પરન્તુ બીજા બોલે રસપોમાં

હિન્દી અગ્રેસરોમા હુ ગાવીછને લગભગ પ્રથમ સ્થાને મૂક છુ-પ્રથમ પકિતમા

મને રહેજ પણ સકાય વગર આ લેખમા મહારો મુલો એ છે કે ગાધીજ ગમે

છતાં કાણુ,જાણે કેમ સાહિત્યપરિષદ્ પ્રસંગે રી-દ્રનાયજની હાજરીમા મહેને

લાગ્યા એ ભાન તે પ્રસંગે હજમ થયો હોય અને ગેરમમજ અથવા મત-

પ્રેમાજુલ હોવા છતાં હુ એક હકીકતપે એ ભાન નિર્ભયતાથી ને નિખાનમપણે

દનસથ પી ખ્યાતિ જગતમાં વિરોધ છે માટે મહેને તે ગાધીજ કળા મેદાત

વાને હુ રહેજે તપામવાનુ માન આપી શકુ એમ નથી, એ તપના

Feb 10 1920 (વેદાન્તમુખ) ૨૦-૦-૦ એન એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ ક પત્રી, મુંબઈ

મહારી રતન વિચારસમિતિને ગભીર અન્યાય કરે છે (૩) સાહિત્યપરિષદના છતાં સમેશન પ્રસંગે મહને ગભીર રોકનો ભાન થયો એમ કહેવામાં મહારો રહેજો આશય એવો નથી કે પત્રિષદ તરફ નિષ્ફલ હતી કે પરિષદના કાર્યમાં સતોષકારક તરવો દાઢ પણ હતા જ નહિ તેમ જ જે વિદ્વાનો ગુજરાતના બૂણ છે તેમને અથવા તો જે ભાષ્યોએ સુનિષ્ઠાન પ્રયામથી વિષમ પરિસ્થિતિમાં પત્રિષદ બરી તેમને ઉનારી પાડવાનો અધમ અપગાધ તો મહારે હાથે સબરતો જ નથી હુ તો માન એટલી હમીકત કહેવા છું છું-ને તે ધણા, અમથથી તે હુ અથી કહુ છું-કે કાણુ બાજે કેમ પરિષદ પ્રમંગે અકસ્થ-ને કદાચિત્ અમથ- "ગોક મહે અનુભવ્યો હતો]

ન સમગ્રપ એવી રીતે લખાયેલી અને ન સહી વાચ્ય એવી જાતની બધાવાળી હમની મીમારીનો અને ત્હને લીધે થયેલી લાગાર બનારી કે એવી અગમિતો હુ બોગ થઈ પડેનો હોવા છતાં ગુજરાત નગ્મની, સાહિત્ય તરફની અને ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ તરફની દુર્બરી અમનાની પ્રમન પ્રેન્ચાને પરિણામે હુ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના હતા અધિવેશન પ્રસંગે અમદાવાદ જઈ શયો એ મહારૂં સદ્ભાગ, પરિષદના કાર્યમાં દુર્મથિ ભાગ ન લઇ શયો એટલું જ નહિ, પરન્તુ સમન કાર્યક્રમ પ્રમંગે એમ્હારી હાજરી પણ ન આપી શયો એ મહારૂં દુર્ભાગ્ય હમે હુ મહારી જાતને પૂછુ છું-એના આત્મપ્રમ્તો અને પરપ્રમ્તો પૂજાની મહારી પ્રકૃતિ છે-કે પત્રિષદ પ્રસંગે મહારૂં મન ઉપર એ.દરે મો સ્પષ્ટા પથો હતો-કે મહારૂં હલ્યમાં રો ભાન ઉદભયો હતો કે અક કહુ તો મહને એ પ્રમ પૂછવો નથી ગમતો, એનો રો ઉત્તર મળશે તે સન-ધમાં મહને અનિચિન ચિના મહે છે, અને પૃથક્કગણુ કે પત્રિષદા વગરની ચિન્તા વધારે મૂળવે છે અન્યતો મીધેસટ અક્ષાત્કાર જેનીતેરી સદનસમિતિ મુદ્ધ તરીકે માંગે છે એમ નથી, અને જેવી તથા જેવી સદનસમિતિની અપેક્ષા પેનાનાની પરીક્ષા માટે રહે છે તેવી અને તેટલી હુ બનારી-શમીય કે કેમ તે સન-ધમાં મહારૂં મન નાકા અનુભવે છે-અને છના ચે સાદસ-મિયાસિવાય નથી રહેવાતુ, સાવધતા કામ નથી લાગતી, અને કાર્ક સમજણથી દોરાધો તેમ જ કાર્ક રનભાનથી પ્રેરાધને એ પૂછવો ન ગમતો પ્રમ પઠાર્ક જ જવાય છે

અને એ આત્મપ્રમ્તો ઉત્તર મો છે / મથક મથક જમે ઉધારની ન્હાની મહારી રકમો માડી તેમને વિગતનાર દિસાન અલારે નથી આપતો, અલારે તો માત્ર એટલું જ તારવીને રણુ કરે છું કે "તરસાગે દિનક છે કે ખોટ?" મહને કહેના હુ ખ માન છે કે મહારી ગણુની ખોટની છે, -મહારૂં સામટો ભાન મોડનો હતો. મહારૂં ભાવનું આ સીય અને સાસુ કચન પ્રાતને અન્યાયી લાગરો, કાઠને અનુાર લાગરો, કાઠને અનારસક લાગરો. ગમે તેમ લાગે, મહારે માટે એટલું બસ છે કે બને તેટલી સમાજ ગમ્મીને હુ એક હમીકત તરીકે રણુ કરે છું મહારૂં એ ગોકભાનનું સદ્મ પૃથક રણુ કર્યા સિવાય તેનું જરા વિગેર અપદ્ નિરપણ હુ કરીશ

આગતનો દશા (સ્વરસમિતિના કા.યો) ર ૧-૧૨-૦ એન એસ વિપારી એન્ડ કંપની, મુબાઈ.

જગદિષ્યાત ભારતીય કવિ રવીન્દ્રનાથજી પરિવહમા પધાર્યા અને તેઓથીએ પરિવહ માટે ખાસ તૈયાર કરેલો અદ્ભુત લેખ અદ્ભુત જગતી વાન્યે, લાન ફરવાનના મેળનમાં મળેલી લોકસભા સમય તેઓથીએ ગુજરાતના સ્વાગતના ઉત્તરરૂપ ઉપકારીતેખમા “વમતા-ગમન”નો નિર્દેશ કર્યો, “રિક્ટોગીયા ગાર્ડન”મા આપવામા આવેલી “પાર્ટી” પ્રમતે તેમો પધાર્યા અને ભુલે ભુલે સ્થાને મોકલેના ભુલ ભુલ દસ્યો હેમલે ગાધીજીની સાથે ફરીને જોનાં આ સર્વે પ્રસંગોએ જો કોઈપણ ભાવ મ્હારા અન્ય અનેક ભાવોને પાઠ પાળી દઈ આગળ થમી આવતો હોય-અને તે અનિવાર્ય પ્રાપ્ત થયી-તો તે જાન કોઈ હા અગમ્ય મોકલો હતો રવીન્દ્રનાથજી એટલે અદ્ભુત મોહિની-એટલી બધી અને એવી મીઠાવવાળી મોહિની કે રહેતી પાઠળ પ્રાપ્ત છે કે માયા જે બહુ અદ્ભુતથી તપાસવાનું મન પણ ન થાય એ મોહિનીથી હુ અગમ્ય ન જ થઈ શકુ એવો અરસિયો અગુણુ નથી, જો કે સ્વતન્ત્ર અને તટસ્થ પરીક્ષા કરનાનો જેવી હક ગુમાવી દેવા જોટેનો હુ કોઈથી અજાતો નથી ને રવીન્દ્રનાથ જીને જમે બાલુ જ દોષ્ટ વડે એવો અહોભાર મ્હારો નથી અને આ સર જા સાદી અને ગીધીસદ હકીકત એ છે કે રવીન્દ્રનાથજીની મહત્તા અને હેમની મોહિનીની કદરના આ ના કરતા એ વધારે પ્રમન ભાવ મ્હારા હૃદયમા મોકલો હતો-અગમ્ય મોકલો, અશક્ય મોકલો રવીન્દ્રનાથજીના વાત અને સૌમ્ય પરન્તુ પ્રભાવશાલી તેજ પાસે મ્હને ગુજગતીએ નિસ્તેજ લાગ્યા-૧૫૩ ૧૫૩ વ્યક્તિ તરીકે તેમ જ સામગી પરિવહ તરીકે ગુજરાત આમ સ્વયમે નિસ્તેજ હશે, પ તુ રવીન્દ્રનાથજીના પ્રયત્ન પ્રેરણા અનેકગણ વધાર નિસ્તેજ મ્હને દેખાયું અગમ્ય મહાકવિ મિત્તને કાઈકે એનું લખેલું સ્મરણમા છે કે “એ પ્રમતે અન્વરો વધારે દસ્ય બતા યો-*That light made darkness more visible*” કાઈકે એનું આ પ્રસંગે થયું મ્હને જણાય સાહિત્ય પરિવહ એટલે નસુત ૭ સાક્ષરપ્રદો મુખ્ય અને ઇનર પ્રદોષપ્રદો જોવા મુખ્ય અને સ્થાપી પ્રદોષા રમણભાઈ-આનન્દકરભાઈ-નરસિંહરાવ ભાઈની ત્રિપુગી કે-થાને અને બજારતરણ કોકાર, કૃષ્ણનાન ઝવેગી અને કેશવનાન ક્રુર હેમની સાથે ન્યૂનાધિઃ અરો જોડાયતા આ ૭ એ ગદ્યરચો ગુજરાતનાં બૂપણ છે અને તેઓને ગુજગત થોડે કે ઘણે અરો આભારી છે એ ૭ સાક્ષરપ્રદો ઉપગત ખીખ પણ અનેક યોગ્યતા ગુણ નિદાનો-જદ, પુખ્ત ઉન્નરના તથા યુવાન-દાજી હતા અને જા એ મ્હને ગુજગત નિસ્તેજ લા યુ-રવીન્દ્રનાથજીની દાજરીમા નહાનું લાગ્યું એ મ્હારો પ્રધાન અને પ્રમન મોકલ ભાવ રહેજે આજો ન થઈ શક્યો કે “કયા રવીન્દ્રનાથજીના આજી નાખનાગ તેજ તેમ ધમધમારી નાખતો પ્રનાપ અને કયા ગુજરાતના નિસ્તેજ અને લીનન સાક્ષરપ્રદો? વ્યક્તિ-ગત દીકા કેંગા ૯ નથી છન્છતો, જા સસનિન મ્હારી પાસે મ્હાગ ૯ યો ખરો બાન પ્રકટ કરાવે છે રવીન્દ્રનાથજી પધારે સારે ગુજગતના ગોરવનું ગજલુ ગુજરાતના કયા વિદ્વાન વધારેમા વધારે સારી ગીતે કરજે? એ ચિન્તાની મનોદશામાં મ્હને વધારેમા વધારે આવા આનન્દકરભાઈ માટે હતી ગુજરાતના હુલાઈએ એમને પણ એવા સપ્રમથી પોતાનું સ્વાગત ગુલામગિરીય મગમ (સચિત વાર્તા.) ૨ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાળી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

વ્યાખ્યાન વાન્યુ કે જેની અવસ્થાથી સામાન્ય રીતે પરીક્ષા વિદ્યાર્થી પરીક્ષક પાસે વાંચે આથી મળે જેણે તેણે અસંતોષ નથી થયો, ભારતની બહાર તો યુ. પરતુ ગુજરાતની બહાર પણ જેમની વિખ્યાતિ પ્રસરી રહી હોય એવા એકે વિદ્વાન તો ગુજરાતમાં નથી એટલું જ નહિ, પરંતુ પોતાના સિદ્ધ પરાક્રમથી નહિ તો પોતાની વાસ્તવિક ચોખ્ખતાથી પણ પોતાને પ્રમાણ દાખવી રાકે એવા જે કેટલાક વિદ્વાનો ગુજરાતમાં છે તેમાંના વધારેમાં વધારે આશા રખાવેલ વિદ્વાન પણ નિમગ્નાનક નીનજા આનન્દશકરભાઈ એટલે સરકારિતા "Culture" એમની એ સરકારિતાને એમણે વિના સંકોચે પૂર્ણ જ્ઞાતી પ્રકટ થતા હોય છે અને પોતાની હૃદયી રાક્ષિઓના તથા પોતાના માનપ્રદ પદના ગૌરવના વધારે ખરા લાભથી તેઓએ વાન્યુ હોત તો હું બેધકક કહીશ કે એમણે એમની જાતને તથા એમના પદને વધારે દીધા ના હોત

પણ રવીન્દ્રનાથજીની હાજરીમાં મળે માત્ર ગુજરાતના "સાક્ષરો" જ નહાના ન લાગ્યા મળે તો પ્રમાણમાં ગાંધીજીએ તે પ્રસંગે નહાના લાગ્યા સ્વાગતમંડળને અધ્યક્ષ સ્થાને કે પત્રિપદને પ્રમુખપદે ગાંધીજી નિરાભ્યા હોત અને તેમણે તેમનું વ્યાખ્યાન આપ્યું હોત તો તે કેટલું થાત એ તો જાણનારો જાણ રહ્યો તો ગાંધીજીની સાહિત્યરસિકતાની વધારે સાચી કસોટી કરનારો પ્રમત્ર મળ્યો હોત ગાંધીજીને બોલવાના એ- એ પ્રસંગે જ માત્ર મળ્યા હતા તે ઉપરથી ગાંધીજીની સાહિત્યરસિકતા આકરી એ કલ્પિત પૂરો ન્યાય ન ગણાય. આ સાચું છે એ સ્વીકાર્યા છતાં એ મહારે કહેવું પડે કે જે જે પ્રસંગોમાં મેં ગાંધીજીને અને રવીન્દ્રનાથજી સાથે બોલા તે તે પ્રસંગોમાં કોણ જાણે કેમ મળે રવીન્દ્રનાથજી વધારે મોટા દેખાયા કલ્પિત હું ગાંધીજીને અન્યાય કરતો દોષ તો પણ હું ધાર છું કે હું ગાંધીજીને એટલો બધો અન્યાય તો નથી કરતો કે જેણે "ગાંધીજીને રસિકતાની કસોટીએ કસવા જ ન બોધે" એ એવા પક્ષવાદ જેઓ રજુ કરે છે, તેઓ કરે છે ગાંધીજીના લેખો જેમણે વાંચ્યા હશે અને એમના લાપણો જેઓએ સાંભળ્યા હશે એવા તો ગાંધીજીને રસ-પ્રેરનાથી મિત્ર હું બહિષ્કાર ભાગ્યે સ્વીકારને ગાંધીજી બોલીચાલીમાં, લેખનનૈતીમાં અને એમની મીઠી મીઠી મરકરીઓમાં એમની રસિકતાનો પુષ્કળ પૂરાવો આપે છે સરવૃત્તમાં જેને "લિપ્ત" કહે છે એવી ચતુરાઈ, એની સફાઈ, એની મનોહારી મીઠાશ એની ચુકિત અને એવી સૂચકતા એઓથી એટલી બધી બતાવે છે કે તે ધ્યાન બેઠ્યા વિના ન ગહે "હું તો રહ્યો રમી" એવું જે, જેને ગાંધીજીએ લાન દર-ગજના મેદાનની લોકસભા સમક્ષ પોતાના સનન્ધમાં વાપર્યું હતું અને આનન્દશકરભાઈના તથા પોતાના "આવડમાં શુક્રપણ" ના સનન્ધ રિપે જે ઉત્તરો રસથી વારવાર કાળ્યા હતા એ બતાવે છે કે ગાંધીજી પણ રસીયા છે-એમ છેક સદાકાળ વિરાગી જ નથી અઠગાડીએ અઠગાડીએ હું તો "નવજીવન"ને Young India" વાન્યુ છું ને એ અસિધારાનની તપસ્વીના ઉત્તર ઉદ્દમારોમાં એ વાપી રહેતી માનવતા (Humanity) અને રસિકતા માટે માત્ર અનુબધુ છું અને ધ્યાન બે-ગાંધીજી રસીયા હોના છતાં રવીન્દ્રનાથજીની હાજરીમાં સાહિત્ય પરિપદ પ્રસંગે મળે તેઓ પૂરેપૂરા

મ્હારમા ખીસેના ન તાગ્યા અને “ગાંધીજીને સાહિત્યપ્રદેશમા સ્થાન નથી” એવા પક્ષનાદીઓતુ ખોટાપણુ પુરવાર કરે એવો પોતાની ગસિકતાને એ સર્વ વિચારસ્પર્શી મહાત્મા આરિભાવ કરો અને પ્રાપ્તપ્રસંગને પોત્તી વળી પોતાની જાનને અને ગુજરાતને દીધારને એવી મ્હારી આત્માસફળ ન થઈ એક પ્રસંગને ઉદ્દેશીને મ્હાર કહેતુ સ્પષ્ટ કરીશ નાનગામની પામેના મેળાનમા મેદની મળી હતી-રવીન્દ્રનાથજી હિન્દીમા વ્યાખ્યાન આપશે એની ગાંધીજીએ આપેની આશાથી લોકસભા ભરાઈ હતી રવીન્દ્રનાથજી પધાર્યા હતા-માત્ર ગાંધીજી હાજર ન હતા પ્રમુખપદ ગાંધીજીની ગેરહાજરીમા નરસિંહરાવભાઈને અપાયુ-રમણભાઈની સૂચનાથી ને આનન્દરાઠભાઈના અનુ મોદનથી રવીન્દ્રનાથજીએ પોતાની લાલચીક ચૈત્રીમા ગુજરાતના મનાગતના ઉત્તરમા ઉપમર પ્રકટ કર્યો. એ ઉદ્દેશો આશા આપવા પ્રમાણે હિન્દીમા નહિ પરંતુ અંગ્રેજીમા હતા એમતુ હાલ ગુજરાતીમા લોકોને કહી સમજાવવા સ્વાભાવિક સૂચના થઈ ઉત્તર મળ્યો “અચક્ર” એ ઉત્તરની યોગ્યાયોગ્યતાની તપાસ તો દૂર રહી, પરંતુ એ ઉત્તર અને તે પછીના રમણ ભાઈના અને નરસિંહરાવભાઈના અક્ષત થ અસમ્બતાયુક્ત ઉદ્દેશો તહેમના જેવાને ન મોભે એવા હતા લોકસભા ઉચ્ચેશયની હતી ગાંધીજી થોડી વારમા આ થા ને ગુજરાતીમા સ્વાર કહી ગતાવવાની વ્યાખ્યા લોકમાણસી એ લોકપ્રેમી લોકનાથકે ગ્રીકરી મોડા આવવા માટે ગાંધીજીએ સભાની મારી મારી-માગતા પેલા જ તે મળી નુકી હતી. પરંતુ એ રવીન્દ્રનાથજીના ઉપકારોદ્દેશનો સાર કહેતા કહેતા માફ ન થઈ શકે એવો એક અતિશય અગત્યનો મુદ્દો ગાંધીજીએ છોડી દીધો કે “અગત્યની અને મ્હોની વાત તોએ છે કે ભારતના રાષ્ટ્રજીવનનો સંસ્કાર આવી પેલાએ છે-સંસ્કાર આવી પેલાએ છે” એ સૂચક શબ્દો ચિત્ર ગાંધીજી ચુકના-ગગી ખરા, પણ નિરાગી વધારે માટે એમ થયુ તશે ? ગમે તેમ હો સાહિત્યપરિષદ પ્રસંગે મ્હને રવીન્દ્રનાથજીની હાજરીમા ગુજરાતના વિદ્વાનો પ્રમાણમા ન્હાના વાળા, ભારતવર્ષની હૃદયઅપતિરૂપ ગાંધીજી પણ પ્રમાણમા ન્હાના લાગ્યા, સમસ્ત સાહિત્ય પરિષદ નિમ્તેજ લાગી ગુજરાતને માટે અમત્વ અનુભવનારા હૃદયોની આવી સ્થિતિમા ગોઠ નહિ તો ખીજે શો ભાવ થાય ? માનસજીવનના ઉચ્ચ કાર્યપ્રદેશોમા ગુજરાતના મન્તાનો વાટે પુમંગે-મ્રમૂમરો-ને ગુજરાતને આરે ગૌરવ ભારતવર્ષમા અને જગતમા અપારો ?

પારખનો બગનો,

નડિઆદ, તા ૧૩ ૭ ૧૯૨૦

विचित्र वील.

લેખક - રા. પુ. ગુરુરાવ વામનરાવ મેહતા, એમ્ એ, એવએન, બી

ਮੁਕਤ ਪਹੁੰਚ

મનુ દેગાઈ એડવોકેટ

આપણી વાર્તાની શરૂઆત મુજાલમા પ્રિન્સેસ સ્ટોટ ઉપર આવેના એક પાત્ર માળના
લેખક મહાનના ચોથા માળ ઉપરના છે ના બ્લૉકમાં થાય છે સદર બ્લૉક જે એરડા ને એક
એરડીનો બનેલો હતો તેના આગના ખડના બારણા ઉપર જમણી બાજુએ "મનુ દેરાઈ,
એડવોકેટ હાઉકર્ટ" એ નામનું ચકચકિત પાટીયું, આનનારની નજરે પડતું હતું આ મનુ
દેરાઈ એડવોકેટને એક જોડીથી ભાલ હતો તેનું નામ નાનું દેગાર્થ હતું મનુ અને નાનું
કૉવેન્ટમા હતા તેનામા જ તેમનો નાપ ચુગરી થયો હતો તેની મિત્રકતમાંથી જે થોડું ધણું
ઉત્પન્ન આવતું હતું તેથી મનુ અને નાનુંને જીદગીબર મુજરાત થઈ શકે એમ ન હોતું તે
કારણે આ જે ભાલઓએ સ્વતંત્ર વધા કરવા પસ કર્યું અને સારી અક્કન વાપરી નિશ્ચય
કર્ષો કે એકે એડવોકેટ અને બીજાએ મોનીસીટર થવું તે મુજબ મનુ એડવોકેટ થયો અને નાનું
મોનીસીટર થયો આમ કરવામા તેઓનો હેતુ દેખીતી રીતે એ હતો કે નાનું સોનીસીટર મનુ
એડવોકેટને કામ આપે અને મનુ એડવોકેટની કીર્તિથી નાનું સોનીસીટરને કામ આવે મનુએ
પ્રિન્સેસ સ્ટીટ ઉપર અને નાનુંએ મેલ્ડ સ્ટીટ ઉપર એરિમો ગોઠવી

પરંતુ પોતપોતાની આંરીસો જોડનાનું કામ પૂર્ણ થયું એટલે પછી તેમનો રખત માળ વાને ખીલ્યું કાંઈ સાધન મળી આવતું નહિ નાનું પામે કાંઈ દામ આવતું નહિ અને પરિણામે મનુના હાથ પણ ખારી જ રહેતા આવી રીતે ત્રણ વર સુધી તે જન્મે જન્મીને, ગા ના પૈસા ખર્ચીને જન્મ્યાત આરામ લેવો પડ્યો નાનું આખો વખત ઓરીસમા ભેગી થયાસા ખાતો અને મનુ ઝંખો પહેરી જૂતની માફક હાલકોઈમા આમતેમ આટા ફેરા માંતો હતો કોઈ બારીસ્ટરના કામમા તેની ગેરહાજરીમાં જોડન લેવાની હોય અગર કોઈ-એ વગરનો કેસ કોઈ બારીસ્ટરે પધરાવ્યો હોય તેમા માધ્યકેટ ક વની હોય એના ઢાંગોમા કવચિત રખત માળવાનું સાધન મનુને મળી આવતું એક બખતે એક અભવ્યમા સોનીમીટરે આરીને એક કેસ મનુના હાથમા આપ્યો—કેસ ઉપર બે ગીનીની શી લખેલી હતી મનુએ હરખભેર તે કેસ લઈ લીધો કેસમા કાંઈ દમ ન હોતો મનુએ તે કેસ ચલા ચો ને પુરો થયો ત્યારે સોનીમીટર માટે પાછું ફરી જોડુ પણ મોલીમીટર સાહેબ ત્યાં હોય જ શાના ? મોલીમીટરની સાથે બે ગીની પણ ગઈ ! પણ દામના કાગળો રજા તે મનુ એડવોકેટની ટેમન ઉપર ચૂકવાને થયું ઉપયોગી ત્રણ પચાસ વ્યારે વ્યારે ઓશીમ બહાર કોર્ટનો પગરવ સહભાગ કે આ કાગળો ઉચકી મનુ વાચના મૂકી જતો

આપણી વાર્તાની શરૂઆત થાય છે તે વખતે મનુ એકવોકેટ પોતાની ઓશીમમા “સ્પોર્ટીંગ ન્યુસ” વાચવામાં મગ્ન થયેલો તેવામાં કોઈએ બારણું ઉઘાળ્યું એટલે ન્યુસપેપર ફેંકી દઈ, એકદમ એક કામદારની ચોપડી હાથમાં લઈ બેઠો આવી એક બે ચોપડીઓ, આવા ઉપયોગ માટે હમેશા તે ટેમન ઉપર રાખી મૂકેલો.

‘કા હરકત નહિ મનુ એ તો હું જ છું ચરમાઈશ નહિ’ નવા આવનારે ન્યુસ-પેપર પાડ્યું દેખીને કહ્યું

“આહ! અનન્ના!” મનુએ હાથ મીલાવતા કહ્યું “મે તો ધારું કે કોઈ અમીન હશે અમીન ગમે ત્યારે આવી પહોંચનાનો સભવ છે તેને માટે મારે તૈયાર રહેવું પડે છે”

“બરોબર છે” અનન્ને જવાબ આપ્યો “પણ તું જાણે છે કે હું પણ અમીન જ છું—તે પણ વળી માનદાર અમીન વીસ લાખનો મામલો છે મારા કાકાની મિનકત, સમજ્યો? તેણે એક બીજી વીન કરેલું જણાય છે અને તે માટે તારી સનાહ લેના આ યો છું”

આભાનિ રીતે મનુ પ્રથમ તો હરખમાં ખુરશી ઉપરથી કુદી ઉઠ્યો, પણ તરત જ કાંઈ બીજો વિચાર આવતા, િનો ચંપ મેમી ગયો

‘મી રાયજી,’ મનુએ હાવમ થઈ કહ્યું “હું હીનગીર છું કે તમારી દબીકત સાબળી રહેતો નથી”

“હે! એટલે?”

“એટલે હું એમ કહવા માગુ છું કે તમે સોનીસીટરની મારફત આવ્યા નથી અને સોનીસીટર વગર અમીનની દબીકત સાબળનાનો હમણાં ધધામાં વિવાજ નથી

“હવે નરકમાં ગયો તારો ધધાનો રીવાજ.” અનન્ને અધીરાઈથી કહ્યું

“મી રાયજી, તમે એક મિત્ર તરીકે આવ્યા ટોત તો કામદાર વિષેની માહિતિ હું ખુશીથી આપત પણ તમે પોતે જ કંતુ કે અલારે એક અમીન તરીકે તમે આવ્યા છો તેથી આપણો મિત્રતાનો સમ્બંધ તમામ છે અને વ્યાવહારિક સમ્બંધ આગળ આવે છો આવા સંતેગેમાં અમારા ધધાનો રીવાજ આડો આવે છે તેથી કરીને એ સોનીસીટરની મેરફાજ-રીમાં હું તમારી દબીકત સાબળવાન અનિ અથોઅ તેમ જ આધારરહિત અને રીવાજ નિહાળું પગલું બરવાને અસમ્બંધ છું એમ કહવાની મને ફરજ પડે છે”

“શિવ શિવ!” અનન્ને આશ્ચર્ય પામી કહ્યું “મને ખબર નહિ કે તું આટલો ચિકીટો છે મેં તો ધારું હતું કે આ કામ હાથ લાગનાથી તું ઉઠયો ખુશી થશે”

“અચિત-અચિત જ હમણાની સ્થિતિ જોતા હું કદી પણ કોઈ કામ જતું કરું નહિ હું જાણું તેમ કયો તો એક રસ્તો કે મેડેજ રફીટમાં મારા ભાઈ નાનુ સોનીસીટરની ઓશીસ છે ત્યાં જઈ તેની સનાહ લો હું ધારું છું કે મેને પણ હમણા કામની અગત છે એટલે તે અપારે નવરો જ હશે ને મળી ચકરો તેને સાથે લઈને એક કનાકમાં તમે પાગ આવો ઉભા રહેો હું મારા કારકુનને પૂછી ખાતરી કર મળણ!”

મારી વીસ વાર્તાઓ (વિચિત્ર વાર્તાસમૂહ) ૩ ૨-૦-૦ એન એમ વિપાકી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

મગળ, એક દીંગણો, બાડો અને ચુચો પણ ચાનાક જણાતો છેકરો અર આપે. તેને મનુએ પૂછ્યું “હું ધારૂ છું કે અત્યારે કોઈને મળનાનો મેં વખત આપ્યો નથી.”

“ના સાહેબ” મગળે ચુચી આખ નધારે ચુના કરતા કહ્યું “જરા જોઈ હું કય ગીમા જોઈ આવું સાહેબ” એમ કહી તે ગયો, અને ગયો તેવો જ પાડો આપે તે ખાસ આપી કે કોઈ મળવા આનંદ નહોતું

“બહુ સારૂ ત્યારે મી નાનું દેશાઈ સોનીસીટર અને મી રાયજીનો સાથે બે વાગે મસનૂત છે તે નોધી રાખ”

“હા સાહેબ” કરી મગળ અદસ્ય થયો તેની પાછળ અનન્ત ગયજી પણ મી નાનું દેશાઈ સોનીસીટરની ઓશીસ તરફ રવાના થયો ગયજીના ગયા પછી મનુએ મગળને પાડો બોનાની, જમરોદ પાનરી ખારીસ્ટરની ઓશીસમાથી, બે ત્રણ થીનને લગતા કામદારી ચોપડીઓ મગારી રાખી, અને પછી બન્ને જણાની ગદ જોતો બેઠો

મગળ થીનું

મનુ અને નાનું

દરમિયાન, અનન્ત નાનું સોનીસીટરની ઓશીસમા પહોંચી ગયો હતો મનુ અને નાનું જોડીયા ભાઈ હતા, તેવા જ તેમના કારકુનો પણ જોડીયા ભાઈ હતા તેમ તેમની ઓશીસમા ઓરડા પણ એક સરખા જ હતા અનન્ત ગયો ત્યારે નાનું એક મહાભારત કામના કાગળીના નાચતો, હતો પામે જતા અનન્તને જણાયું કે કામ તો પાચ દશ વર્ષનું છું હું અને હરહમેશ હાથમા લીધાથી તે મેં છું થઈ ગયું હતું

“એમ રાયજી, શું છે?” કહ જમનાનું નોતરૂં દેના આપ્યો છે કે? નાનુંએ અનન્તને દાખન થતો જોઈ પૂછ્યું “મેં તો ધાર્યું કે કોર્ન અસીન આપે હશે”

“ત્યારે તો તે ખરૂં ધાર્યું હું અમીન જ છું”, અનન્તે જવાબ આપ્યો

• “હું તારા ભાઈની પાસે જઈ આવ્યો એવે અને તારી પામે મોકલ્યો છે એનું કહેવું એમ છે કે સોનીસીટરની હાજરીવગર અમીનની સાથે વાનચિત કરવાને એના ધધાનો રીવાજ નથી”

“તદન સાચું મનુએ ખરાબર જ કહ્યું છે આવી ઝીણી જાનનેથી વાકેફ થવાને તેને ઘણી તકો મળી નથી, જતાં એ બધું જાણે છે તે આકલકારક છે વાર પછી, બોલે શું કામ છે?”

“કામ તો જાણે કે મોટું છે, અને તારા ભાઈએ બે વાગે જ આપણને મળનાનો વખત રાખ્યો છે એટલે હું ધારૂ છું કે આપણે બન્ને હમણા જ ત્યાં જઈએ બધી દુકીકન હું તમને બન્નેને સાથે કહીશ”

" દીક ત્યારે સામાન્ય રીતે, આના વખતે ઓરીસ છેડીને જવાનું મને પચન નથી. કારણ કે તેથી અસીનોને-ખાસ કરીને દુનના અસીનોને-અચળ પડવાનો સમય છે પણ તારે ખાતર અત્યારે હું આવું છું ગણજ કેસન. કે. આંવે તો કહેજે હું મનુ એડવોકેટની સાથે, એક અગત્યના કામ ખાતર મસનન કરવા ગયો છું અને લગભગ સા. નવે પાડો આરીસ "

" બહુ સાફ સાહેબ " મગગના લાઇ કેસવે જવાન આપ્યો અનન્ત અને નાનુ રસતા ઉપર નીમ્યા કે પાઠશાળી ઓરગને તાજુ લગાવી તે બીજા ' કારકુનો ' સાથે ગમ્પા મરિના નીળા પડ્યો. કારણ કે તેને ખાતરી હતી કે કોઈ અસીન આવડાનો નથી "

મરોનર વખતે અનન્ત અને નાનુ મોતીમીટર મનુ એડવોકેટની ઓરીસમા આવી પહોંચ્યા તેમને જોઈ મનુનું હૃદય આનન્દથી કેટલા જોરથી ધગકારા મારતું હતું તે વર્ણની વકાષ એમ નથી એક માનદાર અમીન મગવાનો આ પહેલો જ પ્રસંગ હતો

" પધારો મુદરથો, બેમો " મનુએ પૂર્ણ ગભીરતાથી કહ્યું " મી. રાયજી, હું ધાફે છું કે તમે જે માનતમા મારી સલાહ માગતા હતા તે મિસેની બધી હમીકત તમારા સોની-સીટરને હતી જ હશે, "

' ના " અનન્તે કહ્યું " તમને બન્નેને સાથે જ મધી હમીકત કહેવાનો મારો વિચાર છે "

" ઉહા " મનુએ નોકતુ, નીચડુ ચડાવી કહ્યું મરોનર પદ્ધતિસર થયું નહિ અમાગ માનવતા ધધાના નિયમ મુજબ, આની ગેતે કામ લાઇ મનર નહિ સામાન્ય રીતે, કાગળો તૈયાર કરીને મોતીમીટરે એડવોકેટને આપના જોઈએ પણ તારે ખાતર તે દુ દરજી કરીશ કાગળ કે, કામ મહત્વનું જણાય છે "

" હવે બરોનર કહ્યું " અનત બોલ્યો " હું એક વીન વિરે સલાહ લેવા આ પો છું "

" તે તો હું જાણુ છું પણ કયુ વીન ? ક્યા છે ? " મનુએ પૂછ્યું

" એ વીન મારા સાબમી કરેલુ છે, અને તે એક સીની બોલી ઉપર છુલ્લુ પાડી બબેલુ છે "

' આ સાબગતા જ બન્ને લાઇએ ખુરવીમાથી કુદી ઉઠ્યા, અને અનન્ત રહામુ ઓરી-રીતે જોઈ રહ્યા કે અનન્તથી હરથા રમર રહેવાયુ નહિ

' હું ધાફે છું, રાયજી, કે હું મરકરી કરતો નથી ' મનુએ કરગમીથી કહ્યું " એક એડવોકેટ સાથે આવી મગમ કરવામા જોખમ કેટલુ છે તે તને માનુમ તો હશે જ "

' ખરેખર, રાયજી " નાનુએ ઉમેરું " હું ધાફે છું કે કાવધના ધધે મારે તને એટલુ તો માન હશે જ, કે મારા લાઇએ કહ્યું તેવી કોઈ રીતે અલબત્તી વનલુક તું નહિ ચલાવે "

' પણ મહેરબાન સાહેબો, આ મરકરી નથી હું ખાતરી આવુ છું કે આ ખરી મિના છે "

“ ત્યારે આપણ મનાવ ” મનુએ પાછા બેગીને કહ્યું “ દેખીતી ગીતે આ કેસ વિચિત્ર લાગે છે ”

‘ ખરેખર એમ જ છે ’ અનન્તે કહ્યું “ હવે તુ કહુ તે ધીરજથી સાબળો ”

પ્રકરણ ત્રીજું

વિચિત્ર વીલ.

“ આપને ખબર હતે જ કે મારા મરદુમ કાકા ધનજય અપણ પુત્રકો. જપાનનાર અને પ્રગટ કરનારનો ધવો કરતા હતા વળી એ પણ તમને ખબર હતે કે, તેમની જોડ ખીજા બે ભાગીયા હતા આ કપતી ધધામા દરમય મોટો નફો કરતી હતી અને તેને પરિણામે મારા કાકા ધનજય અને તેના ભાગીદારોએ અનહદ ધન એકઠું કર્યું હતું ”

“ તેની સાથે આપણને કામ નથી ” મનુ વચ્ચા જ બોલી ઉઘ્યો “ તમારી હળીગત કહો નકામો વખત નહિ લેો ”

“ તમે સાબળો તો ખરા, એની સાથે જ કામ છે મહેરમાની કરી વચ્ચા બોલો નહિ તો વખત ઓઠો જરો હવે થોડા વખત ઉપર, હુ મારા કાકાની સાથે તેમની ઑફિસમા બેસે હતો, તેનામા ‘ બી’મ પ્રતિતા ’ ની પ્રખ્યાત લેખક મીસ વીરીન દસ્તુર તેમને મળરા આવી તેઓની વાતચિત ઉપરથી જણાયુ કે, ‘ બી’મ પ્રતિતા ’ નો કોપીરાઇટ, માત્ર કાકાએ મીસ દસ્તુર પામેથી ધણી જુજ કિમતે વેચાતો લીંગો હતો મીસ દસ્તુરને પૈસાની તળી હતી અને તે વખતે તેની પહેનને લય થયો હતો, તેને હવાફેર વડ જળી હતી તે માટે પૈસા માગરા તે મારા કાકાની પામે આવી હતી એને એવી આશા હતી કે, ‘ બી’મ પ્રતિતા ’ જાહેરમા ઘણી વખણાઇ છે, અને ઘણી આતૃત્તિઓ ખપી ગઇ છે તે જોતા મારા કાકા તેને કાર્ક વધારાની રકમ આપશે પરતુ માગ કાઠાએ તેને કરાર ઉપરાત એક પાર્ક પણ આપવાની ના કહી મીસ દસ્તુરે તે પછી પોતાનો દિસામ માગ્યો, તો તેને ખાતે એક જુજ રકમ નીકળી તેથી મીસ દસ્તુરને વણુ જોડુ લાગ્યુ, અને કેટલાક કઠના શબ્દો ઠીને રોતી કઠળતી, કઇ પણ પૈસા લીધા વગર તે ચારી ગઇ આ દેખાવ જોઇ મારા અત કંઈમા તેને આટ દયા ઉપજી અને મારા કાકાને મેં પણ ચોખ્ખા શબ્દોમા કરી દીધુ કે તેમણે આવા લોકોને નુકવાનો ધવો કરતા સરમાતુ જોઇએ મારા કાકાને તેથી ધણો ગુસ્સો ઉપજ થયો તરત જ તેમણે વગીનને ત્યા જઈ પોતે કરેલુ વીચ ફાડી નાખ્યુ અને ત્યા જ બીજુ એક વીન કરી, પોતાના ભાગીદારોને પોતાની સરળી મિનત તનો વારસો મોખો અને મને કહાડી મૂક્યેદ એ પણ તેની દરજર કરી નહિ, કારણ કે મીસ દસ્તુરની લનમનસાઇ અને ગરીનાઇએ મારું મન છતો લીધુ હતું ત્યાર પછી નાજે કે ચોથે દિવસે મીસ દસ્તુરની પહેન ચરી ગઇ અને તેની મમ લાળવા મીસ દસ્તુર એકનમા તેની માગી છે તેને ત્યા જવા સ્વીકાર “ કા-ગાડ ”મા ઉપડી ગઇ એવોગે તે જ સ્વીકારમા મારા કાકા

ધનજય પણ ઈન્કાઠ જતા હતા આ “કાન્ગાર” નો બર રીરે રી રીતે નાથ થયો તે કહેવાની જરૂર નથી તે વખતના ન્યુસપેપરમાં બધા હેનાન વિગતવાર પ્રગટ થઇ ચૂક્યો છે તે વખતે સામાન્ય અનુમાન એવું કરવામાં આવ્યું હતું કે, આ પાંચ માણસો શિવાય બના ઉનારોએ ખુબી ગયા હતા જે બચ્યા હતા તેમાં ઈન્ડિયા કાઉન્સિલના મેમ્બર સર જમશેદ પેમાસ્તરના સ્ત્રી લેડી પેમાસ્તર હતા તેમના ધણી સર જમશેદ અને પુત્ર મચીનો કાઠિપતો મચ્યો નહિ એટલે એ બેને પણ કુખી ગયેના ધારનામાં આવ્યા હતા મીસ રીરીન દસ્તુર પણ એ જ રીમરમાં હતી એમ પાળાથી જણાયું હતું તેના મરણ માટે જાહેર મનએ ધણી રોડ પ્રવેશિત કર્યો હતો તે કહેવાની પણ જરૂર નથી તે મીસ રીરીન દસ્તુર હજી જીવે છે અને તેની બેત્તી ઉપર જ રીન છુદ્ધાથી પાડેલું છે”

‘હાં તે કેમ બન્યું?’ મનુ અને નાનુ સાથે પોકારી ઉઠ્યા

“એમ જણાય છે કે લેડી પેમાસ્તરવાળા મળવા ઉપરાંત એક બીજો મળેલા પણ બચી જના પાંચે હતા તે મળવામાં મીસ રીરીન દસ્તુર અને સર જમશેદનો છોકરો નાનો મચી હતો. મારે અને જણાવતું બેઠાએ કે, રીમર ઉપર મીસ રીરીન દસ્તુરને સર જમશેદ અને લેડી પેમાસ્તર સાથે બોળખાણ ચર્ચા હતી રીમર ખમી તે જગ્યાએથી થોડે આંધે જતા તે મળવાએ, મારા કાકા ધનજયને કુમતા બચાયા હતા તે રીને મારા કાકા, મીસ દસ્તુર, મચી પેમાસ્તર અને બે ખનામીઓ એટલા જણા એક નાના ટાપુ ઉપર જઈ પહોંચ્યા તે ટાપુ ઉપર કાઠ પણ જાળની વસતિ ન હોતી પણ તેઓના સદલાએ મે જુપા ઉભા કરેના હતા ટાપુ ઉપર થવન અને ગરસાની કાઠ સીમા જ ન હોતી તેના પરિણામે મારા કામની તમીચત બચતી ગઈ મીસ દસ્તુરે પોતાની બનમનસાઈ પ્રમાણે તેની ચાકરી કરી છેવટે મરણ સમય પામે આ પોતાવારે મારા કાકાને પોતે મને કરેના અન્યાય માટે પસ્તાવો થયો અને છેવટે વખતે પોતાની બૂન સુધારવાની ઇચ્છા જણાવી તેની એ ઇચ્છા સરનાઈથી પાર પડે એમ જણાયું નહિ કારણ કે ત્યાં કોઈથી પામે એવું પણ કાગળ કે એવું પણ સફળ કષ્ટ ન હોતું કે જેની ઉપર કાઠ પણ લખી શકાય સદલાએ, મીસ દસ્તુરને એક વિચાર સૂચ્યો ખનાસીઓના હાથપર સ્ત્રીમરેના અને નેમના પોતાના નામ છુદ્ધા પાડી લખેના હતા મારા કામનું વીન પણ એની રીતે કેમ ના લખાય ? તેણીએ આ વિચાર મારા કાકાને જણાવ્યો તે તેમને પસ પડ્યો પરંતુ ખનામીઓને પૂછતા તેમાંથી એકે જ છુદ્ધા પાડતા આવડતા હતા એટલે છુદ્ધા બીજા ખનામીના ચરીર ઉપર જ પાડવા પડે, પરંતુ તે એટલો કોઈ હતો કે તેને વિચાર જણાવતા જ તે મારા કાકાને મારવા ધર્યો હવે કાઠિપનાજ રહ્યો નહિ મીસ દસ્તુરે પોતાની વાક્ષણિક બનમનસાઈ અને પરાયકાર સુદ્ધિથી, પોતાના ચરીર ઉપર છુદ્ધ પડવાની મરજી બનાવી મારા કામ પણ, વ્યર્થસુદ્ધિથી આ લાગ જવા દે એવા ન હોતા. આ તે મારા કાકાનું છેવટું વીન મીસ રીરીન દસ્તુરની બેત્તી ઉપર પેડા ખનાસીએ માઝીના હાકાની પેનથી અને તેના લેલીની શાકીથી છુદ્ધા પાડી લખ્યું

તે પગી બીજે કે ત્રીજે દિવસે મારા કાકા યુગ્મી ગયા, તે જ રાત્રે પેના બે ખતાસીઓ પણ મારે માથે પીને કિનારા ઉપર તોફાન કરના દરીયામાં કુબી મુના મીસ દસ્તુર અને મગી આ રીતે એક દિવસ સુધી નિરાધાર હાથમાં રહ્યા બીજે દિવસે પરમેશ્વર તેમની મદાયે આવ્યો એક કોનસાની સ્ત્રીમર ત્યાંથી પસાર થતી હતી તેણે તેમને ઉપાડી લીધા અને કરાચી પહોંચાયા કરાચીથી હમણા જ તેઓ અહિં આવ્યા છે અને મીસ દસ્તુર હાથ લેડી પેમાસ્ટરને ત્યાં જ રહે છે ”

અનન્ત બોલી રહ્યો ત્યાં સુધીમાં મનુ કે નાનુ મેમાથી કાંઈ એક અક્ષર પણ બોલ્યા નહિ તેઓ એના તો આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા હતા કે અનન્તે પૂર્વ કર્યું હતા મેમાથી કાંઈએ એક શબ્દ બહાર કહાડ્યો નહિ છેવટે મનુએ પુછ્યું “એ વીન ખનામીએ જ લખ્યું છે ? તમારા કાકાએ એક અક્ષર પણ પાવો નથી ?”

“ના પણ મીસ દસ્તુર કહેતા હતા કે, સડઆત ડરતી વખતે મારા કાકાએ પેનને હાથ બગાડ્યો હતો ”

“કીક તારીખ નાખેની છે ?”

“ના મીસ દસ્તુરથી વધારે સદન થઈ રાક્યું નહિ એટલે પડતું મૂક્યું ”

“તેથી જરા અડચણ પડશે પણ રીક નહિ તેના ઠનાજ થઈ રાકશે એન્ફર તેના આ કેસ તદ્દન અમાધાણ લાગે છે મારા જણનામાં આવે બીજે કેસ થયો નથી ખરૂં જોતા આ કેસમાં કાપદાના વણા પ્રત્યે ઉપસ્થિત થાય છે જના અને લાગે છે કે આ વીન કાપદાના તત્ત્વો થી નિર્દુ જણાતું નથી કાપદા પ્રમાણે એકે, વીન વખાણથી જ થયેલું હોતું જોઈએ પણ છુલ્લા પાડવા, એ વખતનો એક પ્રકાર જ ગણી મકાન ખરૂં છે કે, તે વખાણ હમેશા દાગળ અગર વખનાના કામમાં આવતા ચર્મપત્ર ઉપર જ થતું જોઈએ પણ અને ખાનરી છે કે, મીસ દસ્તુરની ન્યામડી દાગળથી ઉતારી મુકનામાં આવે તો તે સાથે ચર્મપત્ર થઈ શકે હાનમાં તે અશુદ્ધ અમપત્ર ગણી શકાય અને તેને લખનાના કામમાં વાપરી શકાય ખરૂં વીન ઉપર માલીઓ થયેની છે એટલે તે કાપદેસર ગીતે થયેલું છે એમ જણવામાં કાંઈ વાવો આવે એમ મને લાગતું નથી પરંતુ એક મહોની મુશ્કેલી એ છે કે તેના ઉપર તારીખ નાખેની નથી, પણ તેથી કાંઈ વીન ખાંડુ કરતું નથી હું ધાકે છું કે કાન્નાર સ્ત્રીમર કુખર્તા પહેના જેણે મીસ દસ્તુરની બેબી જોઈ હોય અને મીસ દસ્તુરને કોનસાની સ્ત્રીમરે ઉપાડી લીધા તે વખત જેણે તેનું શરીર જોયું હોય-એના બે માલીઓ આપણે મેળની સડાએ નો તારીખ આપણે આશરેથી ગોઠવી શકાય ”

“તેમાં મિનકુલ અડચણ પડશે નહિ ” અનન્તે જણાવ્યું, “મારે તમને કહેવું રહી ગયેલું લાગે છે કે, ‘કાન્નાર’ કુબી તે જ વખતે મીસ દસ્તુર અને લેડી પેમાસ્ટર એક જ એરડીમાં ગતના કપડા બદલતા હતા અને મીસ દસ્તુરને કોનસાની સ્ત્રીમરે બચાવ્યા, તે જ વખતે તે સ્ત્રીમરના કેદનની બી મીસીસ બેગે મીસ દસ્તુરના કપડા બદલાવ્યા હતા અને તે

વખને તેણે છુદ્ધતા પાડેના બેના હતા ‘કાન્નાર’ ૧૯ મી હીમેન્નરે હુમી અને મીમ દરગુને ૨૫ મી હીમેન્નરે બચાવના ”

‘બસ ત્યારે હવે કાંઈ હરકત નથી કેસ આપણો જ છે એમ બાણીને ”

“પણ એક બીજી મુશ્કેલી નડશે એમ મને લાગ રહે છે” અનન્ને અચાતા કહ્યું
“રાય ૭ કપનીના ભાગીદારોને મારા કાકાના વીનનું પ્રોપર્ટ મળી ગયું છે એટલે હવે શું થશે ?”

“ઓહ—હા ” મનુએ તુરંત કાગથી કહ્યું “તેથી શું થયું ? કાપ ૧ કરનારા કાંઈ મુશ્કેલી ન હોતા કે આવી અચ્ચરો માટે બીજાના રાખે આપણ વીન બે અમિત થાય તો તે પહેલાં નાનું નીલ ગદ થાય છે એટલે તેનું પ્રમાણપત્ર પણ ગદ થાય ”

“ઓહ ! સારું તો ગયું મારું ”

પણ ઉમા ગઠો હજી આપણે એક નામ કરવાનું બાકી છે નાનું ! આપણે મીમ દરગુને એક નામ નોંધવી જામનારે ત્યાં નોંધાવવી જોઈએ અને ખરી નકન વિગેરે કાગળો તૈયાર કરાવવા જોઈએ ”

‘બરોબર છે એ તો કરવું જ જોઈએ ’ નાનુએ આ કામમાં બાણી કાંઈ નિશાત ન હોય એવી દમથી જવાબ આપ્યો

શું ?” અનન્ને આશ્ચર્યથી ઉભા થઈ પૂછ્યું “મીસ દરગુને નોંધાવવી ?”

એટલે તમે શું કરવા માગો છો ? તદ્દન અચ્ચર છે

અચ ૧ કે રકમ બીજી કાંઈ પણ કરી નકામ તે પહેલાં એ થવું જ જોઈએ નાનું કાને તમે નોંધાવવી કચેરીમાં જઈને વીન નોંધાવી આનન્ને અને કેસ સમન્ધીના કાગળો તૈયાર કરીને અને જનનીથી આપણે ૬ ધાર્ડ પુ કે મારા ચિરામ બીજા બારીસ્ટર ને પણ શેકવાના હશે ? ”

‘અરે હા રીડ માં દેવાડયું ” અનન્ને કહ્યું “શીના સમન્ધમાં શું થશે ? મારી પાસે હાલ કાંઈ આટનો મોટો કેસ લડવા માટે પૈસા છે નહિ. ચોગ થયું છે તેથી કાંઈ કેટમાં કેસ છતાંય નહિ એ બાણી છું ’

‘મનુએ નાનું રહામુ અને નાનુએ મનુ રહામુ બોલ્યું અસીન પણ તેમના બેબો જ હતો શું કરવું ?’

‘ચોડા પાયસો જેટલા રૂબીઆ હશે તો હાન તુરત ખસ્યને વાસ્તે ચાલી રહેશે. ” મનુએ ખીના બીના બાણી થું

‘તે તો હીક કામ આવી રહે ” નાનુએ કચનાતા કહ્યું “પણ વકીલ, બારીસ્ટર, સોલીસીટર્સની રીત શું ? કાકાની પાસેથી ઉડીના નહિ મગે અનન્ન ”

“લેડી પેમાસ્ટર એક છે આધ ભાગ એને આપવાનું નું કંડુ તો કદાચ—

અકમનિમજ્જન. ૨ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“અરે ના! એણે કાંઈ કરતો ના” નાનું પોકારી ઉઠ્યો “એ તો ચોખ્ખું ‘મેન્ટે-
ચાય’ તે કદી પણ ઠી શકાય નહિ”

“નહિ ‘મેન્ટેનન્સ’ ના થાય” મનુએ ભાગ દઈ કહ્યું “પણ ‘ચેમ્પરડી’ થાય
‘ચેમ્પરડી’ ની બ્યાખ્યા ચોખ્ખી છે અને કોરટના ખાનમાં એ આવે તો નુ પરિણામ નિપજો
તે કદી શકતો નથી”

“ખરેખર, તમારી તકરારમાં હું કાંઈ સમજતો નથી” અનંતે લાચારીથી કહ્યું “પણ
મેં કાંઈ ખોટું કહ્યું એમ અને લાગે છે”

“મનુ, પૈસાની વાત આપણે બાબુએ મૂકીએ” નાનું જોડ્યો “તો પણ આ એક
બહુ જ રસમય કેસ હાથમાં આવ્યો છે તેમાં તો શક નથી”

“તે વાત ખરી, નાનું” મનુએ કાનકપણાથી ઉત્તર આપ્યો “પણ મારા ધવાના
રીવાજ પ્રમાણે હું કાંઈ મફત કેસ હાથમાં લઉં શકું નહિ તે બાબતમાં તો અમારો
રીવાજ ધણો જ સખ્ત છે મેં મફત કેસ લીધો છે એમ અમારા મડળમાં જણાય તો
અગલગાટ મધ જાય ને મારી નામના વાપી જ હવળ પડી જાય”

“ખરી વાત છે, મનુ ‘બીફ’ ના કામગીરી ઉપર આપણે શી લખારી જ પડે છે અને તે ખારી-
ફટરને આપરી જ પડે છે વજીન બારીગટરો પૈસા નગર એક ડગલું પણ ભરતા નથી પરંતુ
સેઓ લીધેથી રી પાત્રી આપી શકે છે તારા જેવા ધણાને મેં એમ જરૂરતા બોધ્યા છે કાંઈને
આગળ આવીને ખ્યાતિ મળેવવી હમ્મ છે ત્યારે, મોટી રી લઈને, ખાનગીમાં પાછી આપી દે
છે તું પણ એમ જો તો આનંદે આપણે છતીશુ તો તો મિત્રકત ઉપર જ મધી અર્થ પડશે
એટલે કાંઈ વાવા આનંદે નહિ હારીશુ તો તને એક અસાધારણ અગત્યનો કેસ અનાવવાની
ખ્યાતિ મળશે તે પણ કાંઈ નાનો મુનો લાભ નથી”

“હીક, ત્યારે એમ જરીક શી માટે તું રીતસર એક મોકનને તે હું પાછા વાળીશ-
આવો, ત્યારે સાહેબજી નાનું! તું કાંને મીસ કરતું ને નોંધારી આનંદે”

—આનું

આપણાં સાંસારિક દુ.ખો.

લખક - ડૉ. હરિપ્રસાદ ત્રિવેદી દેસાઈ.

જેમ કેળના એક પા ડાની અર અનેક પાદા રહેના હોય છે તેમ ચતુર પુરુષની એક વાતમા અનેક વાતો સમાવરી દોય છે એમ એક હિન્દી કવિતામા કહેલું છે

“ત્યો કદળી કે પાન મે પાત, પાત ઓર પાત ત્યો ચાતુ કી વાતમે વાત, વાન, ઓર વાત—”

મહાત્મા ગાંધીની પણ દરેક પ્રવૃત્તિ આમ બહુ ગહસ્યવાળી હોય છે ખેડ સત્યાગ્રહ સમયે લોક એમ જ જાણે છે કે મેહેસુન માફ કરાવવાની એ લડન હતી પરન્તુ એ લડતમા કામ કરનાર, ટ્રેન અને મગ્ગર એ નણે પકાને એ વનથી પુષ્કળ જ્ઞાન ધણુ હતું અને ત્રણે, એ નવતથી ઘણા આગળ વધેના એની જમી રિગત એ લડતના પ્રત્યક્ સમયમા જે નહોતા તે બગચર જાણના નથી જાણી શકે પણ નહિ એ સમજી શકાય એવી વાત છે

એક વિનમ અરેખર પાક નિબૂળ ગયા છે કે નહીં એની તપાસ નાનતી હતી એ દિવસોમા મ્હં ગાવીછને કહ્યું કે “સાહેબ! જેમ આ પાકની આના વારી કાઢાડીએ છીએ તેમ આપણા દેશમધ્યે અને બરેનોના સુખકુ ખની પણ આનાવારી કાઢાડના જેવું છે રાજકીય દુ.ખો સરકારને લીધે છે પણ સામારિક દુ.ખો તો આપણે જ પેટ ચોળાને પીડા કરી હોય એ પ્રકારના, આપણે જ હાથે ડલા કરેના જોકમા ઘણા જોવામા આવ્યા છે

ગાંધીજીએ કહ્યું “બરાબર છે એ આનાવારી પાલુ કહાડતા રહેજો અનુસનથી હું એમ માનું છું કે આપણી સામારિક દુર્દશા એ જ આપણી રાજકીય પડતીનું કારણ છે. ઘણા નિદાનો જે એમ માને છે કે રાજકીય પડતીથી સામાજિક પડતી ચડે છે એ મત સાથે હું મળી શકતા નથી.”

અને પછી ઘણાં ગામડાંમા મ્હં પાકની આનાવારી સાથ સામારિક દુ.ખોની પણ આનાવારી કાઢાડી એનો સાત અન્ને પ્રસિદ્ધ કરનાની રમ લઉં છું —

સ્ત્રીઓ ઘણી દુ.ખી છે સમાજના ચાર પાય વાગાથી ડહે છે તે રાતના ૧૦-૧૧ એ સુવા પામે છે દોરની ચાકરી કરનાની, પાણી સરવાના, વરકામ કરવાનાં અને દળન ખાડ વાનું તથા ખેતર પાંધરનું પુ જ કામ એમને મામે હોય છે સ્ત્રીઓને હલખી ગણવામા આવે છે એમનાં જાગ માન નથી મધુપ્ત કુટુંબનાં કનેશ કમચ અને કૌટુંબિક હાડમા-ડાંઓ એમની ધણી છે પાગીદાર લોકોમા એમને આનન્દ મિનાના પ્રસંગ જુજ મગે છે જાને જનાનું સ્ત્રીઓને નથી હોતું જાને પુરો જાય છે અને સ્ત્રીઓને કાજે જનાનું રાખ્યું છે

સ્ત્રીઓ ઘણે જાગે મેના અને જાગ વજ પેટેરે છે જાજ મ જાગના અધર્મિત દાનમાં રહે છે થી દુધ કે સાક એમને યોગ જ મગે છે ધનના બેજ કે અધારાના લાગમા

પાણી પણ મળના નથી અમનદાર નગની માફક ગામોની પણ વેડ આ વસાના લોકને કરવી પડે છે અને ૫૦૦ ઘરની વસ્તીના ગામમાં ૧૦૦ ઘરનાં માણસો ૪૦૦ ઘરના માણસો પાસે દાસત્વ ડગવે છે

કાંઈપણ ગામ સપનાળું નોંધુ નહીં એ ગામોમાં ફક્ત એક અપવાદ સિવાય નવે જ પદ્માપદ્મી, મમન, ચડસાચડસી, અદેખાઈ, અને સ્વાર્થવૃત્તિ જો જોનામાં આ યો ધનવાન અને મળવાન લોકો સર્વત્ર ગરીબ અને નમળાતો ભક્ષ કર્યો કરે છે પોતાને પાંચ રૂપિયાનાં ફાંપદો થતો દોષ તો બીજાને ૧૦૦૦ નુ તુડસાન કરતા કોઈ ડરતુ નથી જેમ તિયામાં મોટા જળચર ન્હાનાતો આહાર કરે છે અને ન્હાના નેથી ન્હાનાતો કરે છે તેમ જીરાતની જમીનપર મનુષ્યલોડમાં પણ એ જ જોનામાં આવ્યું

ગીતાજીમાં લોકસમૂહ અથે જીવન નિગમના ઢાંચું છે પણ એ મુદ્દર ઉપદેશ લુની જઈ આપણી પ્રજા નથી લોકલ્યાણ સાધવી કે નથી પોતાનું કલ્યાણ પણ કરી શકતી આવિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિમાં એ પડી છે અને ભગીરથ પ્રયત્ન વગર એનો ઉદ્ધાર થવાનો નથી

આપણે ઉન્નત થઈએ છીએ કે અવનત ?

લેખક,—રા. રમણલાલ અમતવાલ દેસાઈ.

પૃથ્વીના પાંચે ખંડ જે સમયે એક મહા હુલ્લમાં ઉતરેલા છે, લાખો મનુષ્યોનો સહાર થયે જાય છે, રાજ્યસિંહાસનો ડોળી મચેલા છે, અને સરૂનિમાં નમનાર આંત્ર્ય થઈ પડેની પ્રજાઓ પૃથ્વી, પાણી અને આકાશ એ ત્રણે તરફને માનનગતની સમતાનમૂર્તિપ બનાવી રહી છે, તે સમયે એવો પ્રશ્ન કરવો કે આપણે ઉન્નત થઈએ છીએ કે અવનત ? એ ધણાને અણુવટતુ લાગશે, અને નહીં તે પ્રશ્ન ઉત્તરમાં આપણે ઉન્નત થઈએ છીએ એમ દહેતુ એમાં તો પૂરેપૂરી ધૃષ્ટતાનો ભાસ થાય તો તેમાં નવાઈ જેનું નથી

તથાપિ માનનગતના ઇતિહાસનું બારીગથી રહસ્ય ખોળનાતો આપણે પ્રયત્ન કરીશું તો જણાઈ આવશે કે જગત ઉન્નત બનતું જાય છે આ ઉત્તરની પ્રાપ્તિ એની મદદ તો, એટલા થોડા પ્રમાણમાં થયે જાય છે કે આપણો તેનું બીનકુન ભાન રહેતું નથી, અને તેની સામાન્ય મા યતા તો એવા પ્રમરની થાય જ છે કે આપણે દિન પ્રતિદિન ઉતરતા આવીએ છીએ, આપણી નિત્ય અધોગતિ થતી જાય છે અને આપણા પૂર્વજોને મુકાવે આપણે અવશ્ય અડમ થતા જઈએ છીએ આ માન્યતા માત્ર અજ્ઞાન કે અર્વજ્ઞાનનાળા વગામાં જ પ્રયત્નિત છે એમ કાઠ નથી, સમર્થ વિચારકો અને ચિંતકો જેમણે જગતને ઉત્તર કરનામક લાગ લીધેનો છે તેઓ પણ આવી માન્યતા ધગાવે છે

આવી માન્યતા બધાનાના પેટનાંક કારણે છે આપણે જગતના ઇતિહાસને સમગ્રીતે જોના નથી, પરંતુ તેના વિવિધ ખગને નિદાગીએ છીએ આપણે દિન્દુસ્તાનનો ઇતિહાસ વાંચી તેની અનન્યિ થએલી માનીએ છીએ, પરંતુ આપણે વિસરી જઈએ છીએ કે તે અરસામા સ્પેન અને મોરોક્કોથી ચીનસુધી ફેલાયેલી મહાન યુસ્તીમ સમૃદ્ધિનો ઉત્પન્ન થએલો હતો. ગ્રીસ અને રોમન મહાનગરોની પડતીમા આપણે જોતીની પડતીનો ભાગ થા : દે છે, પરંતુ આપણે જુની જમીએ છીએ કે એ રાજ્યોની ભગ્નમાની વર્તમાનમાગના પ્રકાશિત ન્યૂરોપનો ઉત્પન્ન થયો છે, જેની અસર એક અથવા બીજી રીતે રૂચીના આદે ખૂણામા થ) જએલી છે ચીનના મહારાજ્યની અનન્યમા આપણે માનવજાતની અવસ્થા નાથરા બનયા * હએ છીએ, પરંતુ આપણે એ જૂનતુ ન જોઈએ કે ચીનની પાશ્વમા આવેલું સપાન અ એના પ્રકારની ઉત્પત્તિ પ્રાપ્ત કરેલું જન છે કે જે એશિયામા ના અન્ય દેશોને ઉત્તરિન અને ઉ સા દિન કરી તે જ માર્ગે દોરી જાય છે આમ એક અથવા બુદ્ધાશુભ દોની અની પાતી ઉ ની સમગ્ર જગતની અની પાતીનો ખ્યાન બાધી દેશે એ જૂનમરેલું છે સમય માનવજાત પેટને અંગે ઉત્તર ધર્મ ને કેટલે અરો સુખી યદ્યએ વાત જણાવનામા ઇતિહાસનુ સુદૃઢ રહ્યું રહેલું છે ઇતિ હાનના ખડ પાનાથી આ રહ્યું આપણને લાગે જ સમગ્ર અને જૂન આ રથને જ ધાર છે

બીજી કારણ એ છે કે વર્તમાન યાગ આપણી દષ્ટિ સમીપ નિત્યનો હોવાની તેના નિશ્ચયાત્મક તરવો અને સ્વરૂપો આપણા ધ્યાનમા આવી શકતા નથી, જ્યારે જૂનમાગના સ્વરૂપનો સામાન્ય નિર્ણય થઈ ગએલો હોઈ તેમા માનવ પ્રજાએ રુ રુ પ્રાપ્ત કર્યું તે વાગ આગળ તરી આવે છે જૂનકાગની મૂર્તિ ધમ્મક તૈયા થએલી હોય છે તે મૂર્તિના અવરોધ સપૂર્ણ રીતે નિશ્ચિત સ્વરૂપ ધારણ કરી રહેના હોય છે, અને એક સમગ્રમૂર્તિના વરાવરી જે સૌન્દર્યની ધાપ મન ઉપર પરી રહે છે તે ધાપ આગળ વર્તમાન કાગની હજી ધમ્મક આપૂર્ણ મૂર્તિ આપણને તૃપ્તિ આપી શકતી નથી, કારણ તેમા જૂનકાગ કરના અનેક ગુણ સધારે સૌન્દર્ય તરવો રહેનાં હોય છતાં તેમની રેખાઓ સુરપટ દોરાયતી ન હોવાને લીધ તેમા રહેલું સર્વ સૌન્દર્ય રહુદ થતું નથી, અને તેને લીધે વર્તમાન કાગ કરતા જૂનમાગ દમેલ અનિવાર્ય લાગ્યાં કરે છે વર્તમાન એ ગતિ અને પ્રવૃત્તિનો કાળ છે, સક્રમણ અને રિથિત્યતરનો કાળ છે તેની ગતિ અને પ્રવૃત્તિમા આપણે જ સાત્તરૂપ હોવાથી તેના પ્રા- હમા આપણે સતત પલ્લ જતા હોવાને લીધે તેનું સ્વરૂપ પારખના માટે તેમા હેના સામર્થ્ય અને સૌન્દર્યો અનુભવના મારે, તેમાથી પ્રાપ્ત થતી ઉત્પત્તિનુ માપ માપવા માટે આપણને આત્મચક્ર અનુભૂતા નથી આપણને સમય નથી, આપણને શાંતિ નથી દષ્ટાંત તરીકે ૨૮૧૮ ની સાનનુ નિશ્ચયાત્મક સ્વરૂપ આપણે કેવી રીતે દોરી રાખીશું ? આગળીસો અરા ની સાનના જગતને બાલુએ મુકી આપણે માન તે સાનના ગુજરાતુ જ સહજ અવનોકન કરીએ

પુરોહીય યુદ્ધને લેધને ઉત્પન્ન થએલી મોઘશરી, યુદ્ધમા આપણી ફરજ તરીકે મનુ ન અને ધનની મદદ આપવા અપરવાના પ્રયત્નો, સ્વરાજ્યની માગણીના બીજી પેઢાનો નતિ સરવનીય લાગે છે ૩ ૨-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એક દયની, મુનક

ધ્વનિ, અને તેના એક આન્દોલન રૂપ વડોદરા રાજ્યનું પ્રભુમણ, લોકમાન્ય ગાંધીએ જેકા
શુદ્ધામાં ઉભી કરેલી સત્યાગ્રહની લડત, દુ ખમાં વધારો કરનાર દુષ્કાળની પૂરેપૂરી ધાસ્તી,
દૂકા પગારના, પરેન્તુ મહત્વનું કામ કરતા બિચારા તત્વટિઓ, અને મિતમજૂરોનો બળવો,
અને હિન્દુસ્તાનને બેખમદાર રાજ્યતન્ત્ર આપવા માટે મોન્ટેગ્યુસાહેએ રજૂ કરેલી યોજના
આ બનાવો ખાસ કરીને ધ્વનિ બેચે છે

ઉપરના તો જાહેર જીવનના અને મોટે ભાગે રાજકીય વિષયમાં ગણના જેવા પ્રસંગો
છે, અને તે ગુજરાતના જીવનની એક જ બાજુ દર્શાવે છે, છતાં એ સર્વ પ્રસંગોમાંથી ઉત્પત્તિ
પ્રાપ્ત થશે કે અનનતિ, હાન તે સુખમય નિવશ્ય છે કે દુ ખમય, તે પ્રસંગો ઉત્પન્ન થયાના
મનભૂત કારણો કદા, અને એ પ્રસંગો ભવિષ્યમાં કેવા પ્રકારની અસર કરશે અથવા અસર કરશે
કે એમને એમ કુપ્ત થઈ જશે, એ વગેરે પ્રશ્નો ઉભા થાય એ આભારિક છે. જના ૧૬૧૬ ની સાલ
એ સખ-ધર્માં કાંઈ બોલી શકશે અને ૧૯૨૮ ની સાલમાં તો આ વર્ષની યથાર્થ ઉપરેખા
ઉપગમી દહકારો, સર્વ પ્રસંગો પોતપોતાના ક્રમમાં ગોઠવાઈ જશે, સર્વનું મહત્તર જે તે પ્રમાણમાં
ચોક્કસ રીતે જણાઈ આવશે, ૧૯૧૮ ની સાલનું એક મુંદર તાદરૂપ ચિત્ર ઉભું થઈ શકશે,
અને હાન આપણને તેમાં જેટલો આનંદ ઉત્પન્ન થશે તેના કરતાં હમ વર્ષ પછી ચિત્રેલી
મૂર્તિમાં આપણને વધારે આનંદ મળશે, તથા તેમાં ગહેના ઉત્પત્તિના તરવો તે સમયે
વધારે સારી રીતે જણાશે ભૂતકાળ તે એક સિદ્ધ થઈ ચુકેલો કાળ હોવાને લીધે તેનું વિશેષ
મહત્વ આપણને લાગે છે

વળી ભૂતકાળ તરફ સંદર્શ ઉદાર દૃષ્ટિથી જોવામાં આવે છે પરન્તુ વર્તમાનકાળ
સર્વના તીક્ષ્ણ, કટાક્ષમય દૃષ્ટિપાતનો ભોગ થઈ પડે છે ભૂતકાળના દોષોનું સંસ્થા વિરમરજી
કરવામાં આવે છે કારણ તેઓ સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષ નથી, પરન્તુ વર્તમાનકાળમાં માનૂમ પડતા
દોષ આપણી નજર આગળ રહેવાથી, ધડી ધડી તે દોષોનો અનુભવ થવાથી, આપણું ધ્યાન
તે તરફ દોરામણ રહે છે અને આપણને એવો ભાસ થવા કરે છે કે આપણે દોષમય દુનિ-
યામાં જ વસીએ છીએ આપણે તે ક્ષણે ભૂલી જઈએ છીએ કે વર્તમાન દોષો એ ઘણી
વખત ભૂતકાળના દોષમીજના પરિપાકરૂપ હૈન હોય છે આજકાલ યુવકો નિર્મલ યતા જાય છે,
નિર્માલ્ય યતા જાય છે એવો આરોપ વર્તમાનકાળને માથે ઝોરાડી દેતા આપણે એટલે
નિચાર કરવો બાલુએ મુખ્યએ ડીએ કે ભૂતકાળમાં પરાપૂર્વથી યતા આવતા બાળનમ્ આ
સ્થિતિને માટે મોટે ભાગે જવાબદાર છે દોષ ભૂતકાળનો છે અને તેનું રૂપ વર્તમાન કાળ બેભાવે
છે, છતાં ભૂતકાળના દોષને આપણે ભાગે જ આગળ ડરીએ છીએ આજકાલ નુસ્યાઈ,
અનીનિ, અનાચાર વગેરે વસ્તુ જ જાય છે એમ જાતી દોષીને પ્હેલી વખત આપણે ભૂત-
કાળના મુનારોની સખ્યા અને અજકાલના રનાડની સખ્યાની તુલના કરાતો ઠઠી અમ
લેલા નથી, પણ માન દોષોના સમિષ્પની અસર નીચે બુનારામાં પડી વર્તમાન સ્થિતિનો ચક્ર-
ભાસ કીએ છીએ, અને દોષો માગી આપના પૂર્વસમય તરફ નિરાશાજનક દૃષ્ટિ કે કીએ છીએ.

દયા અને અહ દેહ ૩ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠીએ ક ક પની, મુબાઈ

પરંતુ ભૂતકાળ જે સમયે વર્તમાન હતો તે સમયે તેમા આપણને જ્યાંતી વિશુદ્ધિ અને આકર્ષકપણું ભાગે જ દેખાયું હશે તે સમયના લોકો પણ આપણી માફક જ તેમના વતમાનને માટે ફરીવાર જ કરતા હશે.

ભૂતકાળ ઉપર કોઈ અનુપમ ભવ્યમયું સુર વાતાવરણ ફરતું રહે છે, અને તેથી તેમા રહેતા હોયો વિરૂપતા ભવાનકપણું અને અવનતિલચક નરવો કા તો મિનકુન દેખાતા નથી અથવા દેખાય છે તો પણ એમની રેખાઓ મૃદુ અને સૌષ્ઠવનાળી બની જાય છે. આ સુર કોઈના અનુભવની વાત છે આપણા પૂર્વ કાળના સ્મરણોમા કેલો આનન્દ નહીં લીધો હોય ? શુલોકો બાલ્યાનમ્યાના સ્મરણોમાથી મોહક થિતો આને છે, જોકે પોતાની સુવાચનાની યાદ લાવી તેમા રમણી રહે છે અને આ પ્રમાણે મનુષ્ય જાત પોતાની અનુભવિના કનેદથી જયવા માટે ભૂતકાળની સ્મરણભૂમિમાં વિહાર કરી આનન્દ પ્રાપ્ત કરે છે.

વળી ભૂતકાળ અને વર્તમાનમળને સરખાવી વર્તમાનને તિરસ્કારનામાં આપણે એક બીજા મહત્વની ભૂત કરીએ છીએ ભૂતકાળ એ આપણી પાછળ રહેલો વિસ્તૃત સમયસમૂહ છે અનેક યુગોનો તેમા અભાવેશ થયેલો છે, અનેક સંસ્કૃતિઓના ભગ્નરૂપ તે છે કલો કલો વર્તમાન ભૂતકાળની મીમામા પ્રવેશ પામતો જાય છે, અને પોતાની સર્વ પ્રાપ્તિ ભવિષ્યકાળને વાગસામા આપી પોતે ભૂતકાળ રૂપ બની જઈ તેનું માહાત્મ્ય વધાર્યું જાય છે આરી સ્થિતિ દોવાને નીચે એક ક્ષણ, એક વર્ષ, એક સદી કે એક યુગના વર્તમાનને અનાદિ કાળથી લગતા પડેલા અને વધે જતા ભૂતકાળની કુલનામાં એસાડી તેનું માપ કાઢના જતા જનભર્યા ગ્રંથિભો આલે એમા નવાઈ નથી પ્રાચીન ભાવનાથી સુગંધ થઈ વર્તમાન દોરોથી ત્રાસી જઈ આપણે પુઠારી ઉઠીએ છીએ કે 'ક્યા ત્યા અમણા રામ અને કૃષ્ણ ? ક્યા જતો રવો તે વેદ અને ઉપનિષદોના સમય ? ક્યા ગયા શુદ્ધ અને શકર સરખા ધર્માચાર્યો ?' પરંતુ તે પોઠારોના આવેશમા આપણે જુલો જઈએ છીએ કે ગમ અને કૃષ્ણ વચ્ચે એક આખો દ્વાપરયુગ પડેલો હતો, વેદ અને ઉપનિષદોના સમય વચ્ચે એવો સેકા પસાર થયા હતા કે ઉપનિષદના કાનમા વેદના અનેક અન્દારો ધસાઈ પડેલ થઈ ગયા હતા, અને શુદ્ધ તથા શકરના કાનની વચ્ચે અનેક રાજકીય, ધાર્મિક, અને સામાજિક ઉચ્ચ પાથનો થઈ ગયેલી હતી વળી તે રામનો જ સમય હતો કે જ્યારે ત્રીયોને દરી જવામા આવતી કૃષ્ણની આખનીચે જ ગાન્ધારવાર્ધને અંગે મહાભાગનું યુદ્ધ થયું, અને દારૂના નશાને પરિણામે મહાભયકર વાતવારણી થઈ, હિંસાનો અસહ્ય પ્રસાર દોવાને લીધે શુદ્ધ ભગવાને ભગવાં ધારણ કર્યાં, અને પાખ. મનનો અતિરૂપ ફેલાવ અનકાવવા માટે જ શકરાચાર્યો વેદાન્તનો છલોદાર કરવા ચલ કર્યો.

આમ કરી હું આપણા પ્રાચીન મહાપુરો અને તેમના સમયોને ઉતારી પાડના માગનો નથા મેલ એ મહાપુરો નર્મીય છે અને તેમને માટે દરકોઈ પ્રાચીનપ્રિય મનુષ્યને અભિમાન દોષ એવું જ અભિમાન હું પણ વરાવું છું કહેવાનું તાત્પર્ય એવું જ છે કે વર્તમાનકાળની અધમતા મિદ્ધ કરવાના આવેશમાં મધ કાળથી તે જગતના આરભ સુધીના

ભૂતકાળને આ ક્ષણના વર્તમાનના સ્થાપના પ નામાં મુકવેા એ અલ્પધનુ થઇ પડશે જોખવે, દિશેજસાદ અને દાદાબાઈથી માહીને સિવાજી, પ્રતાપ, યુરારજ, નિકમ, અરોક, કૃષ્ણ, રામ અને હરિચંદ્ર સુધીના મહાપુરુષોનું લશ્કર આગળ ધરી એમ પુણુ કે વર્તમાન મમથે એણણિસે અરાઢની આનુ સાને કયેા મહાપુરુષ આ ભતકાળના મહાપુરુષોની મરોમરી કરી રહે એવો છે? તો એ પ્રશ્ન ન્યાય અને તર્કના સિદ્ધાન્તો નિરક્કનો મણાને અને તેમની ખરોગરીતો કાંઈ મહાપુરુષ દેખાડનાની આપણી અશક્તિએ વતમાનના ઉતરતો છે એ માન્યતાની સાબીતીમા જગપણુ કમ અ રને નહીં

એવી આમળ વધીને હુ એમ પણ કહિંગ કે જે જમનનો ભૂતકાળ લખ્ય હતો, ઉત્તન હતો, ઉત્તન હતો, તો જગતનો વર્તમાનકાળ નિ મશય વધારે જ લખ્ય અને વધારે જ ઉત્તન હોવો. તેમજ વર્તમાનને ઉત્પન્ન કરનારા બનો અને સામર્થ્યો એ ભૂતકાળનો જ જ્ઞાન છે વર્તમાનની દ્વિમારત ભૂતકાળના પ્રાપ્ત ઉપર જ ચલ્યાયે જાય છે તતમાન સરકૃતિ કે અનનતિના તત્ત્વો એ ભૂતકાળનો વારસો છે, અને આપણે તેમા ગમે એટલો વધારો કરીએ તો પણ મૂળ ચાપણુ તો ભતકાળે જ આપણે સોપેની છે આપણા શરીર, આપણા પ્રિયાર, આપણી માનનાઓ અને આપણી વિનિધ સરથાઓના મુખ્ય લાગ આપણને ભતનાજ્ઞમાથી જ મળના છે, અને ભૂતકાળમાથી જ તેમને મુખ્ય પોપણુ મળે છે. જે ભતકાળ ઉત્તન હતો તો એ ઉત્તનના તત્ત્વોથી જ પોષાઇને આપણા વતમાનનો ઉત્તર વયો છે એની રીતે ઉત્તન તત્ત્વોમાથી જેનો જન્મ થયો છે એવા વર્તમાનને અત્રોગતિમા ઉતરતો કંપવો એ મોટી ભૂન છે. જે વર્તમાનકાળ નીચો અને નીચો ઉતરતો જાય, અનનતિના મર્મમા ફરતો જાય તો આપણે જેનો મુક્તકરે મદિમા ગાઇએ છીએ એવો ભત તદ્દન નિરથક નીવડ્યો છે, માનન જનિએ નિમસના કમમા કરેલી મટેનત નિમ્બજ થઈ ગઈ છે, એમ જ માનવુ પડે પગ્તુ વગ્તુસ્થિતિ તેમ નથી આપણે ઉત્તન થતા જમ્મએ છીએ કાગ્લ આપણો ભૂતકાળ ઉત્તન હતો.

જગતનો કમ જ નિકામ પામવાનો, ઉત્તનિ પ્રાપ્ત કરાતો છે જમનની ઉત્પત્તિના મદ્દન કાળો ગોધરાનો પ્રયત્ન દર્શાવે સિવાય આપણે, એટલું તો તેમજ સજીએ છીએ કે નિરન્તર નિમસ પામતા જનુ ઉત્તરોત્તર દિદિ પ્રાપ્ત કરતા જનુ એવો જગતનો કમ લાગે છે ઉપર નિમિગ કારણોને લેઈને આપણે વચ્ચી વખત આથી નિપરીત કમ તેમજ છીએ, પરંતુ એ રીતે જોરામા આપણે કમા ભૂન કરીએ છીએ તેમે જલ્યાવેનુ છે

ઉત્તનિ એ શબ્દનો અર્થ જાણે મદન, ઉડા અને ભુનારામા નાળી રે એવો છે અનેક મદનના શબ્દોની મારક તેઓ અનિ ઉપયોગ અને દુરુપયોગ પણ થયેા છે, અને તેનુ સ્પષ્ટ અર્થ ધ્યાનમા ઉતારતા ઘણી સુરકેની પડે છે ઉત્તનિની વ્યાખ્યા આપી સકાય એમ નથી જતા તે શબ્દ પડાયો નથી દૃકમા ઉત્તનિ તે જગતના ઉત્તરોત્તર કલ્યાણનો સૂચક શબ્દ છે જનન વધારે સિદ્ધ થતુ જાય, તેમા રહેના કલેશ અને વર્ણો ઝોજા થતા જન, આપણી જનતા, પશુતા મજાતી જાય, અને જીવનમા રસ પડે, જનનનુ મદન સમગય, અને સર્વોત્તમ

પ્રાતવતા સાંતઝો (સચિન) ૨ ૩-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

આનન્દનો આરાદ લેત શકાય એવો જે વિકાસ તેને આપણે હિતની કૃતી શકી. આ હિતની પાઠી જ મનુષ્યના સર્વ પ્રયત્નો થયે જાય છે અને એ પ્રયત્નો સુખની પ્રાપ્તિમાં પરિણમી પામે છે, કારણ સુખ એ હિતનિતુ જાણ સ્વરૂપ છે, હિતનિતુ સ્વરૂપ સ્વરૂપ છે.

હિતનિતુ સ્વરૂપ આપણને યથાથ જ્ઞાન ન હોવાથી અને તેના સ્વરૂપ દેહરૂપ સુખનું અનેક પ્રકારે દર્શન થતું હોવાથી આપણે ધણી વખત બ્રમમાં પડીએ છીએ, અને સુખ અને હિતનિતે સમઘર્ષના ગાળી બુનાવો ખાઈએ છીએ વળીરખત એમ પણ મને છે કે ત્યાં સુખનો ભાસ થતો હોય ત્યાં હિતનિ ના પણ હોય ત્યાં આપણને સુખનો અસત્ય ભાસ થયેલો હોય છે ઉપરી અધિકારીને પોતાની સત્તાનો પ્રચાર જેની મેં અથ તે નિમિત્ત છે તેમને પીઠકારી થઈ પડીને બનાવના જે સુખ પ્રાપ્ત થાય છે તે સુખ મુખ નથી જ પણ આનન્દ ગરીમને નિદાગી ગાંભીરિરાજમાન થયેના કાંઈતરમગના સુખઉપર જે રિનન મી મને છે તે રિમત યથાર્થ સુખનો પ્રમસ નથી માત્ર સુખરૂપિત એ કાંઈ હિતનિ નથી, પશ્ચુ હિતનિમાં સુખ મળેલું છે, એ નિ સરાય વાન છે.

૧. ૧મી જગતની હિતનિ અત્યાજ સુધીમાં ધણી જ ધીમે ધીમે થયેલી છે, અને તેને લીધે જ આપણને સમ હિતનિ થાય છે કે આપણે બરોબર હિતનિ થયા હોય કે નહીં જગતની હિતનિતુ માપ કહાડના માટે એક નર્મ કે દસ વર્ષ કે એક નવું પણ પુરતું ન થાય એ સ્પષ્ટ છે હિતનિતુ પ્રમાણ કહાડનામાટે યુગયુગના સરનામા કહાડના રહે એ સમર્પિત છે અમિમય સ્થિતિ માથી જન પેલા થઈ શકે એટલી સીતરતા પ્રાપ્તક તા ૧૦મી અને ૧૧મી સીતી ગયા છે, હિતનિ થયેના જીવોમાંથી મનુષ્યની કક્ષાએ પહોંચના જીવનરત્ને તાપ્તો ૧૫મી સીતી છે, અને માનવજાતના એ અવિકસિત પૂર્વજને વીમ્બીસીના એ પ્રેસિડન્ટ વિન્સન કે નોઈ જ્યોત કે એક કમર સુધીનો વિકાસ પામવાને માટે અને જમાનાઓ વીતી જવા એના આશ્ચર્ય નવાં.

માનવ હિતનિનો ઇતિહાસ એ અત્યન્ત ગમમ આર્ષક અને હિતેજક અવસાસ છે એમું જ નહીં, પણ તેમાંથી લરિપ્યને અજવાળનો કાંઈ માર્ગલક પ્રાપ્ત નજરે પડી આવે કે માત્ર તે અજમાય સફળ થવામાં દુરાગ્રહ, પક્ષપાત વગેરે ભુદિજન્ય નિરૂપિતોને દૂર કરી હિતનિ મદલુત્તમ અને દીર દષ્ટિ પ્રાપ્ત કરવાની પ્રથમ જરૂર છે.

વિકાસ એ એક એના પ્રકારનો પ્રાકૃતિક ગુણ છે કે જે હલો હલો અગ્નિતમા હોના જગા સન કણે આપણી નજરે આવતો નથી જાનક એ સર્વદા મદિગત થતો હોય છે પ્રનિલશે તેના શારીરિક અને માનસિક વિકાસ થશે જ જાય છે, પરન્તુ હવે મ તેની પામે મળેલા જના તેના માતાપિતા એ વિકાસને જેઈ શકતા નથી માત્રકની રમાધર્મોને જાનકના નજનમાં સરાય કરતા સાજી કેટલો વધારો થયો એ આપણે જાણી શકના નથી ને કે ને વધારો પગે પગે થયા જ કરે છે અને જે પ્યાન આપીને તો મહીને ૭ મીને કે ૧૧ એ નિત્યનો વિકાસ આપણે સમજી શકીએ એટલો સ્પષ્ટ થાય છે યુનાનના છોડ ઉપર આજ કાંઈ અને ૧૫મી પાલ્લ સિવાય બીજું કાંઈ જ જોવામાં આવતું નથી, મે વિસ પછી તે જ છોડ ઉપર કળી આવેલી દેખાને અને વૃણી જે દિવસ માં તે જ જગીમાંથી નિયમન

શુભાનુ કુલ ખીરી નિકળે નજરે પડે છેડમા વિકાસ તો કરી અટક્યો ન હોતો, પરંતુ તે વિકાસનું ભાન કરી અને પુષ્પ સરખી છેડની નિશ્ચિતમક સ્થિતિમા જ આપણને થઈ નક્યુ જગતની ઉન્નતિનું પણ આવું જ સ્વરૂપ હોય છે આપણે વિકાસને તેના પરિ પાકની અમુક ભૂમિકામા જ ઓળખી શકીએ છીએ, તેના નિત્ય સતત વહેતા પ્રસાદની આપણને મમજણ પડતી નથી વિકાસ અથવા ઉન્નતિ સતત અસ્તિત્વ ધરાવતા હોય તો જ્યાંસુની કોઈ મૂર્ત સ્વરૂપમા વ્યક્ત થાય નહીં, સાવન રૂપે વિનય પામી સિદ્ધતા તરીકે સ્થાપિત થાય નહીં, અને કારણમાથી ખીરી ઝર્વરૂપ ન અને ત્યાંમુધી જગત વિકાસને ઓળખી શકેતું નથી.

આ વિકાસ કા તો કોઈ વ્યક્તિના જીવન અને આગિચ્ચમા વ્યક્ત થાય છે, કોઈ સમ્યા કે સમાજના બધારણમા મૂર્તિમાન અને છે, અથવા તો કોઈ ભારનામા રકુટ થાય છે શારીરિક વિકાસ કેટલે સુધી થઈ શકે છે તેના દૃષ્ટાંતો આપણને ભીમસેન અને હનુમાન જેના પ્રાચીન વજ્રદેહિઓમા અને અર્ચાચીન કાનમા રામમૂર્તિ કે સેન્ડેર જેવા પહેલવાનોમા મળી આવે છે. છાંદ્યાપત્યમા એ વિકાસ કેટલી ભૂમિકાએ જઈ શકે છે તેના દૃષ્ટાંત આપણને ચાણક્ય, ખીરમાર્ક કે ગેડરટન સરખી વ્યક્તિઓમાથી મળી આવે છે નૈતિક ઉન્નતિની પરાકાઠા કોઈ હરિશ્ચન્દ્ર, કેરેશ્ચુનસ સરખા સત્યને માટે પ્રાણાર્પણ કરી શકે એવા મહાત્માઓમા દૃષ્ટિગોચર થાય છે, અને આ પ્રમાણે વિકાસની અમુક ભૂમિકાઓ અમુક વ્યક્તિઓમા રકુટ થઈ આપણને આદર્શો આપી આપણા જીવનને ઉન્નત કરે છે વળી રાજ્યશાસન, કાયદા, કુટુંબ અને સન્ન સરખી સરથાઓમા પણ વિકાસ ખીરી નિકળે છે હાનની જ સ્થિતિનો નિમાર કરીએ એ જ કૈસરની ઇચ્છા અને આજ્ઞાને વસ થઈ લાખો જર્મનો કાંઈ પણ વિચાર ન કરતા પોતાનું અને અન્યનું લોહી રેડે જ નય છે એ રાજ્યશાસનના વિકાસનો ઓહો અદ્ભુત નમૂનો નથી કૈસરના માર્ચ અને ગર્વના હુ વખાણ કરતો નથી સામાન્ય મનુષ્યમા એ અવશ્યજો જેટલા ધિક્કા ગપાત તે છે તેથી અનેકગુણ વધારે ધિક્કાર પાન તે કૈસરમા અને છે કહેવાનો આસય એટલો જ છે કે રાજ્યઅસ્થાના સમર્થ વિકાસમા લાખો મનુષ્યના જીવનો એના નિયમિત, નિયમિત અને વ્યવસ્થિત બની જાય છે કે જો તેના શાસનધરની જ્ઞાતિઓ સ્વાર્થમય ન હોતા પવિત્ર હોય તો કલ્યાણનો માર્ગ સહજ સાધ્ય થાય એ જ પ્રમાણે વિકાસ જો અદ્ભુત મોહકભાવમા ઉતરી પડે તો તે માર્ગે પણ જગતની ઉન્નતિ થય જ નાય છે, સ્વાતંત્ર્યની ઉજ્જવલ પ્રતાપી ભાવનાએ જગતમા જેટલા નિરવો ઉત્પન્ન કર્યા છે, ઇતિહાસને કેવી મતિ આપેલી છે, અને વ્યક્તિજીવન અને પ્રજાજીવનને કેટલા મહાન બતાવ્યા છે તે સર્વ કોઈ બાજુ દે.

આ પ્રમાણે જગતે પોતાના વિકાસ વ્યક્તિજીવનમા, સરથાઓના ધડતરમા અને ભાવ નાઓના વિધાનમા સાધ્ય કરી લીધેલો છે. વ્યક્તિજીવન, સરથાઓ અને ભાવનાઓ એ પરસ્પરના ઉપકારક અને અનિવાર્ય તત્ત્વો છે એકની બીજા ઉપર પ્રમુખ અસર થાય છે, અને પરસ્પરની અસર છૂટી પાડી શકાતી નથી.

—ચા ૧

રતનાવલી.

ભાષા તર કર્તા - રા. રતિપતિરામ ઉદયમનમ વડયા, બી. એ

રતનાવલીની દુકાનતારી - કૌશામ્બી નગરના રાજ વત્સરાજને ઉદયનના નામથી પણ ઓળખનામા આવે છે તે રાજ જ આ નાટકનું મુખ્ય પાત્ર છે તેની પત્ની વાસવદત્તા ઉદયનના રાજની દિકરી હતી યોગધરાયણ નામના લાલક અને નિશ્વાસુ પ્રધાનના દાથમા રાજએ રાજ્યનો સંવર્ગો કાર્યભાર સોંપી દીધો હતો, પ્રધાન પણ રાજનું અને રાજ્યનું બધું થાય, તેનું જ ધર્મી કાર્યભાર ચલાવતો હતો.

સિદ્ધવદેશના રાજ નિકમમાલુને રતનાવલી નામની પુત્રી હતી આ નિકમમાલુ વાસવદત્તાનો મામેલો થતો હતો રતનાવલીના જન્મ પછી જોશીઓ જન્મ પરિકાઓ તૈયાર કરી લાવ્યા, અને અટના ગિયતિ ઉપરથી તેઓએ એમ ભાખ્યું કે જે રતનાવલીને પરણશે, તે ચક્રવર્તી રાજ થશે નિકમમાલુનો નિશ્ચાર વત્સરાજ સાથે રતનાવલીને પરણાવનાનો હતો, પણ રખેને વાસવદત્તાના પુત્ર થાય, એ નિશ્ચયથી તે રતનાવલીનો વત્સરાજ સાથે નિવાહ રહેનાર થી રાખે. નહિ બીજા પાસથી યોગધરાયણને રતનાવલીની ભાગ્યદેવીની ખજીર પડી ગઈ હતી, તેથી પોતાના રાજની ઉત્તરિ ઈચ્છા પ્રધાને રતનાવલી સાથે રાજનું લગ્ન થાય તેની મુશ્કેલી રચના માડી પણ તેને મે હરકતો ન તી હતી એક તો એ જ કે વાસવદત્તા રખેને નાપુત્ર થાય, એવો સંદેહ રાખના રતનાવલીના પિતાને થી રીતે રેનારથી રહમજાવવો અને બીજા હરકત એ હતી કે રતનાવલી સપત્ની થાય તો વાસવદત્તાના મનનું સમાધાન કેવી રીતે કરવું?

પહેલી હરકત દૂર કરનાને તેણે પત્રના લેવા માગ્યા, યોગધરાયણે એવી વાત ચલાવી કે રાણી વાસવદત્તા લાવણુંક મહેનમા બળી ગયા, અને આ અરવા સિદ્ધવદત્તા રાજને કાને જાય તેવી મુશ્કેલી સિદ્ધવદત્તા ગમ્યે જ્ઞાની અરના સાલગી યોગધરાયણે મોકલેના બાજબ સાથે રતનાવલી અને પોતાના પ્રધાન વસુભૂતિને મોકલ્યા કમનસિમે જે વહાણમાં તેઓ આવતા હતા, તે વહાણ અચાનકે ભાંગી ગયું, પણ વસુભૂતિ અને બાજબ તો જેમતેમ કરી કિનારે પહોંચી ગયા તેઓએ એમ જ ધાર્યું કે રતનાવલી કુખી ગઈ, પણ એક લાકડાનું પાગળી દાય ભાગરારાં રતનાવલી તેને વળગી રહી, અને કેટલાક વેપારીઓ વહાણમાં જતા હતા, તેમના જેવામાં આનંદથી તેઓએ તેને ઉપાડી લીધી રતનાવલીના મનમાં મોતીનો દાર જેમ તેઓ અમક્યા, કારણ તે જ દાર તેઓએ સિદ્ધવદત્તા રાજને વેચાતો આપ્યો હતો રતનાવલીને યોગધરાયણના દાથમા સોપવામાં આવી રતનાવલીનું નામ નાકવાને યોગધરાયણે તેનું નામ સાગરિકા પાડ્યું, અને તેને વાસવદત્તાના અત પુરમાં રાખી કૌસવદેશની સામે લડના મોકલેના વત્સરાજના સેનાપતિ રમણવાનને વસુભૂતિ અને બાજબ મળ્યા.

આટલું થયા પછી હવે જે જનાન જને છે, તેમાં આ નાટકનો સમાવેશ થાય છે

મદનમહોત્સવ સમયે રાજ પોતાના મહેનની અટારીએથી નાગરિકાના ડાકાઈ જતા યોવનના ઉઠાળા નિહાળી રહ્યો હતો તે સમયે દેરીએ કહેવરા યુકે “ મારે રાના યોળ અરોકના

મૂળ આગળ ભગવાન કામદેવની પૂજા કરવાને મકરન્દ વાડીમાં જતુ છે, મારે મહારાજે આ અવશ્ય પ્રત્યક્ષ રહેતું ” ગમ્મ ત્યા ગયો, પણ જતા ન જ રાણીની સાથે આવેલી સાગરિકા ઉપર હેતી આંખ ઠરી, સાગરિકા પણ રામને જોઈ ચકિત થઈ અને ‘ પિતા તો મારા આમની સાથે જ લક્ષ કળ્યાના હતા ’ એ વિચારથી તેનામાં પ્રેમનો કણ્ઠો કુટ્યો, અને કામ દેવની પૂજા થનાથી જાણે સાક્ષાત્ જ જગ્યા જ હોય, તેમ ઉભય દિનમાં તનમનાટ મચી રહેલા લાગ્યો. પૂજાની સમાપ્તિ થતા રાણી જ નાણુથી સાથે સાગરિકાને મહેનમાં પાઠા જતુ પડ્યુ.

પ્રેમનો કુટેલો કણ્ઠો દિનેદિને વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો અને ગમ્મ અને સાગરિકા ઉભય મદનવદા બન્યા મદનનો તનમનાટ ન મચી શકનાથી સાગરિકા કંઈકુજમાં ગઈ, અને જાનેમાને રામની જમી ચીત ના લાગી જમી ચીતરાઈ ગઈ, એટલામાં પાગળથી તેની હિનેચ્છુ સખી સુસગના આવી અને ગમ્મની જમી જોઈ તેણે રામના ચિત્ર પામે જ સાગરિકાનું ચિત્ર ચીતરું સાગરિકા સુસગતાને પોતાની પ્રેમ-પીગની તત જી સમજાવતી હતી, એટલામાં એક વાદરો પાજરામાંથી ટૂંકે નહાઈ અને બન્ને મળીયો પૂરેપૂરો બધમાં પડી આ ધમાધમીમાં સાગરિકાનો માનીતો પોપટ પાજરામાંથી ઉડી ગયો, એટલે તેની રોડમાં જવાની ઉતાવળથી ચિત્રામણ તાનુ ત્યા જ અગ્નિથી રહેના દેવે, મન્નેજણીઓ ઉનાળથી કંઈકુજમાંથી આવી ગઈ.

અનનુકાળે પ્રાપ્ત થયેલા પુષ્પોરાણી નનમાનિકા બતાવે જોતાને ને જ અગ્રે ગમ્મ અને નસતક (વિ. ૫૨) મન્ને ગ્યાયા સુસગતા આ સાગરિકા મન્ને વરેની નાતચિત સાબળી જનાથી પોપટ એના એ જ રામને જોડ્યા કરતો હતો, અને આ મનુ રામએ અને તેના મિત્ર સાલબ્યુ પોપટ જે કુમારિકાની પ્રેમ-પીગનું વર્ણન કરતો હતો એ બાનિકા પણ હરો, તે જાણનાની તીન છતાંયા થનાથી તેઓ બન્ને કંઈકુજમાં આમ તેમ ફરવા લાગ્યા, એટલામાં જ વસન્તકની દૃષ્ટિ પેના ચિત્રપટ ઉપર પડી, અને તેમાં ગમ્મ અને તેની પામે રેાની મેલેથી એક કુમારિકાને દીધી તે કુમારિકાનું સૌન્દર્ય જોડેને ગમ્મ તો ૭૭ જ થઈ ગયો, અને તે કુમારિકાના સૌન્દર્યના રખાણુ કરતો હતો, તેટલામાં સાગરિકા અને સુસગના કુજમાં આવી પહોંચ્યા, અને રામ અને તેના મિત્રન્યે થયો વાર્તાનાપ તેઓ સાબળી ગયા પહેલી જ વાર કુમારિકાના દર્શન ગર્જને થયા આ તેઓ મન્ને એટલા જતા હતા, એટલામાં નિદ્રાપકની મૂખ દીકાથી સાગરિકા નહામી ગઈ, અને ગમ્મ તદ્દન નિરાશા પામી ગયો પછી વાસવન્તા અને તેની સખી કાચનમાના નનમાનિકાને જોવાને મારે જ ત્યા આગતા જણાયા, પણ ચિત્રપટ નેનાથી વાસવન્તા માથુ કુ ખરાનું જટાનું કાઢી, ત્યાથી જતી રહી, અને રામએ વિનમણી કરી પાછી બોનારવાનો વલ્લ કર્યો, પણ ને બધો ફેણટ ગયો.

રામ અને સાગરિકાને ફરી મેળાપ કરાવવાને વસન્તકે ખીજ યુક્તિ ગ્રી સાગરિકાએ વાસવન્તાને અને સુસગનાએ કાચનમાનાનો વેશ સજી નધ્યાકાળના આઠ આઠ પ્રજસમાં આધીકુજ પાસે રામને મળે, એની જોડાણુ વસન્તકે કરી પણ આ જોડાણુની ખબર મારી વીસ વાર્તાઓ (સચિત્ર વાર્તાસમહ) ૩ ૨-૦૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમબઈ.

કાચનમાનાને પડી ગઈ, અને તે જ સમયે અને તે જ સ્થળે તેણે રાણી સાથે જવાનો નિશ્ચય કર્યો. રાજાએ વિદ્યુષકની કરેલી ગોમળથી જૂનાવો ખાધ નાસવડાને જ સાગરિકા છે, એમ ધારી તેની સાથે તે પ્રમાણે બોનવા લાગ્યો, પણ એટલામાં ચં ઉઘ્યો અને રાજાને પૌનાની જૂન જણાઈ આવી અને તે જુઝાયો. રાજાના કાચાવાનાને નદિ ગણુકારી ગણી ઉડાકેપ લરી અત પુરતરફ વિલાય થઈ ગઈ.

એટલામાં ગણીના વેશમાં સાગરિમ ત્યાં આવી પહોંચી, પણ રાજા તરફથી અવધી લૂની પરીકે તેણે કામો ખાવાનો નિશ્ચય કર્યો જ્યારે રાજાએ આ જોયું, ત્યારે કોપથી દેવી વાસવદત્તા જ આમ કરતી દેશે, એમ ધારી તેને નવાવવાને ધાયો. પણ અન્તે તેને જગ્યાયુ કે તે સાગરિકા હતી, અને તેથી તે ધણો ખુશી થયો. પણ રાજાનો આમ તિરકાર ક્રોધથી દેવીને ધણો ખેદ થયો, અને તે રાજાની પામે આવતી હતી, તે વખતે તેણે રાજાને સાગરિકા સુવે ભેટતો જોયો. આવો જનાર જેડ દેવીને પણ માથું લાગી આવ્યું, અને તેણે સાગરિકાને આગળ ચાલવા કહ્યું, વસન્તકને દોરડાથી મજામૂત બાધવામાં આવ્યો, રાજાએ આવી નખને દેવીને રીઝડમાં પોતાનાથી મન્યુ તેડતુ થયું, પણ નિર્ધન.

એવી જડા ઉઠી કે સાગરિમને ઉત્તર મોકનારી હોય છે, પણ સાચી રીતે તેને જાણનામાં નાખવામાં આવી હતી સાગરિમએ પોતાનો ભોલીનો દાઢ સુમનનાને સોંપ્યો હતો. તે નાગ સુમનનાએ જાનનાથી હમણા જ દેવતા વસન્તકને આપ્યો. ગમ્મ ધણો જ નિરાશ થઈ ગયો અને ગોકમાં ગરક થઈ ગયો હતો, તેમાં મસન દેશના ગમ્મ ઉપર કમળવાને જન મેળવના સમાચાર તેને મળ્યા. ઉજ્જવળથી એક એન્દ્રમનિક (મહુના ખેન કનાર) આ પો હતો, અને તેના મેન રાજા અને દેવી વેતેતા હતા, એટલામાં યોગધરાયણે મોકનેના ગામમાં અને વસુભૂતિ ત્યાં આવી પહોંચ્યા પછી રાણી યોગધરાયણે પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. વસુભૂતિએ વહાણ બગરાની અને રતનાવલીના મગ્ગુની સડાઈ હતી. રાજાને કની દેવી ગલાવલીના મગ્ગુથી બહુ જ રિંગી થઈ ગઈ આ વાત આને છે એટલામાં મહેનમાં એકાએક આગ લાગી દેવીને અપાગ રોષ થયાથી તે બોલી ઉઠી કે સાગરિકા અન્દર છે, માટે કોઈ કારો આ સામગ્રી જ ગમ્મ જગી આગમાં દાડ્યો, અને સાગરિકાને અદાગ મનના તેની પાળી બીજ બધા પણ દોડ્યા જેવો રાજાએ સાગરિકાનો દાદા જાણ્યો કે નગ્ન જ આગ અચાનક એનવાઈ નઈ આ બધું યોગધરાયણે મોકનેના એન્દ્રમનિકના પ્રોગથી જ થયું, વસુભૂતિએ સાગરિમન આગળી, અને સાગરિકા એ જ રતનાવલી છે, એવું બધાને જાહેર કરી દીધું દેવીએ તેના તરફ જે વર્તન ચલાયું હતું, તેને માટે તે ધણી જ રિંગીર થઈ આ નધી જનાર કેમ બનના પાગ્યો, તે બધું જે અર્થાત યોગધરાયણે કરી બનાવ્યું, અને રાજા અને સાગરિકા (રતનાવલી) નન્ને દેવી વાસવદત્તાની જ મરદથી જ નમનથીથી જોડાયા.

—આનુ

સરયૂખાલા.

લેખક - ૨૧. મજીલાલ રણજીભાઈ મજીસુદાર.

૧

સરયૂખાના હજી અગીઆર વર્ષની થે નહોતી થઇ એ આજ હકીરખો મહેટે રથા બેના ગઈ હતી એના પિતા શીમાન હતા અને એમને સુખનાં સ્વપ્નાં આવ્યા હતા પેણુ પિતાના અવસાન પછી બધી મિનકન માટે ત્હેની વિધવા માતા રહામે એક સગાએ દાવો માગ્યો, અને હાથમાટેમા એ એમનો કેસ હાર્યા હુકમનામાના પગિણામે ત્હેમને દસ લાખનાં લખાણાદર્પાં ધરખાર હોડના પડ્યા પ્રીતી કોન્સીનમા એ ઉપર આગળ અપીન કરવામા અને દાવો લડવામા બહુ રોડ ખર્ચાઈ ગયું, અને ધરેણું પણ જતા કરવા પડ્યાં

હવે એમને ઉપર આત્મ અને નીચે ધરતી બે જ રજાં પોપણુ માટે કનુ જ સાધન રહ્યું તરી મિચારી વિધવા એક જ પડીમા રહી અને જેમતેમ કરી ને નિર્વાહ કરવા લાગી આ રિયતિમા સરયૂના લગ્નનો તો મિચારે કથાથી આવે :

એમના દુહાંએ રથયાત્રા પહેલાં સરયૂનાનાની માતા એકદમ માદી પડી એ મિચારીનાથી લરણુપોપણુ માટે કામકાજ તો કથાથી થાય ? અને આથી લૂખનું કુખ એમને વધારે સાલના લાગ્યું, સરયૂ મિચારી કપએ ખાનાનું ન હોયથી બૂખી ને બૂખી જ રહેતી હતી અને મા પણ માંદી એટને એમને એમ પડી રહેતી રથયાત્રાને દિવસે એના શરીરને કષ્ટ ઠીક લાગ્યું, અને તેથી કષ્ટ ખાનાની રમિ થઈ પણ તે માટે કોને કહેવું એ મોટા પ્રમથી ગુચવારે ઉભો થયે :

આ મિચારે સરયૂનું કુમળું મન ગુઆના પ્રાંધુ અને એ રડી પડી થોડાક વાડ ઉપરનાં પ્રુવ નીણી એણે એક માના ગુથી અને રથયાનાના મેગામા વેચી, ત્હેના જે એક બે પૈસા! આનમે ત્હેમાંથી માને માટે ખાનાનું આણીય એવો એ કૂળી બાળાએ મિચાર કર્યો

પણુ રથ અડધેય આવ્યો નહોતો એટલામા ભારે વરસાદ વැની પડ્યો અને મેજા મેજાને ઠેકાણે રહ્યો લોકોના ટેળા ચરે દિશામા મિખેસઈ થયા સરયૂનાનાની કૂનમાના વેચાયા વગરની રહી, અને વળી એ વરસાદમા પવનો ગઈ તો પણ હમણા વરસાદ રહી જશે અને બધા લોક પાછા એકઠા થશે એ આશાથી ઉભી રહી વરસાદ મૂશળધાર પડ્યે જતોતો, મેજા ફરી લરાયો નેદી અને સપ્નાને અધગ છનારા માણે આખરે બધે કાણુ ધનધોર ચઈ ગયું, એટને સરયૂનાના નિસાસો નાખતી ધરભણી વળી

અધારામા કશું દેખાતું ન હોતું, અને રસ્તો કાઢવાનો અને લપસણો થઈ ગયો હતો સરયૂનાવાને બુખે તલસતી માતાનો વિચાર આવ્યો અને એવા હૃદયઉપર જાણે રિજળી પડી હોય એમ થયું આખમાથી દડદ આસુ પડ્યા અને વરસાદ ભેગા મળી ગયા એતો એક પગ ખરચો, પાછી ઉભી થઈ અને એણે ચાલવા માંડ્યું એની વેણી લાંબાઈ ગઈ અને

દયારામનો અક્ષરેદ્ ૧-૪-૦૦ એન એમ નિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

રહેમાથી વરસાદ ટપકવા માવા, પણ હજી એણે પેની યૂનમાતા ફેબી દીધી નહોતી અને પોતાની જાતી સરસી રાખીએ ચાલતી હતી

એટલામાં બીપણ અધકારમાં કોઇ અચાનક સરયૂઆવા બેડે અથગાય સરયૂની આખમાં આસુ તો હતું જ, હવે એણે રડતુ શરૂ કર્યું

“કાણુ રડે છે ?” અધારામાથી પ્રશ્ન થયો એ એક પુરુષનો અવાજ હતો, પણ તે સાબળતા જ સરયૂ જાતી રહી સ્વર પરિચિત નહોતો પરંતુ સરયૂ ન્હાનીબાલક જના એ પ્રશ્નમાં નરમાશ અને દયા પારખી શકી

“હું એક ગરીબ છોકરી છું એક માતા સિવાય મ્હારે આ આખા જગતમાં કોઇ નથી” સરયૂ બોલી

“તું ક્યાં ગઈ હતી ?” પુરુષે પ્રશ્ન કર્યો

“હું રથ જેવા ગઈ હતી હવે હું ઘેર જઈ છું પણ મ્હને આ વરસાદ અને અધારામાં ધમ્મો રસ્તો સ્પષ્ટતો નથી ”

“તારાં ઘર ક્યાં છે ?”

“ગીરભપુર ”

“આ ન સારું હું પણ તારાં જ જઈ છું, પણ તું ક્યાં જાગમાં રહે છે તે મ્હને કહે હું ત્હને ત્હારે ઘેર પહોંચાડી જઈશ રસ્તો કીચકવાળો અને લપસણો છે તેથી મ્હારો હાથ જાત, નહીં તો પડી જવાશે ” આમ સરયૂને હાથ જાતીને દોરવા માંડી પણ અધારામાં એની વય એ કશી શક્યો નહીં એના સ્વરથી અને હાથના સ્પર્શથી એ એક જાના છે એટલું એને જણાયું

“તારી ઉમ્મર કેટલી છે ?” પુરુષે પૂછ્યું

“મ્હને દસ વા થયાં ”

“તારાં નામ શું ?”

“મ્હને સરયૂનાના કહે છે ”

“તું આવડી ન્હાની છે જનાં એકની રથ જેવા શું કામ ગઈ હતી ?”

વાતમાં ને વાતમાં તે પુરુષે પેલી યૂનમાતા સનધી બધી વાત સરયૂ કનેથી ધીમે રહીને કહારી એને ખગર પડી કે સરયૂ કંઈ રથ જેવા ગઈ નહોતી, પણ યૂનમાતા વેચી માને માટે આવડાનું માનના મગ હતી પરંતુ તે તંતુ બગ ન આવનાથી એણે એ માતા સતાડી રાખી હતી પુરુષે કહ્યું — “મ્હારે ઘેર ગ્રેમન્ડિંગ છે અને તેથી મ્હારે યૂનમાતા બોધએ છીએ ત્હારીકને છે તે મ્હને વેચાતી આપીશ ?”

સરયૂના મુખ ઉપર હાલની ચમક જાણ, પણ અધારામાં કોઇ એ જે રી શક્ય નહીં એણે મનમાં ધાર્યું — “જે માણસ મ્હને અધારી રાતે જેર સાચીને લઈ જાય છે ત્હેની પાસેથી મ્હારાથી પૈસા નેરાય જ કેમ ? — પણ જે તું ન લઈ તો મા બૂખી રહે-હરો, તું તો તારે માતા વેચીશ — ”

ઉપકાગનશ હૃદયથી સરયૂએ પોતાના સાથીને માના આપી દીધી

“ એની કિંમત ચાર પૈસા છે, અને તેથી આવે—” કની પુરૂષે પૈસા આપ્યા

“ ત્હમે મ્હને ત્રી પૈસા જ આપ્યા, કે ખીન્ન કંઈ તો નથી ? પૈસો તો ન્હાનો હોય છે ” સ યૂ બોલી

“ જોને એ તો ટાણુ છે ન્હોત્તે બે આપ્યા છે ”

“ પણ એ અવારોઆ ચળે છે મ્હને જૂનથી રૂપીઆ તો નથી આપ્યા ? ” સરયૂએ ફરીથી રાગ કહાડી

“ ના, કે ના એ તો ટકાગળમાંથી હમણા જ પડેના છે તેથી ચળે છે ”

“ સારૂ ત્યારે વેર પહોંચ્યા પછી હુ દીવો સળગારીશ, અને જો એ પૈસા નથી એમ લાગશે તો હુ પાઠા આપી વ્હજ જરા ત્હમારે ત્યાં ચોલવું પડશે ”

એટલામાં એ જમે ઝુપડી આગળ આવી પહોંચ્યા

“ જરા ત્હમે બદલ આવો અને ઉભા રહો મ્હને જોના દો કે એ તે રૂપીઆ છે કે પૈસા—” સ યૂ બોલી

“ આ હુ બહાર જ ઉભો છું હવે ત્હારા બીના તુમકા બંધી નાખ અને પછી દીવો સળગાર ”

“ મ્હારે ખીન્ન એક જ આપણી છે, પણ તે ધોના નાખી છે, એટલે બંધનનાને ખીન્ન કંઈ નથી તેથી આ પડેલું છે તે નીચેની નાંખી સુઝનીશ અને પહેરીશ અમારે તો થાડું ખર્ચ બીના તુમકા પહેરી ગમના પડે છે અને અમે ટેનાઈ ગયા છીએ તેથી જરા ચે વાગતું નથી જરા ઉભા રહેજો હુ દીવો સળગારી લાડુ ” સરયૂ બોલી

“ બહુ સારૂ ” પુરૂષે જવાબ દીધો વરમા દીવે ન હોવા તેથી સરયૂએ જાપરીમાગ દાસના તણુખના બેચી કહાડી અઘમ વડે દેવતા પાશો જો તેમાં દીવો થતા સદજ વાટ લાગી, દીવે જૂલે છે તો સ યૂને એ પૈસા જેતુ ન લાગુ

સ યૂ દીવો લઈ બહાર આવી અને પેના માણસને આમ તેમ બોળવા મરી, પછી એ તો તપાથી જતો રહ્યો

“ ના, બા, હવે આપણે તુ કરીશ ? ” ઝોરીયાણુ મ્હો કો સરયૂ બોલી માએ કહ્યું—“ બેટા ગલરાઈશ નહીં એ તો પ્રાણના હવેલા દયાના ઝરણુ ઝરેલાં તે એ રૂપીઆ આપી ગયો અને આપણે ગરીબ છીએ તેથી એ મદદ લેના લાયક છીએ—”

આમ માદીકરી વાતો કરતા હતા એટલામાં ઝુપડીનું બારણું કોકે હચમચાનું, અને અવાજ આ પેવો જ માલોસ પાઠો આજો હશે એમ ધારતી સરયૂએ આપું ઉઘાડ્યું

“ અરે ! આ તો એ ન્હોય એ તો પેનો તુમ્હો કાપડીઆ ! ” તે બોલી ઉઠી

સરયૂનાની ઝુપડી બંધ થી જગડ ફર હતી ત્યાંથી પાસે જ સુગંધીધર માગવાડીની કાપડની દુકાન હતી એ મુરતીધર જ અત્યારે એ કસબી કાનારીની બનારમી આપણી લાગે

હતો સરયૂએ ખાત્તુ ઉઠા-યુ' એટલે એણે એને એઢણી આપી દીધી. આ સરયૂ એ એની માટે જ આણી હતી.

“અરે ભગવાન! મ્હારે માટે એ હોય જ ક્યાથી?” સરયૂએ ઉદ્ગાર દ્વારા મુરલીધરમા ત્યાં હતી કે નહીં તે તો કહી શકાય નહીં પણ સરયૂએ શું કહ્યું એ તે સ્વમજી શક્યો નહીં.

“આ ત્હમે તું બોલો છો? એક ગૃહસ્થ હમણા જ મ્હારી દુકાને આ યો હતો અને એણે એણીના પૈસા આપી એ ત્હમને પહોંચાડવાનું મ્હને કહ્યું હતું.” મારવાડી આને ક્યો બોલ્યો.

‘હારે તો નમ્મો પેના દયાનુ ગૃહસ્થનું જ એ કાન-એણે જ મ્હારે માટે એ ખરીદ કરી અને અહીં મોકલારી.” સરયૂ બોલી.

સરયૂના પિતા છતાં, મુરલીધરને એ સારી પેટે ઓગળવાનાં હતાં એમની સ્થિતિ જ્યાં સારી હતી હારે એ મારવાડી ચાર રૂપીઆના કાપડાના આર રૂપીઆ પૈસા આપી અને છ પાઈ લેતો અને એ વેપારમા એ બે જ આના કમાયો છે એના મોઝન ખાતો.

“મુરલીધર ત્હમે પેના ગૃહસ્થને ઓગળાવો છો?” સરયૂએ પૂછ્યું.

“ત્હમે ઓગળના નહીં.” માવાડી બોલ્યો.

“ના, અમે યે જાણતા નથી.”

“ત્હને જાણ્યું એ ત્હમારો સો હો પણ, મરેન, તું તો ઓગળતો નથી.”

તેમ હોય તેમ ખરૂં પણ અસાર યે મારવાડીએ નફાનો વેપાર કર્યો હતો, અને તેથી મનમા દરખાતો દરખાતો એ દુકાન લાણી વળ્યો.

મજેનો કપીએ નડાવી માતાને સાદ ખાસની ઉપયોગી વસ્તુઓ લેવા સરયૂ બજારમાં ગઈ આવતા દીવેન લેતી આવી અને દીવે સમગ્ર યો માતાને સાર શગડી ઉપર ખાનાનું કરી આપ્યું પછીથી બોય ઉપરથી કચરા વાળતા એક કાગળનો કપડો એને આપ્યો તે લઈ એણે એની માને બતાવ્યો, અને ‘એ શું છે?’ કહી પૂછ્યું માએ તરત જોઈને કહ્યું-“આ તો કરંડરી નોટ છે!”

‘મ્હને લાગે છે એ અઢી બૂલી તો નહીં ગયા દોમ!’ સરયૂએ સૂચના કરી.

“એ અહીં ત્હારે માટે જ મળી ગયા હોત એનું લાગે છે એ ઉપર ત્હારું નામ લખ્યું છે.” સરયૂની મા ઉચ્ચ કુટુંબની દોનાથી વાચી ચડતી.

“બા એ કાચું હતું?” સરયૂએ કુતૂહલથી પૂછ્યું.

“નોટ ઉપર એમનું નામ પણ લખેલું છે, અને કોઈ એને ચોરેલી નોટ ન ગણે તેથી પોતાની સહી એના ઉપર કરી છે એમનું નામ સતીબૂધચુરાય છે.”

બીજે દિને સરયૂ અને એની માતાએ શ્રીરામપુર અને એની પડારમાં બંને શરીર-બૂધચુરાની તપાસ ચનારી પણ એ નામનો કોઈ માણસ છે નહીં એ પણ કોઈ કરી શક્યું નહીં.

લીનાવતી ૨૫-૧૬-૨૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

એમણે એ ગોટ વટારી નહીં અને પામે જીવની જે સાચવી રાખી એ નગીમ હતો
ખરાં, પણ લોભની શક્તિ એમને કહી થઈ નહોતી

૨

મરુની માતાથી રાતે જરા ખરાયું ખર, પણ એ માંદગીમાંથી પધારી ખખેગી છે
એમ સામનું નહોતું પહેલાં એમણે સ્પષ્ટિના યુગની જે માં જનુભરી હતી હમણાં મરી-
બાઈની ઉડી ખોમાં એ પક્ષાં હતાં આમ તનનું તેમ જ મનનું દુખ એને અનથ થઈ
હતું રોમ વિસે દિવસે વધારે ફારનો ગયો અને એની ધરીએ આ ધરી ઉપર મળવા માંડી

આ અધીની વખતે ઇંગ્લેન્ડથી ખગર આવી કે ગ્રીસી કોન્સીલે એમને દાવો સાંભળ્યો
અને બધા અર્થ સાથે એમની મિષકત એમને પાછી મળશે બામુ દીનાનાથ મિત્ર ને નથી
દાખોઈમાં એમને કેસ નજા હતા તે જાને એ ખગર કહેવા આવ્યા આ આનંદના
સમાચારથી સરખી માનાના બેસી ગયેના ગાન ઉપરથી આંસુની ધાગ ચાલી

“ હવે હોનારાવના દીપકમાં તેન પૂરું નકામું છે આ ખુશ ખગરથી હું મનવાની
નથી હવે મ્હારી જીવનદેગી તૂટશે, પણ મ્હને મતોર છે કે સરખૂને હવે બૂખે નરનું નહીં
પડેના, પણ તેની મી ખાની એ હજી બાલક છે એની મિલકત બધી કાણ મનાવશે
મ્હારી આંખ બાણુજ, ત્હમરી ઉપર ફરે છે આ મગજ પધારી ઉપર હું ત્હમને આ છેલ્લી
આથના કરે છું કારણ કે આખા જમનમા મ્હારી નિરાધાર મરખૂ બીનું કાંઈ નથી—”

દીનાનાથ બામુ આમરદાર મદદદરમ હતા અને સરખૂના પિતાના મિત્ર થતા હતા.
બ્યારે એમની અમથા મરીમ થઈ થઈ ત્યારે અધીલનો ચૂકાદો થતા સુધી એમને પોતાને
ધેર રહેના એમણે બહુ કંઈ હનુ, અને માતાનુસ્ય મળના ખાત્રી આપી હતી પણ એ
અચનાતે એ રતીકારી રાખી નહીં આખર અર્થ ‘માટે’ હા મદદ મીમરવા દીનાનાથ બાણુએ
દીનબુ પર હું “ હજી હમણાં તો મ્હારી કને થોડુંક છે, તેથી ત્યારે મ્હારે કંઈ અર્થ
પડશે ત્યારે ત્હમને જ કહીશ ” એમ કહી એ વાત એણે ઉઝારી ત્યારે એના લગીબૂજ
કનેથી એમણે આખા જીવનમાં પહેલી અને છેલ્લી મદદ રીમગી હતી

અપાગ સુધી દીનાનાથ બાણુને એમની આની ધિનિતો જગાયે ખરાન ન્હોતો તેથી
એમને બહુ સામુ, અને વળી સરખાતાની માતા આમ ત્યારે એમની પામે માગ પી કરે
એ જો એમનું હમ્ય દામગી હામુ

મદદદરમ ત્યારે મામુ બો વા — “ મ્હને કહે મ્હારે સુ કરાનું છે તે હું ત્હમાગી ગેવામાં
હું અને મ્હને કહેગો તે કરીશ —”

“ હવે મરખૂનાતે મગી બીમ જોના જગાની છું મ્હારા મસગાનુ થી કાઈમાં
સામુ થું છે અને નથી મિત્ર-ત સરખૂની થઈ તે ત્હમે સલાજશે, અને ત્રમૂને પછું
ત્હમાગી પુત્રી માફક મળશે એ મ્હારી અનિમ આર્થના છે એનું મ્હને વચ આપગો એટલે
૮ રાત્રીની મગીત—”

“હું પરમેશ્વરના સમ આધ કરું છું કે સરયૂ આજ્યથી મ્હારી પુત્રી છે, અને મ્હારી કુળબાના જેવી જ એની સલાહ લઇત આપણા આત્મા જ આના સાક્ષી છે—”

દીનાનાથ બાણી આંખમાં આ વખતે તહેલે આસુ ભેળા અને એને પૂછું શદ્દા આવી એના શીકા હોડ ઉપર સાતિ તથા આનન્દનુ આણુ હસ્ય કરકયુ પરંતુ એ હાસ્યમાં ગણે અત્યુનો પડાયો જણાયો.

દીનાનાથ બાણીએ એના પતિના વરનો કમળે મળતા સુધી પોતાને ત્યાં રહેવાને ફરીથી એને વિનવી પગુ, જે ખુમારીએ એને પહેલી પ્રાર્થનાનો અસ્વીકાર કરા થો હતો તે ગરીબાઈની ખુમારી હતી હવે ભાગ્યનો મૂર્ચ ફરીથી ઉગવાનો થયો એટલે ખુમારી જતી રહી; અને હવે બાણીને થો રહેવામાં એને કયુ અણુધતુ લાગ્યું નહી.

સરયૂનાના આં એની માતાને એ પોતાને થો લઈ ગયા. ધુરધર વેઘોએ સારવાર કરી, પણ એ બન્ને એમ લાગતું નહોતુ થોડા દિવસ જીવન અને મૃત્યુનુ જન્મર મુદ્દ આત્યુ આખર એ આ દુનિયામાંથી ચાલી ગઈ.

સરયૂને હસ્તક ધીમે ધીમે મવી મિનકત થઈ પણ હજીએ ન્હાની હોવાથી એને એકલી એના ઘરમાં રહેવા દીધી નહી, અને અધુએ એમના ધર્માં જ રહેવા માંડડ.

જીનાના કનેક્ટરો બધી મિનમત પાલ્પાનકખાતામાં સોપાન વિચાર હતો પણ દીનાનાથે ધાર્યું કે સરકારી મોર્ચે સરયૂનું દિન પોતાની પેડે બરામર જાળવશે નહી, તેથી કનેક્ટરનો વિચાર જેમતેમ કરી ફેરવા થો અને બધી બચસ્થા પોતાના હાથમાં લીધી.

હવે સરયૂને પરણાવવી એ જ વાત માંડી હતી દીનાનાથ બાણી બેહેયું લમ કરાવવા ખુશી નહોતા અને બીજી કોઈ સરયૂનું સચ એ માનવ ઉતાવળ કરે એમ પણ ન્હોતુ તેથી એના કુમળા મનને શુદ્ધ કેળવણીનો પટ દઈ ઉચ્ચ કરવા જ એમણે ખાસ ધ્યાન આપ્યું.

૩

પાંચ ૧૧ વર્ષી ગયા અને સરયૂ ફાતી ૪૧ને સોળ વર્ષની થઈ એની બાનપણાતી અસ્તી જતી ગઈ અને મ્હો ઉપર સમગ્રના શેગડા પડના માથા હવે દીનાનાથ બાણી કોઈ થોચ ૨૨ મોડાનાની ચિતામાં પથા પડેના તમના વિનન ઉપર એનુ હ વ જાળવા પડી જ કંઈ પણ કરતુ એમ વિનન કરી સરયૂના દર્શનુ ઉડાણુ મોળી વગના પોતાની પુત્રી કુજબાનાને એ કામ સોંપ્યુ.

કુજ સરયૂની દાનમોલ મ્હેનપાળી થઈ હતી બન્ને સમોવડીયા હતા, અને એકથી બીજા વગર ધડીએ ગહવાનું નહી પગપર અન્યોન્ય માટે પ્રાણુ પાથરતા દીનાનાથે પોતાના મનની મધી વાત કુજમાનાને કહી.

“પિતાજી, કોઈ સમીભૂત મુગર કરીને છે” એમ વિનસ કુજ સરમાતા શરમાતા બોલી.

“ના, એ નામના માને કે એજાખતો નથી પણ ત્હારે એમ પૂછવાનુ કારણ શું?”

દીનાનાથ બાણી વિચારમાં ગઈ થઈ બોલી.

કુજસમી ૩ ૧-૮-૦ એન એમ વિપાળી, એન કપનિ, મુગાઈ

ડૉ. બૂકર ટી વૉશિંગ્ટનનું શિક્ષણમય જીવન.

લેખક-ડૉ. જયન્તા.

અનુષ્ઠાન અને વસ્તુથી મળતુ શિક્ષણ.

ફ્રેંચોએ માર્ સર્ જીવન જ એક વિકટ, પચાતીયા પણ મહત્વના પ્રશ્ન સાથે શુર્યાસક્રમે છે આરભમા તે મને તે માઝ દુર્દેશ જ હોવાનો ભાસ થયો. અરે, માર્ કમનવીન જ છે એમ લાગતું મારે જન્મ ગરિબીમા થયોથી જેટલું સકટ હું માનવો હતો તેના કરતાં સંકટો પણ અકટ મારો જન્મ નીચો ફનમા થયો તે મારે માનવો, પરંતુ મનની એ સ્થિતિતુ 'રહુન' નિયંત્રકથન કરવાની વાત તો ઠીક છે, પણ મને પોતાને તે સ્વીકારી લેવામા કહે માલું આવતા કારણ માર્ અત કરણ મને કહેતું કે, જે સ્થિતિમા જન્મ થયો હોય તે સ્થિતિ નિષે કાષ્ઠપણ માલુંસ કમકમા માવા બેએ-રોદાય ગે તો તેનેની દુર્ગુણતા અને કાષ્ઠતાનું તે એક લક્ષણ છે ત્યાર પછી મને એટલે મુઠી ખાત્રી થઈ કે, તેવી માન્યતા દુર્ગુણતા અને કાષ્ઠતાના લક્ષણરૂપ છે, એટલું જ નહિ પણ તેની સમજ કે માન્યતા થવી એ જ એક મોટામા મોની ભૂલ છે અમેરિકાના નીચોને જેમ કેટલીક બાજતોમા પ્રતિજ્ઞતા છે તેમ કેટલીક બાજતોમા અનુકૂળતા પણ છે એમ મને જણાયુ અને તે સાથે મારો દૃઢ મત એવો થયો કે, જે સમજ કે તક મળવામા નીચોને બહારથી બીજાઓ તરફથી અટકાવ થાય છે, તેની ઉચ્ચ એક નિષ્ઠા સ્વસામર્થ્ય અને આત્મજયથી જોઇએ તેવી રીતે દૂર કરી નકાચ છે.

શાળામા હું એક વાત શીખ્યો છું તેપરથી ઉપરોક્ત લેખન વધારે સ્પષ્ટ થયો. મારા શિક્ષકે એક દિનસે વર્ગમા શિક્ષણ આપતા કહ્યું કે, વરાળ કે બીજા કોઈ પણ શક્તિ માટે તેની રીતે છોડી મુકી વ્યય જવા દેવામા આવે છે તો તેનું સર્વ બળ નષ્ટ થાય છે શક્તિને અમરી-પુરી રાખવી જોઇએ વરાળને બૉયલરમા પુરી રાખવામા આવે છે તો જ તેનાથી આનંદ શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે નીચોના નિયમમા આ નિયમ થયાર્થે ધરી શકે છે જનિમેદથી જ્યાં જ્યાં નીચો સાથે સિન્ન ભાવથી વર્તનામા આવ્યું છે, અને તેમને આચ્છો વેઠવી પડી છે, ત્યાં ત્યાં તેમનામા વરાળ વધુ ને વધુ પ્રમાણમા એકત્ર થતી ગયેલી છે, અને જ્યારે જ્યારે એ વરાળનુ થોડાં દિસાએ નિયમન થતુ ગયુ છે ત્યારે ત્યારે નીચો ગતિના ઉન્નતિકર્મમા તેનું બળ કેવું મહાન છે તે સ્પષ્ટ જણાઇ આવ્યુ છે, પરંતુ તેથી બુદ્ધા જ મારે શુક-પુખ્ત હોના આનમા અને વ્યર્થનાતમા તેનો વ્યય થયો છે, ત્યારે તેનાથી કર્મણ સાર ફળ નીવડી શક્યુ નથી.

સંસ્કૃતના મત્યા પછી નીચો પ્રજાને જે હરજ્ઞો પડી તેનાથી તેમની ઉન્નતિને, મારા નિયમ પ્રમાણે પ્રતિરોધ થનાથી, હમેશ નહિ પણ એક દરે ઉત્તેજન જ રધારે મળ્યુ છે, એ ઉત્તેજ પ્રથમ જનનીય ચમત્કારિત્ત લાગે, પણ તે સાચો છે તાપવા તરફ ધ્રેણ ભાવા લખતા થાયતા ગીર્જનાના અગ્ની સદીની અંતર જ નીચો પ્રજાએ જે પ્રત્યક્ષનીય આન મેળવ્યુ છે,

અરતો અને સ્વાસ્થ્ય ૨ ૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુ માર્

તેનુ ધણ ખર શ્રેય ગુનામીના દિવસોમા એ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામા જે અટકાવ દતો તેને છે એમ મને લાગે છે અનુભવ અને નિરીક્ષણથી મને એવુ જણાયું છે કે, જે લોકો એકાન્ત જાતિ અથવા સમાજથી મુક્ષાગતી ઉત્તમોત્તમ જાળવે દાખી રાખવા કુટે છે, તે જ લોકો ધણ કરીને તે જાતિ અથવા સમાજને મેળવી આપવામા ધણી વખત સદાય આપે છે તા પર્યં એ છે કે, નિરોધ જ સહાયક અને છે મારી પોતાની જાતના દાખાપરથી હું ખાત્રીથી કહું છું કે, બાલ્યપરચામા શિષ્ય અપાલ્નાય અને યુવાનસ્થામા અવજામાની ટરકેગી સરચાને ઉત્તમ સ્થિતિએ લઇ જવા માટે મને જે કઈ અધ્યાય શ્રમ કર્યો હતો તે જો હું બીજી ગિનિમા હોત તો જરૂર સહન કરી શક્યો ન હોત ખરેખર પ્રગટ એવો છે કે, નીચો ખાળક એટલે જુડ જ ! તે કદી શીખી શકે જ નહિ અને એકાદ મોગી શિક્ષણ સરચા ઉભી કરી તેને સારી રીતે ગુણવત્તાનુ સામર્થ્ય નીચો પ્રજામા લેશમાત્ર નથી, એવી જામક સમજ સવત્ર જણાઈ આવતી હોવાથી જ મેં જે કદ જાગીરય પ્રવળ કર્યો છે તે કરવાની મને પ્રેરણા થઇ હતી

૧. જગત્ની સિનલિન પદની ધરાવતા લોકો સાથે જેમ જેમ મારો પરિચય વધતો ચા પો તેમ તેમ મને સમજના લાગ્યું કે નીચોની સ્થિતિ બીજાઓથી વિશેષ સિન નથી યશસ્વી લોકોમાના ધણ્યોને દરકતો સહન કરવી પડી છે અને વિકટ પ્રજા ઉકેલના પગા છે હરકતો સામે ક્રુમવામા અને કડીન પ્રત્નોના નિર્ણયોમા તેમને માનસિક બળ અને વિશદ જુદિનો જે લાભ થયો છે, તે મુજથી જીવન વ્યતિત કરનારઓના ભાગમા ભાગ્યે જ આવે છે અનુભવના અતે મને એવુ જણાઇ ચુકુ છે કે, જે માણસને દરરોજ મુશ્કેલી ભરેલી જામતો અને પ્રસંગો સાથે ક્રુમનુ પડે છે તેવાઓની દયા ખાવાનુ કદ કારણ નથી, ઉત્તરુ જેમને કોઇ બાનતનો વિચાર કરવાનો નથી તેમની જ દયા ખાવી જોઇએ કમનસીબ નિચા રાનુ કે સદ્ગુણિતે મુત્યવાન બનાવી તેની વૃદ્ધિ કરવી નૈસર્ગિક સંકિતનુ અનુશીલન કરી તેનો વિકાસ કરવો અને જીવનનું રહસ્ય જાણી લઇ જીવનના રસમી બનવુ, એમાનુ કઈ જ કરવાનો તેને અવસર મળતો નથી અર્થાત્ સુખી મનુષ્ય એક દષ્ટિએ દુર્ભાગી જ છે હાનમા તો મારું જીવન એક વિશેષ પ્રજા સાથે જોડાયનુ હોનાથી જ કેવળ ખાસ તક મળી હતી એવી મને ખાત્રો થયા લાગી છે દાખવા તરીકે જમનતો અનુભવ લેવાની-વિમુક્ત શિક્ષણ અપા દન કરવાની મને ખાસ સધી મળી છે તેવી જ રીતે જે મારો જન્મ ગુનામકુળમા થયો ન હોત તો અતિ અશિક્ષિત લોકોને દિનપ્રતિદિન અધિક સહવાસ થયો તથા તેમની ગિયાતનુ અવશ જ્ઞાન થયાનો પ્રસંગ મને કદી પશુ મળ્યો ન હોત મ્હારા આરભના અનુભવોમા સરમાં એક અનુભવ કહુ તો મને પૂરું ગુનામી જીવનમા રહેલી નીચો પ્રજામા દળીમગીને આનવાની સધી મળી તથા તેમની પાસેથી લણી વાતો શીખવાની મળી એ જ છે હાનમાં પશુ મને એક કિવા અરધા ફિસનો અવકાશ-સગવડ મળે છે તે સહેર અથવા આગ્રાહીના રસ્તાથી કેટલાક માઇન દૂર આવેલા શામકામા હું જાઉં છું અને મારો વખત નીચો ખેડુત તથા તેમના આત્મજનોના સહવાસમા વ્યતીત કરે છું એથી જે સાનુ સુખ અને સતો

મો મને છે તે અન્ય કોઈ પણ વાતથી મળતું નથી ધની રૂપન અને એનું પણ લાગુ છે કે, જો હું મનામકુળમાં જન્મ્યો ન હોત તો ગુલામોના જાગમા ગદેતો ન હોત તો કે રતનું નિરીક્ષણ કરવાની, ભૂમિપર પ્રેમ કરવાની અને ગાય, ટુકડર, યજ્ઞ, પુષ્પ, પરી, કૃમી કિટકપર પ્રેમમમતા રાખવાની સધી અને કદી પણ મળી ન હોત અને હમેશા ઘર બહાર ખુલી દસામાં ગદેનાનું ધાડ મને છે તેનું કારણ ધણા અને એ જ હોય છે જોઈએ કે, હું બહુધા ખુલી દસામાં જ ઉર્ચો અને મારા બાલ્યજીવન ખુલી દસામાં જ પસાર થયું છે. જેની જ ગીતે જિન્ન જિન્ન પ્રકારનાં પશુ, મગધા, ખતકા વગેરેનો અને તદ્દન નાનપણથી જ ગોખ છે હું સાધવારૂપામાં તથા શુભામિત્રીમાં હોતો તે જ રૂપનથી અને પ્રાણીવર્ગ સાથે નિકટ તો હૃદયગતિ પશ્ચિય થયેલો છે.

જાનપણમાં શુભામિત્રી દત્તો ત્યારે મારી માતાનું દલ નહોતું જ એનું થતું કારણ પોતાના માગકોને છોડી પરોડીએ તેને કામપર જવું પડતું હતું મતા જનદી જતી હોવાથી નાસ્તો મેળવવામાં મને વાર ના પડતો પડતો એથી જાનવરો સાથે મને પ્રથમ પરિચય થયો, તે વખતે માગમા ગાય ને અને ટુકડરોને માર્ગ બાજીને ખસડાવવામાં આવતા કદી કદી મને નાસ્તામાં કંઈ જ મળતું હોતું નહિ ત્યારે હું ગાયો અને ટુકડરોને જ્યાં મમર્ષ ખવડાવવામાં આવતા ત્યાં જઈ જાયના મકાનો જ નાખતો કંઈ જાણ કરી દે મકાન બાહ્યના જોઈએ જઈ હું મારા હિંમો જાનવરોના પહેલા જ હોતો દત્તો કોઈ રૂપન જાનવરોને મકાન મળ નારા ગ્યાને જવામાં મોડો થતો ત્યારે ચાગની તથા નમાજના આલુગાલુ ગાયના મકાન મળના અને તેટલાથી મને મતોર થતો કેટલાકો માગે કે અર મેળવવાનો એ કાંઈ મારો માગ નથી, પણ સામાન્ય જનસમજ તરફ દુર્લભ કંઈ એમાં વાત્સરિક મને કંઈ જોડું છે એમ મને લાગતું નથી મારા જાણના મકાન જેણે ખાધા હાથ ને જ તેનો સ્વાદ સમજે હમણાં પણ જાણના મકાન વાસણો મારી પામેથી જાય છે તો તેમાંથી થોડા દાણા મુખમાં નાખ્યા મિનાર માગથી રહી રાકાતું નથી.

હમણાં જો કે હું મોટો થોડો જ વખત ખુલી દસામાં ગાળી સદુ એ ખાઉં છે તો પપ્પા દાનમાં જે કામ કરવાની રહિત અને પાતળા મારામાં છે, તેનું મન એવું ધરમદાર ખુલી દસામાં રહેવાની પ્રિયતાને છે એમ મને લાગે છે સરાસરીથી જેના રોજ એક દનાક કંઈ થતું વખત હું ખુલી દસામાં રાપરી રાકતો નથી, પણ એ એક જ દનાકને જાતે કે તેટલો નિરોપ લાભ મેળવી રહી હું એ દનાક ક્યારે આવશે અને એ દનાકમાં થું નું દરીશ મેરે પૂર્વ નિમારોથી પણ મને લાડ મુખ થાય છે.

ટુકડગીમાં ઘેર હોઈ હું ત્યારે પરોડીએ ઉડી ગાગમાં દસામાં અથવા ખતકો, કુંકરો, ગાયો વગેરેને જોવામાં અરધા હું કનાક ગાળું હું તેમાંથી જ સવ સાધી રોજ પ્રાત કાને કેટલા ઇડા ઉત્પન્ન થયા તે જાતે જોઈ હું હું ઘેર હોઈ હું ત્યારે એ કામ મારાસિવાય ખીન્ન કાંઈને હું કંઈ દેતો નથી છોડવાઓને નવીન પક્ષ પૂરેના જોતાં મને જેવા આનંદ થાય છે,

તેવો જ આનંદ નવીન ઇડા હાથમાં લીધાથી મને થાય છે અનુમાન અને ફળ, આકાશ અને તુમિ એ ઉભય બામતો મને ધણી સુખદર થાય કે બાજે કેટલાં ઇડા મળશે અથવા કેટલા નાનાં બચ્ચા ઈના ખોખામાંથી નીકળે છે તે હું દિનમના આગલમાં જ જોઉં છું.

મરથી અને બતકોની લુલીલુદી જાનિ રિયે મો ધખી થદા છે સરથાએ પોતાના કપાઉન્-માં અને બતકખાનામાં પ્રાણીઓની લુદી લુદી જાતો પાળી છે તો પણ હું બેર તેની કેટલીક નિમિષ જાતો પાળું છું. ૧૯૧૨ એ મારૂં પ્રિય પ્રાણી છે વાયકોને એ વાન કેરી રીતે રચેને તે હું કદી રાડતો નથી પણ તે સાચી છે કેટલાક સાધારણ જાતિના કુછરો-પોડાક બર્કશાયર અને પોનાડ-ચાવના જાતિના કુછરો હું પાળું છું તેમની મદિ દરમનીને કેરી થાય છે તથા તેમાં વધારો કેરી રીતે થાય છે તે જોઈ મને ધણો આનંદ થાય છે.

પુસ્તકોથી જે કંઈ શિક્ષણ મળ્યું છે તેનાથી વલ્લુ નધારે શિક્ષણ વસ્તુના પ્રત્યક્ષ સંબંધથી મને પ્રાપ્ત થયું છે વસ્તુને સ્પર્શ કરી જોવી તથા હાથમાં લેવી એ મને વલ્લું મમે છે ટોડરા-ઓની વૃદ્ધિ અને જનવરોની ચાન તથા સ્વભાવ જોવામાં મને મોજ પડે તેવી જ ગીતે સુધાર જેમ લોકાનો નાપરે છે, લોકદાર જેમ લોખડને જુએ છે અથવા ખેત જેમ જમીનનો ઉપયોગ કરે છે તેમ વસ્તુ સાથે અને તેટલો પ્રત્યક્ષ સંબંધ હારાનો મને વિરોધ શામ છે કે વાનુસવપરથી જુલુ હું કે, આપણી ચોતરફના પાંચ માનવો પ્રત્યક્ષ પરિચય કરી લેવા એ વલ્લુ જરૂરનું માને કાય જુ છે કેટલાક વર્ષો પહેલાં *Up from Slavery* (ડૉ બ્રુકર ટી વૉશિંગ્ટન એમનું આત્મચરિત્ર પ્રગટ્યું હતું સાહિત્યસંકલનમાં) નામના પુસ્તકમાં મેં મારી પૂરી વાનની વાન નખેલી છે અથવા પરિચય કરી મેં સિમલુ કેમ મેળ પુ દરકેગી નોમન એન્ડ ડન્કટીનન સ્કીટથુટઅસ્થા કેરી પરિમિતિમાં સ્થાપન કરી વગેરે સ્વન નર્પન તે પુસ્તકમાં દર્શાવેલું છે દરકેગી સરથા સ્થાપન કરી તે વખતે મારૂં નાચન ત્રણ જ થો. હવે શિક્ષણ એ નિયમપરના વણા જ થોડા પુસ્તકો મેં નાચ્યા હતાં અને શિ નજ સાથે વિરે મને બાનિ જા પ માહિતી હતી જનરન આર્મિસંગે જોવા પ્રોત્સાહક શુકના મદ વાસમાં હેમ્પટન અસ્થા જેવી અદ્વિતીય શાળામાં શિક્ષણક્રમ પુરો કર્યા પછી ત્યાં શિક્ષક તરીકે કામ કરવાને હું બાબસાળી નીન-યો હતો તો પણ ત્યાં હું જે પદ્ધતિથી શીખવેનો હતો, તે પદ્ધતિની તાત્વિ-રચના સમજી લેવાનો મેં કદી પણ પ્રયત્ન કરેલો ન હતો, અને ન મારી પોતાની નવીન સરથા શરૂ કર્યા પછી મને બધારે આ બમાં જ નવી નવી અને વિદ્વત અચ્ચો આનવા વાગી ત્યારે તે પદ્ધતિ કેરી રીતે લાગુ કરવી વેનો પણ મને કંઈ જ અનુમન ન હતો, એમ કહીશ તો ચાનગે અથાન શિમલુસાજની મને જે કંઈ માહિતી મળી છે તે સર્વ દરકેગી સરથાની યોજના હાનવા માટે તથા શિક્ષણપદ્ધતિને વ્યવસ્થિત તથા કારમનુ સંસ્કરણ આપના માટે પ્રયત્ન કરતા જ પ્રાપ્ત થયેલી છે.

દરકેગી સરથાના કામ માટે દર વર્ષે મોગી મોગી રકમો એકત્ર કરવા માટે મારે ધન્ય કરવું પડતું અને સર્વ પ્રકારના લોકોમાં લખવું પડતું હતું હમ્ય પક્ષિતના મિશ્નવિદ્યાનયોમાં

અભ્યાસ કરી તૈયાર થયેના, પુસ્તકની વાચન તથા પ્રવાસના લાભ મેળવી શકેલા, એવા મુશિક્ષિત લોકોને મળવાનું બનતું થયું ત્યારે મારામા રહેલા બધાં અને અપ્રદ્યુષ્ટો જણાવા લાગ્યા અને સમજાયું કે, જે વાતોમા મારે જ્ઞાન અતિ મલિન પ્રકારનું છે, તેવી કેટલીએ વાતોમા તેઓ અસ્ખલિતપણે સહેનાઈથી બોલી શકે છે તેઓ પોતાના બાવલોમા કેટલાક અથકારોના વચનોનો વારવાર ઉત્તેજ કરતા, પરંતુ મેં તેમના અથ પણ વાંચ્યા ન હતા અને કેટલાક અથકારોના નામ પણ પૂર્વ કદી સાંભળ્યા ન હતા તેથી મારા હોયતું જ્ઞાન અને સારી રીતે થયું અને હું એ વિષે જેમ જેમ વધારે ને વધારે વિચાર કરના લાગ્યો તેમ તેમ અધિકધિક ઉદ્દામ અને ખિન્ન થવા લાગ્યો પરંતુ મેં સ્વીકારેલું કાર્ય હું ચાતુ રાખું, અને મહત્વની જણાતી ખામતો ઉપલબ્ધ કરે તો હું ગમે તેટલી અનસ્થિત રીતે અકગતાથી અભ્યાસ કરે તોપણ વિશેષ મુશિક્ષિત લોકોના પુસ્તકની જ્ઞાનની મરોમરી કરવામાટે અને કદીપણ વખત મળી શકે તેમ નથી એ લક્ષમા આવતું અને મને ઘણું જ ખરાબ લાગતું તોપણ કેટલાક સમય પછી મને જણાયું કે, જ્યારે હું કેટલીક ખામતોમા મોટામોટા મુશિક્ષિત લોકો કગતા ઉતરતો છું ત્યારે કેટલીક ખામતોમા તો નેમના કરતાં ઓછું જાણિ અનુભવની જીવનના એકાદ અંગતુ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન મેળવી રહેલો પુરુષ પોતાના જીવન વિષયક સર્વ જ્ઞાન કેવળ પુસ્તકોદ્ધારા મેળવી ગયેલા લોકો કગતા ઘણું જ શ્રેષ્ઠ હોય છે પુસ્તકની જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરી અથવા અથકારોના વાંચ્યો અને વચનો પાઠે કરી હું જે કર્વ કદી શક્યો હોત તે કરતાં સ્વાનુભવ અને નિરીક્ષણનો ઉપયોગ કરી મેં સાલ બેરી વાતો કરી હું મારી ખામત અવિન સ્પષ્ટતાથી તથા અસરવારક રીતે કરી શક્યો છું એમ મને લાગ્યું એ સિવાય મૂલ્ય નિચારોના અંતે એ પણ મારા લક્ષમા આનું કે, અથવા અનનારો પણ પોતાના અથમા ખરેખર પોતાના સ્વાનુભવનો ઉપયોગ કરે છે અથવા જે કર્વ કદપના તેણે પ્રત્યક્ષ વ્યવહારમા આચરી બતવાવી હોય છે તેનું જ વર્ણન વે પોતાના પુસ્તકમા કરે છે. અર્થાત્ તેમના વચનોના અથમા કદપનાનો ઉપયોગ કરેલો તે ખીબના ચક્ષુએ અનલોકન કરવા જેવું બને છે એનું પરિણામ એ આનું કે, પુસ્તકની જ્ઞાનની મારામા રહેલી ખામી મનુષ્ય અને વસ્તુના પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનથી દૂર કરવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો હું તરત જ બોલી ઉઠ્યો કે જીવતું સ્વીપુરુષોનો જ હું અભ્યાસ કરીશ અને જગતમા જે કુઈ ચાલી રહ્યું છે તેનું જરાબર નિરીક્ષણ કરીશ. માગ કામચાંચ જ શિક્ષણ મેળવનાનો તથા મનુષ્યો સાથે વ્યવહાર કરવાનું શીખતા જ જીવનનો અભ્યાસ કરનાનો મેં સકપ કર્યો હું મારા પોતા પ્રત્યે જ બોલ્યો, મળનારો પ્રત્યેક માણસપાસેથી હું કઈ પણ શીખનાનો પ્રયત્ન કરીશ, તે જ મારો અન્થ છે એમ સમજી હું તેનું જરાબર અધ્યયન કરીશ અને તેનાથી કંઈપણ શીખી લાભ મેળવી લઈશ એવી રીતે માણસો પાસેથી શિક્ષણ મેળવનાના મેં સુદ્ધિપૂર્વક પ્રયત્ન કરે કર્યો મોટા અને નાના, કુળન અને સંજ્ઞન એવા સર્વ પ્રકારના લોકો પાસેથી હું કંઈને કંઈ વાતો લીધ્યો, હું જેમ જેમ માણસોના જરાબર અભ્યાસ કરના લાગ્યો અને તેમને સારી રીતે ઓળખવા લાગ્યો તેમ તેમ માનવજાત મને ઘણી પ્રિય લાગી

માડી એટલું જ નહિ પણ પ્રત્યેક પ્રકારના માણસ પામેથી કંઈ શીખી શકાય છે એ તત્વ મારામા પૂર્ણ રીતે સ્થિર થયેલું હોવાથી મારી સાથે કોઈ ખરાબ રીતે વલુ હોય અથવા માફ કોઈએ અપમાન કર્યું હશે તો પણ મને તે માટે કોઈ થયો નથી તેમ તેથી મારી શાંતિ પણ અગતી નથી. દાખલા તરીકે કેટલાક વાલિયર સભ્યના તથા ઔદાર્યનો મને જે પાઠ મળ્યો છે તેનું કદી પણ ભૂલીશ નહિ. ટરકેગી સંસ્થાનિષે થોડી ઘણી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરવાના ઉચ્ચ ટેનુથી હું એક મોટા સહેરમા શ્રીમતોની મુનાકાત લેતો હતો ત્યાં હું એક ગૃહસ્થને તેમની ઓરીસમા મળ્યો. તે એકદમ મારી સાથે રોકેથી તથા ઉપરોધિ રીતીથી બોનવા લાગ્યા તેમણે પૈસા આપવાને ના પાડી એટલું જ નહિ પણ મારી શાંતિ નિષે તે એનું કંઈ બોનવા લાગ્યા કે કોઈ પણ સભ્ય ગૃહસ્થ માટે પરજાતિ નિષે એરી રીતે બોનવું કદી પણ વાગ્યું જણાય નહિ કેટલાક મીનીટ પછી તે જ સહેરમા બીજા એક ગૃહસ્થને મળ્યો. તેમણે મારે સભ્યતાપૂર્વક સ્નાત્ત કર્યું, મારી મુનાકાત માટે એમણે મારો આભાર માન્યો અને મને સમજાવીને કહ્યું કે મારે કરવા જેવી પોતાની પરિસ્થિતિ નથી તેમણે બીજા ગૃહસ્થ કરતા પહેલાં ગૃહસ્થની મુનાકાતમા ગમણા સમયનો વ્યય થયો એ ઉપરથી હું એનું શીખ્યો કે અસભ્યતાથી વ્યવવામા જેટલો નખત જાય છે તેનાથી વધારે નખત સભ્યતાથી વ્યવવામા જતો નથી (સભ્યતાથી ચાનવા કરતાં અસભ્યતામા જ વધુ વખત નિરથ જાય છે)

જગતનો અનુભવ લેવા માગ્યા પછી ગોરાઓ પાસેથી જ નહિ પણ કાળાઓ પાસેથી પણ હું કેટલીક વાતો શીખ્યો છું. પુવનયમા ગોરા લોકો સાથે સક્રિય જિંદગી અને દેવથી વર્તન ચનાવનારાઓ તરફ હું સહાનુભૂતિ ગમતો હતો પણ હું એ કાળાઓનો બરાબર અભ્યાસ કરવા લાગ્યો ત્યારે મને જણાયું કે, સક્રિય જિંદગી તથા દેવી વર્તનથી તેમને કંઈ જાણ થતો નથી એના વર્તનથી ગોરાઓનું બગડતું નથી અથવા કાળાઓ નિષે તેમના વિચાર પણ જ લાગતા નથી તેથી ઉનડું ગોરાઓ નિષે એરી જિંદગી સખવાથી તેનો પ્રચારાત કાળાઓ ઉપર થયે તે નિરોધ સક્રિય અને દેવી બને છે

મારા અનુભવનો આ ભાગ વખતનો એક હેતુ ઉન્નતિના માર્ગે જનારા લોકોએ પ્રતિબલ પરિસ્થિતિ કેવી રીતે અનુકૂળ કરી લેવી એ માગ જ્ઞાનિય પુણ્યોનાં હિતાથ રપટ કરવું અને ખૂંચરી લેવામાં આવેલી બાલ વાનોની ખાતી સ્વસામર્થ્ય-આત્મબળથી કેવી રીતે દૂર કરવી એ બતાવવાનો છે

વસ્તુઓથી હું કેટલુંક શીખ્યો છું એ ખરૂં છે, પણ તેનાથી વધારે માણસો પાસેથી શીખ્યો છું. મારા સીક્રીટ કાર્યપરત્વે દેશના અત્યંત ઉનાર મોટા મનના અને સાર્વજનિક કાર્યને જીવન અપનારા મહાન પુરોહ સાથે મારો સનધ જલદી થયો. સુરવર્ષ જનરન આર્મ-રોગ જેનું જ સ્થાન ધરાવનારા સ્વ વિવિધ એક એલ્વિન નામના એક સદ્ગૃહસ્થપાસેથી હું સર્વથી વધારે વાતો શીખ્યો છું એ ગૃહસ્થ સાથે મારો કેવો સનધ હતો એ નિષે થોડી દુષ્ટીકત કહેતા સતપ્રજ્ઞના સમાજમથી હું સુ સુ શીખ્યો તે આપોઆપ જબ્બાર આવરો

મી એકમિતની પહેલી મુનાકાત હજી મારા લક્ષમાં મારી રીને ગ્મી રહે છે, પણ તે ક્યારે થઇ તે એકદસ યાદ નથી તે વખતે તેઓ દક્ષિણ રેરવેના વ્યવસ્થાપક અને ઉપપ્રમુખ હતા અને તેમની મુખ્ય ઑફિસ વૉશિંગ્ટન [ડી મી] મા હતી બોસ્ટનથી તેમના પર તેમના પિતાનો એક પત્ર હતું લખ્યો હતો એક ફિલ્મ સારે તેમની ઑરીસમાં જઇ તે પત્ર મેં તેમના હાથમાં મુક્યો રીતપ્રમાણે તેમણે તે લખપત્રક વાંચ્યો પછી ટચેગી સમ્યા અને તેણે કાર્ય એ વિચાર્યો સલામત નર થયું થોડી જ મીનીટમાં મારી એડી ખાત્રી થઇ કે, આજે એક ખરા મામિકની મુનાકાત થઇ છે અને તે વખતે ખરેખર લાગ્યું કે, જેના મનમાં લેશમાન પ્રપચ કે કપટ નથી, જેનાથી હેતુ અને વિચાર છુપાવવાનું અશક્ય છે, એના પુરૂષ આગળ તું ઉભો છું પહેલી મુનાકાતમાં તેમના વિષે મારા મનમાં મધ્યમો વિચાર પછી કદી પણ ફેરવાતો વખત આવ્યો નથી અને તે વખતે જન્મેના પ્રેમવાનમાં કદી પણ તૂટી પડી નથી

મી એકમિને પ્રથમ ટચેગીના કામમાં કઇ વિરોધ શકા મનનારી નહીં તેમણે કહ્યું “ તું એક વખત આવીને તમારી સરકાર બરાબર તપાસીશ અને ખરેખર તમે સાક કામ કરો ” છે એમ મને જણાવે તો હું તમને માગ્યો બનતી મંદ કરી ”

પહેલી મુનાકાત પછી મોડા જ દિવસમાં અમે ઈર્ન ખર કાર્ય કરીએ છીએ કે નહિ તે જોવાનું વચન તેમણે પાળ્યું એક દિવસે તે સમ્યામાં આવી પહોંચ્યા અને સર્જ થયેના મત્તારારી પ્રમાણે તેમણે સરકારની પ્રત્યેક સાખા પૂર્ણ થીતે તપાસી જોઈ સરકારની ગ્યના અને વ્યવસ્થામાં તેમને વખી બેનો જણાવ આવી, પણ સમ્યા શું માધ્ય કરવા પ્રયત્નની થયેલી કે તે તેઓ સમજ્યા અને તેમણે એકમ મ કરવાનું હવા પુ ત્યારથી તેમણે સમ્યાને હરેક પ્રકારે મદદ કરવાની કોડપણ સધિ વ્યથ જવા દીધી નથી સરકારની વૃદ્ધિ વિશે તથા કીર્તિ વિષે પ્રત્યેક બાબતમાં સમ્યા સામે અન્યથા ધોરણનાર મોટાપણ માણસ પ્રમાણે તેમને ઉત્સુકતા અને અભિમાન થતા હતા નીચીની ઉન્નતિ વિષે લાગણી ધરાવનારા મી એકમિતની અધિક તકલાવ પુરૂષ હજી સુધી મને કોઇ મત્તો નથી ટચેગીની છેવટની મુનાકાતમાં મિગીસ વૉશિંગ્ટને મને એક દિવસે કહ્યું, “ ત્યારે એ અહીંથી જશે ત્યારે મને સાક લાગશે ” આનું જોલવાનું તેને કાગળ એટલું જ હતું કે, તે મૃદસ્થ સમ્યામાં જે અતિ નવપાપક થઇ ગયેના તે તેમથી જોવાનું ન હતું તેમની સહાનુભૂતિ અતિ ઉડી હતી સરકારના કાયદું મહરન તેમણે જાળ્યું હતું અને તેની સાથે જ સમ્યાની અન્યથો તેમના ખ્યાનમાં આવી ટની જોયેલી દરેક વાતથી તેમનું અતઃકરણ પિગળતું વિચાર્યું અને સિમકના વ્યવસ્થિત પ્રયત્ન જોઇ તેમનું મન દ્રનું સમ્યાના વાતાવરણમાંથી ખંદાર જઈ સરકારના કાયદો વિચાર ત્યજી દઈ ત્રિપ્રાતિ લેવાની તેમની પ્રકૃતિ માટે ખાસ આવશ્યકતા હતી, પછી તે જે રામના બોગ થા પડ્યા તે રોજે પ્રથમથી જ તેમને રેડી વીધા હતા, એની વપના તે વખતે અમારા માના કોઇને થઇ ન હતી

મી બેન્ડરિને નીચી માટે તાદાત્પર્ય ધારણ કરી દીધું હતું એમ કહીશું તો ચાલે, ' ' બીજા કાષ્ઠપણ જાતિ પ્રમાણે પૌતાની જાનિને પણ જગનમા અન્માનનીય સ્થાન પ્રાપ્ત થવું જોઈએ, ' એ નીચી મહત્ત્વાકાંક્ષા આવે એ તાદાત્પર્ય શુદ્ધિને 'તીરે જ તેમની પૂજ્ય સહાનુભૂતિ હતી તેમની ખરી ઓળખ જેમને અર્થ ન હતી, તેવા લોકો તેમના ખુબેથી પ્રમગ્ધોપાત જાનિવિવિધ પ્રશ્નપત્ર નીકળેના ઉદ્દેશારો સાબળી એવું અનુમાન કરના કે નીચી લોકોની ઉચ્ચ મહત્ત્વાકાંક્ષા ત કે તેમની પૂર્ણ સહનુભૂતિ નથી ખર્ચ કરીએ તો કપાટાનુધ આગળ આવી યન મેળવના માટે નીચી પોકોની પોલોડ આનેલી હતી ત્યારે તેઓ મૂગ જલની પાછળ પડી ફસાય નહિ એ માટે મી બે બિનને સર્વ કરના ધાત્ર વાગતું હતું તેથી નીચીને તેઓ બુનોથી પગદત્ત કરના ત્યારે તે તેમના દિલની આડે આવે છે, એવો ભાસ લોકોને કદી કદી થતો.

નીચીના કલ્યાણ માટે મી બેન્ડરિને નામખી હતી તેની દક્ષિણના ગોરાઓની ઉત્કર્ષિ-વિરે તેઓને ઓગી શ્રદ્ધા હતી એવો ભાવ મા. કાષ્ઠપણુ વિધાનમાથી નીકળેના હોન તો તે મોટા અન્યાય કરના જેવું છે. ૫ પરાજન પરિસ્થિતિથી બ ને જાતિની ઉત્કર્ષિને કરના પ્રમે પ્રતિનધ થાય છે ખરો પણ તે માટે અર્થશ નાતિ પડુ તે જેખમલ નથી, એવો તેમનો અપદ્ મત હતો એ સોનિનુ દિન મીજ સોતિના દિન સાથે અન્તે મલમિત છે એ પણ તેઓ જાણતા હતા નીચીના શિખણ માટે તેમણે ધી મહેનત કરી કે એ ખર્ચ કે પણ નક્ષિણના અમાગી ગોરા પોતના શિખણ માટે પૈસા અને મ મેળવનાની સધી તેમણે કદી પણ વ્યથ જના દીધી નથી.

રજેગી મધ્યાના ઉત્પત્તની જ્ઞાનમ અવગ્યા હતી મી મે કરિને ઘણો ઉપના કરો છે તેઓ પ્રથમ તો એ નરથાના દૂરદી-ભુમેદા થયા ત્યારે સ થાની વ્યવસ્થા જમાખમ્ય દિસા-નની પદતિ નોરેની સ્થિતિ રણી અનિચિત અને અમતોભગ્ત હતી અમારા દ્રવ્ય રિનિયોગ અને નારિક અવાજ પત્રકની બામતો તેઓ તરત જ સારી ગીતે જોવા લાગ્યા મધ્યાનો વહિ પણ કપાટાનુધ થના વાગી સરથાએ ચનાવેના ફાય કાગક ધધા છમાગેના સક થયેના બાવનામ, બિન બિન લાખાએના ફાનેણા અને વ્યવહાર એ સરને નીધે મધ્યાનો દિસાખ મુચનપીથો અને મોટાના ભરેનો થયો હતો તેની સન ઢાવની ઓખી નવમ્યા કરી આ એ નિષ્કટ પ્રશ્ન થઈ પડ્યો હતો.

મી બે કરિન અને દુ એમ ઉભયે મળી કાર કરું છે તે નોનુ રમરણ કરતા મને નાગે છે કે મારા છવનમા ને ૮૭ પણ ઉત્તમ કાગ મો દોષ તો તે જુકરિનમા તેમના પુસ્તકાલયમાં તેમની સાથે ગાગેના સમય છે તે વખતે અમે જન્ને મળી મધ્યાને પત્રી અગ્યલોનો નરામગ વિચાર કરતા અને તેમાની ઉદ્ભવનારા પ્રનોતો નિમન કરતા નુ ન્યોકમા જતો કે તેઓ વારવાર મને પોતાને ઘેર બોલાવના અને બોજન પડી તેમના પુસ્તકાલયમા ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર કનાક એસના કડીકડી અખરાતિ થઈ જતી હતી તો પણ અમારો ઉદાપોદ પૂર્ણ થતો નહિ હું તેમની

પાસેથી ઘણી વાતો શીખ્યો છું તેમાની એક એ છે કે, શુદ્ધ મકુચિત વાતોથી જ લોકોમા લેદલાવ જન્મે છે. મોટા કાર્યોથી લોકો એકત્ર થાય છે. જાતિ, પથ, સ્થળ વગેરેના શુદ્ધ વિચાર મનમાં ન લાગતા, કર્તવ્ય માની જે કોઈ એકાદ સાર કામ ઉદાર મનથી કરવાનો આરભ કરે છે, અને એવી રીતે જે પોતાનું જીવન અકાર્યમા ગાળે છે, તેને જ જગતની ઉત્તમ તથા શ્રેષ્ઠ પુરુષોની મૈત્રી અને સહાયનો લાભ થાય છે.

હું પુત્ર કહ્યું છું કે, ગુનાઓના ડુગમા મારો જન્મ થયો તે માટે મને કંઈ ખરાબ લાગતું નથી એક પ્રશ્ન સાથે મારો સમ્બંધ થયો તે પ્રશ્નો મારે સમજાવ્યા પછી લેવો પડ્યો તેથી મને કંઈ ખોટું લાગતું નથી ઉત્તરુ તે પ્રશ્ને મને યોગ્ય માંગે મુક્યો છે, મારું જીવન સાર્ય અને ધન્ય કર્યું છે અને બીજા કોઈ પણ રસ્તે નહિ મળનાર સુખ, સતોષ અને મૈત્રીનો અકસ્મિત સમાગમ મને કરી આપ્યો છે

—ચાનુ

અન્યાવલોકન.

[આ પહેલાના પુસ્તક ૧ ની ૪ થી ૪ ના અવલોકન ચર્ચા અકમા પ્રસિદ્ધ થયા છે]

૫. મૂળરાજ સોલંકી — [સચિત્ર ઐતિહાસિક નવનકથા]

[ક્રાંતિ - ૨૮. યુનિવાન વલ્લભ શાહ અમદાવાદ મુન્ન રૂપીઆ અગી, પૃષ્ઠ ૨૧૬]

સમગ્ર અડધા ડઝન ઉપર ઐતિહાસિક પુસ્તકો અને એથી પણ વધારે સંખ્યાની નવનકથાના લેખક તરીકે રા. યુનિલાલ વલ્લભ શાહ આપણા ગુજરાતમા જાણીતા છે આ એમનું નવું પુસ્તક-મૂળરાજ સોલંકી એક ઐતિહાસિક નવનકથા છે આડમરવિનાની તેમ સમૃત રાષ્ટ્રોથી અભાગ ના જતી શુદ્ધ અને સરલ ગુજરાતી ભાષામા રા. યુનિલાલ આ પુસ્તક લખાયું છે આ નવનકથાની વસ્તુ ભેગી કરવામા રા. યુનિલાલે જે પ્રસિદ્ધ અને અપ્રસિદ્ધ ગુજરાતી કે ઇતર ભાષાના મન્થોનો વિસ્તારપૂર્વક સમાવિત ઉપયોગ કર્યો તેની નામાવી એમણે પ્રસ્તાવનામા આપી જ છે એ ઉપરથી વાચક કે સાહિત્યના અભ્યાસકર્તા હેમના અમનો ખ્યાલ રહેજે આની શકરો

સોલંકી વંશના આ કુલદીપ મૂળરાજના સમયનો ઇતિહાસ ગુજરાતથી બહુ જાણીતો નથી ઐતિહાસિક સામ્રાજ્ય અન્વેષણો માટે ગુજરાતના વિદ્વાન્ અભ્યાસકર્તાઓ ઘણી ચે બૂમ પાડ્યા છતાં પણ હજી આપણું ઐતિહાસિક સાહિત્ય અલ્પખંડાયલું છે એમ કહેનામા ખોટું તો નથી જ આના અચેતન કાવમા રા. યુનિલાલ જેનાના ઐતિહાસિક પુસ્તકો નવનકથાના સ્વરૂપમાં હોવા છતાં ચે જનસમાજને સારી રીતે માર્ગદર્શક થઈ પડે તેમ છે ગુજરાતના કેટલાક કેવળ આડમરી ઐતિહાસિક નવનકથાના લેખકોના પુસ્તકોમા અગ્નિવ અને બીજાંસ લાવો જ ભરાયા હોય છે ત્યારે અમ્હારે મુકનકડે કહેનાની જરૂર છે કે રા. યુનિલાલના પુસ્તકો તો તદ્દન શુદ્ધ જ હોય છે, અને વાંધા ભરેલા વિચારો કે પ્રસંગોને તેમા સ્થાન જ હોતું નથી

મારી વીસ વર્ષાગ્રિ સચિત્રવાર્તાસમૃદ્ધ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

ઇતિહાસના એ સમયના યુગરાતના ઇતિહાસકારોમાં મૂળરાજ માટે એ મજબૂત અભિપ્રાય હતા એક પક્ષે મૂળરાજને બહુ ઉતરતી કોટિમાં મુક્યા છે ત્યારે બીજા પક્ષે એક ન્યાયી અને ઉદાર રાજ તરીકે એમનું ચિત્ર રજૂ કર્યું છે. ગ. યુનિવાન ચારિત્ર્યનિરૂપણમાં ગ્રયર્માના અંગે એવું સિદ્ધ કરવા માંગે છે કે 'મૂળરાજ તત્કાલિન ક્ષત્રિઓમાં એક સાચો ક્ષત્રિય હતો અને એક રાજ તરીકેના અનેક ગણોનો તેનામાં નિવાસ હતો.'

પોતાના મામા-આવડા વસના છેદના રાજ સામતસિંહને પદબ્રષ્ટ કરી મોનકી વસની સ્થાપના કરનાર આ આદિ પુરૂષ મૂળરાજના પરાક્રમ યુગરાતના એ સમયના ઇતિહાસમાં તો અવશ્ય ધ્યાન ખેંચે તેમ છે. નવનકથામાં રા. યુનિવાને જે જે પ્રસંગો ચિતર્યા છે તે સૌ મૂળરાજના તેજસ્વી સ્વરૂપના જ સ્તંભ કંગવે છે. નવનકથામાં મૂળરાજ ઉપરાત તેમના કાકા બીજા, મિત્ર જબક, મિત્ર સર્વદેવ, તો બીજા પક્ષે રાજ્યના મતી જસપાન વિગેરે ધ્યાન ખેંચે છે, પણ એ સૌ ઉપરાત સામતસિંહના જનાનામાં દારી તરીકે રહેલ ચઢિના પોતાના અગ્ર દુર્વંચી અને વિલક્ષણ છુદિયાનુરંધી ખરે જ નવનકથામાં સારો રસ જમાવે છે.

સામતસિંહ એક મૂર્ખ અને દુનકી સોમતમાં રમરાગ માણુનાર રાજ હતો. મૂળરાજ એનો ભાણેજ હતો. નસતતિવાળા રાજ્યે મૂળરાજને પોતાની પામે ન્દાનપણથી રાખી ઉછેરે હતા. દારી થેનજામાં મૂળરાજને ઘણીવખત રાજ્યાસન ઉપર ગ્રાપતો-નીજ ઘોડી જ કાણે પાછો એને પદબ્રષ્ટ કરે તો ખાનક મૂળરાજ ઉમરે વધતાં દિવસે દિવસે સ્થમજીવો થતો ગયો અને ગાજ્યમાં ચાલતી વિષમ આવાહુતી અને અનેક જુદમ-ત્રાસ વિગેરેથી માહિત થતા ખિન થવા લાગ્યો. રાજ્યે દારી થેનમાં એક દિવસે મૂળરાજને માદીપર બેસાડ્યો. મૂળરાજને ખસેડવા જતા લોહીની ઝંગે ઉઠીને રાજ્યમાં એકદમ કાંનિ થઈ ને આવડા વસ નિર્મૂલ થઈ સોનખી વસની સ્થાપના થઈ આ કાન્તિકાન ઘણી ખૂના-મરકી થઈ કેટલાક ઇતિહાસકારો મૂળરાજના આ કાર્યેનિ જુસ્મના ખાને છે. બીજા પક્ષે રાજ્યના દિવાળે આદરેલા કૃત્યો ન્યાય ગરવા છે યુગરાતમાં પોતાની માદી બરાબર સ્થાપી મૂળરાજ સૌરાષ્ટ્ર ઉપર સ્થાપ સધ ગયા ત્યાંના ખનનાનું રાજ સંક્રાંતને પગમિત કરી પોતાનો અમન સ્થાપી પાખ યુગરાતમાં બાળા ત્યાંસુધીના આ નવનકથામાં કેટલાક પ્રસંગો વળવાયા છે. પરિણામે મૂળરાજના રાજ્યકાળના આરબકાળના જ પ્રસંગોમાંતિ એક પ્રસંગ છે વમ્બુની પસંગી માટે રા. યુનિવાનને અમ્હે અભિનન્દન આપીયુ.

હવે બીજા વાત રા. યુનિવાન વાળા વખતથી આની ઐતિહાસિક નવનકથાઓ લખે છે. અને એમની લખાવટના યુગ ઉપર વણ્યા જ છે. પરંતુ વગ્નુ સકના જોધના ગસથી એ વ્યવસ્થિત કરી રાજા નથી કે પાસના વિજાસમાં જોધએ તેટલું તેજ કે સામર્થ્ય હોતા નથી એથી એન્દ્ર ભાયા પણ દીની વાગે છે. ઐતિહાસિક નવનકથાઓની લાખા સન અને નાદી દેવ તો ખૂરી જ, પણ ન્યાસુધી એમાં ગૌરવ અને શીરવ હોય, નથી ત્યાસુધી વખનાનું સાધક થઈ શકેનું નથી. નવનકથામાં કે પનાના કે મનુષ્ય છાનના અન્ય પ્રકારના ઉત્તરો નથી કે

પ્રમથોના ચિનમા કોઈ નવું સ્વચેતન્ય ઉમેરાયું નથી એવું દોના છનાયે પણ મૂળગત્ય મોન
કીનું આ પુસ્તક નાચના થોમ્સ ડે સ્નાભારિક સરન લાપામા વખાયલું આ પુસ્તકે બીઆ
અને બાળને માટે તો જરૂર આદ્ય પામે તેવું છે

૬. સ્વદેશી ધર્મ —

[ના-અ પાપક કારનર ગ દીય સુજ્ઞાની સાથા સત્યાગ્રહમ સામરની પૃષ્ઠ ૬૨ સુ -
ચાર આના]

મહાત્મા ગાંધીજીએ જન્મ આપેના નીચીતા મત્યાગ્રહાત્મના અધ્યાપક કાનેયકરે
લખેનું આ ન્દાનું સરખું પણ ઉપયોગી પુસ્તક જ્નેના અમ્હને એક ધણા મોટો મત્ત સહજ
જ ઉભો થયો કે 'સ્વદેશી ધર્મ'નું આ પુસ્તકે દોષ રહ ખડ ?' શુદ્ધમા શુદ્ધ એવું સ્વદેશી
નન બેના માટે, સાજોપાંતિ રીતે પગથી તે શિખા સુધી સ્વદેશી જ આચાર પાળવા માટે,
અને જીવનના સદ્ગતના પણ મુદ્દમ અશમા પણ સ્વદેશી જીવન જીવવા માટે જે પુસ્તક
બહુ આગ્રહ કરે છે તે જ પુસ્તક અત્યન મોઘા કાગળ ઉપર જાપા અને તેનું મૂલ્ય પણ
પ્રમાણુમા અતિલઘુ જ રહી રહાય એવું ગાખનામા આવે એવું માની સકાય કેમ ? વળી એ
પુસ્તક કેવન પરદેશી જ કાગળ ઉપર-રણા કિમ્બી પરદેશી યુગ સારે મહાર પડ, ને મહાત્મા
ગાંધીજી જેના આગ્રહ સત્યાગ્રહી શુદ્ધ સ્વદેશી મહાજન તેની પ્રસ્તાવના માટે એક 'દામ' પણ
લખે અને તે સત્યાગ્રહાત્મમાથી બહાર પડે એ ના માની સકાય એવી વાન આ પુસ્તક જ્નેતા
માનનાની અમ્હને કુ ખદાપક રૂજ પડે છે આ પુસ્તક આટલી મોનનારી પત્રી પણ હોટ
આનાની કિમતથી મોતુ વેચાનુ જ જોઈએ નહિ એવું અમ્હને માનવું છે તદ્દન આરણ્ય
કાગળ ઉપર એ સારી રીતે 'ગમી' રહાય દોત જુ આ તેના બાલ્ય સ્વરૂપની વાત કહી અમ્હે
આના દાખીએ કીએ કે શુદ્ધ ચારિત્રના ઉપાસકોમાના એક તરીકે તેની બીજી આવૃત્તિ સમયે આ
દામ-માલા-બન છોડી જ દેવામા આનને ને શુદ્ધ સ્વદેશી ધર્મનું સાનુ જ દલા કરાવારો.
પુસ્તકની વસ્તુ ધણી વિચારવાયોજ જ છે, અને અમ્હે આશા રાખીએ છીએ કે નવ-
જીવનના આ જીવન પ્રજાતમાં આપણા દેશને આ પુસ્તકની વસ્તુ થાયી વિચારી જોશે તો
ખરે જ નવું મેળવરો અધ્યાપક મહાશય કહે છે કે,

“માત્રાન્યતો યુગ પનટામને આજ સ્વનિર્ણય-Self Determination ના યુગની
આજ વર્તી રહેલી દેખાય છે પ્રેમ વિસ્તરે આ નના બાળકનું નામકરણ કર્યું હને પણ તેનું
પાતનપોપણ કરી ઉઠેરનાની તાકાત તેનામા છે નહિ એ વાત સશય પડતી છે બ્રિટીશ
રાષ્ટ્રે આ સિદ્ધાન્તને અલિનદન આપ્યું હરો, પણ તેને એવવાની પાતતા બ્રિટીશ જાતિએ
પ્રાપ્ત કરી છે કે કેમ એ વિષે હલુ અમને ખાત્રી નથી થઈ એ ગમે તેમ હો, પણ સ્વય-
નિર્ણયનો આ નવો સિદ્ધાન્ત આ યુગનો હોઈ તેનો સર્વત્ર વિજય જ નિમણિ છે એ વાત
ઉપર અમાગી અલળ શ્રદ્ધા છે અમે તેને અવતારપદ આપીશું નહિ સ્વદેશીના
સિદ્ધાન્ત અહકારના ખડકને ખોદી કઢાડીને માનવજાતિને મોક્ષની અધિકારી કરવારો છે
આ જ કારણથી અમે તેને અવતારપદ આપીએ છીએ”

સ્વનિર્ણયના સિદ્ધાન્તને અ'વાપ- મદારણ આમ અનતા ૧ તિ આપનાં સંદેશીના જ સિદ્ધાન્તને અનતા ૫૦ આપે છે એ મદત વિચારણીય પ્રશ્ન છે સ્વદેશીના સિદ્ધાન્તને અનતા પદ આપવામા લેશ પણ ખોટું નથી પરંતુ સ્વનિર્ણયનો સિદ્ધાન્ત-અનત ને રૂપમા પચિમતા આપરી અને નન આર્થાનંદ રાજનીતિનોએ ચિતર્યો છે તે રૂપમા નદિ-પણ બે તેના શુદ્ધ અને સાચા જ સંરૂપમા ચિતરવામા આવે અને તેના ખરા પોષધ એ સિદ્ધાન્તનો વિશ્વકોષે ગણાયે તે એ પણ અવતારપદને જ યોગ્ય છે અનત એ સિદ્ધાન્તના ઉપમા ઉત્તરનાનું કામ સારણ પુરોગેનું તે નથી જ કોઈ પણ પ્રકારની રજાભારની માનવસિ ઓગી દોષને નહિ પણ અમ્હારે તે એ પ્રથમથી જ માનવુ હતું કે પ્રેમ વિમલ અને એમના મતે તાળીઓના બહારના મગગણદથી નધાની લેનાર પ્રજાજનો દેશાન્તરોના પડારો અને યુરોપના રાજપુરો મદામોગ જુરાવામા પડ્યા છે—પરિમમા બ્યા અત્મનિશ્ચયો સિદ્ધાન્ત આપે તોયે શુ અને એને ઠોકરે મરાધ તો યે શુ એમ મેરકગી રાખી શ' એવા દેગોને-રાજનીતિનોએ મોટા અગ્ર છે તેમ દિનુનાનના પ્રજાજનોના મદા મોટા બાગે પણ એ શબ્દકેમરમા બહુ વિશ્વાસ મુક્યો અને પાગકા અને પોતાનાના નેહી વનને સ્થમગકયા નરિ તે હવે સ્થમગે તો પણ બુ છે પોતાના જ નિનિભાષ્યોને જ મનો પોતાના જ અમનમાથી સ્થમ પણ ખમેવાની દતિ રાખી શકના નથી તે અન્યને નુ આપે કે પ્રેમ વિમલો સિદ્ધાન્ત એ મદોમા હોતો જગનમા મની રહેતી મદામાલીનો કણમાટે અત આપુવા ખાનર જ બગે કેમ ઉમે ના જવામા આ યો હોય એવો એ કૃત્રિમ સિદ્ધાન્ત હતો અને એના પુરાવામા આજનો ઇતિહાસ છુલો યુરોપના મદારજ્યો આજ સત્તાના નેલમા પેતાનો બાવિ રિનાથ રચના રાયે છે સ્વનિર્ણય ૧૧ અને એના જ મદામોગ સિદ્ધાન્તોના ગૂ નરવો ઉકેરના અને મદમજવામા બહુ અમની જરૂર છે મદમજવા પડી વ્યાયાગમા મુકા માટે તો અનહ સાર્થસાગ અો વિનશણ આદાય આવગ્ર કે ન્હાના ઠોકગના એ ખેન નથી પણ રાજનીતિનોનાં યગપદ અને પ્રપચજગમા એ સિદ્ધાન્તોને સમે આવે ઠોકરે માગવામાટે ધરીબર માટે બહુ ઉચુ સ્થાન આપવામા આવે છે આમ પ્રેમ વિમલને દુકુબિનાદથી મળવેતો સિદ્ધાન્ત અવતાર- પદ ઉપર ના જ આવી રહે એ સર સ્થ છે એ સિદ્ધાન્તને એ પદ આપવામા જગત સમસ્ત સામે મોર પાપ કયાનો જ ગુન્હો થઈ રહે છે

અધ્યાપક મદારણ 'સ્વદેશીધમ' ને અનતારપદ આપે છે તે ધર્માર્થ છે પરંતુ એમની જ વ્યાખ્યા પ્રમાણે બે સ્વદેશીધમ અત્યરવામા આવે તો અમ્હને લાગે કે જે જગનનો પ્રાહ- જગનની પ્રગતિ અટકી પડે-વગલગ અશમ્ય થઇ પડે પોતાના જ દેશમા અને ની વસ્તુઓને જ ઉપયોગ કરવો, પોતાના જ દેશના ઉત્તોમદુનરોને પ્રાપ્ત્યા પિને પણ નિશ્ચતાથી અને દિગ્મ- તથી ઉત્તેજન આપવું, અને 'સવાસાની જ મારકત પોતે કેમવણી લેને' નિગેરે નિયમોનુ પાનન થાય અને એ જ નિયમો ઉપર પ્રજાનુ છવન ન ગચી સમય ત્યા મુ રી તો કોઈ જ વાધો લેનાઈ રકાય તેમ નથી, પરંતુ એ કદ છે કે,

“ આતુ સ્વદેશી પાગનાર ધણાના મનમા દિનુસ્તાનનો માન પણ નથી દુનિ- મામા-દેશ દેશાવર-ખપે, એટલુ જ નહિ પણ પાશ્ચાત્યોની ભાષામા કહીએ તો નિન્દી બના-

વટનો તરેહનાર માન આખી દુનિયાની બજારોને કમજો કરે, એની મહત્ત્વાકાંક્ષા મોટે ભાગે નથી હોતી નું !—સ્વદેશીનો સાચો ઉપાસક તો આની મહત્ત્વાકાંક્ષામાં સ્વદેશી સિદ્ધાન્તનો ચોખ્ખો નાશ થયો જોરો, અને અપ્રાર્થ વસ્તુની પેટે એની આલસજેદ માનીને એની દુર્વાસનાથી એ દૂર રહેશે ”

સ્વદેશી ધર્મની આ વ્યાખ્યા અમદને જૂન ભરેલી લાગે છે પરદેશી પ્રજાઓમાં હિન્દી જનાવટનો માન ગમે તેટલી તૂટથી ખપે એમાં સ્વદેશીધર્મ કયા વ્યુત યાવ છે એ અમદે સ્તમ્ભજન શકના નથી, તેમ અધ્યાપક મહાશયે પણ તેનો દલીલવાર સ્પષ્ટ ખુલાસો કર્યો નથી હિન્દના લોકો બધે મરે નહિ, કે નાગા ફરે નહિ એ માટે ગભ્ય તરફથી બરાબરની જમાન નખાય ને ધરમાં ફાળ ન પડી ગયેસો માન ખીન્ન દેશોમાં પ્રસારે અને હિન્દમાં ક્યની જગવર આવક થાય એ દેશની પગમ આનાદો સચવે છે પરદેશી માવનો બહિ ઢાર વણા મહોટા પાયા ઉપર ધનાની અંગત્ય છે એ આજ ધણા નાંથી પ્રમળનેાયે જળયા છતાં પણ જોઈએ તેટલી પ્રગતિ એ રિપયમાં થઈ શકી નથી એ એવો વિષય છે

આ ઉપરાંત પણ એએક બીજી વાતો પણ વિચારવા ચોગ્ય છે પુસ્તકના અતલાગે સ્વદેશી ધર્મના પાલન માટે વીમેક સૂત્રો ટાકવામાં આન્યાં છે સૂક્ષ્મતાથી વિચાર કરતાં એનું પગિપાલન જેટલા પ્રમાણમાં થઈ શકે તેટલું દરેક વ્યક્તિએ કરવાની જરૂર છે એકદરે આ નહાતુ સરખુ પુસ્તક ઉપયોગી છે એટલું તો અમદારે અવશ્ય કહેવું જ પડશે અમદે વેપકને ધન્યવાદ આપીએ છીએ પુસ્તકની ગુદ ચુગરાતી ભાષા એ તેનું બીજું લક્ષણ છે

૭. ગાંધીજીની જીભાની [હંટર કમિટી પામે ગાંધીજીએ જીભાની]

[પ્રકાશક સ્વામી આનંદ સત્યાગ્રહાચર્ય, સાબરમતી પૃષ્ઠ ૭૭ મૂલ્ય ૭ આના]

૧૯૧૬ ના એપ્રિલમાસની ભયંકર ખુનરેણ અને કલ્લેઆમના પરિણામે મરદારે નિમેશી હંટર કમિટી સમક્ષ મહાત્મા ગાંધીજીએ જીભાની આપી હતી તેનો અવિસ્તર પ્રમાણિક હેરાન નવજીવન પત્રમાં પ્રગટ થયો હતો તેને આમ પુસ્તકના આશરમાં આજ પ્રકટ કરનામાં આ થો છે ઐતિહાસિક દષ્ટિએ તેની ઉપયોગિતા સચનાઈ છે—અને સચનાગે સત્યાગ્રહના મહાત્મ સિદ્ધાન્તના તરવારુ તેમાં વિચારને ચોગ્ય આજેખન છે અને તે મનનને પણ ચોગ્ય છે. પણ અધ્યાપક ઝાનેનકરના ઉપના ‘સ્વદેશીધર્મ’ના પુસ્તકમાં વાપરવામાં આવેના લાગણ, છપામાં અને પુઝા વિગેરે માટે અમદારે જે ઘણી કડી ફરિયાદ કરી પડી છે તે જ ફરિયાદ આ પુસ્તક માટે કરનાતુ અમદને જરૂરનું લાગે છે સ્વામી આનંદ પણ એક આરંભ સત્યાગ્રહી અને સંગી છે આવા ધર્મચુસ્ત આગ્રી જનો આમ કેમ વર્ત્યા હશે તે સ્તમ્ભજન સુરકેન છે આ ધર્મચુસ્તિ માટે આપણે એમને જનામદાર ગણી શકીએ કે કેમ ? વ્યાપારી દષ્ટિએ પણ આવા પુસ્તક આટલા બધા મોંઘા તો ના જ વેચારા જોઈએ બીજી આગતિ વખતે આતા છે કે આ આનંદને ત્યજ દેશમાં જ આવશે ને પરદેશીના મુગન દિમાવતી નગી સ્વદેશીના પુદાચાગમાં બજારને એ પ્રવેશ પામના દેશે હિં

લલિતના ન થો ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપારી એન્ડ કંપની, મુનાઇ

૮. મન્યા—ગુજરાતી

[લેખક—ગ. મહારાષ્ટ્રીયર અધ્યક્ષકર ઈટાલા ૧૮૧૭ મુ. અ. એ. રી. એ.]

ગ. મહારાષ્ટ્રીયર નામ ગુજરાતી આનમમા એ. સાગ જેષ્ઠ રી. નામ્ય ૧૨ અને સૌથી વિશેષ તે સારા વક્તા તરીકે એમનું પ્રસિદ્ધ છે કે તેમની ભોગ્ય ગુજરાતી અમુકને તરીકે જ અમલ જાણતી નથી શુદ્ધ આવજનના ઉપામ. અને અમુક તરીકે પણ રા. મહારાષ્ટ્રીયરનું જીવન યોગ્યતા થયેલું છે એમ કહેનામા પણ ખોટું તો નથી જ સ્વાનમના અહર્નિશ પૂરક તરીકે, એક ચૂનવેલ અમલ તરીકે પણ એ ભાઈ એટલા જ જાણતા છે અને આરંભ આરંભમાં છે આ સંધ્યા-ગુજરાતીનું પુસ્તક એમનો નવો વાચકસમૂહ છે

પુસ્તકની રજૂઆતના ભાગમા એમણે સંધ્યાના સિદ્ધ મનોના ગુજરાતી કાવ્યમા નિષ્પણ કર્યા છે એ નિષ્પણ સુન્દર હોના હના અમુકાગ નમ્ર અભિપ્રાય પ્રમાણે જરા નધારે બારે હાંસ આધારણ ગુજરાતી જાણનાર નથી મુદ્દમનું શકાય તેમ નથી લેખકે સમાજના એ જ ભણેના જનો સંધ્યાપાસના તરફ અભિરમ્ત થાય એ ઉદ્દેશથી આ ગુજરાતી નિષ્પણ વ્યુ હોવું જોઈએ એમ હોન તો એ દૃષ્ટિથી તો અર્થ જુડ સચવારો કે કેમ એ વિષે અમુકને સદજ જ નમ થાય છે જો કે એના સમૂહ સમુદાના સરન અર્થો એમણે ફરેક પદ નીચે આપ્યા છે ગુજરાતના કેટલાક જ વકારો પોતાના જાણના આના અર્થ આપનામા પોતાનું હીછ લુવે છે એ દૃષ્ટિનો જા. મહારાષ્ટ્રીયરે બહુકાર કર્યો છે એ કેવન રીક જ કર્યું છે સંધ્યાના નિષ્પણમા એક બન થતી અમુકે જોઈએ છીએ તે સમૂહ સમુદા સાથે અર્થે જ સમુદાના મિત્રણ-ઉ દિન-ક્રાંતિનોમા, કા મુજ કર્યું હામોન્યમ, ઠમી, ક્રાંતિ વીધા મુખ્યા, તારો ક્રાંતિ લેવા દે, ઉર-કેમરો, આત્મ-સેધક, કર-કેમરો આત્મ-સેધક ક્રાંતિતણ, નાઈ-આધ્યત્મ-રિજેરો ૨૨૦૦ ઉપયોગ કરિએને સ્વયમેવ પોતાને અનુન એવી સ્વનતા લેનાને હક છે એ નિયમને જાણી પણ અમુકારે કહેવું પડે છે કે આ પ્રકારની નિષ્પ વલસ કરતાની કહાયને જાણીએ નહીં તો પણ કર્યુંમા ખટકે છે તો જાહ જ ખીછ દૃષ્ટિએ જોઈએ તો એમ લેખકને અમુકે પૂછીએ છીએ કે આ અર્થે જ સમુદાના ગુજરાતી રૂપાતરો-ગુજરાતી અર્થોથી પોને નુ અજાત છે ? કે એમના વિચાર અર્થેમા વહે છે એને કવિતા આમ અર્થે જ સમુદામા જ રુદરે છે ? માતૃભાષાના કે દેશમેમના અપરિમિત આમહીજન નિષ્કારણ પોતાના કાવ્યમા અર્થે જ સમુદાધુસાકે કે પ્રવેશ કરના દેએ શુદ્ધ ગુજરાતીના મેવકની લેખિનીને શુ જગ કનક સમાન નથી ? અમુક રા. મહારાષ્ટ્રીયરનું આ વિષયતરફ ધ્યાન ખેંચીએ છીએ.

સંધ્યા આની ઉપાસનામા આ નિષ્પણ કા પો ઉપરાત તેમા લેખકના ખીજ કા પોના પણ સમુદ છે મિન્દનાનુની મીતાજનિતા ચાર કા પોના ભાષાન્તર પણ એકદર સાગ જ છે.

“જદિ પુર જાન-પૌરપમા, રહે મુરનર સત મયતા,

‘તુ મારા દેને એ હિન સ્વાનયે જગાડ પિતા”

એ પતિઓનું નૈસર્ગિકપણ તથા ‘હીન વાણુ દર્શન’ જેમની પોતાની કાવ્યરચિતનો પણ મુ. નમનો છે ‘હું દેખત દુલો’ તો વિશેષ કેટલાક સુન્દર કાવ્યો મનને ખે ધરી આનન્દ આપે તેના તેમાથી વણુ જીખી રજાય લેવા છે અને ગુજરાતની સમક્ષ આ એક ઉપયોગી કાવ્ય સમુદ આમ ગણુ કરના માટે લેખકને અમુકે ધન્યવાદ આપીએ છીએ

શ્રીયુત ગોર્ધનગમ (મચિત્ર) ૨ ૧-૦-૦૦ એમ એન ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુ. નાથ
૨૪

૯. રેણુના

[પુષ્પ ૧ નુ—રેખક—સ ગોકુલદાસ દ્વારમદાસ રાયચુરા]

૧૦. રેખ બાતરનુ ચંચમ

[પુષ્પ ૨ નુ—રેખક—સ ગોકુલદાસ દ્વારમદાસ રાયચુરા]

૧૧. સૌભાગ્ય દેવ

[પુષ્પ ૩ નુ—રેખક—સ મત્વસુખ વી દેસા બીએ સરદાર સાતાવજિતા રામ પુ થો પ્રા ૧૬, ૨૧ મોહીનાન મામગદાસ શર્મા, ન ૧૦, સે. ૮૨૨૮ રોડ મુબાઈ દરેકનુ મન્ય દોઢ બાનો વાણેશ્વરીઓ એ]

આ નવજવા લસાજમમા દુખી દુકી વાર્તાઓ રસભરી અને મનને નિરાત આપે કે કદાચ આવાદ જગથે એવી રીતે પ્રજાની સમક્ષ રજુ કરના માટે આ વાર્તામાળાના પ્રકાશકને અને તેમની માથે સહકાર કરનાર લેખકોને અગ્રેષ્ઠ અભિનંદન આપીએ છીએ પ્રથમ અને બીજા પુષ્પના લેખક તા ગોકુલદાસ રાયચુરા ગુજરાતના ક્યા ભાગ ખેડેતરી અમરપથા કે રેણુકાની આ વાર્તા એ એમનો એક મદલ સુંદર પ્રયાસ છે રેણુકા એ પ્રાચીનગરવાળી કે અમીરની પુત્રી ન હતી તેજો પિતા વેળન એક પટેલ હતો રેણુકા મોળ વર્ણની કુમારિકા છે પિતા સારી આવક મિત્રતાથી માનિક હોવા છતાં પણ વ્યાજબીગ વહિવટના પદ્ધતિમાં સપકાર્થ બીચારો ગરીબ જીવન ગાળતો હતો રાયચી આ કથાનો નાયક અને રેણુકાનો હાલમ મીઠો વાસળી બાદ સુધી ગાતો હતો. રેણુકા સુંદર અને ભરપૂરની મદમત કુમારી હતી, ગરીબ માનપના દેનાગ આવાસમાં ઉઠરી હતી અને મરદાર ઉચ્ચ પ્રકારના બીધા હતા અને જીવ્યા હતા પ્રતાપમના ગજરી પ્રતાપે રેણુકા ઉપર મોહ પામી એના પિતા પાસે એની માગણી કરી વેળનદ ગળ પામે મથો અને રેણુકા પોતાના ચાલુવધી મોહાન્ધ રાગપાસેથી મુક્તિ મેળવી પોતાના પ્રિયમતને પગી વાનાંતુ નિરપણ સુંદર છે બીજા અને ત્રીજા પુષ્પની સાથે, રેણુકાની બરાબરી કરી શકે એવી નથી 'ગેર મલરજુ ચંચ' તેના નામથી જેટલી મોહકતા ઉભા કરે છે તેટલું એમા વિગેરે લાગતુ નથી 'સૌભાગ્ય દેવ' એક સાદા ચિત્ર છે, પગલુ જે મોહકતા અને રસ હોના જોએ તે એમો નથી અને પરિણામે રેણુકા આગળ નિસ્સ લાગે છે આ વાર્તાઓમાં એક નવો પ્રકાર આનુ વાર્તાનો છે 'ફરજનુ ફરજ' એ એ વાર્તાનું અભિધાન છે વાર્તાની રાખ્યાત બાદ રસથી ભરેલી નથી કે તેમા અનૈકિક અમરકાગ નથી, છતાં અમરને લાગે છે કે જેમ જેમ વાર્તા આગળ વળતી જને તેમ તેમ રસ પણ સારો જામતો જને અને એકદરે લેખકનો આ પ્રયાસ મદલ યગે આદતુ કલા પડી પણ બે રાત છે એક તો એ કે આ વાર્તાઓમા અનૈક લાપલો કે પ્રસંગો નથી જૂગારના નિર્દોષ અને સુંદર ચિત્રો આનેખવા માટે અમરે લેખકને ધન્યવાદ આપીએ છીએ બીજી વાત રેણુકાની વાર્તા માફ બીજી વાર્તાઓમા તેટલો રસ નથી એ રવીકાર્યો પડી પણ વરના નહાના બાગકો અને જોણુ લણેલી સ્ત્રીઓને આ વાર્તાઓ બેવડક આપી શકાય તેની છે અને અમરાર અનુમાન સત્ય હોય તો લેખક અને પ્રકાશકના મગ ઉદ્દશ પણ એ જ છે બાર મહિને એક રૂપીઆનુ લવાજમ એ લવાજમ નથી અને જે સાહિત્ય સલાહ આમ ગળુ થાય છે તે પ્રમાણુમા કિંમતી છે લેખક અને પ્રકાશકના આ લખેમા ગુજરાતીઓ વાખોની સખ્યામા રહેજે મદદ કરી શકે એમ છે

—૨. ગા ત્રિપાઠી.

મેઘાગમન.

લેખક -૨ ચન્દ્રશંકર નમદાગકર પડયા, બી એ, એનએન બી

(કલ્પ થતા માવન મલુસ જા, કાગળ નર લખ્યો કટકો રે-એ નર)

આખો, આખો, આ યો આજે, મેઘરાજ ચળે આ યો રે

હાલ થયા વમવોર લાગે, મજન-કો જાગ્યો રે

આ યો

મુસગધાર વૌ નબમજી જમને જનમય મીધુ રે,

તાપમરેના ઠંઠક હવેને પુનરજન્મ દીરુ રે

આ યો

મકુકોરા મહામકને મનરોષ મચાવ્યો રે

કકરતાના 'કોરસ' રેરા કોનાહન જ જમા રા રે

આ યો

જન્મજી મહારોડ જમા યો-નર પાવન પલ્લુ જો રે,

ચીત સમી ના મુસનાટાથી જક્ષત જ બનુ કન્યે રે

આ યો

તાપમુખી, રસનરમી રૂઢિ મલિખી થઈ પેતી રે

રસ ઝીતી રસનીતી બને છે-મેઘા-મા પડેતી રે

આ યો

પ્રાર્થના મંગલો,

નવિઆ,

તા ૨૫ : ૧૯૨૦

}

* કવિના પદાનુ અર્થ મનુષ્ય આ કાવ્ય નથી પામતું એ અનુનનુ વાત આગમન છે

—Poetic Convention—ની પ્રિયી એમાં જે ગુણનો દોષ તે બરાબરે તો જેનું અનુભવ

સેનું લખુ છે તે નાના તથા આ જ ગુણો જે કવિનાનું ચારસ મળે છે તે બરાબર આગમન

મેઘમંગલો આ છે તેનું જ લખો છે

દયાશંકર અક્ષર, ૨૬ : ૧-૪-૦ એન એમ દિવાની એન્ડ કંપની, મુગાલ

પાલ્શાદને રવળે પણ આપ્યું નથી, ત્યાં નરણીઓના વિનાસમાં, વાણીની દેહરમાં તે મોજા
 'પાલ્શાદ મહમ્મદ' હવે તદ્દન ઓળખાતો થઈ ગયું છે, તેથી વિશેષ જાણવાની તેને તક
 પણ નથી, આજ સુધી કાલકાળોથી રહી બીજા સજ્જા રથાનો પણ સાં વિશેષ ચાલના દત્તા,
 આના આ નિમ્નપૂરમાં આવેલો દેવે દાખલ થઈ ત્યાંના ગરબા જેમ

નિમ્નપૂરમાં તેમજાના કિન્નેદાર ગરબા આપાને લઈને ગુલુદનાખાન આવી પહોંચેલ
 નિમ્નપૂરમાં આવી પોતાના નવીન યુવાન મગામ મિત્રને નહીં માટે જુની છમારત પૂર ચલ્યા
 આયે કાઠી આપી અને કિન્નેદારની પણ બચસા પ્રિય રીતે આ તેને પકડી લઈ આવ્યાની
 પગર પાલ્શાદને કાને યોગ્ય સમયે પહોંચાડી કિન્નેદારના પુત્રને દુક્રમે મોકલ્યા હતા. હજી
 ગમાં કિન્નેદારે મોકલ્યો નહીં અને ઉલટો તેને કિન્નેદારથી નહીં મોકલ્યો એવી પાલ્શાદની
 અમન થયાથી કિન્નેદારપર અતિશય ક્રોધ મડ્યો હતો અને તેથી તેને કેદ કરી નિમ્નપૂર
 પાની રાખનારો દુક્રમ થોડો હતો. આ કામમાં પાલ્શાદના કાન બહેરનાર તેનો અનિ માનિતો
 મદદાર મૈયુદનાખાન હતો. પ્રથમ તેને આ કામ ઉપર મોકલવાની યોગ્યતા થઈ હતી, પણ
 એન વખતે બીજી કામગિરીમાં તેને મોકલવામાં આવેલો ગુલુદનાખાન અત્યંત સુરમાવનો
 ઉદાર મરદાદ હતો તેને દરમારના પક્ષે સરદારો આપણુ રાન-રૂનિ મિલકુન ગમતા ન
 હોતા, પગુ હજુરને વાર વાર જણાવતાં સારાને અને ઉલટુ જ પગિણામ આવે છે એ જાણીને
 તેએ ભાગ્યમાં પડ્યો ન હોતો. કાઠ પણ નિવ્વકામમાં એ અમારા દુક્રમથી પગુ પડનાર
 નથી એવું પાલ્શાદ સારી રીતે જાણતો હોવાથી એના તેવા કામમાં તેની યોગ્યતા એ કરતો નહીં
 ના પાલ્શાદના મનમાં મૈયુદનાખાનના બધા વાથી કિન્નેદારને કેમ પૂરી તેનો હા કંચાનું હતું

આ વખતે મુશરફજી અને રખુદનાખાનનું વચ્ચન પાલ્શાદની પામે થયું હતું, પગુ ધીમે
 ધીમે મૈયુદનાખાને પણ પાલ્શાદપામે પોતાનો મોજો જડુ વધારી દીધો હતો. તેની અનિષ્ટ અસર
 દિન-નાનુ રિસ પાલ્શાદપર વધતી ગઈ હતી તેના પગિણામે થયેલી મજબૂતી અનિષ્ટ પરિણામ આ રી
 આ મૈયુદનાખાન મૂળનો એક દલુરીયો હતો ને પાલ્શાદની મદદરવાની મેળવી સરદાર ન્યો હતો.
 પાલ્શાદના કાન એ દમેશાં બનતો કે-મુશરફજી, પાલ્શાદના ગુલુદનાખાન વગેરે સરદારો
 નિમ્નપૂરનું અનિષ્ટ છૂટે છે તેમના મનમાં મર્યાદા નહોતી તેનું પારિપલ થાય એવું મિનકુન
 નથી, તેથી જ પાલ્શાદનાં જોકરો આમ ઉત્તમ રીતે વર્તે છે તેમજાના કિન્નેદારનો
 પુત્ર પણ આવું વર્તન કરે છે, તેનો પણ હેતુ એ જ છે મૈયુદનાખાનના મનમાં પોતે તેમજા
 નહીં કિન્નેદારને પકડી લાવવો, અને સાચે નાનાસાહેબની અતિ રૂપવતી પત્નીને લાવવી
 એ છપ્પા થઈ હતી અને તે પ્રમાણે પોતે યોગ્યતા યોજી, પણ છેક એન રખને તેને જાદો
 ગુલુદનાખાનની તે કામપર નિમલક થઈ અને તેની છપ્પા પ્રમાણે થયું નહીં. નાનાસાહે
 બની આપર આ પ્રિયથી ખાનની નજર ખુલ્લી હતી તેને ખીવરે તેલે એક વખત એને જોઈ
 હતી તેમજાના કિન્નેદારપર અને નાનાસાહેબપર આથી તેને દેશ મયો અને એ મુન્ગી
 પોતાની થાય એવું એકસરખું તેના મનમાં આવતું થયું અને તેથી તેણે આ સર ખટખટ કરી

મેાતે કિ નેલરને પકડવા જવાનુ દગલુ અને આનરમા આયો પલુ છિક અખીને વ અને
મારસાહે કાષ મોકસ આનગી કાર માટે તેની યોજના કરી અને તેને ટેમ્પલે ગણુદનાખાનને
મોકલ્યો તેથી તેનો અનિશ્ચ મનોભગ થયો મનની આશા આમ મનમાં જુ રહી ગઇ

ગણદુદ્ધાખાન ગયો કિત્તે રત્ને લા પો અને બાદશાહને ખબર આપી એ સૌ આપણે ઉપર નેપ્થ ગયા છીએ આ જ સુમારમા સૈયદુદ્ધાખાને પોતાની શિશ્વરસથી માળમા શુ શુ ગામડાં ચાને છે, રાહાજીના પુત્રે અને ધનર ખીજ કોઈ બડખોરોએ ત્યા કેવી કેવી શુ ગામડાં મચારી છે, તેનો પકડો બદોમસ્ત કરના અને સર્વ માવગમા શાંતિ પ્રસારવા માટે સર્જેખાન નામના પેનાના દેવતાની નિમણૂક દ્વારા મુરાર જગદેવે તે દેશની સર્વ આદિતી આપવા, તે બારે માવગના નુમા માનની સર્જેખાન સાન રવી કામ કરવા અર્થે ગોડાનલુ કરી મોકલ્યો માવગમા નું ચાતનું હતું, તેઓએ ત્યા જઈ શુ કર્યું, તે આપણે આગળ જોઈ ગયા છીએ અને દુવે ભરિખમા પશુ તેનું પરિણામ શુ આનુ તે જોરાનુ છે મુરાર જગદેવનું મિત્રપૂર નર બાગમા અતિશય વજન હતું તેનો સયદુદ્ધાખાને અનિશય દેખ હતો, અને તેનો હમેશનો પાદ એવો હતો કે બાદશાહ પામે મુરાર જગદેવનુ વજન કેવી રીતે કમી થાય? મુરાર જગદેવ માદ- રાહનો જીનો ઇમાની નોકર-અને તેની સતાહ વગર કોઈ પણ શય પાવો એ ખુ બાદશાહને પશુ ભારી પકે-કિંકૃષ્ટ કામમા ઉપયોગી પડના એક મુરાર જગદેવ, અને બીજે રણદુદ્ધાખાન, અને અનામ્ય કામમાં તમેશ જેનો ઉપયોગ થનો તે પોનાનો માનિતો સૈયદુદ્ધાખાન-આ નશુ વચ્ચે સપડાયથી માદશાહની સ્થિતિ અનિ અમરનારિક થઈ હતી ગણદુદ્ધાખાન અને મુરાર મન મે મેકે એક જ હતા મુરારખતનો અને રણદુદ્ધાખાનના પિતાનો અત્યન મેહ તેથી તેનુ વચન માનના રણદુદ્ધાખાન હમેશ તાપર રહેતો હતો તેમ તેના પ્રાનિ એ અનિ પૂન્ય લાન પગ રાખનો હતો, અને રણદુદ્ધાખાનનુ વચન મુરારખત ઉધાપનો નહીં આ વાત તોદરેની જ હતી બાદ- શાહની નાગણી તેમની નરક હતી, પશુ કમ માગમા સૈયદુદ્ધાખાનનુ વજન હોનાથી તેણે કદની વાન થાવી ખરી બા શાહ માનતો હતો આમ એ-દર રીતે મુરારખત અને રણદુદ્ધાખાન એક નગદ અને સૈયદુદ્ધાખાન બીજી તરફ એ ગિથિત હતી બાદશાહનો અમર હિતમ પ્રધારે ચાની, તેના વગના મરાય સરદારોના પ્રેમ તે તરફ જેટલો એ ચાય તેટલો રાખનાતો મુરારખત અને રણદુદ્ધાખાનનો પ્રત્યન હતો મરાહા સરદારોના મન ખમડાન હતા તેમને પૂગ રશમિનિદ મનાવના-હમેશ કાયમ રહે-એ પ્રત્યેનો પ્રત્યન-અટપટ તેમની હમેશ ચાનુ ગહેતી હતી સૈયદુદ્ધા ખાનનો હેતુ તેથી લિન હતો તેનો હેતુ, મનની પ્રોતા એક મ વધારી દઈ જેટલી અને તેટલી ઉતાવળથી પોતાને મુખ્ય વજર બની જનુ, અને મરાય સરદારોનુ વજન નષ્ટ કરી લ્યા લ્યા પોતે અને પોતાનાઓની નિમણૂકો કરવી, એ હતો ત્યારે મુરારખત અને રણદુદ્ધાખાનની દુન સાડ યોગ્ય માણસોની વ્યવસ્થા-નિમણૂક કરવી એ હતી હાનના વખતમાં મુસરમાનોના જીનમથી મરાય પ્રગમાં બેદિની-અસમાધાન ઘણુ પ્રસર્યું છે, શિનાજ જેવા તરણ મરાયઓ બડ કરના એક પગે લેલા થઈ ખડ થયા છે, એ કેવળ યદ-જથી બનનાઈ કાર્ય નથી એ મુરારખત જગદેવ

‘હતો અને તેથી જ તેને એવું લાગ્યું કે, શિનાજી જેવાને નષ્ટ કરાવો પહેલેથી ઢિપાય તો મરા’ સરદારોને-વિરોધતું તેમના તરફથી તરફથી પુરોને સતુષ્ટ રાખવા—તેમને દરબારમાં બોલાવી તેમનો માનમરતબો કરવો—મ્હોની મ્હોની પત્ની આપી બહાદુરીના કામોપર યોજવા—એ હતો આથી આની આવી વાતોપર બાંસાહતુ મન લગાડના માટે તેની હમેશની ખટપટ અને પ્રયત્નો આવું હતા તે બમારે સારે બાદશાહને કહતો કે—

“ આ સરદારો કિંવા કિ જેદારો પૈયી કોળના હાથથી એકાદ પ્રમાદ થાય તો તેની તેમણે લક્ષ્મી કરવી જોઈએ આ વખત તેમના મન દુ ખનવાનો નથી શિનાજી બડ દરે છે, તેણે પોતાના પ્રાનમા ધણી ગળડ મચાવી છે એવું આપણે સાંભળીએ છીએ, પણ તેમા ધણી અતિશયોક્તિ છે શહાજીરાજ તરફથી તેને એક સખત પત્ર જરો તો કામ થઇ જરો તેપ ફોજદારો મોઝની નહાકતુ મહત્ત્વ આપના જેવું છે ” વગેરે મુરારપતની આ સનાહ યોગ્ય હતી, પણ કેવળ આત્મમોહપણા વગ જેને બીજી કાષ્ટપણુ સુમતું ન હોતું તેવા સૈયદુદના ખાનને આમા સારાસાર કેવી રીતે જણાય ? તેણે જુદુ જ જુલાડ રચી બાદશાહના મનમા ભરાની દીધું કે, મુરારરાવનો સર્વ દાવ મુસનમાન બાદશાહી ફાગડી મરામશાલી કરાવો છે આ વખતે શહાજી રાજાને તેના ઉદ્ધત દોકરાના આ દગાફિસાના વર્તન બદલ ચિદ્વા કરીશુ નહીં, અને તે છોકરાને પગડી લાવી તેને નાથ કરીશુ નહીં, તો ભરિંધમા અતિ બચકર પરિણામ આરો એટલું જ નહીં, પણ તોરણના કિતનેદાર, તેના પુત્રને, શેહિડખોરાના દેશમુખ, દેશપાંડિ વગેરેને પગડી ફેદ કરવા જોઈએ બાંસાહતી રવત ની અકકન તેટલા પુરતી તેટલી જ ટોવાથી કયુ ખરે માનતુ તે સમજાયુ નહીં સૈયદુદલાખાને કાષ્ટ કલુ તો તે તરત બાંસાહતના મનમા થુમે, અને મુરારપત આવતા તે પ્રમ્ કાઢતા તેનું નિનારત્ન કરીને તોડી નાખના તે સલ લાગે આવું બધા દિવસ આટલું હવું સૈયદુદનાખાન ધણે આગ્રહી અને હદપ્રયત્ની હતો અને તે અતે ફાજો બાદશાહના મનમા ઝાવળનો પૂર્ણ બદોમસ્ત કરવાનું આગ્યુ, અને સૈયદુદનાખાનની સનાહ પ્રમાણે માણસોની પણ તે કાર્ય માટે યોજના થઇ. સૈયદુદનાખાને રવત એ તોરણપર જતુ શેહિડખોરા અને શહાજીની જહાગિરપર તપાસ કરવાની સરદાર સજેખાનની યોજના થઇ

બાદશાહનો શહાજીપર અતિ પ્રેમ હતો મુરારપત અને શહાજીની ગાઢ મૈત્રી હતી, તેને આ સમાચાર જણાતા જ તરત તેણે બાદશાહને કહ્યું કે—“ આપણા આ પગલાથી શહાજી રાજાનું મન નહાકતુ ફુલાશે માટે આ ન થાય તો સારું શહાજીરાજ બાદશાહતના ધણા હમાની નોકર-નેને પિનાકારણુ ફુલરવો એ મુત્સદ્દિપણાનું કાર્ય નથી સજેખાનને લા મોડ લવો યોગ્ય નથી ” વગેરે અનેક પ્રકારે મુરારપતે બાદશાહની સમજણુ ઝર્પાથી, અતે પૂના પર સજેખાને ન જતુ પણ શિંધળ જઇ શેહિડખોગ વેળવડખોરાનો બદોમસ્ત કરવો, અને તેની સામે માવળના દેવમુખ બાંસે રહેતુ એવું મુરારપતે ફરારુ આથી બાંસાહતના મનનું પણ સમાધાન થયું બાદશાહને પણ મુરારરાવની સનાહ યોગ્ય અને સલ લાગી પણ આથી સૈયદુદલાખાનના મનનું સમાધાન થયું નહીં પોતે યોજેલા માણસ સાથે મુરારરાવનો પણ માણસ

છે એ એને કીક લાગ્યું નહીં પણ હવે લાચાર બની છેવટનો ટુકમ નીચો એટલે મૌન ધારી રહ્યો. એટલામા વળી છેડની ધડીએ તોરણાપર જવાનું પોતાનું પણ બન રહ્યું, અને પોતાને બંને લા એ મુસારસાવના પક્ષનો જ માણસ થયો તેથી તેના કોવ-દેવની તો અવધિ થઇ ‘પોતાની મનીષા પાર પડી નહીં આટલી આટલી સુખિ ૨ ની અને તેને આટલી દુઃસુધી લાવી પણ અતે તેતૂની પડી, એવું થયું જે રમણીમાટે તેણે આટઆટલું મ્યું, તેમગી નહીં પણ શીકર નહીં, હજી આતા ગઈ નવી. ‘જીતે રહે જે નર તો વીર બચાવે જે ધર’ હાન નહીં તો ભરિખ્યા, ને ક્યા જનાર છે? એમ ધારી તેણે પોતાને મનનુ સમાધાન કર્યું તેને જેવાન સાધવાની હતી તે, કિંને ૧૨ને તેના સર્વ કુટુંબ સાથે કેદ કરી, રણકુલાખાન મિત્તેપૂર લાગે, સારે સધાને લાસુધી પોતાની મનોમામનાની તૃપ્તિને અવધિ લાગશે એમ ધારી મનનુ સમાધાન કર્યું બુવો બુરાનુ કહે, ને, જગરીઓ જગરીઆનુ કહે એક ધાર્યું ને થયું બીજું અહીં નો રણકુલાખાન માન કિંને ૧૨ને પકડી લા યો તેની પુત્ર-વનુ તેની સાથે નથી એવું જ્ઞેતા તેના મનમા એકદમ અગ્નિનો લડા થયો-પત્રની આગ લીખા સુધી પહોંચી ગઈ આ રણકુલાખાને નષ્ટ કરના શુ કર કે નુ નની? એવું મનમા થઇ રહ્યું આ ઊઠારી કિંલાપર છે કે કેમ કે આ રણકુલાખાએ પોતાને માટે ઉપાડી છે, તેની તપાસ કરના લાગ્યો તપાસમા એવી ખબર મળી કે ખાન મિલાપર ગયો તે પહેલા તો તે નાલી ગઇ હતી, ને લા ન હોતી ખાન કિં નેલા આથે પૂર ધજજતથી અને માનમરતનાથી વત્તા છે વત્તાનિ માતમી મળતા તેણે રણકુલાખાનપર વેર લેનાનો નિશ્ચય કર્યો ‘કરમની ટુમનમા બીનાડી મુદ્ર, તો કે ગધ મળતી ગધ’-તેમ એક તો મૂર્ખાઇ છે જ, તેમા બીજી વી તો તુ ને ધની તો શુ !’ તેવું આ નીચ સુખમના સૈયકુલાખાનનું હતું-તેણે રણકુલાખાનપર વેર લેનાનો કરાર કર્યો, અને કિં નેલાને પોતાના તાનામા લઇ જેમા નાખી, હાન હાન કરી હાર મારવો, અને તે જ પ્રમાણે તેના વહેવાઇ નાનાસાહેબના સસરના પણ ઘરમાર લૂંટી ખેદાન મે લા કરી તેમની સ્ત્રીઓ સાથે જ તેને પકડી નાવી પોતાની કમ્બા પુરી કરની એવી પણ વેાર પ્રતિજ્ઞા કરી લીધી

“ ન કર ખુદાસે તુ હો કર, ગ્રન્હા કરતા હય

ન જનું ક્યા તેરા અન્નમે કાર દાવેમા ”

પ્ર રજુ ૨૩ મુ
જિજ્ઞપૂરના સમાચાર.

" Nothing is lost ' for failure cannot be
What wisdom infinite woves the plan,
'Tis but a part, & not the whole we see,
In worlds unseen revive things dead to men "

“આગે સે ધસિયે ન, ધમિયે તો ખસિયે ન,
 તુ કે અમીય નકે, મીગિયે ડાં મરીયે,
 બુદ્ધિમિન બોનિયે ન, બોનિયે તો ડોનિયે ન,
 બોન એસા બોનિયે, ને બોનિયે મો કાગિયે
 અન્નાપ્રિય લેગિયે ન, લેગિયે તો મોગિયે ન,
 લોકે એમી જોગિયે, ને જીવનમે જોગિયે
 કહે કપિ દહાનદાસ, મુનોજી નિદારીનાથ,
 ઉમરમે ગીસગીન, હા મુસનમે કિયે !”

—કલા :

અહીં આપણા મળનાખેર મડો પોતાની પ્રતિષ્ઠા પ્રમાણે ચાર માસમાં તોરણાનો કિંમત લેના માટે જે જે નંબાગી અનસ્ય જોઈતી હતી, તે તે કરના માટે જે જે પ્રયાત્ન કરનાના હતા તે સમધિ વિચાર શરૂ થયો. દથીયારો, પેસા, દાદરોનો વગેરેનો જમાન કરવાની એક સરખી ખપપટ આજ નિસો થયા આતુરની સામગ્રીથી ચોખ્ખા માઈન ફગ એ ગીમ જાડીવાળા ભાગમાં જે ટુપડી હતી તેમાં એકમા દનુમાની મીન હતી તે આપણે આગળ વધી ગયા છીએ તે મીન નીચે એક યુગ યુગ હતી તેમજ આ કીર ટોળાએ પોતાની સામગ્રી રાખનાને માટે નિર્માણ કર્યું હતું અને સા સાગરી પણ જપાટાથી એકડી થતી હતી તે યુગ દથીયારો-દરેક જનના દથીયારોથી પૂણી ગીતે ભરેલી હતી, તેમ જાનનો પણ તેમજ પુષ્કળ ભરેલો હતો. મિનાજીએ પોતાના સાથીદારોસહ મુસનમાન મિનામનોના ગામેપર, અને મુસનમાનોને કેવળ જેમણે પોતાનો જે સ્વરૂપ ગીતે વેચ્યો છે એવા મનાઓના ગામેપર હતા કરી છુટી દથીયાજ અને પેસો આ ગુફામાં મારી જાયો હતો આ વખતે એની રિયનિ થઈ હતી કે રાત્ર અને સપ્તિ એ બેની જગપણ ખામી ન દેતી તે જ પ્રમાણે સિવાઈનો હેતુ પાર પાડના વીર પુર ગોની પણ આજ ન દેતી સુ કાંતિ જીવી જ થયારિયન થઈ નુખી હતી કદાચ અત્યારે રોહિડખોગમાં ચાતની ગામ-જુ પરિણામ અને ખરો રખત આનનાની જ ખોગી હતી

જે જ પ્રમાણે આના રાજદારણમાં લાગનારી હતા અને ચાણાદપણ પણ તેનામાં પૂણે હતા, સન નગરથી જાનમીઓ નાનનાની બચાયા પણ ઉચમ પ્રકારે તેણે ગી હતી નાનમીઓ વાવવા બદલ શ્રીધરસ્વામિએ કેની નિવલણ ચોજના રચી હતી, અને તે બચરસાપર પૂણ હુદી ચાર, ચતુર નરહર રામિની ચોજના ચોજ હતી તે આપણે આગળ જોઈ ગયા છીએ તે બચરસાપરમાણે હમેશા મુખ્ય મુખ્ય જગ્યાઓની જાનમીઓ મળતી રહેતી હતી દેહ બપ કે રહ, પણ આપણે તો આ ધર્મગ્રંથપત્રના અને ગૌસાદાણને આ ચરનોના જગ્યાં છોડવવાના કાર્યમાં લાગતું એવા સિવાજી અને તેના સન અનુયાયીઓનો પડકો નિશ્ચય થયો હતો આ નિશ્ચય કેવળ નહાનામુના દરવાઓ કરના પુરતો કે થાડો મારી મુસનમાનોને બૂટરા પુરતો જ ન દેતો, પણ મારી વીસ વાર્તાઓ (સચિત રાત્રાસ મહ) ૩૨-૦-૦ એન એમ નિખારી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

ને મરાવી રાજ્યની-હિંદુધર્માત્માહીની-હિંદી અનન્યની સ્થાપના કરવાનો હતો તે માટે રોહિડેશ્વરમા પ્રતિજ્ઞા પણ લેવાઈ હતી. બારણીય યુદ્ધના અનેક વર્ષોના સાક્ષી, પોતાને જેવું મ્હાલ થયો અને તે વખતે જે પ્રમાણે દુર્વૌધનાઈ અન્યાયી અને દુષ્ટ લોકોથી પૃથ્વી છોડવી, તે જ પ્રમાણે આ વખતે પણ પોતાને હાથે પરમાત્મા આ વચનવચથી ગળવવી પૃથ્વી છોડવશે, અને જે એમ મહા પુરુષનો કૃપાપ્રમાદ પોતા પર શ્રીધૃ ગ્યામીદ્વારા થયો છે, તે ચોળથી, આપણને આ મહદ કામમા ખરેખર યશ આવશે જ, એવું વાગવાર સિવાજીને લાગતું હતું જગ આની કૃપાની તો તેને પકડી ખાત્રિ જ હતી આટલા બરા મનને આધાર હોવાથી તેમ પોતે જને દુ નિશ્ચયી અને શરો હોવાથી, ના હા કરતા હાથમાં ધરેલ સર્વ કાર્ય થયો, એવું તેને હમેશ નાગતું હતું જે પ્રમાણે પોતાની જહાગિરની આસપાસના પ્રેશમાંથી બાતમીઓની તેની તૈવારી હતી, તે જ પ્રમાણે મિત્ર પુરથી પણ બાતમીઓ આવવા સન વ્યવસ્થા નેને કરી હતી મિત્રપૂરમા તો સર્વ કાંઈ હતું, દારણ, તેનો પિતા મિત્રપૂરનો મોટો સરનાર હોઈ તેનાપર બાદશાહનો અતિ પ્રેમ હતો. સિવાજીને દુમારમા લાવી અમારે સ્વાધીન કરો, અમે તેને મોટી મોટી પદ્મિઓ આપીશુ એમ માનવાદે ઘણી રાખી વખત સદાજીને કંચુ હતું, પરતુ સદાજીએ પોતાના પુત્રપાસે મિત્રપૂર આવવા માટે, દિવા મિત્રપૂરમા તે આ યો હતો સારે માનવાહની જગામા આવવાની વાત કાંઈ તેને અનિશ્ચય સનાપ થતો કેટલી વખત તે માનક હતો ત્યારે સદાજીગળ જોઈ જુનમથી સિવાજીને દુમારમા રહ જતો, તે રખતે ત્યા માનવાદને દુરનિસન કળા પિનાપાસે મેને એવા પણ ઉજામપણાના આચરણો કર્યા હતા તે રખતથી તે પ્રજ્ઞો આગદ કર નાતુ સદાજીગળએ ઠોરી ઇ તેને પોતાની જહાગિરમા પાટો મોટી આપે, અને પોતે માદલાની કુમાનથી વજીણ તરફ સ્વામી ક નાને ગયો ઇત્યાદિ હકિકત વાચકને હનિદાસપરથી અમર જહાગે વધુદહિત્તમાટે મરાવી હિંદુધર્માનન્ય સ્થાપના એ કથાપર તેમનું નક્ક્ય એવું છું

છે બાળપણથી રક્ષતો આવેતો વનવદેપ, અને માથે માથે વધતી આવેતી અનન્ય સ્થાપનાની ઠીકટ ઈમા આ વખતે તો એટલી મરી વરી હતી, કે કાંઈ પણ સ્થળે તેને સારીરીને ફાળિતુ રૂપ આપતુ જરૂરનું હતું જિનામ આપણે જોઈ ગયા છીએ તેમ હવે કાંઈ ને કાંઈ પણ મંદિરો હનનગત કરી લઈ ત્યાથી પોતાના સન ઉપક્રમની સમ્માપના કર્યા વગર સિવાજી અને તેના અનુયાયીઓને બીજો માગ ન હતો તે મનાત રોહિડેશ્વરમા આવતી ગડમડથી સર્જમાનને કરી, સર્વ માવજ પોતાના હાથમા લેવાની પણ અમત્ય હતી જે દિવસથી રોહિડેશ્વર નામે મદિ માં પ્રતિજ્ઞા લેવાઈ, અને જે દિવસથી શ્રીપરરવામિની સનાહથી ચાર માસમા તોરણા સગ કરાની પ્રતિજ્ઞા કરી, તે દિવસથી તે કાર્ય તરફ પૂર્ણ ઉત્સાહથી સર્વ મન્યા રોહિડેશ્વરમાં પણ અત્યાદ વારવાર સિવાજીને ચોરી છુપીથી જતુ પડતું અને જોકોને ઉત્તેજિત રાખવા પડતા

તોરણા લેવાની પ્રતિજ્ઞાને આજ દસ દિવસ થયા સિવાજી, તાનાજી, ચેસાજી, શ્રીધૃગ્યામી અને નાનાસાહેબ અરખ્યામાં આવેતી હુપરી-પોતાની હમેશના શ્રમ જગ્યાપર વિચાર

કરતા બેઠા હતા સુમારે એક ઘટિના પૂર્વે ખુદ મિનપૂરથી એક ખાતમીદારે એવી ખાતમી આપી હતી કે - 'ગુણદુષ્ટતાખાનપર બાદશાહની અતિશય નારાજ થઇ છે તોરણના કિ ને દારના હા નહાય કે તોને તુરગમા નાખવા હુકમ નીકળ્યો છે રણદુષ્ટતાખાનપર નારાજ થવાનું કારણ એક તો તેણે રગરાગ આપાની તરફદારી કરી અને બીજું એક અતિશય તરણ મરામ સરદારને તોરણ પાસેથી પકડી લાવ્યો છે છતા બાદશાહને તેની ખબર આપી નથી આથી તેના તરફ બાદશાહનું મન અતિશય દુનુપિત થયું છે આ સમાચારથી નાનાસાહેબને ધણું લાગી આવ્યું અને તેના સાથીઓને પણ ધણી ચિંતા ઉત્પન્ન થઇ આ ખાતમીથી તેઓ ચિંતાતુર બન્યા નાનાસાહેબ તો ધણો રોકાતુર થયો પિતા હવે ધડપણમાં છૂટે એવી આશા નથી, અને આના પ્રસંગમાં જો આપણે તોરણપર ચડી જઇએ તો ધણ બચકર પરિણામ આવશે એ દેખીતું હતું આ પ્રસંગે કાઈપણ યુક્તિ યોગની જોઈએ એવું સર્વેને લાગ્યું અને સર્વે શુ કરવું તેના વિચારમાં બેઠા શ્રીધરસ્વામી તો અતિ વિચારમાં ગ્રસ્ત થઈને દેખાય આ ખાતમી ઉપરાંત કાઈ વિરોધ ખાતમી તેને મળી હોય એમ લાગ્યું તે જોઈએ તેમ હો, પણ અત્યારે આ વાત તો ખરી કે સર્વેની ચિંતાવૃત્તિ આ સમાચારથી નિરાશ-ઉદ્વિગ્ન થઈ હતી હજી શુ કરવું તે કાંઈને સૂત્રવું ન હોત એટલામાં નાનાસાહેબ મ્હોટાથી બોલ્યો -

“આપની સવની અનુમતિ હોય તો હું મિનપૂર જઈ, અને ત્યાંની ખરી દુખીકત શુ છે તેની ખાતમી કાઢી લાવુ છું સધિ સાપડતા જોઈએ તે કરશુ વડિને છોડવી સુદા લાવીશ અરેરે ! આ ગયા દોઢ મહિનામાં અમારા કુટુંબની કેવી વિનક્ષણ સ્થિતિ થઇ છે, તે જુઓ ! હું તો આમ રહ્યો, પણ આપ જેવાની સેવામાં રહી દેશરક્ષણ, ધર્મરક્ષણ પણ મહારા હાથથી થરો પણ બાબાની અવસ્થા શુ ? હાથ, તેની પણ કાઈ ખાતમી નથી એ કયા ગઈ હશે ? કેમ ગઇ ? કોના હાથમાં સપડાઇ ? કાઈ પણ ખાતમી મળતી નથી - તો મહારાજસાહેબ, સ્વામિસાહેબ, મને હવે જવા દો રજા આપો મહારા પિતાને તો મુકત કરી લાવવા દો, નહીં તો આ દેહ તેમની મુક્તિના કાર્યમાં પડવા દો આટલી બધી આ ચડાણોએ તેમની વિટબણા કરી છે તો તેમને આપણે છોડવી લાગતા તે ખાતમી અનુકૂળ થરો અને અનુકૂળ થયા તો કપાટાથી આપણા કાર્ય થશે શિવાય મ્હાગ લા જવાથી આપને પુકડ નવીનવી ખાતમીઓ કાઢી અનેક પ્રકારે ફાયદો કરી શકીશ/આપની આશા તોડવા મહારી હજી નથી, પણ મહારા મનનો કૃતનિશ્ચય થયો છે, કે મિનપૂર જઈ પિતાને છોડવવા, કિવા તે કાર્યમાં દેહાર્પણ કરવું ”

નાનાસાહેબ પૂર જુસ્સાથી બોનતો હતો જાણે પોતાનું હૃદય તે શબ્દોમાં મુગ્ધ હોયતી ! તેના મુખદ્વારા પડતો દરેક શબ્દ તેની સાથે તેના અંત કરણનો એક-એક 'ટુકડો લઈ બહાર પડતો હોયતી' એવું લાગતું હતું ! શિવાજી અને સ્વામિમહારાજે તેનું બોલવું શાન ચિત્તે સાંભળી લીધું તે પુર થતાં જરા વિચાર કર્યા પછી શ્રીધરસ્વામી બોલ્યા -

“આ વખતે મિનપૂર આપણા પૈકી કોઈએ પણ જવું તો જોઈએ જ જવળ ખાતમીદારો પર જ

અનપી ગ્રહેવામા હડાણલુ નથી, તેમ એવતા નાનાસાહેબને પણ જવા દેના એ પણ યોગ્ય નથી આ વખતે નાનાજી કિવા ચેસાજી અને મિત્રપૂરથી પર્લુ માહિતગાર થમાજી એ વેન પાટનો હી મિત્રપૂર જતુ જોઈએ સગરાન આપાને ડોડી લાવવાની ખટપટ કરી અતિ મહત્વની છે પણ એ કામ અતિ સાવધપણે કરતુ જોઈએ સગરાન જેવો આપણને અનુદાન થાય તો એક ઘણુ મોટુ કાર્ય સધાયુ એમ મનને ”

સ્વામિમહારાજનુ બોનતુ સ્વસ્થ ચિત્તે સિવાજી સ્થાભીતો હતો, અને તેમનુ બોનતુ પુરુ થના વિચારપૂર્ણ દૃષ્ટિથી સ્વામિતરફ જોઈ દિનાજી બો યો — ‘આપની સલાહ વ્યાજખી, છે નાનાસાહેબને એકના જવા દેના એ યોગ્ય નથી તેમ તેની સાથે જવાને જે વીરોની યોજના સૂચી છે તે પણ ભરાખર યોગ્ય છે સગરાનને છોડવા તે કાર્ય અતિ મહત્વનુ છે એમાં તક નથી આ લેખિએ આ જઈ વણી સાવધનાથી વનવાનુ કે વેપ કળાષ ના જાય તેની રીતે અત્યવસરમા રહી કાર્ય જાનનાનુ છે આ જે કામ કરવાનુ છે તે ‘પુરુ રાજધાનીમા, તેમના ડોડામમલ્લ । અને કેનડી આપણા ત્રણ નાણાદપ વીરોએ જ જઈ કરવાનુ છે તેમની આંખમા ધોળે દિનમે ધૂળ નાખી અતિ સિતાસીથી કામ કરવાનુ છે આ સિરાય ખીજે માગ નથી અહીં રોહિડખોરામા પણ મોટી ગડમડ ચાને છે તે પણ આપણે જુરી જવાનુ નથી તે કામમા ત્યાંના અનુર યોગ્ય લોકો અને આપણા ખીજ વીરો યોજવાના છે, તે પણ વિચાર કરવાનો છે હવે મિત્રપૂર તાનાજી, યમાજી અને નાનાસાહેબે જતુ એ દુર્લભ ત્યાં જઈ ડોળે કેમ વર્તવુ, શુ શુ કરવુ ને ત્યાંના આપણા કુપ્ત આતમીકરોને ખમર આપવી એ સર્વ વિચાર કરવો જોઈએ ”

આ એકર બોનવામાં સમ્પાનુશ્ચંદ એટની શાન રીતે સિનાજીના મુખમાથી બહાર પડતા દના કે જલો પ્રત્યેક સમ્પ બહાર પડતા બોનનારાનુ મન કાષ્ઠપણુ ગુ’ વિચારમા નિમમ્મ ચયેલું હશે એવુ દેખાયુ જે વાતવિશે વિચાર કરવો જોઈએ એવુ તે કહેતો હતો, તે જ વાત વિશે ઉપલ્લ ભાવણુ કરના કરતાં મનમાં વિચાર ચાલતો હતો, એટલું જ નહી પણ શુ કરવુ શુ થાય, ત્યારે હા કરતુ, એ કહેવુ ધલાદિ વાતોનો નિર્ણય પણ તેના મનમાં થયો હોય તેવુ દેખાયુ

ઉપલુ ભાવણુ પુરુ કરી સિનાજી કેટલોક વખત શાન્ત ચિત્તે સ્તમ્ભ મેઠો જતલે કેમ મનમા હરેવ વિચાર પરિપક્વ થવાની ગત, જોનો દોષની । તે અવધિમા સર્વ અતિશય સ્તમ્ભ રીતે અને પૂ. ત્યભાવ મુકન દૃષ્ટિથી લેના તરફ જોઈ હતા સ્વામિજીના નેત્રોમાં પણ એક પ્રકારનુ પૂજ્ય શુદ્ધિયુગ્મ ગ્રેમ કળખી ગચ્છુ હતુ અને તેજે કાર્ણ નિશ્ચયપર આતી, પોતાનો વિચાર નવેરુ કર્યો, અને તેપર સલાહ મગ્નન થવાની અને તેને પરિણામે-નાનાસાહેબ નાનાજી અને યમાજી ખીજે વિશે પ્રનાત થના જ ત્યાંથી નીકળ્યા અને મિત્રપૂરના મા । પા સામે નુમાનજી નામનો એક અતિ આનાક વાચાળ ચૌદ પત્ર વરની ઉમ્મગ્નો છોડી વીરો

આ ચાર જણાઓએ સાધુઓનો વેપ ધાર્યો હતો તેઓ નિમિષે નિમિષપૂર પહોંચ્યા ત્યાં ગામ બહાર આવેલ ઉજ્જવડ જગ્યામાં એક ખડિયેર મકાનમાં આવી તેમણે ઉતારો લીધો તેઓ હજી નિશ્ચિતિ લેતાં એકા દુશેલા એકે ફરીર આવી પહોંચ્યા તે આનંદ આપણા ચાર મુમ્મુકમાથી એકે ગાદા અનાજે પછયુ “કેણુ છે તમે ?”

હમીને સામ્રાજ્યે ઉત્તર આપ્યો — “દોસ્ત, દોસ્ત, દુસ્મન નથી તાન મેં તમને ઓળખ્યાં પણ તમે મને ઓળખ્યો નહીં, તમારો વેપ મહાગામી છુપાયો ગયો નહીં તમે અહીં કયા કામ માટે આવ્યા છો તે પણ હું જાણ છું હું ધારતો જ હતો કે તમે બધા આવો તમારી તપાસપર જ હતો અને એ માર્ગપર આવેલા એક રડના ઝાડ નીચે પડ્યો હતો ત્યારે મેં તમને દીઠા, અને તમારી પુઠે આવ્યો, સમજ્યા મહેરમાન — ”

આપણા આ ચાર મુસાફરો આશ્ચર્યથી તેના તરફ જોઈ રહ્યા “આ કેણુ ? અહા કયાથી ?” એ પ્રશ્ને તેમના મનમાં ખ્યાલ થઈ તેમને ગુસ્સો થયો એટલામાં તે ફરી બોલ્યા — “ગલગન નહીં, હું આપનો મહાગાર જ છું આ તાનાબરાવને ? આપ નાનાસાહેબને, નહીં, અને તમે સાહેબ મહાશય ? કેમ ? બોલો, બરાબર ? ”

તેઓ ચમક્યા પ્રાંત પગથીએ જ વેપ કરનાર ગયો પણ આ કેણુ ? આપણને બધાં એ બરાબર ઓળખે છે, અને આપણે તેને ઓળખી શક્યા નહીં તેને પુરો કરવો જોઈએ, નહીં તો બાતમી બરાબર જોઈ તો રસાશુ, એવું પણ તેમના મનમાં આવ્યું “મહારે વિને બિનકેન શકા વગરો નહીં હું આપનો દોસ્ત, આપનો મેવક જ છું — મહારી મહા વગર આપણું કાંઈ સનાને નહીં હું તમે મને ન ઓળખ્યો . ” એમ કહેતા ટુનિમ દાદી મુઠ્ઠા કાઢી નાખ્યા અને તેની તરફ સાશ્વર્યથી જોતા તાનાબરાવ મુમ્મુકમાથી આ સમય બહાર પડ્યા — “કેણુ માનોબરાવ ? તમારો ? તમારી યોજના નિમિષપૂર થઈ છે, તે યોગ્ય જ છે ગુપ્ત ચાર તરીકે તમે પૂર્ણ લાભક છો તમને જ પ્રથમ મળનાના હતા, અને આ અનાવાસે લાભ થયો, આને

“ વિલી ગયે, આગ્રમે આવે, ગયે પીઠુ મુલતાના ”

બોલ ખુબી, ઓરો તુમારી, બડે બડેને પિર્જના ”

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, તથા બહારગામના વિજીટરો માટે
મુબાઈમાં ફક્ત એક જ

“શ્રી નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ.”

આ હિન્દુ લૉજ તેના હિન્દુ માલિકોની ખાસ જાતી દબરેખ
હુકમ તદ્દન નથી જ મેનેજમેન્ટ સાથે ચલાવવામાં આવે છે. માલિકોની
પક્ષેથી અમાવાજી પ્રમાણે તે જ અમારું એક માત્રું મંદીરિકેટ છે.
એ જ નખત ચલાવવાથી નહુ ખાતી થશે

હેકાણુ-કાર્ડ મારફીટ મામે

ટેનીમાઈ એમ 'લૉજ'

અમૃતાંજન

(૧૯૨૧)

એ દેશી દવામાંથી હિન્દુસ્તાનમાં તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.
તેનો ઉપયોગ, જ્યાં તમને ગરીરમાં ખરજી થાય ત્યારે,
અમૃતાંજન વાપરજો. આખા ગરીરના કોઈ પણ ભાગપર એક
અતિરાય ગમળાણુ ઈલાજ પુરવાર થયેલો છે.

ફક્ત દસ આનાની કીમતમાં
તે દરેક હેકાણુ વેચાય છે.

આજના ભણેલા ડાક્ટરો અમૃતાંજન વાપરવાની
મંજુર ભલામણુ કરે છે.

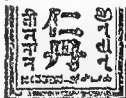
અમૃતાંજન રૂપા, નં ૧૯૦ ક્રિઅન ગેડ, મુબાઈ.

અનતાન

જો

અનતાન—પાચનરાક્તિ માટે અકસીર છે.

અનતાન—શક્તિ માટે એના જેવી એક પણ
ચીજ નથી.

આખો વખત જો ખેંચે અનતાન એએ અનતાનનો તરત જ ઉપ
યોગ કન્યો.

દરિયાની યુઆદગી કરનારા દરેક માણસો ત દુરસ્તી માટે
અનતાન પાસે રાખે છે.

અનતાન—ગાનાતુઓ અને બાપણ કરનારો પોતાના કાને માટે
અનતાનનો જ ઉપયોગ કરે છે.

અનતાનની એક બે જોળીઓ પાનમા ખાવાથી પાનનો અગ્ન્ય
સ્વાદ આવે છે. ને 'ગેરમાથી' દુર્ગંધ દૂર કરવા માટે અનતાન વાપરવાની
ખાસ ભલામણ કરનામા આવે છે.

અનતાનનું એક પડીકું આલે જ ખરીદો.

નોટ: પડીકું જોળી ફેંસી ડબી સાથે રૂ ૧૫

અથવા પડીકું નીનની ડબી સાથે ૦-૪-૦

નોટ: પડીકું કી ૦-૧-૦

સોવ એજન્ટસ—અનતાન એજન્ટસી,

(૭ આર ઓબલ)

બુમાનસહદ, મુબઈ.

દરેક આપરવાર વેપારીઓ અનતાન વેચે છે

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ બરફીવાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુંબાઈ.

માંવા મશાલા અને રનચ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરો મારવાની બલામણુ કરવામા આવેછે.

બલામની બરફી

ખીસ્તાની બરફી

માવાના પેડા

માવાના ધુધરા

કોપરા પાક

આમુદી

શીખક

મગન વગેરે

ધણી જાતની

સુતરફેની

હલવા

વેનીયા ચવાખ

ઓરેજ વીગેરે

સુકા હરવા

દરેક જાતના

અધરણીના લાકુ

જુદીના લાકુ

જામેથી મેસુર

સુરતી મીઠાઈઓ—મગન ધારી

ટેલીગ્રાફિક એજેન્સ, " Burfee Shop "

સી. પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

[જાતે જાતનાં માટે આ પાત્ર આપવાનું છે]

તેમના થાય છે

નામ નોંધાવો

નિર્દોષ દારૂનગરી લ પૂર માનીસ વાર્તાઓનો સંગ્રહ

સ્ત્રી, પુરુષ અને માલક બણેલા અને અજાણ

સેવાદાર કે ગરીબ — સર્વેને એકસરખું મનમાં

મળી જાય એનું આ નવું પુસ્તક છે

હં. સરલા અને મિત્ર મંડળ.

[લેખકની જગતી જ્ઞાન]

લેખક — ગ. ધનસુખલાલ દ્રાણલાલ મહેતા

અગાઉથી ગ્રાહક યનાને કૃપીઆ બે પોરેજ ચાર આના જુદું

આ ગ્રાહકોએ પોરેજ સાથે સરા બે રૂપીઆ પ્રથમથી જ મોકલી આપવા

પણ ની પી કરવામાં આગે નહિ, માટે અગાઉથી યના ગ્રાહકોએ

સરા બે રૂપીઆ પહેલેથી મનોઓગ્રા મોકલી આપવા

વૈ જુવો અને સનાતનીઓને ખાગ કૃપયોગી અપૂર્વ પુસ્તક !

તેમના છે

અત્યા પહેલા તૃપ્ત છે !

બગાલના આ પ્રસિદ્ધ દશસેવક સાધુ પુરુષ

બાળુ અરવિંદ યોપના

નામથી જો (હિન્દીજન અનુકરણ છે)

આ નિદાન નરગનના

વિદ્વાસર્થ પુર ઉત્તમ લેખોનો સંગ્રહ

અરવિંદ યોપનું લ-લ્પજ્ઞાન.

(તેમની સુન્દર જગીઓ તથા જનચરિત્ર સાથે)

લેખક — ગ. મોતીલાલ જેઠાલાલ મહેતા.

જૂલ્ય રૂપીઆ અઢી, પોરેજ ચાર આના વધુ

લખો — રમણીયગમ ગોનર્વનરામ ત્રિપાઠી,

મોગરજી અલમ નં. ૨/૩૬, સેન્ટ્રલ રોડ, ગિરગામ, મુબાઈ.

સમાલોચક

મુખ્ય લેખો

ગીતાનો આગ
ના માની C થી - જરૂરી
શુ - ની સંશ્લિષ્ટ અને
નવમાનવનો આત્મસંગ

આપણે કોનવત રક્ષક ગ્રીષ્મ કે અનવત ?
નવારથી (૧૯૫૫)

ઉપા-દેવનાગર્ય-પ્રતિજ્ઞા,
(આન અભિલાષના નાના)

ઉપનાત મ આનવોડા કલિત મો વિગે

આ મર્દિ નાની ગદ વ્યવહાર નીતિ ૨૧.૧.૧૯૫૬

રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી

આશર ૭ મ જાન્યુઆરી ૧૯૫૬

સે ૬૭૭ રા ૧૧ મ મુબારક

(તારામ ૩૬ કિ દખ્ખાદશી ૧૨ ૩૭૫ પુરકનકલ ૦૧૦૫)

લેખકો.

પર્યાવરણ વિનામ આવજી
શામ પાન ફો
નમનીન ના ત્રિપાઠી
મોતીલાલ મળેના
પુ - રાવ મળેના
જયન્ત
રતિપતિગમ રજા
રમણનાથ કેમાર્ક
કનુભાઈ માર્ક
વિગે

વારના ધોય નવા પુનવદા ૧ કામગીરીના ૧૭૫ ૨ મારી વીમ વાળોગા ૩ સારકરન ૪ કામગીરી
કમનામા પદા વિગે મ ૪ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

તીજેરીવાળાઓની નવી રીતની હરીફાઈ.

હાલ પહેલા ઓસ્ટ્રીયાથી કાગળ જેવા પાતળા પતંગની તીજેરીઓ અને આનતી હતી અને પ્રજાને માનની કદર નહીં હોવાથી હીક સખ્યામાં વેચાતી પણ તી દાનમાં તે તીજેરીઓ નહીં આવતી હોવાથી તેની જગ્યા તેરી જ બનાવટની અમેરીકન અને બીજી તીજેરીઓએ લીધી છે એ તીજેરીઓ વેચનારા એનું કહે છે કે ગોદરેજની તીજેરીઓ ગમે એરી સારી હોય પણ અમેરીકા અને બીજા દેશોમાં બનતી તીજેરીઓને હદી પુગી શકે નહીં એઓ બીજી એમ પણ કહે છે કે અમારી તીજેરીની ભનામણ અમારો કોન્સન હરે ? કોન્સનનું મુખ્ય કામ પોતાના દેશના માનની અપ વધારાનું હેતુ છે એટલે તે ભનામણ કરે તેથી ઝાંઝિ એનું હરે નહીં કે માન ભરોસાનામક જ હોય

કોન્સનની ભનામણવાળી એરી એક ન્હાની તીજેરી મોટી કીંમત આપીને ગોદરેજે ખરીદી છે અને શકત પામ્ય મીનીટમાં મોટી ઊંચાને એઓને ખાતરી કરવી હોય તેઓને જતાનના કારખાનો રાખી છે

આગમોટી અને આગમોટનું નુર, જગાત, ગોનર્ડ, લાકા અને એન્ટ તેમ જ છુટક વેચનારનો નફો એવાએના અનેક ખગચ આવાત થતી તીજેરીઓ ઉપર પડે એટલે પરદેશી તીજેરીઓ હવડી બનાવટની હોય તો જ અહીંની સારી તીજેરીઓ સામે હર્ષાકાષકરી શકે એ સમજવું મુશ્કેલ નથી

ગોદરેજે પાચ મીનીટમાં જે તીજેરી મોટી તેની બનાવટ કેરી છે તે જાણના ગોદરેજને, બીજી હરે પડી એ ઉપરથી વાચનારે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ કે તીજેરી નમતી છે યા મજબુત તેની ફક્ત જોડાથી ટોચને પણ સમજ પડી શકે નહીં તેનાર થઈ રહેલા પત્રી પાચ મીનીટમાં મોટી શકાય તે તીજેરી તેમ જ તોણતા પાચ કનાક લાગે તેરી એકસરખી જ દેખાત.

ગોદરેજનું કારખાનું—

ગેમ દુપની પામે, પગેલ, મુખાઈ.

તમારે ત્યાં શુભ પ્રસંગો પર

દી-પારદી—

નાચ-પાગદી—

ઐટ-હામ—

ધર્મીંગ એન્ટરટેનમેન્ટ—

ઈત્યાદિ મેળાવણીઓમાં—

ગેંગમેન્ટમ મારેની ગોડવણ કુવાલુ અમને મોપો-
ફાફુ દામ—

વાજબી દામથી—

દુઃ વખતમાં—

અને તમને ૧૦૨ ટકા મતોપ મળે તેવું ફરી આપીશું—

એન્ટીમેટમ મગાવો—

ભાવ તાલ જગ પ્રજાવો—

ગોવિંદજી વસનજી.

મુખ્ય ઓફીસ—ચીનામજાન,
આચ નં. ૧ - કાકિન્દ્રા.
આચ નં. ૨ - ગ્રામગા.

મુખા

ટલીકાન ૬૫૫૬,
ટલીકામસ—
Sweetmart

Feb 19

પંકાયલા, પુરાણા અને પ્રબલપ્રિય મશીન

પોલીશની શરૂઆત કરનાર

અને આ ધધાને એક ફેશનેબલ ધધાની સપાટીપર લાવનાર

ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

હજી પણ કંઈ નવી કૃતિઓ,

નવા ઘાટ, નવા સમુગાર, અને નવા અવકારો

તૈયાર કર્યા જ બધા છે !

ફકાને પધારી તુરંતો લઈ જશે તો

જરૂર જ મોહશે !

ચરિત્રામે અમને ખટાવા વિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આવો કે કાલે !

અબદુલ રહેમાન સ્ટીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨

ર.આપના ઓફરમાં સમાવેશ કરી નોંધ લેશો.

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠની
અમૃત તુલ્ય દવાઓ..

સહયોગ મિત્ર

-દોનેરા ત્રિતુલ્યીના માટે

જો મારા નામ નિર્ધારિત
નથી તે માટે હું સમજી શકું છું
સમજી શકું છું કે તે સાચું છે - તો
તે જોઈને એટલે બધું થાય છે
મંજી

કિમત બાદથી એકના બાના દર

ਘ-੧੧ ਮੋ. ਡਿਜ਼ੀਟ

-215- 212 x 215-

[illegible]

તાવન અકસીર મિઠ્ઠ્યર

આ નિ વર માગીશ માગીશ મનેરીશન ન જાણ તમા ૧૧ ની વાત મહે તપના
 મી તાર ઉપર તપનામ મરદ દે ૭ રાત્રી તે તમામ તપના તારના જુઓને નામુ-
 ૧ માના માખા છે આ નિ વરના પ્રભ બાત વારી ૪ જ નીરમમા ભ મેરો તાવ નામુદ
 યદ તર ૬ મીછી દવાનારી તાવ દગા રછી રત્ની જ મગમિ આરો ૮ તેમ આ વાધી
 મેતુ રસુ પદ જામ પરીખામ મારતુ નરી ૪ તેની માસ મુમી ૬

કિમન બાદથી એના આના માન

ગાંડીવ એન્ટી-રૂમેટીક બામ.

[illegible][illegible]

અને એ દ્વારે જીમ પેનનાં જાતુ ખોલ્યું છે

એમ અનુમતિ માગી રાને દ્વારે દરેક ભગવાન વિરુદ્ધ ન મૂકે. દયા બતાવી આપવામાં આવશે.
 એક રખત કામ પાત્રી ખાત્રી કરે.

ભીખા કદયામૃતની કુઠ દવાવાળા,

Feb 10

મલેશિયાની નાદે, બહારમાં, મુખ્ય, ન ર

નવાં પુસ્તકો તૈયાર થાય છે.

વાચો અને વિચારો ખરીદો.

૧. અર્ધ દળમા લખાયેલી મુન્દર રસીલા નવલકથા

યૌવનનાં સ્મરણો.

લેખિકા-સૌ પ્રમદા.

આ પુસ્તકની ખુબી તે સમગ્ર જ સમગ્ર્ય તેરી છે એક નાર દાયમા લીધા પછી તે પુરુષનાં ઇલાવાનું મન થાય તેનું નવાં યોગ દિવસમા છપાવને બહાર પડે. કિમત રૂપીઆ સના, પોસ્ટેજ ભુદુ.

૨.

પ્રસિદ્ધ બગ કનિ ગવિન્દનાથના એક અત્યુત્તમ પુસ્તકનો અનુવાદ.
(રસિકાણુની ડેનામા છેત્રી ખી સચે)

વિશ્વભારતી. —તૈયાર છે.

અનુવાદક-રા હીંગલાલ હરજીવનદાસ ગણુવા, ની એ
કિમત રૂપીઆ એક, પોસ્ટેજ ભુદુ

૩.

પ્રેમભક્તિ ગ્રંથમાળાનું પ્રથમ પુસ્તક.

ચિત્રદર્શનો.

ગુજરાતના લોકપ્રિય ધર્મગ્રંથોનાં નવાં કનિષ્ઠ નવું પુસ્તક બપાય છે
સરના નામ મોવાલો

હવે પછી બપાયે પ્રેમદુગ (નવું) ઉપા, મુન્દરમા, જ્યાંજ્યાં,
નિગેરે સર્વ પુસ્તકોની નવી આવૃત્તિ તૈયાર થાય છે

૪.

લોકપ્રિય સરલવર્તાવલિ.

ચોથું પુષ્પ

અખંડ યુગલ.

ચોથા દિવસમા બહાર પડશે

છુદ નવું છે આનો, બાર પુષ્પનો એક રૂપીઆ, પોસ્ટેજ સહિત
વધુ વીગત માટે લખો

મોતીલાલ શામળદાસ શર્મા,

નં. ૧૦ મેન્ડરસ્ટ રોડ, મુંબઈ નં.

મુંબાઈના સુખસિદ્ધ ઝવેરીઓ.

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-

રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

બનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૬૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,

ગણેશવાડીની સારો, મુંબાઈ

આનંદ અને સ્વતંત્રતા

સોડમના પ્રાપ્તિયુગ માનુસેવન કાવચી માગમે દરેક જાતની બીમારીઓથી તેમ જ ખાતાના અપવ્યથી થતા દરેક આધીષ્ટમેશાદૂર રહે છે તે શુ-

નિરોગી સતાન.

ખાતાનો સાચો આનંદ અને ખાનાપીના તથા દુરાની છુટ ને સ્વતંત્રતાનો સાચો દહાવો નથી કે કિમત્તર ચીજનો કે પુટપાન તથા વી પી ખચ જુદુ

મચ્છર, માકડ, તથા ચાચડના જુલમ અમલ હાથે
તો,

અમારું એન્ટી મોસ્કીટો ઓર્ડિ વાપરી તેના નાસથી મુક્ત થાઓ
ફળ થોડા દીપા રૂને બન ઉપ ચેગી સુરહેનાથી ઉપરી જન્મુઓ પામે
ફરકી ગડતા નથી મેલેરીયા તેમ જ બીજા ઝૂંઘેરી તાનવી બચાનો ચોક્કસ
અને ખાતરીપૂર્વક ઈનાજ છે કિમત્તર ચીજો રા પુ પોસ્ટેજ જુદુ

એન-ડમ,

મજવાનુ દેકાડ,

ધી દુખડા ઈમ્પોર્ટ કા,

ધી ન્યુ મેડીય હોપ,

Feb 19 રીમીશ, અમદાવાદ

કમર્સિયલ બિઝિઝ, લાહોર

જાહાની, મહોટી, જાહેર-કે ખાનગી-લાયબ્રેરીનાં

પુસ્તકોના ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

૨૧. ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી —

૨૨ છગનલાલ હરિલાલ વડયા —

	૩ આ		૩ આ
સરસ્વતીચન્દ્ર લા ૧ થી ૪	૯-૮	કાન્તમરી (સચિત્ર) આટલિ પાથમી	૨-૮
સીલાનની છાનકયા	૦ ૧૨	એક અપૂર્ણ લક્ષ (ખીજ આટલિ છપાય છે)	૧
દયારામનો અક્ષરદેહ	૧-૪	કોર્પોરેટનુ અનુકરણ ભાગ પહેલો	૦-૮
મોહમુદ્રા (કાન્ત)	૧-૦	સચિત્ર મનાક્ષરના પત્રા	૦-૮
Marriage Forms under		મનોગજક નાર્તાનિ	૦-૧૨
Ancient Hindu Law	0-12	મિશ્રદસ્તેદ	૦-૮
Classical Poets of Guja-		હાસ્યગજનક વાર્તાનાપ	૦-૬
rat (1916 Edn)	0-6	૨૧. ગણપતરામ અનુપરામ ત્રવાડી —	
પ્રો. કાન્તિલાલ વડયા —		જાતમહેનત (મેન્દહેનપનુ ગુજરાતી	
૨૨. ગોવર્દનરામનુ છાનનચિત્ર	૧-૦	ભાષાન્તર)	૩-૦
૨૩. પ્રો. મણિલાલ નભુભાઈ —		વિચારપરના દેસાની નાતો	૨-૦
બાગનિનાસ	૧-૮	૨૧. હિમતલાલ અગરિઆ —	
ગુલામમિદ	૨-૪	કવિતા પ્રવેશ	૧-૦
ચારિત્ર	૧-૪	કાન્તમાધુર્ષ	૧-૮
નુદર્શન મઘાનિ	૫-૦	મધુમિન્દુ	૦-૪
૨૧. મણિલાલ ઝખારામ ભટ્ટ —		દિન્નગાતન સમન્ધી જ લેખો	૦-૬
આશીની ગણી (સાત મુદ્ર ચિત્રો સાથે)	૨-૦	૨૫. ભગુભાઈ દત્તેહચંદ કારભાગી —	
નુદર હજેન	૦ ૧૨	અગ્રેજી-ગુજરાતી પૉકેટ ડિક્શનેરી	૧-૧૨
ગુજરાતની જુની વાર્તાઓ(ચિત્રોસાથે)	૨-૦	ગુજરાતી-અગ્રેજી	૧-૧૨
પૃથુગજ ચૌહાણ અને ચ દમરવાળી		ગ્રામ અગ્રેજી ગુજરાતી ડિક્શનેરી	૦-૧૨
(નવી આટલિ ૭ ચિત્રો સાથે)	૨-૦	ટોલકૂત રામસ્તાન (બે ભાગમાં)	૫-૦
વતિમુદ્રી	૧-૮	૨૧. ભેગી-દ્રગન દીવેટીઆ —	
ચતિવના સતિઓ (૨૪ ચિત્રો સાથે)	૫-૦	આસીસ્ટન્ટ કનેક્ટર (મળતી નથી)	
પ્રતિમા નાટક	૧-૦	નવર ગી વાવકો	૦-૪
ગુર્જરી, મુમાળી રોમણી	૧-૪	કાઉન્ટ ટૉર્સ્ટોયની વાતો	૦-૪
		ઉપાકા ત [સચિત્ર, ખીજ આટલિ]	૨-૦
		મોહિની	૧-૦
		ગોલીસીટર	૦-૧૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, લુન્ડોન એન્ડ પબ્લીશર્સ,

પ્રિન્સેમ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ. નં. ૨.

૧૧૨ આપના ઓફિસ સમાલોચકની નોંધ લેશે.

સોનાના અને ચાંદા ને ગવર્નમેન્ટ લેબોરેટરીઝ સર્વોત્તમ
સરટીફિકેટ મેળવનાર.

લક્ષ્મી ને
હજી હાપ કેસ

દેવ દરનાગે (જૈન દેવાધ્યયો), ગાજ રજનાડાઓ, પૈત દાકતગે,
મિત્રાનાથાઓ, અને વેપારીઓ, છુટવી વાપરી આનન્દ
મેળવે છે તેનું દારણ એ જ છે કે તે

**પવિત્ર, નિરભેળ ને કુદરતી
કેસરીઆ રંગમાં રમી રહેલ છે.**

જેને ક્ષા મમા પાકતા કેસરના નામાકીત ખગીયાઓમાંથી મુદી કાઢી,
કુન્તી રંગમાં નહેના દર્શ, તેને શુભ દાયમ નહે તેની સાધનરીક ગીતે
પેક કરી, પવિત્ર આયર્ષામિમા લાવનામા આવે છે ને જે દરેક ધાર્મિક
સ્થળોમાં છુટવી વાપરી ગાનય તેનું નિર્મળ કુદરતી રીતે જ રહે છે છતા

**લાવામા રીતસરનું જ છે
આખા હિંદમાં ચાલાક એજંટો
જોઈએ છે**

તમારા નજીકના ગાવીકનવી માગો ને ત્યા ન મળે તો અમને
પત્રોના નીચેને મરનામે પુછાવો

મેસર્સ સ્પાર્કસ એન્ડ કંપની,

ન ૮, નાનાભાઈ લેન, હોરનબી રોડ, મુબાઈ,
એચ, શ્રીનં એન્ડ કંપની, ન ૫૧/-મ ભગન, મુબાઈવી, મુબાઈ
પુણા-નં ૨૬૨-૨૭૬ નાં પેક, પુણા સીટી

અનુદ્વેગકૌર ઝાપ્ત્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચ વાદ્યતપ ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૫ મુ.]

બુધાર્ધ, ઈ. મ. ૧૯૦૦

[અંક ૭ મો.

તત્રી—ગ. અમાવાસ્ય બુધાખીનમ જાની, બી. એ.

ગ. ચન્દ્રગત્ત નમદાગત્ત પડ્યા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રતાગત્—રા. રમણીયનમ જોનાનનમ ત્રિપાલી.

નિયમ.

નિયયાનુક્રમણિકા.

૫૩

૧. ગીતાનો આગ

રા. મોતીનાન જેમનાન મહેના

૩૪૧

૨. આપણી સ્ત્રીઓની ઉચી કેળવણી

રા. માડનાન અમનનાન દેને બી એ

૩૪૨

૩. વિશિષ્ટ વીધ

રા. પુ. ગગન નામનરાન મહેના, એમ એ, એનએન બી

૩૪૩

૪. જો બુદ્ધ ટી વૉર્ગિંગલ અને નર્મમાનપદો અને બાતમીદારો

ગ. જયન્ત

૩૪૪

૫. રતનાવલી નામ

ગ. રનિપનિગમ ઉચમગમ પેના ગી એ

૩૪૫

૬. આપણે ઉજાત થએ છીએ કે અવનત ?

રા. રમણનાન અમતનાન ગેસાર્ધ

૩૪૬

૭. અન્યાનલોચન

૧૨. વન-ગેડાહુ વાને નેરખજારનો સાધી. ૧૩. ફતેહ કેમ

મેળવે ? ૧૪. પારસમણિ વાને હૃદયતે ૧૫. હૃદયતરંગ

૧૬. અનુશીતાનસિ.

૧૨. ગા ત્રિપાલી

૩૪૮

૮. ઉપા-‘સ્વચાન્ત્યપ્રતિજ્ઞા’ આનુ ઐતિહાસિક વાર્તા

રા. સેઠ પુ. ગોત્તમ નિશામ આનુ

૩૪૯

૯. પ્રિયતમનો ઉત્તર કાવ્ય

રા. અનુનાર્ધ અચાનાર્ધ દેસાર્ધ, એન એન એન્ડ એમ.

૩૫૦

વાર્ષિક લનાજમ રૂપીઆ ૬,

હિન્દુસ્તાન મહા શીર્સીંગ ઓફ ડેરહામસાત છુટકે અકની કિમત દસ પાના.

આ લનાજમ શરૂઆતમા જ વેચાતા આવે છે

સમાલોચક

પુસ્તક રૂ ૫ મુ,]

જુલાઈ, ઈ. સ. ૧૯૨૦

[અંક ૭.

ગીતાનો આદેશ.

લેખક -- શ્રી. ચેતીલાલ નેહાલાલ મહેતા.

"All the problems of human life arise from the complexity of our existence the obscurity of its essential principle and the secrecy of the inmost power that makes out its determinations and governs its purpose and its processes If our existence were of one piece--solely material-vital or solely mental or solely spiritual or even the others entirely or mainly involved in one of these or quite latent in our being there would be nothing to perplex us, the material and vital law would be imperative or the mental would clear to its own pure and unobstructed principle or the spiritual self existent and self sufficient to spirit The animals are aware of no problems a mental god in a world of pure mentality would admit none or would solve them all by the purity of a mental rule or satisfaction of a rational harmony, a pure spirit would be above them and self-content in the Infinite But the existence of man is a triple web, a thing mysteriously physical vital, mental and spiritual at once, and he knows not what are the true relations of these thing, which the real reality of his life and his nature, whither the attraction of his destiny and where the sphere of his perfection

—Aurobindo Ghose

ગીતાનો મુખ્ય આદેશ શું છે? વ્યવહારમાં તે કેટલો વિપર્યોગી છે? જે વખતે તે આપનામાં આ યો દતો તેને ધલો કાગ ચર્માં છર્તાં અને તે કાળમાં મનુષ્યના નિચારમાં, તેના ઇનનમાં અનેક કેરકારો થતાં છર્તાં આજના મનુષ્યનું જીવન કિતમ કરનામાં તેનો શું ઉપયોગ છે?

મનુષ્યનું મન હમેશા આગળ વધે છે, ચેતાના નિચાર ફેરવે છે, નિરાળ કરે છે અને તેનું પરિણામ એ આવે છે કે ભૂતકાળના નિચાર અને બૂનકાળની સોધો નિર્માલ્ય થાય છે અથવા તે ફેન હોય તો તેમાં દુષ્ટ્ય અથવા અદૃશ્યપણો ધણા ફેરફાર કરે છે

સાક્ષરજીવન ૧૨-૧-૧૯૨૦ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

ભૂતગણના શાસ્ત્રો તો જ ઉત્તમ કહી શકાય કે જો તે વખતોઅખત મનુષ્યના ફરતે વિચારને સદાય આપી શકે કારણ કે દરેક કાળે તે શાસ્ત્રના નિચાર ગમે તેવા અપૂર્ણ લાગે તોપણ તે શાસ્ત્રનાં સત્યને, તેના અનુગમને અસર થતી ન જોઈએ સત્ય ત્રણે કાળમાં સત્ય રહેતું જોઈએ

ગીતા એક એવું પુસ્તક છે કે જેનો ધણા કાળ સુધી ધણી રીતે ઉપયોગ થયા છતાં તેનું સત્ય હજી જાણે તાજું જ હોય, તદ્દન નવું જ હોય તેમ લાગે છે કારણ કે મહાભારત વખતે હરેવામાં આવ્યા હતા તે જ આદેશ હજી અને હર્મશ્તા અનુભવમાં લાગી શકાય છે હિંદુસ્થાનમાં હજી પણ ધણા ધમને એ પ્રમથ પ્રમાણભૂત છે તેનો આદેશ જો કે બધા ધર્મવાળા સર્વોચ્ચ રીકારતા નથી જતા બહુ જ કિંમતી છે એમ સ્વ કષ્ટ કરે છે વળી તે આદેશની અસર માત્ર વિચારમાં, તત્ત્વચિંતનમાં જ રહેતી નથી, પણ જીવનમાં પણ ધણી ઉપયોગી નીવડી છે. તેની અસરથી નાન અને ક્રિયા વિકાસ પામ્યા છે તે આદેશની અસરથી આ દેશની વિદ્યા-કળામાં ધણી વૃદ્ધિ થઈ છે એક મહાન પુરુષે હમણાં એવું પણ કહ્યું છે કે પ્રભુમય જીવન માટે જે આત્મજ્ઞાનની જરૂર છે તે સર્વ ગીતામાં મળી શકે છે આ કહેતું શબ્દશ ખરું માનીએ તો ગીતા પ્રત્યે આપણે વહેમને ઉત્તેજન આપ્યું ગણાય. આત્માનું સત્ય અનંત છે અને તે સર્વ ગીતામાં જ સમાયેલ છે એમ કહેવાય નહીં, જતા એટલું કહી શકાય છે કે આત્મ-પ્રાપ્તિના ધણા અને મુખ્ય માર્ગ તેમાં છે અને ગીતાનો ઉપદેશ આપ્યાને ધણા કાળ થયા છતાં અને તે કાળમાં તત્ત્વજ્ઞાનમાં અને તત્ત્વાનુભવમાં ધણા વિકાસ થયા છતાં હજી પણ ગીતા આપણને ધણા ઉત્સાહ આપી આગળ વધારી શકે છે હિંદુસ્થાનની બહાર પણ ગીતા જગતનું એક મહાન શાસ્ત્ર ગણાય છે, જો કે ત્યાં ગીતાના, યશ તરવ કરતા ગીતાના વિચારને પ્રધાનપદ મળેલ છે ત્યારે ગીતામાં એવું શું છે કે જેથી તેના તત્ત્વની, તેના નિચારની સર્વત્ર આદની અસર થઈ રહી છે ?

ગીતાના તત્ત્વજ્ઞાનથી અને તેના યોગથી, જે મુખ્ય આદેશ નીકળે છે એટલે કે, જે વિચારોથી ગીતા શરૂ થાય છે, જે નિચારથી ચાલુ રહે છે અને જે નિચારથી સમાપ્ત થાય છે તે એ જ છે કે જે ઉત્તમમાં ઉત્તમ, અતીતમાં અતીત આત્માનુભવની મનુષ્યના જીવન અને કર્મની સાથે, ઐક્યતા કરે છે, તે જે વસ્તુ વચ્ચે સમજણ કરવી સહેલી છે અને ધણા કરે છે પણ ઉત્તમ આત્મજ્ઞાન અને મનુષ્યની જીવનક્રિયા વચ્ચે સમજાતી કરવા માત્રથી જ ઉપદેશો સતોષકારક નિર્ણય લાગી શકશે નહીં ધણા એમ કહે છે કે આત્મજ્ઞાનથી નીતિમાન થઈએ એટલે મનુષ્યજીવન સફળ થયું બહારમાં તેના અંતરની કિંમત છે પણ તેનો મનુષ્યદૃષ્ટિથી મનુષ્યના વ્યવહાર માટે સારા મનુષ્ય જનવા જેટલો ઉપયોગ થયો, તેથી સામાન્ય મનુષ્ય સારો મનુષ્ય થશે, પણ તે પ્રભુ થશે નહીં તેવો અર્થ કરતાથી આત્માનું સમગ્ર સત્ય અને મનુષ્યના સમસ્ત જીવન વચ્ચે ઐક્ય થશે નહીં, ઉલટું તેથી જેટલી મુશ્કેલી ઝાઝી થાય છે તેટલી જ વધે છે તેમાંની એક મુશ્કેલી

તો એ જ ઉભી થયે કે સુદને પ્રસન્ને મનુષ્યે કેવી નીતિ રાખવી કે જે પ્રસન્ને ગીતા શરૂ થઈ છે અનુન સુદનો નીતિથી જ વિચાર કરે છે તે વિચાર કરે છે કે " એક બાલુ માગે ધર્મે લાડવૈયા તરીકે નાચક તરીકે, ગમ્મ તરીકે, સુદને મુખ્ય નેતા તરીકે શું છે ? આ સુદમાં ન્યાય અને અન્યાય વચ્ચે, સત્ય અને અસત્ય વચ્ચે મારો ધર્મ શું છે ? મનુષ્યનું કલ્યાણ કરવું એ મારો ધર્મ છે અને તેથી આ સુદમાં પડી પડ્યાનો સહાર થવા છતાં, સત્યનું, ન્યાયનું નવું ધર્મગમ્ય સ્થાપવું એ એક બાલુ મારો ધર્મ છે બીજી બાલુ નીતિની દૃષ્ટિએ, આવા સાધન વાપરના, આનું કર્મ કરવું તે વાપરના વાગે છે, દુષ્કર્મ લાગે છે, તેથી કુકર્મનો નાશ થાય છે, બેવરથા ટુટે છે, મનુષ્યજીવન અધિરખને છે " આ જે વિચારમાં નીતિના વિચારે જોર કરવાથી સુદ ઊડી રેવું તે જ ઉત્તમમાં ઉત્તમ ધર્મ તેને લાગે છે આત્મજ્ઞાનનો નીતિની દૃષ્ટિએ ઉપયોગ કરવાથી અર્થશાસ્ત્રમાં મન થાય છે કોઈને દુષ્કર્મ ન થાય તેનું કર્મ કરના વિચાર આવે છે કોઈ પ્રાણીમાત્રનો જીવ ન લેવાય તે જ ઉત્તમ ધર્મ હોય તેમ સમજાય છે નીતિની દૃષ્ટિએ એવો વિચાર આવે છે કે સુદ કરવું પડે તો પણ આત્મલાવથી કેવું એટલે અસહ્યમથી, સત્યામહથી, આત્મબળથી કરવું અને જો આ ઉપાય બાજુ જીવનમાં ફિજીયલ ન થાય અને અન્યાયનું સત્ય વગે તે પછી મનુષ્યની નીતિ તો સચવાને અને અન્યાયની સામે થવા એ પણ એક સદ્ગુણ છે, એમ માનવામાં આવે

બીજી દૃષ્ટિએ, એક દેશી તરવણીને સુદ વખતે એના વિચાર આવે કે, મનુષ્ય સમાજ પ્રત્યે ફરજ બંધા કરવી એ ઉત્તમ ધર્મ નથી, નીતિમાન થવું પણ ઉત્તમ ધર્મ નથી કારણ કે આત્મા એક જ અને તેને સુદની જરૂર નથી અને તેથી સમાર ઊડી, જીવન ત્યાગી, બધા હેતુ, કર્મ, એક બીજા પ્રત્યે ધર્મ વિગેરે ઊડી રેવા જોઈએ કારણ કે મનુષ્યના જન્મ, મરણ, મનુષ્યના જીવન, સ્વપ્ના જેવા છે અધ્યાત્મદૃષ્ટિએ તેનો કંઈ ઉપયોગ નથી અને તે પ્રત્યે ઉત્તમીન અથવા આત્મજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં આત્માનંદમાં મસ્ત થઈ રહવું જોઈએ

આ જે દૃષ્ટિનો તે તે સ્થાનમાં ઉપયોગ છે તેની ગીતા ના પાડતી નથી કારણ કે સમાજનું કલ્યાણ કરવાનું પણ ગીતા કહે છે સમાજના કર્મમાં જે બાજુ લેવા જોઈએ, તે લેવાનું કહે છે ઉત્તમ સ્વભાવ પ્રાપ્ત કરવામાં અર્થશાસ્ત્ર એક સાધન છે એમ કહે છે તેમ મોક્ષ માટે સસારત્યાગી સન્યાસી થવાનું પણ ગીતા કહ્યું કરે છે પણ છતાં તે આ સર્વ ધર્મની ઉપર નય છે સમસ્ત જીવન, સર્વ પ્રકારનું જીવન પ્રશ્નનું જ સ્વરૂપ બનેલું કરે છે એમ કહે છે અને મનુષ્યના સર્વ કર્મ અને આત્માનુભવથી પ્રાપ્ત થતા પ્રભુમય જીવનની એકતા કરે છે આત્માનુભવથી પૂર્ણ પુરોષોત્તમ થઈ કર્મ કરવાનું કહે છે અથવા જેવા બાનથી સર્વ કર્મ કરી પુરણ પુરોષોત્તમ થાય તે બતાવે છે

ભૂતકાળના સાક્ષી તો જ ઉત્તમ કેહી શકાય કે જે તે વખતોવખત મનુષ્યના કૃતિ નિચારને સહાય આપી શકે કારણ કે દરેક જાણે તે શાસ્ત્રના વિચાર ગમે તેવા અપૂર્ણ હાથે તોપણ તે શાસ્ત્રનાં મતને, તેના અનુભવને અસર થતી ન જોઈએ સત્ત્રયે કાળમાં સત્ય હંદુ જોઈએ

ગીતા એક એવું પુસ્તક છે કે જેને ધણા કાળ સુધી ધણી રીતે ઉપયોગ થયા છતાં તેનું સત્ય હજી જાણે તાજું જ હોય, તદ્દન નવું જ હોય તેમ હાથે છે કારણ કે મહાભારત વખતે કહે-શામા આવ્યા હતા તે જ આદેશ હજી અને હમેશા અનુભવમાં લાગી શકાય છે હિંદુસ્થાનમાં હજી પણ ધણા ધર્મને એ અન્ય પ્રમાણભૂત છે તેનો આદેશ જો કે બધા ધર્મવાળા સર્વોર્ગી રીતકારતા નથી છતાં બહુ જ કિંમતી છે એમ સ્વ કણન કરે છે વળી તે આદેશની અસર માત્ર વિચારમાં, તત્ત્વચિંતનમાં જ રહેતી નથી, પણ જીવનમાં પણ ધણી ઉપયોગી નીવડી છે. તેની અસરથી જ્ઞાન અને ક્રિયા વિકાસ પામ્યા છે તે આદેશની અસરથી આ દેશની વિદ્યા-કળામાં ધણી વૃદ્ધિ થઈ છે એક મહાન પુરૂષે હમણાં એવું પણ કહેવું છે કે પ્રમુખ્ય જીવન માટે જે આત્મજ્ઞાનની જરૂર છે તે સર્વ ગીતામાં મળી શકે છે આ કહેવું શબ્દશઃ ખરું માનીએ તો ગીતા પ્રત્યે આપણે વહેમને ઉત્તેજન આપ્યું ગણાય. આત્માનું સત્ય અનંત છે અને તે સર્વ ગીતામાં જ સમાવેલ છે એમ કહેનાય નહીં, છતાં એટલું કહી શકાય છે કે આત્મ-પ્રાપ્તિના ધણા અને મુખ્ય માર્ગે તેમાં છે અને ગીતાનો ઉપદેશ આપ્યાને ઘણો કાળ થયા છતાં અને તે કાળમાં તત્ત્વજ્ઞાનમાં અને તત્ત્વજીવનમાં ઘણો વિકાસ થયા છતાં હજી પણ ગીતા આપણને ઘણો ઉત્સાહ આપી આગળ વધારી શકે છે હિંદુસ્થાનની બહાર પણ ગીતા જગતનું એક મહાન શાસ્ત્ર ગણાય છે, જે કે ત્યાં ગીતાના શ્રેષ્ઠ તત્ત્વ કરતાં ગીતાના વિચારને પ્રધાનપદ મળેલ છે ત્યારે ગીતામાં એવું શું છે કે જેથી તેના તત્ત્વની, તેના વિચારની સર્વત્ર આદતી અસર થઈ રહી છે ?

ગીતાના તત્ત્વજ્ઞાનથી અને તેના યોગથી, જે મુખ્ય આદેશ નીકળે છે એટલે કે, જે વિચારથી ગીતા શરૂ થાય છે, જે વિચારથી ચાલુ રહે છે અને જે વિચારથી સમાપ્ત થાય છે તે એ જ કે જે ઉત્તમમાં ઉત્તમ, અતીતમાં અતીત આત્માનુભવની મનુષ્યના જીવન એને કર્મની સાથે, ઐક્યતા કરે છે, તે જો વગ્નુ વચ્ચે સમજાવ કરતી સહેલી છે અને ધણા કરે છે પણ ઉત્તમ આત્મજ્ઞાન અને મનુષ્યની જીવનક્રિયા વચ્ચે સમજાવતી કરવા માનથી જ છેવળનો સતોષજરક નિર્ણય લાવી શકતો નહીં ધણા એમ કહે છે કે આત્મજ્ઞાનથી નીનિમાન પદએ એટલે મનુષ્યજીવન સંજોગ થયું બનહારમાં. તેમ અર્થની કિંમત છે પણ તેનો મનુષ્યદષ્ટિથી મનુષ્યના બ્યવહાર માટે સારા મનુષ્ય બનવા જેટલો ઉપયોગ થયો, તેથી સામાન્ય મનુષ્ય સારો મનુષ્ય થશે, પણ તે પ્રભુ થશે નહીં તેવા અર્થ કરવાથી આત્માનું સમગ્ર સત્ય અને મનુષ્યના સમસ્ત જીવન વચ્ચે નૈકય થશે નહીં, ઉલટું તેથી જેટલી મુશ્કેલી ઝાઝી થાય છે તેટલી જ વધે છે તેમની એક મુશ્કેલી

તો એ જ ઉશી ધને કે યુદ્ધને પ્રસંગે મનુષ્યે કેવી નીતિ રાખવી-કે જે પ્રસંગે ગીતા શરૂ થઈ છે અમુક યુદ્ધનો નીતિથી જ વિચાર કરે છે તે વિચાર કરે છે કે " એક બાલુ મારો ધર્મ લડવા તરીકે, નાલક તરીકે રાખ તરીકે, યુદ્ધને મુખ્ય નેતા તરીકે શું છે ? આ યુદ્ધમાં ન્યાય અને અન્યાય વચ્ચે, સત્ય અને અસત્ય વચ્ચે મારો ધર્મ શું છે ? મનુષ્યનું કલ્યાણ કરવું એ મારો ધર્મ છે અને તેથી આ યુદ્ધમાં પડી ધણાનો સહાર થના છતાં, સત્યનું, ન્યાયનું નહીં ધર્મરાખ્ય સ્થાપવું એ એક બાલુ મારો ધર્મ છે બીજી બાલુ નીતિની દૃષ્ટિએ, આત્મા સાધન વાપરવા, આવું કર્મ કરવું તે વાપરવા લાગે છે, દુષ્કર્મ લાગે છે, તેથી કુટુંબનો નાશ થાય છે, અવરથા ટુટે છે, મનુષ્યજીવન અસ્થિર બને છે " આ જે વિચારમાં નીતિના વિચારે બેર કરવાથી યુદ્ધ છોડી દેવું તે જ ઉત્તમમાં ઉત્તમ ધર્મ તેને કાળે છે આત્મજ્ઞાનનો નીતિની દૃષ્ટિએ ઉપયોગ કરવાથી અર્થમાં પાળવા મન થાય છે, કોઈને દુષ્કર્મ ન થાય તેવું કર્મ કરવા વિચાર આવે છે, કાંઈ પ્રાણીમાનનો જીવ ન લેવાય તે જ ઉત્તમ ધર્મ હોય તેમ સમજાય છે નીતિની દૃષ્ટિએ એવો વિચાર આવે છે કે યુદ્ધ કરવું પડે તો પણ આત્મભાવથી કે તુ એટલે અસહકારથી, સત્યાગ્રહથી, આત્મભાવથી કરવું અને જે આ ઉપાય બાજી જીવનમાં ફરિજત ન થાય અને અન્યાયનું રાજ્ય નથે તો પણ મનુષ્યની નીતિ તો સચરાગે, અને અન્યાયની સામે થયા એ પણ એક સફળતા છે, એમ માનવામાં આવે.

બીજી દૃષ્ટિએ, એક દેવી તત્ત્વગાની યુદ્ધ વખતે એવા વિચાર આવે છે, મનુષ્ય-સમાજ પ્રત્યે કુળ અહા કરી એ ઉત્તમ ધર્મ નથી, નીતિમાન થવું પણ ઉત્તમ ધર્મ નથી, કાળજી કે આત્મા એક છે અને તેને યુદ્ધની જરૂર નથી અને તેથી સસાર છોડી, જીવન ત્યાગી, બધા હેતુ, કર્મ, એક બીજા પ્રત્યે ધર્મ વિગેરે છોડી દેવા નોંધએ કારણ કે મનુષ્યના જન્મ, મરણ, મનુષ્યના જીવન, સ્વપ્ના જેવા છે અધ્યાત્મદૃષ્ટિએ તેનો કાંઈ ઉપયોગ નથી અને તે પ્રત્યે ઉદાસીન થઈ આત્માનુભવના ક્ષેત્રમાં આત્માનંદમાં મસ્ત થઈ દરવું નોંધએ.

આ બે દૃષ્ટિએ તે તે સ્થાનમાં ઉપયોગ છે તેની ગીતા ના પાસતી નથી કાળજી કે સમાજનું કલ્યાણ કરવાનું પણ ગીતા કહે છે સમાજના કર્મમાં જે ભાગ લેવો નોંધએ, તે લેવાનું કહે છે ઉત્તમ સ્વભાવ પ્રાપ્ત કરવામાં અર્ધિસા એક સાધન છે એમ કહે છે તેમ મોક્ષ માટે નસારત્યાગી સન્યાસી થવાનું પણ ગીતા કહીને કરે છે પણ છતાં તે આ સર્વ ધર્મની ઉપર બંધ છે સમસ્ત જીવન, સર્વ પ્રકારનું જીવન પ્રવૃત્તિ જ સ્વરૂપ બ્યક્ત કરે છે એમ કહે છે અને મનુષ્યના સર્વ કર્મ અને આત્માનુભવથી પ્રાપ્ત થતાં પ્રજુમય જીવનની એકતા કરે છે આત્માનુભવથી પૂર્ણ પુરપોત્તમ થઈ કર્મ કરવાનું કહે છે અથવા જેવા ભાવથી સર્વ કર્મ કરી પુરપ પુરપોત્તમ થાય તે બતાવે છે.

મનુષ્યજીવનની બધી મુશ્કેલીઓનું મૂળ કારણ, આપણો ગુણવત્તુભરેલો સ્વભાવ છે, જે નિયમથી આપણું જીવન ચાલે છે તેનું અગ્નિ છે, અંતરમા-હૃદયમા જે સત્તા, સર્વ ક્રિયા કરે છે, તેના હેતુ ઉપર જે અમન રાખે છે, તેની વ્યવસ્થા જે સાચવે છે, તે સત્તા ગુમ રહે છે જો આપણા જીવન એક જ પ્રકારના સ્વભાવથી ધમધમ હોય એટલે કે જો બધા મનુષ્ય માત્ર તમોગુણી (૭૩) હોય અથવા રજોગુણી (પ્રાણમય) હોય, અથવા સત્ત્વગુણી (મનોમય) હોય અથવા શુણ્ણાતીત (પરમાત્મામય) હોય અથવા આ ચાર ભાવમાથી કોઈ પણ ભાવ, બીજા ભાવને પોતામા નિત્ય સમાવીને રહી શકતો હોય તો આપણને કાંઈ જાતની મુશ્કેલી પડે જ નહીં તમોગુણી અથવા રજોગુણી સ્વભાવનો ધર્મ સહેવાઈથી સમજી શકાય છે. સત્ત્વગુણી સ્વભાવ પણ શુદ્ધ મનથી તરત સમજી શકાય છે. શુણ્ણાતીત-આત્મભાવ પણ હંમેશા સ્વતંત્ર અને પૂર્ણ રહી શકે છે પણ તમોગુણી અને રજોગુણી હોવાથી પરગણે તેઓના જીવનમાં કાંઈ મુશ્કેલીઓ નડતી નથી. મનુષ્ય-મનોમય માત્ર સત્ત્વગુણી જ હોય તો પણ શુદ્ધ મનથી, મન અને શુદ્ધિને સતોષ મળે તેવું જીવન કરીએ, તો મુશ્કેલી મટી શકે છે. અને માત્ર આત્મભાવ જ સત્ય હોય તો પણ અનંત કાળ સુધી આત્મ-નૃસિંમાં રહેવાથી કાંઈ મુશ્કેલી આવે નહીં પણ મનુષ્યનું જીવન આ ત્રણ દોરાનું બનેલું છે —

૧ તમોગુણ-રજોગુણ મિશ્રિત ૨ સત્ત્વગુણી ૩ શુણ્ણાતીત

મનુષ્યજીવન આ ત્રણ દોરાનું ગ્રંથિ છે અને તેથી આ ત્રણ વચ્ચે શું સમઘ છે, પોતાના જીવનનો-પોતાના સ્વભાવનો શું હેતુ છે, પોતાને ક્યા જવાનું છે, શું કરનાથી પોતે પૂર્ણ થઈ શકે તેની તેને ખબર નથી તેના જીવનમા એક જ દોરો દેખાતો હોય તો કાંઈ મુશ્કેલી પડે નહીં પણ આત્મ વિચિત્ર કાંઈ કેવી રીતે ઉકેલવું?

શરીર (તમોગુણ) અને પ્રાણ (રજોગુણ) મનુષ્ય જીવનનો આધાર છે, કે જેને આધારે જીવન ચલે થાય છે, કે જેના ઉપર પોતે ઉભો રહે છે, જેના ધર્મ તેણે પાળવા પડે છે, જેને સતોષ આપવો પડે છે, જે આ પ્રત્યક્ષ કરીસે, શરીરમા રહેવાની તેની ઇચ્છા હોય તો શરીર અને પ્રાણનો ધર્મ એવો છે કે બગાડાના બે ભાગ, વજીઆ કરી શુદ્ધ કરી, ઇચ્છા પુરી કરવી, પરિવ્રજ વવારવો, અભિમાન રાખવું, શરીર, પ્રાણ અને અહકારને સતોષ થાય તેવું જીવન ગાળવું જગતનું શુદ્ધિબળ, નીતિધર્મ, અને આત્મધર્મ કે જે મનુષ્યને પ્રાપ્ત થઈ શકે છે તે પણ શરીર અને પ્રાણના ધર્મ રદ કરી શકે તેમ નથી તેમજ શરીર અને પ્રાણના હેતુ તેના સતોષના ઉપાય મનુષ્ય ન શોધે, કોઈ મનુષ્ય પ્રકૃતિને વશ ન જ થાય તેમ બની શકતું નથી

વળી શરીર અને પ્રાણ તદ્દન નિરૂપયોગી છે એમ નક્કી થઈ શકતું નથી. શરીર અને પ્રાણનો મનુષ્યજીવનમા જેટલો ઉપયોગ છે, જે કારણને માટે તે સ્વવામા આવેલ છે તે ત ૫ મનુષ્ય અનર્થ સમી રોકે તેમ નથી

અને વળી શુદ્ધ આત્મા કે જેનાથી મનુષ્યજનન મીનાય જીવનુ બધું તત્ત્વ સમગ્રપણે છે તેમાં પણ જ્યારે મનુષ્યજનની ચાલી નથી મળતી ત્યારે શુદ્ધિ પાછી હોય છે અને શરીર અને પ્રાણયુક્ત તમેગુણી અને રમેગુણી જીવન જ સ્વીકારે છે, તેને જ પૂર્ણ કરે છે તેથી તેના સતોપ માટે જ મનુષ્ય જીવે છે કોઈપણ પ્રકારે આપણે જ જીવવું, આપણી જ સત્તા વધે, આપણા જ રક્ષણ માટે લડાઈની સામગ્રીઓ ભેગી કરી આપણુ તમે-રમે-ગુણાત્મક જીવન દૃઢ કરવું એ આ કાળના મનુષ્યને મ્હોટો ધર્મ લાગે છે જીમ બધા ધર્મ દગમાડ માનવામાં આવે છે અને આ મ્હોટા ધર્મ પોષવાને માટે જ સાધનશ્રુત હોય તેમ માનવામાં આવે છે આ પ્રમાણે પરમથ જીવન તે જ મનુષ્યને માટે આ યુગમાં ઉત્તમ મનાય છે

શરીર અને પ્રાણ ધણી ઉપયોગી છે જતા તેનાથી જ માત્ર મનુષ્યજીવન રચાય નથી તેમ જ મન પણ શરીર અને પ્રાણનો નોંધ છે એમ નથી અને તેને પણ તેની નોકરીના બદલામાં થોડાંક સ્વાદ આપવા માટે રાખેલ છે એમ નથી શરીરનું સુખ વધારવા માટે જ મન રાખેલ છે એમ પણ નથી જેમ શરીર અને પ્રાણ મનુષ્યનો આધાર છે તેમ મન પણ મનુષ્યનો મ્હોટો આધાર છે મન મનુષ્યનું રૂપ છે, મન જેમ જેમ કેળવણી પામતું જાય છે તેમ તેમ તે શરીર અને પ્રાણને પોતાના નોકર કરે છે, પોતાના જરૂરી સાધન કરે છે- કે જે વિદ્યારૂપ પણ થાય છે કારણ કે નહીંતર મુક્તિનીઓ ઉભી થાય નહીં મન પોતાના સતોપ માટે અને પોતાના વિકાસ માટે શરીર અને પ્રાણને વાપરે છે તેથી મનુષ્યનું મન આવા કેટલાક ભાવ ઉત્પન્ન કરે છે —

૧ રમેગુણી-કાળી ૨ તમેગુણી-આશ્વસ ૩ શુદ્ધિનાં ૪ લામણીનાં ૫ નીતિવાળું ૬ વિચારવાળું ૭ પ્રેમમય ૮ નિચલાં

વળી તે આ દરેક ભાવને ઉત્તમ કરના મથે છે, તેના ઉચ્ચ સ્વભાવનો રસ આપવા મહેનત કરે છે પણ તેના પ્રાણ અને શરીર તેને વિદ્ય કરે છે આપણને પરમાર્થની ભાવના થાય છે પણ આપણુ જીવન તે પુરી થવા હેતું નથી આપણને નીતિવાન થવાની ઇચ્છા થાય છે પણ આપણુજનન તે ઇચ્છા પુરી થવા હેતુ નથી. પ્રેમમાં પણ પરિપૂર્ણતા મળી શકતી નથી

કરણ, દયા પણ જોઈએ તેટલી સારા પ્રમાણમાં વધારી શકતા નથી વળી જગત્તા સર્વ ભોગો, શરીર અને પ્રાણના સતોપ માટે મેળવવા મહેનત કરીએ તો તે પણ મળતા નથી મનુષ્યની શુદ્ધિ આ પ્રમાણે એક પણ ભાવ ઉપર જ્ય મેળવી શકતી નથી તો બધા ભાવ ઉપર શી રીતે મેળવી શકે? અને તેથી જ શુદ્ધ શુદ્ધ ધારા, ધોરણ, ધર્મ, 'મમ, નિમમ, નીતિ, સત્ય, અસત્યના માર્ગ, આનંદ, પ્રેમ, દયા, કંઠણ, એકતા, સ્વતંત્રતા, સ્વાધીનતા, ભોગ, શક્તિ, સુખ, દુઃખ વિગેરેના ધર્મ પોતાની શુદ્ધિ પ્રમાણે ધરી પોતાના જીવનમાં મનુષ્ય ઉતારવા મથે

શુદ્ધાત્મીત સત્ય તો અતીત જ રહે છે આપની શક્તિની બહાર જ રહે છે, કોઈક જ સામ્યસાળી પુરૂષ તેની નજીક પહોંચી શકે જ મનુષ્ય સમાજ તો ઉપરમનો કોઈ પરિ-

મિશ્રન ધર્મ જ રીકાર કરે છે અને તે જ પૂર્ણ હોય એમ માની બેસે છે આ પ્રમાણે મનુષ્ય-જીવન આમ તેમ ઘસડાય છે, સત્ય પકડી શકતું નથી, પોતે નકકી કરેલ આત્મા જ સત્ય હોય તેમ માની તેમા જ જીવન વ્યતીત કરે છે અને મન, પ્રાણ અને શરીરના ધર્મ ભાગે છે. આમ જ થાય છે તેનું કારણ આત્મા અને મન, પુરુષ અને પ્રકૃતિ ભુદા જ જોવામા આવે છે અથવા મનને મનુષ્ય જીવનના રહસ્યની ખગર પગી નથી તેથી આમ બને છે મનુષ્ય-જીવનનું ખરૂં રહસ્ય તો મનની ઉપર જ રહ તપાસ કરીએ ત્યારે જ ખગર પડે છે

મનની ઉપર જે વસ્તુ છે તેની મનને કાષ્ઠક ખગર પડે છે, પોતાના મનોરથ ઉત્તમ કરવામા મન આ વસ્તુ થોડી ઘણી જાણે છે, પકડે છે અને તેનો કાષ્ઠક અનુભવ લે છે, પણ તે વસ્તુ મનની ઉપર છે, સ્વતંત્ર છે, અતીત છે, અગ્રાધ છે, અનંત છે, એક છે તેને જ અમે પરમેશ્વર પરમાત્મા પરબ્રહ્મ કહાયે છીએ આ વસ્તુને જ જાણવા માટે, તેમા પ્રવેશ કરવા માટે, તેની સાથે જોડાના માટે, તેને પોતાની કરવા મન મથે છે કાષ્ઠક પણ રીતે તેની સાથે સંબંધ બાંધવા છાગરે છે અથવા પોતે તેમા લય થઈ જવા છાગરે છે

મુશ્કેલી એ કે આ આત્મા શુદ્ધભાવે મનથી એટલા અતીત છે, જીવનથી એટલા અવ્યક્ત છે કે તેનું સ્વરૂપ મનથી ગ્રહણ થઈ શકતું નથી જ્યારે તે મનથી ગ્રહણ થઈ શકતું નથી ત્યારે પ્રાણ અને શરીરમા તેનો સ્વભાવ ઉતારવો કેટલો મુશ્કેલ હોઈ શકે તેથી જ, કેટલાક મનુષ્યો સસાર ત્યાગી સન્વાસ લઇ આવા અગમ્ય સ્વરૂપમા લય થવા પ્રયત્ન કરે છે. જેમ જડનાદી આત્માને છોડી શરીર અને પ્રાણના સુખમા લય થવા પ્રયત્ન કરે છે તેમ તેઓ માને છે કે મનુષ્યજીવનથી આત્મા અલગ હોવાથી જીવન મુદી નિર્વાણ પામતું તે જ ઉત્તમ ગતિ છે તે વખતે કાંઈ જીવન રહે તો તે જ્ઞાન નિર્વાણ પામવાની તૈયારી કરવા જેટલું જ ઉપયોગી મનાય છે અને પ્રાણ અને શરીરના ધમની મન ઉપર અસર થતી હોવાથી તે મુશ્કેલી મટાડના અધ્યાત્મમાર્ગમા મનુષ્ય આત્માને મનોમય સત્ત્વગુણી-સદ્ગુણી મનાવવા પ્રયત્ન કરે છે અને સત્ય, અસત્ય, પ્રેમ, દયા, એક્યતા વિગેરેના ધર્મ આવા સત્ત્વગુણી વિશાળ મનથી નખી કરે છે આના મનોરથ જીવન મુધારે છે, આત્મા એક છે એવું જ્ઞાન આપે છે અને તેથી સર્વ પ્રાણીમાત્ર એક છે એમ પણ ખગર પડે છે આના પ્રકારના આત્માજીવનનો મનથી ઉપયોગ કરવાથી, તેનો સમાજના ધર્મ પ્રમાણે ઉપયોગ કરવાથી અને આનુ નીતિ અને વ્યવહારનું મિત્રણ કરવાથી અને તેને લગતી ક્રિયાઓ ધર્મથી જળનના મહોદા ધર્મો ઉપર થયા છે દરક ધર્મ કાષ્ઠક જીવ મેળવી છે, વધારે તેજ મેળવે, વધારે સારો આત્મધર્મ પુતાવ્યો છે પણ તેઓએ પૂર્ણ જીવ મેળવી નથી તેઓએ માત્ર સમજીતી કરી છે અને તેથી જ્યારે તે ધર્મો મનુષ્યજીવનના ઉપયોગમા લેવામા આવે છે ત્યારે નિષ્ફળ જાય છે મનુષ્યજીવનની મુશ્કેલીઓ ઝોગી થતી નથી પણ વારવાર ગભીરરૂપે પ્રગટ થાય છે જેમ કુશ્મેનું મહાભારત યુદ્ધ થયું તેના બુદ્ધ આત્મા કરે છે બુદ્ધિ અને મનને આ પ્રમાણે આત્મ-ભાવનાનું કરનાથી બુદ્ધિ અને મન પોતે જ નાશ પામે છે બાતમા એવું જ કોઈ તત્ત્વ રહે

છે કે જે મનુષ્યજીવનનો પોતામાં અત લાવે છે છતાં તે જીવન બીજામાં આપુ જ રહે છે અને તેનો સર્વત્ર અત આવતો નથી સુદ્ધિને પણ આત્મમય કરવાથી, મનુષ્યે નકર કરેલ ધર્મના કાલુનો પ્રમાણે તે જે કાર્મિક જીવ મેળવે છે તેપણ મનુષ્યજીવનની નિષ્ફળતા બતાવે છે અને કહે છે કે આ શરીરમાં અથવા આજના મનુષ્યજીવનમાં નિર્વાણ મળી શકે એમ નથી પણ મનુષ્યજીવન છોડવાથી જ, સ્વર્ગે અથવા નિર્વાણનું સુખ મળે છે, કારણ કે ત્યાં જ પ્રભુમય જીવન છે.

આથી ગીતાનો આદેશ મુરુકેલી મટાડે છે આત્મા, પરમાત્મા, પરમેશ્વર, જીવ, જગત, પ્રકૃતિ વિગેરેનું સત્ય બનાવી ઉપનિષદનું દોહન કરી મનુષ્યના જીવનપ્રતિ અને મનુષ્યના સર્વ કર્મ પ્રતિ ગીતા આદેશ આપે છે મનુષ્યના મનને જેટલી મુરુકેલી લાગે છે તેટલી બધી ગીતા મટાડે છે એમ અમે કહેતા નથી અગાઉના મનુષ્યના મન જેવાં હતા તેના પ્રત્યે ગીતા કહેતી હોવાથી હમણાં સમર્પિતજીવનના ઉદારમાં જે મુરુકેલીઓ નડે છે તે કમ મટાડતી તે ગીતા બનાવતી નથી ગીતા એક બ્રહ્મ પ્રત્યે જ કહેવામાં આવેલ છે કે જે બ્રહ્મ આત્મજ્ઞાનને આટે, આત્મભાવથી મનુષ્યજીવન સુધારવા તૈયાર થયે ન છે, અને બીજા મનુષ્ય માટે ને આત્મ વિકાસના માર્ગ, નિયમ વિગેરે બતાવે છે તેનો આદેશ બીજા કેટલાક જુનાસા કરે છે પણ તે સર્વનો મુખ્ય હેતુ તે સર્વથી અતીત વસ્તુ સમજાવવામાં જ રહે ન છે કે જે વસ્તુ કેઈ ભાગ્યશાળી યુરોપે જ પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે ગીતાનો આદેશ —

(૧) રમેશુણી અને તમેશુણી મનુષ્યને એમ કહે છે કે તું એમ માન કે ખવા પ્રાણી-માન એક પ્રભુની સત્તાથી ઉત્પન્ન થયા છે પણ તે સત્તા માપાવી પ્રભુની છે તેથી માન-સિક સુખમાં જ રમવાથી તે માપા તને વધારે દાકમે, તાર અજ્ઞાન વધશે અને તને સત્ય અને જીવનના હેતુ મળશે નહીં અને તેમ કરી જીવનું સત્તા મેળવતી, ધર્મના પુરી કરવી, બીજા રાખવું, અલકાર રાખવો અને સ્વાર્થ માટે જ જીવન ગાળવું એ અસુરનો સ્વભાવ છે અને તે સ્વભાવથી જીવન અધમ થતું જાય છે તમેશુણી અને રમેશુણી સ્વભાવવાળાએ, ધર્મથી પોતાની ઇચ્છા વશ રાખી પોતાનો સ્વભાવ પોતાને તાણે રહે અને સમાજનું કલ્યાણ કરે તેવો કરવો જોઈએ.

(૨) જે મનુષ્ય વિચાર કરી શકે તેવો, નીતિમાન, સાત્વિક, સમાજના અને કુળના ધર્મને અનુસરે તેવો દોષ તેના પ્રતિ એમ કહે છે કે આ તારો ધર્મ જરૂરી છે, ધર્મ પાળવો જોઈએ, પણ તે જ માત્ર પરમ સત્ય નથી મનુષ્યે એક અમર, સનાતન ધર્મ પણ પ્રાપ્ત કરવો જોઈએ અને તે પ્રાપ્ત કરવા માટે મનથી ધાર્યેના ધર્મથી અતીત થવું જોઈએ, અલકાર છોડવો જોઈએ, તારા કમ પ્રભુને સોંપી તેના સ્વરૂપમાં રહેવું જોઈએ મન તણ શુણની અસર નીચે રહે છે તે તણ શુણના ધર્મને અનુસરે છે પણ જીવનની અતિમ મતિ ધર્મર થવાની છે, મુક્ત થવાની છે અને તે આત્માની સતતવ્રતા જાણવાથી જ પ્રાપ્ત થશે જે પ્રભુ સર્વ ધર્મથી અતીત છે તેને મળવા માટે મનના ધર્મથી અતીત થવું જોઈએ.

પ્રતિવ્રતા સતિએ. (સચિત્ર) ૬ ૪-૦૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

(૩) જે મનુષ્ય માત્રાના નિર્ગુણ સ્વરૂપમા લય થના ઈચ્છે છે, જે જીવન અને કમ ત્યજના તૈયાર છે, તે જ જીવનનો હેતુ છે એમ જે માને છે તેના પ્રતિ ગીતાનો એ આદેશ છે કે તમે જે માર્ગ સ્વીકર્યો છે તે પ્રભુપદ પ્રાપ્તિનો એક માર્ગ છે પણ ધણો મુશ્કેલ છે, કર્મ ન કરના એ ધર્મ જગત પામે, જગતના અનુકરણ માટે બનાવવો તે ધણુ જોખમભરેલું કામ છે આ માર્ગ મોટો છતાં મનુષ્યને માટે ઉત્તમ નથી આ જ્ઞાન સત્ય છતાં સમગ્ર સત્ય નથી

અનત અવ્યક્ત પરમેશ્વર સ્વરૂપ તે માત્ર અવ્યક્ત, અસગ, નિર્ગુણ નથી પણ અર્થિસા, આ જગતમા, મનુષ્યમા, સર્પમા, વ્યક્ત થયેલ છે, પ્રગટ થયેલ છે અને તેથી તેનો અવ્યક્ત સ્વરૂપે અનુભવ કરના ઉપરાંત વ્યક્તિરૂપે અનુભવ કરવો જોઇએ એટલે જગતમા, મનુષ્યમા, સર્પ પ્રાણીમાત્રમા, સર્પ, સર્વ પ્રકારના સ્વભાવમા અનુભવ કરવો જોઇએ એટલું જ નહીં પણ સર્વ ક્રિયામા, સર્વ ક્રિયાથી, બુદ્ધિથી, હૃદયથી, ઇન્દ્રિયથી, પ્રાણથી પણ તેનામા લગણુ જોઇએ અને તેમ ધાય તો જ મનુષ્યને આત્મા, પરમાત્માના સ્વરૂપ અને તેનો સ્વભાવ સમજી શકે અને તેની મનુષ્યને રૂપે જે ક્રિયા યાય છે તે પણ સમજી શકે આ પ્રમાણે પ્રભુ જેવો બની એટલે સાદસ્ય મુક્તિ પામી, પ્રભુનો સ્વભાવ પ્રાપ્ત કરી, એટલે સાર્થક મુક્તિ પામી સત્પદ બની પ્રભુનું ધર્મરાજ્ય જોગવી આનંદ લઇ શકાશે કે જે રાજ્ય કમથી, ભક્તિથી અને જ્ઞાનથી મળી શકશે વળી તે જગતનો ઉદાર થાય તેના પ્રભુના કર્મનાળા કરતો રહેશે આંહી જે કર્મ ધાય છે, જે અર્પણ થાય છે અને જગતમા જે જીવન વડાય છે તે સર્વનો તે જ હેતુ છે આ ઉત્તમમા ઉત્તમ આદેશ પહેલા મહાત્માઓ કે જે તે નિર્ભયતાથી પાળી શકે તેના પ્રતિ છે, જ્ઞાની, કર્મી, ગ્રેમી કે જે પ્રભુના સર્વ રૂપમા રમી શકે છે, પ્રભુને માટે જ જીવે છે, તેના માટે જ કર્મ કરે છે એટલે જગતમા સર્વને માટે જીવે છે, અહંકાર છોડી પ્રભુની આજ્ઞા પાળે છે તેના પ્રતિ છે આવી આપણને એક મહોદ્દ વચન મળે છે કે જેનો આપણે વિશાલ અથ કરી શકીએ છીએ—પ્રારણ કે જે મનુષ્યનો ઉદાર થઇ શકતો હોય તો મનુષ્ય સમાજનો શા માટે ન થઇ શકે ?—તે વચન એ છે કે બધા મનુષ્ય—જો તેમની છત્ર હોય તો—પાપીયા પાપી પણ, આ યોગમાય ગ્રહણ કરી શકે છે અને આત્મસમર્પણથી અને અત્યંતી પ્રભુમાં આત્મ ગ્રહણથી તેમા દુર્ભિજ્ઞ થાય છે નિશ્ચયની જરૂર છે, ગ્રહણની જરૂર છે, પ્રભુના સ્વરૂપમા ગ્રેમ, અને તેનું સ્વરૂપ—તેનો સ્વભાવ પ્રાપ્ત કરવાનો ઉત્સાહ જરૂરનો છે કારણ આપણે તેના જ અથ છીએ, તેનો સ્વભાવ પણ આપણામા (અવ્યક્ત) રહેલ છે તેથી તે પણ વ્યક્ત કરી સર્વ પ્રકારથી આપણે પ્રભુમય થઈ પ્રભુ બનવું જોઇએ *

* આર્ય પત્રમા પ્રગટ થયેલા બાણુ અરવિંદ ધોળના અર્થે લેખનો અનુવાદ—ગોપીનાથ

આપણી સ્ત્રીઓની ઉંચી કેળવણી.

લેખક - રા. સાકરવાલ અમૃતલાલ દવે, ખી એ

અસાધ્ય વદિ ૩ ના “ નવજીવન ” ના અ કમા રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ વિષેના લેખમા સ્ત્રીઓની કેળવણી વિષે થોડા વિચાર દર્શાવેલા છે સ્ત્રીઓની કેળવણીનો ઉદ્દેશ, વિદ્યા, તેમ જ ઠમનેા વિચારપૂર્વક નિર્ણય થવો જોઈએ એવું એમા સૂચન પણ છે આ મહત્ત્વના વિષયપર ચુજરાતના સદુ દિતચિન્તકોએ-ખાસ કરીને કેળવણીના વિષયમા રસ લેનાર સ્ત્રીપુરુષોએ-પોતાના પાકદ વિચાર પ્રગટ કરવા જોઈએ, એટલું જ નહિ પણ તેને અમતમા મૂકવાના વ્યવહાર પણ ઉપાય સૂચવવા જોઈએ

આ નમ્ર લેખમા આપણી સ્ત્રીઓને ઉંચી કેળવણી આપવાની જરૂર છે કે નહિ, અને હોય તો તે કેળવણીનું સ્વરૂપ કેવું હોવું જોઈએ, એ વિષયપર કંઈક કહેવા ધાર્યું છે

પ્રથમ તો, ઉંચી કેળવણી એટલે શું ? નહિ જ્ઞાનેન સદસ પવિત્રમિદં વિચરેતે। જ્ઞાન જેવી પવિત્ર વસ્તુ આ જગતમા ખીજી કોઈ નથી આ બહુ મળીર અર્થવાળું વાક્ય છે, અને મનુષ્યના આત્માની ઉન્નત દશાને અર્થે થોજેલું છે મનુષ્યના આત્મામા વિગભાવ હોઈ શકે નહિ, અને તેથી પુરુષનો તેમ જ સ્ત્રીનો આત્મા તો એવું સ્વરૂપ છે જ્ઞાનથી આત્મસુખ મળે છે, અને તે સ્ત્રી વા પુરુષને સરખા પ્રમાણમાં જ મળે છે એટલે જોને આપણે હાન ઉંચી કેળવણી (Higher education) કરીએ છીએ, તે પ્રાપ્ત કરવાનો જોઈએ અધિકાર અથવા જોઈએ જરૂર પુરુષને છે, તેટલી જ સ્ત્રીને પણ છે આ બહુ સરળ તર્ક છે, કેમ કે આત્મસુખ અથવા જ્ઞાન બંને સરખા જ ઉપકારક છે આવી રીતનો નિષ્પક્ષપાત વિચાર કરનાર કોઈ પણ પુરુષને એમ ના થવું જોઈએ, કે સ્ત્રીઓને ઉચ્ચ કોલેજના જ્ઞાનની જરૂર નથી, કે તે પ્રાપ્ત કરવાનો તેમનો અધિકાર નથી જે આનન્દજ્ઞાન યાગ-સાદક્યને સુખ આપતું હતું તે જ જ્ઞાન મૈત્રીથીને કે માર્ગને પણ તેવો જ આત્માનુભવ કરાવતું હતું એમ આપણે વાંચીએ છીએ, સારે તે જ જ્ઞાનની અર્ચામા-જ્ઞાન મેળવનાના અધિકારમા-વિમત્તેને આપણે કેમ સ્થાન આપી રાખીએ ?

હવે, ઉંચી કેળવણી અથવા ઉચ્ચ જ્ઞાન સ્ત્રીઓને પણ જરૂરનું જ છે, એમ સ્વીકાર્યા પછી વિચારવું એ રહ્યું કે એ કેળવણીનું સ્વરૂપ કેવું હોવું જોઈએ ? આ પ્રશ્નના નિર્ણયમા વ્યવહાર હદાપણ બહુ જરૂરનું લાગે છે અવગત, કોઈ છુટક રૂટક સીમ્લિફિકેને જ્ઞાનના અગાધ અને વિશાળ પ્રદેશમા થયેલ વિચારનાનો સંપૂર્ણ અધિકાર છે એમા મતભેદ હોવો ન જોઈએ એ સિદ્ધાન્ત કમૂન નહિ કરનાર પુરુષ પોતે સ્વાર્થી છે એટલું જ સિદ્ધ કરી આપે છે પરંતુ જ્યાં આખા સમાજનો પ્રશ્ન ચર્ચાિતો હોય ત્યાં અપવાદ નહિ પણ નિયમ ઘડાવો જોઈએ. આપણા દેશની સ્ત્રીઓને સામાન્ય રીતે કેવું જ્ઞાન હોય તો તેઓ સુખી થાય,

અને ખીજને સુખી કરે ? જે જ્ઞાન કેટલી ઉંચી કક્ષાએ સામાન્ય રીતે જવું જોઈએ ? અને એ જ્ઞાનના માર્ગ કેવા હોવા જોઈએ ? આવા પ્રશ્નોના સતોષકારક ઉત્તર આપણે ધડના જોઈએ

આપણી હાલની ત્રિવિધિ જોતાં એ પ્રશ્નોના ઉત્તર અમુક વ્યક્તિએ નહિ, પણ શિષ્ટ જનોના મંડળોએ, ધડના ઇષ્ટ લાગે છે કેમકે એમ થાય તો જ તે સમાજના મોટા ભાગને રૂચે તેવા થવાનો સભન છે અમુક વ્યક્તિની પોતાની જ ધૂન સર્વમાન્ય થઈ શકતી નથી, કદાચ એમાં બહુ જણવું સુખ પણ સમાયેલું હોતું નથી

છતાં આ નિયમપર મદારા નમ્ર અભિપ્રાય રહ્યું કરવાનું હું સાહસ કરે છું પ્રથમ, સ્ત્રી-ઝોની ઉંચી કેળવણીમાં આપણા દેશનું ઉંચામાં ઉચું સાહિત્ય સ્વારા પ્રમાણમાં હોવું જોઈએ ઉંચામાં ઉંચું સાહિત્ય મોઢવાને વિસાળ સંસ્કૃત સાહિત્ય તરફ દૃષ્ટિ કરવી જ પડશે, તે સાથે આપણી ગુજરાતી સાહિત્યસામગ્રી પણ રહ્યું કરવી જોઈએ આ સ્ત્રીઓની ઉંચી કેળવણીનો સવાલ છે, એટલે જગતના સાહિત્યમાંથી પણ અમૃતપાન થવું જોઈએ અને તે કરવાને માટે હાલ તુરત તો (નવા સુધી જગતનું સાદું સાદું સાહિત્ય આપણી બાપમાં આપણે ઉતારી શકીએ નહિ ત્યાં સુધી) અગ્રેજ સાહિત્ય પણ ઓછું અગત્યનું નથી જ એટલે સરકૃત, ગુજરાતી, ને અગ્રેજ એ ત્રણે સાહિત્યની રસસામગ્રી તૈયાર થવી જોઈએ

ખીલુ, વિજ્ઞાન અને શૃંગારાઓનું રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન ધણુ આવશ્યક છે આપણા ધરતુ અજ્ઞાન, આપણા સમાજના વહેમ, વગેરે આથી જ ટળગે, અને અંધણી સસાર વધારે મોઢાશભર્યો પણ થશે

ત્રીજું આપણા દેશનો આજ સુધીનો ઇતિહાસ અને તેપરથી લેવાના અનેક બોધ પણ તારની કહાડના પડે જૂનકાળના અરપટ જ્ઞાને ભરિખનો પ્રવાસ સપૂર્ણ લાભદાયક નથી થઈ શકેતો એ સહુ સમજે છે

વળી, ધર્મશિક્ષણનો વિકટ પ્રશ્ન તો રહ્યો પડેલો જ છે ધર્મશિક્ષણ જોઈએ એવું હવે ધણું કહ્યું કરે છે, પણ તેના માર્ગમાં એકમત નથી આસપાસની સ્થિતિમાં ધર્મ પ્રવેશ ન કરે, ત્યાં સુધી ધર્મશિક્ષણ બહુ હવેલમક ન થાય, એ પણ સર્વમાન્ય વાત છે

આ બધા જ શિક્ષણમાં અન્તર્ગત સત્ત્વ એ છે કે આપણી સ્ત્રીઓનું આપત્ત સમવાય રહે એવા ઉપાય યોજના મંદિરનું હિત કરવાના અરુર તેમના હૃદયમાં પ્રેરે એવું સિયન એ શિક્ષણને થવું જોઈએ તેમ થશે ત્યારે ભવિષ્યની પ્રજામાં આપણી આજની નિર્મળતાઓ નહિ માનમ પડે, એની આશા સકારણ લાગે છે

આપણી સ્ત્રીઓની કેળવણીનું વાહન સ્વભાષા જ હોવી જોઈએ એ હવે કહેવાની જરૂર રહી નથી. આ મિનકુન સહેલી વાત સિદ્ધ કરવાની ફરજ પડે, તો તે આપણી અધમ દશા સૂચવે છે સ્વભાષા તેમ જ પરભાષા બંને દ્વારા શિક્ષણ આપવાનો મદને કંઈક અનુભવ થયો છે, એની વચ્ચે આસમાન જમીનનું અન્તર છે, એકથી જેટલી સરળતા થાય તેટલી ખીમતી

રિપમતા ઉત્પન્ન થાય છે, એકથી જેટલો માનસિક ત્રમ થઈ છે તેટલો બીજાથી વધે છે
આપણા દેશમાં જ આ પ્રકારે મર્યાદામાં કાલકેષ થાય છે

જેમ સિદ્ધાંત તેમ પરીક્ષણ પણ સ્વભાષાદ્વારા જ થવું જોઈએ, જે જે વિચાર સ્વભાષામાં
ન દર્શાવી શકાય, તે તે આપણા નથી એ સ્પષ્ટ છે

ઉવટે, આપણી સ્ત્રીઓને યોગ્ય ઉચી કેળવણી આપવાને માટે, અને તે પણ આપણા
આદર્શો પોતે એવી આપણી દમે આપવાને માટે ગુજરાતમાં અનેક સચલન થઈ રહ્યા છે એ
સર્વથા હિતાવહ છે એ પ્રવૃત્તિઓ સન્માન્ય દોરાય એટલી પ્રાથના આપણી પ્રાપ્તિન દમે કરીશું —

વિમાનિ દેવ સવિતરુરિતાનિ પરમુત્તમ । ચક્ર મદ તમ ભાસુત ॥

સકળ વિશ્વને સરજનાર હે પ્રભુ ! અમારા બધા દુષણો દૂર કરી અમારું કલ્યાણ કરો

વિચિત્ર વીલ.

એખ-રા પુષ્કરરાન વામનરાવ મહેતા, એમ એ, એમએન બી

(ગયા અ કથી અનુસવાન)

પ્રકરણ ચોથું

અનન્ત અને સીરીન.

મીસ વીરીન દસ્તુર જ્યારે પોતાના કાકાની પાસે “ બીધમપ્રતિષ્ઠા ”ના બદનામા
વધારે રકમ માગવા આવી ને ધનજયે તેો છુતકારી કહાડી, ને જ વખતથી, અનન્તરાયછત્રું
દીન મીસ દસ્તુર તરફ ખેચાયુ હતું, અને, તે કારણે અનન્તે, મીસ દસ્તુરની બધી એપડીઓ
વાચી કહાડી હતી તેને પરિણામે તેના અન્ત કરણમા મીસ દસ્તુર માટે માન અને પ્રેમની
ભાગણી ઉત્પન્ન થઈ હતી મીસ દસ્તુર જીતતી છે અને પાછી મુબાઈમા આવેની છે એવું
જ્યારે અનન્તે જાણ્યું ત્યારે તેણે મીસ દસ્તુરને મળવાને પહેલી તક રોકી મીસ દસ્તુર
મુબાઈમા આવી તેને બીજી સ્વધારે દસ વાગે અનન્ત લેડી પેમાસ્તરના વાલકેશ્વરના બગ-
લામાં હાજર થયે. મીસ દસ્તુર અને લેડી પેમાસ્તર નાસ્તો કરી મપ્પા મારતાં બેઠાં હતાં
સા બન્નરે બારણું ઉઘાડી અનન્ત રાખજીને અન્દર દાખલ કર્યો

“ જોહ ! કેમ છો મીસ દસ્તુર ? ” તેણે આવતાને વાર હાથ લગાવી વીરીનને પુછ્યું

“ તમે કેમ છો ! મી. રાખજી ? ” વીરીને જવાબ આપ્યો “ પરેલાં મહેને ઓળખાણુ
કરાવા દો મી. રાખજી, આ લેડી પેમાસ્તર “ લેડી પેમાસ્તર, આ મી અનન્તરાયજી ”
અનન્ત નમ્યો અને ખુસ્તી ઉપર બેસે

“ હું બહુ બહેનો તો નથી આવ્યોને ? મેં ધાર્યું કે તમે નામ્નો કરી રહ્યા હોગ ”

ગુનામગિરીનો ગજળ (સચિત્રવાર્તા) ૩ ૨-૦૦ • એન એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુબાઈ

“કંઈ નહિ મી રાયજી” લેડી પેમાસ્તરે કહ્યું “જરા મ્હા લેરો ? શીરીન, મી રાયજીને મ્હા આપ ” અનન્તે પોતાની મરજી ઉપરાત મ્હા પીધી પણ પછી જધા મુગા યર્ડ ગયા વાત કેમ શરૂ કરધી તે કાઠને મુજ્યુ નહિ.

“તમે ઘર કેરી રીતે ગોધી કહાડ્યુ મી રાયજી ?” લેડી પેમાસ્તરે આખરે વાન છેડી “મેં દાઢમ્સ ઓંદ ધન્ડીયા ‘ઘરજુક’ માથી જોઈ કહાડ્યુ અને અત્યારે અહીં આ-ઓ ”

“પણ હું આરી છુ એમ તમે કેમ જાણ્યુ ?” શીરીને પૂછ્યુ

“મેં ગઈ કાલના ‘સાજવર્તમાન’મા વાચ્યુ હતું મેં તો ખાત્રીથી ધાર્યું જ હતું કે તમે કુખી ગયા હરો તમે ગયા પછી હું તમારે ઘેર ગયો હતો પણ તમે તો ઉપડી ગયા હતા તમારી આકરે કહ્યું કે ‘કાગાર’ રીમરમા તમે ઉપડી ગયા હતા-ક્યાં તેની તેને ખબર નહોતી પછી ‘કાગાર’ જુઝાના સમાચાર જાણ્યા તેમા જે ઉતાડ્યો કુખી ગયા તેના નામ જપાયા હતા તેમા મેં તમારૂં અને સર જમરોડ પેમાસ્તરનું નામ પણ વાચ્યુ હતું. તે વખતથી મેં તમારી આશા છોડી હતી પણ ગઈ કાને સાગે જ તે પાઠી સજનન થઈ ”

“મારે વાસ્તે આટલી લાજણી ધગવાના માટે હું તમારો ઉપકાર માતું છુ ” શીરીને સમાતા વ્યુ “હું જાણતી નહોતી કે તમે મને મળવા આવવાના હતા, નહીંતર હું સરનામુ ફરી જાન જઈ નહીં જે થયું તે થયું તમે શરૂતા જગતા પાછા આવ્યા તેટલો પરમેશ્વરનો પાડ માતું છુ પણ હમણાં ને હમણાં જ પાછા એકન નહિ જવાના હો ”

“કંઈ નાકી નથી હાલ તરત તો હું દરિયાથી કટાણી ગઈ છુ ”

“ના, ના હમણાં એ એક જવાની નથી ” લેડી પેમાસ્તરે વચમા જ કહ્યું, “હમણાં તો તે મારે ત્યાં જ રહેનારી છે મીસ શીરીને જ મારા મ્લીની જીવગી બચાવી તે તમને ખબર હરો હવે શીરીન, મી રાયજીને પેના વીન વીશે વાત કર ”

“વીન ? શાતુ વીન ? અનન્તે આશ્ચર્ય પામી પૂછ્યુ

“સાબળો હું કહું છુ ” અને શીરીને “કાગાર” કુખી ત્યારથી તે મુનાઈ પાઠી આરી ત્યાં મુધીની બધી હમીકત અનન્તે કરી સલજાવી

“તમે શુ એમ કહેના માગો છો કે મારા કાકાના વીનની ખાતર તમે નમારી ઉપર છુલ્લા પગાં ?” અનન્તે છેવટે પૂછ્યુ ”

“હા ” શીરીને જવાબ આપ્યો “અને હું ધાર છુ, મી રાયજી, કે એટલા માટે તમે મારા ઉપકાર નીચે છો કારણ કે હું ઘણી દીવગીર થઈ છુ કે મારૂં શરીર મેં જાણ્યુ ”

“હું ખરેખર જ અતિ ઉપકૃત થયેલો માતું છુ ” અનન્તે કહ્યું, “તમારી પામેથી આવા ભવાં કૃત્યની આશા રાખવાને મને કંઈ પણ હક નહોતો મારે કેરી રીતે તમારો ઉપકાર માનવો તે જ ખરૂં પુછો તો હું અત્યારે જાણતો નથી એક ત્રહીત માણસને માટે એક સ્ત્રી આટલો ભોગ આપે તે કંઈ શકાય એવું જ નહીં ”

તે પછી પાઠી મુખાદી દેવાઈ

“ મી ગયજી ” શીરીને આખરે એકદમ ઉભા થઈને કહ્યું, “ તે દસ્તાવેજ તમારી માત કાનો છે તેથી હું તમને તે દેખાડીશ તમને એ કાંઈ પણ રીતે ઉપયોગી થશે એમ હું ધારતી નથી, કારણ કે મ જાણુ છું કે તમારા કાકાના પહેવાના વીનું પ્રમાણપત્ર ક્યારનું તેના સાગીદારોને મળી ચુક્યું છે ”

“ તે હું ખાતરી કરી શકતો નથી પણ મારા એક બારીસ્ટર મિત્ર, એક વખત મને એક વખત કહી હતી તેમાં પાછળના વીલના કારણને લીધે પહેવાના વીનું પ્રમાણપત્ર ૨૦ થયું હતું ”

“ હા ! ખરેખર ? ” શીરીને ખુલી થનાં કહ્યું “ ત્યારે તો હું ઘણી જ ખુશી થઈ છું ત્યારે તો મારા છુલ્લા પડાવેનાં સાથેક થશે જુઓ આ વીન ” એમ કહી તેણે ખમા ઉપરની શાંત કહાડી નાખી, અને અનન્ત તરફ પીઠ ફેરવી ઉભી રહી અનન્તે તે ઉઠા આશ્ચર્ય અને હર્ષની લાગણીથી વાચ્યું

“ ઉપકાર થયો ” અનન્તે શાંત પાછી ઝીરાડતાં કહ્યું

“ હું થોડી મીનીટ જઈને આવું તો મને માફ કરશો મી. રાયજી ” લેડી પેમાસ્ટરે એટી જઈને કહ્યું “ હું હમણા ખાણાની ગોઠવણ કરી આવું છું ” એમ કહી શીરીન વચમાં પડે તે પહેલાં તો એ મદાર જતી રહી અનન્તે બારણું બંધ કર્યું અને પાછો ફર્યો તે વખતે તેને લાગ્યું કે તેની જીભોનો એક અતિ અગત્યનો અને બારીક વખત આવી પહોંચ્યો છે અનન્ત તે કમોડીમાંથી પસાર થવા ધીરજથી લેવાર હતો

શીરીન એક આરસપહાણના ટેબલને ટેકવીને ઉભી હતી તેને પણ લાગ્યું હતું કે આજે કાંઈ અગત્યનો બનાવ બનવાનો છે તે મોહુ ફેરવીને, એક જપાનીઝ રમકડાં સાથે રમત કરતી ઉભી હતી

“ તમને શું કહેવું તેની મને સુજ પડતી નથી, મીસ ફ્રેસ્ટર ” અનન્તે શરૂ કર્યું

“ એ રિંગે હવે કાંઈ જ કહેવું નહિ એ સર્વોત્તમ છે ” શીરીને ઉતાવળથી જવાબ આપ્યો

“ મારા કૃત્યમાટે હવે હું ખુદી થાઉં છું એક ભારે અન્યાય થતો અટકતો હોય તો પડી મારા શરીર ઉપર થોડાં આઘ પડે તેની શું દરકાર છે ? વળી, મી રાયજી, બીજી એક વાત છે, તમને નારસામાંથી બાતન કરવામાં હું કારણભૂત થઈ હતી, તેથી તે વારમાં પાછો મેળવવામાં મણુ હું કારણભૂત થાઉં એ બાજબી જ છે ”

એટલું કહી શીરીન પાડી મોહા ફેરવી રમકડાં સાથે રમત કરવામાં પડી ગરીમ બિચારો અનન્ત વધારે તે વધારે શીડો પડતો ગયો અને પોતાની છંજા જણાવવાની તેનામાં હિમ્મત રહેતી નહીં અતે જેમ તેમ હિમ્મત એકવી કરી તે પોક્કળ અવાજે બોલ્યો “ મીસ દસ્તુર-શીરીન, મારે તમને કંઈક કહેવું છે ” વળી પાછી તેની જીભ જકડાઈ ગઈ વધારે તે કશું બોલી શક્યો નહિ

“ હા મી રાયજી ” શીરીને ઉત્તેજન આપતા કહ્યું “ શું છે ? ”

“ હું કહેના માગુ છું કે— ” વળી પાછો તે અટક્યો

“હું કહેના માગો છો? વીનના સપ-ધમ્મા શું કરના છએ છે તે?” શીરીને સ્વચ્છ સાતપ ક્યો

“નહિ, નહિ વીનને માટે નહિ મારી મશ્કરી કરી વાત ઉઠાવો નહિ”

શીરીને આશ્ચર્ય પામી નિર્દોષતાથી અનન્ત રહામુ જોયુ તે અત્યારે સુન્દરતાની મૂર્તિ જ દેખાતી હતી, તેની દૃષ્ટિ પડતાને વાગ અનન્તની બ્લેક ચાવી ગઈ એકદમ તે હિમ્મતવાન, મર્ધ બોલ્યો “ઓહ! શીરીન! શીરીન, સમજતા નથી? સામ્રાટે એવો ટોંગ કરો છો? હું તમને રહાઉ છું! ખરા છગરથી રહાઉ છું! તમારા પ્રત્યેના મારા પ્રેમ સમતોન દુનિયામાં ખીજા કોઈનો પ્રેમ હરો જ નહિ મારા કાકાની ઓપીસમાં મેં તમને પહેના જોયાં તે જ વખતથી હું પ્રેમમાં પડ્યો છું અને સારપછી તે પ્રેમ માટે મેં મારો થતો ગયો છે તમારા કુખી ગયાના સમાચારે મને લગલગ મૃત્યુવશ કરી નાખ્યો હતો અને સાર પછી મારું જીવન લનાનવા માટે ધન્યરને હું હમેશા દોષ દેતો હતો”

મંથરાવાનો હવે શીરીનનો વારો આવ્યો સામાન્ય રીતે, સીએ છેવટ સુધી હિમ્મત રહાની રાખનાનો દેખાન રાખી શકે છે, પરંતુ આની બાબતમાં તો તેઓ પશુ અધવચ લધડી જાય છે, શરમથી શીરીનના જાન રંગાઈ ગયા હતા-તે નીચેથી ઉચું જોઈ શકી નહિ આખરે ક્રુરતા અનાજે તે બોલી “તમે જાણો છો, મી રાવજી, કે આ આપણો રક્ત ચોથી વખતનો જ મેળાપ છે?”

“હા, મને ખબર છે પણ તે કારણથી જ ના કહેશો નહિ હવે પછી તમે મને તેટલી વખત મને મળી શકશો ખરૂં કહુ તો, તમે ધારો છો તે કરતા હું તમને વધારે સારી રીતે ઓળખુ છું મેં નમારી રચેલી ઓપીડીઓ ઓળખા એછી વીસ વખત વાંચી હશે”

અનન્તના આ શબ્દો સમયોચિત ‘સમબાણુ’ નિવશ્વ, મને તેવા નિરભિમાની પુરુષને પણ આવા વખાણથી સુમાન આવે તો પછી એક સીતુ તે શું ગણુ? શીરીને એટલું જ કહ્યું “હું ને મારા પુસ્તક એક નથી”

નહિ જ પણ તમારાં પુસ્તકો તે તમારો અશ છે ચારને જાહેર મારસો વખત મળવાથી તમને હું ઓળખી શકું તેના કરતા એ પુસ્તકો વાચવાથી તમારા છગરને-તમારા આત્માને હું સારી રીતે પારખી શક્યો છું”

શીરીન તીવ દૃષ્ટિથી એક પળ સુધી અનન્ત રહામુ જોઈ રહી અને પછી નજર પાછી નીચી કરી બેમાંથી કોઈ કાઢ બોલ્યું નહિ-મેલી શક્યું નહિ પરંતુ કોઈ બેઠી આકર્ષણથી તેઓ એક ખીજા તરફ આકર્ષાવા અનન્તે શીરીનનો કોમળ હસ્ત પ્રેમથી પેતાના હાથમાં લીધો અને શીરીને તેમાં મુગી સમતિ આપી તેજ વખતે, લેડી પેમાસ્તર બારણુ ઉઘાડી અચ્ચુચ અદર દાખલ થયા ચાળાશ વર્ષની અનુભવી સ્ત્રીને સ્થિતિ સમજાવવાની જરૂર હતી નહિ સિદ્ધાચાર ખાતર અનન્તે તેણીને કહ્યું “લેડી પેમાસ્તર, અમે આજથી અદરાના છીએ આતીનાંદ આપો”

“ હું ધણી ઘઈ ખુલી છું પરમેશ્વર તમને સુખી રાખો એ વૈ પ્રથમથી જ શીરીનને કહ્યું હતું કે, અન્તરના ખરાં બદાના ઉમંગના ચિવાય બીજાને માટે પોતાના ચરીરને કાંઈ આમ કદરપુ બનાવે નહિ આનો સાફ થયું પણ તમારે હવે ધણી કાગળ રાખવી પડશે હો, મી. ગાયત્રી અને દુશીયાર પણ મનુ બોલશે, નહીંતર દુનિયા તમને પ્રખ્યાત ચીરીન રાવણના ધણી તરીકે જ ઓળખશે ”

“ તેની મને મિન્તા નથી ”

‘ સારે તો સાફ કેટલાક પુરૂષો ધણા અદેખા હોય છે તે તો કીક, પણ હું તમને એમ કહેવા આવી હતી કે, તમે જો દાઢવું કરી ગયા હોવ-હું ધાગતી જ હતી કે તમે દાઢવું કરતા હશો-તો હવે તમારે જમને કાઈ વજીનની સનાહ લેવી જોઈએ ”

“ કીક સભાઈ, હું હમણા જ જાઉં છું મનુ એડવોકેટ, વીનના કાયદામા દુશીયાર હોય એમ મને લાગે છે તેની જ હું પ્રથમ સનાહ નમ્મ સાહેબજી ત્યારે સનામ શીરીન ”

એ પ્રમાણે અનન્ત ગયજી, મનુ એડવોકેટની સનાહ લેના ત્યાંથી નીકળ્યો મનુ સાથેની મસનતમા રૂં પરિણામ આ પુ તે આપણે પ્રથમના પ્રકરણમા જોયું છે

મરણ પામ્યું

શીરીન કેવી રીતે નોંધાયું.

મનુ અને નાનુ સાથેની મસનત ઘઈ રહ્યા પછી તરત જ, અનન્ત લેડી પેમાસ્તરને બગરે ગયો, અને શીરીનને બીજા સુનારે નોંધણી કચેરીમા જતુ પડશે તે સમાચાર જણાયા. પોતાના પ્રિયતમની આતરંગી એટલું વેલ્લા તેવાર છતાં શીરીન આ વાતને સખ્ત નાપસ-દગીથી વખોડી કહાડે એ આભાવિક હતું લેડી પેમાસ્તરે પણ પોતાનો અણગમો બતાવેા હતો, પરંતુ આ બાગતમાં પોતાને કાંઈ લાગતું વળગતું નહિ હોવાથી, તે બેજાણે એકનાં મૂકી બદાગ ચાની ઘઈ હતી

“ આટલું બધું સદગ્ન કર્યા પછી ” શીરીને જણા પુ “ મારે જાહેર રીતે કચેરીમા જઈ એ. અખણમા માણમને મારી બોલી બતાવવી પડશે અને પછી બીજાં જુના વીતોની સાથે મારે પણ ત્યાં નોંધાવું પડશે એ વિચારથી મને ધણુ જ માણુ લાગે છે ”

“ વ્હાની, બે જ રરતા છે ’ અનન્તે ગભીર થઈ કહ્યું ” ગમે તો નકીરો કહે તેમ કરતું અગર બાજી હાથમાથી છોડી દેવી નાનુ સોલીસીટરે બાર દબને જણાવ્યું છે કે, દસ્તાવેજ નોંધણી કચેરીમા સોપવો એ ખાસ જરૂર છે ”

“ પણ હું બીજાં વીતોની સાથે કનાટમાં કે નિજોરીમા કેવી રીતે રતી સજીય તે કાંઈ કહેશો ” શીરીને ચીરકાઠ જમને પૂછ્યું

“ તે હું કહી શકતો નથી મને પણ કંઈ સુજ પડતી નથી ” અનન્તે કહ્યું

સુલામગિરીનો ગજગ (સચિત્ર વાર્તા) રૂ. ૨-૦-૦ એન એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“નાનુ સાયીસીટરનુ કહેવુ એવુ છે કે એ બાનતનો નિચાન તો નોંધાવી કામદારે કરવાનો છે તેનો પોનાનો મત તો એવો છે કે, થાણું કરીને નોંધણી કામદાર એવો હુકમ કરશે કે દાવાનો નિઠાન થનાં સુધી તમારે નોંધણી કામદારની સાથેને સાથે જ રહેવું પડે-તમારે તેના હવાનામા રહેવાનો એ જ એકરસતો છે પણ તેમ થશે તો મારે તેને જાણાવવું પડે કે તેણે મને પણ બેચે સખવો પડશે ” “કેમ ?” શીરીને પૂછ્યું

“કેમ ? કારણ કે મને તેનો બરામો નથી ભવેને તે જુદો હોય જરા એટલો જ વિચાર કરાને કે આ ગૃહસ્થ વીસ વરસથી છુટા છેડા બહારની કચેરી (ડાઇવર્સ કોર્ટ) માં રો હું એટલું જ પૂછું છું કે, જે માણસે વીસ વરસ સુધી આની જગ્યાએ ધધા કર્યો હોય તેની પાસેથી તું આસા રાખી સકે ? હું એને બરાબર ઓળખું છું તે પોતે જ તમારી સાથે પ્રેમમાં પડે મૂખો હોય તો ના પડે ”

“ખરેખર ” શીરીને હમી પડતાં કહ્યું, “તમે બંદુ જ નાદાન જાણ્યો છો ”

“તમે તો તેમ પણ હું તમને એકાનિ તો તેની સાથે નહિ જ કરવા દઉં ”

આવી રીતે, તે વખતે તો, તે વાતને અન્ત આ પો બીજો દિવસે બરાબર અગીયાર વાગે અનન્ત, નાનુ સોનીસીટરને લખેને, લેડી પેમાન્તરને ત્યાં આવી પહોંચ્યો

નાનુ સોનીસીટરની ઓળખાણ થઈ અને તેના ગળીર અને રિચારનત દેખાવથી તેને માટે બંને બાનુએને સારો અભિપ્રાય બધાયો તેણે તરત જ વીનને તપાસવાની ખાદશ બતાવી, પરંતુ શીરીને તેમ કરવા દેવાની સાફ ના પાડવાથી નાનુએ ધણી જ આનાકાનીથી અને નાખુલીથી જનું કહ્યું તે પછી તેઓ બધા નોંધણી કચેરીમાં ગયા ત્યાં તેમને એક બેજવાળી અધારી ઓરડીમાં બીજા સોનીસીટરના કારકુનોની સાથે બેઠા પડ્યા અડધી કલાક આ જગ્યામાં કાલ્યા પછી નાનું સોનીસીટરના નામનો પોક્કર થયો

“લેડી પેમાન્તર ” નાનું સોનીસીટરે ધણી જ ગભીરાધથી કહ્યું “ હવે મહેરનાની કરી આવી પાછળ આવો વીસને બાથે રાખજો આ રસ્તે ”

થોડી જ વારે તેઓ કચેરીમાં દાખલ થયા નોંધણી કામદાર સાહેબ સ્લામે ટેબલ આગળ બેઠા હતા ટેબલની કોર ઉપરથી તેમનું ફક્ત માથું જ બહાર દેખાતું હતું માથાના પ્રમાણ ઉપરથી, તેમના ચરીરના પ્રમાણ વિશે આવનારાઓ અનુમાન બાધે તે અગાઉ નોંધણી કામદાર સાહેમે ઉભા થઈ, પોતાના સાઘાચાર શીટ ઉંચા ને ત્રણ શીટ પહેળા ચરીરનું પ્રદર્શન કર્યું

“ તમારે શું કંવાવું છે ? મીસ્ટર. અ. અ. મીસ્ટર ” નામ નહી આવડવાથી તેઓ સાહેમે કાગળીયા ઉપર બેસી ને બોલ્યા ‘ દેશાઈ તમારે વીનને નોંધાવવું છે, ખર્ચ અને તે સખધમાં કંઈ મિચિં સજોજો પણ ઉભા થાય એમ છે એમ બ. કે ? ”

“ હા, સાહેબ એમ જ નાનું, દેશાઈને વિનવથી જ નાખ આપ્યો, “તે વીન સુબાઇના મી. ધનજય રાયજી, ચોપડીઓ પ્રસિદ્ધ કરનારનું છેવટનું વીસ અને મીનકતની કિમન વીસ લાખ જેટલી છે પ્રોપેટ, કોર્ટની ડેલી બેંક, મી. ધનજય કાન્ગારુ સ્ટીમર સાથે જ,

જુડી મુવા એક ધારી તેના વીનુ પ્રમાણુપા આપવામા આનુષ્ઠા ખરી રીતે તે મી ધને
જ્યે રાયજી મુલ્યુ તે પગી થોડા દીવમે એક ટોપુ ઉપર થયુ છે, અને મગ્જ પહેના નેમજે
તેમનો બચિત્ર અદિ છે તે મી અનન્ત રાયજીની તરફેણમા એક નુ વીવ કર્યુ મીસ
શીરીન દસ્તુર—”

“હે ! આજ મીમ શીરીન દસ્તુર કે ?” કામદાર સાહેબે ધનતેમગીથી પુછ્યુ “હા જ
મીમ શીરીન દસ્તુર ” શીરીને શરમાતા શરમાતા જન્મ આપ્યો “ અને આ લેડી પેમાગત
છે જેમના ધારી—” શીરીન પધારે બોની રાખી નહિ “ તમારી આજખાણુ થનાથી મો આન
થયો મીસ દસ્તુર ” કામદાર સાહેબે જણા યુ

‘ હવે પહેલું મારે એ કરવું જોઇએ, સાહેબ, ’ નાનુ લેસાઇએ આ દેખાવથી કમનાતા
કહ્યુ “ કે તમને એ રતાવેજ તપાસના દેવે તે દસ્તાવેજ મારે કહેવું જોઇએ કે નહી
મિત્રિય પ્રમારનો છે ” એમ કહી તેણે શીરીન તરફ જોયુ

“ બરાબર છે મીસ દસ્તુર પાસે તે વીન છે ? ” કામદારે પુછ્યુ

“ મીસ દસ્તુર પોતે જ વીન છે ” નાનુએ જણા યુ

“ એહ—મને લાગે કે—હુ તમાર કહેવું બરાબર સમજ્યો નથી ”

“ પધારે ચોખ્ખટથી કે, તો, સાહેબ, મીસ દસ્તુગની બોલી ઉપર છુ દણા પાડીને નીન
વખેલુ છે ”

“ હે ! શુ ! ” કામદાર સાહેબે પુરસ્કીમાથી કુદકા માગતા બગડ મારી

“ વીસ મીસ દસ્તુરના શરીર ઉપર છુ દણા પાડી લખેલુ છે ” નાનુ મોનીમીટરે મેજ
પણુ અચમવા તિનાય કહ્યુ ‘ અને તે આપને તપાસવા માટે રણુ કરનાની મારી ફગ્ગ છે.
તેને કયોગીના ફક્તમા કેવી રીતે સખ્યુ તે વીગે આપ હુકમ કરગો—”

“ દસ્તાવેજની તપાસ ! પણ મારે તે કેવી રીતે કરવી ? ” કામદાર સાહેબે શુચવાડાથી પૂછ્યુ—

“ તે આપની મુનમરીની વાન છે, સાહેબ ” નાનુએ કહ્યુ “ નીન તેણીની મોમી
ઉપર છે અને મારે નાની તગે તે સાથેનો દાખનો જોઇએ છે ” લેડી પેમાસ્તરથી દગ્યા
વગર રહેનાયુ નહિ—કામદાર સાહેબ પણ નાનુની સામુ ટગર ટગર જોના, શુચવણુ ઉકેલનાનો
અપત્ત કરતા, બોલુ—માયુ ખજવાળતા બેગ હતા—છેવટે તેઓ સાહેબ બોધ્યા

“ મારે કઈ પણ નિર્ણય ઉપર આનુ જોઇએ મારા જેવા શરમાળ રનઆવરાળને
તે ધણુ હુ ખતાયક છે પરંતુ તેથી મારે ફરજ જાવતાં પાળા હંકુ જોઇએ નહિ માટે
મીસ દસ્તુર મને તે વીન મનાવવાનો હુ તમને હુકમ કરૂં છુ પાસેની ઓરડીમા જઈ તમારે
કપડા બદલવાં હવે તો તેમ ચર્ચ સકશે ’

‘ નહિ સાહેબ, એમ કહ્યુ બધુ કગવાની જરૂર નથી ” શીરીને શાવ બાણુ ઉપર મુકતા કહ્યુ
“ આ મદન હુ કહાડી નાખીશ એટલે બસ થગે. ” એમ કહી તેણે બાન પણ કહાડી નાખ્યુ

“આહ ! હીક, સમજ્યો કઈ હરકત નહિ આજ વીલે છે ને ?” કામદાર સાહેબે ચીખા નાક ઉપર ચરમા ગોઠવના કહ્યું “મારા આટલા વર્ષના અનુભવમાં આવું વીન આ મેં પ્રથમ જ જોયું સહી છે ખરી-સાચી પણ છે તારીખ નથી કે બોડીસ નીચે નકાચી છે ?”

“ના” સીરીને કહ્યું “તારીખ છે જ નહિ. હું વધારે ખમી શખી નહિ એટલે તારીખ ગરી મઈ એક જ વખતે આ બધા છુટણા પાડ્યા હતા તે વખતે મને શુદ્ધિ પણ નહોતી રહી.”

“તેમા નવાઈ નથી તમે બહુ જ બહાદુરી વાપરી છે એ મ્હારે કહેવું જોઈએ.” કામદાર સાહેબે નમન કરી સાચાવી આપી

“જોયું, હું બોડું કહેતો હતો ?” અનન્ત પોતાના મનથી બચાવ્યો

“નુઆ મોરે અચારથી જ મર્યાદા કરી”

“તારીખ નથી એથી વીન બોડું હતું નથી” અનન્તના વહેમથી તદ્દન અભળ્યા કામદાર સાહેબે મોનવાનું શરૂ કર્યું “તારીખ માટે પુરાવો કરવો પડશે એટલું જ પણ મારે કંઈ અભિપ્રાય આપનાનો નથી માફ કામ એ નથી પણ મીસ દરગુર તમે તમને પોતાને વીચ તરીકે અમારી કચેરીના હનારામા સોંપ્યા છે તો પછી, તમારે માટે સુ બહોનસ્ત કરવો એ સૂચવશો કે બીજા વીનોની સાથે કમાટમા તો તમને બધ કરાય નહિ એ દેખીતું જ છે, તેમ જ ડાર્ટની ખાસ પરનાનગી શિનાય વીનને કચરીની બહાર જવા દેવાય નહિ તેપણુ દેખીતું છે વળી, તમને અહિ રાંડી રાખી, દૈયતના છુટાપણા ઉપર અકુસ ચુકવાનો મને અરિદાર નથી તે પણ ૨૪૯ છે આના સજેગોમા, મારે કશું કરવું પડે છે કે સ કરવું તે વિગે મને બહુ સુચવાડા થાય છે”

“મારી નમ સૂચના, સાહેબ, એરી છે” નાનુચો જણાવ્યું, “કે આ વીનની એક ખરી નકનને દફતરમા રાખવી અને મીંધણીના દાખનામાં આ સજેગો ૨૪૯ કરવા માટે એક ખાસ પરિચાદ જુલો લખવો”

“આહ ! તમે મને એક રસ્તો સુજાગો છે” કામદાર સાહેબે પોતાના ચક્રમા સાંકે કરતા કહ્યું “મીસ દરગુરની ખુલી હશે તો આપણે બીજી રીતે તેનો તોડ કઢાડીશું-વીલની જખી બેઠાવી તેને દફતરમા રાખીશ મીસ દરગુરને રહેજ તરફી તો પડશે પણ આપણુ કામ સહેલું થઈ જશે”

“તારે કઈ હરકત છે, સીરીન ?” લેડી પેમાસતરે પૂછ્યું

“ના, મિલકુલ નહિ.” સીરીને કચનાતા કુખી અવાજે કહ્યું “હું તો હવે મ્હારમા આની છુ એટલે હરકત દોષ તો પણ સુ કામ આવે ?”

“હીક સારે જતા ઉભાં રહો પાને જ એક ફોટોગ્રાફર છે તેને મ થણી વખત કામ આરેયુ છે હું હમણા જ તેને બોલાવુ છું”

ફોટોગ્રાફર તુરત આ ચો અને વીનની બે ત્રણ પેટા લઈ આવ્યો ગયો તે પછી કામદાર સાહેબે બધા સાથે હાથ મીનાવી રમ માગી

પ્રકરણ છ

રાયજી વિ ખરશેદજી અને જમનજી.

અનન્ત રાજજીનો દાવો દાખલ થયા પછી થોડા દિવસે, ધનજયના આગના વીન અન્વયે ઠરેના તેના વારસો અને તેના ભાગીદારો મી ખરશેદજી અને મી જમનજી તરફથી એવી અરજ કરવામાં આવી કે, વાદી જે વીલ ઉપર આધાર રાખતો હોય તે અસત્ય વીન તેણે કચેરીમાં રજુ કર્યું જોઈએ જેથી સામાવાળાઓને તે તપાસવાનું બની આવે આ અરજ ઉપરથી કામદારનો રીપોર્ટ લેતાં કોર્ટે જણાવ્યું આગ્યું કે વીનની ૮મી કામદારની ૩૫૨ જ લેવામાં આવી હતી અને વીનની તે પૂરેપૂરી અને ખરી નકલ હતી તેથી કોર્ટે વીલને પોતાને કોર્ટમાં રજુ થવાની તકનીકમાંથી મુક્ત કરી, સામાવાળાઓની અરજ નામુજૂર કરી આ અરજીની સુનાવણી વખતે જ જાહેરમાં જણાવવામાં આગ્યું કે વીન અને વાદી વચ્ચે લગભગ બધાનવાનો છે તે ઉપરથી સામાવાળાઓએ પુરવણી ફેરીત આપી તે એવી મતનબની કે, મીસ શીરીન દસ્તુરે, અનન્ત સાથે લગ્ન કરવાની પોતાની ઇચ્છા હોવાથી, ગેરવ્યાજબી દાખ વાપરી ધનજય પાસેથી વીન ફરવી લીધું એ તેઓની પ્રથમની ફેરીયતમાં મુખ્ય તકરાર એ હતી કે ધનજયે વીન કરેલું કંટેનામાં આવે છે તે વીન કાયદેસર અણી શકાય નહિ, તેમ જ તે વીન બાજત તેને માલીતિ પણ નહોતી

આની રીતે વખત જવા લાગ્યો આ દાવાની પચાતને હિંમે અનન્ત બહુ જ કટાણી મગો હતો એક પણ દિવસ એવો નહોતો જતો કે કોઈ નવી ચિન્તા ઉભી થઈ ન હોય મનુ અને નાનું, મિનઅનુભવી છતાં એકને હાથે હિંમતથી લડત ચલાવતા હતા ચાનુ ખર્ચને પહોંચી વળવા જેટલા પૈસા પણ અનન્ત તેમને મહા મુશ્કેલીએ પૂરા પાડેલો હતો મિતિવાદીઓ ધંધા જ પૈસાદાર હોવાથી, તેઓએ લગભગ બધા આવેલાન અને હુશીઆર બારીસ્ટરોને ચોકી લીધા હતા આથી અનન્ત અને મનુને પણ લાગ્યું કે બીજા અનુભવી અને બારમોજવાળા બારીસ્ટરોને તેમજે ચોકવા જોઈએ પરંતુ તેને વાસ્તે જોઈતા પૈસા અનન્ત પાસે ન હોતા આવા વીન ઉપર કોઈ પૈસા ધીરે તે પણ અસંભવિત હતું આ મુઠવણુ ઘણી મોટી મર્મ પડી હતી કારણ કે ધણુ કરતાં ન્યાય પણ બારે કાયળી તરફ જ હજે છે અને ન્યાયાધીશો, જમે તેવા નિષ્પક્ષપાત હોવા છતાં, મનુષ્ય મરૂતિ અનુસાર એક અનાપના નવા વકીલ કે બારીસ્ટરની તકરાર કરતા એક એટર્ની જનરલ કે સોનીસીટર જનરલની તકરાર ઉપર વધારે ધ્યાન આપે છે છતાં કોઈ ઈવાજ નહોતો

છેતરે સુનાવણીનો દિવસ પણ આવી પહોંચ્યો તે દિવસે પહેલો જ, અનન્તરાયજી વિ ખરશેદજી અને જમનજીનો કેસ ચાલવાનો હતો. અનન્ત, શીરીન અને લેડી પેમાસ્ટર સાથે વખતસર કચેરીમાં આવી પહોંચ્યા હતા મીસીસ એમ પણ તેમની સાથે જ હતી તેમણે જોયું તો કોર્ટ છતાંમુ લોકોથી ચિંતાર હતી ઓઓની સમ્યા પણ ઓછી નહોતી વકીલોની

પ્રેક્ષીકલ એસ્ટ્રોનોમી ૩ ૩-૦-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

આગની બધી ખુરશીઓ પ્રિતિવાદીના વકીનોથી એટલી બધી લગઈ ગઈ હતી, કે મનુ દેસાઈને બેસવાની જગ્યા પણ આગળ મળી નહીં.

“અરે પ્રેમુ !” અનનતે પ્રતિવાદીઓના વકીનોની સખ્યા ઘણતા નીરીતને કહ્યું “આપણી રહામે ત્રેનીશ જણા છે મિયારો મનુ! એમ્મે હાથે શું કરી શકમે?”

“કાણુ જાણે આ તો ખરેખર અન્યાય જ રહેવાય કર પણ શું? પૈસા ડાહ્યા છે આપણે બીજાને રાખીએ. ” શીરીને જવાબ આપ્યો તે જ વખતે નાનુ સોલીસીટર તેમની પાસે આવી પહોંચ્યો તેને ત્રીરીને પૂછ્યું “આ બધા છે કાણુ તે તો ઝાળખાવો—”

“આહ !” નાનુએ કહ્યું “પણે જેદના બેઠા છે તે એટર્ની જનરલ છે તે સામાનીજા ખરોદજી તરફથી છે તેની સાથે, શીવસ્ત્રીક, જ-હેરી, ટોપીવાળા અને કુખી બારીસ્ટરો છે એટર્ની જનરલની પાસે સોલીસીટર જનરલ છે તે જમનજી તરફથી છે, તેની સાથે વાદરાવાવા, દિક્ષિત અને મુઠ્ઠીઅર બારીસ્ટરો છે તેની પાસે મી ટર્ફ એડવોકેટ છે તેની પાસે છે તે મી ટેબી એ ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડિયા અને કોંત્રીકનના રીપોર્ટર છે પાછળની હારમા તેમના મદદગાર વખોનો છે.”

આ વખતે એક શ્રદ્ધસ્થ નાનુની આગળ આ પો તે પ્રતિવાદીઓના સોનીસીટરો બેસસે ન્યુસ અને ન્યુસવાળો મી ન્યુસ સોલીસીટર હતો.

“હુ ધાર છું કે આપ જ મી દેસાઈ છો ?” મી ન્યુમે નાનુને ધારીને નિહાળતા પૂછ્યું.

“હા જી.”

“હુ મી દેસાઈ, હું હમણા જ માગ અમીનો, એટર્ની જનરલ અને મોનીસીટર જનરલ સાથે મસનત કરીને આ-યો છું. અમે કહ્યું હતું કે, આ કેસમા અન્દર અન્દર સમજનાવું કહેવા માટે પુગતા અને સજા ફારણો છે.”

“આ બાબતમા હું તમારી સાથે વાત કરી શકું તે પહેલાં, મી ન્યુસ, મારા એ. વો-કેટની અદિ હાજરી જોઈએ.” નાનુએ દમામથી કહ્યું.

“આહ-અનમત, બેસ.” મી ન્યુમે બોલી ખજવાળતા કહ્યું મનુને પછી ત્યાં બોનાવવામા આ-યો અને એટર્ની જનરલ પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યો હતો.

“જુઓ મી દેસાઈ” એટર્ની જનરલે મનુને કાણુ જાણે કેટલાયે વખતથી ઝાળખતો હોય તેવી દબે શરૂ કર્યું-એ કે મનુનું નામ તેણે તે જ રખતે મી શીવસ્ત્રીક પાસેથી જાણી લીધું હતું. “જુવોને મિ દેસાઈ, તમે નવી ધારતા કે આપણે સમજી જઈએ તો સાદું ! તમારો કેસ જરા જેવો મજબૂત વાગે છે ખરો પણ તમે જાણો છો કે તેમા કેટલીક મુશ્કેલીઓ અને ખામીઓ પણ છે.”

“હું ત કશું જરતો નથી” મનુએ દમામથી જવાબ આપ્યો.

“અવખત, અનમત છતાં, મારા અભિપ્રાય મુજબ તમને જોડુ ના લાગે તો—મારે જરતું જોઈએ કે તમારો કેસ તમે ધારો છો તેટલા સમીન પાયા ઉપર તો નથી જ દાખલા તરીકે, ધારો કે મીસ દસ્તુરને જાણી, આપના દેરામા ના આવે તો.”

“બારી વાસ વાતોઓ (મચિન વાતોસ ગ્રહ) ૩૨-૦-૦ એન એમ પ્રિંસાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

કેડ “તમારી સરતો તું છે?” મનુએ પૂછ્યું

તે ઉપરથી પ્રતિવાદીઓના ધારાસાક્ષીઓએ અદર અદર મસનત ચલાવી છે. શીડ-લસ્ટરીઝ બારીસ્ટરે કાગળની કાપની ઉપર કઈક લખ્યું અને તે કાપની એટર્ની જનરલને આપી તેણે માથું હલાવી સમતિ આપી ને કાપની મોનીટરી જનરલને આપી તેણે તેના મદદગારોને મનાવી આવી રીતે તે કાપની જઈ શરી આવી તે પછી મી ન્યુમે તે લઈ પોતાના ઝંખીતો, મેલસં ખરો છ અને જમનજીને બતાવી કાપની જોતા જ ખરો છ ધુરંધ્યા અને જમનજીએ નિશ્વાસ નાખ્યો શીરીન, જે આ જગે નાટક તપાસતી ઉભી હતી તે આ ધુરં-કવનો અને નિશ્વાસનો અથ પૂરેપૂરો સમજી પછી મી ન્યુમે તે કાપની નાનું આપી, તેણે જોઈને મનુને આપી અને અનન્તે પણ ને વાપી તેમા ફક્ત થોડું જ, લખેલું હતું --

“શરતો — મીન-ત અધોઅધી વહેંચી લેવી ખર્ચ અધો પ્રતિવાદીને માથે ”

“એમ, મનુ,” અનન્તે પૂછ્યું “તું તું કહે છે? કશું કરવું છે?” મનુએ પોતાનું બોલેલાનું ખતવાળતા કહ્યું “સનેગો વિચિત્ર છે દર લાખ કાષ જેની તેની રકમ નથી પણ વી. લાખ આવે એના છે મારો અભિપ્રાય તો એવો છે કે આપણે છેવટ સુધી લ વુ જે કે આ રકમ મળવાનું નિશ્ચિત છે અને કેસનું પરિણામ અનિશ્ચિત છે ”

“માફ મન પતાની દેવાનું થાય છે ” અનન્તે કહ્યું “કેસ તુને છે તેમ ધારીને નહિ પણ શીરીન-મીસ જીનુને ખાતર તેણે આખી કાટના દેખતાં હુ છા પાડેનાં બતાવવા પડશે ”

“આહ!” મનુએ આમથી કહ્યું તેના સનાન નથી તેણીએ સમજતું જોઈએ કે અસારે તે એક સ્ત્રી નથી પણ કાપદાનો જતાવેજ છે જના આપણે એને જ પુછીએ ”

“એમ શીરીન, હવે તારો તું મત છે?” અનન્તે સરતો શરીનને સમજાવતા કહ્યું “આપણે કશું કરીએ તો તું વિટગણુમાથી છુગીશ બોલ જ નહી કી કે જડજ હમણા અહિં “આવી પટાયો ”

‘મારી દરકાર કરવી નહિ’ શીરીને ઉતાવળની કહ્યું “હું તો એથી હવે ટેવાઈ ગઈ છું હું તો તારા માટે જ આવી છું મારી ખાત્રી છે કે એ લોકો તમારાથી બીડે છે, પેના બીલામણા ખરોજીનો ચહેરો જ જોઈ આપે છે હમણા તે મારી ગામ જોઈ વાદરા માફક દાતીઆ કરતો હતો પોતે ઇતનમો છે એમ તેની ખાત્રી હોત તો તે કદી એમ કરત નહિ બસ આપણે તો હવે લડતુ જ—”

“કેક સારે ” અનન્તે કહ્યું ને પેના શરતોના કાગળ નીચે “ઉપકાર-કશું નથી ” એટલા શબ્દો ધસી કઢાયા અને ચીઠી મી ન્યુસના હાથમા આપી તે જ વખતે કાટના પટાવાળાએ એમ્દમ ઉભા થઈ, મોટી બરાડ પાડી જધાને શાન્ત રહેવા કહ્યું તરત જ શીર સ્તત્તર કારકુન વગેરે આવ્યા ને પછી જડજ પણ દાખલ થયા કચેરીમા આટલી ગરદી જોઈ જડજ સાહેબે જતા મ્હોં કઠાણું કરીને પોતાની બેંક લીધી — ચાલુ

ડૉ. બૂકર ટી વૉશિંગ્ટન અને વર્તમાનપત્રો અને બાતમીદારો.

લેખક - રા. જયન્ત.

વર્તમાનપત્રો અને બાતમીદારો પાસેથી મને ઘણું શીખવાનું મળ્યું છે. હું એકાદ શહેરમાં કે રેલ્વેપ્રવાસ માટે પોસ્ટોફિસ પર આવું છું કે તરત જ કોઈને કોઈ વર્તમાનપત્રનો બાતમીદાર મને રોકી કહે છે વર્તમાનપત્રોના એ બાતમીદારો ઘણી બાબતોની જગ્યાએએ મારી મુના કાત લેતા તે જોઈ મને ઘણું આશ્ચર્ય થતું હતું અને તેમના પ્રશ્નોથી કદી કદી તો હું ચકિત થઈને ગભરાઈ પડ્યું જતો હતો. કાંઈ વાત હું જાણતો હોઉં અને તે કોઈને ન કહેડી એમ મને લાગતું હોય તો મને મળનારો બાતમીદાર ધણી કરીને તે જ વાત મિત્રે પ્રશ્ન પૂછવાનો પ્રયત્ન કરતો જોઈતી હકીકત બાતમીદારને ઘણી વખત મળતી પછી જો તે તેમને નહિ મળતી તો પછી મને ઘણું માનુ લાગતું, કારણ કે ખરી વાત પ્રમિદ થતી તો બાતમીદારને મળેલી તથા તેણે પ્રસિદ્ધ કરેલી ખરીખોટી અને અપૂર્ણ માહિતીથી જે નુકસાન થતું તેના કરતા ઘણું ઓછું નુકસાન થતું.

મને જ્યારે થોડો અનુભવ હતો ત્યારે કણુન કરીશ કે હું બાતમીદારોથી ગભરાતો હતો. હું ઘણા વયથી એવું સમજતો હતો કે બાતમીદાર એટલે ઊંડો જોળવાનો ધંધો કરનારો ઉપાધિખોર માણસ! આથી બાતમીદારનો મેળાપ થતો ત્યારે જેમતેમ કરી તેને રસ્તે કેવીરીતે પાડી દેવો, અને ખાસ એવું અથવા ઉદ્દેશ તેનાથી કેવી રીતે છુપાવવા એ મિત્રે જ હું વિચાર કરતો. પણ વર્તમાનપત્રો અને બાતમીદારો આવે જેમ જેમ મને વિશેષ પરિચય થયો તેમ તેમ મારો એ અભિપ્રાય બદલાયો. આરભમાં મને એવું જણાયું કે, સમાજમાનો કોઈ હિમતવાળો સાધારણ માણસ જે પ્રશ્નો પૂછી શકે તે જ પ્રશ્નો વર્તમાનપત્રનો બાતમીદાર પૂછે છે. ફેર એટલો જ કે બાતમીદાર નલકા તમારી સામે આપીને કાગળાઈથી સરલ પ્રશ્ન પૂછે છે અને સાવારણ માણસ એ જ પ્રશ્ન બીજાને પરલાયો પૂછીને માહિતી મેળવે છે.

મારા મિત્રે પૂછે તો હું કદીશ કે સમાજનો એકાદ માણસ નીચોની ઉન્નતિ કે મારા કાર્યસમઘી કોઈપણ પ્રશ્ન કેની રીતે-કેવી પદ્ધતિથી કરે છે તે જાણી લેવું એ ઘણું આનંદદાયક અને મહત્વનું છે, એમ મને જણાઈ આવ્યું છે. દેશના જુદા જુદા ભાગના બાતમીદારો તરફથી પૂછતા સવારોપરથી સમાજના લોકોને મારા કાર્યસમઘી કેટલી ખબર છે તે મને સારી રીતે સમજાય છે, એટલું જ નહિ પણ નીચો પ્રજા મિત્રે સમાજના સાધારણ માણસની બાનના કેની છે તે હું ઉત્તમ રીતે જાણી શકું છું. વર્તમાનપત્રોના બાતમીદારો પોતાના

* આ હુગીન્સ ડૉ. બૂકર ટી વૉશિંગ્ટન પોતાના My Larger Education નામના પુસ્તકમાં લખેલી છે. અધ્યાત્મિક વર્તમાનપત્રોને લગતી બાબત છે.

દવારામનો અર્ધરેલ્ડ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

સવાલોથી મને જરૂરની ધણી હકીકત પુરી પાડે છે, એટલું જ નહિ પણ મારી ગેરમમ્મ દૂર કરવામાં અને નીમોની સ્થિતિ અને ઉન્નતિ વિષે લોકોને જરૂરની માહિતી આપવામાં ઘણી મદદ કરે છે.

બાતમીદારો વિષે અભિપ્રાય જણાવવામાં બીજો કારણભૂત વિચાર એ છે કે વર્તમાન આરે પરિચય વધનાથી વર્તમાનપત્ર વાંચનાર અને તેને આશ્રય આપનાર જનસમાજના દિન-સખધ અને વિચારનું તે કેટલે સુધી અને કેવી રીતે માન કરાવે છે એ હું સારી રીતે જાણી શક્યો છું. લોકની સદ્ગુણ અને વિશ્વાસ માટે જરૂરનું કાંઈ પણ કામ કરનાર માણસ લોખ-ચાથે પ્રસન્ન સમઘમા આવે અને બાતમીદાર પુછે તે પ્રકારના પ્રશ્નના ઉત્તર આપે એ ધાન્ય-મહત્વનું છે જે પુણ્યકા પ્રશ્નના ઉત્તર આપવામાં આવતા નથી તો તે પ્રશ્નો જેમના તેમ પડી રહે છે અથવા તો લોકોને એ પ્રશ્ન સમઘની હકીકત પરાક્ અથર તો અવિશ્વાસને પાત્ર એના અગ્રેથી મળે છે.

હું ટરકેગી હનો ત્યારે દક્ષિણના વર્તમાનપત્ર કે માસિકના બાતમીદારો અમારી સરચાની આંતર સ્થિતિ વિષે આશ્ચર્ય આપવા સમઘી તપાસ કરવા ધણી વખતે મારી પાસે આવી ગયા છે હું તેમને કહેતો કે જોયએ તેટલો વખત લો ઓ પુરી તપાસ કરો આથી એકા મોગી સરચાને વિષાતક કે સહારક ટીકા કરવાને તથા સરચાને નુકસાન થાય તેવી રીતની કે પિયુ અમર પ્રસિદ્ધ કરનારે દુષ્ટ માણસને ધણી સવડ મળે છે એ સ્પષ્ટ છે પણ મને એવો અનુભવ થયો છે કે પ્રત્યેક પ્રસંગે વર્તમાનપત્રનારે પૂર્ણ તપાસ કર્યા પછી અમારી સરચા વિષે કોઈપણ અનિષ્ટવાત પ્રસિદ્ધ કરી નથી, તેથી ઉનડી રીતે અમારી સરચાની સત્યતા તેણે જાહેર કરી છે અને લોકોમાં આવતી બોગી અફવાઓને તોડી પાડી છે ગપ્પા નદ કરનારો ઉત્તમ ઉપાય કહીએ તો વર્તમાનપત્રકારો તપાસ કરી યાદી બાહેર પડે એ છે તેવી જ રીતે વર્તમાનપત્રની મ છ મેળનવાનો સારો રસ્તો એ જ છે કે તેનાથી છુપાનવા જેવું પોતાની પાને કંઈ નથી, એમ જનતાની આપનું.

મેં ધણી વખત લોકોના મેદિથી સાંજનું છે કે, વર્તમાનપત્રો નજીવી વાતો અથવા ગપ્પા પ્રસિદ્ધ કરે છે વર્તમાનપત્રો વિષે હું જે કંઈ જાણુ છું તેપરથી મારી એવી ખાની ચર્ચ છે કે, તેમના તરફ મોખેલી હકીકતનો દરમો ભાગ પણ તેમાં પ્રસિદ્ધ થતો નથી અને પ્રત્યેક વર્તમાનપત્રનો પલો ખરો સમય સજલિત તથા મનોરજક વાતોપર વિશ્વાસ રાખનારા મનુષ્ય સ્વભાવની સાદૃશ્ય પ્રવૃત્તિને લીધે સમાજમાં પ્રચરેલી અફવા અને ગપ્પાના ખરા ઓછાપણોને નિર્ણય કરનામાં જાય છે અને લાગે છે કે બોગી જાનમી કે ગપ્પ ઉપર આધાર ગળી રહેલ દેવ અને દુરાચરને લોકોના મનમાંથી દૂર કરવાનું કામ જે વર્તમાન-પત્રો કરે તો તેમનું અસ્તિત્વ સાર્ય થાય. પણ આ વાત કરતા, દૈનિકપત્રો બોલી અને વ્રામક વાતો ધણી છાપે છે અને મહત્વની વાતો સમઘી સહેજે ન હાનતાં તુન તથા ઉત્તેજક આચ-તોને ઘણી વખત મહત્વ આપે છે તે તરફ હું આજ આજ કાન કરી ચકતો નથી ગામડાના

ગપ્પીલાસ દિના તમાની એકેદ દુકાનમાં મેની રાજકીય ખગીજોટી વાતો વરી લોકમત મનાવનાર લોભાનું નામ ધણા અને દૈનિકપત્રો હાથમાં લઈ ખેડા છે પણ એ કામ વર્તમાનપત્રો ઉપા પ્રમાણપત્ર કરે છે જગતના દેખાન, જગતની ખબરો તે જનમમાજ મમજી સુધી સત્ય તોષી કાપવાનો સ્તુત્ય પ્રત્યન કરે છે એ કે ગપ્પીલાસની માફક કદી કદી વર્તમાનપત્રો અથોળ્ય વસ્તુઓને મહત્વ આપે છે અને મુદ્ર તથા વ્યગ્નિરિપંથક વાગતોપર ધણો સમય શુભાષે છે પરંતુ તેઓ તે સન જાતિના લોકોને એક જ કરે છે એક જ વર્તમાનપત્ર વાચનારા લોકોમાં એક પ્રકારનો મિત્રજાન વધે છે-પત્રી લેને તેઓ એક ખીજને કદીએ ન મળ્યા દિય કે હજારો માત્ર હૂ રહેતા દેવ

જૉઝફવેટીન-પુરાણપ્રિય પદ્ધ તરથી નામ કરનારા જ માન નહિ પણ ઉતરવી રિથ તિના પત્રો તરથી કામ કરનારા અને સર્વ જાતગીદારો મને મળ્યા છે મે તેમનું અવલોકન કર્યું છે તેપરથી માત્રી ખાત્રી થઈ છે કે, પોતાના ભાગનાં કવિ કામ અગથી, સાગી ગીતે અને પ્રમાણિકપણાથી કરનારા ખીજ નોકો ધણા યોગ જ મળી આવે છે હું એ પણ જણુન કરું છું કે, હમણા હમણા ખાનગીતરોને મળવામાં તથા તેમની સાથે વાતો કરવામાં મને ધણો રમ થડે છે કાગ્યુ કે, તેઓને જગતનું, મનુષ્યનું અને પંચિથિતિનું ધણુ સાદુ જાણ હોય છે તેમની સાથે વાત કરતા તેમને સાર્વજનિક અને ખાનગી વાગતો સમઘી કેટલી ખરાબર, ખીનચુક અને ઉડી ખગર હોય છે, સાર્વજનિક માણુએ અને તેમના કૃત્યો વિશે તેમના અનુમાન કેટલા યોગ્ય હોય છે તે જોઈને હું ધણી વખત આગર્થ પામ્યો છું

દેશના પ્રત્યેક મોટા વર્તમાનપત્રની ઓરીસમાં પ્રુબળ માહિતી લરેલી હોય છે પણ તેની સાથે સમઘ ધરાવનારી કેટલીક વ્યક્તિપર મહેરબાની કરના અથવા સાર્વજનિક હિતમાં કંઈ ખીજાક ન થાય એ હેતુથી પ્રસિદ્ધ કરનામાં આનતી નથી તેઓ ખાનગી વ્યક્તિ ઓ સાર્વજનિક હિત સખધમાં પોતાની સાગણી પોતે શુ પ્રસિદ્ધ કરે છે તેથી નહિ પણ પોતે પ્રસિદ્ધ નહિ કરીને જ ધણી વખત બન થની આપે છે વર્તમાનપત્રોની હાનની રિથિતિ જોતા, સમાજને મનોરજક ઓ આનદી લાગતી ટાઇપણુ વાત એક પ્રકારનો માત્ર છે અને તેવો માત્ર એક જ કરી ખપાવે એ વર્તમાનપત્રોનું કામ છે એમ હું પ્રથમ કદી મયો છું એની ગિથિતિ હોના બના ઉપર કુ તેમ તેઓ વિવેકી ઓ વિચારવાન જણુઈ આવે છે એ ધણ નવાઈ જોઈ છે

વર્તમાનપત્રો માટે હકીકત મેળવી પ્રસિદ્ધ કરવા માટે તૈયાર કરનાની પદ્ધતિમાં હાલમાં ધણો સુધારો થયો છે હવે વર્તમાનપત્રોના ખાતમીદારો સુધરેલા છે કિંવા તેમની સાથે કેવી રીતે વર્તનુ એ લોકો સારી રીતે મમજ્યા છે, અથવા હાનમાં સામાજિક જીવનમાં વર્તમાનપત્રોની જવાબ દરી કેટલી મહત્વની છે તે લોકો અને વર્તમાનપત્રકારો એ બન્નેને સારી રીતે સમજવાથી આ સુધારો થયો છે કે કેમ તે હું ખાત્રીથી કહી શકતો નથી ખાનગી વ્યક્તિ અને જાહેરકામ કરનાર એ સર્વના જાણવામાં સારી રીતે આવતુ જાય છે કે જે દેશમાં એક વ્યક્તિનો

બીજી વ્યક્તિ સાથે નિકટ સંબંધ થાય છે, તે દેશમાં પ્રત્યેક વ્યક્તિ દ્વારા જુની રીતે થાય અને તેમના કૃત્ય સર્વ જગતના જાણવામાં આવે એ સાર્વજનિક દૃષ્ટિએ અતિ હિતકારક છે. તેવી જ રીતે વર્તમાનપત્રકારો પણ સમજ્યા છે કે, કોઈને કોઈ પણ સાવજનિક હિત સાધવું એ જ કોઈપણ વાત વર્તમાનપત્રમાં પ્રસિદ્ધ કરવાનું સમર્થન કે યોગ્ય કારણ છે અને એ વાતનું મહત્ત્વ તથા પ્રસિદ્ધ કરનાર વર્તમાનપત્રની કીર્તિ, તેના રીપોર્ટના જૂનરહિત સત્યપણ પર અધારથી રહેતી છે.

વર્તમાનપત્રો સાથે દેશની મહાન વ્યક્તિઓના સંબંધ કેવા હોય છે તે પણ જાણવા જેવું છે.

નૅશન ઇન્ફર્મેન્ટ પ્રમુખ હતા ત્યારે હું ઘણી વખત તેમના મહેલમાં ગયેા હું પ્રત્યેક વખત તેમની ચોતરફ પાંચબાત વર્તમાનપત્રોના ખાતમી રાંધેને એકઠા થયેના જોતો આવ્યા પ્રસંગે જેમ એકાં ભાગીદાર પોતાના બીજા ભાગીદાર સાથે છુટથી જોતો હોય તેમ પોતાના વિચાર, પોતાનું ધોરણ વગેરે રાજકીય ખાત સમંધી પ્રમુખ રૂઝવેલ્ટને ખાતમીદારો સાથે જુની રીતે વાતો કરતા જોઈને મને ધણુ આશ્ચર્ય થતું હતું મુનાકાત પછી તે ખાતમીદારો પોતા પોતાના પત્રતરફ તારના લાખા લાખા સદેશ મોકલના પણ મને લાગે છે કે, પ્રમુખના વિશ્વાસનો દુરુપયોગ કોઈએ ભાગે જ કયા હશે આવી મુકન મુનાકાત આપી સર દેશને પોતાના રહસ્યમાં લઈ રૂઝવેલ્ટે દેશને પોતાનો ખના થો છે તે વર્તમાનપત્રકારોને ધણો પ્રિય છે તેનું કારણ એ પરિસ્થિતિમાં તે લોકો કામ કરે છે અને તે લોક તથા તેમના રીપોર્ટનું પ્રજાસત્તાક રાજ્યમાં જેટલું મહત્ત્વ છે તે જાણુ છે એ છે.

વર્તમાનપત્રો સારે સંબંધ ધરાવનાર બીજા એક સુપ્રસિદ્ધ મુદ્દસ્થ કહીએ તો મી ઍન્ડ્રૂ કાર્નેગી છે ધણા શ્રીમતો અપ્રિય હોવા બના સર્વ સાધારણ લોકસમૂહ મી કાર્નેગીને જ કેમ માન આપે છે અને તેમના પર જ કેમ પ્રેમ ધરાવે છે એવા પ્રશ્ન થતા મેં સાબળ્યું છે તેમના વિશે મને જે કંઈ ખબર છે તે પરથી, વર્તમાનપત્રો અને ખાતમીદારો સાથે તેમનું ખુબુ અને સરળ નૅશન એ જ તેમની લો-પ્રિયતાનું બહુધા મૂળ છે, એમ મને લાગે છે ખાતમીદારોને પોતાનું રહસ્ય કહેવાનો પ્રમુખ રૂઝવેલ્ટનો ફટનો ગુણ મી કાર્નેગીમાં છે પોતે શું કરે છે તે જગતને જાણાવવાના આધનો કહીએ તો વર્તમાનપત્રો જ છે અને એ સાધનોનો ઉપયોગ કેવા કરવા એ મી રૂઝવેલ્ટ અને મી કાર્નેગી સારી રીતે જાણે છે વર્તમાનપત્રોદ્વારા જનસમૂહ સાથે પ્રત્યક્ષ સંબંધ રાખવાની પાતતા તેમનામાં હોવાથી તેઓ આટલા લોકપ્રિય થયેના છે મારા આ કથનનો એવો અર્થ ન કરવો કે, તેઓએ લોકપ્રિય થવા માટે વર્તમાનપત્રોનો ઉપયોગ કર્યો છે લોકોનો વિશ્વાસ ધરાવનાર સુપ્રસિદ્ધ મનુષ્ય, પોતાની લોકપ્રિયતાથી છનકાઈ અથવા બહેકી ન ગય તો તે એક અપ્રસિદ્ધ માણસ કરતાં ધણાં સારા કામ અને વધારે લોકપ્રિય કરી શકે છે મી રૂઝવેલ્ટ અને મી કાર્નેગી એ ઉભયનાં નામ લોકોના મનમાં જાહેરહિતની ખાતમી સાથે જોડાઈ ગયેલાં છે પોતાના જીવનમાં તેઓએ કઈ મહત્ત્વનું જાહેરહિત સમઘી રાખ્યું હોવાથી

* રૂઝવેલ્ટ ગયા વર્ષે મરણ પામ્યા છે.

ભારતનો ટકાર (સ્વદેશમિત્તના કા થો) ૨ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

તે બન્ને બહેર પુરૂષ બન્યા છે. મી કનિંગહામ પશુ સરકારી અધિકારપર નથી પણ એક બહેર સાર્વજનિક ગૃહસ્થ છે. મી રૂઝવેલ્ટ મહત્વના સાર્વજનિક કાર્યો સાથેના સમય તોડેલો નથી અને તે હવે અમેરિકના પ્રમુખ નથી તોપણ તેમની ગજબીય સત્તા કંઈ ગમેલી નથી લોકોના મનપર તેમની સત્તા રહેવાનું કારણ, વર્તમાનપત્રદ્વારા તેમનો પરિચય થયો એ છે.

સાર્વજનિક દિલ્લી એક બાગ્ચ સાથે એટલે હસણા જ રસત્ત થયેલી શાંતિને પ્રમ્-સત્તાક રાજ્યના નાગરિકવના કર્તવ્ય તથા જનમુદારીને યોગ્ય કરનારી શિક્ષણપદ્ધતિ સાથે માફ નામ હવના આરભકાળમા જ જોડાયુ છે તે હું માફ મહાન ભાગ્ય સમજુ છુ એ શિક્ષણને માટે લોકોને વિનિતિ કરી ફરીને મદદ મેળવવી પ્રક્ટી હોવાથી માફ નામ ધણા ખરા બણે છે એથી અને સતોષ થાય છે, કારણ કે વર્તમાનપત્રોદ્વારા સેક્ટો બહિ પણ હજારો માણસોમા મારો પ્રવેશ થયો છે એટલા લોકો સાથે કદીએ હું રુખ નાત કરી શક્યો નહોત વર્તમાનપત્રોમા યોગથી મારો સેવાનુ બળ સેક્ટો ધણુ વધ્યુ છે.

હા, એ ખરુ છે કે, વર્તમાનપત્રદ્વારા પ્રસિદ્ધિમાં આવેલો અને લોકોનો વિશ્વાસ પ્રાપ્ત કરી રહેલો એકાઁ માણસ સાર્વજનિક દિલ્લી માફ જ પોતાના સ્વાર્થ માટે એ શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકે છે એવા માણસોને જનપ્રિયતાનો ખાનગી કામ તરફ ઉપયોગ કરવાની ધણી તક દર વર્ષે મળે છે, એ નિ સશય છે દાખના તરીકે, વર્ષમા ધણી વખત કોઈ એકાઁ માણસ એકાઁ નીન કારખાનાના રટોકનો ભાગ અને નક્કીસ આપે છે અને ધણી વખત જમીન કે નીન બહેર વસાવવાની યોજનાનો કેટલાક ભાગ અને અર્પણ કરવામાં આવે છે આ પ્રકારની પ્રત્યેક બેટ તરન જ ખાજી ફેરવવાનો મે નિયમ સમ્મેનો છે એનું પહેલુ ઉત્તમ બ્યાનદારિક કારણ કહુ તો નીન કામ કાવહેગીર હોય તો પણ હું તે વિષે જવાબદાર નહિ હોવાથી માફ નામ તેમા ગુથવાથી અને તેનાથી કંઈ લાભ થાય નહિ અને મારા નામથી તે કામમા કોઈ સાપણ મામે એમ લાગે તો મારા નામનો એવા ઉપયોગ કરવો એ એક પ્રમરની ક્ષમાજ છે. બીજુ એક કારણ એ છે કે, હું લોકો સાથે પ્રામાણિકપણે રહેવા ઇચ્છુ છુ.

પ્રથમ જ્યાં પ્રમાણે પ્રથમ પ્રથમ માસ કામકોજ વિષેના વિચાર અને મહત્વાકાક્ષા વર્તમાનપત્રકારોથી છુપાવતો નથી એકાઁ મિત્ર અથવા તો આગીખતા ગૃહસ્થ સાથે વાત કંઈ તેમ તેમની સાથે હું બોલુ ચાલુ છુ તેમને ખબર આપવામા કંઈ વાત પ્રસિદ્ધ કરવી અને કંઈ નહિ પ્રસિદ્ધ કરવી એ પણ હુ કહું છુ, કંઈ રીતે ખાતમી પ્રસિદ્ધ કરનાથી લોકોના મનપર યોગ્ય સન્મદર થશે તે મારા કરતાં ખાતમીદારો સારી રીતે સમજતા હોય છે ઘોસિંગટના મોટા મોટા દિનકપત્રોને એ નાત વધારે લાગુ પડે છે ધણી મહત્વની બાબતોનો વિચાર કરી તેમને લખનાનું હોય છે, તો પણ કંઈ વાત છાપવી અને કંઈ ન છાપવી એ વિષે તેઓ ધણી ચાનાકી મતવાવે છે એનું એક ઉદાહરણ અહીં હું કહીશ —

મી રૂઝવેલ્ટ પ્રમુખ હતા ત્યારે કોંગ્રેસપ્રતિનો તેમના પાર્લિક સદેશનો કેટલોક મહત્વનો ભાગ વચી જોવા માટે તેમણે અને બોલાવ્યો હતો પોતાના સદેશના જે ભાગ વિષે તેમણે

ઉપાકાન્ત (સચિન) ૨ ૨-૨-૨૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

મારો અભિપ્રાય માગ્યો તે જાગ નિષે તે વખતે લેકિંગા ઘણી સૈર્જા થતી હતી વૉશિંગ્ટનના ખાતમીદાર-વિશેષત મહેવમા કામપર હાજર રહેલા ખાતમીદારોને, પ્રમુખ રૂઝવેલ્ટ મારી સાથે ક્યા વિષયપર વાત કરવાના છે તેની ગધ લાગી હતી. હું પ્રમુખની સાથે ઘણી વાર સુધી રહ્યો હતો પણ કચેરીની બહાર નીકળતાં જ મને એકદમ ૭ ખાતમીદારોએ ઘેરો તેઓએ અને પ્રમુખ સાથે શી વાત કરી તે જણાવના કહ્યું કેટલીકવાર સુધી આનાકાની કર્યા પછી મેં તેમની સાથે છૂટથી વર્તવાનો નિશ્ચય કર્યો મેં તેમને સદેશના કેટલાક મુખ્ય મુદ્દા કરી કહ્યું, “ ગૃહસ્થો, હવે વિચાર કરો, વર્તમાનપત્રો દ્વારા આ વિષય મહારે લેકિંગે જણાવવા જેવો છે એમ તમને લાગે છે ? ” તેમણે તરત જ કહ્યું કે, એ વાત લેકિંગે જણાવવી એવો અમારો પણ અભિપ્રાય નથી પરિણામ એ જ આ યુ કે બીજે નિરસે વર્તમાનપત્રોમા એમનાં એક પણ શબ્દ પ્રકટ થયો નહિ જો મેં તેમનાથી કંઈ વાત છુપાવવાનો કે તેમને દસાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો હોત તો માત્ર એ વિષેનો રીપોર્ટ, વિષયાસથી ભરેલો કે ખોટા વિધાનવાળો જ લેકિંગે મંગ્યો હોત.

સાર્વજનિક ભાષણ તૈયાર કરવાની અને તે બોલવાની તથા તે વર્તમાનપત્રમા બરાબર રીતે પ્રસિદ્ધ કરવાની ઉત્તમ પદ્ધતિ કંઈ, એ એક પ્રશ્ન મારા મનમા હમેશા ઉભો થાય છે અને બહુ જાહેર ભાષણ કરનારાઓને એ જ વિચાર આવે છે એમ મને લાગે છે હું પ્રથમપ્રથમ જાહેરભાષણ કરવા લાગ્યો ત્યારે મેં મારા ભાષણો બહુધા મેટિ કરવાનું ધોગણુ રાખ્યું હતું પણ એ ક્રમ જલદી છોડી દીધો. અત્યત મહત્વના પ્રસંગ સિવાય કિંવા એકાદ નવીન વિષયપર બોલવાનું હોવા સિવાય હું હાલમા ભાષણો મેટિ કરતો નથી ભાષણ લખી શાહી તે વાચવાની રીતમા કેટલાક ફાયદા છે પરંતુ તેમાં કેટલુંક ત્રુટિસાન પણ છે લખીને વાંચેલું ભાષણ નિરસ અને આંખચારિક લાગવાનો સભવ હોય છે તેમ જ લેખી ભાષણપર સર્વ રીતે આધાર રાખવાથી વક્તાથી પ્રસંગાનુરૂપ ગોઠવણ કરી શકાતી નથી પણ તે લખેનું હોય છે તો વર્તમાનપત્રોમાં ભૂપ રહેતી નથી.

મેટિ ભાષણ કરવાની પદ્ધતિ અને લખી કરવાની પદ્ધતિ એ બન્નેનો અનુભવ લઈ મેં એક નીતિ ઉપયોગી રીત કાઢી છે જે વિષયપર મારે બોલવાનું હોય છે તેનો હું બરાબર વિચાર કરું છું પછી મારા ભાષણના મુદ્દા બરાબર લક્ષમા આવે તે માટે કેટલાક મથાળાં કે ટાંચણુ લખી કાઢું છું મારા ભાષણની દિશા નક્કી થયા પછી હું તે હુકામાં લખનારાઓને (Short hand writers) કહું છું એ ક્રમ ઘણાં વર્ષથી રાખ્યો છે હવે સતત અભ્યાસથી મને એવું જણાયું આ યું છે કે, ૮ ટાંચણુ હાથમા લઈ પ્રથમ કલ્પાપ્રમાણે મારા બોલણુ બરાબર હું રજુ કરી શકું છું હુકામાં લખનારાઓએ કરેલું ભાષણ કે તેનો ભાગ હું આગળથી ખાતમીદારોને આપી ચુકું છું આથી તેમને સારી સમજ મળવા ઉપરાંત તેઓ ખીનચૂક રીપોર્ટ કરી શકે છે તેમ જ મેટિ કરેલું ભાષણ બોલતી વખતે કે લખેનું ભાષણ વાંચતી વખતે લાગતું નિરસપણું દૂર કરી મુક્તપણે ભાષણ કરવાને સ્વતંત્ર હોઉં છું અને

કેટલીક વિશિષ્ટ પ્રસંગિક વાતો (એટલે ત્રાતાઓની મનની સ્થિતિ અને પૂન વક્તાના ઉદ્દેશ્ય પરોરે) નો લાભ થઇ માટે લાપણુ રસદાર બતાવી શકે છું.

વર્તમાનપત્રના ખોટા રિપોર્ટ પ્રસિદ્ધ થાય તો વક્તાએ શુ કરવું એ પ્રશ્નનો જાહેર કામ કરનારાઓએ ઉકેલ લાવવો જોઇએ. અત્યંત અપરાધભર્ય સ્થિતિ બાબુએ મુકી ખોટા રિપોર્ટનો કદી પણ નિષેધ ન કરવાનો એ નિયમ રાખ્યો છે. ધણા ખરા ભાગે રિપોર્ટનો નિષેધ કરતા મૂળ વાત-રિપોર્ટ તરફ લેખનુ લક્ષ જાય છે અને તેને વ્યર્થ મહત્ત્વ મળે છે. મૂળ રિપોર્ટ નહિ જોવાના ધણા માણસો નિષેધ જોયે અને શુ છે તે સમજવા માટે મૂળ રિપોર્ટ રોધવો લાગે. વળી, માત્ર નિષેધ મેળવવા માટે કિંના વાદવિનાદ શરૂ કરવા માટે જ ખોટા રિપોર્ટ કરવાને કેટલાક વર્તમાનપત્રો હમેશા તૈયાર હોય છે તેમની અસહ્યતા પ્રકટ કરતાં તેમને બીનજરૂરી મહત્ત્વ મળે છે, એના અનુભવ ધયેલો છે વોદ્ધાન અને લઘાઈ જોવાનું ધણાને મમે છે એટલે મુશ્કેલી વાત મોટી થઈ પડે છે.

હમણા મને એક વર્તમાનપત્રનારે ફસાવ્યો હતો. હું રેલ્વેમાં મુસાફરી કરતો હતો તે વખતે ન્યૂયોર્કના એક પત્રનો બાતમીદાર આવી મારી પાસે બેસે અને લોકો આગળ આવતા એક પ્રશ્નનો ઉદાપોહ કરવા લાગ્યો. પોતે વ્યાપારી છે અને એ પ્રશ્નનો પ્રસંગવશાત્ તે વિચાર કરે છે એવું તેણે મારા મનમાં અભિપ્રાય બધાવ્યો. એ તેની સાથે સભ્યતાથી છૂટથી વાત કરી વચ્ચેના એક સ્થાને તે ઉતરી ગયા પછી મને ચકા આવી એ મારા મનમાં માત્રી લીડુ કે એક વ્યક્તિ સાથે જ નહીં પણ લોકો સાથે જ વાતો કરતો હતો. બીજે જ દિવસે તેના પત્રના કેલિફોર્નિયા અમારી લાગી હકીકત પ્રવૃત્તિ થઇ તે પત્રના વ્યવસ્થાપકને એ પત્ર લખી તરત જ ખરી હકીકત જણાવી મારા એ પત્રની કઈ અસર થઇ કે કેમ તે હું ખાતરીથી કહી શકતો નથી પણ મને લાગે છે કે, અચોક્કશ રીતે વર્તમાનમાં આવતા તેનો નિષેધ કે અસમર્થિ દર્શાવવાં એ વ્યક્તિસાથેની વર્તમાનપત્રોની વર્તણૂક સુધારવાનો એક ઉપાય છે.

વર્તમાનપત્રની મુખ્ય વાત એ છે કે, તે આપણા સમાજના સાધારણ મનુષ્યોના વિચારો કે જ્ઞાનનું હોતક હોય છે. સ્થાનિક વર્તમાનપત્રો પોતપોતાના વિભાગના વિચારો વ્યક્ત કરે છે તેમના વ્યય કે દોષ કહીએ તો સાધારણ લોકોના વ્યય અને દોષ એ જ હોય છે. પોતાના વાચકોના મન વર્તમાનપત્રોએ વ્યક્ત કર્યા ન હોત તો તે હાન છે તેના મનો-રજક અને કીમતી બન્યા ન હોત અને આજે અમેને લોકરિપબ્લિક જેટલું જ્ઞાન છે તેટલું હોત નહિ કે યશુ ન હોત. બધા સુધી વર્તમાનપત્રો અસ્તિત્વમાં છે, ત્યાં સુધી સાધારણ માનવજાતિ અને વિચાર કેવા છે તે જણવાનું સાધન અમારી પાસે ઉણુ રહે છે એટલું જ નહિ પણ તે મનુષ્યના અંત કરણને ખેંચવાનું અને તેને દોરવાનું દ્વાર અમારી પાસે રહે છે જેઓ કહે છે કે વર્તમાનપત્રની વાત પોતાને પસંદ નથી તેઓ ધણું કરીને સામાન્ય માણસો માટે આદરભાવ વગરના હોય છે.

વર્તમાનપત્રનો ખરો હોય કહીએ તો તેઓ દુમેશાં સાધારણ માણસની ખરાબ બાબત બતાવે છે અને સારી બાબત બાબતે જ આગળ લાવે છે સાધારણ માણસની ઉદ્વેગ બાબત વાંચવાની ઇચ્છા થાય તો પુસ્તક કે માસિક વાચકાં લેખને વર્તમાનપત્રો ખરી વસ્તુ અને ખર્ચ આજેસો વિશે વિવેચન કરે છે એ એક મોટો લાભ છે એ ખર્ચ પણ એ વિવેચન કેળવે ઉપર ઉપરનું હોય છે માટે વર્તમાનપત્ર કાઢી નિંદા કે સ્તુતિ કરે છે તો હું તે નિંદા કે સ્તુતિને કદાચ મદત્ત આપતો નથી અને મને લાગે છે કે એમ કરવું એ જરીક છે તો પણ કહીશ કે પુસ્તકો કરતા વર્તમાનપત્રોથી હું ધણી શીખ્યો છું ખરેખર, મનુષ્ય અને વસ્તુના અભાગમથી હું એ કે કેટલુંક શીખ્યો છું, તોપણ વર્તમાનપત્રોથી મને ધણી શીખવાનું મન્યું છે એમ મને લાગે છે વર્તમાનમળના નિયમપર જેમ લખનાર માસિકોનો વર્તમાનપત્રમા સમાવેશ કરવામા આવે તો મારું આ કથન તત્ત્વ ખર્ચ જણાશે પુસ્તકોના સાધારણ વિધાનો કરતાં વર્તમાનપત્રની બાતમીઓએ જ મને વધારે હિતેજન આપ્યું છે પ્રત્યેક જ્ઞાનતમા કાચા માત્ર સાથે પ્રયત્ન વ્યવહાર કરવાનું મને ધણી મને છે અને પુસ્તકો કરતાં વર્તમાનપત્રોમા જ તે (કાચોમાન) મને વધારે મળી આવે છે

ધણી બેઠોને એ એનું બોલતા સાબળ્યા છે કે, રીપોર્ટ પ્રસિદ્ધ કરનામા વર્તમાનપત્રનો મુખ્ય હેતુ વિધાયક ન હોતાં વિધાનક હોય છે પ્રત્યેક માણસને-રિશેપત સાર્વજનિક-નહેર માણસને વર્તમાનપત્રો લોકમતના ન્યાયામન સમક્ષ નિવેદનાથી ખેંચી લાવે છે અને તેને જોતાના દૃષ્ટિનો ખુનાસો કે સમર્થન કરનાની દરજ્જા પાડે છે એ તદ્દન ખર્ચ છે પણ બેઠોની જે કદાચેવા કરનામા આવે તેપર સર્વમાન કે અધિગરતો આધાર છે, એ તત્ત્વ પ્રત્યક્ષ કે અપ્રત્યક્ષ નહેરકામ કરનારા પ્રત્યેક માણસે દુમેશ નજર આગળ રાખવું એ અતિ મહત્ત્વનું છે એ તત્ત્વની પ્રેરાધને જે કાંઈ ખાનગી કે નહેર બચ્ચિ વર્તમાનપત્રો સાથે વ્યવહાર રાખે છે તેને તેનાથી કદાચ હાનિ ન થતા અતિ સદાય મગે છે

મારા જોનાના વિશે પુછે તો કહીશ કે, મને જે કદાચ મન્યું છે તે સર્વ દક્ષિણ અને ઉત્તરમા વર્તમાનપત્રોએ મારા કાર્ય વિશે જે સહાનુભૂતિ તથા લાયકી દર્શાવ્યા છે તેનું જ ફળ છે એમ મને લાગે છે મારા સમાજ અને ચિનમડળની બહોરેની જનસમૂહ સાથેના સબધ એ વર્તમાનપત્રો દ્વારા જ થયો છે, અને એ સાધનોને લીધે જ દરેકગી સરથા એકાદ દાનવીરના આચરને પાત્ર થયેલી કે એક જાતિ અથવા પથના હિત માટે ચાનતી સરથા ન બનતા સર્વ લોકોથી ગોપાનની અને સર્વ દેવના હિતાયે ચલાવેલી એક નહેર સરથા બની છે

રત્નાવલી.

[નાટક]

લેખક —૨ રતિપતિરામ ઉદયરામ પંડ્યા, ણી એ

(ગયા અકથે અનુસધાન)

મુખ્ય પાત્રો

સૂત્રધાર.

નટી—સૂત્રધારની પત્ની

ઉદયન—કૌશામ્બી નગરીનો રાજા

વાસવદત્તા—ઉદયનરાજાની રાણી

યોગન્ધરાયણ—ઉદયનરાજાનો હિતેશુ પ્રધાન

વિદુષક (વસતક)—રાજાનો મસ્કરો મિત્ર,

મદનિકા
અનુભવતિકા } વાસવદત્તાની ચેટીઓ

કાચનભાલા—વાસવદત્તાની હિતેષિણી સખી

સાગરિકા—સિદ્ધલેખરની પુત્રી અપ્રસિદ્ધ થયેલી રત્નાવલી

૨. રતનાવલી નાટિકામાંથી એક દ્રશ્ય.

૧ મદન મહેલસવ

પાદામેથી લેલા થતા થઈ ધઈ બારે સ્તનેથી નમે
સબુ આતુર થે ત્રિનેવથી જુએ મોરી શિવારાધને
લગ્ન સ્વેદથી મજા, અરપવા ભવા સિરે સમુના,
વચ્ચેથી કુસુમાળલી પગી જતી તે રક્ષાને સર્વદા ૧

અને વળી,

કીધી આતુર થઈ ત્વરા સહજ લગ્નથી જ પાછા ફર્યા
પેસે સમ થતા સહુ સખીજને કેં કેં કરી પ્રીતિયા,
આને સહુ નિહાળિ રાજથી થના રેભાચ ભીતિ ભયા
એવા મોરો હડી શિવે બુજ ભીડયા તેવ તમાજ મો ૨
* મેરે જ્વાળા કરતા ત્રણ પલુ રામતા વહ્નિ કોવે ભરેલા
પ્રાણી ન્હારે દ્રિએના શિરમુગ્ધ મલો ખેચીને ભોલ નાખ્યા
મારી થમે સ્તુતિ, સી નિજ રડી ચિનને તેવ હે દેવિ ! નાકા,
જોઈને અટ્ટહાસે મખમલન વિધિ શિવ કે એવ થો તે ૩

(નાન્દી પુગી વધા પછી)

સૂત્રધાર—નમઃ ! બહુ થયું મહારાજ શ્રી હર્ષ દેવના તાનાના દેશેદેશથી આવેલા ખડીઆ
રાજાએ એ ન્દને આજે વસંતોત્સવમા આદરપૂર્વક બોલાવીને કહ્યું કે— ‘ અમારા સ્વામિ શ્રી હર્ષ-
દેવે અપૂર્વ વસ્તુ રચનાથી શોભાવમાન રતનાવલી નામની નાટિકા લખી છે, એમ અમારા સામ-
ળવામા આવ્યું છે, પણ અમે તે નાટિકાને લજવાતાં જોઈ નથી, તેથી સહુ જનના હૃદયને આન-
દથી છનકાવી દેનારા તે રાજાના માનની ખાતર અને અમારા ઉપર મોગી કૃપા કરી તે નાટિકા

* હાલ બહુ ધોનદાયક છે પાર્વતીના પિતા જમને યૌર રૂઝ ચવાને હતો દક્ષની મરજી વિશ્વ
પાર્વતીએ શિવની સાથે લગ્ન કરવાથી દક્ષપુત્રી ઉપર અતિશય વ્હીકારો હતો ચક્ષમા દમે બધાને નિમ-
ત્રણ મોકાયા પણ શિવને કે પાવતી-પોતાની પુત્રીને પણ નિમત્રણ મોકલ્યું નહિ પાવતીએ વળ
જાતી કે દક્ષચક્ષ કરે છે તેથી ત્યા જવાને શિવની અનુજ્ઞા લેવા આવ્યા શિવે બહુ સમજાવ્યા
અને દક્ષના ચક્ષમા નિમત્રણ વિના જવામા અનેક ગેરમાન બતાવ્યા પણ પિતાને ત્યા નિમત્રણ
ના કે કદાચ નિમત્રણ દેવાનું બૂરી તા હમે આમ મોલી પાવતી પિતાને ત્યા જવાને માટે હઠ લઈ
લેકાં આ તે સ્ત્રી જ શિવે રમવાથી અને પાવતી ત્યા ગયા પણ તેમને ત મોલાવ્યા પિતાએ કે ન
મોલાવ્યા કાઈ ન્દેએ ! એથી તેમની માગા જ તેમની સાથે મોલી પાર્વતીને ધણ જ મોટું લાગ્યું ચક્ષ-
મખમા જતા પાવતીને સધળા દેવોની સ્થાપના જોઈ પણ શિવની સ્થાપના ન જોતા સગીને અત્યંત ક્રોધ
અહરો પતિનું અપમાન સગી સાચી રાકે જ નહિ એકદમ ચક્ષકુડ સમીપ જઈ ઉભા અને બોલોમુવ
શિવ પતિ મને એવી મ્હેરોળી પોતાની ઉપજ દક્ષની જ્વાળા નિકળતા અગ્નિકુડમા તેમજે મળવાનું શિવને
આ વાતની ખબર થતા જ દક્ષના ચક્ષમા બગાલ પાડી તેમજે નંદાનું મુઠ્ઠા આરંભ્યું તે સમયે ચક્ષનો જે
દેખાવ થઈ રહ્યો તેનું વખૂન આ રોડમા કવિએ કમકમરી બાંધીમા લેવાયું છે

મખ-ચક્ષ મખનનારા જગોમુ

કવિતાપ્રવેશ ૨ ૧-૦-૦૦ એન એમ. નિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

સંપૂર્ણ પ્રયોગસદિત ભજની જૂતાવો !” તેથી તેમની મુજબને માન આપી ગર્ભગપમાં ગરોળર રચના કરી હું તેમની અભિલાષા પૂર્ણ કરે અને એટલું તો ચોક્કસ લાગ્યું છે કે મમાજનુ મન તો ક્યારનું જે આકર્ષામું છે કારણ કે,

૧ જ્યાં શ્રી હવે થમાન નિપુણ હવે આ સારસારી સના,
ચિતામ્યા જન્મસત્તજની મ્યા, નાટ્યે અને દુઃસ્થા,
આ એકે જ વસ્તુ હજી કુળ દે તો ત્યાં કહેવું જ શુ,
ત્યાં મને : મયે જ આ સનુતરો મારા સુખાચો વટે—૪

જ્યાં ત્યારે, જે જાઈ મ્હારી પત્નીને બોનાવી લાવી હું ગાયતો આરભ કરાનું
(જાનતેમ ફરી પાછા સાચું તેજ) આ ધગ આનું ! લાન, અફર જાઉં, (પ્રવેશ કરી) આવે !
અહિં જરા આવોને !

નદી—(પ્રવેશ કરી) આ આની આર્યપુત્ર કહેતો ! શુ કાર્ય આજે આદરવાનું છે ?

મુન્નધાર—પ્રિયે ! જ્ઞાનની નામની નાટિકાનો પ્રયોગ જોવાને આ રાજઓ ધણા આતુર છે તેથી નેપથ્યમાં આનૂપણાદિ સજ્જા ચાલે

નદી—(હૃદય સહિત) પ્રિય ! તમે તો ખરેખરા નહકરા દો ! તમને તો નાટક ભજવનાનું ગમે ! પણ મારા મનને તો પૂરું જોઈએ છીએ મારી એકની એક પુત્રીને વિરાહ તમે દુર દેરામાં કરીયે દીધો, પણ દૂર વચના તેના પતિસાથે તેના લગ્ન કેવીરીતે થશે, એ જ ચિન્તાથી મને તો મારી જાતનું જે જાન નથી રહેતું, ત્યાં નાટક ભજવવાની તો વાત જ નહીં !

મુન્નધાર—પ્રિયે ! ‘દૂર નસના’ એનું બોની નકમો ઉદ્દેશ મા કરો જુઓને,
દૂર દેરામાં વસના સાગરમાં ફેળીલ દ્વીપો વિષે,
વિધિ અનુકૂળ થાના પ્રેમી સત્વર કરે હવે બેગ—૫

(પદ્મા પાછળ.)

એમ જ ! એમા ગકે જો ? (દૂર દેરામાં હું ફરીથી મવાય છે)

મુન્નધાર—(સામળીને, હાથી) આવે ! મારો ન્હાનો ભાઈ યોગધરાપણનો વેપ વધને આવે છે આવે ત્યારે, આપણે પણ નેપથ્યમાં આનૂપણાદિ સજ્જ તૈયાર થઈ જઈએ
(બે ને ભય ■)

પ્રસ્તવના સમાપ્ત

(યોગધરા ભૂવર જાળગળા પ્રભાસે પ્રવેશ કરે છે)

યોગધરાપણ—એમ જ ! એમા તકે જો ? (દૂર દેરામાં હું ફરીથી જોતો) અથવા
જોરીઓના કહેના હિપર વિચાર ગળી જોને સાકે પરણવાની માંગણી થયેની તે સિદ્ધિનેથરની

૧ પ્રિયદરાના—રા કે દ મુરતુ બાધાનતર

* નાટકની વસ્તુ સદમજબવાને તો વચણાણી આ વાલી જાઉં જ ખપ લાગે છે મુદ્રારાસમાં ચાલક અને મદાન મ્હવે મેકિરપકે લખેના ટેમ્પેરેટા પ્રેસર્પેટા આમ જ નાટકની વસ્તુ સદમજબવે છે આ વાલી નાટકનું બીજું છે

કૃત્યચરિત્ર ક ૧-૮-૦ એન એમ પ્રિયાડી, એન્ડ કંપની, મુંબાઈ

પુત્રી સમુદ્રમા વહાણના ભાગવાથી ડૂબી મરી, અને લાકડાનું ડીમરું પકડી બહાર આવી આ બનાવ બનવો કયા, અને સિંહવદેશથી પાત્ર ફરતા કૌશામ્બીના વાણિયાએ તેની અવરથા બેઠા તેને માન આપ્યું તે પણ બનતું કયા ? પોતાની જ આપેલી રત્નામીની તે વાણિયા-એ તેને જોળણી અને તે વાણિયો તેને અદિ વા-એ ખરે ! અમારા મહારાજનો અભ્યુદય કાળ પાસે આરતો જણાય છે (વિચાર કરીને) મેં પણ તેને દેરીના હાથમા માનખેર સોંપી તે દીક થયું મેં એમ સાબળ્યું છે કે આપણે કયુરી બાળન્ય પણ સિંહવદેશના અમાસ વસુભૂતિની સાથે મહામહેનતે સમુદ્ર જોળણીને આવતા, કૌશામ્બીને છૂતવા જતા કેમવાનને મન્યા છે માટે મહારાજનું કાર્ય તો પાર પડ્યા જેવું જ છે, પણ મને હજી ધીરજ રહેતી નથી. અથવા એટલું તો ચોક્કસ કે આકરીમા સહજ દુઃખ તો રહેતું જ છે

(રાવિની)

સ્વામિ શક્તિ કાજ આરભ થાતા
દેરે આપો હાથ બાધાર માટે,
જેથી વાનરો સત્વ નિમ્ને જ ત્હોરે
સ્વેચ્છાચારે સ્વામિની બહી લા । ૧

(પડદા પાડળ શેઠ બગર)

(સાવળને) નમરીના નોકો તમનાઓની યાપથી મધુર લાગતા ગાયનો તાગીઓ પાડીને ગાતા દોન્ય તેવો અવાજ સળંગાય છે, તેથી હું એમ ધારું છું કે નગરજનોનો મદનમહોત્સવનો આનંદ જોવા મળતાજ મહેનત ક્ર મયાણ કરશે કારણ કે એ તો,

(વસન્તવિષા)

ચંદ્ર રાત્રિ વિમલકાંઠા સ્થિતિભાવ સાક્ષાત્,
રાત્રી વસન્તકાળમા જનચિત્તામારે
આગર રે નિજ મહોત્સવ જેખવાને
વાલોચર કુસુમબાજ સમાન આવે ॥

(હવે જોઈને) ખરે ! મહારાજ તો મહેનત ઉપર ગયા પણ ખરા ! આનંદ સારે હું જેર જઈને મારા બાકીના કામનો વિચાર કરું

વિષ્ણુભક્ત સપૂર્ણ

(આસન ઉપર જોડેલા રાજ અને વિષ્ણુ પ્રવેશ કરે છે)

રાજ—(આજ થી) મિત્ર વસન્તક !

વિષ્ણુ—મહારાજ ! શી આજ્ઞા ?

૧ મદનમહોત્સવના આદિ આપણે તો ચોપગીઓમા જ વાવવાના રવા

૨ પહેલી બે લીલા મિત્રોએ વલોચર અને કુસુમબાજને તેમના ચોગ્ર અવમા લાડ પડે છે

અભિજ્ઞાન સામુદાય (૮૧ ઝવેરીલાલકૃત) ૨૨-૦-૦ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

રાજા—

(શાર્દૂલ)

નાખ્યો સહ નૃપમાર ચોગ્ય સચિવે નિર્ગય નહુ થયા,
આનદે સુખથી પ્રભ સહ વસે ત્યા કુખ છે વેતના,
છે પ્રયોગસુતા વસવનનુ આ તુ ઘેરે દેનાર છે
બહુ ઉત્તમ આલસે જન કરે છે કામ સતેષ હો ૮

નિદૂષક—(હાથી) વયસ્ય ! ખરી વાત છે હું તો વળી એમ જ માનુ છું કે આ તો તુમારો યે નહિને કામતો યે નહિ પણ મારા જેવા બ્રાહ્મણનો મદનેતસન છે પણ તમે તો તુમારો માની બેઠા છો ! તોયે તેથી શુ ? જુઓને મધુથી ઉન્મત બનેલી કામિની સ્ત્રીઓ સાથે કીડા કરતા નગરજનોનો આનદ કેરી મસ્તી માણી રહ્યો છે ! ચારેપાસ મોહોત્તનાઓમા ઢોલક અનાજ સમજાય છે, દશ દિશાઓ ધુળ અને સુગંધિ પદાર્થો ॥ ૧૪ ॥ હાથી ભરાઈ ગઈ છે આને લીધે ખરેખર મદનમહોત્સવની ખૂબી કદ ખોર જ દીપી ઉઠે

રાજા—(હાથી ચારેપાસ નિહાળીને) અહો ! નગરજનોનો પ્રભો હવે ઇતકાં જતો જણાય છે કારણુ કે,

(અન્વય)

વર્ષે આમોદધારા, દિનસમ ઉજળા કુકુન મુખ શોભે,
હેમાનકાર માતિ ઝગળતી નમ્યા તાજથી મિત્ર ભારે
કામીના લક્ષ્મીથી ધનપતિ વિભવો, હારતા એમ લાગે,
કોરાગળી પીળી પીળી કનકથી જાણ્યા લોક અને નુતારે ૯

નળી,

(શાર્દૂલ)

કુવારા જળના નિતર હડે ખડા ભરવા જશે
કીડાથી ઝટ થાય કાલ્પ મલો ભીના ભીના આ ભરે,
રાગ સિદ્ધર જે પમત પ્રમના બાનથી ત્યા પડે,
રનાતા પગ તેથી રત્નની ભૂમિએ પાદપદ્મિ પડે ૧૦

નિદૂષક—(નેળને) અરે વયસ્ય ! કુશન/કામીજનોની જળની પીયકારીના સચોટ પ્રહાર થનાથી નીકળતા ' અરેરે ' શબ્દપડે મનોહર લાગતા વિલામીની સ્ત્રીઓના વિનાસો તો જુઓ.

રાજા—(ચારેપાસ નિહાળીને) વયસ્ય ! તે મને કીક ગતા પુ કારણુ કે,

(વસનતિવશ.)

નિસ્તેજ ચર્ષિસ દિશા પટવાસથી આ,
દેખાય કાક મણિના ઝગઝગ ઝાખા,
ભોજો જળમ કણુમા મણિનો પ્રકાર,
(પાના તુ અહીં મને પણ બાન થાય) ૧૧

નિદ્રપક—(જોઈને) અરે, મદથી અસ્થિગતિએ ચા-નતી, જ્યને વસત નાનુના નિદ્રા-
નુત્ય કંગતી મ્યુનનતિકા સાથે આહિ મદનિકા આવે છે મહાગજ ! એમના દર્શન તો દરો
(ત્યાં પછી પ્રાણ આચો ગાતી ગાતી વસત વેદધારેની બેગીઓ પ્રવેશ રે'છે)

ચેટીઓ—

(ધનિ)

ખીની આબાહીએ મદને ની પિય થઈ હૃદય શોરે,
નાનમાન પ્રમતના ગીતવ દક્ષિણ પવનવડે દારે ૧૨
ખીઆ બકુન મુવાસે ઇન્દ્રિય પ્રિયતમ તાપા સમાગમથી
યુવતીદ દ અધિરા થાતા રહે નહિ વિનય લાલુ તેથી ૧૩
મુદુ ધાના જનહુદયે પ્રથમ વસતક પ્રભાવથી આહિ
બરે કામ પછી ત્યાં પ્રભથી હુદયે સનન નુમરાગથી ૧૪

રાગ—(જોઈને) અહો ! કીડા તો સરસ જામી છે ! કાગલુ કે,

(અધરા)

નીલા થઈ વિખરાના અવક સજ રથા પુષ્પોત્તમા ત્યજે છે
નૂપુરો મત્તવેચ્યા પમથી જલ્મને બેવગ ત્યાં અવાજે
કીડામા હાર વાગે સ્તનજાલી અતિથી હાકવા વારવા
-રોમાથી નમે છે કૃષ્ણ વજન થઈ રાગથી ના ગણે તે ૧૫

નિદ્રપક—(હસીને) નયન ! તેમના બેગો લાગીને દૂ પલા ઉત્સવમા ભાગ નહિ હુ, હો !

રાગ—(રહેજ દસીને) એમ કર ત્યારે

વિદ્રપક—(હસીને બેગીઓ પામે જઈ નાવા લાવા) એા મદનિકા એા મ્યુનનનિમા, મી
આ ચર્ચરી ગગ રીખવોને ?

અન્ને—(હસી પગે) હાથ, હાથ, આ તો ચર્ચરી ગગ ન કહેવાય

વિદ્રપક—એમ કે ? ત્યારે શું એ !

મદનિકા—એ તો બે લીગીનો ખડ કહેવાય

વિદ્રપક—ત્યારે શું આપાજ ખડના મો ક બને કે ?

ચેટીઓ—(હસીને) અરે નહિ નહિ, એ તો ગવાય છે

નિદ્રપક—ત્યારે શા કામનુ એ ? એકઈ મવાતું હોય, તેતુ તો મારે નથી જોઈતુ ત્યારે
તો દુ મારા મિત્રની પાસે જ પાછો જતો ગુ (બન છે)

મ્યુનનનિકા—મનનિમા, આપણે હવે ઘણી વાર કીડા કરી ચા-ન, હવે ગળીએ કદાવેને
સદેગો મહારાજને કટીએ

મનનિમા—હા, ચાલ, એમ કરીએ (આગળ ચાલે રાજની પાસે ચાલી)

અન્ને—જય યાઓ ! મહારાજને જય યાઓ ! મહારાજ, દેવી આપા કરે છે કે—

(હાલથી અર્ધે મોડી અટકી પડે છે) નહિ નહિ, મહારાજ દેવી વિનતિ કરે છે કે—

ઈવ તો ઇતહાસ ર ૧-૮--એન એમ નિપાડી એન્ડ કપની, મુબાઈ

—રાજા—(દર્શથી રહેજી દસી માનથી) મદનિકા, દેરી આગા કરે છે, એમાં જ મંદુરતા છે, વળી આને તો વિગેષ કરીને કામદેવનો મજોતસવ છે, તેથી કહે કે દેરીની સી આગા છે કે

એટીઓ—(પાસે આવી) ‘રાતા અગોકટ્ટણના મૂળ પાસે સ્થાપન કરેના ભગવાન શ્રી કામદેવની પૂજા કરવાને માટે મકરન્દ વાડીમાં જવું છે, માટે આપ મહારાજને ત્યાં અવસ્થ સમીપ રહેવું’ એવું દેરી સૂચવે છે

રાજા—(આનદથી) વયસ્થ જોડું કે એક ઉત્સવમાથી બીજા ઉત્સવ કેવો આવે છે તે? વિનયક—વયસ્થ! બિડો, ચાનો, આપને ત્યાં જઈએ, ત્યાં ગરા પત્રી આ આજ્ઞાનું પલ્લુ કાઢી સ્વસ્તિનાયન થશે ખરું!

રાજા—મદનિકા, તમે બન્ને જાઓ અને દેરીને કહેજો કે અમે સત્વર મકરન્દ વાડીમાં આવીએ છીએ

એટીઓ—જેવી મહારાજની આજ્ઞા (બન્ને જાય છે)

રાજા—વયસ્થ! મકરન્દ વાડીનો માગ બતાવ

નિદ્રુપક—જેવી મહારાજની આજ્ઞા આમ, મહારાજ, આમ (આનંદ થાય છે—જાનવ જોઈને)—અરે! મકરન્દ વાડી તો આ આવી! પ્રવેશ કરો, મહારાજ! (પ્રવેશ કરીને) લુઓ, લુઓ, મહારાજ! મલયપર્વતના પવનથી ડોનતા આંખાના ધટાતર દેશો મોર ખરી પનાથી વાડીમાં આદર પાંચમાં ખરેખર દેખાવ થઈ ગયો છે, અને મહોન્મત ભમરાઓના ગુળ સ્વમાં કોણીનાઓ પોતાના સ્વરો મેળવવાથી કેવું મધુર સંગીત સમજાય છે! તમને આમ માન-પૂર્વક આદરસૂચકાર આપતી હોય, તેની મકરન્દવાડી અવારે જણાય છે, તે તો લુઓ, મહારાજ!

રાજા—(ચારે પાસ નિહાળી) મકરન્દવાડીની સી મોખા! અહીં તો,

(રાજા)

કુળી કુખળી પ્રવાણ સરખો સનો ધરે રવ એ
ત્યા ગુળવથી લીલા જમરની અસ્થિ વાળી ધે
વારવાર અનિનથી મલયની સાખા કુળી દાનની,
એવા દશ વસ વના બળ વધે મસ્ત વાડીથી ૧૬

અને વળી,

(સમય)

પુખો ધારે જડ્યો મુખ બની મદિય મુદ્દી કાશ્વત્યા
છટાના રમ્મ મલે તણી મુખ થળ ચપકો મલિ ધારે,
અકારો નપુરોના પાંખદરથી રસે ઉભરાતા અચોક,
આરંભે છે સુધીને ગસા કરવા દહ જુગ તણા ત્યા ૧૭

વિદ્રુપક—અરે, વયસ્થ! ભમરાઓ કાંઈ નપુરોના શબ્દોને અનુસરતા નથી, એ તો દેરીની સખીઓના નપુરોનો સ્વર છે

રાજા—વયસ્થ! ખરું કહ્યું તે

(વાસનાના અને કાચનમાલા બીજા સખીઓ સાથે ધીમે ધીમે પ્રવેશ કરે છે)

* આ સમયની માન્યતા પ્રમાણ વિનાની તો નહિ જ હોય

આદ્યનિમજ્જન ૩ ૧-૦-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

વાસવદત્તા—અરે, કાચનમાના ! રાતા અગોકનુ ઝાડ હજીએ જાણ્યું કેટલે દૂર છે ? મારે તો ત્યાં ભગવાન કામદેવની પૂજા પૂરી કરાની ■

કાચનમાલી—આ આ-ચુ નથી જોળખાતું દેવિ ? નિરતર ખીલતા પુષ્પથી ગોભાવમાન જાણતી આ રહી માનનીવતા નવમાનિકા વળી જા રહી, તેને જીજી બધીયે ઋતુઓમાં પુષ્પ બાવવાને મહારાજ હમેશા પ્રયત્ન કરે છે આનો, આપણે ત્યાં જઈએ (આમ તેમ કહે છે) દેવિ !, તમારે પૂજા કરવાની છે તે આ રહ્યું રાતા અગોકનુ જહા

વાસવદત્તા—એમ કે ? ચાલો ત્યારે પૂજની બધી સામગ્રી આહિ લાવો

સાગરિકા—(આમજ આવીને) દેવિ ! આ બધું તૈયાર છે

વાસવદત્તા—(જોઈને મનમાં) સુ સખીઓની બેશીકરાઈ ! જેની દૃષ્ટિએ આ ન પાની જોઈએ તેની જ દૃષ્ટિએ પડી. હમે ત્યાં કહું (નોટથી) અનિ સાગરિકા ! સવગો પરિવાર કામદેવના ઉત્સવમાં રોકાયેલો જા મેનાને મૂકીને તુ આહિ કેમ આની ? એકદમ ત્યાં પાડી જ આ બધું કાચનમાનાને સોંપી દે, ઉઠે નેહી !

સાગરિકા—જેની દેનીની આના (જાય છે કેટલેક દૂર જઈ મનમાં) મેનાને તો મેં સુસગનાને મોપી છે આ ઉત્સવ જોનાનું મને ઘણું મન છે મારા પિતાના અત્ પુરમાં અનન્ય દેવની જેવી પૂજા થાય છે, તેવી જ પૂજા આહિ થતી હશે કે નહિ ? કોઈ પે દેખે નહિ, તમ ત્યાં, સતાર્ધને જોઈ પૂજનો સામાન તૈયાર થાય છે, ત્યાં સુધીમા મનભગવાન ની પૂજા કરવાને થોડાક પુષ્પો કું પણ વીધી નાવું

વાસવદત્તા—કાચનમાના ! કામદેવો, અગોકના મૂળપાસે બેસાડ

કાચનમાલી—જેની દેનીની આના (તેમ કહે છે)

વિદ્યુત્—ન પુરો આજ સ્થાન પડ્યો છે, તેથી કું ધાઈ છું કે દેની અગોકજહા પામે આની પહોંચ્યા હશે

રાજા—(જોઈને) વચ્ચે ! આ દેની તો—

(ગતિ)

મિત્ર કસુમ સમ મારા મન નિયમથી તબુજ કી ધારે,

મદનપે પાસે તે ધનુષ્ય તળી અતિમે સોભા ધારે ૨૮

માટે ચાલો, આપણે ત્યાં જઈએ (પામે જઈને) પ્રિયે વાસવદત્તા !

વાસવદત્તા—અહો, આર્યપુત્ર ! જય ચાઓ, આર્યપુત્રનો જય ચાઓ

કાચનમાલી—દેવિ ! આપના જ હાથે રાતા અગોકજહાને ચંદન કુકુમથી શોભાવમાન કરી ભગવાન પ્રમુગ્ધનની પૂજા કરો

વાસવદત્તા—વાવ ત્યારે પૂજની બધી સામગ્રી

(કાચનમાલી લાવે છે વાસવદત્તા પૂજા કરે છે)

રાજા—પ્રિયે,

(વસન્તતિવશ)

કાન્તિ ધરે રિમઝ સ્નાન થઈ વિગેર,
છેડા દીરે અધિક લાન મુરખ વરે,
કે ઇ પૂજા મદનની કરતો સુદાય
ભરો લગા નવિન અકુચી ભરાય ૧૮

અને વળી,

(ઈતિ)

મદન પૂજનમાં રે તો હાથ મુકતો પ્રિયે ' અરે ન્યારે
ભાણ પલ્લવ કુટયુ અધિક કુમળુ યરોમ્નુ ફીરે ૨૦

અને તેથી,

(અનુકૃપ)

નિદરો કમ આજે તો અનવપદ્મ નખી,
મારો ના જેથી તે વારા હાલના સ્પર્શન મુખ રા

કાચનમાલા—દેવિ ! રાજાજીની યોગ્ય પૂજા કરી તેમનો સત્કાર કરો
(વાસવદત્તા રાજાની પૂજા કરે છે બધા જોયે છે)

સાગરિકા—(હાથમાં કુનો લઘ) અરેરે ! મેં તો કુસુમે ભેગા કરામાં બદ વાન કરી,
હશે આ /ક્ષતી પછવાડે સરીરે મતાડી, લાન બધું જોઈ (જોધને નવાઈ પામી) આદિ શુ
ભગવાન મકરંદન પ્રલક્ષ્યા આની પૂજનો સત્કાર કરે છે ? ત્યારે તો હું આદિ રહીને જ
આ પુષ્પોથી તે ભગવાનની પૂજા કરીશ તે ભગવાન ! કુસુમાયુધ ! તમને હું નમસ્કાર
કરું આ મારા દર્શનનું ફળ મને મળજે (હનતાપે છે) જોરાવ તો જોઈું હવે પ્રાપ્ત
મને ન જુઓ, તેમ આવ, વહેલી વહેલી જતી રું (પાની ફરી યોગ્ય પાદા આગળ નય છે)

(નેપથ્યમાં વૈશલિકનું ચાન સંભળાય છે)

(શાલુ)

ચાતા અમત પ્રસાદતો રતિપ્રજ્ઞા અસ્તાયને ક્રીડાની
સામતો મળ્યા સખા મુદ્ધિયે સ વા સમે હર્ષયો,
ઈચ્છે પાદની મેલના કમનની કાન્તિ જ જે લે દરી
કારે છે નૃપ ચુકતો નયનને જોયો નેસે રાજની ૨૨

માગરિકા—(પાની ફરી રાજને સ્પૃહાથી નિહાળી) અરેરે ! આ શુ ? ત્યા તો જેની સાથે
પિતાએ મારો સંન્ય આધવા છપ્પા કરી દત્તી તે જ આ ઉદયન રાજા ! ત્યારે તો પારકાઓની
દષ્ટિથી દૂષિત થયેલી આ કાચા તેમના દસનથી હવે પવિત્ર થઈ

રાજા—અરે, ઉત્તરમાં આપણુ ચિત્ત રોકાયુ, ને સધ્યાકાળ વીતી ગઈ તે પણ આપણે
જાણ્યો નહિ હવે તો દિવસ અસ્ત થઈ ગયો પણ ખરો ! દેવિ, જુઓ,

(શીતિ)

શ્રી જાવ ન રમી પ્રિયવિરહના વિકાર દશાવે
આખી માનિ પૂર્વે ત્યમ નિશાકર તલો ઉદય સૂચને ૨૩

દેવિ ! ઉભા થાઓ આનો, આપણે અત પુરમા જઈએ

સાગરિકા—(સમ્બને ગૃહાથી જતો ભેદ નિ થાસ નાખી) અરે ! શુ દેવી ગયા પશુ
અરા ! ત્યારે તો હું પણ વહેતી વહેતી જઈ હુ એમને લાગો સમય જોના પામી નહિ, એ
પણ મારૂં ઝમનમીય ! (જાય છે)

રાજા—(આગળ ચાલતા) (સાર્વદ૦)

કાન્તિ આખી જે નિશાકરની એવા મુખામુખથી
જો જો, આ અરવિ દજાન્તિ મરસા શીની પગી મુદરિ
સુખી માન મનુકી પ્રિય ! બીકા તારા સખી સાવના
સગાળી કુમો તપા સ્થ વિવેશરમાહ ના ! જવા ૪

મદનમહોત્સવ સમાપ્ત.

—ચાતુ

આપણે ઉત્તર થઈએ છીએ કે અવનત ?

લેખક — શ્રી રમણલાલ વસતલાલ દેસાઈ
(ગયા અકથી અનુસંધાન)

આ પ્રમાણે જગતે પોતાનો વિકાસ વ્યક્તિજીવનમાં, સરથાઓના ધડનરમાં, અને
ભાવનાઓના વિધાનમાં સાધ્ય કર્યો છે, અને કયું જન્ય છે વ્યક્તિજીવન, સમ્બાઓ, અને
ભાવનાઓ એ પરસ્પરના ઉપકારક અને અનિનાર્ય તરવા છે, એકની બીજા ઉપર પ્રત્યેક અસર
થાય છે અને આ પરસ્પર થતી અસર છુતી પાડી શકાતી નથી

જગતની નિર્ગથાત્મક ઉત્તરિના ઐતિહાસિક ક્રમતરફ આપણે સદૃશ દૃષ્ટિકરીએ ઉત્કાન્તિ
રાદના સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે જગતનો આદિપુરુષ અસરકૃત, અજ્ઞાન અને અનિકરસીન છતાં પ્રાણીરાજ્યમાં
તે સર્વોત્તમ વિમાસને પ્રાપ્ત હતો કુદરત ॥ ભયકર, ન સમજતા બનેલી વચ્ચે પોષક રક્ષણ
અને ઉત્પત્તિની સઃ સામાન્ય પ્રેરણાઓથી સજ્જ થએલો તે ખોરાકને માટે પશુઓની
પાછળ દો નો, હિંસા પશુઓથી ગચકા માટે દુષીઆરો અને શુદ્ધાઓ ખોળતો આવો જ
પ્રવ્રનોમાં રોમની જમતની આઘ સીસાથે રહેતો હતો પેલાળ, રણાળ અને ઉત્પત્તિ
એ ત્રણ પ્રેરણાઓ ઉપર જ આખા જગતનો વિનાસ રચાયો છે જે દિસક પશુઓને

વધ કરના માટે તે હિતુકર્ત, રહેતો તે પશુઓના કરતા તેનું હૃદય વધારે નમ્ર બાળ્યે જ હતું, પગ્તુ સતાનની પ્રાપ્તિમા મનુષ્યના વિકાસનું પ્રથમ પગથિયું સ્થાપ્યું હતું માત્ર પોતાના જ પોષણ અને રક્ષણ માટે જો પ્રયત્નો થતા, તે પ્રયત્નોના ફળમાં બાળકને પણ ભાગ મળવા માડ્યો, સ્વાથનો પરિધિ વિસ્તૃત થયો, અને જગતની સરકૃતિનું મગનચરણ આમ ગયાયુ. પોતાના બાળકને માટે પાદગાની પથારીઓ પાયરતી ટાપ અને તાપમાંથી તેનું રક્ષણ કરવું જ્ઞાની જ્ઞાની ઝુપડીઓ બાધતી, અને બાળકના સુખમાટે પોતાના સુખને બાલુએ મુકતી આપી નિહાળી પુરૂષને તેની તરફ સહાનુભૂતિ, કશ્ણા અને આશ્ચર્યની લાગણી ઉત્પન્ન થઈ પોતાના બાળક માટે ટાક ટાકાનું દુધ ન ગણકારતા, હિંસક પશુઓની રક્ષામે જીવને જોખમી મુદ્દા કરી બોરાક લેઈ આવેના પુરૂષને નિહાળતા બાળકની માતાને તેના વીરત્વ પ્રત્યે પૂજ્યભાવ અને માન ઉત્પન્ન થયા મનુષ્યને આ સમયે માત્ર પ્રેરણા કરતા કાષ્ઠક વિશેષ ઉચ્ચ મનોવૃત્તિ પ્રાપ્ત થઈ, પ્રેરણાઓની તૃપ્તિમા જો સુખ હતું તે સુખમા કોઈ હૃદયજન્ય સુખનો વધારો થયો તેનું હૃદય અને મન એ બન્ને વધારે જાગૃત થયા

ધીમે ધીમે વરતી વધના પોતપોતાની અનૂજ્ઞતા પ્રમાણે આ મનુષ્યના બાળકો બોરાક અને રહેઠાણની રોધમા નીડળી પડ્યા ધીમે ધીમે આવા ટોળાઓએ જાત ઉપર પથરાવા માડ્યું એક ઝુપડી હતી ત્યાં દસ ઝુપડી થઈ દસ ઝુપડીઓમાંથી સો ઝુપડીઓ મધાઈ પરતુ એક ઝુપડીની વ્યગ્ધા કરવામા જો તૈયારીની જરૂર પડે છે તેના કરતા દસ ઝુપડીઓની વ્યગ્ધા કરના માટે ભુદા પ્રકારની તૈયારી આવશ્યક છે આ ભૂમિકામા મનુષ્યને ખમર પડે છે કે સ્નાયના વિવાતક બનને પોતાના જ રક્ષણ અને પોષણ અર્થે નિયમિત કરવાની જરૂર છે, બોરાકને માટે પરસ્પર લડવા કરતા વરેક જણે મહેનત કરી આણેનો બોરાક વહેંચી લેનામા વધારે સાફ છે આ પ્રમાણે સહકાર્યની ભાવનાનો ઉત્પન્ન થાય છે

આવી સહકાર્યની ભાવનાથી યુવાનલા વિવિધ ટોળા પરસ્પરના સંસર્ગમા આવતા સર સ્વાર્થને લેઈને પ્રથમ ધર્મણ ઉત્પન્ન કરે છે, અને ધર્મણના ગેરરક્ષાત્મક સમજતા સહકાર્યની ભાવનાને પરસ્પર લાભની એક બીજની સોડમા પોતાની જો વણ કરી લે છે આમાંથી ધીમે ધીમે જાતીય ભાવનાનો ઉદ્ભવ થાય છે

પગ્તુ મનુષ્ય આ ભૂમિકાએ આવે તે પહેલાં તેને અનેક નવા નવા અનુભવો થાય છે, નરી નરી બામતો તેનું ધ્યાન ખેંચે છે, તેની કલ્પનાઓ તેમાં નવા નવા તરંગો ઉત્પન્ન કરે છે, અને આ પ્રમાણે સર્વસામાન્ય વિદ્યા થયે જાય છે પરસ્પરના વિચાર સમજવા માટે ભાષાની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને અન્ય મનુષ્યોની સાથે કેવા પ્રકારનું વર્તન રાખવું એ વાતનો ખ્યાલ આવતા રીતભાત અને શિષ્ટાચારની ગુચ્છી ગુચ્છાય છે, સુખમા મર્વને ભાગ મળે, તથા દુખ સર્વને વહેંચાવું આવે એ અર્થે નિયમો ધડાના માડે છે, અને તે નિયમોનું ઉપાધન કરનારને શાસન દેવાના ઉપાયો યોજનામાં આવે છે ભવકર જ્યપ્રત્ય, અગ્નિપ્રત્ય તથા અન્ય ઉત્પાદન લીધે કોઈ અગમ્ય સત્તા તરફ ધ્યાન દોરાય છે, અને તેમાંથી ધર્મ ભાવનાનો ઉદય થતા

પ્રકૃતિના દૃષ્ટિગોચર થતાં પરતુ મહાન સામર્થ્યો અને પદાર્થો-જેવાકે, વરસાદ, વિજળી, સૂર્ય, ચંદ્ર, અને તારા-એ સર્વ તરફ દેવભાવના ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેમને પ્રસન્ન કરવા માટે બનિદાન, સ્તોમ, દવન, પૂજા અર્ચાની વિધિ અને પ્રાર્થનાઓની અટપટી ભજ ગુચારા માટે છે. પોપણને માટે ધીમે ધીમે જમીનરૂપી સજ્જન સાધન મનુષ્યને જડી આવે છે, અને કૃત્રિકારની કળા હાથ લાગતા પોપણનાં સાધનો અર્પણી પૃથ્વિતરફ પૂજ્યભાન પણ અતે ઉત્પન્ન થાય છે.

આ પ્રમાણે સર્વતોલદ વિકાસ થવા માટે છે, અનેક અધુરા સમજતા કારણોને લેઈને પૃથ્વીના અમુક ભાગમા ઉન્નતિનો પરિપાક વહેનો થાય છે આ પ્રમાણે અનેક યુગ સુધી ઉત્ક્રાન્તિના નિયમ પ્રમાણે નિકસિત થતી જતી માનવપ્રજા ઇતિહાસપૂર્વક યુગમા ગતિ કર્યો કરે છે ઇતિહાસપૂર્વક યુગનું જ્ઞાન આપણને પૃથ્વીના પડમાથી મળી આવતા અનપક દૃષ્ટીઆર, જોનાર, કે વાસણુ કુસણુ અને ધરેણામાથી, આપણા નર્તમાન રીતરીનામે અને રહેણી કરણીમા તે સમયના રહી ગએના અવગેયોમાથી અને હાર પણ ઑરેટ્રીયા, આફ્રિકા અને અમેરીકામાથી મુખ્યત્વે મળી આરતી અનાર્થ જાતોમાથી પ્રાપ્ત થાય છે અનપત, ઇતિહાસપૂર્વક યુગ એ નિકાસો! જ યુગ હતો, અને વર્તમાન સરકૃતિનાં મૂળ એ યુગમા રહેના છે માનવ જાતની વચાવળી તે યુગસુધી લગાવરામા આપણું શરમાવાનું કારણુ નથી

આ પડી આપણે ઐતિહાસિક યુગમા પ્રવેશ કરીશુ ઐતિહાસિક યુગ એટલા માટે કે આ સમયમા એવી મહાન પ્રજાઓ અસ્તિત્વમા આરી હતી કે જેમના નિયે આપણને થોડે વધતે અગે જ્ઞાન હોઈ તેમની આપણા ઉપર થએલી અસરો આપણે પરખી શકીએ છીએ વેળી શ્યાઓ લગકારતો, મૂંઝ, ઇન્ડ અને ઉપાના પવિત્ર સ્તોનો ગાતો આરાંરન આપણી પ્રથમ દૃષ્ટિએ પડે છે ત્યાર બાદ મીસરની પીરામીડ પ્રોતાના વીખરો ઉઠ્યા કરી એક મહાન પ્રજાના અસ્તિત્વનું અવગેય સૂચરી રતી છે ચીન, બાબીનન અને ખાદડીવાની પ્રજાઓ પણ પોનાની પ્રાચિનતા તરફ જગતનું ધ્યાન ખેંચી રહી છે ગ્રીસ અને તેના સમકાલીન રાજાને ઇતિહાસ થોડે ઘણે અગે આપણને સ્પષ્ટ છે, અને રોમન મહારાજ્યના અસ્ત થાયે આપણા પ્રાચિન ઇતિહાસનું પ્રકરણુ નધ થાય છે

આ પ્રાચિનયુગ તે કાર્ઝ એક વર્ષ, મો વર્ષ કે હજાર વષનો ઇતિહાસ નથી વેદના કાળનો યથાય નિર્ણય થયો નથી હતા તેને જોશમા જોખા ઇસવીસન પહેલાં પાચ હજાર વર્ષ ઉપર મુખી શકાય, રોમન મહારાજ્યની પડતી ઈસવી સનના ત્રીજા ચોથા સદામા ધર્મ એટલે આ પ્રાચિન યુગ એ એક અત્યત વિસ્તૃત અને વિશાળ સમયનો સમુદાય છે તેમા અનેક પ્રજાઓના ઉદય અને અસ્ત ધર્મગએના છે પરતુ એક પ્રજાના અસ્તથી સમગ્ર જગતની ઉન્નતિ થતી અટકતી નથી, એ વાત ખાસ ધ્યાનમા રાખવા જેવી છે ઉન્નતિનાં નરવો સનાતન અસ્તિત્વ ભોગવે છે, અને વ્યક્તિતા કે પ્રજાના નાશ સાથે તેઓ કદિ લુપ્ત થતા નથી કાછટનો વધ આજ સગલગ ખે હજાર વધ થવા આવ્યા, હતા તેણે જે સરકૃતિ મનુષ્યજાતિને મોખી છે તે અનેક ત્રેપાતરોમા-અનેક પ્રજાના પરિવર્તનોમા હજાર ટપી રતી છે આર્થ પ્રજા હાન

ઉન્નતિ ॥ શિખરે વિરાજમાન થએલી નથી, અને તેથી પ્રત્યેક આર્પને ખેદ થાય એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ તેથી સારા જગતની ઉન્નતિ વિષે શકા ઉદ્ભવી એ તર્કયુક્ત નથી. આર્પપ્રજાએ જગતને જે મોપરાતુ હતું તે પરાક્ષ અપરાક્ષગતે સોપી દીધું છે, અને તે તત્ત્વ જગતની ઉત્તરિનિતિ કાર્ય કર્યું જાય છે. આપ પ્રજા પોતાનો વારસો સાચવી કે વધારી રાખી નહિ એટલે તે વિવિધ પ્રજાઓના હાથમા વહેંચાઈ ગયો એક દરતે, એકજિત રીતે તેની વિજાસ થતો હતો તે અટકતા તે વિવિધ ખડમા વહેંચાઈ ગયો, અને વિવિધ દરતે આ વિવિધ ખડાનો વિકાસ ચાલુ રહ્યો. સરવાળે કતી જ ખોટ ગઈ નથી આપણે આપણી સરકુતિ જાગી રાખ્યા નહિ જગતને તેનો જે લાભ આપવો જોઈએ તે આપણે આપી શક્યા નહિ, એટલે જગતે આપણી પામેથી તે ખુશ્ચી લીધી તેમાં દોષ આપણો જ છે. પ્રજાની સાથે જે નાશ પામે છે તે પ્રજાનાં અનિત્ય, અનિષ્ટ તત્ત્વો, જે જગતની ઉત્તરિતિ બાધકારક દોષ છે, અને જેમનો નાશ અવશ્ય થવો જ જોઈએ જગતના મહાપ્રવાસની વચ્ચે આડે આવનાર એક વ્યક્તિ હોય, સરથા હોય કે પ્રજા હોય તો પણ તેનો નાશ થવો જ જોઈએ.

આ યુગની પ્રજાઓએ જગતની મોઝસ ઉત્તરિતિમા મો શો ભાગ લગજો છે તેનો અત્યંત દુકાશુમા આપણે વિચાર કરીએ તો જણાશે કે આર્પવર્તની પ્રજાએ જગતને અતિ ઉચ્ચ ધાર્મિક તત્ત્વચિત્તન રીખવ્યું છે, અને શુદ્ધ ભગવાનની અદિસાને જગતના પૂર્વ ગોનાર્ધને ઉપદેશ કર્યો છે. ખાદ્દીયાએ ખગોળવિજ્ઞાના તત્ત્વનો પ્રસાર કર્યો કહેવાય છે. ગ્રીસે આપણને સૌન્દર્યની ભાવના અને શુદ્ધિજન્ય તત્ત્વચિત્તનનો વારસો આપેલો છે, રોમનોએ શાસ્ત્રશાસન અને ન્યાય-શાસન સિદ્ધાન્તો જગતને આપ્યા છે. વળી એ પણ આપણે ધ્યાનમાં રાખવા સરખું છે કે જગતના લગભગ મધ્ય જ મુખ્ય ધર્મોએ પ્રાચીન યુગમા જન્મસ્થિતિરમા આવ્યા છે. આર્ય, બ્રાહ્મ, બાહુદી, પારસી અને દ્વિત્વાય. ધર્મોની ઉત્પત્તિ પ્રાચીન યુગમા જ થઈ છે, અને એવડનો મહાન્ ઇશ્વારી ધર્મ એ વગભગ પ્રાચીન યુગને અગ્રેષ્ઠ આવી રહેલા મધ્ય યુગની શરૂઆતમા જ જન્મ પામ્યો હતો.

પરંતુ આપણે શુભ ન જોઈએ કે ઉન્નતિનો ઇતિહાસ તે એક મુદ્દનો ઇતિહાસ છે. આ મુદ્દ તે મનુષ્ય મનુષ્ય વચ્ચેનું, અથવા પ્રજા પ્રજા વચ્ચેનું નહિ, પરંતુ મનુષ્યના દેવી અને આસુરી સ્વભાવ વચ્ચેનું મુદ્દ છે. વ્યક્તિ કે પ્રજા આ મુદ્દમા સાવનશૂત બને છે. ઉન્નતિ એટલે તેની સ્વભાવનો આસુરી સ્વભાવ ઉપર વિજય જગતના પ્રારભથી ચાલ્યા આવતા મુદ્દમા દેવી સ્વભાવ ધીમે ધીમે વિજય પ્રાપ્ત કરતો જાય છે. ઉન્નતિપ્રાપ્ત પ્રજાઓ જે ભૂત્યે સુક્યે આસુરી સ્વભાવને વિકાસ પામવાની અનુકૂળતા કરી આપે તો તે પ્રજા જરૂર અસ્તને પ્રાપ્ત થાય છે. આર્ય પ્રજાએ ઉપનિષદના ચિત્તનો ઉપરથી શુદ્ધ કર્યકાસ અને પ્રાણી દિસા તરફ ઉતરવા માંડ્યું, એટલે તેની અવનતિ થઈ, જેમાંથી સુભાએ શુદ્ધ ભગવાને તેને બચાવી લીધી, રોમનોએ ગ્રીસનો સુધારો ચુનામોની સરથા ઉપર રચાયેલો હતો એ નાત ઇતિહાસ વાચનાર સારી રીતે જાણે છે, જ્યાં નેતુ વિનાશકારી બન જગતની ઉન્નતિમા અરોધ કરના લાગ્યું કે તાત્કાળ તે પ્રજાઓનો અથ પાત થયો. છતાં તેમની સરકુતિ તેમના પતન સાથે પતિત થતી.

નથી એક અથવા બીજે રૂપે તે જનની ઉન્નતિના કાંચમા જે ભૂજ્ય છે પોતાના વિગસ અથ દેહધારણ કરી રહેનો આત્મા જે કાલે દેહની તદ્દન અયોગ્યતા જીએ છે તે કાલે તેને તથ નઈ પોતાને યોગ લાગતે માર્ગે વિચરે છે જગનના આત્માનું પણ તેમ જ છે પોતાની ઉન્નતિમા સાધનરૂપ બનેલી પ્રગ્ન જ્યા તેના વિકાસને પ્રતિરૂળ થઈ પડે છે ત્યા જગતનો આત્મા તેનો ત્યાગ કરી પોતાનો વ્યર્થ માર્ગ ગોધી લે છે પોતાના વિકાસની આડે આવનારને તે સહન કરી શકતો નથી, તેમ જ તે કાર્તવ્ય પ્રગ્નની પૂર્વપ્રતિદાની તરમ રાખતો નથી

આ પ્રાચિન યુગ પૃથ્વીના મધ્યયુગમા પશ્ચિમની પ્રગ્નઓનો ઉદય, અને મુસનમાન ધર્મનો પ્રસાર એ મુખ્ય તત્ત્વો છે પ્રમાણમા આ મધ્યયુગ ધણો ન્હાનો છે, કારણ આ સમયમાં જગતની ઉન્નિતો વેગ અત્યંત ત્વરા ધારણ કરના લાગે. વતમાન યુગના બીજા મધ્યકાળની શરૂઆતથી જ સ્પષ્ટ રોપાયના જાણીયા આવે કે આ મધ્યયુગમાંથી જ જગતના વિવિધ દેશો નિકટ આનતાગયા, હિન્દુ, ક્રિશ્ચિયન અને મુસનમાન પરસ્પર સમઘથી વિરોધ જાણીના થયા, અને અનેક સફટો વેઠવા હતા, અનેક પ્રદારનો વિરોધ હોવા હતા તેમના ૮૫ એકમેકને ઓળખવાની શરૂઆત કરવા લાગ્યાં મુસનમાન પશ્ચિમમા ખ્રીસ્તી મતના પેચો નિહાળનો હતો, અને પૂનમા પ્રભાસપાટણ તથા કાતીના નદીરોની ધ્વજ ફરકતી જોતો હતો

તેમાંથી વર્તમાનનો ઉદય થયો સામાન્ય રીતે વતમાન તરફ અતિ સખ્ત અને કૂદ દટિ રાખવામા આવે છે હતા આ યુગ પણ વિકાસ પામતો જ યુગ છે જગતનો વિગસ કદી અટક્યો જ નથી અને વતમાન યુગનું ખાસ વશણ એ છે કે તેણે જગતના આરે ખૂબે ઉન્નિતિના ક્રમમા મુકી દીધા છે પ્રથમ એમ જનપુકે એક દેશ જ્ઞાનના આકાશમા સફર કરતો હોય તો તેની પડોશનો જ દેશ અધકારના ઉડાલોમા ગોથા ખાધા કરતો હોય વતમાનયુગ એવું સ્પષ્ટ થીજવે છે કે ઉન્નતિ એટલે એક ખ નો વિકાસ નહિ, પરંતુ સમગ્ર અગ્રે વિકાસ. અમેરિકા ઉન્નત આઝાદશમા ઉડે અને ટુર્કસ્તાન ધૂગમા રમદોળાયણું રહે એ બનવું આ યુગમા અશક્ય છે ચીન અધકારમા ફાક્ષ મારે અને પ્રકાશ એ ઇંગ્લંડનો જ ઇન્કિરો ગદ્દ એ ચીન અને ઇંગ્લંડ બન્નેને માટે ઈન્ધવાયોગ્ય નથી એમ આપણે આ યુગમા જોઈ શકીએ છીએ મમમ જગત પ્રકાશથી હનાઈ જવું જોઈએ તેનો એકાં ખૂણો પણ જો અધકારવાળો રહી જાય તો પ્રકાશવાળા પ્રદેશો ઉપર કોઇ પણ માર્ગે પ્રસંગ અધકાર જનાઈ જવાની ઘડીક રહે છે ભૌતિક સોવખોળને ત્રીધે જગનના વિવિધ પ્રદેશો પાસે પાસે આરી ગયા છે, અને તેને લીધે દેશદેશની પરસ્પર અસર ધણી જ વધી ગઈ છે ચીનમા થએલો જાગ્રો ઇંગ્લંડના લોકોને જાગૃત કરી દે છે પ્રથમ તેમ નહોતું જનપું ઇંગ્લંડમા સેક્સન લોખ રાજ્ય કરે છે કે નોમનો રાજ્ય કરે છે તેની સહજ પણ પરના વગર ચીન વા જપાનમા રાજ્યની ઉચ્ચ પાથન થઈ શમ્તી હવે તેમજિતિ બ નાઈ ગઈ છે છટ્ટી દહનો કરી ટ્રીપોલી લેઇલે એ લગભગ નજીવો લાગતો પ્રસંગ જપાનના રાજ્યદારીઓને ચિંતાનો વિષય થઈ પડે એમ હોય છે આ સ્થિતિને લીધે પરસ્પર સરકૃતિની આપને ધણી થાય છે, અને તેથી ઉન્નતિની ત્વરા અને સર્વપ્રાદીપણ પણ ધણા જ વધી ગયા

છે આ યુગમાં હિંદુસ્થાનનું તત્ત્વજ્ઞાન તે એકવા હિંદુસ્થાનનું રહ્યું નથી સર્વ જગતનો તેમાં સાગ છે ન્યૂનની મોધબોળથી ઈન્ડિયને એમ ધારે કે આપણે એકવા જ તેનો વાળ મેળવી જઈએ તો તેમ જનતુ અશક્ય છે વિમાનની મોધબોળથી એકજુ જર્મની જ લાખ મેળવવો જાય તો તેને માટે તે શક્ય જ નથી

આમ દેશદેશની સપતિ જગત આગળ બહુ રપટ ખુદી મુકાલી જાય છે, અને તેને લીધે વિચાર અને જીવનમાં થતા ઝડપી ફેરફાર, સમાજો અને સરથાઓમાં થતા પરિવર્તન આપણને આશ્ચર્યચકિત કરી દે છે, તથા એ તરિત ફેરફારોનું સ્વરૂપ પુરેપુરું માણ ન થવાને લીધે આપણને લાગે છે કે રખેને આપણે નીચે તો નથી પડતા ! અવનત તો નથી થતા !

વળી અભારસુધીની ઉત્તરિનું તત્ત્વ આપણે કુદરતનાં જનને જ આધીન રહેવા લીધું હતું. એ તત્ત્વ હવે મનુષ્ય પોતાના હાથમાં લે છે, અને એ ઉત્તરિનું તત્ત્વ હાથમાં લેતા મનુષ્ય વિચાર કરે છે કે જીવજાળનો સપળો જ વાગસો ઉત્તમ છે કે કેમ ? અને ઉત્તમ ન હોય તો તેને તો જ ફરવામાં રી અડચણ છે ? અનનત, આપણે જીવજાળના દરેક રીતે આભારી છીએ, પરંતુ આપણે જીવજાળના ગુનાઓ તો નથી જ અને તેમ રહેવા પણ આપણે ઇચ્છતા નથી આપણી ઉત્તરિના માગમાં આડે આવતા જીવજાળના સર્વકારોને આપણે પુનઃ ધરા દેઈએ તેમાં આપણે કંઈ જ ખોટું કરતા નથી

આપણને દરેક રીતે પુછવાનો હક્ક છે કે જીવના વિચારો, જૂની સરથાઓ અને જૂની ભાવનાઓ આ સમયને અનુકૂળ આવશે કે કેમ ? વર્તમાન યુગ એ મોટો પ્રશ્ન યુગ છે સર્વ વિચારોની આગળ પ્રશ્ન થિહ ઉભું રહેલું જ હોય છે રાજ્યતત્ત્વ સારું કે પ્રગ્નત ? હું હિન્દુ અને આ મુસનમાન એની બેદલાવ ॥ સારી કે હું અને અન્ય માનવો મારાથી ઉતરતા તેમ જ અના નહિ એના મહારા બધુઓ, એ ભાવના સારી ? ધર્મની સરથાએ વાળ શા શા કરી અને ગેર શા શા કર્યા ? જમની સરથા હાન છે તેવી જ રીતે આવવા દેવી વીક કે તેમાં સુધારે કરવા ॥ જરૂર છે ? આ અને આવા અનેક પ્રશ્નો રસભારિક રીતે પુછાયે જાય છે પ્રાચિન ભાવનાઓ પી ઝસોડી થાય છે આપણ સમગ્ર માનસિક વાતાવરણ બદલાઈ જાય છે અને સર્વ પ્રવૃત્તિઓ ભાન થયા કરે છે જીવજાળ તરફનો આપણો મોહ અપ્રવૃત્તિમાં ફેરવે જોના પ્રેમય છે, અંતે સકુચિત દૃષ્ટિ ઉપજાવી વર્તમાન કાળના સારા નરસા જીવ ફેરફારો તરફ એક જ પ્રકારની અનુદારવૃત્તિ દૃઢ કરે છે વર્તમાન કાળ એ સપૂર્ણ ઉત્તરિનો કાળ છે એમ કહેવું એના જોવી બીજી એક પણ જૂન નથી જના તેમાં રહેલા જનતિના અરો તરફ કુતેકન કરવું, પ્રાપ્ત થની ઉત્તરિ તરફ આખ મીચી દેવી, અને થએના નિકાસને જીવજાળના કાલ્પનિક નિકાસના સુન્દર આનેખન સાથે સરખામણીમાં મુખ, તેને હની કહાકી તેનો અસ્વીકાર કરવો એ અધોગ્ય છે એથી આપણી ઉત્તરિનો માર્ગ સરળ થનો અટકે છે, વર્તમાન કાળ તરફ યકા, અપદ્ધા અને તિરસ્કારની વૃત્તિઓ વિનાકારણ દૃઢ જનતી જાય છે, લખિખને માટે નિરાશ રાત દિવસ ખડી રહે છે, અંતે નિરસ્વાહી થવું જવું મન જીવજાળનો જ આશ્રય લેઈ પોતાની ભારના અને તરંગોને પોષે છે આવા પ્રકારનું માનસિક વલણ તાકાળ-ફેરવવાની

જરૂર છે ભૂતકાળ તરફ માન અને ઉપકારની લાગણી આતુ જાણી, નતમાન તરફ આશા અને શ્રદ્ધાની નગરે જોઈ, આપણી લાવના, ક પના, અને સ્વપોને લવિષ્યમા ફરિભૂત થતા જોવાએ જ યથાય માગ છે ભૂતકાળમા પૂર્ણતા જોવાની ટેવ બંધી નાખી તેને લવિષ્યમા જોવાની ટેવ પાડવી એ ધાડુ જરૂરનું છે

જગતનો ભૂતકાળ ઉત્તર હતો, પરંતુ જગતનો વર્તમાનકાળ તેથી પણ વધારે ઉત્તર છે અને લવિષ્યની ઉત્તર છે એક અધ્યાત્મ સક્રિયતાનો બકાર છે હાન વર્તમાન ઉત્તરની રાષ્ટ્રીય લાવના સુધી આનીને અટકી છે અને તેનાથી વિસ્તૃત થવા માટે ૧૯૧૪ નું યુરોપીય યુદ્ધ સંગઠન હતું એ યુદ્ધમા વર્તમાન સંસ્કૃતિના અનિષ્ટ અરો બળી જાય છે અને તેમાથી પસાર થઈ જગત વધારે વિશુદ્ધ બનતું જશે એ નિર્ણય છે તથાપિ વર્તમાન ઉત્તરથી ઝખરાઈ જઈ તેના મહાન દોષો તરફ આપણે અનદય ઠગુ ટપી નથી આપણા રાજ્યવત્ત સુ ખામી ભરેલા નથી ? એક બાજુએ મહાનયોના દર્શન થાય છે, લારે રહામી બાજુએ મરીમોના ભાગા તુલ્યા તુડાની હાર આની રહેલી દેખાય છે એક તરફ જગતની સમૃદ્ધિ સમૃદ્ધિ થતી જોઈએ જીએ, બ્યારે બીજી તરફ પ્રજાના બાંકોને બૂબથી મૂકીને સરણ થતા જોઈએ છીએ રાજ્યવત્ત સુ આ સ્થિતિને માટે જવાબાર નથી ? માનવજીવનની કિમત પૈસાના જ ભાવમા થાય એ સમગ્ર જનસમાજને નીચું જોવાડાવવા માટે બસ છે ધન એ મનુષ્યના એક સાધનરૂપ છે તેને સ્થાને મનુષ્ય ધનના સાધનરૂપ બની જાય એ લગભગરૂપ સ્થિતિ સંસ્કૃતિમા એક કાળા ડાઘડપ છે નિરર્થક ધનનો સચય કરનાર સમાજનો એક મહા ભારે ઝુનેદગાર છે, છતાં રાજ્ય તેને કરી જ સમ્મ કરતું નથી, પરંતુ એ જ રાજ્યની અશક્તિને લીધે બૂખે મરવા દેવામા આવતો કોઈ કોઈ મનુષ્ય પોતાના પોપણુની ન મળતી ઓજ આવેશમા આવી જઈ ઝુમ રીતે પ્રાપ્ત કરે તેને આપણે ચોરી કરી કહીએ છીએ અને તે મનુષ્યને સમ્મ કરાવવા માટે ન્યાયાસનો પાળી આપણે લખનૂ ખર્ચ કરીએ છીએ વસુધૈવ કુટુમ્બકમ્ એ સિદ્ધાન્ત માત્ર બોનનાથી સિદ્ધ થતો નથી તેને આચારમા મુખ્યાની જરૂર છે, અને તે પણ માત્ર એક વ્યક્તિ કે એક સંસ્થાએ નહિ, પરંતુ સર્વ રાજ્યોએ અને સર્વ રાષ્ટ્રોએ

વળી એ જ પ્રમાણે આપણી લગ્નસંસ્થા સુ ઓછી દ્વિત છે ? તેના ઉદ્દેશો કેટલે અશે સિદ્ધ થાય છે ? જગતમા સુખી મૃદજીવન કેટલા ઓપુરપો બોગવે છે ? વનના મહત્ત્વ પ્રમાણે લગ્નનું પરિણામ આવે છે કે નહિ ? રાષ્ટ્રી, નૈતિક અને સારીરિક ખામી ભરેલા ઓપુરપો લગ્ન કરવા યોગ્ય છે કે કેમ ? અને યોગ્ય ન હોય તો તેમના લગ્ન ઉપર કેટલો અને કેવી રીતનો અકુશ મુકવે ? ખુ ને છોગે પતિત જીવન ગાળતી લાખો ઓએને તે માર્ગે ધકેલનામા આપણી આર્થિક જવસ્થા, લગ્નસંસ્થા અને પુત્રપન્થની નિર્મળતા કેવે અશે જવાબાર છે ? આ વગેરે પ્રશ્નો સદજ સ્પુરી આવે છે, અને દરેકોઈ સંસ્થાની ખામીનું નિકલન કરવાનો માર્ગ બોનવો એ સમાજસંસ્કૃતિનો ખાસ ધર્મ છે

વળી આપણે આટલી ઉમિદો પ્રાપ્ત કરી છતાં આપણા જનસમાજના પુરો મરખા જ આવશ્યક અગત્ય રહ્યો. હજી ૮૦ બમિકામા છે તેનો પણ નિચાર સદગ્ર પ્રાપ્ત થાય છે. સ્ત્રીઓ સુ રાજ્યકાળમા ભાગ ન લેઈ શકે અને તેવો જામ લેતાં આપણી કરેર રાજ્ય-વ્યવસ્થામા મુદ્દતા અને મૌલ્યનો ઉમેરો ન કરી શકાય? સ્ત્રીઓને ઉચ્ચ રિયલિટી લાવવા માટે સુ તેમને આપણા સરખા જ ગાન અને સ્વાતંત્ર્યની જરૂર નથી? સ્ત્રીઓના સ્વાતંત્ર્યસમ્પત્તિ નિચાર થતો સામાજિકતા જ અનેક મનુષ્યો ભણી હો છે સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર થશે તો જગતમા અનીતિ ફેલાશે, ગળગરાસનમા કુનવતા આવી જશે, કુટુંબવ્યવસ્થા કચ્છરધાણ થઈ જશે અને કલ્પનામા પણ ના આવી શકે એટલી અવ્યવસ્થા તેને પરિણામે ફેલાશે એવો ભય રહ્યું કરનામા આવે છે, પરંતુ આપણે વીસરી જઈએ છીએ કે સપૂત્ર નિકાસ-કા સ્ત્રી કે કાં પુરુષનો-સપૂત્ર સ્વાતંત્ર્યની રિયલિટીમા જ સમયે છે.

આ સપણા પ્રશ્નો બહુ મહત્વના છે, હમી કહાડવા જેવા કે રમવા જેવા નથી નિકાસક્રમમા કુદરતને અનુકૂળ થવાનો જો આપણે શુદ્ધિપૂર્વક પ્રયત્ન કરવો હોય તો ઉપગ્રન્થા પ્રશ્નોના ઉત્તર યોગ્યતા જ જોઈએ શબ્દિક બનાવો કે આગતુક પ્રસંગો તરફ ધ્યાન આપી મૂળ પ્રશ્નોના મહત્ત્વને વિસ્મરતાની ઇચ્છા બૂધ ભરીથી છે પાનમિન્ટનાં જારણાં સ્ત્રીઓને જાગી નાંખ્યાં, અને પ્રધાનોને પથરા માર્યાં એ છીએ. પ્રમથની નીચે સ્ત્રીઓની એવી કષ્ટ મહત્ત્વાકાંક્ષા ઉછળી રહી છે, કયા નધનો વિરુદ્ધનો તે મળવો છે, એ બધાની જ તપાસ કરવાની જરૂર છે.

વળી આપણા દિદુગ્તાનમા જ થતી ઉમિદો અને પ્રમથની પ્રવૃત્તિઓ તરફ યકાથી ન નજર નેનામા આવે છે કેળવણીનો પ્રસાર વધતો જાય છે, અને તેને પરિણામે પ્રમથની જાવનાઓ અને તેના મરકારો બદલાતા જાય છે અલગને કેળવણી લે તેમા આપણને લવના મિલ્લો જણાય છે પ્રાચિન ધર્મ પુષ્ટ થઈ જશે એવી ભીતિ બતાવવામાં આવે છે આ ઉપરાંત અનેક સુપ્રવૃત્તિઓની વિરુદ્ધ થતા માટે આપણી સક્રિય રૂપિયા ધર્મોના આશ્રય લેવા મિથ્યા પ્રયત્નો કરે છે આ રથને રથે જણાવતું જોઈએ કે સત્ય ધર્મ હિંદુ હુત થતો નથી તેના અમર-તરવો સદા કાનને માટે, સર્વના કલ્યાણ અર્થે દાગળદલુર છે માન તેના સ્વરૂપમા, તેની નામ આકૃતિમાં ફેરફાર થાય છે એ વાત ખરી પરંતુ આપણે બૂનવું ન જોઈએ કે વેદિક કાનથી આપણા ધર્મમા ફેરફાર થયે અથવા છે ને તેથી નાબ હોય તો તે ફેરફાર અવશ્ય સ્વીકારવા જ જોઈએ.

વળી એ જ પ્રમાણે નાતુ જાતની લોચકમય બની ગયેની દીવાલો, રેલવે, નિશાળ, કોનેજ વગેરે કારણોને વીધે, સૈયા સામાન્ય જનસમાજની હિંસાને અંગે ઉચ્ચ તર થતી બૂમો અને બલે પોગળા માટી છે, તે તરફ પણ આપણે લવથી જોઈએ છીએ આપણો વર્તમાન સમાજ-ક્ષેત્ર કદાચ નિકાસના ઉમ્મર સંસ્કૃતિ દગલ કરાવે છે અને આપણે ચમળી ઉડીએ છીએ પારસી-હિંદુના લમની વાત, અને હિંદુ અને મુગેલીયનના લમની વાત આપણને ઇમાની છે બેરક, રૂઢિમય થઈ ગયેલા વાતાવરણમાં આના આધાર થાય એવી આપણે આશર્વ-

અકિત થઈ જાય છે છીએ, પરંતુ સમગ્ર જગતના પ્રવાહનો માન જોઈ આપણે આપણી સમાજને તે પ્રવાહને અનુકૂળ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ પ્રજાની પ્રગતિનો ફેરફાર એ અધોગતિ નથી

જગતમાં કે દિલ્હીનામાં ઉત્પત્તિ થતા વિવિધ પ્રજાના ગણના જગતમાં કે તેમની સમા-
લોચના કરવાનો અર્થ પ્રસંગ નથી માત્ર સદા સચ્ચ બસ યથે સંપૂર્ણતાને ભૂતકાળમાં જ
ખોળાવી દેવ, આદર્શ સિદ્ધિ નિહાળવા ડાકુ પાછળ ફેરવાતી ટેવ આપણે મુની ફેરી જોઈએ,
નવમાન પ્રવૃત્તિઓ તરફ સર્વદા અચ્છાદા, અને ચકાની દૃષ્ટિએ જોઈ તેમની ખાનીઓને મોટું
સ્વરૂપ આપવાની ક્ષમ્બને અકુસમાં રાખી જોઈએ, અને અવિચલે અધકારમાં ઉગાણ
સમુદાયને બદલે તેને લાવતાઓ અને આલોશની સિદ્ધિના પ્રમાણભર્યા સ્થાન તરીકે
ગણતર જોઈએ આથી ભૂતકાળ તરફ અપમાન કે તિરસ્કારની વૃત્તિ ઉપસ્થિત કરવાની લેણ
પણ જરૂર નથી વર્તમાન ખામીઓ અને દોષ તરફ આખમીયામણ કરી અવિચલના સ્વપ્ન
આત્રમાં જ પડી રહેવાની જરૂર નથી આશા સાથે વિવેચકશક્તિ પણ દારી જોઈએ

અતે એટલું જ કે મનુષ્ય હૃદય મહા મહિમાવાન છે તેની શક્તિઓ અદ્ભૂત છે
તેની ઉન્નતિની પાર નથી કિંચિત્તે કહે છે કે 'માગે અને તે મળશે' કહે છે અને તે ઉપરથી
ઉન્નતિની ખરા હુથે વાગળના જ કરવાની છે બાઈબલ કહે છે કે 'અગત્ય ગામ્બ નહારામાં જ
રહેલું છે, તે શુ નું નથી જાણતો ?' આપણા શાસ્ત્રો ઉચ્ચારે છે કે 'અદ્ભુતશક્તિ' સુરી રીત-
સુદ્ધ ગાય છે કે 'અનલે હલ્લ' આ મહાવાક્યોમાં મનુષ્યની મહત્તાનો, મનુષ્યની વલ્લ ઉન્નતિનો
સર્વ ખ્યાલ સમાર્પિત છે આપણે જાણ્યે અજાણ્યે તે માર્ગ તરફ જ ગમન કરીએ છીએ
મહાન ભૂતકાળનો ઉચ્ચ વારસો પામેલી માનવપ્રજા વર્તમાનના શિખરે ચઢી ઉન્નતિને લાવિમાં
દૃષ્ટિ નાંખતા શુ દેખે છે ? ઉચ્ચ નીચતો ભેદનો મા વીનાઈ ગયો છે, સર્વ કોઈ-બી અને પુરુષ
સ્વતંત્રતાથી પોતાની અધિક અધિક ઉન્નતિ સાથે જાય છે, પરત્રતા, શુભમગીરીનું તેમાં નામ
નથી, પરસ્પરનાં લોહી રેસતા લશ્કરો વીખરાઈ ગયા છે, આપણી સંસ્કૃતિના નીકર ન્યાય-
મદીરો, કેદખાના અને દવાખાના જડના જ નથી નિરોગી, પ્રયુષ્ઠ પ્રુષ્ઠસમા ખીનનાં ખાનકા
ખોળરૂપ ન અર્ધપડતા સર્વના આનંદનું સ્થાન બની રહે છે જીવનકલહ શાત અર્ધ ગયો છે,
જીવનસહકાયનો સિદ્ધાન્ત પૂર્ણ બન્યા પ્રસરી રહ્યો છે નર નારાયણ બનવાના ક્રમમાં છે,
પુરુષ પુરુષોત્તમ બનના ક્રમમાં છે, જગત્ સમગ્ર સગીતમય થઈ ગયું છે

આ સ્વપ્ન શુ અશક્ય લાગે છે ? અશક્ય લાગતા માત્ર એટલું જ પુછવાનું કે તેમાં
અશક્યતાનું લાન થયું એ શુ પ્રશ્નના જગતની બદલકરી કરવા બરોગર નથી ? *

અન્યાવલોકન.

[આ પહેલાના પુસ્તકોના અવલોકન જુન માસના અન્યા છપાયા છે]

૧૨. ધન-ગેકાણુ વાને શેરખજારનો સાથી.

[લેખક-રા. રમણલાલ છોટાવાન કેશાબી લાલજી બિર્લા. લીટી ખખર, મુબાઈ પૃષ્ઠ લગભગ ૨૦૦ મૂલ્ય રૂપિયા અને]

શેરખજાર અને તેના ઉલ્લેખાપારને જોખખાને યુજરાતીમાં આ એક જ-પ્રથમ પુસ્તક છે. શેર ખજારને લગતા જુદા જુદા મુદ્દાઓ લેખકે બહુ જ ટુકમાં આ પુસ્તકમાં ચર્ચ્યા છે અને લેખકના પોતાના અનુભવ પ્રમાણે તે સારા લખાયા છે. સરકારી જમીનગીરીઓ, ને લીમીટેડ કંપનિઓ આદિ સમન્વયમાં લેખકે બની તેટલી ઉપયોગી વીગતો રજુ કરી છે અને શેરખજારના ધરાની આખી પથ્થુ ના હોય તેવાઓને તો આ પુસ્તક જરૂર વાચી જવાની અમ્હે ભયામણુ કરીએ છીએ. મીલ ઉદ્યોગના સમન્વયમાં હિન્દમાં તે કપારે શરૂ થયો અને હિન્દમાં આજ ક્યા ક્યા આ ઉદ્યોગ કેટલા અને કેવા પ્રમાણમાં નિસ્તાર પામ્યો છે એની એની ધણી ઉપયોગી વીગતો જોડે આ પુસ્તકમાં જોડતા પ્રમાણમાં નથી, તો પણ મુબાઈની મીલોની ઐતિહાસિક આખી તો આમાં છે જ. કંઈ મીલોની સફર ગણાય છે ને કંઈ કેટલા પ્રમાણમાં નથી ગણાતી તથા મીલોની પાસે કેટલી મૂડી છે એ વીગતે જાનતો પણ જણ્યારી છે. હિન્દી અને ફોનો ઉદ્યોગ, નાણા ખજાર ને ધનાઢાની બેંકો વિગેરે સરથાઓ કે ઉદ્યોગો સમન્વયમાં પણ લેખકે બની શકે તેટલી પણ ટૂકાણુમાં ઠીક માહિતી આપી છે.

આઈ પેપર ઉપર આ પુસ્તક છાપરાખ્યા આવ્યું છે અને પરિણામે પુસ્તકની કિંમત વધી ગઈ છે. લેખક નરી આશ્ચર્ય વખતે સાદા કાગળ ઉપર આ પુસ્તક છપાવશે, અને શેરખજારના ધધામાં લાગ્યા કાગળથી ૨૨ના પચ્યા રહેનાર વૃદ્ધ અનુભવીઓના અનુભવની કહાણીઓ તેમ જ વીસમી સદીના આ પ્રવૃત્તિમાન યુગને અનુકૂળ થાય એની બીજી અનેક વીગતો પુસ્તકમાં ઉમેરશે તો પુસ્તક વધારે ઉપયોગી ગણ્યારો. પ્રિંચિંગ રાખવડની જીવનકથાના અમેજી પુસ્તકમાં સર દીનશા વાઠાણી શેરખજારના સમન્વયમાં જેમ ઉપયોગી ઐતિહાસિક ચર્ચા કરી છે એની આમાં નથી તેવા ઐતિહાસિક પણ જરૂર હતી આજ આ ન્હાનું પુસ્તક એક નિષ્ણે ઉપયોગી છે અને ઉપર કશું તે પ્રમાણે એકવાર વાચી જવા જેવું તો છે જ એમ અમ્હારે માનવું.

૧૩. કૃતેલ કેમ મેળવવો.

[લેખક-રા. નર્મદાસીકર જાવારાકર પંડ્યા, નાંદોદ પૃષ્ઠ ૨૫૩, મૂલ્ય રૂપિયા પોણા બે.]

મુખતલાણુ સાત્ર અને મસ્તકસાત્રનાં બે યુજરાતી પુસ્તકોના લેખક તરીકે રા. નર્મદાસીકર યુજરાતમાં કંઈક જાણીતા તો છે જ. આ એક માર્ગનકૃત 'ધી વિક્ટોરીસ ઍટીટ્યુડ' સરસ્વતીચંદ્ર, ભાગ ૧ લો. ૨-૨-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એક કંપની, મુબાઈ.

નામના અગ્રેજી પુસ્તકના આધારે આ ગુજરાતી પુસ્તક લખવામાં આ યુ છે જીવનમાં ધણુ દુ ખમયાં પ્રસંગે ઉભા થવાથી એક સાધારણ સમિતિને મનુ'ષ્ય નિરાશ થઈ જાય એ રસાભારિક વાન બહુ સ્પષ્ટ છે પરિણામે આનુ મનુષ્ય પોતાના જીવન તરફ ઉઠામી બની જાય છે અને બહુ દુ ખી -કમળાં છ દગી બોગવે છે સસારના ક'વા અને ખારાખાટા અનુભવે મીઠાસરથી તેના બીજા સ્વરૂપનું દર્શન તે કરી જ શકતો નથી આવા દુ ખમયસ્ત મનુષ્યને આત્મનળ અને આત્મમદ્દા નવુ જીવન આપી શકે છે એવો પ્રકાર આ પુસ્તક બતાવે છે પોતાને મારે અકારણ દયકો અભિપ્રાય બાંધવાથી અને પોતાની જાતને પુરેપુરી રીતે રહમજી નહિ તકવાથી જે મનુષ્યો દુ ખી દુ ખી થાય છે તેવાઓને આ પુસ્તકમાંથી ધણું જાણવાનું મળી રહે એમ છે અને અમે આ રીતે આ પુસ્તક સૌને વાંચી જવાની બનામણ કરીએ છીએ લેખકનો પોતાનો આશય બહુ ઉત્તર છે ૧૬૨ ન્હાનાં મ્હોટા પ્રકરણોમાં પુસ્તકને વ્હેંચી નાખવામાં આ યુ છે રિપયોની ચર્ચા જાણવા જેની છે

પુસ્તકની ભાષા અગ્રહારે કહેવાની જરૂર છે કે બહુ સરકારી નથી લાગતી હપામણી તો આખને જરૂરે અમે તેની નથી તેમા દોષ એ છાપખાનાનો છે લેખકનો નથી લેખકની પોતાની આ બામતમા અજ્ઞાનતા દરો એવે છાપખાનું પસદ કરવામા ગોચુ ખાણુ વાગે છે પુસ્તક ઉપર છાપખાનાનું નામ નથી કોણુ જાણે કયા રહી બજારમા એ છપાયુ દશે કપડાંની 'ખાઈરિંગ' હોવા છતાંયે ખાંધણી અતિ ખરામ છે છાપખાના અને ખાઈરિંગ ઉપર પુસ્તકના બાલ દેખાવનો આધાર બહુ રહે છે એ વાત ભૂલી જવામા આવી છે આથા છે કે બીજી આદતિ વખતે આ બામતઉપર વધારે ધ્યાન આપવામા આવરો પોતાની જાતને ધિ મારવાનું શીખેના નિર્બંન મનોમનવાળા મનુષ્યોને જેમ આ પુસ્તક વાંચી જવાની, તેના ઉપર વિચાર કરવાની અને વિચાર કરી એ પ્રમાણે મનને સુખ્ત રીતે કેળવવાની અમ્હ બનામણુ કરીએ છીએ, તેમ જ 'આત્મમદ્દા' સંકિત જેમણે પુરેપુરી મેળની નથી તેમણે પણ આ પુસ્તક વાંચી જવા જેવું છે પુસ્તકનો વિષય આમ ઉપયોગી અને વિચારને યોગ્ય છે

૧૪. પારસમણિ યાને હૃદયતેજ.

[લેખ — રા સાકરચં માણેકચંદ યદિ માળી, પારસી ગઈ મિસ્ત્રા સ્ટ્રીટ મુબાઈ નં. ૭, પૃષ્ઠ ૨૫૬; ભૂ'ય રૂપીઆ બે]

'પારસમણિ યાને હૃદયતેજ' નુ આ પુસ્તક પણ ફ્રેન્ડ કેમ મેળવરો એના જ જેવા વિચારના સમર્થનમા લખવામા આ યુ છે ગુજરાતી ભાષામાં તરવતાનની દૃષ્ટિએ આના પુસ્તકો ઉપ યોગી ઠીવડે એ નિ શક છે આ પુસ્તક પણ અગ્રેજી પુસ્તકોના આધારે રચાયુ છે મિસ હેલન વિન્ને-સ જેવી આત્મમદ્દાવાનુ અગ્રેજી વિદ્વાનીઓના દષ્ટાન્તથી અને એનાં જેવી બીઓના આત્મચરિત્રથી સાધારણ મનુ'ષ્ય પણ વિજય સદજ જ મેળવી શકે છે એ વાત લેખક વાચકોનાં મનઉપર દસાવવા માંગે છે રા સાકરચં નિવેદનમા લખે છે તે પ્રમાણે પ્રથમ આ નિનધ ચૌદ ૧૬૨ વર્ષ પૂર્વે 'સાજ વનમાન' નામના મુબાઈના જાણીના પારસી ગુજરાતી પત્રમા છપાતો હતો આજ આટલે વર્ષ એને પુસ્તકના આકારમાં પ્રગટ કરવામા આ યો છે આ, અને

દયારામનો અક્ષરેદ્દ ૩ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠીએન્ડ કંપની, મુબાઈ

ઉપર લખેના બીજા પુસ્તક—‘ફ્રેટ્ઝ કેમ મેળવશો’—બંને, અગ્રેજી પુસ્તકોના આધારે લખવામાં આવ્યા છે એ વાત અગ્રેજી જણાવી ગયા છીએ અગ્રેજી ગ્રન્થ *Materialistic* જડનાદી છે એટલે *Will Power*—નિયંત્રકક્ષિતનો નિકાસ એ લોક જુદી રીતે કરે છે, એ લોક શક્તિના નિકાસ માટે બુદ્ધિને જરૂરી માને છે, ગણે છે આપણી વશનુ સ્વસ્થ સત્યની શોધ માટે ધન્યવંતુ છે એમાં જડનાદને સ્થાન નથી. અને વર્તમાનકાળમાં આપણા દેશને વધારેમાં વધારે નુકશાન પશ્ચિમના આ જડનાદે ઘણું કર્યું છે આમચક્રાનો નિકાસ બે આપણા મુદ્દમવાદની ગતિ કેળવવામાં આવે તો આપણે જે સત્યની શોધમાં ફરીએ છીએ તે આપણને બંધેલું મળી શકે. રા સાકરચંદ્ર આ પુસ્તક તથા રા નર્મદાચંદ્ર ઉપર પુસ્તક કેળવ અગ્રેજી જડનાદી તરનના પોષક પુસ્તકોના જ આધારે કેવળ રચાય છે તેમ ગ્યાણ ના હોત આ આપણા મુદ્દમવાદના સિદ્ધાન્તો પણ તેની ચર્ચામાં યોગ્ય રીતે નિયંત્રવામાં આ પા હોત તો તેથી વધારે સાબકારક થાત અગવિદ બાળના ‘અર્થ’પત્રમાં આપણે આ વાદ બહુ મુદ્દમતાથી મુદ્દમવાદમાં આ થો છે

રા સાકરચંદ્ર આ પુસ્તક બહુ આધારણુ સરલ ગુજરાતીમાં લખાયું છે અને તેમાં કોઈકે કોઈકે દેશણે પારખી ગુજરાતીના ચમત્કારો દષ્ટિએ પડે છે તે જાદ કરીએ તો ફરી ફરી વાચી જવાનું અવશ્ય મન થાય જેનું છે દરેક પ્રકરણ ઉપર મિસે હેવેન વિન્ન-સના ધણી ભળવા થો, અગ્રેજી ફ્રેટ્ઝ, ને તેની નીચે એના ભાવાર્થ આપવામાં આવ્યા છે ઝિગણીસ ન્હાનાંદોટા પ્રકરણમાં પુસ્તકો બંધી નાખવામાં આ પુ છે જગતમાં આપણે માટે સુખ નિર્માણ જ નથી, કે જગત તો દુ પી જ છે અને આપણે દુ પી જ ગદેના ચળવા છીએ, કે ફલાણુ આપણી મેળની શકીએ તેમ નથી, કે એ માટે આપણે અધિકારી નથી એવા એવા વિચારોથી જેમના મન નિર્બળ બની ગયાં હોય છે અગર તો જેમનાં જીવન એના જ વિચારોથી ઘડાઈ રહ્યા હોય છે તેવાઓને આ પુસ્તક અગ્રેજી વાંચી જવાની ખાસ બલામણુ કરીએ છીએ ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે પુસ્તકની ભાષા પણ સરલ ગુજરાતીમાં છે એટલે, સાધારણ વાચક વિપયની ગહનતા હોના છતાં પણ મુદ્દમથ શકે તેમ છે વાચન પછી નિર્ધાર તો ખાસ જ કરીને જરૂરનો છે અને એ રીતે મનુષ્ય શ્રદ્ધા મેળવી શકે તો નિર્બળ પ્રણુ મળી શકે

પુસ્તક કાચી બધામણીનું છે અને તે બરાબર બજારિય નથી થોડા જ પાનાનાં વાંચન પછી પડું લુંડું પડી જાય તેવી તેની લીધી આધણી છે કાચા પ્રધાની આધણીના આ પુસ્તકની કિંમત ફીઆ એ વધારે છે

૧૫. દુદયતન્ગ

[ત્તા -રા ડાવાભાઈ લઈમાખભાઈ ખગેલ, લાખાપટેવની પોળ, અમદાવાદ, ૫૪ ૧૮, મધ્ય મોદ આના]

અમદાવાદની સાહિત્યપ્રિયમણી—અનુસંગ એક વખત ગુજરાતમાં ભણતી હતી એની સાહિત્યપ્રતિ સારી દિશામાં ઉત્તેજનને પાત્ર અને અભિનંદનને યોગ્ય એવું ધણું કાર્ય કરી રહી ગુલામગિરીનો મુજબ (સચિત વાન.) ૨ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

હતી આજ એ સમાજના સભ્યોમાંથી કોઈ કોઈ તો ભરપૂર સ્થાપના કરીને થયા છે અને બાકીના સભ્યો જીવનની બીજી પ્રવૃત્તિઓમાં પડી ગયાના પરિણામે જ કુસમાજ 'નથી' જ એમ કહીએ તો ખોટું નથી. રા. ગણાભાઈ પટેલ આ મુદ્દાના એક સલાસદ હતા. વિદ્યાર્થીજીવનથી તેમનો સાહિત્યપ્રેમ સારી રીતે પોષાતો આ યો છે. આ પુસ્તકમાં રા. ગણાભાઈની કવિતાઓનો સંગ્રહ છે. રા. ગણાભાઈની કવિતાનો પરિચય કરાવતાં પુસ્તકની શરૂઆતમાં રા. દીરાનાલ પારેખ લખે છે કે 'નવુ ગુજરાતી કા પસાહિત્ય પ્રમાણુમાં બહુ ઓછું છે' એ એક સત્યનું દર્શન છે તેમ બીજી તરફથી એ પણ સત્ય છે કે 'નવુ ગુજરાતી કવિતાસાહિત્ય પ્રમાણુમાં બહુ નધારે છે' કાવ્યની પદ્ધતિ બહુ ઉચી છે અને આપણે જેને ખરૂં કાવ્ય જ કહી શકીએ એનું તો લગભગ નથી જ એ આપણું દુર્ભાગ્ય છે. રા. ગણાભાઈના આ સંગ્રહ 'નવા ગુજરાતી સાહિત્ય'માં વાચકને એકવાર વાંચી જવા ગમે એવો જ એ ખરૂં છે કેટલીક કવિતાઓ લેખની સરકૃતિનું ભાન કરાવે છે એમની કેટલીક પદ્ધતિએ નૈસર્ગિક સજ્જતા અને સંગીત ભાવ સારી રીતે ચિત્રે છે. સાહિત્યના વાચકોને એમાંથી જાણવાનું અને વાચનાનું મજા એમ છે. પાંડો બાધબીથી અને નિર્ણયસાગર પ્રેસ જેવાની સુદર છપામણીથી પુસ્તક તૈયાર થયું છે.

૧૬. રવિદાસ ગીતાવલિ રવિદાસપ્રેમના કાવ્યોનો સંગ્રહ

[આ — રા. કેશવનાથ હરિદાસ શેઠ અમલવાળા પૃષ્ઠ ૮૭ મૂલ્ય ચૌદ આના]

રા. કેશવનાથ શેઠ ગુજરાતી સાહિત્યના વાચકોમાં અત્યંત નથી રવાન થયેલા પ્રેમના કાવ્યોથી ગુજરાતના માસિકપત્રોમાં એ એક સારા લેખક તરીકેનું સ્થાન ભોગવે છે. આ રવિદાસ ગીતાવલિ એમના સુન્દર ન્દાના કાવ્યોનો સંગ્રહ છે. આ પ્રકારની જ કાવ્યોના એક સામગ્રી સંગ્રહ ગુજરાતના સાહિત્યમાં સ્વ. હરિદાસ ધ્રુવે અને રા. અરવિંદર ખમરનારે પ્રગટ કર્યા છે. રા. કેશવનાથના કાવ્યો પણ એ સાહિત્યમાં એક ઉત્કૃષ્ટ જ સ્થાન ભોગવે છે અને એમના કેટલાક કાવ્યો વખત વધતા ગુજરાતીઓ પ્રેમથી અને ઉત્સાહથી ઉચ્ચારતા થશે. સરલ અને મરાઠી ભાષામાં સુદર ભાવો એમણે ઉતાર્યા છે અને તે જરાક ઉડાણથી જોનારને રહેજે આકર્ષે તેમ છે. પૂજન, ભાવના, દેશગૌરવ, અમે કોણ, રવિદાસ જીવન, હિન્દુ હમારો, ગૌરાગ સેના સ્મરણ દેશની ભાષી આશાઓ, દેશનો રત્નભાગ આતને વળન વારવાર અને પ્રદાનને સત્યાગ્રહ, આદિ કાવ્યો ખાસ વાચના યોગ્ય છે, અને ગુજરાતીઓને આગ્રહે આ કાવ્યસંગ્રહ વાંચવા બનામજી કરીએ છીએ. નિશાંગમાં અને કોનેનેમા શિક્ષણ લેતા વિદ્યાર્થીઓના અને ઓળખના હાથમાં આ પુસ્તક મુકાતાં એમના જીવનને રવિદાસપ્રેમ લીખીને ગુજરાતી શાનાઓમાં આ પુસ્તક પાઠ્યક્રમમાં આ માટે દાખલ ન થઈ શકે જ્યાં અગ્રહે વિના સંકોચે આ પુસ્તકની સર્વે બનામજી કરીએ છીએ.

રા. હરિદાસના આગ્રહે પુસ્તકની પ્રસ્તાવના લખી એક જીવન મિત્રે ઉછરતા પણ આશા ભર્યા સાહિત્યવિનામી લેખકની કૃતિની યોગ્ય રીતે કલર કરી છે. પ્રસ્તાવનામાં આગ્રહે આજ દસકા પહેલાંના ઇતિહાસ રજૂ કર્યો છે તે જાણવા જેવો છે. ૧૯૦૭ નો કાળ ધણીને નિરુદ્ધત થયો હતો. સારા કાળ ઉપર સુન્દર ગણામાં આ પુસ્તક છપાયું છે. અગ્રહે રા. કેશવનાથને રવિદાસના કાવ્યોમાં યશ ધણીએ યીએ.

—૨૦. ગા. ત્રિપાઠી.

સંપાદના કાવ્યો ૩ ૧-૨-૨૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

ઉપા—“સ્વરાજ્ય-પ્રતિજ્ઞા.”

(પ્રથમ ખંડ.)

લેખક — શ્રી શેઠ પુરુષોત્તમ વિશ્વામ માવજી.

(આનુ સચિત્ર ઐતિહાસિક વાર્તા)

પ્રકરણ ૨૪ મુ

જો હુકમી !

“ ભુલમ કરના છેડ દે, જાવીમ ! ખુદાકે વાસ્તે,
હયકે હરકત ના હવા, અહલે વફાકે વાસ્તે સુ'મ ૧
કાદર અંચોકી ગરબન, ખચર અપની માગતા,
દે જગા ન-સાફકે, દીનમે ખુદાકે વાસ્તે સુ'મ ૨
કર ભવા હોગા ભના, નેકી કા બદલ નેક હય,
ખ્યામખા મુઝરીમ કયો, બનતા સજ કે વાસ્તે સુ'મ ૩
તીન દીનકી ઝીંઝગી હય, તન પાનીકા જુલજુલા,
મન સતા હરગીઝ હીસી કે, હાજ ન રફકે વાસ્તે સુ'મ ૪
દર અદા અપને ફરાયજ, હોનેવાળી સામ હય
મરતા હન મરકઠ કયો, નાઝો અદાકે વાસ્તે સુ'મ ૫
જુન દર માનીકેકો રીગતા, દર બંદર અય પ્યારે રુ,
બન હેના મે હવા, વસલે જુતો કે વાસ્તે સુ'મ ૬ ”

“If affliction grasps thee rudely,
And present thee such & cup,
Drink the draught & brave the torture—
Even in despair look up !”

“ કપટે જો જનની દે, વિપ નિજ પુનને,
કદી મેધ દુમાડી દુ ખ, કરે જન માત્રને,
અવિચારે કંઈ મૂપ દડ, નિગઅપરાધીને,
કોણ લે મરીમની દાદ, કહોને મિચારીને ? ”

શ્રાવણ માસના દિવસો-ધણા દિવસથી ચાતુ વરમાદ-શુક્રમહત્તની પંચમીને દિવસે સાય
કાને સગભગ પાચ વાગ્યાને સુમારે વાદળાથી પૂર્ણ આગ્રહિત થયા આકાશથી પ્રસરતી
ધનધોર કાળી ડાયા-તે વખતે ખગદ વેનસરમા નિમ્નપૂરી સૈન્ય પૂર્ણ દમદમથી-દાખવ થયું-
સહેરના રસ્તાઓપર, ઘરોપર, આ સૈન્યને જોવા માટે લોકોની ઠંક જામી ધોડેનારો, અને
પાપદળની દારો ભભકાણેર દમામદાર પોલાકમા સહેરમા એક પગી એક આનવા લાગી
નગરવાસીઓ આ સૈન્ય આનથી જોતા તેને વધાવવા લાગ્યા, પણ તેમના મનમાં આ સૈન્ય
કાઈ ભરકર પિયારથી અત્યારે અહીં આ યુ દશે તેના રૂપને પણ ખ્યાલ નહોતો તેઓ
અહાં તહીં ટોળેમધ રસ્તાની બન્ને તરફ જીડ કરી ઉભા હતા સ્ત્રીઓ અને બાળકો ધરોની
બારીઓમાંથી આ ભભકાણેર સ્વારી જોતા હતા જ્યકારના પોકારથી વધાવતા હતા, અને
સુદર શેડીઓરામાં એક મહા ભરકર દુખદ પ્રસંગ આ સૈન્ય લાવનાર હતું તેના તેમને
ખ્યાલ સુદા ન હોતો

જુદી જુદી જાતના જાનાઓ, તીરો, ચમકતી તવનારો, અને વાવડાઓ સાથે પ્રથમ પગલોની
દારો દાખવ થઈ, તેની પાછળ બ લાન મોખરે, અને કાળા ભયાનક લાગતા હબસીઓ, તેમની
પાછળ મરાઠા યોડેસ્વારો, પછી કમવાર દક્ષણી મુસનમાન સૈન્ય-આરખો વગેરે આવ્યા સૈન્યના
ગર્ભભાગમા પૂર ભાગથી મોજપર બેઠેલો સર્જેખાન હતો તેની આસપાસ બાદન દેશમુખ,
શિશવળનો આમિન, અને તેને સામિયુ કરી સામે ગયા કાન્દોશ જોધે દેશમુખ, નરસ પ્રભુ, દોહોશ
નરસ વગેરે શેડિઓરાના મ્હોટા લોકો, ખાન સાથેના મ્હોટા સરનારો હતા તેમની પાછળ
આઈ, દસ આના હતા તેમા સર્જેખાન વગેરેના જનાના હતા સર્જેખાનના કવાનવારે કેખાવથી
લોકો અજાતા, જ્યકારના પોકારથી વધાવતા અતે સ્વારી દેશમુખના મુખ્ય વાડાના કિદા
પાસે અટકી દેશમુખ કાન્દોશ અને દેશપડિ દોહોશ નરસ પ્રભુએ આગળ આવી ખાનને
ગ્રાણીયે પડી નમન કર્યું અને તેમની સાથેના મગ્રે પણ તેમનુ અનુકરણ કર્યું શીરસ્તા મુજબ
વેનસરના દરવાજાઓની ચાવીઓ દોહોશ નરસે ખાનને માનસદ આપી, અને આવકારતુ
સુંદર સન્દોમા ન્દાનકકુ લાપણુ કર્યું ખાને તેમનો ઉપકાર માન્યો દરવાજાની ચાવીઓ
દેશપડિને પાછી ન સોપતા તે સીદી બદનાયને રસાધિન કરી, દરેક દરવાજાપર દેશમુખ દેશપડિના
પહોરા ઉઘાડી પોતાના પહોરા બેસાડવાનો દુકમ કર્યો આ સાલળી દેશમુખ, દેશપડિ અને
ગામના મુખ્ય લોકો આશ્ચર્યચકિત થયા, પણ કાલ જોની શક્યા નહી અને ખાન તરફથી નિશાની
થતા ઉઘા નીચુ માથુ રાખી ઉભા કિદના પાસેના મ્હોટા યોગાનમા ત્યાથી ખાન પાછો
કર્યો અને સદ સમારી ઉભેના સૈન્ય સામે અતિ ડોળદમામથી દુલાઇને નજર ફેરવી તેના
મ્હોરો ગભીર અને દમનિચથી હતો તેણે ગભીર મ્હેરે બદનાયને સમોધી આજ્ઞા કરી —

“આજ રાત્રે સહેરના દરવાજાઓ બંધ રહેતો અને આ નગરવાસીઓને હું જે દુકમ
ફરમાતુ છું તેનો તેઓ અમન કરે ત્યાં સુધી આ દરવાજાઓ બંધ રહેતો”

ખાનનો હુકમ થતા બદનાવ હજારી ચાનીઓ સાથે પોતાની હુકમી લાઇને સત્વર તેનો અમલ કરવા પૂરદમામથી આવતો થયો નગરાપર દાડી પીટાઇ સીંગડાનો અવાજ થયો, અને યોગાનમા આસપાસ આ દેખાન બેવા એકઠા થયલા નાગરિકો તરફ ફરી સર્ગેખાન ગભીર મુદાથી ફૂર નજરે તેમના તરફ બેતો મ્હોટેથી બોલવા લાગ્યો —

“ દેશમુખ, દેશપાંડિ, કુવકર્ણી, નાગરિકો, મ્હારો હુકમ સૌ ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો અમારા જાણુનામા આવ્યું છે અને પકડે પાંચે ખમર પણ મળ્યા છે કે બહોળાર સિનાશરાજ આ નગરમા છુપાયો છે, અને બાદશાહે હુકમત પન્દાના હુકમ વિગદથી ચોરી છુપાવીથી તમારા બહોળારાઓ-મથિઓ સૈન્ય એકઠું કરે છે આ લોકો જેઓએ બાદશાહત વિરુદ્ધ બળવો ઉઠાવના હિમ્મત કરી છે, અને તેમા બેડાયા છે તેમને યોગ્ય શિક્ષા યોગ્ય પણ તે દરમિયાન આ જરાપર લક્ષ્યમા રાખજો કે, જે કાંઇ નાગરિક આ સિનાશરાજને પોતાના ધરમા આશ્રય આપતો કે તેને આ ચહેર છોડી જવામા મદદ કરતો તે રાખ્યો શુન્દેગાર કરો, અને તેની શિક્ષા મોતની થશે સાથેઆ પણ ધ્યાનમા રાખજો કે નજી દિવસની અદર સિનાશરાજને મ્હારે સ્વાધિન કરવો એ મ્હાર ફરમાન છે, અને તેથી તે મુદત પૂરી થાય ત્યાં સુધી આ નગરના દરવાજાઓ બધા રાખવા સખત હુકમ આપ્યો છે અને છેવટનું મ્હાર એ ફરમાન છે કે આ નજી દિવસની મુત દરમિયાન જે સિનાશરાજને અમારે સ્વાધિન કરનામા નહી આવે તો આ શહેર-આ તમારા બન્ને બોરાઓ બહોળાર અને કાવનાબોર કરાવવામા આવતો અને દરેક સ્ત્રી, પુરુષ, અને બાળક તપવારની વારે મુકારો, અને આ તમારા ગામો બાળોને બરખ કરવામા આવશે આ તમારા આખા શેહિબોરા અને વેવનહોરાને ખેદાનખેદાન કરી નાખવામા આવશે કડકમા કડક શિક્ષા યોગ્ય અદાતાના માદગાહને આપણા ચીરપર સદા સરામત રાખો ”

“ બાદશાહ ધણુ શ્રવે, અમર રહો ! ” વગેરે જનનાં જિજ્ઞાસુ સૈન્યે કયો નગરાપર દાડી પીટાઇ અને રણસીવાના અવાજ થયા પણ નગરજનો મુઝો રહ્યા કોઇએ એક શબ્દ ઉચ્ચાર્યો નહી, કે આ જનનાંમાં બેળાયા નહી લોકો એકબીજા સામે ભયથી અને ત્રાસથી હાટેલી આંખે બેઠે રહ્યા તેમનામા જે વીરો હતા તેમના દેવ છુલ્લા, અને મ્હારા શીકકા થઈ ગયા આ ભયકર ફૂર સમાચારથી ધરોમા કેટલીક સ્ત્રીઓ બેશુદ્ધ થઈ પડી, કેટલીકો ભયની મારી નિ શ્વાસ નાખવા લાગી, બેનાકળી બનતી આવી થઈ ગઇ, અને માળકો કાંઈ પણ ભયકર બન્યું છે એમ સમજતા છુલ્લો ગડતા, રહતી માતાઓ અને સ્ત્રીઓને વળગી પડ્યા આખા નગરમા ધિણ પેઠે આ સમાચાર પ્રસરી ગયા અને ભય ત્રાસ બાપી રહ્યો

ખાને આ ભયકર હુકમ ફરમાની પોતાનો ઘોડો ફેરવ્યો, અને કિલ્લામા દાખન થના લાગ્યો, ત્યાં જાણે આથી કુદરત પણ ઉગ્ર બની હોય તેમ જનરજસ્ત કડકકાટ સાથે મ્હોટી વીજળી આકાશ ચીરતી તમજી રહી સાથે મ્હોટો ગડગડાટ થયો અને તે સાથે જોરજોર મુસળધાર વરસાદ આ સૈનિકોને પૂર લિજવતો નુગી પડ્યો ખાનનો ઘોડો એકદમ પાછો હટ્યો અને ખાન પડતા પડતા બચ્યો તેના અગરફકોમા પણ ગલરાટ ફેલાયો, પણ તરત

તેઓ સાનધ થયા કેટલાક નિયામશીલ સૈનિકો આ કાંઈ પણ પ્રમગ્ન થયાનું છે તેની ધ્વજી.
એતવણી તો નથી એવી શુભમા પડ્યા પુર જોસમાથી પડતા વરસાટથી લોકો એકદમ વિખરાઈ
ગયા. દેસમુખ, દેસપાડે અને ચહેરના મુખીઓ માત્ર વરસાદ પડતો હતો છતાં મુંઝવું વાળી
ઉભા અને એકમેક સામે મુસપુસ વાતો કરતા પીએ પત્રને આવવા લાગ્યા નગરજનો મિયારા
અત્યંત ચિતાતુર રહેરે તેમના તરફ જોતા હતા-તે ગરિમ મિયારી પ્રજા-તેમને આવા દુષ્ટ
સમયમાં સરેપર ભય લટકવું હતું તે નખતે માત્ર તેમનો આધાર-તેમના પર નગર હતી જેમની
સામાઢ મદદની આશાથી તેઓ તેમના તરફ જોતા હતા

ખાત અને તેની ખાસા રનારી કિલ્લામાં દાખન થઈ કે અહીં મદનાભયાં સિપાઈઓ
છૂટા થયા જ્યાં લાં ઓળખહેરા વગેરેનો બદોમસ્ત કરવો હતો તે સૌ થઈ ગયો હતો અને દવે
માત્ર બીજા સૈનિકોનો મોટો ભાગ રજો, તેઓ રૂઠા હતા તેમણે આખા ગગમાં ધમાચકડી
મચાવી મૂકી-તેમને માટે રહેલા અમુક જગ્યા મુકર કરવામાં આવી ન હતી તેઓ ન્હાની
ન્હાની ટુકડીઓમાં તેમના જમાદારો સાથે વૈચાર્જર્જ તે જમાદારોને યોગ લાગેલા મુકામ કરી,
અને તેની મુખ્ય સરદારોને ખજાર પહેચાડતા હતા તેઓએ ચોટામાં, બજારમાં, આશરો લીધો
એટલું જ નહીં પણ કેટલીક ટોળીઓ તો ગરીમ મિયારા નામરિમના ઘરમાં ધુસી, ત્યાં રહેવાની
માગણી કરતા-તે તેમણે મુગે મોટો રવીકારી પડી અને ત્યાં પણ ધીંગામસ્તી, અને મોટો મોટો
મર્માત રાખ્યાવગર બેસાગઓ પાડનાનો ક્રમ ચાલુ રાખ્યો તેથી જ્યાંત્યા ગડમડ-ગભરાટ મચી રજો

ભય, ત્રાસ અને શોષ સર્વ ચહેરમાં પ્રસરી રજા ખાતનો સખત હુકમ વત્તાઓઠા
પ્રમાણમાં દૈરને કાને ગયો અને એટલામાં છૂટા મુક્યા સિપાઈઓનું આ નનન તેથી તો
ગડમડ વધી ધણીઓ મિયારા તાખતોખ તાડાઓ તૈયાર કરી સીબચાઓ તથા ઉતાવળે
લેવાય તે સામાન લઈ ધરનાર ગામ છોડી જવા તૈયાર થઈ નીકળ્યા પણ દરનગમો
બલ ત્યાં જતા તેમને પાઠા ફરવું પણ સિવાઈને શરણ કરવામાં નહીં આવે ત્યાં મુખી દરવાજા
ખુલરો નહીં એ ખાતનું સખત ફરમાન-પછી તેમના ભય, રોક ત્રાસનું પુછવું શું ? ધણી જ
ભયકર-ભય ઉપભવનાર કુર હુકમ આ નગરના ધણા જણ તો સિવાઈ આ નગરમાં છે કે નહીં
ને કનારે કના કપારે આવે છે તે જાય છે તે મણતા સુદ્ધા ન હોતા એસ નિદોષ હતા તેમને આ
બળવામાં સામેલા થવા માટેની સખ એ જ્યાંના ન્યાય ! આ કેવો જુનાઈ પણ જોડકમી
જુદાઈ દોર બેનલાઈ ચાલે ત્યાં બાળ શુ હોય ?

“ સીતમગર સખત હુવા તો ક્યા, મેરા અહાલી અહાહ એ,
ખડા હર વખત હુવા તો, મેરા અહાલી અહાહ એ
ક્યુ અરવાક પ્રકા મુજમે, મુઝારે તુ ઝવ મુજમે,
શીદા મરખત હુવા તો ક્યા, મેરા અહાલી અહાહ એ

+ + X +

કહે રિરોઝ રહીમેએ, હમરો બીન રીકાસે,

હરાકા લખત હુવા તો ક્યા, મેરા અહાલી અહાહ એ ”

—વાનુ

પ્રિયતમનો ઉત્તર.*

બેખર્મ-રા કનુભાઈ અચાલાપ્ત દેસાઈ, એન એમ, એન એસ

પુછો છે પ્રેમનું શું વ્હાતાં ? જનપ્રેમી થશો ક્યારે ?

જનનાં બાંકુમાં જોયું તમેને રાચનાં ત્યારે

૧

પુછો છે પ્રેમથી વ્હાતાં ? જન ઉદ્ધારશે ક્યારે ?

દિવાળી-બોલને મુકો, જન ઉદ્ધારશું માથે

૨

પુછો છે સાથી સુખદુ ખતા સદુના કહો થમો ક્યારે ?

તમારા મોહના બધો-જરૂરીઆતો બટાકો કે

૩

પુછો સન્માર્ગમાં વ્હાતાં ? જનને દોગો ક્યારે ?

દુભારા પ્રેમ-વગેરો તમે આટલો દો ત્યારે

૪

બનાવો-માફરો ક્યારે નિરક્ષર બંધુને ક્યારે ?

દુભારી પાશ્વર્યામાં થમો અધ્યાપકો ત્યારે

૫

સ્વાખ્યાનાં દુઃખ દીવનાં પુછો બધાવશે ક્યારે ?

સ્વામી સેવિત્ર થામો સજીને શ્વેત વસ્ત્રને

૬

બગિચી બાદલો કદમો અને આશિષ માતા કે

તમે સમો સમવો કે સમીક્ષ-શત્રુ મમરે

૭

વ્યવસ્થા મારી શુદ્ધરાજ્યે કરો, સન્તાન સંકારે

સ્વરાજ્યે સમરાજ્યે એ ધુમીશુ આમદિ સતે

૮

* સમાધાનકતા ૧૯૧૬ નામજેજીવરના બંધા સા ગોકુલજી રામચુરના ઉપાધ્યાય 'પ્રિયતમ' મ'ના સંપાદનો દ્વારા-કનુભાઈ

અમૃતાંજન

(૨૭૭૨૨)

એ દેશી દવામાંથી હિન્દુસ્તાનમાં તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. તેનો ઉપયોગ, જ્યાં તમને ગળીગળા ખરજીવું થાય ત્યારે, અમૃતાંજન વાપરજો. આખા શરીરના કોઈપણ ભાગપર એક અતિશય રામબાણ ધસાજ પુરવાર થયેલો છે.

ફકત દસ આનાની

કીંમતમાં તે દરેક

ઠેકાણે વેચાય છે.

આજતા ભણેલા ડાક્ટરો અમૃતાંજન વાપરવાની મજબુત ભલામણ કરે છે.

અમૃતાંજન ઉપો નં. ૧૬૦
ફિઝિયન રોડ, મુબાઇ.

(૨૭૭૨૨.)

આખા હિન્દુસ્તાનમાં આ તેન જેડુ તેમ મળે તેમ નથી અમારા નેન માટે ઉપરનો બોલક નવામ્બો નેથો કમીતો નહીં

બાદની એકની કીમત રૂ. ૧૧, દવાનખર્ચ જુદા નધુ માટે નમે-મામેગામ એજન્ડો નેથમે છે સાડ કમીતન આપીશુ લમે - વ્યવસ્થાપક, યોગજળી મ ત્રાલય ૧૦૮, ગી રામ મેદરો - મુબાઈ નં. ૪.

P 2

Oct 19.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ બરફીવાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુખાઈ

મોઘા મગાવા અને ૨૫૦૦ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરો મારવાની લલામણ કંવામા આવેછે.

બલમની બરફી

પીરતાની બરફી

માવાના પેઝા

માવાના ધુધરા

કેપરા પાક

બામુદી

શીખક

મગન વગેરે

પણી ભતની

સુતરફેની

હલવા

વેનીવા ગુનાખ

ઓરેજ વીગેરે

સુકા હલવા

ફરેક ભતના

અમરણીના લાડુ

ભુદીના લાડુ

જાગેબી મેસુર

સુરતી મીઠાઈઓ--મગજ ધારી

ટેલીગ્રાફિક એપ્રેમ, 'Burfee Shop'

સી પી ટેન્ક. ટેલીફોન નં ૧૧૦૭

[ભલે-મળ- માટે આ પાનુ આપવાનુ છે]

તયાર થાય છે

નામ નોધાવો

- નિદેશ દાસ્યગ્ગની લારપૂર જાનીસ વાનાઓનો સંગ્રહ
ઓ, પુત્ર અને જાનક ભલેના અને અભાવ
પેસાદાર કે ગરીબ — સર્વને એકસગ્ગુ મળ્યા
મળી કાવ્ય એનુ આ નનુ પુસ્તક છે

હુ, સરલા અને મિત્રમંડળ.

[લેખકની જીવી સાથે]

લેખક — રા. નનસુખલાલ કુખુલાલ મહેતા.

અગાઉથી ગ્રાહકે વનારને રૂપીઆ બે પોસ્ટેજ ચાર આના જુદું
આ ગ્રાહકે પોસ્ટેજ સાથે મના બે રૂપીઆ પ્રથમથી જ મોકલી આપવા
પડશે વી પી કગામા આપશે નહિ, માટે અગાઉથી થના ગ્રાહકેએ
સના બે રૂપીઆ પહેલેથી મનોઓર્ડરથી મોકલી આપવા

વૈષ્ણવો અને સનાતનીઓને ખાસ ઉપયોગી અપૂર્વ પુસ્તક !

તૈયાન છે

અત્યાર પહેલાં તમારું છે

બગાલના આ પ્રસિદ્ધ દેવગોવિંદ સાધુ પુરુષ

બાળુ અરવિંદ ધોષના

નામથી કવો હિન્દીજન અભાવે છે :

આ વિદ્વાન નરરતનના

નિદેશાભર્યા પદ્ય ઉત્તમ લેખોનો સંગ્રહ

અરવિંદ ધોષનું તત્ત્વજ્ઞાન.

(તેમની સુન્દર ગીતો તથા જીવનચરિત્ર સાથે)

લેખક — રા. મોતીલાલ જોશલાલ મહેતા.

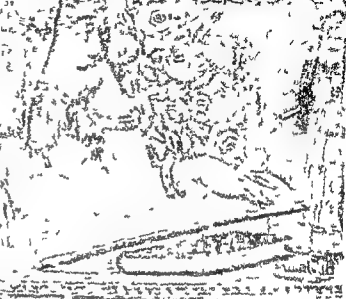
મૂલ્ય રૂપીઆ અઢી, પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ

લખો —

અમલીયગમ ગોપાલનરામ ત્રિપાઠી,

મોરારજી આદર નં. ૨/૩૬, સેન્ટ્રલર્ડ મોડ, ગિરગામ, મુંબઈ.

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

મુખ્ય લેખો.

ଆମେ ନିମ୍ନାନ୍ତର ଦିଅନ୍ତି,

ગુજરાતી જોડણી.

निश्चिन्न पीन

— ୫୩ —

મલિયાનારા.

સામક માવિલો

વિધા-૬૨૨૧જય-પ્રાતઃજા'.

(२५१ अतिरामिक वार्ता)

उपरात अरसावनोथ अरिनाओ दिगे

આ માસિક મળની મજબૂત નીચેની રચના કરેલ

रमणीयराम गोवर्धनराम त्रिपाठी

ધોરારજી એકુળદાસ ચો.ન નં. ૩૬

मे अरुई हो, गीरनाल भुजार्

[illegible]

લેખકે.

१. सभनन १४४१ दि०

4) $\frac{1}{2} \ln \frac{1}{2} = -\frac{1}{2} \ln 2$

ଓ ପୁ ଶୈଳନ ନିବାସ ଭାଗ ୭

1 - 1 2563 401
1 - 2563 401

१. ५६४-४१११ नमः
२. ५६४-४१११ नमः

11. 11.12.2 2020

7. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

मि म सु ति न मि र म प त क

672

वाचनमा योऽपि नृणां भुञ्जते । इति श्रुत्वा तस्मिन् जगति ॥ १ ॥
 इति श्रुत्वा तस्मिन् जगति ॥ १ ॥

તીજેરીવાળાઓની નવી રીતની હરીફાઈ.

લગામ પહેલાં ઓસ્લીયાથી કાગળ જેવા પાતળા પતરાની તીજેરીઓ અને આનતી હતી અને પ્રગળે માનની કદર નહીં હોવાથી ઠીક સખ્યામાં વેચાતી પણ હતી હાનમાં તે તીજેરીઓ નહીં આનતી હોવાથી તેની જગ્યા તેથી જ બનાવટની અમેરીકન અને બીજી તીજેરીઓએ લીધી છે એ તીજેરીઓ વેચનારા એવું કહે છે કે ગોદેજની તીજેરીઓ ગમે એવી સારી હોય પણ અમેરીકા અને બીજા દેશોમાં બનતી તીજેરીઓને કદી પુગી શકે નહીં એઓ બીજી એમ પણ કહે છે કે અમારી તીજેરીની બનામણ અમારો કોન્સન કરે ' કોન્સનનું મુખ્ય કામ પોતાના દેશના માનનો ખાખ વધારવાનું હોય છે એટલે તે બનામણ પર તેથી કાર્ડ એવું કરે નહીં કે માન બરોસાનાયક જ હોય.

કોન્સનની બનામણનાગી એવી એક ન્દાની તીજેરી મોટી કીમત આપીને ગોદેજે ખરીદી છે અને હવે પાચ મીનીટમાં તેવી કેટલાં જેઓ આનતી કરવી હોય તેઓને "તાવના કારખાને ગ્રહીત" છે.

આગમાંથી અને આગમોટનું નુર, જગાનું, જે કાઉન બાડા અને એવડ તેમ જ છુટક વેચનારનો નફો એના એક જગ્યા આવાત થતી તીજેરીઓ ઉપર પડે એટલે પરેની તીજેરીમાં જાહેરની બનાવટની હોય તો જ અહીંની સારી તીજેરીઓ માટે, વીકાર્ડ્સ શેકે એ સમજવું મુશ્કેલ નથી. ગોદેજે પાચ મીનીટમાં જે તીજેરી તોડી તેની બનાવટ કેવી છે તે જાણુ. ગોદેજે ખરીદી કરી પડી એ ઉપરથી સાચનારે ધ્યાનમાં લેવું એક એક તીજેરી નાખવી છે. આ મજબુત તેની કુત નોરાથી મેકને પણ સમજ પડી શકે નહીં તેવાર થઈ રહેના પડી પાચ મીનીટમાં તોડી શકાય તે તીજેરીને જ તો તા પાચ કનાક નામે તેવી એકસગળી જ દેખાય.

ગોદેજનું કારખાનું—

ગેસ કપની પાસે, પરેલ, મુંબઈ

તમારે ત્યાં શુભ પ્રસંગો પર

દી-પારદી—

નાય-પારદી—

એટ-હોમ—

ધર્મીંગ એન્ટરટેનમેન્ટ—

ધર્મીંગ મેજાવડાઓમાં—

રીફ્રેશમેન્ટસ મારેની ગોઠવણ કુવાનું અમને સોપા—

ફાંકડુ કામ—

વાજબી દામથી—

દુક વખતમાં—

અને તમને ૧૦૧ ટકા સતોપ મળે તેડુ ફગી આપીશું—

એસ્ટીમેન્ટસ મગાવો—

ભાવ તાલે જરૂર પુછાવો—

ગોવિંદજી વસનજી.

મુખ્ય ઓફીસ-ચીગળઝડડ.

પ્રાય નં. ૧ - ઠાકોરદાર.

પ્રાય નં. ૨ - આરવોડ.

Feb 19

ટલીફોન ૨૫૫૬,

ટલીમામ્—

Sweetmart

પકાયલા, પુગણા અને પ્રેક્ષપ્રિય મશીન
 પૌલીંગની શરૂઆત કરનાર,
 અને આ ક્ષણે એક કેમરેબલ ક્ષણની સંપાદીપર લાવનાર
ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પ્રાયોનીયર

હજી પણ કંઈ નવી કૃતિઓ !

નવા પાક, મેંદા સલુઆર, અને નવા અવરકારો

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

કુમારે પ્રધારી તમ્બો લઈ જશે તો

જરૂર જ મોહશે !

પરિણમે અમને ખગલ્યા વિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આવો કે કાલે !

અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠની અમૃત તુલ્ય દવાઓ.

મજબૂત મિશ્વર.

-કોવેરા વિમુચ્ચીકા માટે-

પોરેના અપચા અહીં અનિવાર્ય કિમ્બ
ભય કરે છે. અને હું વખતમા ખાતિ હવક
નામુદ કરનારો આ એક સમજાવેલ દવા
છે જેનાથી રોકડો અમૂલ્ય ૭૬ ઈ
ધેવી ૭

કિમત ખાટલી એન્ના આના દરા

બ-સિ આર્ડમેન્ટ

-ખામ દરાજ માટે-

અમ તરી હરીરી ૧૭૦ લાન દાજ
અજા મુજરી ૩ મવન બધી ના
વખત લગા'વાથી ૪૮ મુજરી નામુ
ચલે છે અને ચામી જરા ૫૧ બજાની
નથી કે ખરાબ સાસ બાહની નથી

કિમત ખાટલી એન્ના આના આર

તાવનુ અકસીર મિશ્વર.

આ મિશ્વર ટાટીયા માલની મેરીયલ અર ખામ મુમા ફાગી નીમળના લવ વળના
જેની તાવ ઉપર સમજાવેલ અસર કરે છે કારણ કે તે તમામ વતના તારના જ તુએને નામુદ
કરનામા આગાદ છે આ મિશ્વરના સામ ભાગ લંવાથી એ જ નીવસમા ભતવે તાવ નામુદ
ચલે ૧૫ ૩ બીજ દવાઓથી તાર ઉતારી પછી ધમી જ અગમિ આવે છે તેમ આ દવાથી
એવું કહું પાનુ ખાણ પરીણામ આવતુ નથી એ તેની ખામ મુની છે

કિમત ખાટલી એન્ના આના આ

ગાંડીવ એન્ટી-ડ્રમેટીક ખામ.

એ મદાન વિદ્યાન કાકેરીની રોષ ઉપરથી બનાવેલો આ માર્મ પોવનાથી માયાને તેમ જ
સધીવા સરખો ફુખદાયક રોગ દુક વખતમા નામુદ થાય છે વધી હાથપગનું રરી જવું
સોજો અગ આવેલો સરીરના કોઈ પણ બાજો ફુખાવો કોઈપણ નામુદ અકકાઈ જવું
સીએલા ૫૧ તથા કમર ક્રનાઈ જવા, સરીરથી કોઈપણ બાજુ રી જવો વિરે સર્વે રોગોને
નાશ કરનારા આ સમજાવેલ દવાથી એક ખામી દરેક કુરોમા અસર સમી બોધે

કિમત ખાટલી એન્ના આના આર

અમારા મહેર પાલ માદગેના ખાસ આગદને માન આપી-

અમેએ હાવમા ડીમપેનસીંગ ખાનુ ખોલ્યુ છે

જેમા અનુભવી માનુસોને હાથે દરેક બંધના પ્રિરીપ્શન મુજબ દવા બનાવી આપવામા આવશે
એક વખત કામ પાડી ખાતી રહે

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠ દવાવાળા,

Feb 19

મગેસવાડીને માટે, બહારકોટ, મુબાઈ, ન. ૨

દુકાને દૂર નીચના માટે અનુયાન

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ,

વાપરે,

કઈ પણ કામ કરનારા અધુરમો સાક, દસ્તાની અટકાયત, ખાગક લેવાની અરથિ, હાથપગની કળતર, ધાનીનો દુખાવો, મગજની નળગાઠ સ્ત્રીઓના દસ્તાન સળધી તમામ નમગામને જગના દુગ્ધો અને થોડુ મામ કરતા કે કઈ જોત્તે ઉધા વતો નમગામથી હાથ ચડી આવરી વગેરે દુકાનોના નાશ કરનારી આ ગોળીઓ ઘસીને તે દુરસ્ત, મજબૂત અને તેજસ્વી બનાવે છે કિમત ગોળી ૩૦ ની ૫૫ ૧ ને રૂપિયા ૧ એક

બેટ-અમીલન ગેરે વિગતવાર હકીકત જાણવા માટે પ્રાપ્ત નિર્દ મગાવો

<p>માથ ઓશીસ ન ૧,
કાલકાદેરી રોડ,
મુમુ</p> | } | <p>વૈદ્યશાસ્ત્રી મહિરાકર ગાવિંદજી,
આતંકનિગ્રહ ઔષધાત્મક,
જામનગર-કાલકાદેરી</p> |
|--|---|--|

મુખાબમા જવેરાનની દુકાને પહોં છે, અને
જવેરીઓ પણ પહોં છે, અને તેમનું જુનાપદ
તા વળી બદ લાખી મુન્તવુ છે
ને છતાંએ મોડલ જવેરીઓ

મહેતા હરીલાલ રામકૃષ્ણની કુંઠ

એ ફક્ત દુઃ મુદતમા જે નામ કહાયુ છે તેથી જુના જવેરીઓ
તો વિચારમા જ પડી ગયા છે!!

અમારી દુકાને આહો સાથે જે રીતે વર્તવામા
આવે છે તે અમારો ખાસ હુગ છે

આહોને અમારે ત્યાં કશી પણ રીકઝીક કરવી પતી નથી

અહાગમામના અધના ઓરડે વેલુપેએન ન પોસ્ટથી લાકાં મોડવામા આવે છે
કેકા-અખદુલ મેહમાન સ્મૃતિ, મુઆઈ

ફેરો સફળ

શાહ કુંજલાલ કિશોરીલાલને

ત્યા

જેવાં જોઈએ તેના કેન્સી પાકા ગગના રંગમી તથા

મુતરાઉ ધાયલો દુમગા તૈયાન જ છે

તેમ જ

છાંપી તથા ગી આપનામાં આનજે.

મરે જ

ફેરો

સફળ

કેકાણુ-નંબર ૩૫૪, કાલ્યાણદેવી રોડ, મુંબાઈ, ન. ર.

દાન દેવાનું એક જ

ઉત્તમ સ્થળ

પરોપકારાય કર્તા વિમુક્તય

બાપુ ! મારા જેવા કટોકટીમાં
લડમાર દીન બાપુઓ ભૂખે મરે છે તેનો
ખ્યાલ કરો ! દેશ દરિદ્રતામાં સડે છે,
ધનિઓ ! નક્કી નાનો ! દાન કરી
પુણ્યનું બાવું

બાપો-અમે

નડીયાદ હિંદુ

અનાથાશ્રમમાં બાપે

(નડિયાદ, ગુજરાત)

Oct 18

૫ અંકવાળી સ્પર્ધામાં આપનામાંથી નામ જોડાવો

હૅલરનો શંચલ એસ્ટ કોકો.

આ કોકો હિંદુસ્તાનમાં વેચાતા પીળા બધા કોકો કરતા ઉત્તમ છે. માદા માણસો તથા બન્ધાઓને માટે એની ખાસ લલામળ કરનામાં આવે છે.

સાક્ષરો, વિદ્યાર્થીઓ વગેરે જ્યેમને ગત દીનમ મગજભારીતુ કામ કરનાતુ હોય છે તમને માટે 'હૅલર્ગ કોકો' એક અગર ડૉકી કરતા ઉત્તમ પીણું છે એમાં રહેલ થીઓબ્રામીન (Thiobromine) તથા ફોસ્ફેટ્સ (Phosphates) મગજભારીથી ક્ષીણ થતા કારોને પુષ્ટિ આપે છે.

દરેક બહુમિત વેપારી ત્યાં મળશે

હિંદુસ્તાન, ખરમાં તથા સિયોન ખાતેના સોલ એજન્ટો.

કોકારી, મુતરીઆની કુા.

હુમમ સ્પ્રીટ, કોક, મુખાઈ.

કોકો જન—પટેલા પ્રકારનું મગજ માટેનું તેનું છે

કોકો જન—મગજના નાનકડાંઓ પુષ્ટિ આપે છે

કોકો જન—વાળને મજબૂત કરવા અટકાવે છે ને વાળને બધા બધા પાકે છે

કોકો જન—રોગો દિવસ મગજ ભારી કરનારાઓને ખાસ સારાં આપે છે

કોકો જન—સુતાઈ તથા માઝાઈ મટે સારી રીતે વપરાય છે કિંગડ એક લીંગીતો ૩ ૧ પોન્ડેજ લુહુ

મહેલમિન્ડુ શું છે ?

મહેલમિન્ડુ—લુવાનીયતની જુનોથી થયેલા રોગો મટાડે છે

મહેલમિન્ડુ—ચાલી વિગેરે ભાગર રોગો ઉપર અદ્દત રીતે કાયદો આપે છે

મહેલમિન્ડુ—આ લેના સાસથી થોડા જ વખતમાં મુખિત અપાવે છે, તાન, અસમિત અમ વિગેરે સાગી રીતે દૂર કરે છે

મહેલમિન્ડુ—આ પેથી પીડાતા દરેક જણે વાપરવું દરેક તીમીંગી ઝીઓ દોઢ, પેટિંગ મગજેના આના નવ જુલ

કનિરાજ મોતેન્દ્રનાથ સેન, મનમોન્ટ લીખેલા હોદ્દર, ન

Feb 18 1917 અને 1918 લેવામાં આવેલું છે. કલકત્તા.

૬ આપના મોંઝામાં સમાવેશથી નોંધ લેજો.

૨૦, વરસની જુની દુકાન,

હીરા તથા અવેરાતના વેપારીઓ

સુરજમલ લલ્લુભાઈની કું.

હમારે ત્યાં કોઈપણ જાતના મોટી તથા નાની સાંઝના
હીરાઓ તથા મોટી માલિક પાના પિંગેરે અવેરાત મુદક
તથા અધાબધ મળતો

હાલની આકુ ફેગનલ કોઈપણ જાતનું અવેરાત તથા મોના
આદીના ઢાગીનાઓ તેવાં તેમ જ આગરુધી બનાવી
આપનામાં આવશે

હમારે માલની આકુલી કડી આપીશું તેમ જ અવેરાતના
ઢાગીનાને ગીધર કડી આપીશું

૬૦-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદેવી રોડ, પોસ્ટ એકીસની
સામે. મુબાઈ.

૨૬ ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૬

૨૬ ફેબ્રુઆરી, Calmness, Bombay

દ્રાક્ષાસવ

ગતલ દોકના રૂપીયા બે.

અકેમીરે દના

ગરદી મટાડનાર,
ભાખ લમડનાર,
દસ્ત સાફ લાવનાર,
કિંમ લાવનાર,
તાકત આપનાર,
તાજ ગી બસનાર,

દલેજતદાર પીણ

જી જીવન સારે વાપરી જીએ

જ્યવમપ્રાસાવહે

જીવન

ગતલ એકના રૂપીયા બઢી.

પુષ્ટિદારક ખોરાક

રોગી નીરુગી,
નમળા મનળા,
નાના મોટા,
ઝી પુરુષ,
સોને આટ,

જીવનવધકે દના

જી દ્રામ્યમિવ ગામે વાપરી જીએ

છકુ દાર્મિયુગિસ વકમ, લિભિરેડ.

એટીન્સન વૅડ, મુબઈ ૧૩.

—ફકત—

જાની મહાજનવાડી, કાવબારેવી.

પ્રસિદ્ધ વ્યાપારીકે દવાઓનું
પ્રાપ્તિ લીસ્ટ મંગાવો

આપના આમ-આ-આવે-આના નોલ લેજો.

જીના અને જાણીતા ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન એન્ડ બ્રધર્સ.

૨૦૬, રોજ મેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

તારણ સિરનામ " Muffchaur-Bombay " ટેન્ડર નં ૬૭૪

સમાલોચકના જાહેરખબરના ભાવ

એક વખત માટે એ આખું પાનુ, ૨ ૨૩ અડધું પાનુ ૩ ૭ પા પાનુ ૨ ૫

—આ ભાવ જાર માસની બાંધી મુદતને જ માટે છે એજા વખત માટે કે ખાસ જગ્યા માટે ચાલુ ભાવ ઉપર પચીસ ટકા વધારે જોવામાં આવશે

—કવર ઉપરના ખાસ ભાવ માટે રૂબ રૂમા મળવું થા તે સખીને પુછાવવું

—આ ભાવ છેનામા છેના છે તેમાં વટાડો થઈ શકે નહિ, વધતી જતી મોંઘવારીને કીધે આ ભાવ ગમે તે વખતે ફરી ચકાશે વધુ માટે લખો થા રૂબ મળે

રમણીયરામ ગાનધીનગમ નિપાડી, પ્રકાશક

સમાલોચક એડિટર, મોરારજી ગોકુળરામ ચાલ નંબર ૨૩૩૬, સેન્ટ્રલ રોડ, ગિરગામ, મુંબઈ

, આપણા રૂબતા થાય છે—કેટરેટોડાઈનથી

આખના મોતીઆ વાલકાપ વગર મટે છે

હવે આ તકની મધુ જે કે આખના મોતીઆ વાલકાપ વગર ખાતરીથી મળી શકે છે વાલકાપ કાપનારા સપળાઓની આખ સુધે છે એમ નથી પણ કેટરેટોડાઈનથી કાપણ દરદીને નીસારા થવું પડે નથી, એમ અનુભવથી સિદ્ધ થયું છે કીં ૩ ૫, પોસ્ટેજ ૬ આના વધુ

આખા દર્દિસ્તાનમાં વખણાયેલા ખાલ કાળક કરવાને

પકડી કલપ

આ મધ્ય મુદતના તથા રાખીના સફેદ વાળને લગતા તે પાચ જ મીનીઆ મુદર કાળા મધ ભે છે એની બરાબર આજ કાલ પળ કલપ નથી આ કલપ વાપરવામાં સહેલો છે સોનમાં નખને છે, શુભમાં આમીર છે ૨ મર્મ પડે છે બીજી કીમતમાં ચરતો છે કીમત ૨ થા લખાવ ખર્ચ મુદ્દ

Navarata & Sons, Kalbadevi Road, BOMBAY

જે આપે તે આંતરેમાં સમાજ ચકની કી લેશે.

નવા પુસ્તકો તૈયાર થાય છે । વાંચો અને વિચારી ખરીદો ।

૧. અપૂર્વ દશમા લખાવટી સુન્દર રસીલી નવલકથા

યૌવનનાં સ્મરણો.

લેખિકા—સૌ પ્રમદા.

આ પુસ્તકની ખુબી તે સારવાળી જ સમજાય તેવી છે એક, બાર હાથમાં લીધા પછી તે પુર ક્યાંવિના છેડવાનું મન થાય તેનું નથી થોડા દિનસભા છપાઇને બહાર પડે, કિંમત બાર આના, પોસ્ટેજ છુદ્ડ

૨.

પ્રસિદ્ધ બગ દલિ રવિન્દ્રનાથના એક અસ્મર્યુત્તમ પુસ્તકનો અનુવાદ.
(રવિબાલુની છેલ્લા છેલ્લી ખબી સાથે)

વિશ્વભારતી. —તૈયાર છે.

અનુવાદ—ગ હીરાલાલ હજીવનદાસ ગણુત્રા, બી એ
કિંમત રૂપીઆ એક, પોસ્ટેજ છુદ્ડ

૩.

ગ્રેમલક્ષિત ગ્રથમાળાનું પ્રથમ પુસ્તક.

તૈયાર છે ! ચિત્રદર્શનો. તૈયાર છે !

શુન્દરાતના લોકપ્રિય ઠસિવર ન્હાનાનાથ દ કવિનિરૂત નવું પુસ્તક તૈયાર છે
સરના નામ નોવાડો

હવે પછી છપાને ગ્રેમલક્ષિ (નવું) ઓ, સુન્દરમાન, જ્યાંજ્યાં, વિગેરે સન પુસ્તકોની નવી આશિષ તૈયાર થાય છે

૪.

લોકપ્રિય સરલવાર્તાવલિ.

ચોથું પુષ્પ

અખંડ યુગલ.

થોડા દિવસમાં બહાર પડશે.

છટક નવન રો આપો, બાર પુષ્પો એક રૂપીઆ, પોસ્ટેજ સહિત
નવું વીગત માટે લખો

મોતીલાલ શામળદાસ શર્મા,

૧૮-૧૦ મેન્ડરડે ગ્રા, સુબાર્ક ન ૪

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ અવેરીઓ.

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને અવે-

રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

ખનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ રટ્ટીટ,

ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ

આનંદ અને સ્વતંત્રતા

સાહમના આયોજકશ્રી આનંદ મેનન કંગરાથી માળફે રેક જાતની બીમારીઓથી તેમજ માનના અપયથી મના રેક આધીયાદ્યેશાદુર ગે છે તો શુ-

નિરોગી સતાન.

માનના માથા આનંદ અને ખાવાપીના તથા ફરનાની જાદુ ને સ્વતંત્રતાનો માથા લેવાનો નથી ? કિમત ની શીતાનો રેક શુ દખાવ તથા પી પી ખર્ચ જુદુ

મચ્છર, માંકડ, તથા ચાચકના જુલમ અસહ્ય હોય તે,

અમારે આંટી મોચકપીટા ઓછાં વાપરી તેના પ્રાપ્તી શુ ત ચાઓ ફક્ત થોડા પીવા તો ન ન ઉપર નોળી સર્વરહેવાથી ઉપદ્રવી જન્તુઓ પાસે ફરકી રાકતાં નથી મેવગીઆ તેમજ બીજા અહેતી તાનથી ખચાતા ચોક્કસ અને ખાતરી ફરકે જતાજ કિમત ની શીટી આ શુ પોરેજ જુદુ

એ ન્દસ,

ધી કુખા પ્રિયારીંગ કુખ,

Feb 19 રીચીંગ, અમદાવાદ

મળવાનું કાપડ,

ધી ન્યુ મેગિકલ હોલ,

અમદાવાદ નિ પ્રિંગ, લાહોર

૧૧, અમદાવાદ ઓરિજન સમાજસભી નેપ વેક,

હાંની, મહોદી, જાહેર કે પ્રાનગી લાયબ્રેરીનાં

પુસ્તકોના ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

૨૫. ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી —

૨૧. જગનનાથ હરિશ્ચંદ્ર પટ્ટા —

૨ આ	૩ આ
૭૨૫૫૫૫૫ આ ૧ થી ૪	૧૧-૮ કાન્તિમયી (સચિત્ર) આગતિ પાચમી ૨-૮
સિંચતી જીવનકથા	૦-૧૨ એક અપૂર્વ લક્ષ્મી (બીજી આગતિ ૭૫૫૫ ૭)
પારામતો અક્ષરચંદ્ર	૧-૪ કાર્તિકેશુ અનુકરણ ભાગ પહેલો ૦-૮
નેહચુદ્રા (કાવ્ય)	૧-૦ સચિત્ર મૂલાક્ષરના પત્તા ૦-૮
Marriage Forms under	મનોરમક વાર્તા રવિ ૦-૧૩
Ancient Hindu Law	૦-૧૨ મિથુલચંદ્ર ૦-૮
Classical Poets of Guja-	દાસ્તગજનક વાર્તાના ૦-૬
rat (1916 Edn)	૦-૬ ૨૧. ગણપતગમ અનુપરામ ત્રવાહી. -
મૌ. કાન્તિલાલ પટ્ટા —	જાતમહેનત (સેફ્ટહેફનુ ગુજરાતી
૫ ગોવર્દનરામનુ જીવનચરિત્ર	૧-૦ ૧-૦ ૨૧. સુમતલાલ અનુચિત —
૨૬. મૌ. મણિલાલ નજુભાઈ —	કવિતા પ્રવેશ ૧-૬
માર્ગશિક્ષા	૧-૪ કાન્તિમાધુરી ૧-૮
નાનમિદ	૨-૪ મધુમિદ ૦-૪
પારિત	૧-૪ કિન્નરગાદન સમન્ધી ૦-૬
મુદ્દીન, ગણવચિ	૫-૬ ૨૬. અનુભાઈ કુલેશ્વર દારભાઈ —
ગ. મણિલાલ જાગ્રમ ભક્ત —	અગ્રેજી-ગુજરાતી પોકેટ ડિક્શનેરી ૧-૧૨
ગ્રીશીની રાણી (સાત મુદ્ર ચિત્રો મંચિ)	૨-૦ ગુજરાતી-અગ્રેજી ૧-૧૨
મુદ્ર પહેલ	૦-૧૨ ૨૬. અગ્રેજી ગુજરાતી ડિક્શનેરી ૦-૧૨
ગુજરાતની જુની વાર્તાઓ (ચિત્રો સાથે)	૦-૦ ૨૬. ગુજરાતી ગણવચિ (બે ભાગમાં) ૫-૦
પ્રથુરાજ યૌદ્ધાજી અને ચંદ્રવદનાથી	૨૧. ભોગીન્દ્રરાવ દીવેદીઆ. —
(નવી આગતિ ૭ ચિત્રો સાથે)	૨-૦ આસીરદટ કલેક્ટર (મળતી નથી)
રતિમુદ્રી	૧-૮ નવરમી જાનકી ૦-૪
પતિપત્ની સતિઓ (૨૪ ચિત્રો સાથે)	૦-૦ ૨૬. ડાઉન્ટ ટોલ્ડાઈની વાર્તા ૦-૪
મતિમા નાટક	૧-૦ ઉપાધ્યાય [સચિત્ર, બીજી આગતિ ૦-૦
નર્મદી, મુખાઈની ગેય	૧-૪ મોહિની ૧-૦
	૦-૧૨ મોહિની ૦-૧૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, બુકમેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ

પ્રિન્સેસ રોડ, મુંબઈ. નં. ૭.

માનાના અને વ્યાદા ને જનનમેન્ટ લેખોઁરીનુ સર્વોત્તમ
સગ્રીકેટ મેળાના

૧૬મી ને

હફા છાપ કેસ.

દેવ દુન્યારો (જૈન દેવાલયે ,) રાજા જગાડાઓ, વૈદ્ય દાકતરો,
મિઠાઈનાળાઓ, અને વેપારીઓ, છુટથી નાપરી આનન્દ
મેળાને છે તેનુ જારણ એ જ છે કે તે

**પવિત્ર, નિરભેળ ને કુદરતી
કેસરીઆ રંગમાં રમી રહેલ છે.**

જેને કા સમા ચાકતા કેસરના નાખાકીત બગીચાઓમાવી ચુંદી કાઢી,
કુદરતી રંગમાં રહેલા હઈ, તેનો ગુણ કાયમ ગહે તેવી સાયન્ડીશીક રીતે
પેક કરી, પાંચન આયર્થમા લાવનામા આવે છે ને જે હોક વાર્ષિક
સ્થળોમા છુટથી નાપરી રાખાય તેનુ નિર્ભળ કુદરતી ગીતે જ રહે છે છતા

**લાવોમાં રીતસરનું જ છે.
આખા હિંદમાં ચાલાક એજંટો
જોઈએ છે.**

તમારા નજીકના ગાંધીકનેથી આગા ને ત્યા ન મળે તો અમન
પરભારા નીચેને મરનામે પુછાવો

મેસર્સ સ્પાર્કસ એન્ડ કંપની,

નં. ૮, નાનાભાઈ લેન, હોરનબી રોડ, મુબાઈ
અથવા, શ્રીધર એન્ડ કંપની, નં. ૫૨૪-સાબરજી, મુબાઈવી, મુબાઈ
પુણા—૧૩૬૨-શુક્રનાર પેક, પુણા સીટી

સ્વ. ગોવર્ધનરામ માધવરામ ત્રિપાઠીકૃત

નવી આવૃત્તિ તૈયાર છે

સરસ્વતીચંદ્ર

ભાગ ૪ થો.

સરસ્વતીનું મનોરાજ્ય અને પૂર્ણાહુતિ.

[૧૯૨૦.]

મૂલ્ય રૂપીઆ સ્હાડા પાંચ.

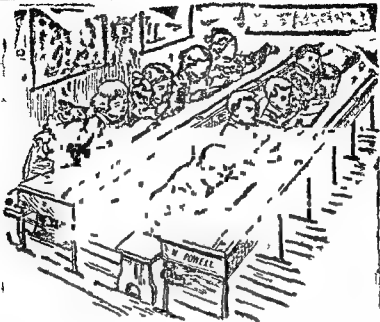
સરસ્વતીચંદ્ર ભાગ ૧ લો (સાતમી આવૃત્તિ) રૂ. ૨૫	} ચારે ભાગની કિંમત
સ્હાડાઅગીઆર
રૂપીઆ
ભાગ ૨ જો (પાંચમી આવૃત્તિ) રૂ. ૧૫	
ભાગ ૩ જો (ત્રીજી આવૃત્તિ) રૂ. ૨	
ભાગ ૪ (ચોથી આવૃત્તિ) રૂ. ૫	

મળવા હકાજ ૧. એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ સપ્લી, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ

૨. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી,

મેસરજી બી. ટિસ, ગીરગામ, મુંબાઈ નં ૪

૩ અને સર્વે પ્રસિદ્ધ બુકસેલર્સ

તમારું બાલક નિશાળમાં કેમ ચાલે છે ?

આ પ્રશ્ન આજકાલ બહુ પિતાદેવો થઈ પડ્યો છે અને એથી જણાય છે કે પોતાની સનતિના માનસિક વિશ્વાસ માટે માતાપિતા બધા આતુર રહે છે પણ તેસાથે તેમની શારીરિક સપૂલતા થે ટકરી જરૂરતી છે એ દેખા થોડા માતાપિતા વિચારે છે ? તનુદુર્ગત અને સુધૃષ્ટ સુર અન્યથા એ ગ્રંથગીના બહુ જરૂરી તત્વો છે અને છાપનના મોજમોખ કરતાં થે એ બધારે અગત્યના છે એ કહેવાની શી જરૂર રહી છે ? માટે જ શરીરના અન્યથો બતાવર રહી પુતાપાંગનાના અને એવું જોઈ માથે તે વાત દેશના દરેક બાલકે રહેમજની જોઈએ

તમારે બાલકે કોઈ પણ જાતની શારીરિક બોખાપણવાળું હોય તો તમારા ડાક્ટરને મળીને એની એ નિયમના વધે નહિ તે માટે તરત અમારે આ જરૂરી ઉપાયો લેવા માટે લેવા આપને

અમારે આ દરેક આનાવાસ લેવા કેટલા મધા સખ્યાનુધ માણસો આવે છે તે જોતુ દેખ તો એક વખત અમારી બોક્સિમા પધારેલો તો છેતનામા છેલ્લી મોધ પ્રમાણે લેવાર કરનામા આવેના વીજગીના અને કારીગરીના સાધનોથી મનુષ્યોની સેવા અને દેખી કરીએ છીએ તેનો તમને પુરેપુરો ખ્યાન આવે એવી જાતની બધી વ્યવસ્થા તમને સંતોષ આપે એ રીતે જતાનીય

બોડખાપણના ફરક લઈને તેને બાલક અને જરૂરી પુરેપુરી સનાદ આપવા માટે મેના ખાસ અનુભવી અને આવાક ડાક્ટર હમેશા હાજર રહે છે એમ્સ-દેથી છખી પાડીને શરીરના અદરના ગુપ્ત મોજો અને તેના મૂળ તરત પાતખી શમય છે વધારે વીગત માટે મોજો કે લખા

મુખરીન્ટરન્ટ, થી સેન્ટર ઓન્ધો પેડીક એન્ડ મેડીટાઇનેકટ્રીક ફિઝીયોથુગન, (એ. પાંચેની કપતી) લેમિઅન રો, મુખાઈ.

અનુદ્વેગકાં વાપય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયામ્યસન ચૈવ વાઘાય તપ ઉચ્યતે ॥ મ ની ૧૭-૧૫

પુસ્તક ૨૫ મુ.] આંગર, ઈ. સ. ૧૯૨૦. [અક ૮ મો.

તત્રી—રા. અખાલાલ જીલાળીરામ જાની, બી. એ.

રા. અન્નકર નર્મદાનકર પઠ્યા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રકાશક—રા. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી.

સ્થિતિ. નિયંત્રકમણિકા. ૫૪

૧. સનાતન્ય સત્રદીક્ષિત બાળ ગગાધર ટિપ્પક

રા. ઉત્તમભાષ કેસરનાન ત્રિવેદી, બી એ, એલએલ બી ૩૨૭

૨. પ્રાહારિ ચાલ ગગાધર તિલકસ્ય સ્વર્ગારોહણચિરહ

રા. પતિ દક્ષાન્તિક ૪૦૨

૩. વિનયન કાવ્ય

‘જુલુનત’ ૪૦૩

૪. જુજરાતી જોડણી

પ્રો. બળવતરાય કેશાબુરાય કંકાર, બી એ ૪૦૪

૫. વિચિત્ર વીલ

મ. પુષ્કરરાવ વામનરાવ મહેતા, એમ એ, એલએલ બી ૪૧૦

૬. શેલખાલા દુધી વાર્તા

રા. ગૌરીશકર ગોવર્ધનરામ જોડી ૪૨૧

૭. વીસમી સદીનું જુજરાતી

રા. પ્રદ્યાભાઈ લક્ષ્મણ પટેલ ૪૨૮

૮. અનસાન નામ

૧ લોકમાન્ય બાલ ગગાધર તિપ્પક

૨, પ્રો. ત્રિભોજનદાસ કેશાબુદાસ ગજનર

રા. અન્નકર નર્મદાનકર પઠ્યા બી એ, એલએલ બી ૪૩૨

૯. સરયુબાવા દુધી વાર્તા

રા. મણુવાન એલએલવાય મજમુદાર ૪૩૬

૮. ઉપાનિષદવરાજ્યપ્રતિષ્ઠા આનુ ઐતિહાસિક વાર્તા

રા. શે. પુરુષોત્તમ વિશ્રામ આનંજી ૪૪૫

વાર્ષિક સનાતન રૂપીઆ ૯,

હિન્દુસ્તાન જહાર શીલાગ યોદ ૩. સેહાસાત જુદક આ કની કિમત દેસ માના

સા સનાતન સંસ્કૃતમાળા વેળાયા આવે છે

समाचारिक,] स्व प्रा त्रिषोडशद्वय क गवर्णर [ऑगस्ट ४ स १८२०

४०३
ऑगस्ट १८६३

अवसान
ता १६-७-१८५०

સમાલોચક,]

જન્મ

તા ૨૩-૭-૧૮૫૬

કચી લેનાર, ૨૧ શાન્તિનગર ગ્રંથાલય]

લોકમાન્ય

બાળી ગ માધર તિલક

[ઓગસ્ટ ૪ સ ૧૯૨૦

અવસાન

તા ૧ ઓગસ્ટ ૧૯૨૦

સમાલોચક] સરદારમૃદુ ઉપર [ઑગસ્ટ ૪ સ ૧૯૨૦
 ૨૧ લોકમાન્ય તિલકનું
 મુકવામાં આવેલું થત શરીર

જીવી રેનાલ III ચાન્ડારમ પ્રધાન]

समावेष्टक]

स्व लोकमान्य तिलकना

[मार्च, ४ म १९२०

इसमाने दिवसे भुगतिना योपांनीना समुद्र विपरतु दश्य

छपी देनास वा समन्वितान प्रधात.]

પુસ્તક ૨૫ સુ,]

ઓગસ્ટ, ઈ. સ. ૧૯૨૦

[અંક ૮]

સ્વાતન્ત્ર્ય સત્ત્વીક્ષિત- બાળ ગગાધર ટિળક.

લેખક —૨. ઉત્તમલાલ કેશનવાલ ત્રિવેદી, બી એ, એનએચ બી
સર્વે પરવશ દુ સ્વમ્ સર્વેમાત્રમવશ સુસ્વમ્ ॥—મનુ

પ્રાણીમાત્રને સુખ નોખે છીએ સુખ એટલે ઉપર આપેના મનુ ભગવાનના વચન પ્રમાણે સ્વવશતા, સ્વતન્ત્રતા સ્વતન્તા એ જીવનના સર્વ પ્રશ્નોની કુચી છે એની હઠ્ઠા સારી ત્રિક છે એ કોને પ્રાપ્ત થાય છે, ક્યારે પ્રાપ્ત થાય છે અને કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે એ પ્રશ્નો માથી પર અપર સર્વ વિચારો, નાના મોટા સર્વ શાસ્ત્રો વહલેાક પરતોક ઈલાહિ સર્વ કલ્પના સટિઓ, સાહિત્યાદિ નાની, મોટી કળાઓ—એ સર્વ આ પ્રાણીમાત્ર પ્રાથમિક આનંદપ્રકારને બગે ઉત્પન્ન થાય છે રાજ્યાદિક મહાસત્તાઓ સંધિરિમ દિના શાસ્ત્રો અને સાધનો એ પણ એ જ મહામન્ત્રને આજારી છે ખરી સ્વતન્ત્રતા કોને કહેવી એ બી ઠામ મર્ધા છે કે નહિ, અને મર્ધાદા હોય તો ની, એ વિચારમાથી જન્મતા નીતિશાસ્ત્રો અને ધર્મશાસ્ત્રો ઉદ્ભવ્યા છે સ્વાતન્ત્ર્ય એ સસારની પ્રતિજ્ઞા છે, અને પરમાર્થમા સસારની નિવૃત્તિનું પરમ સાધન પણ તે જ છે સ્વાતન્ત્ર્ય એ મનુષ્યનું સસારદશમા પરમ સાધન છે, પરમાર્થદશાનું તો સ્વાતન્ત્ર્ય સ્વરૂપ જ છે

જે સ્વાતન્ત્ર્ય સામાન્યતઃ પ્રાણી માત્રને હજી છે તે મનુષ્યને અને મનુષ્યના નાના મોટા સર્વ મુદ્દાને હજી છે, અને જેમ તે મુદ્દા મહાટા થતા જાય છે, જેમ જેમ તેમ બળને પ્રાદુર્ભાવ અને બદ્ધનીલાવ થતા જાય છે તેમ તેમ સ્વાતન્ત્ર્યની હઠ્ઠા પણ બદ્ધનીલાવને પામે છે બીજી તરફ જેમ, જેમ બળ ધટવા મારે છે તેમ તેમ સ્વાતન્ત્ર્ય સ્વાભાવિક રીતે ઝોલુ થાય છે બળને અમાયે મનુષ્યનું—કુટુંબ, ગ્રામ્ય—સામાજ્યનું સ્વાતન્ત્ર્ય નષ્ટ થાય છે, બળ ॥ પ્રાદુર્ભાવથી મનુષ્યનું, કુટુંબનું, ગ્રામ્યનું, સામાજ્યનું સંહિના પ્રદેશમા આમે છે સ્વાતન્ત્ર્ય અને બળની વચ્ચે આવી રીત નિલ સમ્પ છે, સમારદશમા અને એ દશાની બહાર પણ જે બહોળા અર્થમા સ્વાતન્ત્ર્ય હજી વાપરનારો અહીં ધન કયો છે તે અર્થમા આ જ નિયમ અનુવર્તે છે સ્વાતન્ત્ર્ય કદાચ ભારૂપે નગની લાનિયી નષ્ટ થાય તોપણ તેની ભાનના તો પ્રાણી માનના અને ખાસ કરીને મનુષ્યમાનના હૃદયમાં સંદોલિત રહી છે તે જાતના એ મનુષ્યના, દેશના, અને સમ્રાજ્યોના ઈતિહાસોમા ઘણો ગંભીર અને ઘણો નિકટ ભાગ લીધો છે અને

લે છે ખરી રીતે ઇતિહાસ એ વ્યક્તિ અને યમુ યોના સ્વાતન્ત્ર્ય વાસનાના નિમ્મહોનો ખતેલો છે એ નિમ્મહોના પ્રત્યેક અતિહાસિક વ્યક્તિત્વ સ્થાન કર્યા છે તે સત્યાવનો નિર્ણય કરવાથી તે વ્યક્તિત્વ ઇતિહાસમાં સ્થાન ક્યા છે તેનો નિર્ણય થઈ શકે છે

સ્વાતન્ત્ર્ય અને બળ એ મહામન્ત્રમાં લેા મા બળ મત્રાધર દિગ્ગજના જીવનની કુચી રહેતી છે જેમ સ્વાતન્ત્ર્ય શબ્દ બ્રહ્મોળા અર્થમાં વાપરવાનો ઉપર થતો થયો છે તેમ બળ શબ્દ પણ એવા બ્રહ્મોળા અર્થમાં જ સમજવાનો છે બળ-એટલે માત્ર શરીર બળ નહિ, પણ ભુદ્ધિબળ, દ્યૈબળ, નીતિમળ, શાસ્ત્રમળ એ બધી તરેહના બળોનો આ શબ્દમાં સમાવેશ થાય છે એ જાણના કાર્ધ વ્યક્તિમાં ક્યા સુધી રિસ્તાર પામેતી છે તેની સીમા અકાર્તા તે વ્યક્તિના ગૌરવની પણ સીમા અકામ છે લેા મા દિગ્ગજની આ સ્વાતન્ત્ર્યભાવના પોતાના દેહમાં નહિ, પોતાના કુટુંબમાં નહિ પોતાની યાત્રિ કે વર્ણ માત્રમાં જ નહિ, પોતાના રિશિય દેશમાં જ નહિ પણ દિન્દુસ્થાનની તેત્રીસ કે દિ પ્રજાના પોતાની અને દિન્દુસરકૃતિના અને તે સરકૃતિની જન્મભૂમિ-દિન્દુસ્થાન સમસ્તના સ્વાતન્ત્ર્ય મુખી પહોંચી હતી તેમની તે સ્વાતન્ત્ર્યભાવના દેશના કે મનુષ્યના દૈહિક સ્વાતન્ત્ર્ય માત્રમાં સમાવતી ન હોતી દિ દુસ્થાનની પ્રજાના મનુષ્ય પ્રજાનું આતર સ્વાતન્ત્ર્ય પણ તેમને એટલું જ સાધન હતું અને આ સ્વાતન્ત્ર્યના સાધ્ય રૂપ જે બળની આવશ્યકતા તેમને જણાઈ હતી તે ગળમાન દેહમળ ન હતું પણ મનોબળ, શાસ્ત્રમળ, અને અધ્યાત્મબળ હતું અને એમની આ સાધ્યભુદ્ધિ ધણી જ ગર્ભીર, ધણી જ ઘેરા રંગોથી રંગાયથી, ધણી જ ઉમ સકલથી એકામ થયેતી, ધણી જ હા મહાથી સ્થિર થયેલી, અને ઉગ સાધનસામગ્રીના વિચારથી બહુનીલાને પામેતી હતી અને આ દ્વિવિધ સાધ્યની સપત્તિમાં, એને માટે જોઈતી સાગમી સપાઈ કરવામાં, એના સાધનોની ગણતરીઓ કરવામાં અને એ સાધનો ઉપજ કરવામાં પોતાની સર્વ શક્તિ, પોતાની સર્વ સપત્તિ, પોતાનો સર્વ સમય, પોતાનું સર્વ સુખ, અને એક શબ્દમાં પોતાનું આખું જીવન અથવા પોતાનો સમગ્ર અપાર્ત એમણે વ્યારભથી તે અત્યુચ્છી અપણુ કર્યો હતો

આજથી ત્રીસ વર્ષ ઉપર દિન્દુમાં એવા સમય હતો કે જ્યારે દિન્દુસ્થાનની ઉત્પત્તિના વિચારો હાસ્યપાન ગણાતા તે વખતે કોન્ગ્રેસ કો કન્ગ્રેસ વગેરે જે સસ્થાઓ તે વખતે પહેલ વહેલી જન્મ પામી હતી તે સસ્થાઓ આપણા મુરોપિયન મીજમાનો હાસ્યથી વધાવતા હતા એટલું જ નહિ પણ તેમના કેટલાએક કાણા પ્રક્રમે તે એટલે સુધી કહેતા હતા કે પૂર્વની સર્વ પ્રજાઓનો સમય હવે વહી ગયો છે તેમના કાળમાં તેમણે જે કરવાનું હતું તે કરી લીધું છે હવે તેમણે જરા મરણી વશ થવાનું અને બીજા ઉગતી પ્રજાઓને પોતાની સમૃદ્ધિ સોપી પરલોકપગાયણ થવાનું જ બાકી રહ્યું છે આ સિદ્ધાન્તનો પડથો તે કાળમાં એટલો જારે પડતો હતો કે સને ૧૮૮૨ મા *Social Evolution*-સામાજિક વિવર્તન * -એ વિષય ઉપર લખણ આપતા આ સિદ્ધાન્તનો ગર્ભીર જવાબ આપવાની દેશમાન્ય કે મહાદેવ ગોવિંદ ધનડેને જરૂર પડી હતી તેમણે તે વખતે રપટ કલ્પ હતું કે —

આનોદય તે સ્વાત્ત્ર્ય કે ૧૮૮૦ અને અમ ત્રિપાઠી અન્ડ કંપની, મુંબઈ

“આ દેશનો હિન્દાસ માત્ર કશ્વનાજ ન હતા તે ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ ગીતે સાબીત થાય છે કે જ્યારે જ્યારે આ દેશ ઉપર પરબ્રજાઓના દુમતા આ નાં છે ત્યારે ત્યારે આ દેશની પ્રમુખો-પ્રસાદ પામેની-પ્રજાને આત્મમગ્નનો અભ્યાસ કે વાની તકો મળતી છે, અને તેના પરિણામમાં આપણી પ્રજા રાજ્યશાસનની ઉચ્ચતર જ્ઞાનનાઓની મિદિ નરક નહિ તો, તેમિદિ માટે જોઈતી શક્તિઓની પ્રાપ્તિ કરવાની દિશામાં, હમેશા આગળ નધેતી છે આટલા હિન્દાસમાં કોઈ કોળે હિન્દી પ્રજા પુનઃ સ્વસ્થ અને સમગ્ર થવાની આશા જ ન હે એટલી બધી ઉત્સાહ હીન કદી પણ થઈ નથી પરબ્રજાના ચત્રા પૂરમાં ચેલા કાળ સુધી કુનકર મારી જઈને પછી તે પ્રજાની સસ્કૃતિમાં, રાજ્યચર્યામાં અને તેના ધર્મમાં જે કંઈ સાફ હોય તેના ચેતા નામાં સમૃદ્ધ કરી થોડે કોળે સપાળી ઉપર આ પ્રજા તરી આવતી દેખાઈ છે વિશાન પણ એ વાતની સાખ્ય પૂરે છે જો પરિસ્થિતિથી સ્વર્ધન નિધનિત થાય છે તો પરિસ્થિતિ બદલાતાં રાજ્યસ્થાઓ અને સામાજિક સ્થાઓમાં ફેરફારો થયા જ જોઈએ આમ ઇતિહાસ અને વિજ્ઞાનનો આ બોધ સ્મરણમાં રાખીએ કે જ્યાં સુધી નવો ઉખા, સમાજની તમામ શક્તિઓને પ્રાધુર્યાન ન કરે, અને તેની તમામ હિતમાનોને પ્રમશ અને ગરમી ન આપે ત્યાં સુધી સમાજશરીરમાં કોઈપણ પ્રકારના બૃહણની આગા નથી, તો (આજ કાનમાં પ્રવર્તતી ડૉમિસ કૉન્ફરન્સ વગેરેની પ્રવૃત્તિના સમયમાં) નિરાશ થવાનું કોઈ કારણ નથી.”

આજથી ત્રીસ વર્ષ ઉપર આપણા તે કાળના અગ્રેસરાઓએ આવી ગભીર હતીને કરવી પડતી હતી તે સ્મરણમાં રાખીએ ત્યારે તે વખતની ખાસ પ્રવૃત્તિઓની અને તે માટે તે કાળના અગ્રણીઓએ દેશના હિતમાં લીધેલા, શ્રમની ખરી ટુનના આપણે કરી શકીશું બળેનતરાવ દિગ્ગજી ૧૮૭૬ માં વિદ્યાભ્યાસ પૂરો કરી અને એતએન બી ની ઉપાધિ મેળવી વકીલાતના ધધામાં તે વખતે ખાન સાથે મનમાન્ય નાણું હતું ધધા તરીકે તે રતત રતા માટે પ્રખ્યાત હતો કુટુંબના નિર્વાહને માટે અને પોતાના મૉજ લોખનો અને દેશકાર્ય કરવાની વૃત્તિની તમિમાં તેમાં સપૂણ અવકાશ હતો પણ પૂતાની હવામાં ઉત્તર સરવશાની પુવાનો માટે આટલું બસ હતું ત્યાં હજી પેશવાઇનો ધા તાળે હતો સતારાના રાજ્યને ખાતમા કયે

“The history of this great country is but a fairy tale if it has not illustrated how each invasion from abroad has tended to serve as a discipline of the chosen race and led to the gradual development of the nation to a higher ideal if not of actual facts, at least of potential capabilities. The nation has never been depressed beyond the hope of recovery, but after a temporary submerging under the floods of foreign influences has reared up its head—absorbing all that is best in the alien civilisation and polity and religions. The testimony of science points in the same direction. If the environment determine the growth & change in the environment, must bring about a change in the political and social organism. There is thus no cause for despair if we all remember one great lesson of history and science namely that no development of the body politic is possible unless the new heat animates all powers and gives life and warmth to all our activities. (P made's misc. writings pp. 115-116)”

ગુજરાતી ઉદ્ભવત સમય ૩૨ • • એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબમ્બઈ

(૧૮૪૯) હજી ત્રીસ વર્ષ થયા હતા નાગપૂર ખાતે કર્મ અને શોસનાનાં જવેરાતને જન્મ કરી દરાજ કરી નાખ્યાને (૧૮૫૩) હજી એક જમાનો પણ પૂરો થયો ન હતો નાગપૂર પછી થોડા જ માસના અગસામાં ઝાલીનું નાનું રાજ્ય જપ્ત થયું હતું અને તે બધાના અને ખીજા પશુ ગળીર પ્રકાર ॥ કારણથી નીપજેનો બળવો—તેમાં મરાઠાઓએ લીધેનો લાગ-વજેરે બધું હજી મરાઠાઓના મુનમાં અને ખાસ કરીને પૂનામાં તાજું હતું. વડોદરાના મહારાજા મહારાજાને હમણા જ અંગ્રેજે પદશ્વર્ય કર્યો હતો અને લોર્ડ નિલ્ડનની સ્વાતંત્ર્યવિરોધી કારકીર્દી દૂર નેમમાં ચાલતી હતી આમ રાષ્ટ્રાધિકારીને મરાઠીસાહીનાં રમરણે તાજા હતા તે વખતે સુમાવેલી સ્વતંત્રતા જેટલી બને તેટલી પાછી મેળવવાની લાની હવામાં જ સાનસા હતી પણ માગ ચાલતો નીધો હતો અંગ્રેજોએ અંગ્રેજીની સંસ્કૃતિમાંથી બને તેટલું પોતાનામાં સમજ કરાવે નિષ્ઠા કર્યો હતો અને તેની અંગ્રેજી કેળવણી મહારાષ્ટ્રમાં વેળથી વધે જતી હતી અને થોડા નિષ્ઠાગમ સપાદન કરી અંગ્રેજના જેવા જ બુદ્ધિશીલવધી બની શકે તેટલી સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવા મળી પ્રજા ફળિયા કરવાની હતી પરંતુ ૧૮૮૦ માં એનો જે વેગ જણ્યો હતો તે ટિપ્પક બો આગમક જેવા બે સ્વદેશબક્ત વીરોને પુરતો ન જણ્યો તેને વિશેષ વેગ આવ્યા માટે તે બે મનુષ્યોએ સુખ અને સંજ્ઞતાનો માર્ગ છોડી દીધો, સરકારથી તદ્દન સ્વતંત્ર રીતે કેળવણીના મર્યાબદ્ અને સરવર પ્રચારમાં પોતાનું જીવન વહનના વામથી મુજબ થતે ગામનાં એમણે નિષ્ઠા કર્યો અને એક નિરાશા અને કોનેજ સ્થાપવાના નિર્ણય ઉપર એ બે નીર પુરો આવ્યા આ યોજના જેમ જેમ આગળ વધતી ગઈ તેમ તેમાં ખીજા જે સમાનરીત મદદમાં આવે તેવા તેમાં પહેલા વિશ્વ શાક્ષી ચિત્રનું કરે હતા અને પછીથી નરહર નામની બીજી અને વામન શિવગમ એ બે હતા સને ૧૮૮૦ માં પૂનાની ' ન્યુ ઇંગ્લીશ સ્કૂલ ' સ્થપાઈ, એ વગેરે સુરિહિત છે તાત્પર્ય કે અહીં સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિ અને તેની માથે તેના સાધન રૂપે જ્ઞાનબળની અને બુદ્ધિબળની આવશ્યકતા, એ ઉપર બળવતરાનું જ્ઞાન એટલું સચોટ રીતે લાગ્યું કે તેની પાછળ તેમને પોતાની સર્વ હક્કિતઓ પોતાનું સમગ્ર જીવન, અર્પણ કરાવે, એમણે ચોનીસ વર્ષની કિરોર વયે દર્શકર્તા કર્યો એ નક પને કેવી રીતે કેવી મુશ્કેલીઓ વચ્ચે, કેટલાક એ સહન કરીને, કેટલા આત્મબોગ સાથે અને તે છતાં કેટલી માહોરીથી તેઓ ઉવટસુધી વળગી રહ્યા તે બધું દિનના ઇતિહાસમાં સ્થાન પામી શકે છે

બળવતરાવની આ સ્વાતંત્રતાસના એકેટલી ન હતી પણ સર્વ પ્રકારમાં એ સ્વાતંત્ર્યનો આનંદ કરવાની એમની ઉત્કંઠા હતી સમર સુજારના અને પામક સુધારાના વિષયોમાં તેઓ જૂના વિચારના હતા અને નવા પ્રકારનો તેમાં પ્રવેશ થવા દેતા ન હતા તે વાત આ સાર્વત્રિક સ્વતંત્રતાના અભિનાયના તર્કને બાધિત કરે છે, એમ કોઈ કહેશે પણ તેમાં એટલું વિચારણું છે કે અસારસુધાને અરથી કરવાની તેમની ના ન હતી તે માટે પરબ્રજની મરકારની સહાયતા લેવા અને પરબ્રજી પરદેવી અમનદારોની પરત્વનામાં આવણા

ગૃહસ્થાશ્રમને મુકવું, એ વિચાર એમને માન્ય ન હતો અને અમતિમાના કાપલ ઉપર અને સામાન્ય રીતે સસા સુધારા સમાજ ઉપરના નેમ ॥ નિરસ્કારનું બીજું આમા હતું એટલું જ નહિ પણ ધર્મના વિષયમાં પણ એમને એમ જણાતું કે તે અપતની ધાર્મિક સુધારાની કેનીએક પ્રવૃત્તિઓ પરધર્મના અનુકરણને આજ્ઞાતી છે અને તેની તેઓ તેની નિરક્ષ હતા પરંતુ પશ્ચિમના આદિયની અને પશ્ચિમના વિચારો, આજન્ય જનસંખ્યા ઉપર ન રચના જાય તે માટે પોતાના વતમાનપત્રે દ્વારા તેઓ હમેશા મદ્દ પરિકર રહેતા હતા અગ્રેષ્ઠ સાહિત્ય અને તે અગ્રેષ્ઠ સંસ્કૃતિના સાગ અશે ની તેઓ અગણના કરી ન કરતા એ એમના લેખો અને લેખો ઉપરથી જણાઇ આવે કે મનને સ્વતંત્ર અને સ્વમંત્રી માટે વ્યાપ્તિ રીખી બધું જુઓ બધું વિચારો, અને દેશભાગ અને ધર્મિયતિના બધે અતી વ્યવસ્થા કરે. આ દૃષ્ટિમાં તેમના મનમાં બધારણનો પાયો હતો, તેમની તમામ જાહેરપ્રવૃત્તિઓ અને નેમના કાયાકાર્યના નિશ્ચયો આ મહામંત્રો ઉપર રચાયા હતા.

રાજ્યવિચારમાં આ સ્વાતંત્ર્યજ્ઞાનના સ્વરાજ્યના આમહનું અને તેના ઉપયોગી રીતે રાજ્યનું ચરણ નહિ પણ નોકમળના નોકની બહુમતિના બળના ઉપર અત્યંત રાખવાના માગનું પ્રદક્ષ્ય છે સંસ્કૃતિના વિચારમાં પ્રાચીન સાહિત્યના પરિચીતનમાં, અને પૂર્વ અને પશ્ચિમના જુના તથા નવા વિચારોના મનન દ્વારા અભ્યાસદ્વારા સંસ્કૃતિના સંદેશો દ્વારા કરવાના અને પ તે મુજબને તેનું ગૌરવ સ્થાપિત કરી એ જાતન પરિણામ પામે છે અથવા વિદ્યામાં સંદેશી મતનો નેમનો ઉત્કર્ષ આમદ આ જ મહામાનના અવતાર ઉપે જણાય છે અને આ લેખક સમજે છે તે પ્રમાણે ભગવદ્ગીતા સ્વરૂપ અથવા કમલોગદાસ નીનિ, ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનના વિષયમાં આ સ્વાતંત્ર્યજ્ઞાન સમયે આ શૂંચ સંસ્થાનમાં આ સ્વરાજ્ય— આમહી વીર સેનાપતિની હૃદયગ્રહમાં વીજતા પરમાત્માની હિન્ના યુગાન્તરના અર્થો, અપના સમયની અનુભવની વીરાણા છે એમનું નામ હિન્દુસ્થાનના ઇનિહાસમાં અમર થયું છે પ્રભુ એમના આત્માને શાન્તિ આપો અને જે સ્વાતંત્ર્યને માટે તેમણે પોતાનું સંસ્થા અપેક્ષા કર્યું તે સ્વાતંત્ર્ય સમાપ્ત કરવાનો આમદ હિન્દની આત્માનુદ પ્રભામાં, જનસમાજના સર્વ ચરોમાં, પ્રેરાઓ, તેને માટે યથાશક્તિ ચાલ કરના, આત્મભોમ આપના, સર્વ સદ્ગુણિ આપો અને હિન્દી સમગ્ર શક્તિ તે મહાન સાધ્યમાં એકામ કરી એ મેલું પણ કેનગ અસ્તિત્વને અર્થે પણ આત્મસ્વક જણાતું સ્વાતંત્ર્ય, હિન્દને સત્ત્વર પ્રાપ્ત થાઓ, એની આ પ્રસંગે મારી કર્તુમસ્તુમન્યથા કર્તુ સમર્થ વિશ્વનિયન્તાને અત કરણની પ્રાર્થના છે

॥ શ્રી ॥

લોકમાન્ય વ્રહ્મર્ષિ વાલ્મીકિગાધરતિલકસ્ય
સ્વર્ગારોહણવિરહ.

લેખક—પંડિત વાર્તાનંતિક

પચકમ્.

હા હા હુર્ધિધતસ્કરેણ મયતા ધીયાલ્મગાધર ।

સ્તુ ભારતમાતુલક્ષ્મતમ લોકે વય વશ્ચિતા ॥

યાત સસૃક્તિવલ્લુરોપ્રિયતમ શીતાશુરસ્તાચલ ।

સશ્વત્તુ નરરત્નમપ્રતિમટ વિશ્વમ્ભરામણ્ડનમ્ ॥ ૧ ॥

ત્યાતસ્તય પરદુ પદુ સ્થિતમના ધીયાલ્મગાધર ।

ત્વપરવાસાન્નિયમે ગતસ્તુ સમયે તુ ત્વાધિમત્તાત્કથમ્ ॥

ધર્માધ્યે મયતા વિના જગતિ ન કો વા શરણ્ય પરો ।

માઢ્યન્તરિવનકોરુશરયા સૂર્યાદતે ક પર ॥ ૨ ॥

મૃત્યુર્મૈત્ર યદા શરીર મયત ધીયાલ્મગાધર ।

શ્યાયાવાત્તિમનીશ્વ કિંરિવહ તત્તલ્લર્ધિવવજ્રાદર ॥

યાત સત્તમયામ્બુધેર્મંગવત કિં વા સરાશ મયાન્ ।

ધીર ત્વદ્વિરદ્ધે પુનર્વંચમહો હુર્ધૈવજાહતા ॥ ૩ ॥

માનુ પદ્યવની મધુ વનમુ રશ્મિન્ન ચકોરા પુન ।

મૌકન્દ તુ પિન્ના ધ્રુવન્તિર્શ્વ યથા હસા સરોમાનસમ્ ॥

તદ્વદ્ધારતયાસિનામપિ મૃનાર્માસીસ્ત્યમેવાશ્રયો ।

જીવન્તોઽપિ મૃતા જનાસ્ત્વયિ મૃતે ઘર્તન્ત દયાધુતા ॥ ૪ ॥

ત્વન્નાશો ન દદામ્લપ્રપ્રમયથો જાતસ્તુ નિષ્કટકો ।

દદો દત્ત દત્તમમા યતવતા પુત્રા સ્વરાજ્યૈવજા ॥

લીન ભારતમૃતલ્પ્ય પરમ સજીવમ ત્વોપધ ।

શુષ્ક પ્રાહ્યપ્રતીહ્યસુન્દરનિરા સૌમાન્યવારાનિધિ ॥ ૫ ॥

અહો! બાહુ દુ ખની વાત છે કે ભારત માનાના અમણી પુત્ર લોકમાન્ય શ્રીમાન બાલ ગાધર તિનમ્બુ અમારા હુર્દૈરશ્પી તરકરે (ચોરે) દરજી કરીને અમેને આ લોકમા કમ્પા હિ જેથી સુધારણી વનલતાએ પદમપોષણ કરનાર ચદ્રમા અસ્તાચન પછવાડે ગયે માને અસ્ત થયો અને ધીર પુરોષોમા અમણી પૃથ્વીનુ મહનરૂપ નરરત્ન ખરેખર નષ્ટ થયુ ૧

૨ બાલ ગાધર! અન્ન મનુષ્યોના દુ ખને જોઇ હુ ખિત મનવાના આપ વિખ્યાત છે તે આપ આ નિયમ (કહીને) સમયમા દુ ખના અનુભવનારો હુએવા એવા અમેને તજી ભારતનો દહાર (સ્વદર્શનકલ્પના કાવ્યો) ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ, ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

હા કેમ ચાલ્યા ગયા? એા ધૈર્યના મહાસાગર! આપણના આ પૃથ્વીમા અમારે બીજુ કોણ ઉત્તમ શરણુ છે? અર્થાત્ કોલ છે જ નહિ. કારણ કે સત્તિના ભરકર માઠ અથ કારથી ત્રાસ પામેલા અદ્રવાદ પક્ષીઓને ભગવાન સૂર્યનારાયણના બીજુ કંકુ શરણુ હોઈ શકે? ૨

હે આનંદગાધર! આપણુ સ્થૂનશરીર જો કે નષ્ટ થયુ પરંતુ યશસ્વી શરીરથી આપ જીવીત છો. તથાપિ આપના આ મહા પ્રયાણનો હેતુ અમોને તો એ જ ભાસે છે કે આપે મહાન ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યા છતાં પણ આ લોકમા આપો યથાર્થ છ-સાદ નહિ મળનાથી તેને માટે આપ સત્ય અને ન્યાયના મહામાગર શીમાનુ ઇશ્વરની સમક્ષ ગયા છો શું? પરંતુ હે વીર! આપનો વિયોગ થવાથી અમોપર દુઃખરૂપી વજ્ર તુડી પડ્યું છે અર્થાત્ અમો દુર્દૈવ રૂપી વજ્રથી દહણાયા છીએ ૩

જેમકે કમળના વનને સૂર્યનો, વનનાઓને વસતનો, ચંદ્રને ચ તો કાલ્યણને આશ્રવનનો અને હસને માનસ સરોવરનો આશ્રય છે તેમ જ ભગતશ્વેતનિશ્ચમી મનુષ્યોને પણ આપનો જ મહાન આશ્રય હતો તે આશ્રય આપનો રચનાસ થવાથી નષ્ટ થયો છે, જેથી અમો જીવીત હોતા પણ શ્રુતાવસ્થાને ભોગવીએ છીએ ૪

તથા આપનો સ્વર્ગવાસ (નાશ) થવાથી અમેજી પેપરોના માનેકાનો માર્ગ નિષ્કટક થયો. અને મહાન આશ્ચર્ય સાથે એ જ એ થાય કે કે રચનાના મેળના માટે કરી અલ્પ થઇ પરિશ્રમ કરનારા પુરુષોની છત્ર ગમો નિસ્તેજ થયું તેમ જ ભાતજૂમિનુ અત્યુત્તમ સજીવન આપધ પણ લય (નાશ) પામ્યું અને પરીત્યાજ તેમ જ પાતિમાત્ર ઉત્તરવિનયોનો સૌભાગ્યસ્વરૂપ મહાસાગર મૂકાઈ ગયો ૫

વિનયન.

લેખક — ગુણવત્.

હું તો મારમ મારે જાની લાન, હેન જમીના ઊગાળા
કમ આડો આરી જોમો લાત, હેન જમીના ઊગાળા,
લાઈ નામ નથી કોઈ લેનુ લાત, હેન જમીના ઊગાળા,
તને કોણ મોનાવા આ પુ લાત, હેન જમીના ઊગાળા,
મને જાવા દે મૂકે મારમ લાત, હેન જમીના ઊગાળા,
મારી સખીઆ મહેલા દેશે લાત, હેન જમીના ઊગાળા,
મારો વાહરો ભભરનાં લાન હેન જમીના ઊગાળા,
મારો દુઝાળો દુઝાશે ન લ, હેન જમીના ઊગાળા
મને માગી મારી લાન, હેન જમીના ઊગાળા,
જઈ નદરામને કહું છું લાન, હેન જમીના ઊગાળા

મુખ
અનન્યગુર્જરી }

મારી વાસ વાર્તાઓ (સચિત વાર્તાસંગ) ૧૨- —૦ અને અમાનવાઈ એન્ડ કપાલી, મુદ્રાત,

ગુજરાતી જોડણી.

લેખક — પ્રો. બલવંતરાય કલ્યાણુનાથ ઠાકોર, બી એ

ગુજરાતી સાહિત્ય પાંચદહી અમદાવાદની જોડકામાં વિવિધભિદિએ જોડણીનો વિષય ઠીક ચર્ચા હોય તેમાં સાળાખાતાની જોડણી અને પરિવર્તની જોડણીકર્મિની જોડણી એ બે વચ્ચે ધણો મોટો નફાવત હોય એમ ધણાખરા ધરના જણાયા હતા. મેં પણ ચર્ચા દરમિયાન કહ્યું હતું કે સાળાખાતાની જોડણી સાળાપયોગી-બાળાપયોગી છે આપણે શુદ્ધિ અને સરળતાનો મેળ ન મળે તેવા રચનામાં ઠીકાવ મોટે ભાગે બાળાપયોગી દૃષ્ટિએ જ કરિયે તો આપણી એવી જોડણી વધતા જતા બાળાનાના અને શુદ્ધિ માટે રચતા જતા આદરભાવના હવે પછીના દાયકાઓમાં પોતાનો ટકાવ કેવી રીતે કરી શકશે? પરંતુ પરિવર્તના દિવસો વીતી ગયા પછી ઉપની અને જોડણીઓને સાથે સાથે મુખને મુકાવસો કરી જોના વસ્તુચિતિ લુદી જ માનુષ પડે છે અને મને જણાવતા આનંદ ચાર ઠીકે એ બે વચ્ચેના ભેદ વિષયના આખા ક્ષેત્રમાં એક છેડાની બીજા છેડા સુધી પથરાયના નથી, તેમ જો છે તે એવા મહત્વના પાત્ર નથી કે તે જાળ કરવાના માગ મુજબ જ નહીં શુદ્ધિની દૃષ્ટિએ પણ ખેમથી એકે બીજાના કરતા એ જાળ રહિશી રચાય મારી સરખામણીના પરિણામ અહીં દુકામાં જણાવુ છું, અને સાથે ગુજરાતી વિદ્વાનોને વિનિ કરવા પણ લગભગ છુ કે તે ફરકે આવી સરખામણી પોતપોતાની અને જરૂર કરવી ગુજરાતી જોડણીનું સર્વમાન્ય થઈ શકે એવું એક ધારણું આપણે ઉપજાવી શકીશું તો તે આ માર્ગે પ્રયાસ કરતા કરતા જ બહુમતિ સિદ્ધ કરીને આપણે ઉપજાવી શકીશું.

પરિવર્તની જોડણી કમિટિના નિર્ણયમાં અઢાર કરગો છે, એ સર્વનો વિચાર કરતા વિષયને પાંચ ખડકમાં વહેચી નાખુ છું.

(૧)

કલમ ૧૧—અ હ જ ઝ ઙ ના બે ઉચ્ચાર મતા હોય તો તે લુદાલુદા દર્શાવવાની જરૂર નથી.

ટીકા—આ કલમ નકાબી છે એમાંના ઉપયોગી અસને માદ લુવો આમળ કલમ ૧૨ મી ઉપરની ટીકા.

(૨)

કલમ ૧—બાળામાં તત્સમ અને તદ્દલન બને રૂપોને સમળ રીતે સ્વીકારવા (જી કાંપ, કહિન—અચરજ, આચર્ય,)

● જુવો વડોદરા પરિવર્તનો નહેવાલ અને નિબંધસમૂહ આ પુસ્તક બધા વાચનારા પાસે નહીં હોય એમ ખારી ઉપર મેં દરેક કલમ ઉપરની છે એમાં યેનેકે કેકાણે મૂંઝવણ લખાવ દુક કયું છે, પણ અર્થમાં ફેર પડવા દીધો નથી.

પાંચ પ્રેમકથા ૧ •-૧-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

કલમ ૫—એક ૨૪૪ વાળા તદ્દભવ રાખેલા ક ઉ દીર્ઘ લખાયા (ઉ ઘી, લી)

ટીપ—આ બાબતેના સમાખતાની નીચી ધોરણ પથ એ જ છે

કલમ ૨—સ્વરાન્ત તત્સમ શબ્દો મૂળપ્રમાણે નખા (ઉ મતિ યુ)

ટી ૧—આ કલમમાં પાંચે ગા ડોડી દેવે—૩ પુરવ નહીં પણ પુરુ લખવું અને એ પ્રમાણે પહેલો શબ્દ મૂળમાંથી ડોડી દેના, કલમ ૧૭ મીનું પહેલું વાક્ય આ કલમનો એક પેદાવિભાગ બની ગય છે જુઓ—કલમ ૧૭ (અ)—અ પ્રથમ અને મહાપ્રથમ સમુક્ત હોય એના તત્સમ શબ્દોમાં સમૂહ ને લી કાવગ રાખવી (ઉ ત્યાન, અશ્વત્થ) વળી કલમ ૩ આ કલમ ૧ નિમ્ન ભં અપવાદ જ છે જુઓ—કલમ ૩—સ્વરાન્ત તત્સમ શબ્દો ગુજરાતીમાં આવતા તેને નિમ્ને સ્વગ ન ગણીને લખવા (ઉ જગત્ જગત્ ભગવાન્, ભગ વાન્) પહેલા શબ્દ વગરની કલમ ૨ પ્રમાણે તો—જગત્ ભગવાન્—એમ અત્ય વ્યજન ખોડો લખવાનું જ પ્રાપ્ત થાય પણ ગુજરાતીની સમાખતાની રૂઢિ માન અ પી આ કનમ અપવાદ રૂપે છૂટ આપે છે કે અત્ય વ્યજન આવેલા વખતે તે પણ ગુજરાતીમાં શુદ્ધ ગણવું અગર આપણે ભગવાન જેના શબ્દોને તદ્દભવ જ ગણી વ્યજ્ય અને આ કનમ એમને લાગુ પડતી જ નથી એવો પણ નિમ્ન કરી શકીએ કનમ ૧ લીમાં—ભગવાન્, ભગવાન્ એવું એક ઉદાહરણ ઉમેરી લેતા આમ થઈ શકે છે અને આગળે કલમ ૨ શ્રમાથી પહેલો શબ્દ તેમ આ કલમ ૩ આખી અને તથા શકીએ છીએ

કલમ ૪—શિષ્ટ ઉચ્ચાર જુના જુના હોય ત્યા બધા ઉચ્ચાર સ્વીકારવા (ઉ ડોડી, ડોસી દવ રળ)

ટીકા—કલમ ૧૪—આવ્ય, આજ્ય નહીં પણ આવ, આખ્ય—એમ જ લખવું એટલે કે આવ્ય—આજ્ય એને શિષ્ટ ઉચ્ચાર ગણે તો બને, તોપણ એવું ઉચ્ચારણ માટે ફેલાવ પામેલું નથી એટલે એને કલમ ૪ થી નો નાબ નહીં મળે, એ પ્રમાણે કલમ ૧૪ મી કલમ ૪ થીને એક અપવાદ ખાસ નોધી આપે છે

કલમ ૧૫—કેટલાક શબ્દોના ઉચ્ચારમાં રા સ અને વપરાય છે, તે બને, શિષ્ટજનોના મપ્રદાયનો બ ને આધાર હોય તો, રખવા (ઉ દય, દસ, શકતુ સકતુ પણ શાકર નહીં, સાકર) આ કલમ પણ કલમ ૪ થીના આની ગય છે

કલમ ૬—મહુ સ્વરાળા તદ્દભવ રાખેલા જોડણીમાં શિષ્ટ ઉચ્ચાર ઉપર, અને જ્યા વ્યુત્પત્તિનો આધાર મળી શકે તો હોય ત્યા વિશેષ કરીને વ્યુત્પત્તિ ઉપર, ધ્યાન રાખવું (ઉ દ્વધ, શીખતુ, ઉડતુ નીવડતુ)

ટીકા—આ કલમનું લખાણ બરાબર નથી તદ્દભવ રાખેલા વ્યજનોનો નિયમ ઉપર આવી ગયો—કલમ ૪ એકાક્ષરી (One syllable, monosyllabic) તદ્દભવોમાં સ્વર મારેલો નિયમ ઉપર આવી ગયો—કલમ ૫ દેવે આ નિયમ અનેકાક્ષરી (Polysyllabic) તદ્દભવોને મારે છે આ શબ્દોમાં યુ પત્તિ જોતા બીજાને અક્ષર સમુક્ત વ્યજનનાજો મૂલ

ભાષાનો રામદ માયુમ પડે (ઉ સર્વ દુઃખ,) તો ગુજરાતી શબ્દના પ્રથમાક્ષરમાનો સ્વર દીર્ઘ ગણવે-લખવે. આમા અપવાદ જણાવે. રહી જાય છે-ગુજરાતીમા પશુ બીજો અક્ષર સમુક્ત વ્યવસ્થાઓ રહ્યો હોય તો શુ કરવું ? પાંચર કે પચ્ચરમા પતો પા ક વો ? સમુક્ત વ્યવસ્થા કાયમ રહે તો આગેનો સ્વર દીર્ઘના પામ ॥ માટેનો નિયમ છે જ નહીં, અથવા કોઇ પશુ 'શિષ્ટ જન' પાંચર કે પાંચર ઉચ્ચાર કરશે જ નહીં, માટે આની શકા ઉઠી શકતી જ નથી, એમ કહી શકાય ખરું તો પશુ મને લાગે છે કે અહીં અનેકાક્ષરી તદ્દભવોના સ્વરોને માટે જ લખાણ કરવું લાવાઈ જે ઉદાહરણોથી જણાવેનો છે તે જ આવશે

કલમ ૧૭ નું બીજું વાક્ય-તદ્ભવ શબ્દોમા (અપવાદો અને મહાપ્રાણ મૂળ સરકુ તમા સમુક્ત હોય તોપણ) ગુજરાતીમા મહાપ્રાણના દ્વિત્ય એક ધારણ જ રાખવું (ઉ ચોખ્ખુ, પધર) આ નિયમનો પશુ કલમ ૪ થીમા સમાવેશ કરી નેના એમ એ કનમ ફરી લખવી

કલમ ૮—જે શબ્દોમા ' ઓ ' અને ' આ ' એમ એક સ્વરનાયો જ ઉચ્ચાર થતો હોય તે શબ્દોમા ' એ અને ' ઓ ' થી જ જોડણી કરવી (ઉ પેમે, ચીકુ)

ટીકા—પશુ એકાક્ષર શબ્દોમા ચાનતી રૂપિને માન આપીને નિકટ રાખવો, (ઉ પધ, પે, થધ થધ, ચૈ ચૈ અને જોડણી શુદ્ધ ગણવી પા. અને થૈ. થૈ. એ (અનેકાક્ષરી) જોડણી પણ શુદ્ધ ગણવી સહ, સી સકુ-વળે જો. ની શુદ્ધ ગણવી દ્વિપાદના રૂપોમા જઈ આવુ, હઉ છુ, એમ જ લખવું-એના રૂપોને એકાક્ષરી ગણવા જ નહીં + પશુ અનુસાર વાળા રૂપોમા અનુસારને દ્વિતીયાક્ષર ઉપર જ ચુકવું કૈ, છ અને શુદ્ધ ગણવા કઈ, હઉ, ન લખવું પણ અહીં જ લખવું અર્થિ હઈ, હે ન લખવા નહીં અને નહીં એ એ રૂપ જ શુદ્ધ ગણવા

કલમ ૧૨—પર ભાષાના શબ્દોના ઉચ્ચાર મૂળ પ્રમાણે કરવા જ્યાં છુટ હોય, અને તે દર્શાવવાના આપણી નિષિમા સાધન ન હોય ત્યાં તે ઉચ્ચાર માટે સ્થાતિક ચિહ્નો ઉમેરવા ઠીક

ટીકા—કલમ ૧૦—' એ ' અને ' ઓ ' ના સગત અને વિરત ઉચ્ચારની ભિન્નતા માટે જુદાજુદા ચિહ્નો રાખવાની છુટ રાખવી, પરંતુ પર ભાષાના શબ્દોના ઉચ્ચારમાં ભ્રાન્તિ ન થાય તે માટે આવા ચિહ્નોનો ખાસ ઉપયોગ ક વો છુટ કે

આ કલમ ઉપની ૧૨ થી દલમના પેટાનિભાગ જેવી છે બેશ (ઉતમ) અને બેશ (ડાઈ) કોલ (વચન) અને કોન (કેલવર્તમા આવી જાય તે, ઉદરથી મેટો) એ ઉચ્ચારોનો બેશ જોડણીમા જણાવવા સગત ઉચ્ચાર માટે માત્રા અત નિષ્ટને માટે ઉઠી માત્રા વાપરી શકાય છે ગુજરાતીમા રૂ. ચર્ચ એના શબ્દોમા પશુ કલમ ૧૦ છુટ આપે છે કે એવા ચિહ્ન જેને વાપરવા આવશ્ય હોય તેણે તે વાપ વા પશુ ન વાપરે તેની જોડણી ખોટી ન ગણવી અને કલમ ૧૨ અમળ વધીને પર ભાષાના શબ્દોમા એવા ચિહ્ન વાપરવા પડે તો

+ પદ્યરચનામાં કવિને આની છુટ ને. હે. કોન એવા એ શબ્દો નંદકાષમા નથી

કમરપા પતો ૩ ૨-૦-૦ જો, જે ૧, ત્રિપાલી અન્ડ ક પની શુ બાઇ

રવાની મનામણુ કહે છે રારસી આરતીના ખાસ કુ ખ ૧, છ મતીના ચ છ, જ, ઝ, અને બીજી બાપાએના બીજા ઉચ્ચારો માટે પણ જોઈના નના મહેતો આપણી વિધિમાં ઉમેરવાનું હોય આ કવચ ઉપાદ છે યુરોપીય બાપાઓમાંથી કેટલીકમ - ખાસ કરીને ઉમેરમાં - ઉચ્ચારણુમા પ્રત્ય (Stress) આવે છે તેનાં રચાન પણ આ પ્રમાણે નના ચિહ્નો ને દર્શાવી શકાય, ઉ, પોતમેન્ટ

કવચ ૧૩—અસ્પષ્ટ નાસિક્ય (ઉ વચ) અને ખનિરૂપ નામિક્ય (ઉ કાંતુ) ઉચ્ચારો અનુસ્વારથી દર્શાવ્યા, અને સ્પષ્ટ નાસિક્ય ઉચ્ચાર માટે ચિહ્ન સખવો (ઉ અન્ન અત કપ, કપ)

ટીકા—ચિક્રને અનુનાસિક વખનારા ધગુ પરભાષાના શબ્દોમાં પણ સરકૃત બાપાના નિયમ પ્રમાણેના અનુનાસિક વખે છે (ઉ પોતમેન્ટ) પણ એના પરભાષાના શબ્દોમાં તે સખવો તે બાપામાં જે ઉચ્ચાર હોય તે પ્રમાણેના અનુનાસિક ન સખવો જોઈને માટે પોતમેન્ટ અશુદ્ધ અને પોતમેન્ટ જ શુદ્ધ ગણતુ વળી સરકૃત નિયમો પ્રમાણે સુ, પૂ શ પણ પગીના વ્યજન પ્રમાણે ફરે, આથી ધગુ પોષ્ટ લખે છે પરતુ પોષ્ટ જ લખતુ જોઈએ

કવચ ૧૬—દોરડુ, ખાંડળી, ફળછ જેના શબ્દોમા રડ ણને ઠેગણે થ મુકાય છે ખરો, પરતુ જોડણી માટે ધૂગ રામા વિગર દાખન કરવાની જરૂર અમને લાગતી નથી

ટીકા—જુવો આગળ ખડક (પ)

અહીં આ મહત્વના નિયમો પુરા થાય છે શાળાખાતાની જોડણીના આ નિયમોને લગતા નિયમો સાથે આ ખડકમાના નિયમો સરખાવના જખારો કે-શાળા ખાતાના ધોરણનો મેળમાં મોટો શુદ્ધ સરળતા તે આ નિયમો પાળવાથી ધમ્વાની નથી અને શાળાખાતાના નિયમોનાં કરતા આ નિયમો શુદ્ધ ધણી વધારે સાધી આવે છે કેટલેક સ્થને વધારે નહીં તેા ચિક્રપનો રસ્તો ખુલ્લો કરીને શુદ્ધિ માટે આમદવાળા લખાતારાઓને જોઈતી છૂટ કરી આવે છે શાળા ખાતુ પોતાના નિયમોને બદલે આ નિયમો / કવચ ૨, ૪ ૬ ૯, ૧૨, અને ૧૩-ટીકાથી સ્પષ્ટતર કરેના અવધા) સ્વીકારશે તેા મરળતાને દાનિ નથી, શુદ્ધિની દૃષ્ટિએ લાભ છે, અને શુભરાતી જોડણીના પ્રદેશમાં એટલી એકવાક્યના વધરો એ સોધી મોટો લાભ છે

(૪)

કવચ ૧૮—અમુક શબ્દોમા હુ રાન અવજ છે કે નહીં ? છે તેા તે જોડેના અક્ષર સાથે લખેતુ છે કે કેમ ? અને લખેતુ હોય તેા તે જોડેના આ અક્ષર સાથે ? છતાં પ્રત્યેના ઉત્તરમાં અમારી કમિટિ એમત વધ શમ્તી નથી, વિહાનોમ પણ પૂર્વજ મતમે જોવામાં આવે છે, અને તેથી અમારી કમિટિ દિલગીર છે કે તે આ અવધમાં નોક્કસ લખામણુ કરી શમ્તી

નથી—એટલું જ સીકારે કે જે શબ્દોમાં હું વાળ્યું છે જ, તે શબ્દોમાં તે કોઈ પણ પ્રકારે દર્શાવવાની જરૂર છે—પણ એ સંગો માં કયાં ક-૨ તે ઉપર અમે ઓમન થઈ શકી નથી.

ટીકા—મતનમાં કે પ્રથમ પુરુષ મનનામના રીતના મુવચનમાં હું આજ નિર્ધાર દોષ તો હમે, અન્હે અત્તે, એ નજી ને. પૂરીએ અમે ક તા મિદિના મતમાં વધારે સારી 'અહમે' એવી સ્વરને પણ ખેડો કરી તેમાંથી નહીં તરી પાગે અ ઉમેરનારી ન્હાનાવાની જોડણી પણ અમે કરતા જિતરે એમ મહત્ત્વ જેવી નાની પણ મિદિના શબ્દોમાં જણાતી નથી, આ વિષયમાં એક છેડે રા ન નમિત્તર એ માનાય જિવેદિઆ દુ આસન વાગીને બેઠા છે એ જણીતું છે એવો હમે હમે, હમને, હમરુ હમારાથી, જ્યાં ત્યાં વગેરે લખે છે.

બીજે છેડે હું જૂનનો ન હઉં તો રા મન મુખગમ સારંમ એમની ઉત્તરાવસ્થામાં એટલા જ દુ હતા અઓ હું ને ઠેકાણે ઉ, હરે ને ઠેકાણે આવે, હમશા ને ઠેકાણે અમશા વગેરે લખતા.

શાળાખાતાની જોડણીના ધેરુમાં આ પ્રશ્નો નિકાન મરનનાનો જ છે હવે હમણા, જ્યાં, ત્યાં વગેરે નખરા, પુરુષાચક સંનામોમાં હું દિવાન ગીત કોમાં પણ હમર નહીં, વગેરે

જ્યાં, ત્યાં, એવાં પણ વ્યજનનામાં ૩૫ અને હમે હમને, હમારુ એવાં શ્રદ્ધિ અને મિત્ર ૩૫ સીમારાય એમ મોં તો સમરિત જ લાગતું નથી અત્તે અન્હે અને એવી બીજી વિચિત્રતાઓ પણ આ સંવાનનો મકુમને વિમાન કરી શીશુ એટલે તુરત આપોઆપ અટકી પડશે એમ ખાઈ છું.

વળી સંવાનો ખોલતા લખરામાં નારનાર આન્યા છે એટલે એ થોડા શબ્દો અને રૂપોમાં આવતા મનને અને વિકલ્પ આવી ને જોઈયા જે અનિચિતતા છે તે ઘણા જ મોટા રૂપમાં પ્રતીતી દોષ એવો જમ ઉત્પત્ત કરે છે માટે આ હમર પ્રકરણના મનધમાં નીચેની સૂચનાઓ રજુ કરે છું—

(૧) જ્યાં, ત્યાં જેના પણ વ્યજનનાં સંગોપ નિષિદ્ધ અણવા.

(૨) સર્વનામોમાં હું (હુંને, હુંનો, હુંથી, હુંમાં, હુંમાંથી) શિવાય એકે રૂપમાં હકાર લખવો નહીં.

(૩) ક્રિયાપદોમાં પહેલા અક્ષર (Syllable) મા અન્ય વ્યજન તરીકે હ આવે અગર હ બીજા અક્ષરમાં પહેલો આવે એવા શબ્દોમાં અને રીતની જોડણી આનસા દેવી, જે કે બીજી રીતની જોડણી વધારે સારી ગણાતી ઉ કહે છે, તરી જાન, વહેતુ, બીજે છે, પણ ખ્હીવા, ડુ, ખ્હીતાં, ખ્હીધેલુ, ધ્યાદિ.

(૪) નિગોપણ અને નામોની જોડણીમાં વિકલ્પ આનસા દેવો, ઉ કહેવત કહેવત અહા, અહા ટાલુ, તહાકુ, તહાક, દહાકો, નહા, હહાક, દહાકો પહેલવાન, પહેલુ, પેહાણુ, પેહાણુ બહેન, બહેન બહાર મહાર, ખ્હી મહાનરો, મહાત, મહેન, મહેણાક, રહેમ, રહમ, શહેર, શહેર, રહેર હાકુ, ખ્હાકુ, લખાક દહાકાક વહન, વહેન, વહેણ, વહેણ મહાકિ.

ધ્યારામનો અપરંક ૨ ૧-૪-૦ અને એમ નિપાડી અન્ડ કપની, મુબાઇ

લોકમતો આમાથી સચતા ૧ અને ૨ મા ૫ ૩ જ સચતા ૩ અને ૪ રિશે લોકાની હક કઈક અસાનમૂલક હરો તો કઈક વિદ્વાનોનો પણ હોય. હમે દરેક સમ્મતું આપુ રૂપાન પધાન પધાનમાં રાખીને વિદ્વાનો મત બાધતા હોય એમ અને તો જણાવુ નથી અને રા રા નરસિંહરાય, રા બ કમળાસર, અને રા રા કેશવરાવ દર્પેશય મુવ જેવા આ વિષયનો સાગો સાગ મિચાર કરી ચકનાર વિદ્વાનો જાણે જ છે કે એકધારી જોડણી શક્ય જ નથી, તેમ હાલ ચાલી રહેલી અભ્યનમ્ચાથી કોઈ દિદિએ જ પછ લાલ નથી. માટે આમાં કયા કેટલી કેવી છુટા ઘટે એ એકમતે હતાવતાની ફરજ પણ એમની છે આ જમાનાનું આટલું કાર્ય એઓ નહોં કરી આપે તો તેઓને માથે એટલું નહીં રહી જ જશે

(૫)

પરિવહની જોડીકમિટિના નિર્ણયોની અગર કનઓમાથી આપણે હવે કનમ છ અને ૮ એ બે ત્રિશે જ મિચાર કરવાનો રહે છે

કલમ છ—પ્રાથમિક તદ્દભવ સમગ્ર ઉપ થી વગના સખ્દમા પ્રાથમિક સખ્દની જોડણી રાખવી (ઉ દૂધ, દૂધ ગી, સીખવ, સીખવ સીખનાવુ)

કલમ ૮—પરિવહનામાં ઈશારા ત ઉશારાન્ત સમ્બોધા મૂળ સમ્બોધે પ્રત્યય લગાડતા ઉચ્ચારમાં વિકાર થયો હોય તે પ્રમાણે, અપર મૂળ સમ્બોધી જોડણી પ્રમાણે, એમ બે રીતે જોડણી થઈ રહે પરંતુ જોડણી એક જાગી રાખવામાં વમે મૂળ સમ્બોધુ સ્વરૂપ કાયમ રાખીને જોડણી કરવાની જન મણ મરિએ ગિરે (ઉ ની ની મો નવિયો જુ [જેવું ધાતુને આદેશ]—જૂઓ જુવો પરંતુ જોડણી એકધારી રાખવા માટે ની મો, જૂ મો, છપાવિ રૂપો સ્વીકારવા નીક છે)

ટીકા—આ મામલોમાં સાળા માનાની જોડણી આ નિર્ણયોથી જુના જ નિર્ણયો સ્વીકારે છે અને કહેવું પ્રાપ્ત થાય કે કે પરિવહની કમિટિના આ નિર્ણયો આની શકે એવા છે જ નહોં આ મંઈ કલમ ૧૬ મીના જેવી માત્ર થોડા અમથા સમ્બોધે લાગુ પડે એવી બાનતો નથી નામવિશેષણને વચન નિમકિતના પ્રચન નમ્બડા એ એક સાત છે, ધાતુને કાળ ૫, પ્રયોગ આગિના અને ત્રણે પુરુષ અને મે રચોના પ્રચળે વગાડવા એ બીજી વાત છે, અને કોઈ પણ વાત મીજને આધાર કે પ્રચન તાગીને અગર તેના રૂઆ ફેર પડીને બીજા સખ્દ સમ્બોધુ ઉપજે એ ત્રીજી જ વાત કે પરિવહી મિટિ ત્રણેમા એક થો જુ બીજકના અવિ કારણુ ઘેરણુ-નાથ પાડવનુ દરાવે છે આ થો જુ એ ત્રણમાથી પહેલી બાનતમા જ આની શકે પણ બીજામાં અને ત્રણમા અગકર માનુ જુ અગનાની બાનનાનુ સેવ ધણું મિશળ છે એ સ્વીકારુ છુ પણ આ મે માનતે એ કો મા નહોં તમુ ગદાર રાખવાની કે લાપતાની કુદરતી વૃદ્ધિને આધાર લેવામાં થોડા સમ્બોધ નડ રૂડી રૂડી વધાર મિરિધતા વર્ણવવાની સકિત, અને થોડા બીજકોમાથી અસખ્ધ રૂદ્ધિ થાયક વચ સમ્બોધેનાનો અથ પોને જ જણાવે એવા નવા સખ્દો-કપળવરાની સકિત આ મે કોર કે અને એ મે સકિતઓનો સરવતાને

ભોગ આપવો એમાં સરનત્વખિત નથી, કાપ લકિત પણ નથી, કેવલ મૂર્ખતા જ એમ માનુ છું શાળાખાતાનું ધોરણ પણ આ મહત્વની માન્યતામાં જોડાયેલું સારું નથી એમાં પણ ભાષાની શક્તિઓનો સરવત્તાની ખાતર ભોગ અપાયો છે, જો કે પરિવર્તની કમિટિની ઉપલી કનભોના જોડણી નહીં

છેનહ, એક મહત્વની ખામત ઉમેરવાની રહે છે તત્સમ નહીં અને તદ્દલવ નહીં એવાં શબ્દોની જોડણીને માટે પણ નિયમ-નિયમો જોડાયે અને એવાં શબ્દ-ખીજકામાંથી નવાં શબ્દો ઉપજાવવાને આશય પ્રત્યયો લગાડવામાં આવતા, અગર શબ્દના રૂપમાં ફેરફાર કરવામાં તત્સમ અને તદ્દલવ શબ્દોને જે નિયમો નગાડાયે તે જ લગાડવા કે એમાં કંઈ ફેરફાર થતે તે પણ જણાવવું જોઈયે

આમાં છે કે સુજ્ઞાતના વિદ્વાનો આ વિષયને આપડું આમળના જે પ્રતિષ્ઠિત જોડણી ધોરણોની સરખામણીમાં રૂપમાં અચરો અને ધીમે ધીમે પણ હદતાથી સર્વમાન્ય એક ધોરણ ઉપજાવવા મથશે

વિચિત્ર વીક્ષ.

લેખક-૨૧. પુષ્કરશવ જામનરાવ મહુતા, એમ એ એલએલ બી
(મથા અકરી અનુસધાન)

પ્રકરણ 'ખાતમુ'

શાયણ વિ. ખજોદજી અને બમનજી-ચાડુ

જડજ સાહેબ ભેગાં કે શીરસ્તદારે અનન્ત વિ ખરોદજીનો કેસ પોકાયો એટલે મનુ દેશાઈ તરત જ ઉભો થયો

"એમનું નામ શું?" જડજે શીરસ્તદારને પૂછ્યું

"મી મનુ દેશાઈ-સાહેબ" શીરસ્તદારે કહ્યું

"લાદી તરફથી તમે એકના જ છો, મી દેશાઈ?" જડજે બાર દબને મનુને પૂછ્યું

"હા નામદાર, હું એકયો જ છું" મનુએ જવાબ આપ્યો તે જવાબથી કોર્ટમાં ખળ-ખળાટ થયો તે બધાએ મનુ તરફ દયાની દૃષ્ટિથી જોયું

"અને પ્રતિવાદી તરફથી કોણ છે?"

"હું ધારૂં છું નામદાર સાહેબ," એટલી જનરલે જવાબ આપ્યો "કે આ આમળની ખુરશી ઉપર બેઠેના મારા બધા નિહાન મિત્રો પ્રતિવાદીઓ તરફથી જ" વળી પાછો એવો, જ બીજો ખળખળાટ શરૂ થયો

કમલાના પત્રો ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન. કપની, સુબાઈ,

“સારું, મી એટર્ન” જડને કયુ પણ નવા પ્રમાણુ અગ્રુ નથી તે દેખીનું છે પણ અલગત આવી બાબતમા કોર્ટ કંઈકરી શકે નહિ.”

“મને બોલવાની રજ હોય, નામદર સાહેબ” મનુ દેગાધ મેલ્યો “તો મારે જણાવું જોઈએ કે બીજા વકીલે તે રોકાતા જેટલા પૈમાના અમારે માટે તરફથી દુ એકનો જ છુ હું કેસની હકિકતથી મદદ વકીલગાર છુ અને આ સાહેબને મદદ કરતા મારાથી બનતું કરીશ”

“સારું મી દેગાધ” જડને દવાની નાગગોથી કહ્યું “તમારો હકીમ કહો” મનુએ ગંભીર ચુપકાદી વચ્ચે કેસના કાગળીના ઉપાડના પછુ તે જ વખતે તેના આખા હારીરે ધ્રુગર છુગી અને મગજ જણ્યે લમવા લાગુ આવો અનુભવ આપણને દરેકને કોઈ વખતે પછુ થયો જ હશે આવો અગત્યનો કેસ ચલાવવાના બોળે અનુભવ વગરના મનુ એકનાના ઉપર પશ્ચો હતો, તે ઉપરાંત તેની સામે વગમગ વીસ, મોગ અનુભવીને જણીતા વકીલ બારીસ્ટરો લડવાને તૈયાર હતા, કોર્ટ પણ ચિકાગે બરાઈ હતી અને દરેકની નજર મનુ ઉપર હતી આવા સમયોમા મનુ ધ્રુગે તેમા નામ નહી

“નામદર સાહેબ” તેણે શરૂ કરું પણ પગી જીભ ઉપડી લકી નહિ અને મગજ ખાની થઈ ગયું હોય એમ લાગુ શુ મોમનુ તે તેને સુગે જ નહિ-અન્તર ધીમે ધીમે વધવા લાગુ પણ મનુ એ શરૂ નહી મેં ત્રિ લકયો નહિ

“તમારી અરજીઓથી વાંચી જાએ” મનુની પાસે મેટના એક વકીલે ધીમેધી સૂચ યુ આ સૂચના તદ્દન વખતસરની હતી અને મનુએ તરતજ તે પ્રક્રિયા કરી લીધી કાગળીવામાંથી દાવા અરજી કઢાડીને વાચતા માડી

(૧) “મુમદના મરદમ મી ધમજીય રાનજી જેઓ તા ૨૩-૧૨-૧૮-ના રોજ ગુજરી ગયા તેના વીનથી વાદી તેની મીનકતનો એકનો જ વારમ છે સદર વીન તારીખ ૨૨-૧૨-૧૮-ના અરસામાં થયેલું છે”

જડને ઉચુ જોઈ, છુગી પે સી થી કંઈ નોંધ લીધી

(૨) “તા ૧૧-૫-૧૮-ના રોજ એ કહેતાતા વીનનુ પ્રોમેટ પ્રતિવાદીઓને આપવામા આવ્યું છે તે વીનની તારીખ ૧૦-૧૧-૧૮-છે

(૩) વાદીનાં માંગણી એ છે જે,

(અ) પ્રતિવાદીઓને આપેલુ તા ૧૦-૧૧-૧૮-ના વીનનુ પ્રોમેટ નામદર કોર્ટ રદ કરણુ જોઈએ”

(બ) અને તા ૨૨-૧૨-૧૮-ના અરસાના વીનનુ પ્રોમેટ વાદીને આપણુ જોઈએ”

“નામદર સાહેબ” મનુએ અરજી વાંચી રહી પાછુ શરૂ કરું”

“પ્રતિવાદીઓ જામ એની મતનમનો છે કે તા ૨૨-૧૨-૧૮-નુ વીન કાયદેસર રીતે કહેલું નથી અને વીન કરનારને રીતની દકીકતની ખમગ ન હોતી પુરવણી જવામમાં તેઓ કહે છે કે નવ વીન મીય શીગીન ગુરે ગેગ્યાજની દામ તપાસ કરાવી લીધુ હતુ”

અતામિરીનો મગજ (સાનવાના) ૩ ૨-૦-૦ એન અમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુમબઈ,

આટલું બેળી વળી પાડો તે નાહિમત થઇ ગયો ને છુતરી છુટી નો આગળ બોલવાનો તેનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ થયો.

જડને પછું મનુની દશા જોઇ, તોંવ લેવામાં જેમ જને તેમ વધારે વાર લગાડી પરતુ તેથી કાઠ દાખદો થયો નહિ મિચારા મનુથી કાઠ બોનાતુ જ ન હોતુ આ વખતે મનુના સારા નવીએ કોર્ટમાં એક હસનાનાયક બનાવ મન્યો શીડનસ્ટીક બારીસ્ટર, પ્રતિવાદીનો વકીલ મનુની દયાજનક સ્થિતિ પારખી ગયો હતો તેને પોતાને પણ જીનકાગમાં આવે બનુભવ થયો હશે તેથી કદાચ તેના અન્તરમાં મનુ તરફ સહાનુભૂતિની લાગણી પેલ થઇ હશે તે લાગણીને લેઇને શીડનસ્ટીક આ વખતે જે ફૂલ કડું તેથી મનુ દેશાઈ તેનો હથેયનો આભારી રહ્યો શીડનસ્ટીક બેઠો હતો તે ટેમનના ખુબા ઉગ્ર મનના પુસ્તકોનો ઢગનો પડ્યો હતો મનુ દેશાઈ, જડજનુ અને આખી કોર્ટના માંખ લેકેનુ વાન બીજી તરફ દોરવા માટે શીડનસ્ટીકને આ પુસ્તકોનો ઉપયોગ ક વાનો વિચાર સુજ્યો ટેમન ઉપર આગળ નમ વાને બહાને તેણે, જાણે અકસ્માતથી જ, ચેપડીઓના દગનાને હાથની કાણીથી ધક્કો માર્યો, તની સાથે જ ચેપડીઓ-લગભગ બીશેક બીડી ચેપડીઓ હતો એક ધડ કરની ટેમનની કોટ ઉપર થઇને, નીચે મી ખરોદેડ એલ હતા તેના માથા ઉપર અને બરડા ઉપર થતે જમીન ઉપર મોટા અનાજ સાથે પડી, અને ચેપડીઓના લારથી ખ રોડ પણ પુરથી ઉપરથી ઉથલાઈને ધુળ ચાટતા થઈ ગયા ખરોદેડ પોતાની ટેલને અગિને જ બેઠો હતા તે કદાચ શીડનસ્ટીકને માનુમ નહિ હોય શીડનસ્ટીકના ધારી કરતા આનંદય વધારે હસવા લાયક બનાવ બની ગયો અને આખી કોર્ટ ખ ખાટ હતી પની જડજસાહેબ પ્રથમ તો ચુસ્ત થયા પરતુ હાલજનક દેખાવ જોઇ તેમનું મ્હો પણ મનનાયુ એક ખરોદેડ હત્યા નહિ તેમ મનનાયુ પણ નહિ મિચારા તુ હસે જમીન ઉપરથી એક ઢાકા સમેત ઉભા થઈ, જખમ ધથેતુ નાક એક હાથે દાંખી રાખી શીડનસ્ટીક તરફ તેનો ધસી આવ્યા અને પોતે ક્યાં છે તેની દરકાર કર્યાગર મગડાના "જાણી જોડોને આ કડું છે ઉભો રહે અને આવવા દે" આ ઉપરથી કોર્ટના લોકો ફરી ફરી પણ શીડનસ્ટીક પણ હસતા હમતા ખરોદેડની માફ માગી અને મી ન્યુમ તથા એક માંખ નકાને ખ રો જીને ધમકીને તેની જગ્યાએ બેસાડ્યા મનુને પણ આ દેખાવના ખુબ દમનુ આ હુ, તે હમવાની સાથે જ તેની છુતરી જતી રહી અને હિમત આવી લોકોના ધેરા ના ત રાવ તો પહેલા મનુએ પોતાનુ ભાવનુ સ્પષ્ટ અને જોરદાર આરાજની શરૂ કરી દીધું હતુ શીડનસ્ટીક બારીસ્ટરે તેને બચાવ્યો.

"નામદાર સાહેબ" મનુએ અના કુ આ કેસની હકકત મારા જાણના પ્રમાણે સૌથી વિચિત્ર છે વાદી અનુન્ત રાવજી મુ ગાના જાણના પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરનારા મેસર્સ રાયજી, ખરોદેડ અને જમ જાણી પેડીના અગ્રેય લાગીવા મનુમ મી ધનનજવ રાયજીનો અતનગનો સગો છે તા ૮-૫-૧૮-ના પહેલા ત્રીણી, ધનનજવે હાનના વાદીને જ પોતાની ગમવર મિનકનનો વારસો સોંપ્યો હતો ને પત્રીના તા ૧૦-૧૧-૧૮-ના વીલથી,

ગીતગોવિંદ ૩ ૧-૮-૦ અને અમ નવપાઠી અન્ડ કંપની, સુબાષ

જે વીન ઉપર પ્રતિવાદીએ અધાર રાખે છે તે વીનથી વાદીને વારસામાંથી ખાતન કરી, હાથના પ્રતિવાદીએને પોતાની બધી મિલકત મક્કી દતી ત્યાર પછી તા ૧૨૨-૧૨-૧૮-ના અરસામાં ધનન્નયે એક બીજી વીન મનાવ્યું. જેની ર એ વાદી સધળા મિલકતનો હકકદાર વારસ ઠરે છે આ જ વીન ઉપર અમે આધાર રાખીએ છીએ આ દસ્તાવેજ, અગર વીચ, એક સીની એવી ઉપર છુદ્લા પાડી-(કોર્ટમાં ખગમગાન)-છુદ્લા પાડી સખેલું છે તે સી તે મીસ શીરીન દસ્તુરને આપ નામદારની સન્મુખ રજુ કરામાં આવશે અને કોર્ટ પણ જાતની ગેરસમજ દૂર કરના માટે જ જણાવવાની રજા લઉં છું કે, તે વખત પછીથી વાદી અને આ સી લખસમધથી જોવાને બધાર્થિયુદ્ધા છ " (ફરી પાછો ખગમગાન) " નામદારસાહેબ, માત્ર કેસની હકીકત હું રહેજ નવાણુથી આ સાહેબ આગળ રજુ કરું તો કેસની નિશ્ચિતતા અને અમલના ધ્યાનમાં રાખી દરમુગર કરશે જ "

હવે મનુને પેતાના ઉપર પૂર્ણ વિશ્વસ આપી ગયો હતો અને જામરીનું કે નામિતતુ નામ નિશાન પણ જણાવું ન હોતું તેણે ઘણા જુગાદાર બાઈયુથી પહેનેથી છેલ્લે સુધીના બધા ખનાવો કરી મતાયા અતે તેણે મેડક લીરી ત્યારે નેરકોએ અદર અદર મથસાના ઉદ્દગાર કહાયા પછી તેણે પેતાના પહેના સાહેબ અનન્ત રાવજીને બોનારો.

અનન્તની જુમાની ધનન્નય અને શીરીન સથેના નેના સમય પુરતી જ હતી તેણે ઘણી સરળ રીતે જુમાની આખી સામા પક્ષ તરફથી ઉત્તર તરફ યથ તેમા પણ તે ટકી રહ્યો ત્યારપછી ભેડી પેમારતરની જુમાની યથ 'ગાનાર' જુગી તે પહેના તરત જ તેણે મીસ દસ્તુરન જોધ હતી, અને તે વખત તેની મેચી ઉપર કાંઈ પણ ન હોતુ, જુમાર્થમાં ફરીથી મીસ દસ્તુરને જોધ તે વખતે તેની મેચી ઉપર છુદ્લા પડેના હતા એ મતનગની જુમાની યથ ત્યાર પછી મનુએ મીસ શીરીન દસ્તુરને બોનારી તે વખતે આખી કાંટ ધન્ટેજરીથી આગુર જણાતી હતી મીસ દસ્તુર સક્ષીતા પંજરામાં આરી ઉભી એટલે તરત જ એટર્ની જનરને ઉભા થઈ વાંધો લીધો " પ્રતિવાદી તરફથી, આ સાક્ષીની જુમાની ભેવા સામે મારો વાંધો છે, નામદાર સાહેબ "

" શા આધારે ? " જાગે પૂછુ

" એ કારણથી કે આ સીનું મ્હો મધ થયેતુ છે વાદીની હકીકત જો ખરો માનવામાં આવે તો આ સી પોને જ ધનન્નય રાવજીનું વીન છે તેમ હોખ મારી વિનતી એની છે જે, તે જુમાની આવવ ને બેસક અસમય છે એક દસ્તાવેજ જુમાની આખી રોકે એતુ ખતાવ નારો કોઈ આધાર ખતાવનામાં આવતો નથી-તું ખાવીથી કહુ છું કે તેવો કોઈ આધાર જ નહિ માટે મારી વિનતી છે કે આ સાક્ષીની હકત એક દસ્તાવેજ જેટની જાણના થરી જોધએ

' પણ મી એટર્ની " જાગે કહુ ' દસ્તાવેજ એ પુરાવા છે-અને વળી સૌથી મજબુત પુરાવા છે "

“બેશક, નામદાર વ્યાજેન મેટ આગળ દસ્તાવેજ રલુ થાય અને કોર્ટ તે ઉપરથી પોતાનું અનુમાન કરે તે સામે અમારો નિવશ્ચ નાનો નથી મણુ તે દસ્તાવેજ પોને જ પોતાનો ખુદાસો કરે તે સામે અમારો નખત રાધો છે દસ્તાવેજમાત્રો જે લખ્યુ હોય તે જ માત્ર વચાય છે, તે મહોરથી બોલી પોતાની મનતજ કહી રકનો નથી દસ્તાવેજોના અથ કરનાર કાપદાના સાધાગુણ તત્વોથી પણ મારા કહેવાને ટેકા મળે છે ”

“એ તત્વો મને બરોબર ખમત છે, મી એટર્ની પણ એ જ અને આ કેસને કોઈ માત્રનો સબુધ નથી ”

“જેવી નામદારની ઇચ્છા પણ મારી મુખ્ય તકરાર એ છે કે, મીસ દસ્તુર આ કેસના અંગે એક દસ્તાવેજ છે અને વાદીના લાખમા લુખાની આપવાનો તેને લેશમાન પણ હકક પહોચતો નથી ”

“આ તરફત નવિન છે તેમા તો નક નથી ” જડજો કહ્યું “તમારે શુ કહેવું છે મી હેસાઈ?”

બમા લોકોની નજર હવે મનુ નરફ ખચાર્ફ કારણ કે, આ તકરાર જે કશુન કરવામાં આવે તો મનુને કેસ જીતી પડે એ દેખીતું હતું

“મારો સનાન એ છે, મી હેસાઈ” જડજો કહ્યું “કે મીસ દસ્તુરનું વ્યક્તિત્વ તેશીના દસ્તાવેજ સ્વકપમા શુ એટલું જલુ દકાઈને ફેરનાન મણુ છે કે, બીજી કોઈ પણ સમજદાર મનુખની માફક કોર્ટની રૂમર દાજર થઈ લુખાની આપવાનો તેનો હકક નહી થાય છે ? ”

“નામદાર કોર્ટને મારી વિનવતી એવી છે કે, એ પ્રમાણે લોઈ શકે જ નહિ ” મનુએ હલતાથી જવાબ આપ્યો ‘મારી દલીલ એવી છે કે દસ્તાવેજ તે દસ્તાવેજ છે, અને લુખાની આપવી અગર એવા જ બીજા કૂચો કરવા માટે, મીસ દસ્તુર તે મીસ દસ્તુર જ રહે છે કોઈ પણ માણસના સગીર ઉપર દસ્તાવેજ લખ્યો હોય તે માટે તે માણસ પોતે જ દસ્તાવેજ છે અને તેના જ કારણસર લુખાની ના આપી શકે એવી તકરાર ન્યાય વિરુદ્ધ અને અર્થ વગરની છે વળી એ તકરાર જે સ્વીકારવામા આવે તો તે શુદ્ધ ન્યાય અને નીતિ વિરુદ્ધ જશે કોઈ પણ મનુખના નૈસર્ગિક હકકો એવી સહેવાઈથી ખુશરી લેવાનો કોર્ટને કોઈ રીતે અધિકાર નથી માટે આ તકરાર માન્ય કરવી જોઈએ નહિ ”

“આ તકરાર” વિદ્વાન જડજો ચુનહો આપતા કહ્યું, “વિચિત્ર છે, અને પ્રથમ દર્શનીય કાર્ધિ જોરદાર પણ જણાય છે પરંતુ મારીગઈથી વિચાર કરતા અને મી હેસાઈની દલીલ સાબળીને મારી ખાની થાય છે કે આ તકરાર ટકા શકે એવી નથી પ્રતિવાદી તરફથી એવી તકરાર કરવામા આવે છે કે મીસ દસ્તુર, આ કેસના અંગે, માન એક દસ્તાવેજ છે અને તેથી તેનું મહો પૂછ શયેનું છે મને લાગે છે કે આવી તકરાર કંતા રહેલા એટર્ની જનગને પુરો વિચાર કર્યો નથી આ કામમાં સળેજો કેના છે એક સ્ત્રીના સરીરની આમડી ઉપર છુ લા પાડી વીન લખવામાં આવ્યું છે તે ખર પરંતુ આમડી તે કાષ્ટ મનુ પ નથી આમડી ગિનાય વ્યક્તિત્વ અને સમજસક્તિ પણ શુનથી એક ઉદાહરણ આપી, છુ વાઝ છુ કે મારા કહેવાનો અર્થ હું વચારે સ્પષ્ટ કરી શકીત

કતાપિતો કેકારવ ૩ ૨-૦-૦ અને અમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુખાઈ

ધારો કે પ્રતિવાદીની તકરાર માન્ય રાખી છુ અને પરિણામે વાતનો દાવો રદ થાય છે પછી
ધારો કે, તે ઓને-સાક્ષીને-કોઈપણ રીતે મનાવી તેની ચામડી ઉતરાની લીધી-(અહિં મીસ
શીરીનને જળશે આવશે લાગ્યો) અને તે શસ્ત્રક્રિયામાંથી સાક્ષી બચવા પામી અને તેને
પાડી કોર્ટ આગળ સાક્ષી તરીકે રજુ કરવામાં આવે તેવા સંજોગોમાં શુ કોર્ટ કદાચિ તેની
જુમાની લેવાની ના પાડી શકશે ? આવા સંજોગોમાં, શુ એમ કહી શકાશે કે દસ્તાવેજ
ચામડી ઉપર લખાયેલો હોવાથી સાક્ષીદારણનો મનુષ્ય હક્ક નષ્ટ થયો છે ? અમારા અભિપ્રાય
જુજન તેમ ચર્ચ શકશે નહિ આપણે બીજુ ઉદાહરણ લઈએ, ધારો કે વીન કોઈ પછુ મનુ
ધના પગ ઉપર છુદણ પાડી લખનામાં આવ્યુ છે, અને મળતા સંજોગોમાં જ તે પગ કોંપીને
કોર્ટ આગળ રજુ કરવામાં આવે એની સ્થિતિમાં શુ એમ કહી શકાશે કે, તે પગ એકનાર
માણસના શરીરને વળગેલો હતો તે કારણથી જ તે માણસ કોર્ટ આગળ જુમાની આપવાને
અસમર્થ છે ? હું ખાનીથી વઢુ છુ કે તેમ મની શકે જ નહિ ઉપરના કારણોથી મારી માન્યતા
એવી છે કે જે વસ્તુ છુગી પાડી વઢાય એવી છે તે કાયદાની નજરે છુગી પાડેની જ છે એમ
મણવુ જોઈએ તેથી હાલનુ વીન, સાક્ષીદારના શરીરથી જુદો જ એક દસ્તાવેજ છે એમ માનવુ
જોઈએ માટે પ્રતિવાદીઓની તકરાર હું નામ જુર કંઈ છુ "

" નામદાર સાહેબે આપેના દરાવની નોંધ રહેવી જોઈએ " એટલી જનરલે ઉમા ચર્ચ
કહ્યુ "કદાચ તેમનો અંખીન કરવાનો ઇરાદો હશે !"

" બેઠક મી એટલી ! સાક્ષીને સોગદ આપો "

મકરણ આક્રમ્

રાયજી વિ. ખરશેદજી અને જમનજી-સમાપ્ત

દુકમ મુજબ શીરીનને સોગદ આપનામાં આવ્યા પછી મનુએ તેની સરતપાસ
શર કરી અો ધીમે ધીમે મુક્તિથી, પોતાની હચ્છા મુજબ, બધી હકીકત સાક્ષીના
મોઢાથી કોર્ટ આગળ રજુ કરી કોર્ટમાં એડેના દરેક આતાજનોને આ હકીકત સાબળવામાં
મજો જ રક્ષ પડતો જણાતો હતો નામદાર જાજ સાટેજ પપુ એક ચિત્રે બધી હકીકત સાબ
ળતા હતા જ્યારે છુદણ પાનાની હકીકત આવી સાર તો કોર્ટમાં બધા જ ડોકા ઉંચાં ને
લાંબા કરી, કાન દઈ સાબળનામાં પચા-શીરીંગે શાન્તિથી પણ લપકાદાર વાણીથી, દરેક દરેક
જનાવનુ કોર્ટ આગળ બસબર વર્ણન કર્યુ ધન-જન્યના પમાણપનુ વર્ણન વીરીંગે મણી જ ફતેહમદ
રીનિએ આપ્યુ હતુ અને તેથી નામદાર જાજ ઉપર ઘણી જ અસર થએલી જણાતી હતી
જુમાની પૂરી થતા મનુએ કહ્યુ " હવે ખીમ મ્તુર, હું હીનગીર છુ પણ તેમ કયાં વગર
ખુન્કો જ નથી તમારે દસ્તાવેજ કોર્ટને જતાવવો પડતો " વીરીને રહેજ લજવાતા એડેની
માન બાલુએ કરી અને કોર્ટ નરક ખુન્કી ગરદન કરી ઉભી રહી

જડજે રીરીને પેલાની બેઠક આગળ મોવાની તે ઉપરથી રીરીને બેઠક ઉપર જઈ, જડજ આગળ પીઠ ફેરવીને ઉભી રહી જડજે ધણી જ સભાગથી સહમર્દશક વચથી પીઠ ઉપર લખેલો દસ્તાવેજ વાંચી જોયો, અને તેણે કહ્યું “જસ જાઓ પણ મને લાગે છે કે બધા વકીલોને પણ તમારે એ દેખાડવો પડશે”

એટલે રીરીને નીચે ઉતરી દરેક સ્થિત આગળ પીઠ ફેરવીને દસ્તાવેજ દેખાડ્યો પછી શાલ પાછી ઓઢી, સાક્ષીના પોંજરામાં આવીને ઉભી એટલે મનુજે તરફ કહ્યું “તમે જે દસ્તાવેજ નામદાર કોર્ટને મળ્યા તે જ દસ્તાવેજ પેના ટાપુ ઉપર માનીસ ડિસેઝર અગર તે બ્લેસામા તમારા ઉપર લખાયા આ પોદના?”

“હા તે જ”

“અને તે સખતે નીચ કરનાર ધણી અને જે સાક્ષીઓ હાજર હતા અને તેઓ ની સાક્ષીઓ એક ખીજની રૂબરૂમાં ચઢી હતી ખરૂ?”

“હા”

“દસ્તાવેજ લખ્યો તે સખતે વીર કરનાર ધણી, પૂરી સમજણકિત અને અકકર્મ હુશિયારીમાં જ હતો એમ તમને લાગુ લાગુ?” “મેંશક તે હુશિયારીમાં જ હતો”

“આ વીર મર્યા નાટે, તમે જુવાનીમાં જે હકીકત કહી છે તે યશાય, બીજી માર્ક રીતે બેરન્યાખખી શય ચના થો હતો?”

“ના”

“સોગડ ઉપર કહો છો?”

“હા”

પછી તેણે જે ખનાસીઓના ઝૂંપુના અને મચાવ કરવા વહાણ આવી પ્લેઝ્યુ તે લખ તના અને પછી મુખાર્થ આવી પલોની ત્યા સુધીની હકીકત કહી ની અને ચાર વાગે કોર્ટ ઉઠી ત્યારે સરતપાસ પૂરી કરી

ખીજે દિનસે એટર્ની જનરને ઉનઠ તપાસ શરૂ કરી

“મીસ દરજુર, તમારી છેડતી જુવાનીમાં તમે નામદાર કોર્ટને જણાવ્યું કે તમે વાંદી મી અનન્ત રાયજ સાથે લગ્ન સમયે નેડાવાને નધાવલા છો હવે મારે એક અગત સવાલ પૂછવાનો છે હું દીનગીર છું પણ માર પૂછવો જ પડશે જ આ દસ્તાવેજ છુદ્ધ પાઠી લખાયો તે વખતે તમે મી રાયજ સાથે પ્રેમમાં હતા કે નહિ?”

આ આપાદ ફટકો હતો અને રીરીન પ્રથમ તો જરા ગભરાઈ પણ તેની અકકવ તેની મદદે આવી તેણીએ જવાબ આપ્યો ‘પ્રેમમાં હોવાની વ્યાખ્યા આપ જો મને કહેશે તો આપના સવાલના હુ ખુશીથી જવાબ આપીશ’

આ જવાબથી એતાજના ખી જજ સુદાનના મો મતકાયા દવે એટર્ની જન, રૂબ રૂબવણમાં પછા અને તે રાજાનિક છે, કારણ કે કેટલીક વસ્તુઓ એટર્ની જેવા વિદ્વાન માણસોથી પણ અજાણી હોય છે

ઉપાશાન્ત (સચિત્ર) ૨ ૨-૦-૦ એન અમ ત્રિપાઠીએન્ડ કંપની મુબાઈ

“હીક” એટની જનરને ચનાનુ “મી ગયજી સાથે લમકનુધ સાધવાનો તમારો ધારો હતો ?”

“એટની જનરલ” નામદાર જડજો કહ્યું “તમારા મે સવાનેનો અર્થ એક જ થતો નથી એમાં બીજાનો સમાવેશ થઈ શકશે નહીં”

“આપ નામદારના અનુભવને તામે થકે છું” એટની જનરને મચકાથી કહ્યું
“હું મારા સવાન બીજી રીને પૂછીશ મી રાજી સાથે નમ સમધથી બેઠાવવાને તમે બધારો એવો તમારા મનથી બધ નમર હતો ?”

“બીલકુલ નહિ”

“વાદીની સાથે સમધ બધારો એવા હેતુથી આ છુલ્લા પાડવાની અસલ ક્રિયા તમે મહન કરી હતી ?”

“અનમત નહિ મારે કહેતુ જોયે કે, આવી રીને કદરપા ચવાથી વધારે આકર્ષક થવાતું નથી”

“મહેરબાની મી મારા સવાનને જ જવાન આપો નીકા કરીને નહિ તો પછી આવો અણગમતો પ્રયોગ તમે સામાટે માથે નીધો ?”

“કારણ કે, મને જોમ ક પુ બ્યાજમી નમ ધન-જરતો હેતુ ૧૨ પડે તેવો બીજો કોઇ રસ્તો હતો નહિ. વળી—” એટનુ બોલી શીરીન અચમી

“વળી શું ?”

“વળી મારા સમધની તકારના પરિણામે મી રાજીએ રારસો બોધો હતો તેથી તેના તરફ મને લાગણી થમ હતી”

“આહ ! હવે ઠેકાણે અબ્બા તમારે વાદી ત ફની નામધીને નડને અને નહિ કે ફક્ત ન્યાપને ખાતર તમે છુલ્લા પાડા ખર કે ?”

“હા, હું એમ ધારે છું ખી”

‘એમ હોય તો પણ શું ?’ જડજો પુછ્યું

‘મારો હેતુ નામદાર સાહેબ એવુ મનાવવાનો કે આ ઓએ મારા રિદ્વાન મિત્ર મી દેસાઈ જણાવે છે તે પ્રમાણે છેક જ નિ રાજ્ય ફત્તમા આ લાગ લીધો નથી તેમ કરનામા તેનો હેતુ હતો”

‘સ્વાભાવિક છે પણ તે હેતુ અયોગ્ય હતો એમ કહી શકાય નહિ”

જડજો ટીકા કરી

તે પછી ઉત્તર તપાસમા એટની જનરને એવુ સામિત કરવા પ્રયત્નો કર્યા કે વીથ કરતી વખતે ગેરન્યાયથી દવાણુ વપરાયુ હતું અને વીથ મરનાર ઘણી શુદ્ધિમા ન હોતો પણ તેના સર્વ પ્રયત્નો નિષ્ફળ ગયા કોઇપણ મુદ્દા ઉપર શીર્તાનની બુબાનીને ધકકો લગાડી શક્યો નહિ તે પછી મનુ દેસાઈએ ફત્ત તપાસ મરો અને ફરીથી નવી દબીલતનો ખુનામો કરાવ્યો

આવી રીતે મીસ શીરીનની જુવાની થઇ ગઇ, તેને ગયાનગર મરીમના કેપ્ટનની સ્ત્રીની જુવાની થઇ તે જીએ ટાપુ ઉપર વાસ નેજા હતી તે ધનન્જયની જ હતી એમ તેની જીજ્ઞાસાથી બતાવી સાબિત કરું શીરીનની ચરદન ઉપર છ દહાડાં તેણીએ જોયાં હાથે તે તામ જ પારેલાં જણાતા હતા એમ પણ સાબિત કરું તે પછી ‘કાન્થા’ સ્ત્રીમરવાળી કપનીના એક કારકુનની જુવાનીથી ખાસીઓના નામ જે રીન ઉપર હતા તે તામના ખલાસીઓ ‘કાન્થા’ ઉપર હતા એમ સાબિત કરવામાં આયું.

આવી રીતે વાદીના સાક્ષીઓ પૂરા થયા પછી એટર્ની જનરલે પોતાના બે સાક્ષીઓને બોલાવ્યા તે સાક્ષીઓ મી પોચાજી મેલીસીટર અને તેના કારકુન હતા તેમનાથી સાબિત કરવામાં આયું કે મરકુમ મી ધનન્જયે તા ૧૦-૧૧-૧૮-ના રોજ એક વીન કર્યું હતું જે વીન ઉપર પ્રતિનાદીઓ આધાર રાખતા હતા તે પછી એટર્ની જનરલ અને સોલી-સીટર જનરલના બાપણે થયા તેમાં નેમજે મીસ શીરીન સ્ટુગની જુવાની ઉપર ખુબ દીમ કરી, પણ તેની કાંઈ પણ અસર થયેલી જણાઇ નહિ કારણ કે, મનુ જ્યારે જવાબ આપવા ઉભો થયો ત્યારે જ.જ સાહેબે તેન કહ્યું “નકામી તકલીફ નેતો નદિ જવાબ આપવાની કાંઈ જરૂર નથી”

તે પછી નિહાન જડને લગાલુથી રિવેચન કરી મીસ શીરીન હસ્તરની હકીકત ખરી છે એમ દરાવ કર્યો છે. સુકાદો આપતા તેમણે જણાવ્યું કે ‘આખી મિના બેશક વિચિત્ર અને કાદપનિક જણાય છે છતાં મારી ખાની થઇ છે કે મરનાર ધનન્જયે, હાનગ્ર વીસ કરી કાપડેસર રીતે વાદીને પોતાની બધી મિનકતનો વારસ દરાવ્યો છે સદર વીન કાપડેસર નથી એમ હું દરાવી શકતો નથી આવા સન્નિગોમાં, તા ૧૦-૧૧-૧૮-ના વીન ઉપરથી પ્રતિવાદીઓને જે પ્રોપેટ આપવામાં આવ્યું છે તે હું રદ કરું છું, અને વાદીની માગણી મજબૂર કરી, તેને તેણે રજુ કરેલા વીનનું પ્રોપેટ આપના કરું છું.”

“અર્થે સાથે નામદાર ?”

“નહિ આ દાવો વીસ કરનારના કાનુનીય ઉપરિચિત થયો છે હું એટલે અર્થેતો અપાવી શકતો નથી અથ મિથેકલ ઉપર પડશે”

“જેવી નામદારની ક્ષમિત ?”

તે પછી નામદાર જડને મી મનુ દેશાઈને કામ પછી કાનેનીયનથી અનાવવામાં દે ધન્ય વાદ આપ્યો તે કેસ પૂરો થયો. લોકો વિખરાવા તામના પ્રતિવાદીના વકીલો હસતા મુખે બેઠકારીથી પોતાના કામળીયા સન્નિવામાં પડ્યા ‘વર મરો કે કન્યા મરો પણ જોરનું તરબાલું બરો એમ્લે બસ” એ જ વખતેનો મુદાનેષ છે એમ સામાન્ય અવલોકન ઉપરથી હરકેષને જણાવવાય છે, એટલે પ્રતિવાદીના વકીલો દારથી નિરાશ થાય નહિ એ સ્વાભાવિક છે પરન્તુ મેશક્ષ ખર શેદજી અને બમનજીના મનની અને તનની રિચિત જૂરી હતી આખો વખત ગુસ્સામાં તેઓએ બંને દાદોની નુકી વાળી રાખી હતી છતાં વીસ લાખની રકમ તેમના દાદામાંથી હમણા જ

શીયાનલી હવનકતા રૂ ૦-૧૨-૦ એન અમ નિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

પ્રુચી લેનામા આવી હતી ખરોજી શુસાથી વાન તરણુચ જેના થઈ ગયા હતા હમણા જ મળે ફાટીને બધુ લેહી માંસ બહાર નીકળી પડ્યો કે શુ એવો દેખાત હતો બમનજી શુનડોગ માફક ધુરકતા ખરોજીની પીડ પાછળ ઉભા હતા તે જ વખતે એટર્ની જનરલે ઉભા થઈ મનુ દેશાઈને પોતાની પામે પામે બોવારી નેને શામાથી આવી કે “હું તમને ધન્ય વાદ આપું છું, મી દેશાઈ” તમે કેસ ઘણી જ સરસ રીતે ચલાવ્યો છે મને ધણો જ આનંદ થાય છે નામદાર જડજ સાહેબે પણ તમારાં વખાણુ કર્યાં એ કમ થોડુ માન નથી હું એટલું જ ઈચ્છુ છું કે હવે તમે મારી સાથે કામ ચલાવવા ઉભા રહો એવો પ્રસંગ આવે અને હાં, તમને જે રોકાણુ ના હોય તો કાને બપોરે બાર નાગે મારી ઓફીસમા આવી જ મે ” ખરોજી પાસે જ ઉભા હતા તેમણે આ વાતચિત સાંભળી એટલે તેમનું બોધનર ફાટ્યું, એક કુદકો મારી તેઓ મનુ અને એટર્ની જનરલ વચ્ચે આવીને ઉભા અને શુસાથી ફાટતા આવળે મખાલ્યા “હા, હવે મને મધુ સમજાયું તે મને વેચી માર્યો છે-મારી જ પાસેથી પચિસેા ગીનીઓ લઇને લુચ્યા હવે તું આને સામારી આપે છે મને છેનર્થો છે ક્યો છે લુચ્યા! પાછા!” આસ પુષ્પપ્રહારથી એટર્ની જનરલનું પણ મગજ તપી આ યુ ને પોતાનો દરજ્જો બૂરી જઈતેણે પણ બાય ચડાવી મુઠી ઉગામી અને ખીજ વળીનેએ વચમા પડી બળેને છુગ કર્યાં ના હતે તો કચેરીમા જ મનકુરિતનો પ્રયોગ ભજવાઇ ગત

+ + + +

નામદાર કોર્ટના કરાવથી બગાનર દસમે દિવમે અનન્ત રાયજી અને નીરીન દરગુર અક્ષોસમાજની નિધિએ લમ સખધથી જોડાયા આ જુદીન લમ નહિ થના દેવા માટે ખર શોજી અને બમનજીએ પોતાની મમને ઉરફરી પોતાથી બનતા બધા પ્રયાસો કર્યા પણ તેમાં તેઓ ફાટી ચાક્યા નહિ સીગીનની ખ્યાતિ અને લેહી પેમાસતરની માગવગથી લમ, કઈ પણ નિધન આન્યા શિનાય, થઈ ગયા લમની સાગે અનન્તે અને શીરીને મનુ અને નાનુને જમણ માટે નોતર્વા હતા બધા ટેમન ઉપર બેડા હતાં ત્યાં નાનુનો કારકુન એક મીટી લાગ્યો મીટી ઉપર “અર્ગન્ટ” એમ નાત શાડીથી મોટા અક્ષરે લખેલુ હતુ “શુ છે?” નાનુએ મીટી લેતાં પુછ્યું

“મેથર્સ ન્યુસનો માણસ લાગ્યો છે સાહેબ,” કારકુને જવાબ આપ્યો

“શુ છે?” અનન્તે પૂછ્યું

“અખીનની સૂચના હશે” નાનુએ જવાબ આપ્યો

“વાંચી તો જુઓ”

નાનુએ વાચના મા યુ

“રાયજી નિ ખરોજી અને બમનજી”

“મે સાહેબ,

વ્યાગમના અક્ષરદંદ ૧-૪-૦૦ અને અમ, દત્તપાડી અન્ડ કંપની, લુખાઇ

“ અમારા અપીલો મેશમ ખરોદડ અને જમનજીની સાથે મનનત ચનાચા પછી, અમે નીચેની શરતો આપને મોકલીએ છીએ

“ દરમ્યાન ઉત્પન્ન માટે—”

“ એ ખોટો શબ્દ વાપર્યો ” મનુ વચ્ચા ખોટી ઉલ્લેખ “ દરમ્યાન ઉત્પન્ન તો સ્થાવર મિલકત સમયે જ હોઇ શકે સોલીસીટરે આવી જ જુનો હમેશા કરે છે ”

“ કહું જુન નથી ” નાનુએ શીળજમા જ ઉત્તર આપ્યો “ આ કાળમા પણ થોડી સ્થાવર મિલકત હતી નેથી જ રી ઉત્પન્નને દરમ્યાન ઉત્પન્ન કહેવામા કાઠ ખોડુ નથી ”

“ અરે, મારા મહેરવાનો ! પરમેશ્વરની ખાતર દમણા તડો નહિ આગળ વાલો, જોતા નથી કે મારો છુદ તાળવે ટાલ્યો કે ? ” અનન્ને અધીરા પડી કહ્યું

નાનુએ તેથી આગળ વાચ્યુ —

“ દરમ્યાન ઉત્પન્ન માટે તમારા અસીનનો આમ્રક ના હોય તો આ કેસમા અસીન નહિ કરવાનું મારા અસીનો માથે લે કે દરમ્યાન ઉત્પન્ન તમે નહ કેડરા માગતા હો તો, આ કેસમા અમે મોઝ રીતે આગળના પગલા જરીશુ

આવના તામેદાર,

ન્યુસ અને ન્યુસ

ખરોદડ અને જમનજીના ‘સોલીસીટરે’.

“ તા કે પ્રવત જનાય આપણો તો મહેરવાની થશે ”

“ કેમ રાયજી, શુ દિયાર ક્યો ? ” નાનુએ પુછ્યુ “ પણ હું જુનો, માફ કરજો તમારા વધીનની સનાહ લખને પગી કહેજો ”

“ તહિ નહિ મે દરાન કરી નાખ્યો છે જાહનમમા તમારે દરમ્યાન ઉત્પન્ન કે દરવાન ઉત્પન્ન જે હોય તે બાગો એ નોકોના મ્હોમા માટે નથી નેહનું હું તો હવે આ જાળગમાથી છુટવા માગ્યુ છું અમારે જ તાર કરીન હા મળો ”

“ હું ધજો ખુશી છું ” મનુએ મેકે માયુ ખજનાજીનાં કહ્યું “ કે આ બાનતમાં તમારી સાથે સમત થના હું શકિતમાન છું એક, એમા પણ કેટલાક મુદ્દા એવા છે કે જેનુ એક પછી એક મારે વિવેચન કરવું પડે ”

“ રામ રામ ! તહિ માફ કરજો હવે તો ” લેડી પેમાસ્તરે અધીરા પડી કહ્યું “ વિવેચન તમારી એપીમમાં જમો જ મહેરવાની કરી કરજો ”

વિદ્વાન મનુને આવા નોબા બવલથી એક નાનુ પણ બાનદાર અસીનની ખાતર તેણે મુજે મ્હેડે સ ન કરે મેાવ ન્યુપ મને ન્યુપને મેશિન કરા તેવની શરતો કચુર કરવામાં બારો ને પછી ને ને ના નરને છાપાફ આપવામા રોકાવા હવે ને કોમમાં આપણે બનન કરી નહિ

શૈલબાલા.

લેખક — રા. ગૌરીગંધાર જાનકીનરામ બેરી.

" I, grow weary to behold,
 "The selfish and the strong still tyrannise,
 "Without reproach or check "—Shelley

શરમાવે એલુએન ગી ની પગીના તમાર કડી હતી જન્મથી જ કાંઈક સરમાજ સ્વભાવનો
 હોનાથી હોના મિત્રોનું એક ધારવ દાનુ કે રડી ન તરીને ને છ ગીમા ફેલે નહિ મેગવી શકે
 તેમજ તેને પોતાને પશુને થવા પર મનુ પ્રાણિ ન હતી આથી તેણે એજન્મિયા નોકરી લીધી હતી
 સા હોના સાકા તમા મન રડવાથી દન ને ચ નગરમા ચાલુ ર હોના અચાનક પરવ
 અભિમાની રજપૂત અને કાગી મ જ હોના ત્યારે રસરકાનને નમતા, લાચ આપતા કાનારાના
 કરતા અને અચર આરના નરિયાનો ઉગરના અભામ નેને દેખાડવાને પણ સુકતા નહિ
 મદરમાનત થાણુ ર તરીકે નવો જ દના એ ગીન અધિકારીઓથી એક રાને જુગે પડી
 જતો કાંઈક રસાય મધ ર ત્યારે જ બી નનુ ૧૫ કરી આપતુ એ સૂતમા રાજનીતિના
 હોડા રહયો સમાજ હોડા તેમ મમજનાર રમ વચકાનરથી જુગે જ પડી રહ્યો ડોકરનું
 એમ માનતુ હતું કે થાણુના 'વેડા' માં ખેડે તેમ કે અને થાણુદર તથા તેની સાથે સમય
 ધરાવનાર કોઈ ન હોય ત્યારે પોતાની વચકાણી નાકની ફેરતા ફેરવતા ડાકટર એ વાત
 કાંઈક અભિમાની પેનાની ન્દાની મડગીમા ક ના ૧૫ ખગ અગ્રેષ્ઠ હે મારતરની માન્યતા
 હતી કે 'થાણુદર' સી રા ક પોતાના અભમામાં અનતેરમા જ કામ કરનાર ન્દાના ન્દાના
 કાગી દરમિયાન માનતુ હતું કે થાણુ ર દશ ના કે દને ભ ર ખાન છે! હોજારે તે
 પોતાનો મન અ પો દોને કે થાણુનારમા પરી ને બજે નેમ ચુલુ જ તથી! આવી રીતે
 મદનમગના આ તાજવિનાના રાગનો મર ૧૧૫ થ ૧૨૫ ૧ પેન ના જુ ૧ જુ ૧ દિપ્તિમિન્દુથી
 ખેલ રતા ઉમામ સુરી તે આ નાન એ ન્દાની મડગીમા જ રહી પરન્તુ ધીમે ધીમે
 દરનારના કામદાર પાસેની નોકમા નાન ચર્ચાના લાગી અને એકર રીતે એ સવનો સારાય
 એટલો જ નીચો' કે થાણુ ર સિચિન ૬ ૧

મદનમગના થાણુનીએ ગાંધીમ મામ હના ગામડાઓની સ્થિતિ છેક દયાજનક હતી
 અને ન્દાના ન્દાના મળી દરનારે થાણુદરે આ રીતે ૫૨ મજક અરો જુનમ કરવામા પણ
 ફાવી જતા મરણ કે એ ખુનુ દનુ કે થાણુ ૧ મિ'દાન દરનાર જમાડતા વિવાદ પ્રસંગે
 'દાયરરખો' નામિમે આતા ૫ ૧ તેઓ જ આ તે ૧ સિમેષ વાગ રાર મવપ્રસંગે કાર્યના સ્વરુપ
 અને મદર પ્રમાણે ન્દા ૧ કાગી એક થ હતી ચ નગરમા વચકાનત આ પો તે પહેલાન
 થાણુદર લેકવાડકા દની કે ૧૧૬ દાનરમા મે ૧૧મા મમા ૧૧ કી ન્દા ચ નગરની આસ
 પાસ માનગની 'રુદ' દની અને તે ૧ મળી મારેન મનારરજના પ્રમાણમા વધારે

મારી વાંસ વાગાયા હાલન રાતા સમય — ૦-૦-૦ અને અમ ત્રિપાડા અન્ડકપની, સુ બાહ,

એણા દબાવી, ચાલુદારો વખતે વાકડા પાવતા, પોતાના સમીપીઓમાં એ વહેવતા અને સર્વ અધિકારી વર્ગ એથી સતોષ માની ચાલુદારોને ' પ્રભાવશાલી ' ' દબાવી શકે તેવા ' અને ' સખધ જાળવે એવા ' લેખતા યશસ્કાન્ત તરફથી સર્વને એ બેટ મળતી નહ મધ, કાઠી દરબારોમાંથી કેટલાક રારવાર કાઠક નિમિત્તથી કાર્ય સાધના બેટ ધરી જતા, અને જેનું નિખાલસ હૃદય સ્વમાન જાળવવા ડાબે, તેનાપર તેઓ ફાટી જતા. આ તરીકે જ થયું સર્વ વાતનું સત્ય સ્પષ્ટ પ્રકાશના લાગ્યું અને તે વખતે જ સરએ પોકાર ઉઠાવ્યો કે ચાલુદાર ખીન બનુભવી અને રિશ્મિત છે !

આમ એકાદ વય આશુ ગયું યશસ્કાન્ત રિરદ સરકારમાં એકાદ બે વખત અરજી પણ થઈ, કામદારો અને કાઠી દરબારોના બચથી કેટલાક લોક પણ તેમાં ભળ્યા અને આ અરજીઓ પોકાર છે એમ સરકારમાં જાહેર થયું એ વખતે નવા આવેલા શ્રીધીપ્ત સાહેબ, માત્ર કાગળપર સહી જ કરતા, અને યોગ કાગળપર સહી કરી પડે ત્યારે શીરસ્તદારે વધારે કાર્ય કર્યું છે એવો વિચિત્ર હિસાબ તે રાખતા ડૉક્ટરનેા એક મરીઆત ભાષા દ્રવીપસ પાસે શીરસ્તદાર હતો, એટલે હવે ડૉક્ટરની માન્યતા હતી કે યશસ્કાન્તને નાગીએર મળવાનું ! પરંતુ વિશ્વમાં ધણી વખત એવું બને છે કે સજ્જનતા દુર્જનોથી જ રક્ષાય છે તે દરમ્યાન એક વિચિત્ર ઘટના ઉત્પન્ન થઈ ' ચાપરાજી ' આચર નામના કાઠીની જગીર કરજને લીધે જખીમાં હતી કરજનો નીકાલ થઈ જવા આગ્યો હતો, અને તેથી હવે જગીર જખીમાંથી ઉઠે તેમ હતી ચાપરાજીની ઉમ્મર આશરે પચીસેક વયની હતી તેના ગૌર વિશાન બાપર ક્ષાત્રતેજ હતું એનામાં કહાપણુબર્ણુ લીધે હતું પરંતુ એ કહાપણુ વાણીઆનું નહિ કે વ્યર્થ સિવાય સખધ ન જાળવે, એટલેા એનો ઉત્તર સ્વભાવ વ્યાવહારિક કહાપણુથી નિર્મલ હતો જખીનાર ડૉક્ટરનેા સગો હતો, અને વારનાર સખધ જાળવવાથી ફાજદારનેા મિત્ર બન્યો હતો આ શુદ્ધધીને લાક, વારવાર મનુષ્યત્વભાવો પ્રયાસો કર્યા છતાં ચાપરાજી હજી પોતાની જગીર મેળવી શક્યો ન હતો

યશસ્કાન્ત આ થોડા સારે ચાપરાજી તેને સર્વગ્રાણુદારના વચ્ચે જ મરણો હતો પણ ડૉક્ટરની સાથેા તેનેા આવો શિથિલ સખધ જોઈ તેણે કામક આશા રાખી હતી અને તેણે આ વાત પુનઃ સરકારમાં લખાની જખી ઉઠાવતાં દુકમ મેળવેલ આ ઘટનાને ફાજદારે તથા ડૉક્ટરે પોતાની હાર માની લીધી અને તેથી તેમનું ગુસ્સું વેગ બમણું જુરસાથી એક થવા લાગ્યું

શ્રીધીપ્ત આજીવ હતો છતાં એ- રખત તેના મગજમાં ધુન આવે કે અચૂક કાર્ય કરવું છે એટલે તે ઉદ્યોગી બની જતો ત્યારે તેને વણી વખત, આખી રાત્રિ કામ કરતાં પરિશ્રમ પાત્રો નહિ યશસ્કાન્ત વિશે તેનો અભાવ ઉત્સાહથી ઉદ્યોગી બન્યો ઉત્સાહ આટલા માટે કે એક વિશ્વમાં મનભેદ ન હોય યશસ્કાન્તે સાહેબનું દુશ્વળતા પ્રયોગ રિરે પધાન એમતા સજ્જા યુ હતું કે, ' માટે ન ! જોનાર અધિકારી છે એટલે એમ નહિ કે સાબજનાર ગુનામ છે ! ' આમ આખા યશસ્કાન્ત યશસ્કાન્ત અને ચાપરાજીમાં કાંઈક અંદાજ અને સજ્જનતા

દેખાયા સદ્ગુણોએ આકર્ષણ અને આપરાજના મિત્ર જેવો એ જન્મો યશસ્કાન્તનુ ગૌર અને મુદ્દ વદન જોવા આપરાજના અનાનામાથી એ તૃપ્તાતુર નયનો વાગવાર ચૌર કાર્ય કરતાં આ પ્રતિ આપરાજનુ નક્ષ હવું તેની પીક તે તમ્ જ રહેતી અને ઉદાર મનુષ્ય થોડોક બેદરકાં હોય છે, શૌરમા કાંઈક નિશ્વાસની દૃષ્ટિ ગ્હે છે પરંતુ મનુષ્યની લાગણી અને તેનું સમગ્ર બધ સમજનાર યશસ્કાન્ત આ ચહેરા જોઈ સાન અર્થ પામ્યો અને બધનું ઉદાણુ જોઈ ધન્યો યશસ્કાન્તમા સદ્ગુણ સદા ઉત્તેજિત રહેવાથી તેનો સ્વભાવ યજ ગયો હતો યશસ્કાન્તે આ વાત આપરાજને ન કરી, નહિ કે શુભ રીતે તે આ નયનો જોવા આતુર હતો પણ તેને એમ લાગુ કે એ માધારણુ નિવેશનવાંત બહાર છે સૌથી સરવ રસ્તો એ જ રોખ્યો કે તેણે આપરાજને ત્યા જવાનું બધ કર્યું આ મિનાપર જગતમા ધણુ અનુમાનો બધામાં અને મૈત્રીનો તાર વુલ્યો નહિ પણ કાંઈક બેસૂર બોલ્યો તેનો પ્રતિધ્વનિ એથી પણ વધારે બેસૂર બોલ્યો અને એ વાતપર દુર્લભ આપનાર યશસ્કા ત સમજતો કે એ પાનુ હવે પોતાને ફરીનાર ફેરવવુ નહિ પડે આપરાજને એ વાતની શકા હતી નહિ પણ ડૉક્ટરે યશસ્કાન્ત પર તરવાર દટકતી જોઈ આ વાતને સહસ્રગણુ રસપમાં તેણે પોતાના બાઈ પામે રણુ કરી હતી અને તેના બાઈએ લખ્યુ હતું કે ' ફ્રીનીસ સાહેબ થોડા દિવસમા ત્યાં આપનાર છે ' કહેવાની જગ છે કે ડૉક્ટરને આ બળર આપનાર-યશસ્કાન્તનુ ધરકામ કરનારી એક બાઈ હતી તે આપરાજને ત્યા પણ જતી આવતી હતી

*

*

*

યશસ્કાન્તની કામ કરવાવાળી રાધા મારફતે ડૉક્ટરે, જે દિવસે સાહેબ ત્યા આવવાના હતા એવી ખેત્ર તેને મળી હતી તે દિવસે આ આપરાજના અનાનાની સ્ત્રી રાત્રે એકાન્તમા યશસ્કાન્તને મળે એની જોડણી કરાવી હતી ડૉક્ટર પોતાના પાસા ખેનતો હતો નિશુદ્ધ રોહથી બીજાએક આ સ્ત્રીહૃદય આ ઘટના અભિનદનીય માની રાસના ઉપકાર નીચે કમાવું હતું

*

*

*

અમીમ અધારથી જગત્ નકાચુ હતું અને જુરા આકાશમાં માત્ર તારા ઝગઝગતા હતા ગામમા હજુ ક્યાક ગીનનો રસ સજળાતો હતો અને વચ્ચે વચ્ચે કતરાવું બસવુ ગાંતિનો ભગ પર હવું યશસ્કાન્ત પોતાની ઔશીસમા બેઠો હતો તેની પીકદાર તરફ હતી દાર ખુલ્લું હતું પરંતુ પોતાના હમેશના રીવાજ મુજમ વાણુ દાર કામ કરવાવાળી રાધા બધ કરી મઠ રો એમ ધારીને પોતાના ખડમા નિશિ ન બેઠો હતો એકાએક, વીજળીના ચમકાગની માફ, તેના મગજમાં ધુન આવી, તે ખડમાં સ્વતત્ર હતો, એકલો હતો અને એકાલ મનુષ્યનું સમાજથી નિરાગુ જાનુ જીવન પ્રચિત કરે છે યશસ્કાન્તે પોતાની પાસે પડેલી એ- પેન બોની તેમાથી કેટલા- કાગળ કાઢ્યા અને તે સરમા બહુ સલાળથી પિટી પોતાની પ્રિય પત્નીની પત્ની કાગી ચ નગરનો તાજરિનાનો રાજ અત્યારે આમ સાધારણ મનુષ્યના જેની યેનજામા પડેલો નો અને એ નિર્ગો યેનજામાં તેણે ધજો સમય વ્યતીત કર્યો

એ જ સમય યતરકાન્તના ખાલી પડેલા હાર ખુલ્લુ નાથી આમળ દિનિસ હતો, તેની પાછળ, પોતાના યતનમાં ચિફળ થયેનો ડૉક્ટર અને સાથી છે ને' સૈન્યાનાનો ધમપિતા ચાપરાજી આ સમયે અત્યારે પોતાના ખડમા જોઈ કાર્મિક આશ્ચર્યચકિત બનેનો યતરકાન્ત દિનિસ તરફ ફરતો હતો, તેટલામાં અભિમાની અને દુઃખી છતાં, કાંઈ મહત્વને માન આપનાર અંગ્રેજ બુચ્ચો યતરકાન્તની સામે આવ્યો અને તોને પોતાના મને હાથથી સહય અભિનદન આપ્યું સર્વે તો નહિ પણ મહત્વ મપટ યતરકાન્ત કળી શકે. રાધા ડૉક્ટરને લા પશ્ચ કામ કરવા જતી અને સૈન્યાના પામે ક્યારેક જતી આ કમાનપર ડૉક્ટરે રાધા મારફતે ગૈયનાનાના નિશુદ્ર પ્રેમ કાલકે દ્વિનિ રાજપા નહોર કરવા, આ રચના કરી હતી તેમાં તે આદલે સુધી તે જાણે, પરંતુ યતરકાન્ત સવ મન પ જોઈ દિનિસ સાથે શુભ રીતે વાઝામાં ઉભા ઉભા ને ધૂજો, આ ત્યાર જ એને નાગડ કે મનુષ્ય આપુ સ્ત્રી જીવન એ જીવનનો અનિમ્ન હેતુ ૭ પરંતુ ડૉક્ટર ના નિર્ધાર આ જા જોટની અડાથી પડી તેટલી જ અડાથી ઉડી ગઈ અને યતરકાન્ત કલક રીતે શિષ્યની ચિન્તામાં એ પડ્યા દુઃખાળા બચાર રાજપ મનને વમદ દેશ નૈસાર દત્ત યુગારી નવકર લાઝા પ્રગતે હથી રહી હતી અને નધતા જતા નહીં. વાધિની મન મનુજાનના જેવી બચાર શાનિ ફેનાઈ રહી હતી ત્યારે અંગરના આ આદર્શ અધિકારીએ દિનિસની જગ્યાએ આવેના કનૈસ ભવને, પ્રગતી આ રિપીલિ યદાધરીતે સમજાવના યતન કર્યો કાળા મનુષ્યો આદરુ દુખ સહન ન કરી શકે એ સાહેબને પસદ ન પડ્યું એ જાનિ ડૉક્ટર ને તો તરત જ મળ્યો અને એ અમથા જોસથી યતરકાન્તની સામે ઉઘડ્યો ચાપરાજનું મન ખાડુ તો નહિ, પણ મિત્રતાના ઉત્સાહભર્યા ઉદ્દેશમાંથી નિવૃત્ત થયું હતું સૈન્યાના ઇશુએ ઝંખા સુડે હુપડા, અને ધરેધર દરતી હતી બચાર નામિયા પોતે અકતી મનુષ્યો બાવતી જા માતાનિનાના સતાનેને કાર્મિક મીડી નાત્રથી પોપના જગત્વાર ઉદની આખ ફેરવા નિકાસાઈ દર્શને કાર્મિક આશ્વાસન અને કૈવ આપવા તથા જવા કોઈ ન હોય લા મનુષ્યને પેગર રથાને પડોચાકવા હમેશા રૂઠી મગતી હતી એ જોઈમાં મીને ભગ પોતાર યશકાલ હતો અત્યારે આ બે પતિત હૃદયે આ લોકકરનાથુમાં રોકાના દતા, ત્યારે ડૉક્ટર મમળી ત્રમથુ શી ઉધરાવી, યતરકાન્તને તદ્દન નિમૂન કરવાની ચિન્તામાં પડે હતો દુર્જનતાથી સંભળન પુરષો જાહેરમાં આવે છે જોઈને દક્ષાસરનુ વ્યમન વચારે તુ કામમાં આજણુ હતો રસભાવનો મીડીયો હતો અને અધુરામાં શુકે દિ, ત્રમથુના પતિત શીન સમધી તેના વિચારો પ્રથમથી જ જુન લારેના દતા ડૉક્ટરના મીયા શમોયી તેણે મા પુ કે યતરકાન્ત એક દબી મનુષ્ય છે, લોક સચકત છતાં તેમને મદ આપી વડાની ભત્તીના કામમાં નિરચક દીલ કરવા માટે જવાબ દેશ તેમને મોખાવામાં આવે ડૉક્ટરની માન્યતા એવી હતી કે, એમસન, કાર્નાઈન, કેન્ટ અને હંગવ રાથી જે મમળ ગુમારી બેશ હોય તે સૌ નિરચક પશુઓ છે! દરમ જગત્થી કાર્મિક નધરે ઉત્કૃષ્ટ બાવનની વાના કરનારને તેણે હમેશા

મૂખ મળ્યા હતા. ત્હેનાં મન એમ પણ હતું. મહારામા કાર્મિક વધારે નકિત છે અને ડૉક્ટર છતાં નૃસીંગીતના મત્રો સમજી રાક્યા જેટલી સદ્ગત શુદ્ધિ છે એને ત્હેણે સમજી પડે, યત્કાન્ત પતુજીવનો મનુષ્ય છે એ લાગમગથી ચાલુદાર થવા પામ્યો છે વસ્તુતઃ ત્હેનામા અધિકારીના જેવા ગુણ નથી ગુણનું દિગ્વિસ્તર કાર્ય વિના માન ધોળી માંમડીના ગુણથી નિમાયના આ અધિકારીઓમા સહી કરવા જેવી જ અકસ્મત હોય છે, અને તેથી વાગ્યાર, સાહેબના સીરેસ્તદારની જગ્યાનો ૯૦ કે ૧૦૦ શ નો પગાર હેરિટાન્સના સમયમા જનનુ તેમ, હજારની ઉપજવાળા ગણાય છે યત્કાન્ત જવામ આપવા તૈયાર હતો સાહેબનો મુકામ મદનગરમાં થયો, અને સાહેબના જમણા હાથ ચણ પડેના ડૉક્ટરે, જ્યાર સાહેબ દ્રાક્ષાસનના આનંદમા નિરામળ્યા હતા ત્યારે યત્કાન્તને જોનાવના માણસ મોકલુ યત્કાન્ત સત્યને ધૈર્ય ધણુ હોય છે-પોતાના મુકામથી નીકળ્યો, અને જ્યાર એ અરણી રસ્તે પહોંચ્યો ત્યારે રોડમાનાને સાહેબના બગરા પામેથી જતી જોઈ વચ્ચેનાનુ મન ત્હેના આપત બલમા ગુથાયુ હતુ, અને સર્વદા ગરીબના કુપડ કુપડે રતનાર એ પવિત્ર બાના કાષ્ઠક પવિત્ર ઉદ્દેશથી આ દિશાએ નિકળી હુમે એમ માની આ વાનને મગજમાથી કાઢી નાખી યત્કાન્ત સાહેબ પાસે આ-યો ડૉક્ટર, તમા સીરેસ્તદાર અને ફોજદાર સાહેબ પામે ઉભા હતા સાહેબે તરત જ કંરડાગીમા પૂછ્યુ

“મી યત્કાન્ત ! યોગ્ય સમયે નિરર્થક દીન કરી, ત્હમે યત્કાન્ત કાર્યને હાનિ પહોંચાડી છે અહીના લોક ગરીબાધીના ડોળ કરી, આ મહદ્કાર્યમા પોતાનો હિસ્સો ભરવા માગતા નથી ત્હમે આ દિશા તરફ કાર્મિક વાત ક્યેઈ નથી તેમ કરતા પણ નથી, અને જે કાર્ય માટે, તમારાં કરતા વધારે યોગ્ય ડૉક્ટર જેવા માણસ નીમાયલ છે, તે લોક સુખાકારીના કાર્યમા પડી ગયા છે. હું દિલગીર છું કે તે કાર્યમા પણ ત્હમારો સહિયાર્ય છે એક યુવાન શ્રીમાટે આ ક્ષેત્ર ત્હમે પસંદ કર્યું છે” યત્કાન્તને મીન રહેતા ફોજદારે કહ્યો “પરનુ મનમાનની ઉત્કૃષ્ટ બાવનાથી કેળવાયલુ મગજ, નિરકુશ ઉચ્છ્રાવતા સહન કરવા એતૈયાર ન હતુ ત્હેણે ધીરજથી પણ કાલક નિશ્ચયા મક, સ્વરથી જરૂર આપ્યો

“સાહેબ ! મહાકર્મીય દુઃમથાય રીતે બન્યુ છું ને બજારીય અહિના લોક અસહાય છે ત્હન ગરીમ છે, અને આપને પ્રસન્ન કરવા, હું તેમને પૈસાદાર નહિ કરાવુ લોકસુખાકારીનું કાર્ય એ પણ મહારી જ હુજૂર છે એનો આલોપ, આપની હિંદુસસાર નિષેધી અચાનતા દર્શાવે છે”

“મૂર્ખ !” સાહેબ દ્રાક્ષાસનના તારમા ગાજી ઉઠ્યો ડૉક્ટરે કાષ્ઠક મદ્દ હસતા મહેરાથી એ મદને દિગ્વિસ્તર ક્યેઈ “શુ તે યુવાન સોના સસર્ગમા અનાન, એટલા માટે આ કાર્ય તમે નધા ઉપાડ્યુ ?” “આપની જૂન થાય છે” યત્કાન્ત ધીમેથી કહ્યુ

“આ એક જ વ્યક્તિ સર્વુ છે અધિકારી પણ એ છે અને કર્તવ્ય પણ એ જ સમજે છે અસિમાની મૂર્ખ !”

સાહેબ એથી વધારે બોલત તેટલામા યત્કાન્તનો જંબીર સ્વર સખળાયો, ત્હેના મહેરા પર સ્વમાન ભરી નિરાશાકાન દુ ખની વાગણી પ્રગળી આવી

ગુલામગિરીનો મગજ (સચિત વાર્તા) ૨-૨-૦૦ એન એમ ત્રપાઠી એન કપની, મુંબઈ.

“સાહેબ ! આપની સત્તા છે તેનો અથ એટલો જ કે, જ્યાંસુધી આપ એ સત્તાને પાન હો ત્યાં સુધી હું આજથી તદ્દમારી સત્તાની બહાર છું ”

“મહારા અધિકારની બહાર ! તું ?” એવ જુસ્સીપરથી કુલો, અને પીરતોન ધરી બોલ્યો, “ તુ તું મહારા અધિકારમાં નથી ?” એ જ સમયે બહારથી દારપર લુગ્ગામધ હલ્યો થયો ધણક દેવકને તે કબાડ ઉઘડી ગયું અને તે જ સમય એવની, ડોક્ટરની યશસ્કાન્તની, અને ફાજારની આખ, શૈનખાનાના હાથમાં ભરેલી પીતોનપગ પડી શૈનખાના, ધીમા અને અદિવખર્ચા પગનું પુરપુનું લૌચ દર્શાવનાર લુગ્ગાથી બેઠી ઉઠી

‘કેન ! કેન ! એવ ! તમે મહારા શીનપર હડહડોને લુગ્ગા અને નીચ આક્ષેપ કર્યો છે, હું યશસ્કાન્તને ચાહું છું તમે એને મુખે અભિય ર માન્યો છે એ સર્વનો જવાબ તમારે હમણા જ આપવાનો છે ડૉક્ટર ! આ રિપે તદ્દમાગ તું મત છે ?’ કેનના પીરતોન ખાલી હતી તને શરીર પ્રસ્વેદ છુટ્યો અને ડૉક્ટર એ ડગના પાગે હઠી, યશસ્કાન્ત પોતાની અને શૈનખાનાની વચ્ચે આવે તેમ ઉભો શૈનખાના નિશાન લેતા એક ડગનું પાછી હતી, તે જ અતે કેનના આર્તના સંભળાયો

“શૈનખાના ! એ માન પુરવને ન છાજતી ફાગી ઉન્મત્તતા હતી તમારી હિન્દુ સ્ત્રીઓ માટે અમને બહુ માન છે તદ્દમારા ધમમા અહિંસાનું માહાત્મ્ય બહુ છે તમે હિન્દુઓ સ્વભાવથી ધાર્મિક છો ”

“કેનલ,” શૈનખાનાએ કરગરીમા જવાબ આપ્યો, “એ તમારી વધિક વિદ્યા જવા દે ! હું તને છોડી દઉં છું અધિકારીને યોગ્ય વતન રાખ્યા વાદ રાખજો કે, જે મૃત્યુથી તું મૂળે છે, તે તમારે, મન સુંદર કંપના છે ! ”

કલ્પાય છે કે ત્યારપછી ડૉક્ટર રાજનીતિના સૂત્રો જોખનો ભૂલી ગયો, કેનલ એવ યશસ્કાન્ત સાથે સ્નેહથી વર્ત્યો અને પોતાની બાંધી કરાવવા યત્ન કરવા લાગ્યો

ગરીબોને છુપડે દ્રુપડ ધરનાર, ચંદનચરની દેવી, ખીજે દિનએ અદશ્ય થઇ ગઇ તેની રાહ, માતાવિતાનને ધણા સત્તાનોએ બેઠા કેટલાક ગામની લાગેળ સુધી સામા આવ્યા અને સૂર્યના નદ મતા કિરણમા ચળી જતી, ગોરજથી રિટાએધા, બીની આખે, નિગધાર અને નિગશ બની, મનાન વદને પાગ ધર ગયા યશસ્કાન્તનું હૃદય ધણુ ખિન્ન થયું શૈનખાનાને બહુ કંઈવાનું બાજે રહી ગયું હતું, તે ચંદનચરના વનોપવનમા તથા ધીમા વહેતા જંગની પાસે અને રાત ગમીર ઉભેના પર્વતોની ખીણમા ર્યો પોકાર કર્યો શૈનખાના ! શૈનખાના ! ”

નિજન વનમાથી અને ગમીર પર્વતમાથી તેના આદળની મૃજતા સ્વરો પ્રતિબ્ધિનિ આવ્યો—

“ શૈલખાના ! ”

વીસમી સદીનું ગુજરાતી.

લેખક—રા. ડાહ્યાભાઈ લક્ષ્મણ પટેલ.

“ સાગોપાગ સુરગ - યમ અગિ, મારો ત્રિસ ગુજરી
પાદે પાદ રસાળ બૂલણતી, યાઓ સાખ ઉરી,
જે ગિરાણી ગિરા ગણાય ગણતા ને સ્થાન એ દ્યોવર,
થાયે એક રહુ સખિજન થયા એ અસ પૂરો દરિ । ”

‘ મહાકવિ પ્રેમાનંદના નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલા ‘ શ્રીરોપ દિગ્ગજ સ્વયમભાષાધ્યાન ’ નાટકના અન્તભાગમાં જોવામાં આવતી ગુજરાતી ભાષાની રેક સંજ્ઞાના ઉપરની ઇંગ્લીશ પ્રકટે કરનારી, આ પંક્તિઓ વાંચનારને, અગાઉ તા. ૧૫/૩/૧૮ સાથે અમદાવાદની મુગલતા ગેરિફ ‘ સરકારી ગેઝેટ ’ માં પ્રકટે રેલી એક જાહેર મુગલતાની ગુજરાતી ભાષા વાંચના ખરેખર ક્ષોભ થયા વગર રહેશે નહિ. સરખાવી માટે અમદાવાદના ગુજરાતી તથા મરાઠી મન્ને બાબાનંદર સદિગ ૧૯૧૭ મરાઠામાં આ કુ કે મળી બાબાનંદર પાસે દોષદુષ્ટ છે પણ ગુજરાતી જેટલું તે દોષદુષ્ટ તેમ ગામળી નથી.

PROCLAMATION

BOMBAY TO WIT—By virtue of a Precept to me directed I hereby proclaim and give notice that the **FIRST SESSIONS** of 1917 of **OVER and TERMINER** and **GENERAL GAOL DELIVERY** will be holden before the High Court of Judicature at Bombay, at the Court House, on **THURSDAY**, the **TWENTY-FIFTH** day of **JANUARY** 1917 at 10.30 o'clock in the forenoon, for the trial of all Treasons Murders and other Felonies, Perjury, Trespasses and other Crimes, Misdemeanors and Offences, had done or committed within the Town and Island of Bombay, and the limits thereof, and the Factories subordinate thereto, and also to inquire hear and determine in the like manner all Treasons Murders Felonies Forgeries, Perjuries Crimes, Extortions, Misdemeanors Offences, Wrongs and Oppressions had, done or committed by any of His Majesty's British subjects in any of the Territories which now are subject to or dependent upon the Government of Bombay, or within any of the Dominions of the Native Princes of India in alliance with the said Government.

And also that at the same time and place will be holden a Session of Admiralty, for the trial of all Treasons Murders Piracies, Robberies Felonies, Misdemeanors, Offences and other Maritime Crimes whatsoever done or committed on the High Seas.

સ્તંભકુમ્ભા રૂ ૧-૦-૦ અંગ અંગ ૧૫/૩/૧૮ અન્ડ કપની, મુબાઈ.

And I hereby give notice to all persons bound to prosecute and give evidence at the above Sessions or in any way concerned therein, that they are to attend at the time and place abovementioned, and not to depart without leave of the Court

And I hereby give notice to all Justices of the Peace, Coroners, Escheators and also all Chief Constables and Bailiffs of the Town and Island of Bombay, and the limits thereof that they be then and there in their own persons, with their Rolls Records Indictments and other Remembrances to do those things which in their offices in that behalf appertain to be done—Dated this 8th day of January 1917

બહોરનામું

શ્રી (મુખમર્મ) મહને જે હોદ્દામ કીધો કે તેહની ખુશી પ્રમાણે અતરેથી દહેરો કર્ય તથા ખનર આપુય કે મુખના ગામ તથા ટાપુમાં તથા તેહની હુદમો તથા મુખ તાલુકાના અમેલકી કાઠીવાતા ઠેકાણાઓમાં જે જે મોહોટા દયા તથા ખૂન તથા ચોરી તથા ભુગ સપનના વાકો તથા તરશીરો તથા બીજા ગુનાહ તથા ભુગ કર્યો જે થયેના હાલ, અથવા કીવા હોએ તેહની છાપન કરવાને સાર તથા તે સાથે મુખ સરકારના અમત નીચેના તથા તામેનાં દરેક મુલકમો તથા હિંદુસ્થાનમાં નામની નામઓ, કે જે મુખ સરકાર સાથે મિત્રાચારી રાખે છે, તેઓનાં દરેક નામમાં, નામમાં તામની દરેક અમેલ પ્રમાણે જે જે મોહોટા દયા તથા ખૂન તથા ચોરી તથા તરશીરો તથા બીજા સપનના વાકો તથા સખતગીરી તથા ભુગ કર્યો તથા તુલકાન તથા ભુજમ કીધો હોય તે વીચે વજ અથવા વાને તથા તેહનો ન્યાય કરવાને બાબતુઓની મહીનાની તારીખ ૨૫ મી ને ગ્રહવાર ને પહેલાં પોહોત ૧૦-૩૦ કલાકને અમતે (૨૪-૩૦ દાઈમ) મુખની ભુગીચરના હાજોરમો, કે જે ઘેરમો કાટો ઘરાબેય તે ઘેરમો આબેર તથા દરમનર તથા મનમ જેલ પ્રિવિલીની સને ૧૯૧૬ ના વરસની ૧ લી સેશન બેસને

અને પ્રિવિલી કી એમ બહેર કર્ય કે મોહોટા મમ માં જે મોહોટા દયા તથા ખૂન તથા ચોરી, ચોરી તથા ભુગ તથા તરશીરો તથા ભુગ કર્યો તથા બીજા હા કીધો હોએ તેહનો ન્યાય છાપવાને વારને તે જ જગ્યાએ આમીત દી મેશન અટકે જે હરીઆવરદી આતાનાં ન્યાયની સખા બેસને

અને જે અતરેથી કુર્માતુય તથા હોદ્દામ કર્ય કે ઉપર કહેની મેશનમાં જે જે માણ મોએ દાઓ કરવો હોએ અથવા તેમાં દરેક રીતે ધપકો ગળતા હોએ, તેઓએ ઉપર કહેવા વખતે તથા જગામે હાજર થવું અને કોટની રખાવિના કોર્ટમાંથી જવું નહીં

મુખ રોટો તથા ટાપુ તથા નેની દહમાંના જરદીત ઓફ શ્રી પીસ, કોરોનર, એસ મીટર તથા મુખ કાનરદેવ તથા એબીર એ ગરવને નું બહેર કર્ય કે તે સરવેએ ખતો,

સાદરજન ૩ ૨-૧-૦૦ અને અમ બિપાલી અન્ડ કંપની મુખાઈ

ઈઆદી, કાગળપત્રો લાગીને તે વખતે ત્યાં હાજર વડુ તથા પોતપોતાના હુદાતુ કામ બંધે
૫૨ — તારીખ ૮ મી જાન્યુઆરી સને ૧૯૧૭

જાહીરનામા.

મુરદેન શહર, — મજલા દુહામ દિવાનરુન જાહીર કરિતો વ શહર દેતો કી, અપર
આગિ ટરમિનર આગિ જાનનજ જેઠ કિલેતરી ચાને સન ૧૯૧૭ વેં વહિલે સેશન મુરદેતીલ જુદી
વેટરાચે હાદ કોટાચે હવેતીત જાનેતરી મહિ-ચાપચા ૨૧ વચા તારિલેસ મુરદાતીં સકાલ્લચે ૧૦-
૨૦ વાપસાના (સ્ટાન્ડર્ડ ટાઇમ) ગ્રેજન, લૂન, ચોરી, રાખ્યા સહા, જોચ્યા સાકી વગેરે અન્યાય,
મિસદિમિનર આગિ અપરાધ જે મુરદે શહર વ ટાપૂવખ્યેં વ જાગ્યા સીમેમખ્યેં ત્યાચ્યા હદીતીલ
કર્માકટોરીમખ્યેં કેલે અસનીલ ત્યાચા ન્યાય કરણ્યાકરિતા વસતીલ તસેવેં સર્વે પ્રકારચે અન્યાય
જે કોળી રાજાચે ત્રિવિદ્યા પ્રજેનેં મુરદેચે ગ હનરાચે અમલાતીલ રાજ્યામખ્યેં અથવા ત્યા સરકારાચીં
સહયોગે રાહવારે દિદુભ્યાનાતીલ નેટી ર રાજાચા રાજ્યાત કેલે અસતીલ તે તપાસણ્યાકરિતા વસતીલ

આગણી સદહુ વેઢીં વ ઠિકાળીં મુદ્રામખ્યેં જે ગ્રેજન વ લૂન વ ચોરી વ ત્યા પ્રકારચે જુદે
અન્યાય કેલે અસતીલ ત્યાચા રાજાચા વરણ્યાકરિતા આઠમિયાન્ટીચે સેશન ભરે જાઈલ

આગિ જણસ સદહુ સેશનામખ્યેં ફિર્ગદ કરણે, સાકી દેળેં ભગલ્ય આદે અથવા કોળત્યાદિ
પ્રકારચા સંપદ અસેક ત્યા સર્વે લોકાલા જાહીર કરિતો કી સદહુ વેઢીં વ ઠિકાળીં ત્યાનીં હજીર
અથાવેં આગિ ધોં જે રહેશિગય જાઝ ને

મુરદે શહર વ ટાપૂ વ ત્યાચે દર્શતિ સરિદિવ આજ ચિ પીવ, કાચેનર વ દસચીટર વ મુલવ
કાર્ટેવલ આગિ વેલીફ વા સર્ગીસ જાહીર કરિતો કી ત્યા સર્ગીસી ચલે, ચાલી, કાગદપત્ર આજૂન,
તેમ ત્યા લેઢાં જાહીર અથાવેં વ આપઆપલે દુવાચેં કાજકરાવ — તારીખ ૮ મી જાનેતરી ૧૯૧૭.

THOMAS WILLIAM BIRKETT,

Sheriff of Bombay

જુજરાતી ભાષાની ટેમીમા તરી પ્રતિતરીં ધણે ફેરફાર થતો રહેા છે મુદ પારસી-
જુજરાતી જેનો આ ધણે જૂનો નમુનો તેમા પછ ધણે ફેરફાર થઇ ગયો છે મુખ્યતઃ
અરકારના ગેઢેઢમા ઢેઢાંથે વર્ગથી આની આ બાહેર ખખર પકડ થતી મારા જેવામાં
આવી છે જુજરાતી ભાષાનુ અભિમાન રાખનાર તેની સર્વે પ્રકારની સુન્દગતા માટે અભિયાન
રાખનાર જુજરાતી સાહિત્યના અભેસથેતુ આ બાહેરખખર તરફ ધ્યાન નથી દેરાયુ એ
આશ્ચર્યજનક છે

ફેટનાક લેઢો ભાષાની ઉત્કૃષ્ટતા પ્રત્યે ઉદાસીનતા બતાવતા દેખાય છે જુજરાતી
ભાષાની બેની, ને છી મોરે વિરે જુજરાતના અપ્રગટ્ય વિદ્વાને તરફથી આદિત્ય પ્રસિદ્ધ ગેવા

સનેહસુદા ૨ ૧-૮-૦ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

સમેનનોમાં થતી ચર્ચાનું તેઓ ઉપક્રમ કરે છે તેઓએ જાણુ જોઇએ કે જગતમાં મેક અથવા બે વસ્તુની જ જરૂર હોતી નથી જગતના વિજયના અવધાર માટે જગતના અનેક પ્રકારના વાજાની અને ઉત્કલ્પક આનંદના ઉપભોગ માટે અને વસ્તુઓની જરૂર રહે છે અને તેમાં ગસિક, મુન્દર અને વિસ્તારવતી જનવાનુ ભાષા થઇ એક છે સ્વભાષા સંગીતમાં સુન્દર અને વિસ્તારવતી, એક ધોગજી રાણી ગેહે તેને માટે દરેક મુધરે ના દેશની પ્રજા પ્રયાસ કરે છે અને ભાષાના માદિતગાર કહેવા માટે સર્વે ને ભાષાના ધોરણ સ્વીકારવા પડે છે

— / પારસીઓની માતૃભાષા ગુજરાતી છે પારસીઓએ ગુજરાતી માદિત્યની અનેક શાખાઓની ખીનવણી કરવાને સારો પ્રયાસ કર્યો છે તે માટે તેઓને અભિનંદન થો છે પણ ગુજરાતી સાહિત્યના આગેવાન પારસી લેખકોએ ગુજરાતી ભાષાની સરમાય ગંતી સ્વીકારવા તૃપ્તિ બતાવી છે અને તેઓ બતાવે છે તેવો આમાનંદ સ્વીકાર તેમના સર લેખકો તરફથી થયો છે તેઓએ એટલું જ નહિ પણ ગુજરાતી ભાષા રાજાઓમાં લીખવા તૃપ્તિ ઉપેક્ષા દૂર કરી, વધારે નહિ તો શાસોપયોગી વાચનમાનામાં પ્રખટ થતી ગુજરાતી ભાષા બોનવા તથા લખવાને પણ તેમજો પ્રયાસ કરવો જોઇએ

કેળવણી માત્ર અરકારના દાથમાં છે સર્વ ગુજરાતી નાગરોને ક્યા પ્રકારની ગુજરાતી ભાષા સ્વીકારવી તે તેમને માથે લખી છે તે તેમજો નયા ગુજરાતી ભાષાનું અભિમન ધરાવનાર વિદ્વાનોએ જરાં આવૃ ભાષા જણાય તથા દૂર કરારી ગુજરાતી ભાષાને સર્વોચ્ચ સ્તર સર્વ રીતે વિકસિત, કંપવાને પ્રયાસ કરવો જોઇએ

આ નિપયની ચર્ચા સાથે સમય ધરાવનાર એક વાત ગ્હી જન છે નડોનાની રાજ ભાષા ગુજરાતી છે કાર્દોમાં પણ તે જ ભાષા રૂપાય છે તેના મધ્ય તથા કાર્દનું કામકાજ ગુજરાતી ભાષામાં પ્રચલિત હોવાથી ગુજરાતી ભાષાના સર્વ કાર્દોમાં થયે ઉપયોગી વધારો થયો છે નરા નરા અગ્રેષ્ઠ શબ્દો માટે નરા નરા અનેક ગુજરાતી શબ્દો પણ ખાસ પરિશ્રમથી લોકોમાં યોગ્ય પ્રમાણે પ્રચલિત થાય તેવી રીતે યોજનામાં આ છે સ્થિતિ સર કાર્દો આની જ લાગણી પ્રજાની ભાષા તરફ પ્રખટ કરી જોઇએ અને સભાષા તરફની કોઇ પણ ખાણુની ઉપેક્ષા મત્યે કોઇ પણ પ્રજાને ગુ મો અને ઉદ્ગમ થાય તેમ સરકારને પણ થયું જોઇએ

પયાસ વર પહેનાનું જૂનુ પાઠગી ગુજરાતી ને હાન પારસીમાં પોતે પણ અપ વાહરે લખે તેનું ગુજરાતી સરકાર ના એક પત્રમાં ("સ કાગી જેઝે") માં પ્રકટ થાય છે તે તરફ ધ્યાન ખચાર્તા સરકારને પણ બે થયા વગર રહેશે નહિ ગુજરાતી ભાષાની આ પ્રકારની તથા ખીછ શોખનન મિતિ સુધારવા સરકાર તથા પ્રજાના અગ્રેસરો નરા આપશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે દોનનનિના કાર્દક્રમમાં સુર અને સુદન-ભાષા સાહિત્યન કોઇ રીતે ઓછું મદત્ય નથી

અવસાનનોંધ

સેખા: —રા. ચન્દ્રશંકર જમલરા કુરે પડ્યા, બી એ, એતએલ બી

9.

લોખાન્ય જલ મગાધર તિસક

રવિવાર, તા. ૧૮૧૬૨૦ ની નિધિ આસ્તથર્વના અર્વાચીન મિતિહાસમાં સ્થાપકશ્રી
 લખાણશ્રી રહેશે, કારણ કે અર્વાચીન વારતવર્ણના લોકોને પોતાના જન્મસિદ્ધ રાજાશ્રી
 હોને માટે જન્મ જન્મે નીચરે જડના જડના શીખરનાર એક મહાબલિત ને
 નિધિએ આવી ગઈ ને મહાબલિત તે જીવું કાન નહિ પરંતુ લોકમાન્ય
 ધ્યાન ગાંધીવર નિનક આ મહા રક્તિના બલિતવત્તુ અથવા રહેના મહાકર્મ
 પૂરેપૂરે સ્વયં આજેજાનુ અથવા તે વ્યાપારી મૂલ્ય આજુ તે માટે આ નથી
 રથાત કે નથી પ્રમય અત્યારે તે આસ્તથર્વનો અપાન એવો જોઈ અનિનિત છે કે તે
 બલિતના અવસાને ઉત્પન્ન કરે. અમલ જોઈ જ રહેનો પ્રધન જાન હોઈ હોઈ વારતવર્ણના
 કુતરા મોકાએ તે મહા વલિતની કર ' નોકમન ' નો એનામ આપીને જ મતાવી દત્તી
 એમ ન હતું હોમના જનમ દ મિયલ નોકાએ નો જતારે જતારે પ્રમયો આપ્યા તારે ત્યારે
 " નિનક મતાસજ " માટે પોતાના માન મનાવનામાં પુનતા રાખી જ દત્તી આ હતાયે
 જે માન હોમના મુલ્યપ્રમયે હોકાએ જાતા-નુ તે તો " નક હવ " હતું એમ મને
 રવીકારવ પડશે

આરે કહેવું જોઈએ કે લોકમાન્યની સંબંધનીતિ આરે મર્યાદા માન્ય નહોતી અને એક આરક તથા સક્રિય સ્વચાલનવાદી દોષા ઊભા ઢૂંલેખને આર નેતા તરીકે સ્વીકારતો નહોતો। અને છતાં લેખના જીવન દરમિયાન લેખની નિરૂપા આરે, લેખની દેશપ્રિયતા આરે, લેખની આહોશી આરે, લેખના આરિય આરે અને એ સવ કળા એ વખારે લેખની મહાકુરી આરે મળે અતિશય માન હવુ જે સાયથી લેખને બ્રિટિશ સરકારને જીની સમય સરકારના અધિકારીઓ સહમે દાકર ઝીની દલી અને દીકે નમ્યુ આપ્યુ ન હવુ ને સૌપતે સરન-તો જેટલું પૂનમ તેટલું પૂજ્ય જોઈએ-ખુદ કીને પરાધીનતા ભાગવતા અને યુનામગીનીને વહાદારી માનતા દેશમા તે નિવડ અદારીજના સરને દળારોવાર નમસ્કાર હો જે સરવ સમારો સમક્ષ પથ નમ્યુ આપે તેવુ જોતુ વચોના જીવન દરમિયાન આરે આ'ભાવ દલો-લેખના રિયે જે વાયેતુ ને ઉપરથી, જે સાબજેતુ તે જોરથી અને પા'જીના વખનમા ચોડા પથા પ્રમદા પ્રવિગર ઉપરદા પ્રે વને લેખના અવસાને એક મ્હોટામા મ્હોની સમીવ આપતિ માનનાર મનિા ઢૂં એક જુ તં નુ મનસાન હિન્ના ગપ્ટુજીન આરે કોઈ પથ પ્રમગે એક ગળીર આરિતઃ એ જી ન-કાગ કી ૨૧ લેખના જેની મહા મનને આરે દર્શનના લાગણી રિન

તેમ જ રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિથી એ ગજગર જતા માત્ર મુશ્કેલી જ નહિ, માત્ર મુનાઈ ધનાઢાએ જ નહિ, પરંતુ મુશ્કેલી બાબતને એક પ્રતિભાષાની વિચારણાથી, વ્યવહારિક અન્વેષણકાર, સાહસિક ઉદ્યોગયોગ્ય અર્થગ્રાહકોમિત નિશ્ચયશક્તિ અને ઉત્સાહમય સમાજસેવક શ્રમાના છે. આ ગજગર એક આશ્ચર્યમયક પુરુષ હતા. તેમનું દૃષ્ટ, તેમનું મગજ અને તેમનું શરીર એ ત્રણે અસાધ્યતા-વિન્નર પ્રગતિમયતામાં એક બીજાની અવિરત રૂપરૂપી થઈ જતા હોવા બેઠકે એ ગજગર એકને નહિ ફક્તની નીચત કે નહિ ફક્તને વિચારે. તેમનું જીવન એટલી બધી વિવિધ વિશાળતા જોવાઈ જાય હતું અને દરેક વિશાળતા તેમને એક અગત્યનું કાર્ય કરી જતા યુ છે કે તેમના રક્તિરની અનેકોલીતા માટે સરિશ્રમ માત્ર થયા વિના ન રહે જેમને પ્રત્યક્ષ પરિણામે જ સોળ આપી શકે છે અને જેમને સ્થૂળ સાબિતીઓની જ જરૂર રહે છે તેમને માટે સહેલા માત્ર ઉદ્યોગ આશ્રયક છે વિદ્યાનના પ્રદેશમાં સામાન્ય અને રમાયનના અના પ્રદેશમાં વિશેષ તેઓ એક પ્રતિભાષાની વ્યક્તિ તરીકે સ્વીકારાતા વ્યવહારમાં ઉપયોગમાં આવે તેમાં પ્રયોગોથી સર્વોચ્ચ સ્તરના એવા શુદ્ધ સાંયેતુ અન્વેષણક તેમના માટે એ તેમને વિષય નહોતો, પરંતુ મુશ્કેલી અને એક સ્વીકૃત નિયમોનો અપૂર્વ પ્રયોગ એવી રીતે કરે કે જે વ્યવહારિક ઉપયોગિતાઓ હોય એમાં એમની પ્રતિભા જણાઈ આવતી ચાલી. પુનઃ મદ્દ કરનાર તરીકે જે ખ્યાતિ આ ગજગર મેળવી શકતા હતા તે એ પ્રતિભાષા જ મેળવી છે તરીકે તથા અનેક મહા રોગોના સર્વજ્ઞો બની જાય અને ઉદ્યોગો સંગોના ગોપનાર તરીકે તેઓ જે પ્રતિભા પ્રાપ્ત કરી શક્યા હતા તે એ પ્રતિભાષા થી મુજબ જ છે. "અન્વેષણ" વગેરે હોઈ ઉપર તેમનાં આપણે બહારમાં માત્ર છે અને મનમાં મનમાં જ છે. મુખ્યમાં જ અથવા હશે તેમના માત્ર તે ગજગરમાં યોગ્યતાની પ્રતિભા જ છે, જે વિચારના અને રમાયન શાસ્ત્રના શિલ્પજ્ઞને તેમણે આપેલું હતું. તેઓ જ છે વિદ્યાનના અભ્યાસને મુનિવસિટીમાં યોગ્ય સ્થાન અપાવના તેમને જેમાં તેમાં પ્રમાણ કર્યા નથી, એટલું જ નહિ, પરંતુ વિદ્યાનના નો વિશેષ રમાયનશાસ્ત્રને અભ્યાસ પદ્ધતિ મુખ્ય અને સર્વોચ્ચ અને તે માટે પોતે પોતે જ એક પ્રયોગશાળા (Laboratory), શ્રાવ્યમાં સ્થાપનાનું સાદસ તેમને એક હતા નામનાર અને કે જેમાં તે કે સરકારની મદદ સિવાય ગજગર પ્રયોગશાળા સ્થાપના મદદ તેમાં ગજગર જેવા ઉત્સાહમય અને જ્ઞાનશાસ્ત્રની દેગમન જ કરી શકે એવા માત્રના પ્રયોગમાં સામાન્ય અને રમાયન શાસ્ત્રના પ્રદેશમાં વિશેષ એ ગજગરની પ્રેરણા જેવી તેવી નથી ઉદ્યોગોજ્ઞ તરીકે વડોદરામાં સ્થપાયેલા 'Alcemic Works' તેમની શકેતાની માનવી આપે છે પરંતુ ઉદ્યોગોના પ્રદેશમાં તેમની પરાક્ષ સેવામાં થી કે નહિ રાત્રી "કનાબુલ" એ તેમની કમળતા અને યોગ્યતાસંગિતનું પરિણામ છે તેમની 'પ્રયોગશાળા' એ જેમ તેમની પુખ્ત ઉદ્યોગનું મનાઈ છે તેમ "કનાબુલ" એ તેમની પ્રવાસશાળા મદકાર છે અન્ય કનાઓ અને ઉદ્યોગોનાં જાપન હોઈ તે પછી તે પછી વિન-કેડે જે રમણ કામમાં દેગનારના કારીરે પૂર પાડ્યા માટે કનાબુલ પ્રગતિ કરી રહે, માત્ર એ ગજગરને પ્રાપ્તવ્યે-

ધર્તે છે સિદ્ધાન્તના પ્રદેશમાં પણ તદ્દમો રિસ્મો પાન જેને એવો કે તેઓ અને એક અધ્યાપક હતા અને તેમનું શિષ્ય શ્રી તો સદૃશ હતું કે તેમના શિષ્યો યુનિવર્સિટીમાં ઉચે નમરે પસાર થતા છે એવું જ નહિ પરંતુ તદ્દમો આંતરિક જીવનની મુશ્કેલીઓમાંથી એ પ્રેરણાશક્તિ એ શિક્ષકોને જેવો તેવો શુભ નથી અને એ મુશ્કેલીમાં ગજગરની બરાબરી કરી શકે એવા અધ્યાપકો રિસન હશે અને મદન અધ્યાપક દ્વારા ઉપાત્ત તેઓ યુનિવર્સિટીના કામમાં ચાલે રામજી દિલ્લે ગઈ હતા મુકુરના કામમાં, રાનિવારિયમના કામમાં એમ જીવનની સમ્પાદનામાં માર્ગમાં પ્રવેશનાર રેલવેમાં મોં મળે તેના તે સર્વ સમ્પાદનામાં તેમને જેની તેની આજ્ઞા નથી યુનિવર્સિટી ખેતન 'અમરની' તેમની જીવનની શિક્ષણમાં તૈયારી થેવાના સારૂ છે એટલું જાણે ગમ ન હોય તેમ સમાજસેવાના અને આંતરિકના પ્રદેશમાં પણ તદ્દમો સમીન દિગ્ગમે વ્યાપેનો છે 'સેવા સન્ન'ની સ્થાપનામાં અને તેના શરૂઆતની રાખીમાં પ્રો. ગજગરે ઘણો હિંમો આપ્યો હતો શુભશક્તિ દિલ્લે આમ જ તથા રાનિવારિયમને પણ તેમના તદ્દમથી જેવું તેવું ઉત્તેજન મળેતું હતું સંક્ષેપમાં, પ્રો. ગજગરની મરનાના યુનિવર્સિટી સંસ્થાનમાં મોજુદ છે પરંતુ આ રિખરજનક રિવિરન સામે મુકેલા તે મરના રાનિવાર મનોરાજ્યો પાસે કોઈ રિસામમાં નથી ખરૂં કે પ્રો. ગજગર એક સમય મરોજક અને કાયદાર્થી હતા, માત્ર વિચારનાર અને મેનનાર જ નહિ પરંતુ કામ કરી પનારાર હતા, પરંતુ જેઓ ખુદાર દેખાતા નહિ પરંતુ અંદર રહતા 'ગજગર' ના રેલવેમાં આ રા હશે તેઓ જાણે છે કે તેઓ જમરજરત હતાઓના મરના નરજી અને મેમરની—*Dreamer and Visionary*—હતા અને ગજગર માં જો માર્ગમાં મરનાના ભાવ રાસાથી—*Idealist*—હતા તેમની રાતો સાધરણ માટે તો હજી પહેલાં ગામ જ ગામે અને અનેક વ્યવહારિક મનુષ્યો તેઓ માત્ર રાખીમાં નહિ જ રેખવા હોય તો તેમના નવાઈ પામવા જેવું નથી અમેજમાં જેમને '*Man of ideas*—મોટા મોટા વિચારો કરનારા' કહેવામાં આવે છે તે પ્રમાણે તેઓ હતા તેમની રાતથીત એટલે ઉત્સાહનો ઝંરો રિચારો અને રાખેનો જરૂરી હોયો ધોધ, ધડાકા અને શૂઝા, સપાટા અને ઝાઝા એમાં નહિ કામ નહિ કે નહિ કંઈ મોજુ ગજગરની મુનાકાત એટલે ગજગરની રિવિરનની પાના—મળી જ હોને ઉમે ની જનારી અને મેરી જ આરેખપ્રદ જેવા તેવા હકથો તે મળે તે તો ન એ રાનો મીની રો કે ન જરૂરી થકે તેમના શુભો થે ગજગરને તેમના રો થે ગજગર તેમના ના થે મોટાને તેમના તોગ થે મોટા, તેમની સિદ્ધિઓ થે જમરજરત તે તેમની રિવિરનમાં થે જમરજરત એ તો ગજગરના જમરજર હોય એ અજમ મહા યજિનના રિવાર રિના ધનકારા મરના પજા છે, એ અદ્ભુત મગ જના ધમધમારી રાખવા ધડાકા સરના છે, મરના રિવિરન એમનેર ઉદ્ગારો કાઢવા કરતુ મુખ મર્યાપુ છે પ્રભુને પણ પજગર પ્રજા પૂટે એની એ મહા યજિનએ જીવતા તો કાશ્વની માતિ જાણી નથી, અજગર રિના નથી રહેવાતુ કે ઉત્સાહનો અને જાનનામયતાની મુતિરેષ એ મહા યજિનને એ મહા રાતિ મગો જે સાચા લોખંડેકોનો ખાસ હક છે

સરયૂનાલા.

લેખક - રા. મણીલાલ રત્નદાસવાસી મજમુદાર.

(જુન માસના અંકથી અનુસંધાન)

૫.

નવા આગ-તુકનો પહેરવેન માહો હતો. ભમમમમમમ દનો હાથની આગળી ઉપર હીરાની વિટી ચળક ચળક ચળી હતી અને જોનારની આગ તે તરફ સહજ ખેંચાતી હતી સાથેકોઈ સેવક નહોતો તેથી હાપુ હતું તે કોઈ કમી રાકતું નહીં અને એ જ્યારે જોળખાણ આપશે એમ ગોકરેનો લાગ્યું-પણ તહિં તેમ ક્યું હી

કારભારી કોણ છે એ ખચર કાઢ્યા પછી જોણે તોને એક કામળ આપ્યો અને 'મૈયા' કને સર્જન પ્રત્યુત્તર વાવરા કહ્યું

" મૈયા હજી બહુ નહાળા છે અને તેથી દરમાન ક્યું છે કે અનપયા માણસે આપેલા કામળ ચહેલાં વાચી જોરા વચર મ્હારી તરફ ને કનરા નહીં " કારભારીએ કહ્યું

" જો આરે દરમારે વાચવો હોય તો વાચી જુવો "

કારભારીએ પને વાચવા માંડ્યો —

" દહાની મહેન,

પુરપોતે તહેને નિયમ તરીકે મગતાં નથી, પણ આમો એક અપવાદરૂપ મળ્યો, જે પરિણામ આવે તે જણાવને —

લી કુળખાના "

દીનાનાપ બાણની પુત્રીની સહી જોડેકાંએ વાધો દડો હતો પને અદર મોકલાવ્યો એક સેવિકાએ પુરપો જરો દેખા પો એની સામે કોં એ ગયું નહીં મ્હોટા શાયુગારેલા ખડમા સેવિકા એને સર્જન અને લાં બેનરાને કહ્યું બદરના ખડમા એક પુરપને આમ પહેલી જ વાર લાનગમા આ પો દુનો એક જાણી સરયૂનાલને તેડવા મર્ડ અને ખીજ પડતા પોખળથી આગ-તુકો ધારી ધારીને જોરા મડી

એના દેહનો વચે મોટો હતો એનો મટ હિંચો જો વાધો મજમૂલ હતો હિંચો વિદ્યામ કપાળ ઉપર રેસમ જોરા વાગના ચુગળા ક્ષી ત્હોતો એની આંખ તેજશરી અને ચકોર હતી નાક અણીચાણુઓ ધારીતું હતું હોક પાનગા હજા મરદન લાની જના કરાવ દાર હતી આણુ સર્ગર કપડાથી દકારણુ હતું રૂપ એકના દાજ જણાતા હતા, આગળીઓ મુન્દર હતી અને તે ઉપર મ્હોટા હીરાની રીંગ મગમગની હતી

સરયૂનાના ખડમા આની જો મધા સેવિકાને મ્હાર જરા ક્યું એ આવી તે વખતે જાણે ઉગતા સૂર્યની ત્રણાથી જો મગમાદ ચરો જો એના હાથ વાળ પણ એ સૌન્દર્ય તેજના અખારમ વધારે દીધા

કોઈ પુરુષ આને મળવા જાય અને પોતે ત્યાં જો મહેલો હોય તો પહેલાં વાત એવે
જ મારૂં મૂવી થતે છે પણ આ આમન્ટુક તો કશુંયે ખોલ્યાઆલ્યા તર પૂતળા જેવો ઉભો રહ્યો

‘ મને આમ ખાનગી રીતે મળવાનો હેતુ શો છે ? હું એક ઓળખ છું અને કુળનાતાની
ખાનસ બનામણથી જ ત્હમને અહીં આવવા દીધા છે—’ સરમ સહેજ મોકાયાઈને બોલી

આમન્ટુક મોંપો — ‘ મહે મહારી મેજે જ ત્હમને મળવાનું માગી લીધું છે એમ કહે
તો ને તરાતરા નથી ’

‘ ના, ના પા. મને કઈ વખત નથી-સાથી આ—મને તાજે છ કાલમને એવું
કામજી ખમર કહે ’ સમૂ માનસજ થઈ બોલી

આમન્ટુક એક જુનું વર્તમાનપત્ર કહાડ્યું અને સરખૂનાનાં ખતાવ્યું એ એને ઉપર
ઉપરથી જેઈ મધ એમાં દીનાનાથ બાણની સહીચાળી જાહેરખબર હતી સરખૂ મુલાસદ
જેથી દજી ઉભી હતી ત્હને સહજ રૂપ થયો રહાથી દેર જેવી આમન્ટુકની દેહગટા જેઈ
સરખૂના મનમાં થયું — ‘ આ જ પેના મહારા સચિબૂજી કે ? ’ અને રહેવાયું નહીં તે બોલી
ઉઠી — ‘ ત્હમણે જ નામ સચિબૂજી બાણ ? ’ ‘ ના ’ આ મત્યુતરથી આઘાત થયો હોય
એમ સરખૂ ધીમે રહી મેથી મઈ અને જાણે હૃદયના ચૂરા થતા હોય એમ અનુભવવા લાગી

‘ ના, ના, જો મહારે નામ સચિબૂજી હોય તો દીનાનાથ બાણ એ જાહેરખબર કહાડત
જ નહીં કાગળ કે એ મહેને ઓળખતા હતા પણ એ ઉપર નજર પડનાથી મહે મહારી પાસે
તેની એક નકલ રાખી મકી ’

‘ ત્હમને કરો એ જાહેરખબર જોડે સમજ નહોતો ત્યારે આમ એને સમઠી રાખવાનું શું
મર્યાદન હતું ? સરખૂએ પૂછ્યું

‘ અમર્યાદે જ કુટુંબની ખાતર ત્યાં દસ વર્ષથી નું બધું જવું થયુંન કઈ છું અને
તેથી ભોકેલી કડક નજર બહાર રહેવાય એટલા સારું હું પરેશી જેવો ફરું છું અને સચિ-
બૂજીના નામથી ઓળખાઉં છું કેમ ત્હમે કંઈ વિચારમાં પડી ત્યાં હો એમ દેખાય છે ? ’

સરખૂના હદરમાં ફરીથી ઝાખી ઝાખી આશાનો સમાર થયો આમન્ટુકે બોલવા માડ્યું
સચિબૂજીના નામવાળું ખીજી કોઈ તેમ એમ મહારી જાણમાં નથી પણ એમ ધારીને
કે કોઈ મહારી નપાત્ર તો નહીં કગાડું હોય-અને એમ તે કાલ્ય હોવાનું હતું છતાં એ એ
અસમરિત ન બાગ્યું તેથી મહેને થયું કે આ જાહેરખબર હું રાખી મૂકું પરંતુ એના જવામમાં
દીનાનાથ બાણને મળના સાથે મહારામાં નોંધવે તેની શ્રુતિ નહોતી ”

“ પતી ? ”

દીનાનાથ બાણના પુત્રાએ એમના આદરિત ઉપર મહેને પોતાને ત્યાં બોલા યો હતો પણ
કે નાક કામ હોવાથી મહારી તે નખતે ત્યાં જઈ શકાયું નહીં પછી એક દિવસ હું એમને ત્યાં મળના
થયો આ રાતેવાતમાં મહેને પેલી જાહેરખબર સાબરી આવી અને એ જાહેરખબર કાઢવાનો જો
હેતુ હતો તે બાણના રીઝ પુત્રને પૂછ્યું એણે કશું કે તે સરખૂઆલાના કહેવાથી ઉપાવી હતી—

પણ એક મનુષ્યાને આગળનો હતો એ તો એક ન્દાની મળી છોડી હતી હજુ પૂરે પેને ભરી નહોતી નહીં પાતે બૂખી જતા એજે એક મનુષ્યાની, અને તે મૂચી પોતાની માતા માટે ખાદ્ય આપના ઠેર આગામી અને મૂચનથી રાખાદમાં—” એ એકલમ રાત કરતા અટકી પેલા રાત્રી મહોમાં લા અને આપના આ મનુષ્યાના સરખાનાને પણ ગાંધી જાતે કિન્દા આમુની પળખાની કહેવરાવી આમુ દાન નાખી મજા થઈ તે બેસી— ‘જરા ઘાને એ મરીમ ને ની રાત અમરથી આપણે શુ કામ મીઠા-રદમરી જ વાન કહોને-’

જાતો મ રાગેા તેમ એમ આમ-તુક મચાણે બેઠો—” સરખાના ક જેની હતી હતી—” એ તો દેરના જરી રેખાની હતી અહો કેરી તેની મરવતા! રામ્હેની તેની રી મી રા! જલો અમનભરી અપસગ! ન્દાના માનક જેની મ્દીની મ્દીની એ બોલતી, પણ ‘શુ અપદુ જો મધુર! અનભગમા ની એનુ રે માલમ્યુ નથી

મશિમ્યુપણ રવે અને મશિમરગ કહેના ગા-દવાના મૂક પ્ર નો ઉદ્દેશના મધે—” આજે માળ જાણે નાથી એના મ રવર મ્દરી આમુ છુ એ ઠોકરીને મેં જોયે ૧૫ તો નાક થે થયા પણ હજુ એ રવ નાભજીકાના નો ક આજે-આજે રવ સાભળી જાણે ન્દને સરખાના રરી સાભળી આવે છે, શુ એ જ મનુષ્યાના તેમ—” ના ના હજુ મુખ કે પેની મિચારી મરી મીમા કચરાતી ઠોકરી, અને આડબમા દાવની સુ રીને દુએ માનવા મથુ છુ સરખાનાની મખનના ન્દાગથી અધારામા મરામર નેમ સકાર્જનરી, અને તેથી અમર નથી કે એ તો મનુ હતી કે કલ્પી-પણ એ જેની હો, હોરી ને પગલુ દલ્લે એ આજે અદી હોપુ તે મોદ-જ નાજે

મશિમ્યુપણ મુખમાથી દપલતી અમીરાગ પી પી સરખાના તો ધરાઈ જ નહીં એ મનમા બોલી—” મરીમ સરખાના માટે જે રામ્હે એ વાપરે છે તે તો મ્દને જ વાગુ પડે કે! આ આ રવ પડી મરમમાથી ઉતરી ક્યા રે મરુપો મોદ પનાના આપ્યા હને ? શુ મ્દાગ મેદના મ્દના સાચા પના ? મ્દારી દવા પી પૂ. નાખરે એમણે મ્દીદારી ? મ્દા હુદર એ ઉદેની મક્યા ? અથવા તો આરા ઉડા અનગમા ઉતરતી પ્રેમની આરતીઓ એ કપાથી તુમ નક્યા ?” સરખની આખ આમગ અસખર વિચાર તરવરા માલ્યા

અને જાણે ગીટ માદી નેયુ અને એવુ બીજુ કાર્ક હને કે નહીં તે મુખ થક વિચારના નાગના અમ્દાયા ન તમા જાતે પૂર્વના જૂના મેદની ભરતી આરિ

‘હાં હા અત્રાગ ની તો હમે પેની મરીમ છોડીની રાત ક્યા કરી પણ અન તદમાર મ્દો મળના માનના કારણુ શુ છેતે તો હમે મ્દને કહ્યુ થે નહી—” આસ ખાગી ખમી મ્દો ઉપન નાચ વાની મરુ બોલી

હવની જમર પાળ તોડી મમમમતી રોહની દામગી મેગ્ગેર મ્દેના કુરે ત્યાર આમને આમ રાત તે ક્યા મુધી નજે ? સરખને શુ બોલવુ તે નજ થ નહીં પોતાના રામ્હેની તોમકાઈ પોતાને ખૂચના લાગી અને મનમા ઘલથે પરતાઈ

ઈન્ડા ના ઇતિહાસ ૨ ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન ક પની મુદ્રા

શશિભૂષણે જવાબ દીધો — “ મહે ત્હમને કહ્યું છે કે એ સરયુખાલાને હું ઓળખતો હતો. મહે એની છાત્રી આખા આગળ આવી સરખાવી બોધ, અને અધારી રાતમાં આગી-આના તેજ જેવું હૃદયના ઉદાહરણમાં આશાનું કિરણ ફટકું—મહેને થયું આ સરયુ વખતે આગળ ઉપર મ્હારી સરયુ થાય ! ”

“ ત્હમ્હારી સરયુ ? ” સરયુના મુખમાંથી ઉદ્ધાર નિકળી ગયો.

“ હા, મ્હારી સરયુ મહે એને એક વખત—તે રાતે જ બોધ અને એ વાતને આજ આઠ વર્ષ વહી ગયા, પણ હજી સ્મરણ તાજુ જ છે એ મ્હારી સરયુનાં છે ”

“ ભલે થાવ એ ત્હમ્હારી સરયુ ! ” વચમાં સરયુએ ટાપશી પૂરી.

શશિભૂષણે બાળ બોનવા માંડ્યું — “ એવી દૂર દૂરની આશામાં મહે દીનાનાથ બાજુના મ્હોટા પુત્રને સરયુખાલાના સબધી પૂછ્યું પણ એ સબધી બધું કહેવાનું ભલે એવું મન ન હોય એમ મહેને લાગ્યું ફક્ત એણે એટલું જ કહ્યું કે એ અમારા એક સ્નેહીની છોકરી છે મહે મે એને વધારે પૂછ્યું નહીં પરંતુ શશિભૂષણની તપાસ કરવાનું સરયુખાલાને શુ પ્રયોજન હશે એટલું મહે પૂછ્યું મહે કહ્યું, અપ હોય તો હું એ બાળતમા કે ખમર આપી શકું એમ છું, પણ એણે કહ્યું—“સરયુખાલા શા માટે શશિભૂષણની બાળ કરાવે છે ત્હેની મહેને ખબર નહીં મ્હારા પિતાને એ વાતની નહીં ખમર હતી, અને વખતે કુળખાનાને પણ એ ખમર હશે ” મહે જ્યારે કંઈ પણ બાતમાં આપવાનું કહ્યું ત્યારે એણે બહેનને પૂછી બેવાનું કહ્યું બહાર જઈ, મહે પેરો ત્હમને પત્ર આપ્યો તે પત્ર હાથમાં લઈ એ પાછો આ યો અને કહ્યું—કે જ બહેનને કંઈ વધારે માહિતી નથી પણ ત્હમે જાતે જ રાજ પૂરમાં જ્યાં ગરીબોના આશ્રમ છે ત્યાં જઈ એમને મળજો ’ તેથી જ હું બહી આ યો છું એમ કરવાથી મ્હારાથી કંઈ અશ્વધટનું તો નહીં જ થયું હોય—”

“ મહેને તો જાણી વાત ઉપરથી એમ જણાય છે કે ત્હમે બહી આવવામાં મ્હોટી ખૂન કરી છે. હું ત્હમ્હારી સરયુને ઓળખું છું કે નહીં તે, ત્હમ્હારી વાત ભરપા વગર હું ક્યાંથી કહી શકું ? ” વદને પણ ઘરમાંથી એવી કાર્યદક્ષતા સરયુએ બતાવી.

શશિભૂષણે રથપ્રાનાની રાતે જે જે બન્યું હતું તે માહિતી કહ્યું ફક્ત પેના રૂપીઆ તથા ઓઢણીની વાત કહી નહીં.

સરયુ બોલી—“ માફ કરજો, મ્હારાથી જરા ઓખેઓખું કહી દેવાય છે—ત્હમ્હારામાં દયા નથી, તેથી હું ત્હમને સરયુની વાત જરાયે કહેવાની નથી અરેરે. જો ત્હમાઈ હૃદય દયાથી જરાકે દુનુ દોન તો ત્હમે ગિઆરી મકેટમાં આવેલી છાત્રીને મદદ કર્યા વગર રહેત જ નહીં પણ ત્હમને શુ ? ”

“ હા, મ્હારાથી એને બોધ એવેવી રીતે મદદ શકી નહીં હું તે દિનસે રથ જોવા દોડીમા આ યો, અને જગતથી હુલા કરના મહે શશિભૂષણ નામ રાખ્યું, બપોરે દવામાં તોડાન શરૂ થતું તેથી મ્હારે દોડીમાંથી ઉતરવું પડ્યું મ્હારી કને જે કંઈ થયું તેસા જતા તે મહે સરયુને અભિપ્રાય સામુખ્ય (સ્વ ગેરરીતાવધૂત) ૪૨-૦-૦ બોન, એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુંબાઈ

આપ્યા પછી એ તો નહીં જ નેત્રુ જીજે દિવસે એમની વવારે પૂછપરછ કરવા મ્હને મન થયું હતું. પણ મહારાજ પિતાની માંગીની ખબર મળવાથી તે જ રાતે હું બનારસ જવા ઉપડી ગયો. પિતાની લાખી માદગીને લીધે એક વર્ષ ૯ રોડાયલો રહ્યો એક વર્ષ પડી હું એ ઝુપડી કને આવ્યો અને તપાસ કરી પણ એ તો લાખી જતા રહ્યાંતા.”

“હું ત્હમને એક પ્રશ્ન પૂછુ છું—તે દિવસે પુષ્કળ વાવાઝોડુ થયું ત્યારે ત્હને યાદ છે ત્હમારે ઝુપડીમા જતા રહેલું પણ હશે ત્યાં ત્હમે કેટલીવાર સુધી રહ્યાંતા.” સરયૂએ પ્રશ્ન કર્યો.

“હું ત્યાં બહુ રહ્યો જ નહીં પેલા મ્હં આપેલા પૈસા પૈસા જ છે કે ખીજી ક્ષત્ર—તે જોવા સાડ સરયૂ દીવો સળગાવવા બદલ મ્હં અને હું એને મારે લુગડા લેવા જતો રહ્યો.”

“ત્હમે એને ખીજી શું આપ્યું હતું.”

“ક્ષત્ર જ નહીં ફક્ત એક ન્હાની કરન્સી નોટ હું ઝુપડીમાં મૂકતો આવ્યો હતો.”

“એ ત્હમે ઠીક ન કર્યું, કારણ કે કોઇને એમ યાદ કે એ ખોવાયલી નોટ હશે.”

“મ્હં તે નોટની પાછળ પેન્સીલથી “સરયૂબાબા સાહે” એમ લખ્યું હતું, અને નીચે શશિભૂપલ તરીકેની મહારી સહી કરી હતી. મ્હં પેનીબહેરખબર સાચવી રાખી તે આટલી આસાથી જ કે જો એ જ સરયૂબાબાને એ જ શશિભૂપલ સમઘી બલુવાની જરૂર હોય તો એ કામ લાગે—”

“પણ ત્હમારામાંથી દયા મૂકાઇ ગઇ લાગે છે—એ સરયૂ ત્હમારે બરણે—” આટલું બોલતા જ સરયૂ બાબાએ માયુ નીચે નાખી દીધું, અને આખમાંથી હાલસા આસુ નિકળી પડ્યા—મ્હંને નમેલા ઠલની પાખડીમાંથી જતધારા જ ટપકી શશિભૂપલ બલુવોનો સાડીનો પાનવ જરા નીચો ઝોળી સરયૂ ઉભી થઇ અને ખડ બદાર જતી રહી.

શશિભૂપલે આસુ જોયા કે નહીં તે સ્હમજાયુ નહીં.

૬.

સરયૂ એકલી પડી એટલે મ્હં. થોડાં નાખી આસુની નિશાની યે રહેવા દીધી નહીં, અને મનમાં ખમડી.

“નકાળી, આ જ ત્યારે શશિભૂપલ અને હું જ એમની સરયૂ એકમેકને બંધે હાથ આપી મૂક્યા છીએ હવે શું કરવું ? હું એ જ સરયૂ છું, ત્હને હું એમને ખાત્રી આપું, પણ પછી શું ? એમની વાત મને કરી જ ખબર નથી,—પણ એ તો તરત પરખી શકાશે એમની વાત જૂઠી દોષ તો ક્ષમ થાય નહીં—પડી પરિત લગમથિ તો ક્યાથી જ સહભે, અને પરપર પ્રતિદાયે ક્યાથી લેનાય ? ત્યારે એમની સાથે મધારે વાત કરે પણ જો અર્થ ? હશે શશિભૂપલને દેવાથી મન બર પૂજ્યા કરીશ અને મહારાજ બાબાનું જીવન પૂરું કરીશ એ પૂજ્યા જ આટલા વર્ષ ગાળ્યા છે, અને હાલના પહેલા જ સ્નેહના ઉલારને મ્હં દબાવ્યો છે ત્યારે શું બાકીના દિવસો મહારાજી એકના નહીં ત્રિંગી રાકાર.” આ છે—ના વિચારથી એા હોઠ મૂંઝા ઉઘા, હાલના દયામળી ઉઘડ, અને ગાન ઉપર બોલ જેવા એ આમુ ટપાળી પળા.

સ્નેહમુદ્રા ૩ ૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

દ્રીથી મ્હોં ધોયુ, પણ પાછી એની એ વિચારમાના ફેરવવા માડી—“હવે ધારે કે એ મ્હારી જ નાતના છે—પણ એટલેથી કંઈ પત્યુ? એ ઝોઈ વચના લાગે છે, તો હજી કુવારા હોય એમ ક્યાથી બને?—પરંતુ જે પછેના હોય ત્હેણે શું થયુ—ના, ના એ તો ન જ બને એમને દ્રીથી જ સ્નેહભર નિરખીય અને માનસપૂજા કરીય મ્હારા સ્નેહમાં કાંઈના ચે લાગ મ્હારાથી ના ખમાય—સારે મ્હારે શું કરવું? એમને નાત પૂછે શું? હું જ સરયૂનાના છું એમ પ્રલક્ષ થઈ પહેલા એમનું ખઈ નામ શું છે તે આન જણી લઈ કારણ કે એમનું નામ શશિભૂષણ ન હોય હૃદય! પ્રાણેશ્વરનું ખઈ નામ જણવા તૈયાર થા—ઓ હાની હું જ તું કેટલી વેની? અણુસમજા! એનું જ પરિણામ આવશે ત્હેનો વિચારે ન્યાં વગર આ મોઢી નસ્તુ તને” શું કામ મોઢી? ત્હેને ક્યાથી ખબર હોય કે જીવનના એવા મન્યનમાં એકને હાથ અમૃત જાય અને બીજાને તો વિષ લાગે?”

સરયૂનું મન પાછી બધી ચે વિગત કહેવા ઉંચુ નીચુ થઈ ગયું અને પ્રાણથી ચે અધિક સાચવેલી પેતી કરન્સી નોટ ત્હેણે બહાર કાઢી વિચારમાળાના મણકા દ્રીથી ચૂકવા માડ્યા—હવે જે મનનાં મનોરમ ફળતાં કશું આડે આવે નહીં તો પહેલી સ્નેહયાચના કોણે કરવી? આ વિચાર આવતાં જ એના હૃદયમાં વિગતનો તનમનાટ થયો—“ના, ના મ્હારાથી એ થાય જ નહીં કેટલી બધી શરમ આવે! આ વખતે કુજ્યાતના અહીં દોત તો કેવું સાઈ થાત! પરંતુ એમને અહીં એક બે દિવસ રાખી પાડી એને અહીં તેજાવીય એ એમની મેળે પુરતમ વાગી વખત ગાળશે મ્હારી લાવલેરી એમને માટે જ છે ને—એ એમને ચરણે ધરીય—પણ જે એમને કંઈ જરૂરનું કામ હોય ને એન રહી શકે તો?—તો શું મ્હારે જ માગણી કરી—હા, એમાં શી હાનિ છે? પણ લોકોને એથી વાત કરવાની મજાશે—હો મજે અત્યાર સુધી લોકમત રહામે થયું! મ્હેં તું શું નથી કહ્યું? હું અસહ વાંતી થઈ” હજી બાવલજવારિખી—કુમારી છું—આથી તે બીજાકેવી વાત જેમએ છીએ—આ નહીં મ્હોની થવામાં મ્હેં સુધારતો સ્વીકાર કર્યો, તો હવે આમ કરવામાં શો બાવ?”

એવામાં સરયૂના મન ઉપર એકતમ વિનય અને નરમાશની લાગળી દ્રી વળી, અને વિચારસરણી બદલાઈ—“ત્યારે શું મ્હારે જ આર્થનાનાની માઝા ચુકવી પડતો? ઓ પ્રભુ! આ અનાથને શું શું બોલવું તે શીખર અંતે મ્હારે હૃદય કહી નાંખવાને બન આપ!”

૭.

પરમેશ્વરે સરયૂની પ્રાથના સાભળી—અથવા તો શુદ્ધ અત કરણથી કરેલી પ્રાથના પ્રભુ ક્યારે સાંભળતો નથી?—સરયૂ ધીર જનીર બની શશિભૂષણ પામે આવી ઉભી રહી એના હોઠ ઉપર દારવ તૂટી રહ્યું હતું.

“ત્હમે મ્હેને જવાની રજા આપી નથી, તેમ જ જે વાત જણાવું તું આ મો છું તે પણ કહી નથી—તેથી મ્હારે બેસવું પડ્યું.” શશિભૂષણ મોઢો.

“હાં હાં મ્હો, સંતોષું ત્હમે અહીં સરયૂનાના માટે આવ્યા છો હા, અહીં એ, જણ છે ત્હેને સરયૂનાના નામથી અખૂટ આનન્દ મળે છે હું એની કને જ પૂછના મંઈ હતી, કે ત્હમાં એળખાણ કરતા એ ખુલી છે કે નહીં—” સરયૂ બોલી.

સાદરજીવન ૩ ૨-૧-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુદ્રાઈ.

“ પછી ? ”

સરયૂએ દૃષ્ટિ પગ ઉપર કરાવી અને હાથની બગડીઓ સાથે આમતેમ બાલક પેઠે રમવા લાગી એક ધડીમા રહામે બેઠેલી સૌન્દર્યમૂર્તિ તરફ એણે નજર ફેંકી અને બીજી જ ધડીપે દૃષ્ટિ ત્યાંથી પાછી વાળી શશિભૂષણની રહાણુ બોવા વગર મ્હો હસતુ રાખી સરયૂ બોલી-

“ હમણા ત્હમે કહ્યું કે શશિભૂષણ એ ત્હમારે ખરે નામ નથી ખાતુ ત્હોણે સરયૂએ હજી એના હૃદયેશ્વરનું નામ ગણ્યું નથી ”

“ એ એનો હૃદયેશ્વર ક્યાંથી ? ” શશિભૂષણ બોલી ઉઠ્યો સરયૂની અધીરાપણે આ ન ખૂપાવાય એવી બૂલ કહી તે સુધારતા એણે કહ્યું કે સનજનને નામ પૂછવાની આ એક રીત હતી

શશિભૂષણે કહ્યું-“ મ્હારે નામ ભુગવકિશોર રાય છે ”

સરયૂના હાથે કાંધ ન બૂલે તેમ એકદમ સ્વસ્તિક રચ્ચો, અને મનમાં પ્રાર્થના કરી-
“ પ્રભો ! ત્હારી દયા અનહદ છે ! ”

સરયૂ બોલી-“ મ્હો રાજ ભુગવકિશોર રાયનું નામ સાલજ્યુ છે ”

“ એના તો કે કે રાજ્યો છે મ્હને તો બે કાંધ ‘કુચાર’ કહીને બેભાવે તો મ્હને બહુ જ માન આપ્યું એમ હું રહમણું છું ”

“ ત્યારે તો હવે આપણે એક ન્યાતના છીએ એટલે મ્હને વિવેક કરવા વધારે હિમ્મત આવી છે તેથી મ્હારે આતિથ્ય સ્વીકારવા ત્હમને રિતવું છું—”

“ ત્હનું તો જાણે થઈ પડશે, પણ પહેલું, મ્હને કહો કે એ સરયૂનાલા કાણ છે ? ”

“ હું ત્હમને બહુ યે જાણી રહ્યા પછી કહીશ ”

“ પરંતુ બધારે મનમાં મિતાઓ થોળામાં કરે છે ત્યારે જમવા ઉપર રમિ રહેતી નથી ”

“ ત્હમને સરયૂનાલા માટે બહુ લાગે છે ખરે ? એમ સાચી ? ”

“ એ શું છે તે તો મ્હારાથી કહી શકાતું નથી પણ એટલું ખરે કે આઠ વર્ષથી મ્હારા મન ઉપર શોકની ડાયા પડી છે ”

“ ખરેખર, સરયૂનાના સબધી ત્હમને આમ એકદમ કહેતા હું ખચકાઉં છું-પણ જો એ અહીં જ આવે તો ત્હમે એને શું કરશો ? ”

“ કશું નહીં ફક્ત એને જોઈ રહીશ ”

“ ફક્ત એને જોવાની ખાતર ત્હમે આટલા આઠ આઠ વર્ષ ચાલ શોકનો સતાપ ખમ્યો છો ? એ તો નવાઈ જેવું લાગે છે ! ”

“ એક જ વસ્તુને લીધે જુદા જુદા મન ઉપર જુદી જુદી અસર થાય છે ”

“ માત્રો ઠીક હું ત્હમને જાણી રહ્યા પછી ત્હમારો સરયૂનાના બતાવીશ પેલો રહામે અપરીક્ષા છે એમાં ત્હમે એને જોઈ શમ્તો ત્હમારો રહામે તો એ નહીં ઉભી રહે ”

સસારદર્ષણ. (નાટક) ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબાઈ

“તહામે પ્રત્યક્ષ જણાનામાં થી હરકત હશે ? હું એને એવા અધીરો થયો છું-હશે, એમ તો એમ”

એકમેકના પ્રાણપ્રાણ પરખ્યા કે નહીં તે જણાયું નહીં, પણ વાતચિત આમને આમ ચાલી “તહામે કહો છો તે બધું મહાર્ મન માતી સકતુ નથી તહામે એને આઠ વર્ષ પહેલાં જોઈ હતી ખર ? આરે એની વય કેટલી હતી ?” સરયૂ બોલી

“અગીઆરેક વર્ષની” “ત્યારે એવડી અગીઆર વર્ષની છોકરીએ તહામે ગાડાવેના કયા ?”

“કેમ ન થવાય ?”

“મહે તો એવું સાબળ્યું નથી”

“ત્યારે એમ કહો કે કુતૂહલ જ એ જણાતું મૂળ છે” સચિન્દ્રભણે નમતું આપ્યું

“એટલે જરા વધારે સ્પષ્ટ કહો”

“એને જોવાનું જ હકત કુતૂહલ”

“સાર તહામે અરીસામાંથી એ ફશન દેગે, પણ તહામે મહાર ઉભા રહેવું પડશે”

“અમને રહામરહામા મળવા દેવામાં શો વાધો છે ?”

“એક ઉચ્ચ કુટુંબની સ્ત્રી તહામે પ્રત્યક્ષ મળવા આવે એ સમાજના નિયમનો ભંગ નથી ?”

“ત્યારે તો એ વાત તહામે પણ લાગુ પડે છે” સચિન્દ્રભણે બોનવાનો દાન આપ્યો

“મહારા સવાન જૂરો છે મહારે થોડી મિચકત છે ને હું જાતે સખાળુ છું, અને તેથી

મહારે બહાર નિકળવું મહેલે બીલુદું મહારી ચુખસારણુ પણ એને તો પતિ છે તેની રમ્મ શિવાય—”

“એનો પતિ ?”

“હા, કેમ અમકાણો ?”

“એ પરણી ?”

“હા, એ આર્યાના છે—અરા-વર્ણની—અને હજી અરિરાહિત તે હાય ?”

જુગલકિશોરના હૃદયમાં કંઈ કંઈ ચર્ચા ગયું હાય ઉપર માયુ ટેકરી એ શાન્ત ગેરી રહ્યા

“કેમ, તહામે એને પરણવું હતું ?” શાંતિનો ભંગ કરતા સરયૂ બોલી

“મનુષ્ય કશાની છાંછ ન કરે એવું કંઈ છે ?” જુગલકિશોરે જવાબ દીધો

“તહામા રાણીને તહામા અજિનાની ખમર છે ?”

“આમા વચ્ચે આવે એવું કોઈ નથી સરયૂને મળતા પહેલા મહારી પત્ની કાસરી

યે મહે તરછોડીને ચાલી ગઈ છે”

સરયૂએ આ ફૂનિમ દ્વિમ્મત રહેજ વધારે વખત ટકાવવા પ્રયત્નને પ્રાર્થના કરી એ

બોલી—“હવે તહામે જાણ્યું હશે કે એ પરણી ચૂકી છે તહામે એને મળવા તહામે મન છે ?”

“હા, હા, હું એને મળીશ તો ખરો જ—”

“તહામે આમ કહેવું થયે છે ?”

“મહેને હજી તહામે કહેતાં નથી કે સાથી સરયૂએ મહારી તપાસ કરાવી હતી ?”

નીતિદપણ ૨ ૨-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

“તદમારી તપાસ કરાવવાનું એને એટલું જ કારણ હતું કે એને તદમે આપેલી રમૂ પાત્રી આપવી છે તે તદમે પાત્રી ગ્રીકરશે ?”

“હા, બે મહે આપેલું બધું મહેને પાછું મળે તો હું તે લેવા ખુશી છું” જુગતકિશોરે દસવા દસવા કર્યું —

“મહેને કહો તો ખરા, તદમે એને શું શું આપ્યું તું ?”

“એક કરન્સી નોટ”

“આ ગ્રી એ-” કહી સરયૂનાનાએ સાડીના પાવનમા સતાડી રાખેલી નોટ બહાર કાઢી અને એની આગળ ધરી

જુગતકિશોરે પોતાના અક્ષરે લખેલું સરયૂ નામ તે ઉપર વાન્યુ અને બોલ્યો,—
“સરયૂના પનિએ આ નોટ કોઈ દિવસ દીકરી તો ?”

“સરયૂ તો કુમારી છે એના પનિસમધી વાત તો બધી જોતી છે”

“મહેને બહુ પાછું આપ્યું નથી, હજી”

“તું બાકી છે તે કહો ?”

“બે રૂપીઆ અને પેની એટમ્પી”

“એ બધું દેતું હું પનાવી દઉં તો તદમે અદીથી જમ્યા નજર જતા રહો, પોતાનું લહેલું પસા પછી કયો સાકુકાર ઉભો રહી જાય તેથી બાબનું દેતું જમી રહ્યા પછી મળશે”

“પણ હજી બહુ બાકી છે”

“શું છે ?”

“મહે મહાર હૃદય સરયૂને આપી દીધું છે પણ નદલામા એનું હૃદય મહેને મળ્યું નથી”

“તદમે એનું હૃદય કેટલાયે દિનસમી ચોરી ગયા છે, એટલે એ આગતમાં તો આપણે બન્ને સરખા ઉતર્યા છીએ”

“મહેને થોડું વ્યાજ નહીં મળે ?”

“ચોક્કસ”

“તે મહેને શું આપશે ?”

“આ દીન સરયૂનાનાને એક મગન મુદત્તે અને ધન્ય ધડીએ તદમને લસમા આપી દેશે—”
આટલું જોતી સરયૂ ખડ નહાર જતી રહી

૮

સરયૂનાનાની ગૂંથના પ્રમાણે કારભારી જુગતકિશોર રાખને બહારના ખડમાં તેડી ગયો; અને એમને બહુ વ્યારલાયથી એસાયા રાગ જુગતકિશોરે બોલ્યું અને સરયૂ નાનાએ જાતે જ એમને ઉમમકાથી જમાયા.

પેરેજ ફાસ અન્ડ ઓન્સીયન્ટ હિન્ડુ લૉ ૩ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

“હજી ત્હમે મ્હારી કને બે રૂપીઆ અને પેની ઝોલણી માગે છે. પણ રૂપીઆ ખર્ચાઈ ગયા છે અને ઝોલણી કાળે ચૂરેચૂરા થઈ ગઈ છે તેથી એ પાત્રી અપારો નહીં એના બદલામાં આ હું આપુ છું તે લ્યો—” સરથૂ આટલું બોલી હીરાનો નવનખ હાર જુગલકિશોરના બળામાં પહેરાવવા ગઈ પણ જુગલકિશોરે સરથૂને એમ કરતા અટકાવી અને માગી લીધી—“જો મ્હને મ્હાર લહેલું આપડું જ હોય તો ત્હમારા ગળામાં હાર છે તે મ્હને આપો.” સરથૂએ નવસેર મોતીનો હાર કાઢી હસતા હસતા જુગલકિશોરને પહેરાવે.

“હવે બધું પતી ગયું પણ મ્હારે ત્હમાર જરા દેડું છે.” જુગલકિશોર બોલ્યો.

“એ કયું વળી?” “ત્હમે મ્હને પેની કૂતમાવાની કિમત પાત્રી આપી એટલે મ્હારે ત્હમને એ માવા પણ પાત્રી આપવી જોઈયે.” સરથૂનાના હાથી જુગલકિશોરે પોતાના હંધાને હાર કાઢી સરથૂના ગળામાં પહેરાવ્યો, અને કહ્યું—“લ્યો, આ રહી એ માવા—”

આ જ ઘડીએ શખનાદ સભળાયો. “કોણે એ શખનાદ કયો?” ધીમું ધીમું હસતા સરથૂએ પૂછ્યું “દેવિ, એ તો ન્હો—” ટૅન નામની પરિચારિકા બોલી “શા માટે?” “કેમ બા, કઈ ઇનામ માટેરતો?” ટૅનને ઇનામ દેવા વચન આપ્યું.

પત્રી એક બીજીની પાસે બેસી બન્ને જણે પોતપોતાના હૃદય ખાત્રી કર્યા જુગલકિશોરની કુતૂહલવૃત્તિ આત કરવા સરથૂએ પહેના મળ્યા પત્રીની બધીયે વાત કરી-પોતાના દાદાજીની મિલકત-એ જવાથી માનાની ગરીમાઈ-માતાનું મૃત્યુ-દીનાનાથ બાલુને લા રહેના જુ-મીની કૌન્સીલમાંથી હુકમનામું-દીનાનાથ બાલુનું અવસાન-કુજળાના અને જાહેરખખરની વાત-એકદરે બધીયે વિગત માંડીને કહી.

દેવાના દારની ભોગળ ઉઘડી ગઈ ઘડીમાં હસતી તો ઘડીમાં રડતી સરથૂ શાત થઈ અને જુગલકિશોરના સૂઝા વેતાન જેના હૃદયને પણ અમીસિચનથી ટાંક વળી.

“મ્હારા બાલુના પ્રમાણે, ત્હમારે કોઈ સગુ નથી પણ અહીં તો ઘણા માણસો ત્હમારી પાસે રહે.”

“જ્યારે હું દુ ખમા હતી ત્યારે ‘મ્હાર’ કહું એવું કોઈ નહોતું હવે ઘણા પે માણસો મ્હાર સગપણ કાતા મ્હારે ઘેર આવે છે હું ન્હાની છું તેથી મ્હારાથી, છેક એકના રહેનાપ નહીં એટલા માટે જ એમને અહીં રહેવા દીધા છે, અને એમની દેખરેખ હું રાખુ છું.”

“આ બધા માણસોમાં ત્હમારે એવું કોઈ સગુ છે જે ત્હમારે દાન કરી શકે?”

“હા, છે.” “ત્યારે મગનમુહૂર્ત નક્કો કરાવો કારણ કે શ્રમણ સ્ત્રીવ્રમ.”

“સરથૂએ ટૅનને બોલાવી એટને એ આવી—” અત્રી ટૅન, મુહૂર્તની ત્હને કઈ ખબર છે?”

“હા, કાગલારીએ આપણા જોતીકરે એ જોનરાનું હૃદય ખને એમણે આ પૂર્ણિમા નક્કો કરાવો છે બધી તૈયારી ચાલી રહી છે.”

કુળબાલા અને દીનાનાથ બાલુના ઘરના બધા ચે આવ્યા દૂરના સગા ચે લગ્નમા મ્હાતવ ।
આવી ચમ્પા જુમલકિરોર રામનુ મિત્રમડળ તથા બીજા સેવકે પશુ આવી પહોંચ્યા

“ અત્રી કુળ, ત્હારામા જરા કે લાન હવે કે નહી ? ” સરયૂ બોલી

“ કેમ, બહેન આટલું બધું ? તુ શું કહે છે તે તો હું રહમજીની નથી ” કુળે જવાબ દીધો

“ કહે, પેલા અભરયા માલુસને ત્હે અહીં પત્ર આપી સામાટે મોકલ્યો ? ”

“ કેમ, એણે શું કહ્યું ? ”

“ સરયૂએ બધી ચે વાત માહીને કરી, કુળબાલા ખડખડ હસી પડી — “ ખરેખર શુરસે
ચડે એવી વાત ખરી તો—એની કનેથી ત્હારાથી લેવાન એટલું લહેલું હવે તુ લઇ લે આવે!
સહી ત્હારી આગળ મ્હે મોકલ્યો ત્હેનો આ જ સિરપાવ કે ” સરયૂ તુ બહી પકડી છે ”

“ લે ત્યારે એ સિરપાવના બદલામા આ દોરી ત્હારા ગળાની આસપાસ વીંટી દઉં છું
લે લેતી ના—” કહી સરયૂએ જુમલકિરોરને પહેરાવના ગઇ હતી તે હીરાનો હાર કુળબાલાની
ડાકમા નાખ્યો

પત્રી પૂર્ણિમાના મગલ મુર્તિને બંને જણુ શવનભરના જોડાયા એમના લગ્ન થયા
અખડ સુખની સમાધિમા જગતની કંડવાચ એ સુધ્યા, અને પ્રેમને જ પરબ્રહ્મ ગણી પૂજવાલાગ્યા *

ત્હમારીપાસે જે કાષ્ઠપણ હાથ તે વેચી નાખો અને તેમાથી ઉપજેલા પૈસા ગરીબોને
બહુમી આપો ત્હમારે જે કરવાનું છે તે એટલું જ કે મ્હને અનુસરો—મ્હારા ઉપદેશનુ મનન
કરો

—હાઇરટ

જો કદાચ ત્હમે ક્રોધ પામો તો પાપ કર્યો નહિ ત્હમારા શુરસા ઉપર સૂર્યને અસ્ત
થવા હેતા ના, અર્થાત્ સૂર્યાસ્ત થતા પહેલા ક્રોધનો ભાગ કરજો

—લોડિ બેકન

* બગાવી ઉપરથી

ઉવાકાન્ત (સચિત્ર નવલકથા) ૨૨-૦-૦ એન.એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કં. પત્રી, મુંબાઇ

ઉપા—“સ્વરાજ્ય-પ્રતિજ્ઞા.”

(પ્રથમ ખંડ)

લેખક —૨ શ્રેષ્ઠ પુરુષોત્તમ વિદ્યાનંદ માવજી.

(આતુ સચિત્ર ઐતિહાસિક વાર્તા)

પ્રકરણ ૨૫ મુ

સ્વાત્માર્થેણ.

“Up, break the chain,—the yoke remove,
And smile to earth oppression's rod,
With those grand arms of Truth & Love
Made mighty through the living, God”

—Downes

“ હા હા સજ્જ રણ સૌંદર્ય શાખીશુ,
હા હા જુડા યત્ન આડી નાખીશુ,
જય જય થતા લગી જરી ન અપીશુ
કનક કુટુબ પ્રાણસહુ અર્પીશુ

—નમંદ

તેજ સત્તિના આ લખમાં શોકમાં—જેના નગરથી થોડે માઈન દૂર આવેલા, ગાંઠા
અરણ્યમાં એક મહાદેવના ખડિયેર મદિરના યોગાનમાં કેટલાક લોકો એકઠા થયા હતા
થોડીક મસાલો પેટવવામાં આવી હતી આ લોકોમાં મુખ્યત્વે યુવાનો—મજબૂત બાંધના
યુવકો હતા પણ સાથે સાથે લા મહીર દેખાતા થોળા વૃદ્ધો પણ એક કોઈ નજરે પડતા હતા
આ ટોળીમાં મુખ્ય નરસ પ્રજુ દેશપાડિ, તેનો પુત્ર દાદોજી, દેશમુખનો વીર પુત્ર મુધોજી અને
સહેરના કેટલાક મુખ્ય વૃદ્ધ આગેવાનો પણ દેખાતા હતા મધ્યભાગમાં પ્રતાપી નરહરસ્વામિ
એકલો દેખાતો હતો તેની પાસે મુઠોજી બેઠો હતો આસપાસ નરસ પ્રજુ, દાદોજી વગેરે હતા

આ પગે લગભગ બે હજાર માણસો લા એકઠા થયા હતા તેમની દરેકની આંખો
મદિરના ઓટલાપર બેઠેલા આ નાયકોતરફ ખેંચાયતી હતી, તેમાં પણ મુખ્યત્વે કરીને તેમની
વચ્ચે બેઠેલા ઉર્ચા ભવ્ય દેખાવના નરહરસ્વામિપર ખેંચાયતી હતી પ્રિયવાંચક, સહેરના
સ્વામી બધા હતા અને આટલા બધા લોકો લા આ અરણ્યમાં ક્યાંથી આવી ચડ્યા—
આથી તું અભયવચ ચર્ચા તે સહેરમાં બે મુખ્ય મદિરોમાંથી ગ્રામ માર્ગો—ગુહાઓ હતી.
તેમ જ ગામમાં ત્રણચાર ધરોમાંથી પણ ગ્રામ માર્ગો હતા તે બધા રસ્તામાં જુદે જુદે સ્થળે
એકઠા થતા એક ચર્ચને આ મહાદેવવાળા ખડિયેર મદિરમાં બહાર નીકળતા હતા તેનો

ગ્રામમિત્રીનો મજબ (સચિત્ર વાર્તા) ૨૨-૦ • જેન એમ પ્રિયાડી એન્ડ પની મુનાઇ,

આ ટોળી વારવાર ઉપયોગ કરતી હતી તે માર્ગોદ્ધાર લગભગ ચારસો જણા શહેરમાંથી બહાર આવ્યા હતા, ત્યારે બાકીના અગાઉથી તે સધ્યા પહેલી ખમર પહોંચ્યાથી આસપાસના ગામડાઓમાંથી આવ્યા હતા નરહરનામી હવે મ્હોટા ગાઢા અવાજે બોલવા લાગ્યો.

“સિવાજી મહારાજનો જય થાયો ! તેમણે મને તમારા સર્વે ભાઈઓના નામે અને ટેકાણા આપ્યા અને આજ રાત્રે તમને અહીં એકઠા કરી આપણાપર ભય લટકે છે, તેની ચેતવણી આપવા પ્રમાણમાં આપણે અહીં મળ્યા ગયે.”

“સ્વામિજી, એ ઉત્તમ થયું” કહેજી નરમે કહ્યું “અમે બધા તમારી સનાદ પ્રમાણે ચાલવા અને તમને અમારો નાથ બનાવવા તૈયાર છીએ પણ આ કટોકટીને વખતે શું કરવું તે અમને સુજ્ઞ નથી તમે જ અમારા માર્ગદર્શક છો.”

“મેં જે કાંઈ ચોક્કસ કહ્યું છે તેથી વિરોધ કરી દેખાડવાની કશીર મને શક્તિ આપે ! મિત્રો મેં કાંઈ જ તમને મધાને ખમર પહોંચાડ્યા હતા કે, ભય સમિત છે ! ભયકર ! તર તમા ! જે શીયા વાદળ તમારાપર અત્યારે લટકે તે પૂરજોરસથી તુટી પડવાનું છે ! આપણી યોજનાઓની સત્તુઓને ખમર પડી ગઈ છે, અને સિવાજી મહારાજની વેલસરમા હાજરી સર્વેખાન જાણે છે ! માટે જે કાંઈને બચવું હોય તે સર્વે બેરા છોડરા લઈ સત્તર નગર છોડી જાઓ, કારણ જે કોઈ રહેશે તેના શીરપર મોત, જીવમ લટકી રહ્યા છે !”

“પણ, અમારા બહાલા ખેરખાદ !” નીલકંઠ નામનો એ ગામનો જ એક શ્રીમત મુદરથ બોલ્યો—“અમારામાના એકપણ જાણે તમારી સનાદનો આ ભાગ મહણુ કર્યો નથી.”

“તમે સર્વે આ માનળના વીરપુત્ર છો મહારાજને તમારે માટે અભિમાન છે તે તમારો વિશ્વાસ કરે છે તમારામા માને છે જે કાર્ય-કારણમા તમારા જેવા વીરો—રક્ષકોએ મદદ કરવા કબુલ્યું છે, તે જરૂર પાર પડતો જ અત્યારે સિવાજી મહારાજ-જે આ સર્વનો આધાર સ્થળ છે તે નિર્ભય છે, એ સમાચાર તમને આપુ છું.”

સર્વેએ પૂર ઉત્સાહથી જવાબ ક્યો “પણ કમ ભાગ્યે હું મહારાજને આજ સવારે આ નગર છોડી જવાની બવામણુ કરવામા ફા-ઓ નહીં તેમનાપર જ અજ્ઞમતુ ભય તેમણે માન્યુ નહીં, તેમની હાજરી અને યોજનાઓ સામાવાળાઓ જાણે છે એ તેમણે ખર ધાર્યું નહીં.”

“હા, દગો ક્યો છે અને તે દગો કરનાર કોણ છે તે તમે જાણો કે, સ્વામિજી ?” કહેજી બોલી ઉઠ્યો.

“કોણ ? કોણ ? તે નરાધમ દેવદ્રોહી કોણ છે ?” કેટલાકે મુખમાંથી આ શબ્દોનીકળ્યા મુઠોણ જેધેની ચમકતી આંખો નરહર સ્વામિપર ટીકી રહી, તેના મ્હેરાપર શીકાણા જાત રહી તેના શીકા મ્હેરા તરફ જોતા નરહર રનામિ બોલ્યો—

“હા, એક, જેણે આ દગો-જે ભયકર પરિણામ લાવતો-તે દગો કર્યો તે કરવાના કળ તેણે અગાઉથી જ આપ્યા છે.”

“શું મરાયો ? મરો ?” એના સવાનો નીકળ્યા.

પતિવ્રતા સતિઓ (સચિત્ર) ૧ ૩-૦-૦૦ એન. એમ. નિપુણી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

નરહર સ્વામિએ માયુ નીચુ નમાવ્યુ, અને સ્પષ્ટ રીતે મીઠોલક્ષિતર ન આપ્યો. પણ તેઓ સતોષ પામ્યા તેઓ જાણતા હતા કે અતિ ચાણાક્ષ-ચારોનો આ ઉપરી નરહરસ્વામિ કાઈ જોવા તેવા નહોતો. આ દેશદ્રોહી કાવનાખોરની તેને તરત ખબર પડી હશે અને તેને યમધામે પણ તરત પહોચાડ્યો હશે. આત્ર મુધોજી પોતાનું માયુ નીચુ નમારી રહ્યો, અને એ સખધી એકે પ્રશ્ન કે અક્ષર-લિપ્યારવાની તેણે હિંમત કરી નહી.

“પણ મહારાજ કયા છે ? અત્યારે સહીસનામત છે ?” નરસપ્રભુએ પુછ્યું.

“હા, ધન્યરતો ઉપકાર માનો તે શિરપૂગને માર્ગે છે આખો દિવસ મેં વિનંત્યા, પણ તેમણે માન્યુ નહીં. અતે સાયકાળ પહેલા ખાન આવે છે એ ખબર મળ્યા અને શિરવળધી મદારા વિશ્વાસુ ચારે આપી છુપી ખાતમી આવી, ત્યારે તેમની ખાત્રી થઈ અને એમ વખતસર એ ગામ મહાર નીકળી ગયા, તેમને થોડે સુધી વળાની હુ પાડે આવ્યો, અને અહીં હાજર છું. આ મહારી ફરજ મહે બળની પણ હવે મિત્રો, હવે ભાવિ માટે શુ યોજના કરવી તે મહારાધી વધુ શાણા આ વહોના નિચારપર હું ચુક છું.”

“નહીં ! નહીં !” નરસ પ્રભુ બોલ્યો. — “અમે અત્યારે જ જાહેર નથી કર્યું શુ કે તમને અમે અમારા માર્ગદર્શક—નાયક નીમ્યા છે ?”

“મને ? હું નાયક થના નાનાયક છું કોઈ પુખ્ત વરના ચતુરને નીમો, અને ભયની વખતે તેના દુકમમા રહી હું મહાર કાર્ય બજાવીશ હું નાયક થવાને યોગ્ય નથી હું તો જામુસમહારાજનો સેવક.”

સર્વેમા ગણગણાઈ થઈ રહ્યો એકજણ બોની ઉઠ્યો—“પણ અમે તમારા વગર બીજા કોઈનું માનીશું નહીં. આપ સર્વ રીતે અમારા નાયક બનવા યોગ્ય છો. અમે જાણીએ છીએ, આપ ખરા સાધુ નથી, પણ સાહુનાં વેપમા છુપાયલા કોઈ મહાવીર છો. આપ ખરા સ્વરૂપમાં અમને આ વખતે દર્શન આપી ઉત્સાહિત કરો. એ અમારી સર્વની સાચા હૃદયની વિનંતિ છે.”

“તમે સર્વેએ મને તિરસ્કારથી બૃતકાળમાં ધિ ક્ષાર્યો છો, તો ભવિષ્યમાં મહારી સનાહ પ્રમાણે કેમ વર્તરો ?”

“તે હજકડું ભુકું છે,” હાલ જી બોલ્યો. — “અમારામાના દરેકે દરેકને આ નરહર-સ્વામિ પ્રત્યે અત્યત માન છે. અમે જાણીએ છીએ કે અમારા સૌ કરતા પણ તમે વધારે ખરા વીર દેશભક્ત છો. આ ભુલમીઓની સત્તામાથી આ દેશને છોડાવવાના પ્રયત્નમાં એક સિવાજી મહારાજ-તે માટે અમને જે અદ્ભુત માન-ભક્તિ છે, તેથી ઉતરતુ જ માન શકત તમારે માટે છે. માટે આ પદવિ સ્વીકારો ને ખરા સ્વરૂપમા જાહેર ચાઓ.”

નરહરસ્વામિ ઉઠ્યો અને બોલ્યો. — “મહારા વીર મિત્રો આ આપનો નમસેવક આપ ફરમાવો તે પ્રમાણે વતના હમેશા તૈયાર છું. મેં તમને પ્રથમથી કહ્યું કે હું એક નાયક નથી, અને માગદનક થરાને યોગ્ય નથી તો પણ તમે મને એ મહાન મા. આપવા ધારો છો. અને રક્ષક કરવાનો, વાતો કરાવો આ વખત નથી. આ ભયકર પ્રસંગે મને

ટાળાના ટાળા આવશે હસીયારના પહેલા ખણખણાટ સાથે જ નગરના મુખે! બેઠાશે, અને ધધર પણ આવશે! પણ મિત્રો, આપણે આ ભુનપુ નથી બેઠતું કે આ ભુલભીએ પણ જ દિસતી મુદત આપી છે દયા દેખાડવા અને તમને શિખાચાથી મુક્ત કરવા એક સગત એ કરી છે કે શિનાછને એ મુદત દરમ્યાન તમારે હાજર કરવો મિત્રો, અંધરકૃષ્ણથી મહારાજ હાલ અહીં નથી પણ એ લોહીનો તરસો રાક્ષસ જે માગે છે, તેમાંનું થોડું લોહી તેને આપણે અર્પણ કરી શકીશું, અને તેણે આ પવિત્ર નગરના નાશ માટે જે ભયકર વિચારો કન્યા છે તેથી તેનું આપણે રક્ષણ કરી શકીશું ”

“ તે કેવી રીતે ? ” નરસ પ્રશ્ન એ નિ શ્વાસ નાખતા પુછ્યું

“ તે કેવી રીતે ? ભુલો, સાંભળો કાન પ્રભાતે તમે, દાદોજી અને આ નગરના મુખ્ય મુખ્ય લોકોમાંના આપણામાંના થોડા તમે મળી દેશમુખ, કાંટોજી જેને, બધને આ રાક્ષસ સન્મુખ જાઓ અને તેને કહો કે શિવાજી રાજા આ તેના નથ સેનકની મદદથી છટકામાંથી, છટકી ગયો છે, અને અમે આ નરહર ગ્વામિને તમારે શરણ કરવા તૈયાર છીએ.”

“ આ શું ? આ શું ? અમારે કશું નથી અમારે કશું નથી ” ચોપાસથી અવાજે આભા

“ મિત્રો, સાંભળો, સાંભળો શાત થાઓ હું તમને નિનપુ છું આટલું યાદ રાખો કે મહારી આ યોજનામાં કાર્ષ્ભેડ છે મહારાજ પત્રી આ જયભાગ્ય દેશમાં ખીજા કેટલાક છે કે જેના લોહી માટે આ મુસનમાન ભુનભી રાજકર્તાઓ એકસગળા જ તનપી રહ્યા છે તેઓમાંના આ સેવક પણ એક છે, અને મહારી પૂર્ણ ખાતી છે કે ખાનને તમે મને શરણ કરવાની માગણી કરશો કે લાગશે તે ભુલભી આપણા નગરપર જરાતરા દયા દેખાડવા તો તૈયાર થશે જ ”

“ અમારા ખેરખાહ ! ” દાદોજી બોલ્યો — “ આ તમે વગર વિચાર્યું બોલો છો એક વખત આ ભુલભી રાક્ષસના હાથમાં સપડાયા કે પછી મોત-અરે, રીંગાણ રીંગાણને આવડુ ભયકર મોત તમારે માટે છે—”

“ તે હું જાણુ છું મહારા કરતા સારા સારા મહાન નરો દેશ માટે, સ્વતંત્રતા માટે અને ધર્મ માટે, આના મોતને સ્વાધીન થયા છે હું હજી મુવાન છું તે ખર-પણ આ દુનિયામાં મને બધન કરનાર પ્રેમ કે આશા કાર્ષ્પણ હવે રહ્યાં નથી મહારા મૃત્યુથી કોઈને હું ખ યનાર નથી હું સસારથી લાગી છું મહારો વિચાર તમે કરો નહીં હું તમને વિનપુ છું કે સર્જેખાન પાસે ફાંજી જવું, શું કહેવું, તે સમધનો હવે નિચાર કરો-હા, જે જરો તેનાપર ભય રહેવાનો સભવ પણ કદાચ ખરો-કદાચ આ માગણીનો અરવીકાર પણ થનાતો સભવ છે ખરો-પણ આખા નગરના રક્ષણ માટે એકના પ્રાણ અર્પવા એ યોગ્ય જ છે ! ”

“ આ ધિક્કારપાન કાર્ય માટે તમે કાને યોજના ધાર્યા છે ? ” મુલોજીએ પ્રશ્ન કર્યો

“ તમને તો નહીં-તમારી માતાને હાન રક્ષણ, આશ્વાસન આપના માટે તમારી જરૂર પડશે આ ભયથી મુક્ત થવા રક્ષણ ભરેલી જગ્યાએ જવા એમણે ના પાડી, તેથી તમારી તેમની પાસે આખર વખતે જરૂર પડશે દાદોજી નરસ આ નગરના દેવપાડે દેશકુલકર્ણી છે તેઓ આ

આપણા પ્રતિનિધિઓના પ્રયુષ્ઠ યથે તેઓ આ બાબા સામેલ છે એવો બહેમ માત્ર પણ ખાનને નથી તેના ચારે હાથો તેમના પર છે ની નિશ્ચય માથના નગરમાં એમની આજુ નરો અને ”

“નદી, કદી નદી” દાદાજી ગદગ કહે વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો—“એ અધમ કાર્ય મદારાથી નહીં અને આ કરતા તો હું મદારી જીવ એવી કાળીશ”

“આ નીચ કામમાં હું જોડાઈશ નહીં ત્યા જવા પહેલાં હું મદારા પગ કાપી નાંખીશ” નીલકંઠના બોલી ઉઠ્યો.

“શુ ત્યારે તમે આપણા આ આખા નગરનો-આખા ખોરાનો ભોગ આપવા માગો છો ? આપણી માતાઓ, સ્ત્રીઓ અને બાળકોનો ભોગ આપવા માગો છો ? અને તે પણ કેને માટે ? એક કે જેને તમે ઓળખતાં નથી—”

જળપરી ગુચવણ ધર્ષ આ વીરોભાથી કાઢીને પણ આ ગુચવણમાંથી બહાર કેમ નીકળવું તે સુજ્યુ નહીં

“હું તમને વિનવું છું, મિત્રો ! હું જે કંઈ છું તે પ્રમાણે તમે કરો તેમા સર્વેના લાભ છે નહીં, હવે હું વધારે સખ્તાઈથી કહીશ તમે અને તમારા તેના-ઉપરી ક્યો છો, તો એ પદરિના આધારે હું તમને આજ્ઞા કરું છું કે મદારી આ ઇચ્છાને તરત અમન કરો !”

“ત્યારે શુ આ દ નિશ્ચય” દાદાજીએ પ્રશ્ન કર્યો

“હા, શુ મને મદારી ધારણામાં પાછો હડવાની સલાહ આપો છો ? મિત્રો, મદારી વિચાર કરો નહીં મદારે માટે શોક ધરો નહીં, તમે હિમ્મત ધરો, અને આ સદેશ માટે સેવાર થાઓ. તમારી દયા માટે તમે વિચાર કરો હવે આ જીવમી રાક્ષસ જેને તમે ધિ કકારો છો તેની સન્નિપ્ત તમારે જવાનું છે, શુદ્ધીયે પડી વિનતિ કવાની છે, અને દયા માગવાની છે તેની અને તેના દવકા તુરંત મેવકાની આપણુદી મગફળી તમારે સહન કરવાની છે, અને તમારો યુરમો તમારી મગફળી દાખી દેવાનો જીરોથ પ્રતલન કરવાનો છે મદારા ભોગ કરતા તમારો ભોગ કંઈ જેવો તેવો નથી તે ધણે વધારે છે હું તો માત્ર મારો આ નશ્વર દેહ અર્પણ કરું છું, અને તમે તો તમારું સ્વમાન, તમારી માણસાઈ તમારું સર્વસ્વ અર્પણ કરવાના છો મારા કરતાં તમે અગ્ર નગરની વધારે સેવા બજાવો છો”

“ઓ મુશ્વર આપણું સર્વેનું રક્ષણ કરો !” નગસપ્રભુ બોલી ઉઠ્યો

“હા, એ જ માત્ર આપણું રક્ષણ કરી શકશે અને તો લાય છે કે આપણી આ અર્જ આ લોહીનો તરસ્યો રાગસ ખાન સ્વીકારશે નહીં પણ એ આશા-એક મુગજળ જેવી તણુ-ખવાને વળગવા જેવી આશાએ કદાચ આ નગરનો નાશ કરવાની તેની ઇચ્છા દબાઈ જાય, અને આપણી અર્જ સ્વીકારી દયા દેખાડે, તે આશા માત્ર—” એમ કહી તેણે દોડ નિશ્વાસ નાખ્યો, સર્વેના મદેરા પર નમગીની પથરાઈ રહી હું ખતી દપાઈ મુઝાઓ દેખાવા લાગી તેણે પુનઃ આગળ ચલાવ્યું —“હા, જો આપણા સદેશ ન સ્વીકારાય તો મિત્રો, આપણે માટે એક જ માર્ગ પડી જીવો ગદેશે મૃત્યુ થાય ત્યા સુધી મગફળીવા ચિત્ત લાડવું, વિગત તો ગુનામિત્રીનો ગમન (સચિત વાર્તા) ફ. ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

અનંતાનં.

અનંતાન—ઉલટીને તરત જ બંધ કું છે.
 અનંતાન—પાથનશક્તિ મારે અમલીક છે,
 અનંતાન—શક્તિ મારે એના જેવી એક પણ
 ચીજ નથી.

આમિ નખત છે ખો કુનાશઓએ અનંતાનનો તરત જ ઉપ
 યોગ કન્યો.

હરિઆની કુર્મકરી કરનારાં હરેઁ આજુમે ત હુસ્તી મારે
 અનંતાન પામે મળે છે.

અનંતાન—ધૂનદાઓ અને બીજાં કુર્મોગઓ - પર્તાના કહે મારે
 અનંતાનનો જ પથેજી કહે છે.

અનંતાન—એક
 રાદ આવે છે ને
 ખાસે જવામજી કિરીઓ

અનંતાન—એક પરીકુ આવે જ પરીકા.
 માફ પરીકુ ગોળી હુસી સાથે ૦ ૫
 અમમ પરીકુ ગીનની હુસી આવે ૦-૪-૦
 માફ પરીકુ ૦-૧-૦
 મોવ એજન્ડસ—અનંતાન એજન્ડસી,
 (૭ આર યોગન)
 જુમામસજી, મુ બઈ,
 દરેક આનરદા વેપારીઓ અનંતાન વેચે છે

સો વરસનું પુરાણું ખોતું

લુના

ગોપાલદાસ બરફીવાલા

અને

મીઠાજીવાલા

મુખાઈ.

મોઘા-મશાલા અને સ્વચ્છ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરો મારનાની ભલામણ કરવામા આવેછે.

ખતામની બરફી

પીસ્તાની બરફી

માવાના પેંડા

માનાના કુધરા

કોઝરા પાક

મગફળી

મીઠાંક

મગન વગેરે

હાથી જાતની

સુતરફેની

દહવા

વેનીયા ગુનામ

ઝોરે જ વીગેરે

સુકા દરવા

દરેક જાતના

અધરણીના લાડુ

શુદીના લાડુ

જલેબી મેસુર

સુરની મીઠાઈઓ—મગજ ખારી

ટેલીગ્રાફ એન્ડ, "Burfee Shop"

સી. પી. ટેન્ક. ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

[જાહે-નવન મારે આ પાત્ર આપનારું છે.]

તૈયાર થાય.છે

નામ નોંધાવો

નિર્દોષ હાસ્ય-સથી ભરપૂર જાતીય વાનાંઆનો અમદ

સ્ત્રી, પુરુષ અને બાલક ભાષેના અને નવમણ

પૈસાનાર કે મરીમ — સર્વેને એકસામુ મનમાં

ચાલી જાય એવું આ નવું પુસ્તક છે

હુ, સરલા અને મિત્રમંડળ.

[વેળાકની જગી સાથે]

લેખક — રા. વનમુખવાલ દુષ્પ્રસાસ મહેતા.

અગાઉથી ગ્રાહક થનાને રૂપીઆ બે પોસ્ટેજ ચાર આના જુડ

આ ગ્રાહકોએ પોસ્ટેજ સાથે સના બે રૂપીઆ પ્રથમથી જ મોકલી આપવા

પરો વી પી કન્યામાં આવશે નહિ, મારે અગાઉથી થન ૨૦ ગ્રાહકોમાં

સના બે રૂપીઆ પહેલેથી મનીઆઈરથી મોકલી આપવા

વૈજયંતી અને સનાતનીઓને ખામ કેપર્યોગી અપૂર્વ પુસ્તક !

તૈયાર છે

અત્યાગ પહેલા તુલાતુદ છે

બગાસના આ પ્રસિદ્ધ દગસેનક સાહુ પુકવ

બાબુ અરવિંદ ધોષના

નામથી ક્યો હિન્દીજન અગ્રણ્ય છે :

આ નિદાન નરનગના

નિકૃતાશયા પદર ઉત્તમ લેખાનો સમ્રાટ

અરવિંદ ધોષનું તત્ત્વજ્ઞાન.

(તેમની સુન્દર જીમીઓ તથા જીવનચરિત્ર સાથે)

લેખક — રા. માતીલાલ જેઠાવાલ મહેતા.

મૂલ્ય રૂપીઆ અઢી, પોસ્ટેજ ચાર આના વધુ

લખો — રમણીયરામ ગોર ઈનરામ ત્રિપાઠી,

મોરારજી કોલ્સ નં. ૨/૩૬, સેન્ટ્રલ્સ્ટે રોડ, ગિરગામ, મુબાઈ.

સમાલોચક

મુખ્ય લેખો

- આનંદી તવી વારાગલા મો.
- નાદાય મંત્રસા અને ગુજરાત પત્રિકા
- પૂર્વ અને પશ્ચિમની અમ્યતા.
- નબાનાદારા શિક્ષા.
- રતનાવી (૧૧)
- આવિષ્કાર — ગુજી રાતા
- હિપા-સ્વનાલય-પ્રતિજ્ઞા.
- (એ ૧ અને દામિદ વાર્તા)
- ફિરકાન એ આનંદ ન કરિના મો વિગેરે

લેખકો.

- મેડ પ્રોત્તમ વિશ્વામ આનંદ
- શ નાથ પથા.
- ગ ગમા પીનરામ ત્રિપાઠી
- ગ નીરાનન મણિલાલ
- ગ ગાતાન મરતીરામ
- ગ નમ તાકર ત્રિવેદી
- ગ ત્રિપતિરામ પન્ના
- ગ વાતાનાન શાહ
- ગ દલિનારામ આચાર્ય
- વિગેરે

આ માગિ મળી મન બલદા નીચે રચે રો
રમણીરામ ગેધર્થનરામ ત્રિપાઠી
મેરણ ૧૧ જાન ૧૯૦૬
સે ડેર રો ૧૧ રામ મુખાર્
વવાન ૧૬ દિ ૧૧ માર્ચ ૧૯૦૬ ૭૫૫ સુવંત મંચ ૧૭

વાચવા યોગ્ય તમારું પુસ્તક ૧ ગુજરાતીનો અર્થ ૨ આર્ય વીર વાતા ૩ સાદર જીવન ૪ દેશના વ
અનાતા પ્રતો વિગેરે મુદ્રિત ૩ રુદ્ર અર્થે ગાનુ વાતા ૫ રાજા રો રચ વેરામ ૧૦ ત્રિપાઠી ત્રિરામ મુદ્ર

તીજેરીવાળાઓની નવી રીતની હરીફાઈ.

ભાષા પહેલાં ઓસ્ટ્રીયાથી કાળજી જેવાં પાતળા પતરાની તીજેરીઓ અને આનતી હતી અને પ્રગતે માથની કલ નહીં હોવાથી કીક સખ્યામાં વેચાતી પણ હતી હાનમાં તે તીજેરીઓ નહીં આવતી હોવાથી તેના જગ્યા તેની જ બનાવવાની અમેરીકન અને બીજી તીજેરીઓએ લીધી છે એ તીજેરીઓ વેચનારા એક છે કે ગોદરેજની તીજેરીઓ ગમે એની અગ્રી હોય પણ અમેરીકા અને બીજા દેશોમાં બનતી તીજેરીઓને કરી પુગી મકે ાટી એઓ બીજી એમ પચ્ચ કહે છે કે અમારી તીજેરીની ભામમણ અમણે કાનસન હરે કાનસનનું મુખ્ય કામ પોતાના દેશના માવો અપ વવારનાનું હોય કે એટલે તે બનામબજારે તેથી કાર્ડ એવું હરે નહીં કે માન બરોસાનાયત જ હોય

કાનસનની ભનામણનાની એની એક ન્હાની તીજેરી મોટી કીમત આપીને ગોદરેજે ખરીદી કે અને ફક્ત પાચ મીનીટમાં તોડી છે અને જેઓ ખાતરી કરી હોય તેઓને બતાવવા વારખાને રાખી છે

આગગાડી અને આગમોટનું મુર, જમાત, ગોડાઉન ભાડા અને એજટ તેમ જ છુટક વેચારનો નંદા એના એના અનેક ખચ આડાત થતી તીજેરીઓ ઉપર પડે એટલે પરદેશી તીજેરીઓ હાનની બનાવટની હોય તો જ અહીંની સારી તીજેરીઓ સાથે હરીફાઈ કરી નકે એ સમજવું મુશ્કેલ નથી

ગોદરેજે પાચ મીનીટમાં જે તીજેરી તોડી તેની મના હટ ફેરી છે તે બજારના ગોદરેજને ખરીદ કરી તેને ઉપરથી રાચવારે ખાનમાં લેવું જોઈએ કે તીજેરી નુજની જે ના નુજત તેની ફક્ત એવાથી કાઢીને પણ સમજ પડી નથી નવરે હરે કાનસન પાચ મીનીટમાં તોડી રાખતે તીજેરી નુજતના પાચ કલાક લાગે તેની એકસગળી જ દેખાત.

ગોદરેજનું કારખાનું—

ગ્રીમ કપની પાસે, પરેલ, મુબાઈ.

તમારે ત્યાં શુભ પ્રસંગો પર

દી-પારદી—

નાથ-પારદી—

એટ-હોમ—

ધર્મીંગ એન્ટરટેનમેન્ટ—

ધર્મીંગ મેળાવડાઓમાં—

રીફ્રેશમેન્ટસ માટેની ગોઠવણ કરવાનું અમને સોંપો—

ફાંકડું ફોમ—

વોજબી દામથી—

ટુક વખતમાં—

એને તમને ૧૦૧ ટુકા સતોપ મળે તેવું કરી આપીશું—

એસ્ટીમેટસ મંગાવો—

ભાવ તાલ જરૂર પુછાવો—

ગોવિંદજી વસનજી

મુખ્ય ઓફીસ—મીરાંપોળીર.

આય નં. ૧—મીરાંપોળીર

આય નં. ૨—આદેશી.

Feb 19

ટેલીફોન ૧૫૫૬,

ટેલીગ્રામ—

"Sweetmart"

પંકાજલા, પુગણા અને પ્રજાપ્રિય મળીત
 પોલીશની શરૂઆત કરનાર
 અને આ ક્ષણે એ- ફેશનેબલ પંજાની અપાટીપૂર્વક વારનાર
ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

જી પણ કંઈ નવી કૃતિઓ,

નવા ઘાટ, નવા શણકાર, અને નવા અવકારો

તૈયાર કર્યા જ જાય છે !

ફકાને પપાગી તસ્દી નહીં જોશો તો

જરૂર જ મોહરો !

પરિણામે અમને ખગલ્યા વિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આવો કે કાલે !

અબ્દુલ રહેમાન રટ્ટીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠની અમૃત તુલ્ય દવાઓ.

સર્વેન મિશ્ચર.

કોલેરા વિમુચીકા માટે-

કોલેરા અપચો અટકાવ અનિવાર્ય વિગેરે
ભય કર રોગોને દુક વખતમા ખાત્રિપૂર્વક
નામુદ કરનારો આ એક સમયાબલ ઉપાય
છે જેનાથી મેકડો અમૃત્ય છુદા
થયો છે

કિમત ખાટલી એકના આના દસ

બકાલ એન્ટિમેન્ટ

-ખામ દરાજ માટે-

જમે તેની દુકીની કાળી કે લાલ દરાજ
અથવા છુતલી આ મનમ જેથી ત્રામ
વખત લગાડનાથી જડ મુળથી નામુદ
થાય છે અને ચામની જરા પણ બળતી
નથી કે ખરાબ વાસ આહતી નથી
કિમત ખાટલી એકના આના ચાર

તાવનુ અકસીર મિશ્ચર.

આ મિશ્ચર ટાળીયા ભાતરીયા મેરેરીન અને ખરામ રુમ્મા ફાળી નીમળતા સર્વે બળના
ઝેરી તાવ ઉપર સમયાબલ અસર કરે છે કારણ કે તે તમામ બળના તાવના જ તુચ્છિને નામુદ
કરવામા આબાદ છે. આ મિશ્ચરના ત્રણ ભાગ લેવાથી એક જ દીવસમા જમે તેવો તાવ નામુદ
થઈ ભય છે ખીજ દવાઓથી તાવ ઉતર્યા પછી ધાત્રી જ અસરકારક ચારે તેમ આ દવાથી
જેવુ કશું પણ ખરામ પરીણામ આવતુ નથી એ તેની ખાસ છુતી છે

કિમત ખાટલી એકના આના બાર

ગાંડીવ એન્ટી-ડ્રમેટીક ખામ.

એક મહાન વિદ્વાન ડોક્ટરની રોષ ઉપરથી બનાવેલો આ મનમ રાજવાથી માથાનો તેમ જ
સાધીવા સરખો દુખદાયક રોગ દુઃ વખતમા નામુદ થાય છે વધી હાથપગનુ રહી જવુ
રોગે ચગ આવવો સગીરના કોઈ પણ ભાગના દુખાનો કોઈપણ ભાગનુ આક્રાંઈ જવુ
સીઓના પગ તથા કમર મનાઈ જવા, સારંગી કોઈપણ ભાગ રહી જવો વિગેરે સર્વે રોગોને
નારા કરનારા આ સમયાબલ ઉપાયની એક ખાટલી દરેક કુખોના અવસ્થ સખરી મેદમ

કિમત ખાટલી એકના આના આઠ

અમાસ મહેરબાન શાહકોના ખાસ આશ્રદને માન આપી-

અમેએ હાલમા ડીસપેનસીંગ ખાતુ ખોલ્યુ છે

જેમા અનુભવી માનુષોને હાથે દરેક બળના પ્રિસ્કીપ્શન મુજબ દવા બનાવી આપવામા આવશે
એક વખત કામ પાડી ખાત્રી કરો

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠ દવાવાળા,

Feb 10

અગ્રેશવાડીને નાકે, બહારકો, સુખાઈ, ન ૨.

દરેકને દૂર રાખવા માટે અન્યાત

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ,

વાપરો,

કઈ પણ કામ કરનારો બલુગો ચાક, રતની અટકાવત, ખોરાક લેવાની અરમિ, હાથપગની કળતર, ગાત્રીનો દુખાવો, મગજની નબળાઈ સ્ત્રીઓના સ્તન સમધી તમામ નમળાઈને વજતા હશે અને થોડું જામ કરતા કે વધુ ખોળે હાલવતાં નળજાઈથી હાક ચડી આવરી નેરે નરોનો નાત કળાને આ ગોળીઓ શરીરને તદુરત, મજબૂત અને તેજસ્વી બનાવે કે કિમત ગોળી કર ની કળી ૧ ને રૂપિયો ૧ એક

નેટ-કમીસન નેરે વિગતવાર હકીકત બલુગા માટે પ્રાપ્ત થિરક મળાવે

ખાસ ઓરીસ ન ૧,
કાલકાદેવી રોડ,
મુ ગાંધી

વંદ્યાશાસ્ત્રી મણિન કર ગોળીદાર,
આતંકનિગ્રહ આપધાનય,
વતમનગ-કાલકાદેવી

મુખાઇમા અવેરાતની દુકાનો ધણી છે, અને
અવેરીઓ પણ ધણી છે, અને તેમજ બુનાપણ
તો વળી બહુ ગાળી સુદનનુ છે
તે છતાંએ મોટા અવેરીઓ

મહેતા હરીલાલ રામકૃષ્ણની કુંઠ

એ ફક્ત દુક મુદતમા જે નામ કહાડ્યું છે તેથી બુના અવેરીઓ
તો ખિચારમા જ પડી ગયા છે !!
અમારા દુકાને ગ્રાહકો સાથે જે રીતે વર્તવામા
આવે છે તે અમારો ખાસ દુનુ છે

ગ્રાહકોને અમારે ત્યાં કશી પણ રીકઝીક કરવી પતી નથી

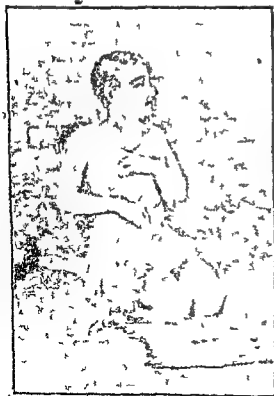
બહાર ગામના સજાળા ઓડરો વેલ્યુએનત પોસ્ટથી તાકીદે મોકલવામા આવે છે
કેકાલુ-અબદુલ રહેમાન મુકેદ, મુખાઈ

જ્યારે જુવો ત્યારે / કંઈ નવું જ.

હજારો જાતની છાપના નવી નવી મન મોહક ટીકા નિાના છાપેા
છાપના હોય અગર તેવાં લેનાં હોય તો એ નખત અમાર કામ
તથા જાન જોઈ જશે એલે તમાને સતોષ થશે. તમે ધોવણવી ધોવણ
વીને થાકશે પણ આ જશે જ નહિ.

મળનાવું કેડાડ.

શા કુલસાલ ધીગોગીલાલ, અને ગગનાવ છાપનાવુ લુનું અને
જાણીતુ મધક, ન. ૩૫૪ કાવણાવી ગેડ, મુખાર્ડ.

દાન દેવાનું એક જ ઉત્તમ સ્થળ.

પરોપકારણ સ્થા વિમુક્તય
ભાપુ । મ્હાગ જેવા કેટકેટલા
ત્દમાગ દાન ભાગ્યે જુએ મર છે તેને
ખ્યાન કરે । દેશ દરિતામા સહે છે
ધનિમા । નક્ષીવાને । દાન કરી
પુણ્યનું ભાગુ

ભાગ્યે-અમે

નડીયાદ હિંદુ અનાથાશ્રમમાં જાએ

(નડિયાદ ગુજરાત)

Oct 18.

હેલરનો

શંયલ એસ્ટ કોકો.

આ કોકો હિંદુસ્તાનમાં વેચાતા ણીજ બધા કોકો કરતા ઉત્તમ છે. માંદા માણસો તથા બચ્ચાઓને માટે એની ખાસ બલામણુ કરનામાં આવે છે.

સાક્ષરો, વિદ્યાર્થીઓ નગરે જેમને રાત દીનસ મગજભારીતુ કામ કરવાનું હોય છે તેમને માટે 'હેલર્સ કોકો' એક અગર ફાંદી કરતા ઉત્તમ પીણું છે એમાં રહેલ થીઓબ્રામીન (Thiobromine) તથા ફોસ્ફેટ્સ (Phosphates) મગજભારીથી ફીળુ થતા કારોને પુષ્ટિ આપે છે.

રેક બધીતા વેપારીને ત્યાંથી મળશે
હિંદુસ્તાન, બરમા તથા સિલોન ખાનેના એલ એજન્ટો.

કોઠારી, સુતરીઆની કુા.

હુમસ રફીર, કોટ, મુખાઈ.

કેમર જન—પહેતા પ્રકારનું મગજ માટેનું તેનું છે

કેમર જન—મગજના નાનંતતુઓને પુષ્ટિ આપે છે

કેમર જન—વાળને ખરી પડતા અટકાવે છે ને વાળને બધા બધ ઉગાડે છે

કેમર જન—આખો દિનસ જાજ મારી કળાસઓને ખાસ શાન્તિ આપે છે

કેશર જન—મુસ્તા (તથા ગાંઘાઈ મટે સારી રીતે વપરાય છે કિમત એક શીશીને રૂ ૧, પોસ્ટેજ ભુકુ

પ્રમેહબિન્દુ શું છે ?

પ્રમેહબિન્દુ—ભુવાનીયતની બુવોથી થયેલા રોગો મટાડે છે

પ્રમેહબિન્દુ—સાગી વિગેરે લપડર રોગો ઉપર અદ્વત રીતે કાયદો આપે છે

પ્રમેહબિન્દુ—આ દર્દોના નાસવી થોડા જ વખતમાં મુખ્તિ અપાવે છે, તાવ, અનકિત શ્રમ વિગેરે સાગી રીતે દૂર કરે છે

પ્રમેહબિન્દુ—આ રોગથી પીડાતા દરેક જણે વાપરવું

દરેક શીશીને રૂપીઆ દો, પેકિંગ વિગેરેના આના નવ ભુજા

કલિપાજ નોબેન્દનાથ એન, ગવર્નમેન્ટ હોસ્પિટાલ હોલર, ન

Feb 18 ૧૯૧૮ એને ૧૯ લોઅન ચિતપર રોડ, કલકત્તા.

૬. આપના ઓર્ડરમાં સમાવેશની નોંધ લેશે.

૨૦ વરસની જુની દુકાન,

હીરા તથા અવેરાતના વેપારીઓ

સુરજમલ લઘુભાઈની કું.

હુમારે ત્યાં કોઈપણ જાતના મોરી તથા નાની સાઈઝના
હીરાઓ તથા મોટી માણેક પાના વિગેરે અવેરાત છુટક
તથા અથાબધ મળશે

હાલની ચાલુ કેશનલ કોઈપણ જાતનું અવેરાત તથા સોના
ચાંદીના હાગીનાઓ તૈયાર તેમ જ ઓગરથી બનાવી
આપવામાં આવશે

હુમા માવની આકળી કરી આપીશું તેમ જ અવેરાતના
હાગીનાને રીપર કરી આપીશું

ટે-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદેવી રોડ, પોસ્ટ ઓફીસની
સામે, અમદાવાદ.

૨૪ ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૬

૨૪ીમાઈ એ રેસ, Calmness, Bombay

દ્રાક્ષાસવ

રતલ દોહના રૂપીયા બે.

અકુમીર દવા !

શરદી મટાડનાર,
ભૂખ લગાડનાર,
ફરત સાધ લાવનાર,
કિંધ લાવનાર,
તાકત આપનાર,
તાઝગી બસનાર,

હોજતદાર પીણું

૨ લવન સાથે વાપરી જૂઓ

વ્યવનપ્રાશાવલેહ

લવન

રતલ એકના રૂપીયા અઢી.

પુષ્ટિકારક બોરાક !

રોગી નીરોગી,
નબળા સગળા,
નાના મોટા,
સ્ત્રી પુરુષ,
સૌને માટે,

હાનવધક દવા

૩ દ્રાક્ષાસવ સાથે વાપરી જૂઓ

ઝંડુ રાખીસ્યુટિકલ વર્કસ, લિમિટેડ.

એન્ટી-સ્ટેન રેડ, મુ અર્થ ૧૩.

—કુકાન—

જૂની મહાજનવાણી, કાલખાદેવી.

પ્રસિદ્ધ આયુર્વેદિક દવાઓડ,
આમસ લીસ્ટ મુખાવો

આપના આંદરમા સમાવેયકનો રાખ લેવો.

જુના અને જાણીતા ઝવેરીઓ

રામજી ભગવાન એન્ડ બ્રધર્સ.

૨૦૯, શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

તારુ સિરનામું " Muffchain-Bombay " ટેલીફોન નં ૬૭૪

સમાલોચકના જાહેરખબરના ભાવ

એક વખત માટે એક આખું પાનુ, ૨ ૧૩ આડું પાનુ ૨ ૭ ૫૧ પાનુ ૨ ૫

—આ ભાવ બાર માસની બાવી મુતને જ માટે છે એવાજ વખત માટે કે ખાસ જગ્યા માટે ચાનુ ભાન ઉપર પચીસ ટકા વધારે લેવામાં આવશે

—કર ઉપરના ખાસ ભાવ માટે રૂબરૂ મા મળવું થા તે લખીને પુછાવવું

—આ ભાવ છેદનામાં છેદના છે તેમાં છટાડો થઈ શકે નહિ વધતી જતી મોખનારીને લીધે આ ભાન ગમે તે વખતે ફરી શકશે વધુ માટે લખો થા રૂબરૂ મળે

રમણીયરામ ગોનધનગમ ત્રિપાઠી, પ્રમુદસક

સમાલોચક એલ્ફિસ, મોરારજી ગોકુળદાસ ચાવ, નંબર ૨૩૬, સેન્ટરલ રોડ, શિરગામ, મુંબઈ

આપણા કેખતા ચાલ છે—કેટરેક્ટોડાઈનથી

આપણા મોતીઆ વાહકાપ વચર મટે છે

હવે આ નમી થયું છે કે આપણા મોતીઆ વાહકાપ વચર ખાલીથી મળી શકે છે વાહકાપ કાચવનારા સ્વજાઓની આજ મુધરે છે એમ નથી, પણ કેટરેક્ટોડાઈનથી કાઢપલ દરગીને નીસારા થવું પડતું નથી એ ર અનુભવથી સિદ્ધ થયતું છે છીં ૩ ૫, પોસ્ટેજ ૬ આના વધુ

આખા હીંદુસ્તાનમાં વખલ્લાયલો બાવ કાળા કરવાનો

પેકેટ કલેપ

આ કલેપ મુઠોના તથા દાગીના સદેહ વાળને લખાવા તે પાચ જ મીનીગમા મુદર કાળા થઈ નવું છે એની ગરાબર આજ કાલે પાચ કલેપ નથી આ કલેપ વાપરવામાં રહેલો ■ રોડમમા મમતો છે ગુલમા અડમીર છે, રમમા પાકો છે અને શીમતમા સરતો છે મીમન, ૧૧ કપાત ખરચ ૧૯૬

નવા પુસ્તકો તૈયાર થાય છે । વાનો અને વિચારી ખરીદો ।
૧. અપૂર્વ દખમાં લખાયેલી સુંદર ગ્રંથીલી નવલકથા

યૌવનનાં સ્મરણો.

લેખિકા—સી પ્રમદા.

આ પુસ્તકની ખુબી તે વાંચાથી જ સમગ્ર વેતી છે એક વાર હાથમાં લીધા પછી તે પુર ક્યાંવિના છોડવા મન થાય તેવું નથી થોડા દિવસમાં છપાઇને બહાર પડશે કિંમત બાર આના, પોસ્ટેજ બુદ્ધ

૨.

પ્રસિદ્ધ બગ કવિ રવિન્દ્રનાથના એક અચૂતમ પુસ્તકનો અનુવાદ.
(રવિનાથની છેલ્લામાં છેલ્લી છત્રી સાથે)

વિશ્વભારતી. —તૈયાર છે.

અનુવાદક—રા હીંગલાલ હરજીનદાસ ગણાના, બી એ
કિંમત રૂપીઆ એક, પોસ્ટેજ બુદ્ધ

૩.

પ્રેમલક્ષિત ત્રયમાળાનું પ્રથમ પુસ્તક

તૈયાર છે । ચિત્રદર્શનો. તૈયાર છે ।

ગુજરાતના લોકપ્રિય કવિવર ન્હાનાનાન ન દરિદ્રત નવું પુસ્તક તૈયાર છે.
સરવર નામ મોધાવો

હવે પછી છપાશે પ્રેમકુળ (નવું), ઉપા, કાન્દુકુમાર, જયાજયન્ત,
વિગેરે સર્વ પુસ્તકોની નવી આવૃત્તિ તૈયાર થાય છે

૪.

લોકપ્રિય સરલવાર્તાવલિ.

ચોથું પુણ્ય

અખંડ યુગલ.

થોડા દિવસમાં બહાર પડશે.

ધુટક નકલ દો આનો, બાર પુણ્યો એક રૂપીઆ, પોસ્ટેજ સહિત
વધુ વીગત માટે લખો

મોતીલાલ ગામજીદાસ શર્મા,

નં ૧૦ મેન્ડર્સ્ટ રોડ, મુંબઈ ત ૪

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-

રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

ખનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,

ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ

આનંદ અને સ્વતંત્રતા

સોડાના આધિકારનું આણું સંવન કરાવવાથી માળકો દરેક જાનની ખીભારીઓથી તેમ જ માતાના અપચ્ચથી થતા વેરેક વ્યાધીથી હમેશાં દૂર રહે છે તે સુ-

નિરોગી સતાન.

માતાનો સાચો આનંદ અને ખાવાપીવા તથા ફરવાની છુટ ને સ્વતંત્રતાનો સાચો હુલાવો નથી ? કિમત દર શીટીનો ૩ ગુટપાવ તથા વી પી ખર્ચ જુદુ

મચ્છર, માકડે, તથા ચાચકના જીલમ અસહ્ય હોય
તો,

અમારું એન્ટી ચાસ્કવીટો ગ્રોઈલ વાપરી તેના નાસથી મુક્ત થાઓ
ફક્ત થોડા ટોપા રાતે જ ન ઉપર ચોળી સ્પર્શ રહનાથી ઉપદ્રવી જનુઓ પાસે
કરડી શકતા નથી એલેરીઆ તેમ જ ખીજાં અહિરી તાનથી નચનાનો ચોક્કસ
અને ખાનરીપૂર્વક ધનાજ છે કિમત દર શીટી ૩ ગુટપાવ તથા વી પી ખર્ચ જુદુ

એન્ટિસ,

ધી કૃષ્ણા ઇન્ડિયા ટ્રીડીંગ કંપ,

Feb 19 ગીચીરામ, અમદાવાદ

મળવાનું ટેન્ડર,

ધી ન્યુ પ્રોગ્રેસ હોલ,

કમર્સીઅલ બિ ટ્રીડીંગ, લાહોર

ન્હાની, મહોદી, જાહેર કે ખાનગી લાંચબેરીનાં

પુસ્તકોના ઉત્તમ સંગ્રહ.

૧.

સ્વ. ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી —

૨૧ જીવનલાલ હરિલાલ પડ્યા —

	રૂ આ		રૂ આ
સ્વતંત્રતા ભા ૧ થી ૪	૧૧-૮	કાદમ્બરી (સચિત્ર) આટલિ પાચમી	૨-
વાવતી જીવનકથા	૦-૧૨	એક અપૂર્વ વ્રત (ખીજી આકૃતિ ૭૫૫ છે)	૦-
રામમો અક્ષરદેહ	૧-૪	કાર્તિકનુ અનુકરણ ભાગ પહેલો	૦-
દેહમુદ્રા (કાવ્ય)	૧-૦	સચિત્ર મૂનાક્ષરના પત્તા	૦-
Marriage Forms under		મનોરંજક વાર્તાત્રિ	૦-૧
Ancient Hindu Law	0-12	રિશુદ્ધસ્નેહ	૦-
Classical Poets of Guja-		હાસ્યજનક વાર્તાનાપ	૦-
rat (1916 Edn)	0-6	૨૧. ગણપતગમ અનુપરામ ત્રવાડી	
પ્રો. કાન્તિલાલ પડ્યા —		જાતમહેનત (મે રહેલપનુ ગુજરાતી	
૧. ગોવર્ધનરામનુ જીવનચરિત્ર	૧-૦	ભાષાન્તર)	૩-
		દરિઆપરના દેગોની વતી	૨-
સ્વ. પ્રો. મણિલાલ નભુભાઈ —		૨૧. હિમતલાલ અગરિયા —	
ભવિષ્યમ	૧-૪	કવિતા પ્રવેશ	૧-
લામસિદ્ધ	૨-૪	કાવ્યમાધુર્ય	૧-
શરિત	૧-૪	પ્રેમખિન્દુ	૦-
દર્શન ગદ્યરસિ	૫-૦	ચિન્તરમાર્ગન સમન્ધી ૭ લેખો	૦-
૨૧. મણિલાલ જીવાગમ ભટ્ટ —		સ્વ. ભગુભાઈ કૃતેહચંદ કારભારી —	
મીની રાણી (સાત સુદર ચિત્રો સાથે)	૨-૦	અગ્રેજી-ગુજરાતી પોષ્ટ ડીક્ષનેરી	૧-૧
સુદર પહેન	૦-૧૨	ગુજરાતી-અગ્રેજી	૧-૧
ગુજરાતની જુની નાતાઓ (ચિત્રો સાથે)	૨-૦	સ્ટાર અગ્રેજી ગુજરાતી ડીક્ષનેરી	૦-૧૫
ધુરાજ ચૌહાણ અને ચંદનરમી		ટાક્રૂત મન્દિરના (બે ભાગમાં)	૫-૦
(નરી આટલિ ૭ ચિત્રો સાથે)	૨-૦	૨૧. ભોગીન્દ્રભવ દીવેટીઆ. —	
નિમ્ન દરી	૧-૮	આસીસ્ટન્ટ કલેક્ટર (મળતી નથી	
તિરૂત્તા કલિઓ (૨૪ ચિત્રો સાથે)	૩-૦	નરગી આરોહ	૦-૧
વર્તિમા નાટક	૧-૦	કાઉન્ટ ટાઉનટોચની રાતો	૦-૧
જર્જરી, મુમાઈની રોમણી	૧-૪	ઉપાજાન્ત [સચિત્ર, ખીજી આકૃતિ	૨-૦
		મોહિની	૧-૦
		સોરીમીટર	૦-૧૨

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ સંપની, બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ

મિન્સેમ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ, નં. ૨.

અગ્રણ્ય અગ્રણ્ય અગ્રણ્ય અગ્રણ્ય અગ્રણ્ય અગ્રણ્ય અગ્રણ્ય અગ્રણ્ય અગ્રણ્ય અગ્રણ્ય

મોતાના અનેક ચાદા ને ગવર્નમેન્ટ લેખોરટગીલુ સર્વોત્તમ
સરટીફિકેટ મેળવનાર.

લક્ષ્મી ને
ટફા છાપ કેમ.

દેવ દરબારો (જૈન મંદિરો), રાજા મંદિરો, વેદ દાકતરો,
મિઠાઈનાળાઓ, અને વેપારીઓ, છુટથી વાપરી આનંદ
મેળવે છે તેલુ કારણ એ જ છે કે તે

પવિત્ર, નિરભેળ ને કુદરતી
કેસરીઆ રંગમાં રમી રહેલ છે.

જેને કાનસમા પાડતા કેસરના નામાકીત બગીચાઓમાંથી ચુટી કાઢી,
કુદરતી રંગમાં રહેલા હૃદય, તેને શુભ કામ જલ્દ તેવી સાધનરીતી રીતે
પે-કરી, પવિત્ર આવર્ણામમાં લાવનારા આને છે. ને જે દરેક ધાર્મિક
સ્થળોમાં છુટથી વાપરી શકાય તેનું નિર્મળ કુદરતી ગીત જ રહે છે છતાં

ભાવોમાં રીતસરનું જ છે.

આખા હિંદમાં ચાલાક એજંટો

જોઈએ છે.

તમારા નજીકના ગામીકનેથી માગો ને ત્યાં ન મળે તો અમને
પગભાર નીચેને મરનામે પુછાવો

મેસર્સ સ્પાર્કસ એન્ડ કંપની,

નં. ૮, નાનાભાઈ લેન, હારનબી રોડ, મુંબઈ,

અથવા, શ્રી ૧૨ એ હંડ પની, નં. ૫૧૪-સદાબજન, મુંબાઈ, મુંબાઈ

પુણા—નં. ૩૬૨-શુક્રનાથ પેઠે, પુણા સીટી

સમાલોચક.

અનુલેખક વાક્ય સત્ય પ્રિયહિત ચં વત્ત.

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચૈવ વાલ્મીક્ય તપ ઉચ્યતે ॥ મ ગી ૧૭-૧૫]

પુસ્તક ૨૫ મુ.] સરસ્વતી, ઇ. સ. ૧૯૨૦. [અક ૬ મો.

તત્રી—રા. અબાલાલ બુલાખીગમ જાની, બી. એ.

રા. ચન્દ્રશકર નર્મદાશકર પઠ્યા, બી. એ., એલએલ. બી.

પ્રકાશક—રા. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી.

વિષય. વિષયાનુક્રમશિક્ષા. ૫૪

૧. મીઠી વિદ્યાય કાવ્ય

રા. ચન્દ્રશકર નર્મદાશકર પઠ્યા, બી એ, એલએલ બી ૪૫૩

૨. આપતી નવી કારાસલાઓ અને તેના સલાસદોની યોગ્યાયોગ્યતા.

રા. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી ૪૫૪

૩. રા' દ્વીય કૌશલ અને શુજરાત રાજકીય પરિવહ.

રા. હીરાનાથ હરજીવનદાસ ગણુત્રા, બી એ ૪૫૮

૪ હતાશ કાવ્ય

ગ ગિરિજાશકર મ ભટ, ૪૬૬

૫. ચાલકાખા દૂડી વાર્તા

રા. ગડુલાલ દામોદરદાસ બરડીવાળા એમ એ એલએલ બી, ૪૬૭

૬. પૂર્વ અને પશ્ચિમની સભ્યતા

રા નર્મદાશકર વલ્લભ દ્વિવેદી ૪૭૨

૭. રતનાનલી નાટક

રા. રતિપતિગમ ઉદયભરામ પઠ્યા, બી એ ૪૭૮

૮. સ્ત્રીવાદવાર શિક્ષણનો મત્તાર.

રા. અબાલાલ નૃસિંહનાન શાહ ૪૮૨

૯. કે મહામહોપાધ્યાય ડૉક્ટર સત્તીગચન્દ્ર આચાર્ય, નિદાશુપણ, એમ એ, પી. એચ ની

રા. હરિનારાયણ ગિરધરવાન આચાર્ય, બી એ ૪૮૮

૧૦. અન્યાનલોકન.

૧૭. વિદ્યભારતી.

૧૮ યૌવનના સ્મરણો

૧૯. કૈલાસ આનસ સરોવર દશન,

[૨. ગા. ત્રિપાઠી] ૪૯૧

૧૧. ઈલા-સ્વરાજ્યપ્રતિષ્ઠા ચાતુ એતિહાસિક વાર્તા

રા. ગૌ પુરુષોત્તમ વિશ્રામ માન્ડ ૪૯૫

વારિક સમાજમ રૂપીઆ છ;

હેન્ડઆન બહાર ગીલીંગ ચૌદ ૩. મહાસાત ગુરુ અકની કિમત દસ આના
આ ભવજગ મગ્યાનમાં આ મેગ્યા આને ક

સમાચાર

સ્તંક ૨૫ સુ,]

સપ્ટેમ્બર, ઈ. સ. ૧૯૨૦

[અંક ૯.

મીઠી વિદાય.*

લેખક — રા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડયા, બી એ, એન.એન. બી
(કામળા દીસે છે અલગેલા ત્હારી આંખમાં રે—એ લય)

બહાનાં વિદાય મીઠી દે છે બન્ધુ ! સીધાવળે ર,

બેઠા આવળે રે—બહાનાં

પરદેશી બન્ધુ ! પરવરતા, કેંક મહેમ્મલ ઉરમાં પરતા;

મ્મલે હૈયાં દેતલરેનાં “બન્ધુ અમ્હારા શાવળે ર,”

“અવનનુ લાવળે રે” —બહાનાં

ઉજ્જવન નાગર નામ દીપાવો, ઉજ્જવન નટપુર ગામ રોબાવો;

ગુજરાતતણુ ગારવ દર્શાવી ભારતવત સુદાવળે ર,

દિગ્મંત ગમવળે રે —બહાનાં

વિશેષ બન્ધુ ! શુ શુ કહીએ ? મર્મ કુકર્મ સૂચરી દર્શાવે :

કેંક અનર્થ પ્રભાવસાતી પરાક્રમે પ્રકટાવળે ર,

પાણી બતાવળે રે —બહાનાં

વિશાસ બ્યોમે કરો નિહારો,—રખે પરનુ અમને વિસારો;

અમ્હે તમ્હારા તમ્હે અમ્હારા સ્નેહનંધ નસાવળે ર,

અખરો શુદાવળે રે —બહાનાં

પારખનો બગનો,

નડિઆદ,

તા ૧૫/૮/૧૯૨૦,

}

• મ્હારા એક પદમ પ્રિય મિત્ર અને ગુજરાતના એક પ્રતિષ્ઠિત લેખક તથા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી પ્રો. કાન્તિલાલ ઇનનલાલ પડયા, એમ એ, રસાયનશાસ્ત્રના પ્રવેશના સોધખોળનુ કાર્ય (Research Work) કરવા માટે સોમવાર તા ૨૩/૮/૧૯૨૦ ને દિવસે ઇ અંક પ્રતિ પ્રયાણ કરવાના હોવાથી તે પ્રસંગ નિમિત્ત આ વિદાયમીત્ર સ્થાપુ હનુ સવિવાર તા ૧૫/૮/૨૦ ને દિવસે નડિઆદમાં અને સવિવાર તા ૨૩/૮/૨૦ ને દિવસે મુબાઈમાં હોમના આનમાં થયેલાં સ્નેહસ મેલનોમ આ મીત્ર ગવાયુ હવે શ્રાવણમંચીરોના ગમળ (અમિત્ર વાર્તા) ૩ ૨-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એ ૩૩ પની મુબાઈ

આવતી નવી ધારાસભાઓ અને તેના

સભાસદોની યોગ્યાયોગ્યતા.

લેખક — રા. રમણીયરામ ગોનર્ધનગમ ત્રિપાઠી.

નાનતા ૧૯૨૧ ના વર્ષના આરભકાલમા હિન્દની ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ પુરાતન વૈભવ શાળી રાજ્યધાની દિલ્હીમા રાજ્ય તરફથી એક ઉત્સવ ઉજવવામા આવશે એ ઉત્સવમા રાજ્યના જ અધિકારીઓ અને અધિકારીઓના પાસમા નિબદ્ધ થયલા છુટક જનાયા કોઇ કોઇ હિન્દવાસીઓ પણ ભાગ લેશે ઈલાકાઓના મુખ્ય મુખ્ય રાહેરોમા એ આના પ્રકારે રચાશે હિન્દના જીવનને તોડીફાડી ચૂર્ણપિચૂર્ણ કરવામા અને હિન્દવાસીઓને કેવલ નિર્બળ અને પરાધીન અવસ્થામા મૂકવાના આજ વર્ષના વર્ષથી ભગીરથ પ્રયાસો આ દેશના સત્તાધિકારીઓ કરી રહ્યા છે દુષ્કાનમા એક ભુખ્યો ડાસ માણસ જેમ મરી રહ્યો હોય તેવી સ્થિતિ ખરી રીતે જોતા આજ હિન્દવાસીઓની ઘડ રહી છે જેમના વ્યાપાર ઉદ્યોગમા લક્ષ્મીદેવી અહોરાત્ર પ્રસન્ન થઈ રહી છે અથવા તો જેમને રાજ્યમા મહામોહોટા હોદ્દાઓ મળી રહ્યા છે એવા વેરાતા પડેલા હિન્દીજનો સિવાયનો આ દેશનો નવમો ભાગ ભૂખે પીડાય છે, તરસે મરે છે અને મરના પડ્યો છતા મરી શકતો નથી આ કળાળ સ્થિતિમા એ એણે થયું તેટલું કર્યું, સહન થઈ શક્યું તેટલું સહન કર્યું, પરન્તુ હવે તેનું ધૈર્ય રહ્યું નથી આ ઇતિહાસ કશ્ચાના લખકર અને નાસજનક પ્રસંગોથી કાળા સ્વામ અક્ષરોથી રંગાયેલો તો છે જ એટલે એનું દિગ્દર્શન અહિં તો નિપ્રયોજન છે હિન્દની કળાવ પરિસ્થિતિનુ જ્ઞાન હિન્દની રાષ્ટ્રીય પરિપદે આજ પાત્રીસ વર્ષથી આ દેશના પરદેશી રાજ્યકર્તાઓને કંઈ ઓછું કરાવ્યું નથી પણ પરિણામે દેશમા ત્રાસ વધ્યો ગયો છે, પ્રજા વધારે નિર્બળ અને કળાલ અધમ અવસ્થામા મુકાતી જ ગઈ છે પ્રજાનો પોકાર હવેબેઠક હોવા છતા રાજ્યના અધિકારીઓ શૂણ્યતાયે નથી એટલું જ નહિ પરન્તુ તેનો જોડુકમી રીતે તિરસ્કાર પણ કરે જ છે એવા એના દૃષ્ટાન્તોનાં તો પુરાણોના પુરાણો લખાવે એમ છે અહિં તેનું સ્થળ નથી. આ બધી અશાન્તિને મોટાની વળવા માટે હિન્દ માટે નિર્માયેલા મત્રીજી મિ મોન્ટેગુએ ધણા પરિશ્રમ પછી હિન્દને રાજકીય સુધારાના નામે એક અપકર-અસતોષ આપે એવું-૬૫ આપ્યું ખરું, એ સુધારાની યોજના પ્રમાણે આ દેશના રાજકીયોગદારમા હિન્દવાસીઓ મોટા પ્રમાણમા ઉમળ કાથી ભાગ લે એટલા માટે ધારાસભાઓમા લોકના પ્રતિનિધિઓની સખ્યા પ્રમાણમા વધારી પણ દેશના અમુક જ જાગના લોક સિવાય ધણા મોટા-લગભગ જધા જ-ભાને આ યોજનાથી અસતોષ રહ્યો છે એ અસતોષ નહાર દૃષ્ટિએ પડતો હતો તે કરતા ધણો ઉંડો છે એ અસતોષ વર્ગ હદયના ઉગ્રજુમાથીયે એ માટે અસતોષ જ રાખે છે એ અમતોષ જાહેર કર્યા પછી આજ આઠ મહિને પ્રજા ફરી સુદૃઢ અને વધારે જાગૃત અને ચેતનવાળા બની છે પેખમના પેના ફર કલેઆમને બ્રિટીશ પાર્ટીએ પુધી જ રીતે-તેના અમનદારોનાં

લીનાવતી જીવનકા ૩ ૧-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

કૃષિને વ્યાગળી ગણી-ટોકા આપ્યો અને ટર્કીના ખિનાફતના પ્રશ્નથી મુસવમાનભાઇઓનાં અત કરણને બાળી નાખ્યાં તે વખતથી તો પ્રગ આ ઘેર અન્યાયથી વધારે બગી રહી છે અને બગતામાં ઘી હાંભાષ તે ન્યાયે ચિટીએ પ્રવેગે આમ ઉધાડેછેક ન્યાય અને ધર્મનો તિરસ્કાર કર્યો છે આમ વસ્તુરિધિને ઝેરી તો દુર્ગન્ધ મારી રહી છે અને હિન્દવાસીઓ જગતમાં એટલા તો દુલકા ગણાઈ રહ્યા છે કે આફ્રિકામાંથી હિન્દ વાસીઓને સદનર કહાડી મુકરામાં આવે છે, તેમને સાથી દેશધાર કરામાં આવે છે, જર્મન જેવા મહામુલકમાં ડૉ રમિન્દનાથ ટાગોર જેવા વિશ્વરત્નને પ્રવેશ કરા રહામે પ્રતિમધ મુકવામાં આવે છે અને એના એવા ગવવા ગણાય નહિ અને સાંભળ્યા સહન પણ થઇ શકે નહિ એવા અગણિત દુષ્ટાનો નજરે પડે છે એ દુષ્ટાનોની તોષ લખના જતા વેપ્સ્ટરનો મહા મ્હોટો અગ્રેજી શબ્દકોષ પણ ન્હાનો પડે જગતના મહામ્હોટો રાજ્યાધિપો પણ જેને નમન કરી રહે તો એમાં બોક નથી-પણ તેમનું મહા ભાગ્ય ગણાય એવા વિશ્વનરત્ન મોહમદાસ ગાંધીજીએ એ અ ધાય, અમલ, અધર્મ અને ભયકર ત્રાસ રહામે આજ ધર્મનું ધુલક માંડ્યું છે અસહકારના નામથી એ ધુલક ઝોળખાય છે હજી હિન્દના ધણા હિન્દવાસીઓને પશ્ચિમનો મોહ છે, અને સુપ્રિતમાં પડેના હિન્દના અચેતનકાળની નિર્ભયતા એ અનુભવે છે પરિણામે ગાંધીજીના અસહકારમાં કઈ કઈ ભયકર સ્વપ્ન એ ભુવે છે કૉંગ્રેસે ગાંધીજીના મહા પરિશ્રમના પરિણામે અસહકાર સ્વીકાર્યો છે કહેવાય છે તે પ્રમાણે એક પક્ષે એ નિર્ણય પ્રગતો નથી, પણ અમુક જ જનોનો છે એ તકરારી દિનિયમાં ઉતરવાનું આ સ્થળ નથી અને તો ખીજ વાત જણાવવાની છે અને એ, એ છે કે, કૉંગ્રેસના નિર્ણય-દરમાનને અનુસરીને આજદેશમાં એક એવા મ્હોટો સમુદ્ધ છે કે જેણે ધારાસભામાં પોતાના પ્રતિનિધિઓ નહિ મોકલવામાં પોતાનો પરમ ધર્મ જોયો ■ કોઇ વધારે કાલા જનોને આ ધર્મ મહાન જગરિતવનો અધર્મ લાગતો દરી એની ના નથી પરન્તુ પ્રથ એ ધાય છે કે આ નવી ધારાસભાઓમાં જનારા દેશપ્રેમી સજ્જનો કોના તરફથી સલાસદો બને છે ? આજ સુધી જે જે મહાપુરુષોના નામો બહાર આવ્યા છે તેમનામાંથી હિન્દની સાચા જીગરથી સેવા કરી શકે એવાં નામ તો એ યાદીમાં જડવા જ મુશ્કેલ છે કોઇ સુરેન્દ્રનાથનું નામ ગણાવશે, કોઇ શાસ્ત્રીધારને આગળ મૂકશે, કોઇ રાજા આંદ્ર મદમુદાનાદની ગર્જના કરશે અને કોઇ તેમના સાથે પેન્શન ઉપર ગયેલાં મામવતદાર કે અવવકારકેનનું નામ ગણાવશે પણ એથી સુ ૧ સુરેન્દ્રનાથની દેશસેવા આજ ભૂતકાળની બની ગઈ છે એ યરવીર દેશનાયકના નિરૂદ્ધમાં ચુન્દમાનનો ઉચ્ચાર આ લેખક કરી શકે તેમ નથી, છતાં પણ કહેવું પડે જ છે અને તે મહાદુઃખથી કે સુરેન્દ્રનાથ આજ સુરેન્દ્રનાથ રહ્યા નથી હિન્દમાટેનો ત્હેમનો પ્રેમ અને હિન્દવાસીઓ માટેના ત્હેમના મુલક ભાવો આજ ત્હેમના હૃદયમાં ગોઠ્ય થઈ રહ્યા ■ જે દેશનાયકો દેશની ભયકર પરિસ્થિતિમાં તેનો લાગ કરે છે એ દેશનાયકો માટે સ્વાર્થાધિકારીતે અમ્હારો પૂન્યભાવ ઓછો જ ધાય છે એ જ સુરેન્દ્રનાથ અને એ જ

શોભીયોગ આજ ગાંધીજીની સાથે રહી, દેશના આ અનીકિક ચેતનમા પોતાની અપ્રતિહત શુદ્ધિ અને અપૂર્વ શક્તિનો ફાળો આપેતો ગાંધીજી કહે છે તેમ, જે તેત્રીસ કરોડ હિન્દવાસીઓ એક સામટો 'શૌર્યથી, દૃઢતાથી, અને નિઠર પ્રયત્નથી' અસહકાર આદરે તો સ્વરાજ્યની પ્રાપ્તિ એ કાલ રહુનારે પ્રત્યક્ષસ્થાય અત્યારે સ્વપ્નમા પણ ના આવે, કલ્પનાશકિત પણ દૂર જતી રહે એવી સ્થિતિ કાલે પ્રલક્ષ રીતે જોઈ જ શકાય ! આમ આજ દેશમા જે વિખ્યાઓ પડી ગયા છે એક વિભાગમા સુરેન્દ્રનાથ જેવા દેશસેવકો સહકારનો છુટો, એક વખતના પિત્રાઈ અને આજના સહોદર ભાઇ ગણાયલા સરકારી પક્ષે રહી, ઉઠાની રહ્યા છે, જીવન પક્ષે ગાંધીજી અસહકારનો મગનબેદી રાખ દુડી રહ્યા છે ગાંધીજીનો પક્ષ અત્યારે તો એવો સમર્થ છે કે એની ગણુના કરવી મુશ્કેલ યદ્ય પડે છે પહેલો પક્ષ મુડીબરનો છે. પ્રજાનો તેમનાપર વિશ્વાસ નથી પ્રજા તહેમને પોતાના હવે ગણુતી નથી આ ધારાસભાઓમા મતદારની સખ્યા મૂળ તો મ્હોટી હતી, જે કે દિન-દિન સમસ્ત વસતીના પ્રમાણુમાં ઘણી જ ન્હાની આ મતદારોની એ સખ્યામાથી વગમગ બહુ મ્હોટા પક્ષે લગભગ બધાએ જ મત આપવાનો પોતાનો અધિકાર વાપરવા ના કહી ટે અને ધારાસભાઓમા અમ્હારે કાંઇ પ્રતિનિધિ મોકલવા નથી એવું પ્રગટ કહ્યું છે તેમ જ ધારાસભાઓમાં જવા યોગ્ય અધિકારીઓ ગણાય એવા દેશસેવકોએ ધારાસભાનો બહિષ્કાર કર્યો છે પરિણામે દેશની સેવા કરવા જેમની લાયકાત કરી જ નથી, કે જેમની શિક્ષણ-સપત્તિ દેશને અરિયશ્પ નીવડી હોય કે એ સપત્તિ સૂચકારમાં વિરમી હોય એવા અર્ધદગ્ધ અને કમઅકલવાન કે જેમના જીવન અમલદારવર્ગની ખુશામતમાં જ મ્હોટે લાગે થતીત થયા હોય એવા જનોના જ મ્હોટા લાગે ધારાસભાઓમા જવા માટે પોતાના નામ મોકાવ્યા છે અને તેમને મત આપનામા પણ લગભગ નહિ જ જેવા મતદારો ઉભા રહેશે એટલે કે આ ધારાસભાઓ હિન્દના લોકપ્રતિનિધિઓની નહિ બની શકે.

આ સભાસભેથી બનેલી ધારાસભાઓ જે કાયદાઓ નક્કરો તે આપણે સર્વદા માન્ય રાખવા જ પડશે એમ પણ આપણે કહી શકીશુ નહિ, જે કે આજ સુધીમાં જે જે ફજેતા થતા હતા તેવા તો ઓછામાં ઓછા આ ધારાસભાઓમાં થવાના જ, કારણ કે રાજીવેટ બીલ જેવા કાળા કાયદાઓ પણ ધડપ્યા જ કરશે. આમ આ સહકારીઓ દિલ્લી સીમનાના દિવાને આમ અને દિવાને ખાસમાં બેસી નિર્ણય ને હિન્દમા અમન ચતાવશે (૧) આ સહકારી ઓમા ઉપર કહ્યું તેમ દેશના સાચા અને નિઠર સ્વતંત્ર પ્રતિનિધિઓને ટેકાણે માખાપના કલાગરા અને માવડીયા છેકરાઓ મનમાનતી મોજ માણુરો હિન્દની તેત્રીસ કરોડની વસતીના મ્હોટા લાગે અસહકાર ! ! રૂએ ધારાસભાઓનો બહિષ્કાર કર્યો છે અને પોતાના પક્ષના દેશના સ્વતંત્ર અને શુભટ પ્રતિનિધિઓ મોકલવા ધસીને ના પાડી છે એટલે ત્યા જનારા સખ્યા લોકોના પ્રતિનિધિઓ નહિ કહી શકાય, એ લોકનિયુક્ત સ્વતંત્ર નાગરિકોની સભાઓ ગણી શકાશે નહિ, અને આ ધારાસભાઓ સ્વતંત્ર દેશલકોતો અને દેશસેવકોની તો યદ્ય જ શકશે નહિ, આમ હિન્દનો અખિન જનસમાજ આ સભાસભેને પોતાના પ્રતિનિધિઓ તરફ કાંઈ રીતે સ્વીકારી

શકશે નહિ ધારાસભાઓએ આમ પોતાનું ગૌરવ બોધુ છે અને જોગે અને એ માટે સિગીશ પ્રમત્તની સ્વરૂપે રાજનીતિ જ ભોખમદાર રહેશે આજ સુધી હિન્દની રાજ્યનીતિ માટે આપણે તેના ઉપરિ અમનદારોને જ મ્હોટે ભાગે જવાનદાર ગણતા હતા અને એવી આશામા રહેતા હતા કે આ આપણુદી સત્તા જહામે સિગીશ પ્રમત્ત પાસે આપણે આપણી ફરિયાદો રજુ કરી ન્યાય મેળવી શકીશુ. પણ એ આશા એક મ્હોટા ભ્રમરૂપ હતી અને એથી આપણે આપણી જાનને અને દેશને છેતર્યા છે એ આપણે હવે સ્પષ્ટ જ્ઞેયુ છે છેલ્લા સાત વર્ષોમા હિન્દે સિટીશ સસ્તનતની એવી તો અપૂર્વ સેવા કરી છે કે જેનો બદલો સિગીશ પ્રમત્ત જેટલો વાગે તેટલો ઓછો જ છે પરન્તુ, એ સ્વાધિકારી પ્રમત્ત પામે વધારે આશા રાખી એ હવે પાપ છે અને ધારાસભાઓમા જઈ અભારની સ્થિતિ જેતા આપણે કરુ જ ઉપયોગી કાર્ય નહિ કરી શકીએ એ નિર્વિધાદ છે બને જે મોહાન્ધ જનોને એ સહકારથી નાભજણુતો હોય તે ધારાસભાઓમા જાય એ સહકારી પક્ષમા ધણુએ એવા છે કે જેમણે એક વખત મજીંગમનુ છે કે આ ધારાસભાઓ અર્થવિનાની છે પણ ફરી પુરુષાર્થ (I) કરવોજોછએ આ માન્યતાની સલાસન્યતામા ઉતરવૈનું અને સ્વયં નથી જેમની એ માન્યતા હોય તેમને તે મુનારક હેલ અમ્હાઈ તો માનવુ છે જ કે ધારાસભાઓના સ્વીકારમા જે લાભ સમાધા દીસે છે તે બમરૂપ મિથ્યા છે અને ધારાસભાઓના બહિષ્કારના અગણિત લાભ કરતા એના સ્વીકારમા હાનિ ધણી મ્હોટી છે આ ધારાસભાઓમાં હિન્દની મહાન કલ્યાણયોજનાઓને ભાગીને ચૂર્ણવિચૂર્ણ કરવામાં આવી છે હિન્દની પ્રમત્તના દાઢણુ કુ ખની વિપમતાઓ વધારવામા આવી છે, હિન્દની પ્રમત્તનો છોચોક નિરરકાર કરવામા અને તેના ગૌરવને અને સન્માનને કેવળ લતામદાર જ કરવામા આવ્યો છે તેની કયો હિન્દીજન ના પાડી શકશે ? એ અમનદારી કારોબારથી હિન્દનું સ્વાતમ્યાભિમાન નષ્ટ થયુ છે, આર્થિક ભયકરતા વધતી જતા પ્રમત્ત કંચાય બુખમરામાં આજ મરી રહી છે, શિક્ષણ પદ્ધતિ એવી સ્વાર્થકારી રાજ્યનીતિની રીતે ધડવામા આવી છે કે પ્રમત્ત આજ નિર્મલ અને નિસ્તેજ ખની ગ્હી છે, પ્રમત્ત આના આવા દાણુ સતાપોથી શોષાઈ શોષાઈને મૃત્યુ-પ્રાપ્ત થઈ રહી છે તેની કાણુ ના કહી શકશે ? પ્રમત્તનો ઉદ્ધવ પોતાના જ પગઉપર નિરરતાથી અને હિમ્મતથી ઉભા રહેવાથી જ પ્રાપ્ત થશે સ્વાતમ્યજ્યોતિ સારે જ પ્રાપ્ત થશે દેશનું સ્વાતમ્ય, દેશનું ગૌરવ અને દેશનું સ્વમાન એ હિન્દીજનોના જીવનનું પ્રથમમા પ્રથમ લક્ષ્ય હોવુ જોછએ અને એ જવા સાધ્ય હોય નહિ ત્યા તેની સાથે અમહકાર અને તેનો બહિષ્કાર એ પવિત્ર ધર્મકર્તવ્ય જ છે ધર્મકર્તવ્યની સિદ્ધિ અર્થે જીવનના સમર્પણ અને ઐદિક સુખવેલવોના ત્યાગ કરતાં બલિષ્ઠ કરુ જ આવસ્યક નથી-એ સમર્પણ અને એ ત્યાગ દેશ અને દેશજનોના કલ્યાણ માગે છે પવિત્ર અને પુણ્યવાચી છે સ્વાતમ્યપ્રાપ્તિ અથ શુ શુ સાગો નથી કરવા પડતા ? આ ધારાસભાઓના બહિષ્કાર કરના અને કરારતાં અમ્હને કુ ખ થાય છે પણ દેશના અહોકલ્યાણના વધારે પુણ્યવતા અને પવિત્ર ધર્મકાર્ય પાસે અમ્હે નિરૂપય છીએ દેશજનોનો સહકાર ઇચ્છતા અમનદારનું અને શાસનકારો પોતાના કન્યા જ્યારે વધારે તાદશ

તાથી ગંભીર રીતે સ્તબ્ધતા થશે, હિન્દુ શ્રેય એમને હંડે છે એવું આ દેશના દેશજનો જ્યારે સપ્રમાણ પ્રત્યક્ષ જોઈ શકશે અને હિન્દના સ્વાતંત્ર્ય ચોખ્ખા અન્યાયના માર્ગે જતા બધ પડશે ત્યારે હિન્દની પ્રજાનો સહકાર તો છે જ

આ દૃષ્ટિથી જોતા અમદને ધારાસભાઓના બહિષ્કારનો વિચાર વાસ્તવિક અને ધર્મ સાગ્રે છે મતદારભાઈઓ કે જોમને હિંદુ દિત જ હેડે છે ત્હેમણે વિમથર્વીક પોતાનો મત આપવાનું બધ રાખવું જોઈએ અને કુલુબિનાદથી ગણ જણાવવાની જરૂર છે કે અમદારે ધારાસભાઓમાં પ્રતિનિધિઓ મોકલવા નથી, અને સ્વયંમેવ ચુટાયેલા સભ્યો પ્રતિનિધિઓની કક્ષામાં આવી શકતા નથી માટે સરકારે એમને લોકના પ્રતિનિધિઓ તરીકે તો સ્વીકારવા જ નહિ ઉમેદવાર સભ્યોએ સીધી રીતે પ્રજાના પ્રતિનિધિઓ તરીકે જ જવાનો વિચાર કરવો જોઈએ અને જો પ્રજા ત્હેમને મોકલતી ના હોય તો ત્હેમણે માનસદિત પોતાનો વિચાર માંડી વાળવો એ વિચાર માંડી વાળવામાં દેશના કલ્યાણમાગની એક પવિત્ર ધર્મભાવના છે એ ધર્મભાવનાનું પાલન ધોર પાપ છે, કાયદર દેવદ્રોહ છે સહકારના આવેશમાં કરેના આ ભરકર કૃત્યના પ્રાપ્તિત રહેજમાં વળી શકશે નહિ અમદે ઇચ્છીએ છીએ કે આ વિચારભાવના ઉપર જનસમાજ વધારે ઉડા વિચાર કરશે અને કોઈ પણ નિર્ણય ઉપર આનતા પહેલાં દેશ અને દેશકર્તાઓના અને પ્રજાના ઉડા ધાર્મિક સ્મરણ કરશે, અને દેશ અને દેશજનોના સહકારને વધારે પ્રિય, વિશેષ ઉન્નત, વિશેષ કારણસાથી અને પ્રુપચસારી ગણશે આમ આ ધર્મભાવનાનું સંપૂર્ણ પાલન જ અમદને એક પવિત્ર ધર્મકર્મ સાગ્રે છે

રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસ અને ગુજરાત રાજકીય પરિષદ.

લેખક-રા. હીરાલાલ હરજીવન ગણાના, બી એ

આપણી ગંભીરતા, અંગ્રેસોમાં આત્મ-અનિદાનની ભાવના, સામાન્ય જન-સમૂહમાં આત્મ-નિવેદનની ભાવના, ધર્મદૃષ્ટિએ માર્ગદર્શક દરોવવાની અને ધાર્મિક પ્રુપેના માર્ગદર્શન પ્રમાણે ચાલવાની સત્તાના પ્રમાણમાં આપણને વિજય મળશે સરીર અને આત્માનું સ્વાતંત્ર્ય અને વર્તમાન પદ્ધતિ હેઠળ આપણામાંના ચોક્કસને સમજાવે અને કોઈ સુખચેતનસર્વ જીવન ગાળવા દેવામાં આવે છે, એ ઉભયની વચ્ચે નિર્ણય કરવાનો સમય હવે આવી પહોંચ્યો છે જો આપણે પ્રથમ વસ્તુ પસંદ કરીએ તો પરિણામેને માટે આપણે તાત્પર્ય રહેવું જોઈએ જો આપણે બીજી વસ્તુ પસંદ કરીએ તો આપણને “ચાંદીયો” ન મળે ત્યારે રૂદન કરવું ન જોઈએ તમારી સમક્ષ એ જ ખરેખરો મુદ્દો છે, અને હું જાણું છું કે, એ મુદ્દો વિશ્વાસપૂર્વક નું તમારા હાથમાં રહેના છે શકીશ ”-દેશભક્ત લાના લિજપતરાય

ઉપર દર્શાવેલ શબ્દો મહાન દેશભક્ત લાના લિજપતરાયે કનડામાં મળેલી હિન્દી રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસની ખાસ બેઠકને પ્રમુખપદેથી ઉચ્ચારી દત્તા કોંગ્રેસની આ ખાસ બેઠક ચાલુ સરેન્ગર

માસના પ્રારંભમાં બોલાવવામાં આવી હતી મં ગાંધીજીએ દેશની વર્તમાન રાજકીય પરિસ્થિતિને અસરકારક ઉપાય યોજનાને માટે અસહકારનો મત પ્રકટ્યો હતો, તેનીપર વિચાર ચલાવનારે માટે કોંગ્રેસની આ આમ બેઠક બોલાવવામાં આવી હતી ધીમે ધીમે કોંગ્રેસના રાષ્ટ્રીય સચાલનમાંથી રિતીત પદ્ધતિ પાછા પગલા માડી અદસ્ય થતો નાગ્યો હતો, તેથી પાછા તેમને આકર્ષી શકાય એવી આશાથી એ કોંગ્રેસનું પ્રમુખપદ દેશભ્રમ લાના લજપતરાયને આપનામાં આગ્યુ હતું વિનિતોને કોંગ્રેસમાં આડીને પોતાનો પક્ષ રજુ કરવાને લાનાજીએ આમત્યા, પરંતુ તેઓ એકના બે થયા નહિ તેઓ દેશની નાક સારીરીતે જાણતા હતા, દેશનો પ્રવાહ કંઈ દિશામાં ફેટલા વેગથી પહોં છે, તેનું તેમને જાણુ જ્ઞાન હતુ અને તે પ્રવાહ તેમનો ખાજ્યો ખજાજો નહિ, એવો તેમને પ્રતીતિપૂર્ણ લગ્ય હતો તેથી તેઓએ એ પ્રવાહના વેગમાં આડો પગ મુકવો યોગ્ય ધાર્યો નહિ

આ આમ બેઠકના પ્રમુખ લાના લજપતરાયે ઘણુ સુદર, લાણુ, અને સ્વમાનથી જરૂર, એવુ કહ્યું, ૨૫૪ બાપજી આગ્યુ તેમાં તેમજે દેશની રાજકીય સ્થિતિ ન્યાયી પગલ પ્રકરણની ધોર નિર્ણયતાએ તેમના બાપજીનો યોગ્ય રીતે ધણો મોટો ભાગ રાક્યો હતો દેશની રાજકીય સ્થિતિનું ખીણુ પ્રકરણ ખીતાજત પ્રશ્ન છે । આ પ્રશ્નથી મહાત્મા ગાંધીજી જોટલા રંગાયો છે, તેટલા લાનાજી રંગાયો લાગતા નથી આ પ્રશ્નોના સમઘમાં બ્રિટિશ પ્રજાસત્તાને વિનિર્ણિત કરવાથી ન્યાય મળશે, એવી આશા ધણુઓને હતી લાના સમઘથી એવી આશા-એવી અદા ધણુઓ રાખી રહ્યા છે આ પ્રજાસત્તાઓ-જેમની ન્યાયવૃત્તિપર, જેમના નિષ્પક્ષપાતપુણ્યપર, જેમના રનાતમ્યપ્રેમપર આટલા બધા વિશ્વાસ અદા અને આશા રાખવામાં આવે છે તે પ્રજાસત્તાઓ-અનુધા સ્વાય થી જ પ્રેરણા લેાય છે, પરમાર્થ, હિત, કલ્યાણ, શ્રેય, અને ન્યાય આદિ સર્વ તેમના સ્વાર્થમાં સમાઈ જઈ ભરિમબૂત થઈ જાય છે, એ વાત લાનાજીએ પોતાના બાપજીમાં કહી હતી લાનાજીને ઇંગ્લાન્ડની પ્રજાસત્તાના પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે, તેમને જાણ નથી પ્રજાસત્તાનો પણુ તેવો જ અનુભવ છે, રે, કુનિયામાં સર્વ એક અમેરિકાની પ્રજાસત્તાનો પણુ ઉડો અનુભવ છે, અને તે બધા અનુભવોપરથી બધાયના પોતાના નિચારે તેમજે સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવ્યા છે-એ નિચારે દેશજનોએ અવસ્ય હૃદયમાં ધારણુ કરવા યોગ્ય છે મારી કલ્પના તો એ છે કે, સ્વમાન ધરાવનાર કોઈ પણુ વ્યક્તિ કિંવા પ્રજા અન્ય અમુક વ્યક્તિ કે પ્રજાની ન્યાય વૃત્તિપર આધાર રાખીને તેમણે ખાસ કરીને જ્યારે જીવનમરણના અભોધ પ્રશ્નો નિરતરના આખ આજગ જ ખડા હોય ત્યારે દાય પગ જોડીને તો ખેતી સ્ત્રી ન જ શકે

લજપતરાયજીએ આટલા શબ્દો કલા તેજના, અસરકાર વિશે પોતાના લાંબા લાપ જમા એક અંતર પણુ તેમજે ઉચ્ચાર્યો નથી એક પ્રમુખ તરીકે નિષ્પક્ષપાતવૃત્તિ જાળવી રાખી કોઈ પણુ પતમાં પોને છે એમ ૨૫૪ ન જતાવતુ, એ ઉદ્દેશ તેમનો એમ કરવામાં હતો, એમ કહેવામાં આ યુ છે એ એમને મધ્યુ તે ખર્ પરતુ સમ્પૂર્ણ માનપૂર્વક મને એમ કહેવાની આવશ્યકતા લાગે છે કે, લાનાજીએ એનું દ્વિઅર્થી પ્રિવા અસ્પષ્ટ વલણુ ધારણુ ન

કર્તુ હોત તો વધારે ઠીક. ચાત મારા કારણો એ છે કે, લાલાજી ક્યા પક્ષમાં જશે, એ વાત બહેરબ્રજીથી કોઈપણ સુપ્ત તો રહી શકી ન હતી માત્ર મતભેદ અસહકારની વિગતો પરત્વે જ હતો મહાત્મા ગાંધીજીએ અસહકારના સર્વ મુદ્દા વિગતવાર તેમની સમક્ષ રજુ કર્યા હોવા જોઈએ, અને તે સર્વ લાલાજીને માન્ય ન હતા, એ આપણે પાછળથી જાણી શક્યા છીએ, તો મારી માન્યતા એ છે કે, એ મુદ્દાઓ ઉપાડીને તેમણે વીગતવાર ચર્ચા કરી પોતાના અભિપ્રાયો દર્શાવ્યા હોત તો ખાસ કરીને આના મહાકર્મિન અને કેટલેક અરો ગૂં 'અને અગમ્ય પ્રશ્ન પર કૌંસેસના શ્રોતાઓનો-પ્રતિનિધિઓ વિગેરે વધારે ઉંડા વિચાર કરી શક્યા હોત

આ વિષયમાં આગળ ન વધતા આપણે હવે કૌંસેસના કાર્ય તરફ દૃષ્ટિ ફેંકીશું. એ બહુ કૌંસેસી જોઈ નથી, તેમ જ કલકત્તાની કૌંસેસમાં જાતે જવાનું સદલાખ મારે ન હતું, તથાપિ મળેલી વિગતોપરથી એટલું તો મને રપષ્ટ માણ્યું પડ્યું છે કે, કલકત્તાની એ બેઠકમાં જેટલી અને જેવી ચર્ચા થઈ છે તેવી કોઈ પણ કૌંસેસમાં લાગે જ થઈ હશે. દેશના મહા શુદ્ધિમાન પુરોષોએ અસહકાર પરત્વે પોતાના શુદ્ધિવાદનાં કથા રજુ કર્યાં, શુદ્ધિવાદનું પ્રયત્ન મથન થયું, તે મથન કરતાં કરતાં ધણાખરાઓએ વામુદ્ધ પણ સારું કર્યું, પ્રત્યેક નરપુંગવ પોતાનું અને પોતાના પક્ષનું બલ મ ગાંધીજી અને તેમના પક્ષ સાથે માપવા પ્રયત્નશીલ થતો હતો અને તેમાં વિજયવત જનવાની આશા રાખતો હતો. શુદ્ધિવાદના અખાડામાં ઊપડે મહત્તરજરૂર ગાંધીજી સર્વને પટકી પટકી વિજયવત થયા વિષયનિર્ણયક સભામાં તેમના પક્ષમાં આખા પંદર જણ પ્રતિપક્ષ કરતા વધારે માણ્યું પડ્યા હજી ગાંધીજીની સંકિત ભર કૌંસેસના ખુલા મેદાનમાં કસાવાની હતી પરંતુ મહારાજ ગાંધીજીના વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધામાં અનેક ગણો વધારો થઈ ગયો હતો, અને ખુરી કૌંસેસમાં પણ પ્રતિપક્ષીઓને મહાન કરી પોતાના પક્ષને વિજય અપાવ્યો. નિર્માલ્ય, ડરપોક, બીકલું ગણાતા ગુજરાતે સિદ્ધ જેમ માળતા "અગાંધી બાણીઓના" પાટનગરમાં સર્વને પરાજિત કરી મૂકી દ્વાય, દર્ધ આમ ગરવી ગુજરાતનું ગૌરવ અમર કર્યું

મ ગાંધીજીનો આ વિજય અનુપમ, અપૂર્વ, અદ્ભુત છે, એમ સર્વને વિનાશકોએ કથુબ કરવું પડશે. કૌંસેસમાં ખુદ જગાલના મહાન આગેવાનો સી આર ફક્સ અને નિપિનચક્ર પાવ જેવા તેમની વિરુદ્ધ હતા, પડિત મદન મોહનુ માવનીય જેવા પ્રખર અને કૌંસેસના તેમ જ દેશના ધુરધર, અતુલવી પીઠનેતા તેમના યત્નો બલપૂર્વક વિરોધ કરી રહ્યા હતા, મદ્રાસ તેમની વિરુદ્ધ માણ્યું પડતું હતું, મધ્ય પ્રાંતો અને બ્રહ્મદેશનો વિરોધ તો નિ શક પૂરવાર ચલે છે, પૂર્વમના સિદ્ધ સમાન દેશભક્ત લા તાલવતરાય તેમની સાથે નિસરણીના એક જ પગથીયાં પર ચઢીને અટકી જતા હતા, ખુદ મુબારક ઇલાકામાં સ્વર્ગસ્થ લોકમાન્ય તિનકનો જનનાન વચ પણ તેમની સામે ઉભો રહી જાલ ચળવળો હોતો-આ સજા વિરોધ છતાં, અનેક પ્રકારની વિદમનાઓ, મુસ્કેલીઓ, અડચણો, ડખનો છતાં મ ગાંધીજી ફેરી રીતે મક્કા થઈ શક્યા અને પ્રત્યુત્તર હું લગાણથી આપવા ઇચ્છતો નથી-આપું તો લગાણની સીમાએ કદાચિત આવે નહિ મ ગાંધી-

કમલાના પત્રો ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબારક

જેનું જ્ઞાન, તે જ્ઞાનનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ કરવાની શક્તિ, કાર્ય કરવાની શક્તિ, અર્પણ આત્મે-
ર્પણ અને મહાન સનાતન સિદ્ધાંતોનો આશ્રય તેમ જ, દલાદિક દુર્ગુણસમૂહનો સંપૂર્ણ તિરસ્કાર
અને ધિક્કાર એ જ તેમની સફળતાના કારણો છે. મ માધીજીને કદાચિત્ એવો વિચાર પેશું
નહિ આવ્યો હોય તથાપિ મને કહેવાનું મન થાય છે કે, એમાં એમલે અન્ય સર્વ અંગ્રેસો
કરતાં પોતાનું ચીનિયતાપણું દર્શાવી આપ્યું છે. અનમત, આથી અન્ય અંગ્રેસોને રહેજ પશુ
ઉતારી પાડવાનો મારો સકલ નથી.

૧. કલકત્તા કોંગ્રેસમાં પોતાનો પક્ષ પ્રતિપાદન કરી મ માધીજી જમ્યા નથી તેમને
જમ્ય તો હોય જ રાનો ? શુ સર્વ પ્રકાશ આપતા જ પે છે ? વાયુનો પ્રવાહ જગતને પ્રાણ અર્પતા
જ પે છે ? કોંગ્રેસમાં પોતાના પક્ષનું પ્રતિપાદન એ તો એમના કાર્યની માત્ર એક આશાભરી
શરૂઆત જ હતી, જોય મહાત્મ્ય ચલુવાનું ખાત મુહૂર્તે હતું પાશીરાની પહેરી પુણી હતી અસ
કારને વ્યવહારમાં યોજવાને તેઓ પોતે અને તેમના અનુયાયીઓ કાર્ય કરી રહ્યા છે, કેટલેક અશે
બ્રજ તેમની પાછળ આવી જાય છે આમ આ હિતચાવનો વેગ વધતો જાય છે, એમાં તો
કાંઈ જ ચક્ર નથી જેઓ એમ ધારતા હતા કે, આ હિતચાવ આપોઆપ સ્વધામ પહોચી
જશે, તેઓ હવે સફળા ઉઠીને આવેા યોજવા લાગ્યા છે કે આ શુ ? કાંઈ દિવસ એવો ગયો
નથી કે એ હિતચાવની પ્રગતિ વિષે આપણે કાંઈ સાલજ્યુ ન દોષ ? પ્રજમાં જગૃતિ વધતી
જાય છે, તેઓમાં સ્વમાન અને સ્વાશ્રયની લાવનાઓ પોષાતી જાય છે અને નિરાધાર અવસ્થામાં
સમકવાને માટે તેઓ શરમિદા પડતા જાય છે આ અસહકારની હિતચાવના અન્ય પરિ
ણામો મને તે આવે, પરંતુ એનાથી પ્રજમાં એટલી જવી જગૃતિ આવી છે, અને દજ આવશે
કે, અન્ય કાંઈ હિતચાવની અત્યાર સુધી એવી જગૃતિ આવી નથી મીસીસ બિસમૅટને
“ હોમરૂલ ” (અથવા સ્વરાજ્ય) ની શ્રુતિ તરીકે લૉડ પેન્ટલડે મદ્રાસ ઈનાકુમાં ફરનાર્થ,
તે વખતે જે પ્રચલ હિતચાવ આવી હતી ને સમયે જે જગૃતિ આવી હતી તે બહુધા ઉપર-
ચોટીઆ અને બાલ હતી-પરિણામોએ આ વાત સિદ્ધ કરી છે અન્યતઃ, તેથી લાભ તો થયો
જ છે વર્તમાન જગૃતિ આતરિક છે, અતરમાંથી એનું ઝરણુ વેગપૂર્વક કૂટે છે,
તેના બીજ બહુ ઉડા છે, ને તેથી જ તે વલુઓને-પ્રજના કેટલાક આગેવાનોને
વખત વીતતા લાંબા કાને-પોતાને અસહ નામે તો તેમાં કાંઈ જ આશ્ચર્ય નથી
આ હિતચાવ અને આ જગૃતિના પરિણામો શાં આનરો તે તો પયગજરો-ભવિષ્ય
વેત્તાઓ-ભવિષ્ય તરફનો પડો ફાડીને જોનારાઓ જ કહી શકે એમાં આત્મધાત નથી,
એમાં અધ પાત નથી, એમાં પ્રજનો વિનાશ નથી એ કહેવાનું હું સાદસ કરું છું કેટલીક
મીજો આપણી આંખોની ઘણી જ નજીક હોય છે ત્યારે તેમનું ચચાસ્થિત સ્વરૂપ આપણને
દેખાતું નથી, તેની જ સીતે કેટલાકોના સમઘમાં અસહકાર વિષે બો તો તેમાં આશ્ચર્ય છે ?

આ અસહકાર અને તેની પ્રગતિ પરત્વે કાંઈ નિલાયત્રમક અભિપ્રાય આપવાની ધીટતા,
ધૂલતા અને સાદસ હું નહિ કરે જ્યાં ધુરધર શક્તિઓમાં તીવ્ર મતબેદ હોય ત્યાં મારા

જેવાનો અભિપ્રાય શા કામનો ? હા, જે 'અસહકાર'નો પ્રશ્ન કેવળ વ્યક્તિગત હોય તો આવશ્યક આત્મ-બોધ આપીને હું તેનો સ્વીકાર કરી લઉં, અને ખીન્નજોને તેમ કરવાને હું કહું પરંતુ એ પ્રશ્ન સમસ્ત પ્રજાનો હોઈ, પ્રજા તેને કેવી રીતે ગ્રીતરો, તેને વિશુદ્ધ સ્વરૂપમાં ગ્રીતીને વિશુદ્ધ જ રાખશે, અને વ્યવહારમાં યોજના તેને વિકૃત બનવા નહિ દે. છતાં વાતોનો નિર્ણય ન થાય, ત્યાં સુધી આપણને તે ઇષ્ટ છે કે નહિ ? એનો ઉત્તર આપી ના શકાય કેટલાક મહાન દેશભક્તો હજી કળકળાને કહે છે કે એથી દેશને હાની પહોંચશે મં ગાંધીજી છુત્ત આશા રાખે છે કે, તેમ નહિ થાય, પણ સર્વથા તેથી લાભ જ થશે મં ઉપર કહ્યું તેમ એક વાતે તો 'લાભ છે જ અન્ય વાતોમાં તેથી લાભ થશે કે નહિ ? તે તો ભવિષ્ય જ દર્શાવી શકશે

ગુજરાત રાજકીય પરિવર્તન.

હવે આપણે અમદાવાદમાં ભરાયેલી ગુજરાત રાજકીય પરિવર્તન વાત કહીએ કેમિસની ખાસ બેઠક પહેલાં થોડા દિવસ અગાઉ એ પરિવર્તન અમદાવાદમાં ભરવામાં આવી હતી એનો ઉદ્દેશ એ હતો કે કેમિસની ખાસ બેઠકને અસહકારકર વિચાર કરવામાં એ પરિવર્તન નિર્ણયોનું બળ મળે

આ પરિવર્તન સ્વાગતસભાના અધ્યક્ષ રા વલ્લભભાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ મં ગાંધીજીના વિચારોના અનુયાયી હોઈ, સુસ્ત અસહકારી છે એથી એમના સ્વાગત આપનારા બાપજીમાં અસહકારનો પક્ષ સારી રીતે કરવામાં આવ્યો છે એ આપણાથી સમજી શકાય છે એમનું બાપજી સરળ, શ્રોતાઓપર અસર કરે એવું, અને પ્રાર્થિક છે આ બાપજીનું વિશેષ અવલોકન કરવાની આવશ્યકતા નથી, પણ એટલું ઉમેરીશું કે, જ્યારે તેમણે પોતાના બાપજીમાં આખી બુદ્ધિ કસીને ગદરના પાણી સમાન કહી લોડ સિદ્ધાંત નીમણુંકને તે ગદરમાં નાખેલા ગમાજીના છાંટા તુલ્ય કહી, અને સર ચલાવર કરને પોતાનો ખીતાબ છોડી દેવામાં ગીતાજીનો ક્યો સ્ત્રોત આડે આવ્યો એમ કહ્યું, ત્યારે આખી સભામાં ખડખડાટ હારવાના અવાજો ગજાના થઈ રહી હતી

પરિવર્તન પ્રમુખ મિ અબ્દુલ કાદિર અલી અલી અલી પણ સુદર હવું, પરંતુ તેમાં રા વલ્લભભાઈના બાપજી જેટલી સરળતા ન હતી એમાં સઘળી હકીકત દર્શાવ્યા પછી, વર્તમાન પરિસ્થિતિનો અન્ય ઉપાય ન જ હોય તો અસહકાર કરવો, એમ કહેવામાં આવ્યું હવું, અને અસહકાર કરવામાં કેમ કેવા બોગ આપના પડશે, કેટકેટલા બનિદાન દેવાં પડશે, અને કેટલું સહા કરવું પડશે, એ સઘળું ગંભીર ચેતવણીરૂપે કહેવામાં આવ્યું હવું એ પોતે અસહકારના અન્ય કોઈ માર્ગ સૂચવી શક્યા નહિ, પરંતુ શ્રોતાઓને અસહકારના સબધમાં તેમણે ઠીક ચેતના હતા વળી પરિવર્તન કામ ચલાવવામાં પણ તેમણે અગ્રી કાર્યકુશળતા બતાવી હતી જે કે ઘણાં કાર્ય રા. વલ્લભભાઈ આટોપી નેતા દેખાતા હતા પરંતુ તે સર્વપર મિ અબ્દુલ કાદિર અલી અલી અલી રહેતી હતી, અને તેમણે પ્રમુખ તરીકે પરિવર્તન કાર્ય સમેટતા જે જુરસાપૂર્વક બાપજી કહ્યું હવું, તેપરથી તેમની શક્તિ અને હૃદયનો

અભિમાન શકુન્તલ (સ્વ. ઝવેરીનાલકૃત) ૨૨-૦-૦ એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

સારો પરિચય તેમણે કરાવ્યો હતો. આપણે એટલું ધ્યાનથી કે, આવા પુરુષ આપણા રાજકીય પ્રકરણમાં ભાગ નેવાને પ્હેવા આપ્યા હોતા પરંતુ, એ ભૂતકાળની જૂન હજી પણ સુધારાપ તોયે બહુ છે.

બીજી દિવસ અરેબા મહત્વનો હતો, કેમ કે તે જ દિવસે અસહકારનો દરાવ પસાર કરવાનો હતો. અસહકારને ઉત્પન્ન કરનાર પગલ પ્રકરણ અને ખીનાફતના પ્રશ્ન વિષે બીજી અને ત્રીજી દરાવ પસાર કર્યા પછીથી ચોથો દરાવ અસહકારનો હાથમાં લેવામાં આવ્યો. મ ગાંધીજી પોતે આ દરાવનું સમર્થન કરવા વખાસનપર આવ્યા, અને પોતાની અરેખ-વિત વાગધારાથી તેના સર્વ અંગો ચર્ચા, અને પ્રતિપક્ષની કેટલીક દલીલોનું પણ સમાધાન કર્યું. જ્યારે ગુજરાતના આ પયત્રમરનો પ્રવાહ ચાલતો હતો, ત્યારે આખી સભા ચિત્રવત્ બની ગઈ તે બાબતનું ખાન કરતી હતી. મ ગાંધીજીની દલીલો પ્રતીનિકારક હતી, એમ તો કહેવું પડે. તેમણે અસહકારપર ખુબ વિચાર કર્યો હતો. દેશની સ્થિતિ વિષે ઉડા વિચાર કર્યો હતો. કુળેના દેશનો ઉદ્ધાર શી રીતે કરવો ? અને ઉપત્તી પ્રજાને શી રીતે જમાવવી ? એ જ એમના કાર્યનો ઉદ્દેશ હતો. સઘળા દિશાઓમાં નજર ફેરવી પણ તેમને "અસહકાર" વિના અન્ય કાર્યસાધક માર્ગ સુઝયો નહિ. અન્યાયની સામે ન્યાય, અસત્યની સામે સત્યને અથડાવા દેવા-અથડાવા એટલે અન્યાય, અસત્ય ગમે તેવા પ્રમળ દેખાતા હશે તથાપિ ન્યાય અને સત્યની સમગ્ર ઊભિભિજ સ્પષ્ટ જશે, આ સનાતન સિદ્ધાંતપર મ ગાંધીજી ઉભા છે. એમની અપૂર્વ દીર્ઘદષ્ટિ અને પ્રભુદ આત્માએ તેમને ત્યાં દોષો છે. પરંતુ 'એવી દીર્ઘદષ્ટિ નહિ ધરાવનાર લોકો કહે છે કે, એવી નીતિના સિદ્ધાંતો ધમના ક્ષેત્રમાં કામ આવે, રાજકીય પ્રકરણમાં અને અર્થશાસ્ત્રમાં કામ ન આવે. આપણે જોઈએ કે, અતે કાનો જય માર છે. આપણાં શાસ્ત્રો તો પોઝરી પોઝરીને કહે છે કે, સત્યમેવ જયતે, નાઝુતમ્.

આ અસહકાર વિષે હું માન એક જ વાત ઉમેરવા ઇચ્છુ છું. તેમાં એક પેટા-કલમ એવી નાખવામાં આવી છે કે, અસહકારીઓએ પોતાના બાળકોને શાળાઓમાંથી ઉઠાડી લેવા કેટલાકો, જેઓએ પૂરતો વિચાર કર્યો નથી, અથવા એવો વિચાર કરવાની ના પાડે છે, તેઓ આ પેટા કલમને હમી કાઢે છે, અને તેને વિષે અનેક પ્રકારની વાતો કરે છે. જેને જ યોગ્ય લાગે તે કહેવાના હક છે, એ હું કચુત કરીશ પણ મારા નમ્ર અભિપ્રાય પ્રમાણે અસહકારને હમીશને માટે સફળ કરવાનો કોઈ પણ માર્ગ હોય તો તે બાળકોને રાષ્ટ્રીય કેળવણી આપવાનો જ છે, અને જો આપણે અરેબા સ્વરાજ્ય ભોગવવું હોય તો આપણા બાળકોને આપણું પોતાનું જ સિદ્ધાંત આપણને પોતાને યોગ્ય લાગે તે પ્રકારે આપવું જોઈએ. ઇતિહાસ પણ આપણને એ જ પાઠ સિખવે છે. અમેરિકા જુવો, જાપાન જુવો. આ પ્રગતીય કેળવણી આપણે ત્યાં બહુ દૂરે અને દૂરને તેટલા માટે પ્રથમ આવશ્યકતા એ છે કે, હાલની નિશાળોમાંથી બાળકોને ઇંગ્લીશ લેવા વર્તમાન કેળવણી કેટલી જ્ઞાતિકર છે, તેનો ખ્યાલ જેમણે એ કેળવણી લીધી હોય, અને મોટપણે યોગ્ય વિચાર કરી શકતા હોય તેમને જ

આવે છે. એક વખત બાલકો શાળાઓમાંથી ઉઠાડી લેવાશે તો તેમની કેળવણી વિશે ખાનગી રીતે પ્રભાવી પદ્ધતિ પર શિક્ષણ આપવાની વ્યવસ્થા અડપથી થઈ શકશે, એમ હું માનું છું અને જેમને એટલી બધી શ્રદ્ધા ન હોય તેમણે એવી વ્યવસ્થા થાય ત્યારે પોતાના બાળકોને તે શાળાઓમાં મુકવા જોઈએ અસહકારના કાર્યક્રમની આ શાખાને હું ધણુ મહત્વ આપુ છું, અને તેથી રાષ્ટ્રીય શાળાઓ કાઢવાને, અને ગુજરાતમાં રાષ્ટ્રીય વિદ્યાપીઠ કાઢવાને માટે અને તમામ પ્રયત્નો પુરી સતતતાથી કરવાનો મારો પ્રયત્નને આમલ છે હું ધારું છું કે, મ- ગાંધીજીએ પણ આ વાતનું મહત્ત્વ નિશ્ચયે હશે, અને તેને માટે વ્યવસ્થા કરવા માઢી હશે ગુજરાત કેળવણી મંડળ પણ આ સમર્થી અમલુ કામ જાળવશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે પણ માત્ર આના મઝા જ સધણુ કરશે, અને આપણે તેના ફળો ખાઈશું, એમ ધારીને આપણે હાથપગ જોડીને ખેતી રહેવાનું નથી “અસહકાર”માં મને તો મુખ્ય સૂત્ર એ લાગ્યું છે કે, ‘તમારા દેશને માટે તમારા દેશની સરકાર જે પ્રયત્નો કરી રહી છે, તેમાં તમે ભાગ ન લો, પરંતુ તમારા પોતાના દેશબધુઓને યોગ્ય લાગે તે દિશામાં તમારા દેશની ઉન્નતિને માટે કાર્ય કરવાને પ્રત્યેક જન ફરિયાદ થાઓ.’ “અસહકાર” કહો કે “સ્વામ્ય” કહો, મને તો એ ખેમાં ભેદ લાગતો નથી ગુજરાતનો, હિન્દો આ આદેશ છે, તે પ્રત્યેક સાચા ગુજરાતી, સાચા હિન્દીએ ઝીંપી લેશે જોઈએ સ્વમાન એ આપણા સ્વરજન્યની ચાલી છે, અને સ્વામ્ય વિના સ્વમાન અસંભવિત છે તેથી પ્રત્યેક કાર્ય કરવું જોઈએ, અને નિશ્ચયતા, મદતાનો ભાગ કરવો જોઈએ તે પછી ત્રીજો દિવસે પરિપક્વ કૃષિના મહત્વના ઇસાવો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા વખત ઝાઝો વીની ગયો હતો એટલે ધણુ ખગ ઇસાવો પ્રમુખસ્થાનેથી રજુ કરવામાં આવ્યા હતા આ ઇસાવોમાં કૃષિનાક વિશેષ મહત્વના હતા, પરંતુ તે સવળાને એક જ લાંકડીએ હાકવામાં આવ્યાથી ઓતાઓને તેમનું મહત્ત્વ સમજવું હશે કે કેમ? એ સકારપદ છે પરિપક્વ થોડો સમય વધારે લાગવી હોત અને એમાંના કૃષિનાક વિષયને ચર્ચાના દીક્ષા હોત તો તેથી ધણો લાભ થાત એમ હું માનું છું આ વિષયો ચર્ચાના નહિ, તેથી કદાચ ન્યાયપૂર્વક કહી શકાય કે અસહકારનો ઇસાવ પસાર કરવાને માટે જ આ પરિપક્વ ભરવામાં આવી હતી જે એ વિષયોપર ચર્ચા થઈ હોત તો આપણી ઉન્નતિને માટે આપણે કૃષિનાક મહત્વના સગીન પ્રત્યેક આપણે કૃષિનાક વિચાર કર્યો છે, તે પણ માન્ય પડી આવત આપણે વિશે સામાન્યતઃ એવી ર્થાઈ છે, અને તે સલ છે એમ કહેવાનું મને મન થાય છે કે, આપણે જે વિષયોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ તેમનો અભ્યાસ કરતા નથી, અને માત્ર ઉપરચોટીઆ માત્ર મેળવી ચલાવી લાઈએ છીએ-આ પરિપક્વ થયાના લાપણો જ એનાં સમર્થનમાં રજુ કરી શકશે માત્ર ખેડવાર વક્તાઓને બાદ કરીએ તો બાકીના વક્તાઓએ પોતાના વિષયોનો અભ્યાસ કર્યો ન હોય, અને જેમ કહે તેમ ફેકના હતા, એમ સ્પષ્ટ માન્ય પડી આવતું હતું

ત્રીજો દિવસે સ્વદેશીના ઇસાવપર ચર્ચા થઈ હતી, જે અતિ મહત્વની હતી આપણા દેશની આર્થિક રિધતિ ધણી ખરામ થઈ ગઈ છે, અને તેથી આપણા દેશબધુઓ, અને બહેનો

રેલવેના બૂખ્યાં મરે છે, ધણી વેળા કાષ્ટકામ નિનાના દિવસો, ગાળે છે, જ્યારે દેશી માસ-પૂરતો મળતો નથી, તેમાં ઘણી ખામીઓ પુરવાની રહે છે, તે તેમના કામથી પૂરી કરી શકાય અનશ્ય, મ ગાંધીજીનો રેડીઓ આ બાઈઓને આશિર્વાદ સમાન થઈ પડ્યો છે પણ દિવસે દિવસે તેમને અધિક ઉત્તેજન આપવાની જરૂર છે જેઓ કોનર, ટાલ વિગેરે પહેરીને ધરડી ટાઇટ થઈ ફરે છે, તેમણે સાદા ધારણ કરવાની જરૂર છે, અને તેવાઓને હું એક જ ઉદાહરણ આપીશ, કે ધણા અંગ્રેજો, અને ગેરાઓ પણ આપણા દેશીઓ જેવા કપડા પહેરીને ધણું સાદુ જીવન ગાળે છે આ સાદાઈની મધુરતાનો સ્વાદ આપવાની આપણે ખાસ જરૂર છે, અને આપણી પોતાની ખાતર-આપણા પોતાના દેશની ખાતર આપણે સ્વદેશી માત્ર વાપરવાં જોઈએ હવે આમા એક બે મુશ્કેલીઓ એ છે કે, પ્રથમ તો ધણી જગ્યાઓએ સ્વદેશી માત્ર મળતો નથી, અને મળે છે તો ઘણો મોઢો મળે છે જે જે જગ્યાઓએ સ્વદેશી ભાગો પોતવામા આવ્યા છે, તે તે જગ્યાઓની ફેટલીક સ્વદેશી ચીજો મળી શકે છે, પણ ત્યારે બધી ચીજો અથવા ધણી ખરી ચીજો મળી શકતી નથી અને વળી તેમની કીમતો પણ ભારે લેવામાં આવે છે ભાગરો કાઢનારા તેમ જ સ્વદેશી મીનોના એજન્ટો વિગેરે એકદમ પૈસા કમાઈ લેવાના પ્રયત્નો કરે છે તેઓ વ્યાપાર કરતા હોનાથી, વિના લાભે તેમને વ્યાપાર નહિ કરવાની ભનામણ કરી શકાય નહિ-પરંતુ માર કહેવું એ છે કે, પોતાના દેશની ખાતર તેઓ ઘેરો નફો ખાય, અને પોતાના દેશને માટે માત્ર જેમ અને તેમ વધારે ટકાઉ અને ઉપયોગી બનાવે તો સ્વદેશી હીનચાનને સારું ઉત્તેજન મળે, અને તેથી પરિણામે તેમને જ લાભ થશે આમ કરવું એ તેમની પરિસ્થિતિ જરૂર છે અને તે જરૂર તેઓ જલદી સમજી જાય તો સારું છે, નહિ તો તેમની સામે પણ દેશ કદાચ થાય તો તેમા નવાઈ નહિ અને તેના ભણકાર આ પરિવર્તમા જ વાગ્યા હતા મીન માનેકા અને મીનએજન્ટોને જે વિશેષણોથી વધાવી લેનામા આવ્યા હતા, તે ઉપરથી એમણે પૂરતી સમજણ લેવી જોઈએ

એકઠરે આ પરિવર્તન કાર્ય સરજનતાથી સમાપ્ત થયું મ. ગાંધીજી અને તેમની મડળીનો એને માટે આપણે આભાર માનવો જોઈએ પરંતુ જેઓ પરિવર્તના પ્રારંભમા પરિવર્તમાં ભાગ લેતા હતા તેવા ધણા આ પરિવર્તમા ગેરહાજર રહેવા જોવામા આવતા હતા હોમરૂવ શીંગની હીનચાલના પ્રારંભમા જેઓ ખુબ અચળતા બતાવતા હતા, તેઓ હવે પડદા પાછળ જતા જણાયા છે તેનું કારણ શું? શું તેઓને હવે પોતાની ઉપયોગિતા ઓછી થયતી લાગે છે? અથવા બીજું કંઈ કારણ છે? તેઓ સમજાયશે ?

હતાશ.

લેખક - રા. ગિરિજાશકર મ. લાટ .

[શિખરિણી]

દિશાઓ આખી ને પવન પણ ક્યાહી નવ મળે,
 દિસે અધાઈ આ જગત્ સઘળે ને મુજ ઉરે,
 બધા લોકો નાચી ખૂબ હસી વળી ખૂબ રડતા,
 અહો ! તેની જાયા મુજ ઉપર તો સ્થામ પડતી

સુકાણા આનન્દો મુજ જીગરના ખૂબ દિનથી,
 હવે ત્યા તો ઉડે બહુ બહુ અરે ! ધૂળ બૂખરી,
 મઝા મારે મારે નથી નથી લખાણી જગતમા,
 રુ એ શકા ફરી મુજ હૃદયની સત્ય જ હસી !

ધણા બાધ્યા એ તો મમ હૃદયમા મહેલ નવલા,
 ટકમા ના તે ઝાંઝા કડકધૂન હાવા પડી જતા,
 ન ટેકા દેવાને અર્ધે જ મુજ પાસે કશુ રહ્યું,
 અને ચપાતો હુ મમ હૃદયના મહેલ તાળીએ

હવે એ ખડેરો નહિ જ કદિએ મહેલ વદવા,
 વિચારેના ભૂતો તરિ જ મમખાળો મચવશે,
 અને તેની ચીમેા હુ ખો હૃદયમાં હુ ખ જરશે,
 નકી આખો રોશે રૂમિર જળ ના ત્યાજ જડશે

મનો ! મૃત્યુ વ્હાલુ સુખ. મુજને આપ અધુના,
 ન શાન્તિ તે વિના અમિત ઉરને ક્યાય જડશે,
 અહો ! મૃત્યુ વ્હાલના જગત્ સવળે છો તું કડવું
 અને લાગે મીઠું અમિત ઉર આ શાન્ત કરશે !

ચાર્લીબાબા.

લેખક - રા. ગઢલાલ દામોદરદાસ બરડીવાળા, એમ. એ., એલએન બી

રક્તના આસ્વાદથી માત્ર સિંહ જ ઉન્મત્ત થઇ જાય છે એમ નથી, રક્તના આસ્વાદન માટે મનુષ્યની ઉંઘતી પશુવૃત્તિ પણ જાગી ઊઠે છે સિવરાત્રિએ સિવજીના મંદિરમાં જેટલી બીડ થાય છે તેથી ધણી જ વધારે બીડ કાવિકાના મંદિરમાં હોસના બનિદાન વખતે થાય છે એ વખતે રક્તપાત ચર્ષ જાય તો કાલુ રોડી શકે ? હમારા અનેક મિત્ર એ દશ્ય નિરખી આન્યા છે છતાં હમને એ જોવાની ઇચ્છા નથી હમારી પણ ઉંઘતી શાર્દૂલવૃત્તિ કદાચ જાગી ઊઠે તો હમે તેને નહિ રોડી શકીએ બનિદાન જોવા આપણે જેટલા ઇચ્છુક હોઇએ છીએ, તેટલા આરતી સાંભળવા નથી હોતા.

આજ કાનપુરની અદાનતમાં આટલી બીડ છે, તેનું પણ એવું જ એક કારણ છે મરે સાહેબના નોકરે સાહેબનું ખૂન કરીધું છે—એ બાબતમાં મેશન જજ ફોરેસ્ટસાહેબની અદાતમાં વિચારણા થઇ રહી છે આવા ભારી અપરાધ માટે દેહાત્તની સિક્કા ચલાવના પૂરો સંભવ છે ફોરેસ્ટ સાહેબ ધણી જ કડક છે, એ વાત સાંઝે સહેર જાણે છે એક તો મરે સાહેબનું ખૂન થયું અને હવે ખૂનીના રક્તપાતનો સંભવ છે—આવો 'તમાસો' જોવાની ઇચ્છા કાલુ રોડી શકે ?

પણ એ મેદનીમાં એવી પણ એ આંખ હતી જે પ્રતીક્ષા, ઉત્કાંઠા, સન્દેહ ને આશંકામાં એક અનિર્વચનીય ભાવ ધારણ કરી રહી હતી આસામીની સ્ત્રીના કાનમાં સરકારી વકીની દનીનો એકે એક શબ્દ—જો કે તે એ શબ્દોના અર્થ નહોતી જાણતી—કાટા જેમ પ્રચલતા હતા તે વારવાર ઇચ્છતી કે કોઇ ન કોઇ રીતે સરકારી વકીની જીભ અટકી જાય તેણે પોતાંકા હાર વેચી એક નામાકિત વકીન ઉભો કરીધો હતો તે જુદા વકીનો કંઈક સરવર લયલીના કંઈક વિનયમાં મધુવૃષ્ટિ કરતો હતો તે મનમાં ને મનમાં ધારતી કે આવી જ્ઞાનભરી વાતોથી જજ ને જુરીના મનપર જરૂર અસર થશે પરંતુ જજનું મુખ જોઇ એનું મન બ્યથ થઇ જતું જજ જાણે પત્યરની મૂર્તિ થઇ બેઠો હતા સાક્ષીઓનું નિવે ન નોંધતી વેળા લયનીએ તેમના મોઢાપર સદેહ કે અવિશ્વાસનો કોઇ ભાન નહિ જોયો લયનીને જજની મુખાકૃતિ કોઈકે પરિચિત લાગતી હતી જજ સાહેબે એના અશ્રુતબાધી 'વકીનો' કાંઈક વાતપર ઝાટકી નાખ્યો ત્યારે એ બાપડીનાં નેત્રોમાંથી જળધાગ વહેના લાગી એણે એવા તો જોરથી શ્વાસ ખેંચ્યો કે કનેરીમાં હાગર થયના બધા જ લોકે એના સામે જોયું જજ સાહેબે પણ એની તરફ જોયું જજની નજર સામે લયનીની નજર મળી લયની ચમકી ઊઠી 'શું એ ચાર્લીબાબા છે ?—એ પ્રશ્ન !'

જજ સાહેબના મનમાં પણ કોઈક સદેહ થયો એ પોતાના વિચારાસનપરથી વાર વાર તે ઉન્મતાપ્રતિ જોવા લાગ્યા એના હૃદયમાં—એના સ્મૃતિપટપર બાસ્ત્યાવત્યાના અનેક સુખચિત્ર દોરાયા એ મનમાં વિચારવા લાગ્યા આ લયલી તો ન હોય ? સ્ત્રીની ગોદમાં બાળક

હતું, તેની નિર્ણય મુખાકૃતિમાં જાણે સવલીની બાલકાવળી મુખાકૃતિનું સ્વરૂપ દર્શન કરી શકાય તે વિચાર કર્યો-આસામીનો સવલી તામે શો સવલી ?

૩.

પ્રેતા દિવસની મુનાવળી સમાપ્ત કરી થાકેલા જજ સ્વદેશ પોતાના અગામી આગળ આરામ પુરોશીય પડ્યા પડ્યા ચીરટ પી લા દના ચીરટનો ધૂમાડો નનન્તરનુના માન્ય સુગીર સાથે મળી સેક્ટો વજ ખાતો ઉપર ચઢેલો હતો જોતા તો એક લાને કે સાદેજ એ તમાંગો જોઈ રજા દના પરન્તુ એમના માનમયમુ સામે એક બીલુ જ સુખમય ચિત્ર દેરાતું દત્તા કુળનગરના જજ-તેનો ખમતો-તેમાં પોને એક ખાનક દેઈ પોના ડી આપાની ઊઠકીને મારી રજા જો-લુધિયા આપા એનો દાય પકડી કહ છે- " બાબા, ડિ ડિ જોને નદિ મરાય " -સવલી પોનાની અભિમાન બરી રહેડી રહેડી આપે ડાઇ ડાઇ વાર બાલક તરે જુવે છે ને ડાઇ ડાઇ રા માના તરફ જોઈ રહેડે અગિયર કરી મૂકે છે-ફોરેરટ રહે છે " સવલી તને મુરગો લાખો ? " -વપલી ખુશ થઇ બલ છે, એ જ આન-દનો પાઠ નધી-સવલી એનો દાય લઇને કહે છે " ના બાબા, હું પોરો બનીશ તમે સવાર થાને "

જજ ફોરેરટ આ સુખમય િત્રા જોઇ ક પી ઊઠ્યા અવરણના બેઠે લીધે શ્રવનમાં પજુ ફેટી પ્રયત્નના આવે છે શુ આ તે જ વપલી છે ? મમન હરવા સગલા નુન્દગી વપલી નુ આજ ડી ઉન્કડિતા ગમળી મર્ઈ મર્ઈ માટેમને વિધામ નદિ જોડો કે આ પે ડી જ સવલી સાદેજ કોણ જાણે કટલીએ મરિના આગ્રહ મરિલાએની સવલીના આદસથી તુ રજા કરી નિન્દા કરના લાખ્યા આ જ પે ડી જ સવલી હવા બાલકસખી સવલી દરિદ્રી કન્યા દોવાને લીધે એક નરપાતક પુરુષની અમામિ ડી સી છે, અને આંસ ફોરેરટ સિવિરિયનનો પુન તથા સુસિદ્ધિત હોવાને લીધે શ્રવનાનો પ્રધાન ન્યાયકર્તા ને અનેક સંકલ્પ મનુષ્યોત્તર-જાનવિધાના ગની જોડો છે !

સાહેબને ધરી સન્દેહ થયો નુ આ લુધિયાની કન્યા સવલી છે ને પેતો નરપાતક જ એનો પતિ છે ? માટેમને જાડુ સન્દેહ નોતો; તો પજુ ચીપાલીને બોલાવીને પૂછ્યુ- ' ખુનના ખુકડામાં જે આ પરડા વડીલની પાસે લાન્ડે હતી તે આમામીની જાય ? ' ત્રિપાલીએ કમ્પુ- ' હબૂર, આસામીની સી હતી ' /

‘ નામ ? ’

ત્રિપાલીને નામ તો ખનર ન્હોતું આસામીના પકળવા પછી તે આરા શ્રમામાંથી આવેલી હતી સાહેબને હવે બીલકુલ મન્દેદ નહિ રજો લુધિયા આરા શ્રવનાની રહીશ હતી

૪.

અમલીને આખી રાત ઉઘ આવી નહિ રહ્યાર થતાં જ વડિયનેત્યા જઈ પ્લોમી એમે થળી થળી રીતે વખાસને જાતબુ કે મ્હારો રજાથી નિરપરાવી છે એ ચારવાર ‘ આર્પીલાખા’ના અગસલા હરવાળ સુધી પજુ જઈ આવી પજુ લાય લાખો કે રખેને મ્હારા જવાથી સાહેબ નારાજ થઈ જાય, બધીયે બાધા લઈ સુકી, બધાયે દેવને મનાની ચૂકી રાતબગ રડી હતી ને

અસ્તોદય ને રવામલ ૨ -૮-૦ એન એમ ત્રિપાલી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

આલેખકાગના રમરણા ભગ્ન કરતી રહી હતી ભાઈસમાન 'ચાર્વીઆખા' પાસેથી શુ એને બાલ્યરનેહનો બદલો નહિ મળે ? આજ એની મા ભુધિયા જીવતી હતો તો, જરૂર તેને એ ચાર્વીઆખાકને મોકલત લયની એ પણ ખર્ચ કાઢી ચુકી હતી કે ચાર્વીઆખાના માતપિતા વિતાયતમાં છે એ તેઓ કાનપુરમાં હોત તો લયની જરૂર તેમને પણ પડત ને પોતાના સુઠ માર બાળકોને તેમને, ચરણે ધગત એના ભાગ્યમાં રુ છે, શુ થશે ?

ખીજા દિવસની સુનાવણીમાં લયનીએ જોયું કે જજની મૂર્તિ વિરોધ ગમ્બીર ચર્ચા ઝંખ છે એથી એનું હૃદય કપવા લાગ્યું લયની ખીયકુન સમજી નહિ શખ કે કશું હૃદય 'ચાર્વીઆખા' આવા નિષ્ઠુર જજ કેવી રીતે બની ગયા સાક્ષીઓનો તપાસ પૂરી ચર્ચા જજે આંસા મીના વકીલને પૂછ્યું—“આપને કોઈ સાક્ષી હાજર કરવો છે ?”

પ્રતિવાદીનો કોઈ સાક્ષી નહોતો તો પણ ધરડા વખીને લયનીને એક વાર પૂછી જોયું જજ સાહેબના મનમાં મ્હોટો સમામ મચ્યો હતો સાક્ષીઓના નિવેદન સાબળી રજા પછી પણ એ કાંઈ નિર્ણય નહોતા કરી શક્યા આ વેળાએ લયનીનું મ્હો જોના જ એમનું હૃદય કુદ્યું હૃદય એમને પ્રતિવાદીએ મરે સાહેબની હસા કરેલીએ સદેહબધુ લાગ્યું એમણે નિર્ણય કર્યો કે એને ઊઝાવવાની કોશિશ કરીશ, જૂરીને સમજાવીશ કે આસામી નિરપરાધી છે

બચાવ પહે કોઈ સાક્ષી રજુ ન કર્યા બન્ને બાજુના વકીલોની વીન-તકરાર પૂરી થઈ અપરાધી તરફથી કોઈ વજનદાર વાત નહિ કહેવાઈ જોડા મળેવાના મનનો જાણે ભારે ઝોઝો થઈ ગયો અપરાધીને કામીની આત્મા ચવામાં હવે એમને કશો સદેહ ન રહ્યો પણ, લયનીના મનમાં કોણ જાણે વારવાર કટેલું હતું કે ત્હારા પતિનો જરૂર છુટકારો થશે

જજ સાહેબ પચને ચુકેમો સમજાયા લાધા અદાતતમાં ચૂપકી પસરી ગઈ “મરે સાહેબનો મૃતદેહ સ્નાન કરવાના એક પીપમાથી મળી આવ્યો હતો એના શરીરમાં ધાની કોઈ નિસાની નહોતી શાસ દેવાવાથી જ એમનું મૃત્યુ થયું હતું ધરમાં એમના અને અપરાધીના સિવાય કોઈ નહોતું એક નોકરે બહારથી આવી સાહેબની લાશ જોઈ હતી અને અપરાધીને સ્નાનગૃહમાંથી નીકળતા જોયો હતો અપરાધીને એણે જ્યારે પૂછ્યું ત્યારે અપરાધી સ્થિર હતો—પણ પોનીમના આવતા વાર જ નાસ્તી ગયો હતો પોનીસે એને કાનપુર રેલેયને પકડ્યો હતો ” જજ સાહેબે અહીં ઉમેર્યું—“આ બધું સાબળી અપરાધીપર ખુમ સન્દેહ આવે છે, પણ એના પક્ષમાં બધું વજનદાર વાતો છે ”

આ સાબળી દરક મળી જરાક વિચારિત થઈ જજ સાહેબ લયનીના મ્હો તરફ એક વાર નજર નાખી ફરી કહેવા લાગ્યા—પ્રતિવાદીએ આવો ભારે મુન્દો શા માટે કર્યો એ આપણને ખીનકુવ જણાવુ નથી એ મરે સાહેબનો વિશ્વસ્ત એવક હતો એણે કદીપણ એમની કોઈ વસ્તુ ચોરી નહોતી મરે સાહેબ સાથે કોઈને સતુતા પણ નહોતી એથી કોઈએ ઉત્તેજના કરી અપરાધી પામે મરે સાહેબની હસા કરાવી—એ કલ્પના કેવળ અચૂનક છે વિનાકાગલ કોઈ શુ હો નથી કરતું એ પોતાના સૈંદુ રામાટે ખુન કરે એ આપણને સ્પષ્ટમળતુ નથી

સચિન મુદાસૂના પત્તા ૩ ૦-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

આ સાબળી સરકારી વખતે અકળમિકળ થયો લયલીનો વખત જરાક દુરની પડ્યો
‘આર્તિયાના’એ લયલીના નેત્રોમાં તદ્દાણુ અમીમ કૃતમતા ને આનન્દના લાવ જોયા

જજ સાહેબે વળી એક બારીક વાત કરી તે સાબળીને તો સરકારી વખતે તથા
પોલિસના વડા ન્યાયજ્ઞાની માનસિક નિરામયતાપર સન્દેહ લાવના વાગ્યા ફોરેસ્ટસાહેબે
કહ્યું-“આ મુકદમામાં પેના તો એ પ્રિયારવાનું છે કે મરે સાહેબનું ખૂન થયું છે કે નહિ
સાદીપત્ની તો એમ લાગે છે કે એ પોતાના કુદન્તી મોતે મર્થા છે”

હવે તો અત્યંતની ચૂપકી કાઢક લાગી ગઇ ઉપગ્રિયન લોક એક ખીજના મહોં સામું
જોરી લાયા જજ સાહેબના મ્દોપર હજુ એવી જ ચબીરતા હતી અલગત, સલરોધનનો
પિજ્યગર એમના મુખપર ચળકી રહ્યો હતો આ મુકદમામાં એણે લયલીને ન જોઇ હોત
તો હદાય એ સાદીપત્ની આવું ઉત્તમ વિશ્લેષણ નહિ કરી શકતે એમણે જ કંઇ કહ્યું તે વિષે
એમને જગપણ સંદેહ નહોતો એમણે પુર સમજ-પ્રિયારીને કહ્યું હવે કે મરે સાહેબનું
સ્વાભાવિક મૃત્યુ થયું હતું જૂરિએ આગળ કહ્યું લાગ્યા-“જે કોઈ મરે સાહેબનું ગળુ દબાવી
હત્યા કરતે તો જજર તેના ચિન્હો તરીરપરથી મળી આવતે મરે સાહેબે સ્નાન માટે બ્યારે
દૂધની ભારી તમારે એમને કોઠાએ ઉપરથી દાખી રાખ્યા હોત તો જજર પોતાના બચાવ માટે
એમણે પછાડા માર્યા હોત ”

“ટપ્પની ઉઘાઘ પાચ રીટ હતી મરે સાહેબની વાસ મજા તે વખતે એ પાણીથી
ઉપરસૂધી લારેલું હતું માન થયું ધ્રિય ખાખી હતું જો આપણે એમ માની લઇએ કે અપા
રાની એટલે જોરાનર છે કે એ મરે સાહેબને ત્યાં વખત સુધી ઉપરથી દાખી રાખી શકે તો
એશક એને દોષિત કહી શકાએ આપનામણી અનેક મરે સાહેબને જોયા છે અપાધી પણ
આપની સામે ઉમેર છે-એને એકનાર ખ્યાનપૂવક લુલો”

મોકોની સાહેબના જન્મની લાખો વર્ષ પૂર્વે લોકો આખતી વિજ્ઞાને પ્રભાવે વગર
દાખે વાત કરનાની કળા જાણતા હતા જજ સાહેબના લાવણીની મતનજ લયલી ને એને
પતિ જરા પણ રહમજતા નહોતા એઓ એક ખીજની તરફ એકીટથે જોડ રહ્યા હતા એ
લાવપૂર્ણ કટાક્ષનો અથ કોણ ખતાડી શકે? બન્નેની આખમાથી આસુ સરતા હતાં અ
જન્મે એઓ ફરી નહિ મગે એમની લાવજગીથી એ વાત સારી રીતે પ્રગટ થતી હતી
એમનું ન્દાનકેટુ બાગક ડોહકનાર પિતાનરજ નજર નાંખતું ને કોઇકવાર માતાની આખમાં
પાણી લગાવતું જોઈ વિશિષ્ઠ થતું

અત્યંતમાં આવેના માણુઓની એમી સાથે પડેલી નજરથી એ જોમીએતો યોગ લગ
પામ્યો વાત્તનમાં પ્રતિનાદી હત્યારો નહોતો લાગતો એના મુખપર નિર્દોષિતા ને અમ
લતા ઝળગી રી હતી જૂગિએ પ્રય નતાનો લાન દેખાડ્યો આથી જજ સાહેબને વિરોધ
બળ આન્યુ એમણે જૂરિને સારી રીતે રહમજન્યુ કે પ્રતિવાદીને હાથે મરે સાહેબનું ઉપર
હદથી ગતે ખુન થયું અસમ્ભવ છે, મરે સાહેબ પાણીમાં કૂળતા જ એલેશ થઇ ગયા-એમના
હૃદયની ગતિ બધ પડી ગઇ-એથી જ એમનું મત્યુ થયું લાગે છે

મારી વીસ વાર્તાઓ (સચિન વાર્તાસંગ્રહ) ૨૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

જૂરિના સભ્યો એક બીજા મ્હો તાકવા લાગ્યા જજ, સાહેબે આગળ ચનાચુ -
 " પ્રતિનાદીની સામે પણ એક વાત કહી સકાય છે તે એનું આચરણ , મરે સાહેબની
 લાશ મળી ત્યારે એણે મનુ જ વિચિત્ર આચરણ કીધું હતું પણ એ બાબતમાં શું આપને
 એનો જવાબ ખરોખર નથી લાગતો? એ મ્હો છે કે મરે સાહેબની લાશ જોના જ એણે ધારું
 કે દોષ એને માથે નાખવામાં આવશે તેથી જ આગમીમાં બેસી પોતાના બાયડી-ઠોકરોને
 છેલ્લીવાર મળી લેવાને એ ઉપડી ગયો હતો એના કહેવાપર અવિશ્વાસ કરવાતું કોઈ કારણ
 જણાવું નથી વાત ખરી લાગે છે—સહૃદય લાગે છે—પ્રેમી લાગે છે "

જજ સાહેબે અડધો કલાક વધારે ભારણ ચનાચુ એમનું ભાષણ મમામત થતાં
 અડધા કલાકમાં લોકોએ જોયું કે છુટકારો પામેનો આસામી પોતાની બાનિકાને ગોઠમાં લઈ
 તેનું મ્હો ચૂમી રહ્યો છે દુર્ગોત્પલ્ય લયની બચેના પૈસા સિપાઈને-પહેરાવાળીને બહેચી રહી
 છે ઉપરિચિત મની હડી ગિરાશાથી એ ત્રણ જીવને જોઈ રહી છે પેની તરફ જુદા વકીલ
 સાહેબ પોતાનો જૂનો કોટ હાથમાં લઈ વિજયી વીંગની જેમ લોકો તરફ જોઈ રહ્યા છે

૪.

સન્ધ્યા સમયે ફૌરેસ્ટર સાહેબ બગનાસામે આરામખુશીપર સૂતા સૂતા પોતાની લણ્ડન
 નિવાસિની પ્રણયિનીના મુખકમનનું ધ્યાન ધરી રહ્યા હતા એ વેળા એમની મૂર્તિ અત્યંત
 શાંત હીસતી હતી એકાએક એમના ધ્યાનમાં ભગપડ્યો એમના ચરણમાં પોતાની માળકીને
 મૂકી લયની બોલી—'ચાર્વીંબાબા, દુર્ગોત્પલ્ય ભગનાન આપને સનામત—"

ચાર્વીંબાબા લયનીનું મ્હો જોઈ કાતર થઈ ગયા એમણે લયનીના મેના કપડાવાળા
 બાળકને ઉપાડીને ગોઠમાં લીટ બાળકને વારંવાર સુમન કરી લયનીને ખાધે હાથ મૂકી
 બોલ્યા—

"લયની, મ્હોને લયની તુ રાજી થઈ ને? રાજી શાને ન થાય?" લયનીએ સાહેબને
 રહમતથી દીધું કે કોઈ પણ જાન એના નિરપરાધ રસમીને ઝાડા નહિ લયનીએ શુદ્ધ અન્ત
 કરણથી ચાર્વીંબાબાને જલ્દી લાગીરી મળે એની આસા પ્રગટ કરી

અન્તે નિશ્ચય થયો કે બે મહીના પછી 'ચાર્વીંબાબાના લગ્ન થયા બાં. લયનીએ મહમ
 સાહેબ પાસે રહેતું રૂતરા લયની સાહેબના ચરણ પુમવા દોડી-એટને ફૌરેસ્ટર સાહેબ ઉડીને
 ચાલ્યા ગયા *

પૂર્વ અને પશ્ચિમની સભ્યતા.

લેખક - રા નર્મદાશાસ્ત્રી વલ્લભ દ્વિવેદી.

(વિચારકને માટે)

યુરોપીય સભ્યતાની પ્રકૃતિ સમઘી, કાન્સના વિદ્વાન ગિર્ઝોએ જે કાષ્ઠ કર્યું છે તેનો આજે ઉડો વિચાર તથા આલોચના કરનારી જરૂર છે. પહેલાં અમે તેનો મત નીચે દાખી બતાવીએ છીએ.

“તે કહે છે કે આ નવી યુરોપીય સભ્યતા પટેલા, એશિયામા અને અન્યત્ર, એટલે સુધી કે ગ્રીસ અને રામમા પણ તત્કાલીન સભ્યતામા એક પ્રકારનો એકદેશીય ભાવ દૃષ્ટિગોચર થાય છે એમ જણાય છે કે પ્રત્યેક સભ્યતાની ઉત્પત્તિ એક મૂળભાષી થઇ હોય છે અને પ્રત્યેક સભ્યતાનો આધાર એક જ ભાવ ઉપર હોઈ છે સમાજની અંદર, તેના પ્રત્યેક કાર્યમાં, આચાર વિચારમાં, અને તેના અગત્યના વિકાસમાં તે જ એક સ્થાયી ભાવનો પ્રભાવ દેખાઈ આવે છે.”

“જેવી રીતે, ઇજિપ્તદેશમાં એકના પુરોહિતોનું જ શાસન આખા સમાજ ઉપર અધિકાર જમાવી બેઠું હતું તેઓના આચાર વિચારમાં અને કીર્તિસ્તંભોમાં માત્ર પુરોહિતોનો જ પ્રભાવ પ્રસક્ત થાય છે એવી જ રીતે બ્રાહ્મણોના શાસને સર્વ સમાજનો એક ભાવથી સંગઠિત કરી દીધો હતો.”

“પ્રસંગોપાત, આ બંને દેશના સમાજમાં જૂદીજૂદી શક્તિઓમાં વિરોધ ઉપસ્થિત નહોતો થયો એમ કહી શકાય નહિ, પરંતુ ક્ષિપ્ર શાસનકર્તાઓ આગળ તે શક્તિઓને હાર બાવી પડી હતી.”

“આ પ્રકારે એક ભાષી હકુમતથી, એક દેશને એક તરેહનું અને બીજા દેશને બીજું તરેહનું ફલ મળ્યું છે આખા સમાજમાં એક ભાવની એકતા-હોવાના કારણને લીધે ગ્રીસે એવા તેજથી એની તો અપૂર્વ ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરી કે જોનારાઓ આશ્ચર્ય પામી ગયા પૃથ્વીની બીજા કોઈ જાતિ આટલા દુક સમયમાં, આટલો પ્રગતિ નથી પાડી શકી પરંતુ ગ્રીસ દેશ પોતાની ઉન્નતિની અન્તિમ સીમાએ પહોંચતા વૃદ્ધ થઇ ગયો. જિનનિની જેમ તેની અવનતિ પણ સ્પષ્ટ થઇ ગઇ જે મૂળ ૨૫૩૫ એક ભાવે ગ્રીક સભ્યતામાં જીવનનો સચાર કર્યો હતો તે જનુ રહ્યું—પૂર્ણ થયું અને કોઈ બની શકિતએ આવી તેને બળ ન આપ્યું ત્હેમ ત્હેનું સ્થાન પણ ન ગ્રહણ કર્યું.”

“બીજા બાજુ ભારતવર્ષમાં થયું થયું ઇજિપ્ત અને ભારતવર્ષની સભ્યતાના મૂળ ભાવ એક જ હતા, ભારતમાં ત્હેનું ફળ અન્ય જ આવ્યું ભારતવર્ષમાં એ એક મૂળભાવથી સમાજ અચન-અટચ પેટી શક્યો ત્હેના મૂળ ભાવની સરળતાથી, ભારતવર્ષનો સમાજ, બધાથી નિગળો એક જ સમુદાયરૂપે પડી ગયો. દેશનો ધ્યમ ન થયો, સમાજ કાયમ રહ્યો, પરંતુ કાષ્ઠ પણ પ્રગતિ ન થઇ સાતમાં સારા સમાજ એક જગ્યાઉપર જકાઇ ગયો.”

સંસારકર્પણ (નાટક) ૨ ૦-૧૨-૦ એન એમ નિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“પ્રાચીન સભ્યતાઓમાં કાષ્ઠએક સર્વોપરિહતી તે પોતાનીઆસે બીજી કાષ્ઠને આપના ન્હોતી રેતી તે પોતાની આસપાસ ચારે બાજુ એક જાતનો બધ બાધતી હતી આ એકતા, આ સરલતાનો ભાવ, સાહિત્યમાં તથા સર્વ લોકોની ભુદ્ધિ અને ચેષ્ટામાં પણ પોતાનું શાસન જમાવતા હતા આ કારણથી પ્રાચીન આર્યોના ધર્મ અને ચારિત્રસમધી પ્રથેમાં ઇતિહાસમાં કે કાવ્યમાં, સર્વત્ર એક જ રૂઝ દેખાઈ આવે છે તેઓનું જ્ઞાન, તેઓની કંઈપના, તેઓનો જીવનક્રમ અને તેઓનું કામકાજ, એક જ નીચી થતુ હતું આવી રીતે પ્રીતમાં પણ, ત્યાં જ્ઞાન અને ભુદ્ધિનો અતિ વિસ્તાર થયા પછી, તેઓના સાહિત્ય અને સિદ્ધપદ્ધતિમાં એક પ્રકારનો વિચિત્ર એકદેશીય ભાવ નજરે પડે છે.”

“પરંતુ યૂરોપની આધુનિક સભ્યતા તેમની સારી રીતે ઉત્પન્ન પ્રમાણની છે આ યૂરોપની સભ્યતા તરફ એક વખત દૃષ્ટિપાત કરતા જણાય છે કે તે અતીત નિચિન, શોભવાળી એટલે કે ચમન છે ત્હેની અંદર સમાજજનનાં બધા મૂળતત્વ મેળુદ છે સૌકીકે ત્હેમ જ આધ્યાત્મિક શક્તિ પણ છે ત્હેમાં પુરોહિત-શાસન, રાજાશાસન, પ્રધાન-શાસન, પ્રજાશાસન, સમાજપદ્ધતિની બધી અવસ્થાઓ એકમાં જ એકત્ર દેખાઈ આવે છે ત્હેમાં સ્વાધીનતા, ઐશ્વર્ય ક્ષમતા આદિ સર્વે પોતાના સ્થાન ગ્રહણ કર્યા છે પરંતુ એ બધી વિચિત્ર શક્તિઓ પોતાના સ્થાન ઉપર સ્થિર નથી તે અંદર અંદર લડી મઢી છે તેા પણ એમાં કોઈ એવી શક્તિ નથી કે જે પ્રત્યેક જાતી બીજી સર્વ શક્તિઓને દબાવી સારા સમાજ ઉપર પોતાનો અધિકાર જમાવી શકે એક જ સમયમાં, એક જ જગ્યામાં પાસે પાસે રહીને એ બધી વિરોધી શક્તિઓ પોતપોતાનું કામ કરી રહી છે કિન્તુ, આ બધી શક્તિઓમાં આટલી વિભિન્નતા હોવા છંના પણ તેઓની અંદર એક પારિવારિક સદૃશતા નજરે પડે છે એ બધા યૂરોપીયનથી પોતાનો ઓળખાવે છે.”

“યૂરોપના ચરિત્રમાં મતમાં અને ભાનમાં પણ આ પ્રકારની વિચિત્રતા અને વિરોધ છે યૂરોપની એ શક્તિઓ નિત્યપ્રતિ પરસ્પર હરીફાઈ કરે છે, ધક્કા દે છે, અને સીમાં બધ કરે છે એક બીજીનું સ્થાનતર કરે છે અને એક બીજીમાં ધૂસી જાય છે એક બાજુ સ્વતંત્રતા મોટે અનંત તુષ્ણા રહી છે, બીજી બાજુ એકાન્ત અનુમામિતાની શક્તિ છે એક માણુ મનુષ્ય મનુષ્ય વચ્ચે અદ્ભુત વિશ્વાસ બન્ધન છે, ત્યારે બીજી બાજુ બધા બધોથી ધૂરી, સસાર સિનાય બીજી કાષ્ઠપણુ દિશા તરફ નજર ન કરતા એકના પોતાની ઇચ્છાનુસાર ચાલવાની ઉત્કટ ઇચ્છા છે, યૂરોપનો સમાજ જેવો વિચિત્ર છે તેવું જ ત્હેનું મન પણ વિચિત્ર છે.”

‘ત્હેના સાહિત્યમાં એવી જ વિચિત્રતા છે યૂરોપના સાહિત્યમાં મનુષ્યના મનની ચેષ્ટા બહુ બહુ રીતે વધુવેવી છે તેઓનો વિષય વિવિધ પ્રકારનો છે ત્હેની ગભીરતા દરગામી છે આ કારણથી યૂરોપના સાહિત્યનો તદ્દિર્ આકાર અને આદર, પ્રાચીન સાહિત્યની પેઠે, નિશુદ્ધ મરન અને સંપૂર્ણ નથી સાહિત્ય અને સિદ્ધમાં ભાવની અભિવ્યક્તિ સજ્જતા અને એક

તાથી રચનાસોદ્ધ ઉત્પન્ન થાય છે કિન્તુ વર્તમાન યૂરોપમા ભાવ અને ભાવનાની ખેદદ વિચિત્રતાથી આ મોટી વિશુદ્ધ સરળતાની રક્ષા કરવી એ દિનપ્રતિદિન ડરિયું બનતું જાય છે "

" આ સામ્રત નવી યુરોપીયન સભ્યતાના પ્રત્યેક અગ્રપત્ય ગર્ભા, અમે આ વિચિત્ર પ્રકૃતિ જોઈએ છીએ આમા કોઈ સન્દેહ નથી કે આ વિચિત્રતામા અસુનિવા પશુ છે આમાના કોઈ એક અંશ કે અંગને અત્યંત કરીને જોતા, સત્ય છે કે અમે પ્રાચીન સમયના મુકામ-ભાગે નહોતો દેખીશું પરન્તુ સમગ્રભાવથી જોતા, ચોક્કસ અમેને તેનું અર્થ જણાઈ આવશે "

" યૂરોપની સભ્યતા દોઢ હજાર વર્ષ થયા ટકી રહી છે, અને જરાબર આગળ વધતી જાય છે એ વાદ સત્ય છે ? ગ્રીક સભ્યતાની પેઠે એવી તેજથી તે ગતિ કરતી નથી, પરન્તુ સદેહ નથી, કે પગને પગને ઠોકર ખાતા છતાં પશુ તે અઘાપિપર્યંત આગળ વધતી ગઈ છે બીજી સભ્યતાઓના એક જ ભાવ-એક જ આર્શના આધિપત્યથી આધીનતાનું બંધન ખડુ થયું પરન્તુ યુરોપમા કોઈએક સામાજિક નિર્મિત બીજી શક્તિઓને પૂછપછી દાખી શકતી નથી બધી શક્તિઓ આઘાત પ્રત્યાઘાતથી સંચેત અને સંચત બની રહે છે આ કારણથી યૂરોપની સભ્યતામા સ્વાધીનતાની સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ છે હુમેયનો સ્વદ જોઈને, એ સર્વ પરસ્પર વિરોધી શક્તિઓએ, અન્દર અન્દર સમજાવટ કરીને સમાજમા પોતપોતાનું સ્થાન નિયત કર્યું છે આ કારણથી એ શક્તિઓ એક બીજીની જડ ઉપેક્ષાની ચેષ્ટા કરતી નથી ત્યાં પરસ્પર અનેક વિદ્ધ સમૂહો પોતે સ્વતંત્ર બની કામ કર્યા કરે છે "

" આ નવી યુરોપીય-સભ્યતાની મૂળ પ્રકૃતિ છે, અને આ તેની એકતા છે "

મહાશય ગિરો વળી કહે છે કે " આ વિચિત્રતા અને વિવિધતાનો સમામ સકલ મૂલિમાં ચાલી રહ્યો છે એ તો ખુદ્દ જ છે કે કોઈ પશુ એક નિયમે, એક પ્રકારથી સંગઠન કેરવાની શક્તિએ, એક જ સરલ ભાવે અથવા કોઈએક વિશેષ શક્તિએ એટલા પ્રમાણમા બળ નથી મેળવ્યું કે, તે એક જ સમસ્ત જગત ઉપર પોતાનો પ્રભાવ નાખીને તેને એક કંઠણ સત્યામા દાખીને, બધા વિરોધી પ્રભાવોને હઠાવીને, શાસન કરી શકે રિશ્તમા અનેક શક્તિઓ, અનેક તત્ત્વો, અનેક શાસનતન્ત્રો સુદ્ધ કરી રહ્યા છે, પરસ્પર એક બીજાને દમાવે છે, પરન્તુ કોઈ કોઈને પૂછપછી દખાવી શકતા નથી તેમ જ પોતે પશુ દમાતા નથી "

" તો પશુ એ સર્વ સંગઠન શક્તિઓ, તત્ત્વો અને ભાવોની વિચિત્રતા તેઓના સુદ્ધ અને ગતિ એક લક્ષ્ય-દુ-એક આર્શ તરફ પ્રયાણ કરે છે સામ્રત યૂરોપની સભ્યતા આ વિશ્વ શાસનનું મનિબિમ્બ કહેવાય છે એ સુઝવિન રૂપથી સીમામદ્દ નથી, એકનિષ્ઠ નથી, તેમ જ રિયર પશુ નથી જગતમા આ પહેલો જ પ્રસંગ છે કે જ્યારે સભ્યતા પોતાનું વિશિષ્ટ રૂપ જોડીને આ પ્રકારે દેખાઈ પડે છે જગતમા આ પહેલી જ વાર વિશ્વની રાતા વિકાસની માર્ક બહુવિભક્ત વિપ્રત અને બાજેશા-સમ્પાદિત સભ્યતાનો સુદર વિકાસ થયો છે યૂરોપીય સભ્યતાએ આ પ્રમાણે સનાતન સત્યની રાહ પકડી છે તેણે જગદીશ્વરની કાર્ય પ્રણાલીનો દગ મહણ કર્યો છે મુશ્કે ને નાં નિર્માણ કર્યો છે તે ઉપર તે આગળ વધતી જાય છે આ સભ્યતાની ઉત્તમતાનો આધાર આ સત્ય ઉપર છે "

અમે તમોને જિજ્ઞાસો મત કહી બતાવો

યૂરોપીય સભ્યતાએ આ વખતે બહુ મોટો આકાર ધારણ કર્યો છે અર્થાત્ ધણે દૂર સુધી ફેલાઈ ગઈ છે, એમાં કાર્ષણ્ય સન્દેહ નથી યૂરોપ અમેરિકા અને ઑસ્ટ્રેલીયા આ ત્રણ દેશ આ સભ્યતાના પાનકે-પોષક છે. જૂદા જૂદા અનેક દેશોમાં, એ- મહાન સભ્યતાની સ્થાપના આવી અદ્ભુત વિરાટ ઘટના-પહેલાં કદી પણ બની નથી તો પછી એ ઈ તુરના કાની સાથે કરતી? આ ઇતિહાસની સાક્ષી લાઇ આના પરિણામનો વિગ્રહ કગ્ગે ૧૯૧૭ મર સભ્યતાએ એક દેશની અને એક જાતની જ છે જે જાતિ, જ્યાં સુધી કાંઈ નાખતી ગઈ ત્યાં સુધી તેની સભ્યતા જ્વલન રહી અને પ્રકાશ ફેલાવતી રહી પશ્ચાત્ એ યુગાંધ ગઈ અથવા રાંધ નીચે દનાઈ ગઈ યૂરોપીય સભ્યતા રૂપી યજ્ઞને માટે કાંઈ મેળવવાનું કામ બોલે દેગોએ અને અનેક જાતિઓએ માથે લીધું છે તેથી નથી કહી વડાનું કે આ પતની આગ યુગાંધ જરો કે ફેલાઈને સમસ્ત પૃથ્વીનો પ્રાસ કરશે

કિન્તુ આ સભ્યતાની અદર એક એવી રક્તિ અથવા એક એવો ભાવ છે કે જે સર્વપર દોરદમામ થવાને છે કાર્ષણ્ય સભ્યતા આકાર-પ્રકાર વિના હોઈ શકતી નથી એટલા માટે કહેવાય છે કે આના મૂળમાં એક એવી રક્તિ રહેતી છે કે જે તેના દરેક અગ્ર પ્રત્ય ગને ચલાવી રહી છે એ રક્તિતા બધવા-ઘટવા ઉપર આ સભ્યતાની ઉન્નતિ અથવા વિનાશનો આધાર છે એ રક્તિ કઈ છે? આ સભ્યતાની અનેક વિચિત્ર બેટા અને સ્વતંત્રતાની અદર એ એક રક્તિ કયા છે? યૂરોપીય સભ્યતાને પ્રત્યેક દેશમાં જૂદા જૂદા વિભાગો કરીને જોતા જણાવે કે બધી બાબતોમાં તહેની સ્વતંત્રતા અને જિન્નતા દેખાઈ આવે છે માત્ર એક જ પ્રસંગમાં તેઓની એકતા દ્રશ્યમાન થાય છે અને તે પ્રામલેર રાષ્ટ્રના સ્વાર્થનો-રાષ્ટ્રના હાનિ લાબનો છે

ઈગ્યાહમાં હો કે ક્રાન્સમાં હો, સર્વ પ્રસંગોમાં સર્વસ્થાપારણ્ય એક મત કદી બની રાકેતો નથી, એક બીજા ઉપર નિશ્વાસ મૂખી શકાતો નથી, પરંતુ બ્યારે રાષ્ટ્રની રક્ષા કરવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય ત્યારે દ્વિવિત્ત પણ મતભેદ થનો નથી યૂરોપીયન લોકો આ મિન્દુ ઉપર એકાગ્ર છે પ્રમથ છે રાષ્ટ્રના સ્વાર્થને ધક્કો પહોંચતી વખતે સમસ્ત દેશ એકત્રિત બની જાય છે, કમ્મર કસીને તૈયાર થઈ જાય છે સ્વચ્છાતિ રક્ષા કરવાના સરદાર જેમ અમારાં રોમાચમાં વ્યાપ્ત થઈ ગયા છે તેમ રાષ્ટ્રની રક્ષા કરવાના સમ્કાર યૂરોપિવાગીઓમાં વ્યાપ્ત થઈ ગયા છે

ઇતિહાસના કયા નિગૂ નિયમથી કયા દેશની સભ્યતાએ કયો ભાવ પ્રદર્શ કર્યો એ નિર્ણય કરવો કઠિન છે, પરંતુ, એ તો ચોક્કસ છે કે બ્યારે સભ્યતાનો ભાવ પોતાનાથી ઉચ્ચલાવનો ખસ કરવા તૈયાર થાય છે ત્યારે તેના ઉપર અવગેહી સભ્યતાનો ના સમિપવર્તી થાય છે

જેની રીતે દરેક જાતિનો એક જાતિ ધર્મ છે, તેમ રહેનાથી શ્રેષ્ઠ એક ધર્મ પણ છે એ શ્રેષ્ઠ ધર્મ એક જાતિનો જ નથી, કિન્તુ મનુષ્યમાત્રનો છે અમારા દેશના વર્ણાશ્રમ ધર્મે ત્યારે

આ ધર્મ ઉપર આક્રમણ કરના માણસ ત્યારે તેણે પણ વર્ણાશ્રમ ધર્મને ઠીક હરકત પહોંચાડી કહ્યું છે કે —

ધર્મ એવ હતો હન્તિ ધર્મા રસતિ રસિત ।

એક સમયે આયત્મ્યતાએ બ્રાહ્મણ આદિ દિગ્ને અને સૂદો વચ્ચે એક દુર્બલ દીવાલ ખડી કરી દીધી ધીરેધીરે એ દીવાલે વર્ણાશ્રમ વર્મથી પણ ઉચ્ચ ધર્મને સતાવવાનું શરૂ કરી દીધું વર્ણાશ્રમ ધર્મની રક્ષા કરવાની યેજ્ઞ યાત્રી, પરન્તુ એ ધર્મની રક્ષાપર મિનહૂન લક્ષ અપાત્ત નહિ જ્યારે સૂદને ઉચ્ચ દગ્ગળથી અને મનુષ્યત્વથી વચિત કરવાનું ઇચ્છ્યુ ત્યારે ધર્મે તેઓને બદલે આપે ત્યારે બ્રાહ્મણો જ્ઞાનધર્મ લઘુ પ્રયત્નની માફક આગળ ન વધી શક્યા અજ્ઞાનથી જડ બનેલા સૂદ-સમુદાય સમાજને ખુબ જોરથી પકડી નીચે ને નીચે ખેંચી ગયા બ્રાહ્મણે સૂદને ઉપર અવા ન દીધા પરિણામ એ આ-પુ કે શૂદ્રોએ બ્રાહ્મણને નીચે ધમકી આપ્યા વર્ણાશ્રમ ધર્મમા બ્રાહ્મણોની પ્રધાનતા રહેવા છતાં પણ નિકૃષ્ટ અધિકારીઓના અજ્ઞાનથી માહાશયુર્વેત સર્વ સમાજ સૂદ-સરકારમા ફસાઇ પડ્યો છે

જ્યારે અંગ્રેજ લોકોએ અજ્ઞાન આની પ્રત્યેકને માટે જ્ઞાનપ્રશિક્ષા દ્વારા ખુબ મુશ્કા, જ્યારે પ્રત્યેક વ્યક્તિ નાન મેળવના માટે અધિકારી છે એમ સમજવા લાગી ત્યારે બ્રાહ્મણો પણ સચેત થઇ ગયા

આ જ બ્રાહ્મણથી સૂદપર્વત, સર્વ એક ન બની, દિન્દુ ગતની અદર રહેત આત્મની વિશુદ્ધ મૂર્તિને જોવાની યેજ્ઞ કરી રહ્યા છે, ગયા જાયત જની ગયા છે શૂદ્ર લોક સચેત થયા હોવાથી બ્રાહ્મણો પણ આખ બોની રહ્યા છે

ગમે તેમ હો, અમારા વર્ણાશ્રમધર્મના સકુચિત ભાવથી નિત્યધર્મ ધણે સ્થળે દગાઇ ગયો હતો આ જ કારણથી તે જ વર્ણાશ્રમધર્મ જિત થવાને બદલે અનન્ય થવા લાગ્યો

અમારે યાં રાખવું જોઇએ કે યૂરોપીય સભ્યતાનો મૂલ આધાર દેશ-સ્વાર્થ ઉપર છે એ દેશ-સ્વાર્થ જો દેવાઇને નિત્યધર્મની મીમાને, યોજ ગી જાય તો, અનસ્થ તહેનો વિનાશ થતો અને તહેનો ઉપર શનિની ખેનોતી આવી બેસશે

સ્વાર્થમાંથી વિરોધ જ ઉદ્ભવે છે યૂરોપીયન સભ્યતાની પ્રત્યેક સીમામાં આ વિરોધના જ દર્શન થાય છે, અને તે પ્રતિદિન વૃદ્ધિગત થતો જાય છે પૃથ્વી ઉપર એક સમયે યૂરોપીયન જાતિઓમા ધમ્મધમ્મકા અર્થાત્, સુદ થવાની સૂચના અભારથી જ મળે છે (સુદ ક્યારનું ય યજ્ઞ ચૂક્યું છે)

એ પણ દેખાઇ આવે છે કે આ રાષ્ટ્ર-સ્વાય નિલ ધર્મના કાલુમા ન રહ્યો એ પણ ૨૫૯ જ છે કે જે ઉદાર ધર્મનીતિ વ્યક્તિ માટે માલ છે તે રાષ્ટ્રીય-નીતિમા અમાલ થઈ પડે છે રાષ્ટ્રનીતિમા, મિથ્યા આચરણ, પ્રતિજ્ઞાભંગ, અને દગાગાજ એક પ્રકારની પોલીસી ગણાય છે જે જાતિઓ-મનુષ્ય સાથ સત્ય વ્યવહારનું પ્રતિપાદન કરે છે, તેઓ પણ રાજનીતિમા એ સિદ્ધાંતને એક ખૂણે મૂકે છે આ જ કારણથી ક્રાન્સ, જર્મની, અને રશીયા તથા ઇંગ્લાન્ડ અન્યોન્ય, કપટી ધર્મ, દગાગાજ ઇત્યાદિ ગાત્રી આપે છે

દેવારામને, અક્ષરેફ ૧-૪-૦ એવ એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

આથી સિદ્ધ થાય છે કે યુરોપીય સમ્યક્તાએ રાષ્ટ્રીય સ્વાયત્તે જોડવી અધિક પ્રધાનતા આપી છે કે હવે ધીમે ધીમે તે સત્ત્વ ધર્મથી તદ્દન વિમુખ થતી જાય છે પાછી સદીમાનો માન્ય અને બાનુભાવો મત માત્ર મુખનો જ રહ્યો છે ખ્રિસ્તી પાદરીઓ પણ 'લાઇ' શબ્દ બોલતા અચમ્બુ છે.

પ્રાચીન ગ્રીક અને રોમન સમ્યક્તા આજ જ દેશ-વર્ણથી અલિત હતી અને આ જ કારણથી રાષ્ટ્રીય મહત્ત્વ ધરાવે ગયું અને સાથે તે દેશોની સમ્યક્તા પણ નષ્ટ પામી પરંતુ અમારી હિન્દુ સમ્યક્તા આ રાષ્ટ્રીય સ્વાયત્તે ઉપર ૧ અવગણેલી હોવાથી, અને પરાધીન હોના છતાં અમારી હિન્દુ-સમ્યક્તા એવી જ સજીવ માન્ય પડે છે આ આજે ફોપ્ટ નથી, હથેલીમાં આદ પકડવાની અભિલાષા જેવી નથી.

અમારી લાધામા નેશન (Nation) શબ્દ નથી એ અમારા દેશના ભાવ પણ નથી. આજ કાલ અમે અંગ્રેજી શિક્ષણ મેળવીને Nation અને Nationality એ બે શબ્દોનો બહુ જ આદર કરતા શીખ્યા છીએ અફમોસ એટલે જ કે એવો આદર અમારા દેશમાં કે અમારા અત કલ્યાણ છે જ નહિ અમારો ઇતિહાસ, અમારો ધર્મ, અમારો સમાજ, અમારું ધર, કોઈપણ Nation અર્થાત્ રાષ્ટ્રભાવની પ્રધાનતાનો સ્વીકાર નથી કરતાં યુરોપમાં સ્વાધીનતાને જે સ્થાન મળ્યું છે તે સ્થાને અમે મુક્તિને આપ્યું છે અમે આત્માની મુક્તિ (સ્વતંત્રતા) ને મુખ્ય માનીએ છીએ એ સિવાય ઇતર સ્વાધીનતા અમારે અમાન્ય છે અદરતા કે બહારના શત્રુના બન્ધનમાં ફસાવુ તેનું નામ પરાધીનતા કામ, કોષ, લોભ આદિ શત્રુઓનો નાશ કરી અમે રાજ મહારાજઓથી પણ એક પદ પ્રાપ્ત કરીએ છીએ અમારો દરેક ગૃહસ્થ વિચારે છે કે સત્તાર તરફ મારે કોઈ પણ કર્તવ્ય છે અમારો સર્વેથી પ્રધાન કર્તવ્યનો ઉત્તેજ નિમ્મન-નમા દેખાઇ આવે છે.

મદ્દનિષ્ઠ ગૃહસ્થો સ્વાત્ત્વ વસ્ત્રાનપરાયણ ।

યશત્ત્વ કર્મ પ્રકૃર્વાત તત્ત્વ મદ્દનિ સમપયેત્ ॥

અર્થ — તત્ત્વ અર્થાત્ સમ્યક્તાનમાં લાગ્યા રહીને, ગૃહસ્થ અને બ્રહ્મચરિ બનીને, જે જે કાર્ય કરે તે બ્રહ્મચરિ કરે છે.

આ આદર્શને અનુસાર વર્તવું એ (National) રાષ્ટ્રીય કર્તવ્યતા કરતાં અધિક કઠિન છે આ અમથે આ આદર્શ અમારા સમાજમાં સજીવ નથી આજ કારણથી અમે યુરોપીય સમ્યક્તા તરફ અનિમિષ નયનથી જોઈ રહ્યા છીએ જો અમે આ આદર્શ અમારા ગૃહમાં સ્થાપીએ તો અમારે તોષ, ગોળા, બન્દુકો ઇસિલિથી સજીવ થવાની જરૂર ન પડે સારે જ અમે ખરેખર સ્વતંત્ર બનીશ-આપણા વિજેતાઓ કરતા કોઈ રીતે ઉતરતા નહિ હોઈશ અમારે યદ રાખવું જોઈએ કે દરખાસ્ત પસાર કરવાથી કે આજીજી કરવાથી જે અમને મળતે તેથી અમારી મહોદય વગર નહિ.

૧૯૨-સોળ સૈંકા એ બહુ વખત નથી ગપ્ટ (Nation) જેનો વિચાર છે એવી યુરોપીય સમ્યક્તા હજી પરીક્ષામાં ઉત્તરિય થઈ નથી વચમાં દેખાઇ આવે છે કે તેનું ચરિત્ર અને વર્તનનો આદર્શ કીક નથી તે અન્યાય, અવિચાર અને મિથ્યાત્વમાં રૂપી છે અને તેની દરેક નસમાં ભાનાક નોઠારતા ફેનાઈ રહી છે.

આપમાએ રાષ્ટ્રીય (National) આદર્શને જ અમારો આદર્શ માનવાથી અમે પણ નિઃસ્વાવાદી-જડનાદી થતા જઈએ છીએ અમારી રાષ્ટ્રીય સમાજોમા અનેક પ્રકારનું જુઠાણ ચાલે છે સત્ય વાત કહેવી બુદ્ધાઈ જાય છે અમે અરસપરસ નિન્દા કરીએ છીએ, અને વ્યક્તિગત જે દુખાણ હોય છે તે રાષ્ટ્રીય સ્વાર્થની બાનત્રમા જૂથણ ગણાય છે

દરેક સભ્યતાને કષ્ટક મૂળ હોય છે નિચારવાનું એ છે કે એ મૂળનો આધાર ધર્મ ઉપર છે કે નહિ ? જો તે મૂળ ઉદાર અને વ્યાપક ન હોય, ધર્મને દાનિ પહોચાડતું હોય તો તેની જર્તમાન ઉન્નતિ જોઈને અમારે તેના ઉપર મરી શીટવું જોઈતું નથી

અમારી દિનું સભ્યતાનું મૂળ સમાજ અને યુરોપની સભ્યતાનું મૂળ રાષ્ટ્રનીતિ છે સામાજિક નીતિ તેમ જ રાષ્ટ્રનીતિથી પણ મનુષ્ય પોતાનું ગૌરવ વધારે છે પરંતુ યુરો પીયન ટપ ઉપર માન (Nation) રાષ્ટ્ર-ગદ જીતવો એ જ મનુષ્યમાનતુ લક્ષ્ય હોય, અથવા સભ્યતાનું મૂળ સ્વરૂપ હોય, તો તે અમારો મોટો બમ છે +

રત્નાવલી.

લેખક—રા રતિપતિગમ ઉચ્ચમરામ પટ્ટા, બી એ

(લુલાઇ માસના અકથી ચાતુ)

દ્વિતીય અંક

નાટકના પાત્રો

વત્સરાજ—રાજ

વસન્તક—વિદ્યુતક-રાજનો રમુજ મિત્ર

વાસવદત્તા—વત્સરાજની રાણી

સાગરિકા—રત્નાવલીનું શુભ નામ, વાસવદત્તાના અત પુરમા ત્હેની દાસી થઈ રહેલી સિદ્ધલ દેશના રાજની પુત્રી

કાચનમાલી,

સુસગતા

} —નાચન.તાની પરિચારિકાઓ

(હાથમા મેનાતુ પાજર લઈ સુસગતા પ્રવેશ કરે છે)

સુસગતા—અરેરે ! મહારા હાથમા આ મેનાતુ પાજર મૂકીને સાગરિકા ક્યાં ગઈ હશે ? એ પેવી નિપુણિકા આવે, લાન, તેને જ પૂછી જોઈ

તા કે સભ્યતાનો અર્થ આખા લેખમા સંસ્કૃતિ (Civilization) કથાનો

+ રવિન્દ્રનાથ ટાગોરના એક લેખનો અનુવાદ

કનાપિનો કેકારવો રૂ ૨-૦-૦ એન એમ નિપાવી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

(નિપુણિત પ્રવેશ કરે છે)

નિપુણિકા—(સ્મિય સાથે) આશ્ચર્ય ! દેવવેદિકાનો પ્રભાવ તો ખરેખર અનૌકિક વાગે છે મહારાજનો વૃત્તાંત મહેને ખગર છે ચાન, બેવી બેવી દેહીને કહી આવું (જવા માટે છે)

સુસગતા—અનિ નિપુણિકા, તુમે ખરી, હું આદિ બેડી છું તે જોવા વિના મનમાં સકંપ વિકંપ કરની, ક્યાં ચાની જાય છે ?

નિપુણિકા—કોણ ? સુસગતા કે ? અનિ સુસગતા, સાફ ચયુ કે તદ્ મને પ્રિયારમાં દીડી શ્રીપર્વતથી આવેના ખડ્ગાસ નામના મેઘ સાધુ પુરુષ પામેથી સત્તુવિના ઝાડને ફૂલ આણવાની વિદ્યા મહારાજ શીખી લા વા છે, અને પોતાની જાહેરની નરમાનિકાને પુદ્ગથી સુદર બનાવવાના છે વાર પછુ ક્યાં જાય છે ?

સુસગતા—પ્રિય સખી સાગરિકાને રોધવા

નિપુણિકા—સાગરિકાને તો મ્હે જોઇ કે હાથમા ચિતરવાની પીડી લઈ ઉડી ચિંતામાં હોય તેવી દેખાતી કે ની શૃદ્ધમાં જતી હતી મારે ત્યા જ, હું પછુ જરા દેવી પાસે જઈ આવું
(જ ને જાય)

પ્રવેશક સમાપ્ત

[કામથી પીડાતી હોય તેવી દેખાતી સાગરિકા પ્રવેશ કરે છે]

સાગરિકા—(નિ આસ નાખતી) હૃદય ! શાન્ત થા, શાન્ત થા હુલસ જનના વિચાર થા ! તેમા હજુ શુ ! માત્ર ફોગટ મહેનત શી ! જેને જોનાથી જ આટલો બધો સતાપ થાય છે, તેને ફેરીથી જોવાની લાનસા રાખવી, એ તે મૂર્ખતા જ ! અરેરે, કુદ્દ હૃદય, જન્મથી ઉછર્યું મ્હારી સાથે, ત્યારે શુ એક પળનાર દર્શનથી પરિચિત થયેલા અન્ય જનની પાછળ જતા લાજ નથી આવતી ? અર, પછુ તારો શો વાક ? અનમના બાણથી વિધાવાની બ્હીકે તું આવું થઈ ગયું લાગે છે (આખમા અશ્રુ સાથે) હે ભગવાન કૃષ્ણમાયુષ ! દેવ અને જ્ઞાનનો જેવા જીલા તો પડી મ્હારા જેવી સ્ત્રી ઉપર પ્રહાર કરતા શરમ નથી આવતી ? અરે ! હવે તો આ રીતે મ્હારે મરણ જ આવડું જણાય છે, તેથી આદિ કોઇ પછુ આવે, તે પહેલાં તે પ્રિયજનની જાની ચિતરીને લાવ, મન વાળુ અતિ વપથી મ્હારી આંખાઓ ધુળે છે, તહેયે પછુ ચિત્ર વિના તે પુરુષના દસનનો બીજો ઉપાય છે જ નહિ તેથી લાવ, જેમ તેમ ચિતર (ચિતરવા માટે છે)

[સુસગતા પ્રવેશ કરે છે]

સુસગતા—આ મધુ કેનીશૃદ્ધ ! ચાન એમા પ્રવેશ કર

[પ્રવેશ કરી આખજ જુએ છે]

આ રહી મ્હારી પ્રિય સખી સાગરિકા પ્રેમથી અત્યંત નિદવળ થઈ તે કાક ચિત્રે છે, તેથી મહેને જોતી પછુ નથી હજો તે શુ ચિત્રે છે, તે, ન દેખાઉ તેની રીતે જોઈ જોઇએ

મેરજેન્ડાન્સ અન્ડ એન્ટીક્વેન્ટિ હિન્દુ લૉ ૩ - ૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ પની, મુન્નાઇ

(ધીમેથી તેની પાઞ્ચ હસી રહી જુએ છે)

અરે, આખે તો મંદારાજની જખી ચિતરી ખરી, સાગરિકા, તુ ખરી ! કમળના કુંડ મૂકી રાજહસી બીજે કયાઈ પણ રમણ કરે જ નહિ

સાગરિકા—જખી તો ચિતરાઈ પણ આખમા વારેવારે આસુ ઉભરાનાથી તે પુરી જોવાતી પણ નથી *

(હસીને બેઠી આસુ છુટવા જ સુસ જવાને બેઠી જખી ઠાકતી ઠાકતી પરાણે હસીને)

કાણ, પ્રિય સખી સુસગતા ! આન સખી, બેસ

સુસગતા—(પાસે આવતા મનમા) મ્હને દેખીને આણે તો જખી સતાડી પણ શીકર નહિ (મોટેથી) સખી, દેખાડ તો ખરી, આ તે કાની જખી ચિતરી છે ?

સ્વામાલિદ્ય પ્રણયકૃપિતાં પામુરમૈ ચિત્રાયમ્

આત્મન ચે ચરણપતિન યાવદિષ્ટમિ કર્તુમ્ ।

અર્થસ્વામુદુરુપચિતૈર્દષ્ટિરાલ્પ્યતે મે

કૂરસ્તસ્મિન્નપિ ન સહતે સગમ નૌ કૃતાન્ત ॥

રીસાયેથી પ્રણયથી તને ધાતુર મે સિવામા

આટોખીને ચરણ નમવા બહુ હુ તેડવામા

હવે દષ્ટિ ધડિ ધડિ ધડિ આસુડા ઉભરાતા

વેઠાયે ના કહણ વિધિથી આપણો સગ એમા—

અ મિલાલાઈતુ કાપાતર

સાગરિકા—(વિચાર કરતી જખી દેખાડીને)—મદનમહોત્સવ સમયે જે અનગ ભગવાન હતા, તેમની

સુસગતા—(હસીને)—અહો મી ત્હારી ચતુરાઈ ! પણ આ ચિત્ર મ્હને સુત્ર સુત્ર કેમ લાગે છે ? તેથી પાસે રતિતુ ચિત્ર ચિતરી લાવ આ ચિત્રને શાલાવુ (પીછી લાઇ ચિત્ર કાઢવા માંડે છે)

સાગરિકા—(જરા મ્હીઝાઈને)—સખી, આ શુ ? ત્હિ તો મ્હારી જખી કાઢી !

સુસગતા—(હસીને)—સખી, નકામી શુ કામ 'મ્હીઝાઈ' નય છે જેવો ત્હારો કામ દેવ, તેવી મ્હારી રતિ ! આ બધા કાક પીઝાઈ મૂર્ખા દે, અને જેવુ હોય ધીવુ કરી દે

સાગરિકા—(મનમા)—આણે તો બધુ બધું લીધુ લાગે છે

(સુસગતાનો હાથ જાતી આખમા મળજળીઆ સાથે)

સખી ! મ્હને ધણી જ શરમ આવે છે માટે કોઈ બીજાને કાને આ વાત ન જાય, તેમ કરજે

સુસગતા—એમા શરમાય ? દાની ? ત્હારા જેવા કન્યાચરનને આના વરમા અભિલાષા થવી જ જોઈએ બીજુ કોઈએ આ વાત બહુવાનુ નથી પરન્તુ આ ચતુર અને બુદ્ધક—

* આ વિચારને મળતો મેઘદૂતમાનો વિચાર સરખાયો

લીનાવતી જીનનકવા ર --૧૨-- એન એમ વિપાકી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

બોની મેનાની મ્હને ખ્હીક લાગે છે ત્હેજે સાંભળ્યા હોય, તેટલા શબ્દે હર કાંઈ પાસે રખેને તે બોલી ઉઠે !

સાગરિકા—ત્યારે તો આપણે શું કરીશું ? સખી, હવે તો મ્હને વિરોધ સતાપ થાય છે

[કામલવરથી પીડાતી હોય તેવી દેખાય છે]

મુસગતા—(હૃદય ઉપર હાથ મૂકી) સખી, શાન્ત થા, શાન્ત થા, ઉભી રહે, હ આ કુવામાથી નિનિનીના પાદડા લઈ આવું છું

[આમતેમ ફરી, પાદડા લાવી, સાગરિકાના હૃદય ઉપર મૂકે છે]

ધૈર્ય ધર, પ્રિયસખી, ધૈર્ય ધર

સાગરિકા—(પાદડા ફેળી દર્શને) સખી, આ પાદડા અને તન્મુએને લઈ લે મ્હારે સાથે હું નકામી થીદ ચિન્તા કરે છે ? હું ખરું જ કહું છું કે—

[ગીત]

દુર્લભ જનમા પ્રીતિ લગ્ન મ્હોળી, પરપરા નિજ બંને
પ્રેમ વિષમ પાલ ન્યારે, મરણ એ જ છે ખરૂં સરખું મ્હારે ?

[પૃથ્વી ઉપર ઢળી પડે છે]

મુસગતા—સખી, આમ શું કરે છે ? શાત થા ! શાત થા !

(નેપથ્ય)

(સચ્ચરા)

રહેથી તોગે નાખી કન્યાઓ કાળે એ સાક્ષી દ્વારમાથી
મ્હોળે મુલાળે અપત્યરસુની ધટ્ટીના રવરો ત્વા
નારીઓ લોતિ પામી, પુઠ્ઠળ કહ બેઠા વેગથી અશ્વપાડો
હૂમી તે અશ્વરાળા યજ્ઞે નૃપલિનલ્લા મહિરામા પ્રવેશ્યો

અને વગી—

(સાર્દૈવ)

મજ્જોની ગલના કશી ન જનમા ન્હાકા મેંજો આમને
ત્રાસી વામન હાસો કૈકુટિ તણા પેસે કાંઈ વચમા
* કિરાનો નિજનામ સાધક કરે ન્હાસી જતાં મોલિરો,
પ્રુમા વૈ નોંચ નાસના ભય ધરી કે હુલ્લે ભુએ રમે !

મુસગતા—(સાક્ષીને ગમરાટમા આગરિકાનો હાથ ગળી) સખી ! ઉઠ, ઉઠ એ હુલ્લે વાગે તો આંદિ જ આવે છે, ચાન, ચાન, આપણે આ તમાન વૃક્ષની પાછળ, એ જતો રહે, આ સુધી સતાપને ઉમા રહીએ

[બંને ભયથી કપના થવા શરૂ છે]

* જિર = આસપાસનો પ્રદેશ + જતાત સ ફરે છે તે કિરાન શબ્દનો અર્થ એ થાય છે કે તે આસપાસના પ્રદેશમા જાય છે ફરે છે તે

ગુલામગિરીનો ગળ્ગળ (સચિત્ર વાર્તા) ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબાઈ.

સ્વભાષાદ્વારા શિક્ષણનો પ્રચાર.

લેખક — રા. અ. બાવાવ નૃસિંહલાલ ગાહ.

સ્વદેશી આન્દોલન પછી દેશમાં અનેક પ્રકારના આન્દોલનો યથા સ્થા છે સ્વભાષાની ઉત્તરિ કરતી, સ્વભાષાનું જેમાં પ્રાધાન્ય હોય તેના નિશ્ચયિષ્ઠાવયો ગ્રાપ્તવા અને તેના જ દ્વારા શિક્ષણનો પ્રચાર કરવો—ઈલાકિ રિપોર્ટના આન્દોલનો સર યથા ચૂપ છે ધણીઓનું એવું માનવું છે કે સર્વ આન્દોલનો સ્વદેશી આન્દોલન આગળ આવીતી છે સ્વદેશી આન્દોલનો પછી જે જે આન્દોલનોની ચર્ચા આજકાલ સંજગીય છે તે તે વિષયમાં સત્યતા અથવા અસત્યતા, ઉપયોગિતા અથવા નિષ્પ્રયોગિતાની હકીકત ચિત્તમાં એકવાર પણ ઉભી થતી નથી.

સ્વદેશી આન્દોલનની પછી જાતીયનિશ્ચયિષ્ઠાવયની આવશ્યકતા ભાગ્યવર્થમાં બહુ જણાય છે દેશી કે નિદેશી, તાસક કે સાસિત બનેને સમાજમાં તેની જરૂર જણાય છે પાંચ સાત વર્ષ પૂર્વે મદ્રાસ તથા મુબાઈના મહાશયોએ દેશી ભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપવાના પ્રસ્તાવને સમયન આપ્યું હતું આ વિષય પરત્વે ધણી પે મહત્વપૂર્ણ અને ગંભીર ભાષણો થયા હતા લોકના એક પત્રમાં આ વિષયમાં ભુ જ હીનચાનો થયેલી હતી ભાગ્યવર્થમાં શાસનકર્તાઓમાંએ કેટલાક મહાનુભાવ આ પ્રસ્તાવના સમર્થક છે અહીંની તો વાત જ ની કરવી કે દેશના વિચારતીય અને શિક્ષિત નેત્રીઓએ આ વિષયમાં અનુકૂળ અને ઉપયોગી અભિપ્રાયો જાહેર કર્યા છે

રાય પ્રમુદ્ધચંદ્ર, કરિવર ગિન્દ્રનાથ, અધ્યાપક નિતયકુમાર સરકાર વગેરેએ ધણી હીનચાનો કરેલી છે ચિત્તરજનદાસ અને અન્ય મહાશયોએ જેટલી ચર્ચા પહેલાં ઉઠાવી હતી તેટલી હાલ જણાતી નથી

મહામાન્ય મહાત્મા ગાંધી અને પ્રખ્યાત બેરિસ્ટર પી. જે. મેહતા દેશીય ભાષામાં શિક્ષણ દેવાના અત્યંત પ્રક્ષપાતી છે એમણે વળી તે ઉપરાંત સ્વતંત્ર લેખ અને પુસ્તકાદિ દ્વારા પોતાના વિચારોનો પ્રચાર કરાવો પ્રારંભ કરી દીધેલો છે આવા પ્રકારનું એક પુસ્તક પણ અમારા હાથમાં આવ્યું છે એનું નામ " *Vernaculars as Media of Instruction in Indian Schools and Colleges* " છે આ પુસ્તકના લેખક રા. મેહતા છે, અને મહાત્મા ગાંધીએ એની ભૂમિકા લખી છે લેખક મહાશયે અનેક પ્રમાણોદ્વારા એમ દર્શાવ્યું છે કે સ્વાયત્ત-શાસન, હોમરુલ વગેરે ભોગી મળવળો કરી સમગ્રવી શક્યા ત્યારે જ ગણાય કે જ્યારે સર્વસાધારણ મનુષ્યગણને જાગૃત કરી યોગ્ય શિક્ષણનો પ્રચાર કરી શકાયે અને જે આન્દોલનો કરીએ છીએ તે ફક્ત બેચાર હેટ પહેરનારને માટે, કોટ, જૂટ પહેરનારને માટે અને એવા સોખીન જનો માટે બસ નથી, પરંતુ એ આન્દોલનો એકાદ વર્ગ માટે, જાડ પાળનારને માટે, મોચીઓને માટે,

પાંચ પ્રેમકથા ૨ — ૬-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ,

મજુરને માટે અને જેને પહેરવા માટે શરીર પર પુગતાં ફાટલાં તૂટલાં લુગાં પણ મળતાં નથી તેમને માટે છે એ લોકોના દૃષ્ટમા એ વાત ઉતાર્યા વિના આંદોનનો પુરેપુરો નહિ કરી શકાય તથા તે લોકોમાં એ હીનચાન સ્વદેશી ભાષાદ્વારા જ થઈ શકે એમ છે

જાતીય સમૂહન થરા માટે જાતીય ભાષાની મુખ્યત્વે આવશ્યકતા છે આપણા દેશમાં જાતીય ભાષા વિના, જાતીય ભાવ ઉત્પન્ન થઈ શકે એમ છે જે નહિ એ વાતનું પરિણામ પ્રમાણુ વિખ્યાત આક્રમ નડાંડિના નિમ્નનિખિત નચનોમાથી મળી શકે છે —

'Such a subject as this only he has any right to discuss who has been born in a country where his nationality is in the minority and suppressed where his language is not the state-language and where he sees himself obliged to learn a foreign tongue of which nevertheless he will merely avail himself as a stranger unless he would be willing to renounce for ever all higher kinds of activity for his individuality all better careers and all exercise of his rights of citizenship in the municipality and state like a slave of middle ages or like a criminal convict of the present day'

દેશીય ભાષામાં શિક્ષણપ્રચારનો પ્રસ્તાન જેટલો આંદોલના સીપમાં છે તેટલો વાસ્તવમાં કાર્યમીપમાં પ્રચલિત નથી; પરંતુ દેશના સર્વ સુશિક્ષિત જનોએ અવશ્ય સમજી લેવું જોઈએ કે દેશીય ભાષા બહુ જ દરિદ્રાવસ્થામાં છે આપણી ભાષામાં વિજ્ઞાનના પ્રચારનો અસંભવ તો નથી જ પરંતુ, કઠિન તો અવશ્ય છે જ તો પણ પ્રમાણનો જો નાશ કરવામાં આવે તો કઠિન પણ નથી કોઈ પણ દેશે સ્વભાષાવિના પોતાની સ્વાધીનતા અથવા સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી નથી જેની જાતિ સ્વાધીન નથી તે દેશ સ્વતંત્ર નથી જેની ભાષા પોતાના દેશની નથી તેનો દેશ પણ પોતાનો નથી જાત એમ છે કે પોતાની ભાષાવિના, હું હિંમતથી કહી શકું છું કે, દેશમાં હોમરન અથવા સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત થઈ નહોતું નથી કોણ નથી જાણતું કે થોડા વર્ષ પહેલાં સીસિયાવાસીની ભાષા કેટલી દરિદ્ર અને નિષ્કર્ષ હતી, તેનું કોઈ નામ પણ લેતું ન હોતું, છતાં આજ તેના પાંચ દહાડો વળ્યો અને એ તેના યગપર ખડુ યજ્ઞગુ સાહિત્ય, વિજ્ઞાન આદિ સહ વાતોની ચર્ચા કરીથી ઉશિયામાં થતાં 'લાગી અને રશિયાનો દિવસ થયો. રશિયાના વિખ્યાત વૈજ્ઞાનિક મિસ્તર મેન્ડેલેફે જનારે પોતાની ભાષામાં વૈજ્ઞાનિક કાર્ય કરવા માંડ્યું અને તેમાં જ પોતાનું સમસ્ત અર્પણ કરી દીધું ત્યારે રશિયાની ભાષા એકદમ જાગતી ભાષાઓમાં આવી ઈંધ પ્રેક્ષક પ્રકૃતિઓ આ સમયમાં જે કહ્યું છે તે સર્વની જાણ ખાતર પ્રકટ કરવાનું હું ઉચિત જાણું છું —

'Another great service which Prof Mendeleeef rendered to his country and for which he may justly claim a place in the grateful memory of his countrymen, is his patriotic attempt to enrich his mother tongue with

scientific literature. Before the sixties of the last century, German was the Scientific Language of Russia, while French was the diplomatic medium. Mendeleef discontinued the use of the former language and began to the dismay and despair of his brother chemists in the more western part of Europe to contribute his original articles in Russia to the then newly founded Chemical Society. I will remember how one of my class-friends at Edinburgh, now occupying a distinguished position in the chemical world, was compelled to learn Russian with enormous labour, so that he might not be deprived of the treasures locked up in the irregular orthography and still more irregular Syntax of that Slave language."

આનો સારાશ એ થાય છે કે દેશની મોટી સેના જો પ્રેક્ટિસર મેંડલીફે કરી હોય તો એ છે કે એને લીધે દેશ સ્વદેશ એનો કૃતચ ગૃહેશે એલે તેની માતૃભાષાની સ્વદેશહિતની એજાથી વૈજ્ઞાનિક સાહિત્ય પરિપૂર્ણ કરી દીધું પહેલા રુશિયનોની વૈજ્ઞાનિક ભાષા જર્મન હતી અને રાજકીય વિષયોની માધ્યમિક ફ્રેચ ભાષા હતી મેંડલીફે જર્મન ભાષાના પ્રયોગ છોડી રુશિયન ભાષામાં યુરોપની નવીન સ્થાપિત વૈજ્ઞાનિક સભામાં મુખ્ય લેખ લખી લખીને મોકલવાનું આરંભ કર્યું રાસાયણિક સમાજમાં મુખ્ય સ્થાન અધિકૃત કરવામાં આવ્યું હતું, તેને રશિયન ભાષામાં ને વૈજ્ઞાનિક કામ છે તેથી દૂર નહિ રહેવાના વિચારને લીધે અતિયમિત રુશિયન ભાષાનો બહુ જ પરિશ્રમથી અભ્યાસ કર્યો હતો.

૩ ભારતવર્ષમાં મેંડલીફે જેવા કર્મવીર ઉત્પન્ન નહિ થઈ શકે ? વાસ્તવમાં વાત એરી છે કે અહીં પણ જગદીશચન્દ્ર બોસ જેવા વૈજ્ઞાનિક છે, પરન્તુ કુખ્ય એ છે કે એમાં ભાવ નથી માતૃભાષા તરફ એમનું ધ્યાન ગયું નથી એવો એમનો પશ્ચિમનો મોહ છે.

હું એક વાત કહેવા માગુ છું કે નિદેશી ભાષાદ્વારા શિક્ષણ દેવામાં અનેક પ્રકારનાં દોષ છે એવાએને આટે શ્રીયુત મેહતાએ પોતાના પુસ્તકમાં બહુ જ સારી રીતે લખ્યું છે એઓ લખે છે કે —

“આજકાલ અંગ્રેજ ભાષાનો ઉપયોગ બહુ જ વધી પડ્યો છે જ્યાં જુઓ ત્યાં વાતચીત ભાષણ અને સભા-સંસ્થાઓમાં અંગ્રેજ ભાષાનો પુરેપુરો અધિકાર જમી ગયેલો છે રોકની વાત છે કે ગત પચાસ પચાવન વર્ષથી સર્વ સાર્વજનિક સંસ્થાઓની ભાષા અંગ્રેજ થઈ ગઈ છે એમ નથી કે કેવળ ઇન્ડિયન નેશનલ કોંગ્રેસ (Indian National Congress) માં પણ અંગ્રેજ ભાષાનો ઉપયોગ થાય છે, પરન્તુ ગ્રામીણ અને પ્રાતીય, સામાજિક, ધાર્મિક, ઔદ્યોગિક આદિ સર્વ ક્ષેત્રોમાં એનો અવહાર કરવામાં આવે છે વણા લોક કાગળપત્ર, રાજનામાંમાં, આવકજનવકનો હિસાબ આદિ પોતાના કામોમાં પણ અંગ્રેજ ભાષાનો વ્યા

પ્રમાણેનો ઉપયોગ કરે છે। સર્વત્ર માતૃભાષા પ્રતિ ઉદારીનતા, અનાદર, અને કષ્ટ રચેલો તો ધૂણા પણ જોવામા આવે છે ભારતનર્પના અંગ્રેજી ભણેલા લોકો પોતાના ભાષાઓ તરફ સહાનુભૂતિની દૃષ્ટિથી નથી જોતા ભારતનું પ્રાચીન ગારવ, ધર્મ, ઇતિહાસનું અને સભ્યતાનું અપમાન થઇ રહ્યું છે કેટલાકને અંગ્રેજી ભાષા તો જીવનનો મૂળ આધાર અને સર્વસ્વ થઇ ગઇ છે વળી બાળકોના નામ, પોતાની સસ્થાઓના નામ પણ અંગ્રેજી પદ્ધતિથી રાખવામા આવ્યા છે પુસ્તકાલયોમા અંગ્રેજી ભાષાના પુસ્તકોને પણ અધિકસ્થાન આપવામા આવ્યું છે અમને અમારા સવતની તિથિઓ પણ યાદ નથી રહેતી અંગ્રેજી તારીખોથી કામ લેવું પડે છે દુકાનોપર જે બોર્ડ (પાળીયા) ઘટકાનવા આવે છે તે પણ અંગ્રેજીમા જયજય અથવા જયશ્રીકૃષ્ણને મદ્યે " ગુડ મોર્નિંગ "નો પ્રયોગ થઇ રહ્યો છે ક્યા વગી કહેવું કે અંગ્રેજી ભાષાની સાથે અમારે સંઘ રહેવું પડતું દોવાથી-એની જ સાથે વ્યવહાર હોવાથી-અમારા મિત્રોમા પણ એવું મિત્રોણુ પરિવર્તન થઇ ગયું છે અને અમારા બાપદાદાને મૂર્ખ કે પોથીપુરાણુ આદિ ધર્મમથોના ટ્પોન કનિષ્ઠ કહેવામા કઇ સમયખાતા નથી તાત્પર્ય કહેવાનું એ છે કે ધરમા અમે તે આપણા દસમા આપણે પુરા નિદેશી બની ગયા છીએ એ સહિ અંગ્રેજી ભાષાને વ્યવહાર તથા શિક્ષણની અનાસ્થજ તથા નાશકારિણી અધિકતાનું ફળ છે આથી ભારતીય રાષ્ટ્રની બહુ જ હાનિ થઇ રહી છે અને જીવન ટકાવવાની એની સ્વભાવશક્તિ દિનપર દિન ઘટતી જાય છે

રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિથી જોતાં દેશી ભાષાઓને-અને તેમા પણ પ્રિશેષત હિન્દી ભાષાને-મહત્વનું સ્થાન આપવું એમ અમે યોગ્ય ધારીએ ઝીએ મુ બઈમા સન ૧૯૧૫ મા નેશનલ કોંગ્રેસનું જે અધિવેશન થયું હતું તેમા પ્રાય દસ હજારથી અધિક શ્રોતાઓને જે ભાષણુ અધિક પસંદ પડ્યાં હતા તે હિન્દી ભાષામા હતા શ્રોત-સમુદાયમા લિખલિખ રચાનોથી લિખલિખ ભાષા બળજુબારી વ્યક્તિઓ હાજર હતી આ વખતે અંગ્રેજીમા પણ અનેક ઉત્તમોત્તમ ભાષણો થયા હતા, પરંતુ તે શ્રોતાઓના હૃદયમા સ્થાન પામી શક્યા ન હતા પરંતુ હિન્દી ભાષણુને જુ ઇષ્ટ ભાષણુ અનન્તર જોઇએ તેવું જ થયું હતું, ફક્ત મત્રાસ પ્રાતના કક સંયોસિવાય, અધિકાંશ શ્રોતાઓએ મિશાળોમા હિન્દીનો અભ્યાસ ન કર્યો હતો તથાપિ તેઓ સારીગતે સમજી શકતા હતા એથી કહેવું પડે છે કે રાષ્ટ્રીય સસ્થાઓ સફલ થયાં આદતી હોય તો એમણે દેશી ભાષાઓનો ઉપયોગ અવશ્ય કરવોજ પડતો એથી મિપરીત વર્તન કાં ને કરવામા આવશે તો સારામા સારા બાખ્યાનોનું કર્ષણુ ફળ નહિ આવે લખનૌની કોંગ્રેસમા આજ હોય જોનામા આન્યા રતા ત્યાંની અધિકાંશ ભાષણુ ઉત્તમ હતા, પરંતુ એમા અસ્વાભાવિકતાનો નિષ્કૃષ્ટ દોષ બરવક ભરેલો હતો અત્યેન જેટલું હિન્દીદ્વારા ભાષણુ કરવામા આવતા પરિણામ સાર નીવડતું હોત તેટલું ના નીવડ્યું આ તારને બગાડર સમજી કમીર મદા મા માધીએ કોંગ્રેસમા ડોકો 'વગાડી કહી બતાવ્યું હતું કે 'જો કોઇ કોંગ્રેસના આગામી અધિવેશનમાં હિન્દી નહિ સમજી શકે તો મારા વ્યાખ્યાનમાની કષ્ટપણુ નાજ નહિ મળી શકે "

અંગ્રેજી ભાષા દેશના થોડા જ લોક જાણે છે અને તેમની ભાષા અંગ્રેજી જાતિ પણ જાણતી નથી તેથી ભાષા અને અંગ્રેજી ભાષા મિશ્રિત બની એક નૂતન ભાષાની સર્જિ થઈ રહી છે, જેથી દેશનો શિક્ષિત સમુદાય એક પ્રકારની નવીન જાતિમાં પરિણત થયું જણાય છે. કેટલાકનું એમ માનવું છે કે દેશી ભાષામાં ગર્વ પ્રજાની સ્થાપવાને બદલે જ શક્તિ અને અર્થવ્યય કરવો પડે, અને એટલું કરવા બતા પણ ભારતની જવાબદારી કરોડ પ્રજાની એક ભાષા નહિ થઈ શકે.

કહેવું ઠીક છે કે આપણા દેશમાં જેટલી ભાષાઓ બોલાય છે તેની સંખ્યા ૧૨૬ છે, પરંતુ એમાં વળી બંગાલી, હિન્દી, તૈલગી, ઉર્દૂ, મગાઠી અને પંજાબી જે તે એક ભાષામાં પ્રધાન છે અન્ય ભાષાઓ તે એક પ્રકારની ઉપભાષાની સદૃશ છે એ સહ ભાષાઓને ઠર કરોડ પ્રજા બોલે છે અંગ્રેજી ભાષા જાણનાવાળી પ્રજા ફક્ત લગભગ ૧૦% છે અંગ્રેજી તે આપણી વિજ્ઞાતીય ભાષા છે ભારતને એક્યસનમાં બાંધવાને માટે અંગ્રેજીને સધારણુ સાંસ્કૃતિક ભાષા કરવા ઇચ્છા રાખનારાઓને શીયુત મેદુતાના રિચાર એમના પુત્રકમાં નીચે પ્રમાણે જણાય છે તેઓ લખે છે —

“આવશ્યકતાથી અધિક અંગ્રેજી ભાષાનો પક્ષ કરનારાઓ તેમની માતૃભાષાની ગર્વનપૂર્ણ સ્થિતિ સ્થાપવાને ઉદ્દેશ થઈ ગયા છે. ખ્યાનમાં રાખવું કે જે જેટલો વખત અંગ્રેજી ભણવામાં જાય છે તેટલો વખત માતૃભાષાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના સરંચવસરથી વચિત રહે છે. જેટલા પ્રમાણમાં અંગ્રેજી ભાષાનો ઉપયોગ કરે છે તેટલા પ્રમાણમાં માતૃભાષાનો બહિષ્કાર કરવામાં આવે છે, જેટલે દરજ્જે જે જે કામમાં અંગ્રેજી ભાષાને માન આપવામાં આવે છે તેટલે દરજ્જે આપણે આપણી માતૃભાષાથી પરદાગુજ બનીએ છીએ આ રિપર્યતુ જ્યારે થયાર્થ સ્વરૂપ સર્વની ખ્યાનમાં આવે ત્યારે માતૃભાષા અને રાષ્ટ્રીયતાનો પરસ્પર સમ્બંધ સમજાશે આના ફક્ત ઉદ્દેશ પહેલા કરવામાં આવ્યા છે ફરી પણ એ જણાવવાની જરૂર પડે છે કે માતૃભાષાનો બહિષ્કાર તથા દેશી ભાષાઓનો અનાદર કરવાથી સાહિત્યમાં શુદ્ધ પરિણામ થવાનો સંભવ છે વર્તમાન સમયમાં શિક્ષિતવર્ગમાં માતૃભાષાનું જ્ઞાન નથી તે વિચાર થાય છે કે માતૃભાષામાં કેવા પ્રકારનું ગદ્યપદ્ય સાહિત્ય જોઈએ તેની ઉપર ટીકાઓ કરી શી રીતે નિર્માણ કરી શકે? વિદેશીભાષાદ્વારા શિક્ષણ દેવાથી જે ભાવ રહેશે જોઈએ તે રહેતો નથી આમ હોવાથી સાહિત્યની દૃષ્ટિથી જોતા દેશમાં તેમનું હોવું ન હોવું એ બંને બંદોબસ્ત છે ભારતનું આ જોઈ મો વર્ષ થયા અંગ્રેજી શિક્ષણ થાય છે પણ એકાદીસમી સદાબદી પૂર્વે જ્યારે ભારતવર્ષમાં આ કેળવણી નહોતી આપવામાં આવતી ત્યારે એક એકથી ચટ્ટીયાત મહા કવિ અને તાત્વિક ગ્રંથકારો થઈ ગયા છે, જેમના જેવા હાન જેવામાં આવતા નથી આ બિદગતક દેશની મિમાસા કરતા સ્વર્ગવાસી ન્યાયમૂર્તિ રાનરોએ એમના એક ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે —

“વર્તમાન સમયમાં કાન્યસંકિતની જે અવનતિ દરમ્યાન થાય છે તેના અનેક કારણ છે એમાં પ્રધાન કારણ એ છે કે શિક્ષિત જનોની શક્તિનો સ્વાભાવિક વિકાસ થતો નથી

વિદેશી ભાષાના શિક્ષણમાં સુવાવસ્થાનો સર્વોત્તમ સમય નહીં થઈ જાય છે અને ભારતીયન પોતાના રાષ્ટ્રીય સાહિત્ય ભાષાઓ તદ્દન અપરિચિત રહે છે જે આપણે અનુવાદના વિષયમાં જોઈએ તો માત્ર પડે છે કે કેમ અંગ્રેજી મળે તો અનુવાદ કરવા સિવાય શિક્ષિત વર્ગ કાંઈ વિશેષ કાંઈ કંઈ નથી. સ્મૃતિ વાત તો એ છે કે કેમ સંજ્ઞાને બાદ કરતાં આ જગ્યાનામાં સાહિત્યની સાગી સેના સારી રીતે વિશ્વવિદ્યાનવની કાંઈ સન્માનસ્થાનક પામી નથી લીધી તેણે જ કરી છે આનુ આનુ કારણ એ છે કે જ્યારે વિદ્યાર્થી તેની બાર વર્ષની ઉંમરે અંગ્રેજી શીખી લેવા માટે દાખલ થાય છે ત્યારથી તેને માતૃભાષાનો વિયોગ થઈ જાય છે આટલા માટે અંગ્રેજી ભાષાના અતિ સહવાસથી એ પોતાના દેશ, પોતાના દેશનિવાસીઓ અને પોતાના દેશના સાહિત્યથી એટલો બધો અપરિચિત થઈ જાય છે કે એ પોતાની માતૃભાષામાં વાનમીત પણ કરી શકતા નથી, તેમ જ કંઈ લખી શકતા પણ નથી પરિણામ એ થાય છે કે એ પોતાની માતૃભાષાની નિન્દા અને વૃણા કરવા મડી જાય છે અને તેના પડોશી તેની શિક્ષણ પદ્ધતિ પર નીકા કરવા તૈયાર થઈ જાય છે, જેથી એવા કૃત્રિમ શિક્ષણનો નિર્માણ થયો છે "

"અંગ્રેજી ભાષાદ્વારા શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવાનું પરિણામ એ થાય છે કે વિચાર તો માતૃભાષામાં ઉદ્ભવે છે પણ એનો અનુવાદ અંગ્રેજી ભાષામાં થાય છે આને વિરૂદ્ધ ભાષાઓના સંયોગથી જે વર્ણસકર આચાર અને વિચાર પેદા થાય છે એને દેખીને કાંઈ પણ વિચારશીલ મનુષ્યનું હૃદય દુઃખીત થયા નિના રહેશે નહિ આધુનિક કવિ રવીન્દ્રનાથ ટાગોરને કાંઈએ એકનાર પુછ્યું, "શું આપ અંગ્રેજીમાં લખવા કરી શકો છો?" ઉત્તર મળ્યો—“નહિ,” તેમણે કહ્યું કે પહેલાં એના ભાવોને અંગ્રેજી ભાષામાં વિચારવા પડે છે પછી એનો અનુવાદ અંગ્રેજીમાં કરવામાં આવે છે સારાંશ એ છે કે શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવામાં અને વિચારવામાં ભારતનાસીઓ માટે અંગ્રેજી જેની મધ્યસ્થ ભાષાની આવશ્યકતા નથી ભારતનાસીઓને જે કાંઈપણ વિષયનું સાચું શિક્ષણ આપવું હોય તો હિન્દી ભાષાઓદ્વારા આપી શકાય—વિદેશી ભાષાદ્વારા નહિ "

દેશીય ભાષાના સમર્થતામાં થીયુત મેહતાનો એવો અભિપ્રાય છે કે દેશના મુખ્યમુખ્ય પ્રશ્નો એના ઉપર પુરતો વિચાર કરે સનનું એમ જ ધારણ થયું જોઈ એ કે "સરકાર અમને અમારી માતૃભાષામાં જ ઉચ્ચ શિક્ષણ આપે "

દેશના મુખ્ય મુખ્ય વર્તમાન પ્રશ્નોના અધિષ્ઠિતોને અમારી પ્રાર્થના છે કે આ સબધી સ્થળે સ્થળે અન્દોનનો અવર્તમાન થાય એમ લાગે અને કરે આ વિષયને ચર્ચતાં નાના નાના પુસ્તકો પણ પ્રસિદ્ધ કરવા જોઈએ મહામાન્ય ગાંધી અને કર્મચીર પડિત માવવીઆ સર્વ સભાઓ અને રાજદરબારોમાં પણ હિન્દી ભાષામાં વ્યાખ્યાન દે

મહાત્મા ગાંધીએ રા મેહતાના આ પુસ્તકની ભૂમિકામાં લખ્યું છે કે "દેશી ભાષાઓની અવલેખના કરવાથી જે કંઈ પણ લાભ થઈ શકતો હોય તો તે ફક્ત પોતાના હાથે જ પોતાના રાષ્ટ્રીયત્વનો આત્મકાત જ છે

"કાંઈ બહુ જ પરોપકારથી અથવા ઉદાર છદ્ધિથી સ્વરાજ્ય પદ્ધતિ અમને આપે, તથાપિ અમને અમારા મનમાં એ ભાષાના વિષયમાં આદરભાવના હોય, તો અમે સાચા સ્વરાજ્ય ભોગી કદાપિ પણ નહિ થઈ શકીએ "

નિષ્ક્રમ દેશભક્ત ગાંધીના એ વિચાર ત્રાક્ષત નવયુવકોના ધ્યાનમાં ઉતારના લાયક છે

૬. મહામહોપાધ્યાય ડૉક્ટર સતીશચંદ્ર

આચાર્ય, વિદ્યાભૂષણ, એમ. એ., પી. એચ. ડી.

લેખક-૧ા. હરિનારાયણ ગિરવરલાલ આચાર્ય, પી એ

અત્યત રોકની વાત છે કે ગઈ તા ૨૫ એપ્રિલ ૧૯૨૦ ના દિવસે સમૃત, પાતી, તિબેટી, પ્રાકૃત આદિ પ્રાચીન ભાષાઓના પ્રખર વિદ્વાન, કલકત્તા સરકૂત કોલેજના યશસ્વી પ્રિન્સીપલ, બંગ ભાષાના પ્રસિદ્ધ લેખક, સરસ્વતીદેવીના વરપુત્ર, બહુભાષાભિરા મહામહોપાધ્યાય ડૉક્ટર સતીશચંદ્ર વિદ્યાભૂષણનો પક્ષાઘાત રોગથી અસમય ટેવાસનાસ થયો છે.

એમનો જન્મ સને ૧૮૭૦ ના જુલાઈ માસમા વર્તમાન નદિયા જિલ્લામા આવેલા સરકૂત વિદ્યાના પ્રાચીન કેન્દ્ર પ્રસિદ્ધ નવદ્રીપતા એક સન્માન્ય શાસ્ત્રજ્ઞકુલમા થયો હતો તેમના પિતા પશ્ચિત પીતામ્બર વિદ્યા વાગીશ ધણા પ્રસિદ્ધ પુરુષ હતા બાલક સતીશચંદ્રને પ્રાથમિક શિક્ષા ત્યાની પ્રાગ્ય પાઠશાળામા મળી હતી બાલ્યાવસ્થાથી જ કુશાગ્ર બુદ્ધિ દેવાથી તેમણે માન આર વર્ષની ઉંમરમા જ અગ્રેજી તથા બંગ ભાષાની ભામણી (લઘુતમ) પરીક્ષા પાસ કરી તેમા સર્વે નિદ્યાર્થીઓમા તે પ્રથમ પદ્ધિમા આવ્યા તેથી પાંચ માસ રહી રક્ષીપ મળી ત્રણ વર્ષ પછી તેમણે નવદ્રીપની હિન્દુસ્થાનમાંથી એન્ડ-સની પરીક્ષા પ્રથમ વર્ગમા પસાર કરી તેથી પંચ મહિના સુધી તેમને રક્ષીવરક્ષીપ મળી ત્યાર બાદ ક્રમે ક્રમે તેમણે એફ. એ. તથા બી. એ. ની પરીક્ષાઓ પાસ કરી બી. એ. ની પરીક્ષામા તેઓ કલકત્તા યુનિવર્સિટીમા બી.એ. અને આખા બંગાળમા પ્રથમ નંબરે આવવાથી એક સુવર્ણપદક મળ્યો, આ પરીક્ષામા તેમણે સરકૂતમા ખાસ નામના મેળવી હતી એમ એ પાસ કરવા પહેલા જ તેમણે સરકૂતમા પૂર્ણતા મેળવી હતી તેમના પાઠ્યથી મુખ્ય ધર્મ નવદ્રીપ નિશુદ્ધનસભાએ તેમને 'વિદ્યાભૂષણ'ની ઉપાધિ આપી ત્યાર બાદ તેમણે કલકત્તાની સરકૂત કોલેજમાથી એમ. એ. ની પરીક્ષા પસાર કરી, અને તેમા પણ તેમણે ધણી નામના મેળવી

અભ્યાસ પૂણે કર્યા પછી સને ૧૮૯૩ મા તેઓ પોતાના જીલ્લાની કૃષ્ણનગર કોલેજમા સરકૂતના અધ્યાપક નીમ્યા આ બજમા ઉપર તેમણે ચાર વર્ષ સુધી પૂર્ણ યોગ્યતાથી કામ કર્યું અને તે દરમિયાન પોતાના ગામના મહામહોપાધ્યાય પદિત અગ્નિતનાથ ન્યાયરત્ન તથા મહામહોપાધ્યાય પદિત ચંદુનાથ સાર્વભૌમની સહાયતાથી બાળ્ય અને ન્યાયનુ અસાધારણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું તેમની ગંભીર નિદ્ધતાને લીધે ગાળ સરગરે તિબેટી ભાષાના અનુવાદક તરિકે તેમની નિમણૂક કરી અને તે ભાષાનો એક શબ્દકોશ કરવાનું કામ પણ તેમણે માંડ્યું. આથી તેમને ઘણા સમય દાજીનિગમા રહેવું પડ્યું આ વખતે પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન ચાંગ ફનચાંગ વાંગડન (Funchong Wangdon) પણ ત્યાં રહેતા હતાં આથી જ સતીશચંદ્રને તિબેટી ભાષાનો પૂર્ણ અભ્યાસ કરવાનો લાભ મેળવવાનો સુન્દર સયોગ મળી ગયો જે વર્ષ સુધી તેમણે એ ભાષાનું અધ્યયન કર્યું અને તે માત્ર સમાપ્ત કર્યા પછી,

ફનચાંગનો ઇતિહાસ ૨ ૧-૮-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબાઈ

સને ૧૯૦૦ મા કલકત્તાની સરકૃત કોલેજમાં તેઓ અધ્યાપક નિમણા આપી તેમને કલકત્તામાં આવવું પડ્યું ત્યાં તેમણે પાથીનો અભ્યાસ શરૂ કરી દીધો. સને ૧૯૦૧ માં તેમણે પાથી સાથે એમ. એ. ની પરીખા પ્રથમ વર્ગમાં પ્રથમ નંબરે પાસ કરી એ સમયે પાથી ભાષાનાં એમ. એ. ના પરીક્ષાપત્ર તપાસનાર કોર્ડ ભારતવર્ષમાં ન હતું આથી લન્ડન યુનિવર્સિટીની પાથી અને બૌદ્ધ સાહિત્યના પ્રો. મહામ્મડ ડેવીસ ઉપર મોકલનારામાં આચાર્ય સને ૧૯૦૨ મા કલકત્તાની સરકૃત કોલેજમાંથી બન્યા તેમને કલકત્તાની પ્રેમીડ ગ્રી કોલેજમાં સરકૃતના સીનીયર પ્રોફેસર નીમવામાં આવ્યા.

સને ૧૯૦૫ ના ડીસેમ્બર માસમાં ઘી-શી લામા (Ghe-She Lama) ભારત વર્ષમાં બૌદ્ધ તીર્થેની યાત્રા અર્થે આવ્યા હતા. સરકારની ઇચ્છાથી ડૉ. સતીશચન્દ્રને તેમની સાથે પયટન કરવાનું થયું આથી તેઓ લામા મહારાજની સાથે જમણ કરતા શુદ્ધ ગયા, અને વારાણસી, સારનાથ, આગરા, રાવનપીઠી, તક્ષશિલા આદિ પ્રાચીન યાત્રાસ્થાન મહત્ત્વ અને તે મનુષ્ય પુરા તત્ત્વનિષ્પન્ન વાતો પૂર્ણ રજૂ કરી મમગ્રસ્તી તેમના સંસ્કૃત્યનુદાર અને પ્રખર પાણિત્યથી લામા અત્યંત ખુશ થયા, અને એમની અત્યંત પ્રશંસા કરી, “આતાગ” નામથી ઓળખાતી એક સુંદર રેશમી ચાદર પ્રેમની નિશાની દાખવ બેટ આપી સને ૧૯૦૬ ના જાન્યુઆરી માસમાં તેમની વિદ્વત્તાની કંઈ કરી સરકારે તેમને મહામહોપાધ્યાયની એક માનનીય ઉપાધિ આપી. સને ૧૯૦૭ મા તેમને કલકત્તા યુનિવર્સિટીના સદસ્ય બનાવવામાં આવ્યા. એ જ વર્ષમાં તેઓ શંયન એશિયાટીક સોસાયટી-બેંગાલ યા ચ-ના ભાષા વિજ્ઞાન ભાગ્યતા બેઠેટ સેક્રેટરી નિમાયા વળી એ જ વર્ષમાં તેમણે બૌદ્ધ તથા જૈન ન્યાય ઉપર એક અત્યંત ગવેનર પૂજ્ય નિમન્ય લખ્યો જેથી કલકત્તા યુનિવર્સિટીએ એમની પ્રખર વિદ્વત્તાની કદર કરી કૉન્ટ્રી ઓફ રીસોસરીની ઉચ્ચ ડીગ્રી એનાયત કરી.

સને ૧૯૦૮ ની સાથમાં જગત્ સરકારે એમને પાથી તથા બૌદ્ધ સાહિત્યનો ઉડા અભ્યાસ કરવા સાફ વકા, અને વેદ, હિન્દુ દર્શનશાસ્ત્રો તથા પ્રાચ્યભાષા વિજ્ઞાનનું પૂજ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરના કાશી મોકલ્યા વકા ગયા પછી ત્યાં તેમણે બૌદ્ધ ગુરુ સુમંગલ મહારાજવિરે પાસે બૌદ્ધ, પર્મ, બૌદ્ધ સાહિત્ય અને પાથી ભાષાનો સપૂજ્ય અભ્યાસ કર્યો ત્યાં તેમણે અનુરાધાપુર, કાઢી, કોનખો આદિ સ્થાનોમાં અગ્રેજીમાં કેટલાંક ભાષણો આપ્યા હતા, અને એમની વિદ્વતા સમન્વી ત્યાના ઘણા પ્રખર વિદ્વાનોએ પ્રશંસા કરી હતી ત્યાંથી પાછા આવી કોમ્પીમાં તેમણે મહામહોપાધ્યાય પડિત શ્રીસુબ્રહ્મચારી શાસ્ત્રી પામે શાસ્ત્ર વેદાન તથા શ્રુતિઓનો, મહામહોપાધ્યાય પડિત શ્રીભાગવતનાર પામે રામાનુજ આગ્રદાયિક દર્શન-શાસ્ત્રોનો અને પડિત વામાચાર્ય આદિ વિદ્વાનો પામે ન્યાય શાસ્ત્રનો પૂર્ણ અભ્યાસ કર્યો ન્યાયશાસ્ત્રમાં આવતી રકાઓનો ખુલાસો વારવાર તેઓ મહામહોપાધ્યાય પડિત શ્રી સિવકુમાર શાસ્ત્રી પામેથી મેળવતા કાશીથી પાછા આવ્યા પછી તેમણે કલકત્તા યુનિવર્સિટીના જૂતપૂર્ણ રજીસ્ટ્રાર અને સરકૃતના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન ડૉ. થોમસ પામે જર્મન, ભાષા તથા પાશ્ચાત્ય દર્શન શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કર્યું.

૬, સરના અને મિત્રમંજ ૩ ૨-૦-૮ પેન, એમ. ત્રિપુઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

કવિવર આથી શું કહેવા માગે છે તે સ્વમજ્જુ મુશ્કેલ નથી કવિ કહે છે કે ત્હમે કર આપી ત્હમારા જીવનનો ખસ કરો છો એ કર શા માટે આપો છો ? ત્હમારા બાળકોને પશ્ચિમની મોઢી કેળવણીના દાસ બનાવવા માટે એ કેળવણીનો પાયો-એ કેળવણીના સિદ્ધાન્તો-પશ્ચિમના વિચારો અને પશ્ચિમની ભાનનાઓ ઉપર ધરાયો છે એમા દિન્દની સરકૃતિનો લેશભાર પણ અજ નથી ત્હમે જાતને ભૂલી પરજાતને પોથી પગધીન અને નિર્બલ બનો છો એ સલ કહ્યું માટે જ કવિ કહે છે કે,

‘ એવા જ માટે દિ દનો અત્યાચાર આપણને આના કરે છે કે આ દેશમા એવા મતાન કેન્દ્ર રચણો રચાવો ન્યા નવીન સુદ્ધિની રચનાને મળે તેની સવ યોદ્ધા મક્તિઓ એવા થાય, અને તેની પૌણ્ય તથા પાશ્વર્ય જ્ઞાનની અને વિચારની સકલ સામગ્રી સંગ્રામ એકનાનતામા વિધીન થાય પોતાનું મર્યાદીત ધ્યાનન જનકના મચ્ચની મિથિયા વિક્રમાદિત્યા સમ્યક્ની ઉન્નયિની તે પોતાને માટે રોગે છે પોતે પોતાનું જન જાગે અને જગનને પોતાનું મન આપે તેથી જગતની પ્રાપ્તિને સદાય મળે એવા ભવ્ય અવસરને ઊત્તરિય વચની શક્તિઓની અસ્તવ્યસ્તતામાથી અને હાની મેળ વેલી પ્રમદી યોજેની મહતામાથી પોતાને મુક્તિ મળે એવા ભવ્ય અવસરને તે ગોરે ॥ ’

કવિનરે આ સુન્દર ભાવનાવડે દિન્દની અતિ મોઢી અને એક જ આવશ્યક ઉત્તમ અભિધાપા મળુ કરી છે અને કયો દિન્દવામી એ અભિધાપ રાખતો નથી ? ભાવનારોડ સરકારી અને શુદ્ધ દિન્દીજનોનો આપણે ત્યા કંઈ તોટો નથી, તરતુ અતિ ડાલા બાવહારિ દિન્દીજનો એમનો ઉપદાસ કરે છે અને આકાશમાની આ વાતો છે એવું માની લઈ આ કતરી રીતે પોતાની નિર્મનતા વધાર્યા જાય છે આપણા બાલકોની કેળવણીના મૂળમા આપણી જ સરકૃતિ, આપણી જ પદ્ધતિથી, વધારે તે વધારે કેળવણી જોઈએ, આપણી જ ભાવનાઓ, આપણા જ આચાર અને વિચાર, આપણા જ હદયો, અને આપણાપણ જ વધારે વિકસાવવું જોઈએ પરદેશી સરકારોના દાસ બનાવવા ના જોઈએ પરદેશી જીવનમા જ છુપી શકે અને તે જ છુપન છુરની શકે એવા અધમ પ્રાણીઓ એમને બનાવવા ના જોઈએ, કવિવર પહેલા ધણા મનુષ્યો આ જ દલિલ આપણી પાસે કરી ગયા છે-કરી રહ્યા છે પરંતુ, કવિ વરે બહુ સ્પષ્ટ ભાષામા સુન્દર રીતે આ ભાવના નમ્મુ કરી છે અત્યારે આપણે ત્યા ગાંધીજી જેવા પ્રમુખ આદેશમાન દિન્દીજનના ભેત્તરનીએ રાષ્ટ્રીય કેળવણીનો પ્રચારબધ રચાય ॥ ગાંધીજી એ કોઈ પણ દિન્દીજન કરતાં વધારે મુસ્ત દિન્દીજન કે એમના આદર્શો પ્રમાણે નથી રચના રચાય છે તેવા વખતમા આ પુસ્તક બહાર પાડી રા હોરાલાલે ધણુ સાઈ કર્યું છે ગુજરાતીઓ ઉમળકાથી એ લાગે અને વિચારે તથા રવિન્દ્રનાથની આ ભાવના આચારમા મુઝી સિદ્ધ કરવા ખતથી અને શુદ્ધિથી શ્રમ લે એવું અમ્હે ઇચ્છીએ છીએ

પુસ્તકની છાયામણી સુ ૮૨ મજાના એન્ડીક કાગળપર સ્વચ્છ જાણાય છે પુસ્તક ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે ખરેખર ઉપયોગી છે અનુવાદકને ફરી અને અભિનંદન આપીતુ ભાષા સરકૃત મય છે, પણ એવી નથી કે વર્તમાન ગુજરાતી સાહિત્યના વાચકને ને સ્વમજ્જુ નહિ રવિ

લાનિતના કાગ્યો ૨૫-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

ન્દનાથના મૂળ અગ્રેજ કરતા તો બેચક આ ગુજરાતી ધાડ રહેલું છે, અને બની શકે તેવી સ્પષ્ટ બાધામાં સરળતાથી કબિનો આ લેખ ગુજરાતીમાં ઉતાવળા આપ્યો છે.

૧૮. યીવનના સ્મરણો.

[લેખક—સૌ પ્રમદા પ્રકાશક—રા રામુ કક્કર, મુમાઈ, ૫૫ ૬૫ મુલ્ય બાર આના.]

આ પુસ્તકના પ્રકાશક જણાવે છે તેમ એક સ્ત્રીએ આ પુસ્તક લખ્યું છે—લખ્યું છે એટલે સૌ પ્રમદાએ પોતાની ડાયરીમાં બેગા ગુલા કેટલાક છુટક છવાયા પ્રસંગોને એક સામગ્ર વાર્તાના રૂપમાં ગોઠવ્યા છે તે નિત્ય-નોંધ કે નિત્ય બનતા પ્રસંગોની નોંધપોથીમાંથી આવ્યા જ માન પ્રસંગો વીળી કઢાડવામાં શા માટે આવ્યા દરે તે સ્વમળતુ નથી પુસ્તકરૂપે આ લેખને બહાર પાડવામાં લેખકનો કરો જ ઉદ્દેશ જણાતો નથી નથી કોઈ ઉચ્ચ આવના, નથી તેમાં શુદ્ધ અને સરકારી જીવનની સરકૃતિ કે નથી એમાં સામાજિક કે સામાજિક પ્રત્યેની કોઈ ચર્ચા આવું તેમાં ખાસ કરી જણાવું નવી એ વાત બાલુએ મુઠીએ તો ખીજ પક્ષે તેમાં કેટલાક વાધા પડતા નિચારો છે સૌ પ્રમદાને હિન્દુસત્તાર તરફ અણગમો, અને ખ્રિસ્તી-ધર્મ તરફ અનુરાગ છે એવું પુસ્તકના છેલ્લના ભાગપરથી સ્વમળાય છે “અનેક હિન્દુઓને પોતાના ધર્મસન્ધી કરી જાન હોતુ નથી એવા લોકો કે સમજ્યા વગર પોતાને હિન્દુ કહેવડાવે તેના કરતા ખ્રિસ્તી ધર્મ અમલ, સ્વીકારીને પોતાને ખ્રિસ્તી કહેવડાવે તેમાં હું તો તેમના આત્માનું નિગેષ એવ જોઉં છું ” આ વિચાર જેટલે અશે હિન્દુ-ધર્મ તરફ સૌ પ્રમદાનો અભગમો બતાવે કે તેટલો જ ખ્રિસ્તીધર્મ તરફ એ બાધેનો અધ પ્રેમ અને ખોટો અનુરાગ બતાવે છે જુદા જુદા ધર્મના શુદ્ધ અશુદ્ધ કે સારા નરસા પ્રકારો ચર્ચવાતુ આ સ્થાન નથી પણ અમદારે સ્પષ્ટ રીતે કહેવું જોઈએ કે હિન્દુધર્મ તરફ જે અસ-હિષ્ણુતા આ રીતે બતાવાઈ છે તે આ બાઈના વેગ અગ્રાનનું જ પરિણામ છે ઉપર બાઈએ આપેલી દર્શન બેહુ નાદાન અને અણસ્વમળ જ છે હિન્દુઓ અધર્મ સ્વમળના વિના હિન્દુઓ કહેવડાવે તે કરતા સ્વમળને કહેવડાવે, હિન્દુધર્મના સૂત્રોનો અભ્યાસ કરે અને સાચા હિન્દુઓ તરીકે પોતાને જમતમાં ઓળખાવે એની વધારે શુદ્ધ ભાવના રજી કરવાને ઠેકાણે તદ્દન અવગમ્યો માગ મતાવે એ નિચારને કાણુ સ્વીકારે ? આવા ધર્મના અશુદ્ધ વિચારો ઉપરાત એમાં અતીતિના પોષક બીજું પણ છે પ્રમદાની નીતિનબંધમાં એનું પતિને બહુ વિશ્વાસ હતો અને મધ્યરહે હું પરપુરવની સાથે એકની બેડી હોઈ તો પણ તેમને કદિ મારા વતન વિરે શકા થતી ન હોતી ’ નિગેરે બીજી જ દાણે આ પ્રમદા સુન્દર નામના એક યુવકે ઉપર મોહ પામે છે ને તેની સાથે નિન્દા કર્મ કરવા સુધી એ પ્રેમાય છે ‘હૃદયમાં જે નિકાર પ્રગટે હોતો તે અપવિત્ર હોવા છતાં મને બહુ સમજીય લાગતો હતો ’ સુન્દર આજે મને બહુ સુન્દર લાગતો હતો ’ આ વિચારને સુન્દર લાત મારી-પોતે સ્વમળ્યો અને રમ નઇ ચાલ્યો ગયો આમ આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામાં કોઈ શુદ્ધ હેતુ સચવાયો નથી, પ્રસ્તુ અમદે છપ્પીએ છીએ કે—આ પુસ્તક જનસમાજમાં ફેલાવે પામે તો અતીત

અને અશુદ્ધ વિચારનો પ્રસાર થતો હોઈ-આટલેથી જ અટકે આ પુસ્તકનું અવલોકન લેવાનું અગ્રેષ્ઠ એટલા માટે સ્વીકાર્યું કે આપણી અજ્ઞાન અને ક્રાંતિ આપણીઓ, સ્ત્રીઓ અને યુવાન પુરુષો આ પુસ્તક તરફ પોતાનો અભ્યુગમો જાહેર કરી પ્રબળતા લેવાનું નિધ કરાવે

૧૯. કેલાસ માનસસરોવર દર્શન.

[લેખક-સ્વામી હસ અનુવાદક ■ ગિરિનસંકર લક્ષ્મણજી બંધોર્કા પ્રકાશક રા ચિમનલાલ ર હજીઈ, મુબાઈ પૃષ્ઠ ૨૪૫ મૂલ્ય રૂપિયા બે]

સ્વામી હસનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર આ માસિકમાં ૨૮ મેલીવાલ જેઠાલાલ મહેતાએ ગમે વર્ષે પ્રગટ કર્યું હતું સ્વામી હસ અનુની શૌધમાં પ્રજ્ઞના જ આદેશથી પ્રેરાઈને શ્રી કેલાસની યાત્રાએ ગયા હતા એ યાત્રાનું આ વર્ણન છે કેલાસ જનુ એ બહુ દુર્બલ કાર્ય છે અને એ મુસાફરીએ જતા માર્ગમાં કેટકેટલી લાયકર વિષત્તિઓ નડે છે તેનું આ પુસ્તકમાં બહુ સુંદર દર્શન છે અને મુસાફરીના પુસ્તક તરિકે તો વણન રસથી વાચનું ગમે એવું છે યોગમાં અને તપસ્વીઓના તપસ્વીજીવનમાં આપણા જે લાઇઓને પુરેપુરી શ્રદ્ધા નથી અગર તો જે એમાં માન્યતા રાખતા નથી એવા જનોને આ પુસ્તકમાં પ્રભુધેમ અને પ્રભુ શ્રદ્ધાના વર્ણવાપલા પ્રસંગો અતિશયોક્તિના લાગે તો એમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઈ જ નથી સ્વામી હસની લાંબી એકસરખી સમાધિ અને તે પછી એમને થયેલા પ્રભુદર્શન એ વાતો આ જમાનામાં સમાજ ના માને તો એમાં આશ્ચર્ય નથી યોગનું બર્લ એવું છે કે સાધારણ જ્ઞાનના મનુષ્યો એનું માહાત્મ્ય સમજી શકે નહિ અરવિંદબાણ જેવા જ અર્નાચીન યોગીઓ એનું રહસ્ય સંપૂર્ણ રીતે રહમજી શકે સ્વામી હસે ખૂબ આ ઇતિહાસ ઘરાઠીમાં પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો રા બધેકાએ સરળ શુજરાતીમાં એવો અનુવાદ કર્યો છે અને રા ચિમનલાલ દેસાઈએ એને પુસ્તકના આકારમાં સમાજ પાસે રજુ કર્યો છે એ બહુ આનન્દની વાત છે અને રા બધેકા તથા રા દેસાઈને અગ્રેષ્ઠ ધન્યવાદ આપીશું પુસ્તક ઉપર તથા તેમ સરલ શુજરાતી લાપામાં છે પુસ્તકની બધામણી પણ સારી છે આવા વિષયોમાં રસ લેતા જનોએ આ પુસ્તક વાંચી જવાની જરૂર છે

—૧૦. ગા. ત્રિપાઠી.

ઉપા-“સ્વરાજ્ય-પ્રતિજ્ઞા.”

(પ્રથમ ખંડ)

લેખક —૨ શેઠ પુરુષોત્તમ વિશ્રામ માવજી,
(ગુલુ સચિત્ર ઐતિહાસિક વાર્તા)

પ્રકરણ ૨૬ મું
નરહરસ્વામિ કોણ !

*" In easy hope or lies
Shall bring us to our goal,
But iron sacrifice
Of Body, will and soul —" Kipling*

*" Yes, mother, he dies, But then he dies
For you and me, & all the holy things
That death by sacrifice in glory brings
To us, through them whom he hath sanctified
Yes, he dies Our solace & our pride
Is joining the army that the whole world sings
Is flowing aloft, up born or Honour's wings,
Through Heaven's gates in welcome opened wide,
And, mother, he is dead, that knowledge be
To those that live regenerate and whole
Of heart, so they be better that he bled
And this for memory to you and me—
That there is grace unto his living soul,
And peace unto his body that dies*

—R E T—

સર્વે ગયા-મદિરનું યોગાન લગભગ આવી યહ મધુ સર્વે ગયા, પણ માત્ર બે જણ
ત્યા માફી રહ્યા એક નરહરસ્વામિ અને બીજો મુધોજી જેથે

આ મહત્ત્વ વિષયમધુ, સર્વે ગયા ત્યા સુધી મુધોજી મુઝો મુઝો કાઈ વિચારમાં પડેને,
એક તરફ ઉભો હતો પણ જ્યારે નરહરસ્વામિ જવાને તૈયાર થયો ત્યારે મહત્ત્વથી તેની
સન્મુખ આવી મુધોજીએ એવા દવાપણા મહેરાથી તેના તરફ જોયું કે એક પળની આના

કાની પછી તેણે પણ ત્યાં થોડાનાનું ઠંઠા ધુ-મડળમાંનો છેલ્લો જણ અદરશ થયો. હવે તેઓ બેઠે એકલા રહ્યા. મુઘોણએ કાપ્ત બોલવા પ્રયત્ન કર્યો, પણ તેની જાણ બધા ચર્મ ગર્મ ગમ્મો ગળામાં ન ફાંધાઈ અટક્યા. પશુ હજી તેના નેત્રોમાં મુંગી અર્જ જળાળી રહી હતી, તેની દ્યાર્દ સુદાપરની દરેક રંગપર ન ખમી શકાય એવી માનસિક બધા દેખાતી હતી, અને એક મૃદુવત્ દુ ખથી ખીડતા પ્રાણી પેઠે તેના ઝોણમાંથી ધીમી ચીચીવારી બહાર પડી, ‘અને પોતાના હાથથી મોઢું છુપાવતો, ન્હાના બાળક પેઠે ડચકા ભરતો. ગામિની સન્મુખ ગુલ્લીએ ફડક્યો. આ આવેશ શાંત પડ્યો ત્યાં સુધી નરહરસ્વામિ શાંતિથી મુજો ઉભો, તેના મ્હેરો ગભીર અને દયાળુ દેખાતો. અને તેની ચમકતી આખો જા ગુલ્લીએ પડેલા મુઘોણ પર ટીકી રહી. મુઘોણ શાંત થતો દેખાવાથી ત્યાં ભરેલ ગભીર જવાબે વીમેથી નરહરસ્વામિ બોલ્યો —

“ગભરાવ નહી, આપણા લેખના ગુરુસાધી-વૈરાગિની તે સનાતન છે સુધોદ્ધરાવ, તમેને તે અત્યારે કુ ખ થાય છે, નહી ?”

મુધાણ પોતાના અમુથી શરમાતો-એકમ સજ્જા ઉઠ્યો પોતાના પરવેલી બીના થયના કપાળપર હાથ ફેરવ્યો, અને નરહર સ્નામિના બેઠગ તરફ જોના પ્રયત્ન કરતો બોલ્યો —“ હા, કેટલેક ક્ષણે તે ખરૂં, પણ આપણે તેના વિષે હવે બોલીશું નહિ છુ આપ-ણને બધાને ઉધાડા પાડી તેણે આપણા ધાત નથી કર્યો ? ”

આનો નરહરનામિએ ઉત્તર આપ્યો નહીં પણ મુલોદ્ધરે આગળ ચલા-યુ -“ આ યાદીએ વિરો હુ અત્યારે વધારે જોવાના માગ્યું મહારાજે તે કાગળો બહારી સભાજમા આપ્યા હતા હું તે કાગળો મેં જ્યા રાખ્યા હતા ત્યાં જોધવા ગયો અને હાથ તે ગમ્મ અને સાથે એ કાગળો પણ ગયા ”

“હા, પણ તમે શું કર્યું?”

“ મેં તરત જાણ્યું કે હોયો થયો છે ધાત થયો છે પછી ત્યાં તરત જ અને તે પછી તે વિચિત્ર, વિચિત્ર આવી સુંદર ઓઝો સ્વામિજી જેને હું અરેરે, અરેરે ભવકર ! શુ કહું ?” આ પ્રકારે અસ્પષ્ટ તુટેલા શબ્દો તેના મુખમાંથી નહાર પડ્યા અને તેના મ્હેરા પર, તેના શીકા માલોપર અને ઉડી જતી આખોપર, મૃત્યુની હાથ આરી હોય એવું દેખાયું ફરીથી ધાત થતા પુનઃ ભોતવા લાગ્યો. —“હા ! પ્રથમ આ કહોકો સખત લાગ્યો આ ભવ કો શોધથી હું મેક્ષમ જેવો થઈ ગયો વિચાર કરી તકયો નહીં કે કાંઈ પગલું ભરી શક્યો નહીં સર્વ શક્તિ દરાઈ ગઈ અતે પ્રથમ સમુક્ત વિચાર આનતા એમ આ પુ કે માત્ર શ્રીને મળી સર્વ વાત જાહેર કરીને તેમની સન્નિહ લઈ મહારાજને ત્યાં શોધવા, આ યાદીઓની ખીજ નકલ કયાથી કેમ મેળવવી અને તરત નગરમા દોડતા ફરી સર્વેને આ ભવકર આધાત દગાની કેમ ઈમર આપવી તેની સલાહ—માતાની સન્નિહ લેવાનું મનમા આ યુ ”

“તમે નાશી જવાનું યોગ્ય ધાર્મિક નથી ? તમારી માતા માટે-હું કહેતો હતો ”

મારી વીસ માર્ગશિલ્પ (સચિત્ર વાર્તા સંગ્રહ) રૂ. ૨૦-૦ એન. એમ. ત્રિશાની એન્ડ કંપની, મું. ૧૦

“ હા, મેં માતૃ શ્રીને તરત જ નગર ઝાડી જવામાટે ધણી વિનંત્યા, પણ તેમણે માન્ય નહી, જવા ના પાડી કહ્યું- ‘ મહારી જગ્યા અહી છે અને આ લવકર આકૃતથી બેઠાકાળા બની એક બીજા સામે દિગ્મૂલ ચક્ર જોઈ રહ્યા હતા ત્યાજીવાએ આની એક પત્ર મને આપ્યો અને તેને તે પત્ર કાઢ માથુંસે દરનાગપર આપ્યો એમ કહ્યું તે પત્ર તમે મોકલ્યો હતો, એમ હું ધારું છું ”

‘ હા, મેં મોકલ્યો હતો તમે કાઢપણ ઉગાળી પગલુ ભરી બેસો, અને ખરી જરૂર હોય તે પહેલાં સર્વ સ્થળે લય ફેલાવી દો, એ મને બ્હીક હતી, તેથી તે પત્ર મોકલ્યો હતો યાદીઓ સહીસનામત છે દેશમુખના ધરમા મુકાવથી યાદીઓ ખરી નથી તેમા અધિય નામો ઠેકાણા ખરા નથી તેવા લોકો આ નગરમા વસતા નથી દેશમુખના ધરમા ખરી યાદીઓ સવામત નથી ધારીને જ આ યુક્તિ કરનામા આની હતી-મહારાજે ખરી યાદીઓ તો આ સેવકને મોપી છે તમે નિશ્ચિત્ત રહો અમારી યોજના પાર પડી, અમારી રીકર મુકા સત્ય કરી આ કૃતિમ યાદીઓ તમારા ધરમાથી ચોરાઈ ખાનપાસે પહોંચી પણ ગઈ તમે ચિંતા ન કરો. ખરી યાદીઓ આ રહી રહે, તમારે સ્વાધિન રાખો તમારે ત્યાંથી ચોરાઈ છે એમ કાઢ પણ ધારશે નહી ” એમ કહી પોતાના શરીરમા છુપા વેલી યાદી બહાર કાઢી મુઘાજના હાથમા મુકી

મુઘાજ આશ્ચર્ય પામતો દિગ્મૂલ જોવા બની તેની સામે જોઈ રહ્યો “ આશ્ચર્ય-સાથે યુધ્ધ કે હજી મેં એ યાદી ચોરાયાલુ બહાર પાડ્યું નથી મને એ હિંમત જ ન થઈ આપણે બધા જાણીએ છીએ કે દગો થયો છે, આપણે જાહેર થયા છીએ તમે અમને સર્વેને ચેતવ્યા અને અત્યારે અહીં એકલા ક્યાં પણ તમારો પત્ર મળ્યો કે- ‘ ધાર્તી કંઠેશ નહી બડ સહીસનામત છે, હિંમત ધરો ’ ત્યાં સુધી મહારા હૃદયમા ક ખતા માનસિક હુ બોલી વેદનાઓ એટલી અસજ્જ હતી કે નર્કનાસમા પીગતા પ્રાણીને પણ એની નહી હોય મેં અન્ત-ચમુચી આ યાદીઓ રાક્ષસ-ભુવમી ખાનના હાથમા જોઈ-અને તે પણ તેના હાથમા એક સ્ત્રી તરફથી મુકાવથી, અને વળી તે સ્ત્રી કઈ, તો જેને હું પરિવ્રતાની શુદ્ધતાની દેવી સમજતો, જેને માટે મને પૂર્ણ માન હતું તે-મહારી માનસિક સંદિમા મેં તે જોયું વળી જોયું, આજ રાતના નગરમા ચોમેર ખાનના જાસુઓ ફરી વાળ્યા છે, અને એક પડી એક આપણા વીરને પકડી પકડી લઈ જાય છે આ મેં જોયું-માનસ સંદિમા જોયું આ ઇશ્વર! સકર! મને શુ શુ વેનાઓ થતી હશે, તેના તમને ખ્યાલ છે ? ”

‘ હવે તેનો તમે નિચાર નહી કરો, મુગોજી ! ’ શાત સ્વરે સ્વામિએ કહ્યું - ‘ યાદીઓ મહારી પાસે સવામત છે તે તમે જોયું હાવ! હવે તમારી માતાને આ નગરમાથી કાઢીતે પણ બહાર લઈ જના-સપામતીવાળા જગ્યાએ લઈ જવાનું કહેવું મિથ્યા છે ધણું મોડું થયું હવે અસંકલ્પ છે તેની ખરાબર સલાહ રાખજો અને રક્ષણ કરજો, એ મહારી તમને બના-મણ છે ઇશ્વર, શ્રીમદ્વા પી આપણુ સર્વેનું રક્ષણ કરશે ’ આપણુ સર્વેને સહાય થશે ”

તે હવે જ્યાં નીકળ્યો મુઘોજી તેની પૂઠે નીકળના તૈયાર થયા, પણ અન્તની ધડીએ આ સ્વામિને પુનઃ અટકાવવાની મુઘોજીને કાઢ લાગળી થઈ આવી, તેના ઓજા પર એક પ્રશ્ન વળી ઉદ્ભવ્યો અને ત્રીજે સાદે બોલ્યો —

“સ્વામિજી, માફ કરજો પણ તેનું શું થયું?”

“તેને માટે શી શ કરની પ્રાચના કરો—” સાત રસ્કે નરહરનામિએ ઉત્તર આપ્યો “તે તમારા કરતાં વધારે પ્રમાણમાં અભાર દુષ્ટી છે તે અતિથય માનસિક વેદનાઓનો ભોગ થઈ છે”

“આપણો શાપ તેના પર પડે છે જો એમ ન કરીએ તો આપણા લોકોના આપણું દગાખોર શું બનીયે”

“નહી, તેની પર શાપ નહી પણ દયાની નજરે જુવો! તે એક માત્ર હથીયાર હતી તેનો કોપ નથી તેણે જે ક્યું તે પોતાના દેશમાટે, રાજા માટે કરે છે એવી ધારણાથી ક્યું એ પ્રકારનું તેને શિક્ષણ મળ્યું હતું મુઘોજી, તે બચ્ચપણથી જ આપણને સર્વેને ધી કારતા શીખી છે, આપણને પોતાના કટ્ટા ચતુ સમજે છે અને તે પોતાના એક વખતના યનારા બરથાર—જેના પર તેના અતુન પ્રેમ છે—તે પુરૂષનો ખૂબી સમજી ખરા અત વરણથી ધી કારે છે તેને માટે ક્રોધ વેર નહી, પણ દયાની લાગણી રાખે! અને તેના ઉદ્ધાર માટે, તેની આખો બોલવા માટે ઈશ્વરની પ્રાચના કરો

x

x

x

x

ઉપરના બનાવને કલકિક નીચેના હશે વૈવસરમાં સર્વે સ્થળે રાત્રિની શાંતિ પ્રસૂરી રહી હતી રાત્રિ અન્વારી હતી શીયા વાદળોએ વેધુ અધકાર ફેલાવ્યો હતો નગરના જે જે ધરોમાં, બજારમાં, ચૌટાઓમાં, ચોરામાં બિલપૂરી બાહુતી શિષાધઓએ જોરજુલમથી વાસો ક્યો હતો, લાં ત્યાંથી માત્ર ઠંઠામશ્કરીનો અવાજ માત્ર આવતો બાકી સર્વે સ્થળે શાંતિ પ્રસૂરી હતી નગરમાં દેશમુખના ધરમાં આ વખતે સર્વે શાંત હતું, માત્ર પોતાના પક્ષમાં નિરાશ રહેરે સાવિત્રીનાં બેઠી હતી તેના પગ પાસે મુઘોજી બેઠેલો દેખાતો હતો

“માતા, હવે બહુ મોટી રાત થઈ ઉઠે જઈ વિશ્રાંતિ લ્યો” મુઘોજી બોલ્યો —

“માત્ર માની કાલ બપોરે આ શાપીત નગર છોડી મવા હોત તો કેટલું સાર થાત” હાથ, વિધાતાએ ધાર્યું તે ખરું! બચાવ થયો હવે અસક્ય છે”

“શું હું મ્હારી આ જગ્યા, જે પ્રેરે વખતે એક હિન્દુ સ્ત્રીને ચોગ્ગ જ છે તે છોડું? કાપર થઈ ગેહોડુ છુપાવી નામું? મ્હારો પતિ, મ્હારા બચ્ચા જ્યાં, ત્યાં હું! હું પાસ ન કરની પુત્રી છું! હા, હું અત્યારે અસકત છું—મદદાડે મને અસકત કરી છે પણ વખત આવે સશક્ત બનીશ મ્હારા સ્વામિ, મ્હારો તુ પુત્ર, કદાચ પડે તો મ્હારી સાથે હું પણ પડીશ પણ તે ચકાગણી તે અધમ દેશદ્રોહી કુળકલકિણી સ્ત્રીના હુકમથી, ચેતવણીથી હું જીવતી રહી તે જોવા હું નથી માંગતી—તે દેશદ્રોહી, ધર્મદ્રોહી અધમ સ્ત્રી” તેના અવાજ રૂધાવો તેને અટકાવતો હૃદયભેદક નિઃશ્વાસ નાખતો મુઘોજી બોલ્યો —

“ માતા, માતા ! શાત, શાત ! ઈશ્વર ખાતર આમ ન બોલો ! ”

“ શુ તું પણ તે કુચ્છાચરો બચાવ કરના તૈયાર થયો છ ? ”

“ તેણે જે કહ્યું છે તે માટે તેને કુચ્છાચરોમાં આવી હતી તે નિર્દોષ છે તે બોળી અને બોલી છે તેના હૃદયમાં કપટ નથી ” “ બોળી અને બોલી તેના હૃદયમાં કપટ નથી, વાદ વાદ ! ” આક્રમાં સાવિત્રીના બોલી — “ એક સેતાનનું રમકડું-દયા કે પરિવ્રતાનો જેનામાં પાશુસૂક્ષ્મ નથી-એવું રમકડું-દાપ, તે દયાહીન-જેનું કાનું હૃદય દગાથી અને લુકાણાથી ભરેલું તેને દેહાદિ બચ્ચુ કહેતા પહેલાં આ જીભ કેમ કપાઈ ન મધ ! તેનો બચાવ નહીં કર, મુઘોણ ! તું દેહાદિ હૃદય ચીરી નાખીશ તેનો બચાવ તેનો પતિ-ત્હારો ભાઈ બાજી કરશે-બાજી, જેવેના બામને મદો લગાનાર બાજી-જેના પાપાણ જેના હૃદયમાં પોતાના બદનાઓની કે પોતાના દેશની, ધમની દાઝ નથી, અરેરે, આ નગર, આ વેનસર, આ સર્વ દેશ, રાહિડખોરા પડ્યુ, ભૂગડુ એ સ્વરો પહોં કાને પડતા છતાં તે ભગ્યત નહીં ચાલ અને બેઠરકારીથી હસતો, દાર પીતો આનંદ કરશે જે મૂર્ખે પોતાનું નમણું અને કાચર હૃદય આ ખૂની દેશદ્રોહી સ્ત્રીને અર્પણું કર્યું-તે બીજી શુ કરી શકશે ? તેને તેનો બચાવ કરવા દે મુઘોણ એ બે એક બીજાને લાયક છે ” બા લની પુત્રિ સકવાર આ બાજી જેવેને લાયક છે ”

“ માતા, માતા ! ” ન ખમી શકાયાથી સાવિત્રીના બોલી હાથ પકડતો મુઘોણ બોલી ઉઠ્યો — “ અરે ઈશ્વર ખાતર કૌંમા કરો આમ ન બોલો તમે આ આપ આપો છો-કોને બાજીને ? બાજીનું નામ-ભાઈનું નામ આનંદ આશિર્વાદના શબ્દો વગર તમારા હોઠોમાંથી ન ઉચ્ચારો આ રાત્રિએ બજાઈ તેને માટે કોઈ પણ વખત પ્રાર્થના ન કરી હોય એવી કંઈ પ્રાર્થના આપણી ઇષ્ટ માતા, માતા લગાનીની સ્તુતિ કરો ”

“ મુઘોણ ! ” પ્રેમળ માતા બોલી ઉઠી — “ શુ તું ગડિ થયો છે ? તુ શુ કહે છે ? બાજીને શુ થયું છે ? તે ક્યા છે ? બોલ, બોલ ”

“ માતા, આ પળે તો તે પોતાના મિજાનામાં છે ”

“ મિજાનાપર છે, હ ! તે સુખે સુખે છે અને તેને માટે આપણે રડીએ છીએ, પ્રાર્થનાઓ કરીએ છીએ ! ”

“ હા, તે સુખે નિદ્રા લે છે-તે આપણા બધા માટે, આપણા સર્વે માટે, પોતાની જાગી, પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરવા તૈયાર થયો છે ” એમ બોલતો તે ધીમેથી ઉઠ્યો.

“ મુઘોણ, તુ ગડિ તો નથી થયો ના ? બાજી તો ”

“ બાજી, માતા આપણા કુવનો ઉદાર કનાર ખરોખર બાજી, આપણા શિવજી રાગતો રક્ષક-મિત્ર છે ” “ શાત સ્વરે મુઘોણ બોલવા લાગ્યો — “ જેને આપણે નરહર સ્વામિ, તરીકે ઓળખીએ છીએ, માનની નજરે જોઈએ છીએ, તે બીજા કોઈ નહીં પણ આપણો બાજી છે — ”

“ હે ! અશક્ય ! તે જીવુ છે, હું માની શકતી નથી ”

“ તે સત્ય છે હું ઈશ્વરના શપથ ખાઈ કહુ છું કે તે સત્ય છે ”

આશ્ચર્યનો સ્વર સાંભળીયામના મુખમાથી નીકળવાની અણીપર હતો, પણ તે ત્યા જ હોડો ચઢ ગયો. તે ક્ષણમા જ થાત રહી-એક દુ ખનો નિ શ્વાસ તેના ઓઠમાથી બહાર પડ્યો, તેના હાથ જોડાયા, અને આ શબ્દો તેના મુખમાથી બહાર પડ્યા અને સાથે સાથે આંખો માંથી અશ્રુ પણ બહાર પડ્યા —

“ મને ક્ષમા કર, માતા બાની ! જગદે, ક્ષમા કર જે આ વાત ખરી હોય તો ! ”

“ તે ખરી છે, માતા ! આજ રાતના લગલગ જે કલાક હું તેની નજીક બેઠો હતો તે જોવાતો હતો, તારે તેનો સ્વર નજીકથી જોતા તેના બાવ વગેરે જોતા મને બેઠમ પડ્યો, અને તે અંતે ખરો થયો માતા, મહારાજ નથી તેથી અમે તેને અમારો નેતા નિમ્મે છે કાલ અમે સર્વજ્ઞાન પાસે જે સંદેશો લઈ જવાના છીએ, તે જે તે સિંકારશે નહીં તો બાજી, અમને લડવા દોરી જશે જય મેળનીશુ યા તો ધારાતીયે પોઢીશુ-જીવુને સ્વામિન થશુ પણ પાંચ દાખવશુ નહીં. ”

“ પણ તમારો સંદેશો-શુ સંદેશો ? ”

“ આ નગરના રક્ષણમાટે અમે નરહર સ્વામિને સંપ્રેરણ કરવા તૈયાર છીએ તે ! ”

“ અને તુ-તેનો ભાઈ—આ હીનકૃતમા સામેલ ! ”

“ આપણા દેશમાટે, આપણા નગર માટે, આપણી સ્ત્રીઓમાટે, આપણા બાલકોના રક્ષણ માટે-એક પણ સુકિત કે યોજના અજમાવ્યા વગર ગંધવું ન લેઈએ આપણો ધર્મ-આપણી જ્ઞ એ જ છે સન બાલુએ મુખી તે પ્રથમ જાળવવી સ્વાત્માર્પણ-એથી ઉત્તમ બીજું શું છે ? ”

“ ઓ, ધૈર્ય, આપણુ સર્વેનુ રક્ષણ કરો ” એમ હૃદય તુટેલે અવાજ નિ શ્વાસ તાપતી માતા બોલી

ત્યા કાન્દોજી જેઠે દાખવ યથો અને ઉત્સાહથી બોલી ઉઠ્યો — “ દેવી, સાવધાન ! આજ આપણે કૃતાર્થ થયા મેં બહુ સાલજીયુ છે મુષોજીનું કહેવું સત્ય છે મહારી ખરી ન્હાગણી આ વીરો તરફ છે, પણ બહારથી તુ રાજ્યસત્તા તરફ હતો કેમકે હજી વખત આ યો ન્હોતો પણ, હવે સર્વેનો નાશ થનાનો સમય આગ્યો તારે જીવગૃતિની જરૂર છે, અમે પણ રિચાર કરી લીધો છે, અને અત્યારે આ વાત જણાતા હું કૃતાર્થ-અથો છું — બાજીએ આપણુ નામ ઉગજી છે સ્વાત્માર્પણ-દેશમાટે, ધર્મમાટે પ્રાણદાન-એના જેવું મહાન માન, મહાન કૃત કમુ ! ”

અરે, મહારા બન્ને બાળકો, મહારી સ્ત્રી, હ પોતે, સર્વે, આ નગરના રક્ષણ માટે કુર્યાન થવા તૈયાર છીએ કાલ સવારે જરૂર હિંમતથી તમે જજો મહારી પૂર્ણ લાગણી તમારા તરફ છે ઇશ્વર તમારા કાર્મમા તમને મજા આપે બાજી જશે તેને સોક અજો નહીં પણ તેના જવાથી આ નગરનુ રક્ષણ થશે, એ આર્નૅદ છે વીરમાતાને વીર પત્નીને આ સૌજ ઝાજતો નથી-હિંમત નથી રજપૂતાણીઓના દાખના પ્રત્યક્ષ છે તે ધ્યાનમા લ્યો અને તે પ્રમાણે વર્તન કરો આજે આપણે કૃતાર્થ થયા મુષોજી, મહારો આશિર્નાદ છે જાઓ ફતેહ કરો હું પણ તમારામાં હવેથી સામેલ છું. એ હવે ખાન આ નહીં સ્વિકારે તો આ જેઠેની તલવાર, આ રોહિડાનાં મરોની સમશેરો આ લુચરી પરધર્મીઓને ડેકાણુ-લાવશે ”

ફતેહનું પ્રતિદાન ૩ ૧-૮-—એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

અમૃતાંજન

(૧૯૨૨૨)

એ દેશી દવામાંથી હિન્દુસ્તાનમાં તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. તેનો ઉપયોગ, ન્યા તમને શરીરમાં ખરેખર થાય ત્યારે, અમૃતાંજન વાપરજો. આખા શરીરના કોઈ પણ ભાગ પર એક અતિગાય રામબાણુ દર્શાવ પુરવાર વચેલો છે.

ફક્ત દસ આનાની

કીમતમાં તે દરેક

ઠેકાણે વેચાય છે.

આજના લણેલા ડાકટરો અમૃતાંજન વાપરવાની મંજૂરતા ભલામણ કરે છે

અમૃતાંજન ડૉ. નં. ૧૯૦
ફિન્ચ-રોડ, મુંબઈ.

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, તથા બહારગામના વિજીટરો માટે મુંબઈમાં ફક્ત એક જ.

“શ્રી નૃસિંહ હિન્દુ લોજ.”

આ હિન્દુ લોજ તેના હિન્દુ માલિકોની ખાસ ભત્રી દેખરેખ હેઠળ તૈયાર નવી જ એનેજમેન્ટ સાથે ચલાવવામાં આવે છે. આલ્હોની પદ્ધતી અસાધારણ રમાય તે જ અમારું એક સાચું સગીરિફર છે. એક જ રખત પદ્ધતિથી વધુ ખાતરી થશે.

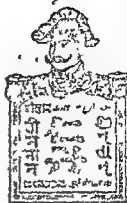
ઠેકાણુ-ફર્મ્ડ મારકીટ સામે.
રેલિયન્સ એન્ડ લોજ.”

જનતાન.

જનતાન—ઉલટીને તગત ન થાય એ રીતે.

જનતાન—પાનનશક્તિ માટે માન્યીર છે.

જનતાન—શનિ,માટે એના જેવી એક પણ રીત નથી.

આખો વખત એ ખોટાં નામોએ જનતાનનો તગત ન ઉપેયોગ કર્યો.

દરિયાની કુમારિકા કુમારિકા દરેક માણસો ત દુરસ્તી માટે જનતાન પામે, હાંમે છે.

જનતાન—માનસો અને લાંબલુ કરતે મળે પોતાના કંઠે માટે જનતાનનો જ ઉપયોગ કરે છે.

જનતાનની એકાએક ગોળીઓ પાનમાં આ મી પાનનો અગળ રવા આવે છે તે ગોળીથી દુર્ગા કુમારિકા માટે જનતાન વાપરવા પાડે બનામ. કરવામાં આવે.

જનતાન એ પુરીકે આલે જ. ખરીદા.

સાદુ પગલુ મેળો સી મી સાથે ૨ પુ

મેળ પગલુ મેળો મી સાથે ૦-૪-૦

પરી, ૧ ૦-૧-૦

સાંવ એજન્ડસ—જનતાન એજન્ડા,

(જ આર સોળ)

લુઆમગજલ, મુબદ્દ

દરેક આમગજ વેપારીઓ એવન વેચે છે

સો વરસનું પુરાણ ખાતું

જુના ગોપાલદાસ બુદ્ધિવાલા અને

મીઠાઈવાલા

મુખાઈ

મોઘા મગાલા અને સ્વચ્છ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરો મારવાની લવામણ રૂનામા આવેછે.

બંદામની બરશી,

પીરતાની બરશી

માવાના પેઠા

માવાના ચુધરા

કોપ્રરા પાક

ખાસુદી

શ્રીખડ

ગગન વગેરે

ધણી ભાતની

સુતરેની

દલ ના

વેનીના ચુરામ

ઝોરે ન વીગેરે

સુકા દબના

દરેક ભાતના

અધરપીના લાજ

જુરીના ત્યાક

જાને માં મેચુર

સુગતી મીઠાઈઓ- મગજ ધારી

ટેલીગ્રાફિક એન્ડ, 'Burfee Shop'

સી. પી. ટેન્ક ટેલીફોન નં ૧૧૦૭

[જાહેર મધ્ય માટે આ પાનું આપવાનું છે.]

તેયાર થાય છે

નામ નોંધાવો

નિદોષ હારથરસથી ભરપૂર માનીત વાતાઓનો સંગ્રહ
સી, પુકળ અને માવજ ભણેલા અને અભણ
પ્રસાર કે ગરીબ — સર્વેને એકગરખુ મનમાં
મમી મન્ય એવું આ નવું પુસ્તક છે

હું, સરલા અને મિત્ર મંડળ.

[લેખકની ૭મી માથે]

લેખક — રા. મનુષ્યજ્ઞાન કૃષ્ણલાલ મહેતા.
અગાઉથી જાણુ થનારને રૂપીઆ બે પોરટેજ ચાર આના જુદું
આ માહકોએ પોરટેજ સાથે સરા બે રૂપીઆ પ્રથમથી જ મોટી આપના
પડશે ની ખી કરામા ચારતો નહિ, માટે અગાઉથી થનાર માહકોએ
સરા બે રૂપીઆ પહેલેથી મનીઓર્ડરથી મોટી આપના

રેબલનો અને સનાતનીઓને ખામ ઉપયોગી અનુવ પુસ્તક !

તેયાર છે

અવધાન પહેલા તૂટાતૂટ છે

બગાલના આ પ્રસિદ્ધ દેશનેત્ર સાધુ પુરુષ

બાબુ અરવિંદ ધોષના

નામથી ક્યો હિન્દીજન અનુભવો છે ?

આ વિદ્વાન નવગતના

વિદ્વાતાભર્યા પદર ઉત્તમ લેખોનો મગલ

અરવિંદ ધોષનું તત્ત્વજ્ઞાન.

(તેમની સુન્દર ૭મીઓ તથા છબનચરિત્ર સાથે)

લેખક — રા. ગોતીવાલ જ્યેષ્ઠલાલ મહેતા

મુલ્ય રૂપીઆઅઢી, પોરટેજ ચા આના વધુ

લખો —

મણીયરામ ગોવિન્દનામ ત્રિપાઠી,

મોરારજી ચાટસ નં. ૨/૬૬, સેન્ટ્રલસ્ટ્રેટ મેડ, વિજ્યામ, મુબાઈ

સમાસાચક

FWJHND NTG

મુખ્ય લેખો.

મરાઠમહુ મામે મથામહુ.

વીરનની વેળવળી.

રત્નાનવી (નાટ)

પ્રો દેવકિઆ.

પગવચ—૭૫ વાર્તા

દિદ્વા—૫૫ વાર્તા

ઉપા—૨૫૨૫૫—પ્રતિજ્ઞા

(આનુ અનિદાસિ—વાર્તા)

ઉપરાત મન્યાનોમન કરિતખો વિગેર

કાવ્યકો.

ગેક પુરોત્તમ વિનામ આરુ

નો મનવતરાપ કોકે

૨૧ મહાકાવ્ય પદ્ય

૨૨ અમતના રાજી

૨૩ રતિપતિગમ પદ્ય

૨૪ સામવર્ત

૨૫ નાથુભાઈ પદ્ય

૨૬ જમાલ વીરક

૨૭ રતિસિદ્ધ પદ્ય

૨૮ સીતારામ રમત

આ મહત્તિ સજી સવ વાવહાર નીચે રથે ૫૦

રત્નાવીરરામ ગોવર્ધનરામ ચિખાડી

મોચરણ ચોફનદોમ આટ ન ૨/૩૫

સે ૬૨૬ ૧ મોચરણ મુનાઈ

લિપાન ૩ ૬ દિવદમહારસા ૧૬ ૬ જાણુ કુવડન ૬૬ ૬

પાચવા મોચ્ય નવા પુસ્તકો ૧ મુલમીતિનો ૧૨૦૦ ૨ માલી નીમ વાળાઓ ૩ મોચરણ ૪ દિવદમહાર
અમલા પદ્ય વિગેર ૫ ૬ દરમી ૭ મુલ અમી ૮ મોચરણ વાવહાર ૯ જાણુ લખે રત્નાવીર ૧૦ વિખાડી વિરમણ

પકાયલા, પુરાણા અને પ્રબલપ્રિય મંશીન
 પાલીશની શરૂઆત કરનાર
 અને આ ધધાને એક ફેશનેબલ ધધાની સપાટીપર લાવનાર
 ઝવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

હજી પણ કંઈ નવી કૃતિઓ,

નવા ઘાટ, નવા સણગાર, અને નવા અપકારો

તૈયાર કર્યા જ બાંધ્યા છે !

ડુકાને પર્માઈ, તરફી લઈ જોશે તો

જરૂર જ મોહશે !

પરિણામે અમને ખરાબા વિના

મેં જ નથી !

આવો કે કાલે !

ટ, મુંબઈ

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠની અમૃત તુલ્ય દવાઓ.

સંજ્ઞાન મિશ્રણ

-કોરેરા વિચુચીકા માટે

કોરેરા અપેરા અગ્રજ અતિમાર્ગ વિરે
બચકર રોગને રૂઝ વખતમા ખાતેપૂર્વે
નાખુ કરનારે આ એક રામખાણુ ઉપાય
છે જેતાથી મેઝો મમૂલ્ય છદા
બની છે

કિમત ખાટલી એકના આના દસ

૦-નાસ એન્ટિમેન્ટ

-ખામ ફરાજ માટે-

જે તેની હડીતી મળી - લાન દાગ
અગ્ર ખુજની મા મનમ બેથી ત્રણ
વખત લગાવથી જડ મુગધી નાનુદ
થાય છે અને ચામડી લગ પાણ બગી
નથી કે ખરાબ નાસ આહતી નથી
કિમત ખાટલી એકના આના આશ

તાવનુ અકસીર મિક્ચર.

આ મિક્ચર ઠાંગીયા આળીયા મેરેરીન અને ખરામ રુખા કાગી ની ગતા સર્વે ભગના
રોગી તાવ ઉપર રામખાણુ અસુર કરે છે મારણ કે તે તમામ લગના તાવના જ વુએને નાનુદ
કરવામા આપાદ છે આ મિક્ચરના ત્રણ ભાગ લેવાથી એજ દીવસમા અમે તેવો તાવ નાનુદ
થઈ લય છે બીજી દવાઓથી તાવ ઉતરી પડી થઈ જ અત્યંત આવે છે તેમ આ દવાથી
મેઝ મુ પાણ ખરામ પરીભામ આપણ નથી એ તેની ખામ ખુગી છે

કિમત ખાટલી એકના આના આશ

ગાંડીવ એન્ટી-ડિમેટીક ખામ.

એક મહાન વિદ્વાન ડો મરની ચોવ ઉપરથી બનવેરો આ ખામ નોબવાથી માથાનો તેમજ
સુધીવા સુરમે કુખદાયક રોગ કુ વખતમા નાનુદ થાય છે વળી હાથપાડું રી રી
સોતે ચગ આવેરો રોગના મોઢ પાણ ભાગનો કુખાવો મોઢપાઠ ભામતુ અકાઈ જડ
સીમોના પગ તથી કમર કાઈ જવા રાગીથી મોઢપાણ ભામ રી લવો વિરે સર્વે રોગોન
નાશ કરનારા આ રામખાણુ ઉપાયની એ ખાટલી દરેક કુમેમા અરસ્ય રાખની નેધને

કિમત ખાટલી એકના આના આશ

અમારા મહેરમાન મહાશયના ખામ આમરુને માન આપી-

અમેએ હાલમા ડીમપેનસાંગ ખાતુ એટલુ છે

જેમા મનમથી માલગોને, 1૫ રેક લગના પ્રિસીપલ મુજબ દવા બનાવી આપવામા આરં
એક વખત મમ પાટી ખાતી કરો

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠ, દવાવાળા,

ગણેશવાડીને નામે, બહારકોટ, મુબાઈ, ન ૨

અનુદયકર વાન્ય સત્ય પ્રિયંહિત ચ વત્ ।

સ્વાધ્યાયામ્યસન યેવ વાલ્મીકી તપ ઉચ્યતે ॥ મ મૃ

પુસ્તક ગ્રંથ મ.] ઓડોળ, ધ. મ. ૧૯૨૦.

ત્રી—સ. અમાવાસ્ય યુવાબીજામ બાની. બી. એ.

ગ. ચન્દ્રગ્રહ નમદાગ્રહ પંચા. બી. એ. બે.

પ્રકાશક—ગ. રમણીયજામ ગોવર્ધનજામ ત્રિપાઠી.

નિપય.

નિપયાનુક્રમશિક્ષા.

૧. બન્ધ ધર્મ-ની-અનસાત । ગાન

સા. ચન્દ્રસર નમદાગ્રહ પંચા બી એ, એનએન બી.

૨. મરાનહ સામે મત્યાનહ

સા. એ-લગ્ન નમદાગ્રહ પંચા બી એ, એનએન બી

૩. અવીડનની કેળવણી

ગ. અમૃતસાન માધવવાન ગામ્બો

૪. રત્નાનલી નાટક

સા. મતિપતિરામ ઉદયગમ પંચા, બી એ.

૫. પ્રોફેસર હોલિયા એમ એ, —એક પીગત.

સા. વામનમો

૬. પરાજય દુખી વાતા

સા. નાયુભાઇ દયાનંદ પટેલ

૭. તિલક મહારાજને ચન્દ્રે દાન્ય

સા. જનાન હીરજી દેવાણી

૮. હોકર દુકી વાર્તા

સા. રત્નસિંહ પુલખીમલ કુન્દર

૯. અમૃતસરને અલિનન્દન કાવ્ય

સા. સીતારામ જે. ગમા

૧૦. ગ્રન્થાનલોકન

૨૦ કથામજરી. ભાગ ૧ લો પ્રો. બા. કે. હોકર

૨૧. મધ્યમ નાટક ૨. ઉ. પંચા, બી એ

૧૧. ઉપા-અગાધ્યપ્રતિષ્ઠા આત્મ ઐતિહાસિક વાર્તા.

સા. રોક પુણ્યપામ નિશામ માનજી

વાર્ષિક લેનાજીમ રૂપીજામ-છં

ફિરુસ્તાન બહાર સીલોંગ એન્ડ ર. રહાણ

આ લવાજમ સરચાત

સમાજાચાર

પુસ્તક ૨૫ મું,]

ઓપ્ટોપ્રેસ, ઈ. સ. ૧૯૨૦

[અંક ૧૦,

ધન્ય ધર્મવીર-અવસાન !

નેપક —રા ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડ્યા, બી. એ એવએવ બી
(ભાવિત)

ધન્ય ધર્મવીર-અવસાન !

ધન્ય 'ધર્મસમર્પિત' પ્રાણ !

ધન્ય.

મરણજીન છે સહિનીના, તરવે બે વ સમાન,

મરણ નથી તે જીન સાચાં જે ધર્મે કુર્યાન

ધન્ય.

જગે ઝૂમતુ ધર્મસમર્પિત ધર્મીશીની દહાણ

" સનાતન જીન " ધર્મસમર્પણ " સન શાસ્ત્ર પ્રમાણ

ધન્ય.

માગ મુઝફ્ફરખાન,
આગ્રા, તા ૨૨ ૩ ૧૯૧૬ }

‘સત્યાગ્રહ રહામે સત્યાગ્રહ.’

લેખ ત્રણ. અન્દ્રજાગર નર્મદાનાં પંચા, બી એ, એનએચ બી

‘સત્યાગ્રહ રહામે સત્યાગ્રહ’-એ સનાતન ત્રિગ્રહનું નાટક જન્મતી ગંગામી ઉપર વિરલિન નિરુપે નિરુપે ભજનાયે જાય છે અને જ્યાં સુધી મનુષ્યસ્વભાવ જોડે છે તેવા હજારો મનુષ્યો એ ભજનાયે જશે ત્યાં જ એ ત્રિગ્રહ દ્વારા જ મિશ્રો મિનસકર્મ નિર્માણ થયે જાય છે, અને આસુરી તથા ની સપતિઓનો સમાપ્ત એ જ જાહેરના સદ્ગતિનું સ્વરૂપ જણાય છે

‘ભારતવર્ષમાં આપારે કોઈ અગત્યમાં અગત્યનો જનાર હોય તો તે સંભારી મતોગ્રહ રહામે અગત્યના સત્યાગ્રહ છે હિન્દના ઇતિહાસનું આ જબીર અને ચિન્તાજનક પ્રકરણ કેવી રીતે નિકળે અને કેવી રીતે પરિણમશે તે તો પ્રશ્નને માન્ય આવાર તો અત્યંત મનુષ્યોને માટે એ દૂર સત્ય છે કે એ સમારભનો આગલ મહાત્મા ગાંધીજી જેના ધર્મનીરતા તેનું નીચે ધણ મુક્યો છે સમય સામિત કરશે કે ગાંધીજીનો પ્રયોગ શી-હોને કે નિપરીત, દરમ્યાન આપારે તો એ પ્રાગ્મા માન કાચેસ કે કાઉન્સિલોમાં અર્થને માટે રહ્યું થયતી દરમ્યાસત નથી, હિન્દની રહામે ઉભેલો અત્યંત વ્યાવહારિક પ્રશ્ન છે જે હજોશયુ રીતે છે તે ગભીર ચિન્તાથી ભરેલી છે અને થીજી કાણુ આ અમાચાર અભજાનશે અને શા દેખાવ દેખાડશે તે કહીનું મુશ્કેલ છે, - ૫૩ પછી મુશ્કેલ છે મામતો ગભીર છે દેશ ચિન્તાતુર છે

હિન્દનો લેખ જ સામાજ્યના વિશાલ અને ૧૨ દષ્ટિ-અગાધિતેષીઓને “ગળા કાવતો” પસાગ કરનારી સફેત સરકાર માટેનું શું નહિ લાગે? હિન્દને ન્યાયની વાત ફર હી સામાજ્યના હિતની વાત દૂર રહી જગતમાં ક્રિટિશ પ્રતિષ્ઠાની વાત દૂર રહી પરંતુ અંગ્રેજોના ન્યાયની દુલકામાં હનકી અને સાકામાં ક્ષી-હી દષ્ટિથી જોતા પછી રાહિતે મિતસની મજૂરી એ ક્યા તત્ત્વરે ગળ્યનીતિની એક ગભીર ઓ ગળ્યનર જૂન નહિ લાગે? પ્રભુઅદ્વા અને આશાવાલાના અમ્યમ પડકોનું અનન્યને જે હકોને નહિ હોય તોમની આ અન્ધકારમન અમારા ગ્યાની ભાગતક રજનીએ સી દસા? જે સયોગોમાં રાહિતે મિતસ ગ્યુ થયા ઓ જે સયોગોમાં તે મજૂર થયા તે ઉપરથી ગ્રહાનુમાં ગ્રહાનુ હ અને ક્રિટિશ સામ્યનીતિની શુભાસાયિતા માટે શાકાઉલ્લેખ અંગે જાનકેસર મક્કોભની સ્વીકૃત પદ્ધતિથી દેશને પોતા ૧૧ હજો મળનારો સભવ નથી જ એની નિગરા યથ જાય એ જેટલુ રોચનીય તેટલું જ શુ રસાસાવિક નથી? “આરતેકદમ મુધારા”નું સંજ મિતવાદીઓનું મુજબલ નીવડ્યું લાગે છે “વેગભર્તી કાવતેસર મક્કોભની ઉદ્દામે ની કાર્યપદ્ધતિ પણ સ્વાર્થ-અધિકારીઓની હક આગળ વસ્તુત વધારે સગીન અમ્યમ વધારે હેલ્ડ ફન અપાવનારી નીવડે એવો સભવ કમી લાગે છે - એ એ ઉપચારોના પદ્ધતિઓ પોતાના ઉપચારો અજમાયે જાન છે ત્યાં સત્યાગ્રહનો ઉમ અપૂર્વ ઉદાય પછી આરભાયે છે આપારે તો પરિણામે અનિશ્ચિતતાના ગર્ભાવધમાં કાચલું છે, કાણે કરીને જે નીવડે તે ખર-

ફોટોગ્રાફ ૩ ૧-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની મુબાઈ

સાથે જ નિમ્નની સરકારી મજૂરીને નામજુર કરવામા દેત એકમત છે, સત્યાગ્રહનો સ્વીકાર એ જ માન ઉદાર છે એનો બનીકાર કરવાની જાગૃતમાં જેમાં અનેકમત છે માન મિતવાદીઓ જ નહિ, પરંતુ ઉદામેને અગત્યનો ભાગ નવાગ્રહની સ્વીકૃતતાના સમન્વયમાં સહિષ્ણુ છે ગાંધીજી એને નિશ્ચય, ગાંધીજી એટલે આચાર સવામયની સદનતાના સમન્વયમાં સરેહ હોય તે બને સરેહમત. ઉપરજુને ગાંધીજીને શ્રદ્ધા છે એટલે ત્હમણે જાને ઝુકાણુ છે અને દેશમાં તપસ્વીઓને ઝુકાવવા આમનજુ કર્યું છે હીન હિન્દને આજે ને તેમ સદન તો કડવાણુ છે જ સમાન માન એટલે જ છે કે એ તે સરસ્વીતની માફ હીનતાથી સર્ગે કે મરદ શાનીની માફક નીરતાથી આસિનકો બને ઝુકાવે, નારિતો બને મના કરે, તપસ્વી બને જોવા કરે પરંતુ એટલું તો ન્યાય માગે છે કે ગાંધીજી સમાન તપોધને હિન્દના આમન ઉપર લાગેની ટુંટી સીમાય છે કે કેમ તે માટે તેઓ જગા વોમે બોલે જુએ એટલું તો કમીમાં કમી ગારી જ રે ઘટે છે -

આમાં, તા ૧૩૪૧૯]

સ્વીડનની કેળવણી

વૈષ્ણવ - તા અમૃતવાસ માનસાવ શાન્તી.

જે વિશિષ્ટ સિદ્ધાંતોપર સ્વીડનની કેળવણીના ધારો રચાયે છે, તેમાં નિરીક્ષણગતિનો અને મૂળશુદ્ધિનો વિકાસ, તેમ જ સાથે સાથે તેનો બ્યાનહાસિક ઉપયોગ એટલાનો સમાવેશ થાય છે

સ્વીડનના નેકો સામાન્ય ઉચી કેળવણી પ્રતિ સાર નક્ક આપે છે સાધારણ બહિનઓ તેમ જ સરકાર શિક્ષણવિષયક હેતુની સિદ્ધિ અર્થે અતિશય ઉદારતા દાખવે છે પ્રજાની વચ્ચેના પ્રમાણમાં જુનના કરીએ તો સ્વીડનમાં ઘણી સારી સખ્યામાં યુનિવર્સિટીઓ છે, અને વધારામાં, સારી રીતે વિકાસ પામેલી હોંનને લા રથપાએની છે વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર માટે સીધીય મુલાનેને પ્રવન આકર્ષણ હોય છે, અને વિજ્ઞાન, પ્રત્યેના પ્રેમને લા અનેક રીતે ઉત્તેજન આપવામાં આવે છે

* આ લખુ વેબ ઇ સ ૧૮૧૬ ના એપ્રિલ માસમાં વખાયો હતો તે વખતે જ પ્રવટ થયે એકાદો હતો પછુ જ થયો "સત્યાગ્રહ" એ ગાંધીજીનો પ્રથમ પ્રયાસ હતો અસહકાર એ બીજો પ્રયાસ છે બ ને પ્રયાસોની સાહસિકતા રપટ ૩ આખરે એ સાહસથી હિંદને લાત થાય છે કે હાનિ એ જોવાનું છે

તા ૨૮ ૧૦ ૨૦

ચિરમામ મુંબઈ

ચ ન ચુકેશ

ઉપાધાન્ત (સચિત્ર) ૩ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠીએન્ડ ક પત્ની, મુબાઈ

સરસ્વી સદીના આરંભે દેશના ઘણા ગામડાના લોકો ધર્મોપદેશકોના પ્રયત્નોને લીધે લગભગ પુસ્તકો વાંચના જેટલી શક્તિ ધરાવતા હતા પણ ૧૬૮૬ ના વર્ષમાં એક ધાર્મિક કાયદો પસાર થયો તેનાથી પહેલવહેલું એનું પરિણામ આવ્યું કે, પ્રમુખીય શિક્ષણને ઉદ્દેશી કેટલાક નિયમો ધરાવતા આવ્યા, ને શિક્ષણનું સુકાન દેસલખની દેખરેખમાંથી નીકળીને સરકારને હસ્તક આ પુ અદારમાં સૈકા સુધી કેળવણીની પ્રગતિ ધીમે ધીમે થઈ, અને ઓગણીસમા સૈકા દરમિયાન આ નિર્ણય ધીમે ધીમે પૂર્ણતાએ પહોંચતા દરેક પેઠિયામાં નિશાળો સ્થપાવા માંડી, અને તેમાં કાબેન શિક્ષકો રાખવા માંડ્યા, આ ઉપરાંત, સાધારણ કેળવણી દરમિયાન હર વામાં જુલાઈ ૧૮૪૨ ની સાલમાં (૬૦૧૬ની બોર્ડ રફરેસને મળતી) જાહેર-શાળાઓમાંથી પહેલાં સ્વીડિશ કાયદો પ્રસિદ્ધ થયો તેમાં એનું ધોરણ બાંધવામાં આ પુ હવે કે, દરેક પેઠિયામાં ઓછામાં ઓછી એક શાળા હોવી જોઈએ, અને તેમાં સલાધિકારીઓએ પ્રમાણપત્ર આપ્યું હોય એવો લાયક શિક્ષક રાખવો જોઈએ હાલના રખતમાં દરેક મહાસભા ઓછામાં ઓછી એક નિશાળ રાખવી, અથવા સજોગેને અનુસરી એકથી વધારે શાળા પણ ઉઘાડવી એવો દુકમ આ કાયદો ફરમાવે છે સામાન્ય જાહેર-શાળાનો અભ્યાસક્રમ પુરો કર્યો હોય એવા વિદ્યાર્થીઓ સારૂ પરગણાની ધણી નિશાળોમાં વધારાનો અભ્યાસક્રમ ગ્રાંથ પો છે આવી ઉંચી જાહેર-શાળાઓનો આશય એવો છે કે, વિદ્યાર્થીઓને વ્યવહારૂ શિક્ષણ ને નાગરિક ધર્મનું જ્ઞાન વધારે પ્રમાણમાં મેળવવાની સારી તક આપવી રાજ્યના તરફથી જાહેર શાળાઓનો વહિવટ મહાનગર અધિકારી મંડળ (The Public School Board of Administration) દેશની શાળાઓના કારભારપર અકુશ રાખે છે, તેમ જ તે મંડળ નિશાળોની પરીક્ષા લઈ શાળાઓની રિયલિ સમીક્ષા હકીકત નિવેદન કરવા સારૂ ફરનારા તપાસણી અમલદારોની નીમણૂક કરે છે

જ્યાં શિક્ષકો-શ્રી અને પુરુષ, મન્ને-એ રાજ્ય તરફથી સ્થપાએથી શિક્ષકોની પાઠ-શાળાની પરીક્ષા પસાર કરેલી હોવી જોઈએ હાલ, આવી પદર પાઠશાળાઓ ત્યાં છે, તેમાંની નવ પુરુષો માટે છે અને છ સ્ત્રીઓ સારૂ છે વધારામાં, ત્યાં સ્ત્રીઓને માટે એના જેવી એ ખાનગી પાઠશાળાઓ છે પાઠશાળાનો અભ્યાસક્રમ ચાર વર્ષનો છે તેમાં નીચેના વિષયો સિખનાય છે, ધાર્મિક શિક્ષણ, રીડિંગ બાયા, ગણિતશાસ્ત્ર, ઇતિહાસ, જ્યોત્સના, પ્રાણીશાસ્ત્ર, આરોગ્યવિદ્યા, પદાર્થવિજ્ઞાન, રસાયણવિદ્યા, અર્થશાસ્ત્ર, પરદેશી ભાષાઓ (જર્મન અથવા ઈંગ્રેજી), મનઃશાસ્ત્ર, શિક્ષણશાસ્ત્ર, ક્રેમગ, સંગીત, ભાગ્યક્રમ, હસ્ત-કલાશિક્ષણ (રેપર્ડ), દાન અને રમતો સાથે બાધામનિવાર અને શિક્ષણશાસ્ત્રનું પ્રાયોગિક જ્ઞાન દરેક શાળામાં એક હોસિયાર વૈદ્ય રાખવામાં આવે છે તેનું કર્તવ્ય કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ આરોગ્ય જાળવવાનું અને કોલેજની આરોગ્યનિયમક સરચિત તપાસવાનું તેમ જ વિદ્યાર્થીઓને સ્નાતક સમીક્ષાના નિયમોનું શિક્ષણ આપવાનું છે એ ઉપરાંત વેદકશાસ્ત્રના

“પેરિંગ= પાર્સન” નામના સમાવિષ્ટીની સત્તા નીચેનો બાર

જાહેરના ઇતિહાસ ૩ ૧-૮-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

મધ્યાની તારીખ લેવા સાર જે કંઈ પૂછે તેને વિના મૂલ્યે સઘન આપવાની તેની ફરજ ગણાય છે વળી વિદ્યાર્થીઓને સ્નાનગૃહોનો તેમ જ ધારાવત્રગૃહો (Shower-baths) નો પણ અનુભવ લેવા પડે છે

વિદ્યાર્થીઓ બધા માનાયોને તથા વાનીઓને પોતાના બાળકોને યા આશ્રિતોને તિફલુ આપવા દેવાની ફરજ પાડવામાં આવે છે આ નિયમ પ્રમાણે થાય છે કે નહિ તે જોવાનું કામ સૂચ-બોર્ડનું છે શાળામાં અવધાસ કરવાનો વખત જ થી ૧૪ વર્ષની ઉંમર સુધીનો ગણાય છે જો માનાયો અથવા વાનીઓ બાળકોના લુગડાવત્તાનું અને શુશ્રૂસાનું ખર્ચ પૂરું પાડવાને સક્તિમાં નહિ હોય તો તેવે પ્રસંગે પરમજ્ઞાના બેગા થયેલા નર્સરાણું માથી તેમને મદદ કરવામાં આવે છે જે વિદ્યાર્થીઓ દુર્ગુણી હોય અને તેમના મામ સરકાર તેમના સોજાતીઓપડ પડાનો સખર દોષ તેમ વિદ્યાર્થીઓને સૂચ-મેટ માથી કાઢી મુકે છે, ને એવા બાળકો માટે જ ખામ નહી કરેલી શાળામાં તેમને દાખલ કરે છે કાયદા પ્રમાણે આખા વર્ષ દ મિઆન નિશાળનું કામ ઓગામાં ઓછું ચાર મહીના સુધી ચાલતું જોઈએ બાળકોનું શારીરિક વિકાસ થાય એ હેતુથી લા ખીચ કેટલીક ગોડનશો કરેલી છે કેસરત અને ગમનના નિયમ ઉપરાંત જે કર્તવ્ય રધારે છે, તેમાં નીચેની વસ્તુઓનાં નામ ગણાવી શકાય, દાંતની સખજ, નિશાળમાં નહાવાનું જે વિદ્યાર્થીઓના માનાય પોતાના બાળકોને થયાયોગ્ય ખોજક પુગે પાડવાને અચક્ત હોય તેમાં બાળકોને અપાતું ભોજન, અને રમવા દિવસોમાં ઉત્સવ-શાળા (Holiday-School) ની સ્થાપના

ત્યા નિશાળના મકાનમાં નહાવાના ખાસ ઓરડાઓ હોય છે તે જગ્યાએ ઊંકરાઓ ગરમ પાણીએ ગ્નાન કરે છે, અને હેલ્થિયાર,નોકરો તેમના અગ્ર ધુએ છે તેટલા વખતમાં બાળકોના વસ્ત્રો ગરમ વરાળથી ધોવાઈ રહે છે મોટા શહેરોમાં નિશાળોમાં જ ભોજન પુરું પાડવામાં આવે છે રોટકહોમમાં વિદ્યાર્થીઓને માત્ર મુખ્ય ભોજન જ નહિ, પણ નાસ્તો સુદા કરાવવામાં આવે છે

ઉત્તમ-શાળા (Holiday-School) ની સ્થાપનાના નિયમથી ગરીબ અને સુકુમાર બાળકોને ઉનાગાની રમવા દિવસોમાં ખાનગી મકાનની દેખરેખ નીચે શહેરમાંથી આમડાઓમાં મોકલવામાં આવે છે થડ કરીને, ઝારી વ્યવસ્થામાં લગભગ ત્રીસ ઊંકરાનો, તેમના પર દેખરેખ રાખનાર એક સિદ્ધાન્તો અથવા સિદ્ધિકાનો, તેમ જ ખીન જરૂરના મદદનીશ માણસોનો સમાવેશ થાય છે કેટલીક વખત આવી ટોળી ગામડામાં પોતાની માની કાનું મકાન રાખે છે, નહિતર, તેઓ જ મનની અથવા સમુદાની પડોશમાં ખેતરોની નજીક યા તો દૂર એકાદ મકાન ભાડે રાખે છે લાં બાળકોને પાંદિત્ક ખોરાક મળે છે, તાજ દવામાં ફરવાનું હોય છે, અને સક્તિને રધારનાઈ સમુદ-સ્નાન કરવાનો વામ થાય છે આવી રીતે ઉત્તમ-શાળાઓ બાળકોની સક્તિમાં અભિવ્રદ્ધિ કરી તો જગતવાનું અગચનું કામ બજાવે છે, વળી તે જ વખતે લાં બાળકોને નિયમિતપણાની અને વ્યવસ્થાની રેવેન્સે

અભ્યાસ કરી તેમજ પરિશિષ્ટિના ઉચ્ચ અક્ષર પાઠનામા આવે છે એ લાભ કરી નાનોમુલો નથી

જા-સમાજની કેળવણીની હિંદુ રવા ખાતર જે ખાસ ઉપાયો લા યોજવામા આવે છે તે પદ્ધતિ નિશાળનું પુસ્તકાલય એ મુખ્ય છે પુસ્તકાલયોનું ખાતું નિશાળના કાલકાળમાર રફા-ગો-ને સ્વાધીન કરેલું હોય છે ૧૯૧૪ ની સાલમા રોમ્બાઈમા નગરમા ૧ નિશાળની લાન્કિરિંગો હતી, આ તે બધીમા મળીને કુલ ૪૩,૦૦૦ પુસ્તકો હતા

હસ્ત-કલા અર્થાત્ રસોઇ. ગાળાઓ.

‘બધા દેશોમા મગજમારીની એડેન્સીય કેળવણીની નિશ્ચય, શારીરિક ખીનવળીને માનસિક શિક્ષણમા એક અગ્રયજા અન તરીકે લેખસતી જે લગીરય પ્રવૃત્તિ આવી રહી છે, તેમા સ્ત્રીને મુખ્ય ભાગ નીચો છે ત્યા હસ્ત-ગાનું શિક્ષણ આપતા સાથે લારે શ્રમ લખને એક સ્ત્રીનિ પદ્ધતિ બોલી કાઢવામા આવી છે તે તેને ત્યારપછી યુરોપના તેમજ બહારના ખીન ધક્કા દેશોએ યોનાતો લાં દાખન કરી છે સ્ત્રીનની હસ્ત-ગાનું પ-રાગા પરથી આપશે અમલ એ કીએ, કે નાસની હસ્ત-કલા-પાઠશાળા (*Wass Sloyd Seminary*) બપાથી મોડા અને સુધારીમા નીખીતો તૈયાર થએલા ધણા સ્ત્રીનિ શિક્ષકો ગદાર પડ્યા છે ને અરથા રહે શિક્ષણની પદ્ધતિ અને રીતિ વિનસ પાઠમા કે રાગી, જે નિયમ ત્યાની ગધી જાહેર-ગાળાઓમા શિખાય છે, અને દેશમા કેટલે કેટલે જાહેર-નાનાઓના શિક્ષક માટે સંકોલનો અભ્યાસક્રમ ગોઠવવામા આવે છે હાલ તો અનેજની ઉનાગા પી રમતા દિવસોમા છ છ અવાડીઆ સુરી આવે એવા જે અભ્યાસક્રમ ગોઠવ્યા કે આ ઉપરાંત, ત્યા ધાતુમખના, સખતેમા અગ્રેસરપાલ લેતા રીખવા માટે, અને રાધણુકાની તેમજ અખાડાની તાલીમ લેવા સાથે ખામ અભ્યાસક્રમ રાખેના શિખાળાની રમતા મલીનામા શિવણકામ તથા નજીટકામ પણ શીખવામા આવે છે જે વિદ્યાર્થીઓ જાહેર-ગાળામા શિક્ષક તરીકે નીમાર્થા નથી, તેઓ રપ કોનર (લગભગ ૨૮ રિપિંગ) એક વયમાં આવે છે એટલા અપિનાદ સિનાય મધા વિદ્યાર્થીઓને શિવણ મહત્ત ગમે છે પરદેશી મળતા શિક્ષકો ૫૦ કોનર આવે છે, હસ્તકલા શિખણ, તેની પદ્ધતિઓ અને રીતિઓ, તેનો ઇનિહાસ તથા ક્રૂષ્ટા વગેરે નિયયોપર બાખ્યાત અને અર્થા કરીને શિક્ષણ આપવામા આવે છે કેટલીક ગાળાઓમા કામગણુ કામ, ધાતુમખ, ધાટ ધરાતુ કામ અને નાકકાનું કાતરકામ વગેરે નિયયો પર પામે અપાય છે હસ્તકલા શિક્ષણનો ઉદ્દેશ એવો નથી, કે સુધારો અચરા ખીન ધધાતરી કારીગરો રખવવા પણ તેનો આશય એવો છે, કે એકદેલીય પુતક-નાન બાગકોના મગજમા ભરવાને બદલે સુખમર ઉદ્યોગોથી નેત્રેન્દ્રિયને વધારે સારી રીતે જોતા, અને હસ્તને વધારે સારી રીતે કામ કરતા શીખની વ્યવસ્થા, નિયમ, ધૈર્ય વગેરે ઉચ્ચ ગુણોનો અભ્યાસ પાડી બાળકના ચરીરનો, બુદ્ધિનો અને નીતિ નિયમક ગુણોનો વિકાસ કરવો

મારી વીસ વાર્તાઓ (સમિત વર્તા સમહ) રૂ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

"સાનમય નહિ, પરંતુ જ્ઞાનચક્રિ" (Not quantity but quality) એ સ્ત્રી-શાળાનો મુદ્દાનેષ છે નાસમા જે પદ્ધતિને અનુસરાર છે તે "અભ્યાસ" ॥ ૧૮૨ પર રચાયેલી છે અમુક યેનીથી એક યા તે વધારે જોગારે વાપરીને કાનકે નિશ્ચિત રિખવની કૃત્રિપ્રાપ્તિ નાજે પતાયેથી ઉપયોગ કરવો તેનું નામ 'અભ્યાસ' એવો અથ અહીં મમજ નાનો છે સપૂર્ણ દ્વિધા અથાત્ ઉદ્યોગ તેના તે જ સરૂપમા વ્યાવહારિક ઉપયોગિના ધતાન નારો હોવો જોઈએ અને નિયમ પ્રમાણે, ઘર અને નિશાળનો મનથ દ' કરતા સાર, કીંતો ઉપયોગ ધર્મ શકે એવી વસ્તુઓ જ સા જનાનનામા આવે છે વળી સ્ત્રી-શાળાઓ પાતુ વિદ્યાર્થીઓની મૂળશુદ્ધિની અને જ પનાશકિતનો વિકાસ કરવાની ઇચ્છા ધરાવે છે, તેમ જ આજકાને નિરીક્ષણ કરવાની ઓ નિચાર કરવાની ટેવ પાડે છે-તે જાળકો મિનાતની પટેના પ્રયોગ, અને સ્પર્શીકરણ કરતા અગાઉ રીતિઓ અતાની જે પોતાને માટે વિચાર કરતા સીખ નાનો મહાનરો પાડે છે, અને તે જ વખતે, જાળક પોતાના સુદ્ધ વિચાર જોળી કાઢે તે સાર-શિક્ષણનો મૂળ ઉદ્દેશ એવો છે, કે જાળકનો વ્યક્તિગત વિકાસ કરવો, પણ માત્ર હસ્તક્રિયાના વામ ક્રાપાન થાય એથી જ કૃતકૃત્યતા લેખવાની નથી ત્યાનું શિક્ષણ પણ પકિતગત છે આખા વગને ગિરણ આપના જેવી રીત તા નથી

જનમમાજને કેળવના ॥ કામમા-જહેર ઉચી રાજાઓમા, તેમ જ જે લોગ શાળા ઠોડી દોરે પોતાના ખાસ વગારો-ગારમા પડ્યા છે તેના ધ્રુવ વયના માણુમોને મહત્ત શિખણ આપવાના કામમા-સરળ વૈજ્ઞાનિક વ્યાખ્યાનો અને જહેર પુસ્તકાનયો છુટથી ઉપયોગમા લેવા છે "જનસમાજની કેળવણી" એ શબ્દને પ્રમના વિસ્તૃત લાગના માત્ર મનુરિચાત વર્ગની મૂલ્ય જળીને અહા અથ કરવાનો ॥ થી પણ મા સ્થળે 'જનસમાજ' શબ્દ પ્રાપ્ત જન ઓ વડમાથી માણુસનો તકાવત લ્ગાવવાને વાપરેનો છે શબ્દ, પેશિશ ઓ ખાનગી વ્યવસ્થા આ હેતુ સ્ત્રીકારે છે તેમજે પણ આરભમા મુખ્યત્વે કરીને અપ સાધનવાળા લોકોપર ઉત્કાર કરવામાં પાત આપુ હતું

ઉની જહેર-શાળાઓમા ધ્રુવ વયના સ્ત્રીપુરુષોને સાવાજી નાગરિક વમતુ શિક્ષણ અપાય છે અને તે ઉપરાંત, વ્યક્તિત્વ અને નીતિવિષયક જાગ ઉત્થાન કરવા સાર ખાસ કાગજ રાખવામાં આવે છે સમભાવની રૂતિ કેળવવામાં આવે છે અને વિદ્યાર્થીને પોતાનો દેશ તેનો અંતિહાસિક વિકાસક્રમ, અને તેની વર્તમાન સમયની દિશ્વિતિ, દેશની સામાજિક અને ભૌતિક સપત્તિ તેમ જ તેની સાથે વિદ્યાર્થીને પોતાના જીવનપથમા સદાયજૂત નીરડે તેવું શીત્તુ જ્ઞાન-એવા ક'વાણુ'થી વિપયેનુ વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિએ તા શિખણ અપાય છે સ્ત્રીકનમાં હાલ ૪૮ હી જહેર-શાળાઓ છે તેમાની ઘણીક તે ગામડામા આવેલી છે-ત્યા અભ્યાસક્રમનુ ખાસ ધોતજી આધારમા આવતુ નથી, અને નિનાજ છેજ્તાં પરીક્ષા લેવાની નથી એક અથવા બે વડમાં શિક્ષણ પૂર થાય છે તેટલા વખતમા પુગ્તકો મારફતે અને વ્યાખ્યાનદારા બિન મિન રિધો ધીખવવામાં આવે છે વળી વધારામા, ત્યા ખેતીવાડીનુ શિક્ષણ પણ આપ

વામા આવે છે સ્ત્રીવિદ્યાર્થીઓને શબ્દલુપ્તિ, જાગૃત્તમ, અચાણા ને મુરખો કરતા, તથા જુદીજુદી જાતની લલિત કળાનું કામ સીધું-સીધાને માટે ખાસ વર્ગો ઉદાહરણમાં આવે છે કેટલીક ઉચ્ચ પ્રકારનું શિક્ષણ આપનારી જાહેર-શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓ છુટા પડે છે, ત્યારે તેઓ એક નડળ રથાપે છે આ મડળ વર્ષમાં બે વાર મળે છે તે વ્યાખ્યાનો સાંભળે છે, અને જાહેર-પ્રત્યેક વર્ષ કરે છે પૂર્વના વિદ્યાર્થીઓ, લોકો, શિક્ષકો તથા જે માણસો યુનિવર્સિટીના અને ખીછ શાળાના વ્યાખ્યાપકોના સહાય લેનારા રસ માનતા હોય તેના બધા માત્રાસેના લાભાય, શુદ્ધ-વ્યવસ્થા, અને મનના સમધીનું શિક્ષણ આપનારા વર્ગો વણી શાળાઓમાં એકાએક બે અઠવાડિયા સુધી ભરનામાં આવે છે વળી વધારામાં, નાના ખેડુતોને માટે તેમ જ જમણેપર દેખરેખ રાખનારા માણસોને સારા ખાસ વર્ગો બોલનામાં આવે છે કેટલીક એક ઉચ્ચ શિક્ષણ આપનારી જાહેર-શાળાઓમાં સાબના વર્ગો ભરાય છે આની રીતે સાધારણ લોકોને કેળવણી આપવાનું કામ ઉચ્ચ શાળાઓ મારફતે સાધી શકાય છે, અને તેથી તે બહુ દરજ્જે જરૂરનું છે

સરળ પ્રૌઢાનિક વ્યાખ્યાનો—શિક્ષણ આપતી વખતે સત્તાત્મક અને અનુભવસિદ્ધ માર્ગોમાં પ્રવેશ કરના સારા ઉદાહરણો ઉભો કરનામાં, નવીન વિચાર પ્રદીપ્ત કરવામાં, નવીન રસ પ્રત્યેના અભિનય સચેતન જગામાં અને નવરાશના વખતમાં કયાલુપરક વિનંદ પુત્ર પાઠનામાં આ લાપણોનો જાહેરો ફેલાવો કરનામાં આવે છે જાગૃત્તમ કે ધમધમક વિદ્યુતના અર્થમાં ઉપસ્થિત થવા ન પામે એટલી શરતથી કોઈ પણ વિષય લખવામાં લેખ શકાય છે આ કાર્ય માટે રહેરોમાં તેમ જ ગામડામાં અને વળી લરજગની ભરતી જગવાના મથકોમાં પણ વ્યાખ્યાન-મડપો બાવનામાં આયા છે આના મડપો બાધના માટે સરકાર દર વર્ષે ૨૭૦,૦૦૦ ફૉનર (લગભગ ૧૫,૦૦૦ પૌંડ) તી મદદ આપે છે દર વર્ષે ત્યાં લગભગ ૧૨,૦૦૦ લાપણો થાય છે

જાહેર પુસ્તકાલયો—હમણા હમણા વ્યાખ્યાનપદ્ધતિને પુસ્તકાલયોની પ્રવૃત્તિ સાથે જોડી દેવાના પ્રયત્નો કરવામાં આયા છે કારણ કે તેમ જગ્યાથી લાપણના શ્રોતાજનો તે વિષયમાં રસ ધરાવી શકે તે તે વિષયના પુસ્તકો મેળવી તેમાં વિશેષ જ્ઞાન સપાદન કરી શકે બધા રહેરોમાં પુસ્તકાલયો હોય છે અને જગદાર પુસ્તકો ખરીદવા સારા તેને દર વર્ષે નાણાની મદદ આપે છે જાહેર પ્રજા માટે જાહેરની આપનાથી મનગમતું પુસ્તક મફત મેળવી શકે છે જાહેર-શાળાઓના વહિવટ ચલાવનારા મળમાં “સાહકારક મથકના પદ્ધતિ” હોય છે તેઓ જાહેર-શિક્ષણના કાર્ય સાથે જોડાયેલા વિષયો તૈયાર કરે છે, અને તેપર લાપણો આપે છે જનમમાર્ગે તેઓ જ્ઞાન, વર્તમાન સમાચારને ઉપયોગી રચનાઓ આપીને સેવાધર્મ બજાવે છે આ ઉપરાંત, પુસ્તકાલયોના ખાતાને અગ્રે રાજ્ય તરફથી મદદ તરીકે અપાતા નાણાની વ્યવસ્થાપર તેઓ દેખરેખ રાખે છે, ને પુસ્તકાલયોને કારવાર ચલાવે છે *

* હમણા પરીથી

સરળ પ્રૌઢાનિક વ્યાખ્યાનો ૩ ૧-૧-૦૦ એન. એમ. વિપાકી એક કપની, મુબાઈ

રતનાવલી.

[નાટક]

લેખક—રા રતિપતિરામ ઉદયમરામ પઝા, ખી એ

(ગયા અમ્થી આતુ)

દ્વિતીય અંક—આતુ

સાગરિકા—અનિ સુસગતા' તહે પેતુ ચિત્ર કયા સુકયુ? કનય કાઈ દેખરો તો ?

સુસગતા—હવે નગી ચિત્રની કયા વાન કરે છે? જોને, કુધમાન ખાવાને પેની મેનાતુ~
પામર એ કુદ વાદરાએ ઉધારી નાખ્યુ અને એા ઉડી પેની મેના ચાન, ચાન, એની જ પાછળ
જમ્એ નહિ તો સાલગેના વાગે તે ખીજને પણ સલગાવરો આગળ જાન છે, (નેપથ્યમાં)
હા હા હા આ શુ આ શુ? ! !

સાગરિકા—(બનથી) સુમગતા, સાબગુ છુ કે? એ કુદ વાદરા તો આદિ આવે છે

સુમગતા—(નિદ્રાપૂર્વકે જોતો જ હમી પડીને) અનિ બ્દીકયુ, બ્દીશ નહિ, આ તો
મહારાજનો વસન્તક છે

સાગરિકા—(ઉત્તમથી નિદ્રાગી)—સખી સુસગતા, આ માણસ જોના જોવા છે

સુમગતા—સખી, આને જોવાથી શુ વળગાતું હતું? આ જોને પેની મેના, કેટને દુર
ઉડી ગઈ તે ચાન, ચાન, ત્યા જ જમ્એ (જનને જાન છે)

(પડેાએદમ ખમેડીને નાખી યુગી થતો થતો વિદાય પ્રવેશ કરે છે)

નિઃ—હા હા હા આ શુ આ શુ? ધન્ય છે, ધર્માત્મા ખજાણાસુ,
તહમને ધ ય છે એમની ખતાવેની સુકિતથી તો આ નવમાનિમ આમ બારમાસી દુનવાગી ધર્મ
કુનના ઝૂક થતા દીપતી નનમાનિમ, દેવીની માનીતી માધવીનતાને હવે તો જાણે હરાનતી
હોય નહિ, એમ દેખાય છે ચાન હું મહારા મિત્રને, વધામણી ખાત આતુ પણ અરે નન
માનિકા આમ પ્રુપવાગી ધર્મ, એવું કો'કની પાસેથી આમળાને મહારો મિત્ર હરખાને હરખાને
આ આવે લાન, તહેની પામે જ જાઉં

(સખ પ્રવેશ કરે છે)

ગાન—(હર્ષથી)

(ચાન્દવ)

ખીનતી જાત ઉત્ક્રાંતિ કવિતા કાવિતિ વિષાદકુ ધરે

વાયુ સાસતમે નિરતર વરી કપાની કુ ખી કરે

દયારામનો અક્ષરેદ્દ ૩ ૧-૪-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

* થાળી રૂઠુ જનથી પીડાતી પ્રમદા જેની જતા આદિ તો
દેવી કૌપથી લાન ગુણ કરશે નિ ને મને દેખતા ?

તેની ખગર કાનના વસન્તક તો કમારોએ ગયો છે, તે હલ્લુ સુતી કેમ નહિ આપ્યો
હોય, વાહ !

વિઠ—(મહુમા પામે આપીને) આ આપ્યો ને, રચ્યમિં

વધામણી ! મિત્ર, તહમાર ભાગ્ય તો જમર જલાય છે

(ખગડાસળી વાત ફીથી મી મબજારે છે)

રાજા—રચ્યમિં એમા તો સદેહ ? અણિ, મન, અને આપણિનો પ્રમાન આમ ઓચિંચો
જ ઉહલવે છે જોને,

* આ પ્રોખ્તા પેઠાક વિરોધો પ્રમદા તેમ જ જતાને વાચુ પડે છે તે નિતિની, ખીરની
આમ બે અથમા પ્રથમ અથ પ્રમદાને અને દ્વિતીય મન જતાને વાચુ પડે છે વિપાક પા પોતા જ
વિરોધજનક નાક છે આસનો વાચુ પ્રમદાને ખીરે છે, ને લતાને વાચુ કપારે છે મનુષ્ય
જાવામા ખુબીજ વ સમાસપતિથી દ્વિઅથ એવી રીતે ગોડવસમા આપસ છે કે લેખનુ યથાશિય
સાધનોમા બાધા તર જુજાનીમા તો અચૂક દિન મને ન મનમય તેડ થ જલ્લિતો ભય રફ છે

—ભાષાન્તરક

* આ ભાન આપે તા તામાને પ્રોજ સરખાવે —

સ્તનવસ્તોસીરે પ્રશિચિલ્લુશલૈકવલ્લયમ્ ।

પ્રિયાયા સાવાધ તદપિ રમણીય રપુતિદમ્ ।

સમસ્તાપ કામ મનસિજનિદાધપ્રમરયો—

ન તુ પ્રોધ્મસ્તેવ સુમગમ્પરાઢ્યુવનિપુ ॥ (તર્તીયોઢક)

(નિરિત)

આપા તદ—પોચુ રતને મદન અને મનમય ક પ લટકવ

ત્રિયુ પીંતુ સગૌર લ્હોરે મનુશા મી ખીરનુ

મદનગરને મી મને સતાપ મદિ સરજો રડ

ના મીમને પશિતાપ યુવતીને જુ— મદિયે બને — । અમમાઈ ખેચ

(નિરિત)

લગામ્યા છે નેત્રો વિરહુ જ્યગી મનમય કરે

કુ થા મુ નેઈ કમગકુલનુ દાદ સ્વકરે,

થા લાતે તે આ મિથિન કરમાઈ અનિ જઈ

પ્રિયાની કાયા તો નરવશ તેએ ખીરો તરી

ખરે તમે જે છે બર મદનની ગ્રીધ્ર મનુની

પ્રસંગે પીડા બે સમ તપિ ના દોષ દેહની,

હ હામાને આથે યુવતિ વિપરે કેવલ ખરે

ખી પીડા મ કે મદન બજથી માન જ રીસે

—રા જરેરીતાય યાદિક

ધ્રાવુત ગોવધનરામ (સપે ૧) ર ૧-૦-૦ એમ એન ત્રિપાઠી એવ કવળી, મુ ગાઇ

સાંદી)

દેખી વિચુડો મહિ સમરમા શુ બધા ન્હાસ્યા,
હારી મ ન પ્રતાપથી જઈ વરના બજ મ પાનાબમા,
પૂર્વે લદમલ વીર વાનર શગ જે હિંદુતે હુવા
તેના દેવ મહાન જોતરી તની પાળા થતા હુવા.

તેથી લેના દસનના ફગી અનુભવીએ, એવો માર્ગ જતાન

વિદ્યુત—આ પાસ મહારાજ, આ પાસ (જના માટે છે)

(અથ માથે પાડે ફગી શત્રો દાપ માત્રી)

નિઃ—અરે, ન્હાનો મહારાજ, ન્હાનો આ ઝાડમા કંઈ જન જેવું દેખાય છે

ગાન—મૂખ, બમ કર, મીશમા, એવાઓનું અહિં શુ બધું ચાનવાનું છે ?

નિઃ—અરે, વધાર્યું ! લુઓ તો ખરા કે કેના ચોખ્ખા શમ્ભે તે બોને છે ! ને
મારા બોનવા ઉપર અંસો ન દોષ તો જગ આજગ આવી ને અથ જતે જ સાંભળો ને

ગાન—(સાંભળીને)—

દેવે ચોખી વહે તમ્હો નીમ ઓના જ્વતાવથી

દુઃખ ધીમા સ્વરો સુગી ભણે સારિકા જે

(પારે જઈ, જોતે જોત) ખરે લે, આ તો સારિકા જ છે

નિઃ—(ઉઘે જોત) આ ? ખરેખર, આ તો સારિકા જ

(મોટી વાકડી ઉપાડી) અરે ચાકડી, તુ શુ મદમજે છે ? શુ ત્હારાથી વમનનક
જની જરો ? લણવા ઉતી રટે તો ખરી, હમણા જ પાડેના ફળની માફક વાકડીના પ્રહારથી
ખડ ઉપરથી ડોકુ નુકુ કરી નાંખીય

ગાન—મૂખ, જળુતો નથી કે એ કેડુ મનોહર બોને છે ! તા માટે એ જીવીત ભે
છે ? સાંભળના દે, એ શુ કહે છે તે

નિઃ—ઓ હો તેમાં વળી આવડો રોષ શો ? સાંભળો સાહે (વન્ને માનજે છે)

[સાનવા ને નવાણ પામી]

નિઃ—૭ બોને છે ? દે, વધાર્યું, એ તો બોને છે કે “ સખી, આ શુ ? ત્હે તો મ્હારી
જની માત્ર સખી, નમામી શુ કામ અહીં બધું બધું છે જેવો ત્હારો કામદેવ, તેની મ્હારી
નિ” મહા જ એનો અથ શુ ?

ગાન—વધાર્યું, કે તો એમ ધારે છું કે, કામદેવો મિત્રે કાષ્ઠ સ્ત્રીએ પોતાના પ્રિયતમની
જની ચિતરી દગે, ત્હેની સખીએ એ વાન જાગી લઈ ચતુરાઈથી રતિતો મિત્રે ત્હેની જની
ચિતરી દગે

નિઃ—(ચર્ચા વગાળીને) મહારાજ, શાન્ત રહો એમ પણ દોષ

ગાન—અરે વધાર્યું ! નું જ જનો રહેને ! જો સાલગ વળી પાછું એ કાષ્ઠક કરે છે

નિઃ—શું ? શું ? “ સખી, એમાં શરમાન છે સાની ! ત્હારા જેવા કન્યા રતનો ઓના
સમાં અભિતાપા થતી જ જોઈએ ”

રાજા—ઓહો, આનો અર્થ તે—

વિઠ—વયસ્ય ! નકામી પડિતાઈનો મર્ગ ન કરશો હું જ હિમને એ બહુ કહીલ-
ને કન્યાની ળખી ચિતરાઈ છે, તે જોવા લાયક તો હશે જ, એટલું તો નિ સશય !

રાજા—જો, જો, સાલજી વળી પાછુ આપણી ઉત્કાંઠને હવે કાઠક વધારે જણાવતુ
મળશે

વિઠ—મહારાજ, સાલજી એલે કહ્યું તે ! એ તો કહે છે કે ‘ સુખી, આ પાપક-
અને તનુઓને લાઇ લે મ્હારે સારું તું નકામી રીત ચિન્તા કરે છે ?’

રાજા—વયસ્ય, સાલજી એટલું જ નહિ, પણ તેના મનનો અભિપ્રાય પણ જાણી નીકે.

વિઠ—મહારાજ, હવે પણ આ મેના કાક લવનન કરે છે આ બહુ સાલજીને
પગીથી તું હિમને કહીશ વયસ્ય, જુઓ તો ખરા આ મેના તો ચતુર્વેદી બ્રાહ્મણની પેઠે
અથા મોડાના પણ મરી ગઇ

રાજા—વયસ્ય, મ્હારે ધ્યાન બીજી દિશામાં હતું, તેથી તું કાંઇ સાલજી શક્યો નથી.
કહે જોઇએ, એલે શું કહ્યું ?

વિઠ—મહારાજ, એલે તો ગાય કે —

(ગીત)

‘ હું મન જનમાં પ્રીતિ લગ્ન મ્હોની, પરવશ નિજ નતે,

પ્રેમ વિષમ પણ મ્હારે, મરણ એ જ છે ખર સત્ત્વ મ્હારે

રાજા—મિત્ર, ત્હારા જેવા બ્રાહ્મણ સિનામ બીજી કેલુ આવી નવ્યા કણી રહે ?

વિઠ—ત્યારે ત્હમે શું રહમજ્યા ?

રાજા—મૂર્ખ, આ તો ગાથા છે હર જોમનમાં આવેલી સીને પોતાનો પ્રીતમ પ્રાપ્ત
થતો નથી, તેથી તે જીવનની આશા ત્મજીને આમ કરે છે

વિઠ—ઓહો ! એમ આડું શું કામ જોનો છો ? સીધું જ કહી દોને કે ત્હમે ત્હને
પ્રાપ્ત થતા નથી નહિ તો વળી કામદેવને મિલે બીજી કાને બોલાવે ?

(મોઢી ખડખડાટ હસી પડે છે, મેના, ટી નય છે)

રાજા—હટ મૂર્ખ, ખડખડાટ હસીને આને ક્ષીનમાંથી કાઢી મૂખી એ એ તો ઉડીને બીજે-
કાક ગઇ

(બ ને જોઈ રહે છે)

વિઠ—એ તો કેળની વાડીમાં ગઇ આવી આપણે પણ ત્યાજ જઇએ

રાજા—

(પ્રવર્તિની)

રહેતી જે મદનશર બધા નસલ

ધીનેહુ રમણી, વટે સખી સમીપે

મેના તે ફરી વલ્લી સ્વરો મનુરા

સુલક્ષ્ણા જન નિજને ગમે જ પ થય !

સ્નેહમુંદા ૨ ૧-૦-૦ એન એમ નિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

વિ०—ચાલો, ચાલો, મહારાજ, (આગ તેમ ફરે છે) વયસ્ય ! આ રહી કેળની નારી
ઓનો એમાં પ્રવેશ કરીએ

(બંને પ્રવેશ કરે છે)

અરે ! મેના તો ઉડી ગઇ ત્યારે તો હવે પાનથી મદ મદ હાલતા આ કેળના પાદડાનાં
ચરા નીચે રહેજ આરામ લઇએ તો ઠીક

રાજા—જેવી ત્હારી ધ્વજા (બેસે છે)

વિ०—(આમ તેમ જોઇ) વયસ્ય ! જુઓ પેલુ વાદરાએ લાગી નાંખેલું મેનાનું પાનજી-
આ ચિત્રપટ પણ અહિં જ છે (હાથમાં લઇ હાથ પામતો) અરે, વયસ્ય ! ત્હમારે ભાગ્ય તો
મહોદુ છે મહે ત્હમને જુલું તેમ જ છે દ્યો, આ ત્હમારી જ છગી ચિતરાઇ છે ત્હમારા સિવાય
કામદેવ જોવા બીજો કાણુ હોય !

રાજા—(હર્ષ પામતો) ચિત્ર, લાવ, જોઈ તો ખરે

વિ०—નારે ભાઇ, હું તો નહિ દેખાડુ આમા તો વળી તે કન્યારત્નની પણ ગમી
છે આનું રત્ન તે કાષ્ઠ પનામ વિના દેખાડાય ?

રાજા—(બળાત્કારે ચિત્રપટ ઝુટવી લઇ નવાઈ પામતો જોઈ રહે છે) ખરે

(ગાતિ)

કમળ પત્ર વિશાએ ક પારે, તે અધિક ગણે બમને

કાલ હરો પ્રમદા એ રાજદસી સમ હળી હરે મનને

(સામરિકા ને સુસગતા પ્રવેશ કરે છે)

સામરિકા—સખી, મેનાને તો આપણે, ન પકડી શક્યા આન ત્યારે, કદનીગૃહમાથી
ચિત્રપટ ઉતારણે લઇ આવીએ

સુસગતા—હા, હા, આન જાઇએ (જરાક આમળ ચાલે છે)

વિ०—અરે વયસ્ય, એને છગીમાં રોતી શામાટે ચિતરી હશે ?

સુસગતા—(સાબળીને) સખી, વસન્તક બોનતો હોય એમ બાગે કે હું ધારૂં છું
કે મહારાજ પણ લા જ હોવા જોઇએ આન, કદનીગૃહની પાછળ સનાઇને આપણે જોઇએ
(બંને સવાઇને જુએ છે)

(ધીમેથી) સખી, ત્હારૂં લાગ્ય તો મહોદુ છે ત્હારો હૃદય-વલ્લભ ત્હારૂં જ નર્મન
કરતો ઉભો છે

સામરિકા—(સરમાઇને) સખી, મસ્કેરી કરી મ્હને સીંદુરની પાડે છે ?

વિ०—(ગમને) મહારાજ, એને છગીમાં રોતી શા માટે ચિતરી હશે ?

રાજા—વયસ્ય, મેનાએ જ બધું રપટ કરી દીધું છે

સુસગતા—(છગીને) સખી, આ રૂદાઇની મેનાએ તો પોતાનું મધુ રૂપાણુ મતાવી
દીધું બાગે છે

પ્રિત - ૧૫૨૫, હવે ત્હમારા નેત્રને શાન્તિ થઈ કે નહિ ?

માગરિકા—(મનમાં) અરે, હવે આના જ નામમાં જ મરણ કે જીવન નક્કી થશે.

नि०—(ज्ञानने हल्ला-रीने) गिन, ध्येये ने, लहमने शान्ति पणी के नहि ?

જાન—નયરમ, એમા પૂછે છે સુઃ જોવો નથી ? —

(२५६-१)

હવે જુ. અમથી ઉઠ્યો ખરીને નોંખ વિરે હરી

મ જે ત્રિવર્ણના તર મ દોસના ત્યા તેા મુઝાઈ ૧૪,

ત શો થઈ પડે ત્યારથી મહેન ચલતા પ્રિયા સ્તનેએ પડે,

बार बार ओ झूठवणी ते, आशुभना लायते

સાગવિકા—(સાલળી, મનમાં) હાન ? હૃદય, ચાન્ત થા, ચાન્ત થા ! તદારા મનો-
ચ શ હવે આટલે સુધીમે નથી આવ્યા ?

—१७५—अगे वणी,

(२५५)

भूषे यद्र सनीं शेवा मुणभा रिधि निर्भोने

માતા હુ ખી હો, પપ્પો ખીગતા નિજ સ્થાનતા

भुरगता—सभी, साधव्यु हे ?

સાગરિકા—તું જ સાબળ ને આ તો ચિત્રનું વહન થાય છે

નિં—અહો નવરથ, આની સ્ત્રીઓ જ્યારે ત્હમને આમ ચિતરીને તમારા સમાગમ પ્રિય ગણે છે, ત્યારે ત્હમે તો ત્હમાઈ પ્રિય વ્યેતા જ નથી ત્હમે ત્હમારી જ નવવગણના આમ રૂ કામ કરે છે ?

રાજા—(નિંદાળીને) વયગ્રા, એણે મ્હને ચિત્તરોંછ, તેથી તો હું તો મર્યાદા છું.
શા માટે હું તે બેઠું? કારણ કે —

(ॐ)

૭મી ચિત્રરત્નએના નયનથી આત્મ ખણા અધિક દિલે

હસ્તસ્પર્શથી યાતો પુરિસ્કેદ સમ દિસે મને સર્ગેદ

મુસગતા—સખી, બતાવિ ત્હારાં તો બહુ વખાણ કર્યાં, ધન્ય છે ત્હને !

વિનિ- (એક પાસ જોઈ) અહા વયસ્થ, આ વંણી મરોતરના કમળપત્ર અને મૃત્યુ-
લન રમેયું થયત તેની મદનાવસ્થા પ્રયત્ન જણાય છે ૧

१-नेसजिउं ज्ञान भाषनास आसीन भुजुले क्षमपेथी अज्ज्वाणं सात यथा भाउ कमलपत्र जने
भुजुवतु राधन हरी आनि भोजयचा भुजुता साहजन्तभा पल आवो न लाव कश्यो हे -सरभवे-
तस्या पुनमवी शररुणि सय्या शिण्यासयय। जेवी पुष्प जरी निवा छपरी सय्या पडी आ रही !
सायान्तर-जवेगीवाव

પ્રેક્ષક એસ્ટ્રોનોમર રૂ ૩-૦-૦ એન. એમ ગિપાર્ડી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ.

રાગ—વયસ્થ, હશે મીઠું જોયું એમ જ છે, કારણ કે—

(સિખરિની)

હશે પાસે પુખ્તો રતન જ્યન બા થી નીમજ્યા,
રથા તા ન મ ન તનુક્રિ તામે અપરા ન થના
વિમેશયા પુ થો સિધિ । ભુજ ની ગતિ વડ
દયાલિના તાપ રાન નનિનીનુ ન કચે

અને વળી,

(માનિની)

જર ઉપર મુદ્દુ પતિની પત્ર મોટું
અનિગદ રમરથાપે છે બા નીમજ્યા
પરિત રમગી ડેગ મે મનોનો જાણવે
દિવની મલ પીડા તેની ના બતાવે

નિ—અહો વયસ્થ, એના ભારે રતન ઉપરથી સરી પડનાથી તાપથી ચીમજ્યાઇ
ગયેને! આ કામન મૃજાનદાર જીઓ તો ખરા આ રહ્યો તે

રાગ—('હાથમા લઈ, ડાની ઉપર મુખી રહેજ' દપકો દેતો) અરે જડનસ્તુ !

સગી પ થો તુ રતનમગમાથી
કરે મલાવજા રોન તેથી
આ સૂત તુ પશૂ ના સમારો
તારો નહીં કેમ સમામ થારે ?

મુસગતા—(મનમા) અરેરે, અતિ અનુરાગથી જળતા મહારાગ ગમે તેમ જોનવા
મડી પગા છે ક્યા આ મૃજાનો હાર, ને ક્યા આના જોન ! માટે હવે વધારે વાર થના
દેવી ન જોઇએ મીઠું જી લારે, હવે એજા ઉપાધ કર (મોટેથી) સખી, જેને માટે તુ
આદિ આની છુ, તે તો તારી પાસે જ હોયો છે

માનરિકા—(દપકો દેતી) કેવો માટે અહિં આવી છુ જે મુસગતા !

મુસગતા—(દસીને) અરેરે માંડી, પેમા ચિત્રને માટે,

* આ બાદ ચારે ગાનનો બાજાર સરખાવો —

સંદરશ્ચુમસદનાવાગુઢાન્તજિસમજસુરમીણિ ।

શુરપરિતાપાનિ ન તે ગાગ્રાશ્ચુપચારમદન્તિ ॥

બાજારનર—

ભારે તારે તારા તમામ ગાએ રમે રમે ધીકે

મારે વિવેક કરો છોડ તને છે રામા દરદ બીરે,

મુખસેવા બદ્ધ બેઠે ફલ અપાડ મુખધિમમ વારો

કરમારેના બદ્ધમા અમ ની કથી મુનથી અપારો—રા મરેરીવાલ.

કુમ્ભ-રાનને નોટ ના ને મદ મુકા જિસતપૂથી મુગમી

અનિ પવિતારે પીઆ ગાયોને આ વિવેક ચોએ દે—રા મગનબાઉ પંડેત

રનેદમુદ્રા ર ૧-૦-૦ એન એમ નિપાડી એ-૩ કપતી, મુખાધ

સાગરિકા—(રાણી) સુસગતા, હું ત્હાર કહેવું મદમજી નથી, તેથી હું તો જુલિ
(આવી જવા માટે છે)

સુસગતા—(સાગરિકાનો હાથ ઝાંતી) અનિ ઉભી રહે ને હવે ચે, કુજ ચિત
ઉપાડી જાતુ છું

(કદની યદમા બચ છે)

ચિત—(સુસગતાને જોઈ, જબરદસ્તી) અરે વધર્ય, દાખી લો, આ ચિત, આ
તો ખરે દેવીની દાખી સુસગતા જ આની

(રાજ કપાળા ઉઘાડી ચિતપટ નો છે)

સુસગતા—(પામે આની) જય જય મહારાજ

રાજા—અમે આદિ છીએ, એવું ત્હે કાંથી જાણ્યું ?

સુસગતા—(રહેજ દસની) મહારાજ, તમે જ આદિ છો એવું જ જાણ્યું, એમ
નથી આ ચિત્તફલકનો મે સમજાવે ત્યાંત પશુ જાણી લીધો તેથી હવે તો જાણે
દેવીને જ કહી આનનાની છું

ચિત—(બધ પામી એકાન્તમાં ગળને) ત્યર્ય, એ તો દેવીને ત્હું મે કહી દે તેની
છે તેથી કાક દનામ આખી ત્હેનું મોઢું બધ કરે

રાજા—સાચુ કહ્યું (સુસગતાને) સુસગતા ! આ તો અમે ગમત કરતા દના વિના
કારણે દેવીને સતાપ ઉપજાવીશ નહિ

(પોતાના કાનનું ટુચ આપે છે)

સુસગતા—(રહેજ દસીને કુજ લેતી) મહારાજ, આપે નકામી નકા કરી મ્હારે
તો મહારાજની કૃપા જ બચ છે, આ કુજને મ્હારે શુ કરવું છે ? પશુ પેરી મ્હારી પ્રિય-
સ્ત્રી સાગરિકા 'મ્હાઈ ચિત કેમ કાઢુ' એમ કહેતી ઉભી છે, ત્હેને જરા પ્રસન્ન કરો.

રાજા—(એકદમ ઉભો થઈ) દેખાડ, દેખાડ, ક્યા છે એ ?

સુસગતા—આમ, આમ, મહારાજ

ચિત—(મનમાં) હું ચિતપટ લઈ લઉં છું, ક્યાં ત્હેનું મે કામ પડે

સુસગતા—મહારાજ આ રહી

(બધારી ' વીરુમાથી બહાર આવે છે)

સાગરિકા—(રાજાને ઉત્કાંથી જોઈને, કુજતી મનમાં) અરેરે, આમને જોઈને
મ્હારાણી તો કાલું એ ખસાવ નથી, હવે હું શું કરીશ ?

(મનમાં છે)

ચિત—ત્યર્ય, આ તો તારા પુત્ર જાતુ રૂપ આપણા નોકમાં છે. ખરે ? જોને તો
જાણે છે કે થયા આ રૂપને ધડપા પડી જવું જ નહીં પાગા'હસે !

રાજા—ત્યર્ય, મ્હને પશુ એમ જ લાગે છે

(સિખરિત)

નિર્દયા મેલેલી નિજ કમળ દર્શિત ફિળે થતી,

મુખે ચારે મોઢા નિ મજબ કાઠ ખીતી રહી

સાહસવિલાસ ૩ ની-૮-૦ એન એમ નિષાડી એન કુજની, મુનાઇ.

નિધિએ સુખાચા શિર નાં મનિ નિગમન થના

નગર માં ચારે ત્રણ જગતનુ નર તવના

માગરિકા—(રામને ત્રેન રોપથી સુમંગતા) અનિ, સુમંગતા, શુ ચિત્ત આમ
સર્વ આવી કે ?

(ભણી જવાની ઠાઠા કરે છે)

રામ—

(વચનવિનય)

તે મરે નગર બામિનિ નાની તુ

દેખાર હાનનરી નિગ્તા ન રા

ન ચીમી ધીમી નિધિ નાં નરમ

હુ ખી થશે નહિ જન્મ ન રા નિન મો

સુમંગતા—મહારાજ, એને મસરીમ મદની જલય છે, માટે એણે હાથ ધાવી એને
ચાલ કરે

(રાત્રીનાં દર્શી પ્રેમ મરે છે ને હરનના અર્પણ સુખ મનુવરે છે)

વિન—અહો, વપરમ હવે તો ત્હેમને આ અરૂવ નદમી પ્રાપ્ત થા અરી !

રામ—વપરમ, સાચુ કહ્યું

રમા એ છે, મરો બલે અકુરો પાતિભના

મગેવાના મે મધથી નહિ તો મળી સુમ

અધિ સુદરી, પ્રસન થા સખી સાથે આમ મેપ દરેવા લરી થતો નવી

સસંગતા—સખી, મહારાજે આમ ત્હારો તાપ જાત્યો છે, રહેતો તું કેમ મૂનતી નથી,

એ સાફ ન કહેવાય

વિન—ઓહો આ તો જાણે ખીજ દેરી માસવંતા !

(+ રાત્રી મતગણને સાદિ તો હાથ મૂકી દે છે)

સાગરિકા—સુમંગતા, હવે મ્હારે શુ કરવું ?

સુમંગતા—સખી, આ તમાન વૃક્ષો જોરે થઈને આપણે જતા રહીએ (મને
જાણ છે)

રામ—(આસપાસ જોઈને નિમ્મય પામી) ક્યા છે ? તી રામવંતા !

વિન—મિત્ર મહે તો એમ કયું કે આ તો જાણે અતિ કાલ કદનગિ ખીજ ? તી
વાસવંતા !

રામ—ધિરૂં મૂર્ખ !

+ તે તો જનરવમાન જ છે કે તારેલા આવના ધૂળી નહીં આનગીને તાર ચમકે ?
તેની જ તો રાત્રી વામવંતાના પ્રેમથી આમ અવના કરી નાં સાનુસ્થાના પ્રેમ મેળવવા જા
જા લગાના કેવળ નામથી જ ચમકે છે—મા કે

આશુચંદ્ર ૩ ૨-- એન એમ ત્રિસદી એન્ડ દ લી મુર્ગી

(ચીતિ)

દેવ, પાને મળ્યા મેલે બતાવો ન ક પલ વળી
રત્નાની સમ ન તો મહાગાથી લે ખરે, કી અથ પી

[વાસનદત્તાને મયનમાના પ્રવેગ છે]

વાસનદત્તા—વાયનમાના, જે નવમાનિકાને આનપુતે દુન આપના છે, તે હજી કેટલે
દૂર છે નહીં ?

કાચનમાલા—દેવી, આ કે નીચું મૂક્યું કે તત્ત જ દેખારો

વાસનદત્તા—આન સારે, સા જઈએ

કાચનમાલા—હા, આનો આમ, આમ (પકિમલુ કરે છે)

નાન—વચરય, હવે મિયતમાને ગોધરી ક્યા ?

કાચનમાલા—દેવી પાસે જ મહારાજ બોનતા હોય તેમ સભળાય છે મહેને લાંબે
જે કે હાલ તે આપની જ રાહ જોતા હોય, માટે ચલો આપણે ત્યા જ જઈએ

વાસનદત્તા—(પામ આની) જય, જય, આપણુ ન !

રાજા—(નિરૂપકને એવાનમા) નયમ્, ચિત્રદ્યવ સતાડી દે

(નિરૂપક બગનમા મતાડે છે)

વાસનદત્તા—આનપુત દુ નવમાલિકા હસમિત ઘર ?

રાજા—(વિરમ્મ પાગી) રેની, ત્હમને આવતા વાર થઈ તેથી અમ્હે, અગાઉથી આ વા
નતા પણ, લહેને જોઈ નથી ચાલો, આપણે સાથે જ જઈને જોઈએ

વાસનદત્તા—આનપુત, ત્હમારા મુખ ઉપરથી જ જણાય છે કે નવમાનિકા હસમિત
થઈ છે માટે હું નહિ આવું

નિરૂ—(હાથ ઉઠાડીને) હા હા હા (દેવના મન પડે છે પણ બચવામાંથી ચિત્રપટ
પળે બચે)

(રાજા નિરૂપકને આગળથી સાન કરી ચિત્રપટ બતાવે છે)

નિરૂ—અરે, જોતો નહિ કે હમણા જ સતાડી દઈ છું

કાચનમાલા—(ચિત્રપટ નજરે લે છે) દેવી, બુઝો, આ ચિત્રપટમા શું ચિત્રેલું છે ?

વાસનદત્તા—(નિહાળીને જોઈ મનમાં) આ તેજ આનપુત, ને આ વાળી સરેરિકા
(ગો) આનપુત, આ શું છે ?

નાન—(રા માછી નિરૂપકને એવાનમા) વચમ્મ હવે મહારે શું કહેતું ?

નિરૂ—ચિત્ર ન કરો દુ જ ઉત્તર આપીશ (વાસનદત્તાને) દેવી, આપ બીજી કાલ
પણ કે પના કરગો નહિ મ્હે મહારાજની કમ્બુ કે ત્હમે ત્હમારી છત્રી કદારિ ચિત્રની
શોકે જ નહિ આ વચન અભગાને પોતાની હુસિયારી ગતાવતી આ ચિત્રતું છે

* શુ અસ્વાનાનિકા ? જો રથાને કવિ કાનિદાસની જ ખોટ જાણ્ય છે કવિ કાનિદાસનો વિદ્યક
પોતાની જવાનદારી રહ્યો છે પણ આદિ તો જયવમા ચિત્રપટ છે તે પણ બૂની જનાર બાન-
વિદાના નિરૂપકનો નાચ પલુ ન્દે તે જ લા છે કવિએ યુષ્કીલ્પ ચિત્રપટને વાચવદતાની શિમા આપ્યું
લેત તો રમ મછી ગોર જ બચત

સુનામાંગરીના મજમ (સર્વન વાતો) ર ૨-૦-૦ એન એમ નિષાડી એન્ડ કે પની, મુ' ધ-

રાજા—નિમે, રામનંદ કહે છે, તેમ જ છે

વાસનદત્તા—(ચિનપટ જોઈ) આપણ, સારે શુ આ બીજી કોઈ ચિનપટ છે, તે વસ તકની ચતુરાઈ કે ?

રાજા—દેરી, ખોળી ખોળી ચકા કરી રહેના છો માન રવેચારી જ આ કોઈ કંપા ચિનપટ છે પ્રથમ કોઈ ચિનપટ જોએલી જ નથી

નિં—દેવી, ખરી વાત છે હું જોઈના માગન ખાઈને કુ છું કે અમદું આને ખહેના મેલ દિનમ જોઈ જ નથી

કાચનમાયા—(એ રાતમાં) દેરી કદાચ એમ પણ જાય

વાસનદત્તા—(એ રાતમાં) અરિ, આ તો દ્વિઅર્થો જોને છે જાણે છે કે જો તો રાતનક છે (રાતને) આપણ, આ ચિન જોઈ મહાર માત્ર જમી જ્વર છે મારે આર આદે નુખેથી જોમે, તો જઈ

(જના માટે છે)

રાજા—(પાનવ ઝાંટી) દેરી આમ કાપ તુ મામ કા ડો ?

(ચિનપટ)

મીમાસા વિના તુ મહારજુ થા ન મ ન

ન મીડ તોર હું દેરી ના જા ન મ વડુ

નથા મારો દોષ ન તુ વચ્ચેન ને મ નીલ ખસ

મુ માના હ તુ ? નથી મુજબ હારા ચિનપટ

વાસનદત્તા—(ચિનપટી પાનવ પાછો ખેંચી વળ) આપણુ અન્ય કંપના ન કમી, મહા ૧ માયામા ખરેખર તુ ખાચ છે તેથી જ હું જઈ

(ચિનપટવા સાથે જાય છે)

નિં—(આમવાસ જોઈને) અર વચ્ચે, અણુધ રેને સમયે વાસનદત્તા આવી મરોન્યા, પણ આમા કાઈ સમજના નહિ, તે મીડ જ ચતુ

રાજા—મૂર્ખ ખસ હો આવો સતેપ મહારે નથી જોયો

નિં—શુ સારે દેરી નહીં જાણે જતાં વ્યા ?

મુજબ—વસનક, જતી વખતે દેરીનો ચિનપટી નકારેનો કાપ ત્હે ન જોરો ૧ મ ચુ કે દેરીએ તો

(રાતને)

જો ૧ વકે ભવા મોરા નળને ધાતુ નીચ નમ્ર થ

મનાંશુ કોં હાથ વાળો ત પિ નિ મુર ના તે વની

આખો આ હવમહ અત્યંત નહિ હારા ઉચાની જી

• દશા ન નિજ કાપ ચિનર છતા ના એન નુ મો જી

મારે આવો, દેવીનો કાપ સમાનના અન પુરમા જઈએ

[જાય છે]

દ્વિતીય અંક સમાપ્ત.

—આત્ર

પ્રોફેસર ટોલકિયા—એમ એ (ઓક્સન) ની એસમી, બાર-એટ-વો.

—એક પીછાન.

લેખક-નાવામનર્મી.

અમે જાણીએ છીએ કે અમને જાણે છે તે સહુ કોઈ જાણે છે કે અમારા ગામમાંના ધણુઓ પોતાને અમારા મિત્ર તરીકે જાણખાવે છે આ ગામમાં જ અમારો જન્મ થયો છે અને આ ઉમર સુધી અમે આ ગામમાં રહ્યા છીએ છતાં અમારા મિત્રો વધુ નથી એ વાત અમે જ જાણીએ છીએ કેટલીક વસ્તુઓ ચક્રને અને ચારે દોષ શકે છે-ઉદાહરણ, યેશુ-દારો, પરન્તુ મિત્રો એ એવી વસ્તુ નથી તેમાં પણ જ્યારથી અમે, નામનર્મીએ પહેલો પુરવ એકનયન "હુ" કોડી બહુનયન "અમે" વાપરના જેટલી નમ્ર મહત્તા જોદી લીધી છે ત્યારથી તે મિત્ર ખતવા ચઢાતાઓની સખ્યામાં, છાપરાણાઓ કહે તેમ ચિંતા ઉપભવનારો ઉછાળો થયો છે એ હિસાબે નૈવારના જ સાવ દૃઢિયે તે પણ અમારા ગામ માં મોટી સોરી દીક નહુ તથુ અને સાકડી શેરી દીક (ચરેરાશે) કોલ કોલ મિત્રો ચર્ચાપરે જ્યારે, જેને અમે અમારા મિત્રનર્મીમાં લેખી શકીએ એવા થોડા છે આ સુનદા થોડા ઇસમોની પિછાન આપનારું અમે દુરસ્ત ધરિયે છીએ

અમારા મિત્રનર્મીમાં પ્રથમ એક ત્રેનીસ નમ હતા આદતા વર્ષમાં વ્યાધિ, રસ્તાન, સરખ. પ્રમાણ, આવરયાદિ શાસ્ત્રોક્ત દોષોને લીધે હવે માન રહ એક સત્તર નમ રહ્યા છીએ આમતિ એકે એક જથુ પહેલા પુરવ એકવચન પેલીપાન રહે એનો છે, એકે એક જથુ બીજા પ્રધાર્પો પોતાને વધારે કાશો માને છે નવાઈ જેનું જરાર્ય નથી કે આ સાના બેળા-જથાનધ ક્ષાપણુ સામતી વિદ્વાનો અમારી પોળમાં પ્રભાવ પડે છે આ મિત્રોમાંના એક પડી એક વિદ્વાન મિત્રનો થોડા શબ્દોમાં ધણુ પ્યાન આપરાના ઉાર જણાવેના અમારા ઇરાદા પ્રમાણે અમે આજે પ્રોફેસર ટોલકિયા એમ એ (ઓક્સન) ની એસમી માગ એટ-નો-ની પિછાન આપીએ છીએ

એઓના પડનાઓ ઘોળકાના હવે પણ પ્રોફેસર ઘોળકિયાના જન્મજાતે તે તેઓ અમદાવાદના વતની હતા એમનું પોતાનું નામ જાણુ જ પ છે એ કે બાપનું નામ તે કચરાવાઈ છે. એમ માના ખાસ આગ્રહથી એમની નાસ મ ઉપર હોતા એમનું નામ મગેન્દ્રદત્ત પડનામાં આવ્યું એમનો રચૂન જન્મ આમન્યો. જ્યારે એમનો બીજો જન્મ અમારા મિત્ર તરીકે થયો ત્યારે અમે તે એમની અટક જ જાણુ હતી તેઓ મોટે રિસાલતી હવે મોવલર હોવાથી ઘોનો દો બોને છે પહેલા અમે એમને દોવ વગાડનારા લગ્યા માં વા પણ પાડવાથી અમારી બુન સુધરી, આ અમારા મજાખાતા અન્વ એચાર પેડે એઓ પણ અમદાવાદનાં લુના રિચારના માર્ગર કુટુંબના નવા રિચારના નમીશ નીરાયા

મુજરાવી કહેનત સપદ ૩ ૨ ૦૦ એન એમ રિચારી એન્ડ પત્ની, મુજાર

પ્રોફેસર ધોનકિયા-અથવા ટાલકિયા અમારા મિત્ર મણીનુ નામીયુ નાક છે એટલું જ નહિ પણ એઓ સુગ્રાતના વિદ્વન્મદગુ પાણીદાર ધરેલુ છે માત્ર એમની વિદ્વતા મરસ્વતીન! જલ પેડે અમારા મિત્રનર્ગેષી મિદ્યુગે કાઠે જ ડોલ હાથના ઉદાણથી જલે છે-માખી ગહન ઝતા એમની સરસ્વતી પણ ગુપ્ત છે એમની કંપના ગહુ તીન છે અને કોઇ પણ વસ્તુને જોતા વાર તે વસ્તુની ઉત્પત્તિ, વૃદ્ધિ, પરિપાક, પરિણામ અને હાય સન એમ ધ્યાનમાં આરી જાય છે જે સરીનમાં દેસના વૃદ્ધ પેનાઓને દિશા સુજતી નથી ત્યાં એમને સ્પષ્ટ દેખાય કે જે વાત સુધારકો આટના વચની હાય જોડ, અને માથા ફેડકથી કે એરી બીજી જીવતોડ મહેાતથી નથી કરી શકના, તે સન રાતોના એમની પાસે રામગાણ ઈનામે છે, જ્યારે એઓ આ ઇનામેની આવીનુ રેખા સ્પષ્ટ માન અમને સમજાવે છે ત્યારે અર્ધા કનાકમાં હાયમેન થાય તો પૈસા પાઝ અપાનનાર હજીમોની વાતો અમને ધડીબગ સાચી લાગી જાય છે અમારા મિત્રામાના એકે એક જણનો મન છે કે પ્રોફેસર ટાલકિયા અર્ધર શક્તિનુ પ્રાણી છે અને અહિયા અમારે જણાવતુ નેઇએ કે અમાર મડળ એકમત થાન એ બનાવ એતિ હાસિષ જ લેખાય, કારણ અમારો મવાનો એક મત એવો છે કે વિદ્વાનો કદી કોઈ નિયમમાં પણ એક મત હાઇ શે નહિ અમારી વિદ્વાને ધોડાન પેાચે તે માટે અમારામાં એવો નિયમ જ બધાઇ ગયો છે માર્ડ અર્થમાં મે જણાએ પણ એક મત ન થઇ જવાય તેનુ ધ્યાન રાખતુ ગમે તેટલી દેખાતી વાત હોય તો પણ તે સનધિ વાત તીકળતા અમે પરતુ કે એવો કોઈ અ યર શક દેખા ના સુખી જોયે ઊરે મતભે ના આના ઉપાસક છતા પ્રોફેસરની શક્તિની બામતમાં અમે ન છુટકે એક મત થયા ઊપે કોઇના મતમાં પરતુ નથી નોવ - તર્ક *Logic* મા પરતુ જેવો સમાધાનકારક નીજે કોઈ શબ્દ નથી આર્જનના જગનમાં નહેતા પ્રખ્યાત તરનજાની દયરદેનનો સિદ્ધાન્ત જ હનો કે *Much virtue in your If* પરતુ પ્રોફેસર ટાલકિયાની અર્ધર શક્તિ માટે અમે સહુ એક મત ઊપે એમણે અમારા પરતુ ના પતુજીઓનો પરતુ કહાડી નાખ્યો છે પ્રોફેસરને જે દહાડાથી અમે મિત્ર તરીકે જણના સાગના તે હાડા ઉપર હજુ રાત ફરી નોતી વળી તે પેના જ અમે એમની શક્તિ અનુભવી જ્યારે તેઓ અમારા પચિસમાં આ યા ત્યાં વિનાયતથી આવે તેમને પુરા સાત દહાડા નોતી થયા જ્યારે તેમની શક્તિનો અમને અનુસન થયો ત્યારે તેમના પરિચયને હજુ સાત મિનિટ નોતી થઇ આખી જુદગીમાં અમને બીજી કોઇ એરી સાત મિનિટ ધ્યાનમાં નથી જેમાં અમે આટઆટુ જાણુ હોય

અમે પેનીનાર પ્રોફેસર ટાલકિયાના પ્રત્યે અમને આગમના થયા અરેરે! અમે હુ ઊપે એ જ અમને ખજર નોતી એ જણવાને અન કોરોજ વરી કરી નોતી એક કવિ કહે છે "હુ એક રહારે જાઓ તો મહે મહેને જગપિખ્યાત જોયો" અમે પણ અજાનની રાત્રીમાં પોરી રલા હતા તેમાં ટાલકિયાગેષી કુકડાના મોનડા સાથે જાણે જાનને મજરકે આખે ગોળતા ઉડરા તો અમને તદન નવા રૂપમાં અમે દીપ અમે જોધુ કે અમે બધા સત્તરમાનુ એકે એક નગ નેટિવજી ઊપે નેટિવજી ને-પિ-૪-૩!

શિવ ! હવે ! સ્વામીનાગવણ ! આ તમા સમાચારના ધકકને લખને અમારી મતિ પડી
જર તો એની ટાંપી પડી મધ્યે અમારામાથી કેાનિ એકે પગતુ સુન્ધો નદિ અમે એક ખાંત
તરફ અમદાવાદ નિસધાગનાથી લેઈ ગયા જધાએ એ શબ્દ અનેક વાર મોની ભેથો, એકેક
અક્ષર આખ સામે લાની ભેથો તે-પિ-વ-હા ! જ્ઞાન પરતુને જગા ન દીગી અમારા
મૌનમા અમે એક મત થયા મનભેદનો નિકાનાગાધિત નિવધ આમ િ ધયો
તવે અમે સમજ્યા કે એમ એ થયુ એમ એ ઉપરાત ઝોડમન થયું અને બી એમ
સીતે જાર એટ વો થયુ એટલે શુ

આ ઉપરાંત એ અગિયાર મિનિટમા, નાના પ્ર-રે અમારી આખો ખુફી નાના ગુનુડિયા
એની આખો ખુવતા સાત વ્હાડા લાગે છે પ્રેદેસર દોનકિયાના પ્રનાપે અમારી મેર આખો
અગિયાર મિનિટમા જ ખુની ચઈ અમને નમ્મિ થમ મનુ કે (૧) અમે એક ચીજ મમજા
ન હતા, તે એટિકેટ, (૨) અમો એક ચીજનો આધડિયા પણ ન હોતો તે પોલિશનનો
(૩) અમાગમા એક માટી ખાખી હતી તે સ્લેટ-ગ્રિપેકટની અને નિગત ૧ વત્તા નિગત ૨ વત્તા
નિગત ૩ ા સરાણો લેના મિનન ૪ થી એ અમને એક ચીજ હી પા મળવાની
નથી તે સ્વરાજ્ય

હવે વાત સાન સાચી સાન તો એમ છે સ્વરાજ્યપ્રમિતના નિયમમા અમારી વાન
કાત રિયે અમો રહેનેથી જ રામ હતો અમે રાજદારી જામનમા સાન આતા ! જિયે
એમ નથી પરતુ એમા અમે મદુ જ ધીમે પમને આનસાની તરફેણમા જિયે અમે
વણુયે અગણિત વર્ષો ઉપર ન્હાના હતા ત્યારે મહારીનો ખેન જોરા ઉમતા એ ખેન
જોના તો હજુએ હમિમે જિયે, પગતુ તે વખતે જો કેા છોકગની જરૂર દેખાની કે. અમે
દોગીનુ નાગાધિર જરૂર જ થઈ પડતા આ વખતે મહારીના સરાલના જનામમા અમે
ખાસ ધ્યાન એટલુ જ રાખતા કે અમો મહારી નિમ્મય Option પુઝે, " પ્રોડો કે
પ્રોડી ?" તો અમ્હે તુરત જ પ્રોડો જનામ દઈ અમ્હારી હાનીલી વોતરીને નકાાર રહેતા
અમને નરમતિની જ દરમર રહેતી વખત કટોકગીતો હોતો અમારી ઘિલનીની આપડો
સરામ હોતો સરાસ ઉપર સરાન આવતા અમ્હે જનામ સપાટાલેર આપતા આમ્મી કે
આમ્મી, બકરા કે બકરી ? જલરા ન.મ.કે લક્ષી ? લક્ષી, મહા કે મહી ? અમ્હે
દોહ પીથેને મકમતાથી જવામ દેના મહા ! પ્રોડો હસતા અમ્હો તેની દગાર નહતી
અમે પારોધી જ મહોટા જનસાના મિ-હો દેખાડના આ રા જિયે આજે જોનારે અમો
રાજદારી મહારીઓ એના જ સરાન પુઝે છે ત્યારે અમે માત્ર એક જ તરની દરમર
દિયે જિયે. એાગી ઉનાવળના પક્ષમા જે હોય તેના પક્ષમા અમ્હે રહિયે જિયે જહાન
અને મનામમા અમે માનન હતા હોમરનર અને કોંગ્રેસ પાર્ટીમા અહીં કોંગ્રેસમેન હતા
હવે કોંગ્રેસ અને કો દરન્મમા અમે કોન્ફેડરેશિયા જિયે તેમાય અમે સુધી ધીમા નિચારતા
જિયે સાત ગળધાયે પાટી પીવાના અમ્મુન સૂને વળગી રહિયે જિયે કોહી પણ રાજદારી

જામતની વાત કરતાં અમારા મનને, મન સમજના, જોખરી માનના લખારના સમાજમાં આગળ આગળ ચલના દેતા નથી કોઈ પણ વકનાનું લાપણું સાબળના જાણે તો તે સમાજમાં હોય છે તેટલો જોયે વખત જગતા બેસતા નથી, અને જરા પણ સમાજમાં કોઈનું લાપણું વાચન હોય તો " જાનુએ અને જાનુએ " એ રાજી વાચન ઉપરાંત ન વીતે ત્યાં સુધી. " એવી જાણની રજા વકેલું " એ રાજી ઉપર અમને આનંદ નથી.

સાર સાચી વાત દેનાથી જ્યારે પ્રોફેસર દેવકિયાએ અમને સ્વરાજી માટે જાણ થકે મળ્યા ત્યાં સારે અમને જોકે ન થયે. આટલો રખત અને સ્વેચ્છકો વાનોથી ભરિત જાણ દતા લાગી અમને તો દેખાતી નોતી પણ નાનારખીનું જાણ પણ કોઈએ કોઈ જાણીને જાણ્યું નોતું શું તદ્દમે તદ્દારા ધર્યા પણ રાજ્ય કરના નાનાયક છે. દેવકિયાએ આ સમાજ પુણી આદિ આગળનો રિચાર કરના થોડો રોચના ત્યારે મેધાનમાં અમે એવું કરી મેંમના કે અમારા મુદરાજીમાં કનદ થયો " હવે રાજ્યવારી જોયમાં તો આપણે પાપા પગના માંડનાના છે " આમ જ્યારે સાબળના ત્યારે અમે અમો તદ્દન જાનક જેના નિમન લાગી જતા અને જાણ જેનાં જાણનામાં જાણને વોડીયે આમરી તેમ હકોના ખાતા પણ હવે સત્યા વર્યા દૂર થઈ ગઈ આજે અમને જાણને જાણનાં જો અમોના નાનાયકોનું અમને મન જાણ થયું.

જના અમોના માંજના સજી જાણના વાર વાળી વાગે જ તો અમે હમેશાં જાણના વાર વાળી જાણે અમાનાની ઉપમા મોડીયે ખરા પણ તે જાણ નો રમા જ આ ઉપરથી સજ અમજી, શકો કે પ્રોફેસરની નિદાનાના નાજ લેવાની તદ્દન સજીને મળે એમ અમારી જાણ હઈ જોગી નથી, પરંતુ એમનો રિચારનાર પ્રતિદાસ તે અમારા મિત્ર જાણે જાણે હનિદાસ છે, એટલે અવમાજ મળે અન્ય મિત્રોની પિંજન આપના અમે અમારા નિદાન પ્રોફેસર અમજી હનિદાસ હકોનાનું નહિ જાણે મુકિયે એની જોડની અમારા જાણના ખાલી છે તેટલી સજી ગમ્યા આમજ છે (જેનો જાણ નથી લીધા પછી અમારા એ લાપાનિયુજી મિત્ર અમો આમજો જાણે, વિનિ' રાજી મુદરા હકે છે જાણ વિનિ' રાજી આમજો સજી છે, જ્યારે જાણી નીજ 'આમજી' વિનિ'ની તરફેલમાં છે આટલા નિદાન અભિપ્રાયોમાની ખજ કહિયે તો અમને મુખિવાર જેવું જાણું જાણી રાજીએ વધારાની રાજી પમ કરી લેવાની કૃપા કરી)

પરાજય

લેખક—રા નાથુભાઈ દયાળુ પટેલ.

સાંસ્કૃતિક મહાનદમી સાક્ષાત્ વદમી જ હતી ને ખાનદાની બે અટક ધન એ રથાનિઠ માનમરનમાં જીજ્ઞા નામ દોર તે હેનુ દુઃખ પણ સપૂર્ણ રીતે ખાનદાન હતું પણ દેવ આ બધું ક્યા બુએ છે જે? તેના વચળ દાથોમા આ જીવન પશુ સપાયાને વચાવે નિર્દય દેવ!

મહાનદમી એ રજની નન્ને એક જ મહોદ્દામા જન્મ્યા હતા ને એક જ દિવમે રજનાના જાખા સંપ્રિતારા ॥ પગથે મહાનદમીયે આ નિશ્ચિત વધાવ્યુ ને લાલમહલ ની ગૃહસ્થી માનુત્વના બાહુનો સ્પર્શ કાળે તે માનવનત્સનતાની મતિ કરતા વિજળા અમકાની કનડી જી નડુ નાગતી ભાડુની 'નસ' ની વધા પૂરતી કાળજી ને સનનિશ્ચિત માતાના નસર્ગિત સ્નેહ તથા મહાનદમીનું માતૃ ખીલના લખ્યુ

રજ લેતા સ્વ ॥ગગનપુ ॥ છેત્રા સ્વેદ ચિતરેન મહલર રતાશ હવે આઘાસપટ પર ન્દોની ને સારી રજિતે અગર વિઝોડા આગળતો આવે જાખે સમયે લાનમહેનતી પાછળના નાના કુપગમા કાચા તુપ્યા ગાભાપર ઉપિકાની ચોથી ડાકરી ગજીતો જન્મ થયો હતો રજનીની માતા પાસે આભૂપણુમા રજ બગરી જન્મે તે પશુ વીર રપતી જુની ગરીમ દુઃખમા ચોથી માળખીના જન્મનો જે સદા ધરની દાગી વગેરે તરફથી થાય છે તે જણા— ના પી જરૂર નથી, એ બે નધુમા ગાગની ઔરશુઈ દેખારડી ન હોત તો—બહેતર છે કે એ નાન જ પડતી મુમી

રજની રસોડામા ને નખતે નખતે વિધવા બહે ॥ જમનીના ખોળામા મોની થત લાગી ગાભાની પથારી પર પડી પડી રજની રજાનું પરાક્રમ વગતી ત્હારે તેની પરસેનાથી નીગરતી ને પોટથી લોટાયતી માતૃ આનતી ને પાખડુ ઉચકી તે કામગ મુખમા લેમ તેમ થોડું દુઃખ હિતારી પાડી રસોડામા ચાની જતી ને પોતાના કાર્યમા મૂકાતી મ્હાળે તો મા કે બહેન ॥ ત્હની સમાજ ન્હોતુ નાખી સમૃદ્ધ બધા કામમા ગથાઈ રહેતા ને ન્હાની માળખી રામગી ન્હાતી મેના સામે લડનામા સપૂર્ણ બળ અજમાવતી, એની કુટુંબી કે, સ્નેહાળ માતાના આનગોત્રી રામાય-રહેજ રામાય તે અનુભવ ને અર્થમતમર સ્વપ્ન સુખન કરતા ઓઠમાથી નમુકે પાત્ર હાનકુ તે સાબળે-પણ હા! એ ઓળાના કટકુ મોલુ ?! ત્હ પી આઠ વર્ષની બેન કામિની રજન પ્રદેશમા ઉડી જતી બહેનને જોયા આવતી પણ ત્હોત્તેના તો ગુસ્સા ને નિગળામા એક પનારતી ને ન્હાનકડ પગતી કામિનીને ખસેડી મૂકસ પ્રવલ કરતી, ને પોતે જોતપર ગયડામા સતેષ માતાની કામિની સ્નેહથી તેને પથારી પર મૂકતી ને ત્હના બાળ-મુખને પોતાના મુખ સાથે દાંતતા મુર હાનરડા ગાતી—તે બળે રેતે ભરાયેન માનભગ નતપ્રાનકુ પર કામિના વરના મનામણાની અસર સાદશ ન કરતી હોય એનું વાગતુ,

મારી વીમ વાર્તાઓ (સમિત વાર્તાસમહ) ૨૦-૦-૦ એન એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

વચનની પદ્યભાષી ત્હારે તો ન થઈ પણ ત્હારે થઈ ત્હારે લોકો કહેવા લાગ્યા
“આ ાં નરસિંહનું પાંડુ રી નહિ મધુ તો બોલુ રુ ?” હીંગમોજીના ઘસારામાં જન્મેની,
દાસભીના ટોળામાં ઉછરેની, ને જુમિમાતાના ખોળામાં જેના પન ચાર વંશમાં ચાર નાક
પણ ન રહ્યા હને એની મહાવદ્ધીને જો આવો વર મળ્યો હાન તો તે હા બાગર ઉડતું ન
કહેવાન જેવું જેમ્મએ એવું જ મધુ એમ જણા કહેત ને બાગરને પોતાની કીર્તિનો દિગ્ગો
ન મગત, તંને ત્હારે કોઈ ચમત્કાર ન કહેત કાચ એટલા આટે જ લાગપટેનીએ જાણી
મારફત કીર્તિ હતી લેવાનો નામ સાધ્યો હશે મનુષ્યની કૃતધનાથી તે સપૂર્ણ વાકેફ હતી ને
પોતાની અમરકારિક રાષ્ટ્રિની પ્રતીતિ કરાવવા જીતકાળના હાનરો પગક્રમે કરત
વર્તમાનના એ જ રૂપના વડુ મહત્તાની ત્હેને પુરેપુરી ખાતરી હતી

મહાવદ્ધી અને જની ગામમાં સાથે જ રૂંડતા દૂર રાત્રિ ત્હારે વિનસો ગળી જતા
કે પોતાના અગમ્ય બેઠા રીંગે નેના લખાતી લખાતી આવતી ત્હારે—તે સ્ત્રી સંખ્યાના
મનો મ સમયે માનવલોભા જે લાન પ્રકટે છે તે જાવ મહાવદ્ધી રજનીની લેક લેતા
આખ્યાનીઓના હૃદયમાં પ્રગટતા આ રાનખ્યામાં પણ પોતાના હાનખાનું રાત્ર ધરાવતી લક્ષ્મી
હમેના આગળ જ ચાલી, ડો- જરા પ્રમાનના રાત્ર રાખતી ને ગેરેરી ઝાઝાના રણકાર કે
અમખ્યામાંથી પોતાના આગમનની અગર લોકો આપતી સાથે ગમના બહેનની તરીકે રજા
હમેશા તંને સાથે જતિ જાગપણથી જ પોતાની કપવતી બેનપણી સાથે પોતાનો સ્વામ
રહેશે નંને ફરતક તે શરમાતી ને મહાજે સુનર્ણ અપકની માના બંને નૃથની મહાવદ્ધી
ફરકને બોનારી પોતાની કળાના રખાણુ ડગનતી, ત્હારે રજનીને પોતાની કળાના બનામાં
જૂની મહુર સુવાસને મુદુરપી જમની જો મહાવદ્ધીનું માનુ ગૃથવાની ધન્ય દર્શવતી તે
તે રેતી “રજનીનું માનું જોળ, હું તો છે તેરી જ ગ્યાનુ દેખાઉ છું” જમની કહેતી
“આટનું રૂપાનુ દેખાનું સાફ નતી હો બેન નહી તો તાલ લોકો ત્હેને વધને ન્હારી જશે”
મહાવદ્ધી જવામ આપતી “એમ પણ લોકોને મારવા મહા લાગીનાળોએ કા નથી જે ત્
જમની રેતી હો બહેન ત્હારે તો નોકરો છે, પણ અમારે નથી એટલે રજનીએ તો
માનુ હુથાનું જ જેમ્મએ” મહાવદ્ધી-કહેતી “હા, ત્થ ફિર નહીં રજની એટલી કદરૂપી
છે કે એને કોઈ નેંગી જાય હો”

લક્ષ્મીને રજની વિના જાપણુ ચાનતું નહો, તોપણ તે ત્હેને જરા જરામાં ઉતારી પા
વામાં પાડુ મૂંઝતી નહો રજની સાદી ને ગરીબ છે ને પોતે ગર્ભગ્રિમન્ત પિતાની મુન્ કોકર
છે એ તે સારી પેટે જાણતી પણ એટલું જાણનામાં જ ત્હેને સતોષ નહોતો તંને તો રજનીને
પોતાના યન ને સીન્ન રિજવનીયા આપવામાં જ આનંદ મગનો, કઈનું આખૂણુ કે વચ
ત્હેને મગતું ત્હારે તે રેતી રજનીપાસે લઈ જતી રજની કહેતી “કેસ સરસ ને હો તો
જાણે ગળી જેરી દેખાય છે !” પણ લગીર માનથી કઈ લક્ષ્મીને પ્રમાન પાવો લગતો નહો
તે તો રજનીને જોએ રજનીનો પરગમ્ય રૂપ કરાવવા માગતી ને રિજવના હર્ષમાં પોતે

નદાસ ઈ-ઈ બેટને તે કહતી “ જેની ખાક નેરી ૧૫૭ ત્હાની પાને કછ આતી રજા સાડી છે ૨ આતી નમી તે નેષ છે ૧ ”

બાન પામે પોતાની હાર કમુન કાસરી મુ મુનેત હોર છે, એટલે જાતી સીધા જનામ આપ્યા રિના કહેતી ‘ હમણાં એની ચીતેની મ્હાને શુ જરૂર ? મોટી ધર્મ ત્હારે મધુ મ મળશે ’

બજતામા થી હામના લાગી કહેતી ‘ આની નિમન ત્હો શુ રામ કે ? ’ નદાના પોતા પુર વેગમા હોતી રજાની કહેતી ‘ દશ રૂપાઈ ’ વળીનુ હમણુ માત્ર નરી, ને માત્ર આતી કછ જતી ને મોતી છે તી ‘ મોટી મુરખી છે તુ ? મના તી સાડી દડ રૂપીયામા મજે ખરી કે ? ’ રજાનીના મુખપર નજમના મેગડા પના, ન મ્હા દુની નાંખતી ને-કહેતી ‘ ત્હારે મ્હને ખમ નથી આતી ચીજ કઈ દુ મરીદાસ ત્હડે હુ ’ શુમાન ને મનોથી વધતી હોકુ દનાતી ને ન્હાટમમા જ મોપતી ‘ હવે આનુ માત્રી આંત્રી કિમનની ક પના પળુ તુ કંહાથી કરી ત્હો ? તુ નો છે ? મરીમ છે ? ’ રજાની રાપમા ત્હાથી આતી જતી ને લટ્ટીને ત્હને મોરના નિકમુ પતુ ને પતી ખુમ મ્દમ નરી પતી ને મેમ પાળા મ્દન પળા શરૂ થના

પતે રે મુખા હોતાથી નદમી રજાનીને મમ નમેરતી નદ આપતી ને તેમ ને રજાનીને કઈ મુખ દેરામા આનન્દ માતી નનીના મમના નુકામથી ત્હો જુના મ્દ-જા મળના પના તો આતી બેગે રિમ ના જતી ખુમ ખુમ થતી પળુ એ રિમ ત્હોતી જ્ઞેને આપવા નેસા રિમે કછ થરો ત્હના કામમા રે પા તે રિમથી ત્હો મમડા નેરાના ૧૫ મીસા ને નદામા પેર બનાવેથી મીગઈ નદમાને આપરા લાગી પોતાને જે, શુ ને ચીતે મળી છે ત્હના બ તામા પોતે કેટલુ એટલું નદમનિ આપે છે એ રિચાર ત્હને હુ ખ દેને

એક દિવસે આ રિજેના ને પગજિતના સમયમા રિચિર ક દાર થયો જાને કઈ વર માતો કરતી હતી બધોગના મુનેરી તકાની Cનનનાથી બામ પ્રગમી રમોદનો ને દુરામા વાવનના મુશ મ્દમમગીનો ઉભગતા દરેક ચર્ચાને અને નમીતે મોને કોઈ શુ મિલ થતો એક પ્રશ્ન ઉપો આ મટોનામાં રપરતી કોઈ જા ? વરદી મુત ને ધરા લાગી લક્ષ્મીનુ નામ ન આવે એની કામગીરી રજાની પ્રમ બોરાસ રામી “ મુદ્દીમા, ગારી, રાન્તા રમેરે ” નદમીએ હમેરું “ પાની કામ, મા ” “ મળતીનુ વલણ પોતા ત દ લાગરા તે ઈ-ઈની વધતી રપરતી છે એ રજાની સારી પેડે, કાણુની પળુ ‘ ત્હને રપરતી મળા પ્હેમા જરા કના પાની ત્હો કમ્પા ધલ પોતાનુ નામ મણાવનાની લખીતી આગુના, જ્ઞેને તે બોની “ તારાવપી ને કામી રપરાન નથી શુ ? ” નદમી બોલી “ આપણા ધગના બધા રપરાન માણમે આતી મયા મ્દને નથી વળતું કે કોઈ મી મુહ હોર = રજાની હવે બોતી “ ને તુ શુ રપાગી નથી ? ” નદમી ખુમ ખુમ થઈ ને બોલી “ ખુમ જામે વાનીસ્તો ! ” રજાની બોની “ હોપ ! ત્યારે તો મ્દને લાગે છે કે અમે તો મરી થે ધગી ડાકજો !, નદમીના સતોર

જનમયો ને જીવનથી તે બોલી, “ હવે ત્હારા વરમા મણુ કોણુ ” સ્વપ્ન છે તે ગળીએ ”
જનમીએ પ્રેમથી જસજ આપ્યો “ રૂકે ત્હારી મા જ ” મહા પ્રસન્ને હૃદય ખાગી વદમી
બોલી “ એ બાપ ! ત્હારી મા ! એ દેમાની ? ધરડી ! છુ થીનીમી ! ત્હારી આખો કેડી
છે ? ” રજનીની આખમા ગુસ્સાના જન ઉમરાવા ને બેયાર નિદુ નીચે ખર્પા, તે બોલી “ ભને
તો હું આગળ ને મ્હારી માન્દકીથી જનમે ત્હારી માફક મ્હોળાઈને જગાઈમા જ બધુ રૂપ આવી
મધુ હોવાના ! ” ત્હોતો જ કધાયો ને રૂની રૂની તે ત્થાથી ચાલી ગઈ

ખીજે દિને મ્હારે પુષ્પમા જ ગનીયા ને ગાનમ ગુરિયામા પેટ્ટેરી લક્ષ્મી ભગી
તે નિચારના તાગી ‘ આજે રજની નહીં આવે કેરી જત ! એને કેરી રીતે સ્હમજાવુરી !
એના જેની મ્હોળી છોડી ‘ મારી ન હોવી જોઈએ ” રજનીના ચારિત્રનુ પૃથક્કરણ ત્હા જ
સહમા અટક્યુ મ્હોળથી આવતો રજનીનો ઝીણો મધુ ટહૂકો ત્હેણે સાબળ્યો “ નક્ષી,
નક્ષી, હજી ઉધે જ કે મ્હેન ? ચાન આવ આર કંઈ બતાવુ ચાન. ” એના સ્વરમા
આ ! નો મધુમા હનો એ સ્વરની મધુરતા એ લક્ષ્મીનુ અનીંગ પણ આનંદથી અજવાળ્યુ
સ્હમજવાની મેહનનુ હવે પરી ન્હોતી પણ એ વદમીને ગમ્યુ નહિ. રજની પોતાની વીણા
ટાપ, ને પોતાની રૂબ રૂબ પ્રમાણે એ વીણાના તાર ગોઠના સ્વર કાઢે કે સંગીતના આનંદ-
મય મોજથી રાનારગણના જન હનાવે એવુ તે ઇન્છની રજની સ્વેચ્છાએ સ્હવારના અડોન
કે વચનની કોઢિના માફક ટાંકી શકે છે એ ખાલી ત્હેના મુખાનને કાઢા નાગના

ટોપ તે ઠીક, ટોણે જોણુ કે જે રજની હમેશા શીખા વદનથી પોતાની પામે આરતી
ઓ જેમ સ્પર્શમણિના રૂપ ! લોહ કે રજત મુનર્ણ બને તેમ પોતાના ઉજ્જવન દારપરો
જ જે પ્રકાશની તે રજની આજે મંભા પોતાના ઉમરાવા હામા લક્ષ્મીને સહસાગી
વ ના આરી હતી ત્હેના હાથમા એક ન્હાનુ ખાગક હતુ એક દેરહત જેનુ તે દેખાવુ
ત્હેના શીણા દારપમા, નપાખડી વેરાની નક્ષીએ જોઈ એનો વણુ જોઈને તો શશિકિરણોને
ચે ધર્મિક વાતો નિજો સ્હડના ને પેના માનપર પડતા ઝીણા ખાડા-દેવાએ જેમાથી
અમૃતપાન કર્યુ તે ખાતાઓ જ એ દશે સામાન્ય રીતે રીક્ષા રહેતા રજનીના વચન
પરતો આજનો પ્રકાશ એમ કહેતો, કે આ અનન્ય ખજનો રજનીનો પોતાનો જ છે
તે બોલી ‘ નક્ષી, જે આ મ્હારો ભરીને ! જોઈ કેવો, મારો લાગે છે ? નાવો દરનો દિરિંગે તે
‘ હાથ જોયો છે ? ’

આનાથી સાઈ ખાગે પોનાં ત્યાં છે એવુ લક્ષ્મી કહી રાકી નહીં લક્ષ્મીના હર્ષમા
રજની હમેશા હસતી પણ રજનીના હર્ષમા લક્ષ્મીનુ દારપ કધાય ઉડી ગયુ લક્ષ્મીએ
કંઈ જનાન ન આપ્યો એને ‘ રજની બોલી ‘ કાન્તા, ગૌરી, ત્હારી કાખ, કે ત્હારી મા
રૂતાં ચે આ વધાઈ દેખાવો નથી ? જોન, હવે બોલ, જોઈ ”

‘ નામી ‘ હા ‘ ની કાકી નહી, તેમ જ ‘ ના ‘ પણ ત્હેના મુખમાથી નિકળી શખ
નહીં હાથમાં લઈ ખાગકને રમાના રજનીએ વિનવ્યુ પણ જ્હેને હમેશા પોતે બેટ

આપની હેની પાસેથી જે પલ્લુ લેવું લક્ષ્મીને ગોળ લાગ્યું નહીં એમ્મે તે બોની “ના મ્હારા હાથ મોયનાથ છે” ને ત્યાંથી ન્હામી ગઈ માતાના ખડમા પગ મૂકતા જ પનમ સર્થ મોજુ આજ્ઞાવા લાગી પોતાના ગુમાનને થયેયો આ ધા અસક્ષ હતો ચીસ પાડીને હમેલ માફક લે રહતી નેટી પલ્લુ આખમાથી ખરતા મોટા મ્હારા આસુ અનીરના ઉઠા દુખની સાદી પૂરતલ હેની મા ત્હા દોડી આની ને આ નના વેગનુ ત્હેને કારણ પૂજ્યુ તેનો કંઈ જ નાથો હતો પલ્લુ તે જોઈતુ તો બોની સડી કે “જા અહીંથી, ત્હાર ને જ મ્હારે નથી જોતુ”

“કેમ, હુ ડીડુ ?”

“તુ પુત્ર જાડી છે તુ એકદમ કલ્પી છે ત્હારા જેની મા શુ કામની ?”

મિચારી ધનાઢ્ય માને આ આલગી આરાત થયો લે હન બોની “શુ લનાશ કરે છે ?” પલગપત જોઈથી માયુ અજ્ઞાના લક્ષ્મીને નયુ બળ મલ્યુ ને રહતી રહતી તે બોવી “જા, જા, એ જ કલ્પનાની પેની રજની એતુ કહે તો પડી હુ કેમ ન કહુ ?”

મહા પ્રમત્તો પડી આ મધાનુ ગાલ્યુ રહમળયુ આવો સુન્દર બનીને પોતાને કેમ નથી ? જગતી પામે જે હોય તે લક્ષ્મીપામે હોનુ જ જોઈએ નહા તો મરવુ સાર મધુ વરડું શુ ? બનીને તે કઈ વચમા પેદા કરી શકાય છે ? પોતાના ટોચને ત્હા લઈ આની માએ કહ્યું “જવા લે બનીજને, આ ત્હારે સુન્દર ભાઈ છે ને” લક્ષ્મી ગાછ ઉઠી “નથી જોઈતા ત્હા લાઈ બધા જાણે જાણ જાણે કેડા નાખ મધાને કુવામદ ત્હારા તોજકરશી” જરામા તો બિચારા રાજનુમજ જમીનપ ગમગ્યા લાગ્યો ને મ્હેનનો અ શક રનેહ મ્હોની મ્હોની ચીસથી બકત વરના લાગ્યો

ગુમાન ને ઇપ્પા લક્ષ્મીના મગજમા ઉગતા બે છોડ હતા આજ સુધી બધું પોષક રજ ગુમાન છોડ જ ગુમી લેતો એટલો ઇપ્પા છોડ નમળો ને ભુખ્યો મુકો જ મ્હેનો કલમ એથી જ લક્ષ્મી ઇપ્પા છોડ ઉપેડીને જગનીના બેળમા મેપવા માગતી પલ્લુ હવે એમ કરવા પી જર નેટીની રહી થયો સુધી ગુમાન ડોઝથી દનાથના રજા પડી ઇપ્પા છોડ હવે પોતાની સત્તા હેનાપર બેસાડી શક્યો હતો ને હવે નપૂજ્યુ નિજથી દિખાઈલ લક્ષ્મીના બેળમા રામન રિજેતાની માફક મ્હાનવુ હવ

(૨)

આજ પનટાઈ મ્હેનો જન્મ કલકામા બોનને વધારાયો હતો તે હવે નીચે ઉતરી ને જહેનુ માન પગને પગને ખતિ થતુ હેલું હવે જીવનનાટકમા આગળ પડતો ભાગ લેના માગ્યો મહાલક્ષ્મી જાણતી હતી કે ત્હેને બીજા બોની માફક જરની ચીને મહેનત કરીને ધીમે ધીમે મેળનનાની નહાતી, તે લાગનેટી તો પોતાને લા દહામમા પરાજિત થયેલ દેદી તરીકે હતી-પોતે કદિ ન લહેડેની દહામમા કેદી તરીકે-ત્હારે પોતે બીજા સમક્ષ નમવુ કેમ આપવુ ? બીજા સાવે નમતાયી કેમ બોલાય ? પોતાની સાડીની ખરને અડકનામા દુનિયાનામી એતુ પરમ સૌભાગ્ય હોય એતુ તે ખરેખર માનતી ને બીજા આ પોતાને કેટલા દવકા લીએ

ધ્વારગનો અલ દેહ ૧-૨-૦ એન એમ ત્રિપાની એન્ડ કંપની, મુબાઈ

છે તે બધાને વગર પૂછી કહેતી પણ તે બૂચની કે બાપ તો દેવની મીઠી નજરો હમેશા અભિસારી હોય છે અભિમાની દેવની માફક કૃપાવર્ષા વારી રહેજે બન્ધ કીધી એટલું જ નહીં પણ તે જે આપુ હોય તે ગર્ભેર આપતી ને પોતાના મનિ રે બાપની અન્તગમકિત રે. વગર પોતાના દાન પ્રેમના પગિાનમા વપેરી આપના બેઠએ એ સત્તે ભૂતી ગઇ

જાયાક તરીકે લોક સમુદાય પોતાના ઉચા મિહાસનપગથી ઉતરનામા તે અસાધ્ય દીકરા ત બેટી આવી તિરસ્કારથી ભરેલી કૃપા જે લોકો સ્વિકારી શકતા તે લોકો અયોગ્ય પ્રસાસનો વર્ષાદ પણ વરસાવી શકતા, અન્યને નહારાને સામાન્ય ગુન્હો કર્યા વિના સાચા જ પની અવિન પ્રસાસની છંદા જ તે કયાથી કરી શકે ? હુપપ્રમા જન્મેની બાના કુદરત માથેનો પેતાનો સ્વપ્ન તોડી શકી નહિ અન્યને આપના રહેનીપાસે લક્ષ્મી નહોતી પણ મોહ પમાડે એકુ મધુર હાસ્ય ને મુગ્ધ કંઈ એના મીઠા રાન્દોનો બહાર તેની પામે હતો તે સર્વને ચાહી શકતી કુબેરની રહેનાર કૃપા નહોતી પણ તેનો બન્ધો વાળવાનું પ્રભુ ભૂતી નહોતો ગયો રહેને સુન્દર આત્માની બક્ષિત હતી ધણા અન્ત કરજો છતી લેરાને ગુ આટના નાના પુગતા નથી ?

ધનાઢ્ય પિતાના સુવર્ણરથપર મહાનલ્કમીના રૂપની રાત ઢેકેકણે ફરી વળી લક્ષ્મીના માનને છાજે તેવા ધાંટધાટ કિમતી વસ્ત્રામૃતો તૈયાર કરના રહેલુ હતુ જના રહેને યોગ્ય જીવન અમા શોધયો કે ઉત્પત્ત કર્યો મ્હેન નહોતું પોતાના ઉજ્જવન સત્તાવરણમા રહેના આજાપની દષ્ટિએ રી અ જુદા ગઇ હતી કે ખીજુ ગધ તેમને કાણ કાણ જ ભાસતું લક્ષ્મીને યાદે કાંઈ લાયક જ નહોતું લક્ષ્મી ઉમેનારોના વર્ણનો બ્હેનપણીના સમક્ષ કરતી ને કહેતી “રહેમની પાસે રાતી પાઇ નથી જના રહેમના માનની સુગમી મ્હેને આજવા પૂગતી છે”

લક્ષ્મીને રજની કહેતી “એવું ન જોય કેને ખબર છે કે તુ થતો ?” નાકે દેરવી નાખી લક્ષ્મી જવામ વાગતી “મહારીપાસે મ્હે હામે નાખવા પુરતું દોરલુ છે” શિવસુ દર પાસે નહોતા પેસા કે નહોતી જમીન, પણ તે જોટ કંઈ રહેના તનદુરસ્તી ચાંદીનાં શરીર, તેજસ્વી સાન ભરેન મગજ, ને ઉદાર હૃદયના ધણી યરામા આડે નહોતી આવી ચોકી ‘પુરુષ’ શબ્દને તે દરેક રીતે લાગક હતો

રહેની માએ એક દિવસે કેટલીક છાંકરીએને નહોતરી હતી રહેમા લક્ષ્મી ને રજની પણ નહતા લક્ષ્મી જાણતી હતી કે પોતાનું સૌન્દર્ય રજનીની સાથે ઉભારી દીધી રીકગતુ એટલે ને “ને રજની સાથે જ ધરમા લાખન થઇ સજનની જાગમ ઉવાની કા” ધન્ય પગે, સ્વેતપક્ષની આખડીઓમાંથી ઝીગી નજર નાંખતી સાબરમાંથી ઉઠતી સાહાતુ લક્ષ્મીજ જેરી જ કન્વનના સ્વેત રક્ષ્મી પરિધાનને હીરા દીપાવલિમા મહાલક્ષ્મી પણ આતી ચિત્તચાઈ મ્દાર ગયેન શિવ-સુન્દર ધણા ગોળ પડી ગામ આ ને હતો એ પ્રમસાની રજતવર્ણ વાળી પેડ જે સમયે આ કન્વના તેજસ્વી દર્શને રહેની આમ આડને લારી તે ઉજ્જવન પ્રમસાની નહાઈના મગજ સમયે ને ગૃહમંડળની એક લનાને સંકોત્તો હતો ને પર્ણમાર તો પ્રમસાવના જેળાની પાઠમ પડતા અ ધાર મિ ગની માફક લક્ષ્મીની પાઠમ જતી રજનીની હાજરીનુ ભાન પણ રહનુ, મનાન્

મિત્ર ભૂતી ગયું શિનસુન્દના અણુધાર્યા દર્જો રજીતુ હ વ જા । પાણુ પ્રકટ્યુ મહાનદી
 રિા ઉચુ ગયુ ને શિનસુન્દની નજર સાથે તેની નજર મળી તે પૂજકદષ્ટિ નવો પોતાપ
 પોતાનો ઘટતુ જ'હકુન જ માનો લકત વર્ષાતી લેખ એતુ ગુમાની નદીને નવુ પોતાને ચો
 માન જે શિનસુન્દ ત્હેને ન આપત તો જ ત્ય તે તેના રિપે મહેન રિચાર કરવાના તત્ત્વીયન
 નાની તો તેને માટે કોણુ નવર હતુ ?

શિનસુન્દે લતા પડતી મુકી અને જે આંત્ર્ય એની આખ આજ અંતીરમા વિર-અમુન-
 રેણુ હતુ તેના રિપે માલિતી મેળવના શુદ્ધમા મયો

જ્યારે નજી રિપેગર્ધ ગયુ ત્યારે શિનસુન્દે તેની મેળને પૂઝ્યુ " મણિ ! જેની
 પ્રકાર ને પગથા જેની કુમારિમયો કોણુ હતી ? " જ્હેન હસતા હમતા બોલી, " ત્હેવા કે
 ત્હા એ કવિ ન મહારાથી એ ન રત્નમય કાર પ્રાણી પડ ગયા જેની માનિ ન મ્હે જેને લેખ
 એતુ મ્હે રમણમા નથી મણિ, લક્ષ્મી, ગજની વજેરમાલી ગર્ભ રિપે હુ પડતો તેમ તો
 ત્હેને કુ " પણ જ્યારે તે તેની માને મળી ત્હેવા તેણે કયુ "મા, ભાઈની આખમા તો
 ત્હેનીના અજન અમયા છે, માટે એ ચોખ્ખો જોએ " માગણે પ્રાણ આ પો ને શિન
 સુન્દે કઈ નાવો ન લીધો 'લાનમહેન'ના ગેડ ત્હેમને આમનના ને જર્જરી વાત યજ શિન
 સુન્દ ॥ જલ્લાની કિમ્મત રિપે ચર્ચા ચાલી, છેવટે માદો નકર યથો પણ શુદ્ધરાસી, તક્ષીની
 ગ, બોલી "મ્હારી ઠાઠરી એમના વગમા રી ગીને રહી લડને ? તુ ને કહો કે આપણે ત્યા
 જે નહીં તો ખીણુ સુન્દર ધર ખાધે " અહીં જાણુ ઉતરી ખીણુ સરત માટે શિવસુન્દના
 માનાપને ઘણ વાધો ન્હોતો પણ જુનાન શિનસુન્દે કયુ ' મ્હારો સસરે મ્હો પોતાને મહેન
 આપે તો પણ મ્હારા જેવા જાતે મજુરી કરનારને ત્હેમા ગેતુ મુરકેન છે ' રિરેલામા આપી
 નહુ તેન રેણુ લક્ષ્મીને ત્યા પાના રમતી વંખતે રજનીએ લક્ષ્મીને ખીમેથી પૂઝ્યુ, ' તુ
 તો માળીના લાખને પ જવાની છે ને ખરી વાત ? તુ એમ લેખ તો વણુ સાર શુ સર્વ
 સુન્દર યુવાન નથી ? " આની ચર્ચાથી લક્ષ્મી પૂરતરી માલિનગાર રહતી, શિનસુન્દથી
 નાણુવ હતી પણ જ્યા તરીકે તેને મૂકારેતુ પડતુ પોતાના રેણી બકન કરવાની આ
 તેને તક મળી ને તે મ્હોટેથી બોલી ઉપી " ત્હેને તો નથી વર કે પૈસા લણેને ને સુદર હશે
 પણ તુ તેતુ જાન ને રપ ત્હેને રેણી આપને ? એટલું જ નહી પાતુ તે તો મરધા જેટલે
 અભિમાની છે જ જાણે છે કે તે શુ કહે છે 'સસરતું ધર રાખીગ નહી' અને અમ હ
 તો પણ ત્હેવારે પનાલ્ય શુદ્ધરથી કન્યા શા માટે જોધે છે ? અમારા કુકુમમાથી કોઈ પણ
 વાદા પરમા નથી રણુ ને હુ પણ ન રહું ના એને માટે પણ નહી "

લક્ષ્મીના શરદો કોઈ સાબળજે એની રજનીને ખરીકે લાગી, લક્ષ્મી બહુ મ્હોટેથી મોનની
 હતી લક્ષ્મીના મ્હોપર જેતાની કામળ હથેરી દાખી તે બોલી " ચૂપ, ચૂપ કોઈ સાબળસે
 તો મ્હોટુ તોફાન થયો " લક્ષ્મીને લાગ્યુ કે કન્યાએ રાખવાના રિવેઝની હદ તે બોળી ગી યજ
 હતી પણ પોતાનો શુદ્ધો કણુ કરવો ત્હેને ગમ્યો નહીં ને તેણે કયુ " કોઈ સાબળજે તો
 મ્હારે શુ ? "

આ નાન થીની સાગમા બહાર પ્રસરી ને સિવસુ દર પશુ એ જાગવા ભાગતાની થયો, મથાને મો ને તીરે ત્હના આલ્તને વેઠા મ્હો-વ્યો હતો ન-ગીનુ સું ૩ ચિત ત્હેજે આનેખુ હવું તે આનાની રિશ થયુ ત્હેજે ક્યુ “મ્હારે ગુમાનો રાજગી નથી” બોલતી હું નો મ્હારા જેની મામાન્ય સ્થિતિની સહચરી જ પસદ કરીશ”

સિવસુ ૨ જેવો જમાઈ મજે એવુ રજનીનો બાપ ન્હોતો ધાગ્નો પશુ તેથી ૮૭ એ ભાગ્ય ને પ્રાપ્ત થાય તો ત્હેનો આજર કરના તે રાજ ન્હોતો આ સાગમા સૂર્યપ્રજાપુ પુત્ર બનમતુ દીપ ત્હારે તારવાની જાખી હાજરી તરફ કોનુ લક્ષ હોત કે ૧ પશુ મ્હારે સદ્ગિત અન્ધાર ઉતરે છે ત્હારે આ હજારે તારવિરા પોતાની જ્યોતિથી આગશને કેડુ મિશ્રિત કરી મૂકે છે ૧ સિવસુ-રનો લક્ષ્મીનો મોત ઉતયો હતો એ પ્રકાશના પુર નહી ગયા એનું ત્હે ત્હેના અમરણ મ્હેશમા પડગાની મુગ તન્ના નાગી પ્રાશના-લક્ષ્મી ૧ જનુરિય ઉતર્વા ને પડગામા-રજનીના વિષ (કે અમર ?) મ્હલ્યા હવે ત્હેને લાગુ ૨ ત્હેજો ત્હેજો કેટનીમે વાર ભેઈ હતી પશુ કોઈ સાગ ત્હેના ત્હનની અભિનાસ ઉરમા ન્હોતી જમી ‘પ્રથમ ભાગે’ ત્હેની સર્થ પ્રેમ ન્દોતો પ્રકટયો જનાન હવે ત્હેજો રજનીના પિતા પામે રજનીની માગ ૧ કીધી

આ વાનની જ્યારે લક્ષ્મી અગર થઈ સારે ત્હેને ૫૪ ખામ આન ન થયો પશુ આમા ત્હેના ગુમાનને તો કષ્ટ પોષણ જ મળ્યુ સારી જાગરાસથામા રજનીને લક્ષ્મીએ તરકોડેના મમકડા જ મળતા ને આજે મ્હારે તે આખા જીવનનો સાથી પમ જગતી હતી ત્હારે પણ એ જ મગ્યુ-નક્ષત્રીએ તરકોડેનો પુરવ પશુ મેણે કોનો તિરસ્કાર કયો ૧ એ વિચિત્ર પ્રશ્ન નક્ષત્રીના ગુમાની આત્માને ૫૫મા ભાગ્યે રજનીના આતુર સારથી લક્ષ્મીનુ માનબગા અપમાન ન્હોતુ થયું ૧ પશુ રજની પિતા વડુ સુ-ર ડોમરી જ્હેજો ન મજે ત્હેના વિષે વિચાર કરી હું ખી થનાની જરૂર નથી આ તંમા પ્રશ્નો નિવેડો આજુ સામા લક્ષ્મી સનેય માનતી

લમક્રિયા પૂજી થના મઝી સર્ગ આમ્યમગ નનન વરનધુ સારે એક અડમા એક મગ્યુ હતુ વિવિધ ગનના પ્રકાશની ઝંઝાહગતી નિજળી જેની નક્ષત્રી સાં આરી ને પ્રકાશના રિજો દ્વિહિત દેના લાગી ને રજનીનુ નાનુ કુપ્યુ તો જાણે કૌમુદિના જણમા ન્હોતુ દેખાઈ પાન- કે પ્રદ, સ્ત્રી કે પ્રદ, સર્ગ જેને અગતેજના જનનો સપૂજ સતકાર વર્ષો સિવ-સુ રના નયન પશુ એ તેજઅગાર ત ૧ વગ્યા, પણ ત્હા કયા, જાણે ત્હા મ્હોટયા જ ન હોય ને ૧ આ તે અજગ નેજાજોતનુ મર્નરગપ કે માસ રધિરની અગા ૧ તે નિવચ ન કરી શક્યો સિવસુ-રના શરીર નો લક્ષ્મીએ આગમ નિચાર ન્દોતો કોઈ પશુ હમણા મ્હારે રજનીના વના દેહપર એક જૂન ગોષક પરીલ-ની દષ્ટિએ ત્હેના ડોળા ર્ધા સારે ત્હેને લાગુ-મ્હેડી જ વાગ-કે તે ખરેખર સુ, પુત્ર હતો ત્હેજુ ત્હેની આખો જાણે એવુ મ્હેની જણાતી ૧ ‘મ્હારા જેડીની આના જ તુ કંઈથી રાખી મૂકે ૧ તુ તો રજનીને જ લાયક ૧’

સિસુન્દરી આજ ત્હારી ઉતરી ને લક્ષ્મીએ પોતાની આલુમાનુ નેતુ ને મેળોડ
પામી કે સર્વ નયનો સૌન્દર્યને ધટતા પ્રલમ્ભ લેના દેહપર વેગતા હતાં પણ સિસુન્દરી તે
પણ એ સત્કારને દત્તો ? સિસુન્દરી દટિમા એ સન્માન એના તે અનુર દત્તી, પણ
અધાર અખિતાય કેના સફળ થાય છે ?

વન્યાના સમ વધા સુતી મુનવરી રાખ્યા ? લક્ષ્મીના પિતાને આખરે ઉમે વારોના ટોળા
માથી એક જમીનદારના પુત્રને પસ કરવો પડ્યો તેનું કળ ઉચુ હતું 'ને શરીરે પણ તે
દેખારડો હતો કેળવણીનો કંઈ ખાસ હાથો તે નહોતો કરી શકતો, પણ ત્હેની મજા રી ?
દુખ તો યુવક દત્તો ને બહુરાની જગ હોય તો કંદા નહારી જતું હતું ને ? ને
વનદાના ઠોકરને જુમાને રમનનો ગોખ દોડ એ કંઈ નવું ન કહેવાય જેનો સાધી ન
અળી શકે એરી મહાનભીના જીવન મખા તરીકે ત્હેની નુદત્તી થયું

ધધા રિનાના પુત્રાક નોકરને સગામારી કરવાની તક મળી પનાદ્ય શુદ્ધી માન
ગાઈ જાહેરમા નહોતું કરી શકતું જતાન નભીને કાને વાલ અથગના નાગી કે એનો ભાવ
પતિ સિસુન્દરી પડખે ઉભી રહી એવો પણ નહોતો આ ગામગણાના મયનો અનાદર
નક્કીનું શ્રમાન કરી મકતુ નહિ ત્હેણે ત્હેને જેનો દત્તો શુ તે સિસુન્દરી જેવો ભવ્ય
વાદીનો દત્તો ? તે કમરતી બાવો, કસામડુ શરીર, ને લાચ દેખાવ અહીં કંદા હતો ?
આ યુવક એક પુત્ર જેવો નહીં પણ માખણના ગોળા જેવો નામનો લેના ગોળ નહેરા
કરતા તો ધડિયાળના અકાવનો દેખાવ સારો સિસુન્દરીના મ્હોપર ચતુરાઈ ને અથગતાના
ને બાવ રમી રહેતા તે અહીં કંદા હતા ? ને સરુતિ ને કેળવણીની તે કાલિ અહીં
કંદા હતી ? બ્રીજુદિએ નક્કીના બેજપર તે કડવું સહ કાલતું કે Cળવો ગમ ને મ્હોરો
એ કોઈ એકાઉન્ટ જ પુરવાન માટે પુરતા નામી પણ આ સમ્ય મદુ મોટું સહમજાનું જે
મથો તે તો સત્તા માટે મથો લમ તો ધવા જ લોધએ તે ને આતો અનાદર કરે તો સિસુ
સુન્દર જેવો અન્ય કોઈ ત્હેને મળે એવી ખાતરી નહોતી

જે મળે ત્હેમા અનોખ મેળવરા ત્હેણે મહામથલ આદર્શ, પણ આખમાથી આસ
મળી શકી નહિ માન ના ને એકની ત્રીન નામણી કરી ત્હેણે રાત્રી પતથરની મૂર્તિ માથે
ગાયુ અશ્વજીને ન્હોરથી જોતી " એ રાત્રી આ શિક્ષા મ્હને શા માટે ? જ્ઞે કંઈ જ
મ્હને મળવાનું હતું તો મગના ઈશન જતેલો માટે કરાયા ?" ને મદુ મદુ રહી પણ લમ
નો અથા જ જગની પણ ત્હેના મમમા અંતરી આશ્રુપણમા ત્હેની પામે ફક્ત મગડી ? એક
જોનાની આશી હતા પણ અશ્વિનો ત્હેને મંદા મથો ન હોય તેમ ત્હેનો આખો
દેહ જ્ઞવાર મથો હતો હમખા જે હાસ્ય મારો ત્હેના મનમાં હશે તે નક્કીએ મ્હિ
નહેતો જેવો વર્ણના ૧૦ તપના અ તે જ્ઞવારે ઉમાને સિસુન્દરી મમમા ત્હેને તેનું મગથ
મુખ રિજા મેમના ને દાસ્યજન નીમાય પાડતું હતું તે હાસ્યજના પુત્રાગ મથો
કાઈ જાદુથી આજે જગીના માનવ મખડે ઉભી રળા દોડ એનું લાગતું શમાપદા
અમના માટે નભી રિયગીર છે ને કોણ જાણે મથ તે રજની સ્થાનુ જેઈ તાકી નહી

મદાનદમીએ 'નવુ જીવન' ગત કર્યું પણ આ નાટકું ગિર્યાપણ હતે ન જાણી જાણ્યું પડતાં હતે જે મુગંધીતાર પ્રુથ્વિને મરુર અગીતમર વાસ્તિકાજાણી હતી તે દરે શુદ્ધ અગીતમો જાણે ને પરચેલી 'પરકુચમંગી' જાણે ના મનાવી 'કુનાનો' જાણે જાણ્યાં હતે ખાતરી થતી હતે જીવન ન મા થયું હતું ને જાણે જાણીને જાણ્યું હતું જાણના દરમિયાન ૧૫૦ તેજિવાર કરતી તંદારે હતું આખું બધું દર્પામિથી સગીરી ઉત્તર જાણીના મુગંધી થતું તેના યુમાની આત્મા મુગંધીને કષ્ટિયું બની સર્ગ નિર્મિતોના વરને ત્યાં તે દરેલી પણ તંદારે જાણના ન પાળી એટલે પોતાને વિષય નાજના જાણી તે તંદારે અપાડિઆઓ સુધી રહેતી માલવાવરથાના મધુર મરણો હતેના 'દુકુચની' શુદ્ધ નિર્માણ' એ પાડના મીરાઓ સાધી નોતા સગતા હતે ખમર નોતરી કે સુખમય રમ જો તો ગોળના અમિયા ધી દોમે છે તેને તો મદિયર પણ પીમતુ રથાન થપિયુ તંદારે હતે જાણી ને તેના મધુ દાસ્યનુ અસલ દલન થતું

જાણે તે યુવતી હતી હારે તેના મનમા છાંય પાછા પ્રેમ ને પ્રેમની પાછા ઈર્ષ્યા વસાયા આનતા પણ જેમ વધે વહેના ગયા તેમ પ્રેમનુ જાણ નિરાતાના કિરણોથી ધીમેધીમે સુકાઈ ગયું ઈર્ષ્યાનું પ્રામલ્ય લોહીન રત્ન થયું ને અન્ય મુખી હાથેથી ચીરવા પ્રયત્ન કરતા હાથનું જે અમિ હતેના અન્તરમા મગને હતો તે પાળો પ્રસારી સારી મહિને પ્રત્યક્ષ થતું નીચે દામી દેના ઈર્ષ્યોતો પણ એ અમિ એના અતરમા પૂરાયો દોનો તે મીરો દુર્ધાય જાણ શમો નહિ-મોહવી શમતો નહીં-અન્ય જાણનું એટલું જાણ્યું !

જાણે રજની હમતી ને પેતાની સખીઓ સાથે વાર્તાલાપ કરતી તંદારે મદાનદમી આશુરી, સપતિની સાદાઈ માગી ને પ્રાપ્તી 'એ સદા સમિતિ' એ પ્રત્યક્ષ દેવ! આના દામ્યપ્રમાણ હવે જીની શકુ એમ નથી-એ દાસ્યપ્રમાણમા હવે ન જાણી શકુ એ કોઈ વિલ કોઈનું કષ્ટ જુદું કર્યું નથી તંદારે આ અનન્ત અમિયા તંદારે શામાટે જાણે ને જાણે! એ દાસ્ય જુગાવ, એ દેવ! એ દાસ્યપ્રમાણ જુગાવ!

(૩)

નિયાને દમવા જે દાસ્યની, જાણ વલનપર રાખવાની લક્ષ્મીને રજા પડી હતી તે અત્યુના આગમને ખીનજરૂરી જાણી ખીનજરૂરી નહીં તો લતાદપર સૌખ્યનિર્મલક કુલાનો દમ લક્ષ્મીને આપણ પતિ હવે છેલ્લી જવાબ કરીને આલેખે યથા-કોને ખમર કે કના અગમ્ય પ્રત્યક્ષ તંદારેના યુમાનની છેલ્લી જાણે તેની સાથે છેલ્લી અર્ધ જાણ મહેનમા તે પુન આતી ને જાણી મદામેના એક ખડમા આજના રીતો હવે તેમ જાણ ડાનતી યુમાનના કે અવ મોહી નોતરી રહી એ તો સુખમા સમામમા પરજિત થયેલુ લોહીની હાથ હતું પણ જાણથી જ લક્ષ્મીને મદાન આપના પ્રસંગોપર સદા વિજય મેગરીને લક્ષ્મીનુ માન મેળવું મનિ કરના દેના અગમ્ય દામમા હજી, ખીનજરૂરી પતિ હતું સતાની મહિર નહીં, તંદારેના ખની જારીમાથી દમોગ જાણે પાળા એક મોહમા પરથના મદમા, મદામે જાણી જાણી

પોતાનુ આયે ત્હા સુધી તેા, લક્ષ્મી તે ધરમા કદિય જતી નહીં પણ એના ખડી બાગી રહામુ જ એ શુભાની ધર ઉભેલુ હતુ ને તે દષ્ટિમથાલામાથી કદિય અળગું કરી શકાય એમ નહોતુ જ્ઞહારે તે બારીમાથી બહાર બેતી ત્હારે લેતી નજરે ન્હાના બાળકનુ પારણુ હિંચતી કે અબાસ કરતા ચિવસુન્દરને સ્વીકારતી, પળવતી, કીમતી આશૂલોધી સા । શરીરને રિખૂણિત કરી, આનહી રજની લેતી નજરે રડતી

પ્રભાતસૂર્યના કૂટતા કિરણોમા ઉઘોગી રજની વરકામ માટે આમતેમ ફૂતી ને સનૂલી સન્ધ્યાના આખા પ્રકાશમા પનિત છુનમીના ઝાડ રહામે સતોષી કૃતરા શિશુ નમાનતી લક્ષ્મીની નજરે પડતી જે પ્રુપ્તહારય પ્રવચ લક્ષ્મીએ પોતાના લગ્નપ્રસન્ને રજનીના મુખપર જોયો હતો તે સુખદ પ્રકાશને સ્વામ કરના સા એકે વાદળી નહોતી આવતી રજનીને પોતાના સાદા શરીરને આશૂલોધી ચણુગારતી બેતી ત્હારે પોતાના રૂપનાન દેહને બરમસાવ કરનાનુ લક્ષ્મી ઇચ્છતી બે સૌન્દર્ય જતાવવાની ને રતનાશૂલ પહેરવાની મના હોય તો સૌન્દર્ય શી જડગ ? જ્યારે રતનાશૂલ પહેરનાને ત્હેને હક્ક હતો ત્યારે તે નહોતી પહેરતી બે રતનાશૂલ રિખૂણિત અગનાને યોગ્ય પતિ ન હોય તો તે જા કામના ? રજનીના અશૂલો દળર ન્નેહાળ સ્વપ્ના ને હેતાળ પ્રિયજનના રમતિયાળ વાડ જેવા લેના અંગ પર મ્હોની મ્હેત, પણ લક્ષ્મીના લીગભોતીમા આને પડછાયો યે કદિ જણાતો ? ને આજે તો તે હક્ક પણ નષ્ટ થયો હતો, ને દમાઢીન દેવ આ ખતિત શુભાની સમક્ષ સપૂર્ણ રનેદ ને સૌભાગ્યમા રજનીને ઉભી રાખી આ નિદય મ્હરડી મપૂણુ કરતુ

જ્ઞહારે રજની પોતાના કુનડા સરિખડા બાળકો સાથે નમતી ત્હારે લક્ષ્મી અરૂળ રોપમ પમ અક્ષાળતી “ ડાઝળી જે હક્ક મ્હારો હોયો જેવએ તે એ કેવી રીતે પચાલી રોકે ? ” રજનીનુ ગુણુ દુઝાવી બધા બાળકો બધ લેવાનુ તે ઇચ્છતી નહીં કે ત્હેને બાળકો માટે કંઈ અજન્મ વાતસ યલાવ પ્રવટતો પણ પોતાના બે બાળકો પોતાના હૃદય ને રજનીના કેમ ? પણ જ્ઞહારે રજની સાથે ન્નેહાળ આળા રૂગી આખ નચારતા શિશુન્દ ને તે બેતી ત્હાર તો ત્હેનો રોય છોક “ બોડીય પોઈટે ” પ્હોચતો ” રજની જેની માટે આના મધુરા નયન નુસ્યો એ ઠંડાથી લા યો ? એ વદરૂપા મ્હનંગાટે આટનો આનન્દ એને પ્હોચી મળતો તો ? આ દેવ ! એમના આ રિગસૂદ મ્હોડીયી નથી મથા જતા એ અન્ધાર ! નધા અનન્દમા ત્હારે ન જ એટલી આમ બીનતી હાલમા ? એા ખીડાં એા મ્હર જમૂન દેરા ? મ્હને ન્યાય આપ ! નહીં તો તુ અનન્દ ને સંસ્કર્તિમાન શા માટે ?

મારળી ૧૧ ગ્રામ પંડામાથી બહાર કૂટતા સુન્દર ગંગા માદુ આ રિવરાનુ ગૌરવ ન જ તે પીડાની સ્વામ્યતામા પ્રુણ ખીનના નગુ દરગજ રડતી રડતી તે બોલ પર ગબડતી ત્હારે બાલ્યાનચાના અગિયો સખીઓએ જેની માલ ને પડાયા જેની માનાઓની વત ને પ્રમાજનો મુરુ પ્રગસક ને પગલો રિવસુન્દર આ મડુ લેના અરણુ પ્રદેશમા તરે આનનુ ત્યારે તે આટની રુન્દ નેતી પણ ત્યારે તો મ્નેદ, મુખ ને સર હેતી રડના ।

સિંચવતી - ૧૯૧૧ ૩ ૦-૧૦-૦ અન આમ દિવાડી બેન્ડ કપતી, સુ ગાઈ

અધીન હતુ, ને હવે ? હવે તો ત્હેના ખારી હ વર્માં પેરી ઈર્ષ્યાની જવાનની ઝાગ શિશુ
 બીજી કષ્ટ નોતુ જે સુવર્ણપાનમાં પ્રકાશ પ્રકાશવો તે હવે ભમ ને તદ્દન નકામ
 થયુ હતુ એટલે હવે સ્થામ ને કલ્પો પડાવો સામાજ્ય ભોગવે છે તે પ્રમથ નિસ્મરણની
 મૂનિમા ગદોળાય છે મોતાના ઘરથી નાગ ને ઘરમાં જતી અને દમેગા શિવસુન્દર લક્ષ્મીની
 ખડ નીચેથી જતો ત્હેનો આગ ન મીના આગ નાગ ન હોતો ત્રેક રહનારે એ આગમાંથી
 શિવસુન્દર પોતાની પેનીમાં જતો દરનાને વડારી ગાળી ચાલી જતી એટલે શિવસુન્દર બદાર
 ડોકુ કારી ખારી રહામે ઝડખામાં ઉભી સ્નેહાગ પત્ની ને માળાપગ મીની દૃષ્ટિ પગમાં
 નાખતો ત્હેનું ન્હાતુ આગક હાય હપારી જય જય કરતુ જવાતુ માની સાડીના ડૂંગ
 ઝાંચે બટની સમતોનપણ જગવના પ્રયત્ન કરતા માળાને તે હાથી જોઈ રહેતો—એ સુન્દર
 ચિત્ર દૃષ્ટિમર્ષાતાની બદાર જતુ ત્હેને પ્રકૃતિ હવે તે ગાડીમાં અદેની મેસતો આ જ
 પ્રકૃતિતાની બપ ત્હેના વદનપદ મદાનદમી દમેગા પેની જ દારે રહાને ગાડીના પંડાને
 અવાજ સમજાતો ત્હેને ઠોકા મતુ નગીનમાં ગાગ ઉભા 'મા મા બાપુ બાબા
 ચાન તો' ને પોતાની હમી દાગીથી પનિનો ચાક ઉતારાગજની એકમ ત્હે દોડી આવતી
 મદાનદમી ની નજર સમજ તથા આ સવ પ્રસંગો ત્હેના જાનમાં કર્ક કંઈ પડ્યા
 પા ના 'આ બધું ત્હેને મળવાનું હતુ' પણ આ દ્વારા હ ના સુખરિનામ નૂની લેનાર
 હાથેનો નાચ ન ચાન, સપૂળ નાગ 'તે તે બોની ઉભી 'ઉનારગ વર, દેન' આ નથી
 સદન થતુ હવે !"

૧૪ આસુરી દેન ત્હેની આચના સાળગી મન આ થો કે કેમ ત્હેની અમને અમર નથી
 પણ જે ઝીંગી અનિન નદિ શિવસુન્દર ના મુદ્દમાગી પ્રયેક ઝાગો અમાનતાથી મુદ્દ રીતે દ્વાવતી
 હતી તે ત્હેની હવનની પુષ્પગીય એ દિવસ પ્રયત્નના રોષે વીઝા તે નિસ આગમાં
 માળા સાથે કોઈ રમતુ ન્હોતુ આનદી દરના પડ્યા ન્હોના ઉના, ને કોઈના આખના
 ચમક ને નપનના નૃત્યના મના પ ન્હોતા થતા આમમાં ગાડી ને અવાજ સમજાવો નહી
 ને કોઈ માગેને નોંદિને જતા પિત ને આનિગન કરતા આવ્યા નહી જન્મ આનદના પુત્રાગ
 ઉના આ ગાળી નાગી ફરતી જગાગ રંગના નોંદરે આમ તેમ ગેડતા હતા તે તેમના
 મુખપદ પર પથુ ની નિચિત ઇંચડી હતી મીંચુ લાડ નિટોલા માગેકો નિચાર્ગ રંગના રંગતા
 નિ પેનીના આનપ તથે બસ

૧૫ નારથી મદાનદમી એ પત્ય ના ન તરફ વળીવાર પેની ત્હેની નિચિત ગોક વાગી
 જોઈને તે માળી અમળવન થઈ દરના જન આમ એકએક કેમ ઓસારો હરો ? એ જરૂર
 આમ એકએક કો સુકાયુ હશે ? અપાર નડ લાંબ વારીને પથુ આ અમળવ મોનતુ કારણ
 નળી પેના લાભી આપન આતુર થ

૧૬ તપાસ આ ગી કોઈએ કહ્યું "તુ થતુ ?" દ્વારે રહતી ની બપ તારે રહાણી
 ને નિચિત થાય તે થયુ છે એમના નળી હવનમાં વિર ગેડ્યુ છે મુદ્દપતિ એકમ માળ
 મુદ્દામગીનો મજાનુ (સચિત સાતા ૧૩ ૨૦૦૦ એન એમ દિવસી એ કપની, મુન્ડ

પણ છે ને જીવ જોખમમાં છે “કાના વિષયમ ઈન્દ્રિયાયુગ્મ આ દુ ખદ પરિણામ રમે” મહાનક્ષત્રીએ વિચાર્યું “કાનો વિષયમ વાગ્યા” પણ એ પ્રશ્ન એને સંતોષ આપ્યો નહીં વળી વધે પછી તે આજે પોતાની સખીને ત્હા મર્ત સોજની પ્રતિમા જેની રમતી બહાર આવી ને પોતાની સખીના હાથ પકડ્યા ને બોલી “લક્ષ્મી, બાવપણથી આપણે બહેન-પણીઓ હતી, મહારા જીવનના સુખી દિવસોમાં હું ત્હને ધૂરી મર્ષ, પણ બહેન, જ્યારે કરાળ કાળો પડ્યો ત્હારે મહાર વર ભરી દે છે ત્હારે આપણે પાળ મળિયે હિયે મુનાનીમાં ત્હારી પાસે ને હોય તે બધું તું મ્હને આપતી ને કાઠ અસ્થ્ય ભાવ મ્હને આજે એ ખાતરી આપે છે કે આ મહાર સુખી જીવન ઘરણું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે ત્હારે પણ ત્હારો પ્રેમ મ્હને તરંગોડો નહીં ”

મહાનક્ષત્રી બોલી શકી નહીં કે “ત્હારી પાસે ને છે તે મનુ મ્હારી પાસેથી આ-પુ છે -તે મહાર જ છે, ચોરા” તે મૂઠી મૂઠીને ખડમા શિવસુન્દર શ્રુતિના અગમ્ય બેઠની શક્તિ જોતો હતો ત્હા આવી જોના પ્રત્યક્ષરો, પોતાના લગ્નોત્સવ સમયે પોતાનું અન્તર ચીરી પેહની જ વાર ઉઠા ઉતરી ગયેના તે સુન્દર શિવસુન્દર તે આ જ ? તિરસ્કૃત રમકડાની માફક જે પુરુષો લક્ષ્મી-માનખણિત લક્ષ્મી-દેશી દષ્ટિ સખી નહીં તે શિવસુન્દર આ ? નિર્દય, ક્રૂર, શ્રુતિના કાગળ પળમાં સપડાયેન આ પુરુષ તેજ ? તે ગોરનાશળી હાસ્ય ક્યા ? તે તેજસ્વી નયનપ્રકાશ ક્યા ?

જે શિવસુન્દરના નયનો એક વખતે ત્હને સ્નેહલાલે પૂજના તે શિવસુન્દર લક્ષ્મીના હૃદયના કાઈ નિરમ્બત ખુણામાં વર્ષો સુધી પડ્યો રહ્યો હતો—ત્હેના તરફ વિચારનું એકાદ કિરણ પ્રેમવાની દરકાર પણ નક્ષત્રીએ નહોતી કાઢી—તે શિવસુ દર પોતાના એકાન્ત વાસમાં ત્હેના સ્મરણ પ્રેશમાં આગળ તરી આવશે તે આ શ્રુતિના દિક્ષા શિકારની બાલુમાં વિચિત્ર ફેર મતાવતો ઉભો રહ્યો ત્હને સ્મરણ થયું કે ત્હેને જ શિવસુન્દરના હૃદયમાં પ્રેમ-તનખે નાખ્યો હતો પણ ત્હારે ત્હેનો લાગ થયો ત્હારે ત્હેના પ્રેમના પ્યાનાનું પ્રત્યેક મિનુ બીજી વ્યક્તિના જીવનમાં રે-પુ ને પ્રથમ પ્રેમનું પાત્ર-ચુકને માટે દાઝેન તે તરફ જ રહ્યું ત્હેનું મનુ નજીક આગળ હતું, પણ લક્ષ્મી ઇન્દ્રિય હતી તે આ ? પોતાના પ્રિયજાની આ દશા થાય તે તે વાઠતી હતી ? તોમ વેદનાથી ત્હેનું હૃદય ધમકડા લાગ્યું, ને ત્હેનો આત્મા બોલી ઉઠ્યો “ઓ મૂખ અન્યાય ! ત્હેનું કીડું ત્હારે આ નહોતું જોડું મ્હારી પ્રાર્થનાના અથ મ્હને હવે સ્વમગ્ન્ય છે ! ઓ પ્રિય ! મ્હારી વેતી ઈર્ષ્યાએ મ્હને એવી કીડી ને અવલે માટે મ્હારી મ્હને વાળ્યા ત્હારી હતી ને નહીં ત્હારા શ્રુતિની ” હૃદયની વાગનાના નરા સ્વરૂપ અમલ તે ઉભી રહી નહીં, એ પ્રકાશન જીવવાયો ને તે પોતાને રેર ચલી મઠ કદલ દુ ખના હમરો પર્વનાત્માત્મિ ત્હેને કુદ એક દિવસમાં ખેર યા, પ્રાર્થના કરી, પીડા પામીને વેદનામાં ગતી કુળ વાળ બેચવા લાગી “ઓ પ્રભુ ! આટલો નિર્દય માયા આવી રેવદષ્ટિ મા રાખ, મ્હને કચગી નાખ પેલ ત્હને જીવસા દે પ્રત્યક્ષ બીજા અમિ મ્હને જે ગળી ગયું—

એક તસુએ અહીંથી ખમીરા નહીં પણ તેનું જીવન પાણુ આપ મહારાજી બધી દુષ્ટ પ્રાથનાઓને
અમન મહારાજર જ કર, પણ તેને બચાવ ”

પણ તે બધ તે પાઞ આનસ માટે? તે તો ગયો નયો છેના મદાયદમીમે પોતાના
હવામિને તમ કવવા એક પ્રાથના કરી હતી, ને તે જે આતુરતાથી ઇચ્છતી તે હવે તેને પ્રાપ્ત થયુ
પણ ડોમની કૃતત્રી બાઈબાર્ક એના મનનાના વચન નીચે તે ય અચાર્લ ગ

વડુમા આ એક નવો પરાજય છેલ્લે ધારું હતુ કે તેનુ બગતુ કલ્પ ગજનીના બુધ્ધિમા
સાન્ત થઈ જશે પણ હવે રજનીની આખમાથી એક આસુ પડતુ ત્હા લક્ષ્મીના આખમાથી
હજર પડતા પોતાનો પ્રિય ગયો માટે રજની રડતી, અને મદાયદમીનુ જીવન અશ્રુપુરથી જન
કાસ લાગ્યુ-જેહારે ત્હનો આત્મા ધાપન આત્મા, ઉન્હો દીર નાસ ગતો ” એ પ્રિય! મહે
ત્હારા પ્રાણ લીધા! હાના! મહે જ ત્હાર ખૂન ”*

અતસ્ત્વ

તિલક મહારાજને ચરણે

લેખ - । જમાય હીરજી દેવાળી

ધન્ય ! ધન્ય ! ભારત બાન - પ્રતિબાન ।

ધન્ય ! હો ! ધન્ય ! તિલક-મહારાજ ।

દક્ષિણમા મહાનિનદ મો ! નરપુત્ર નરપાન ।

ગીતાબાચ ગચી અભયજનો મોં પિત્રચટકા — ધન્ય ! ધન્ય ।

લીધા ભીયજી નત તું અગિરામ,

ત્યજ્યા ત્હે, સત સત સુખધામ

આનંદેતને ઉજ્જવન કરના, રચી વેદી પ્રતિભામ,

કાગમૃદને કસાં પ્રુનિત ત્હે રચી ભાધ્ય અગિરામ — વન્ય ! વન્ય ।

ધરી જન્મ પાવન કીવી મહી રાજ ।

કયાં પાત્રન ભારતના બાન

મહારાજૂના મહારાજવી ! સુકૃતીણુ તુજ રાજ્ય

સ્વચ્છની સમ સ્વપ્રકાશે, કરું દિન્દિનું રાજ — વન્ય ! ધન્ય ।

તરે નબમડના ગગિરાજ,

તથા જનનડના મહારાજ ।

સ્વગભ્ય ની તર પ્રચડ ઘોષણા ધૂમે ખપ્રતિ ખ

અભા ના થી ધૂમે ઘોષણા કેમુગીની પ્રતિરત — ધન્ય ! ધન્ય ।

* આ ગાના નવા છે નવ વળા હિ હતી કહ આમા પ્રથમવાર પ્રગટ થઈ છે તે ગ નવ
બદલે અનંદને જમાગ્યુ નથી એટલે અને ગાટની જ નાર લીધી છે — સ ગા

સસારપણ (નાટક) ૩ ૦-૧૨-૦૦ અને એમ ત્રિપાઠી અન્ડ કપાડી, મુ ૧૧૦

રથા શિરિ અહમ સદા નહા ઉર,
 મહાપુરુષો સ્થિર ઉવનિ ઉર,
 શિંચાજી છત્રપતિ મહારાજે, લીધા ધર્મનત પૂર્વ
 આર્ય દેશને ઉદ્ધરનાનો 'રનરાજ્યમન' તહે બીધે, —ધન્ય ! ધન્ય.
 ધર્મરંગી તવ ધવનજ્યોત મહાનાજ, " "
 અબળી ગઈ ! હા ! પલ્લ એ અવિનાશ,
 પ્રતિફલતા ના અનિલ વન્યો, અગ્નિ, ભલ્ય બહુવાન
 હિમાલયસમ તવ દેહદુગથી દીધા અભયનો કાન ! —ધન્ય ! ધન્ય
 કીધા સહુ ધમશાસ્ત્ર અબ્યામ,
 કીધો પછી કામ્યકમનો ન્યામ,
 મેનડાની અટારીએ જ્યમ ચમટે વીજ અખડ,
 ગુજ ચિન્તનધન—બરમાલી મેધા જો જનનત ! —ધન્ય ! ધન્ય
 શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રસમ હતો યોગિમહાગજ,
 ઝાલી-કાંચન—પટુતાનો તાજ
 ગીતાશાસ્ત્રનુ શસ્ત્ર ધરીને, કીધા અભય ટંક
 " સઠ પ્રતિ શાસ્ત્રમ " નો ઉઠયો, કમ મહો અકાર —ધન્ય ! ધન્ય
 અસલ્ય પર તહે કરી સદા રહકાઈ,
 જીનપવેત લરી તહે નાઈ,
 અન્તે જીનનિમદ્ધમા ગુજ દેહદુગ રે ! દલ્યો,
 મહારાજ—અધિરાજ જતા હા ! પ્રજાપાણી ખુલાખ્યો —ધન્ય !
 નિપિયુનિઓના ઓ, પ્રતિદાર !
 કીધી કીર્તિ ઉજ્જનલ મહારાજ !
 નિપિયુનિઓના પ્રવચનમા, લખ્યો ધર્મનો જ્ઞાન,
 રાષ્ટ્ર રાજમા પ્રમાદ બે ચીને કીર્તિની અવિનાશ ! —ધન્ય ! ધન્ય
 રજુ શિખરે શિખરે ગુજનામ,
 નદી, અણી રટત ગુજનામ,
 નક્કર મને પ્રકાશતો તુ પ્રતિ જ્ઞાન પ્રતિપર્ણ
 વિહગલ્ય ગુજ 'જ્ય' ઉચ્ચતા, ભારતનુ પ્રતિહર —ધન્ય ! ધન્ય.

ઉદ્ધાર.

રેખક-૨૦. રત્નસિંહ તુલસીદાસ ઠક્કર

ગૌરી એક જુના ખાન ન રાજની ધણી લાઠી પાથરી ઉઠેલી રૂપરૂપી કન્યા છે તેના પતિ પરશે પોતાની જ કમાઈથી ગરીબાઈની દશામાંથી થોડી ઉન્નતિ કરી છે જ્યાં સુધી તેની અવસ્થા મારી ને દોતી ત્યાં સુધી ગૌરીના માતાપિતાએ કષ્ટ ચવાના ભયથી તેને સામરીમાં મોકલી ન દોતી ગૌરી વયમા ચંદને જ પોતાના પતિના થોડાં આવી છે

જણાય છે કે આ જ કારણથી પરેશ પોતાની સૌંદર્યની સ્ત્રીને પૂજુ રૂપથી પોતાના કાનુની સમજતો નહોતો એટલે કરવાનો તો તેને જ થઈ ગયો હતો

પરેશ જોડીયા પ્રાતમા મોઢાના સહેરમા વડીનાત કરતો હતો વરમા કોઈ આવડા ઉમરડું મોઢું ન દોવાથી એકથી સ્ત્રી માટે તેનું ચિત્ત ઉદ્વેગપૂર્ણ રહેતું ક્યારે ક્યારે અનિયમિત વખતે તે કોઈમાંથી વેર આવતો પહેલ પહોના પતિના આના આકર્ષક અભ્યુદયનું કારણ ગૌરી જગમર સમજી ન શકી

પરેશ એક એક કરી મન નોકરોને અકારણ છોડી દેતા લાગ્યો. પાંચ પાંચ નોકરો વચ્ચે નિયમ પ્રમાણે આવડો નહિ તકનીક ચવાના ખ્યાલથી જે મન નોકરોને ગૌરી નાખવાને કહેતી તેને તો તે ખામ એમ મીનીટ પણ ગણતો નહિ આથી તેમજિની ગૌરીને જેટલી પીડા થતી તેટલો જ પરેશ અસ્થિર થઈ ગયો ને કોઈ અદ્વિત વચ્ચે રહેતો

આખરે પોતાને ન બનાવી શકતા કારણે જ્યારે પરેશ એકાતમા દામીને બનેડ અલગ્ય પ્રયત્ન કરતા સૂઈ કરી દીધા ત્યારે તે સૌં વાતો ગૌરીના કાતે પણ પહોંચ્યા જ ગી અભિમાનીની રૂપરૂપમાંથી નાગિ અપમાનથી, ઉશ્કેરાઈ સિંહજીની માફક અંગની અદર મળ્યા નાગી આ ઉન્નત વડાએ પતિના વચ્ચે પ્રવેશ ખૂંટી માફક પગે બનેડે જીડ કરી દીધા

એક વખત પોતાની ત્રીન નમતો પ્રકાશ ગૌરીપર પડી જવાના કારણે જ્યારે પરેશની શરમ છુટી મળ ત્યારે તે જુની રીતે ગૌરીની વાન વાન પર સદેહ લાગી રેજ નેની સાથે કકાસ કરતા લાગ્યો નિગતર આનારુ અને તીજી કમલોના આસતોથી ગૌરી પરેશને જેટલું સનારા લાગી તેની જ તેની અશય મતના ત્યારે વધારા લાગી

આ પ્રમાણે રવાનીનાં નુખથી નિગત થઈ પુત્રિનાની તરફથી પોતાનું મન ધમમા લગાડ્યું હવિસમાના નવા પ્રયાગક લક્ષ્યારી પરમાનન્ને જોનાની તેજે મન્ન તીધુ અને તેમની જ પામેથી તે ભાગ્યનની વ્યાખ્યા સાલવાના નાગી નારીહવનો સમસ્ત બન રનેડ અને ગ્રેમ માન લક્ષિના રૂપમા એ ત થઈ કરી સુઠેવના અરજુકમલોમા સમર્પિત થયો

પરમાનન્ના સાધુચરિત્ર હોવાના વિષયમા ઘણે દુર સુધી કાળે સમ ન દોતી સન તેમનીપર શ્રદ્ધા રાખતા પરેશ તેમની નિંદા કરવાને અચમતો હતો આથી જ આ વાતે સુમ જખમની માફક તેના મર્મના નિકટ સુધી પર કરી લીધું હતું

જારતનો દકાર (૨૧) જાન્યુઆરીના દા થો) ૩ ૦-૧૨-૨૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

એક દિવસે નજીની વાતપ થી આગ સળગી ઉઠી પછે ગૌરીના સામે પરમાનન્દને દુઃશનિ, નીચ આદિ અપમાનદ દીધા અને ગૌરીને કહ્યું- “ તારા શાસ્ત્રિયામો અર્થે ‘ મ્મી મોગ’ તો ખા ઈ મનમાં ને મનમાં તુ શુ તે લગના લગતથી એમ નથી કરતી ? ”

ખીનવતી નાચણતી માફક ઉછળી ઉઠી અને મનાવડી અર્ધા બતાવતી અચનના અનાજે ગારીને કહ્યું- “ હા, ચા, છુ તમારી મગ્ગ પડે તે ‘ કરો ’ ” પૂછે તે જ વખતે રમનેતાગુ મારી કેદમાં આ પો મથે.

ગૌરીના કોરની હદ ન રી કોઇ પણ રીતે દરનાજે ઉગારી તે તે જ વખતે ધ માર્થી આની ગઇ.

બપોરે એકાતમા પરમાનન્દ એકલો બેઠો શાસ્ત્રાધ્યયન કરી રહ્યો હતો એકાએક વર્ષા મિનાતી નિજળીની માન્ક ગૌરી ત્યા જઇ પડી ગઇ.

ગુરુએ કહ્યું- “ આ શુ ? ”

શિષ્યાએ કહ્યું- “ ગુરુદેવ અપમાનિત સસારમાથી મારો ઉદ્ધાર કરો લઇ આવો. હું આપના મેવાનતમાં માત્ર જીવન અપણુ કરીશ ”

પરમાનન્દે તાડુ નહીં અમળનીને ગૌરીને જે મોઢવી દીની કિંતુ તાપ ગુરુદેવ તે નિમનના અન્દરમાતથી ઝિજરિછિલ અથેલો અધ્યયન મૂકી પૂરેનત એકનિત થઇ રહ્યો ?

પરેરા બપોરે પેર આ પો ત્યારે દરવાજે ટપડેનો જોયો તેણે આંત્ર પૂછ્યું- “ અહિં મેણુ આવ્યુ હતુ ? ”

આએ કહ્યું- “ કોઇ નહિ, રુ ગુરુદેવને ત્યાં ગઇ હતી ”

પરેરાત મુખ આપ કાળ માટે ખીણ અને પછી લાવ મોજ યઇ ગયુ તેણે કહ્યું- “ તા માટે ગઇ હતી ? ”

ગારીએ કહ્યું- “ મારી ખુની ”

તે દિવસથી ઘરપર પહેરો બેસાડી સ્ત્રી ધરમા પુરી-ખરેરો એટલો ઉપદ્રવ શરૂ કર્યો કે જેથી આખા મહેરમા બનામી ફેલાઇ ગઇ.

આ નીચ અપમાન અને અત્યાચારથી ખનગ પડતાં પરમાનન્દની હરિચિતા દૂર થઇ ગઇ આ શહેરને લીધે ઝોડી જવા જ તેણે ઉચિત ધાર્યું, પરંતુ દુખીને ઊંડી કોઇ પણ પ્રકારે તેઓ ન જઇ ન શક્યા સન્ધ્યાસીના આ કેદવાક દિવસોનો ધતિદાસ અતર્ભી જ નાજે છે.

આખરે ગૌરીને નજરનદીની દશામાં જ એક દિવસ પરમાનન્દનો પત્ર મળ્યો- “ વત્સે, મે આનોયના ઠગી જોયુ કે આથી પહેલાં અનેક સાધ્વી રમણીઓ કૃષ્ણ પ્રેમમાં સમા રને ઊંડી ચુકી છે અને સ્વાસરિક અત્યાચારના કારણે લગનાનના ચરણારનિદમાં તારૂ મિત લીનું થતુ હોય તો સ્મિત કરજે લગવાનની સહાયતાથી તેમની સેરિંગને ઉદ્ધાર કરી

પ્રભુના અગ્રમ ચરણોમા અપણ કરના પ્રણામ કરીશ મારું મુનિ એ તારી શુભવાચ્ય જ્યોતે એ નામે ધ્યાન હવ તો પુનિખીના મિતારે મારી મેલ ચર્ચા નકલ "

ગૌરીએ પાને બાનમા બારી અભોગમા પાલી ખખે એના નીલા દિવે જ્યોતે રનાન કરતા પહેલાં નાન ઠોડી વેળાએ મારેએ જોડુ કે ચીરી નરી તેને મક્ક ચક્ક કે ચીરી મિત્રતાપર પડી ગઈ કે અને તે સ્વામીના હાથમા મળે રનામી તે ચીરીને વાગી બપોરથી મનમા બગી જા હને આ મિત્રાગી ગૌરીને એ પ્રાર્થના સ્વામીમય બાનદ થયો તિતુ તેના મિત્રો જુદાશુ પદ પાખડીના હાથમા પડી નાનિન થઈ રમ્યા છે એ નિપના પશુ તે સદન કહી ન શકી તે તન જ સ્વામીના ઓરમા મળે

તેણે જોડુ કે ચામી જમીનપર પડી નામ નઈ જા છે માગમાથી ફીડના મોટા નીકળી જા છે અખના તારા ઉપર ચર્ચા ગા છે જમણા હાથની બધ મુમીમાથી તે પજને કે રી તરત જ તેણે જોડુ નો મોનારા માણસ મોડે

જોડુ ને આરી કહ્યું—“એપોરેન્ઝી-આ અમરે ગૌરી મધુના ચરણે થઈ જુ યો હનો તે દિવે કોઈમા પડેનનો એક જ મી મ હનો સન્યાસી આપને મુની અનિષ્ટ થયુ છે તે અચિત્ત બાળી જ તે ગૌરીને મગત માટે તેણે થયો હનો

સત્તાની મિત્રતા ગૌરીએ મારીમાની હરેવન ચોગની માર્ગ પુનિખીના મિતારે ઉમેનો જેતા તન જ તેણીએ દટ્ટી લીલી ની રી રી શુ કયા કયારી ગેલે ખાના અદિ આવ્યા છે તે વાત લીજળીના પ્રમથમા તે જ અખને તેના હાથમા પ્રાપ્ત નિકળી

શુદેવે શુભ પાટી—“ગૌરી ”

ગૌરીએ કહ્યું—“આતુ હુ શુદેવ ”

મૃત્યુના ખપર સાબળી જ્યારે પરેશના નનનીઓ તેવી ક્રિયા મારે આ તારાવારે જોડુ તો ગૌરીનુ મૃત શરી પશુ સ્વામીના નમની પાને જ પડેતુ હતુ તે સિદ્ધિ ખર્ચ મરી મળ છે

આજ કાન આ અચરમ સદમ છના દણાતથી-સનીમુજાલથી-મન સ્તબિત થઈ ગયા *

અમૃતસરને અભિવન્દન.

લેખક-ગ શ્રીતાગમ લે. શર્મા.

(સત્રેયા લાવણી)

અમૃતસર તુજને અભિવન્દન,
 શુર ગોવિન્દની ધર્મભૂમિ !
 પૂજ્ય પુરી વીર નીખ પ્રભાતી,
 નમીએ તુજના ચરણધૂમિ,
 મનનનાની વેદી મહિ તહે—
 બનિ અર્ધુ નિજ આત્મનાથ,
 હિંદ હૃદયહૃદયે ઠેરાયુ
 નામ જી રીયાવાય તણ
 અમૃતસર તુજ રમગ મધ્યે,
 વેધ તહે અમતકેરા
 તુજ મશકેગ સુવાસ વિશ્વે,
 ફેરી રણા પેરા ધેરા
 તુજ શહીદો સર્ગે સિધાયા,
 હિંદતણી મુલિત માળે,
 ચેતનનતી વીર તગરી । તહે
 મધ્ય કષ્ટ વીરને સાટે
 જાયે દીન વેગે દેખાતી,
 આત્મા તુજ ઔરનસાળી
 સતતતતાના પ્રાચીન મુહે
 ઊ કીર્તિ ઉજવી તહારી
 તનારખમા નુનણુમિતે,
 નામ ચર્ચુ અદિત રહારે
 મહુજન કેરી પાટભૂમિ
 તુજને અભિવન્દન હો મહાર !

અન્યાવલોકન.

[મયા અઠધી ચાલુ]

૨૦. કથામંજરી—ભાગ ૧ નો

[પ્રકાશક—જીવનજ્ઞાન વ્યવસ્થા મહેતા, અમલવાર]

આ સોળ વાર્તાના સમૂહમાંથી વેપધારી, રમવાવાળી અને 'પ્રિયમાના' એક દુનકા પ્રકાશી કૃતિઓ છે, 'તારાનુ અભિચાન' માત્ર એક અદ્ભુત બનાવમાનાનું વર્ણન છે, અને 'દોનન', 'સુમનનો સતાપ', 'નમ' 'પેસો કે પ્રેમ', અને 'કમળાનો કમિયો,' એ કૃતિઓ વાર્તાના રસના ગમના નિમગ્ધના જેવી છે આ પાંચેમાં તેમ 'રેલુકા'માં પણ કતાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ વાર્તા લખનાના કરતાં વ્યક્તિનીતિ અને સસાગનીનિતે લગની અધિક લાભનાઓનો બોધ કરવાનો વિશેષ જણાય છે બાકી રહી માત્ર છ કૃતિઓ, જેમાંની એક—'પીથમી સદીની સફલતા' મગફળી ઉપરથી અનુકરણ જણાય છે, અને બીજી પાંચ બગાચીના તરબુમાં છે એ પાંચેના ગુજરાતી વખાણમાં બગાચીની છાટ રૂપ દોષ ઓછોવતો જોવામાં આવે છે ગગાગીમાં આવે પણ ગુજરાતીમાં અતિ સંસ્કૃત જણાય એવા શબ્દો આવે છે અને "વચિત" જેવા બગાચી શબ્દો પણ આવે છે પણ એ પાંચે વાર્તાઓ સારી છે અને રિપરના વરિધિથી નેમ આવનાની વિરુદ્ધથી મગદને પ્રત્યવાન બનાવે છે

પ્રકાશક કહે છે કે આ ભાગ "સ્નેહના વિવિધ દશનોની વાર્તાઓ સમૂહ" છે પણ એ વર્ણન અને [બધમેસતુ જણાવુ નથી 'મળી' નામની વાર્તા એક કાશુની પિતાના ઝાંઘાતાની ખાનિકા ઉપરના સ્નેહની અતિ મુર વાર્તા છે પણ બીજી પંદર વાર્તાઓ પનિપનીના સ્નેહની જ છે પેસો કે પ્રેમ ' ' ગગાગી ' અને 'પ્રિયમાના' જેવી વાર્તાઓમાં આ સ્નેહના એક સામાન્ય રૂપ જોવામાં આવે છે ત્યારે સર્વોત્તમ કાશુની 'એક ગાત્રી અને 'અપરિચિતા' એ એ કૃતિઓમાં એના ઉચ્ચામાં ઉચ્ચ રૂપના દશન પણ આ સમૂહમાં રચાન પામ્યા છે ખરા અપરિચિતા' પ્રકાશક પોતાની માથુકને કોઈ કાલે પણ પ્રાપ્ત કરવાની આશા રાખી શકે એવી ધમ્મના છે, ત્યારે 'એ' ગાત્રી મા નાવિકા બીજાને પરણી ગયેલી છે અને તો પણ જલપનપ થતો લાગે એવા અણચિનવ્યા અંતે કાગમાં સમયમાં નાવિક અને નાવિકા મિનકુન અડત વગર, માત્ર "મનોમન સાક્ષી" એ કહે વતમાં દુનિવાએ જેવું અદ્ભુત બલ સ્વીકાર્યું છે એવા અનિર્વાર્ય અગમ્ય આકર્ષણથી એક બીજાની પાસે આવે છે, અને જો કે શબ્દોત્ત્યાર પણ કરતા નથી પરતુ "વસ્તુમાત્ર જલમમે થઈ ગઈ હતી" એવી પરિસ્થિતિમાં "કેવળ પાંચ ઝાંઘા જેટલી કોરી જગ્યાન ઉપર અને એ જીવ જિભા ગહે છે "હવે જો માત્ર એક જ મોઝું આવે તો પૃથ્વીના આ એક પ્રાન્ત માત્ર ઉપ થી વિ-હેદના આ એક જન્તમાત્ર ઉપરથી ખસી જઈ અને બને જણુ એવું થઈ જઈએ! —એ ભાવ અનેના હૃદયમાં એ સરખો વ્યાપી રહે છે અમ બેએ એક થયું એ અમ મેનો જે મોટામાં મોટો

લલિતના કાવ્યો ૩, ૧-૦-૦ એન એમ રિપાડી એન. કેપની, મુબાઈ

ધર્મ, જે સખા ની કુટિલતાએ મોટામા મોટા અપમ મનાવી દીધો, તે આ જવરૂપ યમ અમને બોલે એક સારે તાણી જાય તો અમે એ રીતે બીનકુન પાપ વગર સિદ્ધ કરી વધએ, એ જ અપનામય બની રહીને બને એ રેનને રાનીના દલાકો પાણી સામે અને અધનરમા નેતાનેતા જ લગભગ અચેતનપણામા ગણે છે આ સાન પાનાની નદાનીલી વાતાંતો કુણુ ગમ આ મસોત્રીન પાનાની ચોપડીમા બીજે ક્યાય નથી

(ઓ) બલનનગાય હલ્યાણુગાય કોકોગ.

૨૨. મંથમ નાટક

[ભાસાતરના -રા કેશનના હવરસાથ મન ની એ અમદાસ પાના ૮૦ મૂલ્ય વાના બાર]

અત્યાર સૂચી ભાપાનરકાર તરિકેની અપ્રતિમ ખ્યાતિ પ્રાપ્ત કરનાર રા કેશનનાનભાષને જ હાથે ભાસના નાટકોની પ્રમાદી ભાપાનગારા ગુર્જરાષ્ટ્રને મળતી જ જન છે એ ગુર્જર સાહિત્યનુ અહોભાગ છે બીજે કાર્ષ્વણુ ભાપાનરકાર ભાપાનતર કરવામા એમના જેટલો સખા થયો હોય, તેનું હમુયે જણાનું નથી એ જ બતાવી આપે છે કે ના કેતવ બાનભાષન મૂલ્ય સાહિત્યક્ષનમા જેટનું થાય, તેટલું ઓટું છે

ગ કેશનનાનભાષની ભાપાતર-પદ્ધતિ સમયે તો કાષ્ઠે બોલવાનું હોય જ નહિ અમર શનક અને ગીનગોવિંદના ભાપાતરોએ ગુર્જર-સાહિત્યમા જે મિયસ બેઠી છે, તે ખરેખર અનુપમ અને ચિરન જ છે આવા પુરુષોના ભાપાતર કરવામાં રા કેશનનાનભાષ સપૂર્ણ રીતે સફળ થયા છે, ત્યારે ભાસના સાદા ભાવવાળા નાટકોના ભાપાનતર કરવામા તેઓ નિષ્ફળ ન જ થઇ શકે એ સ્વાભાવિક છે

ભાપાનતરની વાત એક બાલુએ રાખીએ, તો પણ રા કેશનનાનભાષના ભાપાનતરોની ખરી ખૂબી એમની વિદ્વતાભરી પ્રસ્તાવનામા જ સમાધ છે ગ કેશનનાનભાષ જેના સરકૃત પ્રાધીનતાના અવ્યાસક ગુર્જર રાષ્ટ્રમા મગરા ગામ્યા જ છે આ મગરા ગામરા અબ્બા સકોમા હાન તો ગ કેશનનાનભાષ એકના જ, પોતાના ભાપાનતરોદ્વારા, અત્યાર સૂચી અધ કારમા પડેલી સન્કુન પ્રાધીનતાના દર્શન કરાવે છે-રા કેશનનાનભાષ એક ન્દાનકડા સરકૃત નાટકનુ ભાપાન કરે, તોયે ગુર્જરરાષ્ટ્રના સાહિત્યમા મ્હેરો વધારો થાય છે

મધ્યમ નાટક ન્દાનકડૂ જ છે, એ અર્થદી છે, ભાગ્યે જ પચાસ પાના ભરાન તેનું જેટલોયે તેવા નાટકન ભાપાનતર ગુર્જર પાડતા રા કેશનનાનભાષ બનીમેક પાનાનો તો ઉપોદ્ધાત લખી ભાસના મધ્યમ નાટક સમયે જણના જેની ધાડીયે વાતો ઉપર પ્રમથ પાડે છે મધ્યમ નાટકની વચ્ચેને ઉપોદ્ધાતમાં ના કેશનનાનભાષએ આરંભે મન જ માદી અને સરેઝારી ભાસમા આનેખી છે પોનાર્મ પતિ ભીમમેનો મળરાને અધીગી બનેલી દિલ્હિના, પારણાને નિમિત્તે પોતાના પુત્ર વગેરે અને કોક મનુષ્યની ગોધ આટ મોટી છે દિલ્હિમા એમ જાણે છે, પારણ વોની પત્નિકીમા ભીમમેન એમનો જ છે, અને કોક પણ મનુષ્યનો ગોધ કરતા પોતાના પુત્રના હાથમા તો પોતાનો પ્રાણુપ્રાણ ભીમમેન જ આવી પડજે, એમ આશા રાખે કે પણ વ્યાયામ

સ મતીમદ ભાગ ૧ લો ૨૨-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ,

માટે નનમાં દૂર નિ.ળી પડેના બીમસેનને મને એક ગરીબ બ્રાહ્મણ કુટુંબ ઘટોત્કચના દાયમા આવી પડે છે માની યુક્તિથી તદ્દન અગ્નિ માનાનસન બાળક બ્રાહ્મણ પામે તેા નહીં પુત્રોમાથી એટલી માગણી કરે છે * ' મોખને આપતા ધર્મદત્તન વિતાવું અને ન્દાનાને આપના નુમુન્ધ માતાનું મન પાડૂ હડ્યૂ ' ત્યારે વચટ એચ્છાથી પોતાનો ગદ્દ ઘટોત્કચને અપણુ કરે છે આત્મતપણું કરી જેના ઘટોત્કચ પામે રજા માગી, વચટ દૂર આવેના મરેાનર ઉપર જાય છે બ્રાહ્મણ પુત્રને આરના ધણી નાર લાગી જણી પોચાનીચો થયો રોત્કચ ' મધ્યમ ' શબ્દથી નેને પોનાવરા હાડ મારે છે આ માદ માબળાને બીમસેન ત્યા આવી નહટે છે બ્રાહ્મણ પુત્રને છોડાડી બીમસેન ઘટોત્કચના અગમળની અનેક પ્રકારે પરીક્ષા કર્તો દિવિઆશ્રમમા નય છે ત્યા પ્રેમી પત્ની એક બીજાને મજે છે

કવિ શ્રી જાસની મધ્યમ નાટકમા પ્રમ પૂજાવે એનુ એક જ પાત્ર છે મનુષ્યરમુનિમા બ્રાહ્મણના નામનો અત્ય શબ્દ શુભ શબ્દ હોવો જોઇએ, એમ હતુ છે મધ્યમ નાટકમા કેશવદાસ બ્રાહ્મણ પાત્ર છે ' દાસ ' અત્ય શબ્દ તો શરોને જ લગાડવામા આવેલો ભાસે આદિ આદુ નામરાસી બ્રાહ્મણ પાત્ર કમ્પ્યુ હોય, તે શુ સભારી શકે ? પ્રતની ઉકેલણી કરવામા તો બૂધ નહિ ઘર હોય ? આ અગમ કાક નિર્ણય થાય તો ઠીક

ગ કેશવદાસભાઈના અન્ય ભાષાન્તરોની માફક આ મધ્યમ નાટકનુ યે ભાષાન્તર રચન કૃતિ જેવુ જમાપણા સાહિત્યમા ગણાય તો એમા કામ આશર તો ન ઉપજે અનૂત પુસ્તકોના ભાષાન્તર કરનારાઓએ રા કેશવદાસભાઈની શ્રમ-પદ્ધતિનુ અનુગ્રણુ કરૂ નેઇએ- રા કેશવદાસભાઈ હજુએ આવી બીજી પ્રમાદી ગુર્જર રાષ્ટ્રને ચરણે ધરનામા અમય અને શાન્તિ મેગવવા શકિતમાન થાય, એમ અમે ડાહીએ છીએ

—ર. ઉ. પડરા. શ્રી એ

કિષા—“સ્વરાજ્ય-પ્રતિજ્ઞા.”

(પ્રથમ ખંડ)

લેખક—શ્રી શેઠ પુરુષોત્તમ નિશ્ચામ માવજી.

(આનું સચિત્ર ઐતિહાસિક વાર્તા)

પ્રકરણ ૨૭ મું

બુલ્હાડી દાર.

“નશા દૌષત્તજા બદ અવતારકો જીસ આન આ ચા,
સરપે શયતાન કે એક ઔરબી શયતાન ચા.”

‘હો અદવમે રના તો ગવાણી હતાસીયે
કરકે ગીતમ ગરીબકી ગરદન ન મારીયે
હો દીનકી છ દગી હય, ચનનકો સુધારીયે,
બેદાદ કરકે દુશ્મકી, બાજી ન દાગીયે
છનહાડ દીન કબી ન કમાના ગરીબકા
કયા ખેન જાનતે હો, સતાના ગરીબકા !” —દુશ્.

“They tell me, Liberty, that in thy name,
I may not plead for all the human race,
That some are born to bondage and disgrace,
Some to a heritage of woe and shame,
And some to power supreme and glorious fame,
With my whole soul, I spurn the doctrine base,
And, as an equal brother-hood embrace
All people, and for all fair freedom claim!
Know this, O man, what'er thy earthly fate—
God never made a tyrant nor a slave,
Woe, then, to those who dare to desecrate
His glorious image! For to all He gave
Eternal rights, which none may violate
And by a mighty hand, the oppressed He yet shall save”

—Wm Lloyd Garrison

સાક્ષરજીવન ૩ ૨-૬-૦૦ એન એમ તપાકી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

“ હજાર જાન ઓર હજાર તન ઇશ્વર મીતમ

મે આર તમાર હોગે,

જો વ મે વગ, તકે જગમ ગાતે વોહ

કોઇ દમમે બે સીરામ હોગે ”

બીજી સનારે, એક પ્રકારે વિવિધ ચરે વેનમરના છ આગેવાનો સર્જાનાની સમક્ષ હાજર થયા તેઓ દાદોજી નરસ પ્રભુ દેશપાડે, નીનકર રોક અને બીજા આર આગેવાનો હતા તેઓ બહેવા લા ખાનસાહેબની મુલાકાતે આવ્યા હતા પણ તેમને બે-એક દનાકે ખોટી કગામા આયા અને તે પણ મહેનના દરવાગમર ચોખ્ખાદરો વચ્ચે ઉભા ગમવા દેવામા આમા બેસવાને આસન કે જગરા પણ અપાર્જનની ચોખ્ખી રો આરમો, સીદીઓ હતા કોઇ કોઈ રમતા હતા, કોઇ આગસમા બેઠા મરડાતા હતા, કોઇ કોઈ આ આગેવાનોને સંબોધિ માટોમાટે દાખરરી કરતા હતા આ તમ અપમાન મુખે મહેડિ આપણા આ દેશ-ભક્ત વીરો સહન કરી રહ્યા કોષને મનમા જ દગા થો ફરીયાદ કરતા વર્ગી વધારે અપમાન સહન કરુ પડે એથી મુખા “વા અતે બપોરે થવાને કાકેકે રહ્યા હરો ત્યા અરથી તેમને હાજર કરવાનો હુકમ આ થો જમાતર અને નીરોકે સિપાઇઓની દુકંડી વચ્ચે તેમને અદરના ચોચાનમા વર્ધગરા અને લાથી મહેનના મુખ્ય દિવાનખાનામા લાવવામા આવ્યા દેશમુખના આ નિરાગ મહેનના દરેક ખામા, માર્ગોમાં અચ્ચીઓપર ખાનના સિપાઇઓ-એવકા નજરે પડ્યા હતા તેઓ મમરનીથી-નિગરથી એમની વચ્ચેથી પસર થતા આ આગેવાનો તમ્કે બેઠા હતા

ખાન દિવખાજીની મુરગીપર મહોટા તખીયાને અંગેનીને તુકેકે મકમલાવતો બેઠો દલે બે દરજીયા મેવામા હાજર હતા તેની પામે બ પાન, બાદન, આમિન અને બે ત્રણ મીન્ન સરદારો બે હતા આ આગેવાનો ત્યા લખન થતા તેમની સાથેના જમાતરે ગુણ્ણીય ચી મજગ કરના કથુ, તે પ્રમાણે તેમણે મુજગ કર્યા અને ખાન સામે હાથ જોડી ઉભા ખાને આ પરતન પ્રગના તુરક આગેવાનો તરફ મગરમ નજરે જોયુ અને કરગમીથી પુઠુ “ તમારી બી અજ છે ”

આ સાંભળતાં તેઓ મુખી દાદોજી નરસ ધીમેથી પણ દુ અરાજો બોનવા નાગ્યો - “ હજુ અમે જળુવસાને ઘણા નિ નીર છોયે કે આપ હજુરે વાસનુ આ નગરમા આગમન સાગિ નિ નુ, મિતાર્જુ નથી એ અમે કાન રામે જાપુ આપ હજુરે નીરેના સખત પગના અને સખત દુકમોથી આ મગની પ્રગના હવ દીનગીરી અને શોખી લાયા છે-કચરાયાં -દુર આ-”

“ તમારા ધી કાગ પાન ગાદકા-કાનનાથી અમા હવે કારરી ઉભરાયા છે ” ખાન કોમળી બોલી ઉઠ્યો “ પાન્યાની યા અને તુકમને લીવે જ આ નગ, આ તમારા

નાનિ પણ ૩ ૨-૮-૦ એન એન નિપાડી એન્ડ કમની મુખા-

પ્રદેશનો નાશ થતો અત્યાર નહીં અટક્યો છે, અને આ દૃત્તદિન મનસાબાર નાગરીકો નવાસતી વારે મુકાયા નથી. સાબાલી દુરમાન પ્રમાણે તેમને તેમની આ સિંગ્ગરપાન સંલક્ષ્ય છે, અમો પૂર્વે ને સંસાર થવા માટે એ- ત-આપનામા આવી કે”

“હોજી નરમે ગાનપત્રે ઉત્તર આપ્યો- અમાગ ઇંધ તુ ર પગ દયાગુ સાદશાહની જગ જાહેર દના-માયાગ અમે પૂણ્ણ દિશ્યાગ ગાળી અમાગ નમરુ ભરિય આપ નામ ન ના હાથમા મોપાયે ટીપે”

“હોજી, તમાગ જાહેરન ભરિય તો મ્હા. હાથમા છે તે તમાગ મોપવાથી નહીં, મ્હા જાદશાલી દુરમાનથી, અને મ્હાગ રીગ નિપાણ્યોના બાગપગ! હઈ સગતે આ નગરનો નાશ થતો અટકો તે ન ગર્જિત રાતના જ જાહેર હુ કે-અને એક ગાતમા હું મ્હાદિ મન, મ્હાગ નિ રાગ મ્હા એવો મૂખ નથી સમજ્યા?”

“હાથ, હાથ, પછુ આ હરે- એક સરત કોઈપણ ને પૂરી કરવા આ નગર અમમર્થ છે, જાદશાલી કોન અને આપના કોધને શાન કરવાની તે સગત આ નગર પૂરી કરી શકે નેમ નથી!”

“તો, ખાની શમ્ભોમ રખત ગાળરાની ની મતનમ? તમાગ મ્હા અજ? મિદ્યા છે. નાદક વખત શા માટે શુભાવો કે? મ્હારા હાથમા સિરાજીને મોપો, નહીં તો જાને સાયકાળે નમારા નગરો મ્હાગ સૈનિકા બાળી ભરમ કરો, એ શુ સ્પષ્ટ નથી?”

“હાથ, એ સ્પષ્ટ છે!” હોજી બોલ્યો અને તરત તેના હાથમા તે ઉચારી નરહર વામિની હાથ પડી ગઈ રાતનો દેખાન ખડા થયો. તે સાથે તેના શમ્ભો-અમ્હારા કરતા તમાગ કામ વધારે સખત કે તમારે તે ચકાળી સમજાડોડાકુ નમાની નમતુ પડશે હરેકે હરેકે અપમાન સહન કરવા પડશે તમારો કોવ, તમારૂં માન તમારે મનમા જ નાવવા પડશે, આ શમ્ભો કાનોપર અથડાતા ભાગ્યા તે હોજી નરસ દેસપાડિ-આ નગરનો આ ખોરાનો આજ પીટીબદ દેસપાડે હતો તેને જાને ખાનના અપમાનનાયક શ્રામો નેનો એકે એક અક્ષર અપમાનથી ભગપૂર-ને તેને કોપિત કરતા હતાન હના, કરને અથડાયા વેવસર-તેનુ મ્હાડે માનીતુ નગર- તારે માટે ત્હારા રક્ષણમાટે અમારે-કેના કેના મ્હો સાલજના પડે છે! કેતુ કેતુ અપમાન ખમતુ પડે કે! પછુ નિગમ- નિ આસ નાખતે- મ્હારૂં મુદ્રાથી ખાન તમ્હા જોતો પોતાના અમાજમા નમના બગતો બોલ્યો-

“હાથ, અમે શુ કરીએ? આપને અમાની રા. રા. રા. ખનના શું કરીએ? સરના, અમારી નિરાશા, અમારી દી. -સાપર દોની નગર જીવો વિનાજ આ નગરમા નથી અમે રાગી નપાસ કરી, સોધ કરી પા. પૂતો નથી તે જા છે તે પછુ અમે જાણતા નથી”

“વાહ, સાગી રાજ નેત્રી નહીં” માન દગીને મો પો- ખાનસાહેબ એ નોકો લમાડ કે-નેમની રાત રાનગરો પછી આમા વાહ અથ નહીં”

અભિજ્ઞાન સાદના (૨૧ ત્રેગી-પાનકૃત) ૨૨-૦-૦ એન એમ નિપાદી એ-૩ કપની મુમલ

“દોહો, તમે જે માત કહો છો તે હું માની શકતો ત્યાં બસ એક જ વાત છે-મો તો ચિંતાજીને જે-તેની તો આ નગર કાન લાઈમન થયે અને એવું ત્યાં જોઈ શકીશ કે તેની નિશાની સુદા રહેના દર્શન નહીં ”

‘ આ લુનમગાના લુદાપોર-જુમી કમથી આ આગેવાનોના નગરમાં સાથ નાંધ નથી મળી હતી નોંડતા જો હતી પગિમામાં મંજિર દોર । તેના પોલી ઉપા —

“અમે આગા રાખી હતી કે તમારો આ નગર હમે તા બાલ્યાહનું ત્યાં જ છે જી અત્યારે પણ પોતાની વફાદારી દાખવવા તૈયાર છો, અને તેના પુગલા તમને અમે આપવા તૈયાર છીએ ”

“શું કહો છો પુરાના? આ કારનાખોર કમલાગર નગરની વફાદારી તા કતા પુરાના છે? આ શહેર જે પી દિવાનો નગરખોરોને આપ્યા આવે છે, તમને ઉત્તેજન થયે છે તે વફાદારી નહીં-”

“હજુર, કોઈ માથાના ફરેના મુખીમર મૂર્ખ લુનમિત્તોના કારનાવામાં આ શહેર સામેન ત્યાં તેની ખાતરી કરી આપતા અમે તૈયાર છીએ ”

“મુખીમર માથાના ફરેના લુનાની તામે? તદ્દ ગાલ્યાલી હુમત સામે હથીતાર ઉપા નવા આ નગર તા લગભગ જે તમારો પોડા આવે તેના જે હથીતાર-પૈસા તમારા નિશાની શુભ શુદ્ધાતોમાં એમને પ્રેમમાં આવે છે-તમા કાવા તા સ્થાન છે, અને તમારા શિવાજી અને તેના બે ખોર ટોળીના પદરમાં એ પૈસાઓ અંતે હથીતારોની રેનો નખાવે છે તેનું કેમ? ”

“હજુર, એકાગ્રથી વધારે નગરજનો બાલ્યાલી મેરામાં બા શાહતના દુશ્મની સામે જતા અને તે માટે દ્રવ્ય આપવા પણ તૈયાર છો આપ ફરમાવો એટલી જોતી ।”

“દ્રવ્યના લોભમાં નાજો છો? વાહ, આ નગરમાં આ તમારા દીનભાગી નગરમાનુ સર્વ નાણાં એકઠું કરી આ પગો પાસે ખમો કરો તો પણ આ નગરનો એક પણ પરધર કાયમ ન રહે ત્યાં સુધી હું જમીનદોસ્ત કમવાને સુખી નહીં આ રસ્તા, આ દ્રવ્ય તમારી પાસેથી હું શું કરવા મર્ક? કાન તો તમારા બહાદુર શિપાઈઓ તનતાર અને અમિતા બળથી તે જોડે લુતમની લઈ તમારા કમોપર તો મુકતાર છો? મને માન્ય, પોત્ત એક જ છે-તે જ મહાઈ મન પૂર્ણ રીતે કમગાવજો-તે ચિંતાજી-ચિંતાજી તરફથી અનુ-તેને કેદ કરતાનું મને માન જોઈએ છે-તે જ લોભ-તે જ લાન-”

“હજુર, આપ ફરમાવો તેનું દ્રવ્ય અમે આપતા પગો પાસે મુકવા તૈયાર છીએ ” ની ગાત્ર મો થો .

“નગરો” તમે કહો છો તેથી મુખમાં પાળી છુટે છે પણ તમે આપનો તેથી મો ગાત્ર વધારે કાને તો અમારા પદરમાં પડતાનું છે ”

“સગર, તારાજીથી જો દ્રવ્ય આપીને તેમાં મળેલ ઓર છે પણ આપના આ બાંકરે કૃત્યથી જગતમાં મિત્રપુત્ર નામ લુનમી સત્તા તરફ ગરાશે તેનો નિશાર કર્યો? ”

પછી તે પોદન ૨ ૨-૦-૦ એન એમ નિપાવી એક કપની, મુગાડ.

“નુપ રહો, તમારી છલ ખચી જાનામાં આતો!” ગુસ્સાથી દુકાંતો ખાત નાહી ઉઠ્યો — “બાબો, ચાંચના ચાચો આવીવી — આરી અચ રગ ની વાતોમાં રખત ગુમારામાં મેં નંધાગ નથી” આ પસાને અમારા બાન્ધાઈ આવમના પોતાના છે, તેથી નહીં બીજું કશું તમે એમના ગોપા મુકના નંધાગથી તો જેણે તમને ગોપના દેવ તેમની પાને બાબો નાહત અમારો અમન રખત ના માટે ગુમાવો છો.”

“કાલે એ અમને ગોપના નથી, હજુ” જે ગોપની ઉઠ્યો — “અમે, બા બિંબ ભાગી નગર, હાલ, જે તમારી વડગીનું ઘરના મન્યુ છે તેના અમે આગેરાતો છીએ અમારી નકાદારી નાહિર કરના, અમારું દ્રવ આપ સમક્ષ મુકના, અમારા માથુસો આપની મેરામાં મુકના તમાર થયા છીએ, અને તેની અજ ગુમારી, પણ આપ સરખરે તે માન્ય નથી નથી અમે અમારી નકાદારી ખાતના હજુ નસાર નેસાર શી અમે બીજી અજ કરીએ શી જે અમે ધાગીએ કીએ કે આપની મન્યમાં તે નસારે નાજગી લાગી, તે નકાદારો.”

“શુ ૨ એનો જલદી ૨ હવે હું જોગી થઈ રહતો નથી.”

દાદાએ તરત ઉત્તર આપ્યો નહીં માય નીનુ નાખી ઉઠ્યો જરાસારે મર્યાદામાં મુજબે આપને પણ તરત જ આવાજો ૧ ૧ ૧ લાગ્યો — “હમ્મર, સિવાજીની ઉતરને દરજે એક બાડોગર છે જે માટે તમે એ સખ્યા તનથી રહ્યા છે છતાં બેસક બડકી જલદ છે તે ૧૨૬૨ રનામિ — અસારે આ ૧૨૬૨માં છે — પણ આપ બાબો ડા કે રી અતિ હિસાસ — ઉત્સાહિના વીર છે માથુસોનો સગર — બહુમતેનો ન ગર છે કેમ છટની ભવ છે, અનોપ માય છે કે ન પુછો વાત — એ આપ તો સર્વ જલો જો તે માટે જોઈએ તેના જાણ્યો રથાયા છતાં તે છટક્યો છે કાલ રાતે જનામનો બધ થયા — સખત પ્રહારો હતો, છતાં આ નગરમાં તે મળત થઈ શક્યો એ જ આપ જુવો તે માઠની પેટેતરી શકે છે વા ગ પેટે જુદી — થી રહે છે જેની ગતિ આ પો તેની રીતે જડકી પણ નામે તે આપારે આ મગમાં છે.”

કોરતાથી હસતો ખાત જોયો — “ત ૧ તમાર શરે જમાયુ એ મરતે તમે એને શગ્ન કરના માગો છો, નહીં.”

ઉત્તરમાં દાદાએ માથુ હુણા શુ “હા ૧” એ વાત શરે ઉચ્ચારના તેના જોઈએ ના પાડી આ જ આગેનાની સચેત પૂર્ણિતેના આ ૧મરી આજોએ આત્મનમી — જે ૧૫ મમાં આ નગર અસારે ધપડાવ્યું હતું તેના જુનની — નામ્મા શુ નિચાર આતા હતા તે જોવા તેના મેરેશ તમ્મ જેવ રમા.

ખાત નિચારમાં ખજો તેના કર તેના ચમના લાગના બેઠખાનામાં ખાતની પાડ જના ભાગમાં એક ખજાણા પ્રાદારે પર આ પાખેનો હતો, તે ચકની અગથી કોઈ દુખથી રીમાતુ આપી દેના તે પ્રમાણે નિ કાતો આજના આ થો ૧૧, દોથી બેઈ તો અને તેના જોડોમાંથી આપના નામ્મા પિંગતા અમકા —

“કેટલા વખત રી તે તા છે?” ખાતે મીમેની પુચ્છ

ઉપાન્ત (સંગિત ૧૧૧૩) ૨૨-૮-૯ એન એમ વિમાની એન્ કપની, મુબાઈ

“ પ્રથમથી જ ” જાદો ધીમે સ્વરે ઉતર આવ્યો

“ પણ આ સ્ત્રીઓને સાવળના નાવડ પ્રસ્થા પછી ”

“ જાનસાહેબ, તમે હજુ આ જાલનની પુત્રીને ઓગળતા નથી તે સંસ્કારના-ખૂની-અજ્ઞાન-રહસ્યવામિને સખત શિક્ષણ થયેલી જોઈ જવું રાજ થયે ”

“ તો કામીને લાડકે ઘટકમેલો જોગે તેને જે જોગશે તે મળશે અત્યારે તેનાથી જ આપણે આ કૃતેક મેળવી શક્યા ! ”

આટલું જોતી આ આલોચનો ત દ પ્રતો મગજનીથી જાન જાગે—

“ તમારી આ સરત-અર્થ માં ૧ દરનામા દયા છે-નો-સ હ-મા હુ તે રિનમદ હુ ” આ

જાએ જાણ્યાઓના શીખ મહેરાપર આચારના દુટકારના ચિન્હો પ્ર દિ ત થતા જોઈ કૂર અને કાગ અટકાવ્ય કરતો આગળ જોતો— “ આટલામા આલનામા જાની ન જાઓ આ એક માણસને તાનામા વધ નટકેનો જોઈ, આ આખા નમનનો નાત રસાનો આનંદુ હમાવના માગનો નથો ખર છે, એ મહાગ હાથમા આવે એ અનિનય હ-હુ હુ ૧ શિનાટથી ઉતરને દરજે આ વડજો નરહર-સેનાન મરણ હાથમા આવે એ હ-ડીલ છે તેને મળીએ મહાપરનામા થલો આનંદ આનો ખરો પણ આ વડજો મરણ મન્ત કરતુ એ બીજ વાત છે ! એક જ વાત, નાગમિ ! માલગો ! શિના પુન નટકેનો છે, મારે તેની રિલા તરીકે આ તમાગ તાપિત નમનો જાણી ભરમ કરનામા આનો હા ૧ તમારી અર્થ મિતકાર હુ, એમ મે કહ્યું જ અને તે ! રિનમદ હુ આ તમારી જાન ૧ દરનામા જાદનામા તમને તેની મિત પ્રમાણેનો મ નો મળશે તમા ૧ વરા માળી લ મ ગવામા આનો તમારા પેસા માનમતા દુની નેવામા આવશે તમો સરો નન ગવામા આશે પણ આ સેનાન તર દરને અમારે વધાન કરો તો ગિપાઈનો ઉમ કરામા આનો કે તમારા વેકેવેક ૧ માથી એક ઊપરી, એક ઊપરી અને એક નડીન એનાને ગવાવના અને જાળી બીજા બધાને કતન કરના-જાઓ, આ મરણ છેવટનો હુમ છે જાઓ અો નગહને સર અમારે સંચિત કરા, જાઓ ”

તે ઉપરો, અને ૧ સાવ તરફ દાવ દેખા થો આ ૧ જાણા રિનમદ જવા-શુભ જેના ઉપ-તેઓ મુ મટે ૧ નર કરી, દક્ષ મામરી સવ રિનમદ હુ તેઓ જારી હુમે નમેને માથ વધવાના ખાતા મુજતા પમે જવાર પના

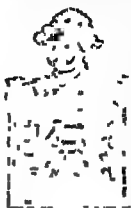
“ ગાગવાદી જગ નમનુખ અપી પારમાતી કરે
ગીર ઝાન ઉમ ગામ કે દુતોખ રખાલી કરે ”

પ્રકર ૧૨૮ મુ

એ ચિત્ર.

‘ Spinning ’ Spinning, ‘ Oh, Fate is never idle in the wheel-
ing of her distaff, the turning of her wheel ’

અનતાન.

અનતાન
અનતાન
અનતાન

આખો વખત ખો ખો કરનારાઓનો અનતાનનો તરત જ ઉપ
ધોડ કર્યો.

દરિયાની યુસાફરી કરનારા દરેક માણસો ન દુરસ્તી માટે
અનતાન પાસે રાખે છે.

અનતાન—ગાંનાગજો અને બાવણ કરનારાઓ પેલાંમાં કંને માટે
અનતાનનો જ ઉપયોગ કરે છે

અનતાનની, એક બે ગોળાઓ પાનમાં ખાવાથી પાનનો અનન્ય
સ્વાદ આવે છે ને ગ્લેમ્પથી દુર્ગંધ દૂર કરવા માટે અનતાન વાપરવાની
ખાસ બનામણ કરવામાં આવે છે

અનતાનનું એક પરીકું આજે જ ખરીદો.

એક પરીકું ગોળા ફેન્સી કપી સાથે રૂ ૩

મધ્યમ પરીકું ટીની કપી સાથે ૦-૪-૦

નાનું પરીકું રૂ ૦-૧-૦

સોલુ એજન્સી—અનતાન એજન્સી,

(૭ આર. ચાંપલ)

ભુભામંડલ, મુ.બાઈ.

દરેક આગ્રહાર વેપારીઓ અનતાન વેચે છે

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના ગોપાલદાસ બગ્દીવાલા અને

મીઠાઈવાલા

મુબાઈ

મોઘા મશાયા અને સ્વચ્છ ધંની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરો આરવાની લવામણ કરવામા આવેછે.

ખામની બરફી

પીસ્તાની બરફી

માવાના પેઠા

માવાના બુધતો

કોપરા પાક

ખામુદી

શીખડ

ગગન વગેરે

ધાળી જાતની

સતરફની

હલવા

વેનીતા ચુનાન

ઝોરે જ વીગેરે

સુકા હલવા

દરેક જાતના

અધરણીના લાડુ

જુદીના લાડુ

જનેમી મેસુર

સુન્દી મીઠાઈઓ—મગજ ધારી

ટેલીગ્રાફિક એડ્રેસ, "Burfee Shop"

સી પી. ટેન્ક ટેલીફોન નં ૧૧૦૭

તમારે ત્યાં શુભ પ્રસંગો પર

દી-પારદી—

નાય-પારદી—

એટ-હોમ—

ધવનીગ એન્ટરટેનમેન્ટ—

ધ્યાતિ મેળાવડાઓમા—

રીફ્રેશમેન્ટમ માટેની ગોઠવણ કરવાનું આમને સોપા—

ફાંકડુ ફામ—

વાળી દામથી—

ટુક વખતમાં—

અને તમને ૧૦૧ ટકા મંતોપ મળે તેડુ કરી આપીશું—

એટીમેન્ટમ મેળાવે—

ભાવ તાલ જરૂર પુછાવો—

ગોવિંદજી વસનજી.

મુખ્ય ઓફીસ—ચીનાબગાડ.

આંચ નં. ૧—મોંઝરુદ્દા.

આંચ નં. ૨—ગ્રાન્ડ.

—મુખાડ.

રેલીફાન ૧૫૫૬,

રેલીઆમ્સ—

'Sweetmart'

Feb 19

પ્રકાશલા, પુરાણા અને પ્રત્યક્ષ ગરીબ

પોલીશની સરચાત કરનાર

અને આ પ્રમાણે એ દેશનેબલ પ્રમાણી સપાટીપર લાવનાર

અવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું?

પહેલા પાચોનીયર

હજી પણ કંઈ નવી કૃતિઓ,

નવા ઘાટ, નવા શપ્તાર, અને નવા આગાર

તૈયાર કર્યા જ બચ છે!

કુઠારે પ્રધાતી તરફ લઈ જશે તો

જરૂર જ મોહશે!

પરિણમે અમર ખટાવ્યા વિના

છુટકો જ નથી!

પછી આજે આવો કે કાલે!

અખડુલ રહેમાન સ્ટીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠની અમૃત તુલ્ય દવાઓ.

મજનત મિશ્રણ

કોવેરા ત્રિચુચીના માટે

કોવેરા અપરો આજી મતિમાગ વિરો
બરફર રોગોને દુક વખતેમા ખાત્રિદન
નાશુ કરનારો આ એક રામગામ દવાય
કે નેનાથી ફોડો અમૃત્ય છંદી
બની છે

કિમત ખાટલી એકના આના દસ

ખાટલી એન્ટિનેન્ટ

ખામ રામ માટે-

જને તેવી રીતે મળી લાવ દવા
નું મુજબી મા નવમ બેથી ત્રણ
વખત લાવનાથી જ મુશ્કેલી નાશ
થાય છે ને ખામની જરા પણ બાકી
નથી કે ખામ વાસ બાકી નથી.

કિમત ખાટલી એકના આના ચાર

તાવનુ અકસીર મિશ્રણ

આ મિશ્રણ ઠાંતીના આંતરીના મેટેરીયન અને ખતબ તુમા ફાળી નીગળના સર્વે ભળના
એકે તાવ ઉપર રામખાલ અમરે કરે છે કામલ કે તે તમામ ભળના તાવના જ તુએને નાશુદ
કરવામા આના છે આ મિશ્રણના દા બે વેવાળી એક જ દીવસમા અમે તેરો તાવ નાશુદ
થઈ જાય છે જીલ દવાઓથી તાવ ઉતરના પડે થઈ જ અસાધ્ય આવે છે તેમ આ દવાથી
એવું છું પણ ખરાબ પરીણામ આવડે નથી એ તેની ખાસ ખુશી છે

કિમત ખાટલી એકના આના બાવ

ગાંડીવ એન્ટી-ડમેટીક ખામ.

એક મનાન નિદાન ડોઝરની તોડ દરરથી બનાવેના આ મામ પોવવાથી માયનો તેન જ
વધીયા સરખો ફુખદાવ રોગ કે વખતમા નાશુ માન છે વળી હાથમગ રહી જવું
રોગે ચળી માવરો ગીરના મેઈ પણ બા નો ખાસ કામખખ બામનુ અમકાઈ જવું
જીવોના પત તથા કમર મ્વાઈ જવા રાગીથી કે પણ બામ રહી જવો વિગરે સરે રોગોને
નાશ કરનારા આ રામગામ દવાથી રોગ બાટલી દેકે કુંઠોમા ભલ્ય રાખી નેહાયે

કિમત ખાટલી એકના આના આઠ

અમારા મહેરગાન માડોના ખામ આમદને માન આપી-

અમેએ હાવમા દીગધેનનીગ ખાતુ ખાટુ છે

આ મનુસરી માગોને દાવદર ભળના ડીગધેન મુજબ દવા બનાવી તપવામા આપશો
એક વખત કામ પાડી ખાત્રી કરો

ભીખા કલ્યાણજીની કુંઠ દવાવાળા,

Feb' 19

અગ્રેસરાડીને નાકે, બહારકોટ, મુબાઈ, ન ૨

સહકાર

જો તમે ઈશી, શરીરનું સુખ, શરીરના દરેક અવયવની પૂરતી તાકાત, હમેશા ઈશી
એ તેની શરીર પાત્રનશક્તિ, એ સવળાનો સહકાર આપુ નાખના માટે તમો-અમારી
અમૃતભુજ્ય

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ,

સીપંગ એ ગોળીઓ તમારા શરી ની નમળાઈના તમામ કારણોને દૂર કરી તમોને
તદુત્ત નાગવાન અને હિંમતવાન બનાવવાનો અજગ ચાલિ ધરાવે છે તમારા
શાંતિ અને માનસિક દરોનો માથે અમહુડાઈ કરીને જો તમારે કોઈક મનઃ ચકુ ટાંધ
તો હંમેશાં માટે આ આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ એક અમર નિગ્રહ ગોળીઓ છે વધારે
નિગત જાણવાને પ્રાભુનિગ્રહ મગાવો

નિમત-ગોળી ૭૨ ની કમી ૧ નો રૂપિયા ૧ એક

અથ આંરીસ
કાનમ દેવીરો-મુમર્

વૈદ્યાશ્રી મણિગજી પાનિદેવ
વામનજી, કાનિના

સન્માર્ગે ધનનો વ્યય,

ધર્મમાર્ગે દ્રવ્યનું દાન

એ જ

લક્ષ્મીવાનોની લક્ષ્મી છે

હવે મળના ચીમેના કેળતા હોયોને લગનાથી
પ્રભુ આપણા ગ્રહોમા નિ તરે વાસ કરે છે

આ ના જુરી—

દાન માટે સહારો

નડીયાદ હિન્દુ

અનાથાશ્રમને

આ હમરો ચીમેનો વામ છે

નડિયાદ, ગુજરાત

Oct 18

૪. આપના અંગમાં ૧ નોલોચકની તાલ લેશો

જ્યારે જુવો ત્યારે કંઈ નવું જ.

હજારો જાતની છાપના નવી નવી મન મોહક ટીકાઓના લાયકો છપાવના હોય અગર તૈયાર લેના હોય તો એક વખત અમારો મુખ તથા હાન જોઈ જશો એટલે તમોને મતોપ થશે. તમો ધોનકાની ધોનકા વીને ધાકશો પણ રંગ જશે જ નહિ.

મળનારુ ઠેકાણુ.

શા કુલ્લાલ કીશોરીલાલ, અને ગગનાન છાપનારુ જુનુ અને જાણીતુ મવેન, ન. ૩૫/ કાવજાદવી ગેડ, મુબાઈ.

મુબાઈમા અવેરાતની દુકાનો ઘણી છે, અને
અવેરીઓ પણ ઘણા છે, અને તેમનુ જુનાપણ
તો વળી બહુ લાગી મુદતનુ છે
તે છતાંએ મોડલ અંગેરીઓ

મહેતા હરીલાલ રામકૃષ્ણની કુંઠ

એ કુંઠ, હક મુદતમાં જે નામ કહાડ્યુ છે તેવી જુના અંગેરીઓ
તો નિચાગમા જાપડી ગયા છે.

અમારુ દુકાને મોહમ સાથે જે રીને વર્તનામા
આવે છે તે અમારો ખાસ દુનર છે

ગ્રાહકોને અમારે ત્યા કશી પણ રીકઝીક કગવી પતી નથી
ગદાર મામના સંવળા જોડરો વેલ્યુપેએન પોસ્ટથી તાજેદ મોકલનામા આવે છે
ઠેકાણુ—અબદુલ મહેમાન સ્ક્રાઈટ, મુબાઈ

હેલરનો સંચલ એસ્ટ કોકો.

આ કોકો હિ દુસ્તાનમા વેચાતા ણીજ બધા કોકો કરતા ઉત્તમ છે. માદા માલમા તથા બચ્ચાઓને માટે એની ખામ લલામણુ કરનામ આને છે.

માદાઓ, નિઘાથીઓ વગેરે જેમને ગત દીનસ મગજભાગીનુ કામ કરવાનુ હોય છે તમને માટે 'હેલર કોકો' મહા અગર ફોકી કરતા ઉત્તમ પીણુ છે એમા રહેલ થીઓબ્રામીન (Thiobromine), તથા ફોસ્ફેટ્સ (Phosphates) મગજભાગીવી ક્ષીણુ થતા કારણેનું શુદ્ધિ આપે છે.

વરક જા પીના વેપારી તમાથી મળશે

હિંદુસ્તા, જરમા તથા સિંગા. ખાતેના સોલ એજન્ટો

કોહાડી, મુતરીઆની કુ.

હુમમ રૂડી, કોહ, મુખાર્ડ.

કેમળ જન—પહના પ્રકારનું મગજ માટેનું તેનું છે

કેમળ જન—મગજના શાન્તવતુઆન શુદ્ધિ આપે છે

કેમળ જન—નાગો ખરી પડતા અટકાને છે ને વાગને જાય બધ હોગાડે છે

કેમળ જન—આખો દિવસ મગજ ભારી કરનારાઓને ખાસ શાન્તિ આપે છે

કેમળ જન—સુસ્તાઇ તથા માનખ મટે સારી રીતે વપરાય છે દિગત એક બીબીનો રૂ ૧, પોગ્ટેજ છુટુ

મમેહબિન્દુ શું છે ?

મમેહબિન્દુ—જીવનીયતતી જૂનોથી થયે. સેંગો મટાડે છે

મમેહબિન્દુ—આદી વિગેરે બનકર રેખો ઉપર અત્ત રીતે કાયદો આપે છે

મમેહબિન્દુ—આ દર્દોના નાસની વોજ જ વખતમા શુદ્ધિ અપાવે છે, તાવ, અગ્નિ થયુ વિગેરે સારી રીતે દૂર કરે છે

મમેહબિન્દુ—આ દર્દોથી પીડાતા હરેક જણે વાપરવું હરેક નીમીનો ફીઓ દો, પેકિંગ પાચેરના આના નવ છુટા

કનિરાજ નાચેન્દનાથ એન, મનમિન્ટ કીપોમા હોલર, ન

Feb 18

૧૮/૧ અને ૧૯ લોઅગ ચિતખર રોડ,

કલકત્તા

૧ આપ ૧૧ કોઈમા સમાવેશકની નોંધ લેવો.

૨૦ વર્ષની લુની હુકાન,

હીરા તથા અવેરાતના વેપારીઓ

સુરજમલ લલ્લુભાઈની કું.

હમારે ત્યાં કોપિય જાતના મોટી તથા નાની સાડાઓ
હીંગાઓ તથા મોતી માણેક પાના વિગેરે અવેરાત હુકા
તથા અંધામર મળાને

હાલની આલુ ફેશનનું કોપિય જાતનું અવેરાત તથા મોના
ચાદીના દાગીનાઓ તૈયાર તેમ જ આગડચી બનાવી
આપનામાં આવશે

હમો માલની આકળી કડી આપીશું તેમ જ અવેરાતના
દાગીનાને ગીધર કડી આપીશું

ફોન-૨૨૫-૨૨૭ કાલબાદેવી રોડ, પોસ્ટ ઓકીસની
સામે મુબાઈ.

ટેલીફોન નં ૨૨૩૬

ટેલીગ્રાફ એડ્રેસ Calmness, Bombay

૧૦
ત્રેમલલિત ગ્રંથમાળાનું પ્રથમ પુસ્તક.

આજે જ મળાવો ! ચિત્રદર્શનો. આજે જ મળાવો !

■ ગુજરાતના લોકપ્રિય કવિર નહાતાનાન દ રચિત આ નવું પુસ્તક તૈયાર છે .

૨.

પ્રસિદ્ધ જગ કવિ રતિન્દ્રનાથના એક અત્યુત્તમ પુસ્તકનો અનુવાદ.
(રચિયાશુની છે નામા છે ની જગી સાથે)

વિશ્વભારતી.

અનુવાદ. —૧ હીંગલોલ હરજીવનદાસ ગણાયા, બી એ
કિ મત રૂપીઆ એક, પોસ્ટેજ બુદ્

૩

લોકપ્રિય સરલવાર્તાવલિ

ત્રીજુ પુખ્ત.

સૌભાગ્ય દેવ.

દોઢ આનાનો સ્ટેમ્પ મોકળી મળાવો

૪.

લોકપ્રિય સરલવાર્તાવલિ

ચોથુ પુખ્ત.

અર્ધક. યુગલ.

ચોઠા દિનસમા બહુને પડશે.

છુટક નવું દોઢ આનો, બાર પુખ્તના એક રૂપીઆ, પોસ્ટેજ સહિત
વધુ વીગત માટે લખો

મોતીલાલ શામળદાસ શર્મા,

નં ૧૦, સેન્ટ્રલ રોડ, મુબાઈ નં ૪

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ.

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,

દરેક પ્રકારનાં સોના, ચાંદી અને ઝવે-

રાતના મનરસદ ઉત્તમ દાગીના

ખનાવનાર ને વેચનાર

નં ૧૬૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,

ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ

આનંદ અને સ્વતંત્રતા

સૌરાષ્ટ્રના આલોપંડયુગ આત્મ મેવન કાવવાથી માળગે દરેક જાતની
ખીમાગીઓથી તેમ જ માતાના અપધ્યથી થતા હોવાથી દમશાદન ગુણે છે તે સુ-

નિગેગી મતાન.

માતાનો સાચો આનંદ અને ખાનાપીના તથા દુરાની છુત્ત ને સ્વતંત્રતાનો
સાચો દહાવો નથી ? દિ મત હ શીલીનો રા પુ દપાન તથા પી પી અથ જુદુ

મચ્છર, માકડ, તથા ચાચડના જીલમ અસહ્ય હાય

તે

અમારું એન્ડી મોરડીટા ઓર્ડલિ વાપરી તેના ત્રામથી મુન્ત થાઓ
ફક્ત થોડા દીવા નરે ન ન ઉપર મોળી ચૂરદેવાથી ઉપદ્રવી જન્નુઓ પામે
દુકી ગાકતા મધી, મેલેરીઆ તેમ જ ખીજા જાહેરી તાનથી અચાનો ચોક્કસ
અને ખાનરી પૂર્વે નાના છે દિ મત હ શીલીનો રા પુ પોરટેજ જુદુ.

એજન્ડસ,

ધી કૃષ્ણા ઈન્ડોસ્ટ્રી કાં,

Feb 19 રીનીરો, અમદાવાદ

મગવાનુ દમપુ

ધી ન્યુ મેડિકલ હોલ,

કમર્શિયલ મિડીંગ, લાહોર

સ્વ. ગોવર્ધનરામ માધવરામ ત્રિપાઠીકૃત

નવી આવૃત્તિ તૈયાર છે

સરસ્વતીચંદ્ર

ભાગ ૪ થો.

સરસ્વતીનું મનોરાજ્ય અને પૂર્ણાહુતિ.

[૧૯૨૦.]

મૂલ્ય રૂપીઆ સ્હાડા પાંચ.

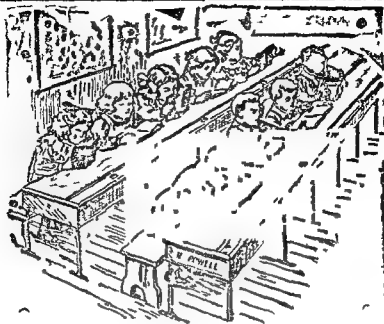
સરસ્વતીચંદ્ર	ભાગ ૧ લો (સાતમી આવૃત્તિ) ૩ ૨૫	} આરે ભાગની કિંમત
સ્હાડાઅગીઆર
રૂપીઆ
"	ભાગ ૨ લો (પાંચમી આવૃત્તિ) ૩ ૧૫	
"	ભાગ ૩ લો (ચોથી આવૃત્તિ) ૩ ૨	
"	ભાગ ૪ લો (ચોથી આવૃત્તિ) ૩ ૫૫	

નંબરના ક્રમાંક ૧. એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ સંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ

૨. રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી,

ભોગરજી બીલીંગસ, ગીરગામ, મુંબાઈ નં ૪.

૩ અને સર્વે પ્રમિદ્ધ જુઝમેલરો

તમારું બાલક નિશાળમાં કેમ ચાલે છે ?

આ પ્રશ્ન આજકાલ અત્યંત વિવાદનો ધર્મ પામે છે અને એથી જલ્દી છે કે પોતાની સતતિનાં માનસિક વિકાસ માટે મામાપ કે ના પા આપી રહે છે પણ તેસાથે પ્રેમની શારીરિક અપૂર્ણતા જે કેટલી જરૂરી છે એ કેટલા પેલા મામાપ વિચારે છે ? તનદુસ્ત અને સુસ્ત મુસ્ત અવસ્થા એ છ મીના બહુ જરૂરી તત્ત્વો છે અને છનનના મોજનોખ કરતા જે એ વધારે અગત્યના છે એ કહેવાની શી જરૂર પડી છે ? માટે જ શરીરના અવયવો ખૂબ રહી પુરવઠાઓના બને એવું જોઈ શકાય તે વાત દેશના દરેક બાળક સ્વચ્છતા જોડે

તમારું બાળક કોઈ પણ જાતની શારીરિક ખોડખાપલરાગુ હોય તો તમારા ડાકટરને મળીને એની એ નિર્માણ વધે નહિ તે માટે તરત અમારે લાં જરૂરી ઉપાયો લેવા માટે લેના આપને

અમારે લા દરેકજ આરાધન લેના કેટલા ગંધા સખ્યાનધ માણુમે આવે છે તે જોતુ હોય તો એક વખત અમારી ઓફિસમાં પધારશો તો હેનામાં હેની યોષ પ્રમાણે તૈયાર કરામાં આવેલાં ફિઝીયોના અને શારીરિકના સાધનોથી મનુષ્યોની મેડા અમે કેટલી કરીએ છીએ તેના તમને પુરેપુરો ખ્યાલ આવે એની જાતની બી વ્યવસ્થા તમને સતી આપે એ મીતે જાનારીશુ

જોડખાણુ ણા દરેક જાતને તેને નાનડ અને જરૂરી પુરેપુરી સનાદ આપવા માટે એના ખાત્ર અનુભવી અને ચારાકે ડાક્ટર હમેશા હાજર રહે છે એન્ડ્રુ-બી પાળીને શરી ના અદના મુખ રાગો અને તેનાં મુખ તરત પાડખી સમય છે વધારે ઊંચ માટે મગો કે લખો

મુખગીન્ટેન્ડ, ધી એન્ડ્રુ ઓપ્થો થેટીક એન્ડ નેરીટા-ઇલેમ્પીક ઈન્ડીયુગન, (એ. પોનેન ઈ. પની) લેમિગન ડેડ, મુખાડ.

અનુલેખક વાક્ય સત્ય પ્રિયદિત ચ યત્ ।

સ્વાર્ધ્યાયામ્યસન ચૈવ વાહન્ય તપ ઉચ્યતે ॥ જ ની ૧૭-૧૫૬

[પુસ્તક રૂપ મુ.]

નવેમ્બર, ઈ. સ. ૧૯૨૦.

[અક-૧૧ મા.

તત્ત્વી—રા. અંબાલાલ બુલાખીગમ બાની, ખી, એ.

રા. ચન્દ્રશક્ત નર્મદાશકર પડ્યા, ખી. એ., એનએલ. ખી.

પ્રકાશક—રા. રમણીયગમ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી.

વિષય.

વિષયાલુકભણિકા.

૫૪

૧. ગાધીજીને ચન્દ્રે ગવ્ય

રા. ચન્દ્રશક્ત નર્મદાશકર પડ્યા, ખી એ, એનએલ. ખી

૫૫૭

૨. કાઉન્ટ ટોલ્સ્ટોયના શિક્ષણવિષયક વિચાર

રા. જયન્ત

૫૫૮

૩. હુગોવોત્ત પુનરુત્થાનન

રા. મણુનાન રણુજીનાન મજમુદાર

૫૬૫

૪. આધ્યાત્મન કાવ્ય

રા. વિવિસ્ત

૫૭૨

૫. દગતી આર્યિક ઉન્નતિ

રા. માવજી દામજી ગાદ

૫૭૩

૬. બ્રહ્મદેશ

રા. પદ્મનાભ હુગિત નાગી

૫૭૮

૭. ગામઠી નિગાળમા વળી એક ડાકીયુ હાસ્યમનઃ

રા. હરિલાલ પ્રભુનાન છાયા, ખી એ, એનએલ. ખી

૫૮૧

૮. નાવદી નાટક

રા. અતિપતિરામ ઉચ્ચમરામ પડ્યા, ખી-એ

૫૮૪

૯. નમીબની કહાણીઓ

રા. ચન્દ્રશક્ત હરેન્દ્રનાથ દિવાનજી.

૫૮૫

૧૦. ઉપા-દેનગન્યપ્રતિષ્ઠા વાતુ-ઐતિહાસિક વાર્તા

રા. શેઠ પુરુષોત્તમ ત્રિશામ માવજી

૫૮૨

૧૧. નામ કાવ્ય

રા. કેસવ હુ એક

૬૧૮

વાર્ષિક લનાજમ રૂપીઆ ૭,

હિન્દુસ્તાન બહાર રહેલીગ ચૈવ રૂ. મહાકાસાત છુટક આકતી દિમત હમ આના
આ લવાજમ શર્યાનમા જ લેવામા આવે છે

સમાલોચક

પુસ્તાક રપ મુ,]

નવેમ્બર, ઈ. સ ૧૯૭૦

[૨૬૩ ૧૨]

ગાંધીજીને ચરણે*.

લેખક - ગ્રા. ચન્દ્રશેખર નર્મદાજીજીર પડયા, બી એ એનએન બી

ચરણે ગાંધીજીને તિર ઝૂંબીએ
તિર ઝૂંબીએ-દિન ઝૂંબીએ
-ચરણે

સરકારે કાગા કામદા કીધા
સોફ્ટપુકારો લક્ષ ન લીધા,
પીના મળની કયા જઈ કહીએ ?
-ચરણે

મિલિસેનોકમા મદા જ રાખી,
લડ દ બીચારે બની ગયુ ખાખી,
મૂળા માગે કયા મુધી સહીએ ?
-ચરણે

મિનવાદી માકયા ઉજામે ચાકયા,
કેતા ઉપામે કામ ન લાગ્યા,
સલામદનુ તપ આદરીએ
-ચરણે

બાપી રી ચારે બાલુ નિરાશા,
અનાય દિનની એક જ આશા
ગાંધી મહાત્માનું રાજ્ય જ લાઇએ
-ચરણે

આશા, તા ૧૬-૪-૧૯૬૯

* આ ન્દાનક ૧ દિનને કાઈક જાણુના જેવા કવિહાસ છે કે સ ૧૯૧૯ ના એપ્રિલમા રાત્રી
મહા સમારજ સમયે, ચેમ્પલી મનોભાગ આરોપનાર આ ગીત ક્યાલુ હવ મને ગાંધીજી ઉપર મોક-
લાયુ હવ તદમને એમની કાક્ષિમિત્તુ સુત્રવાદને અને વિનીતવાને ગોમે એવા સત્યાગ્રહ મદારા આ વાન
સા મોકલિત ૧ મે ક્યો મને તે પ્રગ ન કરવા મદને લાગુ-લેમની મીટી રીતે મનાઈ ફક્ત લાગે
એ મનાઈ ફક્તનો સરિનય જા કરવા મદને મદા. આ કરન દને મનિવાય આજા કરે છે અન પસ્તિ-
આત મનાગાની મના મેમની મુલાકાત મુલુ પુ ૧ પામ મનમદિન નાનુરની કામરે બનાયુ છે કે
ગાંધીજી તરફની સેવવાન ની મયમ છે મેટુ જ નહિ પામ એનેકાગી વધી છે

(મુબાઇ, તા ૩૧ ૧૦૩૧)

મગો નેમોદન ૩ ૨-૦-૦ એ ૧, મિમ તિપાકીએન્ડ કપની, મુબાઇ

કર્ડિટ ટેલ્સ્ટોયના શિક્ષણવિષયક વિચાર.

લેખક—રા જયન્ત.

શિક્ષણ તે જ કે જે સંજિમા જે બે—અસમાનતા હદિએ પડે છે, તેને તોડી પારી સમાનતા ઉત્પન્ન કરી શકે છે અબેદ બનવાની ઇચ્છા માનવજાતિમા કુદરતી રીતે રહેલી છે એ ઇચ્છાને અનુસરીને મનુષ્ય માનસિક કાર્ય કરે છે એ માનસિક કાર્ય અતિમ સાધ્ય જ્ઞાન સંપાદન છે, માટે પ્રત્યેક શિક્ષકે એ તત્ત્વ લક્ષમા રાખી પોતાના શિક્ષણની દિશા નક્કી કરવી જોઈએ ગણિતના શિક્ષકે ગણિત એવી રીતે શિખવવું જોઈએ કે, જેથી ગણિતના મૂળ ભૂત તત્ત્વોની ગોચરૂપી બાળકો સહેનાઈથી કરી શકે પરકીય ભાષા, પદાર્થ વિજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન એ સર્વ વિષયને એ જ નિયમ લાગુ પડે છે શિક્ષકનું એટલું જ કાર્ય છે કે, બાળકોને પોતાની મેળે વિચાર કરનાના માર્ગ પાડી તેમની નિયારશક્તિ અગ્રત કરવી અપકવ વાતોનો બોલે બાળકોના મનપર નાખવો એ તેમનું કામ નથી શિષ્યને પોતાના જેવો બનાવવાનું અભિમાન દરેક શિક્ષકમા હોતું જોઈએ જે પદ્ધતિથી એ કાર્ય જતદી અને સાફ અને તે પદ્ધતિ જ સાફ છે, અને તે ॥ વિગ્દની સર્વ સાબ્ય છે, એ કહેવાની જગર તથી સાહિસને પણ એ જ નિયમ લાગુ છે જે અથકાર પોતા ॥ ચિત્તના સર્વ નિયાર વાચકના હૃદયમા તુરારથી ઉતારે છે, તે જ અથકાર ઉત્તમ છે

મનુષ્ય માનની ઇચ્છા જ્ઞાનમા સર્વ સરખા અને તેડી હોય છે પોતાનાથી બીજાને કોઈ અધિક શાલો ધામ એ તેને સ્વભાવિક રીતે જ પસંદ હોતું નથી, તેથી હમેશ માન સંપાદન કરી અન્ય વ્યક્તિઓનો બરાબરી કરવા માટે તે અરખનિત પ્રયત્નશીલ રહે છે. માનવ સ્વભાવનું આ રહસ્ય સમજી શિક્ષકે પોતાની શિક્ષણપદ્ધતિ નક્કી કરવી જોઈએ તેણે લક્ષમા રાખવું જોઈએ કે જ્ઞાનમા સમાનતા લાવવા માટે પોતાના જ્ઞાનને વીસરી જઇને શિષ્યસમાન થવાનો પ્રયત્ન ન કરતા શિષ્યને પોતાના જેવો બનાવવાનો છે સામ્રત નિશ્ચયપદ્ધતિમા એ નરનનું નામનિશ્ચાન પણ ન રહેતા તદ્દન લિંગ પાયાપર તેને ઊભી કરવામા આવી છે

સામ્રતના તત્ત્વોનો નિયાર કરીએ તોએ તો જણાઈ આવે છે કે, મારમાથી બચવાને માટે, પનામ મેળવવાને માટે, અન્ય જનો સાથે હત્તિકાઈમા ઉતરીને ઉચ્ચ સ્થાન મેળવના માટે અને જગતમા અન્ય કરતા પોતાનો અસ્તિત્વ સારી રીતે આને તે માટે જ બાળક રીતે છે.

કોઈ પણ માતાપિતા પોતાના બાળકને તેના કુદરતી મુલોનો વિકાસ ધાય એ હંતુથી શાળામા મોડનતા નથી વર્તમાન સમયની શાળા એ લિંગ લિંગ આકાર અને પથના માનવ બનાવના એક જગતના બીચામા નાખી સરખા લાગ પહોળા પૂતળા બનાવવાનું યત્ન છે અને પોતાના બાળકે પણ પોતાની નિશ્ચયતા વીસરી જઇને સામાન્ય જનોના માર્ગે પડે તેટલી જ માતાપિતાની ઇચ્છા હોય છે એવી રીતે સર્વ માણસને એક જ સચામા નાખના માટે આપવામા આવતું શિક્ષણ નિરચક, અચોક્ષ અને અગમ્ય છે

શાળાઓમાં લેવાતી પરિક્ષામાં શિષ્યોની મગરૂરી જણાઈ આવે છે—અને શિષ્યોમાં ઈશ્વરિ ઉત્પન્ન થાય છે આવી સ્થિતિમાં જાળકમાં જ્ઞાનના નસા સત્વરે પિંડાસ કેવી રીતે પામે એ વિચાર કરવા જેવો પ્રશ્ન છે રસભાનિક રીતે જ પ્રત્યેક જાળક અને મનુષ્યમાં આલશક્તિ હોય છે એ આલશક્તિ જન્યુત હોય છે ત્યારે જ જ્ઞાન મેળવી શકાય છે અને જાળક રમતગમતમાં તથા આનંદમાં દોન છે ત્યારે જ તેની આલશક્તિ જન્યુત હોય છે માટે જાળકોની રમતગમત, તેમની આનંદવૃત્તિ—એવા પ્રસંગે તેમણે કરેલી બૂન્યા કે કાર્યને પદ્ધતિના નામ નીચે તોડી પાડના એ અત્યંત ભયંકર અક્ષમ્ય જૂન છે

વિદ્યાર્થીઓના મનની સ્થિતિ ઉત્તમ પ્રકારની હોવી જોઈએ સિદ્ધાંતના ફળદ્રૂપપણાનું એ પહેલું બીજ છે તેનું ચિત્ત સ્વાયત્ત બિન્ન અથવા ઉદાસ હોય તો તે કાર્યપણું જ્ઞાન મહત્ત્વ કરી શકે નહિ તેનું મન તદ્દન મુલ સ્થિતમાં હોય તો જ તમારા શિક્ષણનું ઉત્તમ, ફળ આપશે જાળકની શિષ્યાની સ્થિતિ ન હોય, અથવા એવા વિપરિતરૂં તેની પ્રવૃત્તિ ન હોય તો તેના પર શિષ્યોનો ભાર નાખવો એ કેવળ જૂનમ છે

એક જ જાળકનું આપણે બિન્ન બિન્ન ગ્રંથો અને જુદા જુદા સમયે વિરીક્ષણ કરી શકી શકીએ એક જ જાળક પર દોન છે ત્યારે અને શાળામાં હોય છે ત્યારે કેવો જણાય છે ? એ દોન છે ત્યારે ખુદના દીનથી ને ગિરિધ નતના પ્રશ્નો પૂછે છે, તેની જીજ્ઞાસા પુરી રીતે જન્યુત થઈ દોન છે, મનનું વિચારોને તે મુક્તપણે નહાર કાઢી શકે છે તેના વનપર આત્મ હાસ્ય વિનમે છે તેના મુદ્રામાં તેજ ચમકે છે, પ્રત્યેક જાળકની માહિતી પોતાને મળી જોઈએ એમ તે સ્પષ્ટ જણાવે છે અને એ માહિતી મેળવનામાં જ પોતાનું સર્વ મુખ્ય સમાચેલું હોવાનું તે પોતાના વર્તનથી નતાવે છે

હવે એ જ જાળક શાળામાં કેવો જણાય છે તે જુઓ ! ત્યાં જોતા જ તમારા મનમાં આવશે કે, એ મોઢ ઘાકેયો પાકેયો આળી છે, તેના વનપર બનના નિવાસ છે, પોતાના દોડરી તે અન્યના સન્દ, વિચાર વગેરેનો જેમતેમ બકમગટ કરે છે, એ બકમગટનું કાર્ય પુર થાય છે કે ‘હૂંચો હવે’ એમ જ તેને બાગવું હોય એમ તેના વનપરથી જણાઈ આવે છે ચોતે શુ મગન છે તે તરફ તેનું લલ હાવું નથી પણ જો બકમગટમાં નહિ આવે તો માર પડમે એટલા ભુવથી જ તે મગન છે, મોકળમાયની સોંમીને સ્પર્શ કરતાં જ તે જેમ મોનાની પીંપરના મુદ્દમાં કુકુચિન થયા લાગે છે અને ભયથી પોતાનો બચાવ કરે છે તેની જ રીતે તેના વનપર હરદમેસ સકુચિત થવાની છાજ ઉપમી રહી હોય એમ દેખાય છે એક જ જાળકના આ એ ચિત્ર જોવા પછી તેમની કષ્ટ સ્થિતિ શિક્ષણ માટે ઉપયોગી છે અને કયા જાળકનો વિકાસ અધિક વેગથી થશે, તેના વિચાર કરવાની જરૂર જ રહેતી નથી

જે જાળકો એવી સ્થિતિની શાળાનો અનુભવ ધનુ વર્ષ સુધી મેળવે છે તે જાળકો પર તેની અસર તેમની ઉત્તર વયમાં પણ સ્પષ્ટ જણાય છે એવા જાળકોની કલ્પનાશક્તિ પશુ નષ્ટ થયેલી હોય છે અને તેમનામાં સ્વતંત્ર ઈશન થતું નથી તેમની વિચારશક્તિ નષ્ટ

ધર્મની હોય છે તેથી પોતાની જાતે કોઈ પણ જાનનો વિચાર અથવા 'કલ્પના કર્યા સિવાય તે આખી જીવિ જીવિ પરમીય વિચારોનો અભિગ્રહ કર્યા કરે છે એ શિક્ષણપદ્ધતિ બાળકનો માનસિક નિકાસ અટકી જાય છે ત્યારે ઘણીવાર એક જ અમરકારિક દેખાવ નજરે પડે છે તે એ કે, "મૂર્ખ નિષ્ઠાથી પડેના નજરે એસતો જણાય છે ત્યારે હુશિયાર માણસ સંસ્કૃતિ હોય તરીકે રહે છે" આ કથનનું મુખ્ય તાત્પર્ય એ છે કે, જે વર્ષા માણસના મનપર કોઈપણ પ્રકારનું બાળ દેખાણ હોતુ નથી-તેનું મન તદ્દન ખુલ્લું હોય છે, તે જ વખતે તેની આહુકશક્તિ પૂર્ણ ખીરેથી હોય છે જ્ઞાન સંપાદન કેમ કરવું તે તે જ વખતે તેને અમરકાર છે માટે શિક્ષણપદ્ધતિ તદ્દન નિર્ગિન અથવા નકમી કરેલી હોય તો તે ઉપયોગી નથી. તે પદ્ધતિ દ્વેષ પ્રયોગાવસ્થામાં હોવી જોઈએ અનુભવ થતો જાય તેમ તેમ તે બદલાતી જતી જતી જોઈએ અને તેના મૂળ પાયામાં મુનનૃતિ હોવી જોઈએ બાળકો 'પોતાની આત્માને સંપૂર્ણ અમન કરે અથવા તે કોઈ જાતનો કોનાહન ન કરે તે માટે કડક નિયમ આચારમાં મુકનાથી શામાનુદ બાળકોના જીવનું એક ગ્ધાન થઈ પડે અને તેમની ભુદિ મદતવા પથે વળે છે

જર્મનિની પ્રાથમિક શાળામાંથી અભ્યાસ કરી બહાર નીકળેના વિદ્યાર્થીઓમાં એકે એકને જણાવે શાળાથી એટલા કટાણેના હોય છે કે, તેનું નામ કાર્તાજી તેમનું રક્ત ઉઠી આવે છે એમ યનાનું કારણ શાળાનો કડવો અનુભવ એ જ છે માગ આ કથનની પ્રતિષ્ઠિ પછાત વચના જણેના લેડા કયા પ્રકારના પુરતકા વાગે છે તે જોવાથી થઈ શકશે કેવળ દેશીયામાં જ નહિ પણ સર્વ યુરોપમાં વર્તમાન સમયે જે શિક્ષણપદ્ધતિ પ્રચારમાં છે તેનું સ્વસ્થ નિર્ગિદ્ધ જોમરો કહું હશે, તેમના લક્ષમાં એ મુદ્દો આવ્યા સિવાય નહિ રહ્યા હોય કે, સામાન્ય મનુષ્યોમાં જે જ્ઞાન દષ્ટિએ પડે છે, તે તેમની શાળાના શિષ્યજીવન જ ન હોઈ તે તેમજી જીવિ જ રીતે પ્રાપ્ત કરેલું હોય છે અને તેઓ શાળામાં જે મૂળ ભૂતતત્વો લીખેલા હોય છે તે તેમના બ્યવહારમાં કોઈ પણ સ્થળે જણાતા નથી

સાપ્રતની શાળાઓની રચના જોઈતુ તો જણાઈ આવશે કે તે બાળકની સગવડ લક્ષમાં રાખી કરેલી હોતી નથી પણ શિક્ષકની અનુજાતા માટે કરેલી છે બાળકોને એના બહુ જોઈએ છે, તેમને નિશ્ચિત એસી રહેવાનું પસંદ હોતું નથી અને તેમની જર્મનૃતિ પ્રત્યેક પળે ઉપસી આવવા માટે આતુર હોય છે નારતવિક રીતે તેમની એ પ્રતિ શિક્ષણ જીવન મનવામાં અનુકૂળ હોય છે, એટલું જ નહિ પણ તેની અત્યંત આસ્થા હોય છે પરંતુ બાળકોનું એ વર્તન શિક્ષકોને પ્રતિકૂળ હોય છે તેથી તેમની સગવડ માટે, વર્તમાન સમયની શાળાએ તુરગતે રચાઈ રચપાઈ છે શિક્ષક પ્રશ્ન કરે, બાળકો તેમની અંતર ઉત્તર આપ્યા મન અને હાથ પગ નેડી લાકડાનાં પુતળાની માદક એસી રહે, એ વર્તમાન શાળાનું વર્ણ છે. હાલની પદ્ધતિમાં બાળકો માટે શિક્ષકો નથી, પણ શિક્ષકો માટે બાળકો ઉત્પન્ન થયેલા છે. કોઈ પણ પદ્ધતિની આપણે માહિતી મેળવી શકાય તો તે પદ્ધતિનો અભ્યાસ કર્યા સિવાય મારી વીસ વાનાં જિલ (સચિત વાનાં મગહ) ૧૯૦૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

સે ગળી શકતી નથી. શિક્ષણ પદ્ધતિનો વિચાર કરતે પ હોવા છતાં તેનું મુખ્ય અંગ બાળક છે. માટે બાળકની માનસિક સ્થિતિનો અભ્યાસ કરવાની ખાસ આવશ્યકતા છે પરંતુ હાલના મિથ્યાભિમાની શિક્ષકો તેનું જ્ઞાન પણ હોતું નથી. પોતાને અને તેવાં માં તે બાળકને શિક્ષણ આપે છે અને શિક્ષણનો ઉપયોગ થતો નહિ હોવાનું જણાઈ આવે છે. છતાં પોતાના માર્ગમાં ફેરફાર ન કરતા બાળકોનો સ્વભાવ બદલવાનો તે પ્રયત્ન કરે છે. તેમજ એ પ્રયોગ વૈજ્ઞાનિક વર્ષ ચા પાંચ વરે છે અને શાળાગૃહ સ્વભાવમાં પરિવર્તન કરવાની પ્રયોગશાળા અને છે ભોઈ શાળા-નસીમહવાળી શાળા સમીપ પણ માર્ગદર્શિ નિચાર નિર્ણય અનુકૂળ નથી. બાળકોને સ્વગૃહે મુખ-આનંદ જણાવે તેનું કાળ એ છે કે ત્યાં માતાની કાળજી અને સર્વ પ્રદેશના પ્રેમની તેમનાપર દૃષ્ટિ જણાય છે સારું અન, સ્વ-કાળજી અને સુચોગ વ્યવસ્થા એકદર હુકમ અને વિગેરન માનની, હાતાને જીવે બાળકને પ્રાપ્ત થાય છે સામાન્ય રીતે એવું કાંઈ પણ જગ્યાએ બનતું નથી કે માતા પોતાના બાળક સમક્ષી દુર્લભ કરતી હોય અથવા તેના આનંદપાન માટે ચિંતા ન કરતી હોય જેટલી કાળજી અને ટાપીય વધારે હોય છે તેટલું જ બાળકને અધિક મુખ હોય છે તેથી વિરુદ્ધ ચિંતિ હોય છે ત્યાં તેટલું જ ઓછું મુખ હોય છે. પાંચને લાગશે કે એ વાત વિગેર લક્ષ્યમાં લેવા જેવી નથી પણ એ નકારાકીય ધનિદાસ કરતા, અચ્છાભાવાના નાન કરતા, શિક્ષણની દૃષ્ટિએ એ ઝીણી નહીંની દેખાતી વાતો અધિક મહત્વની છે વસ્તીગૃહયુક્ત શાળામાં એ ઝીણી વાતોપર કેટલું ધ્યાન આપવામાં આવે છે તે સુદૃઢ અવગણનામાં સમ-જન્ય તેમ છે ત્યાં રહેતા ગોકર ચાકરો નસી આપેલા ધોગ્યે ચાને છે તેમાં કંઈપણ સારો નસો ફેરફાર કરવાનો તેમને કદી નિચાર જ થતો નથી આથી તે સ્વ-કાળજી રાખે તેટલી ખરી અને જે અન પીરસતું હોય તે પીરસ, એમ જ બાળક નજરે પડે છે નહીં કરેલી યાદી પ્રમાણે પદાર્થ તૈયાર કર્યા એટલે તેમનું કાર્ય પૂરું થયું પડી તે પાંચ કાચા છે કે પાકા તે વિષે કાંઈ કંઈ પ્રવૃત્તિ નથી.

નિચાર કરતા હાલની શિક્ષણપદ્ધતિ એક જ હુકમ તત્વપર ચાલતી જણાય છે હજારો બાળકોનો જીવન પથ ઉત્પન્ન કરવાનો હક્ક એક મનુષ્ય અથવા એક મનુષ્ય મણીને મોપેને હોય છે, એ દૃષ્ટિએ સર્વ શાળા, વસ્તીગૃહ અથવા વિશ્વવિદ્યાલય સરખા જ છે. બાળકોનો જન્મ થતાં જ તેના શિક્ષણનો આરંભ થાય છે તે તે જે પ્રત્યક્ષ વ્યવહાર લુપ્ત છે, તેમાં પણ તેનું શિક્ષણ કાર્ય ચાલતું જ હોય છે હાલની શાળાઓ એના પ્રત્યક્ષ શિક્ષણમાથી બાળકના જીવનના રેખા પાડે છે કાલે બાદ કરી તેને એક સ્થાને પુરી રાખવાનું કામ કરે છે. માનવ જીવનનો એ કાળ અતિ મહત્વનો છે, પણ વર્તમાન શિક્ષણપદ્ધતિ એટલાથી પણ તમ થયેલી જણાતી નથી ત્રણ ત્રણ વર્ષના બાળકો માટે પણ શાળાઓ સ્થાપવાની તૈયારી થતી જણાય છે હવે ઉજ્જતા બાળકને એજીનની મદદથી દૂધ પાઈને તે સાથે જ શિક્ષણ આપવાની એક જ શાળા ન નીકળે તો મોટું ભાગ્ય જ કહેવું જોઈએ હાલની શાળાઓમાં કઈ ખામી સુધામિરીનો ગળ (સચિત્ર વર્ગ) ૨૨-૨૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

છે, એમ લોકને લાગવા માગ્યું છે, પણ મારી તો ખાતરી થઈ છે કે હાનની સાળાઓ ખરેખર
 ઝેરી છે તું સમજી રહતો નથી કે, કોઈપણ એક વ્યક્તિને અથવા વ્યક્તિના સમૂહને પોતાની
 ઇચ્છામા આવે તે વિષયનો બોલો અન્યપર નાખવાનો અવિકાર દેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે.
 એકાદ બાળકને એકાદ વિષય પસંદ પડે તો ન હોય અથવા તેને કમે તેવો ન હોય તો જગર
 જરતીથી તે તેના મસ્તકમા ભરવાનો વિશ્વકને સો અધિકાર છે? અંમે તો અમુક જ પ્રકારે
 નીખરીશું અથવા અમુક પદ્ધતિથી નહિ નીખરીએ એવું કહેવાને સામ્રાત સમયની સાળાઓને
 ની સત્તા છે? મને ગમતું નથી કે, બાળકની ખુદી દોષ કે ન હોય તો પણ ગમે તે વિષ-
 યનું જાન મેળવવાની ફરજ પાડવાની મતા એમને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થઈ અને તેકો પણ આપ-
 વાની માફક કેમ કહ્યું હશે? એ એવો અધિકાર પ્રાપ્ત થવા જેવું કંઈ ઉત્તમ કોનીયુ માન
 એમને પ્રાપ્ત થયેલું છે? એ સ્થિતિ પ્રાપ્તિન સમયમા એક વખત મોઝે તેની હતી બાળજન
 ઇશ્વર પ્રણિત છે, ઝેરી માન્યતા જે સમયે હતી, તે સમયે તેનો અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ
 એમ કહેનાર લોકો ઉત્પન્ન થાય તેમા નવાજ જેવું નથી, પણ જે સમયે તેવા હાલિવા
 તત્વપર કોઈના પણ વિશ્વાસ બેસતો નથી અને જે સમયે એવું જ પ્રમાણે, આનવાનુ સામર્થ્ય
 પ્રાપ્ત થયેલું છે, તેવા સામ્રાતના નવા મનુષ્યમાં એ પૂર્વની હાનની શિક્ષણપદ્ધતિ જાતી કેમ
 રહી છે તે જ મને નવાઈ જેવું લાગે છે મનુષ્યને આ મા છે અને ગાયને નથી, એ વાક્યનું
 નિર્દેશ એક વર્ગમા આનવ હોય છે, તે જ વખતે પામેના વચમા કવિતેદિપિ પ્રાણીની રચના
 એક જ તરનપર થઈ છે એવો રોય થતો હોય છે હાનના એક પણ શિક્ષકને અમુક એક
 વાત નિરાકર સસ દોરાની જાદા નથી હોતી, કારણ કે તે પ્રલક્ષ જોઈ રાકે છે કે, નીન
 મોઝથી જુના સિદ્ધાંત ઉધા પડી જાય છે આની નિયતિમા પણ તે પોતાનો હાનની રસ્તો
 જાતો નથી, જે તે દહે છે કે આગળ પચ્ચ ભરવુ એ સાર છે અને પાછળ હાનુ એ ખરાબ
 છે, પણ સરકૂન વિદ્યુતિના મગ તરન ચા છે તેનો વિચાર પ્રાપ્ત જ કરવું નથી (પૃથ્વર કહે
 છે કે બાળજનો અભ્યાસ કરવો હોય તો ધર્માધિકારીઓની સરિક આરતિઓ બાળુએ મુઝી
 મૂળ ગ્રથ વાચવો બેઠન કહે છે કે સહિતો અભ્યાસ કરવો હોય તો ખુદ વહિનો પરિચય
 કરીને જ અભ્યાસ કરવો રહે. કહે છે કે જનનસાનના અભ્યાસમા પૂર્વજીવન નિષ્ક-
 યોગી છે નીન પતિ જુના સિદ્ધાંતને નામરોષ કરી નાખે છે તેથી પૂર્વનો સશાસ્ત્ર વાંચ
 આજે અશાસ્ત્ર કરે છે આની સ્થિતિમા શિક્ષણપદ્ધતિ પૂર્વની મુદ્દે જ ચાલ્યા કરે એ
 શ યોગ્ય છે કે?

માતા પિતાની મુખાંધ, બાળકોને બેનીના કામમા નાખવાની ઉતાર્વગ અને ગામડાનાં
 અસ્થિર જીવનક્રમથી શિક્ષણમા વ્યસય આવે છે, એવો આલેખ હમેસ સાલગવામા આવે
 છે, પરંતુ હવે આપણા લોકમાં આવવું જોઈએ છે કે, અહમન્ય પરિતોએ નિયત કરેલી
 શિક્ષણ પદ્ધતિમા, ઉપરોક્ત કારણોથી હરકત આતી હને ખરી, પણ ઉપર કહેની પરિસ્થિતિ
 ખરા વિશ્વકને પ્રતિકૂળ નથી પરંતુ અનુકૂળ છે ધરમા કે રસ્તામા બાળકો ફરતા હોય છે -

ત્યારે તેમના મનમાં જે અનેક પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે, તેના ઉત્તર આપી તેમને તેની સમજ આપવી એ જ શાળાનું પ્રથમ કાર્ય છે. વરના સામાન્ય જીવનક્રમમાં ઉદ્ભવના પ્રશ્નના ઉત્તર શાળા ન આપી શકે તો તેના અસ્તિત્વની શી આવશ્યકતા છે? માનવજાતનસમધી બાળકના મનમાં નવ નવા પ્રશ્ન ઉત્પન્ન ફરી તેમની તે વિષેની કુતૂહલશુદ્ધિ જાગૃત કરી એ શાળાનું કર્તવ્ય છે એ કન્યાતે કરતી નથી એટલું જ નહિ પણ બાળકને આપોઆપ સચના પ્રશ્નના ઉત્તર પણ આપતી નથી શાળામાં બાળકો ઘેર જ ઉઘાડે નહિ તે માટે હાનની શાળાઓ નિયમ કરે છે બાળકને હાથવાર બહાર જવાની જરૂર હોય તો તે સીધાશોએ મુખ ન બંધાવતા એક આગળી આગળ કરેલી એ એક નિયમનો નમુનો છે બાળક પ્રશ્ન પૂછે છે કે રાત્રિનો ભય થાય છે અને માત્ર સાહેબને ગુઓ ચડે છે

આ બાળકમાં શું ચીખવવું અને કેવી રીતે ચીખવવું એ મેં મુદ્દા જ અતિ મહત્વના છે. ગ્રામીન સમયે ધર્મ અને શિક્ષણને પાકી ત્રીજી બંધાવતી ટોવાથી તે સમયે એમ જ સમજવામાં આવતું કે, શિક્ષણ એટલે બાલકનો અભ્યાસ આ ધારણથી તે વખતે શું ચીખવવું અને કેવી રીતે ચીખવવું એ પ્રશ્નનો ઉદ્ભવ થતો જ સમજ ન હતો. ઇસનામી દેશમાં ધર્મ અને શિક્ષણની ત્રિયિ હજી પણ ઉકેલાઈ નથી ચીખવું, એટલે કુરાન 'વાચવું અને તે માટે અરંજી બાબતો અભ્યાસ કરવો' પૂરોપમા હવે ધર્મ અને શિક્ષણનો સમય ધીમે ધીમે છુટી જતા તેમાં પરસ્પર કાષ્ઠપણ પ્રકારનું મધન મહેલ નથી આવી સ્થિતિમાં શું ચીખવું અને કેવી રીતે ચીખવવું એ પ્રશ્ન આપણી આગેગ ખેડે થાય છે અને તેના ઉત્તર આપ્યા વિનાય આને તેમ નથી આજ મુધીમાં એ પ્રશ્નનો ઉત્તર મેં પણ પોંડિ કે જાનીએ આપ્યો નથી કેટલાક કહે છે કે, ઉચ્ચ પદ્ધતિની શાળામાં પ્રાચીન વિદ્યાનો અભ્યાસ કરાવવો ત્યારે બીજાઓ કહે છે કે, ત્યાં અસાચીન ભૌતિક શાસ્ત્રો નીખવનાં, ઔષધિક શિક્ષણની પણ એવી સ્થિતિ છે આવા મર્જેગામાં બાળકોના અથવા તેમનાં આનાપની જરૂરીયાતો પુરી પડે તેવું શિક્ષણ તેમને આપવું અને તે તેમની સરક્રમમાં એ આપવું એ જ કર્તવ્ય છે હવે નીખવવું કેવી રીતે, એ પ્રશ્નનો પણ વિચાર કરવાની જરૂર છે ગ્રહ અને શિષ્યનો સમય સતોષકારક નીચે તેની શિક્ષણપદ્ધતિ હિ છે એ વાતનો કે પિણુ માણસ અગ્રીકાર કરી ચક્રો નહિ ગ્રહ અને શિષ્યનો સમય લુનમી નહિ પણ પ્રેમી ટોવો જોઈએ સપ્રત કાગની શિક્ષણપદ્ધતિમાં રૂઝિશિષ્ય સમય કેવો હોય છે તેનું નજન નકળી કરવાનો એ જ અદ્ય કોટિ છે જે પદ્ધતિમાં બાળકપર લુનમ વિશેષ હોય છે તે પદ્ધતિ તેટલા જ પ્રમાણમાં, અયોગ્ય છે અને જેમાં લુનમનું પ્રમાણ ઓછું છે તે તેટલા પ્રમાણમાં યોગ્ય છે એ સિદ્ધાંત એટલો સ્પષ્ટ છે કે તેને સિદ્ધ કરવાની જરૂર નથી સચના જનજુવામાં જ છે કે શરીરની જિદ્દિ માટે અન, ઔષધ અને વ્યાયામની જરૂર છે પણ જે અન્ન ઔષધ અને વ્યાયામથી મનમાં તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થાય તે અ મ ઔષધ અને વ્યાયામ

શરીરની ક્ષતિ પોષક નથી પણ ધાતક છે શરીરની વાત મનને પણ લાગુ પડે છે મનને પ્રિય ન હોય તેવી પદ્ધતિ અથવા એવા વિષયનો બોલે નાખવાથી તેની ક્ષતિ થવાને સ્થાને તેનું મન માન અધિક નિકૃત બને છે બાળકને નીખવાના માટે જીવનની આવશ્યકતા હોય તો તેપરથી નિ સશય તમારી શિક્ષણપદ્ધતિ જીનભરેલી છે, એ જ અનુમાન તીવ્ર છે કાંઈપણ માણસ જોઈ શકે એકાદ શિક્ષકને એકાદ વિષયનું પુરૂ જ્ઞાન હોતા અથવા એકાદ વિષય તેને પ્રિય ન હોતા, તે નીખવાનો તેનાપર પ્રસંગ આવે છે તો તે દુરાશ્રયી બને ચીડીઓ બને છે એના શિક્ષકને જીનમીપદ્ધતિનો સીઠાર અવશ્ય થાય પડે છે જેમ તેમ કરી તે પોતાને સોપાયલું કાર્ય પાર પાડવાનું નાટક કરે છે આથી તેની પદ્ધતિની સ્વાભાવિકતા નષ્ટ થઈ ત્યાં કૃત્રિમતા ઉદ્ભવે છે અને તેની સાથે જીનમી પદ્ધતિ પણ આવે છે જીનટ રીતે એકાદ શિક્ષકને માટે તેની પસંદગીનો વિષય નીખવાની દ્રવ્ય હોય છે તો તેની બાપાપદ્ધતિ પણ કેરી સ્વાભાવિક સુદર વહે છે અને શિષ્ય તથા શિક્ષક કેરી તત્ત્વીનતા અનુભવે છે તેજી અનુભવ પણ મળીને હશે જ

કેટલાક પુટે છે કે, બાળકને શાળામાં સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ એ વાત સીધારીએ પણ તે કેટલે સુધી હોવી જોઈએ તેની હદ કેરી રીતે નિર્ણય કરી શકાય અર્થનો ઉત્તર એટલો છે કે, એ વાત શિક્ષકના પોતાના જ હાથની છે જે શિક્ષકને પોતાના વિષયનું પુરૂ જ્ઞાન હશે અને જેનામાં શાળા ચલાવવાની શક્તિ હશે તે તરત જ બાળકને પોતાના બનવાની દેગે લા કેટલી સ્વતંત્રતા આપવી એ પ્રશ્ન જ થશે નહિ સ્વતંત્રતા કાટલા-વજનથી તોળી આપી શકાય તેમ નથી શિક્ષકના પોતાના જ બનાવવાપણાપર તેનો આધાર છે એ શાળાઓની તુલના આપણે કરવાની હશે તો કઈશાળામાં બાળકને વિરોધ સ્વતંત્ર છે અને કઈમાં વિરોધ જીનમ છે તે જોઈ તેના તાગતમ્મ ભાવ આપણે કરાવી વધારી જે શાળામાં જીનમ અને કાયદા વધારે છે તે શાળા નિ સશય ખરાબ છે અને જ્યાં ધરની માફક બાળકો છુટથી પડી શકે છે તે જ શાળા ઉત્તમ ગણાઈ શકે છે

હંગેરીનું પુનરુજ્જીવન.

લેખક—રા મજુલાલ રણગઢસાહ મજમુદાર.

અસહકારની પ્રથમ અને સર્વપ્રથમ ક્રોધ માટે હંગેરીનો કાળો ઇતિહાસના પાનાઓમાં મોઝુદ ગંગે હમણા આયર્લેન્ડમાં સ્ત્રીકાતલની સીનફેન પદ્ધતિની પ્રેરણા અને નિકાસ આને જ આભારી છે, એમ આર્થર ગ્રીશીમ (હમણાના આયર્લેન્ડ રીપબ્લીકના ઉપપ્રમુખ) ના “The Resurrection of Hungary” નામના પુસ્તકમાં જણાવાયું છે.

હંગેરીની વિધનપાલ્યને સ્વમજવા આપણે ઇ સ ૧૭૧૮ ની સાત્થી શરૂઆત કરવી પડશે એ માનમાં ઑસ્ટ્રીયને અને હંગેરીયનોએ, છે ત્રા બસો વર્ષથી મુનમના ધણી થઈ પડેના દેશને સજ્જક હાથ ખરસારી હતી આ જ અરસામાં ઑસ્ટ્રીયા અને હંગેરીના રાષ્ટ્રો સમાન અને સ્વતંત્ર પ્રજાઓ તરીકે એક સમ્રાટ નીચે લેવાયા, પરંતુ કોઈ વીએના (ઑસ્ટ્રીયાની રાજધાની) મા હતી અને ત્યાં જઈ રહેના હંગેરીના ઉમરાવો પોતાપણ ખોઈ ખેડા ધીમે ધીમે ઑસ્ટ્રીયાના શહેનશાહોએ હંગેરીની અન્ય રાજીય ભાગના અને ભાગના દાખી દેવાને વધારે ને વધારે તિરસ્કાર દેવાયવા માંડ્યો.

ઑસ્ટ્રીયાના દલાલમાથી હંગેરીને છોડવા એક હુપો સંકેત ગયાઓ હતો પણ તે મુનો થઈ જવાથી હંગેરીના અપહીઓને દેહાન્ત દડ થયો અને પડનાક કે, થયા આમ થોડા વખત માટે હંગેરી ઑસ્ટ્રીયાના ખરા સપાળામાં આન્ય.

તો પપુ પડેનાક લોકોએ “ હંગેરી એક રાષ્ટ્ર ” છે એવી ભાવના જાગૃત ગાળી હતી અને તે ત્યાર ઑસ્ટ્રીયન શહેનશાહે હંગેરીમાથી સેન્યની ભગતી કરવાનો હુકમ કર્યો ત્યારે લોકોમાં ફગીથી સતેજ થઈ તહેબલે એની સત્તા તેમ જ હુકમને માન્ય રાખવા સાફ ના પાડી એકવા દોરીના રાજાને જ બ્યારે સના મારશલ રાજ્ય કરે ત્યારે અમારી રાજનિષ્ઠા ઉપર હુકમ છે ઑસ્ટ્રીયાના શહેનશાહ સાથે હંગેરીને કઈ લેના દેના નથી તેઓએ “કન્યુ—” દોરીની રીયેટ (રાજ્યસભા) ને બોલાવે, અને પછી સેન્યની ભરતી કરવી કે નહીં તેને નિમ્ન થયા છા.”

આ મુદ્દા ઉપર પાંચ વરસ જુધી લડત ચાલી આખર શહેનશાહ કેન્ઝને હીલેટને બોલાવવી પડી મના અધીવાર વધ પછી મળેલી આ પેટી જ સજા હતી.

આ સના મળના એક એવી વાત બની કે જેથી ઑસ્ટ્રીયા તેમ જ હંગેરીમાં ખળભળાટ ફેલાયો કાઉન્ટ નેએની—હંગેરીના શ્રીમન્ત ઉમરાવોમાના એકે—ઉભા થઈ હંગેરીયન ભાગમાં રાજાને મનોમન કબુલ વીધે તા લોકેના સસગને લીધે પોતાપણ ખોઈ ખેડેના બીજા ઉમરાવો—એ એને કપડા આપ્યો, અને એની આ અણમગજ જીવાનીના બેરને ગ્રીધે થઈ હતી (તે ૩૪ વર્ષનો હતો) એમ કહા યુ, પણ બીજા પ્રસંગે એણે કાવળી રીતે એનો એ ગુન્દો કમો, તે પ્રમગને આર્થર ગ્રીશીમ્સ બહુ સરસ રીતે ચીતરે છે —

“સમાજી મધ્યમાં જેનો મુશન ધરીશર રિયર ઉભો રહ્યો પછી એના મનાદકારના અમળી તરફ આંખ દરાવો હો” હુલાવ્યા—તો તદ્દમાથી ધીમે ધીમે દગેરીવન વાક્યો નિકળ્યા મહિષા જેમ જેમ વિરમય પામે તા અને ઉતરાવસા ઉમરાવો મત્રી લીલા હોય એમ બેસી રહ્યા તેમ તેમ એવો સ્વર ઉમે ચડ્યો અને એ વિગત તમા હિત્સાદના પૂર્યા આખી સમાજને તાજુતો તાજુતો તુચ્છકારાવથી દેશની બાપામાં દગેરીની કુખની રૂપા કહેવા મળ્યો, અને એના પુત્રચ્છવનની આગાદી આખી ન્હો જ્યારે એ બોલતો તા પડ્યો ત્યારે જુદો તો એમના એમ સાંભળી રહ્યા, જગત મુવાનોમાંના ધણકે હુલ્લ ઉગી આવવાથી, અને મરોહ વાક્યોથી સ્વાભિમાન જગવાથી, અને એકદમ વધી રીધા.”

લોકોમાં એનેનીને દેહો આપનારા ધણ જળ ખદાર આવ્યા, અને શારે ઉત્સાહ દેવાનો થયું ૧૬ ઉમરાવો તો ચમક્યા અને આજ્ઞા યથા મનેનીને તદ્દમના અમિત્રાવની દરકાર ન્હોતી એ શાન્તપણે એના પોષે ચાડ્યો

એક દિવસ પ્રાનિ-મત્રામાં એ મયો ને ત્યા રાષ્ટ્રીય બાપાની ખીરવધી માટે કથા સાધનો ઉપયોગમાં લેવા અને કેવી રીતે તે દેગુગ વારવો તદ્દની ચર્ચા અંતમના એ બેગી રહ્યો એક પ્રતિનિધિ ઉભો થઈ બોલતો હતો અને ખતાડી રહ્યો હતો કે આ રિયવની વાગવાટ કરવી જ નહીં છે. દગેરીવન બાપા અને ડેગવધીને ટકારી મળવા માટે દગેરી વન યુનિવર્સિટીની સ્થાપના એ જ પ્રેક્ષુ સાધન છે, પરંતુ આવા હેતુ માટે ઑઝીયન સરકાર દર નાખવા દે એમ માગતું કમી નિરાશાને લીધે બીજા પ્રતિનિધિએ એ પળ આ મતમાં દા બવ્યા, પડી બીજે ઉરકેન્નારો પ્રસંગ બન્યો.—

એનેની ઉભો થયો, અને પોનાને એક મિનિટ સામગવાની એણે જા માની રમ મળતા મનેનીએ દગેરીવન બાપામાં નીચેનું હુકુ બાપલુ કયું —

“હું ઉમરાવ છું, અને ખદારી મિલકતની એક વરંતી આખી ઉપગ રાષ્ટ્રીય મહા-શાસા આપણામાં હું આપીશ”

મત્રામાં ઉત્સાહ માયો નહીં ‘હું એક હજાર દગેરીનું આપુ ૧૫’—એક મધ્ય બોલ્યો અને ‘હું બે હજાર’ અને ‘હું—અને હું—’ એમ લોડીક મિનિટ નેટલા અખતમાં દો વાખ દગેરીન નેવડી સારી રકમ એકરી થઈ ગઈ, અને દગેરીની રાષ્ટ્રીય મહારાનાનો જન્મ થયો”

દેશમાં જેને અને તદ્દને મ્હોલ્યે એનેનીનું નામ બોલાવે માધ્યુ અને એ દેસાનો તોકમાન્વ નેના થયો તો પળ એણે કેઈ પળ રાષ્ટ્રીય અગવળ કે ઑરદ્રીયા મ્હામે બે હજારવાની પ્રજાને આગળ ધરનાના કામમાં લાગ લેના ના પાડી એણે બધું બસ કેળવળું એતી, અને ઉત્તરઉછોગ ઉપર એકલા કરી અજમા-યુ ‘લાપાને ખીરવો, તદ્દમે દેગવધી દગેર એનીને વધારો, હુન્નર કરો—તો જ તદ્દમે મહાન અને સ્વાવલખી પ્રગ્ન થયો’ એમ એ કહેતો

એવેનીએ રાષ્ટ્રીયજનનને નવચેતન આપ્યું તેમાંથી રાજકીય પ્રવૃત્તિએ જન્મ લીધો. તેના નેતાઓમાં ક્રાંતીસી સીક, એક કેથોલીક સહયુક્તરથ, અને પુર્ણ ક્રાંત્ય નામનો પ્રોટેસ્ટન્ટ બેરીસ્ટર એમ બે હતા તેઓ ૧૮૭૩ ની ડીપેટમાં પહેલીવાર મળ્યા હતા. તેમનામાં મનબંધ ધણો હોવા છતાં તેમની સ્વદેશ દાઝને લીધે જન્મે વધારે પરિચયમાં આવ્યા હતા. ક્રોસથને ક્રેન્ચ રીવોલ્યુશનને અસર કરી હતી અને એની કલ્પનામાં મર સામાન્ય પ્રજા સત્તાક બેઠે હજેરી એક સ્વતંત્ર પ્રજા તરીકે જોવાયું રહે એમ એની ઇચ્છા હતી. ડીકને ક્રેન્ચ રીવોલ્યુશનના સિદ્ધાંત માન્ય નહોતા, અને હજેરીમાંથી રાજકીય આકળની કડી ખરીડવાની એની ઇચ્છા નહોતી.

ડીકને પ્રોગ્રામ નીચે પ્રમાણે હતો — “હજેરીની આખી કાવલ કુરાની મત્તા અને રાજ્ય પરવશાની પદ્ધતિ સ્વતંત્ર રાજ્ય કે રાજ્યની સરથા સાથે અમને કઈ તકરાર નથી. પરંતુ હજેરીના હકો કોઈપણ દેશના કરતા ઓછા હોય તો ગણાય તે ન્યાયથી વિરુદ્ધ છે. સામાન્યની સવડની ખાતર અમારા હકોનો ભોગ આપવા અમે કહી પણ દા કહ્યાના નથી. રાજ્યનધારણુ રૂપી ખાલનો વિદેશી હિંમતી ખાતર કે ખીજા ગમે તેવા તાબો મારે સુમાવી દેવો એ પાતલે એમ નથી, એને સાચવી નિર્ભય ગણવે એ આપણો પહેલો ધર્મ છે.”

ઑરદ્રીયન જીવનની સ્થાને થરા માટે ડીપેટમાં ડીકને અવાજ ધણો ખરો આગળ પડ્યો સહજાતો. રિનીંગ પક્ષનાળા કહેતા — “આપણે શું કરીએ? તનવારથી ઑરદ્રીયા સ્થાને આપણે લડી શકીએ એમ નથી-સારે ફક્ત તાબે થયું અને મુશ્કેલી રહેતું એ ઉપગત ખીજું શું અને એમ છે.”

ડીક જવાબ દેતો — “તમારા કાવલનો ભગ થાય છે જા. મોટા કેમ નહ રહે છે? એ પ્રજા પોતાના હકો કચરાઈ જતા જુવે છે છતાં પોતાર કમતી નથી તે પોતાની શાંતિ વડે સુલામીની બેડી વધારે નમ જરતી જાય છે જે પ્રજા અનાદ અને જીવનને ખીજ તકરારે આખી લે છે તેવું ભવિષ્ય સાફ ન જ સહાયે.”

ધણી વખત મને છે એમ, રાજકીય ચળવળ બેગી જમીન માટે પણ ચળવળ બની. યહ જમીન ઉમરાવોની મિલકત છે એમ જમારે ડીકને જહેવામાં આપ્યું ત્યારે તે બોલ્યો — “આપણા પુરાણા દેવો, વન, ખેતરો, પહાડ, ખેતણ અને ઝરાઓમાં રૂબ એકે ભાગ ઉપર જ માલકી હક રાખવા-શું તમને ફેવચીયે મોટા યહ ગયા.”

પ્રાન્તિક સભાઓએ ડીકને પ્રેરસાહન આપ્યું અને ઑરદ્રીયન સરકારકનેથી જમીન ખામતમાં સુધારાની માગણી કરી, અને તે સળધમાં કરના ખીજા હુકમો અમલમાં મૂકવા ના પાડી માગણી એટલા આગ્રહથી યહ કે હજેરીના ઉમરાવોએ નમ્યુ આપ્યું; પણ સરકાર વચ્ચે પડી, અને એ ફરકાર થયા ના દીવો.

એક ચોક્કસ પ્રમણીય માગણીએ હવે સ્થાન ખીજું અને ૧૮૩૬ માં ચુટાવતી ડીપેટ પણ આ નિશ્ચયથી અકાવતી હતી. દેસલકેટોએ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણની યોજના માટે માગણી

કરી સરકારે માગણી ઉઠાડી મળી પણ એ ચર્ચાની બીજી રીતે મંડુ કીમતી અસર થઈ. કોઈએ જે જે કહેવાયું હતું, તેના લીધેઆફ રીપોર્ટ છાપી દેશમાં જયે આવ્યા. મોટા લાગણીનું પૂર જોઈને પ્લીનેની સરકારે કોસથને ઓલો આપવાની લાચ આગળ મરી શાન્ત સાખના પ્રયત્ન કર્યો એણે એની ના પાડી.

- આમ લાચ આપી નગાડવામાં ન રાનવાથી સરકારે જુદાજ અપ્તવાર કર્યા એણે એએની, કોસથ, વેરબેની (એક સહૃદયી ઉમરાવ) અને જોન બેયોર્ગ નામના રીપેટના સભ્યો કેદ પકડ્યા, ને કેટલાક વર્ગની કેદની સજા કરી બેયોર્ગના પકડવાને લીધે તેની રીપેટમાંની જગા ખાલી છે એમ જાહેર થયું, અને એક મીંગલોના સરકારી ઉમેદવારે મત-દારોને દેઈ કેલ વચન આપનાર ભાષણ કર્યું મતદારોએ તરત જ જોન બેયોર્ગની ફગીથી નુરુથી કરી.

સરકારે માનતાના નાંદ લેટીનન્ટને દરેક સ્વતંત્ર મતદારને પાંચ ફ્લોરીનની નોટ આપના અને સરકારી સ્ટોરમાંથી મત આપવાને દિનમે જે પસંદ પડે તે લેવા દેવા સૂચના કરી નુરુથીને દિનમે થોડી જાલુમતીએ મતદારોએ બેયોર્ગને પસંદ કર્યો અને પછી એને વિજયથી ખમે બેસાડી પ્રાન્તિક સભાના દોનમાં લઈ ગયા તે વખતે દરેક મતદારની મુદીમાં પાળીયાના ટકા ઉપર ઉદાર સરકારે આપેલી પાંચ ફ્લોરીનની નોટ ચોટ્ટેરી હતી કાઉન્સીલ દોનમાં લઈ લેટીનન્ટને જોતા તેમને પ્રમુખ સ્થાને જોડી દીધા એ ત્યાર બેઠેના ત્યા તે વખતે દરેક સ્વતંત્ર મતદારે એક પછી એક એમ આગળ આવી સર-કારના દાવ સનધી પોતાનો મત જણાવે જ્યારે પ્રમુખે ઉપરે નહાવી જવાતું કર્યું ત્યારે એમને રક્ત એકના ભેરથી ખુરશીમાં બેસાડી મૂખ્યા અને પોતાના દેશીઓને આપેલા મોઢ બદલ કાપે સુધી સાબળનાની ફરજ પાડી છેનટે પાંચ ફ્લોરીનની નોટ બધાએ ફાંટી નાખી અને એના ઉપર ફેંટી "

રીપેટ મગતા બે વર્ષ થયા એમાં પહેલું કામ એ જ થયું કે કોસથ અને એના સાથી-ઓના છુટકારા માટે માગણી થઈ " ચાલો આપણે સમાધાન કરીએ " સરકારે કહ્યું, " જો તેમને નિરુદ્ધતા ઓછી કરશે તો કોસથને છોડીશ "

રૂઝિ હિમ્મતથી જવાબ દીધો — " અમારા સાથીઓનામાટેની લાગણી કરતા દેશની ફરજ વધારે પવિત્ર છે આદલા બેઠગને પરિણામે બેઠગને છુટકારો લેવાની જાણી હાકમારી કરતો વધારે નુખદ છે "

જ્યારે ડીક સાથે કોઈપણ પ્રકારે સમાધાનની આલા ન રહી ત્યારે સરકારે નમતુ મૂક્યું કોસથ અને એના સાથીઓને છુટા કરવામાં આવ્યા.

કોસથે હવે વર્તમાનપત્રોના સાહસ રાષ્ટ્રીય ચળવળને આગળ કરના બેડવા માગ્યું અને " પેટગેટેટ " પ્રસિદ્ધ કર્યું હજેરીમાં એની જગ્યા અસર થઈ કોઈપણ શકાના મામલા વખતે હજેરીપત પૂછતા " હુધ કોસથ નુ કહે છે ? " અને લોકસથ તથા દેશ જે વાતો બોલે તેને જ પડશે કોસથ પાડે.

૧, ઔદ્યોગિક પદ્ધતિઓએ એ પ્રકારની મજૂર માગણી આગ્રહપૂર્વક આગળ ધરી (૨) ઔદ્યોગિક સાથે દર ભગવામાં સમાનતા (૨) અને હોગીયન સાધનો ગળભાષા તરીકે સ્વીકાર સાધના બાનતમાં હોમને વિજય મળ્યો પણ કરની બાનતમાં કષ્ટ વળ્યું નહીં ત્યાર પછી કોસથે હોગીયન દુનર અને વ્યાપારનું લીગ સ્થાપન કર્યું તેનાથી હોગીયન દુનર હોમને ઔદ્યોગિક સાથે ખીલવના અને હોગીયન કાગીરી તથા ખેતીને ટકાવના ટેરીફ દ્યુગી નાખવાનું મનાયુ હતુ

ઔરદીરાની રાજ્ય કરતી પ્રળને આ લીગ સખત ધમકીરૂપ નિવડ્યુ અને સરકારે દેને દામી નાખ્યુ હોગીનીપચાવન પ્રાન્તિક સખાઓએ એ રીગને સપૂર્ણ ટેકા આપતી જાન્યો નિરોધ ઉઘાયેલ પણ સરકારે તેના પ્રમુખોને પચ્યુત કર્યા, અને ઔદ્યોગિક સરકારી માણસોની નિમણુક કરી આ પગલુ લેવાએ એમ ટાસથ વિચારી રહ્યો હતો અને અને ધમ્બોતો પણ દતોલ સખાઓના અધિપતિ ઉમરાવો દતા, અને હોમનો પહેલનો ઔદ્યોગિક તરફ સહભાવ જાના હોમલે દુનર અને વ્યાપારના લીગને ટેકા આપ્યેલ કારણ કે એ ખેતી ને દુનરના ફલથી જ તેઓ ધનાઢ્ય થયા દતા, એમ એ જોઈ ચકયા દતા જ્યારે સરકારે હોમને હોમના પ્રાન્તિક સખાઓના પ્રમુખપદથી દૂર કર્યા તારે કોસથે હોમને સચોટ સખો કયા-“ હોગીના ઉમરાવો, દવે તો જરા વીર નર થાવ ” એની અસર અજળ થઈ, જથાનધ ઉમરાવો કોસથ સાથે જોડાયા અને પોતોની જગીરના હકો ઊઘવા તૈયાર થયા

૧૮૪૭ ની ડીસેમ્બરી ચુલ્લી વખતે પેરદ-જે જીવાને ઔદ્યોગિકો “ વકાદાર ” કહી મરે માનતા દતા-હોમાં ભારે ધમાન થયેલા અને ધમકી જેવા સાધનોના છુટે દાયે ઉપયોગ થવા છતા કોસથ જીવો અને નવી ડીસેમ્બરી સખ્ય થયો

ડીસેમ્બર હોગીની સ્વનતતા પાડી મેળવવા માટે મજબુત કરાવો કર્યા આ કરાવો બેગો મજૂર થયેલી પ્રળનો મન ખડો છે એમ જાગતા ઔદ્યોગિકોને મદાત થયા વગર છુટકો નહોતો ચહેનશાહ ફરડીનાં હોગીમાં આ-ઓ અને પ્રળની માગણીને કણ ન રાખી

૧૮૪૮ ના કાનૂન ધકાષ જાલુર થયા અને લોગને લુખેદાર એવી હોગીયન સરકાર અને હોગીમાં ચહેનશાહ એવુ અસ્તિત્વમાં આ-યુ તુઈ ખેથેતી હોનો મુખ્ય મત્રી થયો એવેતી પચ્લીક નફોનો પ્રધાન થયો ન્યાયનો મત્રી કાન્સીસ ડીક અને નાણા ખાતાનો મત્રી કોસથ થયો કોસથને મત્રીય થયો હોલે ગાદીને રાજ્યનિઢા બતાવતું ભાવણ કર્યું અને હોગીયન પ્રળએ પુરેલી દખન દૂર થયાથી અને રાષ્ટ્રીય સંઘ મખાની સત્તા મળતાં એ ભાવણને વધારી લીધું

પગલુ વીથેનાના મત્રીમડને હોગીને કોષ પણ રીતે સ્વનન્ન ન થવા દેવાનો નિશ્ચય થયો તેજે ૧૮૪૨ ને પૂષી રીતે ચકાષ કરવાને ડરકેવુ, અને ઔદ્યોગિકોની સત્તા ફરીથી જમાવવા ચકાણા રાખી પણ હોગીનુ નતુ લરકર એક પ્રકારની ધાર્મિક ઝૂનથી એવુ લખુ કે વહડી આનનારને દગા-યા

ભારતી દમ (નિરોધમિત્તનાં કા થો) ૩ ૮-૧૨-૦ એન' એમ ત્રિપાડી એન્ડ કપની, મુબાઇ.

કરી સગરે ભાગી ઉરાડી મૂકી પણ એ ચર્ચાતી ખીજ રીતે જુઠું કીમતી અસર થઈ કાસથે જે જે કહેવાયું હતું, તેના લીધે આ રીપોર્ટ છાપી દેશમાં અને દેશોવા લોક, લાગણીતુ પૂરું જોઈને બહીનેથી સરકારે કાસથને એકદમ આપવાની લાચ આગળ વરી શાન્ત રાખના પ્રયત્ન કર્યો એણે એની ના પાડી

- આમ લાચ આપી બગાડવામાં ન ફાવનાથી સરકારે બુદ્ધિમંત્ર અપ્પત્યાર કર્યો એણે એની, કાસથ, વેસ્લેની (એક સહાયી ઉમરામ) અને જોન બેલોગ નામના ડીપેટના સભ્યો કેદ પકડ્યા, ને કેદલાક વર્ષની કેદની સજા કરી બેલોગના પકડવાને લીધે તેની ડીપેટમાંની જગા ખાલી છે એમ જાહેર થયું, અને એક મીઠા બોલા સરકારી ઉમેદવારે મત-કારોને કંઈ કંઈ વચન આપનાર લાપણુ કર્યું મતદારોએ તત્ત જ જોન બેલોગની ફરીથી ચુટારી દી

અરકારે પ્રાન્તના લોકો લેટીનન્ટને દરે, સ્વતંત્ર મતદારને પાર્થ ફોર્સીનની નોટ આપવા અને સરકારી મોરમાથી મત આપનાને દિનસે જે પસંદ પડે તે લેવા દેવા સૂચના કરી ચુટારીને દિવસે થોડી બહુમતીએ મતદારોએ બેલોગને પસંદ કર્યો, અને પછી એક વિજયથી ખમે બેસાડી પ્રાન્તિક સલાના હાથમાં લઈ ગયા તે વખતે દરેક મતદારની સુઝીમાં પાટીયાના ટકડા ઉપર ઉદાર સરકારે આપેલી પાચ ફોર્સીનની નોટ મોટાથી હતી કાઉન્સિલ હોનમા લૉ. લેટીનન્ટને જોતા તેમને પ્રમુખ સ્થાને જોડવા દીધા એ ત્યાં બેઠેલા રહ્યા તે વખતે દરેક સ્વતંત્ર મતદારે એક પછી એક એમ આગળ આની સર-કારના રૂપ સખધી પોતાનો મત જણાવ્યો જ્યારે પ્રમુખે ઉઠીને નહાવી જવાનું કહ્યું ત્યારે એમને ફત એકના જોરથી ખુરશીમાં બેસાડી મૂક્યા અને પોતાના દેશીઓને આપેના કોઈ મદમ કયાંક મુધી સાબળનાની ફરજ પાડી ઉપર પાચ ફોર્સીનની નોટ બધાએ કાઢી નાખી અને એના ઉપર ફેફા ”

ડીપેટ મળતા બે વર્ષ થયા એમાં પહેલું કામ એ જ થયું કે કાસથ અને એના સાથી-ઓના છુટકારા માટે માગણી થઈ “ ચાલો આપણે સમાધાન કરીએ, ” સરકારે કહ્યું, “ જો તેમને નિઃશસ્ત્રા બોલી કરશે તો કાસથને છોડીશું ”

ડીક હીમમતથી જવાબ દીધો — “ અમારા સાથીઓ ત્યાંની લાગણી કરતા દેશની ફરજ વધારે પરિત્ર છે આટલા ભોગને પરિણામે જેનવેલો છુટકારો તેમની ગંધી હાડમારી કરતો વધારે દુખ છે ”

જ્યારે ડીક સાથે કોઈપણ પ્રકારે સમાધાનની આશા ન રહી ત્યારે સરકારે નમત્ર મૂક્યું કાસથ અને એના સાથીઓને છુટા કરવામાં આ-યા

કાસથે હવે વર્તમાનપત્રોના સાહય રાષ્ટ્રીય ચળચળને આગળ કરવા બેઠ્યા માઝક અને “ પેસ્ટમેગેટ ” પ્રસિદ્ધ કર્યું હંગેરીમાં એની જગ્ગર અસર થઈ કોઈપણ સકાતા મામલો વખતે હંગેરીયન પૂજા “ હુધ કાસથ શુ કહે છે ? ” અને લોકસંઘ તથા દેશ જે વાતો બોલે તેના જ પડપો કાસથ પાડતા

ગાંધીજી પદ્માદીઓએ જે પ્રકારની મહત્તમ માગણી આમદપૂર્વક આગળ ધરી (૧) ઑસ્ટ્રીયનની સાથે કરે જારવામાં સમાનતા (૨) અને દ્વિતીયનું આપાતે રાજબાધા નહીં સ્વીકાર આપાતા આપતમા હેમને વિજય મળ્યો પણ કરની બાગતમા કંઈ વજયુ નહીં ત્યાર પછી કોસથે દ્વિતીયન હુન્નર અને વ્યાપારનું લીગ સ્થાપન કર્યું તેનાથી ત્રીતીયન હુન્નર ઉદ્ભવને ઑસ્ટ્રીયનના ભોગે ખીતવવા અને દ્વિતીયન કાંગરી તથા ખેનીને ટકાવવા ટેરીફ કર્યું નાખવાનું મરાયુ હતું.

ઑસ્ટ્રીયાની રાજ્ય કરતી પ્રજાને આ લીગ મળત ધમકીરૂપ નિવડયુ અને સરકારે હેને માની નાખ્યું દ્વિતીયનીચવાન પ્રાન્તિક સમાજોએ એ રીતને સપૂર્ણ રેખા આપતી જમરો નિરોધ ઉઠાવે પછી સરકારે તેના પ્રમુખોને પચ્ચુન કર્યા, અને ઑસ્ટ્રીયન સરકારી માણસોની નિમણૂક કરી આ પગથુ લેવારી એમ કોસથ વિચારી રહ્યો હતો અને અને ધન્વજો પછી હતો.

સમાજોના અધિપતિ ઉમરાવો હતા, અને હેમનો પહેલાનો ઑસ્ટ્રીયા તરફ સહભાવ છતાં હેમણે હુન્નર અને વ્યાપારના લીગને ટેકા આપ્યો કારણ કે એ ખેતી ને હુન્નરના ફલથી જ જોડો ધનાઢ્ય થયા હતા, એમ એ જોઈ શક્યા હતા જ્યારે સરકારે હેમને હેમના પ્રાન્તિક સમાજોના પ્રમુખપંથી દૂર કર્યા હારે કોસથે હેમને સચોટ સમ્બો કહ્યા—“દ્વિતીયના ઉમરાવો, હવે તો જત વીર નર થાવ !” એની અસર અજળ થઈ, જ્યાંનધ ઉમરાવો કોસથ આથે જોડાયા અને પોતાની જમીરના દુકો ઉડાવા તૈયાર થયા.

૧૮૪૭ ની ડીસેમ્બરી મુદ્દણી વખતે પેટ્રન્જે જીન્સને ઑસ્ટ્રીયનો “વધાદાર” કહી ગર્વ માનતા હતા—હેમા હારે ધમાન થઈ હાથ અને ધમખી જેવા સાધનોનો છુટે હાથે ઉપયોગ થઈ જના કોસથ જીન્સો અને નવી ડીસેમ્બરી સમ્ય થયો.

ડીસેમ્બરે હજોગીની સ્વતંત્રતા પાછી મેળવવા માટે મજબુત કરાવે કર્યા આ કરાવે બેગો મહત્તમ થયેની પ્રજાનો મત ખડો છે એમ બાગતાં ઑસ્ટ્રીયાને મદાત થયા વગર છુટકો નહોતો શહેનશાહ ફ્રાંકીનાન્ક હજોગીમા આ પો અને પ્રજાની માગણીને કથુન રાખી.

૧૮૪૮ ના કાનૂન ધમાઈ મજબુર થયા અને લોખને લુમ્બેદાર એવી હજોગીયન સરકાર અને હજોગીમા શહેનશાહ એવું અસ્તિત્વમા આન્યુ તુર્ક મેથેની હેનો મુખ્ય મત્રી થયો એથેની પાનીક નફરનો પ્રધાન થયો ન્યાયનો મત્રી ક્રાન્સીસ ડીક અને નાણા ખાતાનો મત્રી કોસથ થયો કોસથને મતોળ થયો. હેજે ગાદીને રાજ્યનિઠા ખતાવણુ જાણ્યું કર્યું, અને દ્વિતીયન પ્રજાએ પુરદેશી દખન દૂર ચલાવી અને રાષ્ટ્રીય સૈન્ય ગખવાની સત્તા મળતાં એ ભારખુને નધાની લીધું.

પરણુ વીથેનાના મત્રીમડને દ્વિતીયને કાંઈ પણ રીતે સ્વતંત્ર ન થવા દેવાનો નિશ્ચય કર્યો તેજે વચ્ચરને જૂપી રીતે ચાલ કરવાને ઉશ્કેર્યું અને ઑસ્ટ્રીયાની સત્તા ફરીથી જમાવવા ચારણુ રાખી પણ હજોગીનું નવું લશ્કર એક પ્રકારની ધાર્મિક અનેનથી એવું વજયુ કે ગહડી આનવારને દરાયા.

ભારતનો ટકાર (નિદેશિ નના કા થો) ૩ ૮-૧૨-૦ એન' એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ.

ઑરડીયાના લોડ લોડીનન્ટે આ દાર ચના પછી દગેરી છેલ્લુ આમ આમા પાછા પડનાથી સગદારે બીજી મુરાત પર લાગવા ચુકિતઓ રચી શહેનશાહ ફરડીનાન્ટે કાઉન્ટ લેખન ગને હગેરીનો નવો વાલસગય નીચો, અને આથી ૧૮૪૮ મા કરેલા કાયદાને રદ કરવા પ્રયત્ન આરંભ્યો.

- હગેરીયન ડીપેટ તરફથી જવાબ તદ્દન સ્પષ્ટ અને ચોક્કસ મળ્યા તેણે લેખનને સુધા તરીકે રસીકારનાની ના પાડી અને એવું જાહેર કર્યું કે જો કોઈ એને મદદ, આશાપેશ કે સનાહ આપશે તે દેશના શત્રુ ગણાશે” લોકોનો કોર તથા અણગમો ન ગણાકારતા લેખનનું બ્યુડાપેસ્ટમા નવી નજનીતિ દાખવ કરવા આવી ગ્યો, અને ત્યાં મરાયો.

શહેનશાહે ઑરડીયન ટ્રીનડીયરસને હગેરીમા કુચ કગનાડુ કહી વધારે નફરો ધતારી પછા હગેરીયન ડીપેટ જરા પણ કમી નહી.

પરંતુ ડીપેટ એકદમ રક્ષામા થવાની જૂન કમી આ અરસામા ખુદ વીએનામા પણ લોકોત્તુ મક થવાની તૈયારીમા હવુ કોસથે આ જડખોરોને મદદ મોલવા ડીપેટને ખુબ લલામણુ કમી પરિશ્રમ એ આ ધુ કે નડખો” તથા હગેરીયનો દાર્દ, અને ઑરડીયન સ દાર નીનડીસગેઝ બ્યુડાપેસ્ટ તરફ આમળ વધ્યો.

ડીકે નીનડીસગેઝને કહ્યું “ પોતાના કલદાથી પોતાનું જે ન હોય તે હગેરી માગતુ નથી સરદારે કહ્યું — “ હું બળખાખોરો જેડે કંઈ પણ મસનત કરતો નથી ” ડીકે હગેરીતુ પહેનાનુ મધારણુ ધાણુ મળે તે માટે ધણેયે નિબ્ધન પ્રવત કર્યો પરંતુ “ હું બખોરો બેકે કંઈ પણ મસનત કરતો નથી” એ ઉદત જવાબ જ દર વખત મળતો હતો જ્યારે ડીકે પોતાના સ્વાધીઓને તથા કોસથને ખીન સરતે તાણે યર્વા સમજનના પોતાનુ બળ વાપરવા ના કહી ત્યારે હોને તથા બેટીએનીને કેદ પકડ્યા ઑરડીયન લશ્કર હગેરીયન રાજધાનીમા પહું અને પીનડીસગેઝે ફ્રાન્સીમ જોસફ-પોતાના શાહને લખ્યું- “ મેં છત મેળવી છે ”

ફ્રાન્સીસ જોસફ દમણા ચોડા વખતથી જ માદીએ આ-મો હતો હગેરીના રાજ્યનધાન્યુ પ્રમાણે એણે બ્યુડાપેસ્ટમા હગેરીયન ડીપેટની એને ગાદી સોંપવામા અનુમતિ લીધા પછી અને ત્યાં છો નાન્યાભિયેક થવા પછી જ એ ગાદીએ આ-મો ગણાય, એમ હવુ ડીપેટ જાહેર કર્યું “ હગેરીની પ્રજા ફ્રાન્સીસને માટે, જ્યા સુધી બહાન આવે ત્યાં સુધી કંઈ પણ રાજ્યનિષ્ઠા બતાવી શકે એમ નથી, તો પણ બ્યુડાપેસ્ટમાના પોતાના લશ્કર ઉપર લડોનો રાખી એણે ના કલ્યા કહી પણ એ વસ્તુથી પૂર્ણ સંતોષગતી રહી નહી.

આખરે જ્યોહાન નામની યુદ્ધકનામા બાહોર વાકિન આ વખતે હગેરીમા ઉભી થઈ એની દુરાન ચપનતાથી ઑરડીયન જનરલ હાથે / પણ એનો નિજ્ય કોસથતી એક રાજનીતિમા બૂનને લીધે તણાવ ગયો એણે લશ્કર કે જ્યોહાન (એ માટે એને ધર્મો હતો) ને પુછ્યા વગર નહેનશાહને પદગ્રાહ જાહેર કર્યો અને પ્રજાસત્તાકંતો રૂબ રોપ્યો.

સરસ્વતીચંદ લાખ ૧ લો ૩, ૨-૮-૦૦ એનુ એમ ત્રિપાળી એન્ડ ક પની, મુબાઈ,

હંગેરીયનોએ મેળવેલી લશ્કરી ફત્તેહો રાષ્ટ્રના બચાવની લાગણીને લીધે યિદ્રાચની હતી-
તેમનો દુર્ઘટકાર ઉચ્છેદનાનો તેણે રાજાને પદબ્રજ કરવાનો ન હતો, પરંતુ રાજ્યનું ધારણુંની
સરથાનો બચાવ કરાવના હતા. કોસથના દુકમથી આત્મસરક્ષણની લડાઈ વિધવની લડાઈમાં
ફેરવાઈ ગઈ. હંગેરીયનો રીપબ્લીકનો નહોતા અને તેથી લશ્કરમાંથી ઉત્સાહ ઓછો થતો ગયો.

હંગેરીયન લશ્કરમાંથી, આમ જુરસો નરમ પડ્યો, તેમ બીજી તરફ સ્લાવોના લશ્કરમાં
બળ જામતું થયું. ઑસ્ટ્રીયનો-એ, રશીયન સરકારને આ વિધવને દાબી નાખવાને આજીજી
કરી હંગેરીયનોનું આવી બન્યું એમ બધાને વાગ્યું.

સરના જ્યેષ્ઠની બહાદુરીથી બે મહોની સત્તાઓ થોડો વખત રાજી રાકાઈ, પરંતુ
પૂરી ફતેહ મળવાનો તો જરૂરે સખર ન ગયો. કોસથે પોતાના પ્રજાસત્તાક સિદ્ધિતોને
વળગી. યુગેમોમાં બેઠે કુનાની યુક્તિ અજમાવી અને રશીયન રાજકુલના એક
મારને હંગેરીની ગાદી આપવાની લાનચ આગળ ધરી પણ એ યુક્તિ મોડી પડી અને
જ્યેષ્ઠને તામે થતું પડ્યું.

ઑસ્ટ્રીયાનો દાઢ ફરીથી ઉપર થયો. હંગેરીના રાજ્યનું ધારણું વખોડી કાઢવામાં
આ વુ ડીથેટને દાબી નાખ્યું. રાષ્ટ્રીય સરથાઓને જપ્ત કરી લાવાનો પણ બહિષ્કાર કરાયો.
પ્રાન્તિક સમાજો પણ બધ કગવામાં આવી અને બરસ્થા ઑસ્ટ્રીયન અમલદારોને સોપાઈ
દેવાના ભાગના થયા. આજે લશ્કર સાચની રોકે એવા પ્રાન્તોમાં એની નટે ચણી થઈ હંગેરીનું
નામ જુરોપના નુસ્તા ઉપરથી જૂની નાખનામાં આનું.

“હંગેરી નામનેય થયું” એમ જુરોપના રાજનીતિને કહેવા નાગા, પણ ક્રાન્સીય
ડીકે હજી જીવતો હતો અને એનામાં હંગેરીનો આત્મા જીવતો હતો *

—આનું

* રા. નિકુનાઈ જેલના અગ્રેજ લેખનો અનુવાદ.

આશ્વાસન.

નેપઃ —ગ વિધિભુ.

વગતનિવ્રત

દાશે કષ્ટ નયનથી સખિ । અશુ આમ
 લીલે કપોત રૂને કંઠે તુ તમામ,
 આપતિ દેવી યજી ગોધવો મિથા
 જેના નિવારણ પ્રતિ ન દષ્ટ ઉપાય
 સાઈ ય મિથ ગતુ સખિ । આપત ગોકે
 તદાર યજી ય મધુ અગત ઠકે ભેગે
 આ અશુઓધ વહતો જ અનતતાને
 તેમા ઉમેર કરવો ઘટતો નદિ હા
 આશ્વાસનો દષ્ટ સખિ । પીર બહેન કેરા
 અશુ લુગી ધૃતિ અનેરી દીધી ધરે લા
 તુ એક મધુ ગત માટ તણ જ ગોકે
 સોનાસ વાણી વની મિથ કરે અરોકે
 આનદ ને પ્રાપ્તિમા કરવો નિહાર
 મદ ઉચ મર્થ મદવો વિધિનો પ્રહાર
 છે લક્ષ્ય ઇરિત તણુ પ્રભુની જ પ્રીતિ
 ત્યાં ધારની ઘટતી ના અસહાય રીતિ
 કયા માનતી સખિ । તુ મૃત્યુ અન ય અત ।
 કયા માનતી જીવનને સખિ ના અનત ।
 સયોગ ને મૃતિ ગણે કરે વહારી । સિન્ન
 કયા ગોકમસ્ત રૂની કરી મુખ છન્ન ।
 જે વ્યોમમા સખિ । ઉન્ન ખગે અનેક
 પક્ષો કરી નિતત કીડન આદરે જ
 જે પૂર્વમા કનક-ભારકરે તો ભજુકે
 તે નિજ ભર્જયા ન ગોક નિમિર છેદે ।
 નિથે સખિ । કુદરતે કનકા નિહાર
 ત્યાં અકનતી ૭ મધુ કંઠે તાન
 તે આજ કયા પ્રિય અવેતસમા ગદી ને
 ના જીનીએ ત્રિ યજી નન કિદમી
 તુ ઉચ્છ ઉચ્છ થઈ ગોધ યજી નિમુત
 નિર્મન્ય કા નદની તા ગમ એવ મધ્ય
 કારણ આમ ધનુ નુ તને ના
 સત્તિનિ । નિમિનિતા નાતુ ઘટે ના

દેશની આર્થિક ઉન્નતિ.

લેખક - રા માનજી દામજી ગાહ.

મૃદુથી-દુનીયાદારીનાળાના દર-કામ ડીપાથો જ ચાને કે એટલા માટે મૃદુરથી રૂપિયા પેલા કરના તેમ જ તેને વ્યવસ્થા કરનાની રીતથી વાંચે થયું જાતજાતનું છે આ ધન પણ માર્ગોરે મેળવી શકાય છે (૧) ધનથી ધન મેળવવું (૨) નિઘા ચુરાઇ તેમ જ ડુન્નર વગેરે દ્વારા ધન કમાવવું (૩) સામીક્રિય અર્થાત્ મહેનત મજૂરીદ્વારા ધન પેલા કરવું એમાં રૂપિયા કરે છે અને વ્યાજ લેવું, જમીન મૂલ્ય આપી ખાદીને તે ખેડનાનાં છે તે તે મહેનત લેવું મકાન બનાવનારો લાડ દેવું સરનો માવ ખરીદીને મોઢા ભાવે વેચવો એ દેશનો માન ખીલ દેશમાં નહિ જવો, કારીગરોદ્વારા અને પ્રાણી વસ્તુઓ નિર્માણ કરનારી જથ્થાબંધ માન ખરીદીને છુટકે છુટકે વેચવો વગેરે આ નવા માર્ગો વનથી વન મેળવનાના સમજવા એની જ રીતે નિઘા લીખીને નોંધી કરનાં રખીન ના મુનીમ, ગુમાસ્તા કે ગરીબ વસ્તુ, યા તો પુઝાર કીયા દરજી મેચી કે ચાની વગેરેના વધે કે વેા આ નવા નિઘા ચતુર્માર્ધ કે હજાર વડે ધન કમાના રસ્તાઓ છે, એમાં જ ને જમીન ખેડવી, ધાસ ઉગાડવું, પાણી ભરવું પરચુગ્ધ કામ કરવું નોકરી કરનાં, રાગી દગરા, રોરે શારીક મહેનતની ખામતો છે.

ધન કમાનારા આ ત્રણે માર્ગોમાં ધનથી વન પેલા કરનાનો માત્ર તો દરેકથી ઉત્તમ તેમ જ સૌથી વધુ ધન સંપાદન કરવાનો રસ્તો છે કાર્ક પછુ જનના ડુન્ન વગર માત્ર સારીરિક પરિશ્રમથી જ ધન મેળવવું એ તમામથી ઓછી કમાણીનો રસ્તો છે એ હવેથી જ સસારમાં તે લોકો જ વડુ ધનવાન થઇ શકે છે કે જેઓ ધનદારા ધન મેળવના પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે તેમ જ તે પોકો જ વધુ કઠાણ રહેના પામે છે કે જેઓ પોતાની શારીરિક મહેનતમાં જ ધન ઉપાર્જન કરી રહ્યા છે, એ શિનાય નિઘા, ચતુરાઇ કે કુત્રયદ્વારા રોજ મેળવનારા મધ્યમ સ્થિતિના મનાય છે તેમ જ ધન પણ મધ્યમ પ્રમાણમાં જ તેઓ મેળવી શકે છે, ધનમાં વન મેળવનારાઓને પણ નિઘા ચતુરાઈ વગેરેની ઓછી જરૂરત પડેલી નથી તેમ જ તેના લોકો જ પોતાના ધનથી જ ધણું ખર્ચે ધન મેળવી શકે છે તેમ જ જેઓ નિઘાવિનીન છે તેના ધનવાન લોકો તો પોતાની અસલી મૂડી પણ કષારેક તો ખોઈ બેમે છે એની જ રીતે નિઘા ચતુર્માર્ધ તેમ જ ડુન્નરથી રોજ મેળવનારાની પામે પણ કદાચ ધન હોય તો તેઓ પણ ધણું ખર્ચે ધન મેળવી શકે છે, તેમ જ તેઓની પામે ધન હોતુ નથી તો તેઓની નિઘા, ચતુરાઇ તેમ જ ડુન્નરનું મૂલ્ય ધણું જ ઓછું અકાન છે લાવાય એ છે કે ધન તેમ જ નિઘા એ જન્મેના સયોગથી વધુ ધન મેળવી શકાય છે.

મુરૂપ તેમ જ અમેરિકા વગેરે દેશના ધનવાનો પુરેપૂર્ણ રૂપે સંપાદન કર્યા પછી જ 'ધન મેળવવું શરૂ' કરે છે, તેમ જ ધણું ખર્ચે ધન કમાઇ લે છે જ્યારે આપણા દેશમાં-

સાક્ષરજનક ૩ ૨-૦-૦-૦ એન એમ્સ ત્રિપ્લી એન્ડ કંપની મુબાઈ,

હિંદુસ્તાનમાં વિદ્યા તો માન સરકારી નોકરી મેળવવા માટે જ લક્ષ્યમાં આવે છે તેમ જ હુન્નર શીખવે એ માત્ર શૂદ્ર જાતિના લોકો માટે જ કાવવામાં આવ્યું છે । એથી કરીને અહિંના ધનાઢ્ય લોકો નથી વિદ્યાભ્યાસ કરતા, તેમ નથી હુન્નર વગેરે શીખતા આ કારણથી જ દેશ દેશાતરોમાં કેઈ પ્રકારનો વ્યાપાર ખેડી સકતા નથી તેમ કારીગરીની ચીજો બનાવવા માટે કારખાનાઓ પણ ખોલી શકતા નથી । નથી જમીનદાર બનીને કે ખેતીદાર પશુ પુરતા પ્રમાણમાં ધન ઉપાર્જન કરી શકતા નથી પરંતુ સડો ખેતીને કે જુનાર રીતે યા તો ગામના મુખેતિ વેણા ધણા રૂપિયા બાળે આપીને યા તો છુટક માલ વેચવાની દુકાન ઉધાડીને તેમ જ કેટલાએક તો ખરા માલમાં ખોટો માલ મેળવીને યા બોધુ તોળાને એમ અનેક પ્રકારે તુચ્છાઈ કરીને મિચાસા મૂખાએને લૂટીને જ એ પૈસા પેદા કરતા હોય છે અને જેમતેમ કરીને પોતાની ઉદર પૂર્તિ કરતા હોય છે અને પોતાને ખોટો ખોટા ધનવાન માની લેતા હોય છે ।

જો હિંદુસ્તાનના ધનવાન લોક તદ્દન મૂર્ખ ગ્રહેવાને બદલે વ્યાપાર વિદ્યા વગેરે શીખવાનું પોતાને માટે જરૂરું છે એમ સમજે તો હિંદુસ્તાનનું ર તેમ જ શણ વગેરે કાચો માલ શા માટે વિદેશમાં જાય, અને તે જ સાના કારખાનાઓમાં આપણા આ કાચા માલથી કપડા વગેરે બનીને અહિં આવે । એટલું જ નહિ, પરંતુ તે વીસ ગણી કિંમત પરે વેચવામાં આવે । આ કારણથી જ હિંદુસ્તાનનું સમગ્ર ધન-દોલત વિદેશમાં ધીમે ધીમે ખેંચાઈ રહી છે તેમ જ આ હિંદુસ્તાન દેશ ધીમે ધીમે કમીન બનતો જાય છે, અહિંના ધનવાનોમાં કંઈ પણ વિદ્યા હોય તો દરેક પ્રકારના કારખાનાઓ અને જ બનાવવામાં આવે તેમ જ દરેક પ્રકારની વસ્તુઓ અહિં જ બનાવવામાં આવે, તેમ જ એક રૂપિયાના રત્ન જ શણ વગેરે કાચા માલથી વીસ રૂપિયાનો માલ તૈયાર કરતા માટે-જે વીસ ગણો નફો વિદેશીઓને મળે છે તે બધો નફો અહિંવાળાને મળ્યા કરે, સારે તો અંગ્રેજા ધનવાને ખોટા ધનવાન ન બનવા પામે પણ બીજા દેશોમાં જેમ બને છે તેમ અહિં પણ મધ્યસ્થ ધનવાન બનવા પામે પરંતુ, હિંદુસ્તાનનો વ્યાપારી વર્ગ તો વ્યાપારવિદ્યામાં એટલો બધો અજાણો તેમ જ આ કામમાં એટલો તો કમચાલુ પડ્યો છે કે અહિંનો કાચો માલ વિદેશ એકાદીને જાતજાતની વસ્તુઓ તૈયાર કરાવીને મથાવવાની હોય પણ રાખતો નથી એથી કરીને એ કામ પણ વિદેશોનો ચતુર વ્યાપારીય જ સારો કરે છે, જેથી અહિંનો કાચો માલ ખરીદીને વિદેશ લઈ જમને તેમ જ સાથી અનેક પ્રકારની વસ્તુઓ બનાવીને અહિં લાવવામાં જે નફો મળે છે તે બધો જ તેમના જ હાથમાં પડે છે અહિંનો વિદ્યાવિહીન વ્યાપારી વર્ગ નો નિરેલીઆને છુટક છુટક કાચો માલ આપીને તેમ જ લે જે વસ્તુઓ બને છે તે છુટક છુટક ખરીદવામાં જ પોતાનો મહાન વ્યાપારી માની લે છે । તેમ જ આમાં જ પોતાને કેતકૃત્ય સમજી લે છે ।

આ કારણથી જ અહિંનો જમીનદારવર્ગ તેમ જ ખેતુતર્ગ પણ ખેતીની વિદ્યાથી બીજ-પાકિદ દોહાની લેની નશ્તો લાગ પણ પેના કરી શકતો નથી, કે એટલો મુશ્કેલ તેમ જ અમેરિ-

કાંતો ખેડુતપણ પોતાની વિદ્યાદ્વારા પેદા કરી શકે છે એ જ રીતે અહિંનો કારીગર વર્ગ પણ ધનદીન હોવામાં કારણે એક નાનું સરખું કારખાનું પણ ખોલી શકતો નથી કે જેમા દશ વીસ કારીગરો કામ કરતા હોય અને સમતો તેમ જ સારો માન પેદા કરી બતાવી શકતા હોય મૂતનન કે હિંદુસ્થાનના કારીગર વર્ગની એટલી તો ખૂબી દશા થઈ રહી છે કે તેને આપણે રોજ રોજ નવી નવી નોકરી ગોવરી પડે છે, તેમ જ આખા વિસતી મજુરીના પૈસા સામે રેર લાગીને જ પોતાનું તેમ જ બાનમર્યાદા બરણ પોષણ કરવાની કંઠ ગુફરજ માથે પડે છે તેમ જ કુભાર, તુદાર, મેલ્લી કે કડીયા વગેરે જે કારીગરોને રોજ રોજ નોકરી ગોવરી પડતી નથી અર્થાત્ત જેઓ પોતાને ઘેર બે બેગ માન તૈયાર કરી શકે યા તો કામ કરી શકે તેઓ પણ દાયમા પૈસા નહિ હોવાને લીધે ત્યાં તો સારા સારા ઓળંગેરા રાખી શમ્ના, તેમ તેમની પાસે નથી હોતી પોતાના કામને માટે જોઈતી સામગ્રી, તેથી કરીને ધણુ જ થોડુ તેમ જ નજીક કામ તેઓ આપી શકે છે, તેથી તેઓની દશા પણ પૈના મહેનતુ મજુરોના જેવી જ રહે છે કે જેઓ કોઈ પ્રકારના હુન્નર ઉદ્યોગ બાજુતા નથી તેમ જ પોતાની આર્થિક મહેનતથી જ દુઝેશા પૈસા કમાય છે

એથી ઉનન ઉન્નતિની જ દેશોમા ધનવાન લોકો પણ દરેક પ્રકારની વિદ્યા તેમ જ કારીગરી લીધે છે, એટલું જ નહિ પરન્તુ કારીગરોની કદર પણ બહુ સારી રીતે કરી જાય છે તેમ જ તેઓની મારફતે રોજ નવી નવી વસ્તુઓ બનાવવાની તેમ જ દેશ-દેશાતરોમા નર્વ જાળીને-મોકલીને રૂપિયા તેમ જ મહોરોથી ધરબરે છે તેમ જ આપણા દેશને કેવળ નિર્માણ બનાવી શકે છે એ દેશોમા તો કારીગર લોકો દેશનું ગૌરવ બતાવે છે તેમ જ તેમના તર્ક ધણા સન્માનની દૃષ્ટિથી જોવામા આવે છે આ કારીગરોના નવી નવી શોધો થઇને એ દેશોની સમ્પત્તિ આગળને આગળ જ ધપતી રહી છે, તેમ જ હિંદુસ્થાન જેવા અભાગીયા દેશને આશ્ચર્યચકિત બતાવી રહી છે આ ઉન્નતિથી દેશવાળી જનતા કારીગરવગને તો પોતાનું સર્વેશ્વ તેમ જ દેશની ઉન્નતિના વિધાતા તરીકે માને છે, તેમ જ તેની પુરેપુરી પ્રતિષ્ઠા તેમ જ કદર કરવામાં આવે છે, એ હેતુથી જ તેઓ બમણી ને ત્રણણી ઉન્નતિ કરી રહ્યા હોય તેમ જણાય છે, પરન્તુ આ નિર્ભાગી હિંદુસ્થાનમા, જે કાંઈ માઇનો પૂત જાપાન તેમ જ અમેરિકા વગેરે દેશોમા જાળીને ખેતી તેમ જ કારીગરીની ઉચ્ચ વિદ્યા શાખીને આવે છે તો પણ તેને અહિં આબ્યા પડી તો દાયપર દાય રાખીને જ બેગી રહેનું પડે છે, તેમ જ પોતાના કિસ્મતને રોયા વિના બીજા કશું તે કરી શકતો નથી કેમ કે તેની પાસે ધન તો હોતું નથી, જેથી કાંઈ કારખાનું ખોલીને પોતાની વિદ્યાનો ઉપયોગ પણ કરના પાળે તેમ જ બીજા પાસે અહિંના ધનવાનોને એવી પણ તમા નથી કે તેને નોકર તરીકે ગણીને વિદ્યા લાગીતર મનાતીને પાઈ કારખાનું ખોલી દે, અને એ રીતે પોને પણ કાળો મેળવે અને તેને પણ લાલ, પટોચાડે દાન તો હિંદુસ્થાનની એ જ દશા થઈ રહી છે કે, ધન છે ત્યાં વિદ્યા નથી અને વિદ્યા છે ત્યાં ધન નથી એટલા માટે જેવી રીતે એક પગે લમડો માણસ સંકડો ઝૂંકે નીચો ઉઠાતીને પણ દિવમજુરમા એક માઇન

પણ ચાની શરૂતો નથી એ જ રીતે હિન્દુસ્તાનનો ધનનાન વર્ગ પણ વિદ્યાવાન નહિ હોવાના કારણે કોઈ જાતની ઉન્નતિ કરી શકે નથી અને જેમ તેમ કમીને પોતાના દિવસ પુરા કરે છે

એ સિવાય આ નિર્ભાગી હિન્દુસ્તાનમાં મરણી જીવનતા તેમ જ વેશરાજ કે લક્ષ વગેરેના રીતરીવાજ પણ એના ખરાય પશિષ્ટામમાં આવી રહ્યા છે કે જેના નિમિત્તે ગમે તેટલો ખર્ચ કરામાં આવે છતાં તે પૂરતો મળતો નથી એ કાણથી ખારતના લોકો જે થોડું ધણું પણ જીવન વનાય છે તે બહુ આ રીતનીગજને પૂરા કરામાં જ ઉઠાવી દે છે તેમ જ પોતે વગાળતા વગાળ જ બની ગયે છે એટલું જ નહિ પરંતુ બાપ દાદાએ મૂકેલું ધન, મૂળ ધન તેમ જ દુકાનની જમ્મા ડરવામાં આવેલી પુણ્ય જેના દ્વારા ધન કમારી શકાય છે-આ નીતિનાજેને પૂરા કરામાં જ ઉઠાવી દેવામાં આવે છે, ઉપરાંત વળી થોડી રકમ વગર જરી મેળવીને પણ તેમાં દોભી દેવાનું ચૂકતા નથી આની સ્થિતિમાં ધનથી ધન મેળવનાનો માર્ગ તદ્દન બંધ થઈ જાય છે તેમ જ જે પોતાના ગુજરાન માટે કોઈ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરતા હોય તેમ જ કોઈ દુકાન કે ઢાલીની પણ ખર્ચતા નથી પરંતુ ધનથી જ ધન કમાના છડે છે, તે ધન નહિ રહેનાથી ખાની હાથના થઈને લમણે હાથ દાખવે એ રીત રહે છે, વદાય નામ માત્ર વચક ન બાપી રહી જવા પામ્યું તો તેના દ્વારા જ વધુ ધન પેલા કમીને પોતાના બાન બચવાનું ભણુ પોષણ કરે છે, અથવા તો મહેનત મજૂરોની માફક સામાન્ય અનુયાયી જ રહી પોતાનું જીવન ગુજારે છે અર્થાત્ કેટલાક તો મહેનત મજૂરો કરતા પણ હલકી દશમાં રહીને પોતાના દિવસો પૂરા કરે છે, તેમ જ ધાસ્તી રહે છે કે મરણ જીવન કે જોરસ જોરોનો લગન રસમ આની ચકના તેની આ સામાન્ય સ્થિતિ પણ ટંકના પામતી નથી, પરંતુ જે નામ માત્ર ધન તેની પાસે રહ્યું છે કે જેના દ્વારા તે યશસ્વિત્ પણ કમાઈને તેમ જ ગુપ્ત્યુ ગુપ્ત ખાઈ પોતાનું ગુજરાન ચલાવી રહેતો છે, તે બહુ તે વર્ષમાં સમાપ્ત થઈ જશે અને ત્યારે તો વળી તદ્દન ખાલી હાથના બની જશે તેમ જ બીજું કોઈ પણ ગુજરાનનું સાધન નહિ રહેનાથી તેનાથી પણ હલકી દશમાં આવી પડે તેમ જ કોઈ પ્રકારની વિદ્યા દુકાન કે ઢાલીની નહિ હોવાના કારણે પોતાના ગુજરાન માટે કાચુ કાર પણ નહિ મળી શકે

આની મોટી દુઃખા થતા જતા પણ આ નિર્ભાગી ભારતમાં એક મહાખખતાની માત્ર એક એ પણ થઈ રહી છે કે, અદિના લોકો પાસે કમી ધન હોય છે અથવા તો કોઈ કોઈ રીતે ધન પેલા કમીને કમી બચાવી પણ શકતા હોય તો તે તે રૂપિયાથી રૂપિયા પેલા વગર વાનો ઉપર હાથ ધરતા નથી તેમ કોઈ એકમાં જમા કરાવીને પાત્રો કાઢને કરને ધીરો બાજુ કમાતા નથી તેમ જ કોઈ વ્યાપાર કે કપનીમાં ભાગીદારી કરીને કોઈ પ્રદારનો નફો મેળવી શકતા નથી વગેરે બીજા પણ વ્યાખ્યાના કામો કરતા નથી પરંતુ એ રૂપિયાથી પોતાની જીને ફરેણા બનાવી આપે છે, કે જેનો કોનો નફો મળતો નથી, ઉપર કમી ધનમાં તેમ જ કમી ગેરફાળે જઈને તેમ જ ધસાડ ધસાડને અર્ધી ગીતનું બની

જાય છે તેમ જ કદાચિત્તે જોવાઈ ગયું કે ચોરો ચોરી કરી લઇ ગયા તો તો બધું પૂરે ચૂકે ગયું ગયાય. વીએ ધીએ આ મહામૂર્ખતાએ હિંદુસ્થાનમાં એટલું તો જોર પકડ્યું છે કે કદાચ કંઈપણ ઝંખાણી ન થતી હોય, કદાચ પેટપુરતું ખાવાનું પણ ન મળેતું હોય તો પણ સ્ત્રીની પામે ધરેણા તો જરૂર હોવા જ જોઈએ આ જ કારણથી જેની દુકાનમાં પાચમો ડીપીનો પણ માલ નથી, તેની સ્ત્રીપામે હજાર આદમો ડીપીવાનું ધરેણું હોતું એ તો એને મો આધારણમાં સાધારણે ખાતર છે, તેમ જ જેની પામે ટુકી બનામ પણ દુકાન કરના માટે નથી તેની સ્ત્રીપામે ચારમો પાચમો ડીપીવાનું ધરેણું હોતું એ કંઈ વિશેષ વાત નથી પરંતુ નનમ ધણેખરે અમે એવું જ જાણે છે ઉપરાંત યશી એક કારસ જેવું એ છે કે, દુકાનમાં ઓઝી મૂડી ટોવાથી વા નહિ હોવાથી એટલી પણ કમાણી થઈ શકતી નથી કે જેનાથી ઉપનું પણ કરી શકાય તેમ છતાં તેને એ વાત પમદ નથી કે ધરેણું વેચીને દુકાનની નવી વતારી લેવાય તેમ જ એ રીતે થોડી ઘણી આકરિવાની સામગ્રી મનાવી લેવાનું, છતાં ધરેણું તો જેમનું તેમ જ રાખી મૂકવામાં આવે છે, તેમ જ દુકાનમાં માન ભરવા સાથે માર્ગપણ પ્રતિ કરનાર કરીને વ્યાજનો જોતો પોતાના શિરપર લાવવામાં આવે છે તે આ સુધી કે કરનાર નાણા નહિ મળી શકવાની હાલતમાં પણ વરણ વેચવામાં આવતું નથી, પણ તેને નીરની મૂખને જ કરનારમાં આવે છે, જેથી માત્ર થોડા દિવસમાં જ તે ધણે જોવાઈ જાય છે, અને આગળ કરનારો જોતો મરતકપર કાયમ દેવા પામે છે.

આ રીતે આપણી આર્થિક દશા નિપ દિન બપો જ ખરાબ થતી ચાલી છે, તેમાં સુધારો થવો ધણો જ જરૂરનો છે અને તે સુધારા કેવા ઉન્નતિ નીચે જણાવેલા ચાર માર્ગે જ થઈ શકે છે, (૧) આપણે આપણા ડીપીના કેરગ ધરેણામાં આપણા જ ન રોખીને તો ધન પ્રાપ્તિના જ માર્ગમાં જ ઉપયોગમાં લેવાય તેમ જ ધરેણાને ગીરની મૂખને તો કપાદે પણ ન લેવું મનન કે એની જગ્યામાં તો ધણે જરૂર વેચી નાખવું અમે તે ડીપીનો મનપ્રાપ્તિના ઉપયોગમાં લેવામાં આવે (૨) નરણ-નનમાં કે વેલનાગ-વગનાક પ્રસંગોમાં કાંઈવામાં આવતું થાતું પ્રમાણ અત્યંત કમી કરી નાખવું અને એ રીતે જે રાખીયા બચે તેને પણ ધનપ્રાપ્તિના માર્ગમાં રોખવામાં આવે (૩) કોઈને ગત પ્રમાણે નનર કિના કારી ગી નીમી લેવામાં આવે તેમ જ પુરસદી વેળાએ વેગ બેગ બેગ થઈ ધણું ધણું કરતા રહેવા કે જોઈ કંઈક આપણે લાભ નથી સંકે, નાપર્ય કે ગારીગી તેમ જ દુનન રીખવાનું તો એટલું બહુ મદદરતું મળતું જોઈએ કે તેના નિના સમપ્રતિથી પણ જોઈતું નહિ જોઈએ, (૪) જે મોળા મોટા મલકાર તેમ જ વ્યાપારી તેમ જ જમીનદાર નેકા પણ ઉચ્ચ નિદા રીખવાની એટલી મૂંઝવણ મૂકે, તેમ જ શાં મલ નોક બેક વગેરે ચનાવવાની ઉચ્ચ નિદાનો, તેમ જ વ્યાપારી યમ વ્યાપાર વિદાનો, તથા જમીનદાર રમે જમીનનું મદદરતું રધાગ રનો, અને કારખાનામાં કળ કારખાના વગેરે ચનાવવાનો પ્રયાસ પોતાના માટે વ્યાજની તેમ જ જરૂરનો મૂંઝવણ અને એ જાનતું મદદરતું સમજી જો આચારમાં ઉત્તરવામાં આવે તો આપણા છે કે જનનિનું દિન દેડે ધરનાગ જોયો પોતપોતાની જનનિમાં આ બધી જાનતોનો ગયા રમ્ય પ્રચાર કરાવીને ભારતવાસીઓને દિનતાના મહાન વ્યાધિથી જવાની નેરો, તેમ જ તેઓના દુઃખમાં શાન્તિ ઉપજાવી તેઓને સાચા ધર્મમાં ચનાવવો *

અહોદેશ.

લેખક-રા. પદ્મનાભ દુરિદત્ત શાસ્ત્રી.

અહોદેશ એ એક રસાળ તથા નમ્ય પ્રદેશ જણાય છે. ગુનનો ફરતી ઈશનદી નદી પોતાના સ્વસ્થ સ્વેત નીચી સ્તીમરોને આમનજી કરતી નજરે પડતાં જોડાતાં હાય હાથી ઉભરાડી જાય છે. મુમુક્ષુને મનુષ્યક છે, જન તા શણુક મનુષ્ય છે તેમ જોખા તથા તેવ માટે-ગુન છે. અહોદેશના જંગનોમા દીંચર બુ પ્રમાણમા થતું લોગથી આ નગર ગરીમ લોકોના કુપજ પજી નાજાના પાગીઆના નનાવેના હોય છે યોગ વયો પહેના લોકો હતા તેના કળનાં હાનમા નવારે સુરદેસા જણાય છે અગ્રેજીભાષાનો પરિચય પણ પ્રતિદિન વધતો જાય છે તે કે આમાન્ય લોકો ભાષા તેા ખલી જ છે આ મગળથી સ્વામી અદાનજી તથા શ્રીયુત તૃપ્તજીના વ્યાખ્યાનો ગુનમા હિન્દુગ્યાની તથા અગ્રેજીમા આપના ઉપરાત બાંધગાર જે મોટા ટુગીજી કહેવાય છે તેમજો અહીં ભાષામા ઉપરના વ્યાખ્યાનોની સભાજા યા હતા આ ગ્યજો એટલુ કહેતુ જરૂરુ છે કે ઉચ્ચ ટુગીજી અંસ્કૃત-હિન્દી-અહીં-અગ્રેજી વિગેરે ભાષામા પ્રવિણ છે તથા લોકોને માસાહાનો લાય કરાવના માટે તેમ જ અમલમજા સહાય આપના માટે સાચા હૃદયથી ઉપદેશ કરે છે હાનમા શ્રીયુત મનજીત જેઓએ ધર્મીઅન ઓપીનીઅનદ્વારા અફિઝમર્મ સની અધાકુધી લોકોની જાણમા આપી હતી તેઓ માગને તરફ રાષ્ટ્રીય જાગૃતિ કરવા માટે જ ગયા છે તે તરફ એ બાલ ૧૫ થી ૧૬ દિવસ રહેવા ધારે છે.

મારી સમજ પ્રમાણે મને એમ પજી જણાય છે કે સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિનો માર્ગ મગળ જનાધન માટે આપણી પરિસ્થિતિનો ધણો ઉડા વિચાર કરીને સાતર્થના પાર જણુવાની બુદ્ધિ જ જરૂર છે સાદુ જીવન થયા વિના વધીને વધીનાત જોડી રહે અમવા તો પ્રચક રાષ્ટ્રીય કેળવણી સારી રીતે જામી શકે એ માટે સારા શિક્ષકો મળના જગભગ અસંભવ છે આવેશ-પ્રધાન લોકો-મોટેભાગે સ્ત્રીઓ-ને આ વાત તુત ગણે ઉતરગે આ એ રીતે જો આપણે સ્ત્રીઓને સાતર્થની વાન સમોટ રીતે સમજાવી રાખીએ તો પુરોષોને તો તે માગ વાળાગા વાગી જ થાડી-વગભગ નહિ જેની મુશ્કેલી રહેશે આ એ રીતે સાદુ જીવન ચતા વાર જ અને ખચ ઓઠો થર્તા માર્થિક જાળમા ફસેલા હિંદના સતતો પરાત્ર મરી તુત જ સ્વતંત્ર બની સુખમય જીવન વ્યતીત કરતા આપણે જોઈ શકીએ સાત જીવનવાળાને જાતર્થોતો આશ્રય લાગે જ લેવો પડે છે ઉછરતા નાના બાળકો માટે નો નાના નાના મામમઓમા ગમ્ય સાદા આશ્રયો થાય તો નધારે સાર એટલે કે પ્રાથમિક સાળા હાનના જેવી ફક્ત શિક્ષણના ઉપયોગ પુગતી જ રાખનામા આવે તેને બદલે ૬ વર્ષથી માડી ૧૦ થી ૧૧ વર્ષ સુધી એક રમતગમત સાથે શિક્ષણનું સ્થાન બને તો માનોહાન ધણ સાર ખીને જા શાળામા બગીના સાત વયો *Dissected Maps-Sterioscopes, Magic lanterns*, વિગેરે હોય તે શિક્ષણના ઉચ્ચ આશયો સહેનાઈથી સમજાવી તેને સગીન જનાની રાકાય.

લીલાવતી હંવનકલા ૩ -૧૨-૦ એન.એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુનર્થ

અભિદેશની હકીકત સાથે લોકજાગૃતિનું આટલું વિપ્લવોતર ક્ષમ્ય મણારો બહાર લોકો સાથે મુસનમાનો ધણી વર્ણોથી લગી ગએના જેવામાં આવે છે અને તેમનો મહેરો બહાર જ જણાય છે આવો એક માણસ નામે સમદ ધમ્માધન સરદારી વમ્કેરી ખાતામાં દુક મગારદાર છે અને અમેજી-કેફુ-મરાની-કચ્છી-મુજરાની-મનાયાનમ-તેરેયુ-મહી-રેય-મમન રિગેરે ધણી ભાગ્યેયો પેની બાજે છે તેના કહેના મુજબ તેનું જીવન હાતમતાઈ અથવા ફિસદનાદ જેવું છે પોતે મારાજી મનાનનો હોના સામે પ્રજા-જાગૃતિનો મુખ્ય હિમાયતી છે તે આનું પદ્ધતિને વખોડી કાઢે છે અને અસદમજ અને સ્વદેશી નનદારા આચાર્યનો ઉદ્ધાર જેવા ખુશી છે સેરાપરાયણ હોના સાથે નિરર અને ખરો મદ છે તેને મારીસ-કમીન-જાપાન-કામીઆનાડ-૨૨૭-જર્મની રિગેરે મુખ્ય જેવા છે નરકી નોકરીમાં હોવા છતાં ભાષાશાસ્ત્રીનું પદ તેને વધારે પસંદ જણાય છે

બહારી પ્રજા મૌદ્ધમત માનનારી હોનાથી જુદામંદિરો જેને આ તરફના લોગો “ફર્મો” નામથી ઓળખાવે છે તેના તરફ મહુ જ પૂજ્યપણાનું ધરાવે છે અને દૂતેના અથવા રસ્તે આનતા આવતા ફર્મોએ એ નમસ્કાર કરે છે સ્ત્રીઓ તથા પુરો ધારાજગાગમા અપ્રતિ બદ પ્રતિ કરે છે આ કાગળથી હુ કામીઆનાડમાંથી જ્યારે આ તરફ આવ્યો ત્યારે આ અભિદેશ સ્ત્રીપ્રધાન છે એનું સૂચન થએલું પરંતુ તેનો અર્થ આહી આના પડી મને એટલો જ સમજ્યો કે પુરોગોષ્ઠિન પ્રતિમા સ્ત્રીઓ પણ તેટલો જ ઉત્સાહ ધરાવે છે અનમત હુદિન હુ યના માણ્યો અનિષ્ટ પ્રતિ પલ્ય મેનના હમે પરંતુ તેની પ્રતિ અન્ય સ્થળે નથી હોતી એમ નથી મુખ્ય વનમતાના મોખળની વાત સુરિતિ જ છે આમ ઉપર જણાવેલા પ્રજા જીવનની સારી અસર આ વિશ્વમાં પણ જો સારો સુધારો કરી શકે એમ માડ માનુ છું

મુમ્કની જ માફ મમનોની તમિને લીધે મુખ્યથી ૧૬ મીનીટના રેનગરને આનેના ‘તીનાજે’ નામના ગામડામાં એર ઉમર ૧૧ વજાળના બગનામાં અમે રહીએ છે આ સ્થળ અમેને ધાટકુપરનું વાળીનાર સ્મરણ કરાવે છે રાત્રિના દશ એટલે કે ભાના નવ વાગે બાલુમા ઉજવાતો સહાનોકોનો એક જનસો માગમિત્ર વાનજી હીગજી શાહના સૂચનથી અમે બેને જણ્યે એક વખતે સાથે જેના ગવા દના અરવીરાતમુધી આપણા દેવી ગામડાઓમાં લોકો જેમ રામ લીના-ગરબી લનાવા જેના જેનો જેના જન છે અને મેલાનમા પોતાની સગર પ્રમાણે ખાટના-માટીનાંડા વિગેરે નાખી લોકો પગલું નાખે છે તેમ આટી પણ સ્ત્રીઓ તથા પુરો જગમ ૨૦૦૦ થી ૧૨૭૭ માણસ એકત્ર થએલું નજરે પડતું હતું એક બાલુને માયડો (Pulpa) મેહાવામાં આવ્યો હતો જેના ઉપર નાટ્ય પ્રયોગ બહોભાષામાં ગુણુ કરવામાં આવતો હતો ત્યાં પડાઓ વિગેરે ન હતું પાટોમાં મે પુરુષ મરકરા (Balloons) તથા મે સ્ત્રીઓ હતી સ્ત્રીઓ બહારીપોશાકમાં પાગા દેક આગળથી સળીઓ જેવું કાષક જોતી તેમને પાખ હોય તેવો દેખાવ કરતી બહારી નૃત્ય કરતી હતી મારા એક બહારીમિત્રને પુછના તેઓ અપ્સરા કહેવાય

હે એમ કહ્યું 'બહી લોકો સાથે આમોગે પરિચય દિંદી અથવા અમેજમા જ થઈ શકેનો-સાક
લાછ રિગેરે લેના જતાં અમારી બાપા અથવા તે બહી સિવાયની કોઈ પણ બાપા નહિ.
સમજનારો આમોગેના ઇતારાથી સમજનારામાં આનું પૂર્વોક્ત જનમામાં નવીન વાલો
નજરે પડતા હતા તે વાલો મૃગ સુદાં શુદ્ધ સારિયમના મુરો જ લોકાની પ્યોડી પગલાયો
અતારતાં હતા મ ગની સખ્યા પણ સારિયમના આગેદ અવોદિ ક્રમાજુ લુદા લુદા સુરો
અતારતા માટે પથી સાતી થાય છે અને એક માણસ પોતાના હાથ નુ : લુદા વાલ ઉપર
પછાડી જતો ગની માફક શિન્ન શિન્ન સુર ઉપજાવે છે-બીજા બે વાલો લોકાની હથો-
ડીથી નગા-રાગા આવતાં હતા અને જનતરગ અથવા શીમજીનુ લાન કરાવતા હતાં હાર-
બોલીયમ અથવા તે અન્ય પિંદેનીય વાલોનો અમાન હતો આપણા દેશમાં પણ તાઉસ, દિન-
કમા, સિનાર રિગેરેનો પ્રચાર સુષ્ટ નથી સંગીતના આમાન્ય જનસામા તેને સ્થાન દોષ
છે તે નાન્ય પ્રયોગોમાં આમારે તેમ ન થઈ શકે ?

ગીતિમામાં તેમ કેમ આવે છે ?

બરનીક લોકોનો પોતાક આપણ આમ પ્થાન બેચે છે-બીજો તેમ જ પુરોગાધા
ગોલીયા અથવા ધાનગતે નદને આરથ ગોલી માફક લુગી રીટ છે માથે રેશમી બે હાથ
નકો વીરે છે તથા આપણા દેશમાં જુના જમાનાના લોગના જેડી બડી પહેરે છે

આ લોકોમાં પોતાના દેશ માટે એટલી શ્રીતિ છે કે ઝગકપટ સિવાય અન્ય દેશમાં તેઓ
જતા નથી આ તરફ આવનારા લોગોમાંથી રાગા મુરોપીઓ તથા મુમ્મનમાનો બહોલીઓને
પરખ્યા હોય છે છતા તેઓ કમચિન જ પાતાતો પહેરવેશ બદલતી જેવામાં આવે
છે બે કે તેની ઓનાન મુગ પુરુષના રીસાજને અનુસરે છે

તેઓ આમી પણ એના જ હાથ છે મખનારપે લમણા ગર્લ દીવાળીની લગમગમ ક્રામ
વપનીએ દરમાયધારા કરનાથી તે પ્રજાએ તેનો તજમ કપેટ અને તેથી ત્રણ દિવસમાં ક્રામ વપનીને
પ્રત્યક્ષતને માન આપવાની દગજ પડી હતી લોકાનું જીવન બહુ જ સાદુ છે બે કે નવા
જમાનાની અન જનમાં જેવામાં આવે છે રહેવે ગાડીમાં નાનાં માળની છે અનિયમિત
પણ તથા મેગાનો નકુ દેખાય છે માણસો તથા બીજા જનતરો રાંધીવાર કચરામ જતા
જેવામાં આવે છે મન સહે પાવડી પને હાના જા અનિ સ્વચ્છ દેખાય છે ગસ્તા વિગામ-
કાનગદેરી રોડ કરતા નમણા અડી ગણા પહોળા અને ગીમેન્ટ તથા પથરથી માથેના દોષ કે
આ નરક મીનેગાનો ગોખ દિન પ્રતિદિન રાનો અવ છે-બીજા મદ્રામી લોકો મુમ્મનઓને વધ
હાથે બેનવાડી ગાડી જેને તથા કહનામાં આવે છે અને જેનું બીજુ નામ ગિમા છે તેમાં
બે માણસ સાથે મગ દો મણ બાજ ના નમમગ એક માઇન દૂર લઇ અવ છે કેકેકોલો
તેના લમાના ગેન દોષ છે પ્રજાને વળો બામ બહોલીસનાર કચ્છી-સુજરાની-કાડીઆ ગાડી-
મદ્રારી-ગીલાની-મગાની તથા મા વાડીતો છે દપાન અઠરાડીઆમાં બે વર્ગન અનિયમિત
પણ કલકતા થઈને જાય છે હિદુરધાનથી આવતા જતા મુસાફરો સ્ટીમગની મુરોડી બહુ
જ દટાળા ભરેની લાને છે-કાકટરોનું સ્થાન સાક જણાય છે-ગ્રહ કાર્મગી-આતનિમહના
દસન મુગન રટીટ નામના તસ્તા ઉપર થાય છે વેપારમાં આપણા તરફના ચારાડીની જેમ
આ તરફ મદ્રાસ તરફના ચંડી લોમિનુ બેર થાય છે

ગામડી નિશાળમાં વળી એક ડોકિયું.

(અકવાલીક પરીમાના ઉત્તરપત્રો)

નેમક-રા હરિલાલ પ્રભુલાલ છાયા, બી એ, એનએન બી

[નિશાળ હરવાના થઈ ગયાને થોડી વાર છે એટલામા બહાર એટલા ઉપર નિશાળીયા માલો માલો વાવચિન કરે છે]

રામચક્ર-‘ પ્રમોદરાય, ગયા સનિવારના ઈનિદાસ ભૂગોળની પરીક્ષાના પેપરો તપાસાઈ ગયા છે તે આજે પાઠ મળશે એવું મહેતાજી સાહેબ કહેતા હતા ’

પ્રમોદરાય-‘ હું તો મ્હારો પગ મરગઈ જવાથી કાવ નિશાળે આવ્યો ન હોતો એટલે જાણતો નથી. ’

ધરનાન-‘ તું ન હોતો આ થો પલુ અમે તો આ થા’તા! મહેતાજી સાહેબ આજે પેપરો પાઠ આપવાના છે એ ખરી વાત છે, કેમ કેટલાક માઈ આવશે ? ’

પ્રમોદરાય-‘ અમે શુ બકાની છીએ કે નમતું તોળીએ ? જોઈએ કડ લા દગનો થાય કપ નો!-આપણાં તો પાસ માઈ આવે તો ધણુ છે ! ’

પ્રભુચક્ર-‘ ભાવડે તો મોએ મો માનું લખ્યું છે, એમાથી જોઈએ છીએ કેટલાક કાપે છે! ૫ કાપરો તો ૬૫ આપશે, ૧૦ કાપરો તો ૬૦ આપશે! બહુ મહુ કાપરો તો ૨૦ કાપરો, તોય ૮૦ આપશે! કાપી કાપીને તે વળી કેટલાં કાપરો ?! હજી લખને બેસશે તો પલુ ૧૦, ૭ તો જરૂર આપશે ! ’

દેવવાદ-‘ કેટલા મા- કપાશે એવી ઉંવી ગણતરી ન હોય, અકકન! બહુમા બહુ કેટલા આપશે એની અટકળ કગાય ’

પ્રેમગય-‘ આપણા મહેતાજી દેવી કે એ મોળી પચાત છે ! અમેને કેના ઉદાર તો હે ?! મ્હા! મોટાભાઈ બી એ તું લાગે છે તે રજા ઉપર આવ્યાતા ત્યારે એમવા કહેનાતા કે અમેને પેપર તપાસે સારે એવ જવાબ વાલીને વિના કરે કે આમા દશ મા-માર્ગી દશ અપાય એમ છે ? જરા એણુ કરવા જેવું જણાવ તો ધારે ? નરદેનાને ? ૬૦ ૬૦ ૧૨ લાગે તો મનને પૂરે કે જ્યાં, અથવા સન અપાશે ? આથી મને તેના નમગા વિવાધિને પછ ૫ ! ફવાનુ દીક ૭ સાન માક મળી જાય છે, -પલુ એકાદો દેરી કપણી પરીક્ષક ૮૫ તો ૨ માયે ૮૫ ! કરાવી, ચુમ્માં ચડાવી, એડીક પીધા જેવું મ્હો કરી જોઈ જવાબ વાને અને પડી મગડે કે સુ ભર-યુ છે ! આવે એકે માઈ આપીએ તો આપશે ? ! ના, ના, કાઝક લખ્યું તો છે, સારે જે આપને ?! ભને નામ આનો નલુ આપો! એહો! આ તો બહુ થઈ જશે ! અગ્રેજ અને દેવી પરીક્ષકમાં આમ ૧૫થી થોડાને ફેર છે ’

રામચક્ર-‘ અમેને ૫ દેવી દોષા છતાં અદીના તણનારાને છૂટે હાથે માઈ આપે છે, ૧૫ આપણા દેવી પરીક્ષકો દિન્દુસ્તાનના જ વતની દોષા છતા પોતાના દેશનાં બાળકોને પ્રેમી ગીપાને માઈ આપે છે એ કેવું નવાઈ જેવું ? ! ’

ધશ્વરનાન—‘એ બધુ ખર, પણ વાતો વરવાથી કાઈ આપણા મહેતાજીસાહેબ કાળામાથી ગેરા થનાના છે?’

પ્રમોદરાય—‘પેપરમા ખૂન લખી આ યો છે ને, તે બધુ સુને છે!’

પ્રાણશંકર—‘અઘાડીકે પરીક્ષા તો બળે હીં! સમજ્યા એ તો! એમાં પાસ થય તોય શું ને ન થયા તોય શું? ખરી તો વાર્ષિક પરીક્ષા!’

[ઘટના છે બધા હઠ છે]

ધશ્વરનાન—(જનાસ તરફ જતા) ‘દરેક અઘાડીએ પાસ થનાને વરસ દહાડે પાસ થવું કેટલું ગેરુ પડે એનો ઠાઠ વિચાર કર્યો?’

[સૌ ઘેતપાતાની જગાએ બેસી બચ છે મહેતાજી પ્રવેશ છે]

મહેતાજી—(ખાનાનાળા રુદુનપર બેસતા) ‘છાકરાઓ! તમારૂં ઇતિદાસ ભૂગોળના પેપરો તપાસાઈ ગયા છે, તેમાંથી જે મોની મોટી ભુલો થઈ છે તે જનાસમા વાંચી સમજાવું હું એટલે સૌ કામલો થાય (એ પેપર ખોલે છે), રામશંકર, દિબો થા શુ, સલાન્દ્રિ નદી છે? ક્યા સમુદ્રને મળે છે? હા?’

[રામશંકર ઝૂમ રહે છે]

મહેતાજી—શુ છે સલાન્દ્રિ? પછીનો નયર?

પ્રમોદરાય—‘ગર છે, સાટે ન!’

મહેતાજી—‘દુગર નહિ પણ પવત ગુગર ન્હાતો હોય છે, બ્યારે પૂરત મોટો લાખે હોય છે વીક, અથ્વા રામશંકર, ત લખ્યું છે કે “અમદાવાદ હિન્દુસ્તાનમાં આવ્યું છે,” તો પછી “કુનિયામાં આવ્યું છે” એમ લખ્યું હોત તો શુ ખોટું હતું? શુ ભેદભે? પ્રમોદરાય?’

પ્રમોદરાય—‘ઝુમધ ધનાઝામા!’

મહેતાજી—‘શામાશ! તે એવું જ લખ્યું છે! હું પણ રામશંકરને માથે પડાકા જેવો છું! ક્યા આ-કુ અમદાવાદ? પછીનો નયર?’

ધશ્વરનાન—‘અમદાવાદ ગુજરાતમાં છે’

મહેતાજી—‘બગવા અથ્વા ગમશંકર, તને કોલ પૂછે કે તુ કેવો છે? તો તું “આજણ” કહે કે “હિન્દુ”?’

રામશંકર—‘આજ પ્રાણલ કરતા હિન્દુ તરીકે ઓળખાનામા નંધારે માન છે, સાહેબ!’

મહેતાજી—‘અરે વાહરે, તમે, હિન્દના બાળક! મિરાન્ને નીચે! થાપી રહેશો!—આપનો પેપર લઈ લ્યો!’ (પેપર આપી દે છે, અને બીજા ભેગે છે)

મહેતાજી—‘પ્રમોદરાય, તુમને કુજ નહિ નિખાહે! વેગીઆ વેગ હતારી છે! ભણવડ આવે છે તે મહેતાજીપર ઉપકાર કરે છે?—પેના લોડ મિન્ડોના સમયમા એટલું જ લખ્યું છે કે “તે સર જ્યોજ બારો પછી ગર્વનર જનરવ થયો, એની કારકીર્દિ બહુ બાલુવાળે નથી!”—તારો પેપર બહુ બાલુના ભેગ નથી!—નસ? દસ માંડેનો સમાલ થઈ રહ્યો?—શિવા-

ની હકીકત આગી છે, તેમાં જેનું નિનાડુ દાખું છે? “ સિનાઈ એક મરાઠા સંરદા હોતો તે ઔરંગઝેમ નામના દિનીના પાદશાહ સાથે ખૂંટકેમ લડ્યો હતો. એમ જરતા એક વેળા કેદ પકડાયો, સારે મિયર્નના ડીઆમાં છુપાવેને ન્હાગી દુખ્યો હતો.” “ મિયાઈ બહુ ભાવે છે, કેમ?—પડી તું લખ્યું છે?—” નેલે વિગતપુર અથવા ગોનગકાગના એક સરદારનો ડાવ વાનના નખરડે લીધો હતો તે ઉપરથી ‘ સિનાઈનો વાનખ અને હવલી માટનું મુદ્દ ’ નામે ‘ હુન્ગલી’ની એક બેટ બહાર પડી છે. —બાપો ‘ ગુન્ગલી’ મળાવે છે શું?—” નિનાડુ અથવા ગોવગોડા!—” તુ તે કતિહામ નખે છે? નનકથા? તું લખના શા માટે આવે છે? આવું બખીશ તો મો વરમે પણ પામ્ય થા રહ્યો! પેપર લઈ લે!” (પેપર રહે છે)

મહેતાજી—(નવો પેપર ખોલતા) ‘ ઈશ્વરનાન, તે વડ સરસ લખ્યું છે એક બુન નથી બના એનો પેપર વાલી જલ્લે, એટલે ખમર પડે કે સનાનોના જવાન આના તખાવ, —લે! (પેપર આપી દે છે)

મહેતાજી—(પેપર ઉખેળતા) પ્રેમ તય, તું રીક વમે છે પણ મહુ ઉતાવળીઓ છે, કાનો માત્રા તરવ દીનતુ કમાડ નથી! કના કપાડ આખા રમ્પો ખાઈ ગયો છે!—વેરથી નાગનો કયા નિના આ થો’તો કે ગુરી મડાંમાં ‘ પાભાની ખાણુ ને બ ને ‘ખણાની પાણુ’ છે” એમ લખી માંડું છે!—પેપ લખીને પાઠો વાલી જલ્લે કે ખરો? ન લે! (પેપર ફગાવે છે)

મહેતાજી—(પેપર ખોલતા) નનનાન, તું પેપરમાં મોરડ બહુ રે છે! “ અમલ વાન મારી ગુન્ગત્રમા છે! ”—નાન તુ ગારો થઈ જશ એની બ્લીક લાગે છે!—” સા કપડની મિનો ઘણી છે પણ તેઓમાં નિનાનન જેતુ સરસ કપ. જનતુ નથી, તેમ જ તેઓના સત્યામ્, કામ વરનાગના હાથપગ ધખી વા કપાડ જન છે! ”—“ બરોડે જુમર કાગીઆવા ની પશ્ચિમે પો મર પામે આવેનો છે સા ઘી તથા પથરની પેનાડ સારી છે, અગાઉ ઘી પથરને ભાવે મજતુ પણ દાન ભાર એના વરી મના છે કે પથર ઘીને ભાવે મગે છે! ”—પેપરમાં આવું લખાય? તું નીખના આવે છે કે દુધીઆગી બતાવવા?—ને! ” (પેપરનો ધા દર છે)

મહેતાજી—(છે’નો પેપર ઉખેળતા) ‘ પ્રાણસર, તું એક જનાજ નયમા બીજીવાર ‘ મુસાઈ છે તે શું એમ અમજો છે કે માઇન ખમર નહિ પડે? મહેતાજી આધળા છે, કેમ કે —આજે પોન્ડી મૂડ છુ અને આવની અ વાત્રીક પરીક્ષાના માર્કમાથી દસ ઓના—ટેન મારનસ—માપુ છુ, પેપર લઈ લે! (પ્રાણસરે પેપર લે છે), સમ્મા, શરમા જરાન! આ નખન એક ને જણ સિવાય બધાએ ઉડાવ્યું છે માટે આનની કાન ગણિતની પરીયામાં એતુ ન થાર એટલા સ્કાડ તમે બના દાખવા પાકા કરવા મરી જાઓ ને દાખનો કોઇથી ન થાય તે મને પૂછને એટલે તું સમજાવીશ!—ચાનો, મારો કપાડો નેલેએ! ”

(નિનાડુ આ દાખ તા નખના માટે છે, અને મહેતાજી સ્કાડ કર મેડા બેડા એમ ખાવા સર કરે છે)

[૫૮૪ પડે છે]

રતનાવલી.

[નાટક]

લેખક — રા. રતિપતિનામ ઉદયમરામ પટ્ટા, બી એ

(ગયા અકથી આનુ)

ત્રીજો અંક.

નાટકના પાત્રો

મંગલ — રાજા

વસન્ત — વિદુષક-રાજાનો રમુજ મિત્ર

વાસનદત્તા — નરસંગજીની રાણી

સાગવિકા — રતનાવલીનું ગ્રામ નામ, વાસનદત્તાના અત પુ મા તહેની દામી ધર્મ રહેની
શિંદ નહેના રાજાની પુત્રીદાસનમાલો } વાસનદત્તાના જ દિતમા રમી રહેની તહેની પરિચારિકાઓ
મહનિકા }

(નલનિકા પ્રવેશ કરે છે)

મહનિકા — (આકાશ તરફ જોઈ) ઓ કોસામજક, ઓ કોસામજક, દેવી સામે દાસન
માનને દીકરી કે નહિ ? (ગળ ફરવે) શુ વહે છે ? તહેને આની ગયાને બહુ રાગ થઈ એમ
વહે છે કે ? (આમ તેમ ફરી, આસપાસ નજર નાખતી) અરે, દાસનમાના તો આ આવે
વાન, તેની પાસે જ જાઉં

(માનમાલા પ્રવેશ કરે છે)

દાસન — (હમતી આન દથી) વાહરે, વસન્તક, વાહ નાટ આ સન્નિ વિમહની
ગ્યના કરવામાં તો તુ અમાલ્ય વીગ-વરાધણથી પથુ નેમહ — (ઝિનન કરી) અનિ કાર્યનમાના, વસન્તકે તે એકુ 'તુ કયું કે તુ તહેના
આટમા બધા વખાણુ કરે છે ?દાસન — સખી, ત્હારે જાણીને તુ કરેડુ છે ? ત્હારા પેટમા જની નાત તે
ટકની નવી

મહ — દેવીના ચરણના સોળન ખાધને કરું તુ કે હું મારને કાઇ પથુ જપ્પારીશ નહિ

દાસન — ને એમ હોય, તો સાલગ આજે રાજમદિરેથી પાછા ફરતા મ્હે-
ચિત્રશ્યામા પામે સુસગતાની સાથે વસન્તકને વાત કરતા સાલગ્યો

ગીતગોવિન્દ ૩ ૧-૮-૧૦ એન એ/૧ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, ૩ માઇ

મદ૦—(આતુરભાઈ) સખી, હલે કહે, ત્રી વાન થતી હતી !

કાચન૦—વસન્તઝને કૈલુ કે ‘સુસગતા, મહારાજની’ અવરથ પ્રકૃતિનું તો હું સાગરિકા વિના ખરે ખીન્નું કાઠ નથી માટે તાર્કિક ઉપયોગ શોધી કાઢ’

મદ૦—તારે સુમંગલાએ શું કહ્યું ?

કાચન૦—તેણે એમ કૈલુ કે “આજે ચિત્રપટના પ્રતાપથી દેવી નહેમાયા છે, અને સાગરિકાને મહારાજના સ્વાધીનમાં રૂગી મેળાના વચ્ચાનકાર પશુ મહી પ્રચન્ન થઈ આપ્યો છે, તેથી તે અનારો સાગરિકાને પહોંચી ત્હેને દેવીના વેશ ધારણ કરાવીશ, અને તું પણ કાચનમાનાનો વેશ ધરીને અમ્હે બન્ને ગમે મહારાજની પામે જઈશ તું પણ ચિત્રપટના પાસે બેસીને અમ્હારી વાટ જોજે પત્રી માનવી લતામડપમાં તે બેને આપણે મેળવીશું”

મદ૦—(રેલથી) દુષ્ટ સુસગતા, રિહાર છે ત્હેને પરિજન ઉપર પ્રેમ રાખનાર દેવી તું શું છેતરના માગે છે ?

કાચન૦—મદનિકા તું હમણા ક્યાં જાય છે ?

મદ૦—મદુરની પ્રતિ અગ્રમથ છે એમ સામગ્રી દેરીએ ત્હેને ત્યાં ખમત જોના મોકલી હતી, પણ ત્હેને આનતા વાગ થઈ, તેથી ચિત્રપટ થઈ દેરીએ મ્હને ત્હારી પામે મોકલી છે

કાચન૦—ખરે, દેવી બહુ જ જોગી છે કે તેઓ આવી રાત ખરી માને છે કામથી ખીજતા મહારાજનો તબીયત તો નથી એ બ્હાને હાથીનાતના ઝગામાં બેગ છે, આન, એ ખખડ દેરીને તો કનીએ

મદ૦—હા, હા, આન ઉનાનગી

(બન્ને જાય છે)

અવેગક મપૂર્ણ *

(મદનાવરથમાં બેરોડા રાત જાય છે)

ગામ—(નિશાસ નાખીને)

(મદુર)

કામાગ્નિ થતી હેલ્લોએ હુલ્લ જે સત્તાપ રહે ત હવે
‘સાગિતો ન હવે ઉપાન જોતો તું ગાદ હુ જે બને ?
ગીયો ચ દનથી જોતો ન મજો ત્હેનો પરાવે મ્હને
ત્હેને મૂં થઈ ધ્યા ન તુલ શુ બહુ મન સાખ્યો છો

ખરેખર, આશ્ચર્ય

મન ચચળ રહેજે એ રિધાય ન વિધાય તે

સવ બાલ થતી મદુર કામે ગી રીતર્ય હવે

* અવેગકમાં આ અંકની જાણી સામગ્રી સચિત્રામાં રહુ થઈ મદ છે વાચકાર અંક વાચ્યા ગામી સ્વમલ રાજા—બા હ

સાપ્તાહિકાસ ૩ ૧-૮-૦ કોન એમ ગ્રામી એન્ડ કપની, મુબાઇ

અરેરે કુસુમાયુક્ત,

(સાર્વજન)

જાગો પાસ જ નિમિષા મદનમા તે સૌ જનો બાળના
 દોન જેથી અનેક કો મુજસમા વિ ધાઇ રોટા જતા
 તારામા વિપસ્તિતા થઈ હવે લાખો ધરી બાણને
 નિરાધાર થયેવ કામીજન આ તેથી વિ ધાઇ મરે

અરે, આની અનરથામાં તો હું એની એટલી બધી ચિન્તા કરતી નથી, પણ મરીજ
 મિચારી સાગરિમ, હૃદયમા કોય રૂપાવતી દેવીના હાથમા રખે ને આવી પડે, તેની મદને મહુ
 શીકર રલા કરે છે કારણ કે,

(સિખરિત)

રખે મે જાને' એ બહોળી સખીનોમા નીચ જુએ
 મે ન્યા બે વાતો મુજ તાળી કરે એમ જ બહે,
 સખીના હાસ્યોમા શરમ બહુ ધારે ચન વિષે
 પ્રિયા થઈ બાહુગી બચ બહુ દિરે એમ જ ધરે

તેની અમર કાન્તા વસન્તક ક્યારનોયે મયો છે, તે ફેણ સુધી કેમ નહિ આપો હોય ?
 (એટલામા હરખાનો હરખાનો વસન્તક પ્રવેશ કરે)

નિઃ—ઓ હો હો ! કોશામ્બીનું રાજ્ય મળવાથી પ્રિય વયસ્થને જેટલો આનંદ
 નહિ થાય, તેટલો આનંદ મહારી પામેથી પ્રિય વાત સાબળાથી થશે, એમ મદને લાગે છે.
 મહારી જ વાત જોના ઉભા લાગે છે ચાપ, પામે જઈ (પામે જઈને) જ્ય જ્ય મહારાજા
 વયસ્થ, આપનું કાચ સિદ્ધ થવાની હું તદ્દમને વધામણી આપુ છું

રાજા—વયસ્થ, પ્રિયા સાગરિકા તો કુશળ છે ને ?

નિઃ—મહારાજ, ધીરે ધીરે એ બધું આપેઆપ જ જાણીએ

રાજા—(હર્ષથી) ત્યારે શું દર્શન પણ થશે ?

નિઃ—(ગર્વથી) વાહ, બૃહસ્પતિની શુદ્ધિને ટક્કર માફ તેવો શુદ્ધિશાળી દોવા છતાં
 એમ કેમ ન ચાપ ?

રાજા—(હાસ્યથી) એમાં શું આશ્ચર્ય ! તું તે શું ન જાણી રહે ? ત્યારે મદને વિસ્તારથી
 હું જોતએ હું સાબળાને મહુ આપુર છું

નિઃ—(કાનમાં જીલી સબળાવે છે) એમ જ !!

રાજા—(હર્ષથી) તામાસ, વયસ્થ, સામાસ ! લે આ તોરે ધનામ (હામેથી કહું
 કાઢી આપે છે)

નિઃ—(હાથમા કહુ પહેગને પોતાને જોતો જોતો) ઓ વસન્ત, આ સોનાના કડાથી
 શાલતો મહારો હાથ હું મહારી સ્ત્રીને જાતાપી આપુ (જલ્દી માંડે છે)

ઉપાકાન્ત (સચિવ) ૩૨—૦—૦ એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુમ્બઇ

રાજા—(રોડીને) સખે, પછી જતાવજે હમણા તપાસ કરે, કે દિવસ કેટલો બાકી છે ?

નિં—(ચારે પાસ ફરીને હાંધી) ઓહો, જુઓ, જુઓ. આ સગાના સૂર્યનાગવળુ
અઢ પ્રેમથી ચલિત થઈ, જાણે સધાકાળી સીને મગવાનો સંકેત કરી, અસ્તાચળ પરત
હિપરનાં વનોમા વિચરતા ન હોય, એમ લાગે છે

રાજા—સખે, સધાકાળ થવા આવી કેમકે,

(સચ્ચરા)

‘ મ્હારો આ એકચક્રી રથ ત્રિભુવનનો માર્ગ લાગે વિઠાવી,
તે તો પાઠે પ્રભાતે ફરી નહિ રામરો ’ એમ ચિન્તા જ ધારી
સધાકાળે રવિના કિરણથી જનતા હેમના ચક્ર આરા
ખેલી ચક્રો દિશાના જ્યમ શુ સંવે હોય અસ્તાચળે આ

અને વળી,

(વસન્તતિલિખા)

૨૭ જઈશ પદવદના મુજ મળ વીતે,
છ ને જગાડીશ મુતેલો ફરી પ્રભાતે
દૈર્ઘ્ય આમ નસિની રહમજનવતો એ
અસ્તાચળે કિરણ સર્વ મૂંચા રવિએ.

વયસ્ય, મારે હોય થા આપણે માધવી લતાના મહપમા જઈ પ્રિયતમાના સંકેતની
સહ જોખએ

વિં—હીક કહ્યું, મિત્ર, ચાલો

(ઉડીને આમ તેમ જોઈને)

અહો વયસ્ય, જુઓ, જુઓ, આ તો ખરે, ધીમ વૃક્ષગાડીને વધારે કાળી બનાવતો, અને
ધૃ કાઢવથી ખરડાયેલા જુડ અને ભેંસોના જેવા રગવાળો અધમરનો સમૂહ આ ઉતરી આવે છે.

રાજા—સખે, તહે સાચુ જ કહ્યું છે કેમકે,

(સિખરિલી)

પહેલો તો પૂર્વ પ્રસરતું પાળી ચૌદિસ દરે
વરે ધારે ધારે તર નગર આકાશ સચરે
અતિ માહુ થાના ભુવનની રેરે દષ્ટિ મળીથી,
ચિનાખી ઝીવાળી નિમિર સમુદે કાંતિ જ દરી

વિં—ચાલો, ચાલો મહારાજ ? (ચાલના માટે છે)

વિં—અહો વયસ્ય, ઘણા ઝાડોની ઘટા થઈ જવાને લીધે આ ઉવાન જાણે અધ-
કરનો પિંડો થઈ ગયું હોય, એમ દેખાય છે, તો પછી મારે તો ક્યાંથી જ જણાય ?

ધ્યારામનો અક્ષરરેહ ર ૧-૪-૦ એમ ત્રિપાળી એન્ડ કંપની, સુબાઈ

રાજા—વયસ્ય, આગળ તો આવ આ માર્ગ તો આપણો જાણીતો છે કેમકે,

(સંધસ)

હારો આ અપહારી દિસતી વધી અહાં રોતવા સિ યુવાર,
આની પતિત દિસે છે બહુ તારી અને પાટવા પુષ્ટાર
લેતા નેતા મુગધી રિવિધ દુમળી વાગી વધતે નિશાની,
આતાથી બેવડાથે તિમિરથી દુપતો માગ લેશુ પિગાળી

નિ—અરે, જુઓને વયસ્ય મત્ત બ્રમરાઓના ઉડવાથી બહુ નના પુષ્પની રજ દસે
જિશામ્ બહી રહેલી છે, તેથી મુગધી પ્રસરી ગદે છે, લીસા મગકન મણિની જડેની બૂમિ
ઉપર પગ મૂકતા મુગ ઉપજે એના માવનીતનાના મગપમા આપણે હવે આની પહોંચા
છીએ માટે આપ જરા આહિ પિરાજો, અને હુ દેરીનો વેપ વારણુ ડેરીની સાગરિકાને લાઈને
સાનગ આણુ છું

ગજા—તારે તો વયસ્ય, ઉતાનગો જા,

નિ—વયસ્ય, એનડા ઉતાનગો મા થાઓ હુ આ આજો (જાય છે)

ગજા—એ આની પહોંચે, ત્યાં સુધી હુ પણ ગગતસિના ઉપજ બેગી, મિયાનગ
સકેત સમયની રાહ જોઉં (પેતીને, ચિન્તાથી) અહો, પોતાની જ સ્ત્રીના સમાગમનો બના-
દર કરી ગમીજનની નનીન નાથિડા તરફ, અરે અપૂર્વ પદપાત હોય કે કેમકે,

(હાથિડી)

પ્રીતથી આ ની સદે ચાતા ન સીધુ જુએ જરી

રસથી મતિયે કહે બાઠી રતનો ન દળાસતી,

પ્રીતમ પકડે તારે વાતો જાણી કરે પતી,

રમી રમણી લોરે સકેત સ્થાન વિષે અતિ

અરેરે, વચનતડને કેમ વાગ લાગી ! અરે, આ બનાવની ખબર દેરીને ને નહિ થઈ હોય કે

(વાસવદત્તા અને કાચનમાલા પ્રવેશ કરે છે)

કાચન—અહિ કાચનમાલા, મ્હારો વેપ ધારીને સાગરિકા આપણુ પામે શુ જરો ખરી કે

કાચન—તારે શુ દેવી હજુ પણ ખરૂં નથી માનતું ? મિત્રશાળા પાસે ઉભેના વસન્ત-
કો જ જોરાથી આપની ખાત્રી થતો

વાસવ—તારે તો ચાને, આપણે ત્યાં જ જુઓ

કાચન—હા, આજે તારે (ચાલના માટે છે)

(મણુ દારીને બેઠેલા વસન્ત- જોવામા આવે છે)

નિ—(સામળીને) મિત્રશાળા પાસે શબ્દ સમળાય છે, તૈયો હું ધાર છું કે સાગરિકા
કાચ આવતી હશે

કાચન—દેવી, મિત્રશાળા તો આ રહી આમ આહિ જ ઉભા રહો હુ વસન્તકે
દશારો કરી બોલાવું છું (ચપટી વગાડી વસન્તકને બોનાવે છે)

સરના અને મિત્રશાળા (સચિત) ૨ ૨—/ એન એમ ત્રિપાઠી એક કપની, મુબાઈ-

નિઃ--(હાથથી ખાસે જઈને) સુમત્રતા, તદારો કાચનમાનાનો વેગતો ખરખર રોબે ૭ પગ સાગરિમ કયા ? *

કાચનઃ--(હાથથી ખતાડીને) આ રતી

નિઃ--અરે, આ તો ખરેખરા દેરી વાસવતા જ !

વાસવઃ--ઈ, હેમથો મેનમાં) શુ એલો મ્હને ઓળખી ? ત્યારે તો હુ પાછી જાઉં

નિઃ--ભગવતી સાગરિમ, આહિ આવો

(વાસવતા રતીને કાચનમાના રક્તમુ મ્હને છે)

કાચનઃ--(નિહાડ લાગી આગળી કરીને, એકાન્તમાં) અરેરે, તને તદાર પોતાના નયનો સામરે છે કે ?

વિઃ--ઉતારણ કર, ઉતાવળ કર, ભગવાન વામા પૂર ડિશામા ઉગવાની તૈયારી કરે છે

વાસવઃ--(સમસદિત, મનમાં) ભગવાન ચડમા, આપને નમસ્કાર મ્હને એક ધડીનાર સુધી આપ પ્રકટ ન થાઓ તો એમના મનનું હા જાણુવા પ્રસંગ મને (સર્વે આનંદા મારે છે)

ગગન--પ્રિયાને મળવાનો પ્રસંગ પાસે આ થો છે, હતા પછુ મ્હાર મન સા માટે વધારે ક્ષીર થતુ હતો ઈ અથવા લોભિમા કહેવાય છે, તે ખરું જ છે,

(નિતિ)

ત્રિમ મદનુજ્જવ થાતો આરબ કરતા છૂટ પ્રસિદ્ધને

પામ થાય જમ ભારે ચોખાસે જળરૂપિ અનિ સુચરે

વિઃ--(સોલગીને) ભગવતી સાગરિકા, પેતા પ્રિય વચસ્ય, ત્હમને જ ઉંચીને ઉત્ક-
ચથી કાઢ્યોએ છે, માટે જરા થોભો હુ ત્હમને ત્હમાય આગમન વિશે કહી આવું (રાજ પાસે જઈને) વચસ્ય, વધામણી, પેતા સાગરિકા આંખ્યા છે

ગગન--(હર્ષથી એકંદ્ર ઉનો ચર્ધને) કયા છે, કયા છે એ, વચસ્ય ?

વિઃ--પેતા ઉમા

ગગન--(પામે જઈ) હે પ્રિયા સાગરિકા !

(શાદું લ)

સુધાશ સમ સુખ જાણુજ સમા મેનો ઉર મ્હના

હાથથી તુજ પદમન્તિ ધરતી, વાદ મૂલ્યોતો સમા

સર્વેશી સુખના જ એમ સદૃશ નિઃસાંભેગ મ્હને,

પીડાના બટ મમથી સરીરને દે સાન્નિદ્ય પ્રિયે

વાસવઃ--(એકાન્તમાં) અતિ કાચનમાના, આર્યપુત્ર આમ કહીને વળી પાછા મ્હને કાઢે કહેશે

કાચનઃ--(એકાન્તમાં) ખરે, એમ જ છે સાહસિક માણસો તે શુ શુ ન કરે તે વાધ કહેવાનું નથી

* વાચનાર એકદમ સ્થમ્ભ ગઈ કે નિષ્વસ કેવી જાણીર જાણ કરે છે હવે પછી જનવાના પ્રસંગે તુ ન સ્વાતાંત્રિક અને નામની વસ્તુને ખીજવાનાર છે

સચિત્ર મૂના રતના પત્તા ૩ ૦-૮-૦ એ એમ નિપાટી એન્ડ કંપની, ૫૫

નિઃ—મમતી સાગરિકા, નિશ્વાસ ગળીને પ્રિય વેયસ્ય સાથે વાત કરા નિત્યે પ્રેમ કરતા દેવી વાસવદત્તા ॥ સ્મિન્ વચનથી કહવા થઈ ગયેલા મહારાજના કાનને આપના મનુર વચનથી સુખ આપે

વાસવદ—(માધુપુત્ર સિમત દગી એ ન્તમા) કાચનમાના, એવું છે હું, તો એની ! વસન્તક મીઠા બોનનારો

કાચન—(એ ન્તમા) આ બધું માલરે છે કે ?

નિઃ—(બેઠો) અરે વયસ્ય, ભુઓ, ભુઓ કેાપાયમા ! થયેની કામિનીના કષોન જીવો ચન્દ્ર પૂર્વે િતો પ્રકાશિત કરતો કરતો આ ઉગ્યો

રાજા—પ્રિયા આગિકા, ને, ને

(ઠીન)

કવિ સવ હાતા ગુજ વસનથી શરિ નરિ સિખ
દા પરિવર પાની સિંગુ ધિન લી રસો મામ

વગી ઉ વ પામતા પાથુ તુ ચન્દ્રે જડપાડ નથી બતાવુ ? કેમ કે,

જાખની નુન પત કવિ ? ન તુ તે જોવાથી આખો હરે ?

જોવાથી બચવા ન તુ મદનની વલ્લિ મુજે દુ કષ ?

એનો આ સુખય દ્ર છે તત્પિ મીતાથુ બીજે આ દો

લેનજે બહુ થાય નવ બીનો, તે છે જ બિબૂધરે

(નિહાળીને બેતા વાસવદત્તાનું જ સુખ જોઈ નિતારા થઈ) અરે, આ તો દેવી વાસવદત્તા ! વયસ્ય આમ કેન થયું ?

નિઃ—(બધ સાથે) વયસ્ય, બીજુ શું ? હવે તો અમારા ભોગ મળ્યા !

રાજા—(પામે જઈ હાથ નેટી) પ્રિયા વાસવદત્તા, માફ કરો, પ્રસન્ન થાઓ

વાસવદ—(રાજાના સુખ તરફ હાથ રાખી આખમા આસુ સાથે) આર્ધપુત્ર, એવું મા બોલો આપનું બોન તુ તો ખરે બીજને વાથુ પડયું છે

રાજા—મહારો વાક હવે ઉઠાડો પડ્યો, તો હું નિનતિ પણ શું કર ?

(વસ વતિતમા)

વાસવદેસે ચરણ તુ દરિ ? વાવ દીરે
સાનાલ તે નિર થકુ રાંભાઈ બરે,
જે લાખી મેંદથી ધરે સુખય દ્ર લોક
દેવા સમલ હુઆનિ ? બનુ ને દયાણ

(પો પડે છે)

વાસવદ—આર્ધપુત્ર, ઉમે, ઉમે, આમ શું કરો છે ? આર્ધપુત્રનું આવું હૃદય બળ્યા થયી જે ફરીથી કાપ કરે, તે તો નિર્બળ જા ! કહેવાય

નિઃ—દરિ, હવે તો દર્શવાળા છે, મા ? મહારા મિત્રનો આ પહેનો અપમાન મોકલ કરો

વાસવ—સત્ક, પ્રથમથી કરી રાખેના સકેતમાં તો હું વિધવર્તકાર્થ પડી, તેથી સ્વપત્નિ તો મ્હે ક્યો માટે આનુપુને ગકારાખવાનું જરાયે કારણ નથી હું તો હવે જગજ (જગા માટે છે)

કાચવલ—તેરિ, કૃપા કરે પગે પડેના મહારજને આમ તરબોડી જનાયો અવસન પથાતાપ કયો પડશે

વાસવ—મૂર્ખ, દૂર નાં આહિ વળી પથાતાપ કેયો ? આન, જમણે આપણે (બને જોડ છે)

ગાજ—તેરિ, કૃપા કરે કૃપા કરે (લાક્ષારણે હી મોઝ ફરીથી જોડે છે)

નિઃ—અરે વયમ્ય, હોતો દેરી વાસવવત્તા તો કારનારે મયા હવે નકમુ અરણ્ય-રતના માટે ઢોતો છે ?

ગાજ—(મુખ ઓઠીને) અરેરે, પ્રસન્ન થયા વિના જ શુ દેરી ચા પાડવા ?

નિઃ—આપણા હોતો સારા રાખના, તેટલામાં જ પ્રસન્ન થયા એમ સહમતે ને ?

ગાજ—મૂખ, હું અત્યારે મહારી મરકેરી કરે છે તારે વીરે જ નમને આવે અવસન થયા પાછો છે

(સિખરિત)

યજ્ઞી ગાળી પ્રીતિ નિત પ્રાપ્ત્યના આ રથની
ન પડેવા પ્રીતિ કષ્ટ મુજ આ જોડ જ નળી
પ્રિયા નિમ્ને આગે સહન ન કરી પ્રાપ્તિ ત્યજશે
અનીમે પ્રીતિમાં હજ સહન રહેશે નવ થશે

નિઃ—વયમ્ય, દેરી શુ કરશે તે તો હું ! જાણુ પશુ સાગરિના તો મહા પતારો છવને એમ તો મહાઈ ધાતુ છે

ગાજ—વયમ્ય એમ જ

(વાસવવત્તાના વેપ લઈને સાગરિકા પ્રવેશ કરે છે)

સાગરિકા—દેરી તો વેપ ધારી હું સગીનશાળીમાંથી નિઃશી તે સમયે કાંઈએ મ્હેને દીગી તો નહિ તોય ? પશુ હવે હું શુ કરું ? (આંખમાં ઝગઝગાયાં બરાબ આવે છે)

નિઃ—ગર વયમ્ય, નામ શન્ય કેમ જ ની જાઓ ઠો ? કાંઈ ઉપાય છે કે નહિ તે તે શે ની કાગે

ગાજ—વયમ્ય, હું જોતો જ નિર્ધાર કરું છું

માહિતી—(આમમાં આંસુ સાથે) હવે તો મ્હારે કારો ખાઈ મરી જતુ, એ જ સાદું કા જ સોત ની નાં દેરી નાં જાણનામાં આયા પછી દેરીનો તિરસ્કાર હું ગી રીતે સહી મરી જાગીત તેથી માધવીનતા તો પાળે કરી હું તો મહાઈ ધાતુ કરું જ (આમ તેમ કરે છે)

ગાજ—વયમ્ય, દેરી પ્રસન્ન કરાં વિના હરે ખીજે એક ઉપાય નથી મિત, ઉડ, આન આપણે જાં જમણે (હાથ ધાય છે)

ઉપાકાન્ત (સંગિત) ૧૧ કથા) ૨૨—૦—૦ એન એમ નિપાડી એન્ડ કાલી, મુખાવ

નિં—(સાલળીને) હોવા રહો, મહારાજ આ પગનાનો ઝાંઝાજ રાખવાય છે મેટ્ટે લાંગે છે કે પથાત્પથ ચલાવી દેવી તો કદાચ પાછા નહિ આવતા હોય !

રાજા—વધરય, દેવી તો મ્હોટા મનવાળા છે, તેથી એમ પણ કહાય બને માટે તું તનગથી જમને જો

નિં—જેવી મહારાજની આરા (આગળ જાય) .

માગાં—હવે તો આ માધરીતતનો ગાળો હૈ (કઠમા લતાનો ફાસો નાખીને) એ પિતા, હા આર્ય, હું હતભાગિણી ખરે, નિરાધાર બની મ્હારો દેહ લલ્લુ છું !

વિં—(જેમને ગભરાટમાં મ્હોટે સાહે) અરે, આ કાણુ વળી ? શું દેવી વાસવદત્તા ફાસો ખાઈને મરી જાય છે !

ગાજા—(ગભરાટમાં પાસે જઈ) ક્યા છે, ક્યા છે, વધરય ?

નિં—અરે, આ રહ્યા

રાજા—(કઠમાથી ફાસો કાઢી નાખી) અનિ, આવુ અધટિત શું કામ કરે છે ?

(અટકે)

ફાસો છે તુજ કંઠે પણ મ્હારો પ્રાણુ રખાય છે,

ત્યજ દે મુજ કાળે આ પ્રિયે સાદસ મર્થને

સાગાં—(રાજાને જોઈ, મનમાં) અરે, આ તો આર્યપુત્ર છે આમને જોવાથી મ્હારા બધાં મનોરથ પૂર્ણ થયા, હવે તો હું સુખેથી દેહ ત્યાગીશ (મ્હોટેથી) આર્યપુત્ર, હોરો મ્હને આ દેહ તો પરાધીન છે હવે આવો અવસર ફરીને આવવાનો નથી

(ફરીથી કઠમા ફાસો નાખવા તત્પર થાય છે)

રાજા—(જોઈને, હર્ષથી મનમાં) કાણુ, મ્હારી પ્રિયા સાગરિકા !

(માલિની)

બસ બસ રહેવા દે, સાદમી આ હવે તું,

દુરત અસિ ત્યજ દે આ લતાપારને તું

નીકળી જવ જતો આ, રોકને પ્રાણુ મ્હારી,

શ્વધર મુજ કંઠે લાહસે બાહુપાર

(સાગરિકાના હાથ પોતાને કંઠે નાખી વિનંતને)

વધરય, આ તો વાદળા વિનાની વૃષ્ટિ ! !

નિં—હા, છે તો એમ જ પણ વટેળીઆ જેવાં અભ્યુદયિત્યા દેવી વાસવદત્તા ન આવે ત્યાં સુધી જ, હો

(વાસવદત્તા અને હાથનમાળા પ્રવેશ કરે છે)

વાસવદત્તા—*કાચનમાલા, આમ પડે તા આર્યપુત્રનો તિરસ્કાર કરી હું આવવી રહી, એ પણ ખોટું યપુ તેથી હવે હું જાને જ ત્યાં જમને લેમને પ્રસન્ન કરીશ

● વાચનાર તેમ સર્વો કે વાસવદત્તા આર્યપુત્રનો અભિચાર જણાવ પછી પણ તેને પ્રસન્ન કરવા જાય છે, પરંતુ પેલા તો મોટું મવા પૂરા રાખને જોઈ લેતા, અને દેવવશાત્ રાખને સાગરિકાના બાહુ-પાંગમાં જ મેળા હવે તો તેથી વાસવદત્તા બહુ જ ચીડાઈ જાય છે અને વિદ્યુત અને ચામળિયને બેધનમાં નાખી આર્યપુત્ર ઉપરનો રોષ તો મનમાં જ ધાસી વાસવદત્તા ચાવી લે છે. —આ.ક

લાનતંત્ર કા ગો ર ૬-૦-૦ એના એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબમ

કાચન—દેવિ, તું માગ વિના આવેા નિયાર જીનું કાણુ કરે ? મહારાજ ભને દુર્લભ ચાથ, પણ દેવિએ ! થનુ જોઈએ (ચાનસ માટે છે)

રાજા—અનિ મુ વે, હજુ સુધી જોત્યા ચાલ્યા વિના ઉભી રહી શા માટે અમને નિતસ કરે છે ?

કાચન—(સાભળી) સપીછ, મહારાજ આટનામા જ જોનતા હોય એમ સમજાવ છે હું ધાર છું કે તું મને મનાવના માટે જ એ આવતા હો

વાસન—(હર્ષથી) ત્યારે તો સનાઈ પડવાડેથી એમની કાટે જ વગગી પડીશ

નિ—અરે સાગરિકા, મહારાજની સાથે નિશ્ચાસથી વાત તો કરે

વાસન—(સાભળીને ખેડ પામી) કાચનમાના ! સાગરિકા પણ આહિ આની જપ્તાય છે ત્યારે તો આપને સાભળીએ પડીથી તું મની પાસે જઈશુ (તેમ કરે છે)

સાગરિકા—આર્યપુત્ર, આની જોગી પ્રીતિથી શુ વળવાનું છે ? હા થી પણ વધારે વ્હાના દેવી વામવદતાના તું મે શુ દ ના આમ અપગધી થાઓ છા ?

રાજા—અનિ, તું મી જુનુ જોને છે, મને,

(સ્વૈચ્છ)

થાનેથી રતન કમના કમકમુ રે શાન્ત મીકુ વડુ

રોષથી મળના ભવા મુખપુરે ત્યારે પડે હું પડુ

આનુ કેવળ માન એમ સહજે ને થોડા છે દેવીને

પ્રીતિનો રસ પ્રેમમધન થઈ તે તો રંગે તુ વિરે

વાસનદત્તા—(પાસે આનીને રોષથી) આનપુત્ર, સાનુ જ કહ્યું છે તો એમ જ

રાજા—(જોઈને નાસ પામી) દેવિ, વિના કારણે આમ મ્હને કપકા આપવેા થોગ નથી થોગના મગતાપણાને લીધે 'તું મે જ છો', એમ માનીને અમ્હે આહિ આવ્યા છીએ માટે ક્ષમા કરો (પા પડે છે)

વાસનદત્તા—(રોષથી) આર્યપુત્ર, ઉઠો મહારાજનીપણાને થોગ્ય આવી હજુ પણ સેવા મળતી શુ કામ હું ખી ચાઓ છા ?

૧ સો મી મોને પ્રેમદેવે સ્વમાન —આ ક

• કહેવાય કે સ્ત્રીઓ રોગમા પામ રહ્યામા માનસના હૃદયને વીધી નામે તેવા માર્મિક વચનો બેલવદા બદુ મળ હોય છે દયાન આહિ પ્રવચ છે, રોષમા સયમ બનાય છે અને પુરુષો રોષમા આવતાં એમ ઉપર સયમ રાખી રાકતા નથી સયમ વિના માર્મિક વચનો બોલતા નથી રોગમા જરા સ્ત્રીઓ ન્યારે માન વચનો માનવથી જોડી રાકે છે, ત્યારે તો ધ ય છે તેમના મનમને ! —આ

રાજા—(મનમાં) અરે, આણે તો તું એ પશુ જાળવ્યું? હવે તો દેવીને પ્રસન્ન કરવાનો એકે માર્ગ ન રહે! (નીચું મુખ કરી કહે છે)

વિ૦—દેવિ, આપ કૌંસો ખાઓ છો, એમ મળના આવતા વેપો લીધે જાણીને હું જ આદિ વયસ્યને વધ આપ્યો છો, જુઓ આ લતાનો ફાસો. * (લતાનો ફાસો બતાવે છે)

*પાસવ૦—(પ્રાપ્તી) કાચનમાવા, આ લતાપાસવડે જ આ આજ્ઞાને બાધી લે અને આ અનિનયી કન્યાને આગળ કર

કૌંસવ૦—જેવી દેવીની આના (નિદ્રાપકને બાધે છે) મૂર્ખ, ભોગવ ત્હારા અનિનયના કૃષ્ણ સા શિકા, આન, આ આગળ

આગ૦—(મનમાં) અરેરે, મ્હારા પાપને લીધે મ્હારી કન્યાથી મરનારું પશુ મ્હને જાગતું નથી

વિ૦—(ખિન્ન થઈ) નમસ્ક, સમાજને મ્હને (સર્વને નિવાસવસ્તા આપી બધ છે)

રાજા—(ખેદ પામી) અરેરે, મજબ અયો!

(સા.ન૦)

હવે પ્રાપ્તી કાચ દેવી મુખમાં તું એ નિશાંત અર્ધી
ક ન્યા સામરિકા ત્વજમથી બની બન્ન વાપથી બહાવગી ?
બાધના વળી આ વસ તકની કે નિતા - ગે તી ?
યદ ચિ તાતુર આમ કું ખી બનના ગાવિ મજે ના જરી

હવે આદિ રહીને હું તું કરનાનો હતો? દેવીને જ પ્રસન્ન કરનાને લાન, હવે તો મારું

(નય છે)

ત્રીજી અંક સમાપ્ત.

—આનું

નસીબની કહાણીઓ.

લેખક—રા. ચંદ્રપ્રભાદ હરદેનરામ દિનાનંદ.

કોઈ સમયે અત્યંત વ્યક્તિ મિત્રમણ સહીત મેન્ડ કનાસમા મેમી વિસાર આતુથી મુકાબલ થય છે, અને દીકરી તપાસનાર તેના હાથમાં ચડે છે, આમ ચડનાસમા મુકારરી કરનાર તે જ દીકરી સાથે મેન્ડ કનાસમા ભેગ હોય ને જ્યારે પડાય છે અને 'દીકર-મ'ના પૈસા ભેગ છે ત્યારે તે વ્યક્તિ કહે છે, " થઈ કનાસમા ભેગ હોત તો તું ઘસાઈ જાત કે અહીં મેમી આ પ્રમાણે બેજાગર થતુ બોલો વધારે પ્રસ ન કરે છે ? " આતુ હજી પોને પુરું ઉચ્ચતી પગ નથી ત્યાં ત્યાં તો હમતે મોટે ખીસામા નાખેનો એમનો હાથ એકદમ બહાર નીકળે છે અને મોટું તો અન્યત્ર તદ્દન ' રોષ મોટ ' લેના જેવું જ થઈ જાય છે ત્રણ પાસ રેડી ગયો છે ત્રીજા તપાસનાર પૈસા માગે છે પૈસા માટે પાનિ કાન જતા તો તે રેડી ગયો રહી ગયુ હાથે છે પેનાને બહુ જ મિનિટ લાગતી રહેતુ પડે છે ભાઈ પાકીટ રેડી ગયુ છે "

અન્યત્ર આના ઉત્તરમાં દીકરી તપાસનાર તો આતુમાળુ બેઠેનાઓની તરફ જોઈને હમતે જ મોટે કહે છે ' જુઓ સાહેબો, આ ખીજને કહેના હતા કે થડનાસમા ભેગ હને તો પાનુનું રૂં ઘસાઈ જાત, અને પોતે પહેના કહે છે પાસ રેડી ગયો છે અને પત્રી તો જાણે આતુ પાકીટ જ રહી રીધુ મારા માહન ! આના બહાના કાંઈ મેં જા પહેલી નખત નથી સામત્યા પસા ન હોય તો જીજે જ રહેતને ઉતરી વડે, નહીંતર મારે જ તમને ઉતારના પડે " અન્યત્ર આતુમાળુના મિત્રમણને આ એક મજાનો ખોગ મળે છે અને તેની ઘોડી ધર પૈસા આપનામા નીન કરે છે જે થડનાસમા પૈસે જરને તેણે વઢાઈ મારી હોય છે તે જીખામળુ આપે છે ' ભાઈ, ધગ્યાથી નીકળતી વખતે ખીસા જરા તપાસીજે કે જેથી પાસ અને પૈસા મને જ રેડ ન રહી જાય ' "

અન્યત્ર ધને પાસે અને પૈસે ન છુટકે મિત્રની પામેથી ઉડીના પૈસા નહીં મારી નીકળી રાંધ ત્યાંથી ચર્ચગેટ સુધીના ભેડા પૈસા આપે છે દીકરી તપાસનાર આ પસાના બ નામા એક પીગો કાગળ તેને આપે છે આ પૈસા ભયાંની ત્રીજ પછ તે વ્યક્તિની હાસી કરનાના ખોરાક તો વપરાય છે અને મિત્રોમાંથી ફાઇ પડે છે ' જોહો, આનો વળી પીગો કાગળ છે, જોજો, જોજો, આપણે તો દુઃખ આવો કાગળ ત્રીજ તપાસનાર પામેથી મેગ થો જ નથી ' અન્યત્ર આ સર્વિશુ તે વ્યક્તિને મુઠે મોટે સહન કરતુ જ પડે છે

આરી વાનજ્યારે આપણે સાંભળીએ ત્રીજે અથવા તે જોઈએ ત્યારે આપણે પેની વ્યક્તિની મુખાઈ તરફ હાસ્યજનન દર્શિ નાખીએ છીએ આરા જ જાતનો અનુભવ જ્યારે આપણને યાદ છે ત્યારે મનમાં ખાની ચાય છે કે એ એની મુખાઈ નહતી પણ એના નમીનની જ યાદી હતી

દુઃખાદિસથી વેર આવ્યો અને લટને કંથુ ' રોઈ ઝટ કરજે મારે નાટક જોરા જતુ છે ' યનિવાર હોનાથી તે રાત્રે મેં ' રા માહીક ' નો નાટક જોરા જનાનું નક્કી કર્યું હતું

હું જાણું છું કે જગતમાં આજે કયા પટેરી માન નહીં ચાલે. મનેથી ૫ નીચે ઉતર્યા મારા ગાડીનાળાએ તેમ જ નોંધે પણ તે રાત્રિ માટે રજા માથેની હોનાથી નેરકે દુઃખના બે પીંડે જરાતો વિચાર કર્યો. પણ 'ગાડી જોઈ ટાળી આ ભાગી જાય' એ કહેતા પ્રમાણે એકે રિપોરીઆ જતી જોઈ એટલે કુશળી જ 'એક વિપ્લોરીઆ' ફરી લુભ મારી વિપ્લોરીઆના મારા ગાડી મારી પાંચે લાગે અને ચોખ્ખા સેરકે અંગ્રેજ દેશની મુખી માન ૧૦ ઉપર આવે તો ગાડીવાળા માલ ધીએટા આવી જશે ઉભી.

મેરકે ફલનએમ. કપડામાં સજ્જ થયના નીચે ઉતર્યા અને ગાડીવાળાને પૈસા આપના માટે મે પીસમાં હાથ લાખ્યો 'આહા ! ! આ મુ ૨ પાઈટ જ લેવું સી મુ ૧ ! ! પાઈટ અને કાયરી બે ના તેમણી નમાએ કાયરી મુખી અને પાઈટ ન મુખ્ય 'જો દરમિયાન ૨૨ ૪૮ એની ખાતર જ લાગે તામુ એમ નનમા ધારું.'

'પણ ૧૧,' મો તરત જ રજૂની થઈ 'પાઈટ તો મે પોતે જ દેખાવના ખાતામાં ફેરવે હવે એટલે વિચાર રાખતો જો વાક !'

પણ હવે આ રિપોરીઆવાળા મુ ૨ એને પૈસા કયાથી આપના ? મેં તત્ત્વ જ કાયરી ખોલી અને તેમુ તો સદ્ગતે નાટકની રીતે તો અંગ્રેજ દેશની રીતે જોઈ જતા મારા વીઝીટીંગ કાર્ડ ઉપર નજર પડી અને મો વિચાર મુખ્યે કે એક કાર્ડ ગાડીનાળાને આપું અને તે કાર્ડે કાને મારે મહેસોરથાથી અથવા તો જોઈસમ્મ આવી પૈસા લઈ જશે, બન્ને જગ્યાનાં શીંગનામાં તેમા લખેલા છે.

અનજાત આ અખતરો અજમાવતા મનમાં જરા મુશ્કેલી થઈ અને 'હેરે પણ ટેલિ નહિ' એ પ્રમાણે શબ્દ બહાર નીકળ્યા જ ના પાડતા હતા. પણ છેવટે દિવ્યત લાગી મન અખતર કહ્યું અને કાર્ડ ગાડીનાળાને આપ્યું અને તેને સમજ પાડવા મારી કે એ લખેને શીરનાનેથી કાલે રહનામાં પૈસા લઈ જશે.

ગાડીનાળાએ કહ્યું 'મીસ્ટર, એ કાન બાન નહિ ચાનને મારે તો મારા પૈસા હમણા જ જોઈએ તમારા જેવા તો મુશ્કેલીમાં થયાએ ફરે છે, સમજ્યા કે ? પરમ દિવસે જ એક તમારા જેવા ભાગલાદાર આદમી 'હમણા આપુ છું' કહી ગયા તે ૨૫ જ. 'આજની ધી ને કાનનો હલકો' છેવટે મેં કનાક ચોખ્ખા પડી હું કદાચી રગર લોકે પાગળ ગયો !' ગાડીનાળો કાઠિયાવારી મુશ્કેલીમાં હતો એમને મુશ્કેલી સારી રીતે ખોલી ચકતો હતો.

મેં કહ્યું, 'પણ અથવા ! આજે હમણાં મારી પાસે એક પૈ પણ નથી અને છ મેરગાની કરી કાને આનીને પૈસા લઈ જશે હું તને તારા લગ્ન કરતા આઠ આના વડ આપીન.'

'લુવો મીસ્ટર, ગાડી ખટખટાન જોઈએ' એણે મોટો ઘાટો પાડીને બોલવા માંડ્યું. 'વેળા કાને વેર આવી પૈસા લઈ જશે એટલે મુ ? લુવો આ નનરથા રીરજન જોઈએ

અહિયાન શાકુતન (સ્વ ઝવેરીનામકૃત) ૨૨-૦૭-૦ એન એમ ત્રિપાડી એડક પત્ની, મુખ્ય

રોય તો ' એમ કરી એણે આભુઆભુ ઉભેના લોકોને પોતાની વાતમાં ભૂગર્વાનો પ્રયત્ન કરતાં માડો આ બાગમાં ચલાવ્યું ' પૈસા નહતા તો ગાડી શુ કામ બેનારી? ખીસા ખાતે ભાગી ભારી આટલે બેસે હાથમાં ને ગજરામાં તો જોઈ છે એવું પૈસા નથી '.

આ સમયની સ્થિતિ તો જોઈ અનુભવી હોય તે જ જાણે એ આભુઆભુ નગર તો ફક્ત પછી દુખા પે કોઈ પછી હું જોણખતો દોડે એવો સજ્જન કરાએ દૃષ્ટિએ ન પ મે મ મનમાં કહ્યું ' જીવે મને પેપુ આ દહાડા ન દેખાડીશ '.

સેવક સજ્જન મુઠાય પછી ધૈર્યે જ આખરે મને મારી મે દિનુ ગોટ તોપર જે આ મારી રકમ. તેનો હતો તેને આખરે મારી સ્થિતિથી આ ઉપનયમ તો પાસે આની મને પુણુ ' કેમ રોક, શુ આશ્વત્થા આરી પડ્યા છે ?

અનન્ય આત્મા સમયમાં તો મારી બેતરફ લોકોનું ટોળું વચના માં યુ હતું મ મેના ' જે ટોળાં ને કે જેડું નામ જીવનના હવે તેમને માલુમે લઈ જઈ મારી સ્થિતિ સમજાવી અને કહ્યું ' ને ભાઈ નમે મો આ ગાડીનાળો આપના જોડના પૈસા આપો તો હું તમને કને મેનાથી મમળા પસા પડેલા કરીશ અને આ માં કાં તમને મારી ઓગળાણ માટે આપુ છું ' અમ બી નાચરીમાંથી કાઢી કાઢી તો આપુ.

કાં તો તે માં હાડ ઉપરથી મને ઓગળા શક્યો રોય કે મારી પ્રત્યે તેને દવાલાય ઉત્પન્ન થયો હોય, પણ મને એણે પોતાના ખીસામાંથી એક ગોટ કઢી આપી અને કહ્યું ' હવે જો આ મારી ખૂંએ અની કપીઆની ગોટ છે એવી હું તમને આપુ છું '.

મે તેનો ધોર ઉપકાર માન્યો અને જઈ નિકટોરિઆનાળો તે નોટ આપી અને એક કપીઓ પાડો માં અત્યંત તેણે ઘણ જ કટાક મહા કરીને મો આપ્યો અને તે મારી દુખારી ગયો.

મેમ જનુ જ દમામથી જોયમાં રમાન ખોસના ખોસના ખખ ધના આ સમયે જે મનુગો હું જોતો તે દરમિયાને જ જાણે મે જે લોકોનું ટોળું મારી આભુ આભુ વીટાઈ ગયું તેમાં જ નેના હોયની અને તે દરેક મારી પ્રત્યે હાસ્યજન્ય દૃષ્ટિ કે નો હોય એમ જ લાગતું હતું જો તેમાં મે જણા હાથ નાત કરના તો તો મારી ખાતે જ થતી કે એ મારી ફોજી વિશે જ હાની જોઈએ.

અંગ પંચના જ મે ચોપડી ખરીદી અને પટ્ટી જ મારી ગીઝર્ડ કરેલી જગ્યાપર જઈ બેઠા અત્યંત ચાર આનાં ચોપડી માટે આપ્યા ફેલનએમન પડેના અને તે સમાજના કાયદા પ્રમાણે ચોપડી વગર નાનકે જોવો તે તો એક પ્રકારની અજ્ઞતા જ ગણાય.

ચોપડી તો વીધી પણ દુર્ભાગ્યે નાટકચાળા સમાજની હોવાથી વીજળીના પખા કાની નાખ્યા હતા એટલે કાંઈ પ મો વેચાતો વીધા નીવાય અને કે જે ચોપડીવતી પખો ખાધએ તો સમાજના લોકો મારે માટે ખરાબ વિચાર આવે સમજી ચાર આનાતો પખો લીધો.

નાનક શરૂ થયો અને પહેલો અક ખનાસ થયો ' સેવક બદાર નીકળ્યા મારી પ્રત્યે જોડેના લાગમગમન મનુ ય આ પીએ અથવા મોડા લીધું કે રાસગરી ફેડાવે અને હું ફાં જ

કંઈ એક કપ ચાહ પીધી અનનત કહેવાની જરૂર નથી કે તે ઇસ્મીની જ હતી કારણ કે મોનજીની કોરનેથી આ વગેરેની ચાહ પીવાની આશીસમા પડી ગયેલી તેન એટલે હિંદુ આત્મહત્યા ચાહ કેમ ગળે ઉતરે ? ચાહના એ આના આપી મેવડ પાત્ર જગ્યાપર ગઈ બેઠા

ખીને આ રીતે થયો અને સમાપ્ત થયો. ફરીથી બપો સાથે બહાર નીકળ્યો બપો આપ ને હું ગેયા જ કરે ? કેટલું ખરામ દેખાય એ આનાના પીસતા લીધા અને એક ફોડી ફોડી આહવા શરૂ કર્યો

આ સધળી ક્રિયા સમયે મને વિચાર તો રહત ગાડીનાગાના રામ્બ ' ખીસા ખાતી ને ભલકા ભારી' ના જ આન્યા કરતા હતા હું મનમા તો એમ જ પારતો હતો કે જે જે મનુ બોલે તે હું મારી તરફ દષ્ટિ કરતા જોઉં છું તે સાં મને ખરે જ એ પ્રમાણે ધારતા હોવા જેઠાએ સેરકે ત્રીજી વખત નાટકશાળામા પ્રવેશ કર્યો ત્રીજે અક રીતે થયો અને સમાપ્ત પણ થયો બહાર નીકળ્યા પછી મેવડને પાઝા 'એઈ નિડોરીઆ' કરના મન થયું પણ વખત છે પેના ગાડીનાગાના જ શરૂ પાછા સાભળવા પડે એ ખ્યાનથી મન ઘામુમા ની રાક્યું બમ, મન સાથે નક્કી જ કર્યું કે ટામમા જ બેઠીને મોઢીખાને જડું કે જેથી પેના રામ્બ તો પાઝા સાભળવાનો મમય ન આવે

મેરક તારતેવ તરુથી આવતી એક દ્રામમા ગની ગયા મેરડના મજવામા ફોન એક પાવલી જ હતી નામ ઉપર જ રસનપર દ્રામ ઉભી એક મોઢું ગાલિગોતુ ટોળું પણ ટામ ચોભી કે સરત જ અદર પુરયુ આ ટોળામા એક જુવાન ખૂનસુસ્ત પારસી બાતુ પણ હતો અનનત દ્રામમા ઉભા રહવાની નહિ તો એમને મારે બેસવાની જગ્યા તો ક્યાથી જ મળે ? કેઠાએ પણ ઉભા થવાની તજનીજ કીધી નહિ મેરક મનમા નક્કી કર્યું કે હિંદીઓને હજી પણ સ્ત્રીઓ પ્રત્યેની પોતાની ફરજ સમજતા ઘણી વાર છે પણ ખીજી જાતુ એ પડુ વિચાર વાતુ હતું કે ગરે બાર વાગ્યા ને સુમારે અરે નિઠારસ્યામા લેખિને આતી રજ ક તમામા જ રી રીતે આતી શકે ? બાધ હિંદુઓ તો સમ ના પણ એમની જ જાતવામા પાગરી જવાને માથી પણ એકે ઉભા થવા ની શક્તિ ન બતાવી હુ ધારું છું કે આપ મૂળ કારણ તો દ્રામમાથી ઉતરી જઈ ટાંગીઆ વસતા રર તરફ પ્રમાણ કરવાનો ભય જ હોવો જોઈએ

પણ સેનડ તો ફેશનએમત અરે એડીકિટનાળું માલુસ પડન એટલે વાગના જ ઉભા થયા ને 'ત્યો, બાઈ આહી બેસો' ફરી જગ્યા આપી

'ચેકયુ' કહી માગી સ્ટામ્પ સ્થિજ સ્થિત કરી તે બાતુ મારી જગ્યાએ બેઠા અને સેવક ઉભા રહેવા એક ટોળામા સઉથી અગાડી જઈને ઉભા

ગીરદી વધી જવાથી કડકટરે પણ એ ટોળાપાસેથી ડીખેટના પેસા લેતુ મુનતની રાખ્યું પણ સેનડ તો મારી પાવલી બાથમા લઈને ડીખેટ લેના તિવાર જ થઈ રહ્યા હતા દ્રામ આનતી હતી તે દરમિયાન એ ત્રણ મનુષ્ય અદર ધુસ્યા પણ કડકટરે આ જોયું અને તેથી તેણે 'ખર્ડીંગ' કરતી એક ઘટ્ટી વગાડી આતી સાથે એક આચો નાગો અને

દાન એકલમ ઉભી રહી આ આચકાની સાથે મેલકના હાથમાંથી પેલી પાવની સરખી પડી પણ મેલકને તેનું ધ્યાન ન હતું કારણ કે સેવકની જગ્યાએ બેઠેલા બાનુની પર્સ આચકાની સરખી પડેલા તેના છેડાથી તેમાનું સર્પર ખાતી કરતી હતી તેમા સેવકની દૃષ્ટિ ચોગી ગયેલી હતી દ્રામના પાટીઆ ઉપર છુટા છાયા પરચુટલ તેમ જ રૂપીઆ વેરાપા.

જે ફરજે મને મારી જગ્યા બાનુને આપના સુખ-ચુ હતું તે જ ફરજે આ સમયે મને પડેલા પૈસા એકમ કરીને બાનુને આપના દોગ થો બવા પૈસા મેં તરત જ સાંભર્યા અને તે બાનુની પર્સમા મુખી તે પર્સ તેમને પાછી આપી આ સમયે અનમત પેના બુના પારસીઓ કે જે લોકો તો ઉભા થઈ જગ્યા આપનાની સમ્મતા પણ ન હતી તેઓ મારી તરફ જ જ પિન્ન દૃષ્ટિથી નેતા હતા દ્રામમા કેટલાંકને મારે મારે સારા ખ્યાન થયો હતો અને કેટલાંકને કલ્પ દોગ જાણો પણ લાગ્યો હર્ષણ જ

પર્સ બાનુને પાછી આપતી રખતે અનમત, ' થેચુ ' મેરકે આમન્ય અને મનમા અનમતા પાછા સેવક બુને રથણે જઈને ઉભા રહ્યા

ત્યા ઉભા ઉભા મેં તે બાનુના છુટની પામે કાંઈક ચ ચમત્તુ જોતું નજદીક જઈ જોતા માનમ પન્નુ કે તે તો એક પાવની હતી મેરકે તરત જ તે ઉચકી આ જ સમયે મને માગી પાવની ત્રિશે બાનિ થતા તેની તપામ મારે ખીસામા હાથ લાખ્યો અને તે અંદર મળી નહિ મને થયું ઇશ્વરે જ મારી આમત ગળી દીક જ થયું કે બધા પૈસાની સાથે તે પાવની પણ મેં તે બાનુના પર્સમા મુખી નહિ આ રિચાગમા જ તે પાવની તથ મેરકે ઉભા થતા અને પાવની આપનામા રહેજ રિનમ થયા

અનમત પાવની તો મારી જ હતી, પૈસુ આ વાત કેાપુ માને? તરક મનુષ્ય મો ઉશ્કેરિત જ ગયું અને ધારતો કે આમ ઉકરા અને જગ્યા આપી અને આમ પસા સાનરી આપ્યા અને ડેનરે તે માનુના પડી ગયા પૈસા લઈ ખીસામા મુક્યા આમ હતું તો હું રિચાગ કે છુ એટનામા તો એ-પરોપકારી પુરૂ જે પેના બાનુની પામેની મ સગીનપત્ર બેગ હતા તેમણે કહ્યું બાઈ, હોયો, આ મીરટર તમારે કાંઈ પડી ગયું છે તે આપે છે "

અફસોસ! મારી દાન તુરતની ડેલી ડેનત મેં તે બાનુને આપી દીધી અનમત, આના બવામા મેરકે ' થેચુ ' સાબન્યુ અને મેરકે પાછા જગ્યાએ જઈને ઉભા

દીગટનાગો બધને દીગટ અખી અમારા ટોળા તરફ આ ટો સેનમને થયું કે દ્રામના પાગીઅર્ક ફાટે અને જમીનપર સરખી જવાય તો સાઈ બાગ્જા અગાડી ઉભા હોઈએ તો આવે સમયે તરત જ બિનરી પડીએ પણ હમણા એમ કરવા જઈએ તો લોકો જે ગાડી-નાગામે ધારું હતું તે જ ધારે આ રિચિતિમાંથી હું ના હું ઉપાય નોંધતો હતો ત્યા ગોળ-ખીનું રેશન આ છુ અને સેનકને ફ્રીઅર રેડ જતું હતું એટલે હમમા જ કડકટરને પૂછતું ' ગાડી, ફ્રીઅર રેડ જાયગા ? '

' પાપધેનીમે મારકેટ તરફ જાયગા ' જવામ મળ્યો

આનો ધાલુ લઈ મેન-દ્રામમાંથી ઉતર્યા અને ગોળખીંદા જઈ ના આગળ લાંબા મારેના માટી ઉતરતા જ કિચાર થયો કે ઘર સુની ચાની જ નાણુ આ નિશાળી રહ્યા માટે ત્યાં મારા પગમાં મો કાર્ડ ડાખ્યું તરત જ સેરક બધું સમજી ગયા અને એ છુટ કારોનો મ પાંચે માટી પાનની માગ છુટમાં જ લરાઈ ગયી પા દહે આ કાર્ટી કેમ ?

આજુબાજુ દષ્ટિ ફેરવતા ન મગે એકે દુકાન ઉઘાડી કે 'મર્ચે હેલેન' ઉઘાડી નીવાય કે ગોળખીંદાનું એક મારા વિચાર થયો લાન ત્યા જમ છુટમાંથી પાવની નાંદુ પણ ખીંછી જ પગે એ પછુ વિચાર આવ્યો કે જો કાર્ડ મને ત્યાંથી બહાર નીળતા જોયે તો મો જ પાખમાં બારમા મસાણું થયે જ માનગે

આ નિશ્ચયમાં ને વિચારમાં જ મેરક એક દ્રામમાં ચાયા અને એક ખારી જગ્યાપ જમ બેસા રૂબનએમય સમાજના વાચકાની નિરૂદ નીચા વળી શુઝની દોડી છોડી બાઈથી પાવની ખોરી જાર કાળી આ કિયા ક્યાં પડી છુટની દોરી જાધી દટાર ધાઈ પું તો મારી પામે જ કડ-ટગ મારી કિના પ્રયે રિમત કરતો ઉભેતો મ જોયો મેવક પાનની એ ૥ હાથમાં મુખી અને વસ્તુ 'રીઅર ગેલ' આ રબદોનો દજી તો પડ્યો નથી પડ્યો ત્યાં તો કડ-ટગ બોલ્યો 'ગેલ, પાવનીમાં કાણ છે એ ન ચાને'

માર્થા કાં 'દુકાનમાં અધિક માસ' હવે આનો તે હાથથી લાવું? મ કહ્યું 'સથુ, આ ગારી ક્યા જાની છે ?'

વેસ્ટ' જવાન મળ્યો

"મારે તો ક્રીઅર શેડ જડુ છે એટલે ન ૧૬ માં બેસતું જોઈએ," આમ કહી આગળ ગયો. એણે યદી વગાડી ત્યા દ્રામ થોભી અને સેવક નીચે ઉતર્યા દ્રામમાંથી ઉતરતા મેં કડ-ટગને ક્રોલ-રસાયે વાત કરતા સાલળ્યો કે 'કાર્ડ વીધેલું કેવાય છે જોગણીસ અને મોગ વાંચે તશવત પણ ખાર પડતો નથી અને વળી પૈસા રાખવાને તો છુટને પાડીટ બનાવ્યું છે અને વળી તેમાં પણ પાવની તો કાણાવાળી શુ માલુસો હોય છે ?' અને પડી એક ખડખડ ટસતું

મેવક દ્રામમાંથી ઉતર્યા અને પાજ ગોળખીંદા પ્રત્યે પ્રયાણ કરી ગયા ત્યા આવતા જ જોગણીસ ન બરની ટામ મળી અને તેમાં સેરક ચડ્યા અને સૌથી આગના લાગતા બાક પર જમ બેસા

દ્રામ વાડીનહરને રસતે ચમને જનરન પોસ્ટ જોગણીસ નજીક ચાની પણ કડ-ટગ તિના વરથાગા હોનાવી દીકરીટ આપવા જ ન આવ્યો બસ, મને તો એટલું જ જોઈતું હતું મેરક પોસ્ટ જોગણીસ આગળ ઉતર્યા અને મેર સહીસવામત પહોંચ્યા

પાવની બત્તી આગળ ધરતા મને માનમ પડ્યું કે તે કાણ ન હતું પણ મે જાના મેલો ૧૭૦ કાં જ હતો જ મેં ખોતરતા નીકળી ગયો

તે આખી રાત્રિ તો ફક્ત તે રાત્રિના અનુભવને લગતા રૂનામાં જ ગાળી અને ખાસ ૧૭ નિદ્રા આવી નહિ

ખીજે વિશે રૂચિવાર હતો અને મનિવારે સારે નાટકમાંથી મોજા આવે. એટલે સુધીય થયા પછી એકાદ કલાકે જ સેરે ખીજા હોડયુ ફાતણ પાણી, ચાહ વગેરેથી ફારેમ થયા પછી તુ નિશ્ચિત થઈ બેઠો હતો ત્યારે મને પિયાગ આયો કે અછ કાંને દામ કપનીને મે ડે તરી છે અને આ તો મારા પ્રમાણિકપણના નિયમની વિરુદ્ધ થયું એટલે તરત જ બેઠા તા ત્યાંથી ઉઠ્યા અને કપનીના સ્કેટરી ઉપર એક કાગળ ચીતરી કાઢ્યો. આ કાગળમાં મેં મઠ કાંને જે વગર દીખાડે સુસાફરી કરી હતી તેને માટે દીનગીરી દેવાની હતી અને તેના જુદા બે આનાની પોસ્ટની દીકરી ભાડુ અને પેનવટી તરીકે મોકલી આપી હતી.

મારા મગજપરથી અપ્રમાણિકપણે વર્તવાનો બોલો તો બોલો થયો બપોરે જાણુ વાને, ચાહ પીધા પછી રામાને કહ્યું ' મોટોરકાર તમેનેથી તૈયા કરાની લખ આન ' મોટોર આની સેવક અદર બેઠા અને શોફરને બાવીસળા મ થીએટર તરફ હાકવા કહ્યું ત્યાં ઉતરી પેના ગેઈટપરને શોધી કાઢ્યો અને મારા વચન પ્રમાણે મેં પાચ રૂપીઆની નોટ તેના હાથમાં મુગી.

તે લેતાં તે રહેજ અચકાયો અને મેં કારણ પૂછ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું ' શોફ, પેની નોટ જે મેં આપને આપી હતી તે તો મને પેર થયા પછી જ ખમર પડી કે એક જ રૂપીઆની હતી કારણ મેં જોયું તો અની રૂપીઆની નોટ તો મારા ખીસામાં જ રહી ગઈ હતી '.

આમ જતાં મેં તેને બહુ જ આચક કર્યો તથા તે તેણે લીધા હું પાછો મારી મોટોરમાં બેસી દગીરા તરફ ફરવા ગયો.

આ નવો લોક જુદો થવાથી મને વધારે ખેદ થયો કે પેલો માડીવાળો કે જે ૧૧ રાન્ડ ' ખીસા આની લલકા ભારી ' અને ' નવવસા દિરજ ' મારા મગજમાં હજી રમવા કરતા હતા તે બપોરે જાણુ મેં કે મેં તેને આપેની નોટ તો એક જ રૂપીઆની છે ત્યારે તે મને જરૂર લુહા લુહા પ્રકારની સરવતી દેનીના સ્વરૂપથી મને વધારશે જ આ વરસાદથી ખચવાને હું હજી પછે તે વિદ્યેટરીઆવાળાની શોધમાં છું જો તે મને મળે તો હું તેને થયવા સુધ્ધાનનો પૂરતો બદલો આપી શકું.

છાપાદારા જાહેરખમર આપી પણ હજી તે માડીવાળાનો પતો નથી અને આજ દિન સુધી અપ્રમાણિકપણમાંથી સેવક દૂર હો એમ કોઈને પણ કહેવાનો મને હક રહ્યો નથી.

પણ એક પછી ડોક દરિયાયર થતું નહોતું અને એવો દેખાત દેખાતો હતો કે એક તમને
ચતા ઉજ્જડ શહેર પાસે તેની ખાલી દિવાનો પાસે આ બુનખી ખાન સાહેબ પોતાનું બહેર
નામ વાચનાના હોય બહેર કરનાના બાંહે ન હોય ?

નગરાપર દારી પીટાઈ, ગુણીગુડુ પુકાય અને ખાનસાહેબે ગમીર પણ મ્હોટે
આગળે શિનાડ, બડખોર શિનાડો એકદમ ચરબ કરનાની માંગી કરી.

“એચિત્ત મને સ્થળે એન આ યુ હોય તેમ આસપાસના વરેના દરનાજ એમ્દમે
ફટોકટ ખુદની થયા અને “આવે, આવે એ લ” બાંહે ! એ લખ બાંહે !” એવા
મ્હોટે મ્હોરથી આગળે ચોપાસથી ખાન અને તેના સેનિના કાગોપર અથગા લાગ્યા દરેક
દરવાજાથી, દરેક રસ્તાપરથી નેકાના ટેળાના ટેળા હાથમા તનસારે ખુદે, લોના,
હુલાહ, લાગીઓ, તીરો સાથે તેમનાપર ધસતા આનતા દેખાના અને આખના પનપરામા તે
આખા નિજી લાગતા લખખના દેખાત નગરમા એક ખુદેથી બીજા ખુદામૂંધી “આવે,
એને લખ બાંહે !” એવી હાકો નખખવા લાગી અને રસ્તાઓ લોકોથી ઉભરાવા નાગ્યા
ચોતરફ નાકાપર ઉભેલા મરાઠા સ્વારો ને આ ધમ્મા આવતા લોકોને અટકવના ખાંડુકમ
કર્યા, પણ તેઓ “આવે, એને લખ બાંહે !” એમ જુમે ભારતા ખાનના અતિ આથરે ને
હોધ વચ્ચે આ ધમ્મા આવતા લોકોમા ભળી ગયા

“Yes! the raging multitude,”

Like torrents, set no bounds to their mad grief”

“નિનજ શત્રુ સમળ રાજ્યપર, આજ ચઢીને આવે છે,

સિદ્ધસમાન થાને આળે, સિયાળુ ગભરાવે છે.” —કુનિન કાતા

ખાન અને બીજા સરદારો આગળ ધમ્મા ચીદીઓ, આરખો, એ તરફ સ્થસમારી
આ હલો નીલયા ઉભા અને બહુકોનો કકકાટ કરતો મારો લોકોપર કર્યા પણ વેકો તો તેમને
ચવાવવા તૈયાર દના તેમણે મજબુત હિતર આપ્યો અને “જય લનાની ! જય શિનાડ !
હરહર મહાદેવ !” ની વીર હાકથી તેમનાપર તુડી પચાઈ જમરી કતાર આની માદનના મરાઠા
સ્વારો, આમિનની, આરમ ચીદીઓની દુકડી અને દખણી સ્વારો હવે નગરજનોમા ખૂદ
બુરસાથી ધુરમા અને પળખર નામકો દના હોય એમ લાગુ, અને તેમને હલવતા હલવતા
સામમદિર પાસે આવી પહોંચ્યા, ત્યા પાછું નદનાપુ મકિરમાંથી એ ડડી સેનિકો “હરહર મહા
દેવ !” કરતા એચિત્તા તુડી પચાઈ અને આદસારી દળતુ વેગ અટકવુ આ સામે ચનારા
નવા આવેના મરાઠાઓ લોકોની મિનજનારની હા નહોતી, પણ કસાવના મરાઠાઓની દુકડી
હતી, અને સાથે પાચ તોપો ધસડતા એચિં માડ્યા આ નેઈ મુસનમાની સેન ચમકવુ
આમુ ખન્યુ અને હવે નમ્મુ આપમુ લગુ એક તો આ હલના માટે તૈયાર ન હોતા,
અને તેમા આ એચિનો હલો આળો, તેની તેઓ હવે દનામા લાગ્યા ખાન પોતે પણ
આ માટે તૈયાર નહોતો તે અત્યારે અહીં નગરમા ફક્ત ત્રણ હાજરથી ચાર હાજર સેન
મેરેક ફોર્સ અન્ડ એન્ડીન્ટ હિન્દુ લા ૨ ૦-૧૨-૦ એન એમ ત્રિપાથી એન્ડ ક પની, મુખાઈ

સ્થિતિ આ પો હોને, અને ‘શહેરના ભુ’ ભુલ ભાગમાં અને દગાજીઓપર નીમેની’ દુડીઓ, પછી તેવાર રહેવાની નર્ત આપી નહોતી

ભગતમાં ‘ખાન’ સંન્ય ડગમગના વાગુ એટલામાં દૂરથી દેખાઈ ‘યા અ ના! યા ખુ! ૧’ “નાસો! ભાગો! દગો, ૧૦! એની મો તેમને મને અથડાઈ ધરામાં, ભગતમાં આ યાદાઓમાં પડેના વિનમ્ર સંન્યની દુડીઓ આ દ ના માટે આ ગળરમાંના ખાનના સે ર પેડે જ તપાર નહોતી તેઓ તો આજ ગતના થયેઠ આ શહેર ભૂટસુ-પાગડુ-નેતો નાસ કરેજી એવી આગાના તરઓમાં ઊભા હતા તેથી ઉમગમાં આવી સો આનદગરનોમાં દહેમ ખાતા, વારસી ગમરતા મોજ ઉગરમાં મગુન અને-મરન હતા, ત્યાં એના પેડે આ દગો થયો તેઓ સાનવ થઈ, સમન થા ને પહેના તો બપોના ત્યા કતન થતા લાગરા નાસવા લાગ્યા અને, હા હા થરાની તેમને કરે પાડમાં આવી અને વિનમ્રવત પેડે તેમના દરીસામે ખુચવી નર્ત નેમો નીમેની જગ્યાએ લઈ જના લાગરા તેમની આ મોની મુના, અને ચીંચીઆરીઓ આપણા મ નના સનિમને કોને અથડાઈ અને હુક વખતમાં તો મા ડામાંડાગ થતા સંન્યમાં પછી ભન પે. અને ‘નામો, ભાગો’ની બુમો પડી ‘તેઓ માપાના-પર આવે છે નામો ભાગો! ૧ મોની મોની મુમો પના નામી તેઓ મળાને રિમ ત્યા નેમનામાં ભગાણુ પનુ, જ ન રો અને વિનમ્રની આશામાં નાસ કરના આવેતુ સનુ થી દાખરીને નાસવા વાગુ મગુ ઓ જવ ભાગી!’ પોમરના તેમનાપર રમ નાગરા

૧ સરે દેકાણે એકમ ખી ગમ. મચી રહી જ્યા તસ ભાનાની તનવારોની આડીઓ અમદા લાગી વીર દાકો, ધાવનાની ચીચીઆરીઓ પથગવાં લા ૧ સરિ થવા આની અન કાર પોતજી સત્તા જમાના નાગે ખાન મુલ્ય અને આમિન રોડાઓપર એટલા એકસ ખ નાસના સનિનિતિ અનન્યમાં ભગિ થ નમ ન કરના નાગા “આરનાઓ ગવરે ૨ મ નથી આવની ર વિનપૂર શુ મ્હોદુ દેખા મો” આ સરદારોના અવાજે જે મદાદુ-મા મદાદુ નરને ૧૭ ટપારી નાખ, તારી અત્યારે હાઈ અચર થતી લાગી નહી તેઓ દોડ છે-ભાઈ છે-વેડરવાગો, રાનાઓ એમ આ જીવ જયાનવા નાસે છે-આ રોહિડખોનનો નાન કરના આવેના વિનમ્રની સનિનિતિ-મુની ગરેના રીર શિપાઈઓ નાસે છે-અને રસારોની નાસભાગમાં સપાઈને ખાન અને મુ ન ને આમિ ૧૧ પળ નાસનાની ફર પડી તેઓ નાસના ધિરાના દવાજા પાસે આ પા ત્યા તેમને અદેશના પુન ખાને પ્રવલ કુર્થો તેનો મ્હોરો-તેજુ સનાં. ધૂળથી ભરાઈ ગયા દહું તેના નહો મારી ગયા હતા, માથેથી પામડી હાડી મધ દતી તેનો મ્હોરો કોધથી લાન ચો રિનિદાગ થતા દગ

‘દિન ૧૨ઓ આ તુન ૨ નાગઓમાં ૩ ને નામે છે શુ ૨ સરમ છે’ ગામ કોધની ગગડી ઉપે પસ તેના અગમની પેરી મુદ્ધ અસર જતી રહી હતી તેઓ ત્હેનુ સાબગના નથી અને નાસભાગ કર ઠ-કિલાના વરાગમાં ગમરાના લાગુ છે ખાને પલ નાસવાની ફર પડી આદવ તેને દાય પકડી તેને ઘસડી મથો ૧૨ મિલામાં જુએ જ હવે સવામતીભરેતુ છે, નહી

તો ફેદી યનુ પારો' એ સલાહ આપારે ખાનને ઉત્તમ લાગી કિશાના મોટા દરવાજાએ કવેર-કરતા બંધ થયા. ખાન આપો બાપતો ને છાત કમકાવતો હવે શુ ઉપાય લેના તેનો વિચાર કરતો બેઠકખાનામાં માદીર્ષર 'પડયો તેની આસપાસ, ખાદન, આમિન અને ગિજપૂરી સરદારો દનાય ચતા આ ૧૫ કરપાન બડખોરોપર આ બખમાનનુ વેર કેમ લેનુ તેનો વિચાર કરતા બેઠા.

અર્ધાંચિક કલાક વિત્યો હતો, ત્યાં કિશામાથી સહેરના દરેક દરવાજાપર હુકમો સાથે ટેરો રવાના થયા. સહેરના કિશાના દરવાજાઓપર પૂરતો બપોતો હતો, નામોજો પૂરતો હતો, તેમ પહોરો પણ ઘણો સખત હતો. તેમના તરફથી મદદ આપનાની આશા હતી આશ્ચર્ય જેવું તે એ હતું કે આ બડખોરોએ કિશાને હવે વેરો ધાળવાનો ડોળ કર્યો. આવો કારસ ક્યાએ થયો હતો ? એક બીનકેળવાયલા મુબીશર-આસરે એ એક હુજા-આમરીયા પ્રમાણે મુગી દાદેલા કેળવાયલા મિજપૂરી વીર મન્ય સાથે થયા દ્વિમત કરે. ૪ કમિત, તજખવાઓ જેવા માયુ ઉચકે : 'યોપાસ હલકારા દોડાયા.' પણ નગરમાં રહે ન લખતો મોટો ભાગ ભાકુતી હતો, તેઓ મિર બનીને સેકડો જણા આ તુરુજ બડખોરોને ગરજ થયા હતા, તેઓ ઝિઝમિજ થઇ ગયા હતા. પણ હજી કાંઈ જાણુ નહોતું માત્ર રખત જોડતો હતો રાત પડી તેથી અપારે તો દર્ધ થઇ રહ્યો તેમ નથી પણ કાંઈ તો નહુ સુધારી શકશે દરવાજાપરથી દુકડીઓ દફનો લાવશે અને અદરથી આપણે મારો ચલાવી આ જળવાખોરો સકળમ બરાબર સપડાડીશું-અને એક કલાકમાં તો તેમને ખતમ કરી. નાખીશું તે દરબાજા આપણા બપમાં પડેના સેનિકોને પાઝ ચતેજ કરવા જોઇએ એમ દરબારી ખાને સરદારોને તે પ્રમાણેના હુકમો આપ્યા, અને હનકાગએને દરવાજાપરના તેમ જ સહેરમાં રહેના ન વોક અને સરદારોપર તાકીદના હુકમો સાથે મોકલ્યા.

એક હવકારા પાઝ નીજે એમ કિશામાથી બહાર પાઝા પણ વેરો નાખી પડેલા બડખોરોમાંથી તેમની નજર મુકવી જુ રહેલું ન હોતું, લગભગ અચકપ હનુ કિશાની ખાદની પેદી તરફના મેદાનમાંથી પસાર થવું સકપ ન હોતું સામેના ધરો, મેદાન, અરાક-ઓથી ઉભરાતા હતા બંદુકો અને તીરો દોડેલા દરેક દરવાજાઓ અને બારીમાંથી નજરે પડતા હતા હવકારાઓ અણ જોળગી આવે તો તીરો કે બંદુકોની ગોળાઓના બોમ થઇ પડતા, અસ્થિતિ હતી ખાન કિશામાં ચારખી પાઝ હુજા માલુસો સદિલે ચેરાપકો પડ્યો હતો તેના તરફથી નગરના દરવાજાઓપરની દુકડીએને હદેસા પહોચવની સક્તા ન રહેતા. મધપૂડાઓપરથી ઉડાડવામાં આવેલી મધમાખો પેટે મિજપૂરી દુકડીઓ 'ધરોમાંથી અને ચોટાઓમાંથી વિખરાતી દરવાજાપરના ચોટી પહોરોએની દુકડીઓમાં સામેલ થતી, અને મોટો ભાગે મરામતો સરજુ ચની હતી, મરામતોએ આ પ્રસંગે ચનાવેલ મુક્તિ-કરેલ સ્વનાની આ ભાદુતી સે-વર ઘણી અસર થઈ હતી પ્રથમ બડખોરોને જમ્યા જખરમાં દેખાયો. પણ તરત જ તેમની સખ્યા વધતી ગઇ, દરેક દરવાજાપરથી બડખોરો નીકળતા દેખાયા, નગરના દરેક માર્ગપર ઉભરાઇ નના લાગ્યા તેઓ તલવારો, લાઘા તીરો, બંદુકો, કુદાડા લાગીઓ સાથે ધસતા.

કવિતાપ્રવેશ ૩ ૧-૧૫૦ એન એમ વિષાડી એન્ડ કપની, મુબાઈ

આવના દેખાયા મિત્રપૂર્ણ સૈન્ય નગરનાની આશામાં આવનારો હોવાનું આ દત્તા મારે
તેવાર નહોતું દુરમનો અસખ્ય લાગ્યા તેમનો અરહાર કરાગ, શ્યામગ, સર્વ સ્થળે ધુમનો
દેખાશે અર્ધી લા, જ્યાં જ્યાં લા આ મિત્રપૂર્ણ સૈન્યની નજરે તે દેખાતો તેણે કાષ્ઠ
પણ ગામતર પહેર્યું નહોતું, પણ હાથમાં લામે લાનો ચમકાવનો, બચવા વચ્ચેમાં સગર
અપતો બાપી દાની, જરામાંજો મરહર સ્વામિના રૂમાં ચોતરફ એ નજરે પડતો હતો જ્યાં
જાઓ લા તે દાગર જે કે તેો ગા અરાજ ને દુરમાનો અને લાગાનો હતો નરિનો
રહેનો પહોં દશ સીતો ની હોર એટલા દુક અરઆમાં તે આ પા નગરમાંથી મિત્રપૂર્ણ
સખ્ય ફર કરવામાં આ હુ અને મા દિમતા ન મોગેએ મિત્રો રોગે પણ પાપોના મિત્ર
અધ નમાં પણ આ અરાજો બગરમાં ઉભરાતા મિત્ર આમેના મેલનમાં ઉભા ગમન
ના તેમની તોષોનો મારો દિલ્લી દિનાનો નર ચાક થયો અને નમ મદાગના ગાગના અને
દરનામો જોનાર બરાજો મારના, વાતઓ સામે મો આ ખાસ કરી અજ થયા
દેખાયા નગરમહારા ગાની ચગો નર અને દરનામોપર મિત્રપૂર્ણ સૈન્યે બચાવની સગારી
દેખી આ બાજોરો સામે મજબૂત ટકાર કયો

આ સર્વ નાશક કારણ-તે જુનમી ખાન અચારે રાત્રિના પણ સ્વસ્થ નહોતો દિલ્લીમાં
તે જો પા જેસી યોગાનમાં ધુમ્મતો કુમો કરતો, મગરનીથી માથુ ઉચ્ચ ગામી-ને કે શક
અને વિનાએ તેના રીકા દેરાપર ઝપ મેસાડી હતી-જતા પોતાના મનિને નમ મારનો,
રેવતો કુકમો દોનો ચોપામ બુનનો હતો તેના મરદારોએ હવે સૈનિકમાં મિત્ર અને
બચસ્થા પ્રસારી હતી દિલ્લી દિનાનોપર તેના સૈનિકો ચડ્યા હતા દિલ્લીમાંથી બહુકોનો
મારો સર થયો હતો તોપો ગામપર ચુકાકુક કરતી છુટવા લાગી હતી

મધ્યરાત્રિ વિતી લનારાઓ હવે શાત થયા તોપો અને બહુકોના અવાજો બધ થયા-
આત્ર ધાપય થપનાઓની દુખની વેદનાની મૂમો કાને પડતી-“ દયા, મદ, ” જોના અવાજો
પણ આવતા-આસપાસ શુ થાય છે તેની દરકાર ન કરતો ખાન પોતાની પામેના નાનકોને
કુકમો ક્યાં જતો દુર્ગંધક સૈન્યનો નાવક કિશોરખાન પાસે હતો, તે જોન્યો-“ આપણો
ભયમાં છીએ, હજુર ! ” “ મૂખા, ચુપ રહે ! ” ખાને તોછાકાથી છેકાકી ઉત્તર આપ્યો-એટ-
લામ બાલ્ય ત્યાં આમે અને વાતમાં પ્રુબુ-“ ખાનસાહેબ, તમને ચિંતા નથી થતી ? ”

“ ચિંતા શાની ! આ બહુકોરોને જરૂરીકરત આપીશુ આ આપજીની પૂરી સિદ્ધ
આપીશુ આ લાડુતી સૈન્ય ભેગુ ન લાગ્યા હોત અને એકલુ દખણી મુસનમાની સેવ
લાગ્યા હોત તો ધણું સારું થાત આ લાગની સૈન્ય વચર મોતે બચર પેઠે કપાત્ર નય છે,
અને કાર નિર પેઠે નાસે છે આમિને દમણ જ કહ્યું કે તેઓમાના દમરે માખમે પા
ના છે, આખના આ બહુકોરોના કેદી થયા છે તેમો તેમને પણ ચાલે નર તો તેમા
નવાધ નથી આપણે હવે જોધું નહોતું પણ સર્વે પણ કાને ખ્યાલ હતો કે આ પાપ-
લાઓ અમ લાગવાને તેવાર થશે ”

“હા, કોત્રે ખ્યાન હતો જાણે નિરસકારથી હતું.” અને ગર્ભમાં તો જુઓ-આપણે અહીં આપણા ધરમા-કિલ્લામાં પેરાયા છીએ-અને તે પણ મુશીબર બીનકેળામયા, અર્થ જગની ગામડીઆ ઝાંઝારેથી! હા સિરેને જરાઓ દગાનના નિકળ્યા છે.”

“નાની, તેમનો આજય ફક્ત ઠાણનાનો જ છે” ખાને મગરબીની ઉત્તર આપે. — “આપણે હજુ કિનામાં લગભગ ચાર દગર મણુઓ ડીયે, “અને તે ધાર છુ કે આ જારાઓ તરબેર લગભગ માલને લાગે હા આપણે ખાતર કરી શકીએ, તેમને જનામ આપી શકીએ તે પહેલાં તો ગાંધી પડી ગઈ રીડ નાની કાન સમાનના તેમને સદા અપાડીયું.”

“પણ અત્યારે બોર અને નાની છુપા છે મોઢની અન્ધો મગરબા જોઈએ ત્યાં હજુ મોટો નિખામ પડેલો છે”

“હા, તે ખરૂં પણ ટેલી રીતે મોઢનીય? મર માગેલ કારે રાહી પડ્યા છે શરૂના પ્રવાગઓ મુડી પણ ખમ પડેલાડી રાત્રી નથી, તો ત્યાંની ની માન નહીં, નવ આનસની આજા નથી તેમનીપર હવે કરી તેમની અન્ધેથી જ માલ સાફ કરી આગળ વધીયે, તે સિવાય મર મેળાની અશય દેખાય છે હજુ બનાવને અઠ ન મુજે અને તે જમુનો મોઢની મર મગાવે તો જુદી નાત! પણ એનામાં એ જહાપણ દેખે એમ લાગતું નથી આજુબહુ ધતુ બનાવે લુટાગઓપર હવે કરી એ આપણી મર નથી આપે તો ખીનુ તો નુ કરી શકે?”

અને ખાનો કોર તેને અત્યારે થની ચિન્તાતે હીન હતો આ મરકાઓને તે જુન મણુતો! અને તે જ મરકાઓ અત્યારે સિંહ જેના પોતાને નામતા હતા તેની નધુ મરમાથી જુનુ હોય! તેના કોવની અવાવ થઈ તેના બેનનાનો માને ઉતર ન નાળો

x x x x x

ત્રિ દેના લાગી આ નખતે ગામમાં આવેલ મુખ્ય રામમરિયા વેલસ ના નાગરિના આગેરાનો એકન થયા ત્યાં તેમની આત્માની નીચે મરકા લોકાની ભાતી ચઈ હતી અને હજુ નધાર લોકા આવે જતા હતા ત્યાં લિનમ અમાઉ લિનાજની મામાળી વચ વચને અને ઉઠાવના! ઉતરે આપેનાં તે જ નમરજનો આજે જુનના પહેલા ગોળીગાગા અના જવી જાગત થના, હવીયાઈ વધ હોડના હતા બનામા થયલા પ્તેદમન હુમના પડી તેઓ દોસમા આડી આ હ તામા સામેન થયા બંદરા પેરે રહેલા જનાના કરતા દહીને વી ની દાખની મરુ તેઓએ અધારે જૂથલુથ નિચાઈ આજ નાથી પરવતતાની હુસરીથી દગા-યના, વચ નાના, તેમનો કિત્તાહ પણ દગાર નિરસેઈ થઈ ગયો હતો, તે પુત્ર જાગત થયો-પુત્ર-સનેજ થયો

સ્વનતા માટે દહનાને મરક કરનાને શિવાજીએ અધારે મામાળી કરી, ત્યારે, આખા રેહિડખો! અને વેલસખેરામાંથી મા દગર બારમો જ-માણુઓ ત્યાર થયા હતા, અને

શુભાર્મી ગીતો મળજ (સચિત્ર વાર્તા) ૩૨-૬૦ એન એમ ત્રિપાઠી એડિટર પત્ની મુખાર્મી

ગાંધીનાઓએ પોતે જે ગિયતિમા છે તેમા જ રહેવાનો સતોષ માન્યો હતો પણ અત્યારે જ્યારે તેમના પોતાના જ ધરણ ધા. આવી, પોતાની સ્ત્રી, બાળકો અને પુત્રીઓપર ભય લટકતો દેખાયો અને સર્વેખાને પોતાના હેવાનિયાત લારેલા સૈનિકોને મોંપી દેવાની ધમકી આપી આનંદ ન્દર્શાવ્યો, ત્યારે તેનની આખો ખુરી તેમને મરતુ તો છે જ-તે તેઓ એએએએ ખુ નજીક હતા તેઓ બચી કેમ જીવે-તેઓ પોતાના નગમ્માં હજારો મિળખૂરી સૈનિકોથી ઘેરાયલા અને ત્રણ પાંચ માત્રમા તે જીવની ખાનની ડુમક માટે હજારો સૈનિકો આસપાસથી આડી મળવાનો દરેક સમય તેમની સામે થતુ એ મોતને આમનજી કરવા જેવુ હતુ તે તેઓ નજીક હતા પણ પોતાના હાથમાં, હાથીધાર માથે પોતાના ધમ માટે પોતાના સ્ત્રીનાળકો અને પુત્રીઓના રક્ષણાર્થે પ્રાણ અર્પણે એ જ યગ થી કે એમ ધારીને તેઓ આજ આ કાર્યમા જોડાયા અને શિવાજી અંગે સ્વરાજ્ય માટે પ્રાણ આપવાના એ- પણ માણસ જીવતો રહે ત્યાં સુધી સ્વદેશના મોગદ લીધા આ આગેવાનો-બાજીરાવ જે, કાંટો અને જે, દાદોજી નરસ, નીન કાંગવ, મુખેજી જેથે વગેરેના સ્વેચ્છાપર હેમ સુધી હુડવાનો નિશ્ચય કરી રહ્યો હતો

“તું જહામે દર મુજરતા મય નરામે જન દેતા,
તેરે દીનમે મટેગ હોની, મેરે દીનમે પ્યાર હાતા”

સ્વનંદતા સિ દેગીએ પોતાની તનનાર ખૂ ની કરી હતી અને આ વીરોમા-આ જોગ ગામડીઓ-આ જોળી માવનાઓમા પોતાનો પવિત્ર શ્વાસ રેવ્યો હતો-ઉંડો ઉતાર્યો હતો અને આ મિતડગવાયના ગામડીઓ આજ ખાનની અનિ જોરાવ બપકડ સત્તાની સામે હિંમતથી ઉભા થયા હતા

*“O thou that sendest out the man
To rule o’er land and sea,
Strong mother of a Lion-line
Be proud of those strong sons of thine,
Who wrenched their rights from thee”—Tennyson*

પ્રકરણ, ૩૦ મું

ખાનની આગળી,

“તું અપને દીનમે, હક નોકા મુમનીમ તોક પેદા કર,
જે રખતા તે અગર ઇમા તો તુજ તોક પેદા કર
કદા તક અપની મદનતમે રહેગા મ જી. નાદોન
જરા તું જોન આખે, દેખ ગીના મદતાહે કુરખાના”

વેડાપતો કેદી જેવી સ્થિતિમાં હતો તે વખતે નગરના દરવાજાઓ પર અને નગરના મધ્ય ભાગમાં આ મરે વખતે શુ બનતું હતું તેથી તે અજ્ઞાત હતો.

મારાનો ભેમ ધણો કમી થતાં કીમોરખાને દૂરી ખનર આપ્યા - “ આપણા કરતા પણ આ ખૂની બડખોરોએ ધણુ વધારે ખમ્યુ છે તેમનો દારૂગોળો પણ ખૂટવા આવેનો નામે છે ”

“ આપણી પણ એજ દશા છે ” ખાને કહ્યો સ્વરે ઉતારે વાળ્યો. “ દિન નોન ખાને શુ કરે છે, તે સમજતુ નથી તેજો અત્યાગ સુધીમાં કાઠ પણ વગ્નુ હતુ ”

“ આ માનનાઓ સેતાનો પેટે લડે છે - ” આમિને પૂરતી કરી

“ તેમને શુ ખોવાતુ છે ? ” તિરસ્કારથી માલ્યે મત આપ્યો. “ તેમના એકએક જાણુ, સ્ત્રી અને બાળક સર્વેનો નાશ તો થવાનો છે તે તેઓ જાણે છે અને વધુ ”

“ હા, પણ અત્યારે તો તેથી ઉતરુ છે ” ખાને આપ આપતા કહ્યું. “ બહોલને અછત હોય અને બોર તથા સિરનળથી કુમક મગારી હોય તો સાફ, નહીં તો આ રોચાઓ હવે આ દિ નો સર કરશે, અને આપણે તેમના દાથમાં એક વખત ફેદ થતા તેઓ કા તો આપણી કતલ કરશે યા તો પોતાને મનમાનવી સરતો કષુપ કરાવતા ફેર પાગે ”

“ હા પણ, ” આમિને કહ્યું - “ હલુ કિફનો ક્યા એમણે મર દ્યો છે ? ”

ખાને ખાનના રાન્દો સાબળી જરા લાય પામતા કહ્યું - “ પણ આપણે ક્યા સુધી દગી શકશુ ? ”

“ આ બડખોર કાફરોએ આપણા કરતા વધારે ખમ્યુ હોય અને તેમનો વધારે ધણુ ની જ્યો હોય તો જ હાઈ આગા છે, નહીં તો થોડા કનાકથી વધારે આપણે આ દિ નાતુ રક્ષાતુ કરી શકશુ નહીં ” કીમોરખાને ઉત્તર આપ્યો. “ આપણે હજી લગભગ ચારેક હજાર માણસો ઝીંચે, દારૂગોળાનો જથ્થો પણ પુરતો છે પથ્થરોમાંથી આ બારાઓ પૂરવાનું કામ ઝપાટાથી ચાલુ કયુ છે આ ઉલ્લા દલનામાં આ દારૂરોનો ઘણો ધણુ કાઢ્યો છે આ પ્રમાણે ગત સુધી તો ચાનસો આપણે આજ ધણુ ઓકલોયા છે, અને સવાળના જો તેઓ પાછો પૂર જુરસાથી દુરને લાવે તો ”

“ બસ કરો, સુપ રહો ” કોધથી બાત થતો તનનાર બેચેતો ખા. બોલી ઉઠ્યો - “ તમે નામકો આમ કાચરપણાની વાતો કરો તો પછી સિપાઈઓનું શુ પુરુંતુ ? તમને જ કાઢોપર લટકાવના જોઈએ ! ”

+ + + + + + + +

સપ્તા થવા આની દિ નાજા એક બાઝારમાંથી ધૂગથી ખરડાયેલો, ધવાયેલો, અર્ધ નગનાવરમાં એક માણસ દિનામાં દાખલ થયો અને તેને પટ્ટી સિપાઈઓ ડીસોરખા. પ મે તણ મના કીમોરખાને પામે જતા તેણે નમીને સનાગ કરીને કહ્યું - “ મો બહોનખાન સાદમે મોકલ્યો છે ૨ ચોગી છુપાઈની આપ્યો મદા મુશીમતે મરતો મરતો ખાની સક્યો છ ”

ગોનગોનિ ૨ ૧-૮-૯ એન એમ રિપોર્ટી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

“જાનસાહેબને સમાચાર આપનાના છે.” એટલામા તો જાનસાહેબ પોતે ત્યાં બેસી પડેલા ક્રીસ્ટીયન જાણે, સનામ કરી આ જાનને આ હનકારના ખબર આપ્યા

“ત્યાંના શુ ખબર છે?” ખાને આકાશસદ પુછ્યું

“સરકાર ખબર કાંઈ સારા નથી દરવાજાઓપરની ટુકડીઓપર પણ નિયંત્રિત હતો છે વચ્ચે જાણે દિવાલોનો પણ બાજોરોએ કાંઈ વીધો છે, અને આથી એક દરવાજાપરની ટુકડી ખીજ દરવાજાની ટુકડી સાથે સળધ રાખી દેતી નથી દરેક પોતપોતાના બચાવમા પડ્યા છે પૃથ્વ્યપદ દરેકપર આ ખુનીઓએ હુમલા કર્યા છે તેઓ મેનાતો છે બાનાખાને મને મોકલ્યો છે હવે દરવાજાઓનું વધુ વખત રક્ષણ થઈ શકે તેમ નથી કિનામાથી કુમક મગાવે છે, હજુર!”

“કુમક!” જાન બરાબો - કુમક કયાથી મોકલ્યું? અમે પોતે જ આધારનાયક જ્યાંમા ઘેરાયા છીએ, અને આ બાજોરોમાથી ન તો પસાર થયું એ અચક્ય છે દરવાજાપર આવી સખત ટુકડીઓ છે, તેઓમાની જ કેટલી અહીં જ આવવી જોઈતી હતી, પણ તેમને ન મુશ્યુ કુમક? અરે કુમક તો અહીં જોઈએ છે!”

“હજુર, બહોળાખાન હજી મિલ પેઠે દરવાજાઓનું રક્ષણ કરી રહ્યા છે બાજોરોના હાથમા નગરનો ફક્ત મન લાગે જ છે, એ હજાર સૈનિકો તેમને સરણ થયા છે”

“એ હજાર!” જાન બોલે - “માપના, દિવકારા!”

“હજુર, કિ ના સામે ત્રણ હજાર બાજોરો છે”

“હા, હું જાણુ છું મને તે જાણવાની જરૂર નથી” જાન બોલે - “તેમજો કિ નામા એ નોકરો પાયા છે બાજોરો, કાફર કુતરાઓ! મદદ! મને મદદ જોઈએ છે!”

“બહોળાખાને આપ સરકારને કહેના-યુ છે કે આપના દુરમ નગર તેમજો બોર તથા સિવગઢથી કુમક મગાવી છે, તેમા કસુર થઈ હોય તો ક્ષમા કરો”

જાનની આજોમા સનોષ જણાયે તેના સાથીઓને આ સમાચારથી આનંદ થયો અને ચિંતા દૂર થતી લાગી

“હવકારા કેટલા મોક સા? ક્યારે મોકલ્યો?”

“હજુર, ત્રણ જણા એકે ગામે મોકલ્યા છે આજે સવારે રનાના થયા છે”

“મને રખના મોકલતા શુ થયું હવુ?”

“સરકાર, આપણી આજ્ઞાની ગદ્દ જોતા હતા પણ છેવટે નકકી કરી, સવારે મોકલના જાનોખાને પછી ચિંતા થાય છે”

જાન આ મદદ કેટલી વહેની આવશે તેના ત્રિયાગમો પાચે - “તેઓ આગના નીજા-બોરનો આજ રાત પહેલાં પહોંચશે-સતના ત્રિવા મોકામો મોકા પ્યારે મારી વીસ વાર્તાઓ (સચિત વાર્તા સમદ) ૧, ૨-૦-૦ એ! એમ ત્રિવાડો એન્ડકપની, મુબાદ.

ખાન સૈ-ય' સાથે નીકળે તો છેડ કાલ સાંજે અહીં આવી પહોંચે શિરવળની કુમરને બગ-
બર વખતસર નીકળે તો ખમ નિવે સનારે આપવી બેઠએ અને તે દરમિયાન અહીં 'શુ-
યાય ?' " વડુ મુઝાપો-નધુ નિચારમા પડ્યો, લના વઢા-યા કાષ્ટ યુતિ સુજતા બોલ્યો -
' જા, સત્વર ખીજા નજ સજી મયો તેનો જ અહીં આન પશુ સચુ-આ સાભળે તે
જેવો જોઈએ તેવો ચાનાડ દેર છે પોતાના બાલ્યાહ સમયે માથુ ડૂંગનાર આ તુચ્છ
બળદાખોગના મુખી પાસે તુ જઈ શકીશ? તને તેનો ડર નહીં લાગે ? "

" હજુ, આ મેરડ હુકમનો બદો છે-મને કશાનો ડર નથી "

" સામાજ, એ સેતાન અત્યારે ક્યા હશે ? "

" સરજ, જ્યા જમરજસ્ત મારો આવતો હશે ત્યા તે ધુમનો હશે "

" હા જા, તેને કહે કે રાત્રિ પડના મારો બવ ડરવો હુ મ્હારા વીર નાયકો સાથે
દગાને બોલી, પુન ઉતારી તેને નાકે આની ઉભીય સામે તે પોતાના નાયકો માથે આની
ઉભે હુ એને મળના માથુ હુ મશાળો પેટવે, અમે પશુ પેટરીશુ આ નગરના લવા માટે
તુ રાત્રો કહેના માથુ હુ તેણે પોતાના મ્હાણુ માટે જે તૈયારી પોતાની સાથે રાખતી હાક-
તે બને રાખે, અને તેને એટલું પણ ઠહેજે કે કિ'યાની કિનાલોપર ચારસો વીરો બહુકો
અને તીરોસાયે તૈયાર ખડા છે, દગાનુ જરા પશુ લકાણુ પોતાના તેનાપર એકદમ મારો
યશે જા, આ ખમર સત્તર તેને પહોંચાડ વસો બઢતી, એક પળ ધણુ ન શુમાનતા, જા "

" જો હુકમ, સરકાર ! " કરતો તે રવાનો થયો

તેનાગરા પછી આશ્ચર્યમા હુમેના તેના સાથીઓ તરફ ફરતા ખાન બોલ્યો - " તો
રમજાન ઈદ છે આપણા શિપાઇઓ લડના મારતા નથી ઇદ ઉજવવી જોઈએ "

+ + + + +

એક કપાડ પછી રાત્રિ થઈ તે સાથે મારો બધ થયો કિલ્લાના મુખ્ય દરનામના દારો
ખુલ્યા ખાલપર પૂન પડ્યો ખાન મગશ્મીથી વોડાપર બેઠેનો, તેની આસપાસ બાલન અને
આમિન અને ૭ સાત મસાળો સાથે મુઝામચીઓ આનના પૂનપર આવતા નજરે પડ્યા
પાછળ કીશોરખાન અને પચ્ચીમેડ અગરફકો ચાર ચાગતી હારમા આવતા દેખાયા પૂનને નાકે
ખાન બોલ્યો સામેથી મસાળોનો પ્રકાશ તજક આવતો નજરે પડ્યો તેઓ લગભગ ત્રીસેમણુ
પગપાલા આગત વમ્મતા હતા ચાર મગાનચી મોખરે હતા, મસાળોનો પ્રકાશ આ ટોળાની
મોખરે ઉઘા ડોક કરી ચાલતા મુઝાન ઉઘા વીરપર પંડી રહ્યો હતો ખાનથી પચામેડ કદમ દર
આવી આ ટોળા થોભી ખાનની ટોળાની નજર આ ત્રાગેવાનો કાણુ ધણુ હતા તે ઓળખતી
તેમનાપર પડી સીને મોખરે ફાની ગયેન મેલા થયના ખરડાયલા લોહીથી રંગાયના વચ્ચેમા હાથમા
લાના સાથે એક ઉઘો કલાર યુવાન હતો, અને તેની પાછળ વદ દેશમુખ કાન્દોજ જેધે,
અને વદ કેનપાટે નરસ શશુ હતા, તેમ ખીજા મુખીઓ હતા આ મુઝાન મુખીને જ્ઞેતા-
બાદના મુખમાથી કોધ અને આશ્ચર્યની મૂમ નીકળી ગઇ

શુતામગિરીનો ગંજળ (સચિત્ર વર્ણ) ૩ ૨૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુન્નાઇ-

“ હા, જીવનમારો મને ખબર છે, પણ તું શું કહેવા મગિ છે ? ”

“ અમારી ધુણ કાન લગાઈ બધે રાખી અને ગદગીમાં દિવસ ગાતરવો, એ છે એક તરફથી કાને એક બીજાપર મારો કરવો નહીં, એ અમારી માગણી છે ”

“ એપર ખાન આપણે નહીં, બાહરાવ ! એ આ જીવનથી ખાનનું ઘટું છે એના એક એક અક્ષર દગાથી ભરેલા છે ” એ નહીં અનાજ બાહરાવની પાઠાંધી દેખાયા

“ ખાન જવામની રાહ જોતો ચાત રહ્યો પોતે શું માગતો હતો અને તો કાગળ મારે માગતો હતો તે પોતે સારી રીતે જાણતો હતો એક વિચારની વિચારિણી એ જ તેના જીવનનો ખરો માર્ગ હતો કાન સાવકાળ અને બેરથી ટુકમ આવી પહોંચતો સેટનો રખત ગાળવા તેણે આ યુક્તિ જોધી વેટી વખત એમ જ ગયો આમેથી કાંઈ ઉત્તર મળ્યા નહીં તેથી ખાન પુનઃ બોલ્યો — “ હા, એમાં આશ્ચર્ય જેવું નથી તમે દગાબોરા સરે રથને જો જ જુવો છો મેં જે માગણી કરી છે તે વ્યાજબી છે અને ન્યાયની છે પરિત્ર અનાદ આ માગણીનો અસ્વીકાર કરવા માટે તમને યોગ્ય શિક્ષા કરશે અને યત્ન કરતવું મદાપ્રાપ્ત તમારે મિત્રે છે ”

“ પણ તમે શું માગો છો તે હજી અમે જાણતા નથી ” બાહરાવે કહ્યું

“ અમે કાન સાવકાળ સુધી અનાદ-વિચારિણી માગીએ છીએ અમે કાનનો પવિત્ર દિવસ લોહી રેકવામાં માગવા ઇચ્છતા નથી, પણ નિમાજ પાઠવામાં અને ખુલાસાની બેઠકમાં પસાર કરવા માગીએ છીએ ”

“ હા, કાન સાજ સુધીની અધિ ” બાહરાવે ઉત્તર વાળ્યો — “ એ અર્થસ મા આનવાસના જાઓમાંથી સંન્યો મગાની રોકાય તે માટેની અવધિ ! નહીં ? અમે તમારી આ માગણી સ્વીકારતા નથી ”

“ સ્વીકારતા નથી ? ” ખાન કોરતાથી બોલ્યો — “ મેં દિવસથી તમારા બાદશાહ સામે હુકમીયાર ઉચક્યા, અને કાને હુકમો તો અ સારો કેપ તમારાપર વધારે તોડી પાડ્યો ”

“ અને તમે, દગાથી ભરેલા જીવનમારો, ધુણરો કેપ તો તમારાપર જ નુકસાનો છે, અમારીપર નહીં તમને દયા નથી, માયા નથી, મુશ્વત નથી તેને વળી નફાની, નિમાજ એ દોગ કેવો ? જો અમે હુકમીયાર ન ઉચક્યા હોત તો હજી તમારે આજ તું અમારો ભવકર નાશ કર્યા વગર ગેસ્ટ હોત ખરો કે ? — તેમજ દયા પણ દેખાડતે ખરો ? — ”

“ તમારો ધર્મ છે તેમ અમારો પર્યુ ધર્મ છે કાન માર્ટે તમે ના પાડો છો તો તમારો નાશ થશે તમે દારી પારખાન થયો, અને તમારા આ શ્રાપિત નગરમાં ભવકર રોગો ફાટી નીકળશે — એવો જીવતા પાનો ભવકર કેપ તુંડી પડશે અમારા પરિત્ર વિને અમે હુકમ માગતા નથી અમે કેાઈ પણ પ્રકારનો દગો ગમવા માગતા નથી ને માર્ટે અમે અમારે વચન આપવા તૈયાર છીએ ”

મરાઠાઓના મનપર ખાનના આ શબ્દોથી કાંઈ અસર થતી નહીં તેઓખાના શૂકોને વાગ્યું — ખાનની માગણીમાં સત્યતા બાબી નરસ પ્રમુ બોલ્યો — “ એક વિચારના કાંઈ વધી

જતું નથી અને ખાનગી માગણી સ્વિચરવામાં હું અડચણ જોતો નથી આપણી દીનાગી જેવે આ તેમનો પવિત્ર તહેવાર છે તેનો ખ્યાન પણ આપણે કરવો જોઈએ એ ખરા વીરોત્તુ ભૂખાડે.”

કાન્દોડ પાપ નરસ પ્રતુના મનને મગતો થયો તેમને જમમતા જોઈને ખાન વધારે લાગણીથી મોનના પ્રત્યેક

“હા એ ગમ્માન તુ, બાળવ અને બોલ્યો—“ બોર અને શિરવળ હેરો મેળની કુમળ મગાની ને અને સાગે અને સાર થઈએ તે પટેના તો અમારા નગરના દરવાજા પાસે બીજા દમ હજાર નૈનિકો ખનુ થાન, નીચી”

“હું અ દાતાનાને નરે ગળી કુ લખ દાથ રાખીને કુડુ કુડે તે દરગમ્માન મહારેક એક પણ દરગમ્માને પુન મા તાદન આમે તનીયાર ઉપરો ત્યા સુધી આ નગર છોડી જશે નહી તેમ દ શપતપત્ર દુ હુ કે અત્યાર સુધી મહારા એક પણ દનગરો મલ્લ માટે બહાર ગયો નથી જો હું અમ્માન જેનો દોષ અને દગો ગમુ તો રો રા નકમા પડુ આથી વધુ ખાત્રી ની આપુ!”

બસ હવે દર થત ખાનગી માગણી સ્વિચરની જોઈએ જાન તાજ મધ જ રહેકિ જોઈએ”

કાન્દોડ પોતની ઠગા અને આ આગેરાનો માદોમાહે વિચાર કરવા લાગ્યા કાન્દોડ નરસ પ્રતુ કાન લગાઈ ધી ખાનગી તરેલુંમા હતા બાહ્યગર ઉવટ સુરી પોતાના વિચારમાં મક્કમ થા આ મોઢા માવન એ કરના તે આ મિત્તપૂરી અરવારને વવારે સારી રીતે જોગખતો હતો તેમના ગમ્માપર, તેમના નચોપર અને શપતોપર તેને વિશ્વાસ નહોતો તેણે પોતાની જાનનો મૂકી-પડુ જઈ આ નાનો ખાનગી માગણીનું આગમીપણુ વધારે જોઈએ મૂકના સાચા તેના આધાઓમાથી ધણાની કમ્મ આ માગણી સ્વિચરના દિ જણાઈ, અને છેવટે બાહ્યગરે મમ્મિ માની પણ તે દર દર ખાનગી માગણી છેવટે સ્વીકારાઈ સનાત નથી ખાનગી આગમી ગિયતિ કાયમ ગે—એમ અરિ થઈ વેનસ ના આ બોળા બાવા આગેરાનો ખાનગી નગમ મખના અત્યારે તો આ પોતાની ધાગણીમાં કા થો પણ

“થ થાય રખુ લાગી રહે આની જ વાચથી!”

“તુડકો દિ ખાકમે તેગી કરી મિતાગી!”

—ચાતુ

રાસ.

લેખક — શ્રી કે. ના. હ. ચૌધરી

(૧)

રસિયાજી રાસ રમાડે ગજ, રસપૂર્ણિમા રતિયાળી,
 ત્રિજનના વેણ રમાડે ગજ, રસપૂર્ણિમા રતિયાળી
 ભર મહાનંદે ગીત ગજને રાજ, રસપૂર્ણિમા રતિયાળી
 કાષ્ઠ અમરલીના રૂઢી ભજવે રાજ, રસપૂર્ણિમા રતિયાળી

(૨)

રસિયાજી રાસ રમાડે ગજ, રસપૂર્ણિમા રતિયાળી
 બગીચે લગન લગાડે ગજ, રસપૂર્ણિમા રતિયાળી
 ગીતનાદે અવજ જગાડે રાજ, રસપૂર્ણિમા રતિયાળી
 પદ જનનનો ઉગાડે ગજ, રસપૂર્ણિમા રતિયાળી

(૩)

રસિયાજી, રાસ રમાડે રાજ ! રસપૂર્ણિમા રતિયાળી
 ભન ભટકા ગજ ભગાડે રાજ ! રસપૂર્ણિમા રતિયાળી
 અધુવનના રામ રમાડે રાજ ! રસપૂર્ણિમા રતિયાળી
 તમ દર્શન દિવ્ય રમાડે રાજ — રસપૂર્ણિમા રતિયાળી

છાપખાનાઓમાં માલીકો,
પુસ્તકો પ્રગટ કરનારાઓ,

અને

લેખકો માટે ખાસ !

ઉચ્ચ જાતના અંગ્રેજ, અમેરીકન
અને એના બીજા બનાવના હુકમ
સાગિના તે વજનના છાપખાના
કાગળો બેકપોસ્ટ પેપર, આઉન-
પેપર, આર્ટપેપર આદીન વ્યય
અને છાપખાનાઓને લગતી હુકમ
પ્રકારની અપ-ટુ-ડેટ ઉચ્ચ
'મેકેગ'ની વિદીગ મશીનથી વિગેરે
મળી શકે. લાન સાલ તથા વિગત
મગાનરો. એક વખત પુછાવ્યાથી
ખાતરી થશે.

મીલોમાં વપરાતા

ટેક્સ્ટિલ પેપર, ઓર્થોગ્રાફિક વિગેરે પણ
મળી શકે.

ઓફિસોને લગતી

સર્વ પ્રકારની સ્ટેગ્રાફરી માટે પુછાવો.

લખો

રમણીયરામ જોનાર્જનરામ ત્રિપાઠી,

મેસરજ મિલ્કિસ નં ૨,

ગિરગામ, મુમ્બઈ

વિદ્યાર્થીઓ, વેપારીઓ, તથા
બહારગામના વિઝીટરો માટે
મુખાબિમ ફક્ત એક જ.

“શ્રી નૃસિંહ
હિન્દુ લાજ.”

આ હિન્દુ લાજ તેના હિન્દુ માલિક
કોની ખાસ જાતની કેમરેખ હેઠળ
તૃપ્ત નથી જ મેનેજમેન્ટ સાથે અના
વનામાં આરે છે. ગ્રાહકોની પડતી
અસાધારણ ધમાલ તે જ અમારૂં
એક સાચું સરટીફિકેટ છે. એક જ
વખત પધાર્યાથી વધુ ખાતરી થશે.

ટેકાણુ-કાર્ડ મારકીટ સામે.

“દેનીઆર ઓફિસ” લાજ.

અનતાન.

અનતાન—ઉલટીને તગત જે બંધ કરે છે.

અનતાન—પાનનગદિ આરંભ સીર છે.

અનતાન—ગદિ આરંભ એના જેવી એ પણ

સીર નથી.

આખો વખત જો જો કરનારાઓએ અનતાનનો તગત જ હુપ થોગ કર્યો.

દરિયાની શુસાડી-કન્યાએ દરેક માણસો ત ફુંકતી આરંભ અનતાન પામેલા છે.

અનતાન—આનેગો અને બાણ કરતાં આ, દાતાના કંઠે આરંભ અનતાનનો જ ઉપયોગ કરે છે

અનતાનની એક એ જો જો પાનમાં પાનથી પાનનો અજબ રીતક આવે છે, એમાંથી કુર્ચ કરે રૂપ આરંભ અનતાન વાપરવાની ખાસ બનામણે આમાં આવે છે

અનતાનનું એક મહીકું આરંભ જ ખરીદા.

એક પછી જોળા ફેરવી જી સાથે ૨ ૫

અંક પછી મીનની જી સાથે ૦-૪-૦

માથ પછી ૦-૨-૦

વે સોડા એન્ડ એ—અનતાન એન્ડ એ, (જી. આર. એન્ડ એ)

લુમામગજી, મુબંક.

એક આખરે વેપારીઓ અનતાન વેચે

૨૮ આપના અંગેમાં સમાવેશની નોંધ લેશો

સૌ વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના ગોપાલદાસ ખરકીવાલા અને

મીઠાઈવાલા

મુબાઈ

ગ્રામા, મશાયા અને સ્વચ્છ પીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરો મારવાની ભલામણ કરવામા આવેછે.

મદામની બરફી

પીસ્તાની બરફી

માવાના પેડા

માવાના મુધરા

શાશ્વરા પાક

ખામુદી

શીખક

ગગન વગેરે

ધણી જાતની

સુતરફેની

હલવા

વેનીલા ગુનામ

ઝોરેજ વીગેરે

સુકા હવવા

દરેક જાતના

અધરબીના લાડુ

જુદીના લાડુ

જસેની મેચુર

સુરતી મીઠાઈઓ—મગજ ધારી

ટેલીગ્રાફિક એજેન્સી, "Burfee Shop "

સી પી. ટેન્ક ટેલીફોન નં ૧૧૦૭.

અનંતાન

અનંતાન—ઉલટીને તરત જ ખેંચી દે છે.

અનંતાન—પાચનગણિ માટે અંદસીર છે.

અનંતાન—ગણિ માટે એના જેવી એક પણ

ચીજ નથી.

આખો વખત ખોખો કરનારાઓએ અનંતાનનો તરત જ ઉપયોગ કરવો.

દરિયાની મુસાફરી કરનારા દરેક માણસો તાત્કાલિક માટે અનંતાન પામે/પામે છે.

અનંતાન—ગાંધીજીએ અતેશબાજી કરનારો, રાતાના 'કાને' માટે અનંતાનનો જ ઉપયોગ કરે છે.

અનંતાનની એક જ એકીમાં પાંચમાં પાંચથી પાનનો અગળાવ આવે જે નોંધાયેલી કુર્ચી દરેક દરવા માટે અનંતાન વાપરવાની ખાસ બનામણ કરામા આવે છે.

અનંતાનનું એક મહત્ત્વ એ છે કે જો ખરીદાના સોલ પડે તો જોઈએની ખી સાથે ૨ ૫
જો યન પડે તો નીચની ખી સાથે ૦-૪-૦
પડે તો ૦-૧-૦

સોલ એજન્ટ—અનંતાન એજન્સી,
(૭૫ આર એમ)
લુધિયાણા, પંજાબ.
દરેક આબરુવાર વેપારીઓ અનંતાન વેચે છે.

સો વરસનું પુરાણું ખાતું

જુના

ગોપાલદાસ બરફીવાલા

અને

મીઠાઈવાલા

મુખાઈ

મોઘા મશાલ અને સ્વચ્છ ધીની ઉત્તમ મીઠાઈઓ માટે

એક ફેરો ખાદ્યાની સલામત કરવામાં આવેછે.

બામની બરફી

ખીસ્તાની બરફી

માવાના પેડા

માવાના કુધરા

કોઝરા પાક

ખામુંદી

શીખડ

ગગન વગેરે

ઘણી જાતની

સુતરફેની

દલવા

વેનીના ગુનાખ

ઝોરેજ વીગેરે

સુકા દલવા

ફરેકે જાતના

અધરણીના લાડ

જુદીના લાડ

જલેખી મેગર

સુરતી મીઠાઈઓ—મગજ ધારી

ટેલીગ્રાફિક એન્ડ, "Burfee Shop"

સી પી. ટેન્ક ટેલીફોન નં. ૧૧૦૭.

[જાહેર અખર મારે આ પાત્ર આપનાર છે.]

તેથી છે

નવુ પુસ્તક

નિર્ણય દ્વાર્યસથી બરપૂર માનીત તાર્કિકોનો નવદ

ની, પુરત અને ખાતક લોના અને અભાષ

પસાદર કે ગરીબ — સર્વેને એકસરખુ મનમા

ગમી જાય એવુ આ નવુ પુસ્તક છે

હુ, સરલા અને મિત્રમંડળ.

[લખતી બી મારે]

લેખક — ૧. 'નમુખવાલ કુ'પુલાલ મહેતા.

મૃત્યુ કેપીઆ બે પોરટેજ ચાર આના વધુ

વેળાવો અને સનાતનીઓને ખામ કેપયોગી અપૂર્ન પુસ્તક !

તેથી છે

અત્યાગ પહેલા તુડાતુડ છે

બગાલના આ પ્રસિદ્ધ ફેરાસેનક સાફુ પુકવ

બાળુ અરવિંદ ધોષના

નામથી કથો હિન્દીજન અખાલ્યો છે ?

આ વિદ્વાન નવગનના

નિકૃતાભયો પદ્મ ઉત્તમ લેખોનો સમહ.

અરવિંદ ધોષનું તત્ત્વજ્ઞાન.

(તેમની સુન્દર બીઓ તથા જીવનચરિત્ર સાથે)

લેખક — ૨. મોતીલાલ જેઠાલાલ મહેતા.

મૃત્યુ કેપીઆ અઢી, પોરટેજ ચાર આના વધુ

લખો — ૨. રમણીયરામ જાન રંગમ ત્રિપાઠી,

મે. ૧૯૨૭ આદસ નં. ૨/૩૬, સે. ૨૬૨૬ રોડ, ગિરગામ, મુ. બાઈ.

સમાચારક

પ્રથમ ભાગ

લેખકો.

- ૧. શ્રીમત વિદ્યાન મહાજી
- ૨. શ્રીમત વિદ્યાન મહાજી
- ૩. શ્રીમત વિદ્યાન મહાજી
- ૪. શ્રીમત વિદ્યાન મહાજી
- ૫. શ્રીમત વિદ્યાન મહાજી
- ૬. શ્રીમત વિદ્યાન મહાજી
- ૭. શ્રીમત વિદ્યાન મહાજી
- ૮. શ્રીમત વિદ્યાન મહાજી
- ૯. શ્રીમત વિદ્યાન મહાજી
- ૧૦. શ્રીમત વિદ્યાન મહાજી

૧૧

ભાગ્ય નારીંગ
મ
તેજાવ શાલ
૧૮૨૧ ના
સાતમ
મનીષા, સ્ત્રી
જાની નાકવી
પાપવા માત્ર એને
વિનિતિ કરીને છોડે

મુખ્ય લેખો.

- ૧. સનાતની (નાટક)
- ૨. વિદ્યાર્થિય.
- ૩. હોમીયુ પુનરુત્થાન.
- ૪. રીમાનિય મુગાનતર.
- ૫. રુપાનાતિઓ
- ૬. નસતી.
- ૭. રત્નેશ્વરમ

ઉપરાંત—પ્રતિજ્ઞા

(આત્મ જૈતિહાસિક તાત્ત્વ મહાત્મા)
કપરાત મ યાવતોમન, કરિતાઓ વિગેરે

આ માસિક સળી સર્વ વર્ગનાર નીચે રચાયેલ
રચણીયરજી એવધનસમ ત્રિપાઠી
નાસારજી પેકજી હસ યાવ ન રા-૧
સે રાહર્દે રા- ગીરચામ સુખાર્દ

વવાજમ રૂ ૧૫ હિ દમદાર રી ૧૨ રાખી સુકકતકલ વાળી

વાનવા યાન્ય નવા પુસ્તકો ૧ શ્રીમતિનિમિ મજાન-૨ માત્ર થઈસ વાતાળ્ય ૩ સારત્ર જન ન ઉપાસા ૪
૫ કમવાયપરો ૬ રૂ સગા અને મિત્રમ ૭ રૂપ દરેખુ ૮ રૂ ૧૧ સરવિદ યોક્ત લાસગાન ૯ રૂ
૧૦ લાનના માત્ર ૩ પુસ્તકો રચનીયતમ ૧૧ ત્રિપાઠી ત્રિતમ મુગાવ

તીજેરીવાળાઓની નવી રીતની હરીફાઈ.

લાઝ પહેલાં ઓરડીનાથી કાગળ જેવા પાતળાં પતરાંની તીજેરીઓ અને આનતી હતી અને પ્રગતને માથની કદર નહીં હોવાથી ઠીક સખ્યામાં વેચાતી પણ હતી દાનમાં તે તીજેરીઓ નહીં આવતી હોવાથી તેની જગ્યા તેવી જ બનાવટની અમેરીકન અને બીજી તીજેરીઓએ લીધી છે એ તીજેરીઓ વેચનારા એવું કહે છે કે ગોદરેજની તીજેરીઓ ગમે એવી સારી હોય પણ અમેરીકા અને બીજા દેશોમાં બનતી તીજેરીઓને કદી પુગી શકે નહીં એઓ બીજી એમ પણ કહે છે કે અમારી તીજેરીની લવામણ અમારો કોનસલ્ડર ? કોનસલ્ડર મુખ્ય કામ પેલાના દેશના માનનો અપ વધારવાનું હોય છે એટલે તે લવામણ કરે તેથી કૃષ્ણ એવું હરે નહીં કે માન ભરોસાનાયક જ હોય

કોનસલની લવામણવાળી એરી એક ન્દાની તીજેરી મોટી કીમત આપીને ગોદરેજે ખરીદી છે અને પ્રકત પાચ મીનીટમાં તોડી છે અને જેઓને ખાતરી કરવી હોય તેઓને બતાવવા કારખાને રાખી છે

આમગાડી અને આમબોટનું તુર, જગાત, ગોડાઉન લાઝ અને એજટ તેમ જ છુટક વેચનારનો નફો એકાએક અનેક અગત્ય આપાત થતી તીજેરીઓ ઉપર પડે એટલે પરદેવી તીજેરીઓ હવળી બનાવટની હોય તો જ અહીંની સારી તીજેરીઓ સાથે હરીફાઈ કરી શકે એ સમજવું મુશ્કેલ નથી

ગોદરેજે પાચ મીનીટમાં જે તીજેરી તોડી તેની મનાવટ કેવી છે તે મોજીવા ગોદરેજને ખરીદ કરેલી મુઝી જે ઉપરની વાચનારે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ કે તીજેરી નર્મની જે મજબૂત તિની કુત્ર બેટાથી કાપીને પણ સર્મજ પડી શકે નહીં તેવા પર્સ રહવા પછી પાચ મીનીટમાં તોડી શકાય તે તીજેરી તેમજ વોડતા પાચ કે નામ લોગેંગી એ સખ્યા જ રહેવાય

ગોદરેજનું કારખાનું—

ગેમ દુપની પાસે, પરેલ, મુંબાઈ.

તમારે ત્યાં શુભ પ્રસંગો પર

દી-પારદી—

નાચ-પારદી—

એટ-હોમ—

ધવનીંગ એન્ટરટેનમેન્ટ—

ત્રિપાદિ મેળાવકાઓમા—

શ્રીકૃષ્ણમેન્ટસ માટેની ગોઠવણ કરવાનું અમુકને સોંપા—

ફોફું હોમ—

વાજબી દામથી—

દુકે વખતમા—

એને તમને ૧૦૧ રકા મંતોપ મળે તેક કરી આપીશુ—

એટીમેન્ટસ મેળાવા—

ભાવ તોડ જરૂર પુછાજે—

ગોવિંદજી વસનજી

મુખ્ય ઓફીસ—ચીરાખા

શાખ નં. ૧—કોર્ટરોડ

શાખ નં. ૨—ગાંધી

ટ્રેડિંગ ૧૫૫૬

ટ્રેડિંગ—

"Sweetmart"

Feb, 19

મકોચલા, પુરાણા અને પ્રબળિય મશીન

પાલીયની ગડઆલ કરનાર

અને આ રાત્રે એક ફેગેબલ રાત્રી સપાટીપર લાવનાર

અવેરી કાનજી માલજી

આ નામ કોણ નથી જાણતું ?

પહેલા પાચોનીયર

હજી પણ કંઈ નવી કૃતિઓ,

નવા પ્રાટ, નવા સજ્જાર, અને નવા અવસરો

તૈયાર કર્યા જ બધા છે !

ફુકાને પધારી તમ્હી લઈ જોશો તો

જરૂર જ મોહજો !

પગિયારે અમોખાવા વિના

છુટકો જ નથી !

પછી આજે આવો કે કાલે !

અમંદુલ તહેમાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

ટેલીફોન નં. ૭૮૨

ભીખા કલ્યાણજીની કુંભની અમૃત તુલ્ય દવાઓ.

મજબૂત મિશ્રણ

કોલેરા વિપ્લવીયા માટે

પેરોઝા બપોરે અઢી મનિઆર વિરો
અમર પોરોને ૨ વગરમા ખત્રિફ
નામુદ ૨ નારો આ ૨ ગમ પાલ કપાલ
કે જેનાથી રોમ્ડા અનુચ્છ ઇ પી
બરી છે

કિમત ખાટલી એકના આના ૨૦

ગાંડીવ એન્ટિમેન્ટ

ખામ દરજા માટે-

ગમે તેની દડીરી ૧મી કે લાન દરજ
નાજુ જુજની ૧૫ નામ મેથી જામ
વગર વા રાથી જા મુગથી નામુ
ચાર છે ગમે વામરી જા પાળ બગની
નરી કે ખરાબ વામ આડની નથી

કીમત ખાટલી એકના આના ચાર

તાવનુ અંકસીર મિક્ચર

આ નિચ કાઠીગ માનીય મેડીન અને ખામ ગુમા ફામી પી થતા સવ ભુતના
કેરી તાવ ૮૧ ૧૫માલ નારર મે કે ગામ - તે તમામ ભવના તાવના જ તુમોન નામુદ
કાનામા આખા છે ૩૫ મિશ્રણના કા બા. રેવારી મેજી નીવતમા ગમે તેય તાવ નામુદ
પાલ બધ છે બીજા દવામોથી તાવ ઉતરા નથી થ પી જ અગમિ માટે છે તેય આ દવાથી
એક મુ પામ ખામ પરીણાન આવજ નથી એ તેની ખામ છુટી છે

કિમત ખાટલી એકના આના આ

ગાંડીવ એન્ટી-ડિમેટીક ખામ.

એક મદાન વિજાન રો મગી જોર કસથી મનાવેલો આ અવમ જોજનાથી માયનિ તેમ જ
સાવીરા સરખો કુખ લાકે જોર કે નમકમા નામુદ ચાર ૭ વથી લાવનમુ રહી જુ
મેડે નગે ગાવરો મોના કો પાલ બાયને કુખો મેધપાલ લાલુ અગઈ જા
એકોના પન તના નગે અગઈ જા ગરની પી કોપનુ લા. રહી જવેર પોરે સન રોગોન
મામ કરના આ સમગ્ર કુખની એક બાની દેકે કુખમા અવ ર રાખની લેધજો

કિમત/ખાટલી એકના આના આ

અમારા મોજાન માડે ના ખામ ગામ ન માન આ રી-

અમારો હાવમા ડીમ્પેનમીગ ખાલુ જોલ્યુ છે

અમારું મિમાલમાને ૧૫ થ ૨૦ લાના પ્રિફીજન મુખજ દવા બનાવી આપનામા આ રો
એ રખાત મામ માગ આ રી મેરો

ભીખા કલ્યાણજીની કુંભ દવાવાળા,

ગોગવાડીને નામે, બહારકોટ, મુખાર્જ, ન ૨

Feb' 19

૩ આપના માં ૫ સમાનોયમની જોર મેરો

સહકાર

લાગી દુઃખો, શરી નું સુખ, ગરીબો દરેક અવયવની પૂર્ણતા તાલે, હંમેશાં દર્શાવે તેવી સારી પાત્રનતામાં એ સર્વજનો સહકાર ચાલુ રાખના માટે તમે-અમારી અમૃતવૃદ્ધ

આંતંક નિગ્રહ ગોળીઓ,

વાપરે એ ગોળીઓ તમામ ગરીબો નમણાઈના તમામ ટાલોને દૂર કરી તેમને પ્રદુરેત, મળવાન આ દિવસવાન મહાવસાની અજમ સત્તિ ધરાવે છે તમામ શારીરક અને માનસિક દરદોનો માથે અસહકાર કરીને એ તમારે કુતેહમદ થવું હોય તો તેને માટે આ આંતકનિગ્રહ ગોળીઓ એક અમલદારિત અવમાળા છે વધારે વિગત જાણવાનો પ્રાન્નમનિરત મંગલો

દિવસ-ગોળી ૩૦ ની ૩ મો ૧ નો ૩ રિયો ૧ એ

પ્રાય અંશીસ
કાન્નાદેરીડ-મુનર્ધ

વૈદ્યાશ્રી મણિગુપ્ત ગોવિંદજી
ગમનગર, કચિપાનાડ

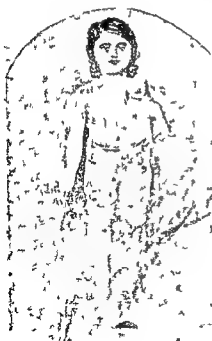
આપણાં આદર્શ બાળકો

કષ્ટપ્રુષ્ઠ અને ગરીબ અપતિવાન બાળકો
એ જ આપણા દેશની અમર મુદ્દિ છે
ભુખે મરતા અને કાલ બાળકોને

વિદ્યા, વિદ્યા, અન્ન અને નિર્ભય
પાણી અને જનસમાજની નિર્ભય
સેવા કરીશુ, એમ કલ્પ્યે તે સ્ત્રીન મદદ
આશા તો તમારી જ પુનેથી રાખી
હીએ હજારો કુળવંશલોકો અમારે ત્યાં છે

હિન્દુ અનાથાશ્રમ-નડિયાદ,

(જિજ્ઞાસુ)

જ્યારે જુવો ત્યારે

કંઈ નવું જ.

હજારો જાનની છાપના નવી નવી મન મોહક ડીઝાઈનોના ડાયરો
છપાવવા હોય અને તૈયાર હોય તો એક વખત અમારું કામ
તથા ભારતીય જરો એટલે તમાને મતોર યજ્ઞ તમા ધોનકારી ધોનક
વીને થાકશે પણ જન જને જ નહિ.

મળનાનું ઠેકાણું.

શા કુલ્લાલ કીરોગીલાલ, અને જગનાન છાપનાનું જુદું અને
નણીતું મથક, ન કપા નાનકાદેવી રોડ, મુખ્યાર્થ

મુનાજા અવેશામી કુકતો પાડી કે, અગી
અગીઓ પણ ઘણાં છે, અગી તેમનું જુનાપણ
તો નગી મધુ લાગી મલતનું જ
તે છતાંએ મોરલ અગીઓ

મહેતા હરીલાલ રામકૃષ્ણની કુંઠ

એ કંઈ કુંઠ મુ ના જે નામ કહાડ્યું છે તેથી જુના અગીઓ
તો કિયાજા કે પડી ગયા છે.

અમારો દુનને પ્રાદેશ સાથે જે રીતે મતનામા
આવે છે તે અમારો ખાસ દુન છે

પ્રાહકોને અમારે ત્યાં કશી પણ રીકઝીક કંઈ પતી નવી
બદાગ ગામે ના મધુજા મોરલો વેદ્યુએનન પોર્ટલી તાજદે મોકલવામા આવે છે
ઠેકાણું—અબદુલ મહેમાન સ્ટ્રોડ, મુખ્યાર્થ

દ્રાક્ષાસવ

રતલ દોનાં રૂપીયા બે.

અડસીર દના

શરદી મટાડનાર,
ભૂખ લગાડનાર,
હસ્ત સાંધે લાવનાર,
કુધ લાવનાર,
તાબત આપનાર,
તાબઝી બહાનાર,

લહેજતાદાર ખીલુ

૪ જીવન સાથે વાપરી જુઓ

જ્યવનપ્રાવાહરેહ

જીવન

ગતલ દોનાં રૂપીયા બે.

પ્રુષ્ટિનારક ખોરાક

ગંગી નીચીઝી,
નનગા મનગા,
નાના મોટા,
શ્રી પુરુષ,
મોને મારે,

જીવનવર્ધક દના

૬ દ્રાક્ષાસવ સાથે વાપરી જુઓ

અહુ કામરૂપિયક વર્ધક વિભિન્ન.

એલ્ગીન્સન રોડ, મુંબઈ ૧૩.

—કુટુંબ—

જાની મહાજનવાડી, નાલબાદવી.

પ્રસિદ્ધ આયુર્વેદિક દવાઓનું
પ્રાપ્ત લીસ્ટ મળેલું

આપનાં આરમા સમાયોજકની નોંધ લેજો

જુના અને જાણીતા

ઝવેરીઓ

રામજી નાગવાન એન્ડ પ્રધર્સ.

૨૦૬, ગ્રેપ મેમલ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

તા ૩ સિગ્નામુ " Muffchain-Bombay " ટેલીફોન નં ૬૭૮

સમાલોચકની જાહેરખબરના લાવ

એક વખત માટે એક આજુ પાતુ, ૨ ૧૩ અથવા પાતુ ૩ ૭ પા પાતુ ૨ ૫

—આ લાવ બારે માસની માધી મુતને જ માટે છે જોળ વખત માટે ૨ ખાસ જગ્યા માટે ચાતુ ભાર ઉપર પૃથ્વીમ ટેન્ડા વગર લેવામા આવશે

—કેવડ ઉપરના ખાસ લાવ માટે ૩ મહત્તમા મળતુ વા તો નખીને પુજાન

—આ લાવ કેનામા કે ના છે તેમા છટાટો થઈ શકે નહિ નખી જતી મોઢવારીને લીધે આ, બાર ગમે તે નખતે ફગી શકે નહિ માટે નખો મા ૩ મહ મળે

રમણીયનામ ગોનવંનનામ ત્રિપાઠી, પ્રગણક

અમાનોયક એકિસ, મોગ ૭ ગોળાસ ચાન નખર ૨/૩૬ મેન્ડરેટરોડ ત્રિ ગામ, મુંબઈ

આપના ગુપ્તતા ધાય છે—કેટેરેટોડાનથી

—જોખના જોતીઆ વહેકાપ વગર મટે છે

હો જા ન જી થતુ છે કે આખના જોતીઆ વાટમપ વાર ખચીથી મળી છે છે વાટમપ, રમણનાત ૧૨મા મેલી આખા સુધરે છે એમ નથી પણ કેટેરેટોડાનથી મોઢવાન દરજીને નીચાસ થતુ પડે નથી એમ અનુભવથી નિશ્ચય થયે છે કીં ૩ ૫, પોસ્ટેજ ૬ આના વધુ

આખા હાઈફેસાનમા વખણાયવો બાવ કાળા કરવાનો

પકકો કલપ

આ વધુ મુદેના નથા દાદીના મહે વગન લગાડતા તે પાચ જ ટીનીમા મુદર મળી થઈ નુચ કે જેથી પ્રામાત્ર વાજ દેણ થતુ દરખ નથી આ વધુ વાપરવામા સહેજે છે સોખમા ખમો છે આખા ખામીર છે, રગમા પા ૧ છે અને કીમતમા સમ્મે છે કીમત ૨ ૧ ૨૫ ૧ નાચ સુદ

Messrs Navaratna & Sons Kalbadevi Road BOMBAY

૬ આપના ઓફિસ સમાલોચકની નોંધ લેશે

૧.
‘એમભાકેત્ર ત્રયમાળાનું’ પ્રથમ પુસ્તક.

આજે જ મળાવો ! ચિત્રદર્શનો. આજે જ મળાવો !

૨.
ગુજરાતના લોકપ્રિય કરિયો ન્હાનાનાથ કે કનિષ્ઠ આ નવું પુસ્તક તૈયાર છે

૩.
મસિદ્દ બાજ કેનિ રવિન્દ્રનાથના એક અત્યુત્તમ પુસ્તકનો અનુવાદ.
(રમિયાણીની છે નામા છે તી જગી સાથે)

વિશ્વભારતી.

અનુવાદ — રા હીનવાવ હનુવનસમ ગણના, બી એ
દિ મન રૂપીઓ એક, પોરટો બુક
૩.

લોકપ્રિય સરસવાર્તાવલિ

ત્રીયુ પુષ્પ

સૌભાગ્ય દેવ.

દોઢ આનાનો રટેન્સ મોકળી મળાવો

૪.

લોકપ્રિય સરસવાર્તાવલિ

ત્રીયુ પુષ્પ.

અખંડ યુગલ

મોટી દિનમથા બહાર પડે

હુટક નકલ દોઢ આના આપ પુષ્પનો એક રૂપીઓ, પોરટો સદિત.

વડુ વીગત માટે લખો

મોતીલાલ શામળદાસ ગર્મા,

ન ૧૦, સેન્ટ્રલ ગેઝ, મુંબઈ ન ૪

આપના ઓર્ડરમા સમાવેશથી મોકલ લેજો

મુંબાઈના સુપ્રસિદ્ધ ઝવેરીઓ,

ઉત્તમ કારીગરીના અનેક નમુનાઓનું પ્રદર્શન !

મોહનલાલ એન્ડ કંપની,

દરેક પ્રકારના સોના, ચાંદી અને ઝવે-

રાતના મનપસંદ ઉત્તમ દાગીના

ખનાવનાર ને વેચનાર.

નં ૧૯૭-૨૦૧ શેખ મેમણ સ્ટ્રીટ,

ગણેશવાડીની સામે, મુંબાઈ

આનંદ અને સ્વતંત્રતા

મોડર્સના પ્રાપ્તિયુગ આત્મ સેવન કરાવનારી માળકા દરેક જાતની
ખીમારીઓથી તેમ જ માતાના અપરધવી યનાદરે વ્યાધીથી હમેતાફ્ત રહે છે તો યુ-

નિરોગી સતાન.

માતાનો સાચો આનંદ અને ખાનાખીરા નથા કુવાની છુટ ને અત્યંત પ્રતાનો
માથો દહાવો નથી ? કિમત દર શીવાનો ૩ પુટપાન તથા ૨ પી ખચ જુડ

અચ્છર, માંકડ, તથા ચાચડના બુલમ અસહ્ય હાથ
તો,

અમારું એન્ટી ગ્રાસ્કવીટા ઓર્ડિ વાપરી તેના ગ્રાસથી મુત માઓ
૬ ન ચોટી પાડી રાત્રે જ ન ઉપર ચોગી સ્પર્શરહેવાથી ઉપદ્રવી જન્મુઓ પામે
ફેફકા શક્તિ નથી એકેરીના તેમ જ ખીજા અહોગી તાનથી બચવાનો ચોક્કસ
અને આતરીપૂર્વક ઇનાજ છે કિમત દર શીવાનો ૩ પુ પોરટેજ જુડ

એનન્ડસ

મગત્તાડ કેનાયુ

ધી મુખ્યા ઇમ્પોર્ટીંગ ડા

ધી ન્યુ એલ્બ હોલ,

Feb 10 રીન્સેડ, અમદાવાદ

કમર્સિઅલ બિ ૧૦૧, લાહોર

૧૧ આપના ઓર્ડરના સમારેખકની નોંધ લેજો

હાની, મહોટી, બહેર કે ખાનગી લાંચબેરીનાં

પુસ્તકોના ઉત્તમ સંગ્રહ

૧.

૨૧. ગોવર્દનરામ ત્રિપાઠી —

૨૧. જગન્નાથ હરિલાલ પડ્યા —

	રૂ. આ.		રૂ. આ.
સગરભીમચંદ્ર બા ૧ થી ૪	૧૧-૮	કાન્તમરી (સચિત્ર) આદિતિ પાયમી	૧૨-૮
લીલાવતી જીવનકથા	૦-૧૨	એક અપૂર્વ લક્ષ (ખીજ આદિતિ ૭૫૫ છે)	
નયાતમનો અક્ષરદેહ	૧-૪	કાર્તિકેયનુ અનુકરણ ભાગ પહેલો	૦-૮
એકમુદ્રા (કાવ્ય)	૧-૦	સચિત્ર મૂલ્યક્ષરના પત્રા	૦-૮
Marriage Forms under		મનોરજક વાર્તાઓ	૦-૧૨
Ancient Hindu Law	૦-૧૨	નિશુદ્ધ એક	૦-૮
Classical Poets of Guja-		હારપત્રક વાર્તાલાપ	૦-૬
rat (1916 Edn)	૦-૬	૨૧. ગણપતગેમ અનુપરામ ત્રિપાઠી	
પ્રો. કાન્તિલાલ પડ્યા —		બાળમહેનત (મેન્ડેલેપનુ ગુજરાતી	
		ભાષાન્તર)	૩-૦
૨૧. ગોવર્દનરામનુ જીવનચરિત્ર	૧-૦	દરિઆપગના દેશોની વાતો	૨-૦

૨૧. પ્રો. મણિલાલ નભુભાઈ —

૨૧. હિમતલાલ અમ્બારિયા —

	રૂ. આ.		રૂ. આ.
બાળનિવાસ	૧-૪	વિતા પ્રવેશ	૧-૦
બાળભિદ	૨-૪	કાવ્યમાનુષ્ય	૧-૮
ચાગિન	૧-૪	મધુમિન્દુ	૧-૪
નવદેશ ગદ્યાવનિ	૫-૦	દિગ્ગજાતન સમન્વી ૭ લેખો	૦-૬

૨૧. મણિલાલ જ્યારામ ભટ્ટ —

૨૧. લલિતભાઈ એલુચક દાન્ડવારી —

	રૂ. આ.		રૂ. આ.
મોલીની ગણી (સાત ૪૦ ચિત્રો સાથે)	૨-૦	અગ્રેષ્ઠ-ગુજરાતી પોંચેટ દીક્ષેત્રી	૧-૧૨
મુદ્રે પહેલ	૦-૧૨	ગુજરાતી-અગ્રેષ્ઠ	૧-૧૨
ગુજરાતની જુની માર્તા પ્રો(ચિત્રોસાથે)	૨-૦૫	અગ્રેષ્ઠ ગુજરાતી દીક્ષેત્રી	૦-૧૨
પૃથુરાજ ચૌહાણ અને ચ દમર ભી		ટાકૂત રાજસ્થાન (મે ભાગમા)	૫-૦
(નવી આદિતિ ૭ ચિત્રો સાથે)	૨-૦	૨૧. બોગી-દ્રેરામ દીવેટીઆ —	
એનિયુ દરી	૧-૮	આસીફટ કેકેટર (મળની નથી)	
અતિમતા સતિઓ (૭૪ ચિત્રો સાથે)	૩-૦	નવરંગી ખાન્કા	૦-૪
અતિમા નાટક	૧-૦	કર્કેટ ટોલ્કાવતી વતો	૦-૪
મુદ્રી, મુદ્રાઈની શ્રાવણી	૧-૪	ઉપાધાન્ત [સચિત્ર, ખીજ આદિતિ]	૨-૦
		મોદિની	૧-૦
		સોનીમીટર	૦-૧૨

૨૧. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ પંપની, બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ

પિન્-સેમ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, ન. ૨૦

૨૨ આપના ઓરમા સમાવેશની નોંધ લેશે

સેન્ટનો

રાજા.

ઓ

ટો

મો

હિ

ની

ઓ

ટો

મો

હિ

ની

બહેકતા
ચ બેલીના પુલો

ઓટો મોહિની.

ચાર હીસ મુધી બેકસરખી
પુશમો ટકનાર આ સેન્ટની
લોટી ૪ નથી.
કીમત રૂ ૩૫. ૦૦

મોહિની એજન્સી,

લુધિયાણા-મુબારક.

સ્વ. ગોવર્ધનરામ મોધવરામ ત્રિપાઠીકૃત

નવી આવૃત્તિ તૈયાર છે

સરસ્વતીચંદ્ર

ભાગ ૪ થો.

સરસ્વતીનું મનોરાજ્ય અને પૂર્ણહૃતિ.

[૧૯૭૦.]

મૂલ્ય રૂપીઆ સ્હાડા પાંચ.

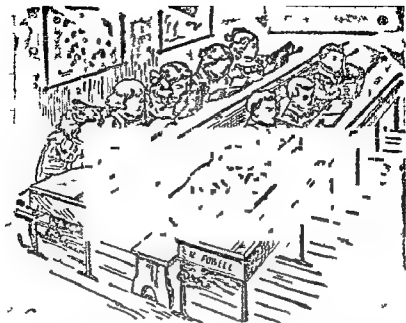
સરસ્વતીચંદ્ર	ભાગ ૧ લો (સાનથી આવૃત્તિ) ૩ ૨૥	} આરે ભાગની કિંમત
સ્હાડાઅગીઆર
રૂપીઆ.
,	ભાગ ૨ લો (પાંચમી આવૃત્તિ) ૩ ૧૥	
,	ભાગ ૩ લો (ચોથી આવૃત્તિ) ૩ ૨	
”	ભાગ ૪ (ચો ચોથી આવૃત્તિ) ૩ ૫૥	

નવાનું દેવાણું ૧. એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ સપ્લેની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

૨. અમણીરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી,

મોગ ૭ થી ૧૦, ગીરગામ, મુમ્બઈ નં ૪

૩ અનંતેશ્વર રમિક બુ-સેવરો

તમારૂં બાલક નિશાળમાં કેમ ચાલે છે?

આ પ્રશ્ન આજના ના વિવાદો થઈ પડે છે અને તેની જણાવ છે કે પોતાની અતિભાગ્ય-શિખર માટે માનવ કેટલા બધા બાબતો જુદા જુદા તેસાથે તેમની ગાંઠિ સંપાદના થઈ જરૂરી છે એ કેદનાથે માનવ વિચાર છે? તત્ત્વ અને નુકસાન અને એ બંનેની જાણ જરૂરી તત્ત્વ છે એ જીવનના મોજગામ ના થે એ સધારે અમરના છે એ કઈનાની રી જરૂર નથી છે? માટે જ શરીરના અન્યથો જતા રૂઢી પુનઃપામનાના અને એ જુદા થાય તે માત્ર દેશના કેદ ખાતે અમરની જોડે

તમારું જાનકે માર્ગ પણ જનતાની સાગરિ- ખોડખારણના ગુ દેવા તો તમારા
ખર્ચને મળીને એની એ નિ જનતા વધે નહિ તે માટે તરત અમારે ત્યા જરૂરી
દિવાળી રેવા માટે લેતા આનન્દે

અમારે ત્યાં ફરગત જાવામાં એવા જેટલા મધ્ય સખા તથા અખુસો આવે છે તે તેનું દોષ તે એક સખા અમારી આંસખા પત્તા તો તે હેતુમાં છે વા ગોધ પ્રમાણે ત્યાં નામા માવેના વીચળીનાં બો કારીમીના સારાંથી મુખ્યાની નેનાં અત્રે જેટલી જાગે છે તેના તમો પુરે જાવા આવે એવી જાગે તે મળી વ્યવસ્થા તમો કરે. આપે જો રીતે મનાવીશ

જો પાપાનરાજા ૩-૬ નેને નેને ગાયક અને જાગી પુરપુરી મનાદ
આપણ માટે એક ખાસ અનુભવી અને આના-જ દુઃખને દાગર રહે ૬
જોડસ-રેલી જી પોડીને સરીના અ ના ગુપ્ત રોગો અને તેના મૂળ તરત
પાનખી તરત ૭ નવારે લીગન માટે મોઢે ૭ નખા

મુખર્જીનાં ધી હેઠળ જોરવો પરીક ઝીંટ મેરીટા-ડેક્ટ્રી-
નન્કી-મુશન, (ઝોન પાંચેની કપની) લેમિચન રો, મુખર્જી.

અનુદેશકરે વાળ્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ વસુ।

સ્વાધ્યાયાભ્યસન ચૈવ શાસ્ત્રય તપ ઇચ્યતે ॥ મ ગી ૧૦-૧૫

પુસ્તક ૨૫ મુ.] ડીસેમ્બર, ઇ. સ. ૧૯૨૦. [અંક ૧૨ મો.

તત્રી—રા. અબાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ.

ગ. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પટ્ટા, બી. એ., એન.એલ. બી.

પ્રકાશક—ગ. ગમણીધરામ ગોપાલગમ ત્રિપાઠી.

વેપાર, નિપયાનુક્રમશિક્ષા.

૧. કાણુ કાણુ કરેતા કાન્ય

રા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પટ્ટા, બી એ, એન.એન બી

૨. જય જય ગાવીજી કાન્ય

ગ. ગવિનાન હરિલાલ કીર્તીપુરી

૩. વિશ્વ-નિર્ણય:

ગ. માણસકર સોમશર (એલે-સન.)

૪. જનનાદી નાદક

ગ. ગતિપતિરામ ઉદયરામ પટ્ટા, બી એ

૫. વૈજ્ઞાનિક કુશાન્તર

ગ. માનજી દામજી શાહ,

૬. હોરેરીનું પુનરુત્થાન

રા. મણી ૧૧ ગણેશપાન અમરેશ્વર

૭. દ્રષ્ટિ દેગતુ નભાયણુ.

ગ. નાણુભાઈ નરનાથ ચૌકસી

૮. વિશ્વસોન્નર્યમાલા કાવ્ય

ગ. વિજયરામ કાલાશરામ વૈદ્ય

૯. વસતી

ગ. માળદામ જમનાલાલ

૧૦. અવસાન નોન રન । ગણપુતરામ રાજરામ શાસ્ત્રી

ગ. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પટ્ટા બી એ એન.એન બી

૧૧. ડા ધાનલોકન.

ગ. રસગાંતો ચ ન. પટ્ટા

૧૨. ઉગ્રા-અવર કવ્ય તિજી આનુ અંતિદોશક વાણી

ગ. સો. પુરુષોત્તમ ત્રિશામ આજી

૧૩. કેનેલયોગ નાતી

રા. હીમનાન છોટા નાન બચી

વાણિક-દેશાનુભ રૂપીઆ ઇ,

હિન્દુસ્તાન પ્રદાર ડીલીઝ ચૌદ રૂ. મહાપ્રાસાદ છાંદસ કની દિનન નસ રમાન

આ વસાનુમ તરઆતરા/જ લેવામા આવે છે

સમાગમ

[જાન્યુ ૨૫ થી,]

શિવમળ, ૪ મ ૧૯૦૦

[અંક ૧૨

ક્ષણ ક્ષણ કરતા.

વેખા - ૧ ચન્દ્રાદય નર્મદાકર પડ્યા.

(પીડ)

ક્ષણ ક્ષણ કરતા જીવન મનના

નણ મીઠી તો જીવન મીઠી

ક્ષણ ક્ષણ કરતાં

નિચાર-મા પી-નતન જેના

ક્ષણ ક્ષણ મીઠી-જીવન સીધા

ક્ષણ ક્ષણ કરતાં

રિમત રિમત પ્રકટે કિમ્બુ ઉજાળા

કિરણમકન, જીવન ને દીપ

ક્ષણ ક્ષણ કરતાં

હિન હિન ઉદાર ન ઉરની

-જીવન એ તો મીઠી મીઠી

ક્ષણ ક્ષણ કરતાં

પારખતો જાગૃતી,
મિત્રાદ,
મા ૧૨૮ ૧૯૦૦.

અનુદેશકરે ઘાપ્યં સત્ય પ્રિયહિત ચ વત્ ।

સ્વાધ્યાયામ્યસન ચૈવ ઘાઢ્ય તપ ઇચ્છતે ॥ મ ગી ૧૫-૧૫

પુસ્તક ૨૫ મુ.] ડીસેમ્બર, ઈ. સ. ૧૯૨૦. [અંક ૧૨ મો.

તત્રી—ગ. અંબાલાલ યુલાખીનમ બની, બી. એ.

ગ. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડ્યા, બી. એ., એન.એલ. બી.

પ્રકાશક—રા. ગમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી.

વિષય.

વિષયાનુક્રમશિક્ષા.

૫૪

૧. કાણુ કાણુ કરતા કાન્ય

રા. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડ્યા, બી. એ., એન.એલ. બી.

૨. ૪૫ બધ ગાધીજી કાન્ય

ગ. ગવિનાન હરિવાલ દી.ણી

૩. વિદ્ય-નિર્ણય

રા. પ્રાણાશંકર સોમેશ્વર (જોદે-સનગ)

૪. રતનાવલી નાટક

રા. ગતિપતિરામ ઉદયગમ પડ્યા, બી. એ.

૫. વૈજ્ઞાનિક યુગાન્તર.

ગ. માનજી દામજી શાહ,

૬. હુગેરીનું પુનરુજ્જનન

રા. મણુનાન રણજીનાન મજુનાન

૭. ક્રિસ્ટિયન ટેમ્પલ રામાયણ.

ગ. નાણુકવાન નરનાન ચોકરી

૮. વિદ્યમીન્યંબાલા કાન્ય

રા. નિજમરામ ડનાણુરાય વૈદ્ય

૯. વમતી

ગ. માળાસ જમનારામ

૧૦. અવસાન નોધ સ્વ । ગણપતરામ રાજરામ ગાઢી

ગ. ચન્દ્રશંકર નર્મદાશંકર પડ્યા બી. એ. એન.એલ. બી.

૧૧. કા થાનલોકન.

ગ. રસરસિતો જ ન. પડ્યા

૧૨. ઉપાસનગ્રંથપ્રતિષ્ઠા ચાનુ અંતિદોષક વાત્તા

ગ. રોક પુરુષોત્તમ ત્રિપાઠી આવજી

૧૩. સ્નેહચોગ વાત્તા

ગ. હી નાન છોડાવાલ બક્ષી

વાપિક લેનારમ રૂપીઆ ૮,

હિન્દુસ્તાન બહાર શીલીંગ ચૌદ રૂ. સ્લાકામાતે છૂટક અકની હિમન કમ રમાના

આ નવાજમ સરવાળા જ લેવાયા આવે છે

સામાનાર

[ક્રમિક ૨૫ મુ,]

ડીએમ્બર, જી. મ. ૧૯૨૦

[અંક ૧૨]

ક્ષણ ક્ષણ કરતા.

વેબક-૧ ચન્દ્રશેખર નર્મદાગર કર પ.ચા.

(પીઠ)

ક્ષણ ક્ષણ કરતા જીવન મનતા

લાપ્ત મીઠી તો જીવન મીઠા

ક્ષણ ક્ષણ કરતા

વિચાર-નાશી-મર્ત્ય જોના

ક્ષણ ક્ષણ મીઠા-જીવન મીઠા

ક્ષણ ક્ષણ કરતા

મિત્ર મિત્ર પ્રકટે કિરણ ઉજળા

મિત્ર મિત્ર ન જીવન ન મીઠા

ક્ષણ ક્ષણ કરતા

હિંમત હિંમત ઉદાર ન ઉરની

- જીવન એ તો મીઠા મીઠા

ક્ષણ ક્ષણ કરતા

પરિખરો જાગૃતો,
નિઃશ્ચિન્ન
જા ૧૨ ૮ ૧૯૨૦

અનુક્રમે કરવા ક્ય સત્ય પ્રિયહિત ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયાભ્યાસન ચૈવ વાલ્મ્ય તપ ઉચ્યતે ॥ મ ગા ૧૭-૧૫

પુસ્તક રપ મુ.]' ટીકેશ્વર, ઈ. સ. ૧૯૨૦.

[અનુક્રમે મો.

તત્રી—ગ. અભાલાલ બુલાખીગમ બની, બી. એ.

સા. ચન્દ્રાગ્ર નર્મદાગર પડ્યા, બી. એ, એકએક બી.

પ્રકાશ—ગ. રમણીયગમ જોનર્ધનગમ ત્રિપાડી.

નિયમ.

નિયમાનુક્રમશિકા.

૧. કાણુ કાણુ કરતાં કાન્ય

સા. ચન્દ્રાગ્ર નર્મદાગર પડ્યા, બી. એ, એકએક બી

૨. જય જય ગાવીજી કાન્ય

સા. ગવિયાન હરિવાય કીડણી

૩. વિશ્વ-નિર્ણય

સા. પ્રાણુગર સોમેશ્વર (બેહે-સગ.)

૪. રતનાવલી નાદક

સા. રતિપતિરામ ઉદયગમ પડ્યા, બી. એ

૫. વૈજ્ઞાનિક યુગાન્તર.

સા. માવજી દામજી શાહ,

૬. હોગીતુ પુનઃજન્મ

સા. મળુનાન રણુગ્રામ મજુદાર

૭. ટ્રનિક રૂમતુ રામાયણ.

ગા. નાણુનાન નવાન ચો.મી

૮. વિશ્વસીન્દર્યમાયા કાવ્ય

સા. વિજયરામ = નાણુરામ વૈદ્ય

૯. વસતી

સા. માળદાસ જમનાલાલ

૧૦. અવસાન નોન રા. ગણપતરામ રામરામ શાસ્ત્રી

સા. ચન્દ્રાગ્ર નર્મદાગર પડ્યા બી. એ એકએક બી

૧૧. અધ્યાત્મિક.

સા. ચન્દ્રાગ્ર નર્મદાગર પડ્યા

૧૨. ઉગા-રસગાન્ય 'તિસા' ચાનુ એતિહાસિક વાર્તા

ગા. સા. પુ.યોગમ ત્રિશમ માવજી

૧૩. રમેહયોગ વાર્તા

ગા. હીનનાન રણુગ્રામ બકી

વાર્ષિક લેખાગમ રૂપીઆ છ,

હેન્ડેસ્ટાન બહાર બીલીમ ચોદ કે. સ્વામીમાત જુગ અકની કિમન દસ ગાના

। સ્વામી સરચાલના જ લેખામા આવે છે.

શ્રીમદાશ્વ

પાનક ૨૫ મુ,

શ્રીમદાશ્વ, ૨ મ ૧૯૨૦

[અંક ૧૨]

દાણુ દાણુ કરતાં.

લેખક - લ. ચંદ્રશેખર નર્મ ૧૨૬૨ પડ્યા.

(પીટ)

દાણુ દાણુ કરતાં જીવન મનના

દાણુ મીઠી તો જીવન મીઠી

દાણુ દાણુ કે નાં

નિયામ-શાસ્ત્રી-નતન જના

દાણુ દાણુ સીધા-જીવન સીધા

નજ દાણુ કરનાં

રિમત રિમત પ્રમદે કિંમત ઉજાળા

રિલુમન, જાન ન દીધા

દાણુ દાણુ કરનાં

ઉમિ ઉમિ ઉદાર ન ઉરની

-જીવન એ તો મીઠા મીઠા

દાણુ દાણુ કરનાં

દરેખને ખગલો,
રિખાદ
■ ૧૨૮ ૧૬૪. } ૧

જય, જય ગાધીજી !

લેખક—ગ. ગિલાસ હરિલાલ કીડાણી.

(ગય આશાસરી)

હવે કીધી હિંદ આપે જય જય ગાધીજી !

જુના જાતીય વેર જમેના, લજ્જા કાપી નષ્ટ જ કીધા,

સપ ત્યા જાપની દિક્ષા દધને, ઐક્યતા પ્રમગની

બડી બડી ખાતો કરનારા, બહુટ સમ આહિ તહિ દહના ।

દૂર થતા પોતાકી મેળે, ધન્ય ગાધીજી

પ્રથમ ગણાતા જે સૌ આરા, નીનડયા નટખટ પૂરા દંગારા,

નેતા જે દિગ્ગજારા રીમે, દૂર કરગોજી

દારણ દુ ખ ડાવરના ડળે, દિંદી પ્રજા સુખે નહિ જપે,

હૃદયકાંટ રૂઢન સુશીને, તો ન કરગોજી

નીરબપરાધી નર ને નારી, બાળક બચ્ચા પ્રગલ્ભા મિત્રાગી,

કર્પિણુ ખૂનીના ખજરથી, કમોત હણાયાજી

દ્વિમાયણથી કન્યાદુભારી, કલકતાથી કેક કરાચી,

દગે બિશાખા કેક બગની, મિશ્રૂવ વર્તા-બોજી

જમખી ડાળી બહુ જમગી, અની ખીરાદર બોડી સગમી

સાથે મગી સૌ મેવા ઠરીને દુ ખ દરરોજી

પગભારથને પથે આની, ખાત તણી સેના બહુ વાહલી,

ગાયમાતનું રક્ષણ કરીને કીર્તિ ગમનીજી

એક વાત અતરમા ધગગો, અ ધજ તાત દાન ન કરગો,

દુર નહ ન અજાતીકીલ, સાજા ગણાજી

અ ગ શિલાણુ આપા, એને પૂગ સુધારી બેળાચ્છે તેવે

પોતાકી મેળે બેળાચ્છે, કહેડ ન પડતોજી

અનિયમ, અમરુદ્ધ વ્યવહાર કહેજે, દિતતા દુ ખો નીચાનિ હગજે,

અસહ્યુગની કિલેહ આહુ, જય જય ગાધીજી.

ગીગમામચુમાઇ

તા ૧-૧૨-૨૦

રેહેડ નં ૧-૦૧૦ એ. એની નિપાડી એન્ડ જપની મુશુર

વિશ્વ-નિર્ણય.

લેખ. -૨ પ્રાણસાકર સૌમ્યેન્દ્ર, (જોહન-સર્ગ)

અમેરીકાના ડેવરેગન ઑફ ઇન્ડિયન-ન (અમેરીકાન સ્વાતંત્ર્યવાદી મંડળ), મુખીમ કોલ ઑફ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ (યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સની વડી ન્યાયસભા) યુરોપીય દાક્ષિણ્ય સંમળો અને આત્મ રાષ્ટ્રીય કાયદાઓમાં આ સમયે પ્રમાણરૂપ લેખાતો મહાસચેત્ર તરીકે " દરેક રાષ્ટ્રને સ્વતંત્ર ચલાવો હક છે " એ સૂત્રને પુષ્ટિ આપનારા નીચે લખેલા પાંચ મંત્ર ચોને સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ મળી છે

(૧) દરેક રાષ્ટ્રને નજરાનો અને પોતાના અસ્તિત્વનું રક્ષણ અને પાવન કરવાનો હક છે

શુ આ હિંદ વિશે દેવામાં નથી આવતું ? હિંદ એક રાષ્ટ્ર છે

(૨) જ્યાં સુધી કોઈ પણ રાષ્ટ્ર પરરાષ્ટ્રોના હક્કપર તરતપ ન આવે, તે રાષ્ટ્રોના લોકોમાં મનુ ન થાને અને તેની રાજ્યનીતિનો લાભ ન કરે ત્યાં સુધી તે ગણને સ્વતંત્ર ચલાવો એટલે કે અભ્યુત્થાન માનવાનો અને ૫ રાજ્યોની કોઈ પણ ભાતની હાજરી ને મન સિવાય તેનો આત્મ-પ્રિદાસ કરવાનો હક રહે છે

શુ આ હિંદ વિશે દેવામાં નથી આવતું ? હિંદ આ વિશ્વમાં મહાન ગાંઠોની ગણ નીચે ખીલુ સ્થાન ભાગી છે

(૩) દરેક રાષ્ટ્ર કાયદામાં અને કાયદા આગળ રાષ્ટ્ર મંડળને લાગતા ખીલ દરેક રાષ્ટ્રની મરોમર છે, અને યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના સ્વાતંત્ર્યવાદી મંડળના સ્થાન પ્રમાણે પૃથ્વી ની સત્તાઓમાં અધિક અને કુ ત તેો હકાર ગણે તેની જુદી જુદી અને સમાન સત્તા માટે દાવો કરવાનો સર્વ રાષ્ટ્રોને હક છે

શુ આ હિંદ વિશે જ નથી કહેવાતું ? હિંદ એક તેજીવ શ્રેણે પેઠાનું બનતું મહાન રાષ્ટ્ર છે

(૪) દરેક ગણને નિયત સ્થાને પ્રદેશ રાખવાનો અને તે પ્રદેશપર અને તેમાં વસતી દેવી કે નિદેની પ્રજાગ કેવલ હકમત ચલાવવાનો હક છે

આ ઉપરાંત શુ હિંદ નિંદ નથી જણાવતો ? હિંદ એક રાષ્ટ્ર દેવા ઉપરાંત મહાન સંસ્કૃત રાષ્ટ્ર છે

(૫) કોઈ પણ રાષ્ટ્ર કે જોને રાષ્ટ્રોના કાયદાઓની રચે હ નરને દેવ તેો તે દેવ રાગત આગળ પરાષ્ટ્રોપાને કરાવવાનો હક છે, વારણ કે અધિક અને ધમ એકસમી છે અને એકનો હ-એ અન્ય સુને પાળવાની ફરજ છે

શુ આ કલન ને નેજાગતુ નથી જણાવતું ? યુરોપીય કોર્પોરેશન રાષ્ટ્રના જન્મ પહેલાં જ હિંદ એક સંસ્કૃત રાષ્ટ્ર તરીકે ઉભું થુ છે

રાષ્ટ્ર ધર્મ કે ન્યાયના ના સારની રૂપે હિંદને સ્વાતંત્ર્ય અપવા માટે ના પાડવામાં આવે છે

વસન્તક—હા, હા, હા!!! પ્રિય વપરવના મનાવ્યાવી જેવી વાસનેદતાએ મળે, હો. તો ખરો એટલું જ બહિ પશુ પોતાને જ હાથે લાડુ પીતી મળે પેટભરીને જમાવો તો ઉપતાન આ રેશમી નજનો જોડો, અને આ કાનનું પરેલું પશુ આપું હવે તો લાડુ મળાગ પ્રિય વપરવને મળુ.

મુમગતા—(રોતી રોતી પાસે જઈને) આરં વસન્તક, એ ધડી ઉઠા રહેને વાહ!

વસન્તક—કોણ? સુસગતા કે! અતિ સુસગતા, હું રહે છે ત્યાં મારે? તું સાગરિકા કાંઈ મળા નમાચાર સાચવ્યા?

સુસગતા—આરં વસન્તક, હું એ જ કહેવાની છું તે મિચારી સાગરિકાને દેવીએ ખેંચી નીચે મોકવારી દીધી, એવી અથવા તો ઉઠી છે પશુ મધરાત પછી તોને ક્યાં મોકલો નીચે તે વિષે મહાન જાણવામા કાર્પણ આ પુ નથી.

વસન્તક—(ઉત્તેજિત) દેવીએ ખરેખર મહુ જ નિવ્ય કામ કર્યું.

મુસગતા—તેણે મિચારીએ છરાની આવા ઊઠી આ રતનમાના મહાન હાથ મોની છે મારે ને આ.

વસન્તક—(આખમા આશ્ચર્ય સારી કાને હાથ દર્શાવે) આરો જનાન મન્યા મજી લેવાને મહાન હાથ નથી આનો.

(બન્ને રહે)

મુમગતા—(હાથ જોડીને) એના ઉપર કૃપા કરીને આને સ્વીકારું કે.

વસન્તક—(વિચાર કરીને) હસો, લાન તમારે સાગરિકાના સિરહથી દુખ પામતા મહો પ્રિય વપરવને આનાથી વાનિત આપીત. [મુસગતા રતનમાના આપે છે]

વસન્તક—(રતનમાના લઇ, નિહાળીને, વિસ્મય પામી) મુસગતા, આની આજુબો નાના ન્યાયી આની હસે?

મુમગતા—આય મળેને પશુ એની જ નવાઈ થાયથી મેં તોને પૂછ્યું હતું.

વસન્તક—તમારે તોણે તું કહ્યું?

મુમગતા—તમારે તેણે આ જોઈ ઉઠા નિવ્યાસ નાખી હતું. "મુમગતા, એની પૂં પેટ જાતી તમારે શી જરૂર છે?" આમ કહીને તેણે પૈસા માગ્યા.

વસન્તક—મુસગતા, એની આટલીયે નજમ ઉપગમી એણે તો ખરેખર કહેવાનું કંઈક સાધારણ મોણેસને. મજા છે તેણે આ આજુબોથી એટલું તો મોઝામ, કે તે, કે સ્ત્રીન નરાની હોને.

મુમગતા—સીત્તા મહિરમા પી મહાન આવી મરિકની નિનાનાના મધમા મહાન હમણા જ પડ્યું છે હું ત્યાં જુ, હું પશુ દેવીની પાસે જઈ છું.

વસન્તક—મહુ સારું.

[બન્ને જાય છે]

પ્રવેશક મમાસ.

[આસન ઉપર બેઠેલા તથા પ્રવેશ કરે છે.]

ગાત્ર—(વિચારીને)

(નિઃશ્વસીત)

સુખાસો મયી મિદા વચનથી, નમનાથી ધત્તી
સન્નથી ચુરને નમ્યો, સખીએ કે પાશી મેલથી
દેની હોય પ્રસન્ન ના જઈ થયા રોચાર્યો બેવા થયા
આનુભવ જળથી પ્રભેદ સખેલ યોગાઈ બલે જલ-૧

(વિદ્યા મનિ નિશ્વાસ મૂળ) દેશને નો પ્રમદ ક્યાં, પશુ હવે તો સમગ્રિકાની જ
ચિન્તાન મેહને દુખ છે કેમકે,

(વસન્તનિનમ)

છે પદ્મનભમ જે મુનિાર ક્યા,
પ્રેમિ ધર્મી વગીરે હારે જ મુદાગ
ત્યા તો પશ્ય મલન નાગર્યો હિંદુ જેના
ભાગે મુનિ કલ્યાણ સતી ત્રિદા પા-૨

(મહારાજ) મહારાજ નિશ્વાસતુ પાન રસન્ન- તહેને પણ દેશીએ જાખો છે, ને દરે
કાની પાને ગીને મહારાજો કુ જોડે કહી ર (વગેરે નિશ્વાસ નાખે છે)

(વસન્ત પ્રભાતે છે)

નિઃ—(આમ તેમ રૂઝી નિરમય ફાળી) નિઃનન ચિન્તા કરવાથી મુમુક્ષુ મરેડુ
દેશી મિત્રનુ મુદર સરીર ડગના જીજ્ઞાસુ જેડુ મિત્રો મુર દેખાય છે માટે આન
રહમતી પાને જલ (પાને આવી) આપનુ પાણી આપે, મહારાજ ! તેની દાખમ
સપાયા ડગા હુ રહમતે ફરીથી જોવા પડ્યો એ મહારાજ આનની વાત છે

ગાત્ર—(બેઠેલે હાથી) અરે ! રમન્ન મુ આ પા પવરય આવ મહારી પામે
(વિદ્યા પાન રહને) રમન્ન, ત્હાગે વેદ જ દેશીની પા સુચવે છે પશુ કહ કે સમગ્રિકા
નુ પશુ ?

(વિદ્યા નીકટો પાનીને દેખે રહ છે)

સાત—રમન્ન કેમ નવી જોનતો ?

નિઃ—ત્હમને મામ સમાચાર કહેવાને મહારી ડગ નથી ઉપજી

ગાત્ર—('ચિન્તાતુ ચ' જલસાએ) રમન્ન ! તુ મામ અમાચાર રમ્મુ તહેલે પેન તો
જાડ ત્ય તો પાડુ ખરા રહા પ્રિયા સાગરિન ! ! !

(રમન્ન મુ જાની બદ છે)

વિઃ—(ગમગમને) પ્રિય રમન્ન, સારથ થાઓ, સારથ થાઓ

અનિ જાનમા મનિદ મમ્મો, થયા રે છે તંના આ રજાવ સદમાઓ, અતિલક પાપાકા

સચિનાર્થી કા થો ર ૧-૦-૦ એન એમ. પ્રિયારી એન્ડ કંપની, મુમ્બઈ

રાજા—(રજીવ થઇ આસુ મદિત)

(વચનતિવચન)

દે છા' તુ મુજ ભાગી કરના ત્યજ દે,

માઝ કચુ કર માટ સ્થમડ લઇને

નાતુ મ્હને ત્યજશ તો, ત્યજી ગીત વાને

મડિદરૂં ૧૪આમિની તો પ્રિયારે —૩

પિં—મિત્ર, ખોટી કલ્પના ના કરો એ નિચારીને દેરીએ ઉભા પિની મોટાવાં
દીધી છે મેની મ્હે 'માગ સમાચાર' એમ કહ્યું

રાજા—અરેરે ! દેવીને મ્હારી જરી પણ દયા નથી આનતી વયસ્ય, ત્હેં આવું કો
મ્હોટથી સાબળ્યું ?

પિં—અરે મુલગનાએ જ ! વળા કાઇ નિમિત્ત કાગી ત્હેણે આ રત્નમાના પણ મ્હને
ગોપી છે

રાજા—મીનુ તે શું નિમિત્ત હોય ? એ તો મ્હને આશ્વાસન દેવાને માટે જ (રત્નમાના
વધ હૃદય સ મી દગારી) અરેરે ! !

(અનુદુષ)

યઈ છે જા આ પાપી કાળેરે પ્રિયારો

માતિ આપે મુન ભારે, બહાની મે સખી મમી —૪

વયસ્ય, તુ જ એ પહેર એને બેઠને જ મ્હને માનિત વજરો

પિં—જેની આપની આજ્ઞા (હંભા પહેરે છે)

રાજા—(આખમા આસુ આણી, નિશ્વાસ મુઝી) વયસ્ય સાગરિવાનું દર્શન, હવે
તો મ્હને દુઃખ લાગે છે

પિં—મહારાજ, એવું મા બોનો કાચ કોઇ આદિ આવતું લાગે છે

(રતિટાગી પ્રવેશ કરે છે)

પ્રતિહારી—(પામે આવી) જય થાઓ, મહારાજનો જય થાઓ ! ઉમરવાનના
આણેજ વિજયવર્મા કાંઠે વિનિતિ કરનારો બાઝ ઉભા છે

રાજા—નકુધગ, સત્તર, એમને પ્રવેશ દેવાવ

વસુદરા (પ્રતિહારી)—જેવી મહારાજની આજ્ઞા

(બંધને નિજવંશનાને તેડી લાવીને પ્રવેશ કરે છે)

વસુધગ—નિજવંશના, મહારાજ આ જ્ઞા, જંગ એમની પાસે જાઓ

નિજયં—(પામે જઈ) જયગય મહારાજ ! દેવ, રમણવાનના જયતી આપને વધા,
મણી આપુ છું

રાજા—સામાજ, રમણવાન, સામાજ ! ચોગ વખતમા મ્હોટ કામ વ્યુ, ખરે આદિ
એસા નિજવંશના

તીસાવતી છાનકયા, ૩૧-૧૨-૦૦ એનં એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, સુબાષ

(વિજયમા એસે છે)

રાજા—(આનંદથી) વિજયવર્માન, શુ કોસન દેશના રાજાને હુ ખા ખણુ ખસા
વિજય—દેવના મહારાજના પ્રતાપથી જ

રાજા—વિજયવર્માન એ બહુ કેની રૂિતે થયુ, એ વિસ્તારથી કહા સાભળાને કું
આતુર છુ

વિજય—સાભળીએ મહારાજ આપની આજ્ઞાથી મેટનાક દિસ ઉપર અસખ્ય હાથી
વેણા અને પાવનની મ્હોળી મેના લઈને વિન્ધ્યાવનમા કોટ કરી રહેના કોસનરાજાના મિત્રને
નેરા વાની મેનાએ ત્યાં જ પકાર નાખ્યો

રાજા—પછી પછી ?

વિજય—અતિ અદ્ભુતરો લીધે કોસનરાજાને પણ ધણા હાથીઓવાળી મ્હોટી સેના
સત્કાર કરી

વિ—વિજયવર્માન હવે ઉત્તરવર્ગ કહી ઘો મ્હાઈ તો હત્ય ક્ષેડે છે

વિજય—નિશ્ચય ક્યાં પછી કોસનરાજા તો

(અગત્ય)

સાંઘિયા મા મો વર્ગીન તુમન યુધ તણા કાજ વિન્ધ્યાવનથી
વિન્ધ્યાગિરિ સીખા ૧૭૦૫૬૬ ચવાથી રિમાએ માલી
ત્હોરે બાળે મૂકીને સમત ગજ થળે રોળતો પાદગેના,
રમણને અતિ બા રી વર્ગીન પાલ કાગે ત્વરામા —૫

(સંતતિપ્રકીર્ત)

રાખેથી સિ ગોપ લા ખની જતા છેવણ ગીયા જતા
હોની તન ની મુખાવ જરા ઠકાર નસે તણા,
અગ્નિ બાળથી કર મન વિરે નમાલ ખારે થના
માયો કામવસાજ બહુ ગરથી રમણાન રહી એના —૬

વિ—મય માઓ, મહારાજનો જય થઓ, અન્તે આપણે કુચા તો ખગ જ

રાજા—ધ ય છે કોમરપતિ ધન્ય છે / મ્હાઈ મરણુ પણ રતુનિપાન છે તદમાર
પરકમે સુઓ પણ ગાવ છે દમ, પછી ? પછી ?

વિજય—મહારાજ પછી તો મેતાના મ્હાળા બાજુ જયવર્માને ત્વાચાથી રમણાજી
મ્હારથી પાવન થયેતા પોતોના મ ય સાથે ધીરે ધીરે તે આ તરફ આવે છે

રાજા—મુનના, ધૈર્ય-ધાવણુ જઈને કહ, કે આમુને મનામ આપે

નમુવરા—જેવી મહારાજની આજ્ઞા (વિજયવર્મા સાથે જાય ?)

* અલ લ ૧૨

સાદે નિવાસ ર. ૧-૮-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

(કાચનમાયા પ્રવેશ કરે છે)

કાચન૦—જેનીએ મ્હને આજ્ઞા કરી છે કે 'આનિ કાચનમાયા, તુ'જા, અને આ
 ઐન્દ્રનિલને મહારાજની પાસે લઇ જા' મહારાજ તો આ રહ્યા, તાર, એની પાસે જ જાઉં
 (પાસે જાય) જય જય મહારાજા દેવી વિનતિ કરે છે કે, ઉત્તરજિનીથી તત્ત્વસિદ્ધિ નામનો
 ઐન્દ્રનિલ આવેનો છે, તેને આપ મળે

રાજા—ઐન્દ્રનિલને જોનારી ચમ્પાગી પણ ઉત્તર છે, માટે તરતથી તેને અર્પિત કરાવે

કાચન૦—જેની મહારાજની આજ્ઞા (જાય છે, અને હાથમા પીડું લીધેના ઐન્દ્ર-
 નિલ સાથે પ્રવેશ કરે છે)

ઐન્દ્રન૦—(પીડી ફરવીને)

(ગીતી)

દંડ ચાલુને વગી, ધરું પ્રીતિ થઈ ઇશ્વરની નામ

પ્રસિદ્ધ કીર્તિ જેની મંજરને આ કરે નમસ્કાર —૭

કાચન૦—(પાસે આવી) મહારાજ, આ રહ્યા ઐન્દ્રનિલ

ઐન્દ્રન૦—જય જય મહારાજા દેવ રુ—

(ગીતી)

યશ્વંતરીમા નમને પવન અગ્નિ જ્વરતરે જલના

સ વાગળ જાણુ મનાહે ? હો સદ્ય પ્રભુ આના —૮

અથવા વધારે હોનામા શો માન ?

(ગીતી)

આ શાને મહેતુ ને ને હૈ—૧ મરો પ્રભુ દિનમા

સુરમ ન પ્રભાવે તે તે મર જાણુ તુ પદમા —૯

ગિ૦—મિત્ર, તદ્દમે નિશ્વાસ રાખો, આનાથી જાણુ થઈ શકશે

રાજા—કાચનમાયા, જેનીને જાણે કરે, કે આ ઐન્દ્રનિલ તદ્દમાગ નાંદરી આવેનો
 ગાદિ કે ઇશ્વર પદ્મ અનરજન છે નહિ, માટે ગાદિ આપો, આપણે મેં જે ઐને લોહજી

કાચન૦—જેની દેવી આજ્ઞા (ગઈ છે)

(વાસનદના બની કાચનમાયા પ્રવેશ કરે છે)

વાસન૦—કાચનમાયા, ઉત્તરજિનીથી આ ઐન્દ્રનિલ આવેનો છે, એમ જાણી મ્હને
 માટે મહુમા ઉપજી છે

કાચન૦—એ તો દેવીનો પિયર ઉપરનો પક્ષપાત કેમકે છે માટે ચાલો, દેવિ

વાસન૦—(પાસે આવી) જય જય આર્થપુત્ર !

રાજા—દેવિ, આજે તો, બહુ બાકી હાજી છે માટે ગાદિ એમો આપણે નેહજી તેને

[વાસનદત્ત જોરે છે]

ઉપાકા ત (સચિવ) નં ૨૦૦—૦ એન એમ નિપાદી એનુ રૂપની, મુબારક

ગાન—બના માણસ, દેવે તદમાગી ઇ અનની વિદ્યા બતાવે.

એન્ડ્રી—જેની દેવીની આત્મા (જનુ પ્રકારના ચાળા કરી પીછું ફેરી)

(ગીત)

૧, ૪૨૧ તથા સાથે ઇ દે સમા સનુ બનાવ દેવોને

સિદ્ધિ નારાયણ નામે મુદરી સાથે બનાવુ પા ૧ ૧૨૧-૧૦

મદારાજ ! જુઓ તદમને !

ગાન—(ઉચે જોઈ, આસન ઉપરથી નીચે ઉતરતા) અહો ! આ તો નવાઈજી !

(સ વચ)

આ ક્ષણ છે સરોજે રત્નનિપતિ ધર્મો બાળમા સમુદે આ,

આ વિચાર ધારી હતા ધનુડ અસિંગલ અઠ વારે બુદ્ધિમાં

બેઠા એસરતે આ નિશિદિ, વળી આ રેવિ ! દેવો બીજા છે,

સ્વર્ગો તિથામનાના અપન અરણી મુધરીએ મુલાએ -૧૧

નિઃ—(મનુષ્ય) અરે, રાડીના એન્ડ્રીનિક, આવી અપસરાઓ મતાવી, તેમા શું વધુ ? જો તદારા બેનથી ખુલી કરતા હોય, તો બતાવને આગરિકા !

(વનુધરા પ્રવેશ કરે છે)

નસુનગ—અમાલ્ય યોગ-ધરાયણ નિનતિ કરી કહારે છે કે, ' નિકમનાડુ ગાન ! પ્રમાત અમાત વસુશ્રુતિ, અનુબી બામત સાથે આવેના છે, તેને આપ મળતે તેને મળવનુ આ જ શુભ મુર્તિ છે. ' પાણીની કાગથી પરનાગીને આનુ ૨

વામવત—આર્વપુત્ર, આ એન્ડ્રીનિકને દમણ રહેવા લો અહીં મામાને સાથી અમાલ્ય નસુશ્રુતિ આવેલા છે, હેમને જ પહેલા આપ આર્વપુત્ર મળે

ગાન—જેની દેવીની દેવ (એન્ડ્રીનિક) બના માણસ, દમણા જગા રામે

એન્ડ્રી—(પીછું ફરીથી ફેરવીને) જેની મદારાજની આત્મા (જતાં જતા) પણ મદારા એક બેન, તો દેવે અવન્ય નેવે બેઠકો

ગાન—કીક, કીક

વામવત—વામનાના, આને ધનામ આપ

દાસવત—જેની દેવીની આત્મા (એન્ડ્રીનિક સાથે જાય છે)

ગાન—વસન્તક, તુ સામે જઈને વસુશ્રુતિને પ્રવેશ દગવ

[વસન્તક સાથે વસુશ્રુતિ અને બાજુએ પ્રવેશ કરે છે]

વામવત—આવો, આવો અમાલ્ય વસુશ્રુતિ !

વસુ—ઓહો ! તો તસેશ્વરનો પ્રવાસ ! કેમકે,

હા, અરના અને શિન્દમડળ ૨-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એ કપનિ, મુલાઇ.

(માર્ગવિહીન)

હરીઓ જ્યવત, એક તુઓ આંખો બંધો લેધને
માલો સમીતના પનિયો, તુપની ચોળો સમીમા જરી,
ભાત પ્રાચલમા જ સિદ્ધવધતિના લેખો ભવતો

આરો આગલમા જ સાગ્ર બનીને મેવાડો યઈ ઉઠો-૧૨

ખાલ્લિય—વસુભૂતિ, લામે સમયે મહારાજને હું જોઈશ, એમ જાણીને મહેન ખરેખર
એકનો બધો આનંદ થાય છે, કે અત્યારે મહેન કાંઈ નહીં થાય એ અનુભવ થાય છે
કાગળ કે,

(પ્રતિભિન્ન)

અતિશે કામનો અનુભવ મુઠરા હરખથી,
હતી આંખી દષ્ટિ નયન જાગ્યા અધ જઈ થઈ,
વહુ જાડુ તુડુ જગતીત વાળી ધાલી થતી,
અતિ આનંદે તો ધડપાન જતુ આમ જ વધી-૧૩

વિન—(આગળ આવી) પધારો, પધારો અમાત્યજી !

વસુ—(વિવેચના કામા રત્નમાના જોઈ એકાન્તમા) આગળ, રાજપુત્રીના પ્રધાન
સમયે મહારાજને જેની રત્નમાવા લેખને આપી હતી તેના જેવી જ હોતે તો આ જણપદ છે
ખાલ્લિય—અમાત્યજી, છે તો તેના જેવી જ ત્યારે તે અહિ કેમ આવી, તે વસન્તભને
પૂછીશ ?

વસુ—નામન્ય, એમ તો ન કરવું મહાકા રાજકુમારના બહુ હોવાને લીધે ભૂખાંડું
સગખાપણું કુલંઘ તો નથી જ

વિન—આ રજા મહારાજ અમાત્યજી, લેખની પામે આપ પધારો

વસુ—(પામે આવી) મહારાજનો જય થાયો ! !

રાજા—(આદર સહિત) પધારીયે વયસ્થ, આસન આસન !

વિન—(આસન આણી) અરે, આ રત્ન આસન વિરાજ્યે અમાત્યજી !

રાજા—વસુભૂતિ, બેસો

(વસુભૂતિ બેસે છે)

ખાલ્લિય—જય થાયો મહારાજનો ! !

રાજા—(પીઠે હાથ દઈ) ખાલ્લિય, બેમો આહિ

(બવારે બેમે છે)

વિન—આ દેરી આપને પ્રણામ કરે છે

વસુ—આવુભૂતિ વસન્તરાજા જેવો જ લહેને પુત્ર પ્રાપ્ત થાયો ! !

વસુ—(રાજા સમક્ષે) અતિશે આનંદથી હરીશ્યો અમીરે સિધ્ધિ મળ્યાનું સન્માન
થાય છે, તેટલું રાજા પ્રજાપતિ જ સિદ્ધ થશે

પતિતતા સ્ત્રીઓ (સચિન) ૩ ૩—એન 'એમ' ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

બ્રાહ્મવ્ય—દેવિ, જાત્ર ય આપને નમસ્કાર કરે છે

રાજા—અમાત્ય નમુશ્રુતિ, સિદ્ધેશ્વર કુશલ તો છે ને ?

વમુ—(ઉચ્ચ શ્વેષ નિ શ્વાસ નાખી) મહારાજ, ત્રી વિનતિ કરેલી, ત્વેની મુજ નથી પડી (નીચુ શ્વેષ રહે છે)

વામવ૦—(એ બામી, મનમા) અરેરે અમાત્ય વમુશ્રુતિ ત્રી શુ કહેશે ?

રાજા—રહો રહો, હું છે તે આર્ય, મહારો જીવ આકુળ બાકુળ થઈ ગયો છે

બ્રાહ્મવ્ય—અમાત્ય, હવે તો બહુ થયું કહેવાનું હોય તે કહી દો

વમુ—(આંખમા આસુ સાથે) કમનસિમે મહારે કહેતું પડે છે કે દેવ, મહારાજ, સિદ્ધેશ્વરની રતનાવલી નામની દુર્લિનાનુ આપે માથુ ક્યાં છતા આયુષ્યમતી નાસવડતાનું દિવ કુભાય, તેમ ધારીને આપને નથી દોષા

રાજા—(એકાન્તમા) ત્વમારા મામાનો પ્રધાન આમ કેમ જીવ્યો છે ?

વામવ૦—(રહેજ દસીને) મ્હને તો નથી રહમળતુ, કે કોમ્બ જીવ્યો મોને છે ?

નિ—પછી ત્હેનું શુ થયું ?

વમુ—પંડી તો આપ મહારાજની સમક્ષ સતીને લાવતા માર્ગમા જ બહાણ બાગી થયું તે ગતનાવલી સમુદ્રમાં કૂમી, ગયા (નીચુ મ્હો રાખી ર ન કરે છે)

વામવ૦—(આંખ સાથે) ઓ દેવ ઓ બ્હેન રતનાવલિ, હું ત્હને દરે કવા નેત્રસ ? મ્હને હિતર આપ,

રાજા—શાન્ત થાઓ, શાન્ત થાઓ, મેની ગતિ અગ્ન છે નાવ લાગવાયી સમુદ્રમા પડેના થા એને તો ત્હમે દેખો છો ને ?

વામવ૦—આર્યપુત્ર એ તો ખરૂ પછુ મહારે એવું તો મહારાજ કપાયી હોય ?

રાજા—(એકાન્તમા) બ્રાહ્મવ્ય કહે આ બધુ કેવી ગીતે થયું ?

બ્રાહ્મવ્ય—મહારાજ, સાબળો

(એરલામા નેપથ્યમા સ્વગાત થાય છે)

(સ વરા)

જ્વાલમ્યોના ત્યમદે કનઝય જુને મ્હેવના સિખરો ચે

પર્વતી જ રોઝો અચ્ચરી મૂચરે તાપની તીનતાને

કીરાદિ વીટવાના પૂર્વથી જળમત મેરુમે ગ્યામ દીખો

ગોચિતિ લાવ લાગી, બરબિલ થઇ અત પુરે સુ દરીમે —૧૪

(બધા અગઈ શ્વેષ રહે છે)

આદિ વનુવતિ જે કહ છે તે કેવળ બમિતુ નથી ત્હેનુ મ જુ કરાય એમ પણ દોષ, કે દેવી પાસવડનાના બગી જાગી બેગી ગય ત્હેમની સમક્ષ જ મોનાને મ્હેત્રિથી કહી સબળાવી ત્હેને ન અમા રોષ તેથી ત્હો નામ કમુ મેવ મે લાગે છે—આ ૬

દર્શનપ્રવેશ ૩ ૧-૦-૦ એન એમ રિપાઈ એન્ડ કપની, મુબાઈ

રામ--(જવાબમાં જોઈ ત્વ યથી ઉભો થઈ) 'શુ' અત પ્રમા આમ ? શુ દેવ વાસિદદતા બળી મેલા ?

(અનુક્રમ)

વાત ચાલી હતી પહેલા દેવી કલાવતઃ બચ્યા,

મરવા વાત તે સાચી, લાયક લાગી મહેને દીને—૧૫

અરે, પ્રિયા નાસનદતા ! !

વાસન૦—આર્યપુત્ર, બચાવો, બચાવો.

રાજા—અતિ ગભરાટને લીધે દેવી આદિ છે, તે ચે મહે ન જાણુ દેનિ, ગભરાઓ દિ, ગભરાઓ નહિ

વાસવ૦—આર્યપુત્ર, હું મ્હારે માટે નથી કહેતી મહે નિર્દય થઈને સાગરિકાને ત્યાં બંધનમાં નાખી છે, તે મરી જશે, માટે બચાવો આર્યપુત્ર, બચાવો એને

ગાજા—આ બાલ

વમુ૦—દેવ, વિનાશકારણ આ શુ કરો છો ?

બાલિવ્ય—સુભૂતિ સાચુ કહે છે

નિ૦—(રાજાનુ નસ પકડી) વચસ્મ, આતુ સાદસ મા કરો

રાજા—(વસ્ત્ર ખેંચી લઈ) અરે મૂળ ' સાગરિકા બળી મૂળ છે શુ હલુએ કુત્તર રહ્યો છે ? (ધૂમાડામાં દહાણ અથેનો જણાય છે)

(માનિની)

બન કર બસ વહિ મહવા કૂમોડા

મહત કયમ કરે છે આભર્મી ન નાજ રેખા ?

વિરહવ પ્રિયાને ના બળે તોથી કુમ,

મન દહન મરિત ધારી ઉશુ કીમ ?—૧૬

રામવ૦—અરે મ્હારા અનર્થકર વચોની આર્યપુત્રે તો આમ કહું તો હું પણ આર્યપુત્ર પાળી જવું

વમુ૦—અ ૦ ! વસાગજ તો બળતામાં પેદા, તેથી રાજપુત્રીની આની ત્રિપતિ જોઈ મ્હારે પણ બળી મરુ જ ઉચિત છે

કુંડુકી--(આસુ લાવી) અરે મ્હાડાં, વિના મારણ ભગત કુંજે આમ કેમ બધમાં નાખી દીધું ? અથવા બોલીને પણ હવે શુ બળનાનું ? હો, પણ સ્વામિભક્તિ આદર્શ

૧૧ નાનામના દેવ બળી પાવો નેશ ચારેની અફવારાજને મને બાવેની હોવી તોયે આ વિષયક યોગ પ્રસન્ન આગમ સ્પષ્ટ જુદાઓ મરે તોથી વાચનો સગર કરે અત્યારે તો ગતદેવના ગાજ, તે અફવા આવી પળી માન્યને કમ ચમક છે

૧૨ નેન એન, મહે કે દે લાનખુ- જમાવમુનાના સયમ ઉપર ચમુનાના દનિષ આત તરફ આવેલુ બન ને કુંડુકીને

સારનનો દહાણ (૨૫ વર્ષિ તમી ના મી) ૩, ૦-૧૨-૦૦ એન એમ ત્રિપાળી એન કપની, મુગાદ

(બધાએ અભિપ્રાય પાડ્યો મને છે)

(મેરી પહેલી સામરિકા પ્રવેશ કરે છે)

સામરિકા—(ચારે પાસ જોઈને) હા શ ચારે પાસ સગતો, ભગવાન હુનારન આરે તો મ્હારા હુ ખનો અંત આણને

ગાન—મરે, ભગવાનને ઉભેલી આ રતી સામરિકા ત્યાંથી એની પામે જઈ (ઉના-વળથી પામે જઈને) અનિ પ્રિયા હલુ પણ હુ સ્વપ્નથી થઈ ગેરી રહી છું ?

સામરિકા—(ગાનને જોઈ, મનમાં) અરે, આ તો આર્પણ ! એમને જોઈને હવે તો મ્હારા જીવનનો અભિનાય પૂરો થયો (મોટેથી) આપણ, બચાવો, બચાવો !

રામ—અનિ બહીષ્ણ, બહીષ્ણ નહિ

(પૂરતી)

સામરિકા—હા તુ મૂંઝવણમાં અનિ થાય છે

પણ અરે વચ આ બાળક તું મને યાદી

બહુ અથગે તું પડે દિનમાં તું મરે જોઈ આ ?

જોઈ રાજીવ ના પ્રિયા તવ વિના મને બાક તુ-૧૭

(સામરિકાને વિવશગામિ આપ મીરી સ્વપ્નમુખ અનુભવતા)

જોઈ, સામરિકા મ્હારો મુતાપ જેતો નથી પ્રિય ! રાત્રી થા, રાત્રી થા

(અનુકરણ)

જાગ લાગે તને રહેરે અનિ ના બાળકો વિશે,

હરે છે સવ સતીય તારો આ રમ ના પ્રિય -૧૮

(બાળકો ઉઘી મરી, નેત્રો) અરેરે, આ તું ? આ તું ? આગ કયા ? બાળકુ અન પુર કા ? આ તુ અનુચિત તુ છું ?

વાગન—(રાજીવના સરીરે અંગી, હાથી) સારે થયુ કે આર્પણનાં સરીરને કાઠુ દાનિ ન થયુ

બામરિકા—હા તા ! હવે રાજીવનાં જીવ અ રો

રામ—આ નમનનિ ?

વાગન—હેતો જય થાઓ !

રામ—અરે સ્વપ્ન તું પડી ?

વાગન—જય જય મ્હારાજ

રામ—આ તો મ્હારા જેવું મ્હારો લાગે ? મા તો તમ કે શું ?

વાગન—સ્વપ્ન બચારેક સમયે આજે આ તો ના જા ? એ તો સંકીર્ણ એ તો ના જા ? હા તો એક બેન તો મેં મર્યા નેવા જોઈએ આ તો ત જ

રામ—દેવિ તમારા વચનથી જ અમને આદિ સામરિકાને વાચા છીએ

કેવામંદીરી ગાન / ૧ (સ્વેચ્છા વર્ણ) ૩ કે - - - ૦ મેરી એમ પ્રિયાકી એમ કપા, છું ।

વાસવ૦—આર્યપુત્ર એ જાતુ મેં મ્હો જાણુ રહ્યું

વસુ૦—(સાગરિણીને, એકાન્તમાં) બાળક, આપુની જેની જ આ છે

આશ્રય—આશ્રય, મ્હને પણ એમ જ થાય છે

વસુ૦—(મોટેથી, ગળતે) હવે આ જગ્યા ત્હમને ક્યાથી મળી રહે

ગગન—એ તો દેવી જશે

વાસવ૦—અમાલ વસુભૂતિ આને તો 'સાગરમાથી' મળી છે, એમ કહી એમા

સાગરમાથી મ્હારા હાથમાં મેળી છે તેથી તો તે સાગરિણી મ્હારા છે

ગગન—(મનમાં) શું વૈય-રાયણે આપી ? મ્હને જણાવ્યા વિના તેણે આમ કે
કેવું કર્યું ?

વસુ૦—(એકાન્તમાં) બાળક, વસન્તમ્ના કમ્ભાની રત્નમાળાની, પેટે જ (સેવક
વિકાસે બનાવી) આ પણ સાગરમાથી મળી તેથી એટલું તો સ્પષ્ટ મ્હમનર છે કે સિદ્ધ
દેવતા દુહિતા રત્નાવલી, તે આ જ ' (પામે જઇ મ્હોટેથી) આનુભૂતિ, રત્નાવલિ, ગગન
કુત્રિ, શું ત્હમની આંહિ આવી દસા ?

સાગરિકા—(વસુભૂતિને એ / આસુ સાથે) કેણુ અમાલ વસુભૂતિ !

વસુ૦—હવે, મરી ગયો હવે તો હું અકર્મી ! (ભોલ ઉપર પડી જાય છે)

સાગરિકા—હવે, મરી ગયો હવે તો હું અકર્મી ! હા ! તારા ! હા ! અમાલ ! ક્યા અમા
લમે ? બોલીને મ્હારી સાથે ! ! ! (જમિ ઉપર પડી રત્નાવલી આવી છે),

વાસવ૦—વ્યુત્પન્ન, શું આ મ્હારી જ્ઞેન રત્નાવલી જ ?

કન્યુકી—દેવિ, એ જ આ

વાસવ૦—(રત્નાવલીને બેગીને) જ્ઞેન રત્નાવલી, ચાન્ત થા, ચાન્ત થા

ગગન—ઉદાત્ત નશમાં જન્મેના સિદ્ધનેશ્વર મિત્રમળાકુની પુત્રી શું આ જ છે ?

વિ૦—(રત્નમાળાનો સ્પર્શ કરી, મનમાં) મ્હને પહેનેથી જ એમ નાનકું હતું કે
આવી રત્નમાળા સાધારણ માણસની ન હોય

વસુ૦—(બેગીને) -જાણુ, ચાન્ત થાઓ, ચાન્ત થાઓ ત્હમારા મ્હોની મ્હોને
જ થાય છે, તેથી એમને મગો

વાસવ૦—(આખમાં આસુ લાવી હાથે તુમારીને) આ ! મ્હને આ આ નાતંકી
મ્હનેના તરફ પણ તારો જન્મુઆર મનાર (તેણે માલુમ પાડે છે)

રત્નાવલી—અમરોની હોવાને લીધે મારે માટે મ્હોની ગીતે, મત્તાની મકુ

વાસવ૦—(એકાન્તમાં) આપુત્ર, મ્હને આના નાતળીપણાએ દી. અમાલ હું માટે
રેના મેં મેં મ્હને જ દુઃકરો

સાગરિકા ત / રત્નાવલી છે એમ પ્રતિષ્ઠા કરી તો સાગરિકાને જ્ઞેન રત્નાવલી
જ્ઞેન રત્નાવલી એમ નામ

રત્નાવલી એમ કહ્યું રહ્યું રહ્યું એમ એમ વિવાદી એમ કયારી, મનમાં

રાજા—(આનંદ પામી) જેવી દીની આજી (સનવાલીનું નધન દૂર કરે છે)
વાસનગ—આનંદપુત્ર, અમારૂં યાગ-વરાપને મળે આટલા ગપા સમય સુધી કૂચવા
દીની, અંતે પોતે જાણુ છતાં તહેજે નહો ના કર્યું
(યોગ-વરાપ પ્રવેશ કરે છે)

યોગ-વરાપ—

(સા-લગ્નિહીનિત)

સ્વામી હવે મેં યોગ પતિને મેં તે દિને જોડતા

ગણુ દુખ પ્રથુનો અથ પ્રથમ વિરે ખેલિ વાધતા

હજારો બદ દેવીનું દિન પ્રથુને ચમકાવે

ધાનુ આમ હતાનું મુખ ન રાહ દેખાડે લગ્ન વડે -૧૮

અથવા શુ ધાય ? નિઃસાય શક્તિવાળા રનામિતો અત્યંત પૂજનીય પ્રતિ પામુ આવો જ
મહિમા માર હોય છે (ખેલે) દેવ તો આગળા લાવ, તહેમની પામે જાઉં (પાસ જઈ) જ્યા
ત્યા મહારાજ ! (પડે પડી) દેવ, હામા રો ને આપને કહ્યા વિના આ ગણુ આમ કર્યું
રાજા—આ' ગણુ હજુ હું મદમજી રાકતો નથી તેથી ત્હો કેમ આમ જણા વારિના કર્યું ?
યોગ-વરાપ—પ્રથુ, પ્રથમ જો આસન ઉપર વિરાજે હું ગણુ કરીશ

[સન સાથે બધારે યાગ્ય ન સનેએ બેસે છે]

યોગ-વરાપ—દેવ, સાબળો આ યોગેશ્વરી દુહિતા વિશે એક સિદ્ધે એમ કર્યું હતું કે
જે એણે પાશ્વિમહણ કરશે, તે ચક્રવર્તિ રાજા થશે, તેથી તે વચન ઉપર વિશ્વાસ આવનાથી,
જામીને માટે તે ક્યાનું અમ્હે માગુ કર્યાં હતાં, પણ દેવી વાસવદત્તા તો એ દૂર કરનાર સિદ્ધે-
ધરે જ્યારે તે ક્યા ના આપી—

રાજા—વારે શુ ?

યોગ—(હરમાઈ) ત્યારે, લાવણુ-મા દેવી વાસવદત્તા બળી ગયા, એવી શુભ
દીનીને માલખ્યો સિદ્ધનજી પામે મો ભ્યો

રાજા—રામ ધરાનજી તાર પત્રીનો જ્ઞાત તો અમ્હે સાબળ્યો છે પણ આને દેવીનાં
લુપ્તમાં સો વધામા ત્હમારો તો મનુષ્યો દહો ?

વિગ—નરસ્ય, એ તો કદા વિના જ મુદ્દમજી એમ કે અત પુરમાં હોતા દર્શનનો
ખતે સારો લાભ મળે એ જા

રાજા—આ મુ-નરસ્ય જુ વમનતડ, ત્હમારો વિચાર મંડાવર સ્વમ તો કે ?

યોગ—તે દેવી, સ્વમજી

રાજા—ત્યારે તો મેં અનિચ્છો જ્ઞાત પણ ત્હમારો જ જોસ્વેનો દહો ?

યોગ—તો એમ જ અથવા અત પુરમાં બધનમાં પડેલી સાગરિનાનાં લેન પણ
ત્હમને ક્યાના, તે જો બહાર ન આવે તો વનુશ્રુતિ પણ ત્હને કાંઈ ઓળખી શકે ?
(દનીને) મને જ્યેના બહેનને દેવે મુ કર્યું તે તો દેવી જાણે

પાતા ૩ ૦-૬-૦ આ અમ ત્રિપાડી અન્ન ના, ૦-૬

વામવ૦—(હિમત કરી) આં, રપટ જ કરી ઘોની, કે રતનાવી અમદને ચોપી વાળી
 ૧૦—અર્થત, અમારોનો અભિપ્રાય ત્વમે જાણી મારી ગીતે જાણી ગયા.

વાસવ૦—(હાથ લગાવી) આન બેન રતનાવી, આન હજુએ તું તો મ્હારી
 બહેન જોરી જ છું (એમ કહી રતનાવીને પોતાના અલકાર, આભૂષણોથી અલકૃત કરી,
 રહેતો હાથ નાંખી રતનાવીને પામે જઈ) દેવ, આનો અગિયાર કરો.
 શબ્દ—(હાંસી હાથ લગાવી) દેવીનું આપેલું દાન કોને ના ગમે ? (રતનાવીને હાથ
 અલકૃત કરે છે)

વામવ૦—આયપુત્ર, આના બાપનું કૃણ ધણે દુર છે, તેથી એની નીતે એને રાખીએ કે
 એને એના જાણીતો ન સાબરે (એમ કહી રતનાવીને સોંપી દે છે)

ગામ—જેવી દેવીની ઇચ્છા

૧૦—(હાથી ફરતો) હો. ઓ. ટો. ! ! હવે તો નલિય લોકની સપતિ દિવ
 અપરપના હાથમાં આવી

વમુ૦—આયુ મનિ દેવી શમ્ભો ત્વમે યોગ રીતે ધારણ કરો

આશ્વવ્ય—મહારાજ, અમદારા પારિશ્રમ હવે સાર્ગ થયો

યોગ૦—દેવ, મોતો કે આપને માટે બીજું પ્રિયકાર્ય મ્હારે શું કરવાનું છે ?

ગામ—આનાથી પણ વધારે પ્રિય બીજું શું હોય કેમ કે,

(ગામનિહીડિત)

કોયો વિક્રમ જાણ આમ સરખો થઈ પ્રાપ્ત વિચલસ,

જેથી પૂરો મળે સમુદ્રમદ આ રતી સાગરિકા પ્રિયા,

જ્યાં કોસલ દેવી રહજતા પ્રસિદ્ધ થતા બહેન તો

શબ્દ શી શી કે નમામ્ય તું શો ભિષ્મ છે ના વળી ?-૨૦

તા' થે આમ થયે,

(સંધરા)

* સુરજિ ઈન્દ્ર પ્રેરો, કલવલી ધલ્લી ધાય પૂર્ણ થાયે

થકોમ આમ અર્પી વિધિમદ સદુ આનન્દ ને વિપ્ર દેવા

ને થાને કંપ સુધી મુખદ વધુ વધુ સમયો સા જનોને,

કુદાડા એવી વાણી અટુત સહ લાગી રાજ સપ્તક માટે-૧

૧

૧ સર્વ જાણ છે

ચોથો અંક સંપૂર્ણ

* તો કેવો સ્વામી હવેનાર કૃત્યુ પ્રિયલેના મા આતેના આ જાણેના આનન્દ સરખાને,

મોંધા મેથી મારીમા મરમ વરસાને વાધાને પાક મોડો

પૂર્ણો નાનાની વિધિમર કરે, દેવના તૃપ્ત થાને,

જેમણે સમજોનાની વૃત્તિમદ જાણે માઠ મારી, જાણે,

ને ત્વજી વધુ જેથી વિપ્રમય મુસમા દુઃખેનાની વડાને

જો માવલી, સર્વનાની ૨-૧૦-૦ એન, એમ- વિચારી એના કંપની મુખાની

(૧) ધર્મની અવસ્થા (Age of Theology)

(૨) દર્શનની અવસ્થા (Age of Philosophy)

(૩) વિજ્ઞાનની અવસ્થા (Age of Scientific age)

આજકાલ વિજ્ઞાનનો યુગ છે તે જાણના ગયો કે જ્યારે 'મનુષ્ય' કોઈ અન્ય જગતની વસ્તુઓ તરફ આકર્ષિત હતો, જ્યારે તેને જીવીના કરતાં સ્વર્ગના માનુષ્ય પ્રમાણમાં મહેતા હતો હવે તે જેને પોતાનો, પોતાની નીતિનો, પોતાના ને દેશનો તેમ જ પોતાના દેશકોનો ખ્યાલ રહે છે તેનું અનિર્ણય પરિણામ એ ચનાનું હતું કે તે પૂર્ણાંજ્ઞાનો છે છોડી દે, ખાસ હજાર વર્ષ પહેલાં સમારણી ઉત્પત્તિ થઈ હતી એ સિદ્ધાન્તને તેમ જ તેના અન્ય સિદ્ધાન્તોને અસલ માને તેમ જ પોતાનો વધુ વિચાર કરવા લાગે એ જ રીતે મનુષ્યની જ્ઞાનરત્નકલાઓ અનુક્રમે વધવા લાગી વધતી ગયી છે અને હજી વધતી જશે આજકાલ તે સભ્યતાનો અર્થ જ એવો સમજવામાં આવે છે કે આનંદશક્તિઓ વધે-જરૂરીયાતો વધે પણ આ વિષય વિચારના યોગ્ય છે કે આ આદર્શ કપા સુધી સાચો છે અમને સપૂર્ણ અક્ષર છે તેમ જ ધીરેધીરે સમસ્ત સજનસભા એક જવાબ આ વાતનો ફરીગર કરને કે-વેળાનો જે હંમેશા આજની સાગતીય તરિઓએ મનુષ્યોની સમગ્ર મુદ્દો છે 'તે જ અમારું અરેખર આધાર છે તેનો જ આશ્રય અમારે લેવો પડશે નહિતર, માલુમોતી માલુમ મનુષ્યની નહિ થઈ જશે એવો અભાવ રહે છે

જે કે પ્રમાણમતના પગ વિજ્ઞાનના પ્રદારથી તરી ગયા છે તે પણ વેદાન્ત એ એક એવો મત છે કે જેનો માત્ર યદિચિત્ આભાસ માત્ર વિજ્ઞાન જ કરી શકે છે 'સાનનો માર્ગે લયથી રક્ષણ કરનાર છે ' વિજ્ઞાનનો દુરુપયોગ કરીને યુરોપના મહાભારતમાં ફેટલા નિદોષીઓનો રક્ષાપાત થયો છે પરંતુ, અમને સર્વજ્ઞ આશા છે કે હરિબ્રહ્મા વિજ્ઞાન જ એકી રતનાઓનો અસખર-કરી બતાવશે

વિજ્ઞાન દેવ તેમ જ કાનના દુરપણને ધીરેધીરે મટાડી રહ્યો છે જે બાબત પૂર્વ વંશમાં થવા પામતી હતી તે આજે મહીનાઓમાં બેડે દિવસોમાં થવા લાગી છે 'પગે આદર્શથી મનુષ્ય સતોષ ન પામે તો ધોડાને શુભામ કરી દીધો તેથી પણ જ્યારે તેને સેનોષ ન થયો ત્યારે વરાળને શોવી અને રેલ્વે બનાવી, એક પૈડાની રેલ પણ બનાવી એટલું જ નહિ પણ સમુદ્રની વચ્ચે આગમોદ્યેમાં માંના કરવી શરૂ કરી, મે જ્યારે જમીન તેમ જ પાણી ઉપર વિચરવાથી તુષિ ન થઈ લાગે આકાશમર્ડાના વિદુરના આરે એકાએક બનાવી દીધા જ્યાં જ્યાં જોયું કે ફોલ્ટ મોડુ ચક્કર મારીને સમુદ્રમાં ધાના કરવી પડે છે લા. લા. જમીનનાં સાકડા પાંચે કાપીને નવા નવા રસ્તા બનાવી લીધા, ક્યારે ક્યારે સમુદ્રમાં તોફાન ચલાવવા લાગે છે, ત્યારે મોટા મોટા વહાણો આકડાના રૂના પોત માફક ધાત્રીમાં મૂકવા લાગે છે, અને બુમરીઓ ખાલને પૂખી બપુ છે એવી ઘટનાથી બચવા માટે 'લાઇફ-બોટ'ની શોધ કરી, જે માનિતપૂર્વક બંધકર તોફાન ચલાવતા પણ પાણીની નીચે જુદાજુદા માર્ક પોતાનો માર્ગ નાપતી આગેળ વધે છે

સુધામગિરીના ગજળ (સચિન, વાર્તા) ૩૨-૦૦ એન એમ નિપાડી ને-ડકપરી સુખાક

આખરે એક એરોપેઈન પંખા બની ગયા છે, જે જમીનપર દોડી શકે છે, દવામાં ઉડી શકે છે, અને પાણીપર તરી શકે છે જે અભાવ્યાર પૂર્વે, તેથી પછી મળતા હતા તે આજે થોડા જ મીનીટમાં મળી શકે છે જે મરજી હોય તો ડિગ્રીની સાથે પણ એક દબાર માઈલ દૂર ઉભા રહીને પંખા વાર્તાલાપ કરી દેશે.

૧- દાસમા લોકસમઘ (Federation of World) નું એક મોટું વડાજી જોવામાં આવે છે એવો સમય જ્યાંદી આવશે જ્યારે આપણે દેશ અને જાતિનું અંતર તેમ જ બે જાતીની ભૂમી જળશુષ્ક, અને એક કુદરતી વ્યક્તિઓની માફક પ્રેમવાચથી રહી શકીશું એ સમય મેળો કે જ્યારે દરેક જાતિ પોતાપોતાની સભ્યતામાં જુદી જુદી ગીતો ગાયેલા કરી શકેલી હતી તેમ જ પોતાના રીતરીવાજ, રહેણી કરણી, જુદી રાખી શક્તી હતી હવે તો જ્યાં એક રમખાંડ માર્ગ જગે જધી ધૂળ મળીને એક ઘડ જગે લવિના પ્રાપ્તો તમામ મનુષ્યજાતિના ધરો અને નદિ કે એક એક દેશના

૨ નિવાસી મનુષ્યને પશુપાળથી અધિક કામ લેવાની જગ્યાના છે જે કામ તે પૂરે ઘણા મોટા પરિશ્રમથી અને વર્ષો પછી કરી શકતા હતા તે આજે સદાજ જ ધોળ દિવસમાં કરી શકાય છે, હવે એવા એવા કારખાના પશુ જોવામાં આવે છે કે જ્યાં લાખો માણસો કરી શકે તેટલું કામ થાય છે, પરંતુ મનુષ્ય એક પણ જોવામાં ન આવતો હોય. આ જાનતો પશુ મનુષ્યને મોટા પ્રમાણ પડશે કારણ કે હવે તે પોતાની શુદ્ધિ તેમ જ મજાજીવિતથી વધુ કામ લેવું પડે તેમ જ મનુષ્યજાતિનો વિકાસ વધુ વેગથી ધરો.

૩ તારકારા ચિત્રો મોકલ્યા, પાણીના પ્રવાહદ્વારા વિજળી ઉત્પન્ન કરી કે અન્ય કામ, લેવું, વિજળીથી શહેરમાં પ્રકાશ કરવો, પૃથ્વી ચલાવવા, તેમ જ મીનો ચલાવવી, આ બધી જાનતો લોકસમઘમાં સહાયક ઘડ પડશે.

૪ મનુષ્યે માન એટલી શક્તિનો જ સમય નથી કર્યો પરંતુ અત્યંત દૂર એવી ઘટનાઓનું સ્વયંચાલન કરવા પશુ સાહસ કરી નાખ્યું છે. નિતિદાસ તો બહુ તો ત્રણ ચાર હજાર વર્ષો સુધી જ દૃષ્ટિપાત કરી શકે છે પરંતુ નિના કરોડો બલકે અખંડે વર્ષોની પ્રાતોનો ખ્યાલ આપે છે એ વાતો માત્ર કથિત નથી, પરંતુ એ જ્ઞાનપર નિર્ભર છે જે તે આકાશનું નિરીક્ષણ કરીને સમય કરે છે સ્થિત તારાઓના જે પરિવર્તન તથા ઘટનાઓ તેને આજ અત્યંત દેખાતું છે તે એકેના કોઈ સુદ્ધિ જગત્તે તે સમજી શકે છે કે જે રીતે વિકાસકર્તા પણ તે જ ધરો.

૫ કેટલા મંદિરોનો એ દિવસ હતો જ્યારે ગેલીલીએ પોતાનું કુર્બાન પહેલ વટેના આકાશની તરફ ઉંચકીને એવું હતું અનુક્રમે તે દુર્ગામ્ય મુઘારો વધારો થયો મેળો અને દાનમાં એવા મોટા મોટા કુખનો જનના લાગ્યા છે કે જેઓને ઈશ્વરોદ્વારા દલાવવામાં ઉદારતામાં તેમ જ ફેરવામાં આવે કે-દુર્ગામ્યની સહિત કોની માફક વસ્તીત્યાની છે તે તેનાં ચિત્ર જોવાથી વળી શકારો જ્યાં પૂર્વે આકાશ તરફ નજર ફેરવતા કષ્ટપણ દૃષ્ટિએ પડતું નહોતું ત્યાં

પુરાણ દુઃખગાથી એક તારો જોવામાં આવ્યો અને જરા સુધારેલા દુર્જનથી તો અમરજી તારાઓનો સમૂહ દેખાઇ આવે છે આ તારાઓ નેક એક બીજાથી અમરજી માર્ગદર્શક આવેન છે તેનો આશર સૂચ કરતા લાગે ધતો મોટે છે તેની છટાછતુ માપ માણજોતી કરતુ લગભગ અમરજીત છે તેનો દિસામ જગામાં આવે છે એક સેકડમાં પ્રાસ ૧૮૦૦૦ માછળ પહોંચે છે એ દિસામે એક વર્ષમાં જોડેલા દુઃખ-નનજન સકે છે તેને એક 'પ્રકાશ' કહે છે, જે માણનોમ્ દીસામ પૂરો તો ૫૮ ખર્ ૮૩ અમર માઈ છે

જે તારો પદ્મીની ધતો જ પામે છે તે ૪૦૩ 'અનતર્ય' દૂર છે આ અતરનો 'અમા' આરવો ભા કમ્બુ છે હા, એક સુધિત છે જેથી તેના ૮૧ પચિય પ્રાપ્ત કરી શકાય, ધારે કે એક ધાડી ચોટી તોપ છે જે ૫૫૦ ગજ દૂર એક સે અમા ગોળા ફેળી રહે છે, અને આ ગોળા આદતના વેગથી લાગે વર્ષો સુધી /કનામાં આવે, તોપ ચરાવનામાં આવેતા, તેના મુખમાંથી જેના ગોળા નીકળતા મડિકે તુરત જ તેનાપર ચીને જાઓ તો ૨૫ લાખ વર્ષોમાં અદ્ભુતગારી મુખી પહોંચે કેટલાક તારાઓ /રીથી એટલા તો દૂર છે કે પૃથ્વીની ઉરતિ ધરાને કરોડ વર્ષો થઈ જવા છે તથાપિ શરૂ થયે તો પ્રાસ આજ મુરીમાં પૃથ્વી મુખી પહોંચી નકો નવી

અધરનો મહિમા અનત છે તેનું વિરાટ રૂપનું દ્વન વૈજાનિકોએ જ કહ્યું છે

આ તરફ સૂક્ષ્મદંતક અને પાલ મનુષ્યના જ્ઞાનની મર્યાદા પશી વિસ્તૃત કરી લીધી છે જે સીને પૂર્વ આખથી જોવામાં પગ આવતી નહોતી તેમાં એક પ્રજાક જેની રચના જોવામાં આવતી હતી ક્યા એક ધીચના કોણમાં લાગે કહ્યું, જે મર્વોટક સૂક્ષ્મદંતક વચ્ચે જે પ્રકાય છે, કરા એ તારો કે જેના આદરનો ખાન મગજમાં આવેલા મુશકેન છે

આજથી લાગે વર્ષ પૂર્વ વૈદિક કળિઓએ જે પ્રજો માખા હતો તેનો આજે કલક અંતે અનુસવ લોગને થઈ રહ્યા છે

અગોરળીયાનું મહત્તો મરીયાનું

મનુષ્યે ખ્યાલ કરી લીધો કે પૃથ્વીમાં જની ઉત્પત્તિ નિહારિકાથી થઈ છે અને વિકાસો લગભગ કમ પહોં જાણી લીધો છે તેઓએ અદિ જ બેમીને દૂરનાદર આવેના તારાઓનું પૂર્વપદ કરી લીધી છે તેમ જ જાણી લીધું છે કે તેમાં આ ક્યા પદાર્થો વિદ્યમાન છે

તેઓએ વિદ્યાસન્વાની રચના કરી છે અને તેની પુષ્ટિમાટે બેપોલિય, બૂગમ, આર્સ અનેક શાસ્ત્રોનો ઉપયોગ કર્યો છે જુગીન ખોદી ખોદીને વગલેગ ધણી ખરી વાતની ખ્યાલ મેળની લીધો છે જે જમાનામાં જખમ દાનત કેસી હતી તેનાપર કેસ જનાવરો વિચરેન હતા અને જેના રસે તેનાપર સોળી રહ્યા હતા વગેરે જાનતો જાણનામાં આવીગઈ હતી

વિજ્ઞાનની સર્વોપયોગી તેમ જ રાયક સાખા રસાયન શાસ્ત્ર છે જેટલો ઉપહાર મનુષ્ય માનતો આ શાસ્ત્રે ક્યો છે એટલો કમિ અનશાસ્ત્રે ક્યો નથી શરૂઆતમાં મનુષ્ય રસાઈનર્ત શાસ્ત્રમાં હતો, જે કે કામીયાગીરીમાં તે સદગ ચલ શક્યો નહિ તોપણ કાયસા જેનો કાલ

મારી વીસ તારાઓ (સચિત્રવાર્તાક્રમક) ૧ ૨-૦-૦૦ એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, કુનાવ

પ્રાચીનકાળે અનેક બહુ મૂલ્ય પદાર્થો બનાવવા, નિર્ણયોગી લેવા જણાતાં પદાર્થો ઉપયોગ કરી તેના નામ લેવા એ રસાયનશાસ્ત્રની ખૂબી છે.

જ્યાં આરદ્ર અને નેત્રે વાળો મનુષ્યોનો નાશ થાય છે ત્યાં તેણે જોવાની ઉપાધિ મળી પધારી દીધી છે અને મોટાભાગ પડેના કાપીને માથે બનાવી દીધો છે, સાદારણ પદાર્થોથી પણ અનેક ઉપયોગી વસ્તુઓ બનાવી છે, પણ મનુષ્યને આપણના જ નતાનુ છે એક ધંડોના લાભો ના, એ તેનાથી રાટલી, પૂરી, આણુ સાકર, રાંગમન, ખાંડ, નારો, સુતર સ્પીગી, તેલ, આથલ દાકાણાનુ ગ ગ જાનિ. વગેરે અનેક પદાર્થો ની છે.

કારણકારે ખાજોમા તેમ જ સુરજોમા પાણીનો કરો નીકળી આવે છે તેથી સુરજોમા તેમ જ આણુને પૂરી જવાનો ભય ઉપર થાય છે એ ની મુશ્કેલીઓમાં બચવામાટે મનુષ્યને કૃત્રિમ રોડાના નામ લગાવી દે છે એકલા મેવન (*Severn*) ની નીચે નુરમ ખોવામા આવતી હતી એકાએક ટાણે જગમાથી પાણી નીકળવા લાગ્યું કામ મો જામમા લાગેના હતા એમામા એકાએક પાણીનો કરો ઉઠ્યો તે પુરત જ તમામ કામ રોમા નાશમા ચવા માડી, વગીજભરાટમા ને જભરાટમા લોના નરમાજ ન નરમા ગી ગના અને પગિણામે ઉપગના, રમાઓમા ૧૫૦ ફૂટ પાણી ઉપર ચડી આવ્યું, ત્યારે મોટા ભાગ કૃત્રિમોનો ઉપયોગ કરેમામા આ યો અને માન હલે પુટ પાણી રડી જવા ત્યારે, હવે એ જ વાતનો ખ્યાલ આ રો કે કાને પાણીમા મો ન્યામા આવે અને તે લોગનો દરવાજો મવ કરો આવે દરવાજો ઉપરના મતાથી લગભગ ૫૫૦ ગજ ઉડાપુમા દોરો ફાસલા મેવસાના આવે ન મન લાગે લે નરે પાણીમા કિનરતાનુ આદમ કૃષ્ણ અને દોર જનાક પૂરી નરમાને મન કૃત્રિમ ની નો આ રસ મનસામનો જ પ્રતાપ હતો કેમકે મનમા મળે ન આખીજન તેમ જ દાહ મોડા હતો.

એવી રીતે મનુષ્યની શક્તિ ધીરે ધીરે વધતી જાય છે હવે તે કુદરતી બનાવોનો દ્વિમનથી નીકાલ નાતી શકે છે અને કુદરતી શક્તિઓને પીઠાડી લેવાનો મરામર પ્રયત્ન કરી રહે ની આ બધી બાબતોને ઉડો પ્રભાવ મનુષ્યના વિદ્યાસપર પડે.

હવે વિચારણીય વિષય એ છે કે, મનુષ્ય ભરિષ્ય માટે શુ કરી રહ્યા છે મનુષ્ય માનના લાભમા આજકાલ જે થઈ રહ્યું છે તે આસ્થરલા તેમ જ ચિદ્રિમાની બામવમા છે ભારત જેવો અભાંગી, દેશ સિવાય (જ્યાં જૂઠ્ઠી ચીજો મોથી છે) વસ્તુ મનુષ્યના સરતુ છે અને જ્યાં મરખી મોરો વગેરે જાણસીઓને પેટ ભરીને આતાનુ મથા કરે છે) આ રીતે જોમા મનુષ્ય સમ્યા કમી થઈ રહી છે, તેમ જ આસ્થર નુષ્યનુ જાય છે ચિદ્રિમાસાસ્ત્ર ને જો આજ મુધી અનુભવજન્ય જ્ઞાનપર આધાર મળી રહેલું હતુ તે હવે વિતાનના વદ પાયાપર ઉભુ રહેવા પામ્યુ છે, જ્યારે અનેક મનોહાર આધિઓના મુખ્ય દેશો નીકળીક અખ્યાસ કરી રામાય છે આ તરફ ગાવના આચ્યોને દેશવ કથારિના ગાનુ દ્વષ કાઢવાનું પત્ર, મુજ ઉડાયા નિના કાંડુ કાંડાનુ મત જવાનિ મુદ્દમ જનુઓથી મથવા માટે.

“લાઈ, એ મધુ નહામુ છે વાઈવિસીદના નો નિર્ધાર નથી બેઠોરુ તો હજી એમનું એમ છે ”

પછી એક સમાચારવિદ્યાના આંકડીન ગણને ડીકના હાથમાં પોતાનો હાથ મૂક્યો અને ગદગદગતા કર્યું—“અરેખર ડીક, આટઆટલી વાતો (Settled fact), જોઈના બની ગયા પછી પણ હજેરીની ખટપટના રાત્રી પડનારું ત્હમે શું છે ? ”

ડીકે કહ્યું—“હા, એમ જ કોઈ માણસે પોતે ના પડતું એક બટન ખોટું લખ્યું હોય તે જ દીકી ઉપરથી જ મધા બટા કાઢી નાખના જોઈને ”

“હા, દા, પણ બટન જ કાપી નાખીએ તો ? ” આંકડીયને મનાય કયે

“ત્યારે લાઈ, કોઈના બટન કદીયે બરાબર બા ડી સડાવાના નથી નામરામ, આવજે—

ડી જણા મુ

પેરટની પેટિયમાની ડીકની ન્હાની ગ્રમમાં હરે ગને થોડાક મિત્રો એકઠા થતા હોયને જાતો દરવાની કઈ સકેત લાપા ન્હોતી, કે કઈ મનુ રાખવાનું જે ન્હોતું ત્યાં એમની પતિદાસ, સાહિત્ય, હુનર-ઉદ્યોગ, નાજારી સ્થિતિ તેમ જ ગણ્ય ભગવતુ—એ એમને મન જીવતું ભગતું જ હતું—મિત્રેર જામતો તપાસાતી ને ચર્ચા થતી એ ગણ્ય ભગવતુ નાસ પામતું નથી, પણ કોઈ નીનિરિદ્ધ પદાર્થ અપાર નીચે નુકાના પેનમાં ઉમે છે, એમ જાના કહેના ડીક ખુશ મિલજી હોવાથી એ ગણ્ય ભગવતુ ફરીફી જાણો યોગીને આરે, ઉદ્યોગ એમ કદી નીખાવ ન્હોતો

જીવવાના ગામોમાંથી જે લોકો પેરટમાં આવના તે ડીકને મળીને જના તેઓ ગાંને, ત્યાં માળિયા, અને ત્યાં એકેના માણસો નેકે માન ગતા એમના ઉપરથી નિરાશાની હાલ જાણે એકદમ સ્તરી જતી ડીકનો હિસાહ એમની રજેરગમાં જઈ ધમધમ વહેના માકોને અને હજેરી હજી જાતું છે એમ એ રડીમગ ચલાથી માની ગ્હેના પછી તેઓ જીવંતમાં જઈ લેકાને કહેતા—“લાઈ, જો કે આપણી ગરામીસલા કાઢી નાખાઈ છે, આનિતકે બલાઓ નાખી દેનાઈ છે, ગમે નરરીકાયલોનો અમન આવે છે આપણી બાપને, સુગમીની નાખી અકાગી છે, કામચ દહી દેગનિકાનું છે, જીવન પણ દૂર દૂર જ રહ્યા છે, છતાં જીવનમાં જીવન નથી ! આપણી ગામ પડ્યાં જીવન વગે છે અને એ ગામ, જીવ પાતચીત કરી છે; અને એજે જે એમને આ હમને કહેવા ફરમાવતું છે કે—“હજેરીયનો, નરવને ઉચે ગણવતા ડીકો ન્યાય અને સાચું જ આખર જીતી જશે હજેરી પાડ પોતાને પેરે ઉચું થશે ”

ગ્રેડીની ગામના કોઈ પહેલું ગરગમાં મહાર પણ, આખે વચનાં જીવનગરનાં લોકોની હાથ જેને લાગીને કચરી નાખતા, અને જીવન અખતાર કરતા પધુ ડીકે ફરવી આંસાની સીકાની તેઓ હાનની મજા નહીં ડીકની ન્હાની આંકડીની ગારીમાંથી રાતે જે પ્રકાર પુગી દેનો તેથી જાણે આખા હજેરીમાં તેજ તેજ ભરાઈ જતું, અને એવી સમડી આંકડી અભિજ્ઞાન સામન્ય (અ ગવેરી નામક) ર, ૨-૦-૦ એન એમ નિપાળી એક પાડ, મુબાઈ

એકદા ચતા અનેક મનમતાનરવાળા મહાગોત્રી વાતચીત ખો મુઠ્ઠરીઓ જાણ્યા હોયેરીમાં એક મહોએથી ખીન્ને મહોએ કહેવાની નાતે પ્તાની ડીકના વ્યક્તિત્વથી મોખેને મેગરના ઘેરાની રિચિતિ જ્નેના છતાં વધારે મદા જ-મી અને એ લાગણી એમની કર્પનામાં ગેટલે સુ રી પ્રવળ થત કે એમની આખે ડીક ક્રોનામય (Colossus) જેવડા વધેા-એના પાયામાં રતાણ હવુ, અને એના માનુમાં જોમ દત મેગસેએ કહ્યું- ' હોયેરી જાગમે જ કાગળ કે આપણા આગમ ખો દુઃ અદેશી રીંધે કુ ડે ! "

ઔરહીયન જુમથી, અત્યાગમુની સદારી જનાગી રહેના હોયેરીના હિમગવે પશુ છંકરાપા હેમજે શહેનશાહે એક વિનનિ લખી —" હોયેરીના હમો છે તેની ઔરહીયાથી ના પડાય એમ નથી કે તે લઈ લેવાર ગમ નથી તે રવનન મ્યુનીમીયન અરથાઓ રાખી શકે છે, અને રવતન બધારણ ખાંડી રાક કે અમે તદમાગી વધારાર રેચત ગ્રીથે એ ખડું, છતાં ઔની સાથે અમાગ દકોની માગણી અને આગમ ધરીથે હેમમા ગમારી રાજ્યનિહાને ન ધરે એવુ કથ અમે ક્રતા નથી '

" એ બધુ મમ છે," શહેનશાહે જનામ દીગો— " જેમજે આ પ્રાચનામા સડી ડગી છે હેમની પાસેથી પડું મહેમુન દો—"

જેથે, નામનો ઔરહીયન મની મે રી ઉક્યો— " શહેનશાહ હેમજે પ્રબુનો પાડ માંનવે જોઈએ કે આપ નામવજેદનાને વીધે > ને ચનારાએના માથા ધડી જૂઠા કરવાનો દુકમ આપ્યો નથી ! "

પશુ ડીકની સત્તા જામતી મઠ બેઠામા એની સાખ નવી શહેનશાહ જેચને કહ્યું— " આ ક્રાન્તીય ડીક હોયેરીમા આપણી આડે આવે કે, હેને જરા મેળની પ્થે બેથે કહ્યું— છ, હજુ એ પ્રમાણે થરો = પડી મને મળતા એ દસતા દસતા કહેના મરથો— ડીક હમને લાગે કે કે હમણા અંગારા હોયેરી ઉપર જેમ રાજન ચનાવે છે તે પદ્ધતિ મને પમ નથી ચાનો, આપજો રીત ને રદમજુ અસહીની જેમ એનો વિચાર કરીથે એ હોયેરીના પ્રતિનિવિ તરીકે આવેા અને પછી જીહી વિએનામા હમે મહારી જોડે મમેવદાર ચનારી શ-ગો "

" મદાર તદમારી મ રી મામરી ' કીકે કહ્યું, ' કા ધુમે જ્યા મુખી હોયેરીનું જાજધાગ્ય નિ । ' વેસર ઉઝાગી રેસતુ ૧, ૧૧૯૫૫'ની મદારાથી વિએના સાથે પનવવદાર ખી સકાર નહી હેર બેચ, હમે જે નો, ને હોયેરીના પોતાનો જ રાજકારે નર હો પરી તો પછી મ્લારે એના પ્રતિનિવિ નર્ગુડ ઉભા રહેવુ સમથે જ કસારી "

ઔરહીયાએ, પડીથી લેડ કરો નવગ કરીને રાપરેરી રાજનીતિ અગમારી હજે િયન પ્રજામાંથી પ્રજા નો લોષ કરના, નીતિ જમની રીડેગનમા સમાવેગ કર્યાં આપ્યું એક થકુ કે, ને હોયેરીએ રહેજ માનુ કે વા નીનગાર કી તો એકનુ ઔરહીયા જ નહી પુરતુ પ્રથીપદ, જોસની, બોયેરીના ૨, ૧૧૯૫૫ નવા જર્મનીના રાજ્યો પશુ તેન દાની દેવા સામેવ મ રા પરતુ કાન્સ વચમા

કેન્દ્ર સરકારે જ્યારે જાહેર વસ્તુ કે હજીરીની નામગીરી કરાના આ અર્થે તેને, જ્યારે આગળ નહીં વધારા દેવે, ત્યારે ઑસ્ટ્રીયન સરકારે વિચાર ફેરવ્યો સરનારે ગાળ્યવસ્થામાં પણ તીવ્ર મુકના માન્યુ

રાજકીયથી ભિન્ન એવી ગાળ્ય યોગ્યતાઓ દીધે આગળ ધપાવવા પડી ઑસ્ટ્રીયાના એતરેની પેલા નેડે દળ રોના એમી નયર યુનીયન (એનીનાડી ઈંગલેન્ડ)ને નિગા પનાન્દુ મેસેવના સ્થાપેના રાષ્ટ્રીય અગ્રણ મહત્તમા પણ નવું મન આપ્યું એવીની સ્થાપિની એકેડેમી (સહિત્યસગથા)મા હજીરીના સાહિત્ય અંતે ભાષા ગાળ્ય નામ જુમ્માથી લીખવાના માન્યુ

આ જ અરસામા દેવનિકાન થયેલા હજીરીયોએ જ ને દેશમા ઑસ્ટ્રીયાના વેરથી નફારી પુટી, જૂ. જૂ. ગોમા જઈ રહ્યા હતા તે ગેની મહાન અને સદાનુસૂતિ મળેની, દેશમજે હજીરીની પેાશને વેપાર એ દેશમા વધારો, અને ગોનુ દિન એમનુ દિત બતાયુ

૧૮૫૭ મા હજીરીની આસાદી નીચેનાની ૧૮૭૦ મધુ ખુચી

આ બધા અપનનો લોકમતનો મુ. રી. ઓ નુશન ગોતા કા મીસ ડીક કદીપે જાહેર પેટ્રોલમ પર ભાષણ કરતા હેખાયો ન્હોલો એણે એકે ભાષણ મહા વડું ન્હોડુ, તો ઑસ્ટ્રીયા નુદમ રહાને વિગથ બતાવતો દગન તો ગો. જ આગળ ધર્યો દોષ

વીએનામા મેચ આલો થયો. ઓ જો વગ વધી નેલી. ડીકનો જાદુ એડો ફગી એની મોહિનીયુ પેન ઉતાવના એ ઉલો નાન્યો થયો પણ "એ કમ થાય" એ રિચારે એનુ ચિત બમાન્યુ આખરે ગયન વીગ્રીટ (રાજ્યની મુનાલિ) ને રાજ્યની દાતના એક અગ્રેને મૂરે એના જનન અને જનન નરી મુનિ એ. સુદિમા તરુન એલે રાસીમ એસેફો વડુ - નામનર આપને પેસ્ટ જનુ પડશે કાનીસે પેસ્ટ જનુ સેવાગી કા

"હવે એક નવો યુગ મેસરાનો કે" એનુ એવુ લખવા પેસ્ટના ન્યુમપેરોને કહેનુ આમા આન્યુ હવે રાસીસ એમેક ગુલુમોની, મુન્દેગારોની જાત થયેની મિલન પાંડી આપના અને લોકો ઉપર કડકોનો વડામુદ્રામાવના આપના ઉ તેથી એમને ઉત્સાહ અને વડાનમસે નાગવ આપવુ જોઈએ એમ પણ છપાવુ ડીક ખુતે દાષે સ્વાગત આપના મુગી નો, વગડુ એ કહેનો કે હજીરીનો રાજનિ પ્રગળતુ

દીના આ દુધાર ઉદ્દેશો ઑસ્ટ્રીયને પ્રમે મુકના ફગી ઑસ્ટ્રીયાનો સેડેનવાદ હજીરીનો ગાળ કે ડીક એવુ "એ એમ મર્ડ ગ કે પ તુ નામે વાપડાને એ જાનમ" હજીરીનુ બધા હિતુમોની રાખના સેનન જે કે અને મેન્ડીરના તાજથી ન્યુ ભર એને અભિપ્રેક સાથે હુમ્મર નરી તો ના. હોગીન છુ ઓ હજીરી ગાળો જ માન્યુ નમાનુ છુ એવું પૂર્વના સહેનવગે, આરે કર્મ લાગવુ નથી

૧૮૫૭ માં એમા સેડેનવાદ પાસમા આ યા લોકોમાંથી નવું રામાન મેસેવની કેક સમ રીપ્રેમેસોની પાંડી સે પેમ, યાં મિસેમોની, હાદખાનુ તેમ જ નામિક કિષ્કિ

પણ બૂઝાઈ દોતી કેયોડીઠ આગેવાનોના માનવત્તા જનામ્મા કુટેનશાફે જાણારી દીડ કે નું દહારી જાતી દોગીની પ્રગતી માગણીઓ અને દરગીઆનોને તુપામમા માટે, અહીં આત્રી અયો પુ મદાગણીએ દ્વેગીયન દંટ પહુરી ગા-વેન્ટ મુકોને અને પોતાની આખ આગળ જેના દોરીયન નામ જ થયા જેવને આયત જતાતી રહેનવાદ એક કેમીમા ગયો, અને દ્વેગીયન ભાષા માટે તેણે પ્રગણના ખીત ગાના પણ આપી એના મેલગેટા બૂઝાવામા પેલા

“ આપણે રહેનવાદને માનવત્તા આપીએ ’ એવુ એમણે નુ પણ દીકે ના કહી, હેમણે આગ્રહ કર્યો કે “ એમા આપણે બહુ નીડ નહી લખીયે પણ આપણી જે જે મુશ્કેલીઓ છે તેને નુ કહવા માગણી ની એટલુ તો આપણને રહે છે ”

દીપેન્દ્ર નામે વગળી લો જ્યા સુતી જાનીમ જેસેકે દારો C નો છે, અને આપણા જવારણો ડેગે યાવે છે ત્યામુધી દ્વેગી એને પિઠાની સકે જ નહી

જેના પ્રેમ માનવત્તા અપ પુ મો રેવાનુ ભારે સન્માન થયુ પરંતુ ગાંધીકારોનારમા કસો દેગણ દેખણો, નહી

મુ પેસ્ટમાની આ મુદ્દામાન પડી થોડેક મહિના મેચને વાગુ દ્વેગી દહ એમનુ એમ અશાંતિથી પૂનાતુ રહ્યું હતું માર દીપેન્દ્રે હાથ ને પો નેમણે “ એમ ફરીથી એને નામગણી એલો નીએનામા આત્રી બધારમુતી વાદારાન જગા દીપેન્દ્રે દેનવેઈ “ દોરીયન બધાગણ સિવાય બીજુ મધાગણ મદને ખમગ નથી, અને એના મિદાને ફેર નાદ વાન ની રહુ છુ ” એક દીકે સદમપણે જમ્યા પુ

એણે ખુની અથા કરા ફરીથી દીપેન્દ્રે રિત-યો દીકે કહ્યું-“ દ્વેગીયન મધારમુ સમધી અર્થા, નીચા કે સમાધાનથી રો એમ નથી એ તો હજી અસ્તિત્વ ધરાવે જ છે અને નુ પેસ્ટમા જ લીસ ”

૧૮૧૮ માં દાન્સ અને ઑટ્ટીસા રમ્મે લગાઈ થઈ તુડ પોસીઓ છનના પ્રમથમા માગી પોતાના ભાઈને આપવાના જ નામા દ્વેગીને રાગગ આપમા કૉન આપ્યો પેતુ ઑટ્ટીયામ, જન મેગ્યા પડી, જૂનાની પદિધિતિનું મદાનુ જૂનાત્રી આપેનો જા તુડ પાળી રાવો નહી.

કાગીસ જેસેકે નાઈ પછી જસ મીદો થા જશારો એજે એચને ખમગ, કોઈ અને બેગન નમકોઈ જામના દ્વેગીરાઈ અધીઠ મત્રા થયા મ્બુ જેમીને જમ્યા પુ- નામકર, દ્વેગીરાઈ પુ દ્વેગીરાઈને સ્દમછ નુ છુ અમ્મરોરે દીપેન્દ્રે દમે અમો દ્વેગીયનોને કોઈ ઑટ્ટીયાન પ્રમાન નીમા અયો, તો તે રિતી દારારી નોઈને નેતુ કામ કરી નહી લી દહી જ લેવ નુ પ્રમાણ દોરીસી રજમા ઑટ્ટીયાન જસમા નમાળી ગતુ નહી આપને વિષુપ્પાન જનાત્રી ઉતુ કે જે માગુસ જે દેનના

સૌંભ્ય માત્ર સિદ્ધાંત બેટ પૂરું જ ન હોતા, પ્રધાન કોણમાં દાનના પ્રિયિનાપોથી પવિત્ર અને વાગ્ય-કોણમાં સમુદાન કિંતુ પવિત્ર તે વિસ્તરણમાં હતું.

એ જ મિત્રનવાદના વલમાં માલી, સુમાલી અને માલ્યવતએ પણ પ્રસન્ન થઈ રહ્યા, પણ પ્રિયાધર દેશના રાજા દરે તેમની કનેથી વધારું રાજ્ય જીતી લીધાથી તેમને પાતાને લોકોના આશરો લેવો પડ્યો.

ઉપર જે સુમાલી કણો તેો પુત્ર રતનજરા યોગ અને રતનજરાનો પુત્ર તે રાવણ, આ રાવણ રીક્ષસ કુળમાં અતિશય પ્રતાપશાળી અને દિગ્વિજયી રાજા થઈ ગયો. એણે પ્રિયાધર દેશના રાજા ઇન્ને જીતી તકાલુ રાજ્ય પાછું મેળવ્યું તેમ જ કિષ્કિંધાનું રાજ્ય જીતી લઈ તેની ગાદીપર બેસી જ અને સર્વજનનામના ભાષાઓની સ્થાપના કરી આ સર્વજનને રાવી અને સુધીવ એ નાનના બે પુત્રો હતા રાવણે કિષ્કિંધાનું રાજ્ય પાછું મેળવી આપ્યા બદલની બાલિકામાં વાની અને મુઘીવની બેનના દાઢીની માગણી કરી રાવી એ વાતને મનમ થયો નહિ, તેથી તેને કિષ્કિંધા છોડી પડી કિષ્કિંધાનું રાજ્ય પોતાના ભાઈ સુધીવને દાનને કરી વાની પોતે બીજા રાજામાં ચાલી નિસર્યો, આ સુધીવ પોતાની બેન રાવણને પરણી નિરિપ્રભુ કિષ્કિંધાનું રાજ્ય કરવા લાગ્યો. વાલ્મીકી રાગાવલ્યમાં (સુરકાંડના સર્ગ ૫૨ માં) હતુમને રાવણના દરનારમાં જઈ રાવણને ઉદ્દેશીને એવું કહેવું છે કે ' જ હે રાક્ષસરાજ ! તારો સગાએ તારો ખમર અતર પૂજી છે ' એ વાક્યમાં ' સગો ' એ શબ્દનો પ્રયોગ ઉપર જણાવેલા શરીર સમધને અનુનક્ષીને જ કરાયો હોય એમ લાગે છે.

એકવાર સુધીવ અને તેની રણી સુતારા એ બેની વચ્ચે કાંઈ કારણસર બેનના ઉપસ્થિતિ યથા રીસનો માર્પો સુધીવ રાજધાનીથી ચોરેક દૂર આવેલા એવા એક સ્થાનમાં (ઘણે ભાગે ઋષ્યમૂક પર્વતપર) અઘાતનાસ સ્વીકારી રહ્યો આ લાગ સાધીને એક દુષ્ટાદ્યા સુધીવનો સ્વામ ધર્મને સુધીવની રાજ્યધાનિમાં આવી મલ્લ કરવા લાગ્યો.

ખરા સુધીવને આ વાતની ખમર થતા તે બહુ ત્રિનાતુર બન્યો, અને પોતાના દુર-જન-દોસ્ત એવા હતુનર (હોનાવર ?) દેશના-રાજા અને પરનજવના પુત્ર હતુમાનની સનાદ-લેવાને તેની બે ઉપડી ગયો. રાજા હતુમાનને પોતાના દુત્તાસ ખમર, મળી 'હલી' કે કામત દેશનો સર્વવિધ રામચંદ નામનો મેક મોરો બદાલ્યે વીર પોતાના ભાઈ લક્ષ્મણ સગાને કાઢી કારણસર લનગ્રાસ વેળે પ્રમેના પાતાળ તકા પ્રવેશના નોખા વિચરે છે. તે ઉપરથી જોણે પ્રેતે જઈ રામચંદ પિતૃમુચા ન લીધી, અને કેટલીક વાતચીતને અંતે અશ્વિની સાનિધ્યમાં એટલે કે સુમિનારાયણને સાધી રાખી રામ અને સુધીવની દોસ્તી કરારી ગાઈ પુરુષે એક બીજાને કામમાં સહાય નગના સેવક લીધા. રામચંદે વેશવારી સુધીવને મારો ખમર મુકીને તેનું રાજ્ય પાછું મેળવી આપ્યું અને સુધીવે રામચંદની દુર્ગમ મરુટી પાતી સીના પિ બાળ કાઢી આપી તેને ખરત, મેળવ્યા આપવાના કામમાં મ. પૂર્વક સ્થાપ કરવી.

માહરેણવન ૩૨-૦-૦ એ એસ. વપોડી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

એ પ્રમાણે જન્મે વળે દગલ થયો અસર સુખીવ અને વેશધારી સુખી રમ્યે એટલું
વંધુ મળતાપણ હવે કે તેઓ સહમા ભાગ્યે જ ઓળખાવ લેથી અરુ સુખીને પારખ
કાઢવામા જુલ ન થાય તેટલા માટે રામચંદ્રે તેના મંગામા નિશાની દર્શિત્ર એક માળા પહે
રાવી. વેશધારી સુખીન સાથે મુદ્દ અરબુ અને હનુમાનની સદ્દાશી તેને મારી સુધીવને
તે રાજ્ય પાહુ મેળવી આપ્યુ આ નામ પતી રહેતા હનુમાન પોતાની મન્યધાનિમા પાછા
ફર્યો, અને સુખોવે મીના ની ભાગ માટે ચોતરફ પોતાના દૂનો ફેલાયા

દૂતોએ આરે દિશામા રખડી રજણી ખમર આપી કે 'લકાને રાજ મનરૂ મીનુને હતી
અથો છે, અને એના એ કંમમા રાજ જટાણુ તરફથી આગમા નિરોધ થતા રાવણે તેને
આર્થો છે' આ પ્રમાણે મીનાની ભાગ મળતા રાવણના હાથથી તેનો કેવી રીતે છુટકારો કરાવેલો એ
અજ્ઞ કિનો થયો છેવટે રામ, લક્ષ્મણ, સુખી તથા હનુમાન એ નાના એકનિત મનથી એવુ દુહુ કે
રાજ્ય હનુમાને રાવણુ કને વિદિ લેખને જનુ અને સામમે થી તેને સમજાવો મીનાનો માન-
બેર પાડી સોંપી આપરા કહેનુ આ કામ માટે કરેલી હનુમાનની યોજના અ પત યોગ્ય
હતી કારણ હનુમાન એ રાવણની પેરે રાક્ષસ ણમા જન્મેલા હોષ રાવણના દુરના સગા
પણ થતા હતા શિવોય તે અતિશય જુદિમાન, શુર અસામાન્ય પ્રતિભામપત અને કુશળ
મહતા પણ હતા અર્થાત્ રૂપે આરો પૂરપના વચનનો અનાર રાવણુ નહિ રે એવુ ધારીને જ
વિદિ માટે તેમની યોજના કરનામા આના હતી અને તે થયોગ્ય હતી

કરાવ પ્રમાણે હનુમાન વિદિપર જના સાક નીકળતા જતા પહેલા ઓળખાતાની કેટલીક
નિશાનીઓ સીતાજીને દેખાતા સાદ નમચદ્રકનેથી લેના ગવા મહન્દ્ર અને હિમુખ નામના
ચંપતો વડારી હનુમાન લકામા પહોચ્યા અને રાવણની મૂનાકાત લેલ કહેતા જેવી એ સાનો
ને કહી, પરનુ ગવણે ઉન્મત્તપણામા કલ જ કાને ધનું નહિ

સામોપચાર નિમ્મળ નીકળતા મુદ્દ નગર બીજે મા. રહ્યો નહિ એટલે પડી રામ,
સુખીવ અને હનુમાનો મુદ્દની તંતારી કરતા માડી સુખીન તથા હનુમાને બીજા દ્રવિડી રાજ્ય
પોતી મદદ મેળવી મોહુ સૈન્ય જમાન્યુ અને જગી ફોજ સાથે લકા તરફ પ્રસણ કરું રસ્તામા
વેનાવપુર, સુવેનાગળ અને હસદ્રી વગેરે રાજ્યોથી તેમને પચ્ચર થયુ પડ્યુ -વેનાવ-
પુરમા તે વેળા સમુદ્ર નામનો રાજ્ય-ગુલ્ન કરતા હતા તેણે રામચંદ્રના આ વિચિત્ર સૈન્યનો
ખાતો મૂનકમાંથી મળ આરો, એ સાદી નાતપર વાતિનગીએ કનિ પના દેગી રામે
મુદ્દપર પાજ બાધી વાજર સેનાને સકામા ઉતાવતાની કથા રચી કાગી હાથ એમ સ્પષ્ટ લાગે છે

દ્રવિડ દેશની આ રામકથા તથા વિદિધાના રાજસના કતિહાસ કંગળપૂર્વક વેત્તી
તેવાથી વાલ્મીકી ગમાપણુમા અને આ વાતમા ક્યા ક્યા તકાવત પડે છે અને જના તેવો
કાવત પ્રતી, જણાવ છે ત્યા દ્રવિડી કથા કેરી સ્પષ્ટત છે, અને વાલ્મીકીની કથામા

ઈન્દ્રપ્રસ્થ કતિહાસ ૩ ૧-૮-એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુનાઇ

કવિકલ્પનાનો વિદ્યાસ ખીચોખીચ હોયથી એમાં અસંભવ વાતોથીયે પીયડો ધબકે
છે તે જણાઇ આવે, છું *

વિશ્વસૌંદર્યમાલા.

લેખક - ૨૧. વિજયગમ કલ્યાણરાય વૈદ્ય.

(ઉપજાતિ ૭-૬)

અનન્ત મૌર્ધની માનિકા રૂ
મુરખ આ નિશ નિભું રાજે,
એક પાદે અદિ નિશ-પન્થે
એ માગના મૌકિતક સા પ્રકામે !
નારીતલાં નેત્રથી રશ્મિ બેઠે ને,
જેના પ્રનાથે વરા નિશ નિત્યે,
નારીતલાં નેત્રથી નીગ હે ને,
જેના પ્રનાથે વરા નિશ નિત્યે
દેરાથી મો માનવમાળખે
ઓજસ જલવન્તુ પ્રમુતાતલુ ને,
તારા તણાં કુજ અદો ! અપાગ,
જે બોમને નન અનન્ત મુકે

જે તો ૧૩-૩૨-૨૦ ના જમરો ના આ મા 'દ્રવિદદશાવ રામાયણ' એ નામપર શા વર્ણન
નોતિ દશાવનરો રોષ માસ વાચવામાં આવે તેમાં મેલીક વાંદને એવી છે કે જે રામાયણ સંબંધી
આપણી અપાર પુરીની પ્રચલિત વાતો અને આ વર્ણનોથી સાચું જુદા પ્રમાણની ફોર્મ, વાચને સ્પષ્ટતા
તો આશ્ચર્યમાં ગરક કરનારી છે ત આપણે એ લેખ પ્રમાણ નામના એવાની માહિતી, અત્યંત
૧૩૨૭ ના આમાં છપાવના ઔરુત અમુતસય સીવના બચાવી લેખના આધારે લખેલ છે, અને
તેમાંની દ્રષ્ટી ભાગેક મોઢને પરિણામે ખરી કરે તો તેથી વાંચનની નામકા ૬૫૨ અવનતુ અવન
પોત્ર મટે તેમ છે ગુજરાતી લોકોની જાણ મરિ તેનું સુલભતાથી બાર વર ઉપર આપ્યું છે એમાં
નાદિથી દેદલી ખરી છે, અને હોર છે. બીજા મરિ વધુ નવી માહિતી એ દ્રાવિડી રામાયણમાંથી મળી
સકે તેમ જ કે કેમ તેની તપસ કરી કેલ, ઇનિદ્રાસત્તોષક શ્લેષ્ય લોકોના જ્ઞાનમાં વસેલ કરે તે
જનવપર તેનો લોકે ઉપમાર થશે - લેખક

નવસાનો પત્રો ૨ ૨-૦-૦ એમ એમ ત્રિપાડી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

કૌમુદીની શીતળ સ્થાનિ-ધાર

નિષ્પત્ત તણા રંગ અવર્ણ્ય ધન્ય

મનુન સા પળી-રવો સુદાગી

પુપોતું માધુર્ય, સુરત, ગન્ધ —

એકેક એ તંત્ર અનન્ય મોતી

આ નિશ્ચસૌંદર્યની માનિકાનું,

મૌકિનકની શુભ્રમળા સરિથુ

વિશુદ્ધ તેજસ રડરેલુ સત્કુનુ

ગૂથે પરમદા અગમ્ય, નિત્ય,

નિગૂને વિન કળા વડે એ

શ્રદ્ધાગી સુન્દરતાનો ગાના

ને અર્પતા માનવીના સુખાથ !

અમપતા જે પ્રાંતથી ફાંતે આ

તેને અનિ ન્હાતુ શુ માનવી ના !

શુ મૂ ને બન્ધ અનુપ વરણ

કો દિવ્ય કો અર્પતું દેન વિના ?

આ દયને પ્રેમ પાંડળી, બાના !

લહો મના મદદથી ય શિદ્ધા

કે અદિ મરત બરી લરી છે

અમાથ પ્રેમે પ્રભુના, અનેરા

ને "રહેતુ" એ તો જાનતો વિભાથ

મૌન્દવ્યદિ-કમ-કમો જ,

દા ! શુ મનોરમ્ય સુનિષ્ઠાગે,

જો કુખમા સૌખ્ય જીવે જ સોક !

વસંતી.

લેખક - ગ. મંગળદાસ જમનાદાસ.

પ્રાત્ર મનની અશ્વિન સુરખી આજ દિને વસંતીના ન્હાના રવિવાળા પ્રદેશને દીપાળી હતી. વસંતીના નજાવાળી મિત્રો પોતાના મકાન છાડી ચી ન્હાની નદી ઉપરનાં છાંતે અને કાં તો વાવેની, કુદરતની સીંચેલી લતાઓને ગમનવા દતા.

મન માવખાને વસંતી પોતાના ટેટલ હાથ બટખી મારી હતી, ન્હાની નદીમાં પોતાના પગાંતે ઝડપી આસી હતી, કાપવના 'પુર'નો ઉતાર હાથ આવી હતી, અને બીજી વાગે હતી આસી હતી તે નો વનવેંતાને ખપા વધવા તો જળવાળી દેડીને ખપા.

વસંતી પદર વાળી કુમારીકા હતી વગર છત્રમાં તેણીને જન્મ થયેલ હતો, અને 'વહલ' વાળાં નાણાં વધે વસંત તેણીના મુખ ઉપર ખીચી રહી હતી કાંઈ ન્હાના મહેરની બાજુમાં ગામના તોળીના માતાપિતાનો વસવાટ હતો, અને તેઓનું મુખ આછવિકાનું સાદાં ખીચી ન્હાનીના માતાપિતાને લખાવેલીયોના ગદા બાંધી રાખેલી પૂજા હતી અને તે જોઈ

તો વીધ માત્રિધિરાઆના પુનરા મન નેરુપે એવો તેણી પા પિતરો 'મામિષ' મન હતો તે જના ન્યાપની અને માતાની બીજી ચેતોના વિરા હસાવવા તે અખાક હતો હતો એ જોઈ રતીના પિતા નેરુના હાથમાં મળા હતા અને પોતાની પુત્રીના વિવાદા પાઈ માગાઈને થ રથના પુરાન પુન માય હતી આવા દત્તા બદલાઈ ગયાની પામેલી થઈ મગાઈને દમનો દમનો લવાની મધુ દોઝ હોવાથી આ બીજા દિવસનું મુર્ખ બુદ્ધિ કામ દોડાવી, હાથ પહોં બીજા જ વિચારના નોકાઈ મળા હતા.

આજે વસંતીના ઘરે 'વસંતી' દળીને નુદરાગે માથા હાથ નવપુરાન એક માળા આપવાનો હતો.

વસંતી ઉઠી, વિશેષ કુમારીકા, મમથી અખાલુ વસંતી હતી (મધુના પુરખા દેવ-રામના), ઉતાં માથે, પુખા વીજા, મારના વાહાને રમણના, કાપવની માથે મધુની વાહા કાપા, પોલી-અને તેણીની માથે તેણીને અટકાવી હતું. "તેવ, બીજા ને "

માતાની આંતમા અમ આવા "તેવ, અર આવ, " માથે કહ્યું " શું હોય " પુત્રીના સરામ માતાએ તેણીને આસિદાં આપ્યા એક ધડપસારે દેહિ, મધ દોષ તેવે બામા તેવે વસંતી પોતાનાં લગ્ન છે તેની નવિતી મદ અને માથે પુત્રીને શિખામળો આપી. " પતિ તેવે રા કાપવ " શિખામળો અને વસંતીને કુપ સાંચે ચાંપીને માથે કહ્યું શાન વસંતી એ જમણ પોતાનાં મારમા મળેલાં વચનો દસાવા, અને માતાની શિખામળો માથે વસંતી તેવમાં કાપવને રથાને પતિને જોવા આપી લગ્ન ખનાસ થયાં, અને વસંતીનો પિતાએ તેવાને જોનારી કહ્યું, " શે, આ દેહિ વાગર તમારે દેહનક મોધુ છે અબીદલિય એને તખલે વાગર સિધીને ન્હાની કળી પુખ કરને " સાચકાને જન દિલીવ થા.

તોડસુત ૨ ૧-૦-૦ એમ એમ વિર્પીડી એન્ડ કંપની, મુબાઈ

ત્યારે કોપનો વૃદ્ધની ઘડામાંથી જનમા મોખરે આવનાર સુન્દર વસ્ત્રે પોતાની 'હૃદ'ની બાંધીમા, પોતાની દેહને સાચવવાનું કહ્યું લાવી

એક વર્ષે તે જોનગતમાં વિતી ગયું વસતી, વસતનું પુષ્પ રમ્યું સુન્દર પતિનું હૃદય તે હૃદય જીતનારીયે જીતી લીધું અને પોતાના હૃદયમ પતિને સ્થાપિત કર્યો. સુખમા અને રનેડમા દીપ્તિ મેળવતા હતા તે રમ્ય દીપ્તિ સેવના

મધુર વસતી મોઢ વેળા પિતા-ગૃહે આવતી ત્યારે તેણીને તેના જુના મિત્રો સાથે આવતા નહીં પામે એમી ગૃહી તેણી આનંદથી ડાનતી હતી

એક રમ્ય એવો આ મોઢ તેણીની નેદરછટિ, પ્રમદ્ધિ થઈ ગઈ આનંદ, દુઃખ, અર્થ ગયા તેણીને સુન્દર પતિ, વસતના પુષ્પને કરમાવા મુખી ઉડી મરો કોપન ઉડી ગયું-હૃદયકાર આવી ગયો પાદગામથી સુ-સુ-મુ, કરતો ખનિ વસતીના કાનમા પડાવા લાગ્યો-
“આ મુ ? પતિ ક્યા ? રે, હું એની ?” વસતીના વિગદાનો નિષ્કર મિનાઓને મધુ કરવું કદવા લાગ્યા

વસતીના પતિનું અવસાન થયું વસતી પિતાને ગૃહે આવી વસી હવે પુષ્પ કરમાવાના મધુ-તેના કોપનો તેની જ સાથે રસ લાગ્યા-તેણી પોતેજ નહાતું લાગ્યું પોતાની મોઢી આંખે વસતીના મુખ સાથે ટગર ટગર જોગ લાગતું

એ જ પ્રાત મળ્યો જ કોપનો ખનિ-એ જ નહીતું હૃદય-એ જ વસતીનું-એ પ્રદેશ ! મધુર, વસતી દુઃખમા હોના જતા વડુ મધુર દેખાવા નાખી

પિતાને કહ્યું રામા કરે છે માતાના અશ્રુ સમના નથી “મ્હારી પુત્રી નિધના, ? મ્હારી પુષ્પ, અનુપ” “નિધના-નમ” પિતાને સુઝી આતું

પિતા, માતા અને પુત્રી વેગ છે પુત્રી સાથે ચિતે પિતાના દુઃખમય મોઢ સામે નજર નાખી ધીરા નિઃશ્વાસ નાખે છે વસતીની આખમા અશ્રુ નથી પડતું હા ! તે આખો કેવો અશ્રુમય લાગે છે !

“બહેન વસતી, આ દુઃખ હ નથી જોડ તકતો બહેન રૂનીન્દાર ટાલ વાત મ્હારે તને ન છુટકે કહેતી પડે છે, પિતાએ નાત ચિતે જોનારા માધુ, પશુત્વસતી પિતા શું કહે છે તે સમજી ગઈ અને જોઈ, ‘પિતા’ “બહેન-હું રી તેની રૂની ની = ‘પિતા’ને કડમ્બ સ્વર પુત્રીએ કહેયો અને પ્રિતા જોનારા મ્હારી ગયા વસતી ઉભી થઈ મોતી, “પિતા, મ્હારા પતિને હું મ્હારો મ્હારા રૂની પતિ રૂની હૃદય મને પ્રેમ છે મ્હારી પાને હૃદય મ્હારા રૂનીમા જીવનો છે, મ્હારો રનેહ અખડ, પિતા ! મ્હારો મોઢ અનન છે”

ત્યાં પિતાના, માતાના અને પુત્રીના અશ્રુઓ સાથે બહેન લાગ્યા માતાએ પુત્રીને ગોદમંદ્ર ડાની અને જોડાઈ, “મ્હારી દુઃખી પુત્રી !!”

અવસાનનોંધ.

કેવિ ગણપતરામ રાજરામનુ અવસાન

લેખક — ૨૧ ચન્દ્રગુપ્ત નર્મદારાકર વડવા, બી એ, એવએવ, બી

કવિ ગણપતરામ રાજરામના અવસાનની ગોવંદ ગોકપૂર્વક લઈ છુ જે શોડમા અંગત
ખોટની તેમ જ ગુજરાતી સાહિત્યની મામાન્ય ખોટની લાગણીના તત્વ છે

કવિ ગણપતરામ ગુજરાતી ધારણુમા મ્હારા પોતાના શિક્ષક હતા. તે સમયના અનેક
પ્રસંગો મ્હારી સ્મૃતિમા પુન તાજ થાય છે તેઓની કામગીરી અને તેઓનું કડકપણ અને
ય મ્હને માલ આવે છે, તેમનું કોપીપણ અને તેમનું જ્ઞાન-દીપણ ઉમય ફરીથી સ્મરણમાં
અવ થાય છે તેમની મનોરજ અને તે વચ્ચે શિક્ષણના પથ માનપૂર્વક સંભાવે
સારા નરસા અનેક પ્રકારના શિક્ષકોના જે ચર્ચામાંથી હુ પસાર થયો છું તેમાંથી એ સાગ
શિક્ષક તરીકેના તેમના સમન્વયમા મ્હારા મનમા સરકાર છ શિવશિષ્યનો સમન્વય તો
માત્ર વર્ષ જ રહ્યો, પરંતુ મ્હારા તરફનું તેમનું વા સ્વયં અને તેમના તરફના મ્હારા પુન્ય
બાવ કાવચના થયા તેમના પુન ભાઈ ચોખિન્દરામ મ્હારા મિત્ર હોતીથી સમન્વય વિશે
નિકટ થયો હતો કવિની જાતથી મ્હારી અમદાવાદની અનેક યુનાઈટેડ એક સ્થાન કવિ
અવુ "મ્હારી અંગત ખોટની લાગણી ઉકલ સમન્વય પરિણામ છે

પરંતુ અંગત પરિણામમાં જોયેના સ્વભાવના લક્ષણો-સ્વતંત્રતા અને સહનિષ્ઠતા, સખ્તતા
અને સ્નેહમયતા, ગ્રીહનટ અને ચોક્કસ, સાઈ અને સિક્કતા-મ્હારા તેમને માટેના માનના
જોમ લાગણી હતા તેમ નિષા માટેના તેમનો સાથ અને ઉડા પ્રેમ તથા તેમની ઉચી એક
નિઠાવુદ્ધ માહિત્યના એ પછુ કારણ હતા નિષાના અને કનાના ઉપાસકોના ઉપર લક્ષ્મી
દેવીની રૂપા ભાગ્યે જ જોવામા આવે છે, અને તેમા યે આ જડાદી અને પેસો વસુન કરના
સરકારીયા મારી રહેવા જમાનામા વિદ્યા-વ્યાના ઉપાસકોને રાજ્યસત્રય પછુ પૂરતો નથી મળતો
કે નથી મળતો પૂરતો યોગ્યપણ પરિણામે નિષાકનાની એકનિષ્ઠ ઉપાસના એટલે વરહુત
નિષ્ઠતા અથવા સાધારણ નજર જુઝન યિશીનુ જુઝન એક ગુજરાતી શાળાના શિષ્યના નેક
જીવન માન હતુ એમની સાચી સપતિ એમનો સુવત્ર સ્વભાવ અને એમની એકનિષ્ઠ સાહિત્ય
જોવા એઓએ આપે દેમેક અન્ય રચના છે હાનાગ્રંથો "યજ્ઞે નેમ્" "લીલાવતીકથા,"
"ભક્ત્ય શુદ્ધાને કવચગીનો પ્રતિદાસ," "મૂર્તિપ નાટક," "મનોવિકારક તથા આસા નિરાશકનો
"નિબંધ," "લઘુભારત," નાઈ પાય લાઈ, "સરસ્વતીચંદ્ર" ની કર્પી, "પાર્વતીકુંવર
"અરિષ્ટ" વગેરે તેઓની કાવચેની દેવપતશાહી હતી પ્રેમુ તેમના આ માની સદ્ગતિ કરો

સુનાઈ

ઉપા-“સ્વરાજ્ય-પ્રતિજ્ઞા”

(પ્રથમ ખંડ)

વેપક-૧૧ ને પુરુષોત્તમ નિશ્રામ આવલ.

(ચાતુ સચિત્ર ઐતિહાસિક વાર્તા)

પ્રકરણ ૩૧ મુ

મત્ય અને કપટ

ફૂરવી રૂપ ગાથી ફમારી અરે નર અનગ મેન્ટ ફૂરે
જાની રહે નહીં એ નમે ૧, ખરેખરી માન દિ પલ્લુ ખુરે
બાગવીને બગમારી લાલે પણ બોળપણે ફગીધી નહીં બુલે
બાગવી હાની કોઇ હરે કદિ એક જ નાગ ચલે પણ ચૂને ”

*past has deceived me, the present torments me,
the future terrifies me*

*Grief knits the hearts in closer bonds than happiness ever can,
And common sufferings are far stronger links than common joys*

*“Men talk of unkind hearts, kind deeds,
With coldness still returning,
Alas! the gratitude of men,
Has oftener left me mourning”*

“ મુખ સન્નમનકે મીનનકો, ફૂરન મીને જણાવ
જાને ઉખ મીયવકો, જન્મ મુખ નીમ અખાવ ”

“ મહેનદુનિયાલે મી બેવકા માગ ગલેગી,
નગીમે નાગસાગી નાગસાધ મરે પલેગી,
કાઈ નિસોર નિવેગા, ન મરે કામ આપગા,
પુત્રા રહા દા તો, સારી પુત્રા માગ ગલેગી ”

શ્રી જે દિવસ થયો સવારના દહીં જેવી સાથે મહિરોમાથી ઘટનાગોના અનાગને આવવા લાગ્ય-
આજ સમય, કે કુખના આ લગ્ન મેળાગા ન હોતા તેમના પુડાકા, અને વધુકોના
સરતા અને મિત્રમડા (સચિત્ર) ૧-૧-૦-૦ એન એમ ત્રિપાઠી એક પત્રી, મુગાઈ.

ઉપા-“ સ્વરાજ્ય-પ્રતિજ્ઞા. ”

(પ્રથમ ખંડ)

લેખક-૧ સોઠ પુરુષોત્તમ વિશ્વામ માવજી.

(આનુ સચિત્ર ઐતિહાસિક પાતા)

પ્રકરણ ૩૧ મુ

સત્ય અને કપટ

“ફરીની રૂપ દગાથી દગાવી, અરે નગ અતર કાકડ પૂલે,
જાની રહે નહીં છોક દમેય, અરેખરી વાંત કહિ પછુ ખુને
ભોગવીને ભરમારી બને પછુ ભોગપએ ફરીથી નહી બુને,
કાગળ દાઢી કાઢ કરે કહિ એક જ વાર અરે પછુ બુને ”

*“The past has deceived me, the present torments me,
the future terrifies me”*

*“Grief knits true hearts in closer bonds than happiness ever can
And common sufferings are far stronger links than common joys.”*

*“Men talk of unkind hearts, kind deeds,
With coldness still returning,
Alas! the gratitude of men,
Has oftener left me mourning”*

“ મુખ સજ્જનકે મીઠનકા, કુર્જન મીતે જલાય
જાને ઉખ મીઠસકા, જળ મુખ નીજ અખાય ”

“ મરેદુનિવલિ દૂરી બેનકાર માગ જાનેગી,
નગીમે નારસાથી નારસાધ મીતે જાનેગી,
કાઈ નિસોર નિડોગા, ન કાઈ કામ આપમા,
પુ ૧ થા હય તો, સારી ખુદાહ માગ જાનેગી ”

જો નો વિવસ થયો સનારના હડી દોરી માથે મહિરોમાંથી ઘટ ઘોળા અવાને આવવા તારવા
આજ વડાક કે દુ ખનો આજ તારો જળમાના ન હોતા તોપેના ધુનકા, અને મુદ્દોના
તરસો અને મિત્રભેડળ (સચિત્ર) ૩ ૨૨-૦-૦ એન એમ વિધાની એક કપની, મુન ૬

બાઈસાહેબ તે સંસ્કાર મહારીસ થે અતિ દૂર રીતે નથી તે મને મારી પણ નાખતે
 હાય, શિષ્યાઓ પણ સંદાગ્ધારે અતિ દૂર રીતે વર્ત્યા હશે એહો, અતિ બાવર તથાતિ બંધક
 અને બેઠ એકવી અને નિસવા હાય હુ ખૂબા ખુશી હોઈ હતી મહારી પીર બ
 મળી હતી, મને જ્યોનપર પગાગમા આવી હતી મહાર કાગ્ગો આ સેતને ખૂબ દોષી
 પકડવાથી હુ ખતા હતા હુ ભયથી આ જાડી નેની ચર્ત મળ હતી મહારી યથે તેનું મે
 જ્ઞાન પણ ન હોત એટલામા દરવાજે ખુલ્યો, એ ઉચો પુષ્પ દાખન થયો મહાર ભયને
 હવે સ્પર્શ નથી હુ સમજ કાઢ નવો મેતાન આયો તેના તરફ જોતા તે લામી દારીયો
 લામી જટાલાજો સાધુ દેખાયો મહાર પ્રત્યે ધ્યાથી ભરેલે સ્વરૂપો થો મહારી પીર કહી
 અને સત્પર સદાપાસે જઈ નાતી જરાની બનામણુ હતી અને અમારી ફાળને લા બોલ જુવ
 કહ્યું મને લાગ્યું કે મધ્યે પોતાનો હન મહારી મ મેકાયો બારસાહેબ, તેજે મહાર
 આસ ગયા, અરે મહારા પ્રાણથી પણ વધારે મહાર ગીન-મહારી બાબર રહી "

" પછી શુ થયું ? "

" પછીની મને ખબર નથી હુ તો મહારી મને પામે દોડી અને અમે બેઠ આ મહાર
 સમાના કહેના મુજબ અમારે નરમાન તથા નાખી-ખીજે જ દિરમે સવારે અમને ખમર પડી-
 આ સેતાનનું મુસાફરખાનામા ખૂન થયું તેનું લન જમાતમાં મળ્યું છે. "

" હા, ખજરથી તેનું ખૂન થયું હતું "

" નહી, બાઈસાહેબ, તે લુ છે તે જમા રે જ હતું કે હાથોહાથની લગમમા તે
 સરદાર પડ્યો છે તેના ગળાની આસપાસ આગળાઓની બપ હોઈ છે તેના સરીરપર મુઝાઓની
 મેનશાનીઓ છે પણ તેનું પોતાનું ખજર લેલીથી ખરડાયું છે હથીવારની લગમ નથી મેઈ, પણ
 હાથોહાથની લગમ કઈ તેમા તે મશયો છે તેમનો મારતાર નગર રનામિ છે તેને આ સરદારે
 ખૂન જખમી કર્યો હશે, કેમ કે તેનું ખજર હાથાસુધી લોટીથી ખરડાયલું હતું આ જમાદારે
 સવારે જણા શુ અને અને તે નારોજ પટેલનો પુત્ર તથા હાજર હતો તેજે સાલગ્યુ અને અમને
 ખબર મળ્યા— "

તે અટકા પોતે જોતો તેથા જ લખ પામતી નીચ તેની રીતે અટકા, અરે ડરતી મુજતી
 સંકવાર મોઈની સામે જોઈ હતી સકારાંગા મિ આખેમાથી ચોધાર અથુ વૃષ્ટતા દેખાયા, તેજે
 મહારે નીનના પૂતળા હોવા રીકા દો દોઈ અરે અતિ હુ ખસોકમો હાય તેમ તે કેખોતી
 હતી આ જમા મુસાફરખાનામા ખૂન થયો બોળા પુનાતો મુખમાંથી સંદોષના મલુનો ખરો
 જોતાવ અવારે તે જા કને મેજો અતિ જલ્દી જણાયુ-પડે ઉચાંચો-આખો ખુલી આ મધિર
 તે પોતાના મુખની માં મોઈતી મનમા જોતી હતી આલો ચુવાન, આલો સુ ર, આલો
 નીરે અલો રિયદરો મિદરે કાસ દો જમ કાપે થયું હતું જમારથી સદે પ્રેમાળ
 પણ અવવી રીયદરો રિયદરો દો એડ કાવે થાયું હતું તે નરાવમ તે અખને પોતાનો
 રિયદરો એમ આખો તે મારે આટનું આટનું કું પોતાના રામિતરર તથા નજરે મેનનાથી

અનુભવ ૩-૨-૮-૦ એન-એમ-જિપારી એન-કે-વની, મુમાઈ

એવરા બની-તેનો જ નાશ કરવા પોને તપર ચઢ દોષ, હુ કેરી મૂખા પોતે કેરી મોવાર બની ”
 અસારે તે સાર સંચરે તેની નજર પામે ખુશ થઈ જાજ, તેની આમે આમ
 એવિ તી ખૂની મર્ઠ—

એગમા ધર્મગાળામાં પતિ સાથનો અમથ તેને યા આ-એ-દારી જગ્યા અહીં નથી
 આ પિતાએ મને દેખી-હજે મને સત્ય સમજાવુ-દારી જગ્યા મદારા ત્વામિપારે-ને પીર,
 મદારામાં પ્રાસે—”

તેના સ્વમમાંથી મજલ કરતી ગણા બોલી -“ જાઈસાહેબ, બહારના ખડમા ખાનસાહેબ
 બોલતા લાગે છે ”

અમકની હી ધીમે પગને દારપામે મધ અને અલ્પ શુ વાતચીત થાય છે તે સામળતી
 જીભી ખીલ ખ, મા ધીમેથી બે નજુજલુ વાત ન તા હોય એમ તેને સમજાયુ તે સામળના
 સ્વાખને કાન દઈ એ ઉભી

‘સગકાર’ કીરોરખાન મોત્યો - ‘બેરથી હનકારો ચોરી છુપીથી અહીં આની પોત્યો છે ’

“શુ ખગર તા થો છે ?”

“બેરથી પાંચ હજાર નેન્ય સામે પ્યારેખાન આજ સચારના નીકળી ચુક્યા છે, સાવ
 કામે અહીં આની પડોચવા રૂપી છે ”

સતોપના ખાનના સ્વરો આ ખગર સામળતા સાથે સમજાયા અને એક બે પંજ પંજી
 ખાંસ બોલ્યો -“ ખાનસાહેબ, આપલુ પગલું ખરેખર કુક્તિવાન અને રાજખટપટને
 લાયકનું જ હતુ ”

ક આ આજ નગાઈ તટકુન રાખવે સધિમાળન !” ખાન કુનાતો બોલ્યો, “તમે
 પારો છા તેટલું નહી આ માનગાઓ એવા ખાર છે કે તેમને આપણે કદીયે તે મનાવવા
 ચલું સહેલું છે તેઓ હમેલા આપણા વટમમાં ફસાતા આ યા હો કુગતપગ સપત લીધા
 કે મદ મગાવવામાં આની નથી એટલે થયુ તેમનો છેવટનો પ્રનિયથ તુટયો અને તેમણે તરફ
 આપણી માગની સ્વિકારી-મૂખાઓ કયાના ?”

“હા, પણ નાજી જેએ તે માન્યુ નહી ”

“હા પ્રથમ નહી, પણ અતે કશ્વલુ ખરુ આરો, આપણી કુક્તિ પાર પડી-હાસા
 હમે પૂછે કે જેવાં આજ અપ્પો દિવસ મુશ્કેલીને મળ્યો આજ સચારે જો આ મેગ્યઓ
 વગી આવને તો આપણુ ગ્હણ થયુ મુશ્કેલી હતું પણ આ કુક્તિ મુશ્કે આપણા પ્રજા અડોલામ્પે કે
 આજે મમળન ને આની અને જાઈનુ મદાનુ મરુ સોગતા તો પ્યારેખાન પાંચ હજાર
 ત્રીસ સાથ આવી પહોંચમે, પંજી તુવો મગલ-તેમની મૂખાઈથી દાથ પડાતા, ધુગ ચાખની
 અખાઈને પળે પ્રજા ચાખરો, આ મત મૂખીમાં તો આ નમરનું નામેનિમાન પણ નહી રહે ”

હમે આ તો જાણ વડુ લીમેથી નાતો કરના ત્યાંથી ઉઠ્યા અને બહાર ની બધા સક
 પ્યારેખાન વમનુ તો રડુ હમે સામળી છાપી નહી પંજ તો ને સામળ્યુ તે એને માટે પુતલુ હતું નરે

Our world has passed away, it's wantonness o'erthrown,
There is nothing left to-day, but steel and fire and stone.
Though all we know depart, the old commandments stand;
In courage keep your heart, in strength lift up your hand.

x

x

x

x

No easy hope or lies, shall bring us to our goal,

But iron sacrifice, of body, will and soul

There's but one task for all, one life for each to give

Who stands if freedom fall? Who dies if England live?

—Rudyard Kipling.

== જદાંદ યાત્રીજી, સુખમાં યુગ લડોજી — ૨૬

શયુ સખ્યા ભેદ કરો ના, અમિયર હિને તાકો,

જોમ જિતાએ વધારે સુખ વધારે જગ સસ આપો ૮ ૨

સરે વાતની તળીમા ધો, છત થએ સદુત્તજો,

ઉઘમનુ ફળ મગે અચીતે, ધલો જ મદો વધારો ૨૦ ૨

x

x

x

x

છૂટ માનને જતા ભેદને, કે ના દિનમા ફાગે,

એક એક જગુ બની સિપાઈ, લડે રથને કાળે ૨૦ ૩

ગ્યોનિ પૂનની સમારીને, ખરૂં હ પદૂ સખો,

હાર થાય તો ફરી લડીને, અરીને તીએ નાખો ૨૦ ૪

માથુસ મદં બદાદુર ટેળી, સાચા ઉઘમી રહેજો,

ધીરજથી બહુ ખત રાખતા, યુમાનુ પાટુ લેજો ૨૦ ૫

બખ્યાગણ્યા છો મદદદુર, જ્ય કરો સદુ વેલા,

વીર જ નમદે દેગી કુપાથી, ઉપાધી થો શી હોના ૨૦ ૬

— નર્મ કવિતા.

આ નગરમા માદ ફરી વળે, વર્ગમન ચીજ પહોંતી વખત હોતો પ્રભાતથી અત્યાર
સુધી નગરમા પથરાયેલી માનિર્મ બજ વરતા, ચોથવું પામતા હાથમાં ૮ ને હથાપક
આંધુ તે 'સંધ' ઉતાવળે નહાવા/રહેતા, યુવેન રહે. રાગમતિ તરફ યુવા લાખા અને યોગ
મખનમાં તો મલિના આગલામાં, ગનખર મહેળી બીડ ભગાઇ ગઇ મદિરના ચોટબાપર
માછી ભેધે નેમતો માનીતો ધીરસરદાર, તેમ બાઝ મુકોજી, તેમ મિતા કાન્દોજી દેવમુખ
નરમ, અતઃ અને તેની પૂજ ફાળીજી હસ દેવપારે—જે સખન રવાયો હતો જતા બ્યાજ હિંમત

સદયા અરિ મિત્રમણ ૨ ૬-૦-૦૦ એન એમ નિપાહી એન્ડ કંપની, મુબાઇ

હતો, તે, અને ખીલ ચાર પાંચ આંગણો ઉભા હતા ચોપાસ નજીક હોકાસમી મગી રહ્યા. સાંજનાં મોડા અવાજ હુકમ કર્યો-સમજાવો, અને પ્રિન્સીપલ અગર યેં દોષ તેમ એકદમ ચોપાસ સંતિ પ્રમરી ગઇ લોકો, આખા બનેલા લોકો આશ્ચર્યથી મુગા મુગા, ચોપાસના સરદારને સાંજનાં તરફ ચાલતા તેને મારે સ્વર મળ્યાયો—

“ મહારા વીરો, સન્માને પ્રતિજ્ઞાને બચ કર્યો છે જુદા રૂપન ખાધા છે દમો કયો છે. વિશ્વામયાર કયો છે તેણે બોલ અને વિરવળ હતકારા મોકલ્યા છે અચારે જુ મને અગર મળ્યા—તે કાણે આપ્યા ? જાતની પુત્રીએ —તેને આપણે મારે લાગે છે તેણે તે સુધ્યે પ્રેમી વીરાગતાએ અચારે વખતસર એતવી આપણા મરેપગ ઉપર કયો છે પાર્ય હતા હરકર બેરથી નીકળી છુટુ છે સંતિ પહેલા આવી પહોચશે ”

આ શબ્દો બહુકર અમિ પેરે આખા મળમા પ્રમરી રહ્યા “ દમો થયો, તેઓ આપણાપર આવે છે પાર્ય હતા તાજુ હરકર—આપણો નાશ કરવા આવે છે—ઓ મુશ્કર, ક્યા કરો ? ” આ શબ્દો મળગયા—અને ચોપાસ ભડ, તામ, બાંધી રહ્યો મત્યુ હવે નજીક આનર્તુ સંન્યુપ દેખાયું તેમના તરફ—આ ભવમરત મડળ તરફ મળારતાથી જોતો બાજુ ખુબ જોતો લાગ્યો —

“ રોહિતપોરોનાં નીર પુરો ! હજુ મે ક્યાકો સમય આપણા હાથમા છે આ જુગા મોજાદ આનાસ જુતમી પાંચ હળા તાજુ સે વ લાવે છે—તે સામકાળ પડી આવી પહોચશે. તે પહેલા આપણે જીતવાનું છે તે પહેલાં જો છતીશુ નહીં તો આપણુ આ નગર, અને આપણી સ્ત્રીઓ, બાળકો, બાળકીઓ જેને આપણામાના જોટા જીવતા હશે તે સતો આ જુગમીને ભોગ અપાશે ”

“ હથીયાર સને, ઉમે, મારા, કાપો, જય લવાની ! જય સિવાજી ! ”ની જુમે સમ-જાણ પછુ પછાઓ સાત રહ્યા નાજીમેદી, નારીપાસી, નિરાશાએ તેમનો કમળે લીલો હતો—“ પાંચ હળાર આવે છે, આપણે હવે માડ ત્રણ હળાર જાણી રહ્યા છીએ ” કેટલાક પોકારી ઉઠ્યા કેટલાકએ પોકાર કર્યો ‘ જીતવું અશક્ય છે, તો વેર લયસ વેર લ્યો આનો ભાદલો, આ નશાધમ મિત્રપૂરી સેન્યના કેદીઓને કાપી નાખા—રહેતી નાજો આને, વેર વેર ! આ કેદીઓને કાપી નાખો, આ જુલમગાર, જુલી પ્રતિજ્ઞા કેરનાર દગાખોર આનપર વેર લ્યો ”

“ સંત મારો, આ વીરોને જોલણ નથી કેદીઓને કાપવા એ ન્યાય નથી ” મહિર-આની મોડો અવાજ નર્મજાયો અને સરે આશ્ચર્ય પામતા મે તરફ જોવા લાગ્યા અને બાજુવાની પાળળા દારમા એક વેગરની મુલાન હમ્ને સ્થરે ઉનેલો તેમની નગરે પડ્યો. તે સાથે ચોપાસ ઉત્પાદભેગ જુમે પડી “ સિવાજી, સિવાજી ! મહારાજ ! મહારાજ ! જય ચાઓ ! જય સિવાજી ! જય સિવાજી ” અને જય મ, સરે ગુંધામે પૂરી નગરા સિવાજી

બાળા આપ્યો ગભીરતાથી બાળરાવની બાલુમા એ ઉર્મી તેની પાછળ તેના પાસે અનુયાયીઓ હતા તે ગભીરતાથી બોલ્યો—

“ મહારા વીરો, ભગની આપણી સહાયક છે મહારી સાથે તમારા આ વીર ખાનોનક પાંચસો વીરો આવ્યા છે અને આપણા ગુપ્ત મળેથી હમણા અલી પહોચશે. શત્રુ સામે વીર પેલા ૭૬૬ બોરનો માગ રોકી પડ્યો છે સત્તુની ત્રમક આવની અમકથ છે તેમને છિલસિલ કરી નિર્દયળની મલ્લ માટે આવતી સેનાપર જાએ મહારા વીરો, આનો, કિલ્લાપર હલો, કરો, અને અહીં ખાનને તેની પ્રતિના લગ કરવાનો યોગ્ય બદલો આપો વીરને યોગ્ય વીર પદ્મ ભરશે આ શિરાશ તમારી સામે મરવા તૈયાર છે ”

“ જય ભવાની ! જય ભગની ! જય શિવાજી ! જય શિવાજી ! ” ની વીર હાકો મોઠું રહી અને નાઉમેદ થયલા લોકોમાં નવું જીવન આવ્યું, એ ઉત્તેજિત થયા, અને વીર નાદ કરના આગળ રહ્યા

પુન તોપોના ધડાકા અને મટકોના ફડામથી સર હરી લાઈ ગઈ “ જય શિવાજી જય ભગની, હરહર મહાદેવ ! ” ના રીરનારો સભળાવા લાગ્યા કિલ્લાપર મરાઠાઓ હલ્યો લોકે ગંભીર બાઈની સન્મુખ તેમના રાજ્યોના લગ થવા લાગ્યા કિલ્લાના ભગિવાં ભાગો અંતે પુરોહિતો પુરોહિતો જામન હાલ્યા થવા લાગ્યા કિલ્લાપરથી પચસોનો રસાદ લા દરનો દરનારાઓ પચસોનો લાગ્યો કિલ્લાના રક્ષકો પણ પ્રાણની પરવા ન કરતા લગના લાગના માત્ર બે કનાર સભળાવાના હતા, ત્યાં તો મદ અલી પહોચ્યો એ આશાએ રીરતાથી તેમણે મોંઘો દોનો કર્યો પાંચસોના પુગથના લાઇ પેટ કિલ્લામાં યોપાસ આ પુરોહિતો કરો હુમરા નાચ્યા એટલામાં કિલ્લામાં મહોરા બોરોમાંથી શત્રુઓ બહાર દાખન થાય છે, પોતાના માણસો લોકે છે-શત્રુની સન્નરી ગાઇ તેજવી મુલાન રીરે લીધી છે તે જોખર છે, તેની સાથે બાળરાવ છે, તે સમાચાર ખાનને મળ્યા

ખાન દોડતો આવ્યો — “ ખાનસાહેબ શત્રુઓ કિલ્લામાં દાખન થયા છે તેમનો વેગ રોકાનો નથી તેમને મોખર મેતાન શિવાજી છે આ હ નો કરનાર ગામડીયા માન, નથી થકા કસાયલા લડવૈયા છે ” ખાન આ જાણળતો ન સહિંગતો તે તરફ ધસ્યો ત્યાં ખાન મર્યા-નુપ્પ હરવાનો નુટ્યે-તે વાટે પણ શત્રુઓ અહીં દાખન થાય છે, હાલ કચકમાવતો તે હાથ પકા તો ખાન આગળ ધસ્યો તો મેતાનમાં સર શત્રુ મરાઠા પચસોના, “ હર હર મહાદેવ ! ” ની જુમો “ દીન દીન ! ” ની જુમોતે મેતાનની લાચી ખાન ગાદા આગળ મેતાન શિવાજીઓને હરકોવા લાગ્યો સચેત કરના લાગ્યો “ હલુ, આ મેતાનો છે-માણસો નથી ” “ બાજી લાચી શત્રુઓ પહેરો-હિયમુર્તીઓ કદી યત્ર કપાતો તો લડીને કેમ મરેતા નથી ” શરમ નથી એટલામાં ખાનને પર્મે મોર્મી લાચી લેવાયો ગતા તેની દરકાર ને કરતા આગળ ધસ્યે- અહીં મિત્રપુરી સિપાઈઓ રાખાતા “ દીન, દીન ” પોકારતા ખાન માથે આમળા લગ્યા, અને પસલા આવના મરાઠાઓનો તેમને વેગ રોક્યો

સરના ખાન મિત્રમંડળ ૩ — એ. એન. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબઈ

“જય ભવાની, જય સિવાજી ! હર હર મહાદેવ !” કૃતા મનુષ્યોએ આ દેવો નેમો જોઈને જી સમયો નહીં ખાન પુનઃ વર્ષા, અને હવે મુક્તિ મેળવીને પગ મારામારી મખન ચાલી હતી. ત્યાં ખાનને પડતો કામને જોયો નહીં અને નિર્ભયપૂરીએ મારો સહન એ મરણી નાજી પડ્યા નાજી જાણ્યો ખાનને પડતો જોયો પોતાના નાગપાય સામીએ મારે તે જગ્યાએ ઘસ્યો-ખાનને હચકી માણુની એકાકીમાં મુલાકાતે તેની આસના વામના કરના કુમારી એ આગળ વસ્યો.

થેડા વખતમાં સ્થસ્તિ થાત તે પહેલાં તો સર પશુ શુ હવે બચેના દરેક પ્રાણ પૂરી સજ્જારો સનિકો હથોળાર દેખી ઈશ્વરશુ થયા ગાળન આમિન પકડાયા કીને રખાઈ મગયો. બીજા મહાતા મહાતા સરદારો પડ્યા અહીં આ દેવતામાં જાણના પાનુ સખત-ધવરો હતો ત્યાં તે ઉત્પાદમાં મિદ પે નડતો ધુમતો દેવો કિનો સિવાજીને હાથ આપ્યો મરામતો નિજવત થયા ખાન કેદી થયો-પોતાનો નાસ કરવા આવેના ભુવમીઓની આ દયા થઈ “જય ભવાની, જય સિવાજી !” ની વીર હા થી આમો કિનો ગજ રચો વિહુન પેઠે આપ્તા નગરમાં આ સમાચાર મેનાપા નગરમાં આન આન નર્તો-બીઓ, બાળકો અને મૂકા આનદમાં આવી ગયા, અને તો દુ અને ચરે આનદમગન વનયો-સદે નાદ નાગઓ પર આ સમાચાર પહોંચ્યા જ નાન હવે બચાર કવો કે નહીં તના વિચારમાં પડ્યો એવાના તેને ખાન મળી કે ત્યાં જોરથી કુમક આનની હતી તેર પેરાજી કુકીએ જોડિતો, ધાપા મોયો સૂચ્યો આમ મહાર દશે તેનો તેમને ખાન નડોનો, તેથી નિનિનપાન આનતા હતા, ત્યાં આમ દ નો થયો જો થોડા વખતમાં તો તેઓ જિનિનિન થા ગયા તિયારખાન મે થયો, અને સતુઓ નિ નર્તી તરફ વ ય છે આ બચરથી તો તેની રહેતી સજેવી હિમન પશુ જુગી ગઈ તેની પામ દેવુ મેદના માણુઓ હતા થપુ તેમનો હવે નાદક ભોગ અપાશે ધારી રાજાઓ ખાતી નાંખી પોતાના નેન માથે એ ચાનનો થયો તેમના પગ હાલો કરના આપ્તોના નિજવત મગમતોએ નેમને આમ નાસના જેવા, પશુ તેમના પર દેવો ન કરના તેમને જરા જ દીધા.

સામિતીમાં નિમ્નમમ હુંનામ મહેરે બેને હતી ભરિખની ચિતાએ તેનાપગ પૂરી ડાખ મેસાડી હતી મુંદુદાના આ મને પેને તેપોના હાન ગડી નાખતેના મગમતો આ માતા પેને દેવે આ મુગાની હતી અને મુગતી ની મધરની અને નાસનીની એકસરખી પ્રાપ્તિએ કરી નેહી હતી મગમતી બુઝાની તેની એ દાસીઓ દયાની ખણામાં જીતી હતી સપેરા થઈ રાજા અમરના સાની, ત્યાં બદુકો અને તેપોના અસાને મધ થયા અને તે મો આન હતા-નિજવતા અરે “જય ભવાની ! જય સિવાજી ! વિજય, નિજવતે ખાન પકડાયો, ખાન પકડાયો” કિનો જીરો. ” એના અથડવા મગા આધી હિમમમાં આનની સંકોળી હતી જાતીએ જય હતી આ વિજય તો ખરો, પણ પોતાના, બે પુત્રો અને બનિ છવતા હવે કે કેમ એ નિચારે તેને કમન.

નહારાં અને એક નેહરે જગ માટે દોડ્યો કહ્યું થયો-એ દસક થવા પાછુ નોકર આંખે
 દના તેની ચિતા રૂપ લાગી ત્યાં મુઠાએ આવ્યો-રાવણ થયેલો, ચાકે તે પડુ વિગળ થ
 ત્સાદમથી નહેરે આંખે

“તારા પિતા ક્યા ? બાળ ક્યા ?” આતુર ભાનાએ પ્રશ્ન કર્યો
 “પિતાજી સનામત છે ભાઈ બહુ સખત રનાયા છે તેમને મેનામા લઈ અહીં આ
 છે માતા, માતા ! તેમને નીચે આ વખત આયો આ દિવસ આના પીઠ વધાઈ-મહા
 નાજ જેમના-તેમનાથી જ આજનો રિજય થયો માતા, ભાઈથી ઉતરને દરજ્જે આપણે
 આજ ભાભીસાહેબના પલુ ઉપકારી ઝીયે-તેમણે જ ખરી મેવા ઈશની—”

તે વધુ બોલે છે, તેની માતા તેને બરાબર સાલજે છે કે નહીં તેની હજુ વકા છે, ત્ય
 એક જી મુજબી તે ખડખડ દાખલ થઈ તેની પાછળ એક યુવાન જાળા હતી તેના તર
 બેતી કોપાર્જિથી અડતી સમિત્રીનાઈ દરનામે બણી હાય લગાવતી બોલી —

“કેમ આવી ? આવી જા, અહીંથી !”

સનામત તેને પગે પ ની આખમા યોધાગ અથુ સાથે ગહગદ કહે બોલી — “માતા,
 લામા ! લામા ! તારા રવામિ રનાયા છે તેઓને અહીં લાવે છે તે મહારાથી ખગાધુ નહી
 અરે, તે આખ ઉનાચે લારે પ્રથમ તારે માટે પુછે તે મને ન મોકળે લાં સૂધી અહીંથી
 ખમી નેહી હ તેમની મેવામાં રહીશ ”

હા, બાળને પ્રેર આવે છે તેની આસનાસના હું તેની માના કરીશ તારા અપવિત
 દેગદોરી હાથો તેના પવિત સારીરને હ અડના દહઈ લખી ચગાવપી, તારા એ અધિનાર
 હવે રહ્યા નથી ”

“માતા, માતા ! રાત ! રાત ! આ બાળની પત્ની છે આજનો રિજય અને આ આનંદોક
 દિવસ એને જ આભારી છે ” મુઠાજી બોલ્યો

સમિત્રીનાઈએ લામો નિ આસ નાખ્યો, અને ગાદીપર પછાઈ પડી મુઠાજી-તે
 આલવન કરવા આયો તેના પગપાસે નીચુ માથુ રાખી ચક્રવાર મેમી ગઈ તેને સમજાવવા
 મુઠાજી પ્રવલ કેનાં જાયો અને થોડી વીરે તેનાં થઈ, તા-લા-હોઠ પુખ્તી પાવખી સાથે
 આંખો તેના ખજર આવ્યો રૂકતા અને ચિતા નેહરે હુરે સરુરુદ્યા એક એક ચીચીઆરી
 મેમી મહાર બેઠાઈ થઈ ગઈ આ અને જીએ દાસી તે મુઠાજી, લાવવા આલવન કરવા લાગી.
 વીર બાજરાન બાંદોપ પડ્યો હતો. પલુ લોહી લાગ્યાં થણે નર્મજો પડી ગયે
 હતો તેના પગ પાસે સકારામુદ પેળી હતી તેના તરફ જોતા તે બોલ્યો —

“રહી, તારા પવિ પ્રેમની આજ અમને રિજય મળ્યો છે તારા તે કાળકથી પ્રેમથી
 આપું વગરનું કુતરુ સામર્થ્યવાન છું હ આલવનના મુગી, વીગના ખરી ! તુ એક
 દેસબંને આરે માળા-અડપત્ની છે !”

“For things can never go badly wrong,
If the heart be true and the love be strong,
For the mist, if it comes, and the weeping rain,
Will be changed by love into sunshine again”

ઉપસંહાર.

“જય જય જય જય જય જય, મોનો સહુ ભાઈ,

હૃદય વેર ધેર કરો, નિત્યા હે સિપાઈ,

લોખના ધમકા ચાપ, વાજે સરસાઈ,

વાજે બીજા અનેક, હજુ ગદે દ્યુઈ

હારે જઈ પાડ માનો, વેદ સ્મૃતિ ગાઈ

મ્હાનુજ કરાવી મુકો, માનતા મનાઈ

આનંદ રતનતા બા, જાગી રખાઈ,

સુખિનજ પરાક્રમ તે, હે યુગ લખાઈ

યુગ તે નિરાતે સુતા, જનમાં લખાઈ,

તેની વાત હોડી આજ, કરો મોજ આઈ

થા સત પીપે, હે ચી ના મીઠાઈ,

ખાન પાન ગાન કરો, રંગ રંગે મ્હાઈ

માનપિતા પુત્ર મળા, મળો બહન ભાઈ,

હેર્ષમાં ધસીને દળો, વરવડુ તુલાઈ

હીતિરત સાથ કરો, કન્યાઓ સગાઈ

કીર્તિરત ચાપ પછી જુઓ અને જાઈ

નિમ્ન નર્મનો આપે, દેસિઓ વધાઈ,

કવિ ન કવિને ભરે, કવિના કવિ ગાઈ

“The heroic example of our days is the great past the source of the courage of each generation and the man-walk up composed by to the most perilous enterprises become onwards by the shades of the brave that were”

સમિતના કાળો ૩ ૧-૦-૦ એન. એમ. વિપ્લી કોન્સ્ટ્રક્શન, મુબાઈ

પોતે પાંચે સલાહો દીધી, વિવન ગાથા સિવાઈએ આપી હતી. આથી
શાંતિ કેવારી સાથે જીવનનો દિવસ તેને વધારી જીવે. વિવન નિરાઈએ કિશોર દરમ્યાં
આવવાએએ વીરહથી મગન મગનથી રંગનના, રંગનની રંગન વિવન પોતામાં રે.
પોતામાં રંગના સાચી

ખાનને, તેના બીજા સરદારને અને તિરાઈએ માનસદ સિવાઈએ આપી માનમ
સરદારી સરવેનિગમપૂર નવા હીયા આ ઉદગમોથી તેના પ્રત્યે પૂજ્યભાવ વધી દરદાર
તેમની પૂજ્યતા પ્રમાણે તિરાઈએ માન પોરાય અને ખેતાઓ આપા આછા નાપડ નેપેને
આ વીરથી હાથવડા માટે અને દેનની ખરી મેરામાટે " નગમક " નો ખીતમ બદલો, આ
કાન્ટોઈએ અલબ આપ્યું કે " આમસારસમા હયા મુ'રી રાખ્ય હમે ત્યા સુધી વજરપર પં
તમારી દેશધુખી નાપમ રહેમે, "

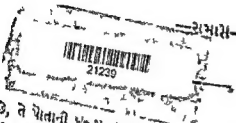
માનગાથે માનપૂરક વર્તન થવા યુ બાદની પશુ હવે આંખો ઉપડી અને સિવાઈ
મહાગામી મેરા બીરામી, વધોતું રંગ બધી લાંબો જોયે સાથે મળ્યા અને એટ વહેવાઈ
હવે આજ થયા, અને સિવાઈએ તેમનો ગેજ ભગી આપવાનો થતો હોયો. મનસાની
દેશધુખેના માટેમાહોના નટા તોડી તે સારો એવ સહ નિર્માણ કરી કેટલાંકને ગુહિનથી મોના
નવર વગારી, હટવાને બાદની જ પ્રમાણે બધાઈની નગમ કરી, સર માનન માન કેતો
કરે. આ મહાન લાકાને અને ખાનનુ દાર ખાઈ નિવરુ જનુ ને બાનની રહેલ સદમ
કેશમોમાં પશુ સિવાઈને શરણ થવા રેલિ. ખોળ રંગન કરી પછી એક માસથા તો બહુ
આવન-માટે માનનુ આધિપત્ય નિવાઈને પ્રાપ્ત થયું. મુખ્ય દેશધુખ સિવાઈની બાહુએ
નબરથી તેને હરતર જે દેશપાંડે પડતો હુલકાઈએ રંગે હતા તે સરે આપોઆપ તિરાઈના
પલમાં ભોળા

પાદ માનયમા ઉત્તરે ગજમાની અને ચાકલના કિરપાથી, નિજી સરદેખરો, હુર,
અને. ખોંક, અને ખાનદારીના પાદ એ ત્યાનમરત તે મુનક આવી છે તે સરે કબજ
અથો અને વરત ત્યા અમનદારો નીની સુખ-રથા પ્રસારી-રવગજની ગથાપત્ય કરી-અને
" હવે મી બાનમીની આશિર્વાદ મુકન આપ્યું. " રવરાનર્થ તોરમુ " બાનગની તેવારી થઈ
" આ પ્રમાણે, અને રંગ દી રંગ પછીમા જાર માનન સિવાઈએ કબજ કરી
અને રાખ-વગરથા બધી. રાખમારે કુલ મુલક-રથામુલક નિલકરને પ્રેમાન બનાવ્યો
અને ન્યાના સંખ્યા ગેરથી આપવ મુલક મળેલ કરી તેની અવરથા, સખ્યા રુબમુ
આપવ કેપેને જનનીસ નીમ્બોઅને રાખમેતા હિમાળ વગેરે રંગની બાહુ-રુપતને
અમાપ નીમ્બો આ કોરે હોયનુ નામ લગતરી, હુર આ વખતે સિવાઈએ એક રિલિ
મગીયભાઈની ઉપવત-કરી તે પેપરી મહાભાઈય નાનાવરુલ ઉચુ-ચકુ હલ તેનું પરિ-
પાપ સિવાઈના આરભને પંચિલા થઈ તેને આજનુ હુલક અનેક સાધના અને રાથો-

અરવિદ લેપનુ વરસાલ રંગ-રંગે બિન-મિમ-ત્રિપાદી એક અપિન મુપાઈ

ગઈ ગિર જાત, મગામ જો ગઈ જાત,
 ફાગ ફાગ સંજી મિનો સગ સહે,
 પુમ નમનાત રહી, દાઝ મુગિ પત જાત,
 ફેલદ દરિદ જાત, ફુગકે દિવસ ફે,
 જામ કટ જાત, દુઝા નીચ રટ જાત,
 નદી નીર ઘટ જાતોને ન જાત જગજગત

—કવિભૂષણ

—સમાલોચક—

પૂલ છે, તે પોતાની ઇ-જી ન કરનાર ઉપર પણ પોતાની જાતને પરાણ જોડું બધુંકાં
 નથી એ તો એવી સગમાગ મોન-મંથન છે કે જોને માટે સર્વવળો બોલ્યા આપનાને
 એની કૃપાની ખાતરી નહીં કહિને "

—સોપનહોર

જનમુખનિત નિમયથી જે આગળને આગળ જવતો આવે છે તેને અમે અવસ્થ મુનિ
 આગળીએ છીએ, પણ તમા એનામાં નિ પ્રયત્ન બળ હોય તો તો જોને ભેટવાને માટે
 દેવતાઓ પણ સર્ગમાંથી નીચે ઉતરે છે અને દર-નના વામાં તે તો સકાર કરે છે "

—કોરટ

જો મનિમાન કવિતાઓ છે

—એમરેન

જોથી લગી પેલુ જીવ હોય નીચું નમિ છે તેમ નિ લોકો સ્તેષિય ચર
 નમ થા "

—સામકુમુધ-મહાસા

